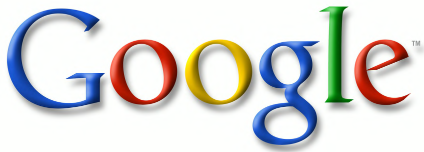

Google

3. Deel

Plaat I Pag 764

II — 843

III — 866

IV — 918

4e Deel

Plaat I Pag 115

II — 126

III — 128

IV — 138

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

III. DEEL.

AM.

VADERLANDSCH
WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

DERDE DEEL.

AM.

TWEEDE DRUK,

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITEN.



TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.




BODLEIAN
16·2·1915

VADERLANDSCH WOORDENBOEK.

AM.

AMAMA, een Edele Staate in *Friesland*, in de Grietenij van *Tietjerksteradeel*, in de nabuurschap van 't Dorp *Garijp*.
Zie BACHIENE, *Geographie*, bl. 1310.

AMAMA, (*Joachim van*) Generaal Major van het Voetvolk, Kolonel in dienst van den Staat, Kommandeur van de Stad *Hulst*, en derzelver onderhoorende Forten, werd gebooren den 14 November 1657, in het Landschap *Drenthe*, in het Fort de *Bourtange*. Zijn Vader was GERRIT AMAMA, een Man van Edele afkomste, en Kommandeur van gemelde Fort, Kolonel onder de *Friezen*, en naderhand Kommandeur der Stad *Emden*; van zijne Krijgsverrigtingen zullen wij melding maken op 't Art. SWARTSLUIS, en andere plaatzen, die hij, in 1672, tegen de *Fransche* magt trachtte te beschermen. Zijne Moeder, BERNONDINA VAN VIERZEN, was eene Dogter van den Generaal Munmeester van *Friesland*. JOACHIM, de eenigste van hunne overgebleevene Kinderen, genoot alle de zorg hunner opvoeding. Naauwlijks had hij den Ouderdom van 12 Jaaren bereikt, of hij verkreeg een Vaandel, onder de Kompagnie van zijnen Vader. Tegen deszelfs zin, werd hij, in het Jaar 1681, tot Kapitein aangesteld. In het volgende Jaar trouwde hij met de Dogter van een Burgemeester van *Hulst*, PETRONELLA DE VRIEZE genaamd. In het Jaar 1689 bekwam hij den rang als Major; in 1690 als Kolonel; in 1703 als Brigadier; in 1709 als Generaal-Major; na den slag van *Malplaket*, waar in hij, zo als in andere voorvallen, zig met roem gekweten had, werd hij, in 1713, tot Kommandeur van *Hulst* aangesteld. Hij verloor zijne Huisvrouwe in het Jaar 1684, en hertrouwde, in 1693, met de Dogter van Heere FILIPS VAN HUMALDA, Raadsheer in 't Hof van *Friesland*.

Hoe veele wreedheeden en onbandigheden hij, in den Oorlog, ook had bijgewoond, zijn minzaam, bezadigd en eerlijk karakter werd, echter, daar door niet veranderd; hij bleef altoos de Menſchenvriend; de Christen en de Krijgsman ſcheenen in hem vereenigd: hij oeffende de plichten als Soldaat, en gebood als Officier; vergeetende nooit de plichten, die hij aan God, aan den Staat, en aan zijne Medemenſchen ſchuldig was. Dus den ouderdom van drie en zestig Jaaren bereikt hebbende, ſtierf hij, in het bijzijn van zijne Kinderen en Kinds-Kinderen, den 3 Julij van het Jaar 1720.

Zie JAN HUYBERT JUNGIUS, *Lijkreden op Amama*, gedrukt te *Rotterdam*, 1720, in 4to.

AMAMA, (*Sixtinus*) was Hoogleeraar in de *Hebreeuwſche* Taal, aan de Hooge School te *Franeker*; een Man, die, in zijnen tijd, den naam had van zeer ervaren te zijn, en een Leerling was van den vermaarden DRUSIUS, en daarom te meer in achting. Die van *Leiden* zogten hem, met alle kracht, van *Franeker*, ter plaatsvulling voor ERPENIUS, tot zig te trekken. AMAMA ſloeg eerst dat aanzoek glad af: naderhand ſcheen hij 'er meer toe geneegen; doch de zaak in de magt der Staaten van *Friesland* ſtellende, wederhielden deeze hem, en verhoogden zijne voordeelen zodanig, dat hij zig verplicht vond, door blijven aan hunne gunst te beantwoorden.

Het eerſte Boek, dat AMAMA in 't licht gaf, was eene proeve van zijn prijslijk voorneemen: namelijk, om aanmerkingen te maaken op de Gemeene *Latijnſche* vertaaling van den Bijbel, die te *Trente* de goedkeuring verkreegen had; hier mede vong hij aan, in 't Jaar 1620, met zijne *Cenſura* over de Vijf Boeken van Mozes. Doch hij kreeg intusſchen anderen arbeid, waarvan zijne Bijbelſche Conferentie, van 't Jaar 1623, nog voor handen is. Naderhand hervatte hij den vorigen taak.

Aan de Hooge School verdiende hij den roem, van veele ongeregeldheden afgeſchaft te hebben; de gunst, die hij zig daar door, en door andere bekwaamheden, verworven heeft, is na zijnen dood, die voorviel in 't Jaar 1629, tot op zijne Kinderen ſtaande gebleven.

Zie BAYLE, *Diction. Critiq.*

AMA-

AMALIËNSTEIN, is de naam van een Huis, door Heer HENDRIK VAN BREDERODE, in het *Viaansche Bosch*, gebouwd, voor zijne Gemalinne AMALIA VAN NIEUWENAAR, naar welke het den naam draagt. Het legt rondom in Vijvers, en is nog deftiger en bevalliger geworden, door aangenaame beplantingen, die tot het Bosch behooren. Voorheen zag men 'er verscheide Fonteinen en konstige Waterwerken: doch deeze zijn, voor eenige Jaaren, vernietigd. Niet verre van daar is de *Herberg* in het *Viaansche Bosch*, het welk op zig zelve, door de aangenaame wandeldreeven, een vermaaklijke oord is.

AMANDUS VAN ZIRIKZEE, dus genaamd naar de plaats zijner geboorte, was Minderbroeder, Godgeleerde, en Voorleezer in de Godgeleerdheid te *Leuven*. Als Provinciaal bevlijtigde hij zig sterk om de gebreken der Geestelijken, die hem waren aanbetrouwd, te hervormen. Zijnen tijd in dat Ampt hebbende uitgediend, heeft hij dat van Voorleezer weder aangenomen, en geduurenden zijn leeven bediend. Hij had den roem van in verscheide Wetenschappen ervaren te zijn, en bijzonder in de Taalen, als zijnde in de *Griekfche*, *Hebreeuwsche* en *Kaldeeuwsche* bedreeven, eer anderen, in *Nederland*, de Drukletteren daar van naauwelijks kenden.

Volgens geloofwaardige Schrijvers, heeft hij, zeer zinrijk en beknopt, geschreven: *een Kronijk van 't begin der Waereld af, tot aan 't Jaar* 1534, dat is tot aan zijnen dood. Deeze Kronijk is verdeeld in zes Boeken, en heeft den Tijtel van *Scrutinium sive venatio veritatis Historicæ*, d. i. *Opzoeking of naspooring van de waarheid der Historien*. Het Werk is, in 1534, in 8vo gedrukt, bij eenen *Simon Cocus*, en daar achter nog een ander Werkje van denzelfden Schrijver, *over de 70 Jaarweeken van Daniel*. In de Voorrede verhaalt FRANC. TITELMANNUS het leeven van AMANDUS, en meld daar bij 's Mans overige Schriften, als: *Uitlegging over 't Boek der Schepping; van Job; en van den Prediker; Historie van 't Lijden; de twaalf uuren van den Geestelijken Strijd; van de vier Woonplaatzen; van St. Anna's Huwelijk; van Sophi Koning der Persiaanen en Vijand der Turken;* het laatste word ongedrukt te *Leuven* bewaard.

Zie *Kerkl. Oudh. van Zeeland*, II. Deel, bl. 51.

AMBACHT, bij de Ouden *Rechtsgebied*, *Rechtsban*, en, in 't Onduitsch *Jurisdictie*, schijnt deezen naam ontleend te hebben van een groot getal *in-* of *opgezeetenen*, die, op deeze of geene plaats, zig tot één lichaam vergaderden, en over zig een *hoofd* koozen, uit de aanzienlijksten; welk zamen vergaderd lichaam dan den naam van *Ambacht*, en het hoofd dien van *Ambachtsheer* droeg, en tot heden behouden heeft. Dus zijn, in *Vlaanderen*, sommige Dorpen of Vlekken, in vier of vijf wijken verdeeld, die ieder een *Ambachtsheer* hebben. In *Holland*, echter, worden twee of meer Dorpen, onder het zelfde rechtsgebied geleegen, met den naam van *Ambacht*, ook wel *Ambachtsheerlijkheden* beschreeven, en hij, die het gebied 'er over heeft, met dien van *Ambachtsheer* benoemd; of ook wel *Ambachtsbewaarder*.

Zeker is het, dat, in de vroegste tijden, wegens het *hoog, middelbaar en laag Rechtsgebied*, de gewoonte was om over ieder stad, dorp, of bewoonbaare plaats, een Baljuw of Schout te stellen; en hier uit is afteleiden, dat de Graaven ook hunne Heerlijke Goederen, door gebrek aan penningen, hebben beleend, of uit vrijen en eigen wil geschonken aan hunne gunstelingen, die zij, voor getrouwe diensten, met eenige districten op het platte land voorzagen, ten einde dezelve des te meer aan zig te verbinden. Het zelfde is naderhand meermaalen door de Staaten geschied. Deeze Rechten werden door de Graaven gegeeven, aan sommigen voor hun leeven, en aan anderen voor zig zelve en hunne mannelijke nazaaten, bij gebrek van welke zij weder aan de Graaflijkheid moesten vervallen. De *Ambachten*, die aldus werden uitgegeeven, noemde men *Kwaade Leenen*, om dat zij nimmer aan de zijd-linie verstierven. In laater tijden zijn deeze Rechten ook gegeeven onder uitgebreider voorwaarden, met bepaling dat het Leen zou mogen versterven op allen, die het recht van Nakomelingschap in de zijd-linie verkreegen; in welk geval zij *goede en onversterfelijke Leenen* genaamd werden. Een voorbeeld van deeze laatste vind men onder *Vrouw* JACOBA, waar bij GERRIT VAN EEMSKERK verlijd werd met de *Ambachtsheerlijkheid van Uitgeest*. De woorden, in de Verlij- of Leenbrief vermeld, zijn deeze:

„ *Jacoba* &c. Doen kondt aan allen luiden: dat wij verkocht

„ en

„ en verleijt hebben, onze geminde Heer *Gerrit van Eemskerk*, „ Ridder, de *Ambachtsheerschip*, en de *dagelijks gerechte* van „ onse Dorpe van *Uitgeest* met tien pond jaars tot twee jaaren, „ en vijftien pond ten derden jaaren, mitte helft van der breu- „ ken ende anders in alle manieren, als die *Ambachtsheeren* ge- „ meenlijk in onze landen van Kennemerland hebben, te hou- „ den van ons, en van onze nakomelingen, *Heere Gerrit* voor- „ noemt, en zijnen nakomelingen, *tot een onsterflijk Leen*, want „ ons *Heer Gerrit*, hier over uitgereikt heeft, ende wel betaald „ de somma van veertien honderd goude Hollandsche Schilden, „ sulker als laatst in onze munte te *Dordrecht* geslagen zijn, waar „ af wij hem kwijtschelden, enz." Deeze brief was getekend, in *Middelburg*, 3 August. in 't jaar 1417. Naderhand, echter, is dit Leen door aflosSing vernietigd.

Nog vroegere giftbrieven kan men vinden in MIERIS, *Charterboek:* als een van het jaar 1233, waarin gezegd word: *ik heb tot een Leen gegeeven het* rechtsgebied *dat* Ambacht *genaamd word;* in een ander, van 1270, van Graaf FLORIS DEN V, worden zij *Officia* genaamd. BORT. in zijn *Tractaat van de Heerlijkheden*, IV Deel, §. 3 zegt, dat een *Ambacht* ook oudtijds *Advocatia* genaamd werd, gelijk blijkt (zegt hij) uit de Brieven, die, bij die van *St. Maarten*, en die van de *huizen van Kenenburg* berusten, wier voorzaten, van de *Kerke van Egmond*, 140 *Morgen Lands* tot een *Advocatia*, dat gemeenlijk *Ambacht* genaamd wordt, gegeeven zijn. Zie verder MATTHEUS, *de Nobilitate*, *Tom. II. p.* 506 enz.

Uit de woorden; *dagelijks gerechte*, in den bovenstaanden Brief voorkomende, ziet men het onderscheid, dat 'er plaats heeft tusschen *Hals Heeren* of *Hooge Heeren*, en *Ambachtsheeren;* hebbende de eerste het Recht tot het aanstellen van *Baljuwen*, die ter Hooger Vierschaar zitten, om Recht te oeffenen over Lijfstrafbaare zaaken; daar de andere slechts het Recht verkrijgen om Schouten aan te stellen, die alleen bestier over Burgerlijke zaaken oeffenen.

Wat betreft de breuke, daar in vermeld: volgens Handvest van Vrouwe MARGRETA, van 't jaar 1546, waren voor de *Ambachtsheeren* van *Rhijnland*, *Noord-Holland*, *Zuid-Holland*, ook in *Kennemerland*, enz. twee deelen van de kleine boeten,

de derde penning van verbeuringe; waar door verstaan worden die van civile en gemeene breuken, die van ouds niet hooger liepen dan 10 *ponden*, van welke zaaken de Baljuw gehouden was behoorlijke rekening en verantwoording te doen. Begeert men hun Recht en Magt te kennen, men zie de verklaaring daar van, gedaan bij den *Hove van Holland*, op den 5 November 1632, bij van LEUWEN, in de *Costumen van Rhijnland*, bl. 149. gevolgd naar de uitspraak van den 22sten December 1598; bij OUDENHOVEN, *Beschrijving van Zuid-Holl.* bl. 450. en VAN DER EYK, *Handvesten van Zuid-Holland*, bl. 99—102.

Aan deeze *Ambachtsheeren*, zo wel als aan de *Hals-Heeren*, werd, voor gedaane diensten, voor geschoote penningen of uit enkele gunst, vergund, verscheidene *Hoogheerlijke Rechten*, als die van de *Jagt*, *Visscherij*, *Vogelerij*, *van den Wind*, *Tienden*, *Tollen*, *Cijnsen*, *Schotten*, en ook somtijds die van *Patroonaatschap*, *Pastorije*, *Kosterije*, *enz.* te genieten: en wel in zulk eene ruime maate, dat men bij BOXHORN leest, hoe de Bewoonders van *Zeeland* zig verplicht vonden, aan Graave WILLEM DEN VIJFDEN te verzoeken, dat, als hunne bijzondere Heeren zouden uitgestorven zijn, zij onder geen andere mogten staan, dan onder den Graaf; en BOXHORN gelooft, dat die van *Poortvliet* dit verzoek hebben gedaan, om de knevelarijen hunner baatzuchtige *Ambachtsheeren*, die hunne magt misbruikten, te ontgaan.

De *Ambachten* werden, onder de Graaflijke Regeering, onderscheiden in *Vrije* en *Onvrije*; de laatste waren die, welke onderworpen bleeven aan de Graaflijke *Mai-cijns*, welke in drie en vijftig Schellingen op ieder Morgen bestond, en op den eersten dag van die Maand moest voldaan worden, op boete van verval aan de Graaflijkheid; van welke belastinge de eerste onbezwaard bleeven, en daarom *vrije* genaamd werden.

De Beschrijving van veele deezer Ambachtsheerlijkheden zal ons gepaste gelegenheid geeven, om te doen opmerken, hoe dezelve van onder de magt van deeze en geene Eigenaars, aan de Graaflijkheid, door verval of ontheffing van Leenen, gekoomen zijn. Hier moeten wij nog aanteekenen, dat de *Staaten van Holland en Westfriesland*, in het Jaar 1722, oorbaar vonden, tot voordeel van 's Lands Schatkist, eenige Landen, Tienden

den en Ambachtsheerlijkheden, tot 's Lands Domeinen behoorende, zo als meermaalen, in bezwaarde tijden, geschied was, openlijk te veilen en te verkoopen.

Haarlem begeerde wel eenige dier Heerlijkheden, onder *Brederode* gelegen, uit de hand te koopen; doch dit ſtrookte niet met het belang van den Staat. *Beverwijk*, *West-Zaanen* en *Krommenie* beweerden, volgens hunne Privilegien, dat zij niet van de Graaflijkheid mochten geſcheiden, en dus ook niet verkocht worden. Even was het met de *Egmonden* geſteld. Nogthans had de Verkooping van verſcheidene Ambachten, in 't *Zuider* en *Noorder Kwartier*, in 't gemelde en volgende Jaaren, voortgang, en zelf daar onder van de zulke, die den naam van Steden hadden, als: *Beverwijk*, *Vlaardingen*, *Grootebroek* en *Westwoud*. De meeſte kwamen in handen van bijzondere Perſoonen; eenige aan de naaste Steden, en verſcheiden aan de Regenten van deeze Plaatzen zelve, zo als wij bij ieder van dezelve, nader zullen aanwijzen.

Zie *Handvesten van Kennemerland*, bl. 81, 353, 756 en 772. *Handv. Rhijnland*, bl. 16, 18 en 149. *Oudheden van Zeeland*, II. Deel, bl. 202. OUDENHOVEN, *Beſchrijving van Zuid-Holland*, bl. 237. *Europ. Merkurius van* 1722.

AMBACHTEN, (*de Vier*) in 't Latijn *Quatuor Officia* genaamd: zijnde, 1. het *Bouckhouter*, dus genaamd naar het Dorp, welk dien naam draagt; 2. het *Asſeneder*; 3. het *Hulſter*, en 4. het *Axeler-Ambacht*. Doch dewijl, van de twee eerstgenoemden, niet meer dan een klein gedeelte tot het gebied van den Staat behoort, is, zedert den *Munſterſchen* Vrede, 1648, en het *Barrierre Tractaat*, 1715, die verdeeling in onbruik geraakt. In het eerſte, *Bouchouter*, behoort nog onder het gebied van den Staat, de *Sterkte Filippine*, en de Schans de *Bouckhoutſe Haven* genaamd. In het tweede, bezitten wij *Sas van Gent*; in het derde of *Hulster-Ambacht*, dat geheel aan den *Staat* der *Zeven vrije vereenigde Nederlanden* behoort, legt de Stad *Hulst*, als mede verſcheiden Polders, die, van tijd tot tijd, bedijkt zijn, en vier Dorpen, als *Osſeniſſe* en *Hof ter Niſſe*; *Houteniſſe*, en het daar aan ſtrekkende *Hof ten Sande*, behoorende aan den Prins

Erfstadhouder; *Heinsdyk*; *St. Jansteen*, enz. In het Vierde, of *Axeler-Ambacht*, behoorende onder het bestier van de Provintie *Zeeland*, telt men *Axel*; *Zaamslag*; *Zuiddorp*, en in het Westergedeelte: *Ter Neuze*; *den Hoek*; *'t Fort Mauritius*; *Biervliet*; *Liefkenshoek*; *Lillo*; de *Kruisschans*, en *Fredrik Hendrik*. Wegens de Leenroerigheid, deezer vier Ambachten, ontmoet men verschillende gedachten, bij de Schrijvers, die hier melding van gemaakt hebben: eenige houden dezelve voor geweezene Leengoederen van den Keizer of het Rijk; anderen van de Bisschoppen van *Utrecht*; en weder anderen ontkennen dit beide. Zie hier, hoe deeze verschillende gedachten konnen vereffend worden.

Volgens SANDERUS, I. Deel, II. Boek, bevestigde Keizer HENDRIK DE IV, als Leenheer, in den jaare 1057, het regt van BOUDEWIJN DEN EERSTEN, Graave van *Vlaanderen*, op verscheiden Landen en Steden, en onder anderen op deeze vier Ambachten; beloovende hij, die van den Keizer te Leen te zullen houden. BOUDEWIJN stond dezelve naderhand af aan ROBBERT DEN FRIES, en deeze weder aan zijnen Zoon ROBBERT DEN TWEEDEN, bijgenaamd VAN JERUSALEM. Volgens de Chronijk van *Vlaanderen*, zocht Keizer HENDRIK DE V, aan ROBBERT DEN II, deeze Landen te ontweldigen; maakende daar toe een accoord met FLORIS DEN I, in het jaar 1108; doch zij konden hun oogmerk niet bereiken; hoewel men gist, dat uit kracht van den vrede, gesloten tusschen HENDRIK en ROBBERT, op Kersdag van het gemelde jaar 1108, zal bepaald of bedongen zijn, dat Graaf ROBBERT de *Zeeuwsche Eilanden*, *bewesten Schelde*, met het *Land van Waas*, (en dus ook deeze vier *Ambachten*, als tusschen beiden leggende,) aan FLORIS, Graave van *Holland* en *Zeeland*, als een *achterleen*, zal hebben moeten afstaan; 't welk te waarschijnlijker is, om dat DIRK DE VII, Graaf van *Holland* en *Zeeland*, in het jaar 1191 of 1192, volgens de gemelde Chronijk, zig genoodzaakt vond, den eed te koomen afleggen aan BOUDEWIJN DEN VIII, Graave van *Vlaanderen*, die zig, in het volgende jaar, voor een Leenman van het Keizerrijk erkende. Dit zelfde erkenden naderhand JAN en BOUDEWIJN VAN AVENNES, Zoons van ZWARTE MARGRIET, Gravinne van *Vlaanderen*, als zij, in den jaare 1247, de terugvordering deeden van de *Zeeuwsche* Eilanden, de *vier Am-*

Ambachten, enz. die zij zeiden, door haare Moeder, voorheen van het Rijk te Leen bezeeten geweest te zijn. Hunne eisch vond ingang bij Keizer HENDRIK, die het zeer euvel opnam, dat MARGRIET zo lang toefde met hulde en manschap te belooven, van plaatzen, die haare voorzaaten van het Rijk verkreegen hadden. MARGRIET schijnt, echter, middel gevonden te hebben, deeze gramschap te doen bedaaren. WILLEM, als Keizer, en Graaf van *Holland*, wiens Zuster ADELHEID, gehuwd was aan JAN VAN AVENNES, verklaarde naderhand, dat genoemde *Landen* en *Ambachten* aan het Rijk vervallen waren, om reden dat MARGRIET in gebreke was gebleeven, om ze van hem, als Keizer, te verheffen; het geen zij, echter, naderhand erkende: waarop WILLEM dezelve wedef ter Leen uitgaf, aan gemelden JAN VAN AVENNES, Graave van *Henegouwen*; in welk Leen hij, volgens SANDERUS, door den Keizer COENRAAD, in 1281, bevestig werd; wordende daar bij te gelijk vernietigd, de gifte, gedaan door RICHARD, Graaf van *Kornwal*, (die door eenige Keurvorsten tot Keizer gekooren was) aan MARGRIET, van de Landen *Waas*, en de *vier Ambachten*. Dit alles bevestigt de Leenroerigheid, en wel zo sterk, dat zelfs het verdrag, tusschen WILLEM DEN III, als Graaf van *Holland*, enz. en ROBBERT, Graaf van *Vlaanderen*, getroffen in den jaare 1323, waar bij, volgens MEIERUS, de eerste aan den laatsten zijn recht op de Landen van *Aalst* en *Waas*, en de *vier Ambachten* afstond, daar in geene verandering gemaakt heeft, of heeft konnen maaken. Schoon de volgende Graaven van *Vlaanderen*, zedert dien tijd, in het geruste bezit van deeze *vier Ambachten* gebleeven zijn, zo dat zelfs FILIPS DE STOUTE, Hertog van *Bourgondien*, als Graaf van *Vlaanderen*, dezelve ter Leen uitgaf aan JAN VAN GENT, heeft 'er, nogthans, geen twist over dezelve meer kunnen plaats hebben.

Zedert de beide Graafschappen, *Vlaanderen* en *Holland*, onder de Heerschappij van éénen Heer, eerst aan het Huis van *Bourgondien*, en daarna aan dat van *Oostenrijk* zijn geraakt, nam dit de Leenroerigheid aan den Keizer of aan het Rijk niet wég: ja, zelfs niet na dat de Keizer, aan FILIPS VAN BOURGONDIEN, afgestaan hadt al zijn recht, dat hij had op *Holland* en *Zeeland*, en op het Keizerlijk *Vlaanderen*. Want daar onder was geenzins begreepen de Hulde; gelijk beweezen kan worden uit de Huldiging,

ging, die gemelde FILIPS aan Keizer SIGISMUND gedaan heeft. In het Jaar 1519, als KAREL DE V tot Keizer gekooren was, die de Leenheffing van zig zelven, of van het Rijk, zoude hebben moeten doen, heeft deeze, om dit te ontgaan, na veel draaijens en keerens, en met tegenfpraak van de Rijksftenden, deeze en andere zijne Landen daar van weeten te ontheffen, fchoon ze, onder den naam van de *Bourgondifche Kreits*, met het Rijk nog eenigermate vereenigd bleeven; welke vereeniging, echter, van tijd tot tijd, van minder kracht werd, en, onder de *Nederlandfche* beroerten, geheel te niete geloopen is. Men twijffelt, of FILIPS DE II aan zijnen Vader, of aan zijnen Oom FERDINAND DEN I, eenige Leenverheffing, wegens deeze Landen, gedaan hebbe. De *Algemeene Staaten* bezitten thans de onafhanklijke Heerfchappij van het geen in hunne bezitting is, zonder eenigen Landheer te erkennen.

Hoe zeker nu dit ftuk, wegens de voorige *Leenroerigheid* aan het Keizerrijk, door het puik der *Vlaamfche* Schrijveren, fchijnt voldongen te zijn, en waaromtrent niemant duidelijker fpreekt den OLIVIER VAN VREEDE, in zijne *Zegelen der Graaven van Vlaanderen*, pag. 4. alwaar hij zegt: „ *Boudewijn met*
„ *ten Baarde, foone van Arnolf de Jonge, VIde Graave van*
„ *Vlaenderen in het jaar 988 verkreeg van den Keizer* OT-
„ TO, *Valenchein, met het Cafteel van Gent, over de Schel-*
„ *de. Voorts heeft aan Vlaenderen verfekert de vier Am-*
„ *bachten, het Landt van Waas met fommige Eilanden*, al-
„ les *in eeuwigen leene te houden van den Keizer*;" fchijnen zij, echter, zig zelve tegen te fpreeken, als die *vier Ambachten* afhanklijk te willen maaken van, of leenroerig te doen zijn, aan de *Utrechtfche Bisfchoppen*. SANDERUS zelve zegt, meer dan eens (I Deel, 1 Boek, bl. 2. en bl. 9.) *dat dezelve onder de Bisfchoppen behoorden: en dat zo men de oude fchriften gelooven mag, dat ze aan het Bisdom onderworpen waren; dat de vier Ambachten aan den Bisfchop van Utrecht gehoorzaamden*; voegende den grond, waar op die onderwerping of gehoorzaamheid zoude gefteund hebben, daar aanftonds bij:
„ Vermids (zegt hij) de Ingezetenen van deeze Landftreek door
„ *Willebrordus Clemens* (eerften Bisfchop van Utrecht) omtrent
„ het jaar 691 tot het Christelijk geloof bekeerd zijn." Zeker heeft

heeft een zoort van Bijgeloof SANDERUS, in navolging van M. W. VAERNEWIJK, dit doen zeggen, die 'er, in het jaar 1565, dus van schreef: *Om dies wille dat Willebrordus in Vlaanderen gepredikt heeft, sorteeren ook onder het Bisdom van Utrecht*, GEERVLIET (hier bij dient men aantemerken, dat *Geervliet* oudtijds onder de *Zeeuwsche Eilanden* werd gerekend; doch hoe het bij *Vlaanderen* te passe komt, is een raadsel) *Hulst*, *Axel en Asfenede*, *welke drie van de vier Ambachten uitmaaken.* Nooit zou men beter naar den zin der Geestelijken konnen spreeken; doch ook nooit minder overeenkomstig met de waarheid. Want, wat grond tot het recht van eigendom op zeker land, kan de prediking van het Euangelium aan den Prediker geeven? En daar men weet, hoe zeer WILLEBRORDUS door PIPIJN en andere Vorsten begiftigd Zij, zo is 'er geen twijffel aan, of hij zoude in die weldoenders de hardste partijen gevonden hebben, als hij, of zijne medgezellen zig de oppermacht hadden willen aanmatigen, over die landen, of steden, waar in zij hun opgenomen werk verrichtten. De Vorsten van dien tijd waren wel bijgelovig, doch niet dwaas. Om hier dan de noodige opheldering te vinden, moet men gelooven, dat die Schrijvers alleen het Kerklijk gezag der *Utrechtsche* Bisschoppen zullen bedoeld hebben, en wel om dat het onlochenbaar is, *dat deeze vier Ambachten* den Bisdomme van Utrecht (verstaa in 't Kerkbestier) zijn onderhoorig geweest, tot aan den Jaare 1559; in welk jaar de oprichting der nieuwe Bisdommen plaats had, en toen deeze van *Utrecht* afgescheurd, en aan dat van *Gent* gebtacht werden.

Dus zou de zaak beslist zijn, zo niet die zelfde Schrijvers te sterk spraken, en dat wel bepaaldelijk tot de waereldlijke heerschappij, om het alleen tot het Kerkelijke te konnen bepaalen. Waar bij nog koomen verscheiden omstandigheden, die klaar doen zien, dat de Bisschoppen zig niet binnen den kring van hun Kerkelijk gebied gehouden hebben. Te *Hulst*, thans het eerste der *vier Ambachten*, bestond het stads Waapen, tot het jaar 1534, volgens de aantekeningen van LANDSBERGEN, in het beeld van ST. WILLEBRORDUS, in zijn Bisschoppelijk gewaad, met het opschrift; *Sigillum Scabinorum oppidi de Hulst:* d. i. *Zegel van Scheepenen der Stede Hulst;* 't welk meer dan geestelijk opzigt beduid, schoon 'er nergens blijk is, dat hij de *Schepenen* heeft

aan-

aangesteld. Ook heeft Bisschop FREDRIK DE IV, in het Jaar 1516, den Keizer MAXIMILIAAN en zijnen Kleinzoon KAREL, bij hunne blijde Inkomsten, aldaar door zijne Gezanten doen inhaalen. Doch indien hij daar door zijne waereldlijk gezag heeft willen toonen, zal dat waarschijnlijk gegrond geweest zijn, op de gewaande gifte van OTTO DEN III, van het jaar 984; bij welke gifte hij den *Burgt van Hulst* aan de Kerk van *Utrecht* zou hebben toegevoegd. Doch deeze zo wel als veele andere Giftbrieven van Keizers en Koningen, in vroegere dagen, der onkundige waereld opgedrongen, verdienen thans, in meer verlichte tijden, weinig geloof: schoon men niet ontkennen kan, dat de Bisschoppen, 't zij met recht of onrecht, hun gezag daar wel hebben doen gelden. Ten voorbeelde daar van heeft men slechts aan te merken, hoe zij, in deeze *vier Ambachten*, den stijl hunner Jaartellinge, zo wel in de Kerk als op het Raadhuis, hebben doen invoeren. Hoe twijffelachtig ook de *Gendsche* Geschiedschrijvers daar van spreeken, echter, heeft het een begin doen neemen, om onder hun, niet zo als in *Vlaanderen* plaats had, het Jaar met *Padsch* te doen aanvangen, maar, volgens den stijl van *Utrecht*, beginnende (naar dien van het Hof) het jaar met den *Eersten Januarij*, en naar den Kerkelijken, dien de Bisschoppen hielden, met den *Kersdag*.

Deeze schikking van de verandering van den stijl, een werk zijnde van hem, die de Oppermacht bezit, is dit een ontegenzeggelijk bewijs van het gezag der Bisschoppen; en dat zij dit doordrongen en staande hielden, met voorbijzien van den stijl der Graaven, of van den Hove. En hoe weinig moeite zoude het kosten, aantetoonen, dat het Bisschoppelijk gezag zo wel gevestigd was, dat zij, in de XV. Eeuwe (zo wel die van *Therouane* en van *Kamerijk*, als van *Utrecht*) niet schroomden, de ingezetenen van *Vlaanderen*, over waereldlijke en burgelijke zaaken, ja, zelfs over kleine geldschulden, voor hunnen rechtbank te daagen, en de niet verschijnenden met den ban te kwellen? waar tegen MAXIMILIAAN en zijn Zoon FILIPS VAN OOSTENRIJK, in 1486, bij Plakaat moesten voorzien.

Maar al dit gezag is nog niets, in vergelijking van het geen men ons wil doen gelooven, van de onafhanklijke Heerschappij, die de Bisschoppen, over deeze *vier Ambachten*, zouden bezee-

zeeten, en dat de Graaven van *Vlaanderen* dezelve van hun, als Léenen zouden ontvangen hebben. Zie hier wat VELDENAAR zegt: „ *Boudewijn* van Holland (Broeder van *Floris den* „ *IIden*, Graave van Holland) den 29sten Bisschop van Utrecht, „ deede beschrijven alle de Stichts, en der Kerke Leenmannen „ vàn Utrecht, dat zij quaemen, of senden geregten procura„ tors, en ontfangen hoere Leen van hem, als zij schuldig wa„ ren te doen. En dit zijn des *Stigts Hooge Mannen*, die hier „ nae beschreeven staen, en mit wat goede zij meede verleent „ waeren, op dat het zoude blijven tot eenre eeuwiger geden„ kenisse".

„ Brabant, die Hertoge van Brabant, enz.

„ Vlaanderen, die Graaf van Vlaanderen was die anderde, en „ houdt van 't Sticht te Leen die vier Ambachten, enz." Welke woorden duidelijk doen verstaan, dat de Graaven van *Vlaanderen* Leenmannen van den Bisschop BALDUINES waren, en dat zij van hem zijn Leen verheft hebben, zo wel als alle de andere gedagvaarde Leenmannen, niemand van welke zoude in gebreke gebleeven zijn (volgens het verhaal) dan de Hertog van *Brabant*.

Oordeel, Leezer! hoe dit met het voorige strooke, daar wij zagen dat de *Graaven van Vlaanderen* de *vier Ambachten* van den Keizer, of van het Rijk, ter Leen hielden? Men kan deeze Leenlijst, door VELDENAAR voortgebracht, even als meer andere zaaken van dien tijd, voor valsch en onecht verklaaren, en zeggen, dat het verhaal alleen is opgesteld om de magt der Bisschoppen te vergrooten. Doch zulks dient door eenige voldoende bewijzen gestaafd te worden. Want men kan niet ontkennen, dat op die Lijst eenigen genoemd worden, die in de daad Leenmannen van den Bisschop waren. VELDENAAR, dien men moet onderstellen, die lijst getrouw te hebben nagescbreeven, zo als hij die vond, kan geloofd hebben, dat de Graaf van *Vlaanderen* des Bisschops Leenman, wegens deeze *vier Ambachten*, geweest is; en ook dat hij gekoomen is, of gezanten gezonden heeft, om de Leenheffing te doen. 't Geen hem hier toe aanleiding kan gegeeven hebben, was, dat hij van den Graaf van *Vlaanderen*, wegens nalatigheid, geen kwade gevolgen gemeld vond, zo als van den Hertog van *Braband*, die zijn Leenmanschap

over

over de *Veluwe* daar door verloor. Maar, met dit al, geeft hij zelf voldingende bewijzen aan de hand, om het onderstelde Leenmanschap van den Graave van *Vlaanderen* als een verdichtzel te beschouwen.

In navolging van Keizers en Koningen, gaf de hoogmoedige Kerkvoogd, aan alle zijne Leenmannen, den Eertitel van een Ampt. Zo was de *Hertog van Braband* zijn *Drossaart*; de *Graaf van Holland* zijn *Marschalk*; de *Graaf van Kleef* zijn *Overste en Meester Kamerling*; de *Graaf van Benthem* zijn *Overste Doorwaarder*; de *Graaf van Goer*, zijn *Meester Poortwagter*, enz. En dus is, volgens VELDENAARS verhaal, de *Graaf van Vlaanderen*, die boven mede onder *Bisschops Lenmannen* geteld was, zonder Ampt gebleeven, terwijl hij, ware hij werklijk zijn Leenman geweest, des Bisschops luister mede door eene of ander ijdele Ampt-benaaming zoude verbreid hebben. Het kan, echter, waar zijn, dat de Bisschop, die over het Kerklijke van de *vier Ambachten* te zeggen had, door meerder uitbreiding van magt dan hem toekwam, den Graaf van *Vlaanderen*, als zijn Leenman, heeft doen nodigen, zig behelpende met de gemelde gewaande gift van Keizer OTTO; maar het blijkt ook waar te zijn, dat de Graaf wist wat hem te doen stond, en daar door toonde, dat de Ambachten van hem niet afhanglijk waren.

Hier uit dan konde worden opgemaakt, als of men dezelve als *Rijksleenen* moest beschouwen. Dan, men gunne ons ten besluite hier bij te voegen, de woorden van den Heer PH. VAN WIELANT, in het einde de vijftiende Eeuwe, *Raads-Hoofdman van Vlaanderen*, in zijn uitmuntend Tractaat *van de Leen-Rechten naa de Hoven van Vlaanderen*, waarin hij, wel verre van de Graaven van *Vlaanderen*, wegens de *vier Ambachten*, Leenplichtig te maaken, aan den Bisschop van *Utrecht* alle Leenroerigheid daar van schijnt te ontkennen, met deeze woorden: „ Vlaanderen heeft drie deelen daar af; een legt onder de „ Croone (van Vrankrijk) d'ander onder 't Keizerrijk, en 't der- „ de is eigendom. 'T geene dat licht onder de Croone is gehee- „ ten 't Graafschap van Vlaanderen. Dander deel dat licht on- „ der den Keizer mitten eigendomme, en is geheeten 't Graaf- „ schap, en de heerlijkheeden van Vlaanderen, daar af de Graa- „ ve hem draagt als Souvrain, ende is in possessie daer te wijse-

„ ne

„ ne bij arreste en fonder resfort, en van deeze twee deelen „ maakt gefcheet, de reviere van de Schelde, want al wat licht „ over de oostzijde, dezelver revieren, van de Schelde te Bra„ bant waert ftaande, is geheeten het Keizerrijke: al dat licht „ over de westfijde, is onder de Croone, en van den Refortte „ van Vrankrijke, *uit gedaen de vier Ambachten*, *ende 't Land „ van Waes, dewelke zijn exempt van alle resforte, niet te„ genftaande dat fi liggen over dezelve westfyde, en de Graa„ ve hond die noch van der Croone, noch van den Keizer, „ maar Keizerlijk.*" Het is mogelijk dat het geruste bezit van de *vier Ambachten*, geduurende de Regeering van Keizer MAXIMILIAAN en zijnen Zoon FILIPS DEN SCHOONEN, den Heere WIELANT aanleiding tot deeze gedachten kan gegeeven hebben; doch het fchijnt, echter, niet meer dan zeeker, dat de Voorzaaten van FILIPS van de aanfpraak deswegens, en de Rijks-Leenbezitting zo vrij niet zullen geweest zijn.

Zie de genoemde *Schrijvers*, en verder BURMAN, *Utr. Jaarboeken*, III. Deel, in de Voorreden, aldaar geplaatst, als een ftuk zijn oorfprong verfchuldigd zijnde aan den Geleerden Heer W. TE WATER, in leeven Predikant te *Axel*, dienftig om aan te toonen de onzekerheid, die 'er in het ftuk van de *Leenen en Leenroerigheid* plaats heeft.

AMBASSADEURS, of GEZANTEN, zijn gewoone of buitengewoone *Afgevaardigden* van Hunne Hoog Mog. de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden aan Buitenlandfche Mogendheden, meestal gekoozen uit de aanzienlijkfte geflachten, in *Holland* en *Zeeland*, tusfchen welke twee Provintien, meer dan eens, en bijzonder in 't Jaar 1655, over dit voorrecht, gefchil is ontftaan.

De Staat is gewoon, *Ambasfadeurs* van zodanige buitenlandfche Mogenheden te ontvangen, als de hunne erkennen, en met Publijke eer en achting ontvangen.

Gewoonlijk komt een Ambasfadeur zonder openbaare omftandigheden in *den Haag*, en geeft, aan den Prefident van Hunne Hoog Mog. een dubbeld van zijne Geloofsbrieven. Na dat deeze dezelve in de Vergadering der Staaten heeft doen voorleezen,

word

word de *Ambasfadeur* verwelkomd, door den *Agent der Staaten*, die het Ampt van *Inleider der Afgezanten* bekleedt. Na deeze begroeting is hij gerechtigd, om fchriftelijke voorftellen te doen, met daar toe benoemde Gekommitteerden te handelen, en zaaken, die fpoed vereifchen, af te doen. De Heer *Ambasfadeur*, verkiezende plegtig ingehaald te worden, begeeft zig, op den daar toe bepaalden dag, naar *Delft*, alwaar hij in *den Doele*, door der Staaten Hofmeester, onthaald word; en voorts, 's zij in het Jagt der Staaten, of in zijn eigen Koets, naar *den Haag* vertrekt; wordende hij, door twee Afgevaardigden, in de eerfte Koets van Staat, tot aan den *Hoornbrug* te gemoet gereeden, en verzogt om in dezelve over te gaan. Zijn Excellentie neemt de eerfte plaats, zittende de Afgevaardigde tegen hem over. Dus word hij, onder 't geleide van een trein van bijna tagtig koetzen, in *den Haag*, tot voor 't Logement van den *Ambasfadeur*, gebragt, alwaar agt andere Afgevaardigden van den Staat, hier toe gekommitteerd, en van zijne komst verwittigd, hem verwelkomen, uit naam der *Algemeene Staaten*. Twee Afgevaardigden vergezellen hem eenige dagen. Na den derden dag van den publieke Intreede, wordt hem openbaar gehoord verleend, en hij, met groote ftaatfie, door de Afgevaardigden, afgehaald, ter gehoor gebragt en ook weder uitgeleid.

De *Ambasfadeurs* der Staaten, zo wel *gewoone* als *buitengewoone*, genieten *twaalf guldens* daags, van den dag af aan, dat zij verkooren worden, tot dat de gewoone daggelden beginnen te loopen. De gefchenken, die zij, bij hunne Ambasfade, gehouden zijn te doen, worden hun door de Staaten goed gedaan. Wanneer zij verplicht zijn, van de gewoone verblijfplaats, het Hof elders, verder dan zes uuren, te volgen, vermogen zij, voor buitengewoone onkosten, veertig guldens daags in rekening te brengen; doch in gevalle zulks naar het Leger gefchied, wordt zulks op vijftig gebragt, en met nog zes duizend guldens, voor hunne uitrusting vermeerderd.

De Buitengewoone *Ambasfadeurs* onderhouden, gewoonlijk, een *Predikant*, een *Geheimfchrijver*, *twee Klerken*, *één Hofmeester*, en verder luifterrijk gevolg; waar toe hun, ter uitrustinge, *agttien duizend guldens* worden toegelegd, onverfchillig of hunne

ne Ambasſade kort of lang duure. Wanneer hij den rouw moet aanneemen, geniet hij veertien duizend guldens, of meer, naar maate de omſtandigheden het vorderen.

Zo lang het Gezantſchap duurt, is het gewoone daggeld van een Buitengewoon *Ambasſadeur*, honderd vijfentwintig guldens, met nog zestig guldens ieder maand voor den Predikant; even zo veel voor zijnen Geheimſchrijver, en 40 voor den Hofmeester.

Een Gewoon *Ambasſadeur* geniet, voor zijne uitrusting, zes duizend guldens: deeze beſpreeken hunne wedden, of bedingen andere voorwaarden, bij het aanvaarden van hunne Ambasſade. Men vind 'er een voorbeeld van in den Heer HIERONIJMUS VAN BEVERNING, die, in 't jaar 1670, het Gezantſchap aannam naar *Frankrijk*, onder voorwaarde, dat hij alleen in de Commisſie zoude zijn, met eene onherroepelijke vrijheid om weder naar 't Vaderland te keeren, en 100 guldens daags. Voorwaar een zeer veel verſchillende wedde van die van voor twee honderd jaaren, zo als men aangetekend vindt, dat op een Dagvaart te *Dordrecht*, den 9den Julij 1539, tot *buitengewoone Gezanten*, om Keizer KAREL DEN V, over het afſterven van de Keizerinne, den rouw te beklagen, wierden verkooren FLORIS VAN ASSENDELFT, Heer van *Kijfhoek*, en Mr. KLAAS BARTHOLOMEI, Penſionaris van *Dordrecht*; de eerſte zoude hebben vijf paarden, en eischte twee kroonen daags; de tweede, die drie paarden moest mede voeren, eischte het zelfde, beide boven de reiskosten, waar van zij nette rekening zouden doen. Doch deeze eisch ſcheen toen nog te hoog, alzo dezelve, volgens de *Registers van Mr. Aart van der Goes*, niet toegeſtaan werd, maar, volgens den zelfden, bepaald, *dat de Stadhouder, naa het afloopen van de Ambasſade, hun zou toeleggen, 't geen hij oordeelde door hun verdiend te zijn.*

Zie op de Art. van J. BOREEL en C. HOP, en op 't Art. AFGEVAARDIGDEN. ALKEM. *Displ.* II. Deel; ZURC, *Codex Batavus*, bl. 40. 205.

AMBROSIUS, (JOHANNES) gebooren in het jaar 1546, werd eerst Predikant onder 't kruis, en, in 1573, beroepen tot Leeraar op het Dorp *Sijbecarſpel*, nabij *Hoorn*. Daarna werd hij,

in 1578, beroepen te *Amsteldam*, het welk ten tweedemaale, op den 29sten Nov. 1579, herhaald werd; doch, uit liefde voor zijne Gemeente, telkens te vergeefs. Kort daarna werd het, op nieuw, gevraagd, of ten minsten zijn dienst, voor den tijd van een half jaar, bij Leening verzocht: tot dat hij eindelijk, na veele herhaalde aanzoeken, aan de Gemeente van *Amsteldam*, als vast Predikant, is toegestaan, en in April des jaars 1580 bevestigd. In dat zelfde jaar werd hij naar *Medenblik* geroepen; doch dit, op aanzoek der *Amsteldammers*, afgeweezen. Hij bediende, in 1582, voor eenigen tijd, bij leening, de Gemeente van *Dordrecht*, en, in 1593, mede die van *Utrecht*. Deeze begeerden hem als vast Predikant; doch hij hield zig aan zijne Gemeente verbonden. In 't jaar 1595 bekleedde hij de eerste plaats op de Sijnode te *Hoorn*; hij overleed op den 19den Octob. 1599. 's Mans Afbeelding berust in de verzamelingen der konstminnaaren.

Uit zijn Huwelijk, met MARIA JANSZ; zijn voortgekoomen, behalven eene Dogter, eerst een Zoon, LUCAS AMBROSIUS, die, even vóór 't overlijden van zijnen Vader, Predikant was geworden; en nog een ander, JOHANNES genaamd, die, in 1581 gebooren, 1607 Proponent werd, en in dat zelfde jaar beroepen te *Petten*, in 1619 te *Vlaardingen*, alwaar hij, in 1640, overleed; nalaatende een Zoon, JOHANNES AMBROSIUS PETTANEUS, naar zijn geboorteplaats *Petten*, genaamd; deeze werd, in 1632, Predikant te *Haringvliet*, en overleed in 1657.

AMBROSIUS, (LUCAS) de eerste en oudste Zoon van JOHANNES AMBROSIUS, gebooren den 24 Aug. 1570, is de zesde Predikant in de *Amsteldamsche* Gemeente geweest. Hij was, in den jaare 1595, eerst beroepen te *Ouderkerk*, en in dat zelfde jaar te *Muyden*, en werd, in 1599, alhier Predikant in 't Gasthuis, doch in 1610 in alle de Kerken, en overleed den 7den Decemb. 1628. Uit zijn Huwelijk, met HILGONDA RIEUWERS, liet hij een Zoon na, die, in 't jaar van zijn overlijden, Predikant te *Loenen* werd, en daarna te *Woerden*, alwaar hij, in 1628, stierf. Zijne Afbeelding is op twee bijzondere manieren in prent gebragt.

AMEIDE, of AMEIJDEN, in 't Register der *Vasfalen* of *Leen-*

man-

mannen van *Utrecht*, volgens ALTING (zegt HALMA) het gerecht des Graaven van *Goor*, als een Leen der Utrechtsche Bisschoppen genaamd. Thans voert het nog den naam van *Ameiden*, en is gelegen aan de rivier *de Lek*, 5000 schreden van *Vianen*, op 't *Hollandsch* gebied. Het wordt ook wel *Ter Meyde*, of bij verkorting *Ter Mey* genaamd. Voortijds was het een *stad* met poorten, zo als, uit oude Brieven, van 't jaar 1300, kennelijk is. Het is met geene zekerheid te bepaalen, wanneer *Ameide* van een Stad tot een Dorp gemaakt is. S. VAN LEUWEN, in zijn *Batavia Illustrata*, houdt het voor waarschijnlijk, dat dit geschied zoude zijn in 't jaar 1527, toen het, door die van *Utrecht*, werd ingenomen : maar dewijl men, bij Schrijvers van dien tijd, daar niets van gemeld vindt, en inzonderheid niet bij L. HORTENSIUS, die de geschiedenissen van *Utrecht* zo omstandig beschreeven heeft, is het eerder te vermoeden, dat deeze gebeurtenis al van vroeger dagen zijn zal. Gemelde HORTENSIUS, bl. 145 en 148, zegt wel dat *Ameiden*, 1527, vervallen, door den Bisschop ingenomen, maar ook weder verlaten is, vermids, door bemiddeling des Hertogs *van Gelder*, een verdrag, tusschen den Bisschop HENDRIK VAN BEIJEREN en den Heer VAN BREDERODE, getroffen werd. Omtrent het jaar 1382, was het bekend bij den naam van *Harlaar*, en de Edelen van dien naam, die eigenaars van *Ameide* waren, hielden op 't Slot hun verblijf: onder hun werd dit huis een Leen; ontvangende Heer DIRK VAN HARLAAR het zelve, in 't jaar 1312, van GUIDO, Bisschop van *Utrecht*, na dat hij den eigendom, als een gift aan ST. MAARTEN, had opgedraagen. Zedert 1414, heeft het Land en Slot van *Ameide* behoord aan de Heeren VAN BREDERODE. Gemelde DIRK VAN HARLAAR, had, in 't jaar 1297, het Slot, door volk van Graave JAN DEN EERSTEN, doen bezetten, om den Bisschop te benadeelen.

In 't Jaar 1672, wanneer de *Franschen* in de *Nederlanden* vielen, en *Utrecht* mede in bezit hadden, onderging het Dorp *Ameide*, even als andere, eene deerlijke verwoesting, en wel op den 26sten November van dat ongelukkig jaar. Op den dijk, bij de Sluis, hadden de *Hollanders* eene verschansing, van rijsbosschen, opgeworpen, ter hoogte van zes of zeven voeten, doch zonder graften, strijk- of borstweeren, alleen met Pallisaden

den bezet. Vier verraderſche Soldaaten, uit dien post tot de vijanden overgeloopen, hadden hun bekend gemaakt de ſlegte gelegenheid deezer affnijdinge, zo ten aanzien der bezettinge als ſterkte, en hun gezegd, dat het aldaar leggende Regiment van BAMPHIELT, te zamen met de Mariniers van den Zeekapitein BRAKEL, niet meer dan 300 mannen konden uitmaaken, boven de 13 of 14 Officieren: met bijvoeging, dat onder hen ziekte, wanorder, en onwilligheid heerschten, en genoegzaam te kennen gaven, liever in de magt der *Franſchen* te willen zijn, en bij hen ellendig leven, dan, onder de hunnen, erbarmlijk omkomen, en, op de komst der vijanden, eerder de wapenen te zullen afleggen, dan vegten. De *Franſchen* zuimden niet dien post te overrompelen; vier ſchelmen dienden hun voor wegwijzers. Des nachts om vier uuren, vielen ze, met 800 man te voet, en 200 man te paard, nevens 150 Officieren, door een naauwen binnenweg, met een geweldige woede, op de beſchanſing aan. Na een zeer geringen tegenſtand, begaven zig de *Hollandſche* Soldaaten op de vlugt; de gemelde overloopers hadden de *Franſchen*, tot de knieën toe, door den ſlijk, om de Pallisſaden heen geleid, tot binnen de zwakke werken, daar zij het kwartier van BAMPHIELT terſtond uitplonderden, en in de asſche leiden. Van daar drongen zij op 't Dorp *Ameide* aan, en werden 'er ſpoedig meester van. Want onaangezien BAMPHIELT in een nieuwen post, door last van den Veldmaarſchalk WIRTS, op den Hogen Dijk aangeleid, wel 't uiterſte wilde gewaagd hebben, kon hij, echter, om de onwilligheid der Soldaaten, niets verrichten. Intusſchen pleegden de *Franſchen*, binnen het Dorp, hunne in dien tijd gewoone ſchandelijke bedrijven. Na hunnen lust geboet, en het Dorp in brand geſtoken te hebben, trokken zij af, met zig voerende tusſchen de 60 en 70 gevangene Soldaaten; waar tegen zij omtrent 70 verlooren hadden, en onder deeze ook den Marquis DE CHATELNEAU, die, van de *Franſchen*, zeer beklaagd werd, niet alleen om zijne perſoneele deugden, maar meest om dat die Held, door eene boeren jonge, uit een Musket, met 4 kogels geladen, in den aanval op de Pallisſaden, zodanig getroffen werd, dat zijn rechter arm geheel ſtukken geſchoten was; aan welke wonde hij, drie dagen daarna, te *Utrecht* overleed.

't Zoude ons te breed doen uitweiden, indien wi alle de *Fran-*

Fransche wreedheden, te *Ameide* gepleegd, verhaalen wilden. Wij bepaalen ons dan alleen tot het geval van den Predikant EDMUNDUS JONKHOUT. Naauwlijks was hij den brand van zijn huis ontkomen, en bij eenige *Fransche* Officieren geraakt, of een van hun, dien hij om bescherming bad, antwoordde hem in 't Latijn: *'t Is wel Domine; u zal geen leed geschieden: waar is uw Vrouw? laat zij hier komen.* Doch deeze, naa reeds veele barbaarsche wreedheden, met haar dienstmaagd, te hebben doorgestaan, was 't naar *Noordeloos* ontvlugt. JONKHOUT meende zig ook te redden: maar de Kapitein LABATISSE hield hem vast; bij wien hij, nogtans, zo veel verkreeg, op voorspraak van een Onroomschen bevelhebber, dat de Kerk en eenige huizen, benedensdams, van den brand verschoond bleeven; hoewel hij zelf gevangen, eerst naar *Utrecht*, en van daar naar *Amersfoort* gevoerd werd.

In 't volgende jaar vatteden de *Franschen* hier wederom post, en meenden, van *Ameide* naar *Langerak*, door te breeken; doch gestuit wordende, moesten zij het verlaaten.

In 't jaar 1725 kochten de Staaten van *Holland* de Hooge Heerlijkheden van *Vianen* en *Ameide*, met het geen daar toe behoorde, van SIMON HENDRIK, Graave *van der Lippe Detmold*, aan wien het, door huwelijk met AMELIA VAN DONA, dogter van Graave CHRISTIAAN VAN ALBRECHT, en van eene Zuster van den laatsten Heer van *Vianen*, uit den huize VAN BREDERODE, gekomen was; de huldiging geschiedde op den 2 November van dat zelfde jaar, aan den Graave VAN HOMPES, in naam van Hun Ed. Gr. Mog.

Met andere hooge Heerlijkheden, werd *Ameide*, in 't jaar 1729, door gemelde Staaten, weder verkocht aan den Heer ARNOUD LEERS, Heer van *Herlaar*, Schepen der stad *Rotterdam*, mids aan zig behoudende het hooge Rechtsgebied. Onder de voorwaarden van den verkoop, was bij de vorregten bepaald, dat de *Ambachtsheer*, in vervolg van tijd, de afgezonderde aanstelling van Schout en Secretaris zoude hebben; als mede het voorrecht van de verkiezing der gewoone Regeering, en van een Hoogheemraad in de *Alblasserwaard*. Het verkiezen van een Predikant bleef beurtelings, tusschen de Heeren van *Ameide* en *Tien-*

hoven, alzo beide plaatzen door een en denzelfden Leeraar bediend worden.

De grootte van deeze beide Heerlijkheden wordt gesteld op 716 morgens land; en volgens de laatste lijst der verpondinge telde men, te *Ameide*, 140 huizen en één koornmolen.

Volgens eene Afbeelding van den zindelijken RADEMAAKER, heeft men een gezigt van dit Dorp: zijnde de Kerk een vrij groot gebouw, welker Toren, op een vierkant, een agtkanten spits heeft. Zij vertoont mede het Raadhuis, naar het welk men, ter wederzijden, met trappen van de puije ingaat: rijzende uit het dak des Raadhuis een agtkant koepeltorentje.

Hunne Edele Groot Mogenden, als Souvereinen van *Ameide*, hebben aldaar een Brandtol gelegd, die jaarlijks, van den 20 Junij tot den 20 Julij ingesloocen, gemaand of gevorderd word.

Zie van LEEUWEN, *Bat.* fol. 12, 13; GOUDHOEVEN, fol. 78; VALKENIER, *Verward Enropa*, bl. 280; SYLVIUS, *Vervolg op* AITZEMA, bl. 188. in 't eerste deel, eerste stuk. *Nederl. Merk.* van 1725. *Vaderl. Hist.* III. Deel, bl. 113. VIII. Deel, bl. 357.

AMBIJ, een Dorp in 't Land van *Overmaas*; zie AMIJ.

AMELAND. Volgeus de *Geldersche Geschiedenissen van* PONTANUS, was dit de naam van een Graafschap, door Keizer HENDRIK DEN III, in 't jaar 1046, aan de Kerk van *Utrecht*, ten tijde van BALDRICUS, vereerd. Uit den Giftbrief daar van, is genoegzaam afteleiden, dat door *Amelandt* eenige Sluizen, in de *Veluwe*, omtrent *Zutphen*, worden aangeduid. De geleerde ALTING zegt 'er, volgens HALMA, dit van:

„ AMELANDE, is een Landstreek, waar in begreepen zijn, *Stevere*, *Loovene*, *Erdbacke*, *Zuidthempe* (Eempt.) en vier *Foreesten* of *Vierholten*, alle plaatzen, van 't gewest der *Veluwe*, blijkbaar uit de handvesten van Keizer HENDRIK DEN III, in 't jaar 1046. Overzulks is het gewis, dat *Amelande* en *Veluwe*, een zekere gemeene grond is geweest, 't welk ik zo niet durve bepaalen, vermits het een en ander, in wat breeder grenzen van de *Veluwe* zoude zijn, zo als op zijn plaats zal gezien worden,

Den

Den omtrek van *Amelande*, wijst het woord zelf aan, namelijk de Wal Akkers, der *Auchen*, die, als *Ommelanden van 't Flie*, omtrent het meir leggen."

Ameland, een Eiland in de Noordzee, bij de Noordkust van *Friesland*, een van de Vooreilanden dier Provincie, welke haar, aan die zijde, tegen de zee geheel dekt; door de tusschenloopende smalle Wadden, en wegens de veelvuldige scheepvaart naar de *Kleine Oost*, zeer bekend; weinig meer dan een groote zeemijl van de *Friesche* kust gescheiden, door de zee, welker droogte, tusschen dit Eiland en *Friesland*, zeer sterk toeneemt. Deszelfs omtrek is, in de lengte, slechts vier uuren gaans, en één in de breedte.

Het land is ten deele *Duinachtig*, *Zandig* en *Heide*, veele Konijnen uitleverende. Door het goede weiland is het zeer voordeelig ter aankweeking van Rundvee, en een bijzonder fijn Ras van Paarden. Het bevat in zig drie dorpen, *Hollum*, *Ballum* en *Nes*.

Gevoeglijkst plaatst men dit Eiland onder *Friesland*, schoon het door anderen, om eenige redenen, onder *Holland* geplaatst is. Het is genoeg bekend, dat, nog in 't Jaar 1708, de Staaten van *Holland*, ter Generaliteit, beweerden, dat *Ameland* onder hunne Provintie behoorde; zo als zelfs voorheen de Keizerschen hebben willen beweeren, dat het een *Rijksleen* was. Maar wij hebben, op 't woord aitzema, (*Lieuwe van*) gezien, hoe deeze, nevens andere Heeren, met een Vierde van *Ameland*, uit hoofde van dien, beleend werd, door ferdinand den III, in 't Jaar 1636, en hoe euvel dit bij de Staaten van *Holland* opgenoomen is.

Die van *Ameland*, daarentegen, hebben altoos beweerd, dat het eene *vrije* en *onafhankelijke Heerlijkheid* was, die, zedert eenige eeuwen, aan het oude *Friesche* geslacht van kamminga behoord heeft. De laatste van deeze Familie, die dit Eiland bezeten heeft, was frans duco kamminga, den 10den November 1680 overleeden; in 't Jaar 1676, had hij de onafhanklijkheid van *Ameland*, nog bij eene breedvoerige *Deductie*, beweerd. Schoon Hertog albrecht van saxen, in 't jaar 1398, toen hij, uit *Friesland* naar *Holland*, overstak, arnoud van egmond, met

Ameland en het *Bild*, (zijnde toen nog onbedijkt buitenland) beleende, is, echter, die gifte even onbestendig geweest, als zijne Regeering zelve: ten minsten die van de Rekenkamer van *Holland* erkenden dezelve niet wettig genoeg, om 'er hun recht op te gronden. In 't jaar 1417, werd het door die van *Friesland* mede vrij gekend. In 't jaar 1643, werd WATSE VAN KAMMINGA, Heer van *Ameland*, door JEBBO ALDRINGA, wegens zijnen Schoonzoon RENGERS, aangesprooken, als beleend bij *Holland*; welk Advis der Staaten van *Holland* mede te vinden is bij gemelden AITZEMA, II. Deel, fol, 944. en verder III. Deel, fol. 849 — 915, V. Deel, fol. 634.

De Weduwe van FRANS DUCO VAN KAMMINGA, LUTZ VAN AYLVA genaamd, hertrouwd zijnde met den Graave VAN STIRUM, kwamen deeze goederen aan RIXT DONIA, moeder van KAMMINGA, en na haar overlijden, in 1690, door verkoop, aan AMELIA VAN ANHALT DESSAU, weduwe van HENDRIK KASIMIR, *Vorst van Nassau Diets*, *Erfstadhouder van Friesland*, en zulks ten behoeve van haaren eenigen Zoon, JOHAN WILLEM FRISO, Grootvader van *Neerlands* tegenwoordigen *Erfstadhouder*, *den Heere Prinse* WILLEM DEN V, met alle rechten, die, van onheuglijke tijden, daar aan behoord hadden: door welk middel van aankoop, en recht van erfenisse, nog heden de laatstgenoemde Vorst onafhanglijk Heer van *Ameland* is. Zie hier een geschiedkundig bewijs van deszelfs onafhanklijkheid.

De *Amelanders*, die, zo als wij gezegd hebben, daar voor zig altoos in de bresse stelden, in den oorlog tegens de *Engelschen*, ten tijde van CROMWEL, in den jaare 1652, bekommerd wegens de stremming hunner Visscherij en Scheepvaart, zonden, om het nadeel der *Engelsche* Kapers te ontgaan, in de maand Februarij 1654, twee Persoonen, uit het midden van hun, onder de benaaming van *Afgezanten van Ameland*, met verzoek, om als *vrije en neutrale lieden*, van alle vijandelijkheden verschoond te mogen blijven: 't welk hun, door den *Protector*, daadelijk werd toegezegd. CROMWELL kreeg den inval, deeze lieden, op de wijze der Afgezanten van Koningen en Vorsten, op 's Lands kosten te onthaalen en aan zijne eigen tafel te nodigen, schoon hunne houding en eenvoudige manier van leven, met de Hofzeden geene overeenkomst hebbende, aan de *Engelschen*,

ſchen, die doorgaans gewoon zijn, met verachting op anderen neer te zien, veel ſpotternij verſchaften. Ook hebben zij, meermaalen, als vrije en onafhanklijke lieden, de beſcherming van de Provincien *Friesland* en *Holland* verzogt en genoten. De KAMMINGAAS plagten, in vroegere tijden, hun verblijf te houden op een Hoogadelijk Slot, waarvan nog heden, omtrent *Ballum*, de naam van KAMMINGA in weezen is. —

Door deeze onafhanklijkheid, heeft dit Eiland, meer dan eens, tot een ſchuilplaats voor *Frieſche* ballingen gediend. In de afweezenheid van den onafhanklijken Heer, word het recht door een *Drosſaart* bediend. In den Godsdienst, genieten 'er de Doops- en Roomschgezinden hunne begeerde vrijheid, en de twee Gereformeerde Predikanten behooren tot geen Klasſis.

Bij eenige oude Schrijvers vind men, in plaats van *Ameland*, *Oostergoo*, in tegenoverſtelling van *Westergoo*, 't welk de naam van *Ter-Schelling* was. Ook leest men, dat omtrent het Jaar 800, de Heidenen aldaar hunnen Tempel van FOSTA, of VESTA hadden, dien zij in groote achting hielden; hebbende denzelven niet alleen aan de *Godin* VESTA, maar ook aan MARS gewijd, als den God des oorlogs, door wiens *vest* of *faust*, *vuist*, de vijanden geſlagen werden. Naderhand zou deeze Afgods-Tempel, in een Christen Kerk, die den naam van *Fosvert* had, veranderd zijn.

Zie SCHOTANUS en WINSEMIUS; *'t Charterboek van Friesland*, I. Deel, bl. 284, 403, 404. HALMA; ZURCK, *Codex Batvv.* bl. 3.

AMELANDER-GAT, een zeegat aan de Noordzee, beoosten *Ter-Schelling*, zig uitſtrekkende langs *Ameland*, tot op de binnenwadden; waar uit de ſchepen, om de *Kleine Oost* vaarende, in de Noordzee zeilen, als de droogte hun te veel verhindert, of bij ſtorm en onweer; de grootere ſchepen, in de Noordzee, op laager wal raakende, kunnen veilig daar inloopen en naderhand weder zee kiezen. Beoosten *Ameland* is nog een opening, het *Frieſche Gat* genaamd; doch hier komen geene ſchepen in, als die bij ſtorm naar *Oostmahorn* willen.

AMELANDS-HUIS, ook wel *Kamminga-huis*, of *Kamminga-*

burg genaamd, is een aanzienlijk gebouw binnen *Leeuwaarden*; den eersten naam draagt het naar de voorige eigenaars en Heeren van dat Eiland. Wij zullen, op hunnen geslachtnaam, melden, welke voorrechten, aan dit huis en geslacht, door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, zijn toegestaan; zie KAMMINGA.

AMELESTEIN; zie *Amalienstein.*

AMELIA, *Gravin van Solms*, dochter van JOAN ALBERT, *Graave van Solms.* Deeze Vorstin, welke, in gezelschap van de Koninginne van *Boheeme*, in *Holland* gekoomen was, werd, in 't Jaar 1625, op aandrijving van Prinse MAURITS, met deszelfs broeder Prinse FREDRIK HENDRIK in 't Huwelijk verbonden. Gemelde Prins MAURITS maakte daar mede, schoon men zeide, dat FREDRIK HENDRIK 'er weinig genegenheid voor betoonde, zo veel spoeds, dat de Gecommitteerde Raaden aan de ondertrouwden ontslag van de gewoone Huwelijks-geboden verleenden; welke vrijheid naderhand, door de Staaten, ten overvloede bekragtigd, en dus het huwelijk in 't begin van April des gemelden jaars voltrokken werd, negentien dagen voor 't overlijden van Prins MAURITS. Door deeze Huwelijksvereeniging, werden de beide stammen, voor de zevende maal, aan elkander verbonden: want die van SOLMS, afkomstig uit het *Nassauwsche*, zijn zo veele maalen daar aan gehuwd. Zie hier op wat wijze. EVERHARD DE ZEVENTIENDE, Graaf *van Nassau*, had vier Zoonen, en twee Dogters, waar van de derde Zoon, FILIPS, na 't overlijden zijner twee Broederen, in de Heerschappije opvolgde; CATHARINA, Dochter van den Graave *van Hanau*, tot Vrouwe nam, en daar bij won OTTO, die de eerste Graaf *van Solms* werd; van welk geslacht Nederland naderhand zo veel dienst en hulpe heeft ontvangen.

Kort na het voltrekken van het huwelijk, vertrok de Prins naar 't Staaten Leger, 't geen toen niet verre van *Heusden* in de Landstraat lag. De Staaten van *Holland* beslooten, nog in dat zelfde Jaar, na dat zij den Prins tot *Stadhouder*, *Kapitein* en *Admiraal Generaal* benoemd en aangesteld hadden, der Prinsesse een geschenk van twintig duizend guldens voor een Huwelijksgaave te doen. Op den 27 Maij van het volgende Jaar, beviel dee-

III. D! pl. I.



deeze Vorstin van eenen Zoon, WILLEM genaamd, die zijnen Vader naderhand, onder den naam van WILLEM DEN II, opgevolgd is. Na dat Prins FREDRIK HENDRIK, in 't Jaar 1627, met gejuich in 's *Hage* ontvangen was, wegens 't bemagtigen van *Grol*, werd hem een Dogter gebooren, die, bij de plegtigheid des doops, den naam van LOUISA kreeg. In 't Jaar daar aanvolgende, baarde AMELIA wederom een Dogter, die genaamd werd EMILIA; en in 't Jaar 1634, ten derdemaale, eene Dogter, ALBERTINA AGNES, die, 1652, in huwelijk trad met WILLEM FREDRIK, Graave *van Nassau.* Op den 30 van de maand November 1639 baarde de Prinses haaren tweeden Zoon, die den 29sten der volgende maand stierf; en hier op volgde, in het jaar 1648, de geboorte van eene Dogter, MARIA genaamd.

Na dat deeze Vorstin, eerst haaren Gemaal, op den 14den van Maart des jaars 1647, en daarna haaren Zoon, op den 6den November 1650, met veel smarte, uit het tijdelijke tot de eeuwigheid had zien overgaan, scheenen alle haare zorgen en staatzugt bepaald te zijn tot haaren Kleinzoon, die agt dagen na 's Vaders overlijden gebooren was. Deeze jonggebooren Prins werd, door de Prinsesse Weduwe van FREDRIK HENDRIK, aan de *Staaten* Generaal aanbevoolen; zij schreef aan dezelve, en aan de bijzondere Gewesten, en verzocht *dat men den Jongen Vorst in gedachten wilde houden,* wanneer zij raadpleegden over de verkiezinge van een anderen *Kapitein Generaal* over de Krijgsmagt van den Staat, en van eenen anderen *Stadhouder* over de bijzondere Gewesten; ter oorzaake van de gewigtige diensten, aan den Staat, door deszelfs voorvaderen, beweezen. Deeze Brief deed het nut niet, welk de Vorstin zig daar van had voorgesteld.

In het volgende jaar ontstond 'er, tusschen de beide Vorstinnen Weduwen, groot verschil over de Voogdijschap van den jonggebooren Prins WILLEM DEN III. De Moeder verbeeldde zig, en beweerde, dat dezelve haar, zo over het Kind als over de daaraan bestorvene goederen, van regtswegen toekwam: de Grootmoeder, daarentegen, hield staande, dat zij alleen daar recht op had. Prinsesse AMELIA bragt in, dat haare Schoondochter, minderjaarig zijnde, en zelve eenen Voogd en Bezorger nodig hebbende, geen Voogdes konde zijn; dat het zogenaamde Testament van haaren Zoon zeer onvolmaakt was; en dat het papier,

welk

welk men daar voor wilde doen doorgaan, om meer dan ééne reden, niet hooger dan een kladde zonder kracht kon worden aangemerkt. De Staaten van *Holland* bemiddelden dit geschil, en handhaafden de Koninklijke Prinses in de Voogdij, die zij reeds aanvaard had. De Keurvorst van *Brandenburg*, die zig hier toe veel moeite gegeeven had, werd haar toegevoegd, als Medevoogd, en de Prinsesse AMELIA, als toeziende Voogdesse. Naderhand werd hierin nog weder verandering gemaakt, en de drie gemelde Vorstelijke Persoonen aangesteld, onder die bepaalinge, dat de Prinsesse MARIA, als Moeder, alleen zo veel te zeggen zou hebben, als de Prinses AMELIA en de Keurvorst te zamen.

AMELIA verzuimde niets, wat haar dacht, ten voordeele van den jongen Prins VAN ORANJE te konnen dienstig zijn. Terwijl men, in de Staatsvergaderingen, bezig was met raadplegen over de al of niet noodzaaklijkheid van eenen Stadhouder, zond zij andermaal een zeer eerbiedig vertoog, aan de *Algemeene Staaten*, verklaarende daar bij, dat al wat men voor den jongen spruit doen wilde, door haar als loutere gunst zoude worden aangezien. Maar deeze pooging, weet men, was even vrugteloos, als die, welke, door haar, in 't jaar 1654, was in 't werk gesteld, om de *Uitsluiting* voor te koomen, waar toe zij een allerernstigtst vertoog ter *Algemeene Staatsvergadering*, en in die van *Holland*, deed inleveren.

Ook werd haar verzoek, om hulp in de Voogdij, door die van *Holland*, in 't jaar 1656, afgeslagen; houdende de Staaten deezer Provincie zig aan het genomen besluit, in den jaare 1651, waar bij bepaald was, dat geene Regeeringspersoonen zig in de Voogdij over den jongen Prins zouden laaten gebruiken; wanneer ten zelfden tijd, de voorslagen van *Zeeland*, daar op gedaan, tevens werden afgeweezen.

Men weet dat deeze Prinses zig in onderhandelingen met Koning KAREL DEN II, geduurende zijn verblijf alhier, in het jaar 1660, heeft ingelaaten; doch met zekerheid is van het zelve niets te zeggen, dewijl alles zeer geheim gehouden is. Nogthans zijn 'er bewijzen, dat zij naderhand openlijk de zijde van dien Vorst heeft omhelsd.

Het gemaakte accoord over de opvoeding, in 't jaar 1651 ge-

flooten, drukte het huis van *Oranje* zeer zwaar, alzo, volgens dat verdrag, de Staaten van *Holland* zig daar van ten eenemaal onttrokken hadden, en niets betaalden in de kosten, die daar toe vereischt werden. Die van *Leiden* deeden, in *1662*, den eersten voorslag om hier in verandering te maaken. De Raadpensionaris DE WITT handelde in 't geheim met hun, zegt D'ESTRADES, en haalde hen eindelijk tot zijn gevoelen over, namelijk, om 's Prinsen bevordering uitteftellen, tot dat hij volkomen den ouderdom van agtien jaaren bereikt had. Bij AITZEMA vind men het Vertoog der Vorstinne, welk zij aan de vergadering van *Holland* heeft ingeleverd, ter betooging dat de Staaten zig de opvoeding behoorden aantetrekken; welk verzoek andermaal, in Lentemaand van *1663*, door haare Hoogheid en den Koning van *Groot-Brittanje* vernieuwd werd; doch de Staaten bleeven bij het besluit, om zig van de opvoeding te onthouden.

Wanneer, echter, in 't jaar *1666*, dit verzoek, op heimelijke aanrading van gemelden Raadpensionaris, weder door de Prinsesse gedaan werd, gelukte het haar eindelijk; de Staaten besllooten terstond, de opvoeding te aanvaarden, en, zo als men gewoon is het uittedrukken, *den Jongen Prins tot een Kind van Staat aan te neemen*; (zie WILLEM DEN III.)

Toen alles, in 't jaar van *1672*, even verward stond, en ieder raadeloos was, scheen men in *Holland* genegen, met den Koning van' *Frankrijk* in onderhandeling te treeden; waar op deeze Vorstin een voorslag aan de Staaten deed, om wegens haare goederen, in den *Haag*, vrijwaaring van den Koning te mogen neemen; maar ook dit werd haar, volgens Resolutie van den 20sten Junij, duidelijk geweigerd.

Men ziet dus uit het beloop van 't leeven deezer Vorstinne, dat zij in *Holland* groote wederwaardigheden heeft ondergaan, daar het Huis van *Oranje*, in deszelfs aanzienlijken staat, ten tijde van haaren Gemaal, ten hoogsten geëerbiedigd, doch na het overlijden van haaren Zoon allomme gehaat, en geduurende de minderjaarigheid van haaren Kleinzoon met de hoogste verachting behandeld, en ook eindelijk weder tot luister en staat verheeven werd, na dat alvoorens de Republiek op den oever van haaren ondergang gestaan had. Na alle deeze hevige schokken ondergaan te hebben, stierf zij, in den ouderdom van 73 jaaren, op den

den agtsten van Augustus 1675. TEMPLE getuigt van haar, *dat zij was eene Vrouwe, zo groot van verstand, als hij 'er immer eene gekend had.* Volgens anderen was zij van zo een werkzaamen aart, dat zij liever kwaad zoude gedaan hebben, dan ledig weezen; en dat zij 'er alles aan zoude gewaagd hebben, om Meesteresse te blijven. Doch men weet ook dat DE GUICHE, die dit in zijne Gedenkschriften van haar zegt, zeer partijdig handelt tegen het Huis van *Oranje*, schoon men met regt mag zeggen, dat zij alles heeft te werk gesteld, om haaren voorigen luister te bewaaren. Het afbeeldzel deezer Vorstinne is door de beroemdste Meesters, verscheidene maalen in prent gebracht; het beste is door SCHENK vervaardigd.

Men zie verder FREDRIK HENDRIK; WILLEM DEN II; MARIA en WILLEM DEN III, en de Schrijvers van dien tijd.

AMELIA *van Anhalt*, was de Gemalin van HENDRIK KASIMIR, Prinse van *Nassau*, Erfstadhouder van *Friesland*, Moeder van wijlen JOHAN WILLEM FRISO, en dus Overgrootmoeder van den tegenwoordigen Erfstadhouder, Prinse WILLEM DEN V. Voorheen hebben wij reeds verhaald, dat zij, Weduwe zijnde, de vrije Heerlijkheid *Ameland* heeft gekogt.

AMELIA, *Paltzgravinne bij den Rhijn, Keurvorstinne en Hertoginne van Beijeren, gebooren Gravinne tot Nieuwenaar en Limburg, Vrouwe en Douariere van Brederode en Vianen, Ameide, Bergen en Calantsoog*, heeft, volgens AMPSING, een geruimen tijd, te *Haarlem*, in 't *Syl-Klooster*, gewoond. Deeze was het, uit liefde voor welke de Heer van BREDERODE het huis *Amalienstein*, hier voor beschreeven, gesticht had.

AMELIËNBERG, is een aanzienlijk Huis, ook wel de *kleine Warande* genaamd, niet verre van *Breda* gelegen. Den eersten naam zegt men oorspronkelijk te zijn van deszelfs stichteresse, AMELBERGA, Dogter van PEPIJN VAN LANDE, en dus de Zuster van de meer beruchte BEGGA en GEERTRUID; de Oudheid van dit Huis kan men hier uit afleiden.

AMELING, (*Gerrit*) Boekverkoper op de Zaal van 't Hof, en Vaendrig der *Haagsche* Schutterij, staat, in de *Vaderlandsche*

His-

Historie, bekend, als een perſoon, die zijn best deed om Heer JAN DE WITT van de Gevangenpoort te helpen. WAGENAAR XIV. Deel, bl. 163.

AMELISWEERD, eene Riddermatige Hofſtede in 't Sticht van *Utrecht*, aan den *Krommen* of *Ouden Rhijn*, niet verre van het Dorp *Bunnik*, voorheen leenroerig aan het Riddermatig Huis *Zuilenborch*. De luiſter, van onder de Riddermatige Goederen te behooren, is daar aan eerst toegebracht den 2den September 1536. Men ontleent deszelfs naam van den Stichter AMELIS DE WEERD, of VAN WEERDEN. Langen tijd heeft het behoord aan 't Adelijk geſlacht van UITTEN-ENGH; van daar is het overgegaan in andere, als in die van BUUREN, enz. Na dat het, door de *Franſchen*, in 't Jaar 1672, verwoest was, is het in dien ſtaat gebleeven tot in 't Jaar 1770, wanneer het, door den tegenwoordigen Eigenaar, Jonkheer GERARD GODARD TAATS VAN AMERONGEN, Marſchalk van 't Nederkwartier van *Utrecht*, zeer aanzienlijk opgebouwd en met Plantaadjen verſierd is.

AMELISWEERT, eertijds *Groenewoud* genaamd, is mede een Riddermatige Hofſtede, niet verre van de bovengemelde geleegen; het behoorde voorheen aan 't geſlachte van GROENEWOUDE, met het recht van Ambachts-Heerlijkheid over 129 morgens ommelanden. De naam is mede ontleend van deszelfs Stichter, AMELIS VAN WEERDEN, uit wiens geſlacht het, in 1279, is overgegaan aan dat van GROENEWOUDE, en, na het Jaar 1674, aan het geſlacht van UTENHOVEN. Na het overlijden van Jonkheer HENDRIK VAN UTENHOVEN, behoorde het aan deszelfs Weduwe, Vrouwe MARIA JACOBA KORNELIA, gebooren Gravinne VAN EFFEREN, welke zedert hertrouwd is met den Marquis DE ST. SIMON.

Het Huis zelve, dat een fraai vierkant gebouw is, legt aan de Noordzijde van den *Krommen Rhijn*, over welken een Brug geſlagen is, zeer digt in een lommerrijk Bosch, en met veele andere Plantaadjen omgeeven, waardoor het zo bedekt is, dat men niets dan den voorgevel, door eene lange laan, die, van den gemeenen rijweg, daar op aanſchiet, zien kan.

AMELROIJ; zie AMERZODE.

AMEN,

AMEN, een buurt onder 't Dorp *Rolde*, in het Landschap *Drenthe*.

AMERONGEN, een Riddermatige Hofstad, aan de rechterzijde van den *Ouden Rhijn*, tusschen *Wijk te Duurstede* en de Stad *Rheenen*, nabij het Dorp *Amerongen*, en de Adelijke Huizen *Waijenstein*, *Zuilenstein*, *Lievendaal*, *Berkenstein* en *Natewisch*. Zo veel het Huis aangaat, is het leenroerig aan de Staaten van *Holland*; doch wegens deszelfs Voorburg, aan die van *Utrecht*, als een *Gaasbeeksch* Leen. Het is onzeker, door wien, of op wat tijd, het oude Huis *Amerongen* gesticht is; maar dit weet men, dat het, door de *Franschen*, in 't Jaar 1672, verwoest is, en, na derzelver vertrek, op de oude grondvesten, met een prachtig vierkant gebouw opgetrokken. Eertijds behoorde het aan 't geslacht van de BORRENS, die zich BORRE VAN AMERONGEN noemden, zo als hun wapen aantoont. Ook zijn de *Bastaarden van Kuilemborch*, de *Nijenrodens*, de *Zwietens*, de *Hemerts*, daar van eigenaars geweest; van welke het is overgegaan op het aloude en zeer edel geslachte van de RHEDENS; zijnde, in 1720, GODART ADRIAAN, *Graave van Athlone*, *Baron van Rhede*, daar mede beleend. Tot deeze Ridderhofstede behoort ook de Heerlijkheid van het Dorp *Amerongen*; waar van de tegenwoordige bezitter is de Heer FREDERIK CHRISTIAAN RIJNHARD, *Baron van Rhede*, *Graaf van Athlone*.

AMERONGEN, het Dorp van deezen naam, gelegen in de nabuurschap van opgemelde Huis, is zeer aanzienlijk en wel bewoond, hebbende een middelmatige Kerk, met een fraaijen spitzen toren; de Gemeente word bediend door een Predikant, onder de Klassis van *Wijk en Rheenen* behoorende.

CORTGEEN, die kort na den aanvang der XVII Eeuwe zijn *Stichtsch Cronijke* geschreeven heeft, noemt dit Dorp *Emmeringen*, en de geleerde ANTH. MATTHEUS, volgens oude Brieven, *Hemur-Enge*. Ook komt het voor onder den naam van *Lote*, *Later* of *Luterveld*, zo als nog een gedeelte van 't Dorp genaamd word. Over het Rechtsgebied van dit Dorp, en over verscheiden Eigendommen, hofdiensten, huizen, landen en tienden, is, in de XII Eeuw, en laater, menigmaal verschil ontstaan, tusschen Bisschop GODEBALD, Heer GIJSBERT VAN ABCOUDE,

DE, en andere; tot dat eindelijk de Domproost zwoer, dat hem het Rechtsgebied alleen toebehoorde, en, op dien Eed, naar gebruik dier tijden, het zelve verkreeg; verblijvende, echter, het Hooge Rechtsgebied aan den Bisschop, en het middelbaare tusschen hun beiden Zie MATTHEUS, *de Jure Gladii*, *Cap.* 13.

Dit Dorp heeft de beklaaglijke rampen des oorlogs mede ondervonden. Volgens VOSSIUS werd het, in 't jaar 1420, doch volgens BURMAN, in 1421, en volgens SLICHTENHORST, in 't jaar 1422, door het Krijgsvolk van Hertog REINOUD VAN GELDER, afgebrand, tot wraak over de bedrijven van Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, op de *Veluwe* gepleegd. Het zelfde lot onderging het, nevens andere Dorpen onder 't Sticht, om reden dat Bisschop RUDOLP VAN DIEPHOLT groote verwoestingen op de *Veluwe* aangerecht had; en werd, door ARNOUT VAN GELDER, in 1427, in de assche geleid.

In den jaare 1585, geschiedde, in de nabuurschap van *Amerongen*, een felle slag, tusschen JAN BAPTISTA TAXIS, Overste van VERDUGO, Spaanschen Gouverneur van *Friesland*, en ADOLPH, Graave van *Meurs*, ten nadeele van de Staatschen.

In 't jaar 1434, werd Jonker GIJSBERT VAN NIJENRODE met het huis van *Amerongen* verlijd, met zulk een recht van Leen, als zijne Voorvaderen het bezeten hadden. Uit dit Geslacht is het weder gekomen aan dat van BORREN, en eindelijk, door koop, aan dat van RHEDE. GODART VAN RHEDE, Heer van *Saasvelt*, deeze Heerlijkheid dus magtig geworden zijnde, verkreeg het, voor 8000 Guldens, in 't jaar 1561, van Koning FILIPS DEN II, in Pandschap, en bezat het tot in het jaar 1615, wanneer het Pandschap, door de Ordinaris Gedeputeerden van *Utrecht*, na voorgaande opzegging, werd afgelost, met te ruggeeving van gemelde 8000 Guldens. Het bleef dus aan de Domeinen van die Provintie tot in het jaar 1629, wanneer die van 't geslacht van RHEDE het wederom in pandschap ontvingen; waartoe de aanprijzingsbrief van wijlen Prins FREDRIK HENDRIK, van den 8sten Februarij, geen geringe klem gaf. De verdiensten van GODART ADRIAAN VAN RHEEDE zijn oorzaak geweest, dat het, op den 4den Augustus 1676, door de drie Leden van *Utrecht*, van alle pandschap ontheven, en het Huis en de Heerlijkheid van *Amerongen*, zo wijd en breed die zig eenigzins uitstrekken, tot eene hooge en vrije

Heerlijkheid verheeven zijn, met een erflijk recht, om door hem, en zijne nazaaten, vermaakt en geërfd te konnen worden, als een vrij en eigen goed, van alle Heeren en Vrouwen, die het namaals zouden bezitten, en met volle recht, om aldaar, ten eeuwigen dage, te oeffenen alle soorten van Rechten, niets uitgezonderd, dan alleen de misdaad van gekwetste Majesteit.

MATTHEUS, *de jure Gladii*; P. BOR, *Nederl. Oorlogen*, XX. Boek; SLICHTENHORST, *Geldersch. Gesch.* VOSSIUS, *Nederl. Jaarboeken*. Van de Heeren VAN AMERONGEN, zal hier beneden gesproken worden.

AMERONGEN, (*Taets van*) een Adelijk geslacht in de Provintie *Utrecht*, het welk, zedert veele Eeuwen, en wel zints het jaar 1160, met luister is bekend geweest, en zig, door huwelijken, aan de eerste en aanzienlijkste Edelen van den lande vermaagschapt heeft, en nog tot op heden met roem geacht en waardig geschat wordt. De uitgebreidheid van het zelve kan worden afgeleid uit de nevensgaande Geslacht-Tafelen. Van de zulke, van wien meer te zeggen was, dan gevoeglijk op die Tafels konde geschieden, hebben wij bijzondere Artikelen gemaakt, en dezelve met de Letteren, A B C aangeweezen.

A AMERONGEN, (*Gerard Taetse van*) leefde in 1242, en trouwde met N. VAN WULVEN, nevens welke hij, in 't Koor van de *Nicolaas Kerk* te *Utrecht*, begraven is, nalaatende vier kinderen.

B. AMERONGEN, (*Jacob van*) dien men, op de Regeeringslijsten van *Utrecht*, gemeld vindt, van 1420 tot 1437 als Schepen en Raad: weder als Schepen 1441; 1443 als Raad; 1445 als Burgemeester. In het vonnis, door den Bisschop van *Utrecht*, in 1449, uitgesproken, over hun, die deel hadden aan het verhaalde op het Art. van ARENT VAN AMERONGEN, waar bij aan elk en iegelijk verboden werd, de vlugtenden te herbergen, vind men ook deezes mans naam, zo wel als dien van Heere ARENT gemeld. Onder anderen, echter, werd hij, in 't jaar 1455, van dit vonnis van ballingschap ontheeven, en het verloorene burgerregt hem niet alleen wedergeschonken, maar hij zelfs langzaamerhand wederom in vorigen staat verheeven; wordende, in 1460, Over-

1. HENDRIK TAETSE VAN HOUDAAN, Priester, Heer van *Houdaan*, overleeden in 1456.

2. CORNELIA, enz. F.

3. ELIZABETH TAETSE VAN HOUDAAN, getrouwd met HENDRIK VAN DER AA.

4. FLORIS TAETSE VAN HOUDAAN, getrouwd met GERRIT VAN DER HAAR.

1. JOHAN TAETSE, is, zo het ſchijnt, naar zijn Moeder JOHAN TAETSE VAN AMERONGEN, ook JOHAN VAN AMERONGEN genaamd. Hij was 1423 Schepen der ſtad *Utrecht*, en getrouwd met MARGRETA KOLVERSCHOTEN, eene Dochter van WILLEM KOLVERSCHOTEN, en van MARGARETA VAN WOUDENBURG; zij overleed 1423, en hij 1450, laatende te zamen na vijf Kinderen. G.

2. DIRK BOR TAETSE, aldus genaamd naar zijne Moeder. Hij is getrouwd geweest met N. WENDELMOET.

1. ERNST TAETSE VAN AMERONGEN, Ridder, was in de jaaren 1467, 1469, 1471, enz. Schepen te *Utrecht*. Na het overlijden van JOHAN VAN GROENEWOUDE, VAN DER AA, zijn Neef, werd hij, den 26 Junij 1448, beleend met de Ridderhofſtad *Groenewoude*. Hij trouwde, omtrent het jaar 1440, met JOHANNA VAN GAESBEEK VAN DRIEBERGEN, Dochter van JOHAN TIJMAN MOKWER; hij ſtierf 1473, en zij 1496 of 1497: hebbende verwekt 12 Kinderen. Zie TAFEL II.

2. JAN TAETSE VAN AMERONGEN, Hoofdſchout van *Utrecht*, getrouwd met GEERTRUID VAN DER DOM, WILLEMS Dochter, wiens Moeder was ANNA N.

3. N. TAETSE VAN AMERONGEN, Kanunnik te *Utrecht*.

4. MARGRETA TAETSE VAN AMERONGEN, getrouwd met GERARD VAN KULEMBURG, Heer van *Renswoude*, Zoon van GERARD, en ARNOLDA VAN ZEVENDER, Vrouwe van *Renswoude*.

5. ALIJD TAETSE VAN AMERONGEN, getrouwd met JOHAN VAN LANSKROON VAN LIGTENBERG, *de Jonge* toegenaamd.

VAN
Kn
VAN
65
R
der,
vere,
Som,
gheid
de;
embe
VAN
26 Se
de
rieet
39.
VAN A
62 K
en ve
NE, in
VAN
ngeh
t des
VAN A
andra
VAN,
en S
Sleeve
VAN A
n in 16
VAN A
VAN A
1606
die
1616
ITS VA
27 Juni
ge
VAN A
zijn M
T, MA
tierf in
nalate

VAN A MERONGEN, jong gestorven.
Kind RONGEN, Heer van Giessen en Nieuw
AME 657.
as Ri MERONGEN.
der in MERONGEN, vermoord in 1668.
werd S VAN AMERONGEN, in 't Vorstelijke Juf
omm Zanten, in 't Land van Kleef.
gheid MERONGEN.
de; H RONGEN.
ember RONGEN, de Jonge.
VAN A Zoonen, allen jong gestorven.
26 Se
k, 157 TS VAN AMERONGEN, geb. den 15 Juni
de K an zijn bekomen wonden in 't beleg
erleed Kapitein in dienst van den Staat, 26
39.
VAN A RONGEN, geb. 25 October 1674, was
62 K WILLIAM, en Vaandrager in dienst van
, en ve 23 October 1693; zijne Kwartieren,
NE, in Utrecht opgehangen, zijn: Taets van
VAN A borg, Oije, Pijnsse van der AA,
ngehu isch, Rheede, Nessebrand en Wijn-
st des K uissen.
N AMERONGEN, geb. 5 Augustus 1677.
VAN A dienst der Vereenigde Nederlanden,
aandra el, in de belegering van Bon gekwetst,
AAN, overleeden, 8 Maij 1703.
len Sla VAN AMERONGEN. R.
leeve TAETS VAN AMERONGEN, werd in 1717
iment Infanterij, en Brigadier in 1724.
VAN A AMERONGEN, geb. 2 November 1687.
in 16
VAN A TS VAN AMERONGEN, geb. 10 Julij 1694,
1724, met GEORGE DE VILLEGAS, een
VAN A Luitenant Generaal van de Infanterij
1606 aat.
die RONGEN, geb. 27 November 1995, ge-
1616 735, met GEORG LODEWIJK, Baron van
TS VA en Blinckenborg.
7 Juni VAN AMERONGEN. S.
ge VAN AMERONGEN, geb. den 5 Maart
en.
N AMERONGEN, geb. 6 Augustus 1700,
VAN A de Staaten Generaal, tot Ontvanger
zijn M aband, en 1725 tot Drost van Valken-
r, MA aangesteld; hij trouwde, den 25 April
tierf in JACOBA PIJNSSE VAN DER AA TOT DEIJL,
nalate ij vijf Kinderen.

1 JOOST TAETS VAN AMERONGEN, geb. 8 Maij 1726, Heer van *Natewisch*, was in 1751 Schout te *Utrecht*, en Gecommitteerde in den Raad van Staaten.
2 GERARD MAXIMILIAAN TAETS VAN AMERONGEN, geb. 6 Julij 1727.
3 ANNA MARIA TAETS VAN AMERONGEN, geb. 17 December 1728.
4 GERARD GODARD TAETS VAN AMERONGEN, geb. den 20 November 1729, een der vier Marschalken van de Provintie *Utrecht*, in den jaare 1751.
5 FREDRIK TAETS VAN AMERONGEN, geb. 26 Maij 1731, overleeden den 4 Julij van dat zelfde Jaar.

Overste Ouderman, ter bede van den *Domproost*, en, van den Heer VAN BREDERODE, *Raad-Burgemeester:* welke aanzienlijke waardigheid hij ook bekleedde in 't jaar 1468. Hij moet dezelfde geweest zijn, dien wij, 1470 en 1472, als Schepen, en 1475 als Raad gemeld vinden. Niet onwaarschijnlijk houd men hem, naar mijne gedachten, voor den oudsten Broeder van Heere ARENT, om reden, dat men, bij den anderen, dien, als den kleinzoon van hem, gesteld vind JACOB DEN JONGEN, die, 1474, vermeld word als Overste Overman van de Brouwers, 1476 als Schepen, en wederom in 1481, in welk jaar hij zijn aandeel kreeg in den twist, tusschen den *Burggraaf* van *Montfoort*, en Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN. GOUDHOEVEN verhaalt, dat de gemelde Bisschop met zijne vrienden beraamd had, een oproer in de stad *Utrecht* te verwekken, en voorgenomen had 'er binnen te komen. Dus vonden de *Utrechtschen* zig gedwongen, de gunst van MAXIMILIAAN te zoeken, niet alleen om de oogmerken van den Bisschop te verijdelen, maar ook, om ontslag voor de *Hoeksche* ballingen te verwerven; en het nadeel, dat de gegoedste kooplieden, door het beslag op hunne goederen leeden, wegteneemen. In deeze zo nuttige zaaken, vind men deezen JACOB VAN AMERONGEN, *den Jongen*, als Oversten Ouderman gemeld, als den voornaamsten, door wiens aandrijven hiertoe bij den Raad besloten werd.

De Burggraaf, de overdracht van den Raad vernomen hebbende, deed bij zig komen, zijn zusters zoon, HENDRIK VAN NIJVELT en andere, waarmede hij zig, zo wel als met de burgers, die den uittocht naar *Leiden* hadden bijgewoond, op de plaats versterkte. Eer dit verricht was, wachtte, op het scheiden van den Raad, eenig volk op den Ouderman JACOB VAN AMERONGEN, dien zij waarschuwden, zig wel te wachten, dewijl zijne vijanden voorgenomen hadden, hem te vermoorden. Zij voerden hem door de Buurkerk, (onder een gestadig geschreeuw: *Wie rust en vreede hebben wil, die kome bij* JACOB VAN AMERONGEN, *met zijn Harnas*,) naar den Smeebrug, en schikten, met JAN VAN AMERONGEN, broeder van JACOB, (*dit doet ons denken, dat deeze* JACOB *niet de kleinzoon, maar de Grootvader zelfs moet geweest zijn, om dat wij van* JACOB, *dien wij als den Jongen bedoeld hebben, geen broeder* JAN *vermeld vinden, maar wel*

 van

van de voorige. Doch, hoe deeze dan aan den bijgevoegden naam van de Jonge *kome, blijft ons nog duister, dewijl hij als de eerste van dien naam op de Lijst wordt aangetoond; en dat nog meer is, die* JAN, *die zijn aandeel in dit bedrijf had, en* 1469 *Schepen*, 1471 *Raad was, wordt genoemd* JAN VAN JACOBZE; *daar hij dan mede een Zoun, en wel de tweede van* GERRARD *moest geweest zijn, en wij niet vinden, dat* JACOB, ERNST'S *Zoon, een Broeder* JAN *had)* zij schikten, zegge ik, eenigen van de hunnen naar de *Tollesteegpoort*, welke zij opensloegen; en daarna eenen Bode naar den Bisschop, om zijne komst te verhaasten. JAN VAN AMERONGEN, de Poort onder bezetting van WILLEM VAN LOKHORST laatende, trok weder naar den *Smeebrug*, doch moest, met den zijnen, en met verlies van den strijd tegen den Burggraaf, de vlugt neemen. De Bisschop, met hun, die hem te *Koote* ontmoet waren, de vlugt naar *Wijk* neemende, bleef de Burggraaf meester van de stad. Daar op volgde een vonnis van bannissement, door den ouden en nieuwen Raad, ten laste van hun, die tegen stadsbanier gestreeden, en de *Tollesteegpoort* opengeslagen hadden. Daags daar aan werden ZWEDER VAN ZUILEN en TIJMEN IJSBRANDSE, uit den ouden, SPLINTER TAETS, die in dit jaar Raad was, (die op de lijst als de vierde Zoon van GERARD, en dus de derde Broeder van JACOB DEN OUDEN bekend staat) en BARENT EVERDINGEN, uit den Nieuwen Raad, gevolmagtigd en bevolen, om onderzoek van zaaken te doen, bij die geenen, die op de Poort gegaan waren. Verder vindt men, onder de uitgeweekenen, genoemd, DIRK BOR VAN AMERONGEN r (welke die geene zijn moet, die op de lijst, colom tien, vermeld staat, als de tweede Zoon van WILLEM TAETSE, en daar bij gezegd is, dat hij den naam van BORRE naar zijne Moeder had aangenomen;) doch daar bij worden mede genoemd JAN en TONIS VAN AMERONGEN. JAN kan de ouder Broeder van DIRK geweest zijn; doch TONIS vinden wij op de lijst niet gemeld, wordende de Kinderen van WILLEM op twee bepaald. Dit zij zo 't wil; die van de Stad, zo wel als de Bisschop, alles aanwendende om elkander afbreuk te doen, moesten eindelijk andere middelen ter hand neemen. De Bisschop, geenen kans ziende, met alle zijne bijeengebragte magt, de Stad te dwingen, keerde zig tot den Aartshertog MAXIMILIAAN; die van de Stad, van hunnen kant, beginnende

de te vreezen, tegen de magt, die tegen hun bereid werd, niet bestand te zullen zijn, floegen dien zelfden weg in, alleen met dit onderscheid, dat de Bisschop verzocht om hulp, en die van de Stad om vrede. De Bisschop kennis van de zending van Gezanten der Stad gekregen hebbende, zond mede drie zijner Raaden af, onder welke, door BURMAN, genoemd worden ANTONIS POTTAGE, PHILIPS DE KLERK en JACOB VAN AMERONGEN, met bijvoeging van *Schout te Utrecht*. Maar ik vind niet, dat hij dit Ampt bekleed heeft: zo dat dit een misstelling zoude konnen zijn, zo wel als men, op bl. 520, III. Deel, gesteld vindt, JACOB BOR VAN AMERONGEN, gewezen Overste Ouderman, en DIRK VAN AMERONGEN; daar men leezen moet, JACOB VAN AMERONGEN en DIRK BOR VAN AMERONGEN. De gemelde persoonen werden naar het Hof van den Aartshertog gezonden, om hun gedrag te verdeedigen. Of deeze JACOB BOR VAN AMERONGEN moet wederom een ander zijn, zo als wij ook liefst gelooven: om reden dat men, in de *Utrechtsche Jaarboeken*, zijnen naam meer dan eens gespeld vinde; doch, volgens de Tafel, kennen wij geen anderen, dan dien wij hier voor, met den naam van de JONGE JACOB benoemd vinden, of het moet een misslag in de Lijsten zijn.

C. AMERONGEN. (*Arent Taets van*) Deeze zal, mijns bedunkens, die geene zijn, welken wij, op de eerste Tafel, als den zevenden Zoon van Heere GERARD VAN VOORNE en N. VAN RUWIEL, hebben genoemd. Deezen vindt men, op de Regeerings-Lijsten der Stad *Utrecht*, in de jaaren 1415, 1417 en 1419, als Schepen, in 1426 als Raad; in welk jaar hij, geduurende de twisten tusschen de Bisschoppen ZWEDER VAN CUILENBORG en ROELOF VAN DIEPHOLT, als Lid van den Raad, nevens DIRK GRAWERT, was aangesteld, om de paalen van het Sticht te vrijen en te beschermen, zeker met oogmerk, om, ware het mooglijk, *Amersfoort* weder tot het Sticht te brengen. In het volgende Jaar, na dat hij, in plaatse van den uitgezetten Burgemeester TIMON VAN DORSSCHEN, tot die waardigheid verheeven was, werd hij tevens tot een der Bevelhebbers of Hoofdmannen van *Utrecht* aangesteld. In den Jaare 1438, vindt men hem wederom gemeld als Schepen en Burgemeester; zo ook, 1442, 1444, 1446 en 1448, als Schepen. In dat Jaar, en vervolgens tot op de verandering der

Regeering, in 1449, hield de Raad, zo Oude als Nieuwe, zig standvastig tegen den Bisschop RUDOLF VAN DIEPHOLT, en deed, om alle voorzorg te gebruiken, met de klokke afkondigen, dit volgende: „ Overdraegen die Raede oudt ende nije eendrachte-
„ lick mit gemeene morgenspraeck van alle gilden, dat men die
„ begonnen Capittel op onsen Heer van Utrecht, van de gebre-
„ ke diet gemeene lant ende onser Stad andragende sijn, ende son-
„ derlinge der Heerlicheit van Montfoerde, voert vervolgen seil
„ na den rechten Slants, die onse Heer beloeft heeft: ende so
„ wes daer van coempt, dat sij dat mit der Stadt ende den ge-
„ meene Gilden samentlic ende mit malcander truwelik ut sullen
„ helpen dragen."

„ Ende op dat wy in onser Stadt ymmer bi goeder eendrachte
„ bliven mogen, als wij van Godes genade nu sijn, ende niet in
„ twidrachten vermolt en werden, so gebiet die Raet out ende
„ nije, dat niemant enige brieven of boedschappen en seinden,
„ of en brenge, an onsen Heer van Utrecht, den sinen, of die
„ hi tot hem heeft, nocht oec weder en ontfange, buten weten
„ ende consente van onsen Oversten, bi enen koer van tien jaar
„ uten Stadt te wesen, ende daar toe bi rechtinge tottes Raets
„ goetduncken, nadien men vijnt dattet die boetschappen ofte
„ brieven in hebben."

„ Die Raet gebiet enen ygelicken in onser Stat ende Stat vrij-
„ heid geseten, dat niemaet eenige personen Vrouwen of Man-
„ nen van Montfoerde, en huse of en hove, bi dage of bi nag-
„ te, op een jaar ut den Stadt te wesen."

Niettegenstaande deeze voorzorg, volgde kort daar na eene spoedige verandering, doordien de Bisschop middel vond, de Stad te winnen: waartoe grootlijks diende de verzoening van den Bisschop met WALRAVEN VAN MEURS, getroffen door de bemiddeling van den Cardinaal DE CUSA. Men vind aangeteekend, dat de Bisschop, zijnen aanslag, om zig van de Stad meester te maaken, bepaald had op *St. Blasius-Nacht*, zijnde toen des Zondags: om reden, dat daags te vooren de verandering der Regeering geschied zijnde, het Volk gewoon was, dien avond en een gedeelte van den nacht, met eeten en drinken, ja zelfs tot dronkensworden toe, in alle vreugde door te brengen. Den Bisschop, verzeld van den Heer VAN MONTFOORT, ZWEDER VAN CULENBURG,

en

en zijnen Neef COENRAAD VAN DIEPHOLT, Proost van *Osnabrug* en *Deventer*, gelukte het binnen te komen, onder een gestadig geroep van de zijnen: *Die fysen af, en die weyde vry!* waarmede zij bedoelden, dat de nieuwe en vermeerderde Axcijnsen vernietigt, en de verkochte Stads-Weijde weder aan de Stad moest komen; met oogmerk om hier door bijstand van de Burgers te bekomen. De *Utrechtenaars*, hierdoor ontwaakt, deeden de Klok trekken, en kwamen, in allen spoed, gewapend, op de plaats: en om te verhoeden dat de Bisschop, dien zij vernamen reeds op de *Neude* te zijn, het Raadhuis zoude magtig worden, begaven zij zig naar de *Ganzemarkt*, en trachtten het Volk van den Bisschop, in de *Schoutensteeg*, den verderen voortgang te beletten. Hierop ontstond een hevig gevegt; wordende de Bisschop genoodzaakt, door den mannelijken tegenstand, dien hij vond, wel vijf roeden te rug te wijken. In dit gevecht moet deeze Heer ARENT VAN AMERONGEN rijkelijk zijn aandeel gehad hebben. Uit het Doodvonnis, in vervolg over hem uitgesproken, zal ook blijken, dat hij een was van hun, die den Bisschop gewond, en, volgens HEDA, hem van het Paard hadden geworpen. VELDENAER zegt dat hij aan den Voet of Enkel gekwetst was, waar door hij, tot aan zijnen dood toe, eenigzins mank gegaan heeft. Andere Schrijvers maaken gewag van twee wonden. Niettegenstaande dit alles, behaalde de Bisschop, door hulp der *Amersfoorders*, de overwinning. Eenigen van de Magistraat van *Utrecht* stierven aan hunne bekomene wonden; andere redden zig met de vlugt; andere werden in hegtenis genomen: de voornaamste waren JACOB VAN GAASBEEK, Jonkheer ARENT VAN SEVENBERGEN, FREDRIK en JAN VAN RENESSE, die zig met den Bisschop wisten te verzoenen; doch met andere gevangenen werd onderscheidenlijk gehandeld. ARENT VAN AMERONGEN en HENDRIK JACOBSZOON werden onthoofd, om reden dat zij het waren, die, volgens hun vonnis, den Bisschop de gemelde wonden hadden toegebragt: „ Want *Arent van Amerongen* ende *Henric Jacopsz*, hem gezet hebbende tegen onsen genedigen Heer van Utrecht, om „ die ut syner Stat en lande te houden, ende hebben hem oec „ mit gewapender hant tegengestaen, ende onsen Heer ter doot „ toe gewont, om dat selve hoir werck te volbrengen; so salmen „ dairom dat rechten mitten zweerden an hoeren lieven." Uit het

het geen de Heer K. BURMAN, in zijne *Utrechtsche Jaarboeken*, II. Deel, bl. 143, hier bijvoegt, uit de *Osnabrugsche Chronijk* van ERDMANNUS, zien wij, dat AMERONGEN dit vonnis niet zo zeer moest ondergaan, om het geen daar in vermeld is, als wel meest door den haat van den Heer VAN MONTFOORT, die dat vonnis, geduurende de bedlegering van den Bisschop, tegen deszelfs zin doordrong.

D. AMERONGEN, (*Dirk Taetse van*) die, van zijn Moeders Broeder, ZWEDER VAN LOENRESLOOT, Heer van *Oudaan*, gemeenlijk ZWEDER VAN HOUDAAN genaamd is, bij deszelfs uitersten wille de Ridderhofstad *Oudaan* bekomen, en daarom den naam van DIRK VAN HOUDAAN aangenomen heeft. Hij was, in 't Jaar 1408, en in verscheide volgende Jaaren, Schepen te *Utrecht*, en, in het Jaar 1396, getrouwd met HADEWIG, Dogter van HENDRIK WALVISCH.

E. AMERONGEN, (*Willem Taets van*) Zoon van ERNST, was, in de Jaaren 1492, 1493, 1495, 1497, 1499 en 1501, Schepen der Stad *Utrecht*, en gehuwd met MAGDALENA VAN MEAUX VORSELAAR. Wanneer deeze, in 't Jaar 1503, als Heemraad, op den Schouw van den *Lekkendijk*, *boven Dams*, verscheen, werd hij, den eersten Augustus, door de *Geldersehen*, schoon men, op dien tijd, Vrede met hun had, gevangen en naar het Slot *Hattem* gevoerd, alwaar hij, na bijkans een Maand in zwaare krankte te hebben doorgebracht, overleed, den eersten September, en werd begraaven te *Hattem*.

F AMERONGEN, (*Cornelia Taets van*) *van Houdaan*, trouwde, in 1425, met FREDRIK VAN DRAKENBURG, Hoofdschout der Stad *Utrecht*, in de jaaren 1436, 1437 en 1438; door dit Huwelijk is de Ridderhofstad *Oudaan*, die zij, na den dood van haaren Broeder, erfde, aan het geslacht van DRAKENBURG gekomen.

G. AMERONGEN, (*Jan* of *Johan van*) de oudste Zoon van WILLEM TAETSE, en Broeder van DIRK TAETSE BOR; (zie de I. Tafel, Colom 10) VAN AMERONGEN, van wien reeds iets gezegd is, op het Art. van JACOB; doch hij verdient naauwkeuriger gekend te worden. Wij ontmoeten hem, in de jaaren 1423, 1425, 1427 en

en 1433, als Schepen te *Utrecht*, en 1435, nevens JACOB VAN AMERONGEN, als Raad; 1437 als Ouderman, en 1443 wederom als Schepen: op welk jaar hij, om eenig verschil met de Burgemeesteren, voor den tijd van twee jaaren, uit den Raad gezet werd. Ook moet hij zig gemengd hebben in de onlusten van het jaar 1449: want, op het jaar 1455, vindt men hem onder die geenen, aan wien het Burgerrecht weder gegeeven werd; zijnde hij, in het jaar 1457, weder tot Ouderman van de Vischkopers aangesteld. In het volgende jaar, waar in de Bastaard ANTONI VAN BOURGONDIEN zijnen Broeder DAVID den Oorlog aanzeide, en met duizend paarden voor *Utrecht* kwam, werd hij tot Schatmeester aangesteld; welk ampt bestond in het schatten en op prijs stellen van die geenen, welke de *Utrechtenaars* gevangen kreegen, en die hunne vrijheid begeerden. In 1459 vindt men hem weder als Ouderman genoemd, en in 1461 als Raad en Burgemoester, welken gewigtigen post hij ook in 1465 bekleedde. Twee jaaren laater ontmoet men hem wederom in zijn meermaals bekleed ampt van Ouderman; en in het jaar 1468 regeerdè hij als Schout te *Utrecht*. In deezen post vindt men, dat hij zig misgreepen hadt, doende een Koopman van *Leiden* eenig goed afneemen, *boven recht*; dat is, zonder voorkennis van den Raad: waar op die Raad terstond aan hem beval, de goederen te rug te geeven, en, bij weigering van dien, den zelfden avond, op de poort in gevangenis te gaan, en daar te blijven, tot dat hij aan het goedvinden van den Raad zoude voldaan hebben. Naar alle waarschijnlijkheid zal hij, met de teruggeeving der goederen, dat vergijp vergoed hebben: althans vindt men aangetekend, dat hij het Schoutampt behouden heeft. Grooter ontheil gebeurde hem in het jaar 1470, wordende, in dat jaar, door den Bisschop, WILLEM VAN SNELLENBERG in zijne plaats aangesteld. De heerschzuchtige Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, zijnen wrok, tegen REINOUT VAN BREDERODE, die zig tegen zijne aanstelling sterk verzet had, niet konnende verduwen, wist eerst deezen in zijne magt te krijgèn, en daarna deszelfs broeder GIJSBERT, die Domproost was. DAVID, om eenigen schijn aan deeze schenddaad te geeven, en bijzonder wegens het vangen van den laatsten, deed alom een valsch gerucht verspreiden, dat de Hoeksch-

 ge-

gezinden, waar onder zij behoorden, met eenen aanslag op de stad zwanger waren; ontziende zig dus niet, den naam van die eerste en getrouwe Edelen van het land te schandvlekken. Verre, echter, van te vreede te zijn, met die in zijne magt te hebben, zocht hij ook hunne getrouwe aankleevers, en bijzonder JAN, *Burggraaf van Montfoort*, JACOB VAN NIJVELT, JAN VAN AMERONGEN en andere, in zijn geweld te krijgen. De meesten, deezen toeleg ontwaar wordende, beveiligden zig door de vlugt; doch Heer JAN, eenige dagen buiten de stad vertoefd hebbende, was hier van onkundig. Bij zijne terugkomste, begaf hij zig, ter verrigtinge van zijnen Godsdienst, op *St. Pieters en Paulus dag*, in de *St. Pieters Kerk*. Den Bisschop aldaar tegenwoordig ziende, vervoegde hij zig bij hem, van wien hij zeer vriendelijk ontmoet werd; zelf verzelde hij hem, na het eindigen van den dienst, naar zijn Hof. Daar binnen gekomen zijnde, zeide de Bisschop spotswijze: *Jan, wees welkom van den jongen Hertog van Gelre;* willende daarmede te kennen geeven, als of hij zig, ter smeeding van eenig verraad, tot ADOLF VAN GELDRE begeeven had. De Schout mogt zig verdeedigen zo goed als hij konde: de Bisschop had reeds beslooten, hem gevangen naar *Wijk* te zenden, zo als ook met een daar op geschiedde.

De wreedaart, geene beschuldiging naar zijnen zin, tegen de gevangenen, konnende inwinnen, nam het boos opzet om zulks door uitgedachte pijnigingen te verkrijgen. Hiertoe wierden, in zijnen moordraad, als de eersten uitgekoozen; WALRAVEN, *Bastaard van Brederode*, JAN VAN AMERONGEN. Hoe onmenschelijk zij met den eersten handelden, zal op zijne plaats verhaald worden; hier zij het genoeg te zeggen, dat zij, door de uitgeleezenste pijningen, hem zo verre brachten, dat hij bekende, al wat die monsters van wreedheid wilden, dat tot bezwaarnis van zijnen Vader en Oom dienen zoude: zij konden evenwel van hem niet verkrijgen, die afgeperste bekentenis te ondertekenen. Op dezelfde wijze deeden zij JAN VAN AMERONGEN, door hem twee of driemaal daags op den gevloekten pijnbank te brengen, alles bekennen, wat hun ter bezwaar van de gevangenen dienstig dacht. DAVID VAN BOURGONDIEN, en zijne Raaden, eer den rol van Schelmen, dan van een Geestelijken Bisschop of van eerlijke

ke Rechters speelende, niet geslaagd zijnde, naar zijne gedachten, die hij gemaakt had, omtrent de uitspraak van het Vonnis, door Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN, aan wien hij de gemaakte en afgeperste beschuldiging had toegezonden, was eerloos genoeg, REINOUT VAN BREDERODE, om hem tot bekentenisse te noodzaaken, te doen zeggen, dat WALRAVEN en AMERONGEN, op hunne bekentenissen, den dood ondergaan hadden, en dat dus de ontkenning hem niet baten zoude. Toen dit niet gelukte, besloot hij, BREDERODE mede door herhaalde pijnigingen tot bekentenisse van zaaken, die hij nooit gedacht had, te noodzaaken. Hoe verder met hem, op de schandelijkste wijze, gehandeld werd, zal men zien op het Art. BREDERODE. Thans wederkeerende tot AMERONGEN, dient vooraf gezegd te worden, dat, door een zonderling bestier der Voorzienigheid, WALRAVEN de gevangenis wist te ontkomen; die, in vrijheid zijnde, niet naliet, alomme te openbaaren, hoe zijne en AMERONGENS bekentenis hun door onlijdelijke pijnen was afgedwongen; welk gerugt zelfs tot de ooren van Hertog KAREL kwam. Deeze zond daar op twee zijner Raaden, JOHAN, *Heer van Bergen*, en JOHAN HALEWIJN, tot de gevangenen, om hen op nieuws te onderzoeken. De afgevaardigden insgelijks geene bekentenis konnende krijgen naar den zin des Bisschops, voerden zij BREDERODE en AMERONGEN, van *Wijk* over *Bergen op Zoom*, naar *Kortrijk*, en van daar, geduurende den Veldtogt van den Hertog tegen den Koning van *Frankrijk*, op het Slot *Rupelmonde*, op het welk zij bijna een jaar in gevangenis doorbragten. Maar zo dra de Hertog, met ernst, het onderzoek ter harte nam, bleek ook hunne onschuld; doende 'er zig niemant als beschuldigers tegen hun op, dan eenige van des Bisschops ontmenschte Raaden. AMERONGEN bleef nog eenigen tijd in hegtenis; (GOUDHOEVEN bepaalt dien op twee Jaaren;) werd daarna onschuldig verklaard, en in zijn Ampt als Schout hersteld, in 't Jaar 1477. Weinig tijds daarna, werd hem van nieuws een misslag te laste geleid, bestaande, volgens het daarop genomen Raadsbesluit, hier in:

Des Saterdages na Mauricii.

„ Want *Jan van Amerongen* een koe gehaalt, die gestoolen
„ is

„ is geweest, buiten weten en consente van den Raede, wt zijn „ zelfs goeddunken, daarom hebben Scepene, Raede en de Ou- „ dermans gesloten, dat hij terstont op die poerte gaen, ende „ dair op blyven zell totten dinxdage toe naestkomende, en dan „ zel men die broiken die hi daer aen gebroict heeft, sliten". Nog vindt men, op het jaar 1481, dit ampt betreffende, wederom eenige zwaarigheid ten zijnen laste, naamelijk wegens het niet verschijnen, op den gestelden tijd, in den Raad; 't welk, waarschijnlijk, door hem werd nagelaaten, op aanspooring van den Bisschop, die hier door de *Utrechtenaars* zocht te benadeelen, in de inkomsten van penningen, die zij hooglijk benodigd waren, om hun geding, tegen den Bisschop, te vervorderen. De Raad, om dit voortekomen, magtigde den oudsten Schepen, om, bij afweezigheid van den Schout, de Lijfrenten-Brieven enz. te tekenen.

H. AMERONGEN, (*Ernst Taets van*) was, in 1518 en 1524, Schepen en Burgemeester te *Utrecht:* als zodanig nam hij het Ampt van Hoofdschout derzelve Stad, op dien tijd onbegeeven zijnde, waar. In het Jaar 1526 was hij Marschalk des *Overstichts*, en werd, door Bisschop HENDRIK VAN BEIJEREN, ter ootmoedige begeerte van de Geestelijken, Ridderschap, Raad en Gilden der Stad *Utrecht*, tot eenen van zijne twee Stedehouders gesteld. Twee jaaren daarna heeft hij het Huis *ter Horst*, bij *Rhenen*, dat hem, als Marschalk, te bewaaren aanbevolen was, aan den Hertog *van Gelder* overgegeeven, die het heeft doen afbreeken; en met de steenen van het zelve de muuren van *Rheenen* herstellen. Hij is tweemaal getrouwd geweest; zijne eerste Vrouw was MABELIA DE RIDDER VAN LUNENBURG, overleden den laasten Maij 1540, en in de *St. Servaas Kerk*, te *Utrecht*, begraaven. Hij hertrouwde, in 1546 of 1547, met AGNES VAN ABCOUDE VAN WIJK, Weduwe van GERRIT ECK. Hij stierf 1565, en zij 1582, en liet bij haar geene Kinderen na, doch wel bij de eerste; zo als blijkt uit eene schoone memorietafel, wier afbeelding nog voor handen is. In dezelve wordt hij met haar verbeeld, knielende voor een krucifix, op een tafel geplaatst, aan welke deeze agt kwartieren, vier van haar, en vier van hem, gehegt zijn:

Taets

Taets van Amerongen.	*Ridder van Lunenburg.*
Driebergen.	*Dompselaar.*
Merwix van Vorselaar.	*Spalle van der Does.*
Nijwael van Rijnestein.	*Kuilenborg.*

Achter haar knielen vijf Zoonen op een rij, en achter hen vier Dochters, alle te zamen, zo het schijnt, bejaard. In 't verschiet ziet men drie Zoonen en twee Dochteren, heel jong en flaauw afgemaald; waarmede men heeft willen betekenen, jong overleeden te zijn: in het geheel veertien Kinderen, waarvan nog vijf Zoonen en vier Dogteren in het leeven waren. Onderaan zijn derzelver negen Wapenen geplaatst: waaruit blijkt dat drie van de vijf Zoonen, en eene van de Dochteren, gehuwd zijn geweest, en dat eene der andere Dochteren is ongehuwd gebleeven; als mede, dat de eerste der getrouwde Zoonen weder zes Zoonen gewonnen had, van welke een in een Ridderorder aangenomen, en een andere getrouwd was; dat de tweede der getrouwde Zoonen één Zoon en ééne Dogter gewonnen had, van welke de Dogter gehuwd was; en eindelijk, dat de eenige getrouwde Dogter eene Dogter gebaard had. Dit alles kan insgelijks uit de Tafel of Geslacht-Lijst blijken. Hij heeft dan, bij zijne eerste Vrouw, behalven drie Zoonen en twee Dogters, jong overleeden, gewonnen negen Kinderen.

I. AMERONGEN, (*Antoni Taets van*) Ridder van *Jerusalem*, werd Kanunnik der Kerke van *St. Marie*, te *Utrecht*, den 23 December 1523, en, den 4 Februarij 1524, ook van den *Dom* aldaar; waarop hij de Kanunniksdij van *St. Maria's Kerk*, den 25 October 1526, vrijwillig afgestaan heeft. Op den 21 October 1528, stond hij, als Kanunnik ten *Dom* te *Utrecht*, over de overdracht van de temporaliteit des Lands van *Utrecht*, van Bisschop HENDRIK VAN BEIJEREN op Keizer KAREL DEN VIJFDEN. Ook is hij geweest Kamerling van Paus ADRIAAN DEN ZESDEN. Hij overleed den 20 October 1555, en werd begraaven in de *Dom-Kerk*, aan de linkerhand van het Koor.

K. AMERONGEN, (*Johan Taets van*) bijgenaamd *de Oude*, als zijnde de oudste Zoon van ERNST en MABELIA, zo even gemeld. In het jaar 1541, werd hij Heemraad van den *Lekkendijk*

dijk boven Dams, en was, van 1556 tot 1566, verscheidenmaalen Schepen der Stad *Utrecht*; zedert dien tijd, tot het Jaar 1577, in het hevigste der *Nederlandsche* beroerten, heeft hij meermaalen het ampt zo van Schepen, Burgemeester, als Raad Burgemeester bekleed: zelfs was hij, door den moedwil der *Spanjaarden*, in gevaar van zijn leeven ongelukkig te eindigen. Volgens uitersten wil van zijne Nicht JOHANNA TAETS VAN AMERONGEN, werd hij Heer van *Groenewoude*, en, na haar overlijden, daar mede verlijd, den 12 October 1552. In het Jaar 1576, was hij onder de geenen, die van wegens de Staaten waren afgezonden, ter handeling over de *Gendsche* bevrediging. In 1538 was hij in den Echt getreeden, met JOHANNA VAN GAASBEEK, Weduwe van JACOB SCHIMMELPENNINK; zij overleed den 26 Februarij 1578, en hij zelf 18 Januarij 1589, nalaatende zes Kinderen.

L. AMERONGEN, (*Jacob Taets van*) is tweemaal gehuwd geweest, eerst in 1576, met ALEIJD VAN ZUIJLEN VAN NIEVELD, en daarna met CHRISTINA VAN BLOIS VAN TRESLONG. Geduurende de *Leicestersche* Factie, in 1586, was hij Raad, in 1587 Schepen der Stad *Utrecht*; welke eerste waardigheid hij ook in 1588 bekleed heeft. Hij overleed op zijn huis te *Ruischdaal*, in 't *Gooiland*, in de maand April 1619; zijne tweede vrouw in de maand November 1620. De kinderen, verwekt uit zijn eerste Huwelijk, zijn allen jong gestorven; uit het tweede heeft hij nagelaaten een Zoon, en eene Dogter.

M. AMERONGEN, (*Willem Taets van*) werd, door afstand van zijnen Vader, Heere van *Groenendaal*, met welke Hofstad hij beleend werd, den 29 April 1566; zijnde hem dezelve ten Huwelijk medegegeeven, wanneer hij zig in den Echt verbond, met CORNELIA VAN VALLADOLIT, met welke hij zijne Huwelijksche Voorwaarde aangegaan heeft den 17 April 1566. Hij was Kapitein in dienst van FILIPS DEN II, Koning van *Spanje*, en stierf in 't Leger voor *Haarlem*, als die Stad, door de *Spaanschen*, belegerd was, den 22 Julij 1573. Zijne Weduw heeft hem omtrent 54 jaaren overleefd, en is gestorven den 24 Augustus 1627, oud bijna 84 jaaren, en is begraaven in de Kerk van *St. Marie*, te *Utrecht*. Zij hadden verwekt 5 Kinderen, zo als op de Geslachttafel is aangeweezen.

N. AME-

N. AMERONGEN, (*Thomas Taets van*) de tweede Zoon van JOHAN, bijgenaamd *de Jonge*, en van GEERTRUID VAN BOURLO, gebooren den 13 October 1574. Hij werd Kanunnik in de Domkerk te *Utrecht*, den 17 Maij 1594, en heeft van zijne Kanunniksdij, na dat hij die 61 jaaren bezeeten had, afstand gedaan, den 12 Julij 1655. In het zelfde jaar en maand als hij den ouderdom van 81 jaaren bereikt had, trouwde hij met Jonkvrouwe FREDERIKA VAN ZUILEN VAN NIJVELD, die oud was 15 jaaren. Hij overleed den 5 Augustus 1657, in den ouderdom van 84 jaaren, en werd begraaven in de Kerk van *Overlangenbroek*, alwaar zijn wapen, met de volgende Kwartieren en Grafschrift, gevonden wordt:

Taets van Amerongen	*Bourlo.*
Ridder van Lunenburg	*van de Capelle.*
Meaux van Vorsfelaar	*Coelsack.*
Spalle	*Luyckensen.*

Obiit pie in Christo & antiquissimæ nobilitatis D. Thomas Taets d'Amerongen, I. Aprilis Ao. MDCLVII. post quam vixisset annos LXXGIV. hoc perpetuæ memoriæ monumentum conjux marito suo posuit.

O. AMERONGEN, (*Jacob Taets van*) de tweede Zoon van Heere WILLEM en van CORNELIA VALLADOLIT, werd Kanunnik der Kerk van *St. Marie*, te *Utrecht*, den 1 Feb. 1582; doch gaf zijne Prebende weder over, den 12 December 1600. Na den dood van zijnen ouder Broeder ERNST, werd hij beleend met de Ridderhofstad *Groenewoude*, den 30 Julij 1658. Hij huwde, 1601, CORNELIA VAN DRENKWAARD, Dogter van WILLEM VAN GIESSENBURG; zijnde de Huwelijksvoorwaarden gesloten den 7 Jan. van dat jaar. Door dit Huwelijk schreef hij zig *Vrijheer van Giessenburg*, *Heer van Giessen Nieuwkerk*, *Natres*, *Natendaal*, *Hoogelande Groenewoude*. Hij stierf den 28 Sept. 1622; zijne Weduw den 2 Dec. 1632. Zie hunne kinderen op de IIde Geslacht-Tafel.

P. AMERONGEN, (*Jacob Taets van*) oudste Zoon van ADRIAAN en van MARGRETA VAN OYE, werd, den 6 April 1674, aangesteld

steld tot Raad en Vroedschap der stad *Utrecht*, en heeft aldaar, in de jaaren 1675 en 1676, 1683 en 1684, het ampt van Schepen bekleed. Hij trouwde, den 26 April 1648, met ANNA VAN RIJSSENBOORN, die den 23 Jan. 1660 overleed. Den 18 Decemb. 1661, hertrouwde hij met LUCIA RUISCH TOT DEN ENG. Hij stierf den 12 Junij 1686, en werd begraven in den Dom, daar zijn wapen, met deeze agt kwartieren, is opgehangen.

Taets van Amerongen	*Oye.*
Blois van Treslong	*Blois van Treslong.*
Ridder	*Passenrode.*
Beits.	*Beits.*

In zijn eerste huwelijk verwekte hij twee Zoonen, en in het tweede eene Dogter. Deeze zal mooglijk dezelfde JACOB VAN AMERONGEN zijn, die, als vlugtig, volgens vonnis van ALBA van den 10 Febr. 1670, gebannen werd, met verbeurdverklaaring zijner goederen, om reden dat hij was beschuldigd van naar buiten gegaan te zijn, om de Predikatien te hooren. Zie *Sententien van Alba*, bl. 285.

Q. AMERONGEN, (*Christina Taets van*) was de derde Dogter en het vierde Kind, verwekt uit het Huwelijk van opgemelden Heere ADRIAAN en M. VAN OIJE; zij werd, op den 30 November 1647, in den Echt verbonden met JOHAN STRIK, Heere van *Linschooten*, *Polanen*, enz. Hij werd Marschalk van het Overkwartier des Lands van *Utrecht*, den 12 April 1644, daar hij, in 1682, vrijwilligen afstand van deed, en overleed den 10 Jan. 1686; wordende begraaven in de *Dom-Kerk*, te *Utrecht*, daar zijn Wapen, met deeze agt Kwartieren, werd opgehangen:

Strik van Linschoten.	*Gibels.*
Wijck.	*van der Goes.*
Koevoet.	*Nicolai.*
Frijdach.	*Simonetti.*

Niet lang overleefde de Weduw haaren Man, maar overleed den 8 April 1686, wordende naast hem ter aarde besteld.

R. AME-

R. AMERONGEN, (*Gerard Godard Taets van*) de vierde Zoon van Heer JOOST; verwekt in deszelfs eerste Huwelijk, met EMERENTIA GEERTRUID VAN ZUILEN; hij werd gebooren den 16 Julij 1679. Als Ridder van de *Duitsche Orde* in de Balij te *Utrecht*, werd hij, in het Jaar 1723, Kommandeur van *Doesburg*, zijnde reeds te vooren, den 5 September 1708, tot Houtvester van den Lande van *Utrecht*; den 29 Julij 1713 tot Kanunnik van de Kerk van *St. Jan*, te *Utrecht*, en den 12 September van dat Jaar verkooren tot geëligeerde Raad, in het eerste Lid der Staaten van *Utrecht*, en sedert dien tijd afgezonden in de vergadering van de Algemeene Staaten der *Vereenigde Nederlanden*. Hij overleed ongehuwd, den 12 Junij 1730.

S. AMERONGEN, (*Josina Antonia Taets van*) was de derde Dogter van Heer JOOST, verwekt bij zijne tweede Vrouw, ANNA DE KASEMBROOD, gebooren den 12 Februarij 1697, en in den Echt verbonden met COENRAAD BORRE VAN AMERONGEN, Heere van *Bergenstein*, Proost der *St. Pieters* Kerke, te *Utrecht*. Hij overleed den 7 Februarij 1724, zijnde het laatste Mannelijk oir van zijn Geslacht, en werd, in de *St. Pieters* Kerk te *Utrecht*, begraaven, daar zijn Wapen in 't graf geleid, en de Kas, met deeze zestien Kwartieren en Opschrift, opgehangen is.

Borre van Amerongen.	*Borre van Amerongen.*
Baeren.	*Brakel.*
Daerl.	*Daerl.*
Zuijlen van der Haer.	*Doornik.*
Pallaas.	*Pallaas.*
Zuijlen van Harmelen.	*Tempier.*
Wassenaar van Duvenvoorde.	*Wassenaar van Duvenvoorde.*
Schagen.	*Haarsolte.*

Viro generosissimo atque antiquissima stirpe Nobilium apud Trajectinos majorum orto, Conrado Baroni Borre van Amerongen, Dynastæ Bergesteinii; Dei gratia Præposito & Archidiacono collegii D. Petri, qui ultimus illustrissimæ & de rep. Trajectina optime meritæ gentis in ipso ætatis flore annos XXXIV. natus

tus Obiit, *die* VII *Februarii anni* CIƆIƆCCXXIV. *H. M. F. C. vidua mœstissima Josina Antonia Baronissa Taets van Amerongen.*

Zij overleed drie Weeken na haaren Man, en werd mede in dezelfde Kerke begraaven.

AMERONGEN, (*Folpert* of *Volprecht van*) dien wij op de Geslacht-Lijst van den Huize van *Amerongen* niet gemeld vinden, zal, echter, waarschijnlijk, tot dit zo uitmuntend geslacht behoord hebben. Zie hier wat wij van hem vinden aangetekend.

In het werk van den Heere K. BURLAN, (dat bij veelen te welnig; ten aanzien van deszelfs nuttigheid, bekend is) wordt vermeld, dat hij, in het Jaar 1402, de waardigheid van Raad en Burgemeester van *Utrecht*, 1404 die van Schepen, 1406 die van oudsten Schepen, in de jaaren 1408, 1410, 1412, 1414, 1416 en 1418 het ampt van Schepen, en in het Jaar 1420 wederom dat van Raad bekleedde, met bijvoeging van DOOD: zo dat

AMERONGEN, (*Folpert van*) die ons te vooren komt, op het Jaar 1456, als Burgemeester, de tweede van dien naam is; waar bij de gemelde BURMAN heeft aangetekend: *In het Raadsboek van elf duizend maechden dach*, *staat:* „ De Rade hebben eendrachtelick gegunt *Folpert van Amerongen* die Casteleijnschap „ ter *Eem*. Deeze nevens *Water van Catwijk*, waren op de- „ zen dagh niet tot Burgemeesters verkoren, maar *Philips van* „ *Groenevelt* en *Jan van Oudewater*; doch vermits die beide „ uit de Stadt waren, en de Stadt niet zonder Burgemeester kon- „ de zijn, zijn zij in hunne plaats aangesteld op den eersten Maij, „ en dus korte dagen daarna." Als Schepen-Burgemeester vindt men hem op nieuw in 't Jaar 1458, en, bij den aanval van ANTONIJ VAN BOURGONDIEN op *Utrecht*, in dat zelfde Jaar, waar van wij reeds melding gemaakt hebben, op het Art. JAN VAN AMERONGEN, ontmoet men hem, onder de aangestelde Ritmeesters, ten dienste van de Stad; in het volgende Jaar, wederom als Raad, met den eertijtel van *Meijster*: in 1461 andermaal als Schepen; twee Jaaren laater als Schepen-Burgemeester; als Schepen 1465, en weder onder de Raaden in 1467. Deeze beiden Mannen, die, zo wel als de voorgemelden, een groot aandeel in de Regeering van *Utrecht* gehad hebben, schoon zij op de meergemelde

de Tafels niet gemeld zijn, doen mij geen ogenblik twijfelen aan de gegrondheid van mijn voorig gezegde.

Amerongen, (*Theodorus de Rhede van*) staat, in de Kerklijke Oudheden, bekend als een Man, die in den beginne der opkomende beroerten, wegens den Godsdienst, het Geestelijk bestier over de Stad *Wijk* en omliggende Dorpen had; wijders dat hij afkomstig was, uit een oud Adelijk Geslacht in de Provintie *Utrecht*; als mede dat hij de Leere der nieuwgezinden, (zo als daar in gezegd wordt) had aangenomen; doch zedert weder tot het oude Geloof te rug gekeerd, en tot de Maatschappij der Jesuiten was overgegaan. Zie verder het Geslacht van RHEDE.

Zie *Kerkl. Oudh. van Utrecht*, II. Deel, bl. 106.

Het Wapen van dit Geslacht vindt men op drie verscheiden wijzen: I. Een Schild, verdeeld in drie faces of balken, waar van de bovenste en onderste van Zilver zijn, en de middenste een rooden grond heeft. II. Een Zilveren Schild, waarop in het midden een rood Molenrad. III. Een Schild, hebbende een rood Veld, welk door een Zilveren balk uit den linkerhoek van boven, naar den rechter benedenhoek doorsneden is; hebbende boven en onder, links en rechts, drie Zilveren Lelijen.

Amersfoort, de tweede stad in 't Sticht van *Utrecht*, vier uuren gaans noordoostwaard van de hoofdstad dier Provintie, en nabij de grenzen van *Gelderland*, geleegen aan de Rivier *de Eem*, welke aldaar dien naam eerst aanneemt; ontstaande uit verscheiden Beeken, die in de *Veluwe* ontspringen, waar van de voornaamste de *Luntersche* en *Barneveldsche* zijn, welke binnen de stad te zamen vloeijen, en, door deeze *Eem*, op een afstand van drie uuren, zig in de Zuiderzee ontlasten.

Gelijk veele andere steden haaren naam ontleend hebben van Rivieren, die haar besproeijen, is het ook zeer waarschijnlijk dat het ook met deeze stad gelegen zijn zal. Menso Alting wil den naam *Fort* afleiden van *Forde*, dat een wade of ondiepte betekent, zijnde, volgens hem, de Rivier *de Eem* aldaar waadbaar geweest. Adrianus Junius is van gedachte, dat *furt* of *fort* een overtocht betekent, en toont aan dat de naam deezer stad, in oude Chronijken, van omtrent het jaar 1200, geschreven werd

Amsvorde, *Hemesfurt* en *Heemfurt*. Hoewel wij niet voorgenomen hebben, ons op te houden met gissingen van den oorsprong der benaminge, als geen nut aanbrengende, konnen wij, echter, niet voorbij te melden, het geen HALMA hier van aanhaalt. Jonker EVERHARD MEIJSTER, zegt hij, (befaamd wegens het trekken des onvergelijkelijken *Keifteens*, thans nog op de Varken-Markt geleegen, uit de Heide, zonder behulp van Paarden, en alleen door behulp van 406 Vrijwilligers, op éénen dag, vóór Zonnen ondergang, binnen *Amersfoort*) stelt, onder een Prent van de Stad, tot bijschrift, nog eenen anderen naamsoorsprong: naamelijk, dat *Amersfoort* zo veel zegt als HA! MARS, VOORT, wegens de dapperheid en sterkte zijner medeburgeren. Doch wij gelooven, met hem, dat dit eer een Dichterlijke vinding is, dan iets dat op reden steunt.

Liefst volgen wij de gedachte van hun, die zeggen, dat *Amersfoort* voorheen bekend was bij den naam van *Eemsfort*, het welk te kennen geeft, *Fort* of *Sterkte* aan de *Eem*; zijnde deeze gedachte daarop gegrond, dat deeze Stad haaren oorsprong verschuldigd is aan een Slot, bij deeze Rivier gesticht, het welk, als een Riddermatig goed, aan een bijzonder geslacht, dat daarnaar den titel voerde, in eigendom behoorde: van welke men, onder anderen, genoemd vindt Heer WOUTER VAN AMERSFOORT, den oudste van vier levende Broederen, die de muuren van *Amersfoort* deed bouwen. Het is zelfs buiten twijffel, dat het tegenwoordige Stadhuis dit Slot is geweest, 't welk door die Heeren bezeeten werd, en waar van de naam van de *Hof*- en *Vijverstraat* tot bewijzen strekken.

In de Oudheidkundige geschiedverhaalen vinden wij, dat *Amersfoort* reeds in het Jaar 1006 bekend was, doch, vóór 't Jaar 1257, niet meer dan een Dorp genaamd; zijnde, in gemelde Jaaren, allereerst, door Bisschop HENDRIK VAN VIANEN, tot eene Stad gemaakt, en met Handvesten bevoorrecht, onder anderen met het Burger- en Zegelregt.

Bij de eerste inrigting was deeze Stad veel enger van omtrek, maar is naderhand veel verder uitgelegd, en met een ringmuur omgeeven; waar door zij in de Oude en Nieuwe Stad wordt onderscheiden. Uit het verhaal wegens een verschil, welk ontstond door de dubbele verkiezing van R. V. DIEPHOLT en ZWEDER

VAN

VAN KUILENBURG, tusschen die van *Utrecht* en *Amersfoort*, in 't Jaar 1455, is op te maken, dat de vergrooting al vóor dien tijd moet geschied zijn, dewijl men gemeld vindt, dat de eerstgemelde de Nieuwe Stad, en wel bij de *Utrechtsche Poort*, in brand staken. Om deeze vergrooting, verdient zij, met recht, den voorrang boven de drie andere kleindere Steden dezer Provintie. Binnen den omtrek der muuren, is *Amersfoort* bijna half zo groot als *Utrecht*, schoon niet zo dicht bebouwd, noch zo volkrijk. Het getal der Huizen wordt begroot op 1700, en dat der Inwoonderen tusschen de 7000 en 8000; 't welk naauwlijks een derde van die van *Utrecht* uitmaakt.

Van wegen haare ligging, kan *Amersfoort* niet tot een Stad van defensie gemaakt worden, aangezien zij te laag aan den voet van den *Amersfoorder Berg* hangt, en van daar kan beschoten worden. De buitenmuur der Stad, met zijne uitspringende Torens, diende weleer tot versterking, zo als ook de buitengragt; doch de ondervinding heeft, in laater tijd, het onbestaanbaare daar van tegen het geweld des Oorlogs geleerd. Men heeft, in 't Jaar 1629, zig toegeleid, om de Stad, door andere buitenwerken van aarde, die de gedaante van *Ravelijnen* en *halve Maanen* hadden, te versterken; doch deeze zijn naderhand weder vervallen. Van de elf Poorten, komen zes het meest in aanmerking: I. De *Utrechtsche Poort*, waardoor de meeste doortogt is. II. De *Groote Koppelpoort*, aan de Rivier de *Eem*, die onder den daar nevensgeplaatsten gewelfden boog in en door de Stad vloeit. III. De *Slijkpoort*, die, waarschijnlijk, met den Ringmuur te gelijk gebouwd is; deeze voerde voorheen den naam van de *Leusder Poort*, en heeft naderhand, door 't leggen van de *Slijkstraat*, deezen naam gekreegen. IV. De *St. Andries Poort*, ook wel bij verkorting *Driesens Poort*, naar zeker stuk Lands, achter den *Monnikendam*, *St. Andries Kamp* genaamd, gelegen, waarop eenige Geestelijken, in 't Jaar 1403, een Klooster, ter eere van ST. ANDRIES, bouwden, en daar naar den naam van *St. Andries Broeders* verkregen. Deeze Poort diende voortijds tot een gevangenis voor Soldaaten. V. De *Kamppoort*, met een sierlijk gebouwd Hek en Ophaalbrug voorzien. VI. De *Bloemdaler Poort*, welke, schoon met de uitlegging der Stad, eenige Binnen-Poorten werden afgebroken, nevens de *Kamppoort*

poort, is staande gebleven. De vijf overige, van minder belang, zijn: VII. De *Kleine Koppel-*; VIII. De *Heere-*; IX. De *Konings-*; X. De *St. Aagte-*; en XI. De *Verkenspoort*. Buiten de meeste dier Poorten, ontmoet men eene menigte fraaije Lusthoven, Dorpen en Landerijen, als: ten Noorden *Bunschoten*, vette Weilanden; ten Oosten, naar *Gelderland*, aangenaame Tabakslanden; ten Zuiden, vruchtbaar Bouwland; en ten Westen, eenige Heigronden, beplant met Kreupelbosch, en verdere aangenaame Heuvels.

De *Groote* of *St. Joris Kerk*, die omtrent midden in de Stad staat, was, toen *Amersfoort* nog van geene Stads rechten voorzien was, niet meer dan eene Kapel, ten dienste der omleggenden, en is, volgens het algemeen gevoelen, op den 25 September van 't Jaar 1248, volbouwd, door OTTO DEN DERDEN, den zesënderdigsten Bisschop van *Utrecht*, en in 't zelfde Jaar aan GREGORIUS gewijd. Zij werd, door den zwaaren brand, in 1340, nevens andere Huizen, verteerd, doch na dien tijd prachtiger opgebouwd, en met veele giften beschonken: zo dat men in de zelve vijftig Altaaren telde. In 1337, werd zij, door Bisschop JAN VAN DIEST, tot een Kollegiale Kerk verheven, waardoor haar luister niet weinig toenam. Ook waren daar in, buiten de Broederschappen, eenëntwintig Vicarijen. Het uiterlijk sieraad bestaat in een steenen Toren, met een hoogen leijen Spits. Doch veel prachtiger vertoont zig het gebouw van binnen; hebbende zeer fraaije geschilderde Glazen en Licht-Kroonen, welke giften van de Gilden zijn. Ook vindt men in dezelve een kostbaar Orgel, gemaakt 1636, met een fraai Wapenbord, van den vermaarden Bouwmeester J. VAN KAMPEN. Volgens de geschrevene Aartekeningen van JOHAN VAN INGEN, in leven Notaris binnen *Amersfoort*, wordt het zeggen van THEODORUS VERHOEVEN, in zijne *Rerum Amesfortiarum Annotationes*, bevestigd, naamelijk, dat de eerste Kerk of Kapel, zo als wij dezelve hier boven noemden, al vóór de bevestiging der Stad in wezen is geweest.

De tweede Kerk, is de *Lieve Vrouwe Kapel*, nu de *Kleine Kerk* genaamd, staande aan de *Breedstraat*, daar eertijds een klein Kerkje stond, 't welk den naam had van *St. Joosten Kapel*. De bouwing van deeze Kerk wordt toegeschreeven aan een wonder mirakel, dat alhier, in 1444, zoude geschied zijn, en

het

het welk men, bij ROSWIJDEN, in zijn vervolg op BARONIUS, leezen kan; en ook bij MICHIEL VAN ISSELT, in zijne beknopte beschrijving van *Amersfoort*. 'Er zijn 'er, die geloven dat deeze Kerk ouder is dan hier boven gezegd is; (zie VAN BEMMEL, *Beschrijving van Amersfoort*.;) en deeze geloven ook, dat men toen al een aanvang met den prachtigen Toren gemaakt had, die de hoogte bereikte van 354 voeten en twee duim, zijnde voorzien van een fraai Klokkenspel en Uurwerk. Doch deeze Toren, die voor een Meesterstuk der Bouwkonst gehouden wordt, heeft, door felle blixemslagen en zwaare stormwinden, op onderscheiden tijden, verscheiden rampen geleeden: onder andere in 1547, 1558, 1623 en 1651, wanneer de spits, van 40 voeten lang, ter neder plofte; in 1655 werd deze ramp hersteld. De Magistraat bewaart eene aanzienlijke openbaare Bibliotheek, in 't Koor van deeze Kerk, welke, na de verandering van den Godsdienst, in 1579, aan de Hervormden afgestaan, en, benevens de andere, door drie Predikanten bediend wordt.

De *Luterschen* hebben binnen deeze Stad mede een fraai Kerkje en een Leeraar; welk gebouw, in de *Roomsche* tijden, de *H. Geest-Kapel* genaamd werd. De *Remonstranten* hebben 'er hunne Kerk, ter plaatse daar eertijds het *Bagijnhof* was. De talrijke Gemeente der Roomschgezinden bezit 'er vier Kerkhuizen; en, in 't Jaar 1696, is aan de Jooden toegestaan, 'er een Sijnagoge te mogen bouwen.

Vóór den tijd der Hervorming waren hier verscheiden Kloosters, die naderhand tot andere gebruiken geschikt zijn. Men vindt 'er het *St. Pieters Gasthuis*, *Sacraments Gasthuis* en *St. Elisabeths Gasthuis*; het *Weeshuis*, weleer het *Reguliere Kanunniken Klooster*; en de *Latijnsche School*, weleer het Klooster van *St. Agnes*.

Het STAD- of RAADHUIS, een overoud gebouw, zo als wij reeds gezegd hebben, door de Heeren van *Amersfoort*, als een Slot of Hof gebouwd; onzeker, echter, of men voor de Stichters te houden hebbe ROTARD en WIJNDRIK in 't Jaar 1050, of DIRK in 1131, of HENDRIK in 1225, dan wel WOLTER in 1250. Het oogmerk, 't welk zeker bij de bouwing plaats had, is veranderd, als zij naderhand, in 1259, het Kasteel *Stoutenburg* vestigden; zie STOUTENBURGH. Het gebouw, waar van wij hier spreeken,

 werd,

werd, na den aanleg van het tweede, aan den Bisschop van *Utrecht* afgestaan, en naderhand aan de Stad, bij het verleenen van Stadsrechten, door gemelden Bisschop H. VAN VIANEN geschonken. Zonder onze erinnering begrijpt men ligt, dat dit gebouw door den tijd veele veranderingen en verbeteringen ondergaan heeft. De opgang, zo als dezelve zig nog heden vertoont, is een hardsteenen Puij, aan wederzijden met Trappen, reeds in 1574 gemaakt; pronkende van vooren met 's Keizers Wapen, en vier Leeuwen met Stads Wapen. Bij den ingang komt men op een groote Zaal; recht over de Deur ziet men de Raadkamer, en aan wederzijden de andere benodigde vertrekken. Uit het Dak rijst een fraai Torentje; de benedenste vertrekken, die weleer tot Gevangenissen dienden, worden nu ter berging van brandstoffen gebruikt.

De STADS DOELEN, weleer het *Minderbroeders Klooster*, staat aan de Weszijde der Stad, naast het *St. Pieters Gasthuis.* De opkomst van dit Klooster wordt, in de Chronijk van *Amersfoort*, dus aangetekend: De Minderbroeders, bij hunne komst aldaar, in 1472, namen eerst hunnen intrek bij een Weduwe, verhuisden daarna in een huisje achter het Gasthuis, en bouwden vervolgens een Klooster, het geen, in 1494, afbrandde, en zedert veel prachtiger herbouwd werd, hoewel dit eerst geschied zoude zijn, na den zwaaren brand van 1495. De Kerk van dit Klooster was klein, doch de verdere omtrek zeer groot. Dit gebouw werd mede, in 1579, aan de Hervormden afgestaan, hoewel men niet vindt dat zij 'er gebruik van gemaakt hebben. In 't Jaar 1613, verkochten de Regeerders een gedeelte van 't Klooster aan Doctor JACOB PUTIUS, voor 2200 Guldens, die 'er bekwaame Wooningen van deed maken. Naderhand kochten de Wethouders het wederom voor 1900 Guldens, wanneer het werd verhuurd. Langen tijd is het tot een Glasblazerij gebruikt, vervolgens op nieuw verkocht en tot Burgerwooningen geschikt.

Het SCHUTTERSHOF, zijnde het grootste deel van het Klooster, is nu de *Doelen*, en was, in dien tijd, de Eetzaal der Monniken. De Burgers of Schutters plagten hier, en wel voornaamelijk in den *Ouden Doelen*, met pijl en boog naar 't wit te schieten; waar van de naam van *Doelen* of *Schutters* afkomstig is. Ten tijde der *Nederlandsche* Beroerten werd dit allereerst tot

een

een Schuttershof aangelegd, waarvan vervolgens een aanzienlijk Logement is gemaakt. In deeze *Doelen* ontving de Magistraat, in de Jaaren 1630 en 1640, zijne Hoogheid Prins FREDRIK HENDRIK ter maaltijd; en in 1716 nam 'er de Czaar van *Moscovien*, PIETER DE EERSTE, zijnen intrek. In dezelve vergaderen ook verscheiden aanzienlijke Kollegien: als de Heemraadschap van de *Bunschoter Veenen* en *Veldendijk*; Watergraven en Heemraden van *de Eem*; Gecommitteerden van den *Slaperdijk*; Meentgraven en Heemraden van *Leusdersberg*; Gecommitteerden uit de Geërfden van *Hoogland*, van *boven* en *neder Ults*, van *Pokre de Haar*, enz. Verder heeft men hier de *Waag*, *Bank van Leening*, *Stads Gevangen Huis*, en verscheiden ruime openbaare Marktplaatsen.

De VROEDSCHAP der Stad bestaat uit den Schout, twee Burgemeesteren, twaalf Schepenen en twaalf Raaden, aan welke een Secretaris en een Thesaurier is toegevoegd. Deeze hebben te zamen het bestier over Burgerlijke zaaken, voor zo verre de Stad en derzelver Grondgebied of Vrijheid betreft; doch crimineele zaaken worden door Schout, Burgemeesteren en Schepenen berecht. De Schout wordt voor zijn leven aangesteld, door den *Erfstadhouder*, en heeft aldaar zitting in alle Raadsvergaderingen. Burgemeesteren fungeeren twee Jaaren; jaarlijks een ander aankomende: zij worden, even als de Schepenen, uit een dubbel getal, op den laatsten dag des Jaars, door zijne Hoogheid aangesteld; aan hem staat het ook, de Raaden te doen blijven of te veranderen. Behalven deeze zijn hier nog eenige Kollegien.

VAN BEMMEL, in zijne beschrijving van deeze Stad, heeft eene naauwkeurige verzameling van derzelver HANDVESTEN gemaakt, in 't *Tweede Deel*, het *zestiende Hoofdstuk*. Het eerste voorrecht, dat ons daar te voren komt, is de meergemelde Brief van Bisschop HENDRIK, waar bij aan *Amersfoort* Stadsrechten verleend werden, in de Jaaren 1259, 1298 en 1344. Het tweede is een voorrecht der Stad op den *Eembrugge*, van het Jaar 1300; vervolgens een ten behoeve van *Bunschoten*, van 't zelfde Jaar. Wijders de Tolvrijheid van de Bieren, om naar *Amsterdam* te voeren, door den Graaf van *Henegouwen*, van 1326. Ten vijfden, vrijheid van twee Marktdagen, door den Bisschop JAN verleend, in 't Jaar 1331. VI. Vrijheidsbrief van Bisschop JAN VAN

ARKEL, aangaande vrijdom van Tol- en Bruggeld aan *Ter Eem* en *Soestdijk*, in 't Jaar 1360. VII. Brief van Vrijgeleide, welke de Grietmans en andere Overigheden van *Woudrichem* aan de Stad verleend hebben, in 1385. VIII. Verhuuring van Tollen, enz. door Bisschop FREDRIK VAN BLANKENHEIM, in 1399. IX. Een voorrecht, waar bij, door JOHAN VAN MONTFOORT, de Burgers ontslagen werden van voor 't Geestlijk Recht, om Waereldlijke zaaken, ingedaagd te worden, van 1405. X. Ontslag van Tollen, van die Goederen in 't Sticht, die reeds te *Amersfoort* vertold zijn, in 1405, door gemelden Bisschop FREDRIK. XI. Een bekentenis van hem, dat die van deeze Stad, den Dijk te *Spakenborch*, ter zijner bede geslagen hebben, in 1409. XII. Belofte van die van *Baaren*, om binnen de Stad te komen, en die te helpen bewaaren, in 1410. XIII. Dankbrief van *Utrecht*, voor het overdoen van eenen ARENT DIRKSZ, in 1416. XIV. Confirmatie van alle de Privilegien, door JACOBA VAN BEIJEREN, in 1417. XV. Bevestiging van de vrijheid van Tollen in *Holland* en *Zeeland*, door JAN VAN BEIJEREN, in 1422. XVI. Kwijtschelding van alle de breuken tegen het Bisdom, 1425. XVII. Ontslag van de Stad *Utrecht*, gegeven aan de Burgers van *Amersfoort*, enz. in 1431. XVIII. GIJSBERT, Broeder van BREDERODE, geeft zijne toestemming als Domproost, om geene Daagbrieven, of Banningen binnen *Amersfoort* te zenden, in 1440. XIX. Ontslag van Breuken en Misdaaden, tegen de Heerlijkheid des Bisschops begaan, door R. VAN DIEPHOLT, in 1449. XX. Verding tusschen *Amersfoort* en *Deventer*, aangaande de *Catertollen* en *Craangeld* gemaakt, in 1455. XXI. Overeenkomst tusschen die van *Utrecht* en deeze Stad, in 1463. XXII. Verleening van Vrijgelei voor die van *Amersfoort* binnen *Kuilenburg*, in 1489. XXIII. Gelei van die van *Harderwijk*, aan die van deeze Stad, in 1493. XXIV. Overeenkomst tusschen Hertog KAREL VAN GELDER en de Stad, in 1508. XXV. Vrijheid van *Amersfoorder* Bieren, in *Holland*, door Keizer KAREL DEN VIJFDEN, in 1523. XXVI. Voorrechten en Vrijheden door den zelfden, aan de Stad verleend, in 1528. XXVII. Vrijheid van Jaagen, in 1536. XXVIII. Hernieuwing der Privilegien, door KAREL DEN VIJFDEN, in 1544. XXIX. Verklaaring door denzelven, nopens de Confiscatie van Justitie, in 1545. XXX. Ontslag door denzelven verleend, op de gedaane beloften

aan

aan M. VAN ROSSEM, en anderen, in 1545. XXXI. Accoord tusschen *Delft* en *Amersfoort*, in 't stuk van Accijsgeld, in 1545. XXXII. Verklaaring van de Hoofden der Finantie, aangaande de Compositie van den Schout, in 1563. XXXIII. Accoort tusschen *Amsteldam* en *Amersfoort*, wegens het Accijsgeld, in 1569, 13 Sept. XXXIV. Ordonnantie van de Staaten van *Utrecht*, op 't Bruggeld over de *Eem*, in 1602, en 1692, waar bij die van *Amersfoort* vrij verklaard worden. XXXV. Appointement tot de subsidie van een derden Predikant, voor die te *Leusden*, Jaarlijks de somma van vijf honderd ponden, in 1633.

In de oudste tijden waren de Inwoonders van *Amersfoort* onderscheiden in driederleije soort: BURGERS, ONDERZAATEN en GRASBURGERS. De eerste waren Burgers, daar toe gerechtigd door geboorte, of door koop, en dus gerechtigd tot alle de Gilden, en door de Magistraat beschermd; doch het kopen van dit Burgerrecht kon niet geschieden, dan onder zekere voorwaarden, bij de Stads Keuren bepaald. De tweede zijn, die in de Stad en derzelver Vrijheid woonden, maar geen Burgerrecht hadden, schoon ook deeze, eer zij ter inwooning werden toegelaaten, moesten zweeren, de Stad gehouw en getrouw te zullen zijn, en genooten als dan ook de bescherming der Overheden. De derde waren die, welke buiten de Stad en derzelver Vrijheid woonden, doch hun Burgerschap gewonnen hadden; deeze bestonden meest uit zulke, die Koophandel dreeven. Bij het verhaal van de *Doelen*, hebben wij gezegd, dat aldaar, met pijl en boog, naar 't wit geschooten werd. Maar dewijl naderhand de Musketten, Roers en Pistoolen meer en meer in gebruik raakten, is het Boogschieten in onbruik geraakt, en daar mede ook dit Gild en Broederschap; in de plaats van welke is opggrecht een Schutterij, behoorlijk met Musketten en Zijdgeweer voorzien, dienende tot beveiliging der Stad. In 't Jaar 1660, werd deeze Schutterij gebracht tot drie Kompagniën, ieder van 250 Man, voor welke, in 1665, een Ordonnantie werd gemaakt, die in 1703 en 1748 weder vernieuwd is. Over ieder dezer Kompagniën werd, in 't laatstgemelde Jaar, een Kapitein, (zijnde een Lid van de Regeering) aangesteld, en verdere Luitenants, Vendrigs, een Adjudant, enz. De tweede Heer Burgemeester is altoos Kolonel.

Bij eene andere Ordonnantie is daaromtrent, in het Jaar 1783, mer-

merkelijke verandering gemaakt, en ieder Kompagnie gebracht op 100 man, onder een Kapitein, een Kapitein Luitenant, twee Luitenants en een Vaandrig, allen van de nodige en egaale geweezen voorzien.

Ook is, in het Jaar 1785, door de aanzienlijkste Burgers, een Exercitie genootschap opgericht, en door de Magistraat, onder zekere voorwaarden, goedgekeurd; zijnde thans ruim 200 Man sterk, te weeten, zo Exerceerende als Honoraire Leden.

Uit de bovenstaande Burgerij zijn, van ouds af, aldaar verscheidene Gilden geformeerd. Het *Schutters Gild* was al bekend in 1436; *'t Bouwliedens Gild* vergaderde in 1591; 't *Groote St. Nicolaas* of *Lakenkopers Gild* werd vernieuwd in 1617; *St. Floijs* of het *Smids Gild* had èen begin genomen in 1508; *St. Crispijn* of *Schoenmaakers Gild* werd vernieuwd in 1574; *St. Josephs*, of dat der Timmerlieden, zamengesteld in 1550; dat der Metzelaars, in 1617; Rademakers, Kuipers en Stoelemakers in 1617; *St. Jan Baptist*, of van de Kleeremaakers, is vernieuwd in 1574; het klein Kramers Gilde in 1588; het Wollen-Wevers en Drapiers Gilde is ingesteld in 1555; van de Linne-Wevers in 1605; St. Joris of Brouwers Gild in 1506; dat der Mandemakers in 1588; van de Hoedemakers is opgericht in 1594; dat van de Goud en Zilversmits in 1599; het Dragers Gilde in 1600; *St. Anthonius* Broederschap in 1603, en vernieuwd 1730; 't Bombazijnwerkers Gild in 1612; 't Bakkers, enz. in 1618; Schoenlappers 1619; Voerluiden 1626; Schippers 1627; Chirurgijns 1630; *St. Lucas Gild* 1630; Molenaars 1631; Tappers 1634; Grutters 1664; Tinnegieters 1680; Zijreders 1680; en het Wijnkopers Gilde in 1713.

Het Stads Wapen vau *Amersfoort*, is een *Rood Kruis*, of een regtopstaande Balk met een Dwarsbalk daar door, op een Zilveren Veld, versierd met een Prinselijke Kroon, en aan wederzijden met een staanden Leeuw, het Wapenschild vasthoudende. Onzeker is 't, wie dit Wapen aan de Sad heeft gegeeven. Alleen zegt de Heer VAN BEMMEL, onderscheid gevonden te hebben, tusschen dit en het Zegel, dat de stad eertijds gebruikte, dewijl het laatstgenoemde een andere gedaante vertoonde: en daar uit leid hij af, het onderscheid dat 'er was tusschen de Zegels en Zegelingen, namelijk een groot en een gemeen Zegel. Het

groo-

groote Zegel verbeeld een Kasteel of Tempel, naar de oude manier van bouwing, met vier smalle Torens, zijnde het gebouw in tweeën verdeeld, en omheind met een getanden muur, boven welks Voorpoort, die ook met twee smalle Torentjes voorzien is, een Man te Paard zittende, in tamelijke grootte, voor 't Kasteel wordt afgebeeld, hebbende voor zig een Draak, die hem willende aanvliegen, met de spiets doorstoken word; in 't verschiet, tusschen de twee voornoemde Torens, werd een jonge Dochter of Vrouw, in den boog staande, gezien. Ligt begrijpt men, dat hier door de Ridder ST. JORIS, dien men voor Beschermheilig van de stad houdt, verbeeld wordt. Deeze Ridder houdt, aan den linkerarm, voor zijn borst, een Wapenschild, waarop een Kruis ligt, zo als thans Stads Wapen wordt afgebeeld. Het omschrift van hetzelve is in oude Gothische Letteren.

SIGILLUM CIVITATIS AMERSFORDIÆ.

Het tweede, of gemeen ZEGEL, is kleiner, en verbeeldt alleen den Ridder ST. JORIS te Paard, den Draak doorsteekende, met een Wapenschild als vooren, doch eenigzins grooter. Onzeker is het mede, wanneer of van wien de Stad deeze *Zegels* verkreegen hebbe. Beide Zegels zijn *gebruikt tot omtrent het jaar 1600*, wanneer de Magistraat twee andere deed maaken, die, vóór eenige Jaaren, *ook* wederom vernieuwd zijn, met merkelijke veranderingen, doch in zulker voegen, dat zij overeenkomen met het Stads Wapen, hier voor beschreeven. Het grootste dier twee heeft tot omschrift:

SIG. SECRET. VRBIS AMISFURTI.

En het kleiner, dat *Stads Cachet* genaamd wordt:

SIG. VRB. AMISFURTI.

De oudste en voornaamste Handel der stad, waar van met zekerheid kan gesproken worden, is de Landbouw; daarna volgt de Brouwneering van allerlei smaaklijke Bieren, die in menigte alomme verzonden werden, volgens aangeweezen Privilegie van

KA-

KAREL DEN VIJFDEN, van 't Jaar 1523, en anderen, waar van het vertier ook zo groot was, dat, volgens zeggen, daar wel drie honderd en vijftig Brouwerijen gevonden werden. Deeze uitgebreide tak van bestaan verschaft een nieuw bewijs van het verloop der Waereldsche zaaken, wijl 'er thans niet meer dan drie Brouwerijen binnen *Amersfoort* zijn. Een tweede tak van Handel was de Lakendraperije en Wollehandel, die aldaar zo bloeijende was, als in eenige andere Stad; men telde daar meer dan 170 Wollen Weefgetouwen; doch ook deeze handel is zodanig verminderd, dat 'er naauwlijks een schijn van overgebleeven is.

Gelukkiger zijn de *Amersfoorters* geslaagd, (ten minsten tot heden) in de planting en teeling van Tabak, waar mede zij aanvingen in 't Jaar 1615; welke handel, van tijd tot tijd, zodanig is toegenoomen, dat genoegzaam de welvaart der gantsche Stad daar van afhangt. Men heeft gezien dat de beste soort van Tabak 12 à 13, en ook 4 en 5, ja zelfs maar 2 stuivers 't pond kon opbrengen, daar 'er heden voor betaald wordt 13 à 14 st. Ook vindt men aldaar eenige Tabaksspinderijen, Bombazijnweverijen, Zijrederijen, en andere Neeringen en Handwerken.

Onder de VERMAARDE MANNEN, welke *Amersfoort* heeft voortgebracht, vindt men gemeld; GULIELMUS HENRICI, ELIAS VAN AMERSFOORT, JACOBUS THIJMÆUS, MARCELLUS LENT, THEODORUS VAN EMBDEN, CHRISTIANUS VAN BEUSECOM, EVERHARDUS VAN HEES, EVERHARDUS VAN AMERSFOORT, MICHAEL VAN ISSELT, NICOLAAS ZOESIUS, GUALTERUS DE BRUYN, JOHANNES VONK, ALBERTUS DE WIJS, JOHANNES BENNINGIUS, OTTO EGMOND, WILHELMUS VONK, JOHAN DE RIDDER, THOMAS ZOESIUS, HENRICUS ZOESIUS, JACOB VAN ZANTVOORT, PAULUS VAN BUIJS, JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, ELIAS VAN OLDENBARNEVELD, CORNELIS VAN DEUVERDEN VAN VOORT, Mr. LEVINUS BOTTER, OTTO SCHRASSER, HENDRIK VAN ZIJL, JOHAN DE WIJS, JACOB FREIJS VAN DOELRE, FRANS BOTH, en anderen. Ook zijn aldaar gebooren PIETER BOTH, Eerste Gouverneur Gen. van Neerl. Indien; AREND JACOBSEN, LAMBERT VAN OORT en JACOB VAN KAMPEN. Zie van deeze op hunne bijzondere Artikels.

Zo rijk *Amersfoort*, in 't voortbrengen van groote Letterhelden en ervarene Staatsmannen, geweest is, met ruim zoo veele Onheilen heeft het, van deszelfs Wieg af, moeten strijden, en wel in zo grooten getale en gewigt, dat het wonder is, dat het is

is staande gebleeven. Eenigen van dezelve zullen wij hier aantekenen; doch de noodlottigheden des Oorlogs zullen ons in de Historie der Stad voorkomen.

Onder de ONHEILEN dan, rekenen wij: Eerst den zwaaren Watervloed van 't Jaar 1322; de Pest van 1348 en 1402; den zwaaren Brand in 1340, die het grootste gedeelte der Stad verteerde, *zo als* wij reeds, in ons berigt wegens de groote Kerk, gezegd hebben; daarna de Pest in 1439; Brand in 1455, en wederom de Pestziekte in 1485. Niet minder leed de Stad door den Watervloed van 1477; door de Pest en duuren Tijd in 1492 en 1495; en wederom daarop volgenden Brand in 1500; Pestilentie en Watervloed in 1532, en daarna wederom in 1552, 1564, 1570, 1573 en 1595, door overstroming van 't Rijnwater. In 1599 werden de Inwooners, op nieuw, deerlijk met de Pest bezocht; zo ook in 1625 en 1635, en in het Jaar 1641 door hooge Wateren; wijders in 1651 en 1657 door een verschrikkelijken Brand. Hier van naauwlijks hersteld zijnde, scheen zij zich in voorraad gereed te maken, om het lot des Oorlogs, in het Jaar 1672, zo als wij nader zien zullen, te ondergaan.

In 't begin deezer Eeuwe, leeden de *Amersfoorters* nieuwe rampen, door de Watervloeden in 't Jaar 1702, en in het volgende Jaar Burgertwist.

Amersfoort had als eene Stad naauwlijks het hoofd beginnen optesteeken, of Graaf OTTO VAN GELDER, *de Derde* van dien naam, scheen haare verdelging te hebben vastgesteld. Want, in 't Jaar 1269, tastte hij dezelve zo onzacht aan, dat hij, door zijne stormtuigen van Blijden en Bokken, de Muuren deed bezwijken, en de Stad bij verdrag in handen kreeg. Niet min hevig werd ze, in 't Jaar 1292, aangevallen, door RIJNOLD VAN NASSAU, die niet alleen de Stad bestormde en innam, maar al wat in zijne handen viel, ombracht. Zonder een aaneengeschakeld Jaarboek te schrijven, is men niet in staat, alle de rampen, dezer Stad, in die tijden, overgekomen, te verhaalen, en haar toegebragt, nu door de Graaven of Hertogen van *Gelderland*, en dan door de Bisschoppen van *Utrecht*. Wij bepaalen ons hierom tot de gewigtigste gebeurtenissen.

In het Jaar 1366 was 'er groote oneenigheid, tusschen de Stad en den Bisschop JOHAN VAN VERNEBURG, over het opbrengen

gen van schattingen. Hertog AALBERT VAN BEIJEREN, die de zijde des laatstgemelden koos, belegerde de stad, en dwong haar, den Bisschop voldoening te geeven.

In 1411, werd *Amersfoort*, door de *Gelderschen*, overvallen en deerlijk geplonderd; de reden hier van was, dat zij, het Jaar te vooren, aan WILLEM DEN VIJFDEN, Graave van *Holland*, den doortogt vergund hadden om in de *Veluwe* te strooperr.

JAN VAN BEIJEREN, in 1420, *Leiden* belegerd hebbende, verzocht hij aan Hertog REINOLD, *Utrecht* en *Amersfoort* aantetasten, op dat die twee steden hem in zijn voorneemen niet verhinderen zouden. De Hertog belegerde wel deeze stad; doch de moed der belegerden noodzaakte hem het beleg op te breeken.

Opmerkenswaardig is de belegering door FILIPS, Hertog van *Bourgondien*, in 't Jaar 1427, waar bij deeze een aanmerkelijk verlies leed. Men vindt, in de *Utrechtsche Jaarboeken*, aangetekend, dat gemelde Hertog zodanig geslagen werd, dat hij acht dagen noodig had om zijne dooden te begraven; als ook eene beschrijving van 't gevaarte, welk hij te *Amsteldam* had doen maken, *de Kat* genaamd, en vóór den mond van *de Eem* deed leggen, om die van *Amersfoort* hunne strooperijen te beletten. Doch ook dit gevaarte werd, door hen, met behulp van die van *Utrecht*, onbruikbaar gemaakt: waarop dan, in 't volgende Jaar, een verdrag, tusschen den Hertog en die van de stad en andere steden, getroffen werd.

Geduurende het Jaar 1485, heeft *Amersfoort* veele en zwaare Oorlogen tegen de *Gelderschen* gevoerd. In 1492 werd ze, op bevel van Keizer MAXIMILIAAN, door zijnen Veldoverste WITTENHORST, weder belegerd, doch vruchteloos, dewijl hij, door den kloeken tegenstand der Burgers, moest aftrekken, schoon hij reeds, in den nacht, over 't Ys, de muuren had doen beklimmen.

De *Gelderschen*, die de *Amersfoorters*, eenigen tijd, in rust gelaten hadden, zochten, in 't Jaar 1536, door verraad zich van de Stad Meester te maaken; 't welke hun, echter, mislukte. Een weetgierig Leezer kan de omstandigheden hier van vinden, in de *Brabandsche Chronijk*; bij GOUDHOEVEN, SLICHTENHORST, en VAN BEMMEL, II. Deel, bl. 932, 933 en 934.

Doch, aan welke dappere Mannen zij ook, en niet zonder roem, tegenstand gebooden hadden, voor den alvernielenden

vuist

vuist van den beruchten MARTEN VAN ROSSUM moesten zij bukken. Door deezen als Veldheer van WILLEM, Hertog van *Cleve*, werd de stad ingenomen en geplonderd, in 't Jaar 1543; waar van men de volgende omstandigheden gemeld vindt. Deez' onverzaagde Krijgsman had, met den aanvang van 't gemelde Jaar, een inval in 't Hertogdom van *Luxemburg* gedaan, en aldaar eenige Dorpen verbrand; en daar na weder in *Gelderland* gekomen zijnde, begon zijn Volk, door wanbetaling, zo zeer te verloopen, dat hij, naar zijne geaartheid, weinig kon uitrechten. Maar een nieuwen hoop van Krijgsknegten en Boeren bijeen gebracht hebbende, toog hij daar mede naar *Amersfoort*, plonderende inmisschen eenige Dorpen, als *Leusden*, *Zoest*, en andere. Op den 4 Julij, begon hij, op de hevigste wijze, de stad te beschieten. Ten zijnen voordeele, was het meeste Volk uit de Stad getoogen om *Nijkerk* te bemagtigen; de Burgers kweeten zig, echter, zodanig, dat zij vier zijner stormen doorstonden; doch met den vijfden moesten zij zig, bij verdrag, aan hem overgeeven.

VAN ROSSUM, binnen de stad gekomen zijnde, gaf schoone woorden, beloovende aan de Burgemeesteren vrijheid van schatting, en eischende voor eerst duizend Guldens, om zijn Volk te voldoen. Doch deeze ontvangen hebbende, ontsloeg hij zig van zijn woord; want toen baatten nog geen zeven duizend Guldens, maar dwong hij den Burgeren al hun Geld en Zilverwerk af: ja ontnam zelf de Vrouwen haare kleinodien, tot de Ringen van de Vingeren; laatende voorts zijn Volk allerlei spoorloosheden met Vrouwen en Maagden bedrijven. Hij schatte hierna de stad op 80,000 Rijders, ieder van 24 stuivers, die moesten opgebracht worden. Dit niet mogelijk zijnde, dwong hij de Burgers tot het maken van twee Brieven, een van beloftenisse, en een anderen van Hijpotheek, (waar van zij, zo als wij, onder de Voorregten, gezien hebben, in 't Jaar 1545, door KAREL DEN VIJFDEN, ontslagen zijn) inhoudende onbetaalbaare sommen in dien tijd. Kort hier na kwam de Prins VAN ORANJE, met veele Knegten en Paarden, binnen *Utrecht*; waarop VAN ROSSUM den aftocht deed slaan, neemende met zig veele van de aanzienlijkste Burgers, die hij, als Pandslieden, gevangen naar *Gelderland* deed voeren; laatende alleen binnen de stad, drie Vaandelen Knechten: met de rest zijns Volks trok hij naar de *Meijerij van*

 's Her-

's Hertogenbosch, die deerlijk werd afgeloopen; ook werd het Dorp *Vugt*, op één Huis na, verbrand, en de Stede *Eijndhoven* uitgeplonderd, naar de gewoone manier van VAN ROSSUM.

Van dezen verwoester ontheven zijnde, deelde *Amersfoort* in de algemeene rampen van Nederland, daar aan, door den Tiran ALBA, toegebracht. Vooreerst beroofde hij de Stad, even als de andere Steden van 't *Sticht*, van haare vrijheden en voorrechten, en deed 'er daarna, door 't *Spaansche* Krijgsvolk, allen moedwil bedrijven; in zo verre dat de Inwooners, den last ondraaglijk geworden zijnde, het Volk ter Stad uitdreeven. Op de komst van BOSSU, moesten zij hiervoor om genade smeeken, belofte doen om de uitgezetten weder in te neemen, en alleen om een geschikte krijgstucht verzoeken.

Hoe zeer gedrukt, scheen hun, nogthans, de UNIE van *Utrecht*, dat onwaardeerbaar middel ter verkrijging van de Edele Vrijheid, en ook de Godsdienstvrede, haatelijk te zijn. De Staaten, nu door het eerstgemelde samenverbonden, konden dit hun gedrag met geen onverschillige oogen aanzien. De Stad *Amersfoort* lag te na aan *Utrecht* en *Holland*, om haar aan 's Konings zijde, en vrij van schattinge te laten. Eer de saamverbondenen de hardste middelen ter hand namen, werd aan hunne Onderdaanen verboden, met *Amersfoort* te handelen, en de toevoer van anderen, zo veel mooglijk, afgesneden. Toen dit vruchteloos werd bevonden, werd de stad, door JOHAN, Graaf van *Nassau*, belegerd, na den derden dag bemagtigd, de Regeering veranderd, en, na verloop van eenigen tijd, de Beelden uit de Kerken genomen, en de Godsdienst der Hervormden ingevoerd; niet, echter, zonder veele oneenigheden tusschen de Burgerij, die meest den Roomschen Godsdienst was toegedaan, en tusschen de Bezetting. Breedvoerige verhaalen hier van vind men bij VAN METEREN, BOR en HOOFT.

Van dien tijd af aan was *Amersfoort* bevrijd van de onheilen, die de Oorlog met zig voert, tot aan het jaar 1629. De beruchte inval in de *Veluwe*, door Graaf HENDRIK VAN DEN BERGH, terwijl Prins FREDRIK HENDRIK met het vermaarde beleg van *'s Hertogenbosch* onledig was, gaf aanleiding tot deeze gebeurtenis. Een der benden, waarmede deeze inval geschiedde, behoorde onder 't bevel van ERNST, Graave van *Montecuculi*. Deeze trok, met

met een menigte Voet- en Paardevolk, en tien of elf stukken Geschut, op *Amersfoort* aan, op den 3 Augustus, en beschoot, dien eigen dag, de Stad met Kogels van twaalf en vierentwintig pond. In 't eerst scheen de oude moed de *Amersfoorters* nog te bezielen; doch daags daar aan sloot de Stad een verdrag met deezen Keizerlijken Veldoverste; 't welk hun, om zijne handelwijze, spoedig na zijne bezitneeming van de Stad, berouwde, en van wiens wreedaardigheden zij zo ras niet zouden ontslagen geweest zijn, zo niet de verrassing van *Wezel* den befaamden *Spaanschen* Vastenavondstocht veroorzaakt had. Men zie de handelwijze en 't gedrag van deezen MONTECUCULI, bij VAN BEMMEL, II. Deel, bl. 945—950. De schade, aan de Stad door hem veroorzaakt, tegen het gemaakte verdrag, bedroeg eene somme van tweeënzeventig duizend een honderd zeventien guldens, twaalf stuivers en agt penningen, volgens twee nette Lijsten daar van opgemaakt; en die van de Huislieden onder 't Kerspel *Leusden*, mede in 't verdrag begreepen, agtëntwintig duizend twee honderd en vier guldens en negen stuivers.

Na dat de stad van deeze onverdraaglijke Gasten ontslagen was, werd daarin een Regiment van twaalf honderd *Zweeden* in bezetting geleid, de oude en nieuwe Magistraat, als verdacht van plichtverzuim, naar *Utrecht* gehaald, als ook de Commandant en eenige Officieren. De Schout der stad *Gouda* was tot Fiscaal in deeze zaak gekooren, om uit last der Staaten onderzoek te doen. Van eenigen hunner werd het proces opgemaakt, en de meesten van hunne Ampten ontzet, als de stad te ligtvaardig hebbende opgegeeven. Sommigen van hun zijn, echter, naderhand wederom in hunne waarde hersteld: waarom het mij niet noodig dunkt, hunne Naamen te melden, om de nageslachten daar mede niet te brandtekenen: te meer, daar HALMA, uit AITZEMA, zegt: „ Uit het welke dan klaarlijk blijkt, dat de Heeren „ Staaten van *Utrecht* verstonden, dat hun alle de oude en nieuwe Magistraat, groot ongelijk gedaan was, als hebbende in „ de daad hunne Stad en Burgerij, door hun beleid, voor moord „ en brand, plondering en schoffering alleen zoeken te bewaren, „ ziende geen behoorlijke hulp van de Staaten te konnen krijgen, „ en dat van hunne bezetting geen hoop te wachten was."

Nu moeten wij verhaalen, het noodlot, welk de *Amersfoorters*,

ters, nevens anderen, in 't Jaar 1672, onder de drukkende magt van *Franrijk*, ondergaan heeft, en zullen daarin, schoon bij verkorting, volgen, het Dagregister, door den Heer VAN BEMMEL, volgens zijn zeggen, door twee persoonen opgesteld, een van welke een naastbestaande van hem was, en voor heen nooit gedrukt. 's Mans verhaal luid, hoofdzaaklijk, aldus.

In 't laatst van Maij, werden, op last der Heeren Staaten, (volgens Patent van 21 Maij 1672) twee Kompagniën Burgers gelast, om voor een Maand te *Zutphen* in Guarnisoen te leggen. Men vind daar bij aangetekend, welken dit door 't lot te beurte viel, met de naamen der Officieren, en ook dat dezelve daar gebleeven zijn, tot aan het overgaan der Stad toe, om welken tijd ook de Burgers, bij dag en nacht, de Poorten begonnen te bezetten.

Den 3den Junij kreeg men in de Stad bericht, dat de *Franschen* reeds in de *Veluwe* waren.

Den 4den ontstond binnen dezelve eenig oproer, ter gelegenheid van eenige Schepen, die naar *Amsteldam* moesten, en die men zeide dat met eetwaaren gelaaden waren.

Op den 9den, zijnde Zondag, onder 't oeffenen van den Godsdienst, kwamen 'er twee Ruiters, de eene een *Fransch* Edelman, genaamd TORF, en de andere een *Hoogduitsch* Trompetter, afgezonden door den Marquis DE ROCHEFORT, Luitenant Generaal van de Armee des Konings, welke, met omtrent 6000 zo Dragonders als Ruiters, reeds tot op een half uur na de Stad genaderd was, om dezelve op te eisschen. De Edelman, die verzocht was, van zijn Paard te stijgen, en zijn voorstel in de vergadering van den Raad te doen, verschoonde zig daar van, en zeide, in tegenwoordigheid van een menigte Burgers, (die voor 't Stadhuis vergaderd waren) dat hij van gemelden Marquis was afgezonden, om de Stad, uit naam van zijnen Koning, op te eisschen, en daarop cathegorisch antwoord moest hebben; en verder, dat hij, een half uur van de Stad, van gemelden Marquis gescheiden was, en in gevalle die voor de Stad kwam en de Poorten geslooten vond, de Burgemeesters aan dezelve zou doen ophangen, maar hem daarin voorkomende, alle beleefdheid en goede voorwaarden hadden te wagten. Dus werd dan de Schout, de Burgemeester HARDERWIJK, en de Oud-Burgemees-

meester THIENS, gecommitteerd, om de beste voorwaarden te bedingen. Deeze, hunne aanspraak aan zijne Excellentie gedaan hebbende, ontvingen tot antwoord: *Gij doet wel, Heeren, dat gij uwe Stad in handen van zijne Majesteit overgeeft: ik hebbe last, U uit naam van zijne Majesteit te verzekeren, dat gij zult blijven in 't bezit van alle uwe Regten en Privilegien, mitsgaders Ampten en Officien, en in de vrije exercitie van uwe Religie, en ongemolesteert in alle uwe goederen.* De Gecommitteerden die belofte in geschrift verzocht hebbende, antwoordde de Marquis, in de Stad komende, daar over nader te zullen spreeken. Des namiddags kwam de Marquis, alleen verzeld van eenige Heeren en Dragonders, en begaf zig voort op 't Stadhuis; alwaar hij ontvangen, en verzocht werd, zijne mondelijke gedaane beloften met een klein geschrift te verzekeren; doch hij antwoordde, dat zulks nergens geschied was, en dat ze op dezelve gerust konden zijn; dat die hun in 's Konings naam gedaan waren, en dat deze zijn woord zo wel zoude houden, als zijn schrift en Zegel.

Het gemelde gedeelte van 't Leger trok buiten om de Stad, en sloeg daar hunne Tenten op; ook nam de Marquis zijnen intrek in een Herberg even buiten de *Bloemendaalsche Poort*, na dat hij alvorens het Volk, dat met hem binnen getrokken was, had doen billetteeren, en 't Huis *de Eem*, en alle de toegangen tot de Stad, bezetten.

Den 13den vertrok ROCHEFORT naar *Utrecht*, laatende 500 Dragonders tot Guarnisoen binnen *Amersfoort*, aan wien de Regeering alle dagen Kaas en Brood, Bier, Kaarzen en Haver vóor de Paarden moest leveren.

Den 23sten veranderden deeze van post, en kwamen, in hunne plaats, omtrent 300 graauwe Rokken, die veele Zieken bij zig hadden, welke in de Gasthuizen gebracht werden; op den 30sten werden deze afgelost door 900 *Ieren*, onder den Kolonel DONGEN.

Den 13den Júlij kwamen eenige Officieren, uit last des Konings, doch zonder schriftelijk bewijs, en eischten van de Magistraat de sleutels van de Groote Kerk; deze hun overgeleverd zijnde, werd dezelve rondsomme met Soldaaten bezet: waarop die van den *Roomschen* Godsdienst begonnen te schrobben en te

witten, en 's avonds om tien uuren alle de Klokken te luiden, tot 's morgens om vier uuren. Daags daar aan, zijnde Zondag, schooten de Soldaaten driemaal salvo rondsom dezelve; waarop de Predikatie, door den Onder-Bisschop *van Briene*, gedaan werd; daags daar aan stelden zij nieuwe Kerkmeesters aan.

Den 16den September vertrokken de gemelde *Ieren*, en kwamen 'er *Zwitzers*, die hen aflosten, met eene bende *Fransch* Voetvolk, die bij de Burgers gebilletteerd werden. De *Zwitzers* vertrokken den 30sten, en werden vervangen door 1055 Ruiters, nevens zo veele Paarden; de Ruiters werden mede bij de Burgers geinkwartierd; bestaande het Guarnizoen toen uit 2375 Man. Deeze vertrokken den 1sten October; in hunne plaats kwam het Regiment van *Lionne*, makende 1340 Man, doch die, van tijd tot tijd, door andere vervangen werden. Op dien zelfden dag maakte de Gouverneur D'AUBIGNIJ eenigen toestel, om den Prins van *Oranje*, dien men zeide aldaar te zullen landen, te ontvangen.

Den 13den December trok eenig Volk uit de Stad naar *Bodegraven*. Van deezen dag af tot aan den 10den Maij 1673, geschiedde niets bijzonders, dan de geduurige verandering van troupen, waarbij de inkwartiering telkens zwaarder werd.

Op den 22sten der gezegde Maand Maij, geschiedde de algemeene Processie door de Stad.

Den 7den Junij berichtte de toenmaalige Gouverneur MAURICENIJ aan de Regeering, dat daags daaraan de Prins VAN CONDE binnen de Stad zoude komen, en dat zij best zoude doen, hem bij zijne komst te begroeten: zo als ook geschiedde.

Den 24sten Augustus kwam de Hertog van *Luxemburg* binnen *Amersfoort*, en vertrok van daar naar *Naarden*.

Op den 2den September, werden de Dorpen buiten de Stad, door *Keulschen* en *Franschen*, deerlijk beroofd en geplonderd.

Met den avond van den derden, ontstond eene groote opschudding onder 't Guarnisoen, op een gerucht van de beweeging in 't Leger van Zijne Hoogheid den Prinse van *Oranje*; zij pakten alle hunne Bagagie, met oogmerk om op de komst van gemelden Prinse de Stad te verlaaten, en dezelve, met al de bijeenvergaarde Voeragie, in brand te steeken. Doch hunne vreeze was ijdel.

Den

Den 1sten November, deed de Commissaris MUZART de Magistraat en aanzienlijkste Burgers op 't Stadhuis komen, om van wegen eene Brandschatting te accordeeren; zijn eisch was zestig duizend Guldens; hij kwam niet lager dan vijftig duizend, en eene vereering voor hem Commissaris; hier over werden Gecommitteerden naar *Utrecht* gezonden.

Den 5den November trokken naar buiten twee Batailjons van 't Regiment van *Navarre*, die nog erger gehandeld hadden dan die van *Picardien*, en met geweld van de Burgers, al wat hun aanstond, medenamen. Daarop kwamen die van *Schomberg*, zonder eenige order, de Stad invallen, alles plonderende; houdende onder elkander Boelhuis van de geroofde en onverbroken Goederen; eischende verder Eeten, Drinken en Geld; zij plonderden dus twee dagen lang. Ons bestek is te bepaald om alle hunne geweldenarijen omstandig te beschrijven.

Den 9den kwam weder een Regiment *Zwitzers* van 700 Man binnen, die in de *St. Jans Kerk* gelegd werden; bedrijvende mede grooten moedwil, en eischende al wat zij begeerden.

Den 12den werden alle de Zieken uit de Stad gebracht, en ook de Voeragie en meeste Bagagie vervoerd. De Kolonel GASSION voerde toen het bevel; aan deze moet men de eere geeven, dat hij aan veele Burgers, die aan hem over gepleegden diefstal klaagden, hunne Goederen deed te rug geeven.

Den 13den, zijnde Donderdag, geschiedde de uittocht van 't Guarnisoen, op deeze wijze. 's Morgens om vijf uuren blies de Trompet, en werd de Trom geroerd: dit geschiedde weder ten zes en zeven uuren: toen zaten alle de Ruiters op hunne Paarden, en waren de Soldaten in 't Geweer, en in een half uur voor de Wooningen hunner Kapiteinen. De uittocht begon om half negen, in een zeer goede orde, niettegenstaande het meeste Volk dronken was.

GASSION stond aan de eene zijde van de *Utrechtsche Poort*, met den Heer Hoofdschout, Heer VAN BORLESTEIN, en de gantsche Magistraat; aan de andere zijde was de Commissaris MURAT, nevens eenige andere hooge Officieren. Vooraf ging het Hooij en de Bagagie; toen volgden de Regimenten Ruiterij, die gevolgd werden van de *Zwitzers*, en die weder van het Regiment van *Angijn*. Daar op volgde de Ruiterij, die buiten de *Kamp-*

poort gelegen had, en vervolgens de Wagten van de andere Poorten: daar op de gemelde Commissaris; en eindelijk GASSION, die met handtasting van den Schout en de Magistraat afscheid nam, zeggende: *Heeren, dankt God dat wij gaan, en bidt dat wij nooit weder komen;* gevende daarop order aan den Onder-Majoor, de Stads Sleutels aan den Heer VAN BOELESTEIN te behandigen, die dezelve aan den jongsten der Raaden, den Heere JOHAN VAN DAAL, overgaf.

De contributien, die de *Franschen* van *Amersfoort* getrokken hebben, beloopen te samen de somme van 140500 Guldens.

Den 16den daaraanvolgende, zijnde Zondag, werd, door den Predikant CRINIUS, voor de berooijde Burgerij, in de Groote Kerk, weder de eerste Predikatie gedaan, des voormiddags, en 's namiddags de Dankzegging aan God, voor de verlossing, door Do. VAN HARLINGEN.

De Heer VAN BEMMEL verhaalt verder de Beroerte, die, in 't Jaar 1703, binnen *Amersfoort* ontstaan was. De Heer HALMA vond best, dit in de gedrukte Sententie, ten laste van PIETER VAN HOUTEN en RICHARD SAAB, als zijnde een origineel stuk, te doen, waarin wij hem volgen. Hij dan zegt:

„ In den Jaare 1703, ontstond 'er in de Stad *Amersfoort* eene geweldige beroerte tusschen de Regeering en het lichaam der Burgerij, die zo hoog liep, dat ze niet anders dan ten kosten van 't gansche verderf der Stad scheen te zullen beslist worden; gelijk ze dan ook eindelijk met het onthalzen van twee aanzienlijke Burgers, als de voornaamste Belhamels en Aanleiders van deeze beweeginge, gestild werd. Naardien nu de gansche gelegenheid van dezen verderflijken opstand, met alle de gevolgen van dien, zeer net zijn vervat en uitgedrukt, in 't Vonnis van deeze twee gedachte aanvoerders der muiterijen geveld, en zulks een oorspronglijk en eigen geloofwaardig stuk is, door last der Ed. Mog. Heeren Staaten 's Lands van *Utrecht* zelfs gedrukt en in 't licht gegeeven, zullen wij dit hier van woord tot woord inlasschen; zo om een waar denkbeeld te krijgen van dit zwaar en berucht, en nog zwaarder gevreesd onheil, deeze Stad, door het hollen eener razende meenigte (onder voorwendsel van herstelling der oude voorrechten, dat doorgaans de gewoone kreet der Oproermakeren is) overgekomen; als om tot een spiegel in 't al-

algemeen te dienen voor alle Onderdaanen, in alle tijden en plaatsen, dat ze nooit ligtvaardig, en zonder door den uitterften nood gedrongen, zig tegen hunne wettige en hoogst te eerbiedende Overheden verzetten; waar toe liet hier echter de plaats niets is nader verklaaring of uitlegging te geeven. Genoeg is 't, zig te erinneren de gulde fpreuken, die ons in 't *H. Woord*, als lesfen worden voorgefchreven. Zeker is 't dat het altoos de uiterfte afkeuring verdient, als Staatzucht en eigen belang hieronder haare verfoeilijke rollen fpeelen, om den Stoel van gezag van anderen, daadelijk en wettelijk bezeten, voor zig te bejaagen, en 'er zig, geftaafd door een muitend Graauw, op te zetten; waar van deeze twee Amersfoortfche Burgers, naar inhoud van 't Vonnis, niet vrij te pleiten, of te verfchoonen zijn. Dan gij, Leezer, oordeel zelf.

S E N T E N T I E N

TEN LASTEN VAN

PIETER VAN HOUTEN *en* RICHARD SAAB,

Geëxecuteerd binnen AMERSFOORT, *op den 3den October 1703.*

„ Alzoo *Pieter van Houten*, oud 56 jaaren, gebooren tot Barneveld, in Gelderland, en *Richard Saab*, oud 50 jaaren, geboren tot *Amersfoort*, jegenswoordig gevangenen, op den huize van *Hazenberg*, voor den Hove van *Utrecht*, buiten pijn en banden van ijzer, bekend hebben, en vorders bij fufficante informatie gebleeken is, dat zij gevangens en andere haare Complicen, voorgenomen hebben, de Regeering te veranderen; en verfcheidene Conferentien en Bijeenkomften, daar over gehouden hebben, in de Herreberg de *Vergulde Zwaan:* dat op de laatfte Comparitie, aldaar zijnde geweest den 14den April 1703 goedgevonden is, dat men die bijeenkomfte zoude neemen, ten huize van hem *Saab*, en de zaaken verders overleggen, dat dien volgens op Sondag den 15den April 1703, aldaar eene vergadering van veele menfchen gehouden is: dat als toen door haar gevangenen is voorgefteld, hoe men zig verders zoude reguleeren,

ren, naamelijk om zekere Requeste, bij haar en anderen geteekend, van meerdere Persoonen te doen teekenen; of naar 't Exempel der Gelderſche Steden, zonder eenig Request of verzoek, de Regeering te bedanken; dat het verder tekenen verworpen zijnde, bij hunluiden raadszaamst geoordeeld is, de geheele Magiſtraat met 'er daad van haare bedieningen te ontzetten, en te ontſlaan: dat om het zelven te effectueeren, hij *van Houten* door *Saab* en verdere menigte als toen gecommitteert is, benevens *Gerrit Beeſting*, *Dirk Ebbenhorst*, *Rutger Dibbets*, *Johan Stomphius*, ende *Sibert van Straalzond*; dat hij *van Houten* als Hoofd, ende de eerſte in Commisſie, des anderendaags den 16den April, met zijne mede Gecommitteerdens, in' den raad binnen geſtaan hebbende door den mond van *Stomphius*, de geheele Regeering bedankt, ende gedemitteert is: dat zij verzocht zijnde om haare qualificatie te toonen, geantwoord hebben: *onze last ende ordre beſtaat ten deele uit de Borgerij ten huize van* Saab *vergaderd, en onze qualificatie ſtaat voor 't ſtadshuis;* dat daar op gezegd zijnde; *het zijn maar een deel wijven, jongens, en gering volk;* Hij *van Houten* toen het antwoord opvattende geantwoord heeft: *alle onze luiden ſtaan op de hoeken van de ſtraaten gereed, en gelieft men ze te hebben, ik zal ze aanſtonds vertoonen;* dat hij daar op van 't ſtadshuis aftrad, en zig op de Mark liet zien, als wanneer volgens 't beſtemde ſein, een groot getal van 6 of 700 perſoonen, ſommigen gewapend anderen ongewapend toegeſchooten zijn, omme hunne ſtem aan hem gevangenen te geeven: dat die menigte alle beloofden hem te zullen helpen maintineeren, en met goed en bloed te willen bijſtaan. Dat hij *van Houten* nevens zijne Complicen, ten zelven dagen de Magiſtraat, metter daad heeft gecasſeert, en de Stad van Amersfoort in dier voege, den tijd van vierentwintig uuren, buiten eenige Regeeringe gelaaten, tot dat zij gevangens des anderen daags zig zelven als Raaden en Schepenen, bevevens andere van hunne Complicen, door pretenze verkiezers, uit de opgeworpene Gemeentslieden, waaronder zij gevangens mede geweest zijn, hebben laaten aanſtellen: Dat zij gevangenen benevens haare Complicen die nieuwe aanſtelling van Magiſtraat, met asſiſtentie van de Burgers, bij klokluiding hebben laaten publiceeren ende aan dien naderhand den Eed doen af-

afleggen, omme van' dezelven in hunne aangenoomen staat ende Magistraat te worden gemainteneert, van welken Eed hij *Saab*, zittensraad het Formulier heeft opgesteld. Dat bij de Ed. Mog. Heeren Staaten deezer Provincie op den 18den April 1703. ter beschrijvinge was verstaan, dat ingevolge van het sentiment, en de eenpaarige toestemming van de Gecommitteerdens der Stad Amersfoort, in allen deelen, daar zoude worden achtervolgd, de forme van Regeeringe, zedert den jaare 1651 tot den jaare 1672 vastgesteld en gepractiseert; dat zij gevangens, met haare Complicen, ter contrarie, bij haare ondernomene veranderingen hebben gepersisteert ende gecontinueert, ende die forme van Regeeringe verwerpende, eene andere manier van Regeeringe door 50 gemeentsluiden hebben geintroduceert, dezelve van den jaare 1438 afhaalende, zonder dat zij, daar toe, met eenige qualiteit of karakter bekleed waren. Dat Hunne Ed. Mog. ziende die Confusie ende het geweld omtrend de Magistraat gepleegd, goedgevonden hebben op hoop van rust ende beterschap, in reguard van 't voorgaande, te vergunnen ende te veraccordeeren, eene volkomene Amnestie ende Abolitie: dat tot dien einde op den 24sten Julij 1703 twee Exploteurs van den Hove gezonden zijn, naar Amersfoort, omme volgens de gerecipieerde orde de Publicatie van dien te doen: dat die *Publicatie* van Amnestie, in faveur van de gemeente verleend, geen voortgang heeft konnen erlangen, ter oorzaake van de Difficulteiten, door hun gevangens daaromtrent gemoveert, gelijk daarna de tweede aangestelde Publicatie op den 26sten mede niet heeft konnen geschiedden, wezende de Exploiteurs daar in wederom verhinderd, staande verscheidene van de Borgerij met hunne Corporaals voor het Stadhuis, in de wapenen: Dat zij gevangenen tot Utrecht, met Rechtsgeleerden hebben weezen adviseeren; Dat die hun geraden hebben, de zaak te laaten zakken, en de Publicatie niet tegens te gaan; Dat Hunne Ed. Mog. de iterative en de insolente weigering van de Publicatie van Amnestie verstaande, volgens Resolutie van den 27sten Julij 1703, den Magistraat van Amersfoort hebben geschreeven, dat Hunne Ed. Mog. de Publicatie hielden voor gedaan, wezende de inhoud, van dien door gedrukte Exemplaaren, ook alomme bekend gemaakt: dat zij gevangenen

nen des ongeacht, hebben helpen resolveeren, om *Stomphius*, *Dibbets* en *Verburg*, om deeze zaak te Committeeren, ende naar den Haage te zenden, aan de Heeren Staaten Generaal, waar toe hij, *Saab* eenige Pointen heeft opgesteld, om tot narricht van die Gecommitteerden te dienen, gelijk hij ook in alle voorvallende gelegenheden de Pen gevoerd heeft. Dat zij gevangens de aangeboden Amnestie, na dat die voor gepubliceert was gehouden, negligeerende en voorbijgaande; tegens de teneur van dezelven, zig noch als Regenten, in haar voorgaande qualiteiten hebben gedraagen, ende aan het huis van hem, *van Houten* met *Stomphius*, *Dibbets* en *Verburg* en anderen bijeenkomsten gehouden; dat hij *van Houten*, in zijn voorneemen volhardende, tegens eenige gewapende Burgers, die hem begonden verdacht te houden, gezegd heeft: *Indien ik mankeere, schiet mij dan vrij door den Kop:* dat door de Conduites van hun gevangenen, en hunne Complicen occasie gegeeven is, dat op den 28sten Julij 1703. en volgende dagen, verscheiden Heeren van den Magistraat, uit hunne Huizen, en eenige van hunne Bedden, door gewapende Musquettiers uit de Burgerij, zijn gehaald geweest, naar 't Stadhuis gebracht, en aldaar in Gevangenisse gehouden, staande continueel eenige van hun met bloote Degens, voor de aangezichten der opgemelde Magistraats persoonen, wordende de gezegde Schildwagten telkens door anderen afgelost; wordende middelerwijle andere Regenten in hunne Huizen gezocht en vervolgd, die genoodzaakt zijn geweest, over de Stads Wallen of anderzins te ontvlugten, en zig te verbergen. Dat die hooggaande Seditie omtrent den tijd van negen dagen heeft gecontinueert, wezende de Gemeente geduurig in de Wapenen, ende waar uit gevolgd is, dat eenige Huizen de Glazen zijn ingesmeten, mitsgaders verscheidene Burgers zijn mishandeld, niettegenstaande Hunne Edele Gr. Mog. tot drie reizen toe Amnestie hebben aangeboden, en laatstelijk door Hunne Edele Mogendens Gecommitteerdens, aan 't *Zwarte Bergje*, buiten *Amersfoort*, als wanneer *Haverloo*, *Barnevelt* en *de Cocq*, met een groot aantal gewapende Burgers vergezeld, uit de Stad gekomen zijn, en alle de minnelijke voorslagen, mitsgaders de aangebodene Amnestie, met zeer irreverente expres-

pressen hebben afgeslagen, zeggende vorders de Regeering te willen houden, volgens de ordre ende in dier voegen als die nu tegenwoordig was aangesteld. Dat hunne Edele Mog. om de Stad van een apparent bloedbad te bevrijden, ende tot inteugelinge van de onrusten en de woeden der Gemeenten, genoodzaakt zijn geweest de Militie van den Staat te gebruiken, en dezelve buiten gehouden wordende, meerder getal zo te Voet als te Paard te laten aankomen, met behoorlijke Artillerij voorzien zijnde. Dat de gemeenten, door het gedrag van hun Gevangens, als hunne principaalste Hoofden, die tot het laatste toe, wanneer de Militie al voor de Stad gekomen was, in bewind zijn geweest, in staat gebragt zijn omme tot zo Exorbitante en uitspoorige gedachten en werken te vervallen, ende zulks in een tijdt als het Land in zo eenen zwaaren Oorlog is geinvolveert. Alle het welke zijn zaaken van de dangereuste Consequentie, strekkende tot ruine van den Staat, zo in 't Particulier, als in 't Gemeen. Zo is 't, dat het Hof, doende recht, de voornoemde Gevangenen gecondemneert heeft, en condemneert hen mits deezen, omme gebracht te worden tot *Amersfoort*, ter plaatse daar men gewoon is aldaar Justitie te doen, ende aldaar geëxecuteert te worden met den Zwaarde, dat 'er de dood na volgt, anderen ten exempel; condemneerende hen *in de kosten* van hun luider Gevangenissen, mitsgaders *in de* misse van Justitie, tot tauxatie van den *Hove*."

„ *Aldus gedaan*," *enz.*

Hier zien wij in 't kort dezen oproerigen handel, die voor het Gemeen zo schadelijk was, nevens de verwijzing deezer twee Persoonen, (beide onbeampt ten aanzien van het gemeene Staatsbestier) uit het vonnis, over hen uitgesproken, waar van de uitvoeringe aan beiden, niet zonder groote ontsteltenisse en gevoelig medelijden der gemeene Burgerij, en van Lieden van allerlei staat, in 't openbaar, voor 't Stadhuis geschiedde. Bijzonder werd PIETER VAN HOUTEN, als te voren voor een zeer eerlijk Man en deugdzaam Burger bekend geweest, van een ieder ten hoogsten beklaagd, dat hij zig, door opruijing van anderen, en verder door Menschelijke zwakheid, zo verre had laaten ver-

voe-

voeren, en zig gewikkeld in een zaak, daar hij ter middenwege, schoon hij in zijn gemoed al had beginnen te wankelen, (gelijk hij als zodanig bij de Burgers al verdacht was) niet weder uit noch te rug kon springen.

Wat RICHARD SAAB belangt, deeze was een openbaar Beampt-schrijver, en bekend voor een Man van een driftigen inborst, gelijk hij dan ook de Pen, en daar bij zijne hevige tong, doorgaans in alle de vertooningen van dit Treurspel heeft gevoerd, en daarom waarschijnlijk voor den hoofdpersoon moet gehouden worden. Bij de uitvoering van het vonnis heeft men aangemerkt, dat, toen hem het Hoofd werd afgehouwen, het zelve van 't Schavot onder het Volk rolde; zo dat het Hoofd, dat zig op die plaats, kort te vooren, zo hoog verheeven had, nu als een offer voor de voeten des Volks lag. Vervolgens werden de Lijken gekist, en aan de naastbestaanden ter begraaving overgeleverd, zonder eenige nadere verklaaring van eerloosheid voor hunne nakomelingen, of verbeurdverklaaring van hunne Goederen.

Wat aangaat het verdere vonnis, tegen den Burgemeester WILLEM TEEKMAN, een Lid der oude Regeeringe, en bij gevolg een bestrijder van de opgerezene muiterij, verleend, vinden wij niet noodig hier iets bij te voegen, als alleen uit een enkel onvoorzigtig, doch tevens onnozel gedrag, of toeroeping aan de gewapende Burgerij ontstaan; het geen hij, echter, niet minder dan met het Zwaard over het Hoofd, en eeuwige ballingschap uit zijne Vaderlijke Stad, heeft komen boeten; over welk vonnis hij naderhand zig ten hoogsten, zelfs in 's *Gravenhage*, heeft beklaagd: doch welke klagten, twee jaaren daar na, met zijn leeven geëindigd zijn.

Na de volvoering van deeze Vonnissen, verleenden Hunne Ed. Mog. de Heeren Staaten des Lands van *Utrecht*, op den 16den October deszelfden Jaars 1703, eene afkondiging van vergiffenisse en schuldvernietiging van alle Stads Burgeren en Ingezetenen, waar van 'er verscheidene uitgeweeken en gevlugt waren, alleen met uitsluiting van veertien Persoonen, daarbij met naamen vermeld, die de Staaten zeggen, *dat, wegens hunne begaane misdaden, naar de Wetten van den Lande, in Regten zullen vervolgd worden.*

„ Hier

„ Hier mede schuiven wij, zegt HALMA, de Gordijnen der vergetenheid voor dit woedend en bloedig Toneel van oproer en „ tweespal," en eindigt daar mede het Art. van AMERSFOORT; en VAN BEMMEL zijne Beschrijving. Ook vinden wij niets na dien tijd der aantetekeninge waardig, dan alleen, dat in de groote Staatsverwisseling van 't Jaar 1747, aldaar, op den 2den Maij, de verkiezing van zijne Hoogheid, den Heere Prinse VAN ORANJE, tot Stadhouder geschiedde, en op den 4den aan de Burgerij werd bekend gemaakt: bij deze gelegenheid zag men, aan 't Stadhuis, 7 Afbeeldingen, verbeeldende de 7 Provincien, en in het midden van dezelve de wapens van zijne Hoogheid, met een kroon daar boven, die door twee Leeuwen gedragen werd, waar onder stond:

Eer 't zevenvoudig snoer Held Friso had verkooren,
Tot Land en Zeegebied, gaf Neerland 't haast verlooren,
Maar nu de Oranje Zon, beschijnen zal ons land,
Is alles, wat een keer? in heugelijken stand.

Daarna werden, in de maand Junij, drie Kompagniën Burgers, die in verval waren, weder opgerecht, ieder van 120 man. Deze Kompagniën vergaderden alle avonden ten 7 uuren, aan de huizen der Kapiteinen, die, volgens ordonnantie van de Schutterij, Leden der Regeering waren: van daar trokken ze, met slaande trom en vliegend vaandel, naar de Exercitieplaats, om zig tegen de komst des Stadhouders in den wapenhandel te oeffenen. Deze Kompagniën, om zig te onderscheiden, droegen oranje, witte en blaauwe pluimen. Zijne Hoogheid in zijne komste aldaar verhinderd zijnde, bedreef men 'er, in de volgende maand, de vreugdetekenen, even als of 'er de Vorst in persoon was tegenwoordig geweest.

Zie de *Nederl. Jaarboeken* en *Merkur.* van 1747.

Men heeft van deeze stad een Kronijk, door THEOD. VAN DER HOEVEN, en een korte Beschrijving; de eerstgemelde, vindt men met aantekeningen in de *Annelecta* van *Mattheus.* Doch de beste beschrijving van deeze Stad is die van den Heer VAN BEMMEL, (meer dan eens in dit Art. aangehaald) in twee deelen in gr. 8vo, groot, buiten het Register en Voorwerk, 1018 bladzijden, gedrukt te *Utrecht,*

in

in 't jaar 1760, en met 9 fraaije prentverbeeldingen verfierd. Dit werk, welk alles in zig bevat, wat tot een volledige Stadsbeschrijvinge vereischt wordt, is door den Schrijver verdeeld in XVIII Hoofdstukken, die ieder op zig zelve waardig zijn geleezen te worden.

AMERSFOORDERBERG; is bijna niets anders, dan eene opeenstapeling van zand, met eenige hei bedekt, waar onder zeer weinig bebouwd land is. Hij is omtrent twee mijlen lang, en bijna even zo breed. Men heeft 'er een laan boomen op geplant, die de lengte beslaat van *Amersfoort* af tot op een mijl aan *Utrecht* toe; doch de boomen groeien 'er niet zo welig, als op andere plaatzen.

HOOGSTRAATENS *Woordenboek*.

AMERSFOORT, (*Elias van*) was Leeraar, en Hoogleeraar in de H. Godgeleerdheid en Kanselier der Hooge Schoole te *Bazel*.

VAN BEMMEL, bl. 433.

AMERSFOORT, (*Jacobus van*) ook bekend onder den naam van JACOBUS THIJMÆUS, een aanzienlijk en welspreekend man, Meester in de vrije konsten, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, en in 't jaar 1494 President van *St. Laurens Kollegie* en Patroon van *St. Jans Kerk* te *Keulen*. Hij heeft in 't Latijn verscheidene Boeken geschreeven. Ter zijner Eere is, door CHRISTOPHORUS LANGIUS, een *Munstersch* Edelman en Kanunnik, een Grafschrift gemaakt, dat men, bij van BEMMEL, dus uit 't *Latijn* vertaald vindt.

Dien Amersfoort bragt voort, een Minnaar van de Deugd.
Die steun der Wetenschap geniet nu 's Hemels vreugd.

AMERSFOORT, (*Everhardus van*) Licentiaat in de H. Godgeleerdheid, Regent van *St. Laurens Kollegie* te *Keulen*; een zeer geleerd man, die, in 't jaar 1497, mede eenige Boeken in 't *Latijn* heeft uitgegeeven.

VAN BEMMEL, bl. 435.

AMERSFOORT, (*Kornelis van*) Regulier Kanunnik in 't Konvent

vent van die Order aldaar. Deeze heeft zig eenen naam gemaakt, door het doen van een fraaije Redenvoering, in 't algemeene Kapittel van zijne Order, die, volgens 't zeggen des Schrijvers van de *Oudheden van 't Bisdom van Utrecht*, te *Tongereu* bewaard word; ook zegt hij, dat deeze KORNELIS nog leefde in 't jaar 1540.

AMERZODE EN WEL of WEL EN AMERZODE, waarvan het laatste, dat wij hier beschrijven, ook bekend is bij den naam van AMMELROIJ. Het zijn twee Dorpen en Heerlijkheden, niet verre van elkanderen, aan den *Maasdijk*, omtrent tegen over de Schans *Crevecœur*. De Gereformeerde Kerken deezer beide plaatzen worden door één Predikant bediend, van welke de Heer THEODOOR JOHAN VAN VILSTEREN, woonende te *Iperen*, schoon van den Roomschen Godsdienst, als eigenaar van deeze beide Hooge Heerlijkheden, het recht van aanstelling heeft.

AMERZODE is een vrij groot dorp, leggende in 't midden van geboomte en bouwland. Men kweekt aldaar veel vlas en hop; de Kerk is bijna geheel vervallen: doch het Heerenhuis is veel prachtiger dan 't *Slot te Wel*, zijnde het zelve met drie ronde Torens en een vasten gedekten Kap voorzien. Voorheen behoorde het aan 't Geslacht van ARKEL.

AMESIUS, (*Gulielmus*) was van geboorte een Engelsman, en had zijn Vaderland, om de geschillen met de *Episcopalen*, verlaaten. Hij werd te *Franeker*, in 't Jaar 1622, gepromoveerd, door SIBRANDUS LUBERTI, tot Doctor in de Godgeleerdheid, en vervolgens in die zelfde Stad Hoogleeraar. Een bijzonderen afkeer betoonde hij tegen de Scholastike Filosofie. De Roomschgezinden en Remonstranten vonden in hem een hevigen tegenkanter, zo wel terwijl hij te *Franeker* woonde, als naderhand te *Rotterdam*, alwaar hij, in 't jaar 1633, overleed. Zijne Werken beslaan elf deelen.

Zie BENTHEIM, *Kerk en Schoolstaat*, bl. 296.

AMICUS, (*Petrus*) gebooren in de Stad *Tholen*, werd, in 1530, te *Leuven* Doctor in de Rechten. Verscheiden Jaaren van zijne Jeugd bracht hij door in 't Huis van EGIDIUS VAN BOSHEIDEN,

wiens Kinderen zijn onderwijs genooten, en aan welke hij, om zijne goede hoedanigheden, zeer aangenaam en nuttig was. Zonderling was hij in de Taalen der *Grieken* en *Latijnen* ervaaren, en in de Rechten zo kundig, dat ERASMUS zijnen lof breed uitmat, en hem aan den Raadpenfionaris van *Brugge*, F. VAN CRAANEVELD, ernftig aanprees. Hij werd naderhand Hoogleeraar in de Rechten te *Leuven*, en overleed in 't jaar 1556.

Zie VAL. ANDREAS; ERASMI *Epiftolæ*; LA RUE *Geletterd Zeeland*.

AMMIANUS MARCELLINUS, een Heidensch Schrijver, welke van de zaaken der Christenen zo onpartijdig gefchreeven heeft, dat veelen; hoewel 't onrecht, hem voor een Christen gehouden hebben. Na dat hij lang den Oorlog gevolgd had, zette hij, om zijnen Schrijflust te voldoen, zig te *Rome* neder. Zijne Werken zijn zeer dikmaals gedrukt en herdrukt, en met Aantekeningen van groote Mannen verrijkt. Uit CLUVERIUS en anderen kan men zien, dat hij ook van den vroegften ftaat van ons Vaderland niet onkundig geweest is. Zijn fterftijd is onzeker; doch hij leefde nog in 't Jaar 390.

AMMERS, onderfcheiden in *Groot* en *Klein Ammers*, twee Dorpen aan de Rivier de *Lek*; het eene, aan de linker zijde gelegen, is taamelijk groot, en behoort onder de Baronie van *Liesvelt*, en dus aan de Domeinen des *Erfftadhouders*, aan wiens Geflacht deeze Goederen gekomen zijn, in het Jaar 1636, voerende dezelve alhier hoog en laag Rechtsgebied. De Kerk van dit Dorp heeft eene langwerpige gedaante; de Toren, die zeer hoog is, pronkt met een fraaijen trans. De Predikant van dit Dorp is Lid van de Klasfis van *Gouda* en *Schoonhoven*.

KLEIN AMMERS, zo als gezegd is, aan de overzijde van GROOT AMMERS, 't welk dus onder de *Alblasfer*, en dit in de *Krimpener Waard* geleegen is. Dit draagt ook den naam van *Ammers Tol*, naar den Tol, die hier plagt ontvangen te worden, en naderhand naar *Schoonhoven* verlegd is. Men wil dat dit aangenaam en vermaaklijk Dorp tot een Stad zoude aangeleid zijn, waar van de bewijzen nog heden in de Haven zouden te zien zijn. Ook vindt men aangetekend, dat hier, omtrent het Jaar 1300, de toevloed

vloed van Menschen zo groot was; dat 'er tweemaal 's Weeks Marktdag gehouden werd. De Kerk is een fraai Gebouw; doch de Toren heeft weinig aanzien. De Bewooners geneeren zig met den Landbouw, het teelen van Hennip, en het maaken van Hoepelen. Dit *Ammers* behoort, nevens de Hooge Heerlijkheid *Berg-Amhacht*, aan Jonkheer GIJSBERT JAN, *Baron* VAN HARDENBROEK, Heere van *Lokhorst*, beschreeven in de Ridderschap des Lands van *Utrecht*; doch het hooge Rechtsgebied dier bei de Dorpen aan de Graaflijkheid van *Holland*.

AMPSING, (*Samuel*) Predikant bij de *Gereformeerden* te *Haarlem*, daar zijn Vader JOHANNES AMPSING, (gebooren te *Oortmarsum*) mede eertijds den dienst had waargenomen. SAMUEL werd, in 1616, Predikant te *Rijsoord* en *Strevelshoek*, en vertrok van daar, in 1619, naar *Haarlem*. Volgens zijn eigen verhaal, had hij, reeds vóór het Jaar 1617, de hand geslagen aan zijne *Beschrijving en Lof der Stad Haarlem*, in Dichtmaat. Maar den Predikstoel beklommen hebbende, was hem de Lof, den Heidensche Goden, in zijn Jongelingschap, toegezwaaid, walglijk te vooren gekomen: en daarom had hij, in vervolg van tijd, in 1621, ter eere van deeze zijne Geboortestad, 'er op nieuws de hand aan gelegd, en het, van tijd tot tijd, gebracht in die gedaante, als het onder ons bekend is; dat is, niet alleen in Dichtmaat, maar ook met een menigte Historische Aantekeningen; zo dat dit werk, tot nog toe, onder de beste beschrijvingen van *Haarlem* bekend is. Vooraf gaat eene Verhandeling of bericht over de *Nederduitsche* Taal; na de Inleiding is het Werk zelve verdeeld in XI. Afdeelingen, die met het Aanhangsel een aantal van 520 bladz. in 4to beslaan.

Hoe deeze Geleerde Man, zoo als hem BOXHORN, in zijn *Tooneel* noemt, dit Werk behandeld hebbe, is den Liefhebberen overbekend. Zeker is het, dat zijne Dichtkonst aan den hedendaagschen kieschen smaak weinig voldoet, doch, om het Historieële, is en blijft het onmisbaar en in waarde; waartoe de fraaije Afbeeldingen van *Zaanredam*, waar mede het zelve versierd is, niet weinig toebrengen. Een nieuwe luister is daar aan toegebracht, door *den Lauwerkrans voor* LAURENS KOSTER, van *Haarlem*, eersten vinder van de loflijke Boekdrukkonst, door den

den vermaarden P. SCHIVERIUS, mede met Prentverbeeldingen, van die zelfde bekwaame hand, versierd. Behalven dit vindt men van AMPSING nog in druk:

Editi Tractatus Patris adversus Anabaptistas ex Belgico Sermone, etc. Lugd. Bat. 1619.

Rijm Catechismus, 1624.

Christen Hoogtijden, 1625. En dan de beste uitgaave van het bovengemelde Werk, *Haarlem* 1628.

's Mans Afbeelding is een der fraaiste Pourtraiten, door SUIDERHOF, in 't groot en klein in 't Koper gebracht.

AMPTEN, welker begeeving een voornaam deel van 't gezag des ERFSTADHOUDERS, in naam der Staaten, als een verrigting van de gewoonlijke *Staatsvergaderingen* uitmaakt; 't zij Politiek of Militair. 't Is bekend, dat ten tijde der Graaflijke Regeering, die Opperhoofden, alles waar eenig voordeel aan vast was, tot zig trokken; en dus eigenden zij zig ook het begeeven van alle Ampten toe; 't zij dezelve hun, als *Graaven van Holland*, omtrent hunne Persoonen, omtrent hunne Domeinen, of omtrent de Justitie, Regeeringe en Regtpleeginge toebehoorden; 't zij ze den Landen, Steden of Dorpen ten dienst en van nut moesten zijn; beweerende zij dat dit mede onder hunne zogenaamde Regaliën behoorde; waardoor hunne Inkomsten merklijk vermeerderden, of veel Geld in de Beurzen hunner Hovelingen gebracht werd. Dewijl dit de Steden grootlijks mishaagde, alzo haar daar door, veeltijds tegen wil en dank, Persoonen, haar geheel vreemd, strijdende tegens de Privilegien, werden opgedrongen, ja zelfs de zulke, die haar haatelijk voorkwamen: waar door dan ook veele zaaken gebeurd zijn, waaruit zou konnen beweezen worden, dat de Steden zig daar van zochten vrij te maaken, zo bedienden zig de Graaven, om zeker te zijn, dat zij in de Inkomsten, die zij rekenden hun wettig recht te zijn, niet bekort te worden, van het middel van Verpachting, 't zij van Schoutsampten, als anderen, daar geene vaste rekening op te maaken was; welke Verpachting geschiedde, in 't openbaar, bij brandende Kaarzen, aan de meestbiedenden. Het middel der Steden, om zig daar van te bevrijden, was, de gelegenheden waar te neemen, die zig menigvuldig opdeeden, als de Graaf in der

der tijd een ledige kas had, en geld benodigd was, hem dan mildelijk te onderſteunen, en, door het opſchieten van penningen, het een of ander Voorregt, onder den geliefkoosden naam van *Handvesten* en *Vrijheden*, voor haare Steden en Ingezetenen aftevorderen. Dus vindt men dat Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, in den Jaare 1408, wegens het verleenen van Handvesten, en verkoopen van Vrijheden, ontvangen had 753 ponden Vlaams, in dien tijd eene aanzienlijke Som. Deeze penningen gehaald moetende worden uit de Beurzen der Burgeren en Ingezetenen, welke deeze of geene Vrijheden of Regten daar voor verkreegen, waren zij 'er dan ook, zonder tegenſpraak, de Bezitters of Eigenaars van, en niet de Magiſtraaten: hierom leest men, in de meeſte van die Handvesten, dat ze gegeven zijn aan de *gemeene Poorteren, goede Luiden en Onderzaaten*. Andere Ampten gaven de Graaven meestal aan hunne Hovelingen; zelfs vindt men, dat het Ampt van Varkenſchouwer, van Dobbelhuishouder en anderen, door hun begeeven werden. Doch geene Ampten mogten, in de Provintien, door Vreemdelingen bekleed worden; en volgens de Privilegien van Graave JAN VAN FRANKRIJK, van den 6den Augustus 1415, en van Vrouwe MARIA, van den 14den Maart 1476, was, volgens 't vierde Art. bepaald: „ Dat „ niemant Raad, noch hoofd van den Raad, Griffier, Rentmeeſter, Drosſaart, Kastelijn, Treſorier, Dijkgraaf, Baljuw „ ofte Schout, zouden worden gemaakt noch geordineerd, noch „ geenerhande andere Dienſten of Officien, 't zij klein of „ groot, hoedanig die wezen mogten, in de Landen van Holland, Zeeland en Friesland, gegeeven worden, noch doen „ geeven, noch conſenteeren, noch laaten bedienen, dan door „ die, *die in de voorſz. Landen zullen gebooren weſen, en niet* „ *van vreemde Landen*; en indien eenige giften, van de voorſz. „ Officien of Ampten, Dienſten, enz. bij ons of onze voorzaaten „ contrarij van deeze Ordonnantie gegeeven waren, of bij ons „ of onze nakomelingen, in toekomende tijden gegeeven mochten worden, die en zullen nu als dan, en dan als nu, dood „ en van geener waarden zijn en blijven, des zo en zal ook „ niemant in de voorſz. Landen meer dan twee Officien mogen hebben en gebruiken." Waar omtrent men heeft aan te merken, dat men door het eerſte meer bepaaldelijk de Politieke dan

de Militaire Ampten te verstaan heeft, dan hier in wordt uitgedrukt, en dus ook van het laatste: waar uit men heeft willen afleiden, dat één Persoon geen Politiek en Militair Ampt tevens zoude mogen bekleeden. Ook vindt men dat dit niet altoos zeer naauwkeurig is in agt genomen, hoewel ten dien opzigte bepaalde Resolutien genoomen zijn, en bijzonder den 30sten Julij 1629; in eene andere, genomen en bevestigd 21 Maij, 18 en 24 Junij 1627, enz. werd het zelve verhinderd. Het bekleeden van twee Politieke Ampten, door één Persoon, heeft ook meer dan eens verschillen onder de Leden van de Hooge Regeering veroorzaakt; want, volgens Resolutie van *Holland*, 12 Maart 1575, stemden dezelve gantsch niet overeen in 't geval van PIETER VAN DER GOES, die Rekenmeester was, en tevens Griffier van de Leenen; en ook niet den 19den November 1588, dat P. DOUBLET, die Ontvanger Generaal was, tevens Rekenmeester van *Holland* zoude zijn. In 't Jaar 1668, de Heer VAN ODIJK Commissie van de Staaten van *Zeeland* ontvangen hebbende, om te compareeren in de Admiraliteit, sprak *Holland* dit tegen, om reden dat de dienst van 't Land zulks niet toeliet: dat één Persoon alleen twee zulke Politieke Functien al zo min konde waarneemen, als één Persoon twee Militaire Ampten, van Kapitein van de Oude, en Kolonel van de Nieuwe Troupen. Ook werd op dien tijd, en wel op den 10den December, een nadere bepaaling op de Ampten gemaakt. Doch ten bewijze, dat men altoos hier op zo bepaald niet gestaan heeft, zouden oneindig veele voorbeelden, zo van den voorleedenen als tegenwoordigen tijd, konnen worden bijgebracht, zo in 't Politieke als in 't Militaire, en in tegendeel weder andere, dat men 'er gebruik van maakte. In 't Jaar 1640, moest 'er, aan den Stadhouder van *Friesland*, eene Dispensatie verleend worden, om, behalven Kolonel, ook Ritmeester te zijn, om reden, dat, volgens eene Resolutie van *Holland* van den 10den Maart 1620, niemant Hoofd-Charges van Regimenten of Kompagniën te gelijk mocht bekleeden.

Bepaalder heeft men de Nederlanderen altoos tegen 't indringen van Vreemdelingen zien waaken. Eene gansche menigte van Acten en Resolutien, hier op gemaakt en genomen, zou ten bewijze hier van kunnen worden bijgebragt. Het was, onder anderen, eene der voorwaarden, waar op aan Keizer KAREL zijne

ne Bede werd toegestaan; en volgens Resolutie van *Holland* van 15 April 1588, vermogten tot Gecommitteerden der Provintien geene andere worden aangesteld dan Inboorlingen; tot Pensionarissen niet alleen geene Vreemdelingen, maar zelfs niet die, welke in Eed van een ander stonden. Dit heeft men zig ook zien uitstrekken tot anderen; en bijzonder is hier bij aantemerken, dat aan de Prinsen MAURITS, FREDRIK HENDRIK en WILLEM DEN TWEEDEN, eerst eene dispensatie moest verleend worden, voor dat zij de Ridder-Orde van den Kouzeband mogten aanvaarden; zie de Resolutien van *Holland*, van 24 en 25 April 1646. Te aanmerkelijker is dit, om dat men naderhand geene zwarigheid gemaakt heeft, om Mannen tot gewigtige Ampten in den Krijgsdienst te bevorderen, die in Eed van den Keizer en andere Mogendheden stonden. Schoon men ook in andere bedieningen hier van voorbeelden vindt, als in den Pensionaris Mr. VAN DE WERKEN, den Advocaat VAN DER MEULEN te *Gorichem*, en Mr. DE ZOETE tot Pensionaris te *Schiedam*. Zie de Resolutien van *Holland*, 30 October en 20 November 1585; 5 Julij 1588; van Maart 1589. Zelfs werd bij die van *Schoonhoven*, den 11 Maij 1657, in bedenking gegeeven, dat een Pensionaris in *Holland* geen Kanunnik te *Utrecht* konde zijn: gelijk men dan ook, na dien tijd, hen niet onder de Komparanten op de Vergaderingen, noch onder de Secretarissen vindt. Hoe zorgvuldig men, hier voor altoos gezorgd hebbe, leeren nogthans 's Lands Geschiedenissen maar al te duidelijk, welke inbreuken FILIPS DE TWEEDE, schoon hij alle 's Lands Voorregten, even als zijne Voorvaderen, beëedigd had, hier op gemaakt hebbe: 't welk dan ook als een der pointen van beschuldiging tegen hem is ingebragt.

In vorige tijden zijn 'er ook bepaalingen gemaakt op Persoonen, die reeds een Ampt bekleedden, en een ander verkreegen, waar bij hunne tegenwoordigheid of residentie vereischt werd; wordende, in zulk een geval, het eerste Vakant verklaard. Bij de Generaliteit evenwel word dit niet altoos even strikt in acht genomen, maar in *Braband* beter in waarde gehouden. Bekend is het, dat men in *Holland* veele Baljuwen, Schouten, Secretarissen en Boden vindt, die op andere plaatsen woonachtig zijn. Zelfs weet men, dat men, in eenige Steden van *Holland*, het

eene Ampt om het andere niet behoeft te verlaaten; waar van *Leiden* weder een ander voorbeeld geeft, bestaande hier in, dat aldaar een der Veertigen, het Ampt van Hoofd-Officier aanvaardende, geduurende den tijd dat hij dat bekleed, geen Lid der eerstgemelde zijn kan.

Alle *Ampten*, over welke de *Staaten van Holland*, zonder Nominatie van Kollegien of Voorstelling van Steden, regt van dispositie hebben, moeten openblijven, tot den derden dag der gewoone compleete vergadering, na dat de Resignatie en Afstand in handen der Staaten gedaan is; en, volgens Resolutien van gemelde Staaten, van 1 Maij 1660, 13 Maart 1662, 19 en 20 December 1670, mogen dezelve niet eerder worden begeeven. *Ampten*, die staande de Vergadering openvallen, of zodanige, die bij de *Staaten Generaal* begeeven worden, komen in geene pointen van beschrijving (zoo als de vorige daar in vermeld moeten worden): doch ook deeze vermag men niet te vervullen, eer de begeevers bekwaamen tijd hebben gehad, om daar over te raadpleegen, volgens Resolutien van *Holland* van 27 September 1655; en volgens besluit van de Ridderschap, genomen 10 December 1650, en nader 1670, moet in de eerstkomende Vergadering, volgens de pointen van beschrijving, over de openstaande Ampten geraadpleegd worden. In geval de stemmen niet konden overeen gebragt worden, is bij Hun Ed. Gr. Mog. en de Raad van Staaten, na 't overlijden van Koning WILLEM DEN DERDEN, goedgevonden, alvorens men tot de looting overging, de zaak in omvraag te brengen, en bij meerderheid van stemmen tot een besluit te komen. Maar eene Nominatie gemaakt zijnde van drie Persoonen, twee van welke niet bevoegd scheenen om op dezelve gesteld te worden, is meermaalen oorzaak van zeer hevige twisten geweest; beweerende eenigen, dat in zulk een geval tot het maaken van een tweede Nominatie moest getreeden worden; daar anderen, en zelfs de meerderheid besloot, dat de gemaakte Nominatie goedgekeurd, en de eene verkiesbaare persoon moest verkooren worden. Een voorbeeld hier van ontmoet men, in de verkiezing van een Schout te *Haarlem*, in 't Jaar 1620. Doch eene van de genomineerden, binnen den tijd van verkiezing, zijnde komen te overlijden, zo als in 't geval van een Baijuw van *Kennemerland* gebeurde,

werd

werd de Nominatie, in 1640, door een derden weder voltallig gemaakt.

Bij het formeeren van dergelijke Nominatien, ten opzigte van Ampten, waar van de begeeving aan de *Staaten van Holland*, of die van andere Provintien of aan den Stadhouder staat, moet worden aangemerkt, dat dezelve bij Hunne Ed. Gr. Mog. niet hooger worden aangemerkt, dan een voorslag van de Steden, en opening of opgaaf van zulke persoonen, die men houd, als door de opgeevers, van wegens hunne bekwaamheid, best bekend te zijn; behoudende, echter, de vergadering van Hunne Ed. Gr. Mog. de vrijheid van verkiezing, zelfs buiten de ingebragte Nominatie, volgens Resolutien van den 4 en 17 December van 't Jaar 1620. Doch om de geschillen, hier over ontstaan, tusschen de Provintien, werd, in 't jaar 1724, een bepaalder Reglement op de begeeving der Ampten gemaakt.

Volgens de Constitutie van eene Vrije Republiek, niemand der Ingezeeten, uit regt van geboorte, tot eenige Ampten gewettigd zijnde, zo zijn ook geene van dezelve erflijk, uitgezonderd dat van den *Stadhouder*: om die reden dan ook heeft men van ouds de resignatien en opvolgingen ongeoorloofd gehouden, schoon 'er voorbeelden zijn, dat somtijds, bij faveur of gunst, toezegging gedaan is aan den Zoon, mits dat de Vader, bij zijnen afstand, volgens Resolutie van den 23 November 1585, het Ampt eerst stelde in handen van de Staaten. Deze altoos bedagt zijnde, hun gezag en magt in waarde te doen blijven, hebben, van tijd tot tijd, om gewigtige redenen, voorzien tegen het verkopen van Ampten, 't zij Politieke of Militaire; wordende, in gevalle zulks geschied was, volgens besluit van den 8 Maij 1649, het zelve voor vervallen gerekend; en niet alleen in 't geval van kopen en verkopen, maar zelfs, zo 'er iets voor gegeeven, geboden of gepresenteert was, op wat wijze zulks ook mogt geschied zijn. Ook is tot nader verband hiervan bepaald, dat zij, die eenig Ampt, Officie of Bediening, 't zij Politiek of Militair, Geestlijk of Waereldlijk, in *Holland*, bekomen mogt, zal gehouden zijn te doen Eed van Zuivering; zie de Resolutien van 24 Februarij 1656, 26 Maart en 15 Maij 1657, 8 Februarij 1690, 22 December 1697, 20 December 1715, 15 Januarij 1716, in 't III, IV. en V. Deel van 't *groot Plakaatboek*. Volgens

gens de zo evengemelde Resolutie van den 20 December 1715, zijn de Gedeputeerden ter vergadering van den Raad van Staaten, die van de Generaliteits Rekenkamer, Raaden ter Admiraliteit, die van de Hoven van Justitie, van Braband en Vlaanderen, de Magistraaten der Steden en Gerechten, onder de Generaliteit behoorende, mitsgaders de Bewindhebberen der O. en W. Indische Maatschappijen, alle derzelver Ministers, Beampten en Bedienden, verpligt, zig met Eede, tot nakoming en onderhouding te gedragen, te zorgen tegen het neemen en geeven van verbodene giften en gaaven. Zie *Groot Plakaatboek*, V. Deel, bl. 689. Ook vermogen, volgens de Crimineele Ordonnantie, van 't Jaar 1570, geene Ampten verkocht, verpacht, beleend of verhuurd te worden, maar moeten door de Persoonen zelve worden bediend. Doch hier bij moet ook onderscheid worden gemaakt, of zulks geschiede ten voordeele van eenige Particuliere Persoonen, dan of het zij ten behoeve van 't Gemeen; en dat het laatste aan den Souverain vrij staat, is ten klaarsten te zien uit eenige aanmerkingen van den Raadsheer HERMSKERK, in zijne *Batavische Arkadia*. Tegen 't beleenen van Ampten, door Particuliere Persoonen, was reeds, in een Handvest van Hertog JAN VAN BRABAND, in 't Jaar 1312, eene zwaare boete gesteld.

Boven hebben wij gezien, dat men altoos, doch bijzonder ten tijde van Keizer KAREL, tegen het indringen van vreemdelingen gewaakt heeft; doch, ten tijde van deezen Vorst, Ampten toestond aan zodanigen, die gebooren waren in Landen, alwaar de *Hollanders* daar van niet waren uitgesloten. Zijne Majesteit bevestigde dit regt in 't jaar 1555. In gevolge daar van vindt men voorbeelden, dat die van *Mechelen* aan de Hollanders hunne Ampten plagten te vergunnen, en zij in *Holland* ook werden geduld; het geen ook met die van *Vlaanderen* heeft plaats gehad. En schoon eenige steden zig zo bepaaldelijk aan de oude wetten hielden, dat zij 'er zelfs van uitsloten, die buiten *Maas* en *Waal* gebooren waren, zag men, echter, in *'s Hage*, in 't jaar 1557, den Heer SERRAATS tot Baljuw aanstellen, schoon hij te *Mechelen* gebooren was. Integenoverstelling daar van, maakten die van *Dordrecht*, in 't jaar 1631, zwarigheid, bij de aanstelling van den Heer J. CATS tot *Raadpensionaris van Holland*, om dat hij een gebooren *Zeeuw* was, en die van *Zeeland* geenen

Hol-

Hollander tot Pensionaris duldden. Men zie *de Resol. van Holland*, van den 22 Jan. en den 9 April 1631, en den Brief van *Zeeland* van den 22 Nov. 1631. Tusschen die van *Holland* en *Utrecht* waren deeze verschillen, reeds federt het jaar 1534, door middel van de UNIE, gemaakt door Keizer KAREL, uit den weg geruimd, en de wederzijdsche Onderdaanen tot de Ampten in beide Provintien over en weder geregtigd; gelijk ze ook door éénen Stadhouder bestierd werden; tot bewijs van dit gezegde, zoude men konnen noemen den vermaarden Heer JOHAN VAN OLDENBARNEVELD. Uit dit alles zou men mogen besluiten, dat die van *Schoonhoven* naderhand weinig regt hadden om den Pensionaris PANHUIS te weeren, om dat hij te *Utrecht* gebooren was. En boven deeze en de nadere UNIE, kiest men in *Utrecht*, tot de Kerklijke Ampten, de Inboorlingen boven anderen, zo als men in *Holland* doet, tot de Ampten van Rentmeesters der Geestelijke Goederen.

In 't meergemelde verzoek aan Keizer KAREL, in 't jaar 1555, om de Vreemdelingen buiten de Ampten te houden, bedienden 's Lands Staaten, als bevreesd voor *Spanjaarden*, zig van de uitdrukking, *de zulke die Duitsche Taal spraken*; met uitzondering, echter, van de Stadhouders en Vlies-Ridders. Ook werden, twee jaaren laater, die van de Rekenkamer gelast, om geenen Eed te neemen van die geenen, waaraan men twijffelde, of zij wel in *Holland* gebooren waren. 'Er zijn voorbeelden voor handen, dat eenigen om die reden werden uitgesloten. En niet alleen dit, maar volgens de Privilegien is ook bepaald, dat alle begeevingen van Ampten, van ouds aan Ridderschap en Steden behoord hebbende, en strijdig daar mede aan anderen gegeeven, van nul en geener waarde zijn. Om deeze reden werd dan ook zeker Heer van de Hooge Regeering, in 't Jaar 1707, op de ontdekking dat hij in *Frankrijk* gebooren was, voortaan niet meer erkend, voor dat hij door Naturalisatie gewettigd was; ook werd een ander, die reeds Secretaris en Dijkgraaf van een der Steden geweest was, geëligeert tot Vroedschap, en eindelijk de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedende, en tot Gedeputeerde ter vergaderinge van Hunne Ed. Gr. Mog. en tot Meesterknaap aangesteld zijnde, onbekwaam gekeurd tot Dijkgraaf van *Schieland*, op de ontdekking dat hij te *Lingen* gebooren was; volgens

gens de Resolutien van *Holland*, van 27 Maij en 21 Julij van 't jaar 1718.

Wij hebben reeds gezegd, dat geene Ampten in de Provintien erflijk zijn; waar bij nog dient te worden aangemerkt, dat alle dezelve, door Hunne Ed. Gr. Mog. gegeeven worden bij provisie en tot wederopzeggens toe. En schoon wij ons niet vermeeten te onderzoeken, wat Hunne Ed. Gr. Mog. konnen doen, durven wij, echter, tot derzelver Lof zeggen, dat men zelden of ooit zien zal, dat ze daarvan, zonder gewigtige redenen, gebruik maaken, of iemant van zijn Ampt ontzetten. Doch dat de magt bij Hun Ed. Gr. Mog. berust, is gebleeken in den Raadsheer BREDERODE, die, in 't Jaar 1620, weigerende op de rol over een defaut te zitten, tegen eenige *Remonstrantsche* Kerkendienaars, daarom van zijn Raadheersplaats ontzet werd. Zo als mede geschiedde aan alle de Amptenaars, die geweigerd hadden de Artikelen van de *Dordsche Sijnode* te ondertekenen.

Eer wij van dit Artikel afstappen, moeten wij hier nog eenige aantekeningen bijvoegen, ten aanzien van de belastinge op de Ampten: en vooreerst die van de *Kapitaale Leening*, over alle *Politieke Ampten*, zo van de Provintie als van de Steden, enz. welke, in *Zeeland*, in 't jaar 1693, werd ingevoerd. Volgens het Plan daarvan gemaakt, moest ieder Beampte, ten Comptoire Generaal van *Zeeland*, opbrengen zekere bepaalde somme, die op ieder Ampt gesteld was; voor welke somme den opbrenger eene behoorlijke Amptsobligatie werd ter hand gesteld. Zedert gemelde jaar 1693, zijn 'er reeds dertien zodanige kapitaale Leeningen gedaan; van welke de zeven eerste zijn opgenomen, op een Intrest van veertien ten honderd; de achtste, negende en tiende tot twee en een half, de elfde en twaalfde tot drie en een half, en de dertiende tot vier ten honderd. Doch in den jaare 1726 is aldaar goedgevonden, dat, bij overlijden van eenige Beampten, alle de Obligatien, ten laste van de openvallende Ampten, zouden worden gebracht op een Intrest van twee en een half ten honderd; waarvan, echter, de elfde en volgende Leeningen uitgezonderd zijn gebleeven.

Boven en behalven deeze Kapitaale Leening, word van ieder Beampte in die Provintie, het zij ze alleen Erampten bezitten, of zulken, wier wedde en voordeelen van vijftig tot honderd pon-

ponden Vlaams bedraagen, gevorderd een Jaarlijksch Amptgeld ten voordeele van den Lande van twee ponden vlaams; en van ieder 30 L. Vlaams, die dezelve boven de genoemde 100 L. Vlaams jaarlijks opbrengen, nog een pond Vlaams. Ook worden ten Comptoire Generaal van *Zeeland*, of daar dezelve betaald worden, drie stuivers per pond van de vaste wedden gekort. Zie de *Notulen van Zeeland van den* 20sten September 1703.

In *Holland* had men mede, om de Finantien van de Staaten Generaal te ondersteunen, goedgevonden, eene algemeene belasting te stellen op de Civile Ampten, in deeze Provintie bediend wordende. Doch het liep aan tot het einde van het jaar 1716, eer de Resolutien, daarop genoome, bekend werd; zijnde van deezen inhoud:

„ Extract uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland, genomen in Hunner Ed. Groot Mogende Vergadering, op Zaturdag den 27sten Junij 1766.

„ Bij resumptie gedelibereert zijnde, over de invoering van een fournissement bij de Civile beampten in deeze Provintie te doen, hebben de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de Respective Steden, uit naam en van wegens Burgemeesteren en Vroedschappen van dezelve steden, haare Principaalen, geconsenteert en bewilligd, bij dezen, dat tot verval van de pressëerende Lasten van den Staat, en zulks voor een maal, alle de Beampten, gemeld in de Lijste aan het Comptoire van den Ontvanger Generaal in 't Zuiderkwartier, en aan de Ontvangers van de Steden in Westfriesland in het Noorderkwartier, respectivelijk zullen moeten forneeren, in baaren gelden, ieder Tax, waarop ze bij dezelve lijsten gesteld zijn, binnen zodanigen tijd, en onder zodanige præmien en pœnaliteiten, als bij nader Resolutie zal worden bepaald, of dat door de Heeren Gecommitteerde Raaden bij parate Executie, daartoe zullen worden geconstringeert.

„ Dat op het zelve fournissement aan de Beampten zullen worden geëxtradeert Obligatien, ten beloop van ieders tax, tot laste

te van 't gemeene Land, tegens den Intrest van 4 percent jaarlijks, en vrij van alle kortingen, 't zij wegens extraordinaris konsenten, of hoedanig die mogten genaamd werden, directelijk of indirectelijk. Dat dezelve Intressen aan de tegenwoordige Beampten, haare Erfgenamen of Actie hebbende, zullen worden betaald ter tijd toe, de voorschreevene Obligatien, door een dadelijke restitutie van 't kapitaal afgelost zullen wezen, en dat de voorschreve restitutie aan hun gepresteert zal worden van wegens Hunne Edele Groot Mogende.

„ Dat, om dezelve restitutie te faliciteeren, den eersten successeur in 't Ampt, waarop een fournissement gedaan is, de kommissie, daartoe niet zal mogen ontvangen, nog Eed daar op doen, veel minder in de Actueele bedieninge daar van treeden, voor dat eerst heeft doen blijken, bij Recepisse van den Ontvanger Generaal, of van de Ontvangers van de Steden in het Noorderkwartier, dat de Obligatie relatief tot het fournissement, bij zijn Prædesseur gedaan, is afgelost; welke aflossing de Erfgenaamen of Regtverkrijgende van den eersten Fourneerder, zullen moeten gedoogen, of ter Requisitie van den Successeur, door de Heeren Gecommitteerde Raaden, paratelijk daar toe worden geëxcuteert.

„ Dat, al het geene van 't afsterven gezegd is, naar gelijkheid van reden, ook plaats hebben zal, wanneer bij afstand of anderzins, eenig Ampt zal komen te vaceeren.

„ Dat, om den eersten Successeur te gemoet te komen, aan denzelven, op de voorschreeven aflossing, zal gegeeven worden, een Obligatie, even als op 't eerste fournissement, doch alleen de helft van de somme, bij den eersten fourneerder opgebracht, en dat de tweede Successeur, op dezelve wijze in bediening van 't Ampt niet zal mogen komen, voor en aleer hij heeft doen blijken van de aflossing van het tweede fournissement, alles op gelijke manier, als wegens het eerste gezegd is.

„ Dat, in gevalle eenig Ampt, waarop een of twee fournissementen zijn gedaan, mogten worden gemortificeert, of langer als een Jaar onbegeeven blijven, als dan de aflossing zal moeten worden gedaan, door het Collegie van de Stad, of Corporatie die het Ampt heeft gemortifieëert, of onbegeeven gelaaten, behoudens haar regt, op den geenen die naderhand het voorschreeven

ven Ampt komt te verkrijgen, alle het welke bij mankement daarin, door de Heeren Gecommitteerde Raaden ter Requisitie van de geenen, die het zal aangaan, of wel *ex officio*, paratelijk zal worden geëxcuteert.

„ Dat, de Posfesfeurs van alle de Ampten en Commisfien, die bij toeren van drie mindere of meerdere Jaaren worden bediend, als daar zijn de Schoutampten in de meeste Steden, eenige Bewindhebberschappen van de O. I. Compagnie, en vooral verscheidene Commisfien in de Collegien van deeze Provintien, en ter Generaliteit: gelijke taxen zullen fubject zijn, als die dezelve Ampten en Commisfien *ad vitam* bedienen, dog met dit onderscheid, dat een Posfesfeur bij toeren, na verloop van drie Jaaren, 't zij het Ampt of de Commisfie, nog eenige Jaaren bij hem zelfs geposfedeerd word, het zij dat een ander Heer van dezelve Stad, of van een andere Stad, daarin komt te succederen, als dan het fournisfement, bij den eersten bezitter gefourneerd, zal moeten worden afgedaan, en aan die van de volgende drie Jaaren, het zij de eerste zelfs, het zij een ander, zal gegeeven worden een Obligatie, houdende een twaalfde part minder als het eerste fournisfement geweest is, en zo tot de volkomen aflosfing toe; ende in gevallen binnen de ordinaris termijn van 't Ampt of Commisfie een Posfesfeur daarvan komt te overlijden, ofte anderzins de bediening komt te verlaaten, zal het voorschrevene geval van aflosfing, en van vermindering van een twaalfde van 't eerste fournisfement moeten geobserveert worden op gelijke wijzen, als na de expiratie van de drie meerdere of mindere Jaaren, hier vooren is gesteld; dat vervolgens de Gedeputeerden, die op de conclusie van dit middel sesfie hebben in de Collegien van de Gecommitteerde Raaden, in de Kamer van Auditie in 't Zuider Kwartier, als mede in de Vergadering van Hunne Hoog Mog. en den Raad van Staaten, en de Admiraliteits Collegien, zoo in deeze Provintie, als ook de twee Gedeputeerden van de Provintie Zeeland, en een in Friesland, laatstelijk de twee Gedeputeerden van deeze Provintie, van de Generaliteits Rekenkamer, zullen moeten fourneeren de naarvolgende taxen, te weeten, de Gedeputeerden in 't Collegie van Gecommitteerde Raaden in 't Zuider Kwartier ieder agt honderd Guldens, in de Vergadering van de Staaten Generaal, Raad van

Staa-

Staaten, Admiraliteiten en Generaliteits Rekenkamer, ieder twaalf honderd Guldens.

„ Dat, daarenboven de Heeren beschreeven in de Ordre van de Ridderschap en de Edelen, mitsgaders de Regenten van de Steden, sessie hebbende in de Vergadering van Hunne Ed. Gr. Mogende, als mede die van *'s Gravenhage*, zullen moeten fourneeren, te weeten, de Heeren van de Ridderschap, en de Regenten in Steden van *Amsteldam* en *Rotterdam*, ieder twee duizend Guldens; in de Steden van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden* en *Gouda*, ieder duizend Guldens; in de Steden van *Gornichem*, *Alkmaar*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, ieder zes honderd Guldens; *Schiedam* en den *Briel*, ieder vier honderd Guldens; *Schoonhoven*, *Monnikkendam*, *Medenblik* en *Purmerend*, ieder drie honderd Guldens; en laastelijk de Burgemeesteren en Schepenen van *'s Gravenhage*, ieder vijftien honderd Guldens; alles op dezelve condition, als omtrent de Ampten gemeld is, en dat in opzigte van de Heeren van de Ridderschap, de fournissementen bij dezelve Heeren te doen, zullen moeten worden afgelost, dat van de afflijvige, bij de geenen die daarna eerst zal beschreeven worden, of meerder Heeren gelijklijk beschreven worden, de eerste in rang, en zo vervolgens.

„ Dat, tot onderhouding van alle die pointen, den Ontvanger Generaal, en de Heeren Gecommitteerde Raaden in het Noorder Kwartier, voor en van wegens de Ontvangers aldaar, ieder Jaar op den derden dag, van de eerste Vergadering van Hunne Ed. Gr. Mog. zullen fourneeren een Lijst van alle de aflossingen, in 't voorgaande Jaar gedaan, en daar benevens een berigt van alle het geene, deeze aangaande, zal wezen voorgevallen, zo tot informatie van de Leden van de vergadering, als ook, en voornamelijk om in alle gevalle eenige zwaarigheden mogten zijn opgekomen, deswegens prompte orders zoude konnen worden gesteld.

„ Dat, wijders door de gemelde Hunner Edele Gr. Mogende Gecommitteerden zal worden overwogen het stellen van den termijn van betaaling, mitsgaders wat Premien en Poenaliteiten, in opzigte van de goede en traage Betaalders, respectivelijk zouden worden gedecerneert, vooral mede het uitvinden van een toereikend fonds, tot betaaling van de Intresten van de bovengemelde

de Obligatien, en dat het voorschreven Consent, niet werkstellig zal worden gemaakt, voor dat het voorschreven fonds zal wezen uitgevonden en gearresteerd, enz.

In dat zelfde Jaar *1717*, was bij de Staaten dezer Provintie mede een besluit genomen, om de Actien der O. I. Maatschappij, in plaats van vier, tegen vijf Kapitaalen in den honderdsten Penning te doen betaalen. Doch de Maatschappij verzogt, in plaats van dit, belast te mogen worden met de betaaling der Intresten der bovenstaande Negotiatie op het Amptgeld in Holland, welk omtrent tweeëntwintig tonnen Gouds beliep; oordeelende zij dat deeze last door den tijd vervallen zoude, daar de eerste altoosduurende zoude geweest zijn; dit werd aan dezelve toegestaan.

Niet ondienstig dagt het ons, de bovengemelde Resolutie hier geheel te plaatzen; te meer, om reden dat dezelve genoegzaam in allen deele overeenkomt, met de tweede beleening op de Ampten gedaan, in 't Jaar 1727, in de Steden en ten platten Lande van Holland en Westfriesland, om zig daar van, ter ondersteuninge van 's Lands Finantien, te bedienen. Doch al het verhandelde daar over te uitgebreid zijnde, om hier te kunnen geplaatst worden, zal het, onzes bedunkens, voldoende zijn, de somme, welke hierdoor in 's Lands Schatkist gebragt werd, aantewijzen, waarvan, voor eenigen tijd, tot dat de Hoofdsomme verstorven was, de Intrest van drie pCt. betaald werd.

SOMME VAN 'T ZUIDER KWARTIER, *van 23 September 1727, en daar op de Memorie ten dien einde ingebracht den 14 Februarij 1728.*

Ridderschap	*f* 31200
Dordrecht	104100
Haarlem	90100
Delft	104700
Leiden	125700
Amsteldam	766208
Gouda	53800
	f 1275808

	f 1275808
Rotterdam	196800
Gorinchem	23600
Schiedam	15050
Schoonhoven	6800
Brielle	27100
Woerden	3900
Oudewater	1800
Heusden	4200
Woudrichem	1800
Geertruidenberg	1700
Naarden	900
Weesp	1700
Muijden	3000
's Gravenhage	440200
	f 2004358

SOMME VAN 'T NOORDER KWARTIER.

Alkmaar	*f* 47500
Hoorn	55340
Enkhuizen	55700
Edam	14400
Monnikkendam	10300
Medenblik	12300
Purmerend	12300
	f 207840

Zuider Kwartier	*f* 2004358
Noorder Kwartier	207840
Rouleerende Commisfien	20800
	f 2232998

Men zie de Generaale Lijst van de Tax op de Ampten, agter de Refolutien van Holland van 13 Maart 1727, na de voorgaande van den 18 Junij, 1 en 5 November 1726, 7 Februarij 1727, en daarna die van 15 Maij van dat zelfde jaar.

AM-

AMSEN, eene Havezate onder 't Schoutsampt van *Lochem.*

AMSTEL, eene Rivier, of, om haar den rechten naam te geeven, een zagt afloopende Stroom, in het Graaffchap van *Holland*, en wel in 't Baljuwfchap van *Amftelland*; in 's Lands Gefchiedenisfen niet alleen, maar door de gantfche Waereld befaamd, niet flegts uit hoofde van 't Oud en Edel Geflacht van dien naam, maar boven al door 't vermaarde *Amfteldam*, dat door haar befproeid wordt, en waardoor zij vloeit. Indien 't waar is, dat men aan geen Water den naam van Rivier kan geeven, zo het niet uit het Gebergte nederftorte, of in eenig Vlakte of Dal, bij opwelling, uit den grond voortkome, dan kan deeze den naam van Rivier niet draagen, maar alleen dien van Stroom of Vloed. Menigvuldig en het naauwkeurigst vindt men ook den naam van *Amftelftroom*, om redenen dat zij, na verfcheiden Wateren bijeen verzameld te hebben, die zachtelijk in 't *Y* door de Stad ontlast. Volgens de naauwkeurige Kaart van de Provintie van *Utrecht*, bij de Wed. *N. Visfcher*, zou men haar een tak of fpreuchtel van den *Rhijn* en *Vecht* konnen noemen. Laaten wij dezelve wat bepaalder omfchrijven. De AMSTEL ontfpruit dan uit de twee gemelde Rivieren, ontvangende ten Westen, op vijf verfcheidene plaatzen, onder den naam van *Drecht*, de Rhijnwateren, als: I. Een en een half kwartier gaans beneden *Woerden*, door 't Stroompje *Drecht*, dat bij het Woerdfche Verlaat den naam van den *Mijdrecht*, en naderhand van den *Krommen Mijdrecht* aanneemende, bij *Amftelmonde* in den *Drecht* loopt. II. Bij *Renegon*, door de *Doesvliet*, de *Wijde Aa* aan 't *Braasfemmer* Meertje. III. Door de *Kromme Aa*, bij 't Dorp *Alfen*. IV. Door de *Meije*, te *Zwammerdam*. En V. door de *Bijleveld*, bij *Hermelen*. Dus zagtkens voortloopende, verwisfelt deeze ftroom, bij 't Dorp *Uithoorn*, omtrent twee en een half uur van bovengemelde, den naam van *Drecht*, in dien van den AMSTEL, en ontvangt, bij 't vermaaklijke Dorp *Ouderkerk*, een fpruchtel van de *Vecht*, alhier de *Bullewijk* genaamd, tot aan den *Voetangel* toe, waar boven dit Water, tot bij 't *Abcouder* Meertje, de *Holendrecht*, verder de *Kromme Angftel*, en eindelijk de *Regte Angftel* geheeten wordt. Onze AMSTELSTROOM, uit die Rivieren voortkomende, vloeit vervol-

gens nederwaards door 't Dorp *Ouderkerk*, langs 't *Kalfje* en het Molentje *den Omwal*, onder door den Konstrijken *Amstel-brug*, door verscheide van de Stads Gragten, in 't *Y*, waar mede hij zig met de *Zuider Zee* vermengt. De lof van deezen Stroom, door de bekwaame Zededichters KLAAS BRUIN en DANIEL WILLINK, in fraaie vaerzen gezongen, is der leezinge overwaardig.

AMSTEL, voortijds een Kasteel of Slot van de Heeren van dien naam. Verschillende zijn de gedachten, waar het zelve mag gestaan hebben. 'Er zijn 'er, en onder die Jonker VAN DER HOEVEN, die meenen dat het was gesticht te *Ouderkerk aan den Amstel*, ter plaatze daar nu 't Joodsche Kerkhof is. Met meer reden gelooft men, dat aldaar een Lusthuis van gemelde Heeren geweest is, en wel zodanig, dat het aanzienlijk en zeer vermaaklijk was, doch verkeerdelijk benoemd is geweest met den naam van 't *Reigersbosch*, zo dikmaal in oude Brieven gemeld, en altoos, bij de verandering of wegschenking der Goederen, als iet bijzonders, voor de Graaven behouden. GIJSBERT DE DERDE moest het aan Graave FLORIS opdraagen. Graaf JAN VAN HENEGOUWEN behield het voor zig zelven. Hierom gelooven wij, dat het onderscheiden geweest is van dat geen, 't welk bekend was onder den naam van AMSTELS VESTEN, en dat het, naar de grootste waarschijnlijkheid, niet aan den *Schreijers Hoek*, maar aan de Weszijde van het *Damrak*, of op 't *Water*, zo men nu zegt tusschen de *Paapen* en *Ouden Brug*, door EGBERT VAN AMSTEL, gesticht was, (schoon anderen hier voor GIJSBERT DEN EERSTEN stellen) en wel binnenwaarts aan den *Nieuwendijk*, op de hoogte van de *Dirk van Hasselsteeg*, alwaar naderhand oude stukken van muuren en grondslagen van torens gevonden zijn. Dit Slot of Kasteel, zo als men het gelieft te noemen, is, volgens de verhaalen van dien tijd, om dat Heer GIJSBERT, de eerste Zoon van EGBERT, Vrouwe ADA en haaren Gemaal, in hunne vlugt, behulpzaam was geweest, door de *Kennemers* en *Friezen* uit weerwraak afgebrand; waar van M. STOKE zegt:

De Kennemare voeren hene,
Doert lant over al die Vene,

En

En vorbernde, te hant,
Van Amstel al dat lant,
Ende roefden al wat si vonden.
Amstel sine vesten, tier stenden,
Dat Bernden si al in den gront,
Menig Appelboom *diere stont*
Word verbernt van die luden.

De oorzaak van dit bedrijf kan men nagaan uit het geen wij, op 't Art. ADA, gezegd hebben; en op 't Art. GIJSBERT DE EERSTE zal men zien, hoe hij, als een Stichtsch Edelman, en Leenman van den Bisschop, die de partij van den Graave VAN LOON gekoozen had, verpligt was, hem behulpzaam te zijn; waardoor hij zig deezen haat op den halze gehaald had. De *Appelboomen*, waarvan de Oude Dichter hier gewag maakt, konnen mooglijk aanleiding gegeeven hebben om te denken, dat door dit Slot het gemelde Lusthuis der Heeren van *Amstel* verstaan werd. Doch als men de gelegenheid van *Amsteldam* op dien tijd nagaat, zal men zien dat deeze gedachten onzeker zijn. De *Amstelstroom*, die, zo als bekend is, door de Stad loopt, had van ouds dien zelfden loop, en was, daar nu de *Vijgendam* en *Groote Vischmarkt* is, afgedamd, en ter wederzijden gedeeltelijk bedijkt. De Dijk, langs den linker oever, nu de *Nieuwendijk*, was de gewoone weg naar 't Slot, 't welk, zo als gezegd is, ten westen, tegen den Dijk gesticht was, en agter zig een schoonen Boomgaard had: want zig te verbeelden dat de Huizen, die 'er toen reeds waren, rondsom het zelve stonden, zou met de vereischte sterkte niet bestaanbaar geweest zijn. Het Gehugt, de Buurt of het Dorp, zo als men 't noemen wil, waaruit *Amsteldam* toen bestond, was gelegen in 't gezigt van 't Slot, omtrent ter plaatze van de *Oude Kerk*, en liep, in de vroegste tijden, naar den *Dam:* zo dat de *Warmoesstraat* toen van agteren geen ander Water had, dan de binnensloot van den Dijk, nu de *Oudezijds Voorburgwal*. Even eens had ook het Slot agter zig een binnensloot, nu de *Nieuwezijds Voorburgwal*. In laater tijd werd dit gehugt uitgebreid naar den kant van 't *Y*, tot aan den *Nieuwenbrug;* dus men gissen mag dat deze *Boomgaard* geweest is, ter plaatze daar nu de *Kolk* is, of wel op het thans bebouwde

Blok, tusschen de *Dirk van Hasselsteeg* en de *Kolk*, die 'er mooglijk onder begreepen was. Niet ongegrond is het te denken, dat men zig, tot vereeniging van 't Slot met de Buurt, bediend heeft van den *Oudenbrug*.

Dit Slot werd, zo als gezegd is, in 't Jaar 1204 vernield; naderhand schijnt het wederom te zijn opgebouwd, en door JAN VAN PERSIJN, in 't Jaar 1282, bezeten, doch in vervolg van tijd in de magt der Graaven gekomen. In de veertiende Eeuw andermaal geslegt zijnde, is de grond, die de Graaven in eigendom behoorde, gedeeltelijk eenigen tijd onbetimmerd gebleeven, en naderhand aan portien verkocht.

AMSTEL, (*Heeren van*) een zeer oud en vermaard Geslacht, van ouds genaamd AEMSTEL, VAN AMSTELLE, en ook VAN AMSTELLA, volgens de uitspraak der oude Chronijkschrijveren. Onder deeze Stichtsche Edelen vindt men, in Brieven van het Jaar 1105 en 1126, gewag gemaakt van eenen WOLFGER VAN AMSTEL, als Schout van *Amstelle*, zonder meer. In eenen anderen van ANDREAS, den vijfentwintigsten Bisschop. In het Jaar 1131 vindt men genoemd EGBERTUS DE AMSTELLE en GODEFRIDUS DE AMSTELLA, zonder dat men bepaalen kan, of deeze beiden Broeders geweest zijn.

AMSTEL, (*Egbert van*) met welken de Geslacht-Lijst der Heeren VAN AMSTEL begint; doch GOUDHOEVEN stelt daar bij 't Jaar 1155, 't welk vierentwintig Jaaren met opgemelden Brief verschilt. Volgens dien zelfden Brief stond hij als Getuige, en moet dus toen reeds twintig Jaaren oud geweest zijn: zo dat men zijne geboorte zou mogen stellen op 't Jaar 1110. Dit, echter, neemt niet weg, dat hij een en dezelfde persoon kan geweest zijn: te meer, daar 'er Brieven zijn van 1145 en 1156, waarin zijn naam gespeld wordt, zo als in de *Authentike stukken* bij SCHOTANUS te zien is. Uit een Brief van BUCHELIUS blijkt, dat deeze EGBERT eerst in 1139, naderhand in 1156, en ook in 1172, in twist geweest is met den Bisschop van *Utrecht*, wegens Goederen, die hij als Leenman van de Kerk van *Utrecht* bezat, en onder de zijnen zocht te vermengen, of ten minsten 'er de voordeelen van te trekken; waarom hij dan ook gebannen werd. Zijn be-

beklag hierover aan den Keizer gedaan hebbende, gebood deze, dat hij zig met den Bisschop zoude verzoenen. Deeze Heer EGBERT, dien men voor den Stichter van 't Slot van *Amstel* houdt, was de Vader van GIJSBERT DEN EERSTEN.

AMSTEL, (*Godefried van*) de Broeder van EGBERT, is op de Lijst van GOUDHOEVEN niet gemeld; ook vindt men bijna niets van hem aangetekend. HEDA was van gedachten, dat hij, na DIRK VAN HOLLAND, als tweeëndertigste Bisschop zoude verkooren zijn. Doch deeze, in 1198, wel verkooren zijnde, maar den Stoel niet bekleed hebbende, zou hij reeds tachtig Jaaren oud geweest zijn; doch in dat zelfde Jaar volgde niet hij, maar wel, als de tweeëndertigste Bisschop, DIRK DE DERDE. Bij anderen, als bij BEKA en BUCHELIUS, vindt men hier van niets gemeld.

AMSTEL, (*Gijsbert* of *Gijsbrecht van*) de eerste van dien naam, en Zoon van EGBERT, word in 's Lands Geschiedverhaalen niet vroeger vermeld, dan tusschen de Jaaren 1174 en 1176, wanneer hij tegenwoordig was bij 't maaken van den zoen van zijnen Vader, met den Bisschop GODEFRIED, op bevel van den Keizer, zo als wij hier boven zagen. Beroemder werd hij, door zijne hulp, toegebracht aan de Ongelukkige Graavin ADA, en haaren Gemaal, met die, van *Haarlem*, naar *Utrecht* te doen vlugten. Schoon GIJSBERT hier bij niets verrichtte, dan waartoe hij als Stadhouder en Leenman van den Bisschop verplicht was, zo kwam hem dit zeer duur te staan, wijl de *Kennemers* en *Friezen*, uit wraak, gelijk wij zagen, in de beschrijving van 't *Slot*, hetzelve, in 't Jaar 1204, door een brand verdelgden, den *Dam* in den *Amstel* doorstaken, en gantsch *Amstelland* afliepen. Hij, die als een dapper doch ongelukkig Krijgsman bekend staat, werd, ten dienste van den Bisschop, andermaal, in 't Jaar 1227, in den Oorlog tegen den Kastelein van *Koeverden* ingewikkeld; de eerste kostte hem zijn goed, en deeze bijna zijn leven. ROELOF, de Kastelein, lokte den Bisschop en die met hem waren, in eenen moerassigen oord, en versloeg hen geheel en al; veelen, waar onder zelf de Bisschop, lieten 'er het leven bij. Onder de Gevangenen bevond zig GIJSBERT, die deerlijk gewond was. 'Er

 word

word verhaald, dat de Graaf van *Gelder* en GIJSBERT van hunnen Overwinnaar verlof kreegen, om tegenwoordig te zijn in 't Kapittel, tot op de verkiezing van eenen nieuwen Bisschop; dat zij, van wegen hunne wonden, op bedden in de Vergadering gedragen werden, aldaar een ieder, door hun geklag, tot medelijden bewoogen, en smeekten, dat de Kerk, tot wier dienste zij gestreeden hadden, hun ontslag bewerken zoude; dat de Vergadering terstond trad tot de verkiezing van WILLEBRAND, een wijs en verstandig Man, om wraak te oeffenen; dat de Vergadering, bij deszelfs komst uit *Italie*, besloot, dat de Gevangenen, van hun woord om te rug te keeren, ontslagen zouden zijn: alzo de *Kastelein* niet alleen een Onderdaan, maar een Verbannene was, en niet hooger dan als een Oproermaaker gehouden werd; welk besluit door den nieuw gekorenen Bisschop bevestigd werd. Weinig meer vind men van deezen GIJSBERT, die toen reeds een bedaagd Man moet geweest zijn, gemeld, als dat hij, in 1233, tegenwoordig was in eene onderhandeling met Graaf WILLEM, over eenige Goederen in *Benschop*; waaruit tevens blijkt, dat hij zig toen al met den Graaf, over de zaak van ADA en den Graave VAN LOON, moet verzoend hebben. Twee jaaren te vooren, leest men dat hij zijn steenen Huis te *Utrecht*, aan Graave FLORIS, had opgedragen, en weder van hem te Leen ontvangen, en daar voor hulde en Manschap verpligt was. In 1225, was hem, door Bisschop OTTO, zo als eenigen melden, 't Gerecht van *Muijden*, *Weesp* en *Diemen* alleen opgedragen.

Zijne Kinderen waren ENGELBERT, WILLEM en DIRK; zijnde de laatste, volgens VAN LEEUWEN, die geene, waaruit het Geslacht van *Beveren* is voortgekomen.

AMSTEL, (*Engelbert* of *Egbert van*) de oudste Zoon van GIJSBERT DEN EERSTEN, waar van men niets vindt, dan dat hij leefde in 't Jaar 1203; kort na welken tijd men gist dat hij gestorven is. Hij liet na eene Dochter, BADELOCH genaamd, die trouwde met WILLEM DEN EERSTEN, Heer van *Egmond*, en twee Zoonen, GIJSBERT DEN TWEEDEN en EGIDIUS.

AMSTEL, (*Willem van*) de tweede Zoon van GIJSBERT DEN EERSTEN, en EGBERTS Broeder, leefde in 1239, en teelde eenen Zoon

III.D! pl.II.



GIJSBERT VAN AMSTEL EN DE GRAAF VAN GELDER GEWOND IN 'T KAPITTEL GEBRAGT, TER VERKIEZING VAN EEN NIEUWEN BISSCHOP.

Zoon GOZEWIJN genaamd, dien BUCHELIUS meende, de Zoon van EGIDIUS te zijn.

AMSTEL, (*Gijsbert van*) de tweede van dien naam, en oudste Zoon van EGBERT, wordt genaamd *Stedehouder van Amstelland*. Hij heeft geleefd in 't Jaar 1225, wanneer hij gekooren werd tot Scheidsman in een geschil, tusschen den Bisschop van *Utrecht* en den Graaf van *Gelder*. In dat zelfde Jaar stond hij als Getuige in een ander geval, tusschen Bisschop OTTO en Graaf FLORIS DEN VIERDEN. Zoo ook vindt men hem genoemd in een Brief van 't Jaar 1228; op welk Jaar zijn dood gesteld word. Hij had ter Vrouwe BERTRAND VAN IJSSELSTEIN, Heer JANS Eerfdochter; door welk Huwelijk de Goederen van *IJsselstein* aan 't Geslacht van *Amstel* gekomen zijn. Hij teelde bij haar vier Zoonen; GIJSBERT DEN DERDEN, ARENT, WILLEM en OTTO.

AMSTEL, (*Egidius van*) broeder van GIJSBERT DEN II. Deeze word mede bij GOUDHOEVEN niet gevonden; ook vind men niets van hem, als dat zijn naam gemeld word in den gezegden Brief van 1228, met deeze woorden: *Gijsberto de Amstelle Egidius Fratri suo*. BUCHELIUS heeft deezen ten onrechte gehouden voor den Vader van GOZEWIJN, die volgt.

AMSTEL, (*Gozewijn van*) Zoon van WILLEM, die de broeder was van EGBERT, en Kleinzoon van GIJSBERT DEN I. Wij laaten hem, om 't beloop der Geschiedenissen, voorafgaan, schoon, volgens den rang, GIJSBERT DE III en zijne broeders, als zoonen van den ouder broeder van WILLEM, eerst moesten gemeld worden. Deeze dan was eerst Proost van *Utrecht*, werd, in 't jaar 1249, met eenpaarige stemmen gekoren tot Bisschop, en was de 37ste in 't getal dier Kerkvoogdén. GOZEWIJN een man zijnde, die den Bijbel beter wist te handelen dan 't Zwaard, een onnodige vereischte in dien tijd, verkreeg daardoor den naam van zagtzinnig, eenvoudig en simpel te zijn. Hij werd beschuldigd, dat hij, in den tijd van een jaar, alle de zaaken des Bisdoms in verval had laaten komen. In de tegenwoordigheid dan van Koning WILLEM, van den Kardinaal PETRUS CAPUTIUS en van den Bisschop van *Keulen*, werd hij, door het gantsche Kapittel, onbe-

kwaam geoordeeld, om de zaaken naar behooren te bestieren. GOZEWIJN was, echter, zo simpel niet, of hij zag wel, dat Koning WILLEM hem gaarne van den Zetel gebonsd zag, om reden, dat de Vorst vreesde, dat onder zijn bestier, het geslacht van AMSTEL hem te magtig zoude worden. Dus besloot hij dan, eershalve, vrijwilligen afstand te doen, eer het beslooten werd, hem te bedanken; hij gaf dus den Herderstaf over in handen van eenen ander. Hoe euvel dit die van *Amstel* opnamen, zal in 't volgende Artikel gezien worden. Te minder konden zij 'er over te vreden zijn, daar hun oude vijand, HENDRIK VAN VIANEN, toen *Domproost* te *Keulen*, in zijne plaats gekooren werd. Volgens BUCHELIUS, bestond dit in eene verwisseling van Ampten: want deeze zegt, dat GOZEWIJN naar *Keulen* trok, *Domproost* werd en aldaar gestorven is; schoon men hem, op *Amsteldams* Toneel, zo menigmaalen met de dochter van VAN VELZEN heeft zien sneuvelen; welke laatste, veele jaaren daarna, in 't Klooster te *Rhijnsburg*, gestorven is.

AMSTEL, (*Gijsbert van*) *de Derde* van dien naam, en oudste Zoon van GIJSBERT DEN II. 't Is ligt op te maaken, hoe onvergenoegd hij zijn moest, om den afstand, dien zijn Neef GOZEWIJN van de Bisschoppelijke waardigheid had moeten doen, alzo zijn oogmerk was, de magt van zijn Geslacht daar door verder uittebreiden; te meer, naardien zijn vijand, HENDRIK VAN VIANEN, deszelfs opvolger geworden was. AMSTEL dan verbond zig met OTTO VAN GELDER en HERMAN VAN WOERDEN, en kondigde daarop den Bisschop den oorlog aan. Veel leeden hunne goederen, als mede die van 't *Sticht*; wijl ieder zijn best deed met rooven en plunderen. Zij dit alles moede geworden zijnde, bepaalden elkander eenen dag, tot een algemeenen strijd. De Zaamverbondenen verzamelden zo veel volks als hun doenlijk was; waarin de Bisschop mede niet zuimde. Bij zijnen uittocht liet hij de stad onder bewaaringe van zijnen Neeve, den Aartsbisschop van *Keulen*. Intusschen dat partijen elkander te gemoete trokken, was Koning WILLEM onderregt geworden van hunne oogmerken; om die te verhinderen, had hij, met 'er haast, een menigte volks doen bij een komen, en trok daarmede van de eene zijde ter stad in, met oogmerk om de andere weder uittetrekken;

ken; doch, door de onkunde van gemelden Aartsbisschop, werd hij daarin verhinderd; dus de bedoelde strijd zonder verhindering volbracht werd. Hevig werd 'er van wederzijden gevochten; doch alles viel uit ten nadeele der Zaamverbondenen. Het meerendeel van hun volk werd verslagen; AMSTEL en WOERDEN, gevangen genomen zijnde, werden strengelijk gebonden, elk aan eene zijde van het paard des Bisschops, en aldus binnen *Utrecht* gebracht. Koning WILLEM, die bewijs wilde geeven, tot geen ander oogmerk gekomen te zijn, dan ter bevrediging der vijanden, bewerkte het ontslag dier beide Heeren. AMSTEL en WOERDEN, dus in 't jaar 1252 geslagen, gevangen en ontslagen zijnde, doch niet zonder harde voorwaarden te ondergaan, moesten met goede oogen aanzien, dat Bisschop HENDRIK, zo als wij ter zijner plaatze zien zullen, alle zijne wraak op OTTO VAN GELRE verhaalde, van wien hij zo veel buit trok, dat hij daarvoor het *Slot Vreeland*, ter beteugeling van AMSTEL, deed bouwen.

Eenige jaaren daarna, werd GIJSBERT Veldheer van de oproerige *Kennemers*. Deeze bediende zig, in 't jaar 1268, of, volgens anderen, in 1272, in de minderjaarigheid van Graave FLORIS, en bij de afweezigheid van deszelfs Voogd OTTO VAN GELDER, van hunnen opstand tegen den Adel, door wien zij, naar hun denkbeeld, te veel gedrukt werden.

Hun oogmerk was, hen allen uit *Holland* en *'t Sticht* te verdrijven. Ten dien einde begonnen zij met het plonderen der Adelijke Huizen en Sloten, en noodzaakten de Edelen binnen *Haarlem* te wijken. Daarna vielen zij in *Amstelland*, en dwongen Heer GIJSBERT, zig aan hun hoofd te plaatzen. Deeze, hoe ongaarne dit beveelend verzoek aanneemende, alleen om *Amstelland* en *Holland* voor hunne woede te beveiligen, voerde dien dollen hoop naar het *Stichts* welk hij, ter oorzaake van eenige Edelen en voorgaande vernederinge, met geen gunstig oog beschouwde. Na het verwoesten van eenige Sloten, bestormde hij 't *Slot Vreeland*; doch dit niet spoedig genoeg bukkende, trok hij naar *Utrecht*, welke stad hij, door de verbaasdheid der Burgers, waar onder 'er verscheiden waren, die een kwaad denkbeeld van hunne Regeerders hadden, innam; de Magistraat en Edelen werden gebannen, en eene nieuwe Regeering aangesteld.

Na

Na het maaken van een verbond met de *Kennemers*, rukte hij naar *Amersfoort*, dat hem ſpoedig in de handen viel.

AMSTEL, met deezen hoop niets meer ziende te verrigten, ſchoof zig, door zagte woorden, deeze muitemaakers van den hals; door den list van Heer JAN VAN PERSIJN, braken zij 't beleg van voor *Haarlem* op: waar op de Bisſchop *Utrecht* en *Amersfoort* weder bemagtigde, en de voorige Regenten herſtelden. Om deezen tijd ſchijnt Bisſchop JAN VAN NASSOU het Slot *Vreeland* aan AMSTEL, en dat van *Montfort* aan WOERDEN, verpand te hebben; doch hij deed hier door de genegenheid des volks zeer van zig vervreemden.

Te grooter nog werd deze verandering, toen GIJSBERT, eenige jaaren daarna, de *Utrechtenaars*, door het leggen van eenen nieuwen Tol, bezwaarde; dit vermeerderde den haat, en noodzaakte hun, hierover aan den Graaf te klagen. Eerst zocht men GIJSBERT te beweegen, de verſchooten penningen te rug te neemen; doch dit niet gelukkende, namen zij toevlugt tot de wapenen. AMSTEL en WOERDEN gingen die van *'t Sticht* mannelijk te keer: waarom FLORIS, volgens zijn gemaakt verbond met die van *'t Sticht*, in 't jaar 1277, de wapenen opvatte, en het beleg voor 't Slot *Vreeland* ſloeg. Dit werd door AREND (bij anderen ARNOUD genaamd), broeder van GIJSBERT, mannelijk verdedigd; deze, alle zijne magt verzameld hebbende, trok daarmede op, om 't zelve te ontzetten. Doch tot *Loenen* komende, werd hij, door de *Zeeuwen*, onder aanvoering van KOSTIJN RENESSE, met zo veele woede aangevallen, dat hij niet alleen geſlagen, maar ook gevangen werd; waarop de verovoering van 't Slot volgde, als ook de gevangenneeming van Heer ARENT. 't Slot van *Amersfoort* bukte mede, in 't jaar 1279. WOERDEN had zig, voor dat dit gebeurde, om 's Graaven haat te ontgaan, buitenslands begeeven; de beide Broeders VAN AMSTEL werden als gevangenen naar *Zeeland* gevoerd, en de goederen van AMSTEL en WOERDEN verbeurd verklaard.

Den tijd van zeven jaaren bragten zij in deeze gevangenis door. Bij hun ontſlag, in 1285, moeſten zij de verbeurdverklaaring hunner goederen erkennen, zo als ze intusſchen als zodanig, door Bisſchop JAN VAN NASSAU, aan Graave FLORIS waren op-

opgedragen. Den Zoenbrief, hier van gemaakt, kan men vinden achter de *Rijmkronijk* van MELIS STOKE, naar de uitgaaf van K. V. ALKEMADE. Doch hier bij moet men aanmerken, dat onder de verbeurdverklaarde goederen van AMSTEL, *Amstelland* noch *Amsteldam* moeten verstaan worden. Want van het eerste bleef hij Heer, tot na den dood van Graave FLORIS; en van 't laatste was reeds voorheen Heer JAN VAN PERSIJN eigenaar geworden, die dit, reeds in 1282, met Graaf FLORIS, voor eenige andere goederen had verwisseld. Zie MIERIS, *Charterboek*, I. Deel, bl. 423 v. 480.

Heer GIJSBERT, die, reeds in 1270, als 's Graven Raad erkend was, werd nu weder in die waardigheid, zo als ook WOERDEN, erkend, en, volgens het zeggen van MEREUS, nevens anderen, in 't 1290, tot Ridder van de Orde van *St. Jacob* verheven.

Alle de redenen van misnoegen, die de Edelen, tegen Graaf FLORIS, hadden opgevat, zullen wij op 't Artikel FLORIS DE V moeten ter toets brengen; hier is het de plaats, alleen te verhaalen, hoe GIJSBERT daarmede werd ingewikkeld, het deel, welk hij aan den Moord had, en de gevolgen, die voor hem daar uit voortkwamen.

Zonder thans van *het verkopen van Holland aan Frankrijk; het verheffen van veertig Boeren tot den Adelstand; het verkragten van de Huisvrouw van Gerrit van Velzen*, en andere bijzonderheden te gewagen, als zijnde stukken, die bij een naauwkeurig onderzoek geheel vervallen, zeggen wij hier alleen, dat, geduurende de minderjaarigheid van den Graaf, de Edelen bijna als Souveraine Vorsten geheerscht hadden; maar dat, na dat hij zelf de Regeering aanvaard had, de zaaken een gantsch anderen keer namen; dat hun zwaar te draagen viel. VELZEN had een bijzonderen haat opgevat, om dat zijn Neef, volgens Rechterlijke uitspraak, te *Leiden* onthoofd was, en hij zelf eenigen tijd in 's Graaven gevangenis had doorgebracht. AMSTEL en WOERDEN herdachten meer hun voorig leed, dan de tegenwoordige gunstbetooning. Heer JAN VAN HEUSDEN, wiens Dochter FLORIS tot zijne boel hield, en bij welke hij WITTE VAN HAAMSTEDE geteeld had, was hier over zeer op hem gebeeten. Deeze haat, zo van den eenen als van den anderen, hoe veele gunsten hij ook bewees, verminderde niet, maar werd door Koning EDUARD in 't geheim aangestookt. Deeze en meer andere Edelen verbonden zig dan, om zig

zig van hem te ontdoen, niet om hem omtebrengen, maar gevangen naar *Engeland* te voeren, en zijn Zoon JAN, in deszelfs plaats, Graaf te maaken.

Bij de meeste Schrijvers vindt men, dat dit als een Geheim gehouden was voor GIJSBERT VAN AMSTEL, die de laatste tot het Bondgenoodschap was aangezocht; en 'er is eenige reden om te vermoeden, dat hij geene andere gedachten had, dan dat men den Graaf door dwang tot hunnen wil zou doen besluiten.

Om dan FLORIS onder hunne magt te brengen, opperden AMSTEL en WOERDEN hunnen ouden twist met den Heer VAN ZUILEN, om welken bij te leggen, de Graaf verzocht werd te *Utrecht* te komen. De Graaf verscheen 'er, en, volgens zijne gewoone Edelmoedigheid, handelde hij hun allen even minzaam. Na het middagmaal, dat in alle vrolijkheid gehouden was, nam hij, volgens zijne gewoonte, een weinig rust. De vloekverwanten inmiddels naar buiten gereeden zijnde, wachtten op 't bericht van AMSTEL, die binnen gebleeven was om een waakend oog te houden.

Het kan niet ontkend worden, dat AMSTEL hier een verraderlijken rol speelde: want toen, naar zijne gedachten, de Graaf lang genoeg gerust had, ging hij in deszelfs vertrek om hem te wekken, en tot de jagt te nodigen. FLORIS betoonde hem alle vriendschap, deed zelfs, volgens de egtste verhaalen, een dronk (dien men *St. Geerte Minne* noemde) met hem, en beval zijn Paard te zadelen. Hier op reed AMSTEL spoorslags tot de Verraders, om hen van 's Graaven komste te verwittigen. Noch in het gevangen neemen, noch in den daar na volgenden Moord, vindt men dat hij de hand aan den Graaf geslagen heeft. Doch zeker is hij bij alle die euveldaaden tegenwoordig geweest: waarom hij dan raadszaamst gevonden heeft, nevens WOERDEN, zijn heil in de vlugt buiten 's Lands te zoeken.

Het gemeenste gevoelen is, dat hij de wijk naar 't Land van *Pruissen* genomen heeft, en aldaar, door zijne Vrienden, zoude onderhouden zijn; anderen willen dat hij zig eenigen tijd in *Vlaanderen* onthield; ook zijn 'er, die meenen, dat hij, na den dood van Graaf JAN, weder te rug gekeerd is. Doch dit laatste komt mij het onwaarschijnlijkste voor, en beroep mij op het geene ik, onder 't Art. AMSTELDAM, op 't Jaar 1304, zeggen zal.

Hier

Hier herinner ik den Leezer, dat men elders zien zal, dat, in 1296, (na dat AMSTEL onwaardig gekeurd was, om dien naam als Heer te draagen, en alle zijne Goederen waren verbeurd verklaard,) een verbond gemaakt was, om allen, die deel aan den Moord gehad hadden, tot in 't zevende lid van hunne Mannelijke Nakomelingen, te vervolgen, en geenen Vrede met hun te maken; en dat, in 't volgende jaar, alle zijne Goederen, door Graaf JAN DEN TWEEDEN, aan deszelfs Broeder GUIJ of GUIDO VAN HENEGOUWEN geschonken waren. En dit zou juist het tijdstip geweest zijn, waarop* hij terug gekeerd was.

Dit, echter, kan, naar mijne gedachten, van niemand worden toegestemd; want *Amsteldam* was, in 1267, met *Amstelland* weder vereenigd, en behoorde dus ook aan gezegden GUIJ. Om deze reden kan niemant vermoeden, dat een oud eenvoudig en simpel Man, zo als hem BEKA, de *Ongenoemde Klerk* en anderen noemen, de stoutheid zoude gehad hebben, onder 't oog van zijnen Vijand te komen, en eene Stad, waar aan hij geen eigendom meer had, te versterken, zo als hem, op 't Jaar 1300, wordt toegeschreeven. Maar hierop zal men vragen, waarom dan vier jaaren later, door Jonkheer WILLEM, geboden werd, het slegten van Bruggen, Torens en Vesten? Waarop ik antwoord, dat daarbij, en nergens anders, gewag gemaakt wordt van een Zoon van hem, JAN genaamd, en dat de *Amsteldammers* deezen binnengehaald of ontvangen hadden, en dat zij daarom onwettig in dit ongeval geraakt waren; ik zeg onwettig: want vooreerst; de *Amsteldammers* waren niet schuldig aan 's Graaven Moord; en ten tweeden, de Stad was niet mede begreepen in 't Verbond van die tot de vervolging gestemd hadden. Men gelooft dan dat deeze bedreiging of dit vonnis over de Stad alleen is uitgesprooken, om haar te noodzaaken tot het opbrengen van meerder penningen, welke Jonkheer WILLEM, tot voortzetting van den Oorlog met *Braband* en *Vlaanderen*, hooglijk benodigt was.

Het blijft dan als nog duister, waar deeze Heer GIJSBERT VAN AMSTEL vervaaren zij, en zijne dagen geëindigd hebbe: want schoon hier van hem een Zoon, JAN genaamd, genoemd word, zo is het mede onbekend, wie zijne Vrouw geweest, waar deeze JAN beland zij, en of hij meerder Kinderen gehad habbe. Dit alleen weet men, dat hij nog eenen Zoon, AREND genaamd, gehad

heeft,

heeft, maar niet of deeze een Echt of Onecht Kind was; maar wel, dat deze, in het jaar 1304, met JAN VAN RENESSE en andere in de Rivier de *Lek*, verdronken is. Zie JAN RENESSE.

AMSTEL, (*Arend van*) de oudste Broeder van laatstgemelden Heer GIJSBERT. Deeze had ter Vrouwe eene Dochter van den Heer VAN HEUKELOM. Van 's Moeders zijde was hij Erfgenaam van de Goederen van *Ijsselstein*, waarvan hij, van jongs af aan, altoos den naam en 't wapen voerde. In 't voorige Art. hebben wij hem, nevens zijnen Broeder, zien gevangen neemen. Na zijn ontslag vindt men niet dat hij zig met de zaaken van dien gemoeid heeft, althans niet in 't Eedgespan. Denkelijk had hij het aan den naam van IJSSELSTEIN te danken, dat hij ongemoeid bleef. Zijn sterftijd wordt gesteld op het Jaar 1298. Hij liet na vier Zoonen: GIJSBERT, AREND, OTTO VAN IJSSELSTEIN en AMELIS, Heer van *Mijnden*.

AMSTEL, (*Willem van*) de tweede Broeder van GIJSBERT, was Proost te *Utrecht*, en overleed in 1292. De derde en laatsten was

OTTO, waar van men niets vindt aangetekend, dan dat hij eenen Zoon had, WOUTER genaamd, die, in 1270, leefde, en naderhand trouwde met de Dochter van Heere WILLEM VAN BRONKHORST, in *Gelderland*, alwaar hij zig tot zijnen dood toe onthouden heeft.

Gemelde Heer ARENT VAN AMSTEL, reeds lang vóór den begaanen Moord aan Graaf FLORIS, zo als wij hier boven gezegd hebben, den naam en het wapen van dit Edel Geslacht verlaten hebbende, ontging hier door de vervolging van 't bij Eede bevestigde Vloekvonnis; anderen van dit geslacht ontweeken het mede, door het aanneemen der naamen van PLOOS en PATER, enz. Dus bleef het zelve vernietigd, tot dat eindelijk een der afstammelingen van Heere AMELIS VAN MIJNDEN, in 1446, zig verstoutte om aan Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN te verzoeken, den *Naam en het Wapen van Amstel* weder te mogen aanneemen, en als uit het Graf te doen verrijzen; aan welk verzoek, zo als in den daarop verleenden Gunstbrief gezegd word, voldaan is, *om aan de lieve getrouwe Raad*, *Leenman en Onderzaat Melis*,

lis, Heer tot Mynden, om zijnder goede diensten wille, die hij voorheen gedaan had, nog daaglijks deed, en in vervolg doen zal, te verleenen voor hem en zijne Wettige Mannelijke Nakomelingen, te mogen dragen en schrijven den toenaam van *Amstel*. Deze Gunstbrief was getekend den 5den Maij van het gemelde Jaar 1446. Van dien tijd af heeft die Stam zig tot heden geschreven VAN AMSTEL VAN MYNDEN, en van dien tijd af werd ook het Wapen van *Amstel* weder vereenigd met dat van *Ijsselstein*. Het volle Wapen van AMSTEL *is vier zwarte Balken, op een goud Veld, overleid met het Ijsselsteinsche St. Andries Kruis*, zoo als het nog gebruikt wordt bij allen, die den naam van *Amstel* draagen. Zie verder: MIJNDEN, PATER en PLOOS VAN AMSTEL; welke laatste, mede gesproten uit die van *Amstel*, daar voor erkend zijn; zoo als te zien is uit een Brief en Acte van den 6den Junij 1634, waarin wordt aangeweezen, dat deeze afkomstig zijn uit het Adellijk Huis van *Amstel* en *Mynden*; 't welk nog nader is bevestigd uit eenen anderen van 30 Januarij 1641, waarbij Jonkheer WILLEM PLOOS VAN AMSTEL gerechtigd wordt tot exercitie van de Jagt en Wildbaan, en andere Adelijke vrijheden en voorrechten; wordende zelfs daarin gemelde Jonkheer WILLEM PLOOS VAN AMSTEL *onze Medebroeder in den Raade* genoemd.

Tot dit zelfde Geslacht VAN AMSTEL schijnt ook te behooren, de Stam, waaruit gesprooten was HEIJMAN JACOBZE VAN OUDER-AMSTEL, bijgenaamd OPSIJ, in de vijftiende Eeuw vermaard Burgemeester der stad *Amsteldam*, die ook het Schoutsampt heeft bediend, en van Stads wegen Ambachtsheer van 't *Gooyland* was. Deeze Man bezat zoo veele Landerijen, dat men zeide dat hij, uit *Amsteldam* tot het Dorp *Ouderkerk*, genoegzaam over eigen Akkers konde gaan; vier honderd Morgen daar van lagen, bij 't Dorp *Ouderkerk*, bij elkander; gelijk hij ook sommige stukken, aldaar gelegen, van de *Holländsche* Graaven te leen had, waarvan de Leenbrieven, door Keizer KAREL gegeeven, nog te vinden zijn; waarom hij ook gezegd wordt Heer (denkelijk Grondheer) van *Ouder-Amstel*, volgens oude als nog in wezen zijnde Handschriften, geweest te zijn.

Deeze moest, even als anderen, de oude *Wapenen* van *Amstel* verwerpen, en, zig met het *Amsteldamsch* Burgemeesterlijk Geslacht van RUISCH vermaagschappende, ten deele dat *Wapen*

aanneemen, waarin komt een *Roos* en bijgevoegde *Arent*: om gemelden Moord daar toe zijnde genoodzaakt, moest een der gemelde Leenen, met een paar Wapenhandſchoenen, worden verheergewaad; en een ander ſtuk, genaamd het *Hooſland*, met een roden Havik. Ook is het aanmerklijk, dat deeze Heer twee IJzeren Handſchoenen, met een open Helm, voor *Timber* op zijn Wapen voerde; 't welk in dien tijd, buiten hun, die van hooge afkomst waren, van niemand geſchiedde.

Voorts is 't geen klein bewijs, dat deeze Stam van OUDER-AMSTEL uit het Geſlacht van GIJSBERT VAN AMSTEL geſproten is, dat 'er (terwijl zij Landerijen bezaten, die men zeide gelegen te zijn omtrent ter plaatze, daar 't oude Lusthuis van *Amſtel* geſtaan had) in den Jaare 1552, over den eigendom, proces tusſchen hen en den Amſtelkelg, Heer VAN MIJNDEN EN LOENRESLOOT, is ontſtaan; welk geſchil onwederſpreeklijk uit een en 't zelfde Geſlacht van GIJSBERT VAN AMSTEL gerezen is; beweerende beide deeze ſtammen, te weten AMSTEL TOT MIJNDEN EN LOENRESLOOT, en OUDER-AMSTEL tot AMSTELDAM, elk in 't bijzonder, dat dit goed van hunne Voorouderen hun aanbeſtorven was, hebbende de Stam van LOENRESLOOT, ten dien tijde, dit goed, ten beste van den Godsdienst en de Geestelijken, bij uiterſten wille, gemaakt, en na dat die van OUDER-AMSTEL het geding gewonnen hadden, de Geestelijken dit vast ſtuk goed moeten afſtaan, zo als het, bij de Graaven *van Holland*, na den dood van Graaf FLORIS, als Ambachtsgoed is aangeſlagen geweest, en weder te leen wordt uitgegeven, tot heden toe, zoo als uit de gedenkſtukken blijkbaar is.

Sommigen uit het Geſlacht van OUDER-AMSTEL gebruikten naderhand wel enkel den naam van AMSTEL: zo als men, op de Naamlijst der Schepenen van *Amſteldam*, van 't jaar 1418, gemeld vindt, DIRK JACOBSE VAN AMSTEL, en ook GIJSBRECHT of GIJSE VAN AMSTEL, en anderen, in 1418, 1419 en 1420. Ook vindt men gemeld dat Heer BERENDT WILLEM PLOOS VAN AMSTEL, Heer van *Schonauwen*, voorheen, wegens de Provintie *Utrecht*, afgezonden ter Vergadering der *Staaten van Holland*, zig beroemde, van 's Vaders zijde afkomſtig te zijn uit den Stam van GIJSBERT VAN AMSTEL, en van Moeders zijde uit dien van VELZEN, waar van hij de egte beſcheiden onder zig had.

Het

Het meergenoemde Huis, verkeerdelijk *Reigersbroek* of *Reigersboch* genaamd, werd, in 1541, door HEIMAN JACOB VAN OUDER-AMSTEL, bij uiterften wille, nagelaten aan zijnen Zoon JACOB. Het Geflacht van deezen, zou, volgens geloofwaardige Perfoonen van dien tijd, ook vermaagfchapt zijn geweest aan dat van VELZEN, en dus ook onder de Vlugtelingen behoord hebben. Ook wil men dat het Geflacht van BANNING mede tot dat van VELZEN behoort heeft, en dus als Bannelingen den naam van BANNING hebben aangenomen. Het Proostfchap van *Utrecht*, (waartoe niet dan de aanzienlijkften gekoozen werden) is mede door een van die van OUDER-AMSTEL bekleed geweest. Tot befluit merken wij nog aan, dat uit dit Geflacht nog overig is, eene milde Autaarftichting te *Naarden*, waarop daaglijks de Misfe moest geleezen worden, voor de Zielen der afgeftorven Maagfchap, op 't Jaar 1473; waartoe verfcheiden losfe en vaste Goederen verbonden waren, mits voor den naasten van den bloede het regt van aanftellen van eenen Priefter bleeve.

Van dit alles, (zegt HALMA,) berusten de befcheiden en oude bezegelde Brieven onder den Heer Burgemeefter NICOLAAS WITSEN, te *Amfteldam*; als zijnde gemelde Heer HEIMAN JACOBSE VAN OUDER-AMSTEL, die in Huwelijk had ENGEL CORSEN, zijn Overgrootvaders Grootvader van 's Moeders zijde, die dan ook de Inkomften van gemelde giften jaarlijks aan de Armen deed uitdeelen.

AMSTELDAM, welke Stad wij nu onderneemen te befchrijven, heeft ons niet weinig bedenking gekost, hoe wij dezelve onderneemen zoude. Wij lagen als omftuwd met befchrijvingen daarvan, de eene groot, de andere kleinder, die op zig zelve alle haare nuttigheid hebben, en hier na zullen worden opgegeeven. Het ons te doen geweest, dit Werk te doen uitdijen, het zoude zeer weinig moeite gekost hebben, alleen van dit Artikel twee of meer Deelen te fchrijven. Doch dit verre van ons oogmerk zijnde, moest de hand 'er aan geflaagen worden, om het voornaamfte bijeen te zamelen, en zoo te verdeelen, als door ons bij de voorige Steden reeds gefchied is; hierdoor meenden wij eerst de kortheid te zullen betragten; en ten andere de eenheid in ons Werk bewaaren.

AMSTELDAM, een der grootste en aanzienlijkste Koopsteden van de gantsche Waereld, [tot wier Lof de beroemde C. HUYGENS zig dus laat hooren:

Gemeen verwondering betaamt mijn wonderen niet,
De vreemdeling behoort te' zwijmen die mij ziet.
Zwijmt vreemdeling, en zegt: hoe komen al de magten
Van al dat magtig is, besloten in uw grachten?
Hoe komt gij gulde Veen, aan Hemels overdaat?
Pakhuis van Oost en West, heel water en heel straat,
Tweemaal Venetie, waar is 't end van uwe wallen;
Zeg: meer, zegt vreemdeling; zeg liever niet met allen:
Roemt Romen, prijst Parijs, kraait Cairo's heerlijkheit.
Die schriklixt van mij zwijgt, heeft allerbest gezeid.]

legt in *Amstelland*, drie uuren gaans Beoosten *Haarlem*, agt ten Noord-Oosten van *Leiden*, en agt ten Noord-Westen van *Utrecht*, op eenen laagen weeken moerasfigen Veengrond, die, naar maate van de diepte, in verscheiden gronden onderscheiden is; zo als klaar ontdekt is, bij gelegenheid van het booren van eenen Put in 't *Oude Mannenhuis*, in het jaar 1605. (Zie Art. AARDE, I. Deel.)

Deeze Stad, van den *Amstel* doorsneden wordende, welken Stroom wij hier voor gezien hebben dat zig in 't *Y* ontlast, werd al vroeg met eenen Dam voorzien, ter weering van 't Water. Eenparig wordt dit door de Schrijvers gezegd geschied te zijn in 't Jaar 1200, en ook, dat hiervan deeze plaats haaren naam zou ontleend hebben. Dus ziet men dan ligt waarom ik liever, en naar mijne gedachten met meerder grond, schrijve *Amsteldam*, dan volgens het gewoone gebruik *Amsterdam*. Het leggen van eenen Dam in den *Amstel*, wat spreekt duidelijker dan deeze zamenvoeging AMSTELDAM? Immers men schrijft *Amstelland*, *Amstelveen*; ja, de Heer WAGENAAR zelve, schoon AMSTERDAM schrijven, kon dit niet afkeuren.

Onzekerder dan dit, is deszelfs OUDHEID. Zij doolen zeer, die uit een Leenbrief van 't Jaar 1021, waarin een der Heeren VAN AMSTEL als Leenman van de *Utrechtsche* Kerke bekend staat, trachten te beweeren, dat 'er toen reeds een Gehugt of Dorp zou ge-

geweest zijn. En offchoon, zoo als bij de Heeren VAN AMSTEL gezien is, op 't Jaar 1177, van een WOLFGAARD of WOLFGARDUS, als Schout van *Amftel*, melding gemaakt wordt, en 'er in dat zelfde Jaar een verdrag tusfchen Bisfchop GODEFRIED en EGBERT VAN AMSTEL getroffen werd, is het nogthans onzeker, of 'er de beginfelen van de plaats, die wij hier bedoelen, reeds waren: of men moest daar voor houden 't Slot, waarvan wij EGBERT als den Stichter hebben aangemerkt. Doch liefst gelooven wij dat de Huizen, of de Buurt, zoo als wij die, op 't Art. van 't SLOT omfchreeven hebben, in laater tijd 'er zijn bij gekomen, en wel tusfchen de jaaren 1177 en 1200, wanneer de *Dam* in den *Amftel* gelegd was; op welken laatften tijd wij ons het Dorp *Amfteldam* verbeeldden, zoo als op 't gemelde Art. van 't SLOT gezegd is. Het lot, welk het zelve, vier Jaaren laater, trof, is onder GIJSBERT DEN EERSTEN vermeld. Zij die het bekende Kaartje van CHRISTOFFEL HARTOGVELD, gemerkt met het jaar 1220, zouden willen bijbrengen, om een meerder grootte aan *Amfteldam* op dien tijd toetefchrijven, zullen, volgens COMMELIJN, moeten gaan tot het Jaar 1300, en volgens O. DAPPER tot 1400, om de waare gedaante daarop afgebeeld te vinden. Men zie LE LONG, bladz. 112 en 113.

Na den ramp van 1204, fchijnt de plaats merklijk toegenomen te zijn. Want ter vergoeding daar voor aan GIJSBERT gedaan, werd het, in 1275, met de Tolvrijheid begiftigd, zo als wij onder de Voorregten nader zien zullen. In 't Jaar 1282, wanneer Heer JAN VAN PERSIJN Eigenaar van 't Oude Slot was, is het kenbaar, dat 'er vrij meerder Huizen daaromtrent ftonden; en wel van dat aanbelang, dat GIJSBERT, de gifte daar van, aan gemelden PERSIJN, in 1275 gedaan, in 1285, op den 27ften van de Maand October, moest bevestigen. Doch in 1296, ter gelegenheid van de komfte van JAN VAN AVENNENS, hoewel te fpade, om het Slot van *Muiden* te ontzetten, is 't de eerfte maal dat men in fchriften van dien tijd den naam van AMSTELDAM gemeld vindt. (Zie de Aant. op 't *Bat. Sacra*, II. Deel, bl. 267.) Doch de naam van STAD kan daaraan met geen zekerheid gegeeven worden, vóór 't Jaar 1300, zoo als men bij VAN LEEUWEN, in zijn *Befchr. van Leiden*, bl. 26 en 461, zien kan. Het ongeluk, welk haar, om deezen tijd, zoude getroffen hebben, zal onder de *Onhei-*

heilen ter toets gebracht worden. Hier zeggen wij alleen, dat ze, in 't Jaar 1318, weder voor een Stad erkend, en met Handvesten beschonken is. Ook wijst ons de rang der Steden, die doorgaans na derzelver Ouderdom bepaald wordt, dat zij verre af is van de oudste van die van *Holland* te zijn, dewijl ze de vijfde in rang is. Meerder aanzien heeft ze van wegen haare

GROOTTE, HUIZEN EN BEWOONERS. Bekend is het, hoe *Amsteldam*, van geringe beginselen, langzaam opgekomen is. Als een Buurt of Gehugt hebben wij het hier voor beschouwd; naderhand is het tot een Dorp, en eindelijk tot een aanzienlijke Stad geworden. In 't jaar 1337, werd aan *Amsteldam*, door Graaf WILLEM DEN VIERDEN, de vrijheid verleend om dezelve te mogen vergrooten; sommigen zeggen dit geschied te zijn in 1400; 't welk, echter, door anderen, als geen vergrooting word aangemerkt. Hoedanig de Stad zig op dien tijd vertoond hebbe, kan best worden opgemaakt uit den platten grond, bij DAPPER, bl. 44; daar uit ziet men, dat de *Oude* en *Nieuwezijds Voorburgwallen* toen de grootte der Stad bepaald hebben. Van meerder belang is dan de vergrooting van 1482, wordende daar bij merkelijk verbeterd, (zo als wij bij de *Waereldlijke Gebouwen* nader zullen zien) en met een nieuwen Muur en Gragt omgeeven. Deeze Gragt was, aan de oude zijde, de *Geldersche Kade* of *Lastadie*, en verder de *Kolveniers Burgwal*; en aan de nieuwe zijde de *Konings Gragt*, welke toen de Stad als een Singel besloot, en ook daarvan nog den naam draagt. In dien stand bleef dezelve, tot dat ze, in 1585, aan de oude zijde, en kort daarna, in 1593, aan de nieuwe zijde weder werd uitgelegd, tot zo verre nu de *Heere-Gragt* loopt. Daarop volgde de uitlegging, welke in 1612 werd aangevangen, en meest de nieuwe of westzijde betrof; wordende de *Heeren-*, *Keizers-*, *Prinsen-* en verscheide *Dwarsgragten*, die met de laatste gemeenschap hebben, doorsneden, en de Stad, aan die zijde, van den *Ykant* af tot aan de *Leidsche Poort*, toen omringd met eenen Aarden Wal, versterkt met twaalf Bolwerken. De gedaante der Stad, op dien tijd, ziet men in den platten grond, te vinden bij GUICIARDIJN, bl. 211. Men was toen wel voornemens, den Wal aan de Oostzijde mede te voltrekken; doch dit bleef, door eenige verhinderingen, achter wege, tot in 1658, waarin de laatste vergrooting

ge-

geschiedde. De Aarden Wal voltrokken zijnde, werden bij de voorige twaalf, nog veertien nieuwe Bolwerken gevoegd, de *Heeren-* en *Keizers-Gragten* mede verlengd, en de Stad tot die grootte gebracht, dat men rekent dat ze meer dan 892 Morgens in zig begrijpt, en 3058 Roeden, of twee uuren gaans beslaat; welke ruimte men weet dat in haar geheel zeer digt betimmerd is. Men vind, in die wijde uitgestrektheid, niet meer dan tien ruime Pleinen, of Markten, als: den *Dam*, *Nieuw-markt*, *Oude Kerksplein*, *Heere-*, *Noorder-*, *Wester-*, *Boter-*, *Hout-*, *Bloem-* en *Varkenmarkt*, *Amstelveld*, *Koningsplein*, en die voor de *Leidsche*, *Haarlemmer* en *Weesper Poorten*.

In 't Jaar 1515 werd het getal der Huizen begroot op		2031.
	1632	14440.
	1732	20530.
	en 1740	26317.

Waarbij nog komen die, welke, sedert het Jaar 1769 en 1770, op 't *Weesperveld* zijn aangebouwd.

Het getal der Inwoonderen werd, Ao. 1622, gesteld op 99686, en in de Voorsteden 5375, te zamen 104961. In 1630 rekende men 114249; en tegenwoordig word dit getal begroot op 241000.

Amsteldam, in deszelfs ligging de gedaante van een halve Maan, of gespannen Boog hebbende, is daardoor aan den Y- of Waterkant open, doch langs die geheele Noordzijde, van het eene tot aan het andere einde, gedekt door twee rijen paalen, op een tusschenstand van 70 voeten, welke met behoorlijke openingen voor den uit- en invaart voorzien zijn; welke openingen des nagts door *Boomen* geslooten worden. De Westzijde der Stad, is, zo als wij boven bij de vergrooting gezegd hebben, met een Muur omgeeven, van *Jaap Hannes* of het *Funie* tot aan de *Bocht*, of nu genoemde *Blaauw Hoofd*, en dezelve met zes en twintig Bolwerken voorzien, die, zó wel als de Gordijnen, die ze aan elkander hegten, van buiten met een steenen Muur meestal omgeeven zijn, en, in de onderstellinge dat deeze, in tijd van nood, met behoorlijk geschut voorzien waren, geen kleine sterkte aan de Stad zou geven; doch hier betrouwt

men zig meest op 't Water, dat dan onze Vriend zoude zijn, doch ook doorgaans onze gevreesde Vijand is. De bovengemelde vergrootingen hebben veroorzaakt, dat verscheiden oude Poorten der Stad vernietigd, of tot andere gebruiken geschikt zijn, als bij voorbeeld: de Oude *St. Anthonies-*, de *Reguliers-*, nu Stads Wagen, de *Bentwijker*, het oude *Raam Poortje*, *St. Olofs Poort*, de Oude *Heiligewegs Poort*, nu de *Korsjes* en *Heisteegen* en *Raamgragt*. De tegenwoordige Poorten zijn acht in getal. Van de Noordzijde beginnende, is de eerste de *Muider Poort*, welke in 1770 ingestort zijnde, terstond wederom herbouwd is, en, toen dezelve voltooid was, voor de eerste maal door de Burgers van de Wijk No. 3., toen onder bevel van den Wel Edelen Manhaften Heer en Mr. LEONARD KUIJSTEN VAN HOESEN, als Kapitein, met keurig Muzijk, slaan den Tromen vliegend Vaandel, op den 9den Maij 1771. geslooten, en den anderen morgen geopent werd. II. De *Weesper-Poort*. III. De *Utrechtsche Poort*. IV. De *Spiegel* of *Wetering Poort*. V. De *Leidsche Poort*. VI. De *Raam Poort*, verbouwd 1779, en rijbaar gemaakt. VII. De *Zaagmbolen Poort*, vermaakt 1779. VIII. De *Haarlemmer Poort*; de eerste van dien naam is gebouwd in 1506, de tweede in 1593, en de tegenwoordige begonnen in 1615, en volbouwd 1618: welke versterkinge langzaamerhand, en van tijd tot tijd, geschied is. Eerst in 1480 werd de Stad met Muuren en Torens omringt; in 1601 met nieuwe Houte Poorten en twaalf Bolwerken versterkt; in 1611 werden elf Bolwerken vernieuwd, en 1636 de Houten Poorten in Steenen veranderd.

Het is met geene zekerheid te bepaalen, of 'er, in de eerste en oudste tijden, om of bij 't Slot eenig Kerklijk gebouw of Kapel geweest is. Even onzeker is de Oudheid, die sommigen als de eerste aan de *St. Olofs Kapel* toeschrijven, waar van zij de stichting in de twaalfde Eeuw plaatsen; zie LE LONG bl. 91. Met meerder grond houdt men voor 't eerste en oudste dier gebouwen de *Oude Kerk*: want, al in 't jaar 1369, verkregen de *Amsteldammers* vrijheid om een Altaar in dezelve te vernieuwen; en men stelt dat deeze Kerk reeds in 't Jaar 1220 in weezen was, schoon niet in die grootte, als wij ze nu beschouwen. Anderen hebben de *St. Pieters Kerk* of *Kapel* (nu de groote Vleesch-

Vleeschhal) voor de oudste Kerk der stad gehouden; (zie PONTANUS): daar tegen over was *'t St. Pieters Gasthuis*, mede een van de oudste gebouwen, in 1584 in burgerwooningen veranderd; de oude bouwvallige *St. Pieters Poort* is daar van nog een overblijfsel. De aanleg van 't *Minnebroeders-Klooster*, in 't jaar 1304, besloeg die grootte niet, die het naderhand verkreeg. Dit is bijzonder berugt geworden door BRUGMAN; naderhand, na de Beeldstorming, in 't jaar 1566, diende de Kerk daar van tot eene Vergaderplaats der Hervormden; doch deeze ontruimden ze weder in 't volgende jaar. In 1578 onderging het de plondering, en werd daarna in burgerwooningen veranderd. In 1662 stonden 'er nog eenige huisjes of celletjes van, in de Bloedstraat, die toen door den brand verteerd werden. Ook behoort tot de oudste Kerklijke Gebouwen de *Lieve Vrouwe Kapel*, die geplaatst was op den Nieuwendijk, op den hoek van de thans genaamde *Vrouwen Steeg*, en was reeds vóór 't jaar 1355 bekend. Schoon de stichting van de *Nieuwe Zijds-Kapel* onzeker is, zou men, van wegens het beruchte *Amsteldamsche Mirakel*, waarom de Roomschgezinden haar de *Heilige Stede* noemden, in 't jaar 1345, konnen opmaaken dat zij al reeds eenigen tijd in wezen geweest is. Ook wordt de stichting van 't *Reguliers Klooster* op 't jaar 1365 gesteld, schoon BOXHORN dit verschuift tot 1377, en DAPPER nog verder tot op 1392; en die van de *Karthuizers* op 't jaar 1390, waar van 't eerste de Herberg de Munt, en van 't laatste het Kerkhof van dien naam nog overig is. Op 't jaar 1394, zou dat der *Oude Nonnen* zijnen aanvang genomen hebben. Kort daarna, in 1400, was het *Cecilien Klooster* (nu 't *Prinsen Hof*) reeds bekend. En men telt geen drie jaaren later, of men vind het *Nieuwe Nonnen-Klooster*, (ter plaatze daar nu het Oude Zijds Heeren Logement staat) als zeer aanzienlijk genoemd. Ook was 't *St. Agneta Klooster*, waar van de Kerk nu tot de *Illustre School* verstrekt, reeds in 1406 bekend. Dat van *St. Ursel*, thans het *Spinhuis*, geloven wij toen, hoewel onzeker, mede al in wezen geweest te zijn. Ook werd het *Bagijnhof*, een overoud gebouw, en reeds 1393 door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, met eenige voorregten beschonken, om deezen tijd gerekend verbeterd te zijn. Het Klooster der *Paulianen* (nu de *Waale Kerk* en *St. Joris Hof*) rekent men ge-

 sticht

sticht te zijn in 't jaar 1409; en in 't jaar 1411 het *Magdalena* en *Barberaas Klooster* (nu de *Bank van Leening*): ook dat van *St. Clara* en *Maria*, beide in de Nes; zijnde het eerste in een Zuikerbakkerij, en 't ander in woonhuizen veranderd. In 1414 was dat van *Margreta* of *Catharina* al in wezen: als mede dat van *St. Margreta* (naderhand de *Kleine Vleeschhal*, doch sedert afgebroken) was toen reeds bekend. *St. Geertruid* of *Maagdendaal*, nu een Zuikerbakkerij, werd gesticht omtrent 1438; na dat alvorens het *Bethanien Klooster* lang volbouwd, en dat der *Cellebroeders* reeds mede in wezen was. Het *Nieuwe Clarisse Klooster* (nu 't *Rasphuis* en de *Latijnsche School*) werd begonnen in 1515; zijnde de stichting van *St. Lucien Klooster*, nu 't *Burger Weeshuis*, onzeker: gelijk ook die van 't *Celle-Zusters*. Onder den aanwas van alle deeze Kloosters, had men een aanvang gemaakt met de Bouwing van de *Nieuwe Kerk*, in 't jaar 1408, of, zo anderen willen, in 't jaar 1412 of 1414. De bekende WILLEM EGGERT, die de kosten hier van grooten deels gedragen had, beleefde de voltrekking daar van niet: want hij overleed in 't jaar 1417. Zijn Grafstede vindt men nog in dezelve, zijnde nog onlangs vernieuwd; zie EGGERT WILLEM.

Nimmer heeft het de Stad ontbroken aan de zulken, die hunne liefdegaaven wilden besteden, tot het opregten van gebouwen voor de Noodlijdenden. Een bewijs daar van vindt men in 't jaar 1413, met de oprechting van het *Lazarushuis*; in 1562 vind men vermeld eenen HENDRIK PAUWELSZ, welke den aanleg deed maken van 't *Dol-* of *Krankzinnigenhuis*, 't welke, in 1591, door middel van eene Loterij, vergroot werd, zo als nogmaals geschiedde in 't jaar 1615.

Ook werd, in 't zelfde jaar 1562, het *Burger Weeshuis*, reeds in 1523 aangelegd, uit de Liefdegiften van de bekende HAASJE KLAAS, dochter in 't Paradijs, merklijk vergroot, en de kosten daartoe, mede door middel van eene Loterij, bij een gebragt. De tweede vergrooting geschiedde in 1580; wordende het eerste veranderd in een Herberg, nog bekend onder den naam van de *Keizerskroon*, en de Kinderen overgebragt in 't tegenwoordige huis, waarvan het gedeelte, dat voor de meisjes geschikt is, wel eer het *St. Lucien Klooster* was, waarvan de steeg nog den naam van de *St. Luciensteeg* heeft.

In

In 't beruchte jaar 1578, waarin de ſtad die groote verandering, zo in Kerk als Burgerſtaat, onderging, werden de Nonnen van *St. Eliſabeths* of *St. Pieters Gasthuis* bevolen, haar verblijf te verlaaten, op voorwaarde dat aan dezelve, geduurende haar leven, een behoorlijk onderhoud zou worden toegelegd; zij hier aan voldaan hebbende, werd, nog in dat zelfde jaar, het gebouw tot een *Gasthuis* bekwaam gemaakt.

In voorige Jaaren had men het gemelde *Bethanien Klooster* reeds tot een *Latijnſche School* gebezigd, en daartoe gebruikt tot in 't jaar 1670; wanneer dit een Herberg werd, na dat gemelde School verplaatst was op den Singel, in een gedeelte van 't *Klarisſe Klooster*. Het *Oude Manhuis*, dat mede zijnen oorſprong uit eenige milde giften van gemelde HAASJE KLAAS en anderen genomen had, werd, in 't jaar 1600, door middel van eene Loterij, vergroot, zo als 17 jaaren laater nogmaals geſchiedde. In 1754 is het gebracht in dien ſtaat, zo als wij 't nu nog beſchouwen, gelijkende eer eene vorſtelijke wooning, dan een Godshuis. De ſtichting der bekende *Spiegelhuisjes* ſtelt men op 't jaar 1602.

De vermeerdering van Inwoonders, en van belijders van den Hervormden Godsdienst, vereischte ook meerder Publieke gebouwen ter oeffening van den openbaaren Godsdienst. Om hier aan te voldoen, werd, op den 22ſten Augustus 1603, de eerſte ſteen aan de *Zuider Kerk* geleid; na dat de opbouw eenige jaaren had ſtil geſtaan, werd zij voltrokken in 1611. Deeze werd gevolgd van de *Wester* en *Noorder Kerken*. Op den 15den Junij 1620, werd aan de laatſte de eerſte ſteen gelegd, en zij, op Paaschdag van 't jaar 1623, ingewijd. Op den 11den September van dat zelfde jaar, werd met de eerstgenoemde een aanvang gemaakt, en 11 jaaren daarna, op Pinxteren, de Inwijdingsreden gedaan. Terwijl men hier mede bezig was, zuimde men ook niet, om voor de Noodlijdenden te zorgen. Men ſloeg de hand, met het leggen van den eerſten ſteen, in 't jaar 1630, aan 't *Pesthuis*, buiten de Leidſche Poort; de kosten daarvan beliepen 150,000 Guldens, waar toe de ſtad 24,000 Guldens geſchooten had.

In de *Kerklijke Geſchiedenisſen* zullen wij zien, hoe men, geduurende de beruchte Broedertwisten, de *Remonſtranten* hier

zeer

zeer ſtreng behandeld had, en op welken tijd men omtrent hun gemaatigder begon te denken. In 1630 bouwden zij hunne Kerk. Maar te ſtout op deeze vrijheid wordende, werd eene afbeelding daarvan, met een Vaars van VONDEL daar onder, in 't licht gegeeven. Stads overheden begrijpende, dat dit haarer goedheid te veel gevergd was, of vreezende dat dit de uitvoering der Placaaten tegen hun mogt doen herleeven, deeden zig de gemelde prentverbeelding en plaat ter hand ſtellen, met verbod van den verkoop van eenige afdrukken, en behielden dezelve geduurende eenige jaaren. Als een gevolg van die zelfde twisten nam het *Illuſtre School* zijnen aanvang; wordende, op den 5den Februarij 1632, door den Hoogleeraar VOSSIUS, daarin de eerſte Redevoering gedaan. De plaats, daartoe geſchikt, had voorheen tot de Kerk van 't *St. Agneta's* Klooster gediend. Het zelve is in 't jaar 1778 en 1779 van buiten en binnen merklijk verbeterd. Behalven de gewoone gehoorzaal, vindt men in hetzelve de *Stads Boekzaal*, die, ten gebruike van een iegelijk, des Woensdags en Zaturdags nademiddag, openſtaat.

De *Lutheraanen*, die zig, om deezen tijd, in aanmerklijken getale in *Amſteldam* bevonden, en reeds voorheen op andere plaatſen hunnen Godsdienst geoeffend hadden, begonnen, in 't jaar 1633, den bouw van hunne Kerk op 't Spuij, bekend bij den naam van de *Lutherſche Oude Kerk*. Onder de onheilen zullen wij gewag moeten maaken van den Brand in de *Nieuwe Kerk*, in 't jaar 1645. De herbouwing daarvan werd, echter, ſpoedig ter hand genomen, wordende de eerſte Preek daar weder in gedaan, op den 10 Maij 1648, door Dom. KESLERUS. Naar maate de ſtad in grootte toenam, vermeerderde ook het getal der behoeftigen. Behalven de Geſtichten, reeds genoemd, begon men, in 't jaar 1649, den opbouw van 't *Nieuwe Zijds Huiszittenhuis*, en 't jaar daaraanvolgende, van het *Huiszitten Weduwen-Hof*; dat van de *Nieuwe zijde*, werd, in 't jaar 1655, gevolgd van het *Huiszittenhuis* aan de *Oude zyde*, 't welk, met de daar bij zijnde Turf- en Koorn-Magazijnen, in 1776 verbeterd en vertimmerd is. Dit gebouw was naauw gereed, of men ving aan met de bouwing van 't *Diaconie Weeshuis*, waarvan, in 't jaar 1757, het Eeuwfeest plegtig gevierd werd. In de Beſchrijving van de Historie zullen wij de reden van den toevloed der *Waalſche Gere-*

reformeerden zien: ten hunnen behoeve werd, in 't jaar 1661, de Kerk der *Paulianen*, nu de *Oude Waale Kerk*, vergroot. Voor de Weezen der Burgers en voor die van de Leden der Hervormden waren nu aanzienlijke wooningen gemaakt; 'er ontbrak nu nog een voor die geenen, welke in geen van die beiden, volgens derzelver wetten, konden worden ingenomen. Voor zulke ouderlooze Weezen diende de Stichting van 't *Aalmoesseniers-Weeshuis*, waaraan de eerste steen gelegd wierd in 't jaar 1664.

De Koophandel, volkeren van alle oorden derwaarts lokkende, had hier ook voorlang zig een menigte *Engelsche Protestanten* doen nederzetten. Ter oeffening van hunnen openbaaren Godsdienst, werd, in 't jaar 1665, de *Bagijnenkerk*, op 't *Hof* van dien naam, bekwaam gemaakt, en, in 't jaar 1668, de stad met de fraaij gebouwde *Luthersche Nieuwe Kerk* verrijkt. Een weinig daarna bouwde men de *Ooster Kerk*, welke ingewijd werd in 1671. Terwijl men met derzelver bouwing bezig was, had men, in 1669, den eersten steen aan 't *Waale Weeshuis* gelegd, en in 1670 de eerste Predikatie in de *Amstel Kerk* gedaan. De *Portugeesche* Jooden ondernamen, in 1674, den bouw van hun prachtig Kerkgevaarte. De oprechting van het *Doopsgezinde Weeshuis* word gesteld op 1676; en op dien tijd gingen zeker de Broederen Diaconen al zwanger met de stichting van het *Diaconie-Oude-Vrouwen Huis*, waaraan, in 1681, de eerste, steen gelegd, en 't welk, in 1717, vergroot werd. De *Engelschen* deeden, in 1683, hun *Weeshuis*, en de *Mennoniten* hunne Kerk *de Zon*, tot hunner beiden oogmerken bekwaam maken. Met het eenëntwintigste Jaar van deeze Eeuw, rees, uit *Amstels* moerassigen grond, het *Korvers Hof* ten voorschijn, zo als men dat van *Brants* zag praalen in 't Jaar 1733; zijnde in 1691 het *Luthersche Weeshuis* reeds aangevangen. Het Jaar 1731 was geschikt ter inwijding van de *Eilands Kerk*. De *Hoogduitsche Jooden*, die reeds sedert eenige Jaaren een aanzienlijke Kerk gehad hadden, bouwden, na bekomen verlof, in 1740, een tweede daar naast aan. In voorige Jaaren was wel een plan ontworpen tot het bouwen van eene nieuwe *Koepel Kerk*; doch de uitvoering daar van is achter gebleeven. De verdere Gebouwen, tot deze verdeeling behoorende, zijn der *Doopsgezinden*

Kerk

Kerk bij het *Lam*, het Weeshuis *de Granaatappel*, de *Engelsche Kerk* in de *Staalstraat*, een menigte *Roomsche Kerken*, hun *Wees- en Maagdenhuis*, verscheiden Hofjes, en het nu onlangs gebouwde *Oude Vrouwen*, of het *Luthersche Bestedelings Huis*, het *Roomsche Oude Vrouwenhuis*, de *Kwakers*, *Persiaansche* en *Armenische* Kerken. Ook hebben de *Hernhutters* alhier een aanzienlijke vergaderplaats in de *Houttuinen*, voor hunne Godsdienstige bijeenkomsten. Ten besluite merken wij nog aan, dat terwijl wij dit schrijven, ten dienste der Roomschgezinden, een *Maagdenhuis* word gebouwd, op het Spui, agter de Luthersche Oude Kerk; 't welk, voltooid zijnde, onder de fraaiste gebouwen der Stad in zijn soort zal moeten gerekend worden.

Hoe waarschijnlijk het is, dat van dien tijd af aan, dat *Amsteldam* den naam van Stad gehad heeft, 'er eene plaats zal geweest zijn, waarop het Recht geoeffend, en zaaken tot de Stad behoorende, verrigt werden, is het, nogthans, onzeker, waar het *Oude Stadhuis* mag gestaan hebben. Men zoekt het wel bij of omtrent de *St. Olofs Kapel*, of in de *Kapelsteeg*; doch met grond is 'er niets van te zeggen; en wat het Oude Stadhuis aangaat, waarvan men vindt, dat het, in 't Jaar 1418, vergroot en met eene nieuwe Vierschaar vermeerderd werd, is de regte stichtingstijd onbekend. Van de oudste der Stads *Waagen* vindt men aangetekend, dat dezelve in 1561 op den *Dam* gebouwd is; merkelijke verandering is hier aan geschied in 1777, zo als men uit de oude en nieuwe Afbeeldingen zien kan. Ook werd, in dat zelfde Jaar 1561, de *Nieuwe Brug*, waarvan de tijd der eerste bouwinge onzeker is, verbouwd, en, in 1681, daaraan de nieuwe Waterkeeringen gemaakt.

In 't jaar 1594 werd het Gebouw, dat voorheen het *Cecilien Klooster* geweest was, ten gebruike van een *Prinsen-* of *Admiraliteits Hof* bekwaam gemaakt. In de eerste tijden was dit bijzonder ter ontvangst van aanzienlijke Persoonadien geschikt: zo als, in 't gemelde Jaar, de Stadhouder MAURITS VAN NASSAU 'er met pracht op ontvangen is; in 't jaar 1661 werd het met een treffelijk Gebouw vermeerderd, en van agteren, in 1768, vernieuwd. Een gedeelte van het *Klarissen Klooster*, zo als wij hier voor gezegd hebben, is tot het *Latijnsche School* geschikt, en een ander deel daar van, werd, in 1595, tot een *Mannen Tuchthuis*,

huis, bekend bij den naam van 't *Rasphuis*, verordend, en naderhand met eenige voorregten begiftigd. In 't volgende Jaar werd het *St. Joris Hof* tot een *Proveniers-Huis* bekwaam gemaakt.

Van meerder aanbelang, dan dit laatste, was de verandering van 't *Oude Bos-* of *Wapenhuis*, (waarvan de naam van de *Bossiessluis* nog overig is) in 't Jaar 1605, toen het, ten dienste van de O. I. Maatschappije, voor een Magazijn en Vergaderplaats, waardoor het den naam van 't *Oost-Indiesch Huis* kreeg, bekwaam gemaakt werd. In 't volgende Jaar werd het *Stads Wapenhuis*, op den *Singel* naast den *Doelen*, in gereedheid gebracht.

Sedert eenige Jaaren hadden de Kooplieden, nu hier en dan daar, hunne bijeenkomsten gehouden, doch geen plaats gehad, die overeenkwam met de waarde en 't belang, dat de Maatschappij verpligt is in hunne verrichtingen te stellen. Stads Burgervaders, die het zig tot eene eere rekenen, daaronder geteld te worden, waren, na eenige beraading hierop, eindelijk tot het besluit gekomen, om eene algemeene *Beurse* te doen stichten; zij deeden, met dit voortreffelijk Gebouw, een aanvang maken in het Jaar 1608: op den eersten Augustus 1613, werd daar op de eerste Vergadering gehouden.

Dan dit was 't niet alles, 't geen in deezen tijd Hun Ed. Gr. Achtb. tot luister en voortzetting van *Amsteldams* Koophandel, ter harte namen. In 't Jaar 1609 werd een grooter en gewichtiger onderneeming, met het oprechten der *Wisselbank*, tot stand gebracht, welke naderhand door een Octroij der Staaten van *Holland* bevestigd werd, inhoudende, dat geene van de daar in zijnde Penningen, op eenigerlei wijze, zouden konnen beslagen worden. Zie verder 't Art. BANK.

De *Oude Stads Herberg* aan 't *Y*, 't welk een Gebouw van Hout was, en mede tot een Wagthuis voor de Burgerij verstrekte, en aldaar gesticht in 1613, is niet meer in wezen; aan het einde van de Brug vindt men nog de *Oude Jagthaven*, even als die aan *Kattenburg* en onder den *Amstelbrug*.

Zorgden, zo als wij even zagen, Stads Overheden voor 't belang van den Koophandel, men zag hetzelve nog nader, nadat de Wisselbank was opgeregt, door hunne maatregels om de eerlijke voordeelen van den Koopman te vermeerderen. De *Lombart*,

bart, of *Bank van Leening*, werd, in 1614, opgeregt, ter voorkoming en beteugeling van overbodigen woeker; welke Lombart, in 1669, nog met een Gebouw, daar naast aan, vergroot werd. Ook werd, in het gemelde Jaar 1614, de *Geschut en Klokgieterij* tot stand gebragt; welk Gebouw naderhand mede veel vergroot is; doch wanneer de *Proefwerf* van 't Geschut, en de *Loop- en Roermakerije* zijn opgerecht, is mij niet gebleeken.

Dat de Koophandel, van tijd tot tijd, vermeerderde, zou men konnen bewijzen, uit de vermeerdering van daar toe benodigde Gebouwen. De oudste Waag niet voldoende bevonden wordende, werd de *Oude St. Anthonies Poort*, op de *Nieuwe-Markt*, (welke reeds in 't Jaar 1488 gemaakt was, en toen aan bouwen niet meer dan 5305 Guldens en 4 Stuivers gekost had) tot een tweede *Waag* bekwaam gemaakt. Boven deezen is mede een der *Burger Hoofdwagten*, de *Anatomie*, de *Chirurgijns*, en andere *Gildekamers*. Ook werd, in dit zelfde Jaar, de *Koorenbeurs* van Hout gemaakt; welke Beurs, in het Jaar 1768, in een fraaij steen Gebouw veranderd is.

Het stevige vierkante Gebouw op de *Wester Markt*, dat van onderen tot een *Vleeschhal*, en van boven tot een *Burger Hoofdwagt* verstrekt, werd in 1619 gemaakt. In 1622 werden, ten behoeve van de Stad, omtrent de *Haarlemmer Poort*, vier geweldig zwaare Gebouwen opgerecht, waarvan de onderste gedeelten dienen tot berging van zwaar Geschut, en de bovenste ter bewaaring van den voorraad van Stads Graanen.

In 1629 of 1630, het *Rondeel* of *Doelen Toren* verkocht zijnde, werd een groot gedeelte van de plaats met prachtige Woonhuizen bezet, en is nog heden een der aanzienlijkste Straaten der Stad. De eigenlijke *Doelen* is in een der voornaamste Logementen veranderd; waar tegen over men de *Schietdoelen* vindt. Rademaker geeft ons, in een zijner Gezichten, een afbeelding van de gedaante dier Straat, zo als die zig vertoonde in 1507. Van den Toren, bekend bij den naam van *Zwicht Utrecht*, heeft men verscheiden afbeeldingen, zoo als die zig in 1552 vertoonde. In den Jaare 1672 en 1748, maakten zig eenige twistzoekende Inwoonders van de Zaal deezer Doelen Meester, waarop zij zig valschlijk verbeeldden eenig regt te hebben. Zie hierna de Geschiedenissen van 1672 en 1748.

Het



VERBRANDEN VAN DEN AMSTELDAMSCHEN SCHOUWBURG.

Het Stads *Excijns Huis*, alwaar alle de Imposten van Stadswegen betaald worden, staande aan den *Ouden Brug*, werd, in 1637, vergroot, en in die trotsche gedaante gebracht, waarin het nog beschouwd wordt.

Tot nog toe hebben wij alleen van Gebouwen gesproken, die of voor den Koophandel of anderzins volstrekt noodig of zeer dienstig zijn. Dit zou, mooglijk, een Vreemdeling doen denken, of men hier nimmer bedacht geweest zij om het nutte met het vermaaklijke zamen te paaren, en of hier geen de minste uitspanning plaats hebbe. Ter wegneeming van die gedachte, dient dan gezegd, dat men 'er al vroeg ter deezer Stede gevonden heeft, die beminnaars van Taal- en Dichtkunst waren, en, in vorige tijden, met den naam van Rederijkers benoemd werden. In het Jaar 1517 waren hier reeds twee zodanige Redenrijkers Kamers, waarvan de aanzienlijkste Leden van den Raad het zig eene eere rekenden, Leden te zijn. Deeze twee Kamers hielden stand tot in den Jaare 1637, wanneer dezelven werden in een gesmolten, toen de Oude Schouwburg werd opgerecht. In 't Jaar 1658 werd dezelve vergroot, en het gantsche Toneel verschikt naar de *Italiaansche* wijze; van tijd tot tijd verbeterd, en in zo een prachtigen toestel, zo van Toneelen, Kleedingen, enz. gebracht, dat het de verwondering en goedkeuring van alle Kenners, door gantsch Europa, wegdroeg. Onder aanhoudende verbetering, bleef dit gesticht den luister der Stad schragen, tot dat het, op den noodlottigen avond van den 11 Maij des Jaars 1772, terwijl een Troup *Vlamingen*, onder bestier van den Heer NEYTS, bezig was met het vertoonen van een Opera, de *Deserteur* genaamd, in Brand geraakte, en, niet tegenstaande allen vlijt en arbeid, op dien avond en den volgenden nacht, met al deszelfs gadelooze Konststukken, in een puin en aschhoop veranderd werd, waarbij zelfs eenige ongelukkige Aanschouwers het leven lieten. De grond van deezen vermaarden Schouwburg naderhand verkocht zijnde, voor 27500 Guldens, is tot een *Roomsch Armen-Comptoir* bekwaam gemaakt. Een Stad als *Amsteldam*, schijnende zulk een Gebouw niet te konnen missen, heeft men met den bouw van den Nieuwen Schouwburg, op het *Leidsche Plein*, in 1773, een aanvang gemaakt; en na dat dezelve vaardig was, werd daarin, op den 17den No-

November 1774, voor 't eerst vertoond: *de Inwijding van den Schouwburg*, en daarna *Jacob Simonszoon de Rijk*. Elk moet bekennen, dat deeze Nieuwe Schouwburg, zo in deszelfs aanleg, daar toe vereischte Sieraaden en prachtige Kleederen, als in andere opzichten, aan den smaak van kundige Toneelminnaars voldoet. Daarentegen verdienen zoo wel het *Oude* als tegenwoordige *Doolhof*, waarin smaak noch konst gevonden wordt, bijna niet genoemd te worden.

Meermaalen hebben Stads Publieke Gebouwen het onheil van Brand ondergaan. In 't Jaar 1643, verteerde dezelve het *Oude St. Ursels Klooster*, dat reeds sedert eenige Jaaren tot een Vrouwen *Tucht* of *Spinhuis* gebruikt, en ten dien einde, in 1596, merklijk vergroot was. Doch dit onheil werd, door den herbouw, spoedig hersteld. Van den Brand der *Nieuwe Kerk*, in 1645, zullen wij onder de *Onheilen* gewagen. In 1646 en 1647, was men ijvrig bezig met het bouwen van den *Onvolmaakten Toren*; in 't eerstgemelde Jaar waren daartoe reeds 6363 Masten in den grond geheid; in het laatste Jaar werd de eerste Steen gelegd en verder opgetrokken, tot eene hoogte van 50 voeten, of daaromtrent boven den grond. Bijzondere redenen deeden den arbeid staaken. Het gebouw bleef in dien onvoltooiden stand, tot in den jaare 1784, wanneer het tot op den grond geslecht werd. Ook werd het *Oude Zijds Heeren Logement*, dat voor heen uit twee Gebouwen bestond, tot een gebracht.

Gewigtiger was de onderneeming van de bouwing van 't *Nieuwe Stadhuis*, of 's Waerelds agtste Wonder, waaraan, in 't Jaar 1648, op den 28sten October, na het inslaan van 13659 Masten, de eerste Steen gelegd werd; in korten tijd nam dit allerprachtigst Gebouw zodanig toe, dat op den 29 Julij 1655, de Magistraat daar op haare eerste zitting nam.

Onder de Stads Geschiedenissen zullen wij, op 't Jaar 1650, gewag moeten maken van de twee *Blokhuizen*, die op den *Amstel* zijn gemaakt; doch deeze, den stroom van 't Water te veel verhinderende, werden, in 1654, weder afgebroken. De gedachtenisse daar van is ons in prent, door NOLPE en anderen, nagelaaten. In het zelfde Jaar is 't *Nieuwe Werkhuis*, anders genaamd het *Willige Rasphuis*, aangelegd; 't welk tot dat oogmerk heeft gediend tot in den jaare 1785, wanneer het verkocht en ver-

tim-

timmerd is tot een *Kweekschool voor de Zeevaart:* eene allerheilzaam'te inrichting, hoewel eene navolging van de nijdige *Engelschen;* behalven door eene menigte particuliere Milddaadige en Vaderlandlievende geevers, door 's Lands Staaten zelve onlangs rijklijk begiftigd. Het getal van vijftig jongelingen, thans daar in reeds gehuisvest, zal, zegt men, tot 400 kunnen aangroeien. Schuins daar tegen over, werd, in den jaare 1656, aan *'s Lands Zeemagazijn* de eerste Steen gelegd. Het graaven van de Trekvaart, van 't *Tolhuis* naar *Buikſloot*, in 1660, gaf aanleiding tot het maken van de *Nieuwe Stads Herberg*, aan 't *T.* In het zelfde Jaar werd de *Stads Timmertuin* aangelegd. De *Nieuwe Vismarkt*, aan de *Haarlemmersluis*, en het *Zee Magazijn* der O. I. Maatschappij, waren de Werken, die in 1661 ter hand genomen werden. Twee Jaaren laater is een der voornaamste van Stads Konstwerken, de *Amstelbrug*, volbouwd. Als de derde der *Stads Waagen*, werd de *Regulierspoort*, in 't Jaar 1669, voltrokken, en het bovengedeelte tot een Burger Wagtplaats geschikt.

De beroemde J. VAN DER HEIDEN vereeuwigde, in het volgende Jaar, zijnen naam, door het uitvinden der *Slang-Brandspuiten* en *Lantaarnen.* In 1672 werd, zo als wij onder de *Schutterijen* zien zullen, het bestier der *Oude Doelschutters* vernietigd, en de Gebouwen tot *Logementen* bekwaam gemaakt; waar van, in 1674, een gedeelte voor *'t West-Indisch Huis* geschikt is.

Verscheiden van Stads Waterkeeringen aan den *Tkant* werden, in 1681, gemaakt, en ook de Stads Herberg in de *Plantaadje* gebouwd, en de *Hortus Medicus* aangeleid. Het *Zijde Windhuis* kwam ten voorschijn in 1682, en het *Verbeterhuis* in 1695.

Nog werd, in 1736, de Stad met een *Nieuwe Vleeschhal* op de *Botermarkt* vermeerderd. Op den 16den Maart 1744, werd de eerste Steen aan de *Manege* of het *Rijschool* geleg; in 1753, ter plaatse van de *Stads Apotheek* en *Paardestallen*, 't *Generaale Post-Comptoir* tot stand gebragt.

Eindelijk is, in 1779, de *Groote Vleeschhal* vergroot, en daar boven 't *Collegium Medicum* geplaatst; en ook een aanvang gemaakt met het aanzienlijke Stads Gebouw op 't *Weesper Veld*, 't welk nu geheel volbouwd, onder de grootste en aanzienlijkste gebouwen, in zijne soort, die ergens bekend zijn, met regt mag geteld worden.

Zeker is het dat *Amsteldam* al van vroege tijden zijne Regeerders heeft gehad. De SCHOUT, daar men allereerst van gewaagd vindt, werd, in de eerste tijden, aangesteld door den Baljuw van *Amstelland*, en naderhand door de Graaven. Onder de Heeren VAN AMSTEL hebben wij melding gemaakt WOLFGER VAN AMSTEL, als *Schout van Amstelle*, die, waarschijnlijk, dat Ampt over *Amstelland*, en niet over *Amsteldam*, bekleed heeft. De eerste, dien men genoemd vindt, was SIMON BURG, die (schoon het nette Jaar onzeker is) in den aanvang der veertiende Eeuw dien post moet hebbèn waargenomen: want de tweede, dien men genoemd vindt, was COPPE HEINESOENE, in 1336, welke, waarschijnlijk, dit ampt van den Graaf in Pacht gehad moet hebben; schoon deeze tweede, door een verleende magt aan den Baljuw, door den Schout van 't gemelde Jaar 1336, daarvan ontzet is. Hertog ALBERT VAN BEIJEREN verpandde het Schoutsampt, Ao. 1374, aan SIMON ABBES PIETERSZ, voor den tijd van tien jaaren. Doch, na 't Jaar 1409, begaven de Graaven dit Ampt, en was de Schout verpligt, de inkomsten op een vijfde deel na te verantwoorden, tot aan het jaar 1581; in welken tusschentijd het, doorgaans, door één of meer Persoonen, en ook wel door de Stad, in pacht gehouden werd. Na dien tijd is de Stad daarvan in 't gerust bezit gebleeven; wordende, zedert veele Jaaren herwaards, den Heer Hoofdschout, door Burgemeesteren en Raaden, aangesteld. Van den bovengemelden SIMON BURG, tot den tegenwoordigen Wel Ed. Gestrengen Heer Hoofd-Officier BAKKER, telt men negenënvijftig Mannen, die dit gewichtig Ampt bekleed hebben.

De tweede rang der *Amsteldamsche* Regeering, in oudheid, is die van de SCHEPENEN, die men, reeds 1268, onder Heer JAN VAN PERSIJN vermeld vindt, als gemagtigd om met den Schout de Vierschaar te spannen; en 'er is grond om te vermoeden, dat de Regeering deezer Stad, reeds Ao. 1301, op eenen vasten voet gesteld is. Want de *Ongenoemde Klerk* zegt, dat om deezen tijd *Amsteldam*, door GUI VAN HENEGOUWEN, met Vrijheden, Voorregten en Keuren voorzien werd. De eerste, dien men als zodanig genoemd vindt, komen ons voor op 't Jaar 1333: namelijk DIRK FRANKEN en DIRK WILLEMSZ. Deeze werden, in die vroege tijden, mede door den Baljuw van *Amstelland* aangesteld, en naderhand door de Graaven. In het Jaar 1342, beschonk Graaf

WIL-

WILLEM DE VIERDE de Stad met het voorregt, om, even als in andere Steden, binnen dezelve de voorvallende zaaken, door den Schout en Schepenen, te doen beregten, mits niet dragende tegen 's Graaven Heerlijkheid. (Zie de *Handv.* bl. 3.) Op 't Jaar 1449, vindt men al, dat de verkiezing van deeze Achtbaare Regters geschiedde op Nominatien van een dubbel getal van Persoonen; en schoon wij, door gebrek van aanteekening, in 't Jaar 1331, slechts twee gemeld vinden, zouden wij, echter, overhellen om te gelooven, dat het getal der Schepenen toen reeds uit zeven zal bestaan hebben.

Het Hof van *Brussel* maakte hierin, Ao. 1559, verandering, en gebood eene Nominatie te zenden van 58 Persoonen, om 'er negen uit te kiezen; en dus werd, in 1560, het getal van zeven tot negen vermeerderd, 't welk stand hield tot in 1581, wanneer Prins WILLEM DE EERSTE de Nominatie weder bragt tot veertien, en daar uit, als Stadhouder, zeven Mannen koos, beveelende dat bij dezelve, uit de afgaande, twee Presidenten zouden gekoozen worden; 't geen tot heden toe stand gehouden heeft. Volgens Handvesten van Vrouwe MARIA van 1447, en van FILIPS DEN TWEEDEN van 1559, moet deeze Verkiezing, of liever het maken der Nominatie, geschieden door de Vroedschap, en dat wel van zulke Persoonen, die daarbij genoemd worden de rijkste, eerbaarste, notabelste, rekkelijkste en vreedzaamste Poorteren. Door de Hertoginne VAN PARMA werd, in 1556, daar bij bepaald, dat ze ten minsten 25 Jaaren oud zouden moeten zijn, en elkander ook, door aanhuwing, zo min in den bloede bestaan, als mooglijk was; als mede dat 'er onder de benoemden eenigen moesten zijn, die kennis en ondervinding van den Koophandel hadden. (De verschillen, die, over het zenden van deeze Nominatie, met den Stadhouder WILLEM DEN DERDEN, ontstonden, zullen wij onder de *Geschiedenissen* deezer Stad melden.)

't Voornaamste van 't Ampt van Heeren Schepenen, bestaat hier in: dat door hunne Edele Achtbaaren word recht gesprooken, over alle *Crimineele* en *Civile* zaaken, die voor hunnen regtbank gebracht worden, en de vonnissen, door hunne Ed. geslagen, naar vereisch van zaaken en omstandigheden worden uitgevoerd. Verder 't verleenen van appointementen op ver-

fcheiden Requesten, en van Borgtogten; kwijtfcheldingen van vaste goederen, Kustingen en Schepenkennisfen; het fchatten van vaste goederen; het bevredigen der Ingezeetenen, en trouwen van alle die buiten de Praedomineerende Kerk zijn; het helpen maken en vernieuwen der Keuren; en wat meer aan dit Achtbaar, hoewel moeilijk Ampt verknocht is.

't Ampt van BURGEMEESTER, fchoon veel aanzienlijker en gewichtiger dan dat van Schepenen, is, echter, niet van die oudheid; om welke reden het Ampt van Schepenen door ons hier vóór dat van hunne Edele Groot Achtbaarheden geplaatst is. Deeze aanzienlijke en beminde Burgervaders, vindt men, in 't jaar 1345, benoemd met den Eernaam van *Beraaders*, en in 1387 met dien van *Raaden.* In 1413 werd aan de Stad de magt verleend, door *Hertog* ALBERT, *om alle jaaren drie goede knapen tot Raaden te verkiezen;* welke drie één tot hun moeften kiezen, van die welke het vorige jaar Raad geweest waren. Deeze jaarlijkfche verkiezing doet ons zien, dat hier van *Burgemeesteren* gefproken wordt, en niet van die *Raaden*, die men anders *Vroedfchappen* noemt, wijl die voor hun leeven worden aangefteld. De eerftemaal dat men den naam van Burgemeefters gemeld vindt, is, volgens COMMELIN, 1406.

In deszelfs eerften oorfprong beftond dit gewigtig ampt alleen in 't bewind over der ftede goederen. Doch naar maate de Stad grooter en aanzienlijker werd, werden ook de bezigheden van Burgemeesteren wel aanzienlijker, doch tevens gewichtiger en moeilijker. Om dit te betoogen, behoeft men alleen den tijtel van *Burgemeesters en Regeerders der Stad* te melden. Als de zodanigen zijn Hunne Edele Groot Achtbaaren, Hoofden van den Raad; Gemagtigden tot het benoemen der Afgevaardigden op den dagvaart; Opper-Regenten van Kerken en Godshuizen; Oppervoogden en Vaders van Weduwen en Weezen; Bewindhebbers en Beftierders van Stads Goederen; Goedkeurders en Bevestigers der onder hun oog gemaakte Keuren. Mannen, die, wijl zij geene Oppermagt boven zig erkennen, dan de Staaten der Provintie, dus gerechtigd zijn tot het afdoen der gefchillen over vrede; Mannen, bij wien berust het Hoog bevel over ftads bezetting, en die geen gering gezag over de Schutterij hebben. Overheden, die de magt bezitten, om onrustige Ingezeetenen, zon-

zonder forme van Proces, de stad te doen ruimen, en andere als burgers en poorters aanteneemen, te erkennen, dat voorregt te schenken en met ampten en bedieningen te voorzien. De bewaarders van stads zegels zijnde, komt hun ook de magt toe om de rust te doen bewaaren, en ontstaane beroerten naar hunne wijsheid te doen bedaaren.

Dit dacht ons nodig van dit luisterrijke Ampt vooraf te zeggen: om reden, dat wij voorneemens zijn, in deeze verdeeling, verscheiden zaaken te melden, waaruit men zien zal, dat Hunne Ed. Gr. Achtb. deeze hunne magt en gezag niet dan spaarzaam, en altoos tot welzijn der goede Burgerij en Ingezetenen, gebruiken.

Vroedschap of raaden maaken 't aanzienlijkste deel der Stads Regeeringe uit. Deeze Edele en Achtbaare Raad, die altoos uit de wijsten (zo als 't woord *Vroed* te kennen geeft) en aanzienlijksten bestaan heeft, werd, in vroegere dagen, de *Rijkdom der stad* genaamd, en in 't jaar 1449 het getal der Leden bepaald op 24; doch, 1479, op den 15den Maart, tot het aantal van 36 vermeerderd. De naam van *Raad* geeft, zonder verder verklaaring, de gewigtigheid en de hoofdzaak van dit aanzienlijk ampt te kennen. De Vergaderingen van dit aanzienlijke lichaam geschieden op aanzeggen of verzoek van Burgemeesteren; de stemmen van dezelven gelden, niet alleen in stads zaaken, maar ook in die van 't land, 't zij van oorlog of vrede. Reeds hebben wij gezegd, dat deeze voor hun leven worden aangesteld, en doen zien, dat aan dezelven het regt der verkiezing van Schepenen mede toekomt; zo als bij dezelve mede de magt berust, om opengevallene plaatsen in deezen Raad te vervullen. Uit hun worden ook de Leden ter dagvaart gekozen.

De uitgebreidheid deezer Stad, de menigte der Inwoonderen, en daaruit voortvloeiende menigvuldige bezigheden der Stads Bestierderen, vereischte, ten nutte van Stad en Volk, Mannen van onvermoeiden vlijt en arbeid. Doch, hoe nijver, hoe arbeidzaam, ten dienste van 't gemeen, zij ook waren, het bepaalde getal van Stads Regeerders was, echter, op verre na niet voldoende, om den last, waaronder een Atlas zoude bezweeken hebben, te torssen. Dus is men dan al van vroeg af aan bedagt geweest, om, door het oprechten van ondergeschikte Rechtbanken,

ken, dien last draagbaarder te maaken, en den Burger van meerder nut te zijn.

Zie hier de benaamingen dier toegevoegde Amptenaaren, zo als ze, van tijd tot tijd, in wezen gekomen zijn.

De Thesaur. Ordinaris, gist men aangesteld geweest te zijn . . .	1411.	hun tegenw. getal	6.
——— Commiss. van de groote Excijns	1498.	. . . . . .	5.
——— Weesmeesteren.	1509.	. . . . . .	6.
——— Thesaurier Extraordinaris . .	1584.	. . . . . .	4.
——— Comm. van Huwelijks. en Injurien	1578.	. . . . . .	5.
——— Rekenmeesters	1592.	. . . . . .	3.
——— Comm. van de Asfurantie Kamer	1598.	. . . . . .	7.
——— Comm. van de Wisselbank .	1609.	. . . . . .	6.
——— Comm. van kleine Zaaken .	1611.	. . . . . .	9.
——— Comm. van de Bank van Leening	1614.	. . . . . .	4.
——— Comm. van de Zee-Zaaken .	1641.	. . . . . .	5.
——— Comm. van Desol. Boedelkamer	1644.	. . . . . .	5.
——— Comm. van de 100ste en andere Penningen der Huizen . .	1706.	. . . . . .	5.

Behalven deeze vindt men nog in deeze Stad, de Collegien der Commisfarisfen, en der aanzienlijke Bewindhebberen der O. en W. Ind. Maatschappijen, en die der Admiraliteiten; van den *Levantschen*, *Oosterschen* en *Muskovischen* Handel; de Curatoren der *Doorluchtige*, en Scholarchen der *Latijnsche Schoolen*; de Opper-Commisfarisfen van de Waalen; die van de Buitenlandsvaarders; van den *Hortus Medicus*; de Houtvesterij; van de Osfemarkt; van 't Genootschap of *Inspectores* der Geneesmeesteren; verder de Commisfarisfen van de Zijde Manufactuuren; van 't Touwwerk; van de Hop; van den Grooten Yk; het Collegie tot het Zetten en Wegen van het Brood, en meer andere.

Wat aangaat de voornaamste Ministers en Beampten der Regeeringe; van een der eerste Penfionarisfen, die aangesteld werd op eene wedde van vijftig Guldens, en tien Guldens voor zijne Kleeding, zullen wij nader gewag maken. Deeze werden eerst Penfionaris, daarna Raad-Penfionaris, doch na het Jaar 1699 we-

weder Penſionaris genaamd. Somwijlen had men 'er één, dan weder twee, wier wedde dan eens verhoogd, en dan weder verminderd, en ook wel eens verdubbeld werd.

Van ouder datum is het Ampt van SECRETARIS, zijnde reeds in het Jaar 1342 bekend. Zo oud het Ampt van Burgemeeſteren hier ter Stede is, zo lange zijn deeze ook door dezelven aangeſteld. Hun getal is van één tot twee vermeerderd, dan eens op drie, en dan weder op één gebragt; tegenwoordig is hun getal in 't geheel zestien.

Buiten deeze rekent men mede, als Bedienden tot de Regeering behoorende, één Concherge, één Cipier, veertien Stads Roededraagende en drie Reizende Boden; een aantal Klerken; vijf Subſtituut Schouten, Schouten Dienaars, Nacht- en Ruiterwachten.

Wat aangaat de Wedde van deeze allen, daar in zijn, van tijd tot tijd, veranderingen voorgevallen. Wij vinden, op een Lijst van het Jaar 1726, een opgaave van alle de Stads Ampten, die het Amptgeld onderhevig zijn, een bepaaling van dezelve gemaakt.

Hier vóór is reeds gemeld, dat de Stad *Amſteldam* het voorregt kreeg, ten aanzien van haare Regeering, om alle zaaken, mits niet ſtrijdende tegen 's Graaven Heerlijkheid, door Schout en Schepenen te doen beregten; welk voorregt haar, in 1342, vergund was, door Graaf WILLEM DEN VIERDEN, om reden, nader onder de VOORREGTEN te melden. In 1391 bepaalde Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, dat niemant tot de Burgemeeſterlijke waardigheid zoude mogen verheven worden, ten zij hij zeven jaaren Poorter geweest, en geduurende dien tijd zijn verblijf in deeze Stad gehouden had.

De eerſte ſchok, dien men vindt dat de Regeering van deeze Stad ondergaan heeft, was geduurende de *Hoekſche* en *Kabeljaauwſche Twisten*. Hertog JAN VAN BEIJEREN maakte in dezelve, buitentijds, in 't Jaar 1429, verandering, en ſtelde die, welke de laatstgenoemden waren toegedaan, op 't Kusſen. Doch deeze bleeven niet lang Meeſter: want, in de jaaren 1405 en 1444, ſpeelde het Graauw eenen verbaazenden rol. Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN zond LODEWIJK VAN MONTFOORT en GIJSBERT VAN VIANEN, om de Wet te vernieuwen; 't geen niet zonder opſchud-

ding toeging. Nogthans behielden de *Hoekschen* de overhand, en noodzaakten hunne partijen, de wijk naar *Haarlem* te neemen. (Zie mijn AMST. EER EN OPKOMST, III. Boek, bl. 3.)

In *Stads Handvesten* vindt men aangeweezen, dat, in het Jaar 1509, op den 15den Julij, de Stad van Keizer MAXIMILIAAN 't regt verkreeg, tot het aanstellen van eenen Schout; en dat, in plaats van JAN BENNING JANSZ, werd aangesteld GERRIT WILLEMSZ VAN ALKMAAR. Drie jaaren laater vindt men ook dat als eerste der Stads Pensionarissen werd aangesteld PETRUS OLIJ VAN HOORN, op een Jaarwedde van vijftig Guldens, en tien voor zijne Kleeding. Om de Stad te bevoordeelen, kochten de Regeerders, in 1529, van Heere REINOUD VAN BREDERODE, de Ambachtsheerlijkheden van *Amstelveen*, *Slooten*, *Sloterdijk* en *Osdorp*, voor de somme van 3000 Guldens in gereed Geld, en daarenboven eene onlosbaare Rente van vijf honderd zestig Guldens in het jaar.

De twisten, die wij naderhand zullen beschrijven, hadden de Regeering heul bij de Landvoogdesse doen zoeken. Deeze, in het Jaar 1565, door haar, zo als zij dagt, beslist zijnde, stelde zij, met den aanvang van het volgende Jaar, strijdig met Stads Voorregten, vier Burgemeesteren aan; men moest den inbreuk zig voor dien tijd laaten welgevallen; niet evenwel zonder daar tegen te protesteeren: waarop dan ook Vrouw MARAGRETHA verklaarde, dit niet in gevolg te zullen trekken. Dan hoe inschikkelijk, hoe wreed en vervolgziek men hier, om 't Hof te behaagen, zijn mocht, zo kon daar mede, aan den *Spaanschen* Bloeddorst en begeerte tot overheersching, niet voldaan worden. HOOFT en BOR verhaalen, hoe de Regeering van deeze Stad, in weerwil van haare strafheid, als te slappe Regters, naderhand, voor ALBA's Bloedraad, gedaagd werden; waarop het gevangen neemen, indaagen en moorden nog sterker doorging dan wel eer. Nogthans kon zij van bezetting niet verschoond blijven, maar moest de Regeering een intrek van NOIRKARMES willens of onwillens gedoogen.

De Regenten, hoewel, in 1568, hunne gelukwenschingen aan ALBA hebbende laaten doen, en hem van hunne trouw op het hoogst verzekeren, geraakten, echter, spoedig bij hem in haat, wegens hunne weigering aan zijnen eisch van den *tienden Penning*. In het volgende Jaar 1574, moesten zij hunne gewoon-

woonten en voorregten aan den Hertog in gefchrift ter hand doen komen. Doch fterker meende hij, in 1571, de Stad te knellen, door het doen bouwen van twee Kasteelen; het geen, echter, de Regeering, door haare afgevaardigden, deed afkoopen voor 200,000 Guldens.

In het beloop der Gefchiedenisfen zal men zien, hoe, van den gemelden tijd af tot in 1578, de Regeering altoos de zijde van *Spanje* gehouden had, hoe zeer ook door ALBA gekweld, door Don JAN bedroogen, door de *Staaten* benaauwd, en door inwendige beroerten tot verandering gedreven zijnde. Als te fel geprangd, moeften zij, in dat jaar, befluiten, zig met den Prinfe te verdragen, wordende het verdrag gellooten op den 8ften van Februarij. Het werd niet in allen deele nagekomen: Regeering en Ingezeetenen kreegen fpoedig verfchil, eerst over het begraven der Onroomfchen, en naderhand over de Schutterijen. De Regeering, niets willende toegeeven, en in veele deelen 't gemaakt verdrag niet houdende, moest voor de grootfte magt onderdoen, toen het op 't nijpen aankwam. Het was niet genoeg, afftand van de Regeering te doen: 'er was beflooten, zig van die al te hevige voorftanders van *Romes* Kerkleer te ontdoen: een befluit, welk zo aan de Regeering als aan de Geestelijkheid ten uitvoer werd gebracht, op den 26ften Maij, en wel in zulker voege, dat bij die gewichtige gebeurtenis geen het minfte bloed geftort werd. Tusfchen twee rijen Schutters werden zij geleid naar het *Water*, en aldaar in afzonderlijke Vaartuigen, ingefcheept, en dus, even naar buiten gevoerd, aan den *St. Anthonies Dijk* weder uitgezet. WAGENAAR, in het tweede Boek zijner *Amfterdamfche Gefchiedenisfen*, in folio, bladz. 368 en 369, noemt eenige Regenten, welken dit lot te beurt viel.

Andries Hollefloot. *Schout.*
Hendrik Dirkszoon. *Oud Burgemeefter.*
Cornelis Klaas Meuweszoon.
* Jacob Gerrit Teeuweszoon.
Hendrik Jacobszoon Bikker.
Reinier Hendrikszoon Rooklaas. } *Burgemeefters.*
Mr. Albert Kanter.
Jan Michiel Loefs. } *Schepenen.*

Sij-

Sijbrand Buik Joostzoon. Mr. Jan Duivenszoon. Arts Cornelis Willemszoon van Riek. Jacob van Marken. Evert Korszoon in 't Marsje. Jan Persyn. en Mr. Cornelis Janszoon Romenijboot.	*Schepenen.*

Wie van de *Raaden* en *Oud-Burgemeesteren* vervoerd werden, zegt hij, is, bij gebrek van behoorlijke aantekeningen, niet wel aan te wijzen; doch dit gebrek is zo groot niet als men zig wel verbeeldt. Zie hier dan een uitvoeriger Lijst.

* JACOB GERRIT TEEUWSZOON bevond zig, nevens den Oud-Burgemeester en Raad JACOB FLORISZ. VAN ALKEMADE, te *Delft* als Gijzelaars; zij zochten van daar een goed heenkomen, en waren dus niet onder de Uitgeleiden. Van de Oud-Burgemeesters werden mede uitgeleid JOOST BUIK, CORNELIS JACOBS BROUWER, JAN VECHTERSZ, SIJBRANT POMPEUS OCCO en JACOB PIETERSSE KANTER.

Oud Schepenen, Mr. ARENT SANDELIJN, FLORIS DIRKSZ OTTER, WESSELS JACOBS, GERBRANT EGGERSZ. PAF, JAN DUIVENSZ. BROUWER, JAN REIJERS, JAN DIRK MARCUS, Mr. JAN TIJMAAS, JAN VAN ZANTEN, JAN PIJL, KLAASZOON VAN MARKEN en DIRK JAN EVERTSZ.

POPIA RUIK, EVERT GERRITS SOP, JAN GERRIT PETRERDAIJ, in mindere bedieningen.

De Oud-Burgemeester DIRK HILLEBRANTSZ OTTER werd, wegens lichaamszwakheid, niet gemoeid.

Van de Geestelijken, die uitgeleid werden, vindt men deeze navolgende gemeld:

Mr. JACOB ZAFFIUS, Proost; COENRAAD BLOEMHERT, Provisor; JACOB BUIK, Pastoor van de Oude Kerk; MARTINUS DUNCANUS, Pastoor van de Nieuwe Kerk; BROER AART AB ILLCHA, Guardiaan en zijne Minderbroeders; WILLEM VAN UITGEEST, Onderpastoor der Oude Kerk; en Broer HENDRIK VAN BIESTEN, Orateur. Hadde de Heer WAGENAAR het Boeksken, door den laatstgemelden geschreeven, onder den tijtel van *Oorsprong der Nederlandsche Beroerten*, gekend, hij hadde de hier gemelden, in den druk van 1649 en 1643, bl. 131 en 132, konnen vinden. Ieder begrijpt, dat daar deeze Broer VAN BIESTEN mede een van de uitge-

geleiden was, hij zeker de zaak moest kundig zijn, en 'er geen reden kan bedacht worden, om zijne Lijst in twijffel te trekken.

Tot op den 28sten zat de Stad zonder Regeering. Daags te vooren waren de Uitgezette Wethouders, door de drie Schutterijen, ten overstaan van de Gemagtigden der Staaten van *Holland*, de Heeren MATHENESSE en VAN DER MIJLE, van Ampt en Eed ontslagen. Uit ieder der 12 Rotten, waar uit de Schutterij bestond, werd een achtbaar man gekooren, en dus 36 in getal, om als Raaden te dienen; van deeze verscheenen 'er, op den gemelden dag, 33 op 't Raadhuis. Tot Burgemeesteren werden gekoozen Mr. WILLEM BARDESIUS, MARTEN JANSZOON KOSTER, ADRIAAN REIMERSZ. CROMHOUT en DIRK JANSZOON DE GRAAF: alle mannen, die veel om den Godsdienst geleeden hadden, zo als we op de Art. van hun in 't bijzonder zien zullen. Ook werd op dien dag de verdere Magistraatsbestelling verrigt. De Onderschout KALF werd, op den 31sten, door Burgemeesteren, voor den tijd van drie jaaren aangesteld.

In 's Lands Geschiedenissen, is het niet eene der minst aangeleegene voorvallen, de stap, waar toe, in 't Jaar 1584, beslooten was, naamelijk om de Opper-Regeering van 't land aan Prinse WILLEM DEN EERSTEN op te draagen. Behalven *Amsteldam* en *Gouda*, stemden hier toe alle de steden. Een der voornaamste bezwaaren van deeze stad, was die van den Koophandel op *Spanje*, die, zo lang *Zeeland* mede niet stemde, een grooten krak zoude krijgen. Om gemelde steden tot het besluit te doen overgaan, werd aan dezelven, door eene bezending, bekend gemaakt, dat de Edelen en Steden met de Huldiging, schoon zij bleeven weigeren, zouden voortgaan. Op den 9den van Junij, deed de Heer KORNELIS PIETERSZ. HOOFT, als toen Schepen en Raad, met zijne welbespraakte tong, eene Redevoering in de vergadering der Vroedschap, waar bij, door hem, met kracht van taal, de voorgenomen verheffing als nadeelig werd afgemaald, en getoond dat daar uit geen het minste voordeel voor 't Land te wachten was; dat men in de steden voor ORANJE de poorten niet zou geopend hebben, zo men had konnen vermoeden, dat hij zoude getracht hebben, Erfheer van 't Land te worden; dat ook de gemeente, die men niet klein moest agten, bezwaarlijk tot het doen van eenen nieuwen Eed zoude te brengen zijn. Dit

ver-

vertoog, overwaardig geleezen en herleezen te worden, was van dat gevolg, dat de Vroedſchap beſloot de voorwaarden te eiſchen, om te zien, of 'er ook iet ſtrijdigs met Stads voorregten in gevonden werd; doch tevens vastſtelde, dat men niet ſtemmen zoude, zo lang *Zeeland* te rugge bleef, en dan nog niet, voor en aleer de Schutterij in dit gewichtig ſtuk gekend was. Doch 's Prinſen kort daarop volgende ontijdige dood maakte een einde van deeze zaak.

Wat aangaat de *Kerkelijke Twisten*, tusſchen de *Remonſtranten* en *Contra-Remonſtranten*; een ieder weet, hoe deeze het gantſche land in beroering brachten. In 's *Hage* was een ontwerp geſmeed, om dezelve te doen bedaaren. De Reſolutie, die men alom wilde invoeren, en aan welke men daarom den naam gaf dat ze tot vrede der Kerke genomen was, werd gretig omhelsd bij die ſteden, welke de eerstgenoemden waren toegedaan; doch de ijver, dien men beſteedde, om ze ook bij de andere te doen aanneemen, deed dezelve zo veel te meer aarzelen. *Amſteldam*, daar men, ten dien tijde, zo ſterk tegen de *Remonſtranten* was, als andere ſteden voor dezelve waren, was eene van de voornaamſte, die dezelve weigerden aanteneemen. De toenmaalige Regeering had vastelijk voorgenomen, de leere der *Contra-Remonſtranten* te beſchermen. Om, echter, ware het mogelijk, de Reſolutie te doen omhelzen, beſlooten de Staaten van *Holland*, eene aanzienlijke bezending herwaarts te doen. De vermaarde H. DE GROOT deed, op den 23ſten April des jaars 1616, zijne bekende Redevoering, voor de aanzienlijke Vroedſchapsvergadering; doch het antwoord van dien achtbaaren Raad was, dat zij op de zaak zouden letten, en hun beſluit op den algemeenen Dagvaart doen kenbaar maaken: waar mede genoegzaam te kennen gegeeven werd, dat zij de Reſolutie niet zouden aanneemen, zo als ook niet geſchiedde. 't Tweede jaar daar aan volgende, ſcheen het noodzaaklijk, zou de *Dordrechtſche Sijnode* voortgang krijgen, dat 'er alvoorens, in ſommige ſteden, verandering in de Regeering moest gemaakt worden. Uit het gedrag der *Amſteldamſche Regenten*, tot hier toe in deeze zaak gehouden, zou men hebben kunnen vermoeden, dat dit hier geen plaats zoude gehad hebben. Nogthans werd, op den 2den November 1618, Prins MAURITS, aan het hoofd eener aanzienlijke-

ke bezending, hier met luister ontvangen; den volgenden dag in den Raad verscheenen zijnde, ontsloeg hij de Vroedschap van Eed en dienst, en ook van die als Schepenen. Op het Vertoog van den Heere HOOFT gaf de Prins geen ander antwoord, dan: *Bestevaar, 't moet nu zo zijn: de nood en dienst van 't land vereischt het;* laatende, echter, Burgemeesteren en Schepenen in hunne bediening, en blijvende alleen zeven van de Vroedschappen van hunnen post ontslagen. Hier na, zo wel als voorheen, hield de Regeering even ijverig aan met het protesteeren tegen het aanneemen der *Waardgelders* in eenige steden.

Groote moeilijkheden had de Regeering deezer Stad, in 't jaar 1638: eerst met de Stad *Dantzig*, over het nadeel, dat door dezelve, aan verscheiden Kooplieden, werd toegebracht; welk geschil en den uitslag men omstandig vinden kan bij AITZEMA, II. Deel, bl. 596, 597 en 602; en daarna met de Algemeene Staaten, die voorgenomen hadden, een vierde van de Convooijen en Licenten te verpachten; en eindelijk met Prins FREDRIK HENDRIK, waar van men de verhaalen vindt bij de ESTRADES, Eerste Deel, bl. 25, 29. Dit laatste geschil had zijnen oorsprong, uit het zenden van buskruid naar *Antwerpen*, op order van den Agent van *Denemarken*. Groot was de haat, dien de gemelde Prins hierom tegen de Stad opvatte; doch de Magistraat verschoonde zig met hunne onmagt, van den Koophandel, noch den Agent te konnen bepaalen. De Prins weet het mislukken des aanslags op *Antwerpen* aan *Amsteldam*; doch de *Franschen* schreeven het, volgens BASNAGE, toe aan de zwakheid van 's Prinsen geest, waar door hij, zeiden ze, in 't gezicht van de Stad genaderd zijnde, vergeeten had, dat hij was gekomen om ze aantetasten.

In het Jaar 1641 werden de Burgemeesteren gemagtigd, om Peters te zijn over den Zoon van den Hertog VAN SLEESWIJK; de Pillegift bestond in een Rentebrief van 300 Guldens, liggende in een Koffertje, ter waarde van 600 Guldens; de gift in de Kraamkamer, was een geschenk van 300 Guldens.

In 't beruchte Jaar 1650 weigerden Burgemeesteren aan Prins WILLEM DEN TWEEDEN, om ten zijnen verzoeke den Raad te doen vergaderen; zij verdedigden dit hun gedrag naderhand

voor

voor de Staaten; zie verder *de Geschiedenissen* op dit Jaar. Dit niettegenstaande, stonden zij, in dit zelfde Jaar, als Gevaders van den jonggebooren Prins WILLEM DEN DERDEN, en vereerden dien met een Pillegift van 1000 Guldens Jaars.

In 't Jaar 1655 zond de Regeering, tot een Pillegift, aan den Zoon van den Keurvorst van *Brandenburg*, een Lijfrentebrief van 1000 Guldens, liggende in een gouden Doos. Ook hielden, in dat zelfde Jaar, Hun Ed. Gr. Achtb. op den 29sten Julij, de eerste zitting op 't Nieuwe Raadhuis.

Nog kostbaarder dan de voorige, was het Geschenk, welk de Regeering, van Stads wegen, zond aan den *Czaar van Moscovien*, in 't Jaar 1659, bestaande in een zilveren Kroon, met al haar toebehooren, van Snuiters en Dompers, waarvan het fatzoen of maakloon alleen gekost had 150,000 Guldens; op de Zaal van 't Stadhuis werd dezelve famengevoegd, en van duizenden bezichtigd. Ook kocht dezelve, voor Stads rekening, de Eilandjes *Urk* en *Schokland*, en stelde toen den jongsten Burgemeester, ANDRIES DE GRAAF, daarvan als eersten Ambachtsheer aan. Tot voorstand van den Koophandel, zond zij, in 't volgende Jaar, een plegtig Gezantschap, ter gelukwensching van Koning KAREL DEN TWEEDEN, naar *Engeland*; welk Gezantschap, aan dien Vorst, in een bijzonder gehoor, den Koophandel, en deszelfs bescherming, op 't ernstigste aanbeval.

Na eenige twisten, die de Regeering, in de Jaaren 1668 en 1669, gehad had met de Staaten, wegens de versterking van *Naarden*, stemde dezelve, in 1670, tot de zitting van den jongen Prins in den Raad van Staat.

Amsteldam, in 't noodlottig Jaar 1672, bekend zijnde als de eenigste Plaats, die, wegens haare gelegenheid, voor den aanval der *Fransche* Wapenen veilig was, werd het goedgevonden, niet alleen de Munt, maar ook 's Lands Schatkist, alhier in veiligheid te brengen. Dat van het manmoedig gedrag van *Amstels* Burgervaders, niet alleen de bewaaring van deeze Stad, maar zelfs die van de algemeene Nederlandsche Vrijheid, door hunne welberaadene weigering, om met den Koning in onderhandeling te treden, heeft afgehangen, is, tot hunnen eeuwigen roem en luister, uit verscheiden schriften van dien tijd bekend. Even-

wel

wel ontbrak het, in dat gevaarlijk tijdstip, waarin de wanhoop op ieders wezen was afgemaald, binnen deeze Stad niet aan de zodanigen, die deeze getrouwe Voorstanders der Vrijheid nagaven, als of ze geneigd waren om zig aan de onmaatige heerschzugt van den Lelijvorst te onderwerpen; ja zelfs had het muitend Graauw de stoutheid, den Burgervader ANDRIES DE GRAAF 'er openlijk over aanteranden. Maar hun wijs bestier wist niet alleen de beroerten te stillen, maar ook heilzaame middelen ten uitvoer te brengen. 't Befaamde Eeuwig Edict werd, op aandrijving van den Schepen en Raad HANS BONTEMANTEL, vernietigd en verbrand; waarop, eenige dagen daarna, op voorstel van gemelden Heer ANDRIES DE GRAAF, tot de verheffing van den Prins VAN ORANJE, tot Stadhouder, beslooten werd. Ook duurde het niet lang, of de Regeering paarde haare raadsbesluiten, ten algemeenen welzijn, met die van den Prins; en om haar vertrouwen aan dien Vorst te kennen te geeven, werd, door den Burgemeester HENDRIK HOOFT, een omstandig verhaal van den staat der Stad opengelegd; waarna, op den 12den Augustus, de Prins de Stad met zijne tegenwoordigheid vereerde. Onder dit alles had de Oud-Burgemeester en Hoofd-Officier GERARD HASSELAAR, 's Nagts tusschen den 28 en 29sten Junij, bij een ongelukkig toeval, eene wond bekomen, waardoor hij zijn leven verloor. Zie HASSELAAR.

Doch alle deeze zorg en waakzaamheid werd met ondank beloond. De muiterij van 't Gemeen had zig eerst doen zien, en het hoofd opgestooken, over 't bewaaren van Stads Sleutels, en rustte niet, voor dat 'er eenige verandering in de Regeering geschiedde. Daarna ontstond 'er een geweldig oproer, voor het Huis van den Admiraal DE RUITER, aan den Buitenkant; welk, egter, door het beleid van eenige gewapende Burgers, gestild werd.

De beruchte verschillen, tusschen de *Voetiaanen* en *Coccejaanen*, vereischten, in het Jaar 1677, de zorge van den Magistraat; en door hunne wijsheid werd de Kerkenraad bewoogen, een heilzaam besluit te neemen, waardoor de Vrede der Kerke bewaard werd. Zie de *Hollandsche Mercurius* van dat Jaar, bl. 90.

Niet minder arbeidden zij tot het sluiten van den *Nieuwmeegschen*

Vrede, in het volgende Jaar, en zonden ook eenige Soldaaten naar *Zaandam*, ter stilling van den ontstaanen oproer aldaar.

Alle deeze vreedzaame pogingen konden niet verhinderen, dat de Regeering van deeze Stad, welke, door haare grootheid, niet alleen op alles invloed, maar, om haaren uitgebreiden Handel, de gewigtigste belangen heeft, in groote twisten geraakte, over de werving van 16000 Man, in 't 1684. Doch dit een voorval van te veel omslagt zijnde, om hier omstandig te kunnen verhaald worden, wijzen wij den Lezer na de schriften van dien tijd, en verzoeken andere, hunne weetgierigheid op te schorten, tot dat wij, onder het Art. HOLLAND, daarvan zullen melding maaken. Hier dient alleen gezegd te worden, dat de Regeering weigerde haare afgezondenen ter Dagvaart te zenden, tot zo lange, dat men haar het aangedaane leed vergoedde; waardoor de verwijdering tusschen de Regeering en den Stadhouder, van dag tot dag, toenam. De Burgemeester KOENRAAD VAN BEUNINGEN was de Man, die als de sterkste drijver hiervoor bekend stond. Hij zelve was hier van niet onkundig, maar zo bevreesd, dat hij, volgens 't zeggen van sommigen, zig niet buiten de Stad durfde begeeven, uit vreeze van opgeligt te zullen worden; en uit voorzorge voor de Stad zelve, deed de Regeering de Poorten met dubbele Wagten bewaaken. De Wethouderschap hield, op naam der Vroedschap, onophoudelijk aan op de ontzegeling haarer Papieren, en deed ernstig verklaaren, in geene lasten te zullen dragen, zo lang aan dien regtmatigen eisch niet voldaan werd. Het vertoog dus met kracht van taal voorgesteld zijnde, was van dat gevolg, dat aan hetzelve, op den den 24sten Junij 1684, voldaan werd: waarop de verzoening tusschen den Prins en de Stad volgde.

In het volgende Jaar vonden de Wethouders van nieuws zig genoodzaakt, deel te neemen in een hevig geschil, ontstaan tusschen den Prins en de Stad *Dordrecht*, over het verkiezen der goede Luiden van agten: (zie DORDRECHT:) en dit was naauw beslist, of 'er ontstonden nieuwe oneenigheden, onder de Leden van *Holland*, over den Staat van Oorlog. *Amsteldam* drong sterk op de vermindering van de Land-, en vermeerdering van de Zeemagt; door Vertoogen en Tegenvertoogen, door de Edelen, werd deze twist, ten genoegen van den Prins, geëindigd. Ook gaven de beroerten, in het nabuurig *Engeland*, gelegenheid,

heid, om den Stadhouder naauwer met de Steden te verbinden. Om een ondoorzigtigen Leezer niet te doen denken, dat de Regeering van deeze Stad, uit geheime of belanghebbende oogmerken, zig tegen die van den Stadhouder verzette, zoo voegen wij hier tusschen, het gezegde van gemelden Heer Burgemeester VAN BEUNINGEN, den Man, dien wij zeiden dat in dien tijd het meest verdagt was. Deeze erkende wel, dat aan den Stadhouder, door den Oorlog en Beroerten, meerder magt dan aan zijne Voorzaaten was opgedragen; doch teffens verklaarde hij, dat men in *Amsteldam* 'er verre af was, om die te willen besnoeijen; zelfs dacht hij 't een onvermijdelijk verderf voor den Staat te zullen zijn, zo zijne Hoogheid op dien tijd kwam te overlijden. Het gedrag van de Regeering was toen zodanig, dat ze bij JACOBUS DEN TWEEDEN daarover in verdenking geraakte; waarop zij zig, echter, mannelijk verdedigde. Wil men meer, men zie, hoe de Prins, zelfs na zijne volle verzoening met Stads achtbaare Regenten, zijn geheim, ten aanzien van *Engeland*, aan de Heeren HUDDE, GEELVINK, WITSEN en den Secretaris DE WILDT, door den Heer VAN RHOON, deed kenbaar maken; en verder het besluit van de Vroedschap, tot de leening van vier millioenen, voor zo veel Stads aandeel betrof. En wie is onkundig van het deel, dat de *Amsteldamsche* Regeering gehad heeft, in de verheffing van WILLEM DEN DERDEN tot Koning van *Engeland?*

Doch naauwlijks had die Vorst den *Engelschen* Throon beklommen, of 'er ontstonden nieuwe moeilijkheden tusschen zijne Majesteit, als Stadhonder, en de Regeering, wegens het zenden der Nominatie van Schepenen; en deeze werden nog vermeerderd, eerst over den Heer HALEWIJN, dien men beweerde dat te gelijk Raadsheer in den Hoogen Raad, en Lid in de Regeering van *Dordrecht* konde zijn; en ten derden, over de zitting van den Heer WILLEM BENTINK, (verheven tot Graaf VAN PORTLAND) onder de Edelen in de Staaten van *Holland.*

Onder alle die geschillen stond de Regeering als Gevaders over den Zoon van den Hertog HENDRIK VAN SAXEN, en beschonk dien met een Pillegift van 800 Guldens in Zilverwerk.

In den *Merkurius* van 1690 kan men het verder beloop en einde van de geschillen vinden, hier in 't vorige jaar gemeld. *Amstels Regeering* volgde, op gemaakte voorwaarden, haar besluit,

in 't zenden van de jaarlijksche Nominatie aan het Hof van *Holland*, welk dezelve dan verder, geduurende het Leven van den Koning, naar *Engeland* zond. Dit ontstond niet uit eene minagting voor 't *Stadhouderlijk gezag*, maar alleen uit zorge voor de bewaaring van *Stads Voorregten*; beroepende zig de Vroedschap op de *Privilegien*, en bijzonder op die van den 3 Jan. 1581, op naam van FILIPS DEN II, waar in gezegd word, *dat de verkiezing van Schepenen, uit eene Nominatie van veertienen, zou staan aan den Stadhouder, en in deszelfs afzijn aan die van den Raade in Holland.* Zie HANDV. bl. 76.

Schandelijk werden eenigen van deeze bewaarders der Vrijheid, in dat zelfde jaar, beklad van geheime verstandhouding met *Frankrijk*, door eenen JAN HOL: doch hij, deeze beschuldiging zullende gestand doen, herriep dezelve, met te zeggen: *O God, ik ken niemand van deeze Heeren: Ik heb ze nooit gezien: zij zijn onschuldig.* (Zie JAN HOL.)

Na den dood van Koning WILLEM, in 1702, hernam men alhier de schikking op de Magistraatsbestelling, gemaakt in 't jaar 1650.

In 't Jaar 1724, door de Regeering, ten behoeve van de Stad, op den 24sten October, de *Ambachtsheerlijkheid van Kudelstaart*, voor zo verre die tot de Provintie van *Holland* behoorde, voor een somme van 3000 Guldens, gekogt zijnde, werd, in 1726, de Burgemeester JOHAN VAN DE POLL als eerste Ambachtsheer daar van aangesteld.

De *Resolutien van Holland*, van 't jaar 1727 en 1728, geeven ons een omstandig bericht, van het geen 'er voorviel, in dien tijd, wegens de beschrijving van den Baron VINCENT WILLEM VAN HOMPESCH, als *Lid der Edelen in de Ridderschap. Schoonhoven* was de eerste der steden, die zich 'er tegen verzette; zij werd ondersteund door de Regeering deezer Stad, welke in haar *Protest*, tegen de *Propositie* van de *Ridderschap*, duidelijk aantoonde, dat gemelde Beschrijving niet kon of mogt geschieden, voor dat hij Baron, als zijnde een *Guliksch* Edelman, door 's Lands Staaten genaturaliseerd, of met het recht van Inboorlingschap was vereerd geworden; zo als dan ook alvorens geschiedde. Zie V. W. VAN HOMPESCH.

De Ambachtsheerlijkheden *Leimuiden* en *Vriezekoop* werden, door

door koop van den Graave VAN WARFUZÉ, en onderhandeling van den' Predikant PETRUS ELZEVIER, voor de somme van 43000 Guldens, aan de Stad gebracht; en op den 13 Maart 1728, de Heer en Mr. LIEVE GELVINCK de eerste Ambachtsheer.

Onder alle de Raadpleegingen, ter ondersteuning van de Koninginne van *Hongarijen*, tegen *Frankrijk*, stemde *Amsteldam* met *Dordrecht*, om, geduurende den Winter van het Jaar 1742, onder bemiddeling van de Staaten, de geschillen tusschen de Hoven van *Weenen* en *Versailles* te vereffenen. *Dordrecht* trok zelfs de verpligting der Staaten tot verderen onderstand in twijffel; doch de andere Steden en Gewesten waren van een ander gevoelen. De Regeering van deeze Stad bepaalde zig dan, om het getal van Manschap niet boven de 20,000 te doen gaan, om reden dat men zig niet boven vermogen bezwaren zoude. *Dordrecht*, daarentegen, beweerde sterk, dat, zo 'er onderstand moest plaats hebben, die verleend moest worden in Geld, en niet in Manschap. Met deze verschillen nam dat Jaar een einde, die met de levering van 20,000 Man, in 't volgende Jaar, beslist werden.

In dergelijke twisten werd de Staat ingewikkeld, door den Oorlog tusschen *Engeland* en *Frankrijk*, over de *Amerikaansche* bezittingen, en de gevolgen daar van, waar in de Staat met alle omzigtigheid, die daar toe vereischt wordt, besloten had, de naauwkeurigste onzijdigheid, ten nutte van Land en Volk, te bewaaren; 't welk, ten eeuwigen roem van hun, die toen het roer van Staat in handen hadden, met zodanige wijsheid en voorzigtigheid ten uitvoer werd gebracht, dat het als een der treffendste gedenkstukken der Nederlandsche Republiek voor eeuwig zal bekend zijn en blijven. De vreeze, echter, voor de nabijheid der *Fransche* Legers, gesterkt met de magt van *Oostenrijk* en andere Geallieerden, die de Grenzen van den Staat genaderd waren, was niet gansch, zo het scheen, zonder grond. *Gelderland* en *Overijssel* vreesden dat hun Grondgebied het eerst aan de beurt zoude leggen, ingevalle een der Oorlogende partijen, in geval van eenig verlies, de wijk of vlugt op het grondgebied van den Staat zoude mogen neemen; en buiten staat zijnde die afteekeeren, geene beveiliging zouden konnen vinden in eene onverzekerde onzijdigheid. De bezwaarnissen van die Provintien werden;

den, door wijlen Haare Koninklijke Hoogheid, verzagt, zo als wij verder, bij het verhaal der Geschiedenissen, zullen zien. Wat 'er, in laatere tijden, wegens de ontdekking van zeker plan van verdrag van Koophandel met de Vereenigde Staaten van Amerika is voorgevallen, en hoe onbillijk de Regeering dezer Stad, deswegens van sommigen behandeld zij, is bij eenen iegelijk in versche geheugenis.

Het eerste VOORREGT, op dat wij thans tot dezelve overgaan, 't welk ons onder het oog koomt, vindt men in de *Handvesten*, van den 27sten October des Jaars 1275, zijnde het verleenen van tolvrijheid, door Graaf FLORIS DEN VIJFDEN. Bepaalder Keuren en Voorregten verkreeg *Amsteldam* in 1301, door GUIJ VAN HENEGOUWEN. Na de verzoening met den Graaf, in 't Jaar 1318, werden de toen verleende Voorregten weder bevestigd. In 1337 schonk WILLEM DE VIERDE, onder anderen, de vrijheid van vergrooting; en in 1342 beschonk hij de Stad, zo als wij reeds gezien hebben, met de vrijheid van Regtsoeffening. In 1345 en 1346 vernieuwde Vrouw MARGAREET niet alleen de vorige, maar vermeerderde dezelve grootelijks, onder anderen met het regt, om nimmer van de Graaflijkheid te mogen gescheiden worden. Alle deeze Voorregten werden, in 1356, door haaren Zoon Graaf WILLEM DEN VIJFDEN, bevestigd: het geen drie Jaaren later, door Hertog ALBERT, als Ruwaard, mede geschiedde. In 1367 werd haar vergund, zich vrij te kopen van de Tollen van *Gouda* en *Schoonhoven*, na dat de Stad zig, in 't voorige Jaar, met hem verzoend, en eene boete van tien duizend Schilden, van vier en twintig Grooten, betaald had. Onder andere Voorregten, die zij, in 't Jaar 1386, verkreeg, was dat van vergrooting aan de Land- en Waterzijde, en in 't volgende Jaar van 't verleggen der Sluizen. Ook gaf gemelde Hertog haar, in 1389, de Visscherij der Binnenwateren in Erfpagt. Grooter was het Voorregt van den Haringvangt, 1391; als mede het geen wij onder de Regeering op dit Jaar gezegd hebben: dit werd gevolgd van de vrijheid van de begeeving van 't Bodeampt; en, in 1398, de vrijheid van Tollen te *Gouda* en *Schoonhoven*.

WILLEM DE ZESDE, na zijnen Vader ALBERT gehuldigd zijnde, bevestigde, den 20sten Maart 1405, alle de vorige vrijheden, en vermeerderde de Stads Voorregten met de vrijheid, om zo vee-

veele Lijfrenten te mogen opneemen, als haar goeddacht; het regt tot het begeeven van Ampten; en ook met dit, dat een Poorter niet meer zoude mogen verbeuren, dan zijn lijf en honderd ponden van zijne Goederen; deeze vermeerderde hij, 1409, met de vrijheid der Markttollen te *Heusden* en *Workum*, en ook om de Stad aan 't *Y* te mogen vergrooten.

JAN VAN BEIJEREN verleende aan dezelve, 1420, de Tolvrijheid door gansch *Holland*. Van geen gering aanzien waren die door FILIPS VAN BOURGONDIEN, in 1452, aan de Stad verleend werden; alle welke, in de Jaaren 1478 en 1479, door MARIA VAN BOURGONDIEN en MAXIMILIAAN bevestigd, en met eenige nieuwe vermeerderd zijn; zo als ook geschiedde door Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN in 1497, en in 1507 door Keizer MAXIMILIAAN.

Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN onthefte de Stad, in 1516, van de Verlofgelden op de Graanen.

In 't Jaar van 1547 werd aan de *Amsteldammers*, volgens aanwijzing van 't *Repertorium der Plakaaten*, bl. 59, de vrijheid verleend, in de Zuider Zee te mogen visschen, mids zig bedienende van Netten, die de bepaalde wijdte hadden, en geen versmoorden Visch aan Land brengende. In 1556 werden, door FILIPS DEN TWEEDEN, alle de Stads Voorregten bevestigd; en in 1581 verkreeg men weder de vrijheid, om de Stad te mogen vergrooten: 't welke naderhand, in 1586, door LEICESTER, bevestigd werd.

Van de GILDEN, of Genootschappen van Koop- en Handwerkslieden, (DUMBAR, in zijn *Kerklijk en Waereldlijk Deventer*, verstaat 'er door, gevestigde zameningen van Borgeren, een en dezelfde Neeringe of Koophandel drijvende, of een en dezelfde Konst oeffenende, of een en het zelfde Handwerk doende, aan zekere Wetten gebonden:) vindt men al vroeg, in de beschrijving der Kerkelijke Gebouwen en elders, melding gemaakt, van de Altaaren, die zij in dezelve bezaten: waar uit blijkt, dat dezelve al in de veertiende Eeuw in stand waren. De verandering, die hier omtrent plaats heeft, bestaat in vermeerdering, vermindering en ineensmelting van sommige van dezelve. Allen zijn met goede Keuren en Overlieden voorzien; eenige hebben ook Dekens, Proef- en Busmeester. Zie hier de namen der GILDEN,

met aanwijzing der Jaaren, waarin dezelve opgerecht zijn, en 't getal der Overlieden.

Overlieden	4.	van 't Kleermaakers Gilde, opgeregt	1475.
	6.	Groot Kramers.	1476.
	7.	Binnelandsvaarders.	1483.
	6.	Schoenmakers.	1485.
	4.	Vleeshouwers.	1502.
	13.	Timmermans, enz.	1524.
	6.	Houtzaagmoolenaars.	1529.
	4.	Vischkopers.	1530.
	4.	Bakkers.	1530.
	7.	Smids, enz.	1530.
	4.	Sleepers.	1531.
	3.	Metzelaars.	1533.
	3.	Tinnegieters.	1533.
	4.	Bergvaarders.	1539.
	2.	Bierbeſchooijers.	1539.
	4.	Bierdraagers.	1550.
	4.	Klompe-, Leestemaakers, enz.	1551.
	5.	Chirurgijns.	1552.
	4.	Koornmeeters, enz.	1556.
	4.	Koorn-Ligtermans.	1556.
	4.	Glas-, Kannen- en Aardewerk, enz.	1576.
	5.	Schilders, enz.	1578.
	4.	Koorn-Molenaars.	1578.
	4.	Mandemaakers.	1580.
	4.	Fruitverkoopers.	1585.
	4.	Linneweevers.	1589.
	4.	Koorndraagers.	1589.
	3.	Scheeps-Timmerlieden, enz.	1589.
	4.	Vlot-Schuitevoeders.	1590.
	4.	Oude Schoenmaakers.	1590.
	4.	Kuipers en Wijnrooijers.	1590.
	3.	Goud- en Zilverſmeden.	1601.
	8.	Roeij- en Zolder-Schuitevoerders.	1611.
	6.	Buiten- en Binnelandsvaarders.	1611.
	5.	Makelaars.	1612.
	4.	Bontwerkers.	1613.

Over-

Overlieden 6.	Waagdraagers.	1616.
4.	Turfdraagers.	1619.
4.	Hoedemaakers.	1620.
5.	Kleinkramers.	1621.
4.	Hoenderkoopers.	1622.
4.	Lootsmans.	1631.
5.	Laakenbereiders.	1638.
4.	Pasfement- en Lintweevers.	1641.
4.	Zijdeverwers.	1648.
5.	Boekdrukkers en Verkopers, enz.	1662.
5.	Kompasfe en Zeilemaakers.	1664.
5.	Laakenverwers.	1665.
4.	Koek- en Befchuitbakkers.	1691.
6.	Wijnkoopers, vernieuwd.	1679.
3.	Spekflagers.	1751.

Bekend is het, dat behalven deze, nog veele andere Fabriken, Neeringen en Handteeringen, in deeze ftad gevonden worden, die tot geene Gilden of Genootfchappen behooren.

Veiligheid, befcherming en verdediging der Steden, deed al van ouds de Schutterij noodzaaklijk zijn. Buiten dit waren de oude Schutters ook verpligt, de Graaven in den krijg bijteftaan, en met hunne Banieren te volgen, als de nood van 't land zulks vorderde; hunne hoofdzaak was echter het bewaaken der ftad. Wij zullen hier geen verdere melding maaken van de oude Schutterijen, die bekend waren, bij den naam van de *Voet-* en *Hand-Boogfchutters*, die onderfcheiden waren van de *Oude Schutters*, na welker vernietiging, in 't Jaar 1516, die der *Kloveniers* werden opgeregt: niet flechts om dat dezelve niet meer in wezen zijn, maar ook om dat hunne voorregten, aan de Regeering op voldoende voorwaarden afgeftaan, dus ook niet meer in aanmerking konden komen. Wel is waar, dat men, in tijden van beroerten, en ook nog in onze dagen, daar mede veel fcheen op te hebben; doch door wie gefchiedde zulks? Door Menfchen, aangefpoord door verfoeilijk eigen belang, en onkundige muitemaakers, die, door een grooten ophef te maaken van zaken, die niet meer in wezen zijn, en nimmer geweest zijn, onnozelen en dus ligt geloovenden verleidden, en tot zig trokken.

De drie gemelde *Schutterijen*, door verloop van de Schutters, in de tijden van vervolging, slegts in naam nog in weezen zijnde, geraakten, na 't sluiten der bekende Satisfactie in 1578, weder in stand. Doch in 't jaar 1580, werden zij, door Burgemeesteren, op last van Prinse WILLEM DEN I, met de Burger-Vaandelen tot één lichaam gebracht; welk vereenigd lichaam, na dien tijd, den naam van SCHUTTERIJE behouden heeft. Van deeze was het dat de Regeering, tusschen de Jaaren 1640 en 1650, de *Voetboogs-* en *Handboogsdoelen*, of van den Krijgsraad, tegen redelijke voldoening, overnam, zo als reeds lang te vooren met den *Kloveniers Doelen* geschied was. In 't jaar 1672, werden de Overmanschappen der Doelen mede vernietigd, en dus het nog eenigste Overblijffel der oude *Schutterijen* te niet gedaan.

Deeze Burgervaandelen, voorheen afgezonderd van de Schutters, werden voltallig gemaakt, uit de Poorters en Inwooners, bewaakten de Stad, en trokken mede ter Heivaart, zo wel als de Schutters; en dat al van vroege tijden af aan. Verscheidene van die Uittogten vindt men aangetekend; onder andere, naar *Nuits* 1475, welke aan hun hoofd hadden, den Schepen HENDRIK JANSZOON AKKERMAN; 1622 den 17den Sept. naar *Zwolle*; 1632 den 24sten Augustus naar *Nijmegen*; 1672 den 21sten Maij naar *Geertruijdenberg*, en den 11den Junij naar *Heusden*; 1673 den 5den Maij naar *Weesp*, en den 15den Sept. naar *Gouda*.

De verdeeling der stad in Wijken heeft mede al van vroeg af plaats gehad. In 1421 schijnt de Stad in vier wijken verdeeld te zijn geweest, twee aan de oude en twee aan de nieuwe zijde. Doch in 1481 werd ze in negen Wijken verdeeld. Het voornaamste der verschillen, die in 1578 tusschen de Regeering en de Burgers mede plaats hadden, was, het vermeerderen der drie Vendelen Schutteren tot zes, waar toe de oude Regeering niet verstaan wilde; en na die groote verandering werd de stad, in 't volgende jaar, in elf Wijken verdeeld. Ider Wijk had haaren Kapitein, Luitenant, drie Bevelhebbers, en twee Kolonellen over het geheel, waar van de eene was Oud-Burgemeester en de andere Raad. Deeze elf wijken werden, in 1613, tot 13, en in 1622 op 28 gebracht. In 1650, werden ze tot 54 vermeerderd. In 't jaar 1672 werden ze gebracht tot 60; doch, in 1681, weder verminderd tot 54, en in 1684, weder tot zestig verhoogd; op welk ge-

getal de Wijken en Kompagniën nog bepaald zijn. Deze zestig Kompagniën zijn verdeeld in vijf Regimenten, die benoemd zijn naar de kleuren der Vaandelen. De twee Kolonellen bleeven tot in 't jaar 1748. Doch, met de buitengewoone verandering, in den Krijgsraad, welke zijner Hoogheid, den Prinse WILLEM DEN IV, werd afgedrongen, behaagde het dien Vorst, dit getal tot op vijf te vermeerderen. Ieder Kompagnie heeft haaren Kapitein, Luitenant, Vaandrig, 3 Serjanten, en, als Onderofficiers, 3 Kapiteinen des Armes, gewoonlijk 24 Adels, waar van 'er drie Ontvangers en drie Schrijvers zijn. Verder 3 Corporaals, 3 Lanspasfaaten, en gewoonlijk 6 Asfistenten, 2 of 3 Tamboers. Verder moet ieder Kompagnie, met deeze en de waakende Manfchap, in tijd van nood, of bij plegtige gelegenheden, 100 man uitmaaken. Nog behooren tot deeze 60 Kompagniën vijf Provoosten, die door den Krijgraad worden aangefteld. Bekend is het dat aan deeze Kompagniën het bewaaken der ftad, het fluiten en openen der Poorten, wordt toebetrouwd; waar toe ieder nacht vier Kompagniën haare Wagt hebben, en met behoorlijke Hoofdwagten en Bijposten voorzien zijn.

De KRIJGSRAAD, waar onder de Burger Kompagniën onmiddelijk ftaan, beftaat uit de hier opgenoemde Perfoonen: de Kolonellen, Kapiteinen en Luitenants maaken den grooten; Kolonellen en Kapiteinen den kleinen Krijgsraad uit. Deeze vergaderen niet dan met voorkennisfe van Heeren Burgemeesteren, op befchrijving der Kolonellen; alleen bij enkele gevallen, worden de Vaandrigs daar mede toe beroepen.

De Keuren en Ordonnantien, hier toe behoorende, en die door dit aanzienlijk lichaam, met voorkennisfe van Burgemeesteren, van tijd tot tijd, zijn gemaakt, zijn te uitgebreid om ze hier in te voegen, en genoeg te vinden: die, welke in 't jaar 1580, hier op gemaakt werd, is in 1594, 1618, 1651, 1659, 1669, 1672 en 1681 vernieuwd en veranderd; de laatstgemelde verandering is te vinden in de nieuwe Ordonnantie van 1748. Doch hier dient nog gemeld te worden, dat de Officieren der vier Buitenwijken niet onder den Krijgsraad of Kolonellen behooren, maar dat die Kapiteinen onmiddellijk van Burgemeesteren afhangen, welke ook door hunne Edele Groot Achtb. worden aangefteld.

In

In deeze zestig Wijken zijn binnen de Stad 58 Brandspuiten; de meeste van die hebben ieder een spuit; doch Wijk 21 en 22, 23 en 24, 36 en 37, 38 en 39, 45 en 46 hebben maar ééne spuit met haar beiden. Daarentegen zijn in de wijken No. 14, 15, 16, 53 en 54 twee spuiten; hebbende wijk 42 en 48 'er geene. Behalven deeze zijn 'er nog 12 spuiten; voor de schepen in de Laag. Tot ieder spuit zijn ten minsten twee, en bij sommige drie *Brandmeesters*, welke worden aangesteld door Kolonellen, uit een drietal, door den Kapitein van de Wijk benoemd. De Generaale Brandmeester wordt door Burgemeesteren aangesteld; deze heeft zijne bijzondere Instructie, buiten de Generaale Brandkeure. Van der Heiden, wiens naam wij reeds hier vooren als den Uitvinder van deeze spuiten vermeld hebben, was ook de uitvinder der Lantaarnen; waar door zijn naam mede eeuwig leven zal. Hier herzeggen wij dat dezelve reeds in 't jaar 1669 hier in gebruik waren. Het getal derzelven binnen de stad word gereekend op 2815, in 17 wijken, waar toe de stad hier op verdeeld is.

Het zal niet onvoegzaam zijn, hier eenige melding te maaken van de *Nacht-* of *Ratelwacht*, die alhier, in 't jaar 1585, is aangesteld. Het getal van deezen bestaat uit 480 man, verdeeld in 120 Wijken, buiten eenige noodhulpen, staande onder twee Kapiteinen; de verdere Officieren zijn de Luitenants, Sergeanten, Corporaals en Adelborsten. De aanstelling van Kapiteinen hangt af van Burgemeesteren, en die der overige van Kolonellen.

De Stads Bezetting bestaat uit twee Kompagniën, ieder van twee honderd Man. De Kapiteinen, Luitenants en Vaandrigs, worden door Burgemeesteren aangesteld of benoemd, en verkrijgen hunne Acte of Commissie van den Prinse Erfstadhouder.

Het alleroudste van stads-zegels, dat men wil, vóór of op het jaar 1296 in gebruik geweest te zijn, zou een Koggeschip zonder Roer verbeeld hebben. Doch daar van is met zekerheid niets te zeggen. Met meer zekerheid word voor het eerste gehouden, dat geen, welk men bestempeld vind met den naam van het *Oud Zegel van Amsteldam*. Dit was mede een Schip als vooren, doch hebbende aan den mast hangen een schild, waarop een staande Leeuw; dit, waarvan men nog eenige af-

druk-

drukken van het jaar 1375 vindt, was men gewoon aan de Tolvrijbrieven te hangen.

Het tweede was 't Zegel tot de zaaken der Stad, zoo als het gedeelte van 't omschrift *ad Causas* aanwijst. Het Koggeschip is als 't voorige, maar heeft aan den mast een wimpel, waarin zijn drie *St. Andries Kruisfen;* twee zodanige vlaggen staan ook op het achterste van 't Schip. In hetzelve zit een Man, die in de linkerhand Stads Wapens houdt, en in zijn rechter dat van HENEGOUWEN. Nevens den Man ligt een Hond, met zijnen kop en beide voorste pooten op het schipsboord. COMMELIN zegt, van deeze nog geen uitleg gehoord te hebben. WAGENAAR zegt: *veelligt, om te kennen te geeven, dat, volgens de oude gewoonte op de vrije Scheepvaart, de Inlanders het regt van eigendom op de Ladinge behielden, zoo lang 'er nog een Hond in 't Schip in leeven bleeve.* 't Is mooglijk dat men dit 'er mede heeft willen te kennen geeven; doch ik voor mij zou liever gelooven, dat men 'er de getrouwheid aan den nieuwen Graaf, en voornaamelijk aan zijnen Broeder GUIDO VAN HENEGOUWEN, mede heeft willen aantoonen; dat naar mijne gedachten, door den Man die de beide Schilden houdt, genoegzaam bevestigd wordt. Schoon de tijd, van eerste blijken van dit Zegel, later zijnde, dit schijne tegen te spreken, blijft echter daar tegen de tijd, wanneer het gemaakt is, onzeker; en de duurzaamheid van hetzelve bevestigt mij nog meerder.

Het derde of Geheim-Zegel, gelijkende veel naar 't voorgaande, uitgenomen dat hier twee Mannen in volle harnas staan, houdende de achterste in zijne rechterhand een Zwaard, en in de linker het voorgemelde Wapen; de andere, een Heraut verbeeldende, houd met beide handen eene lange stang, waar aan een Vaandel met drie Kruisfen. De Cijfferletters 1548, geeven waarschijnlijk te kennen, 't jaartal waarin het zelve gemaakt is.

Verder heeft men 't Zegel der Stad *Amsteldam*, dat gemaakt is in het jaar 1656, en 't in de afbeelding genoegzaam met het voorige overeenkomt, doch in 't omschrift dit onderscheid heeft, dat in het voorige staat *Opidi*, en op dit geleezen wordt *Civitatis*, geevende het eerste den naam van Stedeken, en het laatste van Stad, te kennen. Het contra of tegen Zegel word gebruikt, om op de ruggen tegen de groote Zegels aan te drukken.

Stads

Stads Wapenschild bestaat in een rood Veld, met een zwarte Paal in 't midden, waarop drie witte of zilveren Kruisfen. De Heer VAN LOON en anderen, zijn van gedachten dat Graaf WILLEM DE VIERDEN, in het Jaar 1342, de stad met een driekruissig Wapenschild beschonken heeft; dan anderen zijn van gedachten, dat het ontleend is uit het Wapen van Heer JAN VAN PERSIJN: en als men zig op de oude Zegels beroept, om dit te bewijzen, zo als de Heer WAGENAAR doet, dan komt het daar mede veel beter overeen, dan dat van VAN LOON; want in 't Zegel der Tolbrieven vindt men de drie Kruisfen niet, maar wel den Hollandschen staanden Leeuw, doch wel in 't tweede gepaart met dat van HENEGOUWEN. Wij laaten ieder zijn gevoelen vrij. Denkelijk is het oude Wapen of Koggeschip in onbruik geraakt, met de schenking van de Keizerlijke Kroon op het zelve, daaraan vereërd door Keizer MAXIMILIAAN, in het Jaar 1488, om reden dat dezelve boven 't schild luisterrijker praalde, dan boven 't oude Koggeschip. Enkel ziet men dezelve daar boven, in den gevel van 't stads Excijnshuis in de Ouden-Brugsteeg. Het oudste Wapen, dat men aan de Gebouwen door twee Leeuwen ziet vastgehouwen, staat voor het Krankzinnighuis, met het jaargetal van 1562, en aan de Waag op den Dam, 1565. Doch het is als nog een Raadsel, van waar die herkomstig zijn; COMMELIN twijffelt zelfs aan 't verhaal, dat van 't Geslacht van *Boelens* daarvan wordt opgegeven.

De KOOPHANDEL is van die uitgebreidheid, dat wij in dit bestek 'er niet dan een flaauw denkbeeld van kunnen geeven, en zij, wien het Werk van LE LONG, en ook dat van LUZAC, *Hollandsch Rijkdom* genaamd, opzettelijk daar over geschreeven, bekend is, zullen ons dit ligt verschoonen. Echter moeten wij 'er iets van zeggen.

Men verdeelt denzelven doorgaans in drie takken; I. Voor zoo ver die bestaat in 't vertier der Waaren, die in de stad gemaakt, bereid, gebracht en gebruikt worden; waarvan men een groot deel kan leeren kennen, uit de benoeming der Gilden, die hier vooren geschied is. II. Voor zo verre dezelve zig uitstrekt, in 't ontvangen en verzenden, van goederen binnen deeze Landen, die men den Binnenlandschen noemt, en waar toe hier een menigte van Veerschepen en Schuiten gebruikt worden; met één woord

woord kan men 'er van zeggen, dat 'er bijna geen plaats in de uitgestrektheid van deeze Republiek gevonden wordt, of men kan, zo niet daaglijks, ten minsten weeklijks, goederen derwaarts zenden, en van daar weder te rug ontvangen; waartoe de Binnenlandsche Posten mede van grooten dienst zijn. En ten III. Voor zoo verre die bestaat in het ontvangen en verzenden van al wat de vier deelen der Waereld opleeveren, door middel van de Scheepvaart. Het eerste en tweede gedeelte van den Amsteldamschen Koophandel, wordt mede zeer aangekweekt door de drie vrije Jaar- en drie Week-Markten. En als men het oog slaat op de menigte van Zee-Kasteelen, en Pakhuizen, die in deeze stad gevonden worden, en die den Vreemdeling verbaazen, behoeft men niet te zeggen dat dit de Marktplaats der gansche Waereld is.

Wat den Buitenlandschen Handel of Scheepvaart betreft, heeft men buiten die van de O en W. Maatschappijen, en de vaart op Groenland en Straat Davids, (waarvan op bijzondere Artikels zal gesprooken worden) in aanmerking te neemen, als de oudste, de vaart op *Hamburg* en *Bremen:* want reeds lang voor dat *Amsteldam*, in het midden der veertiende Eeuw, in het Hanzé verbond trad, was deeze vaart en handel met Bier en Hout al vrij aanzienlijk; en schoon die van 't Hamburger Bier te niet gegaan is, blijft die van Hout en andere waaren een aanzienlijke tak. Het getal der Schepen van hier na *Hamburg*, en van daar te rug, is doorgaans zeer aanzienlijk.

Op deeze volgt in ouderdom, die op Braband en Vlaanderen, welke reeds 1396 langs de *Schelde* gedreeven werd, door middel van Beurtschepen op *Antwerpen*, *Brussel*, *Mechelen*, *Leuven*, *Gend*, *Duinkerken* en andere Steden.

Na dat de Amsteldammers al vroeg, zo wij zagen, op *Hamburg* en *Breemen* voeren, breidden zij dit verder uit naar Zweeden, Deenemarken en Noorwegen; waartoe hun reeds in het Jaar 1368 vrijheid verleend werd, om welken tijd zij ook reeds een Volkplanting op *Schoonen* hadden opgerecht; waarop zij, en in gemelde Rijken handelden in Wijnen, Bieren, Lakenen en Lijwaaten. Het voornaamste dat men van daar herwaard voert, zijn Hout, Pek, Teer, Talk, Huiden, IJzer, Koper en Stokvisch, enz.

enz. en men voorziet dezelven daarentegen met Wijn, Brandewijn, Tabak, Zout, Kaas, Specerijen, enz.

In 1414 kreegen die van *Amsteldam* reeds vrijheid, van Hertog ERIK VAN SAXEN, om in zijne Landen te handelen. Doch een voornaam deel van den handel op Duitschland en Zwitzerland geschied over *Keulen*, met Schepen die men Smoreuzen noemt, en die hunne gewoone legplaats op de *Buitekant* en *Geldersche Kaade* hebben; doch deeze zijn onderscheiden van de Beurtschepen, op *Wezel*, *Emmerik*, *Dusseldorp*, enz. De Goederen daar mede herwaards en derwaards, zijn te veelvuldig, hier alle te noemen. Na deeze laaten wij volgen den Koophandel op de *Oost Zee*, welke mede al vroeg in stand geweest is. Bekend is het, welk een aanzienlijke tak van handel 'er tusschen de Steden *Dantzig* en *Amsteldam* gedreeven wordt; men behoeft, om 'er zig een denkbeeld van te maken, alleen de Graanhandel buiten die met Hout, Hennip, Vlas, Olijzaaden, Huiden en Wasch te noemen, wordende deezen handel door zes Directeuren bestierd.

In de veertiende Eeuw voerden de Amsteldammers Zout en Wijn uit *Frankrijk* naar de *Oost Zee*; en schoon de Koophandel op dat Rijk, door den Oorlog, zwaare schokken heeft geleeden, heeft het belang, zo wel der Nederlanders, als dat der Franschen, denzelven telkens weder in order gebracht, en naar maate van den aanwas der belanghebbenden, meer en meer doen uitbreiden. Onder de menigte van Goederen, die van hier derwaarts gezonden worden, munten uit, die, welke hier te Lande gemaakt worden, en verder Zoute Visch, Haring, Traan, Baleinen, enz; en die van daar komen, bestaan meest in Wijnen, Brandewijnen, Azijnen, Papieren, Vrugten, gemaakte Stoffen, enz.

De Lakenhandel, die voorheen hier zeer bloeijende was, deed al vroeg den handel op Engeland van groot gewicht zijn, en het is waarschijnlijk, dat van hier, reeds in de veertiende Eeuw, mede op Engeland en Schotland gevaaren is; en ware niet de baatzugt en afgunst der Engelschen, van tijd tot tijd, ten hoogsten toppunt gesteegen, zoude zeker, hoe groot ook de Koophandel met deeze Natie is, dezelve nog uitgebreider en met

meer-

meerder voordeel gedreeven worden. Om hier van overreed te zijn, behoeft men maar 't oog te slaan op de Parlements Acte van 't Jaar 1651; en hoe zeer de Nederlanders in 't algemeen, en bijzonder die van deeze Stad, met de komst van WILLEM DEN DERDEN tot den Throon, voor den handel eene meerder vrijheid verhoopten, zag men dezelve, echter, niet ten voorschijn komen. Ja men zou mogen zeggen, dat de Koophandel van deeze Stad, en van de gansche Republiek, van geene Natie meerder benadeeld is, dan van deeze: waar toe men 's lands geschiedenissen maar met een vlugtig oog behoeft te doorloopen, en daar mede de daaglijksche ondervinding te paaren, zonder in aanmerking te neemen, dat zij, met hunne fabrieken, onze Inlandsche genoegzaam in den grond booren.

SPANJE, schoon 'er al voor de beroerten een aanzienlijke handel op gedreeven werd, verbood dien aan de steden, die den Koning waren afgevallen: en dus bleef *Amsteldam* tot in 't jaar 1578 in 't bezit van denzelven; doch verloor dien toen mede. Met de sluiting van 't bestand 1609, werd dezelve weder algemeen; doch met de eindiging daar van, werd ze weder op nieuw verboden, tot in 1648. Doch zeker is het dat Spanje, hier door, het meeste nadeel geleeden heeft, wijl 't hem voornaamelijk zijne bezittingen, in de andere waerelddeelen, heeft doen verliezen, en daarenboven zich genoodzaakt gevonden heeft, om in 1650 een verdrag van vrije Scheepvaart toetestaan, en ons vrij te laaten, de kostbaarste waren van daar te haalen, en hem de onze toetevoeren. Nogthans is die van PORTUGAL van geen minder aanbelang.

Wel is waar, dat men, al vroeg, van hier op *Italie*, de *Middelandsche Zee*, en de *Levant*, eenigen Koophandel gedreeven heeft. Doch, na dat de Jooden, in 1549, uit *Portugal* verdreven, hier een verblijfplaats gevonden hadden, schijnt deze handel zig hier eerst gevestigd te hebben, welke naderhand, door de werkzaamheid der nijvere *Amsteldamsche* Kooplieden, in *Italie*, den Archipel, te *Constantinopole*, *Smirna*, *Scandrona*, enz. verder werd uitgebreid. Ja zij handelden reeds, in 't Jaar 1610, op de kusten van *Barbarije*. Na dat, zo als wij hier boven gezegd hebben, de vaart op *Spanje*, in 't Jaar 1568, verbooden was, heeft men zig, langzaamerhand, toegelegd op de

de vaart op *Archangel.* Al vroeg in de voorgaande Eeuw, trachten de Burgemeesters van *Amsteldam*, met den *Czaar van Moskovie*, een verdrag van Koophandel te sluiten; doch het liep aan tot het Jaar 1631 eer dit tot stand kwam; van dien tijd af aan is het zeer gewigtig geworden. Aan deezen uitgebreiden Koophandel en Scheepvaart is sedert een uitsteekend gemak bezorgd, door het oprechten der *Wisselbank*, in 't jaar 1609. Zie WISSEL en WISSELBANK. Onder de *Gilden* zijn mede verscheiden opgenoemd, die ten dienste van den Koopman strekken. Behalven deeze vindt men in deeze Stad een verbaazend aantal Persoonen, die hier toe medewerken, en van deezen zenuw van den staat hun eerlijk bestaan genieten; als de bedienden der Posterijen, Boden, Waagdraagers, Pakkers, enz.

Zo veel reeds van deeze groot waereldstad, schetswijze, gezegd hebbende, staan ons nu te vermelden de naamen der VOORNAAME MANNEN, die tot eer van dezelve zig vereeuwigd hebben; laatende het geen verder van hun moet gezegd worden over voor hunne bijzondere Artikelen. Deeze zijn, om hunne geboorte of langduurig verblijf, de volgenden: * *Nicolaas Hervicus*, * *Johannes* en *Alardus van Amsteldam*, *Nicolaas Cannius*, * *Cornelis Crocus*, * *Johannes Sartorius*, * *Johannes Timmannus*, * *Johannes Monsenius*, * *Nicolaas Everhard*, * *Sijbrand Pompeus Occo*, * *Gisbertus Horstius*, * *Bernhardus Desfenus Kroonenburg*, *Pieter Paauw*, *Dirk Volkert Koornhert*, *Hendrik Laurenszoon Spiegel*, * *Roemer Visscher*, * *Petrus Opmeer*, *Maarten Janszoon Koster*, * *Sebastiaan Egbertszoon*, * *Ellerd de Veer*, * *Cornelis van Haemroden*, *Jacob van Heemskerk*, * *Nicasius de Silla*, * *Jacob van Neck*, *Jacob Willekens*, * *Cornelis Pieterszoon Hooft*, * *Cornelis Janszoon de Haan*, *Dirk Janszoon Goedhals*, *Laurens Reaal*, * *Hendrik Korneliszoon Lonk*, * *Adriaan Paauw*, *Jan van Galen*, * *Willem Boreel*, *Michiel Adriaansz. de Ruiter*, *Abraham van der Hulst*, *Isaac Swecrs*, *David Sweers*, * *Dirk Schaap*, *Petrus Plancius*, * *Jacobus Jansonius*, * *Cornelis Gijsbert Plemp*, *V. F. Plemp*, *Maximiliaan Sanderus*, *Jacobus Laurentius*, *Simon Episcopius*, * *Willem Janszoon Blaauw*, *Johan Blaauw*, * *Fredrik de Vrij*, * *Gerrard Schaap Pieterszoon*, *P. C. Hooft*, *Caspar van Baarle*, *Geerardt Brandt*, *David*

Blon-

Bondel, Johannes Cloppenburg, Arn. Senguerd, * *Johannes van Horne,* * *Nicolaus Fontanus,* * *Nicolaas Johannes van Wassenaar, Alexander Morus; Ludovicus Wolzogen, Johannes van der Waaijen, Benedictus Spinosa, Willem Deurhof, Willem Sewel,* * *Gerard Croese, Petrus Francius, Gerbr. van Leeuwen, Goverd Bidloo, Ludolf Smids;* * *Burchardus de Volder, Johannes Hudde, Nicolaas Tulp, Nicolaas Witsen,* * *Johannes Commelin, Fr. Ruisch, Lambert ten Kaate Hermansz, Jacobus Philippus d'Orville, Gerard Adr. Brederode, Samuel Coster, Jan Harmens Krul, Joost van den Vondel, Jan Vos, Reinier Ansloo, Jan Zoet, Johan Six,* * *Joan Six van Chandelier, Jeremias de Dekker,* * *Andries Pels,* * *W. G. van Focquenbroch, Pieter Verhoek,* * *Johan Pluimer, Thomas Arents,* * *Johan van Broekhuizen,* * *Lucas Rotgans, Laurens Bake, Katrina Lescaljє,* * *Jan de Regt, Claas Bruin, Daniel Willink,* * *Jan B. Wellekens, Pieter Vlaming, Sijbrand Feitema, Jan de Marre,* * *Pieter Lastman, Hendrik de Keizer, Johannes Torrentius,* * *Roeland Rogman,* * *Warnart van der Valkart, P. D. de Rijke, Rembrand van Rhijn, Jacob Sandrart, Ferdinand Bol, Jacob Bakker,* * *Salomon de Koning,* * *Pieter Janszen,* * *Otto Marcelis, Govert Flink,* * *la Tombe,* * *Philippus de Koning, Jan Baptist Weenix, Gerbrant van Eekhout, Jacob van der Does,* * *Emanuel Meurlant, Barend Graat, Willem Kalf,* * *Gerrard Pieters van Zijl,* * *Willem Schellings,* * *Willem van de Velde, Adriaan van de Velde, Cornelis en Jan Visscher, Jan van der Heiden,* * *Izaak Dusart, Gerrard de Lairesse, Eglon van der Neer, Adriaan Bakker,* * *Alb. Meijering, David van der Plas,* * *Jan van Kessel, Jan Luiken, Johannes Verkolje, Nicolaas Verkolje,* * *Johannes van der Bent, Johanna Koerten,* * *François Dunks,* * *Jan van Alen, Abram Stork,* * *David Colijns, Jan Hoogzaad,* * *Jan Griffier,* * *Hendrik Carre, Dirk Dalens,* * *Michiel Maddersteeg, van Overbeek, Rachel Ruisch,* * *Albert van Spiers,* * *Theodorus van Pee, Adam Silo, Philip van Dijk,* * *Jan van Huisum, Jacobus en Arnout Houbraken, Hieronijmo van der Mijn, Izak Walraven, Jacob Appel, Jan Wandelaar, Cornelis Pronk, Abram de Haan, Jacob de Wit, Cornelis Troost, Schoenmaker, Rademaker, J. Wagenaar.*

Van die geenen, welke met een * getekend zijn, vindt men geene afbeeldsels in 't Koper gebracht.

Allergevoeglijkst konnen wij hierop laaten volgen, de voornaame Personaadjen, welke deeze Stad met hunne tegenwoordigheid vereerd hebben; JAN VAN AVENNES in het Jaar 1296; Hertog ALBERT VAN BEIJEREN 1359; Graaf WILLEM DE ZESDE 1405; JAN VAN BEIJEREN 1420; FILIPS VAN BOURGONDIEN, JAN VAN NASSAU en de BISSCHOP VAN LUIK 1445; de Cardinaal DE CUSA 1450; KAREL, Graaf van Charlois 1467; KAREL DE STOUTE 1468; MARIA en MAXIMILIAAN 1478; MAXIMILIAAN 1486; FILIPS VAN BOURGONDIEN 1494; Keizer MAXIMILIAAN 1507; Prins KAREL 1515; CHRISTIAAN DE TWEEDE, Koning van Denemarken 1520; KAREL DE VIJFDE 1540; FILIPS DE TWEEDE 1549; Prins WILLEM DE EERSTE 1566; BREDERODE 1567; Don FREDERIK DE TOLEDO 1572; de Heer VAN HIERGES 1573; de Hertog VAN ALBA 1573; WILLEM DE EERSTE 1580 en 1585; LEICESTER 1586 en 1587; MAURITS 1594; MAURITS, Prins van Oranje 1618; de KONING VAN BOHEMEN 1620; de KONING VAN PRUISSEN 1629; HUGO DE GROOT 1631; MARIA DE MEDICIS 1638; MUSTAPHA AGA 1641; FREDERIK HENDRIK, WILLEM DE TWEEDE, deszelfs Gemalin, enz. 1642; MARIA DE GONZAGA en Prins WILLEM DE TWEEDE 1645; AMELIA VAN SOLMS 1655; Don ESTEVAN DE GAMMARRA 1657; de Vorst van Anhalt en zijne Gemalin, de Keurvorst van Brandenburg, Princes MARIA HENRIETTA, WILLEM en MAURITS VAN NASSAU 1659; WILLEM DE DERDE en zijne Moeder 1660; WILLEM DE DERDE 1666 en 1672; de Keurvorst en Keurvorstin van Brandenburg en JOHAN MAURITS VAN NASSAU 1674; WILLEM DE DERDE en zijne Gemalin 1684; 't Moscoviesch Gezantschap 1707; de Czaar en Czaarin van Moscovien 1717; MARIA LOUISA VAN HESSENKASSEL, de Prins EUGEEN en Hertog MARLBOROUGH 1709; DE KONING VAN PRUISSEN 1711; de Veld-Marschalk BETHANIE en zijne Gemalin, WILLEM DE VIERDE en zijne Gemalin en Dochter 1747; WILLEM DE VIERDE 1748; de Koning van Pruissen 1767; de Koning van Denemarken, WILLEM DE VIJFDE en zijne Gemalin, de Hertog VAN WOLFENBUTTEL 1768; PASCAL PAOLI 1769; de Koning van Zweeden 1779; Keizer JOZEPHUS 1781. Bij eenige Inkomsten van deeze bovenstaande Personaadjen, heeft zig de Stad in haaren grootsten luister vertoond, gelijk zulks door bekwaame pennen beschreeven is: als die van MARIA DE MEDICIS, door den

den vermaarden BARLEUS; die van MARIA HENRIETTE, door NOLPE; en die van WILLEM DEN VIJFDEN, door de welbesheede pen van den onsterflijken WAGENAAR; een Schrijver, die zig in de kleinste omstandigheden groot vertoond heeft. Deeze drie gedenkstukken zijn teffens met keurlijke prentverbeeldingen versierd, en brengen geen gering sieraad aan de Atlasfen van deeze Stad en Vaderlandsche Historie toe. Hoe groot en prachtig zig *Amsteldam* bij die gelegenheden vertoond hebbe, en altoos vertoont, heeft het haar, echter, ook niet gemist, op verscheiden tijden, aan rampen en onheilen onderhevig te zijn, tot welker optelling wij nu overgaan.

't Geen *Amsteldam* te beurte viel, in het Jaar 1204, is reeds onder GIJSBERT DE EERSTE verhaald. Aan haare tweede verwoesting, die in 't jaar 1300, door de *Kennemers*, zoude geschied zijn, twijffelen wij: want van waar zou GIJSBERT DE III weder aan die magt gekomen zijn, om de Stad met houten bruggen en torens te versterken? om nu niet te zeggen, dat hij als balling buitens lands zwierf. Hij had immers geen regt meer op 't zelve: dewijl *Amsteldam*, reeds al voorheen, door Graaf FLORIS DEN V aan JAN VAN PERSIJN geschonken, en deeze gift door GIJSBERT, in 't jaar 1285, bevestigt was. En hoe, na den moord van FLORIS, AMSTEL alles verbeurd had, is ook reeds gemeld. Meerder zekerheid is 'er voor het onheil, dat haar trof in 1304, door 's Graaven ongenade, om 't ontvangen van eenige ballingen, binnen haare vesten; toen moesten niet alleen Bruggen en Vesten vernietigd, en dubbel gruit betaald worden; maar 't verloor ook de vrijheid der Markten.

Onder 't Art. HOEKSCH en KABELJAAUWSCH zullen wij moeten melden, het deel dat de Stad, in de Jaaren 1366, 1405, 1420, 1444 en 1445, aan die twisten had. Onder dit alles was in dezelve, in 't jaar 1421, op den 23sten van de maand April, eene verbaazende schaade veroorzaakt, door een zwaaren brand, welke niet alleen een derde van de Stad, maar ook 't *Raadhuis*, *de Nieuwe Kerk*, *de H. Stede*, *het Gasthuis* en *Bagijnhof*, tot assche verteerde. Van een dergelijk noodlot, doch niet zo streng, werd ze weder beloopen in 1452. In 1473 leed zij geen nadeel aan huizen, maar wel aan schepen, door dien de *Fransche* Kapers, in dat Jaar, dezelve tot voor de Stad weghaalden. Geen

 min-

minder nadeel werd haar, door de *Gelderschen*, in 't jaar 1479, toegebracht; waar in die van *Utrecht* mede hun best deeden, na dat zij de Stad *Weesp* bemagtigd hadden. Alle de gebouwen voor de *St. Anthonies Poort* werden om verre geworpen. Aan de *Ypesloot* wierpen de *Amsteldammers* een Blokhuis op, om hun den doortocht te beletten; echter was de Hertog VAN GELDER vermetel genoeg, om door eenen Priester uit *Weesp* de Stad te doen opeischen; maar het antwoord was, nog zo verre niet gebragt te zijn, om van Heer te veranderen. Hertog KAREL deed hier op een aanval doen op het Blokhuis, terwijl men 'er nog aan arbeidde. Eenige *Gelderschen* geraakten 'er binnen. De Bevelhebber GERRIT VAN NIEROP, hun ontwaar wordende, maakte zo veel gerucht, dat het geschut van de schepen op hun gelost werd. De *Gelderschen* hierop de vlugt naar de Stad neemende, liepen REINIER MOSTERT met een bende burgers in den mond, aan wien zij zig moesten overgeeven; waar op de Hertog aftrok. Deeze Ramp werd gevolgd door een ongemeenen Watervloed, op den 15 October des jaars 1508. 't Water verhief zig tot die hoogte, dat veele huizen der Stad onbekwaam ter wooning werden. De Dijk tusschen *Muiden* en deeze Stad bezweek voor de kracht des waters; zwellende de Zuiderzee tot die hoogte, dat het water alomme over den dijk liep, en de landerijen met schuiten bevaaren werden.

Hertog KAREL, om een volgenden aanslag beter te doen gelukken, trok, in 't jaar 1512, op den 20 December, weder van *Utrecht* naar *Amsteldam*, bij zig hebbende 1100 mannen; hij stak den brand in de voorstad buiten de *St. Anthonies Poort*, vernielde eenige schepen in de Oude Waal, waar van PONTANUS, in zijne *Geldersche Geschiedenissen*, het getal tot 22 begroot, en trok daarna weder te rug.

Om voor dergelijke aanvallen veilig te zijn, wierpen de *Amsteldammers*, Ao. 1517, een Schans bij het huis *ter Horst* op: doch hoe veelen hier hun leeven waagden, kon dezelve niet tot stand gebracht worden. De *Gelderschen*, zig in 't jaar 1527 weder van *Utrecht* meester gemaakt hebbende, was men hier zorgvuldig op zijne hoede. Een der Burgemeesteren was reeds met eenige knechten naar *Muiden* getrokken; doch de Kastelein van 't Slot weigerde dezelve te ontvangen. Echter was men, in 't vol-

volgende jaar, niet zonder reden, bedugt, voor een overval of ongenoodigd bezoek van MAARTEN VAN ROSSUM. Men vindt op dien tijd den Burgemeester KOLIJN gemeld, als een der Kommissarisfen, tot de werving van Krijgsknechten.

In 1532 werd het *Reguliers Klooster* door den brand vernield. De Monniken, die men verdacht hieldt, 'er zelve de oorzaak van geweest te zijn, om zig van hunne fchulden te ontdoen, namen de wijk naar *Heiloo*. Twee jaaren laater trof de Stad, voor de eerftemaal, zo verre mij gebleeken is, de bezoeking der Pest; waarop de Regeering verfcheiden nuttige Ordonnantien maakte. Ik heb reeds gezegd, dat het geen zijne betrekking tot de *Wederdoopers* heeft, op het Art. van hun zal vermeld worden; hier tekene ik alleen aan dat de beroerten, door hun verwekt, de Stad meer drukten, dan de bedreiging van eenen MEINARD HAM, die, als tot de *Gelderfchen* behoorende, zig mengde in de toen zweevende gefchillen met *Denemarken* en *Zweeden*. Deeze, die zig een *Geesfel Gods* en *Schoppen Koning* noemde, dreigde den *Amfteldammers*, hunne Stad te zullen verwoeften. Doch de voorzorge, die men hier tegen in 't werk ftelde, deed dit bij zijne bedreiging blijven.

Het geen *Amfteldam* en deszelfs bewooners op het fterkfte getroffen heeft, in de jaaren 1560 en 1567, wegens de vervolging tegen de *Onroomfchen*, zal men vinden onder de *Kerkelijke Gefchiedenisfen*. Hier kan men niet voorbijgaan aantetekenen, dat de Koophandel, om deezen tijd, door die van *Denemarken*, ten aanzien der nieuwe belastinge, zeer benadeeld werd; zie VELIUS, *Kronijk van Hoorn*, bl. 391. Een deerlijk lot trof de Stad in 't jaar 1570, door een zwaaren Storm en hoogen Watervloed; welk onheil haar weder trof in 't Jaar 1593, en ontzaggelijke fchade toebracht, door 't vergaan van veele fchepen in Tesfel. Op den 2den dag van 't jaar 1602, gevoelde men zo hier als elders eene zwaare Aardbeeving; welke, in dat zelfde jaar, gevolgd werd van een groote Pestziekte, waar door, in één week, tusfchen de 7 en 800 menfchen werden weggerukt. VAN SANTEN, in den *Spiegel van Gefchiedenisfen*, zegt dat 'er meer dan 300 kinderen in de Weeshuizen ftierven, doch dat niemand van de boeven in 't Rasphuis 'er van bevangen werd. Gemelde VAN SANTEN heeft mede aangetekend, dat tusfchen den 22ften en 23ften

Januarij, des jaars 1610, door een ſtijven Noordwesten wind, het water gekomen was tot boven 't peil van den *Allerheiligen vloed*; dat het, binnen *Amſteldam*, door de Warmoesſtraat liep, binnen en buiten veele ſchade veroorzaakte, en de wooning van den Burgemeester P. BOOM, ſtaande tusſchen de Stormſteeg en het oude Convoij op den Agterburgwal, in gevaar geraakte, om van deszelfs grondvesten gerukt te worden. Ook ſcheurde in den Diemerdijk een gat ter lengte van eenige roeden.

In 1618 werd de oude Reguliers Toren door den brand vernield; gelukkig ontdekte men tijdig genoeg de heillooze aanſlagen van ſommige Brandſtichters. Het oproer, in het volgende Jaar voorgevallen, om de Boterpacht, werd hevig aangevangen; doch door de zorge der Overheden, geholpen door de goede Ingezeetenen, nam dit ſpoedig een einde. Beklaaglijk was het uiteinde van een Vrouwsperſoon, die, op de beſchuldiging van een Toveres te zijn, in 't Water geſmeeten werd, en 'er weder uitgehaald zijnde, het, nogthans, beſtierf. Den 7den en 8ſten der maand Maart 1625, liep de wind N. W. ten Westen, en verhief zig met den avond zeer geweldig; waar door het Water van de Zuider Zee zo hoog liep als met den Allerheiligen Vloed: op ſommige plaatſen, en bijzonder aan den Dam Sluis, werd zulks met een tijdvaars getekend. 's Nagts om twee uuren, tusſchen Zaturdag en Zondag, ſtond het Water bijna op het midden van den Dam, en aan de drempels en Stoepen op den Nieuwendijk; doch in de Warmoesſtraat niet zo hoog als in 1610, door de verhooging aldaar geſchied.

De Pest, die wij nu meer dan eens gemeld hebben, woedde weder allerhevigst in het Jaar 1635; wordende, in eenige weeken, tusſchen de twaalf en dertien honderd Menſchen ten grave gebracht. Het getal der dooden beliep in dat jaar 17193; zie VAN ZANTEN, bl. 20, en in 't volgende jaar 8177. Op Kersnacht Ao. 1637, had men alhier weder een ongemeenen Watervloed; doch vreeslijker was de nacht tusſchen den 6den en 7den Januarij 1640, woedende dien ganſchen nacht eene ſchrikbaarende ſtorm, en felle ruk- en dwarlwinden. Het lood van de Amſteldamſche Koornbeurs, hoewel met ſpijker op ſpijker op het hout vastgemaakt, aan den eenen hoek losgeſcheurd, werd als een papier in een gerold: de Weerhaan en IJzeren Spil waren van den

Re-

Reguliers Toren in 't Water gewaaid; de Spits van de Nieuwe Zijds Kapel lag op het dak, en de schade aan Burger Huizen was ongemeen. Op den 25sten Maart van dat zelfde jaar, gevoelde men, vroeg in den morgenstond, eene Aardbeeving, die, echter, weinig schade veroorzaakte. Op den 11den Januarij 1645, ontstond, met een stijven N. O. Wind, en koud vriezend weder, op den middag, door achteloosheid van eenige Loodgieters, brand in het Dak van de Nieuwe Kerk, die, wat moeite men aanwendde, niet te bluschen was: 's nademiddags was het gansche houten gewelfsel, Dak, Toren, Klokken en Orgel al ter neder gestort; blijvende van het geheele gebouw niets overig dan de Muuren; van de spoedige herbouwing hebben wij, onder de *Gebouwen*, reeds melding gemaakt. Ook ontstond 'er een zwaare brand, in dat zelfde Jaar, in de Brouwerij *de Zwaan*, toen staande op den Nieuwe Zijds Achterburgwal, en behoorende in eigendom aan den Schepen ALBERT PATER.

Groot nadeel leed Nederland, en bijzonder *Amsteldam*, in haaren Koophandel, door de Kaperij ter Zee, en bijzonder door een verbod van invoer van Vreemde Stoffen uit *Frankrijk*; waarvan de oorzaak omstandig, bij AITZEMA., III. Deel, bladz. 124. te vinden is, en ook hier na, op 't Art. VEREENIGDE NEDERLANDEN, zal vermeld worden. Van het geen *Amsteldam* trof in 't Jaar 1650, zie men wat reeds op 't Art. AARSBERGEN gezegd is, en 't geen verder onder de GESCHIEDENISSEN en op het Art. WILLEM DE TWEEDE volgen zal.

De groote Watervloed van 't Jaar 1651, op den 5den Maart, veroorzaakte, onder andere schaden, eenen doorbraak op twee plaatsen in den *St. Anthonies Dijk*; waar door de *Diemermeer* geheel onder water geraakte. Men heeft van dit Noodlot twee fraaije afbeeldingen, als een door NOLPEN, en een door PICART. Op den 21 Maij, viel genoegzaam boven de Stad een verschrikkelijk Onweder; twee Huizen, buiten de *St. Anthonies Poort*, werden door den Donder ter nedergeworpen, en een Man in eene Praam dood geslagen. De 7de Junij van het volgende Jaar is de dag, die in 't geheugen is gebleeven, door den Brand van 't Oude Stadhuis, die zo hevig toenam, dat 'er niets dan de Muuren, en een gedeelte van den Toren staan

bleef: de afbeelding daarvan, die men voor de beste houdt, is die door DE BAAN.

De aanvang des jaars 1653 was, door zwaare stormen, niet voordeelig, en in dit gansche loopende Jaar werd hévig geklaagd over verval van Koophandel. Sommigen bepaalen het getal der ledigstaande Huizen, binnen de Stad, op veertien of vijftien honderd; anderen begrooten het wel tot drie duizend. In 't volgende Jaar woedde de Pest sterker dan zij ooit gedaan had; bedraagende het getal der Dooden, van den 3den Julij tot den 25sten December, 13087, waarvan in het Pesthuis stierven 658. Zie hier de Lijst.

3. Julij	97.	2. October	798.
10. dito	136.	9. dito	748.
17. dito	145.	16. dito	807.
24. dito	221.	23. dito	704.
31. dito	336.	30. dito	685.
7. Augustus	363.	6. November	635.
14. dito	455.	13. dito	617.
21. dito	460.	20. dito	535.
28. dito	613.	27. dito	540.
4. September	758.	4. December	424.
11. dito	745.	11. dito	375.
18. dito	723.	18. dito	201.
25. dito	826.	25. dito	170.

Tusschen den 6 en 7den November 1654, ontstond een zwaare Brand in een Smeersmelterij, op 't Spui. Ook verbrandde, den 10den Maart, een Schip op stroom liggende. Op den 16den Januarij 1657, verbrandden weder twee Lijnbaanen. Den 12den September van dat zelfde Jaar, des avonds om half tien uuren, sprong de Kruidtoren buiten de Heiligewegspoort, met zulk een vervaarlijk geweld, dat verscheiden Boomen, met wortel en al, uit den grond gerukt werden, en verder verscheiden Huizen groote schade leeden. In het volgende Jaar ontstond 'er, op den 5den December, in 't midden van den nacht, een zeer zwaare Brand, op de Oude Schans: het nederstorten van het Gebouw kos-

koste aan veele Menschen het leven, onder anderen aan den Fabriek- of Stads-Brandmeester, DIRK WIJNANTS. Een zwaar onheil trof sommigen, door 't invallen van de Lelijsluis, op den 14den Maij 1659. Niet minder gevaarlijk was de Brand, op den 2den Januarij 1660, in de Suikerbakkerij van DAVID NUITS, op de Heeregragt bij het Blaauwhuis, zijnde een fraai gebouw, geheel van witten Hardsteen; nog tweemaal in dat zelfde jaar op de Elandsgraft, en eens op den Nieuwe Zijds Achterburgwal. Van meer gevolg was die in de Barndesteeg, op den 6den October 1662. Op den 29sten April 1664, vertoonde zig boven deeze Stad een vuurige Kloot, die in dikke straalen verspreid, daarna, geduurende eenige avonden, zig als een Komeet deed zien. Op den 20sten December viel een regen, die terstond in ijs veranderde; zeer veel leeden hierdoor de Boomen, krijgende takjes van een vinger, binnen kort, de dikte van eenen arm; deeze zwaarte deed dezelve met groot geweld afscheuren. Andere boomen, min vast in den grond, werden met wortel en al om vergerukt; eene menigte behield men door 't branden van Pektonnen onder dezelve. Treffender onheil was de pest, die veele menschen in dit jaar weg rukte. Ook storte, in dit jaar, de kleine Kraan, op het Bikkers Eiland, door het hijssen van eenen Moolensteen in. Op den 26sten November 1665 werd de Stad op nieuw met een gevaarlijken watervloed gedreigd; loopende het water over den Nieuwendijk, Nieuwemarkt en door de Warmoesstraat, en veroorzaakende groote schade. Op den 29sten December des jaars 1669 ontstond weder een felle brand, in een groote nieuw gebouwde Suikerbakkerij, op de Lauriergraft, waarvan de schade begroot werd op 195000 guldens; welk ongeluk gevolgd werd van een anderen brand, mede in een Suikerbakkerij, op de Lelijgraft, bij de Prinsegraft, in 't jaar daar aanvolgende, tusschen den 27sten en 28sten Augustus; de schade, hier door veroorzaakt, beliep 50000 guldens. Op den 25sten September van dat jaar ontstond 'er weder brand in de Mouterij *'t Potaschvat*, op *'t Reaalen Eiland;* de schade, aan graanen en gebouwen, werd berekent op 80000 guldens. Het bleef, in dat noodjaar van 1670, daarbij nog niet: want, op den 25sten October, ontstond 'er brand, des avonds om zeven uuren, op den Binnenkant, in 't huis van een Garenkoper, waarbij eenige men-

menſchen het leven lieten, en buiten dit een ſchade veroorzaakt werd van 94000 guldens. Het volgende jaar 1671 liep mede niet ten einde zonder dergelijke onheilen. De eerſte brand, in dat jaar, was op den 16den September, in een Zaagmoolen van de Oostindiſche Compagnie; de tweede op den 18den October, in een Grutterij, op de Goudbloemgraft; de derde den 25ſten December, in een gelaaden ſchip, *de Jonge Jan* genaamd, voor de Stad, tot zijn vertrek gereed liggende, waar van de ſchade op 150000 begroot werd. Doch deeze waren van weinig aanbelang, in vergelijking van die, welke de alvernielende vlamme, op den 22ſten Febr. 1672, veroorzaakte, in de vermaarde Boek- en Plaatdrukkerij van den Heer JOHAN BLAAUW. Genoeg is het, een flaauw denkbeeld te hebben van de werken, door dien arbeidzaamen voorſtander en aankweeker van konſten en weetenſchappen aan den dag gebragt, om 't gewicht van de ſchade, hier door veroorzaakt, optemaaken; buiten die van de daar aanbelendende huizen en goederen, was ze, door den Eigenaar, geſchat op 382000 Guldens. Men zag daar de keurlijkſte Landkaarten, bij duizenden, door 't vuur verteeren; de koperen plaaten, als lood, door deszelfs hitte verſmelten. Kort daarna, op den 25ſten Maart, onderging een ander zoort van kaarten, ſchoon van minder nut, bij duizenden, het zelfde lot, in een fabriek van dien aart: zo aan de huizing als goederen, leed de Eigenaar een verlies van 11630 guldens. En op den 1ſten April werd de ſchade van een hevigen brand, op den Buitenkant, geſchat op 30500 guldens. Deerniswaardiger uitwerkſelen had een andere, op den 19den November, in een Bakkers huis in de Nieuwſtraat, alwaar niet alleen alle de goederen, maar een Kraamvrouw met haar jonggeboorene, een ander dochterje, en de man zelve, die haar wilde redden, allerdeerlijkst omkwamen. Hier op volgde, den 12 Jan. 1673, de beruchte brand, in de *Admiraliteits Lijnbaanen;* de ſtoffen, die men in dezelven als in een Magazijn bewaarde, deeden dien allerhevigst toeneemen; waar bij, echter, de werking der nieuwe Slangſpuiten van het allergrootſte nut was; 't welk de oude Spuiten in onbruik deed komen. De ſchade werd begroot op 21000 guldens. Nog vindt men, in dit jaar, gemeld van een brand, op den 6den Maart, in een Broodbakkerij, in de oude *Kapelſteeg;* op den 3den April, in

in een steeg in de *St. Jansstraat*, en weder op den 22den November bij een Gaarentwijnder op de Prinsegraft. In 't volgende jaar 1674 telde men 'er twee van aanbelang: den eersten, op den 21sten Januarij, op de Brouwersgraft, in de Brouwerij *de Eenhoorn*; en den tweeden, op den tweeden Kersdag, op de Gelderſche Kaaij; ook werd, in de maanden Augustus en November, de Stad groote schade toegebracht, door hevige stormwinden en hooge watervloeden. 't Onheil van brand trof, op den 11den Maart van 't jaar 1675, den *Stads Timmertuin*: doch, door de werking der nieuwe Brandspuiten, werd daar van nog veel behouden. Op den 20sten Maart 1676, verteerde de brand een geladen schip, voor de paalen leggende. Allerselst was dezelve op den 12 Julij, op *Marken*, in eene Bakkerij, daar alles door de vlam verteerd werd, waar van nog de naam van de *Verbrande Bakkers gang* overig is. Kattenburg trof dit onheil mede, op den 31sten Januarij 1678, door 't verbranden van een Loots, die met scheepsmateriaalen belegd was. Op den 23sten September vertoonde zig de vlam en brand in een Harpuissmelterij, op den Binnen-Amstel; en op Kattenburg andermaal, in een Grutterij, op den 24sten October.

Allerdeerlijkst, ondertusschen, moet het gezicht geweest zijn van den brand, die ontstond op den 27sten Julij 1679, wanneer, in 't midden van den nacht, onder 't geloei van ijsselijke Blikſemslagen, vier rijen huizen, achter elkander staande, grootendeels van hout getimmerd, zwaar bepekt en beteerd, en met veele brandstoffen vervuld, genoegzaam te gelijk in brand geraakten; meer dan 25, zijnde de helft van die reeds brandende waren, werden door 't vuur verteerd. Op dit volgde het onheil aan drie Lijnbaanen, tusschen de Haarlemmerpoort en Zoutkeeten, op den 24sten Junij 1680; en dit weder van een ander, op den 25sten December des volgenden jaars, in een groote Herberg, *de Smak* genaamd; en de laatste nagt van dat jaar, door 't verbranden van twee houten huizen in de Nieuwstraat.

Met het begin des jaars had men alles, ter redding en hulpe, in dergelijke onheilen in gereedheid: nieuwe Gereedschappen, nieuwe Ordonnantien, en nieuw Volk. Te spoedig kreeg men gelegenheid om de uitkomst daar van te beproeven; eerst den 5den Maart, in een Zeepziederij; de tweede den 9den dito, in de

de Kalverstraat; en de derde, den 17den dito, in 't oude Zijdshuiszittenhuis. Doch deeze drie hadden niets te beduiden, bij de vierde van den 13den April, in een Bakkerij op *Vloonburg:* want door de schade der drie eerste branden te zamen slechts 500 guldens bedragen had, beliep deeze 2080 guldens; de vijfde den 18den dier maand van dat zelfde jaar, op 't einde van de Looijersgraft, in de Zeeperij de *Bruinvis*, doch die spoedig gebluscht werd. De zesde brand in dat jaar was den 6den Julij; de zevende den eersten October, in de Boomstraat; de agtste den 22sten November in de Monnikestraat; de negende op den 25sten van die maand, in twee houten huizen in de Goudbloemstraat; deeze werd, kort daar na, door zes andere, doch van weinig aanbelang, gevolgd, als den 24sten December, 25sten dito, 28sten dito, 15den Jan. 1683. den 6den Maart, en den 2den April. Doch, op den 25sten van die maand, ontstond, te middernacht, de brand op de Heeregraft bij de Hartestraat, waar van de schade alleen meer beliep, dan de zes vorige, wordende die begroot op 3700 guldens. Den 16den Julij ontstond dezelve op de werkplaats van een Lijstemaaker, waar door een schade van 1200 guldens veroorzaakt werd. De onheilen van dat jaar eindigden met den brand, in de Terpentijnbranderij, op de Pasfeerdergraft, die, hoewel allergevaarlijkst, met weinig schade spoedig gebluscht werd.

Al vroeg in den aanvang van 1684, en wel op den 12den Januarij, geraakte een Bovenhuis op de Lelijgragt, door twee Stooven, in den brand. In een felle Vorst, was het van boven genoegzaam geheel verbrand, eer het ontdekt werd; de schade beliep 1973 Guldens. Deeze ramp werd gevolgd van eene andere, op den 23sten April, door den brand op 't *Reaalen Eiland;* deeze wederom in een Pakhuis en Stroopmaakerij op de Prinsegragt, op den 17den Julij; en daags daaraan in de Bloedstraat, en vier dagen daar na op den Binnen Amstel, in een Roozemarijn Olijbranderij; welke gevolgd werd van een Brand op de Geldersche Kaij, den 26sten September; den 21sten November in de Tuinstraat; den 29sten November op den Kolveniers Burgwal in een der Nommerhuizen; en den 26sten December bij de Leidsche Poort; te zamen uitmaakende, van den 23sten April af, een schade van 4340 Guldens.

Den

Den 10 en 15den Maart 1685, ondekte men brand, eerst bij een Witwerker, en daarna in een Zeepziederij; den 30sten Junij in Stads Schermschool; den 20sten van die Maand, bij een Koekebakker bij de Haarlemmer Sluis; den 31sten Augustus op den Singel, en den 20sten October in de Oude Zijds Armsteeg; bedraagende te samen slechts 485 Guldens aan schade.

Gewigtiger was het nadel in 't volgende Jaar 1686; veroorzaakende de eerste brand, op den 29sten Julij, in de Looijerstraat, een schade van 325 Guldens; de tweede, den 1sten November, bij de Raampoort, 80 Guldens; en de derde, den 28sten dito, in de Lindestraat, 450 Guldens: dus te saamen 855 Guldens.

Den 21sten Januarij 1687, verhief de brand zig, met een hevige woede, op de Texelsche Kade; doch door de wakkerheid en ijver der Brandspuitgasten, werd dezelve, tegen alle vermoeden, spoedig gebluscht, en de schade met 215 Guldens geboet.

De geboorte van den gewaanden Prins VAN WALLES veroorzaakte, in 't Jaar 1688, eenigen opstand; de *Engelsche* Konsul PETIT, had (in de verbeelding dat de zaak egt was) eenige vreugdevuuren doen aansteeken; het Graauw, schoon nog onkundig van de waar- of onwaarheid der zaake, scheen dit niet te konnen gedoogen, en begon met steenen op 't huis te werpen, trachtende met geweld de deur open te loopen; doch door tijdige voorzorge werd dit onheil verhoed. Zie de *Holl. Merkurius*, bl. 174—179.

Op den 18den September 1692, gevoelde men, genoegzaam door geheel Nederland, eene Aardbeeving, die, des Nademiddags omtrent half drie uuren, met heel stil weder voorviel, verzeld van Donder en Bliksem; dezelve bewoog den grond zodanig, dat niet alleen de Huizen schudden, maar het geen aan de wanden hing, zo sterk heen en weder slingerde, dat het na een langen tijd eerst weder in rust geraakte: verscheiden Inwoonders werden van eene duizeling bevangen. De Torens der Oude en Zuider Kerken schudden zo geweldig, dat het Speelwerk der Klokken eenige reizen aansloeg. Zelfs werd men aan het allerzwaarste gebouw, het Stadhuis, eenige beweeging ontwaar. Hevig was de beroering des Waters, zo binnen als buiten de Stad, waardoor verscheiden Schepen en Schuiten van hunne touwen en ankers los raakten. Dus deed de vinger van Gods almacht zig

ge-

gevoelen; en, echter, bewaarde zijne Vaderlijke hand onze Stad en haare Ingezeetenen voor onheilen, anderen te beurt gevallen.

Welk een ruime stof zou ons 'hier te vooren komen, indien wij omstandig wilden verhaalen, hoe de muitzucht, geduurende eenige dagen binnen deeze Stad, in 't jaar 1696, het hoofd opstak, en, van den 28sten Januarij tot den eersten van de volgende Maand, haaren afschuwelijken rol speelde, zo met plonderen van eenige aanzienlijke Huizen als anderzints; behalven de geenen, die schuldig en onschuldig in den oproer het leven lieten, werden naderhand twaalf met de koorde gestraft, dat 'er de dood na volgde. Deeze oproer had zijnen oorsprong genomen, uit het maaken van eene keur op het begraaven, die der Gemeente in allen deele al te smadelijk scheen, schoon ze wezenlijk met een goed oogmerk door de Regeerders was gemaakt. Want niets anders was daar bij bedoeld, dan de belasting, door de Staaten van *Holland*, ter vinding van de vereischte penningen tot den Oorlog, op het Trouwen en Begraaven gelegd, door vermindering van pracht en overdaad, te draaglijker te maaken. Doch indien 'er roem te behaalen is, in de tegenstrevinge van de wijze maatregelen der Overheden, dan kan men zeggen, dat het muitend Graauw, waar voor zelfs de billijkste Wetten voor een poos zwijgen, in dit geschil roem behaalde, dewijl de gemaakte Keur, nog staande het oproer, vernietigd werd. Doch geen weldenkend Burger zal hier aan zijne toestemming geeven. De breedvoerige verhaalen hiervan zijn gedrukt in 4to en 8vo, onder den Tijtel van *Amsterdams Oproer*. Hoe zeer het onbezuisd Gemeen de wijze voorzorg hunner Burgervaders nodigd had, wierd het, in 't volgende Jaar, en 1697, 1698 en 1699, ontwaar, bij de algemeene schaarsheid van Graanen, welke zo hoog liep, dat de Burger Kapiteinen, zo als meermaal geschied was, op verzoek van Burgermeesteren, zig lieten gebruiken, tot de opschrijving van de Graanen. Dezelve werden zo schaars bevonden, dat Burgemeesteren, op den 5den November 1698, den uitvoer zelfs tot buiten den Boom verboden, en order stelden op het uitdeelen van Lootjes voor de behoeftigen, en op den 29sten eischten eene opgave der Graanen, die ieder onder zig had.

Een

Een hevige ſtorm, ontſtaan op den 10den Januarij 1710, veroorzaakte allerwegen veel ſchade; bijzonder trof de zelve het Eiland *Urk* zo hevig, dat het te duchten was, dat het onbewoonbaar zou geworden zijn; doch, om deezen eigendom der Stad hier voor te bewaaren, werd, op den 6den Junij, eene Loterij uitgeſchreeven, groot 600,000 Guldens. Grooter was het nadeel, dat de Stad, twee Jaaren daarna, leed, door de Brandſchatting der *Franſchen* op *Surinamen*, welke 800,000 Guldens beliep; deeze en de afzonderlijke Vredehandel, tusſchen *Frankrijk* en *Engeland*, noodzaakte de Stads Regeering, te bewilligen in den getroffen ſtilſtand van Wapenen.

Op den 26ſten Maij 1715 werden de voornaamſte gebouwen, door eenen Orkaan en woedenden dwarrelwind, geteiſterd, veele moolens om verre geſmeeten, veele vaartuigen het onderſte boven gekeerd; veroorzaakende dus eene verbaazende ſchade. De aanhoudende Stormwinden, in de maand December van het jaar 1717, hadden het water in *Holland* en elders reeds zeer doen aanwasſen, zo dat men alomme voor eene doorbraak beducht was. Ook zag het 'er reeds deerlijk uit; de geheele ſtreek, van de Haarlemmerpoort tot aan den Sparendammer brug, ſtond onder water, en drong door alle de dwarsſtraaten heen. Bij BOGAART, in zijn *Kerksvloed*, bl. 102. en bij J. HEERING, in zijne *Beſpiegelingen over Neerlands Watersnood*, II. Deel, bl. 80 kan men zien, welke middelen, op dien tijd, door de Burgervaders, tot behoud van ſtad en volk, werden te koste gelegd.

Op den 30ſten Maart 1719, vertoonde zig in 't luchtgeſtel een zeer groote *Staartſtar*. Het geen deeze Stad en de gantſche Republiek trof, in 't beruchte jaar 1720, is, onder 't Art. ACTIE en ACTIEHANDEL, vermeld.

De 24ſte December van 1724 was weder een noodlottige dag, wijl een hevige ſtormwind verbaazende ſchaden veroorzaakte. Op den 7den Januarij van 't volgende jaar werden de heillooze aanſlagen van eenige Brandſtichters tijdig ondekt; gelijk men ook den ontſtaanen brand, in 't Diaconie Oude Vrouwenhuis, om dien tijd mede ſpoedig bluschte. In 't jaar 1731 ontdekte men, zo hier als in veele ſteden van *Holland*, eene nieuwe bezoeking, die verbaazend veel nadeel veroorzaakte, en eenige jaaren aan-

 hield,

hield, eer men middel vond, om 't gevaar, waar mede de *Paal-* en *Kokerwormen* ons dreigden, te boven te komen.

In 't volgde jaar verteerde, op eenen nagt van den 15den April, de brand het Pesthuis, blijvende niets van 't zelve overig dan de Muuren. Veele ongelukkigen verlooren daar bij het leeven.

Bij den ongewoonen Watervloed van 't jaar 1740 ſtond het water, den 28ſten December, 83 duimen boven peil.

Thans naderen wij een tijdſtip, waar in het ſcheen, dat niet alleen deeze Stad, maar de gantſche Republiek het onderſte boven zoo gekeerd worden. Nogthans moet men tot eer der *Amſteldamſche* gemeente zeggen, dat ze zig, omtrent de verkiezing van zijne Hoogheid den Heere Prinſe van Oranje WILLEM DEN IV, gematigder gedroeg, dan in veele andere ſteden van Nederland. De verkiezing of bevordering van het ERFSTADHOUDERSCHAP geſchiedde mede zonder merkelijke opſchudding; doch de verandering in 't begeven der Ampten was van meer gevolg. Wat de kleine Ampten betreft, reeds ſedert lang had men gemord, en de Regeering beſchuldigd, zonder echter één eenig bewijs voor den dag te brengen, dat zij daar van onbehoorlijke voordeelen trok; dat zij dezelve, ten behoeve van de hunnen, bezwaarde met onwettige belastingen, en boven al, dat dezelve, met voorbijgaan der Burgeren, geduurig aan vreemdelingen gegeeven wierden. De Postmeesterſchappen, de voordeeligſte van alle Ampten, werden door Burgemeesteren of andere aanzienlijke Regenten bekleed. Om het voorbeeld van andere ſteden te volgen, en dezelve aan de Staaten van *Holland* op te draagen, hier toe kon de Regeering deezer Stad niet beſluiten. Zie daar ſtoffe genoeg, om de Regeering gehaat te maaken. Doch waarom weigerde dezelve het laatſte? Burgemeesteren vertoonden aan de Vroedſchap, dat het voordeel der Posterijen jaarlijks op ruim tweemaal honderd duizend guldens begroot werd; dat ze zwaarigheid maakten, om van zo een aanzienlijk voordeel aan 't Land of aan zijne Hoogheid afſtand te doen: te meer, daar ſedert eenige jaaren, die inkomſten beſteed waren tot onderſtand van eenige Godshuizen, die buiten dat niet beſtaan konden; verklaarende tevens aan de Vroedſchap, op de edelmoedigſte wijze, voor

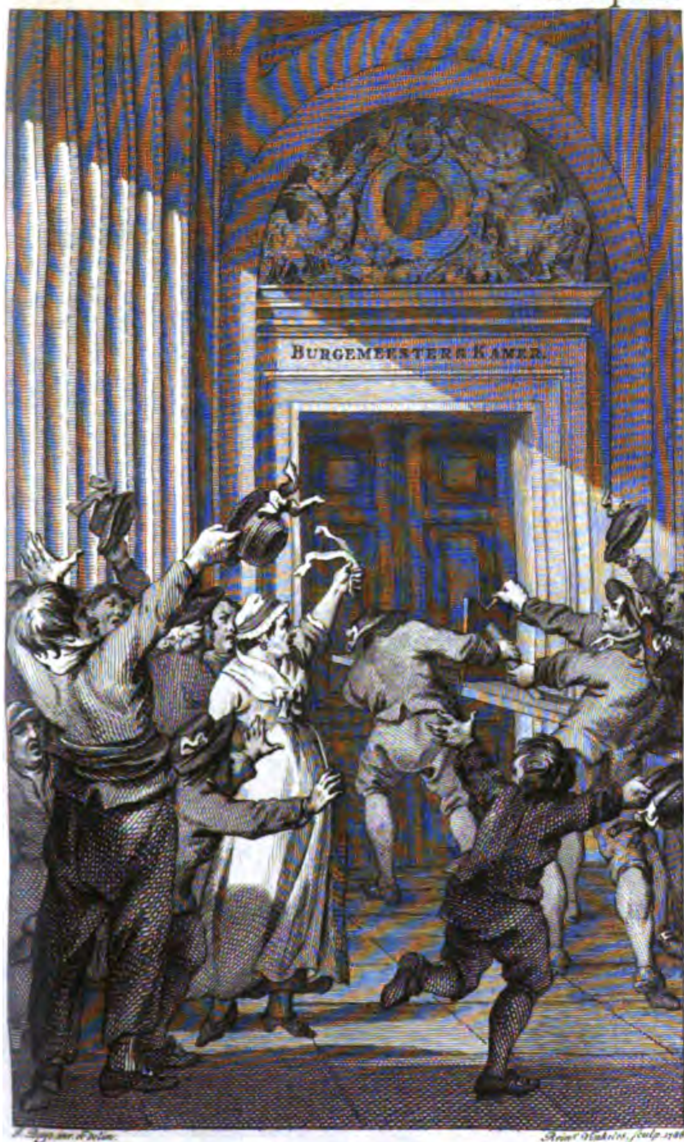
hun

hun en de hunnen af te zien van alle de voordeelen; doch dat de grootste zwaarigheid voor hunne Ed. Gr. Achtb. was, de Stads kas en die der Ingezetenen, door deeze gifte aan 't Land, te zullen benadeelen, en vooral niet buiten voorkennisse van de Vroedschap. De eenstemmigheid van den Ed. en Achtb. Raad, met Burgemeesteren, baarde in 't eerst wel eenig ongenoegen bij 't gemeen; doch het werd naderhand gestuit. In 't begin van de maand November, hadden sommigen, die niets dan eigen voordeel betrachtten, voorbereidsels tot merkelijke beroerten over deeze zaaken gemaakt. De door gantsch Nederland beruchte Porceleinkoper, DANIEL RAAP, een man voor heen al berucht om zijne verkeerde begrippen in 't Godsdienstige, en die scheen gewacht te hebben, om zig in 't burgerlijke ook te doen kennen, speelde, in de meeste deezer oproerige bedrijven, den hoofdrol, en mengde zig in zaaken, die zijnen burgerstand verre te boven gingen. Hij, naamelijk, ('t zij aangezet door anderen, of, zo als hij voorgaf, uit eigen beweeging, ten minsten dit is zeker, dat hij te werk ging, op het voorbeeld van die van *Rotterdam*) ontwierp een verzoekschrift aan de Vroedschap, inhoudende: *Dat het Stadhouder-Kapitein, en Admiraalschap-Generaal, Erflijk verklaard werd, in de mannelijke en vrouwelijke Linie van zijne Hoogheid;* 2. *Dat de openvallende Ampten voortaan openlijk aan de meestbiedende, ten voordeele van den Lande, zouden verkogt worden;* 3. *Dat de Burgerkapiteinen verkooren werden, niet uit de Regeering, maar uit de Burgerij;* 4. *Dat de Gilden hersteld werden in hunne voorregten.* In den beginne gelukte zijn oogmerk niet; en wat moeite hij deed, om tekenaars te vinden, men sloeg 'er weinig acht op, om dat zijn aanhang niet toenam, en grootendeels verijdeld werd door schriften van beter geaartheid, die van de zijde der Regeeringsgezinden tegen de zijnen uitkwamen. Hij en de zijnen waren dus op middelen bedacht, om het bijna hollende paard sterker aantejaagen. Men bediende zig hier toe, op den 6den en 7den van de maand November, van alom aangeplakte briefjes, om door dezelve de welmeenende Burgers en Patriotten op den Dam te nodigen, om van Burgemeesteren de 3 eerstgemelde Artikelen te verzoeken; met bijvoeging, dat men vertrouwde, dat de burgers zig behoorlijk kwijten zouden, op dat hun van andere

re ſteden niet verweeten werd, dat ze Lafhartigen waren, die van hunne Regeering niets eiſchen durfden. Deeze aanſtooking tot oproer ging verzeld met bedreiging, dat hij, die deeze briefjes afſcheurde, niet ongeſtraft zou blijven. Doch de waare welmeenenden, en zelfs Stads Regenten, begreepen ligtelijk waar dit op doelde, wijl *de drie Artikelen* juist dezelfde waren, waar mede RAAP had rond gezworven. Men wist hier reeds, hoe het te *Rotterdam* gegaan was, en welk eenen aanhang aldaar zekere VAN DER MEER, (die naderhand, om landdieverij, zijn verdienden loon kreeg) gemaakt had, op wien men ſterk vermoeden had, dat hij de aanplakker van die Briefjes was, om reden dat RAAP dit openlijk afkeurde, ſchoon hij, bij een der Burgemeesteren, niet ontkende, met het verzoekſchrift te hebben rondgeloopen, zonder echter te verklaaren, of te willen verklaaren, wie en hoe veelen het zelve reeds getekend hadden. De beſtemde dag gekomen zijnde, kwam 'er een groot aantal volks op den Dam, ſchoon meest nieuwsgierigen, en weinigen met *Oranjeſtrikken*, zo als mede op de briefjes vermeld was.

RAAP, zegt men, onthield zig in een nabuurig Koffijhuis. 't Liep aan tot den middag, eer 'er iets voorviel dat naar oproer ſmaakte. Zie hier wat gelegenheid gaf tot de grootſte ſchenddaad, die hier immer gepleegd was. Op 't Stadhuis was men bezig met de ontvangst der *Vrijwillige* (Liberale) *Giften*; de Kamer van Burgemeeſteren was daar toe geſchikt. De Gevers kwamen in 't vertrek van hunne Ed. Gr. Achtb. bijeen, en wagtten aldaar tot zij konden geholpen worden. Het was even half een, wanneer 'er, onder de wagtende menigte, eenig gemor ontſtond; dreigende ſommige belhamels ter Kamer van Burgemeeſteren te willen indringen, en betoonende reeds daar mede, den verſchuldigden eerbied, het egt kenteken van braave Burgers, zo ze het ooit bezeeten hadden, te hebben afgelegd. Hierop ſtooven van buiten, wijl men van binnen morde, eenige jongens de trappen op, onder 't geroep van *Oranje boven!* Men deed alle weer, om dezelve met goedheid of met harde woorden te rug te drijven; men hield hun, die nu door Karels onderſteund werden, nog eenigen tijd in toom; doch het gedruis en de aandrang werd zo groot, dat de Heer Burgemeeſter NICOLAAS GEELVINK, die zig in de Raadkamer bevond, en ook de Commisſarisſen, die tot de

ont-



BURGEMEESTERS KAMER, TE AMSTELDAM, DOOR HET GRAAUW, DOOR GEWELD GEOPEND, IN 'T JAAR 1747.

ontvangst dáar waren, het raadzaam oordeelden, de Kisten te ſluiten, de Papieren te bergen, en van 't Stadhuis te gaan, om, ware 't mooglijk, elders behoedmiddelen tegen den naderenden ſtorm 't werk te ſtellen, zo als zijn Wel Ed. Gr. Achtb. 'er ook nademiddag weder verſcheen. Doch naauwlijks was de Burgemeester ter Kamer uitgetreden, of de menigte valt op de nog openſtaande deur in. Intusſchen gelukte het eenige Bedienden, het Geſpuis weder van daar te verdrijven, en de Kamer geſlooten te krijgen. Het Graauw, zig in dezelve niet verzadigd hebbende, maakte nu elkander wijs, dat vier hunner Makkers daarin waren opgeſlooten, en dat men hen in de Boeijen zoude brengen; dit kon niet gedoogd worden: en wat verzekering hun door de Boden en anderen gegeeven werd, het baatte niet; zij ramden met een ſtuk Houts op de Deur; doch hier tegen waren de Sloten beſtand. Een Timmerman, WILLEM VAN NES, werd naderhand beſchuldigd, de hand geleend te hebben, of raad gegeven, om dezelve met een Bank, die gewoonlijk op de Zaal ſtaat, open te loopen; 't welk hun gelukte. (Deeze VAN NES wat laater in hegtenis genomen, behield, op voorſpraak of pardon van Zijne Hoogheid, het leeven; doch, zonder forme van proces, werd hem de Stad ontzegd). Nu klom de razernij ten hoogſten top; het Geſpuis ſtoof van het eene Vertrek in 't andere, opende de Venſters van de Voorpuijen, lag 'er de Kusſens in, en in plaatſe van de Roede van Justitie, ſtak het een Raagbol ten Venſter uit, en wuifde der menigte met de Hoeden toe, even als of het, met het vertreeden van allen eerbied en ontzag, met beſpotting van 't Regt, een heldendaad verrigtte. Zo dwaas is een onbandig Graauw, als het aan 't woeden is! Anderen, die in de Vertrekken hunne Makkers zochten, en bij geen mogelijkheid vinden konden, begaven zig naar de Boeijen, en betoonden daar mede vruchteloos hunne ſpoorlooze razernij. Fluks weder naar boven in Burgemeeſters Kamer; en toen was mooglijk wel het ogenblik genaderd, dat eenigen zouden beſlooten hebben, de handen aan de Kist, hier voor de Milde Gift ſtaande, te ſlaan. Doch zo dol en onbezuisd het Graauw is, zo laſhartig is het tevens op den minſten mannelijken tegenweer. De Ed. Manhafte Heer A. SCHEERENBERG had de eer de eerſte te zijn, die als Kapitein zijne Kompagnie, Wijk XXII, in de Wapenen

 bragt;

bragt: doch te driftig zijnde om te wagten, tot dat dezelve geheel gewapend was, trok hij, met veertien of zestien Man, tot zijnen en hunnen onsterflijken roem, de dolle menigte tegen en het Stadhuis op, die, even als schaapen voor wolven, de vlugt nam. De klok hadt nog geen twee uuren geslagen, of het *Capitool* was tot één toe van al 't Gespuis gezuiverd, en werdt, dien dag en den volgenden, door de Burgerij bewaakt; het geen zo veel ontzag baarde, dat men niemant vond, die stout genoeg was iets te onderneemen. Zelfs de nieuw aangeplakte Briefjes, schoon met eenige bedreigingen verzeld, waar bij het volk weder tegen den 16den op den Dam genodigd werd, hadden geen den minsten invloed. In 't stuk der *Ampten* werd eenige verandering gemaakt; doch om de Posterijen afteslaan, bleef de Regeering als nog, om gemelde reden, weigerende. De stemming, echter, tot het ERFSTADHOUDERSCHAP volgde eenige dagen daarna. Hier door doofde het vuur van oproer voor eenigen tijd. Doch nauwlijks had men, in 't volgende jaar 1748, hier de tijding van 't afschaffen der Pachten in *Friesland* gekreegen, of de woede werd op nieuws gaande. 't Voorbeeld van plondering; de haat tegen de Pachters; het denkbeeld om van lasten ontheeven te zijn, zonder te overwegen, dat 'er andere middelen in de plaats zouden moeten komen, gaf aanleiding tot eene woede, die naauwlijks te geloven, of te beschrijven is. Beter denkenden waren van oordeel, dat de *Pachterijen*, zonder haatelijkheden en plondering, die tog door 't land weder zouden moeten vergoed worden, konden worden afgeschaft. Echter was men reeds, den 17den van Junij daar voor zeer beducht; doch deeze dag eindigde zonder eenige daadelijkheid. De 20ste, waarop het volk, door briefjes, weder op den Dam genodigd was, om de *Pachten te zien afschaffen*, liep mede stil ten einde. De Pachten bleeven, en de afkondiging der Plakaaten der Staaten van *Holland*, tot handhaving van dezelve, geschiedde mede zonder tegenstand. Doch, dat het Graauw stout maakte, was, dat verscheiden burgers verklaard hadden, alles voor de beveiliging van hunne Overheden over te hebben, maar dat zij geen beschermers van de Pachters wilden zijn. De noodlottige Maandag, de 24ste dag der gemelde maand, naderde eindelijk; men vreesde den aanvang op de *Botermarkt:* en deeze vreeze was niet ongegrond.

De

De Wethouderschap had zorge gedraagen, dat 'er omtrent veertig (zo eenige zeggen) of volgens anderen de gantsche Kompagnie van den Heere LESTEVENON, bij tijds, op de Waag bij een gekomen was. De bedienden van de *Boterpacht* gaven uit hun Comptoir Ceelen, aan die ze begeerden; anderen, die ſlooken, lieten ze ongemoeid. Een jongen was de eerste, die om streek half elf uuren eenigen moedwil aan 't Komptoir begon. Hier over door een Gerechtsdienaar bestraft wordende, begon het Graauw te morren en te schelden; een uit den hoop sloeg met moedwil, of stootte bij ongeluk een glas in 't Komptoir in; men greep en bragt hem in de Waag. De Schutterij afgekomen, ontsloeg hem terstond; doch toen betoonde hij een muitemaaker te zijn; hij klaagde twee gouden ringen te missen, die, hoe men zogt, nergens te vinden waren. Hier op berste het oproer los, even als een schorre donder; het graauw wierp met steenen op de Burgers, waar door de Luitenant aan den wang gekwetst werd. De Kolonel VAN LOON *Jansz*, welke, in afwezenheid van gemelden Kapitein, 't bevel op zig genomen had, deed alle moeite om 't volk tot stilstand te brengen; en toen woorden vruchteloos waren, gebood zijn wel Ed. Manh. 'er met scherp onder te schieten, waar door eenigen gekwetst en drie gedood werden. Dit deed het graauw en de nieuwsgierigen verstuiven, schoon 'er twee nog stand hielden, die een poos met steenen wierpen. Met den middag verhief zig hier op de plondering, welke haaren aanvang nam aan 't huis van de Pachters, ADRIAAN en PIETER DE NOOIJ, op de Reguliersgraft. Hier op werd de Schutterij in de wapenen gebracht; doch deeze betoonde zig ongeneegen om de Pachters te beschermen. De Direkteurs van den Impost op de wijnen, mede zeer in den haat zijnde, werden, schoon zij de Admodiatie der wijnen slegts bedienden voor een genootschap van wijnkoopers, waar toe zij zelven mede behoorden, zo min als de Pachters verschoond of geholpen. Bij hun werd mede alles op de deerlijkste wijze verwoest. De Wijnen, die men in de Kelders vond, en in grooten overvloed aantrof, werden ingezwolgen of in 't water uitgestort. De drank, die dus in 't lijf werd geslagen, deed de woede des te grooter worden, en sloeg over tot de dartelste buitenspoorigheid. Men wil dat aan een dier huizen, behalven de stukvaten en oxhoofden, waar van met bij-

len de bodems werden uitgeslagen, wel dertig duizend volle flessen vernield werden. In meest alle Huizen, waarin het Graauw den rol speelde, werden de Vertrekken, van boven tot beneden, ledig geplonderd, en de huisgeraaden voorts op Straat, en van daar in 't Water geworpen; welke woede den gantschen volgenden dag aanhield, schoon de Wethouderschap al in tijds had doen afkondigen, dat zij van de begeerte der Ingezeetenen, tot de afschaffing der Pachten, kennis gegeeven had aan de Staaten en aan Zijne Hoogheid. Bij de twintig Huizen dus een deerlijk lot ondergaan hebbende, begon het Graauw ook andere te dreigen. Doch toen scheen het als of de Schutterij het algemeen gevaar begon te zien; verscheiden Vaandels verzamelden zig, en trokken, met stillen Trom, naar die plaatsen, daar men het grootste gevaar dacht te zijn, en bijzonder omtrent het Stadhuis. Tegen den avond meende de muitzugt haar bedrijf aan te vangen op den Blaauwburgwal, in 't Huis van een Bediende der Pagterij; doch zo als de woedende hoop 'er ingevloogen was, kwamen twee Kompagniën Burgers, onder de Kapiteinen MATTHEUS LESTEVENON, *Abrahamsz.* en THEODOOR WIJNANTS, aantrekken; waarbij zig die van den Heer BEREWOUTS voegde. Deeze drie bezetten terstond alle de toegangen, schoon door eenige schooten het Schuim reeds verstrooid was; en dus verlooren deeze dolle Leeuwen hunne kragt, zodra ze tegenstand ontmoetten. Een *Zweedsch* Bootsgezel, die de meeste plonderingen bijgewoond, en zig als een tweede SAMSON getoond had, werd, kort daarna, op den Voorburgwal, doorschooten, en naderhand bij een been aan de Galg gehangen. Twee dagen laater, werd een Tuinman, PIETER VAN DORT, door het Kanalje *de Burgemeester* genaamd, en een Vrouwspersoon, bekend bij den naam van MAT VAN DEN NIEUWENDIJK, onder anderen, in hegtenis genomen, en na gedaane verhooring, door de Ed. Achtb. Heeren Schepenen ter dood veroordeeld, en op den volgenden dag, zijnde Vrijdag, op den middag, ter Waag uitgehangen: eene Rechtspleeging welke wij, om derzelver omstandigheden, een weinig uitvoeriger zullen beschrijven. Des morgens werden aan de Zuidzijde van de Waag, naar den kant van de Beursstraat, Balken uit de Westelijke Venstergaten gestooken, in twee rijen boven elkander, zijnde in de bovenste Katrollen, en aan de onderste Pennen. Zes Kompagniën

Bur-

Burgers in de Wapenen gebracht, trokken naar den Dam, en schaarden zig op de hun aangeweezene posten. Van den Noorderhoek van 't Stadhuis, tot aan de Waag, stonden drie rijen Burgers, en een weinig achter die eenige Vrijwilligers, tusschen den Zuiderhoek tot aan de Huizen aan de Zuidzijde, strekkende naar de Pijpemarkt, in vier rijen; een gelijk getal had zig geplaatst langs de Zuidzijde van den Dam, beginnende van den post, die den toegang van de Pijpemarkt affneed; sluitende ten Westen van de Beursstraat aan drie andere rijen, die van de Huizen van den Dam af tot aan de Waag geschaard stonden, en den toegang slooten. Buiten om de dus geschaarde Burgers, stond een rij Waagdragers, gewapend met halve pieken.

Alle deeze behoedzels waren te werk gesteld, eer men, volgens de gewoonte deezer Stad, schoon korter agter elkander afgeloopen, met de Justitie een aanvang zoude maaken. Uit de bekentenis van het Wijf is gebleeken „*dat zij op den eersten dag* „ *mede op de Botermarkt was geweest, en aldaar staande naast* „ *de gesneuvelden, zoo als de eerste en tweede dood geschooten* „ *waren, had geroepen, Mijn G . .! word een Burger van* „ *Burgers doodgeschooten! Schieten Burgers, Burgers dood!* „ *Wraak! Wraak!* dat zij hierop het Volk had aangemoedigd, „ om steenen te raapen, en zij zelve een schoot met steenen had „ aangedraagen naar 't Huis van DE NOOIJ, en, nevens anderen, „ dezelve door de Glazen gesmeeten, en verder had helpen plonderen, niet alleen hier, maar ook aan het Huis van LUBLINK, „ BUNEL, GOETVAL en TEN OEVER; dat zij van daar dronken was „ naar Huis gegaan." De Manspersoon bekende mede, dat hij genoegzaam alle de plonderingen bijgewoond, aangemoedigd, medegepleegd of voortgezet had. Waarop dan hunner beiden vonnissen, om met de Koorden gestraft te worden, dat 'er de dood na volgde, werden uitgesproken.

Als nu in het Stadhuis alles in gereedheid was, schaarden zig twee rijen Schutters, uit het Noorderportaal tot aan de Trappen van de Waag. De Gevangenen werden, ieder met een Predikant bij zig, door de gewapende Manschap heengeleid, en daarop volgden de Heeren van den Gerechte. Het Wijf de Trappen van de Waag opgaande, riep wederom *Wraak!* Doch haar geschreeuw, hoe fel ook, werd door het roeren der trommen van alle kanten

verdoofd. Daarop volgde het gebed, en verder de uitvoering der vonnisfen, eerst aan haar, en daarna aan PIET VAN DORT.

Men zag haar, onder een ijslijk en aanhoudend gefchreeuw van *Wraak! Wraak!* manmoedig het venfter uitftappen. Zij was reeds gehangen en door den ftrop gefmoord, toen 'er, zo als haar lotgenoot werd uitgeheezen, eenige beweeging ontftond onder de aanfchouwers, welke de allerdeerlijkfte gevolgen had. Eerst ontftond dezelve, onbekend waardoor, in de Kalverftraat; daarna op den Vijgendam; en eindelijk in de Beursftraat. Geduurende de Justitie, kwam een Detachement, uit de Wijk XVII, aangevoerd door eenen Serjant, den Vijgendam af, even voor den aanvang der opfchuddinge, met zijne onderhebbende Manfchap posteerde hij zich een weinig voor de gewapende rijen, omtrent recht voor de Beursftraat. Dit Detachement was het eerfte, dat op de ontftaane beweeging vuur af, 't welk toen door eenigen uit de Burgers gevolgd werd. Hierdoor werden weerlooze aanfchouwers, door een verbaazend gedrang, op een gepakt. De uitgangen te eng zijnde, om aan de menigte een vrije vlugt toeteftaan, veroorzaakte de allerakeligfte vertooning; de meeften geraakten, om voor 't fchieten veilig te zijn, onder den voet, en werden van anderen deerlijk vertrapt, en de onderften verfmoord. Hoe deerniswaardig het dus in de engfte uitgangen, als in de Kromelleboogfteeg en Beursftraat gefteld was, akeliger was het aan het Damrak, fpringende eene menigte vrijwillig in 't water, zig vertrouwende op de konst van zwemmen: maar gantfche drommen 'er in gedrongen wordende, belette dit veelen zig te redden. Nooit heeft men geweeten of konnen weeten het aantal van hun. die op de allerongelukkigfte wijze daarbij in 't water omgekomen zijn. De ontfteltenis was zodanig, dat mij geheugt, zelfs op de Nieuwemarkt, mannen en vrouwen in zodanige verbaasdheid nog vlugtende gezien te hebben, als of men hun met het gelaaden geweer agtervolgde: de mannen voor het meerendeel zonder hoed en paruik of fchoenen; Vrouwen zonder muts, met hangende hairen, gefcheurde klederen, bebloed en verminkt, roepende eenigen van hun, dat op den Dam alles vermoord en doodgefchooten werd. Dit werd gevolgd van een algemeen geklap en toefmijten van deuren en venfters, en geklag van deeze om haaren Man, die om zijne Kinderen, deeze

om

om zijne Zuster, en geene om haaren Broeder. Doch laat ons naar den Dam te rug keeren. De ontsteltenis aldaar een weinig bedaard zijnde, was de grond bezaaid met verdrongene en vertrapte menschen; eenigen dood, anderen een arm of been aan stukken, en eenigen gantsch wezenloos. Verwonderlijk was het aanschouwen der menigte, die men zig verbeeldde dood te zijn, hoe van onder dezelve hier een been, ginds een arm, daar een hoofd, en eindelijk een gantsch lichaam zig weder bewoog, en aanvong te kruipen of zig opteheffen, of om hulp te wenken. Men kan zig geene verbeelding maaken, hoe zonderling, hoeden, pruiken, mutsen en andere kleedingen, zo van mannen als vrouwen, elkander, zonder oogmerk, in de eerste ontsteltenis van 't lijf gerukt, onder een lagen. Zo dra de Executie verrigt was, begaven zig de Rechters van de Waag naar 't Stadhuis, en vertoefden aldaar, tot de meeste ontroering bedaard was; waarna dezelve, door eenige gewapende Burgers, tot aan het Koningsplein geleid werden, alwaar dezelve, door den Heer *Hoofd-officier*, uit naam van de Regeeringe, voor hunne assistentie bedankt werden. De Geëxecuteerden werden, kort daarop, op de gewoone wijze, naar buiten gebragt en aan den Galg gehangen.

Met deezen noodlottigen dag eindigde de Hoofdrol der Plonderzucht, en het leven van veele ongelukkigen, die alleen gekomen waren om bloote aanschouwers te zijn. Eenige dagen daarna volgde de afschaffing der Pachten.

Het nadeel, den Pachteren toegebracht, werd hun naderhand uit 's Lands kasse vergoed. Zie hier de lijst daarvan, (zo verre ze ons bekend is,) en daarbij teffens, welke woedende rol, in zo een korten tijd, binnen deeze Stad gespeeld is.

A. de Nooij.	*f* 11292.	
H. ten Oever.	5252.	14.
F. Mulder en Jan Ooster.	1942.	
A. Bunel.	2171.	9.
H. Gluwink.	2285.	
A. Lublink.	23650.	
	f 46593.	3. -

A.

		f 46593.	3.	
A. Goetval.		17544.	18.	
F. Mulder.		5122.	4.	
A. M. v. Aarsſen.	22372.			
Aan zijn huis	5605.			
Dus te zaamen		27977.		
K. v. Horst.	3409. 7.			
Zijn huis	2050.	5459.	7.	
J. Taijſpil.	15000.			
Zijn Zuis	3875.	18875.		
B. Raams.	3920. 9. 6			
Zijn huis	1082. 9.	5002.	9.	6.
Jan van Goor.		12129.		
P. van Spaa Deurwaarder.		585.		
H. van Haaf, dito		7133.		
Jan de Marees Boekh.		1206.	10.	
C. Prins.		2648.	4.	
Dus te zamen		150275.	15.	6.

Dit heilloos ſpel geëindigd zijnde, was men, zo hier als elders, ijverig bezig om andere middelen uit te denken, om 't Land van behoorlijke inkomſten te voorzien. Tevens werd gehandeld om de Vroedſchap deezer Stad, tot het voorgemelde beſluit, ten aanzien van de Posterijen, te doen overhellen. Doch deeze bleef als nog bij haare voorige genomene *Reſolutie.* Nogthans trad dezelve in een onderzoek, wat, van wege de Stad, uit de Posterijen, naar eene billijke evenredigheid, ten behoeve van 't gemeene Land, zou behooren te worden opgebragt. Dit beſluit der Vroedſchap werd terſtond in druk gegeeven, waar tegen het niet ontbrak aan haatelijke ſchotſchriften. Kort daar op vertoonde zig op nieuw het zaad van oproer, door bijeenkomſten van eenigen, die zig in 't vervolg nader deeden kennen.

De Wethouderſchap, hiervan niet onkundig, deed 'er onderzoek naar doen. Burgemeesteren ontbooden voor zig ANDRIES BOEKELMAN, Chirurgijn; deeze, door hunne Ed. Gr. Achtb. ondervraagd over een ontwerp, dat 'er geſmeed werd, noemde hij als opſtellers daarvan, onder anderen, zijnen Zwager HENDRIK

VAN

VAN GIMMENIG en JEAN ROUSSET. Weinige dagen daarna werd het verzoekſchrift verſpreid, en zedert bekend onder den naam van *de* 3 *Artikelen van Raap*, hem, zo men zeide, door den reeds gemelden VAN DER MEER ter hand geſteld.

De inhoud daarvan is boven reeds gemeld; als, 1. wegens de Posterijen; 2. ten aanzien der Ampten; en 3. om de voorregten en den vrijen krijgsraad. Dit ontwerp werd gevolgd van een gerucht, dat zig alom verſpreidde, dat de Burgers in 't kort bezit van den Doelen, in de Doeleſtraat, ſtonden te neemen, waarop zij waanden eenig regt te hebben. Hoe ongegrond dit regt was, hebben wij reeds, onder de beſchrijving van de Schutterij, gemeld, en daarbij aangetoond, door wie of wat zoort van menſchen zulks geſchiedde. En, echter, gebeurde het met 'er daad, op den negenden van de maand Augustus, wanneer zes of agt perſoonen zig van de Groote Zaal in dat gebouw meester maakten. Naauwlijks was dit verrigt, of VAN GIMMENIG (een der hoofden van hun, die men naderhand *Doelisten* of *Agtenveertigers* noemde,) las ſtraks een aanſpraak voor aan de menigte, die op het gerucht hiervan, uit nieuwsgierigheid, was zaamgevloeid, welke aanſpraak ſtrekte om haar te beweegen tot het beraamen van middelen, om de vervallene burgerlijke vrijheden te herſtellen. Van de verandering der Regeering ſcheen het toen nog geen tijd voor hun een woord te reppen. Om de pil nog beter te vergulden, ſprak hij zelfs, als met verfoeijing van de jongſte beroerten en plonderingen. Hij zijnen rol voor dien avond afgeſpeeld hebbende, las RAAP der meer en meer toeneemende menigte zijne *drie Artikelen* voor; beide geſchriften, als de grondſlagen van de gewichtige daarop volgende gebeurtenisſen, werden door eenigen getekend. Den volgendag dag, was de vergadering nog veel talrijker. Doch deeze zogenaamde voorſtanders der vrijheid geraakten, wijl ieder van hun zijn Plan de overhand trachtte te doen krijgen, in hevige woorden; behoudende de *Raapiaanſche Artikelen* de overhand.

Burgemeesteren, die hiervan niet onkundig konden blijven, magtigden, met voorkennisſe van den Raad, den Oud-Burgemeester FERDINAND VAN COLLEN, en de Oud Schepen Mr. EGBERT DE VRIJ TEMMINCK en ELIAS SCHELLINGER, om uit de Hoofd-Officieren der Wijken de begeerte der gemeente te verſtaan; worden-

dende tevens het inneemen van den Doelen, en het tekenen der Artikelen, bij openbaare afkondiging afgekeurd.

Hier op volgde de oproeping der wijken, het zij in de Kerken, op de Wagthuizen, of in bijzondere Herbergen, alwaar, op bepaalden tijd, de Hoofd-Officieren vergaderd waren, om de bezwaaren aan te hooren, en aan gemelde Gemagtigden te berichten. Intusschen maakten de voorstanders der 3 Artikelen hun werk om aanhang te krijgen; wordende, eenige dagen daarna, het Verzoekschrift, door RAAP, doch ongetekend, in Burgemeesters kamer overgeleverd. Ten zelfden dage werd het origineel, door veelen getekend, naar *den Haag* gebracht, en aan den Prins ter hand gesteld. Het antwoord hier op, twee dagen daarna, in den Doelen voorgeleezen, behelsde: „ *Dat de Prins hun* „ *minzaam bejegend had, en hunne begeerte billijkte; doch* „ *tevens tot een stille onderwerping aan de Overigheid ver-* „ *maand had.*" De meeste aanspraaken op den *Doelen* verscheenen, van tijd tot tijd, in 't licht. De buitenspoorigheid der *Doelisten* liep binnen kort zo verre, dat zij zig niet schaamden, aan de huizen van veelen der Gereformeerde en Luthersche Predikanten gedrukte briefjes te doen bezorgen, waarin openlijk verzogt werd, *te bidden voor de beschermers en herstellers der Vrijheid*, zo als deeze beroerders der algemeene rust zig noemden. Doch niemant van hun was zot genoeg, daaraan te voldoen. Midlerwijl waren eenigen van hun wederom naar *den Haag* geweest, die na hunne wederkomst verhaalden, *dat zij andermaal gehoor gehad hadden bij den Prins, die hun bevestigd had, dat de Regeering van Amsteldam, omtrent het stuk der Posterijen, hem genoegen gegeeven had; dat hij de Burgerij, omtrent de Ampten in 't gemeen, voldoening bezorgen zou; doch dat zijne Hoogheid gekomen zijnde in een verwarden boedel, alles zo spoedig niet herstellen kon. Voorts deed de Prins*, zo zij zeiden, *de Burgers, die hij als zijne kinderen aanmerkte, tot stilte vermaanen.* Deeze beguicheling van de meest onkundige gemeente, die niet zien konde, hoe men zelfs met des Prinsen goedheid den draak stak, sloeg over tot het Scheepstimmermans' Gild; deeze werden ook herstellers van de voorregten; en dit verbaazend lichaam strekte tot geen kleinen steun voor de Doelensgezinde partij. De driftigsten van hun verschee-

ſcheenen op den Doelen, en ſchreeuwden met magt om een vrijen Burger Krijgsraad: eene zaak, die zeker geen de minſte betrekking tot hun Gild had. Hun geſchreeuw ging gepaard met bedreiging aan de Regeering, van die gewapender hand te zullen dwingen, zo men niet goedwillig toeſtemde. Hun Ed. Groot Achtb. onkundig hoe verre de driften zouden konnen gaan van menſchen, die het ſpoor der reden bijster zijn, en daar van daaglijks meer en meer werden afgeleid, oordeelden het, voor de rust der goede Burgerij en vreedzaame Ingezetenen, veiligst, op de voorgemelde Artikelen FIAT te verleenen, met dit bijſchrift, *mids niet ſtrijdende tegen de Reſolutien van hunne Edele Groot Mogende, en de intentie van zijne Hoogheid; en wegens de Ampten voor zo veel het Domeſticq is.* Doch de Eisſchers vorderden een onbepaald FIAT. Toen begon men te drijven, dat zijne Hoogheid in Perſoon moest komen, om de geſchillen te beſlisſen. Twee leden van den Doelen naar *'s Haage* gekommitteerd zijnde, bragten Raport, dat zijne Hoogheid binnen weinige dagen de reize herwaarts ſtond aanteneemen.

Burgemeesteren ziende dat het gantſche ſpel was aangelegd, om hunne Ed. Gr. Achtb. een weerzin in de Regeering te doen krijgen, lieten, als men zig zo mag uitdrukken, het ſnoer los; zij gaven een onbepaald FIAT, booden zijne Hoogheid vrijwillig afſtand van de Regeering aan, als het hem behaagde, en droegen te gelijk *de Posterijen van de ſtad* aan hem op; geevende de Vorst die terſtond aan 't gemeene Land.

Op den 31ſten van de maand Augustus, werd de Prins, op verzoek van de Afgevaardigden der Stad, door de Staaten gemagtigd, om de rust in dezelve te herſtellen, al ware het ook door verandering te maaken in Burgemeesters en Raaden. Het ontbrak, echter, niet aan de zodanigen, die alle deeze bedrijven met leedweezen aanſchouwden; deeze ondernamen om eenige geſchriften te tekenen, waarin de handhaving van de Regeering verdedigd werd. Doch zo dra de *Doelisten* hier van onderrigt werden, bragten zij te wege, dat de Scheepstimmerlieden, omtrent ten getale van vijftien honderd, met vijf of zes der beſaamſte Doelebaazen, in ſmalle gelederen, doch ongewapend, een groot deel van de Stad doortrokken; ſtilhoudende voor huizen en herbergen, daar de zulken woonden, of zig onthielden,

waar-

waarvan men wist of vermoedde, dat zij voor de Regeering getekend hadden. Het ontzag, dat deeze optocht baarde, was het, echter, niet alleen, dat deeze tekening deed staaken; Burgemeesteren, hier uit een heilloos gevolg duchtende, deeden, onder de hand, te kennen geeven, dat men zig te vergeefsch afsloofde, en de verandering der Regeeringe niet zou konnen weeren.

Terwijl men nu den Prins te gemoete zag, was men in de Burger Kompagniën ijverig bezig met het stellen van gekommitteerden, uit welke wederom zes gekoozen werden, om het woord te voeren. Eenigen namen deezen post gewillig op zig; anderen met grooten weerzin: sommigen niet dan met dwang en op scherpe en zwaare bedreigingen. De eerste bestonden meest uit ondertekenaars der 3 Artikelen, en waren dus groote ijveraars; de andere, die zig nooit daarmede hadden ingelaaten, deeden niets, dan waartoe de vreeze voor meerder onheil hun met tegenzin noodzaakte. Eindelijk verkreegen deeze onrustige geesten, zo als men dagt, hunnen wensch, op den 2den van September, toen zijne Hoogheid, des 's morgens om 10 uuren, in de Stad kwam.

Na dat de Vorst zijn verblijf in 't *Heeren Logement* genomen had, was het eerste, dat de onvernoegde menigte ter hand nam, de voorgenomen verandering in de Regeering te bewerken; toonende dus ten klaarste wat hun doelwit was. Deeze neiging was met zo veel drift verzeld, dat zij zijne Hoogheid naauwlijks tijd gunden, daar op behoorlijk te raadpleegen. Geweldig stiet hun de gemeenzaamheid tusschen den Prins en de Burgemeesteren: sommige verstoutten zig zelfs, op den 4den, aan de huizen dier Heeren te gaan, en hun aftevragen, *zij niet terstond van de Regeering afstonden?* en of hun geantwoord werd, dat het van den Prins afhing, om hun te ontslaan; zulks voldeed niet; zij moesten verzekering hebben, dat het binnen twee dagen geschieden zoude. Op den 7den werd de afkondiging gedaan van de verandering, welke in de Regeering geschied was. *De vier Burgemeesteren* bleeven ontslagen van hunne Ampten; doch uit de *zesendertig Raaden*, die mede allen ontslagen waren, werden 19 hersteld, en 17 nieuwe, die voorheen nooit in de Regeering geweest waren, aangesteld. De Prins, door de Staaten daar toe ge-

gemagtigd zijnde, maakte vervolgens groote verandering in den *Oud-Raad*, ontslaande *vier Regeerende Schepenen*, *zeven Oud-Burgemeesters* en *drieëndertig Oud-Schepenen*, en vervullende, ten zelfden dage, de plaatsen der vier *Heeren Scheepenen*, door aanstelling van vier anderen.

De groote stap was nog niet gedaan, of 'er werd geschreeuwd om eenen *Vrijen Krijgsraad*; hieraan hing, zo-als men voor gaf, het gantsche behoud van de vrijheid. Zelfs ging de spoorloosheid hier omtrent zo verre, dat eenige Belhamels, den al te goeden Prins, in het holste van den nacht, niet ongemoeid lieten; waar over, echter, de Prins duidelijk zijn ongenoegen te kennen gaf, doch die hun den volgenden dag te wille was, zonder eenige aanmerkingen te maaken op het strijdende, dat in dit gantsch gedrag en eisch plaats had; en ook dat het zelfs tegen de Oude Wetten en Keuren aanliep. Doch dit konnen wij niet voorbij te zeggen, dat WILLEM DE IV zelve een gantsch ander denkbeeld had van den *Vrijen Krijgsraad*, dan zij, die denzelven vorderden. De *Vrije Krijgsraad*, dien de Prins (naa 't hooren der Bedenkingen van Burgemeesteren) voor eens, en voor dien tijd alleen, wilde gehouden hebben, moest, volgens hoogstgemelden uitdrukkelijke verklaaring, bestaan uit zulke *Kapiteinen*, *Luitenants* en *Vaandrigs*, als hunne Kompagniën aangenaam waren; deze zouden aanstellen *vijf Kolonellen*, en verder vervullen de plaatzen van die geenen, die onaangenaam waren, of zijne Hoogheid een dubbeld getal van de eene of andere aanbieden, die daaruit als dan de verkiezing zoude doen; zonder met dit alles een eenige blijk te geeven, dat deze Krijgsraad van Burgemeesteren geheel onafhanglijk zoude zijn, of dat de Leden daarvan geen Leden van de Regeering zouden mogen weezen. 't Is zeker, dat 'er, ten dien tijde, gantsch niet overeenkomstig met 's Prinsen oogmerk gehandeld is: waarover de Vorst zelve zijn ongenoegen, in de bekende Publikatie van den 15den September, te kennen gaf, welke bij deszelfs vertrek werd afgekondigd; ook werden, door den Prins, de gekommitteerden ontslagen. Hoe hier na de meeste *Doelisten* in haat geraakten, daarvan zag men een spreekend bewijs, toen eenige jaaren daarna, in 1754, de berugte DANIEL RAAP overleeden was, wiens Lijk ter middernacht, met eene vrachtslede, naar de Oude Kerk gesleept

werd: wijl hem de gewoone eer van begraaving door 't gemeen geweigerd werd. Zie hier, zo veel met den aart van ons Werk bestaanbaar is, een verhaal van die groote gebeurtenissen, voor den nakomeling, die, hoopen wij, 'er zo veel uit zal leeren, dat ieder Burger zig bevlijtigen zal, *Amsteldam* nimmer tot zo een tooneel van onheil en verwarring te doen strekken.

Op 't Art. AARDBEEVING, in 't *Eerste Deel*, hebben wij onzen Leezer reeds een verhaal gedaan van die, welke voorviel op den 18den Feb. 1756, en bijzonder van de beweeging, die dezelve in de *Luthersche Oude Kerk* veroorzaakte. Dus gaan wij over om iets te zeggen van den Brand, welke, in den nacht van den 12den October 1762, 's avonds omtrent 11 uuren, aan 't Stadshuis ontdekt werd. De eerste ontdekking daar van geschiedde, door een zwaaren damp en stank, schoon onzeker van waar dezelve kwam. Bijna een uur laater, zagen eenige voorbijgangers, dat 'er, aan de zuidzijde van 't *Stadshuis*, tusschen het dak en de tweede verdieping, boven de Zegelkamer, brand was. Eenige flikkerende vonken werden nu en dan in 't eerst gezien, en daarvan, aan den Burger, die op schildwacht stond, kennis gegeeven. De ontsteltenis was te grooter, om dat men 'er niet spoedig wist bij te komen, wijl boven alles geslooten was; doch door de gewoone vigilantie van hun, die tot de Brandspuit behooren, en de spoedige komst van eenige der Heeren Burgemeesteren, geraakte men spoedig aan 't werk. Het water, door de slangen in de smeulende papieren gebragt, deed de vlam, met een hevige woede, uit zes raamen uitslaan, en van daar naar de binnenplaats, zo dat dak en toren 'er door verlicht werden. Door de aanmoediging der Regeerders werd ijver en arbeid verdubbeld; zodat men om vijf uuren de vlamme meester was. Men verhaalt dat een varensgezel, van buiten tegen den muur van 't Stadhuis opklauterende, de pijp van de eerste spuit 'er binnen bragt; voor welke stoute onderneeming, hij door hunne Ed. Gr. Achtb. naderhand beloond werd. Schoon de brand nog genoegzaam den volgenden dag smeulende bleef, was de schade, echter, minder dan de schrik, dien dezelve veroorzaakt had. Geene minder ontsteltenis veroorzaakte het springen van de Kruidmaakerij *Sollenburg*, op den Overtoomschen weg, des morgens tusschen 5 en 6 uuren, van den 14den Augustus 1758:

1758: waar bij eenige menschen ongelukkig om 't leven kwamen, en verder groote schade veroorzaakt werd. Van de vernieling des Schouwburgs, op den 11den van Maij 1772, is reeds onder de waereldlijke gebouwen gewag gemaakt. Dus moeten wij hier overgaan tot de beschrijving van den ongemeenen Watervloed, van den 15den November 1775. De Heer J. HEERING, bekend door zijne *Bespiegeling over Neerlands Waternood*, kort daarna zijne Landgenooten medegedeeld, is daar bij van zo veele echte berichten voorzien geworden, dat wij, in dit geval, ons van geen zekerder geleide konnen bedienen. Doch de stijl, dien hij voor dit werk gekoozen heeft, en kiezen moest, om zijne Leezers de Almacht van 't geduchte Opperweezen des te beter en sterker te doen gevoelen, met het onze niet strookende, zullen wij ons alleen bedienen van de 2de en 11de zijner *Bijlaagen*, te vinden in den aanvang van 's Mans Tweede Deel, zonder 'er ons woordelijk aan te bepaalen.

Op den 13den en 14den der maand November had men een stijve koelte, eerst uit den Z. W. en vervolgens uit het W. Z. W. Na verloop van 24 uuren veranderde deeze in een storm, waar door het buiten of Ywater tot 40 duimen onder 't peil, en Stads en Amstelwater tot 33 duimen onder 't peil was afgeloopen. Den storm aanhoudende, was het reeds den 14den, des namiddags van 1 tot 5 uuren, van 40 duimen onder 't peil, tot 10 daar boven gereezen: zonder Ebbe of Vloed in aanmerking te neemen, ging het voort met wassen tot in den morgenstond van den 15den, en wel tot bijna 6 uuren, wanneer het water voor deeze Stad reeds 96 duimen boven 't peil geklommen, en het binnenwater, door 't bijlekken der sluizen en openen der rinquetten, tot 9 duimen aangegroeid was. Dus stonden 'er op dien tijd 120 duimen buitenwater, in den tijd van 18 uuren, van 40 duimen onder tot 96 boven 't peil gereezen; zijnde eene hoogte van 136 duimen, of 11 voeten Rijnlands: waarvan geen voorbeeld is, dat op zo een grond laag water een zo groote Massa, in zulk een korten tijd, is komen opwassen.

In deezen stand kon, zonder het doen van *bekistingen*, de buitenstad, dat is, van 't Funie af tot aan de Haarlemmerpoort, slegts nog maar tusschen de 3 en 4 duimen lijden: waarom men dan, niet zonder reden, reeds op sommige plaatsen 'er op be-

dagt was, als op 't *Schippersgragtje* en bij 't *Zeeregt*. Hier uit ziet men, in welk oogschijnlijk gevaar de gantsche binnenstad was, van eene onherstelbaare schade te lijden. Niet min gevaarlijk was het gesteld, buiten de Haarlemmerpoort aan den *Steenenbeer;* zonder het doen van eene bekisting, in allerijl opgeworpen, zoude het water, dat reeds ter lengte van 140 of 150 voeten bij gemelden *Beer* was overgeloopen, niet te keeren geweest zijn. De buitenstad, waardoor men de *Haringpakkerij*, de *Haarlemmer Houttuinen*, het *Bikkers Eiland*, *Oost-*, *Witten* en *Kattenburg* verstaat, stonden alle onder water.

Maar op den gezegden tijd, 's morgens om 6 uuren, bespeurde men zonderling de hand Gods, dewijl als toen het water begon te vallen, niettegenstaande het zelve tot 9 uuren en 20 minuten had moeten wassen. Dies 'er met regt, in deeze Bijlaage, bl. 7. gezegd wordt: *Het water is van alle kanten tot aan de lippen geweest, maar God heeft het gevaar van ons afgeweerd.* Wij zullen hier doen volgen de waterpeil der Stad *Amsteldam*, volgens de tweede Bijlaag.

Waterpeil den 14 en 15den Nov. 1776.

Dag uuren 14 's morg.		Het Y boven peil.	Water onder peil.	Stad.	Amsteldam.
	9	duim.	24 duim.	19 duim.	
	10		29	24	
	11		34	27	
	12		37	30	
	1		40	33	
'aag wa-	2		35	33	
ter 's mid-	3		23	31	
dags ten	4		11	30	
2 uuren	5	10		29	
50 minu-	6	20		28	
ten. half	7	26		27	
	7	30		26	
half	8	33		26	
	8	36		25	

De wind N. W. met storm, laatste kwartier, Woensdag den 15den November 1775, 's morgens ten 7 uuren 44 minuten, de Maan op 's avonds ten 11 uuren 40 minuten.

Nach-

Nachtuuren 14 's avonds	Het Y boven peil.	Water onder peil	Stad	Amsterdam.
half 9	40 duim		25 duim	
9	45		25	
half 10	47		24	
10	49		24	
half 11	53		24	
11	58		24	
half 12	60		23	
12	62		23	
15den h. 1	64		23	
1	67		23	
half 2	74		22	
2	80		22	
Laag wa- 3	82		22	
ter 's nagts 3	83		22	
ten 3 uu- 4	85		21	
ren 9 min. 4	90		21	
half 5	92		21	
5	92		21	
half 6	94		21	
6	96		20	
7	94		20	open
8	93		20	

De Wind W. N. W. ſtijve koelte, waarbij, zo als wij gezegd hebben, het water moest waſſen, tot 's morgens 9 uuren en 20 minuten. Op den namiddag van den 14den, wierden, om half 6 uuren, de waterkeeringen digt gezet en de ſchutſluizen geſlooten, met 15 duim boven 't peil, en 's avonds om 8 uuren de nooddeuren ingezet, met 36 duimen boven 't peil, en 's nagts om half 2, de noodbalken in de Haarlemmerſluis, met 74 duim boven dito.

Van den ſchrik dezes Vloeds, waar van men zeggen mag dat deeze Stad, door 's Hemels goedheid, zo genadig gered was, naauwlijks bedaard en bij onze Nabuuren nog minder vergeeten, naar maate hun 't onheil getroffen had, herſteld zijnde, werden 's Lands Ingezetenen, en onder die ook wij, op den 21 en 22ſten van die zelfde Maand des volgenden Jaars, met die zelfde vreeze bevangen. De Wind, die zedert den 20ſten November vrij hévig eerst uit het Westen, en daarna uit het Zuid-Westen en West-

Zuid-Westen waaijde, en in den morgenstond in eenen storm veranderde, deed, tegen alle vermoeden van des kundigen, het Y of buitenwater merklijk onder de gewoone peil zakken. Nog grooter was hunne verwondering, toen, bij een wassend Y, de storm bleef aanhouden, en het Water, pas twee uuren na zijn laagste, van veertien duimen onder, nu al tien duimen 'er boven gereezen was. Dit baarde als nog bij de Ingezetenen, die in de buitenstad, of op de Eilanden woonden, geene vrees. Deerlijk vonden zij zig wel haast in hunne verkeerde onderstellingen bedroogen; want de Wind meer en meer West en West-Noord-West uitschietende, vertoonde, door zijne vervaarlijke rukken, aan onze Daken en Schoorsteenen deszelfs magt. Met het naderen van den nagt, keerde het Water met meer geweld te rug, dan het geweeken was: dus men spoedig tot de gewoone hulpmiddelen de toevlugt moest neemen. De angst, in dit noodlottig tijdstip, van het voorige jaar zig met den tegenwoordigen paarende, vermeerderd door het gehuil des winds, deed zelfs de stoutmoedigsten beducht worden. Het vlugten van hun, die in de benedenste deelen der huizen hunne wooningen hadden, en 't geroep der nachtwachten, *Water! Water!* stelden, langs de buitenzijde der Stad, alles in roere. Doch ook in deezen *toonde God alleen de redder van Neerland te zijn.* Een zelfde tafel als van 't voorgaande jaar, zal in staat zijn een geregeld denkbeeld van wind en water aan onze Leezers te geeven; dezelve zal voor den nakomeling van dienst zijn, om daaruit te zien, hoe deeze watervloeden voor *Amsteldam* bijna even gevaarlijk geweest zijn; en schoon het water eenige duimen laager bleef, was de overstrooming van de Eilanden en Haringpakkerij weinig minder.

Waterpeil der Stad Amsteld.

Dag uuren. 20 's morg.		Het Y boven peil.	Water onder peil.	Stad.	Amsteldam.
	9	duim,	1 duim.	6 duim	
Hoog	10		3	6	
water	11		7	7	open.
's morg.	12		4	7	
ten 10	1		6	7	voor Eb.
uuren,	2		6	7	dicht.
44 min.	3		4	7	

Laag

den 20 en 21sten November 1776.

Laag wa-	4		1	7	
ter 's mid-	5		1	6	
dag 4 uu-	6		2	6	
ren half	7		4	6	
56 min.	7		4	6	
half	8		6	6	
	8		6	6	open.
Nagt half	9		8	7	
uuren 20.	9		9	8	
half	10		10	9	
	10		7	9	
half	11		6	9	
Hoog	11		5	9	
wat. h.	12		4	9	
10 min.	12		4	9	
's nagts h.	1		4	9	open.
den 21ste	1	1		9	
half	2	4		9	
	2	8		9	
half	3	12		9	
	3	15		9	
half	4	19		9	
	4	24		9	
half	5	25		9 duim	
Laag wat.	5	27		9	
's morg. h.	6	32		9	
5 uur.	6	38		9	
24 min.	7	48		9	
	8	64		10	
Dag uur.	9	73		10	
21 's morg.	10	77		10	
	11	78		9	
	12	81		9	

De wind West-Zuid-West en West, met storm, verzeld van Regen en Hagel.

Den 20sten de Maan onder, 's nacht ten één uur, vijftien minuten. Den 21sten 's nachts ten twee uuren, vijfentwintig minuten.

Des morgens om drie uuren, werden de Waterkeeringen digt gezet, en de Schutsluizen geslooten, met 15 duim boven peil, en 's morgens, tusschen negen en tien uuren, de Noodbalken in de nieuwe Haarlemmer Sluis geleid, met 75 duimen boven peil.

Ten twaalf uuren begon 't Water weder te vallen, en stond, om vier uuren, op 67 duimen. Daarna begon het weder te wassen, zo dat het 's avonds om half agt andermaal 81 duimen boven peil was; en op den 25sten dier Maand kon men eerst zeggen, dat het gevaar van deezen Watervloed voorbij gegaan was.

Wat nu aangaat de KERKELIJKE GESCHIEDENISSEN deezer Stad; boven hebben wij gezien, dat de Roomsche Godsdienst, toen de eenige, hier al zeer vroeg bekend en geoeffend is: en uit de schriften van dien tijd zou men met grond mogen besluiten, dat het gering getal van menschen, welke hunne woonsteden rondsom of bij 't *Amstelslot* hadden, en voor dat de *Oude Kerk* in wezen was, hunnen Godsdienst verrigt hebben te *Ouder-* of *Ouwer-kerk*, aan den *Amstel*, welke, in de brieven der *Utrechtsche* Kerke, de Kerk op *Ouder-Amstel* plagt genoemd te worden. Onze nog tegenwoordige Kerk, welke aan JOHANNES DEN DOOPER en NICOLAUS gewijd was, voerde den naam van *Nier* of *Neder-Amstel*. De eerste Pastoor van deeze Kerk, ons bekend, was, in 't jaar 1630, JOHAN VAN DEVENTER. Hoe die Godsdienst, en de Godsdienstige gestichten, van tijd tot tijd, zijn toegenomen, kan men uit de vorige opnoeming van Kerken en Kloosters opmaaken. Bekend is 't, hoe de Roomschgezinden van vroegere dagen, de *opkomst* en *aanwas* van *Amsteldam* hebben toegeschreven, niet alleen aan de *heiligheid der Stede*, die zij afleidden van de menigte der kloosterlingen, maar bijzonder van het beruchte *Amsteldams-Mirakel*, dat hier, in 't jaar 1345, zou gebeurd zijn. Ik heb hier op mijne *Aanmerkingen*, bij eene andere gelegenheid, gemaakt, en wijze dus mijne Leezer naar mijne *Amsteldams Eer en Opkomst, door middel der Kerkhervorming in 't jaar* 1578 voorgevallen, in *'t tweede boek*, bl. 105. zeggende hier alleen, dat zo men van de waarheid van die opgaave wil overtuigd zijn, men *Amsteldams Opkomst* maar oppervlakkig behoeft gade te slaan, voor en na de hervormig. Niet eerst in onze dagen begrijpen de Roomschgezinde Vorsten, dat een nijver Koopman, een ijverig Ambachtsman de maatschappij van meerder nut zijn, dan ledigg aande Monniken, die op 't zweet en bloed van voorgemelden een lui en onwerkzaam leeven leiden. Al vroeg zag men dit in *Amsteldam* en *Holland*, gelijk blijkt uit 't Plakaat van Graave WILLEM, van 't jaar 1328, tegen het

het erven en aankoopen van Landen in *Holland* en *Zeeland*; welk Plakaat, naderhand, door Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, in 1441 vernieuwd werd. Op dien tijd benadeelden de kloosterlingen de Ingezetenen, niet alleen met ledig zijn; maar vrij zijnde van alle belastingen, richtten zij openbaare winkels op, en verkochten tot merkelijk minder prijzen, dan 't den Ingezetenen mogelijk was. De waereldlijke Priesters maakten van de kloosters openbaare drinkwinkels; 't welk gemelde Hertog, op de klagten der burgerij, hun belette. Hier op namen zij eenen anderen Koophandel ter hand, namelijk dien der *Aflaaten*; en uit den Brief, dien men vinden kan bij DAPPER, in zijne *Beschrijving van Amsteldam*, bl. 139. zou men mogen besluiten, dat de Regeering van dien tijd daarmede zeer ingenomen was: want de *Magistraat* deezer Stad deed aan die van *Haarlem* bekend maaken, dat de *Aflaaten*, van dezelfde kracht als die van *Rome*, hier te koop waren; doch die van *Haarlem* scheenen te begrijpen, dat het papier van *Rome* en van *Amsteldam* even onvermogend was, om vergeeving van zonden te krijgen; hierom weigerden zij, deeze bekendmaaking aan de kerkdeuren te doen aanplakken, en het geld der Ingezetenen vrugteloos naar de *Amsteldamsche* marktplaats te doen brengen; het geen, echter, met de komst van den Kardinaal CUSA, in 1450, nog meer dan te veel geschiedde. Zie breeder hierover BRANDT, *Historie der Reformatie*, I. Deel, bl. 40.

Hoe de Regenten, eenige Jaaren daarna, tegen hunnen zin en wil, de inkomst van den beruchten Pater BRUGMAN moesten gedoogen, zal nader op 't Art. van hem gemeld worden; hier zeggen wij alleen, dat volgens LE LONG, in Stads Protocol, op den 22sten November 1462, dit volgende werd aangetekend: *den 22sten November, is* Brugman, *wesende van de Orde der Minderbroederen, in deeze Stede gekomen, en tegen de Heeren Magistraaten, in de Stad gebleeven; door zijn welspreekenheid, veele van de devote gemeente tot zig trekkende, waarvan nog het spreekwoord gebleeven is,* AL KOST GI PRATEN ALS BRUGMAN. Deeze BRUGMAN, en andere onbezonnen Predikers van zijnen tijd, beroerden de Gemeente zodanig, dat de Magistraat zig genoodzaakt vond, eene Keur te maaken tegen het oproer in de Kerken en op de Kerkhoven; waarbij tevens het dragen en trekken

ken van Messen, in of op die plaatsen, verboden werd. Deeze Keur, welke men nog vindt in de *Oude Handvesten*, geeft ons een denkbeeld van de ongeschiktheid dier Predikers; en begeert men een bewijs daarvan, men zie WALIG SIJWAARDSZ.

Onder de Roomschgezinde Schrijvers, vindt men eenigen, die veel ophefs maaken van de geneezing, die Keizer MAXIMILIAAN, door het reedsgemelde *Amsteldamsche Mirakel*, zou gekreegen hebben. Doch een hunner zegt, dat MAXIMILIAAN, in 't Jaar 1480, te *Rotterdam*, en dus niet in *'s Hage*, gelijk anderen willen, door eene zwaare ziekte is aangetast geweest; doch ook deeze schrijft de geneezing daarvan niet toe aan 't gezegde Mirakel, maar aan de Natuur, geholpen door goede geneesmiddelen. Bij dit verschil onder de Schrijvers voege men nu dat van den tijd, waarop dit Mirakel zou geschied zijn. De onbekende Schrijver achter PONTANUS zegt 1497; in den *Latijnschen* druk staat 1484. PONTANUS zelve zegt 1482; en L. MARIUS, die zo sterk als iemand voor 't Mirakel gepleit heeft, is onachtzaam genoeg geweest, om meer dan op ééne plaats, de drukfout 1582 te stellen. Doch elders ook stelt hij 1484; en op bladz. 86, zegt hij 1479. Deeze onnaauwkeurigheid, in een zaak voor hun van zoo veel gewigt, laaten wij liefst hen zelve beslissen; geloovende voor ons met HAERREUS, dat MAXIMILIAAN, in 't jaar 1480, te *Rotterdam*, door eene zwaare ziekte aangetast, en naar zijn gevoelen daarvan geneezen is: niet ontkennende dat hij, volgens 't gebruik dier tijden, een gelofte kan gedaan hebben, om een Bedevaart naar *Amsteldam* te doen, die hij kan volbracht hebben 1486, wanneer hij alhier plegtig werd ingehaald. Wij gelooven teffens, dat hij, tot dankbaarheid voor zijn herstelling, de gifte van een gulden Kelk, kostelijke Miskleederen, en een overgroote Waschkaars aan de Kapel van de *H. Stede*, thans de *N. Z. Kapel*, kan geschonken hebben; van welke Reliquiën nog eenige op 't *Bagijnhof* bewaard worden. Dus is 'er dan geen verschil, dan in de wijze der geneezing; of liever waar door die veroorzaakt was.

Bisschop FREDRIK VAN BADEN maakte, in 't Jaar 1504, eene Ordonnantie op het doen der Procesſien, die in *Amsteldam* veelvuldig gedaan werden. Deeze Ordonnantie was noodig, om de verschillen, die tusschen die van de Oude en Nieuwe Zijde, zedert

dert eenigen tijd, ontstaan waren. Deeze Omgang geschiedde op Palmzondag, en was verzeld door twaalf Mannen uit het *Ouden Mannenhuis*, die achter den Man op den Houten Ezel gingen: en die van 't Sacrament werd gehouden op den 20sten Maart; die van de Gilden of Leproósen, doorgaans op Koppermaandag: deeze laatste heeft stand gehouden tot in 1604; de anderen zijn op bijzondere gelegenheden afgeschaft. LE LONG heeft, uit gemelden W. SIJWAERTSZ, een omstandige beschrijving daarvan medegedeeld. Zie ook mijn *Amsteldams Eer en Opkomst*, III. Boek, bl. 48 en 49.

Elders hebben wij gezegd, dat het geen met de Wederdoopers hier is voorgevallen, in een bijzonder Artikel zal vermeld worden: wij verstaan 'er hier door, de *Oproerige Wederdoopers*, en niet hun, die tot de weerlooze *Mennonisten* behoorden. Van de laatstgenoemden bevonden zig hier al vroeg eenigen van die, welke heimelijk de Leer van LUTHER waren toegedaan; en hoe kon dit anders zijn, in een Stad, daar de Koophandel, van alle oorden, en bijzonder uit *Braband*, Volk herwaarts lokte? Ook brachten, buiten deeze, de Redenrijkers, of zogenaamde *Kamer-* of *Batement-Speelders*, mede het hunne toe, om den uiterlijken opschik van den Roomschen Godsdienst, en 't slegt gedrag der Geestelijken, den volke belachelijk voortestellen; en *hoe de Kerklijken* (zegt HOOFT) *dit te euvelder namen, hoe de gemeene Man meer dacht, dat zij zich vuil kenden.* Hoe zeer zij op deeze verbeteraars van Taal en Zeden gebeeten waren, blijkt uit het zeggen van WAGENAAR, dat negen van hun, in 't Jaar 1533, door de Regeering, tot een Bedevaart naar *Rome* verwezen werden. Men zoude 'er konnen bijvoegen, dat op aandrijving der Geestelijken, die zelden zig hunne gebreken ongewroken laaten zeggen, hunne spelen verboden werden.

In het Jaar van 1531, gaf zeker Boeksken, (de *Fontein des Levens* genaamd, waarvan mij gebleeken is, de Schrijver te zijn, Jonkheer WILLEM VAN ZUILEN VAN NIJEVELT, 't welke niets in zig behelsde dan eene verzameling van Bijbelspreuken,) en ook het drukken van 't *N: Testament*, naar de vertaaling van LUTHER, oorzaak tot afkondiging van 't Plakaat, waarbij 't *Schrijven, Vertaalen en Drukken daarvan, op pæne van Schavot-*

votteering, *Brandmerking*, *Ooguitsteeking en Handafkapping*, *verbooden werd*. En niet alleen woedde de vervolgzucht hier ten strengste tegen hun, die in 't openbaar voor *Wederdoopers* bekend stonden; maar een Man van Priesterlijke waardigheid, een Man van een aanzienlijk geslacht, doch in dien tijd te geleerd en te welsprekend, om 't oog der Inquisiteurs te ontgaan, IJSBRAND SCHOL, had zig reeds tweemaalen van Ketterij, waarvan zij hem verdacht hielden, verdedigd. Om hem dit voor de derdemaal niet weder te doen gelukken, voerden zij hem naar *Vilvoorden*; na eene langduurende Gevangenis, moest hij, in het jaar 1534, te *Brussel* den Brandstapel beklimmen. Hoe zelfs eenigen, die aan de Regeering waren, niet vrij van deeze beschuldiging bleven, is gebleeken onder het Schoutsampt van CORNELIS WOUTER DOBBESZOON, die hierin, om zijn Hof bij de Landvoogdesse en de Inquisiteurs te maaken, weinig zwaarigheid vond. De voorige Schout JAN HUBRECHTZOON ondervond maar al te veel de gevolgen daarvan. Van meerder aanbelang en grooter nasleep was daarna het geval met den Schout WILLEM DIRKSZ BARDES, of BARDESIUS, welke, op eene allerversoeielijkste wijze, door den Burgemeester HENDRIK DIRKSZ, als mede door FLORIS EGBERTS, Inquisiteur, en tevens Pastoor van de Oude Kerk, door omkooping van een Vrouwspersoon, door de Wandeling *Scheele Fij* genaamd, nevens anderen van Herdooperij beschuldigd werd. Zie het Art. BARDESIUS, waarop deeze gansche zaak zal beschreven worden.

De Leer der Hervormden, dag aan dag, meer belijders vindende, inzonderheid na de Uitgaave van hunne Belijdenisse, moest noodzaaklijk het houden van vergaderingen ook toeneemen. Om deeze zo binnen als buiten *Amsteldam* te verhinderen, deed de Magistraat, in 't jaar 1562, eene scherpe Keur daar tegen afkondigen: verbiedende daar bij, *op zwaare boeten*, *het verhuuren of leenen van huizen of schuuren*, *ten gebruike van dien*. Als naderhand, in 1566, weder werd afgekondigd, dat het Prediken, op pœne van de galg, verbooden, en 600 guldens werd beloofd, voor ieder Leeraar, die 't zij levende of dood in handen van den Schout gesteld werd, geschiedde dit niet zonder openbaare bespotting. Hoe streng men hier ook te werk ging, men vond, echter, eenen PIETER GABRIEL, die om van eenige

vrugt

vrugt te zijn, het leven waagde, met hun Zondags, in zijne woning, den *Heidelbergschen Katechismus* te verklaaren. Staande dit zijn bedrijf binnen de Stad, hielden de voornaamste voorstanders der Hervorming, waar van wij, onder de *Amsteldammers*, genoemd vinden, REINIER KANT, FRANK DE WAAL, KORNELIS JANSZOON KOSTER, ALBERT HEIJES, WILLEM FLORISZOON en LAURENS REAAL, bijeenkomsten met Predikanten te *Buikfloot*, en besloten aldaar, om op den laatsten van de maand Julij, een aanvang met prediken bij de stad te maaken. Op den bestemden tijd werd het gerugt algemeen, dat zulks, om negen uuren, bij de Haarlemmer poort geschieden zoude. Men liet het niet alleen bij het gerucht; maar, door eenen PIETER VAN GRIEKEN, werd 'er, door eenen Brief, die door JAN ARENDZ, op naam van de Gemeenten geschreeven was, Burgemeesteren kennis van gegeeven. Burgemeesteren deeden hierop de poorten sluiten; doch de menigte was reeds op het *Rietvink*, bij 't Karthuizers klooster, in een ontelbaar aantal vergaderd. Het besluit, 't welk de Schutterijen hier op namen, en aan de Vroedschap te kennen gaven, behelsde *dat zij oordeelden 't prediken buiten de stad toe te laaten, doch dat zij verders de Stad en Regeering, voor allen overlast, met lijf en goed beschermen zouden.* Volgens dit besluit, verhinderden zij ook den Schout in zijn voorneemen, om de tweede Preek te beletten. In de uitvoering van zijnen haat tegen de Hervormden werd PIETER PIETERSZOON dus gestuit. De Hoplieden der Schutterije, meer en meer toonende, dat zij aan de strafheid der Wethouderen de hand niet leenen wilden, waagden het dus, op den 21sten Augustus, de Predikatien op de Lastaadje te doen, en zelfs, tegen het verbod der Overigheid, JAN ARENDS, na 't eindigen van die, binnen de Stad te leiden, en te brengen ten huize van WILLEM DU GARDIJN. Ligt valt het te vermoeden, hoe kwalijk dit bij de Regeering genomen werd; en, echter, blijkt het, dat de drift zo groot was, dat zij het niet verhinderen konde. Men predikte nu niet alleen op de Lastaadje, maar zelfs in een schuur, behoorende aan JAN WILLEMSZOON WIJNGAARD, binnen de Stad, en deed alle poogingen, om de gemeente, die daaglijks aanwies, van nieuwe Leeraars te voorzien. Hadde het schandelijk bedrijf der Beeldstorming, op den 14den Augustus, alhier gepleegd, de

zaak

zaak der Gereformeerden niet bijna geheel te niet doen gaan, het is waarschijnlijk, dat zij toen al vaster voet zou gekreegen hebben. Op 't Art. BEELDENSTORM zullen wij zien, hoe dit woest en onbezonnen bedrijf niet alleen hier, maar door gantsch Nederland, de Hervormden gehaat maakte, schoon ze 'er het minste deel aan hadden. In deeze stad had het ten gevolge, dat 'er, door Burgemeesteren en Schepenen, ten overstaan van de Vroedschap, na voorgaande berading met de voornaamsten der Gereformeerden, als ADRIAAN PAAUW, EGBERT ROELOFSZOON en anderen, eene Keure gemaakt werd, behelzende voornaamlijk: „ Dat tot „ nadere ordere, vooreerst, de beelden uit de kerken zouden „ worden weggenomen, en geslooten blijven; de Predikatien „ der Gereformeerden buiten de stad geschieden, zonder aan den „ Leeraar, of toehoorders eenig leed te doen, en ingeval van „ onweder, zouden zij het kerksken der Leprozen mogen „ gebruiken, en in ziekte of anderzins, zig van zulke Priesters „ en Kerkdienaars doen bedienen als hun goeddacht. De Pas„ toors met het Sacrament over straat gaande, zouden geen schel „ mogen roeren; de kerkschenderij werd verboden, en zoude „ naar bevind van zaaken gestraft worden. De een zou den „ ander, om geloofszaaken, niet kwaalijk mogen toespreeken. „ Ingeval van oproer, mocht ieder zig ter lijfsbescherming wa„ penen; doch niet van zijn stoep of uit zijne wooning gaan.

Dit en al het geen Burgemeesteren verder, uit vreeze voor erger gevolgen, aan de Gereformeerden toestonden, wisten zij zo te beschikken, dat het met kennisse van gemelde hoofden van hun geschiedde, niet uit liefde, of genegenheid, die Burgervaders behoort eigen te zijn; maar om al het onheil, dat 'er op volgen mocht, hun te doen dragen: zo als de gevolgen geleerd hebben. Allerduidelijkst bleek dit, aan 't gezegde van den Burgemeester JOOST BUIK, te *Brussel*, toen hij, volgens BRANDT (bl. 361) zeide: *Die van Amsteldam hebben 'er nogh geen rood hemd om gedraagen.*

De Gereformeerden in deeze Stad, 't zij dat zij meenden, dat de Regeering voor de vuist met hun handelde, of dat zij zig van hunne vreeze bedienden, waren ijvrig bezig, de gemeente in beteren stand te brengen. Zij beriepen eenen NICOLAAS SCHELTIUS, als Predikant, die, als de derde, nevens PIETER GABRIEL en

JAN

JAN ARENDS, hun tot Herder en Leeraar strekte. Zij koozen daarenboven Diaconen en Diaconessen. Eene nieuwe beroerte, op den 26sten September ontstaan, wegens het begraaven van eenen doode, in de Nieuwe Kerk, volgens de bepaaling, door de Regeering voorheen gemaakt, doch nu weder verbrooken, zette hunne zaak geweldig te rug. De Nieuwe Kerk bleef verschoond; doch het Minderbroeders-Klooster kon voor de woede van 't Graauw, wat vlijt de aanzienlijksten der Gereformeerden, zo uit eigen beweeging, als op verzoek van den Magistraat, zelfs met gevaar van hun leeven, ook aanwendden, niet verschoond blijven, maar moest de plondering ondergaan. Dat der Karthuisers onderging een diergelijk lot, zijnde de Monniken van deeze beide orders bijzonder in den haat van 't gemeen: om reden dat in 't eerste, als in een tweede Stadhuis, alle de zaaken, die men den naam van Ketterij gaf, beraadslaagd werden: en dat de Regeering aldaar met dezelven, na het uitvoeren der vonnissen over de Onroomschen, het bloedmaal gewoon was te eeten: Ja volgens het verhaal van den Heer HOOFT (bl. 113) *werd aan die Monniken genoegzaam de voorkeur der Raaden, of Zesendertigen, opgedragen, om geen bedekte Lutheraanen op 't kussen te krijgen.* Die van 't Karthuisers Klooster liepen der gemeente, om hun gasten en brassen, zeer in 't oog.

In dit gevaarlijk tijdstip bevond zig de Regeering in eene dubbele vreeze; de eerste was, voor verdere onbestaanbaare bedrijven van 't Graauw; de tweede, hoe zig bij de *Hertoginne* te verantwoorden. Om zig van beiden te ontlasten, maakten zij, buiten weeten van de Gereformeerden, eene nieuwe Keur, en willigden hun daar in meer voorrecht toe, dan zij begeerden; eisschende, echter, dat de voornaamste van hun dezelve zouden ondertekenen. Doch deeze, wien het ook aan geen doorzicht ontbrak, zagen ligt, dat men, door deeze nieuwe Keur, den schijn wilde geven van een *afgedrongen verdrag*, en dus de Regeering aan het Hof vrijwaaren, en hun ten hoogsten strafbaar maaken. Hoe duidelijk zij dit ook voorzagen, werden zij, echter, door de welspreekenheid van Meester MARTEN KOSTER, van wien Burgemeesteren zig hier toe bedienden, 'er toe overgehaald, op voorwaarde, dat in 't slot van 't zelve zoude gesteld worden: *behoudelijk dat de geene, die de Ondertekening gedaan hadden,*

den, 'er niet om gemoeid of agterhaald zouden worden, in vervolg van tijd. Op deeze voorwaarde geschiedde dan de Ondertekening, op den laatsten van de maand September. Hoe de Regeering zig hieromtrent gedraagen hebbe, zal het vervolg doen zien. De Predikanten, schoon, na het afleggen van den Eed, nu door de Magistraat onder haare bescherming genomen, hielden echter aan met buiten de stad te prediken, tot dat 'er, op eenen Zondag, veel volks in de Minnebroeders Kerk bij een kwam, welke hun was toegestaan; doch de plaats nog onbruikbaar vindende, gingen zij naar buiten. Burgemeesteren, voor nieuwen oploop bedugt, bewogen REINIER SIMONSZOON VAN NEK, den Predikant JAN ARENDSZOON, in gezegde Kerk, op den Predikstoel te brengen; 't geen nog dien zelfden nademiddag geschiedde. In 't begin der maand October werd dezelve Kerk ten gebruike bekwaam gemaakt, en van de nog overige Beelden ontledigd; men verkoos ook op dien dag Ouderlingen voor de Gemeente. Doch hoe toegevend de Regeering zig ook betoonde, zij weigerde, echter, op den 23sten van deeze maand, het verzoek, om de goedkeuringe van den *Prins van Oranje*, op de gemaakte Keur, of verdrag.

Zie daar, zo het scheen, den gezuiverden Godsdienst op eenen goeden voet gebragt. Doch wat gebeurt 'er? Volgens het verhaal van BRANDT, (bl. 386) werd ze ontrust, door de *Oosterlingen*, die der Leere van LUTHER, en dus de *Augsburgsche Confessie*, waren toegedaan. Deeze, ziende de vrijheid, welke aan de Gereformeerden werd toegestaan, zochten eerst de Leer der laatstgenoemden, omtrent het *H. Avondmaal*, verdagt te maken, met bijvoeging, dat, wilde men 't Land niet in den uitersten nood zien vervallen, alleen de gemelde *Augsburgsche Confessie* moest worden aangenomen. Zij, onder de hand, aangemoedigd om dit door te zetten, verstoutten zig, op den 25sten van de maand October, aan de Magistraat te verzoeken, dat hun de *St. Olofs Kapel* mocht worden toegestaan, ter oeffening van hunnen Godsdienst. De Gereformeerden, hier van onderricht geworden zijnde, zochten, door toegeeflijkheid, nieuwe onlusten voortekomen; zij deeden JAN ARENDS, in de Minnebroeders Kerk, van den Predikstoel, het 10de en 13de Art. van de *Augsburgsche Confessie*, handelende van 't H. Avondmaal, enz. openlijk voorleezen, met

met bijgevoegde vermaaning aan de Gemeente, zig door geene onwaarachtige beschuldiging te laaten afschrikken, noch verleiden, alzo 'er niets verkeerdelijk bij hun daaromtrent geleerd werd. Maar dit werd hun, door de Gereformeerden van *Antwerpen*, ten hoogste kwalijk afgenomen, dreigende hun zelfs met uitsluiting, zo zij dit niet herriepen.

Onze Stadgenooten gingen, echter, voort, en deeden de Gemeenten bekend maaken, dat bij hun, op den 15den van December, het H. Avondmaal stond gehouden te worden. De Wethouders zochten niet alleen dit te verhinderen; maar zelfs de *Prins van Oranje*, die meerder doorzicht had dan de *Amsteldamsche* Gemeente, raadde dit, door eenen brief, op den 12den geschreeven, af. Doch de Kerkenraad bragt 'er tegen in, dat zij, uit vreeze voor nieuwe beroerten, de zaak niet durfde uitstellen. BRANDT tekent aan, dat 'er dien dag bij de 1000 Persoonen ten Avondmaal kwamen; komende ORANJE niet voor des avonds in de Stad, na dat dit 's morgens verricht was. De Gereformeerden stonden, op 's Prinsen voorstel, de Minnebroeders Kerk en de Kapel der Leproozen weder af, en vernoegden zig met Preekplaatsen, die hun werden aangeweezen.

Doch de rust, die Prins WILLEM dacht hersteld te hebben, duurde niet lang. De Burgerij, kundig zijnde van het gehouden gedrag der Regeering, mistrouwde dezelve; te meer, toen men elkander iets maakte, dat de Wethouderschap, tegen het gemaakt verdrag van den 18den Januarij 1567, heimelijk Krijgsvolk aannam, en, op last der *Hertoginne*, in de Stad dacht te doen komen. Het oproer, hier door ontstaan, werd, door tusschenspraak van eenigen der aanzienlijksten onder de Gereformeerden, zonder bloedstorting, ten einde gebracht. Nogthans onderging nu de zaak der Protestanten een deerlijken omkeer: de komst van den gevloekten ALBA wierp alles in duigen; al wat vlugten kon, schroomde hem te verwachten; en duizenden, die zig met een zwakke hoop gevleid hadden, beklaagden hun blijven, toen het te laat, en 'er geen andere weg, dan die naar 't Schavot of den Brandstapel, meer open was. De Hervormde Predikanten hielden te *Amsteldam* eene bijeenkomst, om te raadpleegen, of zij hunne Predikatien zouden staaken, dan voortgang doen hebben; en besloten tot het laatste. De Regeering gebood

het hun, echter, spoedig daarna, in navolging van die van *Vlaanderen* en *Brabant*. Schoon zij het eerst heuslijk afsloegen, noodzaakten hun evenwel de ijsselijke vervolgingen in *Vlaanderen*, in dat bevel te berusten, op voorwaarde dat de Wethouders geene Soldaaten in de Stad zouden doen komen, of hun anders tijd laaten, hunne onroerende goederen tot geld te maaken, en met de roerende het land te verlaaten; 't geen hun werd toegestaan. Hierop volgde het gerucht van de komst van NORKARMES, waarop de voornaamsten der Hervormden de vlugt naar *Embden* namen; zelfs zij, die den Burgemeesteren den meesten dienst beweezen hadden, werden nu door hun beschuldigd, ingedaagd, gebannen, en hunne goederen verbeurd verklaard. EGBERT MEINERTSZOON, die, op de sterkste verzekering van de Burgemeesters BUIK en KOPS, in de Stad gebleeven was, moest zijn leeven in de gevangenis eindigen: en nog ten gelukke voor hem, wijl zij hem anders op 't Schavot zouden hebben doen sneeven. Men oeffende, echter, wraak aan het reeds ontzielde lichaam, waar van zij daags daaraan, in de gevangenis, het hoofd deeden afhouwen. Deeze vervolging en strafheid duurde genoegzaam, tot op het sluiten der Satisfactie, welke geschiedde op den 8sten der maand Februarij 1578.

De voorheen gevlugten keerden daarop weder herwaarts; doch het duurde niet lang of 'er ontstond op nieuw verschil: eerst over de aanwijzing eener eerlijke begraafplaatse binnen de muuren der Stad; en naderhand over de verandering onder de Schutterij: welke verschillen zo hevig werden, dat de Magistraat en Geestelijkheid, zo als wij reeds hier voor, bl. 793 en 794, gezegd hebben, op den 26sten Maij, ter Stad werden uitgeleid.

De Kerk, na deeze berugte gebeurtenis, ruim een week gesflooten geweest zijnde, werd, door den nieuwen aangestelden Magistraat, verzeld van eenige Timmerlieden, *de Oude Kerk* geopend; zij deeden 'er de Beelden afbreeken, en hier eerst, en naderhand in de *Nieuwe Kerk* prediken; wordende de beroepene Predikanten JOHANNES CUCHLINUS en PETRUS HARDENBERG, op den 31sten Augustus, door PETRUS DATHENUS, die deeze Gemeente, eenigen tijd, bij Leening bediend had, in hunnen dienst bevestigd, en op dien zelfden dag door hem het *H. Avondmaal* bediend. Kort hierop werd al het geen tot de uitwendige kerksie-

sieraaden en ceremonien gediend had, op order van Burgemeesteren, door Kerkmeesteren verkocht, uitgenomen een zilveren beeld van ST. SEBASTIAAN, 't welk, behoorende aan de *Handboog Schutteren*, aan hun werd ter hand gesteld. Ouderlingen en Diakenen waren, reeds twee dagen vóór de groote verandering, op nieuw gekoozen; en door THOMAS VAN TIL in den dienst bevestigd. De aanwas der Gemeente, zonder dat wij 'er ons breedvoerig over uitlaaten, is op te maaken uit de vermeerdering der Geestelijke Gebouwen en Godsdienstige Gestichten, hier vóór reeds vermeld; niet alleen van de Gereformeerden, maar ook van de *Lutherschen*, *Mennoniten* en anderen; verrichtende de *Lutherschen* allereerst hunnen Godsdienst op eenige Zolders en in Pakhuizen; tot dat zij naderhand gelegenheid kreegen, hunne Kerken te doen bouwen. De *Mennoniten* gebruikten allereerst daar toe een huis op den *Nieuwendijk*, nabij de Haarlemmersluis, en naderhand de tot hier toe bekende vervaardigde Gebouwen: De Roomschgezinden; schoon den klem der Regeering en de overmagt verlooren hebbende; zijn, echter; altoos, hoewel hunne Kerken uitwendig de gedaante van burgerhuizen hebben, in de behoorlijke vrijheid van hunne Godsdienstoeffening gebleeven.

Men had gegronde reden om te denken, dat na die verbaazende verandering van zaaken; de *Amsteldammers* zig stil en bezadigd onder het wijze bestier hunner Overheden zouden gedragen hebben. Maar neen! het onbetaamelijke bedrijf der *Haarlemsche* Soldaaten en van 't graauw scheen hier, als een heldendaad, nagevolgd te moeten worden. Dit heillooze spel nam alhier zijnen aanvang, op den 2den September, en wel omtrent en in de *Nieuwe Kerk*; deeze, nog niet ontslooten, of van Altaaren of Beelden ontledigd; werd nu met geweld geopend, en al het geen tot den Roomschen Godsdienst behoorde; verbrijzeld. Drie der Burgemeesteren zochten wel, door hunne tegenwoordigheid, den moedwil te stuiten; doch te vergeefsch; geen bevel, geene bedreiging was van eenige kracht; het onbezuisde graauw rustte niet, voor dat alles vernield was. Van daar rukte het naar de Kloosters, die, schoon de Regeering dezelve met Soldaaten had doen bezetten, en de Schutterij mede in de wapenen doen komen, de plondering mede niet ontgingen: want het Graauw, de Soldaaten en Schutterij, misgreepen zig ieder om 't zeerst, de

eerste met de uitvoering, en de anderen met het onverhinderd aanschouwen; de rust werd niet hersteld, voor dat alles vernield was.

De *Lutherschen* vervoegden zig, in 't jaar 1588, andermaal bij de Regeering, om een openbaare plaats ter oeffening van hunnen Godsdienst; doch konden daar toe als nog geene vrijheid verkrijgen. In de jaaren 1589 en 1591 werden de *Roomschgezinden*, door Plakaaten van de Staaten van den Lande, zeer bepaald; doch de *Doopsgezinden*, om 't belang des Koophandels, door de Regeering, in 1593, zelfs met Brieven van voorschrijving, zeer bevoorrecht. Groote moeilijkheden ontstonden 'er evenwel met eenen GOOSE VOGELZANG, welke, om zijne gevoelens, door den Kerkenraad aan de Regeering werd aangeklaagd. Zie VOGELZANG (G).

De *Lutherschen*, hoewel geen voldoend antwoord op hun verzoek gekreegen hebbende, vermeerderden, echter, van tijd tot tijd, zeer sterk, en wel zodanig, dat de *Noordhollandsche* Sijnode, in 't jaar 1601, in de maand Junij, besloot, 'er tegen te waaken, volgens hunne gemaakte aantekeningen: „ Dat de „ *Martinisten*, *Ubiquitisten*, *Flaccianen* en dergelijken hier „ te lande zeer toenamen, en met groote lastering en bitterheid „ zig tegen de Gereformeerde Kerk betoonden en gedroegen." Dit was bij de *Noord-* en *Zuid-Hollandsche* Sijnode van die uitwerking, dat zij het besluit namen, om aan de Wethouders van die steden, daar zig de *Lutherschen* onthielden, te verzoeken, dat zulke vergaderingen en lasteringen mochten geweerd worden. Tot hier toe had men hunne vergaderingen, die mede tweeledig waren, en uit *Martinisten*, of echte *Lutheraanen*, en uit *Ubiquitisten* bestonden, door de vingeren gezien. Doch met den aanvang van 't jaar 1604 vond de Vroedschap raadzaam, door Burgemeesteren het besluit van 1595 bescheidenlijk te doen uitvoeren. De *Ubiquitisten* hielden den Predikant P. PLANCIUS verdacht, als de oorzaak daar van te zijn; maar de waare reden moest gezogt worden in de bovengemelde Sijnodaale Resolutie. Burgemeesteren deeden, meer dan eens, den *Martinisten*, als de talrijksten, aanzeggen, hunne vergaderingen na te laaten. BRANDT zegt, in zijn tweede deel, bl. 52, dat hunne huiskerk zelfs voor eenige dagen geslooten werd: doch dat zij terstond daarna op eene andere plaats bij een kwamen. Burgemee-

meesteren deeden daar op de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, zo die gediend hadden, of bij de *Martinisten* nog in dienst waren, voor zig komen, en verbooden aan dezelven het doen gebruiken van hunne huizen of Pakhuizen tot vergaderplaatsen, op poene van terstond de Stad ontzeid te worden; het zelfde verbod werd gedaan aan die der *Flacciaanen*. Van de *Ubiquitisten* werden mede eenigen der voornaamste Ouderlingen en Diakenen ontbooden; van deze ven verscheenen 'er drie van dezelve: JOAN RENDORP, JAN DES CHAMPS en ABRAHAM VAN LEMENS verklaarden, *dat zij hunne vergaderingen niet konden of zouden nalaaten.* Deeze andermaal voor den *Oudraad* ontbooden zijnde, en hun woord gestand houdende, zou hun, volgens besluit der Vroedschap, worden aangezegd, *dat zij, voor Zonnenondergang, de Stad zouden ruimen;* doch 'er is geen blijk, dat dit besluit ten uitvoer gebragt is; maar wel, dat zij hunne vergaderingen kort daarna hervat, en meerder vrijheid verkregen hebben.

Op 't Art. REMONSTRANTEN, zullen wij van de onlusten, die, geduurende eenige jaaren, den staat deezer landen zo geweldig beroerden, omstandig moeten gewaagen; en op dat van ARMINIUS (*Jacobus*) de bronwel deezer onlusten, binnen deeze stad en elders, ontvouwen. Hier dient kortelijk gezegd, dat het Kramersgild de kosten zijner studiën op zig genomen had: waar tegen hij zig verbonden had, geen beroep buiten *Amsteldam* te zullen aanneemen, dan met verlof van Burgemeesteren; dat hij, zijne Akademische Letteroeffeningen voleindigd hebbende, in 't jaar 1587 Proponent, en kort daarna Predikant deezer Stad werd; dat hij, door PLANCIUS en anderen, eerst van onrechtzinnigheid werd verdacht, wegens zijne verklaaring van 't VIIde *Hoofdstuk van Paulus Brief aan de Romeinen:* zijne verkeering met twee beruchte *Sociniaanen*, OSTORODIUS en VOBOVIUS, versterkte dit vermoeden. Dat voorts, na dat hij, in 't jaar 1603, na veele moeilijkheden, tot Hoogleeraar te *Leiden* was aangesteld, de geschillen, voor heen in *Amsteldam* ontstaan, terstond herleefden, en van dat gevolg waren, dat de Studenten op de Hoogeschool partij kozen, de een voor GOMARUS, en de ander voor ARMINIUS; dat de Studenten naderhand Predikanten geworden, het gevoelen van den

den laatstgemelden voortplantten, en ook verscheidene oude Leeraars, dit mede omhelzende, de verschilpunten onder de Gemeente bragten; dat die, welke ARMINIUS waren toegedaan, hevig aanhielden op herzienning van de *Nederlandsche Geloofsbelijdenisse* en den *Heidelbergschen Catechismus:* waar tegen die van de *Noord-* en *Zuidhollandsche* Sijnoden zig met gelijke hevigheid verzetten; waardoor het houden eener *Nationaale Sijnode*, schoon 'er de Algemeene Staaten, in 't jaar 1606, in bewilligd hadden, agterweege bleef tot aan 't jaar 1618. In *Amsteldam* werd wel allerscherpst tegen 't gevoelen van ARMINIUS en de zijnen gepredikt. Midlerwijl vermenigvuldigden de verschilpunten, van tijd tot tijd. ARMINIUS overleed, zonder dat hij zig met GOMARUS voor den Hoogen Raad had konnen vergelijken, in 't jaar 1609. Zij, die zijne gevoelens hadden aangenoomen, leeraarden en met kracht voortzetteden, brachten hunne Leer tot vijf punten, en droegen dezelve, in eene Remonstrantie, voor aan de Staaten van *Holland;* waarna zij den naam van *Remonstranten*, in 't jaar 1610, gekreegen, en als nog behouden hebben: zo als den Gereformeerden, van wegen een tegenschrift, die van *Contra-Remonstranten* gegeeven is. De Staaten van *Holland*, die deeze geschillen trachtten uit den weg te neemen, door het houden eener Provintiaale Sijnode, mids de afgevaardigden door hun daar toe zouden benoemd worden, werden tegengegaan door *Dordrecht*, *Amsteldam*, *Hoorn* en *Enkhuizen*, die beweerden, dat dit door de Klasfen moest geschieden, en wel door de Klasfen der Hoofdsteden. Ook weigerden *Amsteldam* en de gemelde Steden, in 't Staats besluit, aan de Klasfen medegedeeld, om in 't beroepen van Predikanten, niemant te onderzoeken of te bezwaaren, *boven de Leer in de Remonstrantie vervat*, genoegen te neemen. Daarenboven verzette de Vroedschap deezer Stad zig met magt, tegen het beroep van den beruchten C. VORSTIUS, in plaatse van ARMINIUS, en betoonde zig, zo wel als de Kerkenraad, allersterkst voor het gevoelen der *Contra-Remonstranten*, hetzelve met al hun gezag onderschraagende. Aan 's Lands Avokaat, den Heere VAN OLDENBARNEVELD, vind men doorgaans toegeschreeven, de invoering, die men beoogde, met de Kerklijke Ordonnantie van 't Jaar 1591, waar bij

den

den Wethouderen der Steden meer gezags in 't beroepen der Kerkendienaaren gegeeven werd. Doch de Vroedschap deezer Stad verstond dat de zweevende geschillen eerst in eene Nationaale Sijnode beslist moesten worden. De Staaten van *Holland* met de Regeerders van eenige Steden, en de Kerklijken dus onderling verdeeld zijnde, kon het niet anders, of de Gemeenten, waar bij groote verbittering plaats had, moesten het 'er op toeleggen, elkander allen leed en smaad aan te doen. Hier over klaagden in deeze Stad de *Remonstranten*, en in andere Steden de *Contra-Remonstranten*. Onbesuisd holt doorgaans de domme Gemeente, als zij meent, niet alleen de partij haarer Overheeden, maar bijzonder die van haare zielzorgers te volgen; te meer, als zij door driftige redeneeringen, (altoos ten onregte van den Predikstoel voortgebracht,) 'er toe worden aangehitst: waar van de Leeraars van beide partijen, in dien tijd, niet vrij te spreeken waren.

't Eerste geval, welke wij vinden, dat bijna stoffe gaf tot openbaare belediging, was het beruchte voorval met S. EPISCOPIUS, wegens zijn antwoord, gegeeven bij het doopen van zijns broeders kind; waar mede het gemeen zig, bij 't uitgaan der Kerke, begon te moeijen; zie S. EPISCOPIUS. Voorheen hebben wij reeds gezegd, hoe de Regeering van deeze Stad vast bij haar genoomen besluit bleef, om de gemaakte Resolutie van 't jaar 1614, zelfs na het doen der bezending van wegen de Staaten van *Holland*, van de hand te wijzen; hier voegen wij 'er bij, dat ze zelfs die van andere plaatzen, als *Hoorn* en *Enkhuizen*, ondersteunde. Nog meerder steun vonden de *Contra-Remonstranten* bij de Regeering, na dat dat *Oud-Burgemeester* KORNELIS PIETERSZOON HOOFT, die, door zijne mannelijke taal en kracht van reden, altoos de gematigdheid had weeten in stand te houden, veel van zijn gezag verlooren had. SIMON GOULART, *Waalsche* Predikant, onderging de schorsing in zijnen dienst; veel genadiger kwam hij 'er dus af, dan in *'s Hage*, *Rotterdam* en elders, met eenige *Contra-Remontrantsche* Predikanten gehandeld werd. De Kerklijken hielden alhier, in 't jaar 1615, ten getale van dertig, eene bijeenkomst, waarin zij raadpleegden, over de beste wijze, waarop zij eene *Nationaale Sijnode* verkrijgen zouden; men zegt, dat 'er ook middelen beraamt werden, om zig meer en meer van de *Remonstranten* aftezonderen: gelijk dan ook na-

derhand, door stijfhoofdigheid, en naar de maate van 't gezag, daar ieder partij op steunde, geschiedde.

Te gelijk met hun antwoord, op de Redenvoering van DE GROOT, in de Vroedschap gedaan, deeden de Wethouders hunne klagten inbrengen, ter Vergaderinge van de Staaten van *Holland*, over de strenge handelwijze van sommige Wethouders, tegen de Kerkendienaars en Gemeente der Gereformeerde Kerken, uit hoofde van Staatsbesluiten, waar in de Stad nimmer bewilligd had; (doelende op de gemelde Kerkenordening van 1591, en de Resolutie tot vrede der Kerke van 1614) met verklaaring, dat men, indien hier in geene verandering kwam, niet zou konnen nalaaten, openlijk aan te wijzen, waarin *Amsteldam* verkort werd. Tevens werden de Afgezondenen gemagtigd, om, met de protesteerende Steden, zig aan Prinse MAURITS, als Stadhouder, te vervoegen, en deszelfs hulp te verzoeken; 't geen van die uitwerking was, dat de Heer DE GROOT, volgens de aantekening van BRANDT (II. Deel, bl. 419.) zoude gezegd hebben, dat de Resolutie (die ook nimmer tot stand kwam) in gevaar was. Bekend is het, hoe de schriften van dien tijd, over en weder, de gemoederen meer en meer verbitterden, wijl van wederzijden, onder het behandelen zelfs van de gewigtigste punten, het lasteren en schelden niet werd nagelaaten; waarom zij, nu en dan, naar maate de Wethouders der bijzondere Steden van gevoelen waren, verbooden en opgehaald werden. Onder anderen geschiedde dit alhier in dit jaar 1616, aan 't Boek van TAURINUS, over de *Verdraagzaamheid*, dat met opzet geschreeven was tegen dat van TRIGLAND, de *Regtgematigde Christen* genaamd. Uit alle de Provintien, (uitgezonderd *Utrecht*, daar de meeste Predikanten Remonstranten waren,) kwamen, in dit jaar, eenige Predikanten heimelijk bij een, om de *Nationaale Sijnode* te bevorderen. Ook vindt men gemeld, dat 'er, op dien tijd, alhier door eenige leden van de Vroedschap gesprooken was, om te *Amsteldam een Sijnode* te doen beschrijven, al zou zulks de Stad eenige duizenden kosten. Doch deeze, die den naam van *driftiger ijveraars* hadden, werden in de Vroedschap, eens en meermaalen, door den reeds gemelden Heer HOOFT, door redenen, die onwederleggelijk waren, gematigd. Maar hoe zeer deeze, door zijne wijsheid, de zaaken in balans had trachten te doen blijven, en daarom,

om, door eenige partijdige Schrijvers van laater tijd, beschuldigd geworden, en openlijk een *Arminiaan* genoemd is, zo keerde de kans ten eenemaal tegen de *Remonstranten*; na dat de Prins zig voor de *Contra-Remonstranten* verklaard had. Dus werd alhier, op den 23sten Januarij 1617, in de Vroedschap een besluit genomen: „ de waare Christelijke Gereformeerde Religie en der„ zelver belijders, ter vergadering der Staaten van *Holland*, voor„ testaan, en zig te voegen bij zijne Doorluchtige Hoogheid, „ hem te danken voor zijne zugt en ijver, voor dezelven be„ toond, met verzoek daar in te volharden; bereid te zijn, om „ de hand te leenen, zo de verschillen, door een Sijnodaale ver„ gadering konden besluist worden, of de Vrede hersteld. Dat „ voorts de Advocaat des Lands zoude worden vermaand, zijn „ best te willen doen, om de harde en vreemde handelwijzen, „ die in 't stuk van den Godsdienst bij der hand genomen waren, „ daadelijk te doen ophouden, en de zaaken op den ouden voet „ te herstellen." Dit zag zeker op den Raad van Prinse MAURITS, gegeeven in de Vergadering der Staaten van *Holland*, hierin bestaande: „ dat men, zijns oordeels, de gemoederen moest zoe„ ken te verzagten; en ten dien einde de *Religionsverwanten* „ (waarmede hij de *Contra-Remonstranten* bedoelde) bij voor„ raad, onverlet en in veiligheid behoorde te laaten prediken; „ dat men ook, daar eenigen van hunne Kerkendienaaren verlaa„ ten waren, bij verdrag dezelve wederom mogt ontvangen, of „ anderen, hun gelijk, in hunne plaatzen brengen, 't zij bij lee„ ninge of anderzins, tot dat een middel ter bevrediging zoude „ gevonden zijn."

De gedraagingen der *Remonstranten*, daar de Regeering op hunne zijde was, deeden de *Contra-Remonstranten* op eene nadere vereeniging bedacht zijn: en gelijk de eerste eene afzondering maakten, werd ook alhier door de andere een acte ontworpen en getekend, waar bij de afzondering, tot het houden eener *Nationaale Sijnode*, werd goedgekeurd. Deeze Acte werd vervolgens rondgezonden, en ook van anderen getekend. Zij bouwden hun regt op 't gedrag van hun, die, schoon de *Resolutie der Staaten* aangenomen hebbende, dat alhier niet geschied was, echter niet nalieten, daar tegen aantestreeven, en hunne tegenstanders streng te vervolgen. Hoe zeer de Staaten deeze bijeenkomsten der Ker-

ke alhier afkeurden, en de Regeering aanmaanden die te verhinderen, schroomden, echter, de *Remonstranten* niet, te *Rotterdam*, daar hun de Regeering even gunstig was, dergelijke bijeenkomsten te houden, om zig te naauwer met elkander te verbinden, en ook zelfs in *Amsteldam*, met eenige leden van de *Waalsche* Gemeente, die reeds, door de schorsing van hunnen Leeraar GOULART, onvergenoegd geworden waren. Kort daarna onderstonden zij, eene vergadering te houden op *Vlooijenburg*, waar in, voor een klein aantal van toehoorders, door JACOBUS BATELIER, meer dan eens, in 't *Fransch* gepredikt werd, zonder dat zij hier in, door Wethouders of iemand anders, gehinderd werden. Naderhand, en wel op den 5den Februarij, predikte aldaar, voor een vergadering van twee honderd en vijftig persoonen, de in de geschiedenisfen van dien tijd bekende CHRISTIAAN SOPINGIUS, *Remonstrantsch Predikant te Warmont*. Onder deeze vergadering bevonden zig, uit nieuwsgierigheid, eenige *Contra-Remonstranten*, en onder hen een onbezuisde Smid van zijn ambacht, die, met luider stemme, SOPINGIUS van onwaarheid beschuldigde; doch de meerdere bezadigheid van eenen BAREND JANSZOON, (mede een Gereformeerde, die den Smid in 't ongelijk stelde,) deed de beweeging, hier op ontstaan, bedaaren. Van meerder gevolg waren de onlusten, die naderhand ontstonden, toen zij, tot het houden hunner afzonderlijke vergaderingen, een *Pakhuis* op *Dwarsboomsloot* gehuurd hebbende, daarin, op den 12den Februarij, vergaderden, ten getale van meer dan agt honderd menschen. SOPINGIUS, die hier de Preek deed, word ter eere nagegeeven, dat hij al wat aanstootelijk was, zorgvuldig gemijd heeft. Niet zo gematigd was het graauw, dat, gedurende de Predikatie, met steenen de glazen had ingesmeeten. Een *Engelschman*, BROMLEI, vroeg met luider stemme, of hier nu anders gepredikt werd dan in de *Oude* en *Nieuwe Kerk*; waarop de menigte *Ja*, en eenige *Contra-Remonstranten Neen* zeiden. Toen was 't onmooglijk, zo veel stilte te krijgen, dat 'er een kind gedoopt werd; het graauw, dat in menigte voor de deur stond, stoof naar boven: uit de vensters riepen eenige onbezonnen ijveraars: *Kom boven;* die van beneden schreeuwden 'er tegen aan: *Val aan! slaa dood! slaa dood! dien Predikant, dien Scheurmaaker!* SOPINGIUS ontvlugtte hunne woede in de

Brou-

Brouwerij *de Haan*. Heviger storm ondergingen de twee Gebroeders BISSCHOP, die tot over de Nieuwe Markt vervolgd werden. Zij het gevaar in de *Barnesteeg* ontweeken zijnde, streefde het grauw andermaal naar 't *Pakhuis*, brak het zelve open, en vernielde al wat 'er binnen was; en, indien 'er door de Regeering geen tijdige order gesteld ware, zouden zij 't gansche gebouw gesloopt hebben. Aldus werden de *Remonstranten*, (wijl de eigenaar HERMAN RENDORP en de Huurders zig beiden voor Burgemeesteren ontsloegen van den huur) door schreeuwenden moedwil, meer dan door wettig gezag, in het houden hunner vergaderingen belet. Hoe weinig gedachten de *Remonstranten* ook hadden, de week daar aan volgende weder vergadering te houden, en welke voorzorg de Regeering daartegen, en vooral tegen onbetamelijke buitenspoorigheden, te werk stelde, ontbrak het, echter, niet aan zulk geboefte, dat niet dan op roof en plondering aasde. Dit schuim des volks dan, na dat het, van den vroege morgen af, in verdeelde hoopen, de stad doorkruist, en veel omziens gebaard had, hield stil voor 't huis van REM BISSCHOP, op den Singel bij de Bergstraat, daar het voorgaf, onderricht te zijn dat de *Arminiaanen* predikten. Eerst naast zijne deur hebbende aangeklopt, en verstaan hebbende, het verkeerde huis voor te hebben, schelden zij bij hem zo onbesuisd aan, dat de schel met een aan stukken brak. Wat BISSCHOP hun verzekerde, zelfs met aanbod, om door een of twee van hun zijn huis te doen bezigtigen, was vrugteloos; vergeefsch waren insgelijks zijne poogingen om bijstand. Na zijn geld en boeken geborgen te hebben, met dezelven over de schutting van den Heer OVERLANDER te werpen, moest hij eindelijk de vlugt neemen, en zijne vrouw na hem; zijn huis, koopmanschappen en meubelen ten prooije der plonderaars overgeevende; wordende de schade, hem hierdoor toegebragt, begroot op 5000 guldens. Een bijna gelijk lot onderging de Broeder van REM, JAN EGBERTSZ BISSCHOP; doch de afkondiging, waarbij dergelijke Euveldaaden op 't strengst verboden werden, en de vertooning of komst van den Burgemeester PAAUW, verzeld van eenige Schepenen, staakten den moedwil; wordende de huizen van deeze, en van eenige andere *Remonstranten*, door Soldaaten beveiligd.

REM

REM'BISSCHOP, dit ondergaan hebbende, om dat hij een *Remonstrant* was, en waarvoor hij, als een eerlijk man, niet geschroomd had bekend te zijn, was, echter, nog bekend als Lidmaat der Gereformeerde Kerk. Op Donderdag na de gemelde plondering, werd hem, door twee Ouderlingen, uit naam van den Kerkenraad, het Nachtmaal ontzegd; het geen, op dien dag, mede aan REAAL en eenige anderen geschiedde. Zie verder REMBISSCHOP. In de maand Maart leverden de *Amsteldamsche Remonstranten* een Request aan de *Staaten van Holland*, waarbij zij vrijheid van Godsdienst en bescherming verzochten. Doch alzo dit groote moeite tusschen de Staaten en de Regeering deezer Stad veroorzaakte, wendden zij zig tot de Regeering, welke hun verzoek afsloeg: waarom zij te *Abcoude*, bij een Predikant van hunne Gezinte, ter kerke gingen, en ook somtijds te *Vreeland*.

Had *Amsteldam* zig tot hier toe verzet tegen alle de middelen, door de *Staaten van Holland* aangewend, en waar bij de *Remonstranten* grootelijks zouden zijn bevoorregt geworden, niet min verzette zig dezelve tegen de Keur van *Schieland*, en eene andere; die men de *scherpe Resolutie* noemde, en allerhevigst tegen het aanneemen der *Waardgelders*. Nevens *Dordrecht*, *Enkhuizen*, *Edam* en *Purmerend* hield zij wijders sterk aan op het houden eener *Nationaale Sijnode*, waar voor zig reeds vier Provintien verklaard hadden; met welke oneenigheden het zorgelijke jaar van 1617 ten einde liep.

Alle de raadpleegingen, met het begin des volgenden jaars, liepen over 't zelfde onderwerp. In 't midden van het zelve was *Amsteldam* Prinse MAURITS zeer behulpzaam, in de afdanking der Waardgelders te *Utrecht*; waarna de verandering der Regeering in de meeste steeden van *Holland* en ook hier volgde; en eindelijk de *Nationaale Sijnode te Dordrecht* eenen aanvang nam. De Leer der *Remonstranten* aldaar veroordeeld zijnde, waren hunne verzoekschriften tot vrije Godsdienstoeffening vrugteloos; zij werd daarentegen bij Plakaaten op 't ernstigste verboden. Nogthans waagden zij 't, eerst buiten de Heiligewegspoort dezelve in eenen tuin te houden; en niettegenstaande hier een nader Plakaat, op naam der Algemeene Staaten, tegen deze-

ve

ve was afgekondigd, hielden zij evenwel eene vergadering op de Waal, die, zonder eenig gevolg, bespied was. Zonder stoornis hielden zij dus in 't geheim aan, tot in 't jaar 1621.

Zedert eenigen tijd hadden hier in 't Tuchthuis gezeten, de *Remonstrantsche* Predikanten GREVIUS en PRINCE. De beroemde D. SAPMA, voorheen hun Predikant te *Hoorn*, welke thans, nu en dan, eene geheime Vergadering alhier bediende, had meer dan één aanslag gesmeed om hen beiden te verlossen; doch de eerste mislukte, en de tweede kon niet worden te werk gesteld, wijl SAPMA zelve gevangen raakte, door de volgende gebeurtenis.

Ten huize van een JAN OLFERTSZOON, op de *Oude Waal*, hielden de *Remonstranten*, op den avond van den 28sten Augustus 1621, een stille bijeenkomst, die onverhinderd voortging. Doch ten einde van 't Gebed, na de Predikatie, werden ze ontwaar, dat het Huis met Wagten bezet was: drie of vier Mannen meenden uittegaan; doch hun werd toegeroepen: *staat af, of het gaat 'er door;* waarop zij te rug keerden, en de Deur slooten. De Predikant werd in eene welbewaarde plaats verborgen, zo als men nog berging voor vijftien of zestien Persoonen vond. Eenigen verstaken zig in de Kelder, anderen op het Dak, en anderen tusschen de naast belendende Huizen; en in deeze gesteltenis wagtten de overigen den Schout af. Eindelijk kwamen twee Onderschouten, die den Predikant te vergeefsch zochten, en niets vonden dan bijna twintig van de Toehoorders, wier Naamen zij opschreeven. Dus ruim twee uuren hebbende doorgebracht, werd, om één uur, van buiten geroepen: *Zij hebben den Predikant;* daar die van binnen wel anders van onderrigt waren; maar die van buiten was indedaad een' Predikant in de handen gevallen, schoon een ander, dan dien avond gepredikt had. SAPMA vernomen hebbende dat deeze Vergadering gestoord was, had zig, met eenen ISAAK FREDERICI, weleer Predikant te *Utrecht*, derwaarts begeeven, om te zien hoe het daar zoude afloopen. Doch, ten zijnen ongelukke, werd hij, door het licht der Maan, van eene Vrouw van *Hoorn*, toen op de *Geldersche Kade* woonende, gekend. Zij, 't zij met of zonder erg, gaf hiervan kennis aan haaren Man, deeze aan eenen Schuitevoeder, en die weder aan den Schout of een zijner Dienaaren, welke SAP-

MA,

MA, over de leuning van den Brug liggende, stemme en bond; geduurende welk bedrijf FREDERICI het gevaar ontliep. SAPMA werd vooreerst gebragt in het Voorhuis van JAN OLFERTSZOON, daar de Onderschouten nog bezig waren met het opteekenen der naamen. Zie verder SAPMA.

GREVIUS en PRINCE, die wij in 't Tuchthuis gelaaten hebben, werden, na dat SAPMA, zoo als wij ter zijner plaatse zullen zien, zijne Gevangenis ontkomen was, door hem en anderen daar uit verlost, en predikten beiden nog eenigen tijd daarna in 't heimelijk te *Amstelddam*. Weinig of geen onderzoek werd 'er na de verlossing van beide de gemelde Predikanten gedaan; en de gematigdheid van den Schout JAN TEN GROOTENHUIS, die zig, door het stooren der Vergadering, met twaalf honderd Guldens had konnen bevoorregten, liet zig met vijf honderd Guldens vergenoegen: waaruit de Remonstranten hoop schepten, dat de strengheid een weinig begon te bedaaren. Op deeze hoop, gepaard met de verandering van eenige Heeren in de Regeering, waagde het REM BISSCHOP, schoon tot driemaal openlijk ingedaagd, in de Stad te komen, en zig openlijk te vertoonen; en, niettegenstaande de Schout, eenige Weeken daarna, uit den *Haag* aanschrijvens kreeg, om het regt der Graaflijkheid tegen hem te bewaaren, bleef hij genoegzaam van de Regeering ongemoeid. Doch in de Maand October werd hij door den Kerkenraad ontboden. BISSCHOP gedroeg zig aan deszelfs voorige uitspraak, waarbij hem het Nagtmaal ontzegd was; laatende zig liever, in het volgende Jaar, en wel op den 31sten December 1623, nevens zijne Vrouw en anderen, van de Gemeente afscheiden, dan op nieuw in verschillen begeeven.

Het belang van den Koophandel, de hervatting van den oorlog tegen *Spanje*, en laaten wij 'er bij voegen, de Conscientiedwang, meer en meer toeneemende, hoe zeer aanloopende tegen de begrippen van eenige Predikanten, waren de oorzaaken van meerder gematigdheid. Het Lot, dat op etten onbezonnen ijver doorgaans volgen moet, ondergingen de beide *Amsteldamsche* Predikanten, SMOUT en KLOPPENBURG, zo als men nader zien zal.

De toenmaalige Regeering, hoe hard van eenigen behandeld met bijtende woorden, over haare, alte groote goedheid, of onver-

verschilligheid omtrent den Godsdienst, stoorde 'er zig weinig aan. Want men vind niet, dat den Heere BRASSER, ten wiens huize, op den 19den December van 't gemelde jaar 1623, weder eene vergadering gestoord was, eenige moeilijkheid werd aangedaan. Maar in dat zelfde jaar, gaf de toeleg op 't leeven van Prinse MAURITS nieuwe stoffe, om den ouden haat tegen de Remonstranten te doen herleeven. Te gereeder was 't gemeen, der gantsche Societeit deeze gruweldaad ten last te leggen, om reden, dat onder de aanvoerders van dit heilloos voorneemen de berugte SLATIUS, weleer *Remonstrantsch* Predikant, nevens JAN BLANSAERT, die hun als Proponent bediend had, mede behoorden; waar bij kwam, dat eene verdediging voor hunne Societeit, door ADRIAAN VAN DEN BORRE, weleer hun Leeraar te *Leiden*, alle de paalen van bescheidenheid te buiten gaande, meer kwaad dan goed deed; wordende dit geschrift, door de Heeren van den Geregte alhier, op den 8sten Maart, niet alleen als fameus en oproerig verbooden, maar ook 300 Guldens beloofd, voor den aanbrenger van Schrijver of Drukker. SLATIUS, naderhand gevangen zijnde, maakte, geduurende zijne detentie, in een boekske, door hem de *Klaarligtende Fakkel* genaamd, zulk eene haatelijke afscheting van 't gantsche lichaam der *Remonstranten*, en bijzonder van veelen hunner Leeraars, dat het zelve naauwlijks zonder kwetzing van een eerbaar gemoed kon geleezen worden. Doch de gematigdste en weldenkendste Gereformeerden bevroedden ligt, wat deezen onrustigen en eerloozen mensch, tot het uitbraaken van dergelijke lastertaal, bewoogen had, en het vond dus weinig ingang. Ook sprak hun de achterhaaling en bekentenis van de voornaamsten der zaamenzweerders, genoegzaam, van alle nadenken hieromtrent vrij.

Dat dit geval den haat bij 't gemeen, op nieuw, diepe wortelen had doen schieten, bleek allerklaarst, op den 10den April van 't Jaar 1626, wanneer een hunner geheime vergaderingen, op de Oude Schans, gestoord werd; waar van, ten dien tijde, een bijzonder verhaal werd in 't ligt gegeeven, welk wij hier gedeeltelijk volgen. De moedwil, hier gepleegd, had zijnen oorsprong uit een klein beginzel. Zij, die in 't huis waren, tragtten, eerst met goede woorden, en daarna met slagen, eenige speelende jongens van daar te verdrijven; hier door ontstond eeni-

eenige beweeging. Het gemeene volk, daar bij komende, ontdekte dat in 't huis eene *Remonstrantsche* vergadering gehouden werd; en deeze ontdekking was genoeg om terstond de glazen in te smijten. De vergaderde gemeente voorts om een goed heen komen zoekende, raakte het gespuis 'er binnen, sloeg aan 't plonderen, en zogt toen de handen aan 't werk te slaan, om 't gantsche gebouw aftebreeken. Doch hier in werden zij belet, door den Stads Major N. HASSELAAR, met eenige Soldaaten, toen het dak reeds was afgebrooken. Zijne vermaaningen vrugteloos zijnde, deed hij het eerste gelid vuur geeven; waardoor een der plonderaars, met het mes in den mond en de handen vol steenen, dood ter nederviel; waar op de rest te rug week, en het huis aan de Soldoaten overliet. VONDEL, in zijn *Hekeldicht*, de *Rommelpot in 't Hanekot*, zegt 'er van:

Het geviel dat graauwe Geuze
Woonen 't huis te Monkelbaen,
Daer Heer Hopman swart vooraen
Trok met Sinte Stevens reuzen,
Toen de Damheer, wel emant,
Schoot twee dieven *in het zant.*

Uit deeze woorden van VONDEL ziet men, dat hij de beide gesneuvelden voor Plonderaars hield. Anders werd het door het gemeene gros verstaan, die zeiden, dat een van deeze alleenlijk een bloot aanschouwer geweest was. Dies sleepte het zijn lichaam naar 't huis van de Burgemeesters VAN NEK en VLAMING VAN OUDSHOORN, schreeuwende dat hij vermoord was; doch van daar moesten zij 't zelve naar 't Gasthuis voeren. Zelfs werd de dood des laatsten den Heere HASSELAAR, door eenige aanzienlijken, als een moord verweeten. Drie anderen van den woesten hoop waren intusschen gevat, en onder die een Kapitein ZWART, welke, nevens nog een, met het zwaard over het hoofd, en de derde met een geesseling, gestraft werden. SMOUT, KLOPPENBURG en den Oud-Schepen JAN WILLEMSZOON werd nagegeeven, in een *Waarachtig Verhaal* (zo als 't genoemd is) dat zij, met eenige bedreigingen, de Regeering zouden hebben afgeschrikt, om gemelden ZWART met den dood te straffen, *om dat*, zo als daar bij

ge-

gezegd wordt, *hij in een goede zaak geijverd had.* Doch dit zogenaamde *Waarachtig Verhaal*, met andere stukken van dien tijd vergelijkende, twijffel ik zeer, of deszelfs opschrift egt is. Want behalven dat het de Regeering stilzwijgende beschuldigt van onbehoorlijke lafheid, in 't uitvoeren der straffen, indien ZWART den dood verdiend had, zo behelst het laatste eene zotheid, die men noch in Predikanten, noch in een Oud-Schepen verwachten kan. Maar laaten wij tot het huis op de Oude Schans te rug keeren. Daags na de plondering verzamelde zig een tallooze hoop op de Nieuwe Markt. De Wethouderschap, voor nieuwe opschudding bedugt, deed de Soldaaten daar trekken, en op de *St. Anthonis Waag* vergaderen; waarna het graauw als onzinnig op het huis aantrok, en het tot den grond toe vernielde: voerende daar na, als in triomf, latten en sparren door de gantsche Stad: terwijl deeze altoos schrikbaarende bedrijven, van 't slegtste soort van volk, door de Burgerij, eerst met den avond gestild wierden.

Dit jaar liep niet ten einde, zonder eenige nieuwe moeilijkheden, ontstaan met den Predikant HANEKOP, die, na dat hij, om der *Spanjaarden* wille, *Breda* had moeten verlaaten, hier, met goedkeuring van Burgemeesteren, op verzoek des Kerkenraads, bevestigd was. Het geen zijne medebroeders meest tegen hem hadden, bestond voornamelijk hier in; dat hij openlijk beweerde, dat de *vijf Artikelen der Remonstranten* zulke grove dwaalingen niet waren, dat zij de grondslagen der Zaligheid ondermijnden. Hier door zig in verdenking gebragt hebbende, zouden zij besflooten hebben, hem in zijnen dienst te schorssen, op voorgeeven, gelijk DORSELAAR en COMMELIN verhaalen, dat hij te zwak van lighaam of hersfenen was, om dien waar te neemen. De *Kerkenraad* dit besluit, zonder voorkennisse van Burgemeesteren, ten uitvoer gebragt hebbende, behield HANEKOP zijne wedde, en weigerden Burgemeesteren, wat vertoogen die van den Kerkenraad ook ter hunner verdediging inbragten, in 't jaar 1627 of 1628, een anderen in zijne plaats te beroepen.

Geen minder ongenoegen had 'er, in 1627, plaats, ten aanzien van de verandering der Regeering, welke met dat jaar moest aankomen; het geen nog heviger werd, toen men hier, in navolging van *Rotterdam*, zig weigerachtig toonde, om de ver-

nieuwde Plakaaten, tegens de *Remonstranten*, aftekondigen. Deeze hierop zig meer en meer vrijheid aanmatigende, hielden hunne bijeenkomsten niet meer zo geheim als weleer; doch dit had, op den 8sten Maart 1628, bijna weder een slegt gevolg. 't Graauw verzamelde op dien dag voor een huis op de *Geldersche Kade;* doch de gemelde Heer HASSELAAR, die niet schroomde 't graauw onder de oogen te zien, bragt, eed en plichtshalve, eenige Soldaaten bij een, bewaarde daar mede het huis voor plondering, en stilde, door het gevangenneemen van eenigen, het oproer. In de maand April daar aan volgende, deed de Wethouderschap eene Keur afkondigen, waar bij dezelve verbood, het tekenen of doen tekenen van een zeker klaagschrift, tegen de *Remonstranten*, dat ontworpen was op naam der Gereformeerden. Doch alzo in deeze Keur in 't geheel geen melding gemaakt werd van eenig verbod, tegen de *Remonstrantsche Vergaderingen*, ondernam de Kerkenraad, als meenende daar toe verpligt te zijn, een vertoog of klaagschrift daarover aan Burgemeesteren en den Raad in te leeveren; wordende daags daar aan, door de Burgerij, met het inleeveren van een Protest, (dat zeker al te sterke bewoordigingen in zig bevatte,) gevolgd. Men liet het hier bij niet: een Kladschrift *de Kroon der Schutterij van Amsteldam* genaamd, behelzende nog veel aanstootelijker redeneeringen, volgde hier op; waar uit der Regeeringe genoeg kenbaar werd, dat zij zig op een groot deel der Burgerij niet verlaaten konde, indien de zaaken zig zomtijds nog tot meerder daadelijdheid mogten schikken. Dus werd, door dezelve, de spoedige komst van zijne Hoogheid, FREDRIK HENDRIK verzogt, om door deszelfs gezag de geschillen te bemiddelen. De Prins, na zijne komst, de Klaagers en de Wethouders gehoord hebbende, betuigde aan ieder, dat de waare Gereformeerde Religie gehandhaafd, en de *Remonstrantsche* Vergaderingen, volgens de Plakaaten van 't Land, zouden geweerd worden, mids dat ook alle tekeningen en Verzoekschriften vernietigd werden. Daar mede scheen de Prins, na een verblijf van vier dagen, de rust hersteld te hebben. Doch de uitkomst leerde anders; want het duurde maar weinige maanden, of de *Remonstranten*, die zig met de *Gereformeerden* vereenigen, noch zig bij andere wilden voegen; ook gemoedshalven niet zonder eenige Godsdienstige oeffeningen konnende zijn,

en

en ziende dat hun elders min of meer, oogluikende, eenige vrijheid werd toegelaaten, vervoegden zig, met twee vertoogen, aan de Staaten van *Holland*, om vrije oeffening van Godsdienst; waarop zij geen ander antwoord bekwamen, dan dat zij, met hunne Requesten, zich moesten vervoegen aan hunne bijzondere Magistraaten. Diensvolgens gaven zij het zelve, ondertekend van bijna twee honderd en vijftig persoonen, zo mannen als vrouwen, schoon allen denklijk geene *Remonstranten*, aan de Regeering over. Of die overgave weezenlijk geschied zij, is onzeker; maar niet, dat Schouten en Baljuwen order kreegen, om in deeze Provintie de Plakaaten tegen de *Remonstranten* en hunne bijeenkomsten ten uitvoer te brengen, en daar aan de hand te houden. De *Remonstranten*, niettegenstaande de belofte, door de Regeering, aan den Prins gedaan, om hunne vergaderingen te weeren, en in weerwil deezer herhaalde bevelen van het Hof, volhardden in het houden van hunne bijeenkomsten. Het vermeerderen van Stads Soldaaten, door de Regeering, maakte op nieuws de gemoederen gaande; zij werden verder aan den gang geholpen, door het verkiezen van eenen JAN KLAASZOON VLOOSWIJK tot Kapitein over een *Burgervaandel*. Deeze, om zijn gedrag, in 't jaar 1618, als Luitenant bedankt zijnde, weigerden sommigen, onder dat Vaandel behoorende, hem als Kapitein te erkennen: het geen voor hun zeer slegte gevolgen had; wordende, om deeze weigering, ALBERT HERMANSZ DINGSTER, PIETER VAN GOETHEM, JAN WILLEMZE BOGAERT, Oud-Schepen, en KAREL LEENAERTSZ, M.D. ontschutterd, gebannen of in geldboeten verweezen. Daar na begon de Regeering haare magt aan de Kerklijken te doen gevoelen, om reden dat KLOPPENBURG zig in de zaak gemengd, en SMOUT 'er op den Kansel hevig over uitgevaaren had. Het eerste, welk Burgemeesteren vorderden, was, hun regt, volgens het 37ste lid van de laatstgehoudene *Dordsche Sijnode*, om in alle Kerklijke Vergaderingen twee Leden van den Raad zitting te doen neemen. Het vernieuwen van den Schutters-Eed werd, na veel tegenstreeving, volbragt; doch het zittingneemen in den Kerkenraad, op voorslag van den Prins, nog een jaar uitgesteld; en ook bewerkt dat SMOUT en KLOPPENBURG, die ter Stad waren uitgeweezen, alomme beroeplijk zouden zijn; dat SMOUT zijne wedde zou behouden, doch niet in *Amsteldam*

komen. Zodanig was de uitſpraak van den Prins, in de maand December des jaars 1630. Doch in deeze uitſpraak van den Stadhouder nam de Kerkenraad van *Amſteldam*, noch de *Noord-Hollandſche* Sijnode genoegen, bijzonder niet over het regt van den Magiſtraat, om zitting te neemen in hunne vergaderinge. De Regeering, die zig, vredeshalve, aan 's Prinſen uitſpraak onderworpen had, zag met verontwaardiging een tegen haar ingeleverd vertoog, dat op te losſe ſchroeven ſtond, om 't bepaalde bij de *Dordſche Sijnode* krachteloos te maaken. Zij liet daarom zijne Hoogheid weeten, dat zij, nu den tijd, door hem geſteld, verſtreeken zijnde, van haar regt gebruik zoude maaken; waar toe dezelve ook door der Vroedſchap gemagtigd werd.

De Kerklijken nu ziende, dat de zittingneeming, die zij zo ſchuwden, voortgang zoude hebben, wendden alle poogingen aan, om ten minſte nog eenigen uitſtel te bekomen; 't welk zij, onder zekere voorwaarden, in Januarij 1632, verkreegen, tot Maij daar aan volgende: waarop het zitten in den Kerkenraad voortgang nam, en eenige jaaren ſtand hield. Van dien tijd af aan ſcheen de rust in de Stad, en de gematigtheid onder de Kerklijken, tot hunnen onſterfelijken roem, toe te neemen; bevlijtigende zij zig meer om door kracht van redenen te overtuigen, dan haatelijk te veroordeelen.

Geduurende deeze oneenigheden tusſchen de Regeering en Kerkenraad, die de *Remonſtranten* zig ten nutte maakten, kogten deeze een Huis op de Keizersgraft, en bouwden aldaar hunne Kerk. Een grooten ſteun vonden zij, zoo in EPISCOPIUS, hunnen eerſten Hoogleeraar en andere voornaame Mannen, als in VOSSIUS en BARLÆUS, die hier als Hoogleeraars op het *Illustére School* beroepen, en hun toegedaan waren. Nog ſterker werd hunne arm, toen de Vroedſchap dezer Stad, in den aanvang van de Maand September 1631, beſlooten had, dat de uitvoering der Plakaaten tegen hun onbeſtaanbaar was met de rust deezer Stad; welke Reſolutie van deezen inhoud was.

„ De Heeren Burgemeeſteren hebben den Raade voorgedragen, dat ter jongſte Vergadering der Heeren Staaten deezer Provintie, door de Gedeputeerden der Sijnoden van Zuid- en Noord-Holland, groote Sollicitatien gedaan waren tot de Executie der Plac-

taten tegens de Remonstranten geëmaneert, en voornamentlijk dat hun lieden toegelaten mogte worden, zig neffens de Gedeputeerden der Kerken van de andere Provincien te addresseeren aan de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, om derselver magt, hun lieden van Godt gegeeven (gelijk de Predikanten spreeken, in de Requeste, tot die einde over gegeeven, in den Raedt alhier geleezeh) daartoe te mogen imploreren, dat se ook nae 't scheiden der voorsz. vergaderinge den Heeren Gecommitteerde Raden versogt hadden, de plaatzen daar de Remonstranten hare bijeenkomsten in den *Hage* zijn houdende onvruchtbaar te maaken, die zulks ook gepoogt, edoch om eenige redenen noch niet geëffectueert hadden, en alsó deese zaak ter aanstaande daghvaert, naer alle apperentie, weder op de baan sal komen, dewijl de Kerkelijke in hare voorsz. Sollicitatien blijven Continueeren, en 't werk daar door sulks prepareeren, dat het schijnt dat men sal soeken met de meeste stemmen, daarop Resolutie te neemen, datse daeromme den Raad bij maniere van Advis voordroegen, ofte sy meijnt dat de dienst van 't Land de renovatie en de executie der Placcaaten kan lijden: en dewijl de Magistraaten van verscheide Plaatsen, soo se zelfs verklaert hebben, niet magtig zijn om de voorsz. bijeenkomsten te weeren, oft den Lande oorbaar is daartoe de magt van den (soo 't de Kerkelijke noemen,) dat is, de Militie te emploieeren; en of men niet en behoord in tijds diens aangaande sulke Resolutie te neemen, die men verstaet ten meeste dienste des Lands ende der Religie te sullen strecken, 't welk in omvraage gebracht, en de daer op rijpelijck gedelibereert wesende, is verstaan, dat het renoveeren, ende Executeeren der Placcaaten een sake is der Politie ende niet der Kercke. Dat de Judicature en de Executie van dien niet den Heeren Gecommitteerde Raden, die geen Jurisdictie in desen deele hebben, maar den Magistraten der Steden daer de Conventiculen gehouden worden, Competeert: Dat de ervarentheid niet alleen van de eerste Christen tijden, maar ook van deeze Landen, soo in 't begin van den Oorloge, als nae deselve genoeg geleert heeft, dat de Gemoederen der Menschen in saeken des Geloofs door Geestelijke Wapenen moeten geleid, maer door geen Placcaaten gedwongen konnen worden. Dat het onchristelijk en contrarie het beroep der Predikanten is, de Magistraaten tot executien der Placcaaten, tegen

gen Christgeloovigen, die in gevoelen van haar verschillen, aannemen. Dat se door sodanige sollicitatien, hun lieder eyghen vergaderinge doen affneemen, en de publieke Kerk daar door afbreuk doen. Dat men gesien heeft, dat, soo lang men in 't houden der voorsz. bijeenkomsten gecontinueert heeft, het Land, en insonderheid deeze Stad in ruste, vreede en eenigheid geweest syn; datse in tegendeel soo lange de executien duurden, in continueele beroerte ende muijterije gesteeken hebben. En syn dienvolgende de Gecommitteerden gelast, de Predikanten, die ter vergaderinge dienaengaende nieuwe sollicitatien souden mogen doen, nae huis te wijsen. Ende de voorsz. en andere Considератien ter vergaderinge voortestellen, ende aldaar te doen examineeren. Doch soo verre sy merken, dat men met meerderheid van stemmen der Predikanten souden mogen toestaan, om haer voorsz. versoek ter Generaliteit te mogen doen, sullen de Gedeputeerden de vergaderinge voordraegen, dat sulks de Souverainiteit en Hoogheid van 't Land ten hoogsten præjudiciabel en nadeelig is, en versoeken dat denselven gelieve in serieuse bedenking te neemen, of in de tegenwoordige gelegenheid van tijd sodanige renovatien ende executien dienstig zijn. Ende bij aldien men echter daartoe met pluraliteit van stemmen souden willen resolveeren, sullense de Overstemminge sien te weeren, daar tegen protetesteeren, en de protestatien doen registreeren. Indien men ook soude meijnen met meerderheid van stemmen, ende tegens dank ende wil van de Magistraat van den *Hage* en van 't Hof (den welke de Judicatuure van dien toekomt) de Gecommitteerde Raaden tot demolitie van de plaatse der Remonstranten te lasten, sullense soodanige overstemminge mede niet gedoogen, en, in geval van doordringing, daar tegen als vooren Protesteeren, en die protestatie in actis doen insereeren. Wat voorts de Renovatie en de Executie der Placcaaten belangd, daertegen sullen se de voorverhaalde en andere considератien bijbrengen, en indien men daer echter mede door wil van deser Steede wegen verklaaren, dat men verstaet dat het de rust en de vrede deser Stad soude troubleeren, en dat men daeromme, en om alle onheilen, die daer uit souden mogen ontstaen te mijden alhier geen renovatie, nochte executie derzelve zal doen, nochte gedoogen gedaen te worden. Sullende verder syn Pr. Exc. haare considе-

na-

ratien en protestatien, ende die ongelegenheid daer uit te rijsen representeeren en denselven gedienstiglijk versoeken, dat syne Doorl. sig niet gelieve tot de Executie van dien te laten bewegen nochte te imploieeren." Actum 5 September.

Op dit sterke steunsel voor de *Remonstranten*, beslooten zij, wijl zij genoegzaam niets meer tot openbaare vrije Godsdienstoeffening vorderen konden, ook in hunne Kerk de Kinderen van hunne Gezinte te doopen, 't welk voorheen in bijzondere huizen geschied was. In het Jaar 1634 richtten zij hun Kweekschool op, waarin, van tijd tot tijd, en tot heden toe, door bekwaame Mannen, onderwijs in de Theologie en andere Wetenschappen gegeeven word, zonder, na dien tijd, in hunne Godsdienstoeffening gestoord te worden. Met de aan hun verleende Vrijheid, werd ook de deur voor de *Lutherschen* en *Doopszinden* meer en meer ontsloten; stigtende, zo als reeds is aangeteekend, de eerstgenoemden hunne Kerk op het *Spuij*.

Gelijk de Regeering van deeze Stad (de verblijfplaats van alle Volken, uit alle oorden en van alle Gezinten, waar aan zij voornaamelijk haare grootheid en luister verschuldigd is) van gedachten was, dat de gemoederen der Menschen door Geestelijke Wapenen moeten geleid, en niet door Plakaten gedwongen worden, dus maakte zij ook, in 't Jaar 1635, zwaarigheid, om de vernieuwde Plakaaten tegen de *Roomschgezinden* te werk te stellen. De reden, die haar daarin te rugge hield, gaf dezelve, op de bondigste wijze, aan de Staaten van *Holland* te kennen, en toonde, dat zij, de zaaken in haaren stand laatende, tegen dezelve, (zo ze onverhoopt iets mochten aanvangen, waarvan, echter, geene blijken voor handen waren) genoeg beveiligd en verzekerd waren. Bij dit besluit bleef de Wethouderschap, schoon, in het Jaar 1644, ter Vergadering van *Holland*, door eenige Leden, nog al op de vernieuwing dier Plakaaten sterk werk aangedrongen. De klagten, tegen den aanwaas der *Roomschgezinden*, door twee Predikanten en twee Ouderlingen, voor Burgemeesteren gebragt zijnde, vertoonden hunne Ed. Gr. Achtb. dezelve aan den Raad; doch deeze verstond mede de zaaken te laaten, zo als ze waren, en oordeelde, dat bij de voorige Plakaaten genoegzaame order tegen de *Papisten* was gesteld; dat het op de handhaaving van die alleen aankwam; en

dat men zorgde, dat de van buiten inkomende Geestelijken uit alle bewind geweerd werden: door welk befluit dan ook de *Roomschgezinden* de redelijke vrijheid van hunne Godsdienstoeffening behielden, hoe fterk ook, door anderen, in de Jaaren 1653, 1654 en 1655, tegen hun gearbeid werd.

Hoe voorzigtig zig de Kerklijken deezer Stad, en die van de Sijnode meenden gedraagen te hebben, met aan de Staaten van *Holland*, en ook aan de Magiftraat deezer Stad, hunnen ijver en waakzaamheid, jaaren agter een, eerst tegen de *Remonftranten*, en naderhand tegen de *Roomschgezinden*, te kennen te geeven, konden zij naauwlijks den Brand van Onheil, die alom, door de gefchillen tusfchen de *Voetiaanen* en *Coccejaanen*, ten dake uitfloeg, blusfchen; en indien niet de Wethouders van bijzondere Steden waren tusfchen beide gekomen, zouden dezelve, mooglijk, onder hun eene grooter fcheuring veroorzaakt hebben, dan die van de jaaren 1618 en 1619. De beweegingen, die hier door, in 't Jaar 1661, ontftonden, en waaraan deeze Stad mede het haare moest toebrengen, om de rust in *Medenblik* te bewaaren, met Stads Soldaaten derwaarts te zenden, zullen op 't Art. van die Stad voegzaamer verhaald worden. Hoe wijslijk de Regeering dezelve, binnen deeze Stad, in 't jaar 1677, wist te bepaalen, is reeds, daar wij van de Regeering fpraken, gemeld. Even wijslijk was door dezelven, in 1670, de nodige voorzorg tegen JEAN DE LABBADIE en de zijnen gebruikt.

De *Lutheraanen*, onder welke, federt eenige jaaren, hevige twisten ontftaan waren, over het regt van verkiezing van Ouderlingen en Diakenen, over het beftier der Kerkelijke goederen, en naderhand over eenige punten der Leere, deeden onze Stadgenooten van nieuws zien, dat Kerkelijke twisten, veeltijds, fpoedig een aanvang, doch zelden een gemaklijk en goed einde neemen. Deeze ten minften zouden tot daadelijkheden zijn uitgeloopen, indien niet Burgemeefteren, met hun gezag, tusfchen beiden gekomen waren, en bevolen hadden, dat de Refolutien van den 23ften Januarij 1683 en den 10den September 1685, na eenige gemaakte veranderingen in 1693, zouden agtervolgd worden; waar in de aanzienlijkften onder hen, als gehoorzaame onderzaaten, genoegen namen, en de onwilligen, door eene beloofde premie van 300 guldens, voor den aanbrenger van de min-

minste zamenrotting, werden afgeschrikt en tot bedaaren gebragt.

't Voorgevallene in de zaak van den beroemden B. BEKKER, welk zijnen aanvang nam, over 's mans boek de *Betoverde Waereld* genaamd, en eindigde met zijne afzetting van den dienst, (zie BEKKER) bevestigt het zo even gezegde; zonder dat wij ons breeder behoeven uittelaaten over W. DEURHOF, C. BOUMAN, P. BAKKER en anderen.

Op den 24sten December van 't jaar 1706, verkreegen de Diakenen der *Luthersche* Gemeente alhier vrijheid van 's Lands Staaten, om de nalatenschap der Ouderen van Kinderen, die in hun Weeshuis moesten worden opgevoed, tot zig te mogen neemen; als ook om de vrugten der hoofdsommen, die hun, geduurende die opvoeding, aanstierven, zig toe te eigenen, en tevens voor Erfgenaamen erkend te worden van die geenen, welke onder hun bestier waren opgevoed, en geen afkoop gedaan hadden. De *Waalsche* Gemeente, in 't volgende jaar, weder een onderstand van 9000 guldens verzoekende, boven de 40,000, die hun voorheen waren toegestaan, werden daartoe de penningen gevonden uit den verhoogden huur van de banken in de Vleeshallen, en verder uit eene belasting van 500 guldens, door ieder Koffijschenker, bij den aanvang van zijne kostwinning, te betaalen.

Wat aangaat den *Tegenwoordigen Staat der Kerke*, de Gereformeerden hebben een aantal van 29 uitmuntende *Leeraaren*; het getal der Ledemaaten wordt begroot op tusschen de 60 en 70 duizend; dat der *Lutherschen* op ruim 30 duizend, welke in twee Kerken, door 6 Leeraars, onderweezen worden. De *Mennoniten* of *Doopsgezinden* worden, in hunne onderscheidene vergaderingen, bediend door 11 Leeraars; wordende die Gemeenten te zamen geschat, naar gissing, op 1600. De Doopsgezinden, welke hunne vergadering houden in de Kerken bij het *Lam* en den *Toren*, hebben hun bijzonder *Kweekschool*, in 't welk de studeerende Jeugd, door éénen Hoogleeraar, in de Wijsbegeerte en Godgeleerdheid onderweezen word. Bij de *Remonstranten* zijn twee Professooren en drie Predikanten: het getal der Leden is, zints eenigen tijd, merkelijk verminderd, en word op omtrent 400 geschat. De *Kollegianten*, welke hier, op gezette tij-

den, bijeenkomsten plagten te houden, komen nu niet meer te zamen, ter oeffeninge van hunnen Godsdienst, uit hoofde van het zo zeer verminderd getal der voorstanders van die Gezinte. De *Kwaakers* neemen meer af dan toe. Daarentegen groeit de zamenkomst der *Hernhutters*, van tijd tot tijd, aan. Bekend is 't, dat de *Roomschgezinden* een groot deel der *Amsteldamsche* Burgerij uitmaaken. Ten aanzien van de *Klassis van Amsteldam*, welke alhier gehouden word, den eersten maandag van ieder maand, daar onder behooren, *Naarden*, *Weesp*, *Muijden*, *Oude en Nieuwe Loosdrecht*, *Diemen*, *Ouderkerk*, *'s Graveland*, *Huissen*, *Slooten*, *Sloterdijk*, *Amstelveen*, *Muiderberg*, *Hilversum*, *Blaricum* met *Laren en Waverveen.*

Thans gaan wij over tot de WAERELDLIJKE GESCHIEDENISSEN. Onder de Vorstelijke Persoonen, die wij gezegd hebben, deeze Stad met hunne tegenwoordigheid vereerd te hebben, noemden wij, op het jaar 1296, JAN VAN AVENNES. De gelegenheid, die zig hier toe opdeed, was het beleg, door Bisschop WILLEM DEN II voor 't Slot van *Muiden* geslagen; om deezen van daar te drijven, diende zijne komst, hoewel te spade, dewijl de Bisschop zig van het Slot reeds meester gemaakt had. Bij het onderzoek van de oudheid deezer Stad hebben wij ook gezegd, dat men op deezen tijd, en bij dit geval, allereerst van dezelve, als van een Stad, gewag gemaakt vindt. Reeds is door ons melding gemaakt van de beroerten, geduurende de *Hoeksche* en *Kabeljaausche* twisten, in deeze Stad ontstaan; hier moet nog gezegd worden, dat toen Graaf WILLEM DE VI, na den dood van zijnen Vader ALBERT, de Regeering in handen had gekreegen, de *Hoekschen*, die hij altoos onder bedwang gehouden had, in 't Jaar 1345, het hoofd weder begonnen op te beuren: 't welk oorzaak was, dat de *Kabeljaauwschen*, in verscheidene Steden, merkelijke beroerten veroorzaakten, waar van deeze Stad mede niet vrij bleef. Zekere Priester, WILLEM BRUININXZOON, verloor daar bij 't leeven; de Schout JAN NOTTARD, en twee of drie voornaame burgers, die Kabbeljaauwschgezind waren, werden, op 's Graven last, in de gevangenis onthoofd, en dus hunne naastbestaanden thuis gezonden.

Op 't jaar 1408 vindt men gemeld, dat die van *Amsteldam*, ter weeringe van de Zeeroverijen, een verbond met de Steden

Ham-

Hamburg, *Lubek* en *Kampen* slooten, welk men 't *Hanzeeverbond* noemde. Van hier werden twee wel uitgeruste Schepen in Zee gezonden, ieder, behalven het bootsvolk, met 136 Soldaaten bemand. Eenige jaaren laater meenden die van *Utrecht* in staat te zijn, deeze Stad te overrompelen; doch ten koste van 250 *Amsteldamsche* burgers, werden zij, in 't jaar 1420, met geen minder verlies, afgeweezen. In 1426 ondersteunden zij Hertog FILIPS VAN BOURGONDIEN, in 't ontzet van *Hoorn*, op bevel van Gravin JACOBA, belegerd was. In 't volgende jaar voegden zij hunne schepen bij de vloot der Kabeljaauwschen; waarop de zwaare scheepstrijd voor *Wieringen* volgde, wordende de *Hoekschen* niet alleen geslagen, maar hun Admiraal BREDERODE gevangen, en wel 80 van hun, zonder genade, onthoofd.

De magt, die men, in 't jaar 1438, tegen de *Oosterlingen*, moest te werk stellen, werd door die van *Amsteldam* merkelijk vermeerderd; bestaande de vloot, welke van hier in zee liep, in 20 Schepen, en dus meer dan alle de andere. Als iet bijzonders vindt men, in 's Lands Kronijken, aangetekend, den ongemeen laagen prijs der Eetwaaren, en ten aanzien van deeze Stad daar bij gemeld, dat, in 't jaar 1467, KAREL, Zoon van Hertog FILIPS, alhier op 't Stadhuis vergast zijnde, 'er niet meer dan 3 stuivers verteerd waren. Doch, bij de buitengewoone bede, door KAREL DEN STOUTEN, bij zijne huldiging, in 't volgende jaar, gedaan, moest 'er meer geteld worden, en deeze Stad, voor haar aandeel, betaalen 2875 schilden, ieder van 15 stuivers. Hoe zeer deeze Vorst alom de penningen, tot het voldoen zijner gemaakte oorlogskosten, bijeenraapte, en zelfs de Geestelijkheid niet verschoonde, weigerden, echter, die van *Amsteldam*, hem, in 't jaar 1474, eene opgaave hunner bezittingen te doen.

De twisten, die, sedert eenigen tijd, hadden plaats gehad, tusschen Vrouw MARIA VAN BOURGONDIEN en den Bisschop van *Utrecht*, zocht men, in 't jaar 1483, alhier, in 't *Reguliers Klooster*, te beslissen. Eenige jaaren laater, te weeten in 1492, stond de Regeering de Sloten van *Abcoude* en *Vreland* weder aan Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN af: en in 1494 werd de Zoon van MAXIMILIAAN, FILIPS genaamd, alhier plegtig gehuldigd.

De

De Processien der *Roomschgezinden*, eenig verschil veroorzaakt hebbende, werd daar op, in 't jaar 1498, eene nieuwe Ordonnantie gemaakt.

De *Gelderschen*, die, gelijk wij reeds elders in dit Artikel gezegd hebben, deeze Stad veel nadeel toebragten, werden, in 't Jaar 1501, bij *Marken*, door behulp van onze Stadgenooten, onder bevel van den Admiraal PIETER VAN LEEUWARDEN, geslagen.

Keizer KAREL DE VIJFDE, die *Amsteldam* in haare voorregten merkelijk benadeeld had, bood, in 't jaar 1524, de Regeering de hand, in 't verschil met den Bisschop van *Utrecht*, wegens de geheime Huwelijken.

Sedert het jaar 1527, waren eenige *Hollandsche* Steden bij 't Hof in verdenking geraakt van *Lutheranij* of *Ketterij*; onder deeze bevond zig ook *Amsteldam*. De bescherming van Stads voorregten maakte de Regeering nog meer verdagt. Hier beweerde men, dat geen Ingezeten, buiten *Holland*, in rechten mogt betrokken worden: ten Hove dreef men even sterk, dat alle de Nederlanden maar éénе Provintie waren, en dat men dus de beschuldigden van Ketterij in *Braband* en *Vlaanderen* konde dagvaarden.

Onder de Afdeeling van den Koophandel zagen wij, hoe van hier, reeds in 1341, een aanzienlijke Handel op de *Oostzee* gedreeven werd. Om deezen, die nu merklijk vermeerderd was, te bewaaren, bewilligde men alhier, in 't jaar 1533, voor Stads aandeel, in de bede van 50,000 ponden, tot uitrusting van Schepen tegen die van *Lubek*, schoon de Afgevaardigden op den Dagvaart toonden, dat deeze krijg *Amsteldam* reeds meer dan 20,000 guldens gekost had.

JAN HUBERTSZOON, die, in 't jaar 1534, 't Schoutsampt bekleedde, werd, in dien tijd, aan 't Hof van *Lutheranij* beschuldigd, en op dien grond van beschuldiging, uit de Provintien van *Holland*, *Zeeland* enz. gebannen. Op 't Artikel HERDOOPERS zal in dit werk getoond worden, welke beroerten deeze onzinnige menschen alomme veroorzaakten. Vijf van hun maakten alhier, op den 22sten Maart van dat jaar, geen kleine beweeging, loopende naakt, met bloote zwaarden in de hand, door de Stad; doch zij ontvongen wel haast loon naar werken. En geen

geen minder vreeze veroorzaakte, eenige dagen daarna, het gerugt, dat deeze lieden eenen aanslag op de Stad in den zin hadden; doch de waakzaamheid der goede burgerij belette hun dit voorneemen ten uitvoer te brengen. Smartelijk was 't onder dit alles, dat op den 10den Maij van 't volgende jaar, de Burgemeester KOLIJN, in een dier oproeren, het leven moest derven. Van hun aanslag en onderneeming, naaktloopen en straffen, zal op het gezegde Art. een omstandig verhaal gedaan, en zaaken worden bijgebragt, die tot nog onbekend zijn.

Keizer KAREL, zig in het jaar 1540 in de Nederlanden bevindende, deed eene bede van 100,000 guldens, voor den tijd van zes jaaren. De Advocaat VAN DER GOES antwoordde, uit naam der Staaten, dat zij het verzoek gehoord hadden, en van zijne Majesteit tijd en plaats verzogten, om daar op te konnen antwoorden. KAREL verkoos voor de plaats *Amsteldam*, en voor den tijd, den 12den van de maand Augustus. Het is mij onbekend, om welke reden de Staaten den Vorst bewoogen, *Haarlem* in plaats van deeze Stad te kiezen; dit is zeker, dat men hem diets maakte, dat de lugt en 't water alhier nadeelig voor zijne gezondheid waren. In de *Bede*, echter, schoon ze jaarlijks 20,000 guldens, boven gewoonte, beliep, werd spoedig bewilligd. *Amsteldam*, welk hier aan veel toegebragt had, genoot daar voor ontslag van de *Dordsche Tollen*, ten aanzien van eenige goederen. Boven deeze *Bede*, werd het Verlofgeld, dat sedert het jaar 1531 was afgeschaft, in 't volgende jaar weder op de baan gebragt; bijzonder bepaalde zig de eisch tot het uitgaande koorn. De Staaten deeden alle poogingen, om het nadeel, welk hier door de Koophandel leed, aantetoonen; dan al wat men verkrijgen kon, was eenige verandering in de eerst gedaane vordering. De invoering van het heffen deezer gelden ging niet zonder moeite hier ter Stede toe. Een der Ontvangers, met zijne bedienden, een burger, des avonds, meenende te lichten en te vervoeren, ontstond daar door eene geweldige beroerte. De gemeente riep, dat hier door de voorregten geschonden werden, en wilde den ontvanger te lijf: had hem de Regeering, des nagts, niet laaten ontkomen, zou hij het gevaar niet gemakkelijk ontweeken zijn. Hier op werd, door de Afgevaardigden van 't Hof, onderzoek gedaan, die duidelijk het ongenoegen der Land-

Landvoogdesse betoonden, en zeiden, dat men 's Keizers Ontvanger ter stad uitgejaagd had; niet dan met oneindige moeite lieten zij zich bevredigen. Het bleef hier nog niet bij. De nadeelen, die de *Gelderschen* de landen reeds hadden toegebragt, hadden nog geen einde; en om hun te keer te gaan, was 'er geld noodig: dus eischte de Landvoogdesse, na dat MAARTEN VAN ROSSEM *Amersfoort* ingenomen, gebrandschat en geplonderd had, voor den tijd van 3 maanden, 30,000 guldens ter maand, waar van 'er 25000 in de maand werden toegestaan, schoon het zeer veel in had, dezelve bij een te krijgen; waar bij kwam, dat 'er nog eene nieuwe leening gevraagd werd, om de agterstallen van 't Krijgsvolk te voldoen. De Regeering van deeze Stad wist derzelver onvermogen zeer schoonschijnend voortestellen, ja zelfs grooter dan het indedaad was; toonende reeds 3000 guldens meer dan andere steden geleend te hebben; zij voegde daar bij, dat in dezelve neering noch welvaart was, en dus van deeze nieuwe leening van 1000 guldens behoorde verschoond te blijven. Bij alle deeze geldvorderingen kwam nog de duurte en schaarsheid van graanen, welke zodanig toenam, dat men, in 't jaar *1546*, ten Hove in beraad bragt, den uitvoer daar van te verbieden. De Landvoogdes zond haare Gemagtigden, om binnen deeze stad den voorraad daar van op te neemen. Naderhand leide men den Burgemeester HENDRIK DIRKSZOON te laste, dat hij de Koorenkopers geraden had, twee lasten voor één optegeeven, waar door de uitvoer vrij bleef. Volgens de aantekeningen van den Heer HOOFT, in zijn tweede boek, bl. *61*. ontstond 'er, in 't jaar 1553, eene nieuwe beschuldiging ten laste van gemelden Burgemeester, hier in bestaande, dat hij van den omslag des 10den pennings van de waarde der Huizen en Erven binnen deeze Stad, welke beliep 13000 en eenige honderden guldens, 40000 guldens zoude verzwegen hebben.

In 't jaar 1557 beraamden *'s Lands Staaten*, met die van *Amsteldam*, om ter noodzaaklijke beveiliging van de Zeevaart, alhier en in de watersteden, zes Oorlogschepen, ieder bemand met omtrent 500 koppen, te doen uitrusten, en geduurende drie maanden in dienst te houden; waar toe, volgens Resolutie van de Staaten van den 30sten Maij 1557, uit 's Lands kasse zouden betaald worden 19000 guldens.

Zo

Zo even hebben wij gezien, door wat middel de uitvoer van granen overhinderd bleef. Maar in 't jaar 1565, maakte de aanhoudende schaarsheid dit verbod noodzaaklijk. Daags vóór de afkondiging hadden eenigen van de Wet, voor zig en veelen van hunne vrienden, nog een menigte naar buiten weten te krijgen, ja zelfs 's nagts daar toe den Boom doen openen. De afkondiging geschied zijnde, daalde de markt wel 80 ten 100; het geen door de Koorenkopers, die dit niet voorzien hadden, aan de baatzugt van sommige Regenten werd toegeschreeven, en niet weinig onrust veroorzaakte. Hier bij ontdekte zig een vuur, dat lang onder de assche gesmeuld had, bestaande in 't verschil over 't betimmeren der *Lastaadje*, dat reeds in vroegere tijden verboden, doch naderhand onder bepaaling was toegestaan. De Wethouderschap begeerde de vernietiging der gebouwen, volgens de vroegere Keuren; waar tegen zig de eigenaars verzetteden. Beide partijen bragten hunne klagten aan de Landvoogdesse: doch voor het Hof bleef de zaak onafgedaan. Maar de komst van LUMEIJ, in 't jaar 1572, verbaasde de Regeering dermaate, dat zij, in allen spoed, de gezegde *Lastaadje* deed afbranden. Bij deeze twee ontrustende zaaken, tusschen Regeering en Burgers, voegde zig de partijschap van WILLEM BARDESIUS, en die van gemelden Burgemeester HENDRIK DIRKSZOON, de eerste van welke den naam kreegen van *Schoutisten*, en de anderen dien van Mr. *Hendrik Dirkisten;* zie Art. BARDESIUS. Hier bij kwamen nog de Onroomschen. 't Gevolg hier van was, dat de Regeering ten Hove beklaagd werd over baatzugt, en dat men verzogt, verandering en bepaaling van maagschap onder de Wethouders. Van 't eerste werd de Regeering vrij gekend; en op 't laatste, door een nieuwe Keur, voorziening gedaan: waar door de rust, voor eenigen tijd, hersteld werd.

Met den aanvang van dit jaar ontstond weder een nieuwe beroerte. Tegen het voorheen gemaakte accoort, hadden de Wethouders afzonderlijk met de Gouvernante gehandeld, zonder de Gereformeerden te kennen, strijdig met het besluit, dat zij te zamen de gemaakte overeenkomst, door Prins WILLEM DEN I, ten Hove zouden zoeken te doen bevestigd worden: eene handelwijze, die niet kon nalaaten, nieuwen agterdogt te veroorzaaken; welke nog meer versterkt werd door het berigt, dat de Heer VAN

BRE-

BREDERODE aan eenigen zijner vertrouwfte vrienden gaf, hier in beftaande, dat de Vroedfchap beflooten had tot het ligten van 500 Soldaaten, (zie verder JOOST BUIK) en den Graaf VAN MEGEN daar mede in de Stad te doen komen. Al het geen hier op volgde, en hoe beide partijen zig wapenden, zal breedvoerig op de Artikelen PAAUW (*Adriaan*) en BREDERODE verhaald moeten worden; en op het laatstgenoemde zal men zien, hoe hij, door DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT, in de Stad werd gebragt, benevens zijn bedrijf, en ontmoeting met den Secretaris DE LA TORRE; als ook om welke redenen ORANJE afkeurde, hem tot Overfte van de Stad aan te ftellen, waar toe de *Onroomfchen* zeer genegen fcheenen; en ook, hoe na zijn vertrek zijn volk, geleid door de Edele BATENBURGERS, door de *Onroomfchen* werden buiten gehouden. Op het eerstgemelde Art. zal men, uit 's mans eigen verhaal, best konnen hooren de klagten over eenigen, die zig in deeze omftandigheden, niet tegenftaande hunnen plegtigen eed, zeer ontrouw gedragen hadden, vooral in het opbrengen der benodigde penningen; wordende, in de daar toe vervaardigde kist, niet meer gevonden dan 700 Guldens, daar 'er 11000 hadden behooren te zijn.

Onder deeze omftandigheden van zaaken, nam het vlugten daaglijks meer en meer toe, vooral na dat de Bezetting van NOIRKARMES in de ftad gekomen was; wordende het getal van hun, die de wijk naar elders namen, veeltijds nog verminderd door gebrek aan Schepen om hen te vervoeren. Elders hebben wij gezegd, dat hoe zeer de Regeering deezer ftad den Koning van *Spanje* getrouw bleef, zij den eisch van ALBA, tot den tienden penning, niet kon ontwijken, en dus, in 't jaar 1569, genoodzaakt was, doch niet dan bij overftemming, daar in te bewilligen. Behalven andere ftrafheid, die haar hier over wedervoer, was die geen van de minfte, waar bij zij genoodzaakt werd, de Stads voorregten in gefchrift aan den Hertog te zenden.

Met het jaar 1572, zogt de Graaf VAN DER MARK het beleg van deeze Stad te onderneemen, doch werd, door BOSSU, die 'er tijdig vier Vaandelen had weten binnen te brengen, genoodzaakt, op den 20ften Augustus, dezelve weder te verlaaten; 't geen hij, volgens BOR, VI Boek, bl. 312, aan de flapheid der Staaten toefchreef, die, zeide hij, hem niet naar behooren van ge-

fchut

ſchut voorzien hadden. Dit beleg, zo als wij gezegd hebben, had tot het afbranden der *Lastaadje* gelegenheid gegeeven. Gemelde BOR verhaalt ook, hoe de Regeering, terwijl FREDRIK zig hier bevond, grooten vlijt aanwendde, om die van *Haarlem* de zijde des Konings te doen kiezen, en met gemelden Veldheer in onderhandeling te treeden; als mede hoe veel zij toebracht, om hem in het daarop volgende beleg de hand te bieden. Ook vindt men, dat in dit jaar, op den 4den September, nog een Vrouwsperzoon, om den Godsdienst, en kort daarna eenige boeken, verbrand werden.

In 't volgende jaar, werd, zo hier als te *Middelburg*, het bedrieglijke Pardon van den Hertog VAN ALBA afgekondigd; en dit niet alleen, maar de Regeering voegde haare brieven bij die van ALBA, en zond ze aan de andere Steden rond, om zig met hem te verzoenen. De Staaten, van hunnen kant, trachtten, door geweld, zig van *Amſteldam* te verzekeren, of ten minſten de Stad te benaauwen. Hier toe diende, in dit jaar, de onderneeming van SONOIJ, met het inneemen van den *Diemerdijk*, dien hij, van den 11den tot den 17den van de maand Junij, inhield. Van ſtads wegen werd de *Overtoom* afgebrooken, en eenige ſchepen, tot onderſtand der *Spanjaarden*, op 't *Haarlemmermeer* gezonden; ook bezetten de *Amſteldammers*, in 't volgende jaar, met 4 ſchepen, de *Koggermeer*. Vrugteloos was, echter, hunne onderneeming, met 40 ſchepen, tegen die van *Waterland;* hun oogmerk was, de beesten uit de weiden van *Monnikendam* te haalen. Kort na hunne berooide terugkomst, werd de Heer VAN HIERGES, op de plegtigſte wijze, met Fakkels en Toortzen ingehaald.

De Staaten van *Holland*, hun oogmerk niet konnende bereiken, omtrent eene ſtad, van die magt als *Amſteldam*, namen andere middelen ter hand. Op den 28ſten van de maand November des jaars 1576, verklaarden zij, dat zij de goederen der *Amſteldammers* in 't openbaar zouden doen aanſlaan en verkopen, indien de ſtad zig niet vóór den 20ſten December met den Prins en de Staaten vereende. Ook werd, op dien zelfden tijd, volgens BOR, bl. 200, het verbod van eenigen handel met dezelve afgekondigd. Voorzeker zoude het beleg te water, in 't volgende jaar, ondernomen zijn, zo niet Prins WILLEM hadde aan-

getoond, dat dit strijdig was met de *Gendsche Bevrediging*. De wijze raad van dien Vader des Vaderlands was ook van die uitwerking, dat, volgens de Resolutie van de Staaten van *Holland*, van den 4den Januarij 1577, het beslag op gemelde goederen werd opgeheven. Maar ondraaglijk was het voor de Staaten, dat die van *Amsteldam* niet aflieten van met DON JAN te handelen; en op diens klagten geen acht geevende, deeden zij op nieuws allen toevoer belemmeren. Op de Artikelen van HELLING en RUIKHAVER zullen wij deszelfs vrugteloozen aanslag en dood zien. Onder de afdeeling van de Regeering is reeds gezegd, hoe zij zig eindelijk genoopt vond, om de Satisfactie, op den 8sten Februarij van 't jaar 1578, aanteneemen.

De Regeering, die, zo als wij zagen, sedert den 28sten Maij, van de Gereformeerde zijde was aangesteld, schroomde niet, in 't jaar 1581, van de gemelde Satisfactie aftegaan, en zig nader met Staaten te verbinden; het geen zeer nadeelig voor die van den *Roomschen* Godsdienst was, wordende op dien tijd het eerste Plakaat tegen hun afgekondigd.

Zo getrouw een voorstander der Vrijheid Prins WILLEM DE I altoos geweest was, en zo veilig men zig op hem had konnen verlaaten, zo gevaarlijk was de Graaf VAN LEICESTER, die, door de bewaarders onzer Vrijheid, altoos met *Argus* oogen moest worden nagespoord. Onder alle de raadslagen, die men met hem, in 't jaar 1586, gehouden had, waren niet van de minste, die hunne betrekking op de Geldmiddelen hadden: sommigen beloofden veel, en meer dan zij met mooglijkheid in staat waren te geeven; doch *Amsteldam* betoonde zig gewillig in 't dragen der lasten, maar verklaarde tevens, voor de schulden van anderen, noch voor lasten, waar toe het niet bewilligd had, aanspraaklijk te willen zijn. Sterk ijverden, in den beginne van 't ontstaan verschil, over het verbod van den uitvoer der Eetbaare waaren, die van *Utrecht* tegen *Amsteldam*. De Staaten van *Holland* hadden denzelven vrij gelaaten; dus lag 'er binnen deeze stad eene menigte Vaartuigen, die, op hunne terug reize, Graanen uit de *Oost-Zee* moesten brengen. Hierop kwam het verbod van den uitvoer, door Graaf MAURITS, en den regeerende Raad; 't welk den handel niet weinig stremde. En het is niet zonder grond, als men zegt, dat die van *Utrecht* hier zeer sterk voor ijverden,

om

om LEICESTER te behaagen, indien zij door hem 'er niet toe aangedreven waren. Men zie BOR, XX Boek, bl. 76. De eerste onderneeming van LEICESTER was, het opregten eener Munte binnen deeze stad, waar over hij 't bewind gaf aan eenen HANS DE VLAMING, die 'er binnen kort dubbele Rozenobels sloeg, met het wapen van *Engeland*, welke wel 40 stuivers boven de waarde werden uitgegeeven. Doch het regt der Munte, waar op die van *Dordrecht* eene wettige aanspraak hadden, en 'er zig dus ook tegen verzetteden, deed dit werk bijna zo spoedig eindigen als het begonnen was. Zie van MEETEREN, XIV Boek, fol. 249.

Hoe min vertrouwen men hier op hem stelde, bleek aan de Lijfwacht, die men hem, onder bevel van den Hopman JAN KORNELISZOON HOOFT, toevoegde; en, schoon hij op het Stadhuis prachtig onthaald werd, had men, echter, niet nagelaten, daar bij de vereischte voorzorg te gebruiken, schoon naderhand bleek, dat men zig, door vreeze, al te zeer had doen inneemen.

Op den 3den van de maand October, des jaars 1587, kwam LEICESTER weder in de stad, doch vertrok den volgenden dag naar *Utrecht*, dewijl hij zag, dat zijne heillooze oogmerken, om de Regeering te veranderen, en sommigen, waar onder ook de Oud-Burgemeester KORNELIS PIETERSZOON HOOFT was, eenen schandelijken dood aan te doen, verijdeld waren, door het mannelijke gedrag van veelen, waaronder inzonderheid de Burgemeester KORNELIS BOOM had uitgemunt.

In de ongemeene duurte van Graanen, welke, in 's Lands Gedenkboeken, op 't jaar 1595 staat aangetekend, was de schaarsheid binnen deeze stad zo groot, dat Burgemeesteren, bij Eede, zig aan elkander verbonden, de waare gesteldheid daar van geheim te houden; en volgens BOR, werd 'er aan niemant kennis van gegeeven, dan aan 's Lands Advocaat OLDENBARNEVELD. Hoe drukkende deeze last ook ware, zond men, echter, in dit jaar, van hier drie Schepen, onder het bevel van CORNELIS HOUTMAN, JAN JACOB SCHELLINGER en REINIER VAN HEL, naar de *Oost-Indien*, welke in 't jaar 1597 te rug kwamen, medebrengende eene laading, ter waarde van 377823 guldens, 18 stuivers en 2 penningen; 't welk van die gunstige uitwerking was, dat, in 't jaar 1602, het Octroij voor de Maatschappij bevestigd werd. Ook werd, door de Staaten van *Holland*, het Tugthuis deezer

Stad bevoorregt, om alleen vóór *Zuid-* en *Noord-Holland* het *Brasilisch* hout te mogen raspen. Twee jaaren laater werd alhier, in de *Oude Kerk*, voor den Heer J. VAN HEEMSKERK, eene Graftombe opgeregt. Van meerder belang was het gebeurde in 't jaar 1608, waarin, op aandrijving van Mr. LEONARD VOOGD en ROMBOUT HOGERBEETS, als Raaden in den Hoogen Raad, en NICOLAAS CROMHOUT, Raad in den Hove van *Holland*, *Amsteldam*, als de laatste der *Hollandsche* Steden, werd overgehaald, om haare stem te geeven, tot het sluiten van 't *Bestand* of de *Treves* met Spanje. Men zie hier op de Resolutien van *Holland* van den 12den en 20sten December van dat jaar. De Stads Pensionaris ALBERT DE VEER, in 't jaar 1611, *Raadheer van 't Hof* geworden zijnde, volgde in deszelfs plaats de Heer ADRIAAN PAAUW REINIERZS. En toen de Schout WILLEM VAN DER DOES, in 't jaar 1621, zig van zijn ampt ontdaan had, werd het zelve, van dien tijd tot aan Februarij des volgenden jaars, bekleed door den toenmaligen President Burgemeester F. VAN VRIJ.

Onder een menigte vreemdelingen, op 't einde van 't jaar 1629, herwaarts gelokt, om de schatten te bezigtigen, die met de Zilvervloot, door den Admiraal PIETER PIETERSZ. HEIN, veroverd waren, bevond zig ook de doorgaans ongelukkige Koning van *Boheemen*, en zijn Zoon FREDRIK HENDRIK. Deezen, nevens andere Heeren, trof het ongeval van in de Holle Sloot, met de Veerschuit, overzeild te worden, waar bij deszelfs gemelde Zoon en zeven anderen het leeven lieten, en de Koning en eenige anderen ter naauwer nood gered werden.

In 't jaar 1636, plaatste zig, eenige avonden na den anderen, een Vogel, dien men *Aalscholfer* noemt, op het kruis van de Oude Kerks toren, waar van 't gemeen elkander wonderlijke grollen vertelde. Een zelfde verschijnsel zag men in den zomer van 't jaar 1774; toen insgelijks beduidde die Vogel pest en dergelijke onheilen; nadat hij lang genoeg zijn verblijf daar gehouden, en men overleid had om hem van daar te ligten, kwam hij niet weder; en hier mede namen de redeneeringen een einde.

In 't jaar 1639 kwam binnen deeze stad eene bezending van de Algemeene Staaten, om de Regeering tot de oogmerken van de Generaliteit over te haalen; zie 't Art. HOLLAND. In 1664 werd het Octroij van de *Oostindische Maatschappij* vernieuwd. Op 't

zo

zo even gemelde Art. HOLLAND zal men zien, welk nadeel die Provintie, in 't jaar 1648, ter zee leed, en bijzonder deeze Stad, door een verbod van den invoer van vreemde stoffen uit *Frankrijk*; waar van de oorzaaken te vinden zijn bij AITZEMA, III Deel, bl. 124, schoon men, in 't gemelde jaar, en wel op den 25sten Julij, hier algemeene vreugde betoonde, over 't sluiten van den *Munsterschen Vrede*.

De bezending aan de Steden, waar van wij op 't Art. AARTSBERGEN omstandig gesproken hebben, nam ook haaren weg naar deeze stad; doch, door twee Afgevaardigden uit de Wethouderschap, werd, te *Groningen*, Prins WILLEM DE II verzocht, de stad te verschoonen; welk verzoek naderhand te *Edam* herhaald werd. Nogthans kwam Zijne Hoogheid; doch Burgemeesteren weigerden den Raad te doen bij een komen. Drie dagen daarna bragt de Prins zijne klagten in de Vergadering van *Holland* tegen de Regeering van *Amsteldam*, waarop dezelve zig naar genoegen der Staaten verdedigde. Op 't Art. AARSENS is ook reeds omstandig verhaald, de aanslag van den Prins op deeze stad gedaan; tot meerder opheldering daar van, is van zeer veel nut, de kaart van 't Beleg, op dien tijd in 't licht gebragt. Hier moet gezegd worden, dat de kosten, daar door aan de stad veroorzaakt, welke beliepen eene somme van *vierenvijftig duizend*, *vijfenveertig guldens en tien stuivers*, in 't volgende jaar, volgens Resolutie der Staaten van *Holland*, aan haar voldaan werden, wijl men begreep, dat zulks ten dienste van 't land geschied was. Zie AITZEMA, III Deel, bl. 325.

In 't jaar 1651 ontstond alhier, zo wel als in meer andere steden, een hevig oproer en gemor, onder 's Lands Matroozen, die volle betaaling eischten, of anders weigerden te dienen. Het straffen van eenigen verwekte, zo 't scheen, een schrik onder de aanschouwers, dien men voor een nieuw oproer aanzag: sommige Soldaaten gaven vuur; waar door eenigen gedood, anderen gekwetst of vertrapt werden. De Kapitein COMMELIN, dien men zeide, bevel tot schieten gegeeven te hebben, week ter stad uit, werd vervolgens ingedaagd, en naderhand onbekwaam verklaard en gebannen.

Op den 27sten Maij 1654, werd alhier de Vrede met CROMWEL afgekondigd, en de dag met alle tekenen van vreugde doorgebracht.

bracht. Om het gemeen te behaagen, deed men de Trompetters het bekende Airtje *Wilhelmus van Nassouwe* blaazen, en werden de Predikanten met een geschenk Wijns begiftigd. Zorgvuldig hield men voor 't gemeen verborgen, dat de Vrede zijn beslag eerst gekreegen had, na de overlevering van de *Acte van Seclusie* (of uitsluiting van den Prinse VAN ORANJE,) bekend bij den naam van 't *Eeuwig Edict*; welke naderhand zo veel ongerustheid, bijzonder hier ter Stede, baarde; ontstaande alhier een los gerugt, dat Graaf WILLEM VAN NASSAU, met eenige duizenden Man, van *Groningen* kwam, om de Stad te overrompelen. Hoe veel toestel hier gemaakt werd, om hem wel te ontfangen, het bleef alleen bij de vreeze en 't losse gerugt.

Als een der bijzonderheden kan worden aangemerkt, dat in het Jaar 1658, na dat de vierde en laatste vergrooting was aangevangen, men hier de eerste Paardemarkt hield; wordende aan hem, welke de grootste Koppel ter Markt bragt, een Zilveren Roskam, ter waarde van 72 Gulden, en een paar Zilveren Spooren, ter waarde van 48 Guldens, tot een vereering gegeeven.

Twee berugte Waaghalzen, die zig DEODATI en SEUTONIJ noemden, maakten zig, in 't Jaar 1661, befaamd, door, op de onbeschaamdste wijze, van de Heeren TRIP, SCHOLTEN en BOEKAART Geld te eisschen; doende dien eisch verzeld gaan met vervaarlijke bedreigingen.

Groot nadeel leed, in 't Jaar 1666, de Koophandel, door de *Engelschen*, welke niet alleen twee Oorlogschepen in het *Vlie* verbrandden, maar ook de Koopvaardijschepen vernielden, het Eiland *Ter Schelling* in brand staken, en andere onheilen aanrigtten.

De *Staaten van Holland*, die, sedert eenigen tijd, geraadpleegd hadden, op de versterking van *Naarden*, weigerden, in 't jaar 1668, die te onderneemen, naar 't voorstel van *Amsteldam*; de Regeering, in de wijze, welke door de gemelde Staaten was voorgesteld, niet kunnende stemmen, bleef de versterking achterwegen. De verdeeling, die alhier, in 't Jaar 1652, in het Poorterregt gemaakt was, bestaande in 't groot en klein Burgerregt, werd in dat Jaar weder vernietigd.

Nadat de Bewindhebbers der *W. I. Compagnie* hunne vergaderingen tot hier toe gehouden hadden, eerst in het *N. Z. Heeren*

ren Logement, naderhand op 't *Rapenburg*, vonden Hunne Ed. Ao. 1674, goed, met de vernieuwing van gemelde Compagnie, hunne vergaderplaats te verleggen, en wel in een gedeelte van de *Voetboogs Doelen*, daar de zelve nog gehouden wordt. De Provintie *Gelderland*, omtrent deezen tijd, aan zijne Hoogheid WILLEM DEN DERDEN, de Hooge Regeering of Souvereiniteit hebbende aangeboden, werd, om wettige redenen, in het volgende jaar, door de Regeering deezer Stad, de aanvaarding daarvan afgeraaden.

JAN ROTHÉ, die, zo door zijne zeldzaame denkbeelden, als geschriften, (waarvan wij, op een bijzonder Artikel, spreeken zullen) zig zeer berugt gemaakt had, werd alhier, in het Jaar 1676, in hegtenis genomen; en, op den 5den Februarij van 't volgende jaar, volgens Sententie van de Raaden ter Admiraliteit, op het *Prinsen Hof*, na gedaane Confessie, alhier onthoofd, Kapitein BONT. Hij trad op het Schavot in een Japonschen Rok, met een Rouwmantel daarover; het gedrang en de nieuwsgierigheid des Volks kostten aan eenige aanschouwers het leeven. Zie *Holl. Merk.* van 1677. Eenigen tijd daarna, en wel op den 18den Maart, werd de vermaarde Admiraal DE RUITER in de *Nieuwe Kerk* begraaven. Dergelijke plechtige Lijkstaatie zag men mede op den 24sten October 1679 in de *Oude Kerk*, aan het Lijk van den Veldmarschalk P. WURTS; voorheen, op den 18den Februarij van dat jaar, was de Prins der Dichteren, de groote VONDEL, in de *Nieuwe Kerk* ter aarde gedraagen door een gezelschap van Dichteren. Ter zijner eere is, voor eenige jaaren, een Gedenkteken opgericht, zijnde eene aloude *Urna*, ingelijfd in eene der pilaaren, op welke het Kerkgebouw rust, en praalende met 's Mans naam, in goude letteren, VONDEL.

De Graaf van SERDAN of ST. PAUL, nadat hij alhier eenige jaaren vertoefd, en ook zijn Burgerregt verkreegen had, werd in het Jaar 1681, aan 't *Fransche Hof* van eenige misdaaden beschuldigd. Op bevel des Konings, werd, in de Maand December, een Luitenant met negen Dragonders, uit *Iperen*, gezonden om hem te ligten; doch hun toeleg te vroeg ontdekt zijnde, werden zij te *Rotterdam* gevat, en terstond naar den *Haag* gezonden. De Ambassadeur D'AVAUX arbeidde sterk om hun ontslag, doch de Staaten gingen voort, met hun vonnis te doen opmaa-

ken, waarbij de Luitenant werd veroordeeld om onthoofd, en de Dragonders om tien jaaren alhier in 't *Rasphuis* gevangen gehouden te worden. Toen tot de uitvoering van het vonnis alles in gereedheid was, kreegen de gevangenen, uit naam der *Hooge Overheid*, Pardon. Hunne Hoog Mog. hadden hier mede aan het regt voldaan, en den Koning gunst genoeg beweezen, in dien buitenspoorigen stap. Zie *Holl. Merkurius* van 1691, bl. 249 — 251.

Èen gedeelte van de Kolonie van *Surinamen* werd, in 1682, door die van *Zeeland*, aan *Amsteldam* afgestaan, schoon de verkoop eerst in 't volgende jaar geslooten werd. In de maand November 1686, ontdekte men hier, dat uit de Wisselbank deezer Stad, van tijd tot tijd, wel 43770 Guldens gestoolen waren. Schoon WAGENAAR van gedachten is, dat eenigen, die zig daar aan hadden schuldig gemaakt, hunne verdiende straffen ontvangen hebben, is 'er ons, echter, nergens eenig bewijs van voorgekomen.

De. 21 April 1689 was hier geschikt ter vieringe van 't Kroningsfeest van hunne Majesteiten WILLEM en MARIA, het geen ook met luister geschiedde; doch deeze vreugde veranderde in treurigheid, door het nadeel, welk de daarop volgende Oorlog veroorzaakte. Nog grooter werd de bekommering, toen 'er een gerugt ontstond, dat in *Frankrijk* eenigen waren opgemaakt, om alhier brand te stigten: ter ontdekking daar van werden groote Premien uitgeloofd. De nood, die, door den Oorlog, van tijd tot tijd, toenam, deed de Regeering deezer Stad, in het jaar 1691, het besluit neemen om openbaare *Bedestonden* te doen houden, en den Hemel te smeeken om zegen over de Wapenen van den Staat. Onder deeze drukkende omstandigheden, geschiedde in deeze Stad, op den 29sten Maij van dat jaar, de Uitvaart van den Luitenant Admiraal CORNELIS TROMP, wordende het Lijk, met de gewoone staatie, langs de *Heeren-* en *Keizergragten* gedraagen tot aan den *Amstel*, en van daar met een Jagt naar *Delft* gevoerd.

De aangenaame Vrede, in 't Jaar 1697, te *Nijmegen* gesloten zijnde, vierde men denzelven alhier plegtig, den 6den November van dat jaar.

Nadat *Engeland*, na den dood van Koning WILLEM DE DERDEN, on-

onder de Regeering van Koninginne ANNA gekomen was, vonden de Staaten der *Vereenigde Nederlanden* raadzaam, alle de gemaakte verbonden met dat Rijk te vernieuwen. 't Hof van *Frankrijk*, 't welk, bij de minste Staatsverandering, altoos zijne voordeelen zocht te vermeerderen, sliep toen ook niet, maar poogde den Staat tot afzonderlijke handelingen te beweegen. Niet onkundig van den invloed, welken deeze Stad op de Regeering des Lands heeft, verzuimde het tevens niet, zo wel deeze als andere aanzienlijke Steden in deszelfs belang over te haalen. Doch alle poogingen waren vrugteloos: zelfs zorgde men hier, dat de gerugten, die reeds naar *Engeland* waren overgewaaid, in tijds gesmoord werden. Men zeide toen zelfs, dat de Hertog VAN MARLBOROUGH hier door de Stad te gemaklijker tot bewilliging in den Staat van Oorlog, voor 't aanstaande Jaar, deed stemmen. Ook vindt men aangetekend, dat, in dit zelfde Jaar, een Spotter met den rouw, dien men hier over gemelden Koning droeg, zijne spotternij met den dood moest boeten.

De zo evengemelde Hertog VAN MARLBOROUGH had, met den Veldslag bij *Hochsted*, in 1704, niet alleen zijnen roem grootelijks zien vermeerderen, maar was tevens daar door zo diep in de gunst van 't Gemeen ingedrongen, dat men hier ter Stede beweerde, dat zijn gezag onbepaalder moest gesteld worden; zelfs waren 'er, die hunne klagten, over de Gedeputeerden te velde, onder 't oog der Regeering durfden brengen; doch, om de rust in de Stad te bewaaren, werden zij met zagtheid afgeweezen.

Volgens gerugten, die, in 't jaar 1708, rondliepen, zou, omtrent dien tijd, de Graaf VAN FORBIN aan zijn Hof den voorslag gedaan hebben, om zig bij verrasfing van deeze Stad meester te maaken, en stad en schepen in koolen te leggen. Doch 'er werd ook bijgevoegd, dat deeze schenddaad aldaar met verachting van de hand geweezen was. In 't jaar 1714 betoonden *Amstels* Burgervaders hunne zorge, zo in 't bewaaren der *Amstel-damsche Veenen*, als in de herstelling van den Dijk beoosten *Muiden*, en de verbetering van de gronden in het *Diemermeer*. Onder deeze getrouwe bezorgers bevond zig, in dien tijd, de Heer en Mr. JOAN CORVER, welke, twee jaaren laater, den ouder-

derdom van 88 jaaren bereikte. Als eene bijzonderheid tekenen wij hier aan, dat zijn Ed. in 't jaar 1656 Raad was geworden in de Vroedschap, en in 1681 Burgemeester; welk aanzienlijk ampt zijn Wel Ed. Groot Achtb. in 1716 voor de negentiende maal bekleedde. Op den 26sten Januarij gaf die Achtbaare grijzaart, ter gedachtenisse daar van, een prachtigen Maaltijd, aan alle de Leden van den Raad, op het *N. Z. Heeren Logement*, en schonk aan zijne aanzienlijke gasten gouden en zilveren Medailjen, die in specie en prent nog genoeg bekend zijn.

Op den 4den Augustus 1717 werd hier het verdrag, door den *Czaar van Moscovien*, geduurende zijn verblijf in deeze Landen, met de Hoven van *Frankrijk* en *Berlijn* gesloten, getekend. Van het gebeurde, in 't berugte jaar van 1720, is reeds melding gemaakt op 't Art. ACTIE en ACTIEHANDEL.

De vrede tusschen *Rusland* en *Zweden*, in 1721 gesloten zijnde, deelde men hier in de vreugde daar over, ter gelegenheid dat de Heer C. BRANDS een prachtig vuurwerk deed afsteeken. Het geen de Regeering verrigtte in dit jaar, kan men zien op WILLEM DE IV, *Prins van Oranje.*

't Geen, in 't jaar 1729, ten aanzien der *Oostindische Maatschappije* is voorgevallen, en verrigt werd door eenen JOSUA VAN ASPEREN; als mede de verschillen, welke, in 1730, plaats hadden, over 't aanstellen van eenen *Pausselijken Vicaris*, zal gevoegelijkst verhaald worden onder 't Art. HOLLAND. Hier ter plaatze moeten wij alleen aanmerken, dat het maaken en verspreiden van schotschriften, daar toe betrekkelijk, hier verboden werd op eene boete van 500 Guldens.

Het voorgevallene in deeze Stad, in den tusschentijd van 1730 tot 1757, is reeds elders, onder de voorige afdeeling, gemeld. Dus zoude de draad der Geschiedenissen van deeze groote waereldstad hier konnen worden afgebroken, ware het niet dat de *Engelschen*, door hunne aangemaatigde Heerschappij ter Zee, ons stoffe verschaft hadden, om dezelve te vervolgen. Ieder Nederlander weet, hoe die gewaande Heerschappij ons meer dan eens, in moeilijkheden heeft ingewikkeld; en ook, hoe die Natie altoos heeft getracht, de Republiek aan haare verschillen met andere Mogenheden deel te doen neemen. Maar onze wijze en voorzich-

zichtige Landsvaderen, meer dan eens ondervonden hebbende, dat dit doorgaans met de grootste nadeelen voor de Republiek verzeld ging, scheenen van gevoelen te zijn, dat eene bepaalde onzijdigheid, in den Oorlog tusschen *Engeland* en *Frankrijk*, ter Zee en te Land, tusschen de Koningen van *Pruisfen* en *Engeland* ter eener zijde, en de Koningin van *Hongarijen*, geallieërd met *Frankrijk* en andere Vorsten, aan de andere zijde, van het grootste belang voor het welvaaren hunner Onderdaanen zijn zoude. Om deeze Onzijdigheid te handhaaven, voorzag men ligt, een Meesterstuk van Staatkunde te zullen weezen; het welk echter, gelukkig, volbracht is geworden. *Engelands* belang vorderde noodzaaklijk onze hulp, en kon zulk eene Onzijdigheid niet gedoogen. *Frankrijk*, daarentegen, kon niets voordeeliger begeeren, dewijl onze Kooplieden daarbij in staat bleeven, het zelve te voorzien van dat geen, het welk het, zo tot aanbouw van Schepen als anderzins, niet ontbeeren kon. Voor de Nederlandsche Scheepvaart was dit een der voordeeligste takken om winst te doen. Doch het was verre van daar, dat *Engeland* dit met goede oogen konde aanzien. De zaaken, die wij nu onlangs hebben zien gebeuren, gebeurden toen ook, schoon niet met dat gevolg voor hun. Het was hun toen, even zo min als nu, genoeg, weerlooze schepen op te brengen, te plonderen, verbeurd te verklaaren; maar zij waagden het ook, der Staaten Vlag te schenden. Twee *Engelsche* Oorlogschepen ontmoetten, in 't jaar *1758*, op de hoogte van *Toulon*, den Wel Ed. Gestr. Heer HARINXMA, met deszelfs bijhebbende Convooij. Na de gewoone groete met het geschut van wederzijden, en vriendelijke ontvangst van de *Engelschen* aan boord van 's Lands Oorlogschip, gaven de *Engelschen* te kennen, dat zij onderrigt waren, dat onder de lading van 't Convooij veele Contrabande goederen waren, en dat hun last in hield, daarnaar onderzoek te doen. Daar tegen werd, door den Heer HARINXMA, geprotesteerd en gezegd, *dat 'er nooit een Hollandsch Oorlogschip gebruikt was, om het vervoeren van verboodene goederen te begunstigen, en dat hij ook niet zoude dulden, dat een der Schepen, onder zijn Convoij behoorende, gevisiteert werd* Wij behoeven niet te zeggen, dat die ronde *Hollandsche* taal den Engelsman weinig

smaak-

smaakte. Het dreigement, hem zulks betaald te zullen zetten, was het eerste antwoord. HARINXMA, hier door weinig verschrikt, antwoordde: *Gij, Heeren, zijt met uwe schepen twee tegen één, en zult dus uw oogmerk konnen bereiken, om mijn schip in den grond te schieten; maar ik zweere u, dat een van beiden mij in dat geval zal gezelschap houden en het zelfde lot ondergaan.* Ten bewijze dat zijne daaden met zijne woorden overeenstemden, gaf hij, in hunne tegenwoordigheid, bevel, alles tot het gevegt gereed te maaken; waar mede hij de *Engelschen* naar hun boord te rug deed gaan. Op dit *Hollandsch* Compliment scheenen zij weinig lust te hebben, hunne orders na te komen: ten minsten lieten zij den Zeeheld ongemoeid zijne reis vervorderen, wagtende liever anderen af, die minder magt of lust hadden om hun weerstand te bieden.

Nogthans lieten zij niet af, door hunne gewoone Roverijen en Kaperijen, de zee zodanig te ontrusten, dat de Kooplieden der voornaamste Steden van ons Vaderland genoodzaakt werden, met nadruk hunne klagten aan den Souverain te brengen. Die van deeze Stad volgden die van *Dordrecht*, met twee bijzondere Requesten. Het eerste kwam, *van die geenen, die bij den Scheepvaart in 't algemeen geinteresseerd waren*; het tweede, *van de zulken, die een bijzonder belang in den Handel op de Westindien hadden.* Door die van *Rotterdam*, *Noord-Holland* en *Friesland* werden zij daar in gevolgd. Vervolgens vervoegden zig de *Amsteldamsche* Kooplieden, met een Request, aan de *Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en West-Friesland*, waar in zij, in de volgende bewoordigingen, Hun Ed. Gr. Mog. verzochten, om derzelver medewerking tot het neemen van eene krachtdadige Resolutie, en hunne klagten dus uitdrukten.

„ *Aan hunne Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en West Friesland.*

Geeven onderdaniglijk te kennen de ondergeschreeve Kooplieden en Geintresseerdens in den Handel en de Zeevaard deeze Landen woonende binnen de stad Amsteldam.

Dat de Suppliantēn, uit hoofde van de steeds toeneemende geweldenarijen, Roverijen en Depredatien, door de Engelsche Navigaaten, Kape-

peren of Commissie-vaarders gepleegd, tegen de Schepen en Goederen der Ingezetenen van den Staat, maar boven al tegen die op de Westindien, waarbij de suppliancen, zoo Considerabel zijn geintresseerd, zig genoodzaakt hebben gevonden hun recours te neemen tot de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, om ten dien einde aan hunne Hoog Mog. te presenteeren, zodanig Request, als zij suppliancen de vrijheid neemen, copielijk hier nevens te voegen, om 'er zig kortheidshalven respectueuslijk toe te kunnen gedragen. In vertrouwen dat uwe Ed. Gr. Mog. daar uit nader zullen gelieven te remarqueeren, tot welke extremieteiten het thans, aan de Groot-Brittannische zijde, ongeacht de respective Traktaten van Vrede en Marine met den Staat is gebracht; ook hoe onmooglijk de zaaken buiten eene totale ruine der Vaart en Commercie van deeze Provintie in 't gemeen, en van de suppliancen in 't bijzonder, op den tegenwoordige voet kunnen blijven; dat de suppliancen, als Onderdaanen van uwe Ed. Gr. Mog. (wier Illustre vergadering reeds in dit stuk zo waakzaam is geweest, onder anderen bij zekeren Resolutie van den 11den Maart 1757, waardig om tot een gedenkteeken van vaderlijke goedheid en Protectie in deeze en toekomende eeuwen, te verstrekken) (1) geoordeeld hebben zulk eene wettige Overigheid direct te moeten in den arm neemen, en hunne welgegronde redenen van klagten, onder het oog te brengen, uit overtuiginge, dat het support Uwer Ed. Gr. Mog. niet minder nodig, dan van eene krachtdadige uitwerkinge zal wezen voor de reussité van den bovengemelde Rèqueste.

„ Om welke redenen zij suppliancen zig keeren, tot uwe Ed. Gr. Mog. met de uiterste eerbied, verzoekende ten dien einde uwe Ed. Gr. Mog. het ter Generaliteit, daar heenen gelieven te dirigeeren, dat hunne Hoog Mog.

(1) Behelzende eene vastftelling der uitgaande en inkoomende Convoijen voor den jaaren 1757 en 1758: als met half April naar Engeland en de Fransche Havens; tegen half Maij naar Lisbon en Kadix, de Middellandsche Zee, langs de Spaansche en Fransche kust tot Livorno, Napels, ja zelfs tot de golf van Venetien, en te rug; tegen half Junij naar de Engelsche en Fransche Havens, en van daar te rug; direct naar Smirna, mede nemende de Schepen naar Lisbon, Kadix, enz. en van daar te rug; tegen half Julij naar de Engelsche en Fransche Havens, en van daar te rug; tegen half Augustus naar Lisbon, Kadix, Mallega, en vervolgens, na primo October, van Mallega naar Kadix en Lisbon; tegen half Augustus naar de Engelsche en Fransche Havens, en van daar te rug; en dus vervolgens geduurende de maanden, September, October, November, December, Januarij en Februarij, volgens nader bepaaling der zeildagen.

Mog. op der Suppllanten Request, moge neemen eene zo spoedige, ernstige en peremtoire Resolutie, als aan de ongemeene importantie der geremonstreerde zaken, en aan de intentie van het geene ter dier materie is verzogt, bevonden zal worden, meest te konnen beantwoorden, 't welk doende, enz".

Daarenboven vervoegden eenige gedeputeerden van de Kooplieden zig bij wijlen Haare Koninklijke Hoogheid, de Vrouwe Gouvernante, zo om aan dezelve hunne klagten onder het oog te brengen, als om derzelver hooge medewerking te verzoeken: ten einde dat tegen de roverijen der *Engelschen* zodanige maatregelen mogten worden beraamd, als zouden nodig zijn, om den Koophandel en Scheepvaart tegen die nadeelige handelwijze te beveiligen.

Terwijl de Kooplieden der voornaamste handeldrijvende Steden waren bezig geweest, met het doen vervaardigen der opgemelde Requesten, was, op den 7den der Maand Maij 1758, ter Vergaderinge der *Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en West-Friesland*, door de Gouvernante, eene Aanspraak gedaan, *tot vermeerdering van de troupen van den Staat*, ter gelegenheid van de nadering van het *Fransche* Leger, tot op de grenzen van den Staat. Het oogmerk der Vorstinne kan en zal zekerlijk van dat uitzigt geweest zijn, dat dezelve de voorgemelde vermeerdering volstrekt noodzaaklijk oordeelde. Maar wij hebben gezegd, dat de Staaten besllooten hadden, eene volstrekte Onzijdigheid in acht te neemen; en tevens dat het als een meesterstuk van Staatkunde wierd beschouwd, het zelve uittevoeren. Des men zig niet moet verwonderen, als men verscheiden Leden van Staat zag aarzelen om in de verzogte vermeerdering van Troupen te stemmen. Het ADVIS, door de Regeering van Amsteldam, hierop ter Staatsvergadering van *Holland*, op den 27sten Julij, ingeleverd, was van deezen inhoud:

„ De Heeren Gedeputeerden der Stad *Amsteldam*, hebben, op speciale last en ordre van de Heeren, hunne Principalen, over het subject van de twee ter Generaliteit overgenomen Resolutien van de Provintien Vriesland en Stad en Lande, rakende het doen van eene Augmentatie van de Militie van den Staet; het reduceren van twee Man per Compagnie, door de Heeren Staten van Zee-

Zeeland; en het brengen van de Troepen, in dienst en soldije van den Staet, in Duitschland zijnde, op den nationalen voet en binnen het gebied van den Staet; als mede op de Aenspraek en Nadere Aenspraek van hare Koninklijke Hoogheid, de Vrouwe Gouvernante, op den 7den en 23sten der afgeloopen maend Junij, in de Vergadering van hunne Ed. Groot Mog. gedaen, tot Aenprijzinge van de Noodzakelijkheid, om de op den 9den Julij 1755, door hare Koninklijke Hoogheid en den Raed van Staete, voorgeslagen Augmentatie van de Troepen van den Staet met dertienduizend vierhonderdvijftig Hoofden, en duizend tweeënnegentig Paerden, ten spoedigsten tot conclusie te brengen, voor derzelver Advies uitgebragt:

„ Dat het werk van de Augmentatie nu, sedert drie jaren, te meermalen heeft uitgelevert het object van de serieuse Deliberatien van hunne Ed. Gr. Mog.; doch dat de middelen, die tot aenprijzinge en betoog van de Noodzakelijkheid van dezelze, van tijd tot tijd, zijn geëmploieerd, zeer veel van den anderen hebben gedifferéert.

„ Dat, in den eersten aenvang, wanneer de ontstane Differenten, tusschen de Hoven van Versailles en Groot-Brittannien, over de uitgestrektheid van derzelver wederzijdsche Bezittingen in Amerika, tot die hoogte waren gerezen, dat men gegronde redenen had om te denken dat de gemelde ontstane Differenten zich tot dat Waerelddeel niet zouden blijven bepalen, maer, naer alle uiterlijke apparentien, eerlang tot Europa stonden te worden overgebragt, tot een motief heeft gestrekt een Vreeze, dat de Kroon van Vrankrijk, tegens de groote overmagt van Groot-Brittannien, zoo in Amerika als ter Zee, niet bestand zijnde, tot bekominge van een honorabelen Vrede, een diversie zouden trachten te maken en het theater des Oorlogs in de Nederlanden overbrengen.

„ Dat tot dat motief aenleiding heeft gegeven de sekrete communicatie, die door den Heere Grave *van Holdernes*, Sekretaris van Staet van zijne Majesteit, den Koning van Groot-Brittannien, op ordre van hoogstgemelde zijne Majesteit, in het begin van de maend Maij van den jare 1755, aen hare Koninklijke Hoogheid is gegeven, en vervolgens door hoogstdezelve ter kennisse van den Staet is gebragt, dat, namelijk de Marquis *de Mi-*

re-

repoix, ter dier tijd Ambasſadeur van zijne Allerchristelijke Majeſteit te *Londen*, in zijne converſatien met de Heeren Miniſters van Groot-Brittannien, zeer duidelijk zoude hebben geinſinueert, dat, indien de Brouillerien in Amerika verderen voortgang mogen hebben, het Hof van Vrankrijk het Tractaet van *Aken* zoude houden voor verbroken, het theater van den Oorlog in de Nederlanden zoude overbrengen, en zijn verhael zoude weten te vinden op de Geallieerden van Groot-Brittannien: doch dat, daer jegens in overweginge genomen zijnde, dat de Staet met beide de differentierende Mogendheden was geallieerd, dat de Differenten over de Amerikaenſche Posſesſien de Republiek in het geheel niet raekten, dat dezelve door geene Traktaten was verbonden om daerin deel te moeten nemen, en vervolgens zich aen eene onverſchoonelijke imprudentie zoude ſchuldig maken, als zij een pas deed, waer uit men met reden een partijkiezing zoude kunnen infereren, en zich daer door in deszelfs bekrompen toeſtand van Finantie, met een open Barriere, kwam bloot te ſtellen aan de facheuſe en ruïneuſe gevolgen, die een diergelijke opvatting waerſchijnlijk zoude moeten naer zich ſlepen, en dat eindelijk de Staet geheel onkundig was, bij wat gelegenheid en in welke termen de voorſchreve Inſinuatien (welke executie even zoo min met de trouwe der Traktaten, als met het Recht der Volkeren, te compasſeren zoude zijn geweest) zouden zijn geſchied, in of en hoe verre de gemelde Hertog *van Mirepoix* daer toe door zijn Hof zoude mogen zijn gelast, in die critieke omſtandigheden, geoordeeld is dat de Staet, welke, aen den eenen kant, zonder zich aen onvoorzichtigheid ſchuldig te maken, op de bekomen communicatie van de voorſchrevene inſinuatien en dreigementen niet wel konde blijven ſtilzitten, en aen den anderen kant zich door te precipitante Reſolutien in gevaer zoude kunnen brengen, van in een ruïneuſen Oorlog over Differenten, waer in de Republiek niet was geconcerneerd, te worden geënveloppeerd, geen omzigtiger conduites konde houden, dan zich nopens de ware intentie van het Hof van Vrankrijk nader te doen informeren, en de deliberatien over een te arreſteren Augmentatie van Troepen te ſurcheren, tot dat men in ſtaet zoude zijn geſteld, om met meer zekèrheid te kunnen overleggen, welke mid-

middelen, als de convenabelste voor het nut en welzijn van de Republiek, behoorden te worden aengemerkt.

„ Dat de voorschreve voorzichtige handelwijze tot haer gevolg gehad hebbende dat de Republiek zich naderhand, door het vastitellen van de Neutraliteit, zoo wel voor de Oostenrijksche Nederlanden, als voor het eigen Territoir van den Staet, uit het voorschreve embarras heeft gered, en dat daer mede al de Vreeze voor eene invasie van den kant van Vrankrijk completelijk is verdwenen, tot een tweede motief, om de voorschreve Augmentatie aen te prijzen, is geëmploieerd de Nabijheid van magtige Legers, de vreeze voor Insultes van, en Retraites op het Territoir van den Staet, en de onmagt van de Republiek, om het zelve met de geringe Forces, die dezelve op de been heeft, te kunnen weeren, en zich bij de aangenomen Neutraliteit naer behooren te kunnen maintineren.

„ Dat tot dit laatste motief de eerste aenleiding is gegeven door de Provintie Gelderland, wanneer dezelve, in de maend Januarij van het gepasseerde jaer 1757, bij het inbrengen van haer Consent in de alstoen voorgeslagen Extraordinaris Equipage van veertien Schepen van Oorlog, offchoon, volgens bekomen informatien, de Leden van die Provintie het met den anderen over het werk van de Augmentatie gantsch niet eens waren, met alle empressement ter Generaliteit heeft doen insteren en aenhouden, dat de Heeren Staten van de respective Provintien, in de hachchelijke omstandigheden, waer in de Republiek zich bevond, met haer zouden gelieven te concurreren in zoodanige Vermeerdering van de Landmagt, als tot voorkominge van alle onheilen noodig en dienstig zoude worden bevonden; doch dat, in de deliberatien, daer over in Holland gehouden, bij verscheide Leden geoordeeld zijnde dat de Republiek, welke geen part of deel in de ontstane Differenten tusschen de oorlogende Mogendheden had genomen, of aen dezelven eenige aenleiding tot het opvatten van een misnoegen tegen Staet had gegeven, geen reden had om voor een attacque van deszelfs Territoir bedugt te zijn, maer zich op de trouw der Traktaten moest verlaten; dat de bekrompen toestand van de Finantie die conduites volstrekt noodzakelijk maekte, en niet permitteerde, buiten het geval van de uiterste noodzakelijkheid, op vermeerdering van Depenses te

denken; dat het ook geenszins te presumeren was, dat de respective oorlogende Mogendheden, welken ieder de handen vrij vol hadden, zich meer Vijanden zouden zoeken op den hals te halen; en dat, eindelijk, zoo men reden had om voor een vijandelijken Aenval bedugt te zijn, een Augmentatie van dertienduizend vierhonderdvijftig Man veel te gering zoude zijn; en, zoo het alleen te doen was om Avanies en Insultes van Marodeurs en strooppende Partijen af te weeren, de voet, waer op de Troepen van den Staet zijn, daer toe genoegzaem voldoende was, al het zelve van die uitwerking is geweest, dat het point van de Augmentatie is gehouden buiten conclusie, en dat de deliberatien daer over zijn gesurcheerd gebleven, tot dat de Provintie Overijssel, op den 14den April dezes jaers, en de Provintie Gelderland op den 8sten Maij, daer aen volgenden, ter Generaliteit hebben ingebragt derzelver nadere instantien tot het doen van de voorschreve Augmentatie, en daer bij speciael hebben geurgeert dat, inmiddels, ten allereersten die voorziening zoude mogen worden gedaen, dat de Troepen, in dienst en soldije van de Republiek in Duitschland zijnde, op den nationalen voet gebragt, en binnen de Frontieren van den Staet getrokken mogen worden, om tot afweeringe van stroopende Partijen van den Bodem van de Republiek, en de bevrijdinge voor insultes en plunderingen te worden geëmploieerd.

„ Dat de voorst. Resolutien van Gelderland en Overijssel, welken door den Heere Raedpensionaris, op den 9den Maij van dit jaer, in Holland zijn gecommuniceerd, en altoos door alle de Leden, uitgezondert alleen de Heeren van de Ridderschap en de Gedeputeerden der Stad *Alkmaer*, zijn overgenomen, om daerop te verstaen de intentie van de Heeren, hunne Principalen, dus wederom geworden zijnde het onderwerp van de nadere serieuse deliberatien van de respective Leden, bij de Heeren, hunne Principalen, is geoordeeld dat 'er geen de minste redenen waren, om, ten aenzien van het point van de Augmentatie, van de vorige gedagten af te gaen, en dat voor de Vermeerdering en het Opontbod der Troepen, actueel in dienst en soldije van den Staet in Duitschland zijnde, al mede geene valabele redenen waren militerende; doch dat men echter dat laetste point, als niet zullende zijn van zoo een groot bezwaer voor de Finantie, ingeval-

valle de verdere Leden van Holland, of immers het meerder gedeelte van dezelven, zich daer voor genegen zouden mogen toonen, uit eene pure condescendance voor de instantien van de gemelde Provintien, en om de zaken met alle mogelijke harmonie te behandelen, zouden kunnen faciliteren; doch dan tevens, bij dat in te brengen Consent, ter Generaliteit, met alle nadruk zoude behooren te worden aengedrongen op de spoedige voorzetting en afdoening van de deliberatien over de pointen van Menage, en op een dadelijk redres van de privatie Reductie van twee Man per Compagnie, welke de Provintie Zeeland, buiten kennisse en toestemminge van de Bondgenooten, *propria autoritate*, heeft ondernomen, met eene bijgevoegde Verklaring, dat hunne Ed. Groot Mog. in de voorsz. Vermeerdering en het Opontbod der gemelde Duitsche Battaillons niet zouden kunnen bewilligen, voor en aleer de voorsz. desordre door de Provintie Zeeland zoude zijn geredresseerd, en dat de Provintie Holland, voor het overige, in die absolute verwachting bleef, dat alle de Provintien zich zouden bevlijtigen, om derzelver respective kwotes in de meerdere kosten, die door de voorsz. Vermeerdering en Herwaertskomste zouden worden veroorzaekt, promtelijk te furneren.

„ Dat, van den voorsz. last, door de Heeren dezer Stads Gedeputeerden der Dagvaert, in de laetstvoorgaende bijeenkomste van de Vergaderinge, het noodige gebruik zijnde gemaekt, men wel het genoegen heeft gehad van verscheide notabele Leden te vinden in die zelfde gedachten; doch dat men, met leedwezen, heeft gezien dat de dissentierende Leden dezelven niet alleen in getal hebben overtroffen, maer dat zelfs hare Koninklijke Hoogheid, bij de twee bovengementioneerde Aenspraken, de sentimenten van de dissentierende Leden heeft gelieven te appuieren, en de spoedige conclusie van de voorgeslagen Augmentatie, met veel nadruk, te recommanderen.

„ Dat de Heeren, hunne Principalen, zich tot dus verre bezig gehouden hebbende, met aen de Leden open te leggen den waren toestand van de deliberatien, die over deze importante materie successivelijk zijn gehouden, en met een summier detail van de redenen, die, in dezelven, zoo voor als tegen de Augmentatie zijn geallegueerd, het niet noodig achten, zich bij die

Advis over de ingekomen Resolutien van de Provintien Vriesland en Stad en Lande in 't bijzonder uit te laten, om dat de eerstgemelde Provintie, wel verre van in de voorgeslagen Augmentatie consent te dragen, de deliberatien daer over, bij provisie, heeft uitgestelt; en de laetste wel op de conclusie van de Augmentatie heeft aengedrongen, doch geene redenen, tot staving van dat gevoelen, heeft bijgebragt, en mitsdien geoordeelt hebben, zich blootelijk tot een examen en discussie van de motiven, in de voorsz. Aenspraken van hare Koninklijke Hoogheid voorkomende, te moeten bepalen.

„ Dat, om dat onderzoek in ordre te behandelen, het nutteloos zoude zijn de Leden op te houden met te willen treden in eene scrupuleuse perquisitie, wat men, politice raisonnerende, tot de bezorginge van een volmaekte morele zekerheid voor de Republiek zoude kunnen requireren, om dat men begrijpt dat diergelijke discussien, als de redenen van Politie met die van Financie niet gepaerd gaen, uitkomen op iedele speculatien, die van geen de minste vrugt kunnen zijn; en dat de Heeren, hunne Principalen, wel verre van daer in met hare Koninklijke Hoogheid te kunnen convenieren, dat, bij het ontstaen der Troubles tusschen de Hoven van Vrankrijk en Groot-Brittannien, het kragtdadigste middel om daer buiten te blijven, in eene Vermeerdering van 's Lands Magt zoude zijn te vinden geweest, zij ter contrarie betuigen moeten van begrip te zijn dat een Augmentatie in dien tijd, precise, zoude hebben moeten doen een contrarie effect, nademael zo eene demarche, op de iterative instantien van Engeland, nergens anders toe konde strekken, als om de Kroon van Vrankrijk te doen vallen in een begrip, dat de Republiek, hoe zeer in de Amerikaensche Differentien in het geheel niet geconcerneerd zijnde, gezind was, als de Troubles tot Europa oversloegen, even als in vorige tijden, zich dezelven aen te trekken, en de natuurlijke gevolgen daer van zouden geweest zijn, dat men zich, door het doen van de voorsz. Augmentatie, zoude hebben op den hals gehaelt dat gevaer, dat men daer door poogde te eviteren, en waer uit de Republiek zelfs niet door middel van een veel grooter Augmentatie zoude hebben kunnen worden gered; en dat het, mitsdien, naest den zegen van God Almagtig, alleen aan de prudente conduites en maet-

maetregelen, welken de Republiek in die critieke omstandigheden gehouden en genomen heeft, te attribueren, dat de Staet niet alleen tot dus verre buiten den Oorlog is gebleven, maer zelfs naderhand, door middel van de vastgestelde Neutraliteit, tegens alle vreeze van den kant van Vrankrijk, behoorlijk is gesecureerd geworden.

„ Dat dit argument, op zich zelf genomen, naer de gedagten van de Heeren, hunne Principalen, de voorsz. Hoofdstelling van hare Koninklijke Hoogheid genoegzaem enerveert, en een dubbelde kragt ontvangt, als men het oog slaet op de situatie, waer in de Republiek zich met betrekkinge tot deszelfs geaccableerde Finantien bevind.

„ Dat, om niet te spreken van die Provintien, die nu reeds eenige jaren herwaerts, bij het inbrengen van hunne Consenten in de Staten van Oorlog, met veel nadruk geklaegt hebben dat zij niet langer in staet waren om de Lasten van de Unie, op dien voet, als dezelve nu actueel nog zijn, te kunnen helpen dragen; als mede, om geen melding te maken van dat de privative Reductie, welke de Provintie Zeeland, buiten weten van de Bondgenooten, eigener authoriteit, heeft ondernomen, alleen zijn source schijnt te hebben uit eene onmagt, om bij continuatie de last van het Bondgenootschap te helpen onderschragen, de Heeren, hunne Principalen, zich alleen tot de Provintie Holland, waar op de last van eene Augmentatie, zoo niet geheel, ten minsten voor het grootste gedeelte, zoude aenkomen, zullen bepalen, en dien aengaende aen de Leden onder het oog brengen, dat het een bekende zaek is, dat deze Provintie, niettegenstaende dezelve nog al meer ressources, dan de andere Provintien, heeft, en daer van albereids, tot verbeteringe van hare Finantie, in verscheide opzichten gebruik heeft gemaekt, en daerenboven nog, na een tienjarigen Vrede, blijft heffen, met uitzonderinge alleen van een tweehonderdsten Penning op de Huizen geduurende de laetste vijf jaren, alle de extraordinaris Middelen, die in de voorgaande Troubles geheven zijn, nog jaerlijks blijft belast met een important Kort van omtrent vijf tonnen Gouds; dat dit Kort voornaemelijk mede zijn sources heeft uit de groote lasten van den Staet van Oorlog, in zoo verre, dat, bereids een geruimen tijd geleden, hoewel tot nog toe zonder vrugt, van de-

zer Stads wegen, in Holland iterative en ernstige instantien zijn gedaen, om die last, onder anderen, door het brengen van de meest kostbare Troepen op een min kostbaren voet, en het afschaffen van den Hoogen Krijgsraed, te verminderen; dat, bij aldien de Augmentatie zoude mogen worden geconcludeerd, de lasten, uit den Staet van Oorlog profluerende, behalven de Aenritsgelden, die niet verre van een millioen bedragen, nog met negentien en een halve tonnen Gouds jaerlijks zouden worden vermeerderd; dat dit tot zijn noodzakelijk gevolg zoude moeten hebben, dat men de goede Ingezetenen, zoo men de Troepen niet zoude willen onbetaeld laten, en daer door alles in confusie brengen, boven de zware lasten, die dezelve nu reeds supporeren, met de introductie van nieuwe of verhooginge van de in train zijnde Middelen, zoude moeten bezwaren, en dat mitsdien alle de voorschreve consideratien, bij den anderen genomen, ten klaersten bewijzen dat in de situatie, daer de Republiek zich, met betrekkinge tot hare Finantie, in bevind, om geen Augmentatie, buiten het geval van de uiterste noodzakelijkheid, behoort te worden gedagt.

„ Dan, dat de Heeren, hunne Principalen, wel hebben in achting genomen, dat hier jegens, bij de voorschreve eerste aenspraek, is geallegueerd dat die lasten alleen zouden zijn voor een tijd, en dat de Onderdanen die blijmoedig zouden helpen dragen, als zij wisten dat dezelven alleen dienen zouden om de Republiek te beveiligen tegens alle overlast, en haer daer door te bewaeren bij hare Vrijheid en Godsdienst, onafhankelijk van het goeddunken van anderen, zoo als de eer van een vrijen Staet vordert, en dat de Heeren, hunne Principalen, zich daer in ten hoogsten verheugen, dat in de Vaderlandsche zugt en iever van 's Lands getrouwe Ingezetenen nog zoo veele ressources te vinden zijn; doch dat zij tevens begrijpen, dat het de post en pligt van cordate Regenten is, om zorge te dragen dat diergelijke Plegtankers niet nutteloos worden verspild, maer gespaerd tot een tijd, dat de Republiek daar door eenig wezenlijk nut zoude kunnen consequeren, het welk, naer hunne gedagten, in het concluderen van de voorgeslagen Augmentatie, niet te vinden is; om dat men niet weet dat de Republiek, die geene passen gedaen heeft, die met de aangenomen Neutraliteit incompatibel zijn,

zijn, aen een der in Oorlog zijnde Mogendheden eenige reden van een rechtmatig misnoegen zoude hebben gegeeven, en dus niet verwachten kan, dat de respective Oorlogende Mogendheden, die zich in de ontstane Troubles zoo verre ingewikkeld vinden, dat het niet te denken is, dat dezelven het zouden toeleggen om het getal harer Vijanden te vergrooten, en die tot dus verre getoont hebben met alle omzigtigheid het Territoir van den Staet te hebben willen menageren, een voornemen zouden hebben om de Republiek te attacqueren; dat daer bij nog komt, dat, zoo men reden had om te besluiten, dat 'er zoo een voornemen bij één der in Oorlog zijnde Mogendheden was, een Augmentatie van dertienduizend vierhonderdenvijftig Man veel te gering, en dus van geen de minste vrugt zoude zijn, om den Staet uit dat gevaer te redden; en dat daerentegen, zoo het alleen te doen is om Insultes en Avanies van Marodeurs en stroopende Partijen af te weeren, de Magt, welke de Republiek op de been heeft, daer toe overbodig sufficient is, nademael de Krijgsmagt van den Staet, zonder het Corps Artillerij en de Mineurs daer onder te begrijpen, in omtrent drieendertig duizend Combattanten bestaet (het welk, gecompareerd tegens de prima plana van vorige tijden, meer dan veertigduizend Man op het papier uitmaekt,) en het gansch niet moeielijk schijnt met zoo een aanzienlijke Magt, zoo door het formeren van Cordons, als het leggen van sterke Guarnizoenen in de meest geëxponeerde Plaetsen, het Territoir van den Staet van Insultes en Plunderingen te bevrijden; vooral, als men considereert dat de Barriesteden, als voor het grootste gedeelte sedert de laetste Troubles nog gedemolieerd liggende, met geen vrugt kunnen worden bezet, en dat dus de voorschreve Krijgsmagt genoegzaam geheel tot dekking van de Frontieren kan worden geëmploieerd.

„ Dat eindelijk de vreeze, welke hare Koninklijke Hoogheid schijnt te hebben, dat een van de Oorlogende Partijen, het te kwaad krijgende, zijne veiligheid op het Territoir van den Staet, zoude kunnen zoeken, en dat door zoo den middel het theater des Oorlogs op den eigen grond van den Staet zoude kunnen worden gebragt, zekerlijk zijne opmerkidge verdient; doch dat het vooreerst niet zeer presumtief is, dat een succumberende Armee, die door eene victorieuse Armee vervolgd word, eene re-

retraite zoude zoeken op een Territoir, daer dezelve, in plaetse van de behulpzame hand, natuurlijker wijze, resistentie zoude te wachten hebben, en zich daer door aen een nieuw gevaer bloot stellen; en dat, ten tweeden, een bloote vreeze of mogelijkheid, dat het een of ander kwaed zoude kunnen gebeuren, geen genoegzaem puisfant motief uitlevert, om de Finantie door zoo eene notabele vermeerdering van lasten verder te abimeren, in een tijd, dat men tot die laegte gekomen is, dat men, om een fonds tot de protectie van de Commercie tegens de Algerijnen te vinden, zijn recours heeft moeten nemen tot de Kasse van het verhoogde Last- en Veilgeld, en dat men nog dagelijks moet aanzien, dat de Vlag van den Staet word geschonden, en de Commercie, die de bronader van de welvaert en de zenuw van den Staet is, door eene Mogendheid, van welke men het zelve, uit hoofde van de bijzondere relatien met den Staet, niet te wachten scheen te hebben, tegens de klare letter van de Traktaten, op zeer verregaende wijzen mishandeld en geruineerd word, zonder dat men tot dus verre de nodige Geldmiddelen, tot protectie van dezelve, op eene andere wijze heeft kunnen vinden, als door het leggen van nieuwe Lasten op de Commercie, tot goedmakinge van de kosten, die tot het geven van eenige meerdere protectie gerequireerd worden.

„ Dat, de zaken in die termen staende, de Heeren, hunne Principalen, zich verbeelden, dat, hoe wenschelijk men het anderszins ook zoude mogen achten, dat de Republiek zich in staet bevond, om altoos een grooter Krijgsmagt, zoo te Land als te Water, te kunnen aanhouden, alle consideratien van dien aert, voor het tegenwoordige, om den geaccableerden toestand van de Finantie, moeten stilstaen; dat de Republiek, even als andere Mogendheden, die door magtige Naburen omringd zijn, zich op de trouw der Traktaten verlaten, alle gelegenheden, die aenleiding tot misnoegen geven kunnen, zoo veel mogelijk, eviteren, en de laetste resources, die nog voor handen zijn, zorgvuldig sparen moet, om daer van, als ongelukkig de nood aen den man mogt komen, een nuttig en heilzaem gebruik te kunnen maken, of dat, bij faulte van dien, te wachten is, dat de Republiek zich, door het maken van nutteloze depenses, zal brengen tot dien staet, dat 'er geene middelen van herstellinge

ove-

overig zullen zijn, en dat zij, tot de complete uitwerkinge van hare volkomene ruine en ondergang, geen Vijand van buiten zoude noodig hebben, en de hooge Regeering daer door op zich zoude laden een rechtmatig verwijt van de goede Ingezetenen, dat dezelve de ware interesfen van de Republiek niet naer behooren had gade geslagen en behartigt.

„ Dat de Heeren, hunne Principalen, geoordeelt hebben deeze Importante zaek zoo uitvoerig te moeten behandelen, om op eene doorsteekende wijze te doen zien, dat het niet geschied uit een geest van tegenstrevinge, maer dat het zijn solide gronden, die hen noodzaaken, om bij de vorige begrippen te moeten persisteren, en in de voorgeslagen Augmentatie als nog te blijven difficulteren; en dat zij derhalven de Heeren, derzelver Gedeputeerden ter Dagvaert, hebben gelast om te insteren, dat dit hun Advies, tot derzelver decharge bij de Posteriteit, in de Notulen moge worden geinsereerd: en dat verder hare Koninklijke Hoogheid, op het vriendelijkste en serieuste, moge worden verzogt, om, volgens hoogdeszelfs gewoone iever en waekzaemheid, de noodige voorziening te doen, en ordres te stellen, dat zoodanige Militie, die in andere Plaetsen kan worden gemist, naer de meest geëxponeerde Plaetsen op de Frontieren moge worden gezonden, om, zoo tot dekkinge als beveiliginge van het Territoir van den Staet te worden geëmploieerd," Hier tegen stelden de Heeren van de Ridderschap, den 18den van de maand Augustus, een tegenbericht, in de vergadering hunner Ed. Gr. Mogenden.

Intusschen brachten de Heeren Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie, ter Presidiaale Kamer van *Amsteldam*, bij eene Missive, mede hunne klagten ter tafel van hunne Hoog Mog., over de Roverijen der *Engelsche* Commissie-vaarders omtrent de Nederlandsche Schepen; en over de onwettige uitspraaken en Vonnissen, door de Rechters dier Natie geveld. De handelwijze dier Rechtbanken, hoe onwettig en onbestaanbaar, zocht de *Engelsche* Minister, Ridder YORKE, in eene ten dien einde belegde Conferentie, te rechtvaardigen, met te zeggen: „ dat zijn Koning, hoe geneegen, om met Hunne Hoog Mog. „ in de volmaaktste eensgezindheid te leeven, echter geresolveerd „ was te beletten, dat de Commercie van en naar *Fransch* Ame-

„ rika niet geschiedde door andere Mogendheden, onder het „ specieus protext van eene Neuteraliteit, en niet toe te laaten „ dat eene Chicane over woorden uitgelegd worde, als een Permissie, om met zijne Vijanden een Commercie te drijven, „ hoe zeer dezelve niet opgeteld was, in de specifieke Classe „ van Artikelen van Contrabanden. Dat zoo lang de Handel en „ Commercie van de Onderdaanen van den Staat, zig geconfundeerd vond met een anderen, die den Koning voor ongeoorloofd aanzag, (niet dat zij het was) alle deeze tot hier toe gedaane representatien vrugteloos zoude zijn; en dat de Kroon „ geen kennis konde neemen van gevallen, die behooren tot het „ onderzoek van de ordinaire Rechtbank.

Om, echter, te toonen, dat de klagten der Kooplieden meerder grond hadden, dan het voorgestelde antwoord van den Ridder YORKE, werden, in de maand Augustus deezes jaars, aan H. H. Mog. en aan de Vrouwe Gouvernante ter hand gesteld, drieërleij Lijsten, voorzien met de nodige bewijzen, van *Hollandsche* Schepen, in deeze Stad behoorende, welke door de *Engelschen* genoomen, beroofd, geplonderd, opgebracht of onrechtmatig gecondemneerd waren.

Op de eerste van dezelve zijn gebracht EENENTWINTIG SCHEPEN, komende van *Curaçao* en *St. Eustatius*, waar van het nadeel beliep de somma van *drie Millioenen vijfmaal honderd zevenenvijftig duizend vijfhonderd guldens*; de tweede een aantal van VIJFENDERTIG *Hollandsche* Schepen, gaande naar of komende uit de *West-Indien*, waar van de schade begroot werd op *vijf Millioenen, een honderd en vierenveertig duizend guldens*; de derde, of laatste, hield in eene verklaaring van HONDERD SCHEPEN, dienende tot een proeve van een ongelijk grooter getal, die door de *Engelsche* Kapers beroofd en mishandeld zijn: de schade, hier door veroorzaakt, was begroot op *viermaal honderd negenendertig duizend een honderd een en negentig Guldens en zes stuivers.* Doch hoe aanhoudende de klagten der Kooplieden aan H. H. M. ook waren, hoe ernstig de vertoogen van H. H. M. aan het *Ministeri van Engeland*, het antwoord bleef als vooren, dat *de Koning, zijn Meester, besloten had te beletten, dat de Koophandel op Fransch Amerika niet geschiede door andere Mogendheden*, onder voorgeven van *eene Neutra-*

traliteit, enz. Op deeze gronden gingen de *Engelschen* voort; zonder eenig acht op de Tractaaten te flaan, met den Koophandel en Scheepvaart der Nederlanders te benadeelen, waar bij deeze Stad geen gering nadeel leed: zelf zo verre dat men den lust, tot voortzetting van Neeringe en Handwerken, merklijk zag verflaauwen, fchoon bij veele welmeenenden het geroep, om redres en befcherming, langs hoe fterker werd; terwijl anderen allen hunnen vlijt infpanden, om de gemoederen, zo veel mooglijk, in eén bedaarde kalmte te houden; zij namen op zig en beloofden ten derdemaale, en zo dikmaal het de nood vereischte, alles in 't werk te ftellen, wat ter bekoming van herftel zoude moogliik zijn. In deeze Stad, daar de meefte fchade geleeden en door eene ontelbaare meenigte gevoeld werd, kwamen de voornaamfte Kooplieden daaglijks bij een, en raadpleegden over het doen van nieuwe klagten, en de betooning van gegronde vreeze voor den geheelen ondergang van Neerlands waggelenden Koophandel, aan hunne Wel Ed. Gr. Achtb. en dezelve te fmeeken om derzelver medewerking tot de zo nodige middelen van herftel. Vervolgens befloten de aanzienlijkfte fteunpilaaren van Neerland, de Kooplieden van *Dordrecht*, *Amfteldam* en *Rotterdam*, met onderling goedvinden, ten derdenmaale, eene plegtige bezending naar den *Haag* te doen, om aldaar de voorige verzoeken te herhaalen, en fterker aantedringen, wijl de nood zulks vorderde. De Gedeputeerden uit dit aanzienlijk lichaam vernieuwden, mondeling, de reeds gedaane klagten, over den zo zeer gedrukten Koophandel, bij den eerften Staatsminister; op den 9den van de maand November hadden dezelve gehoor bij H. K. H. de Vrouwe Gouvernante, aan welken zij de eer hadden de volgende MEMORIE ter hand te ftellen.

„ De Kooplieden, hunne opwachting nu, voor de derde maal, bij uwe Koninklijke Hoogheid, gunftig verkregen hebbende, moeten, tot hunne uiterfte fmerte, uwe Koninklijke Hoogheid derzelver klachten vernieuwen, over de gevoelige nadeelen, aan hunne Schepen, mitsgaders derzelver Ladingen, door de Engelfchen toegebracht.

„ Ten dien einde hebben dezelven de eere Uwe Koninklijke Hoogheid te herinneren, dat, wanneer zij de eerfte maal, het geluk hadden

zig

zig bij Uwe Koninklijke Hoogheid te vervoegen, de handeldrijvende Leden, reeds groote redenen van klagten hadden, en toen al bij vooruitzicht, voorzagen den ondergang van den geheelen Koophandel en welvaart van deeze Republiek. Dat Uwe K. H. aan de gemelde klagten wel heeft gelieven gehoor te verleenen, met toezegging dat Uwe K. H. meergem. klagten, in de Hooge Staatsvergaderingen met Uwe K. H. veel vermogend *appui* zoude gelieven te onderſteunen: ja zelfs, met toezegginge van deswegens eene perſoneele remonſtrantie te laten doen aan het Hof van Engeland, onder voorwaarde dat men de nodige bewijzen, waarop die klagten gegrond waren, aan Uwe K. H. zoude doen bezorgen.

„ Dat vervolgens de Kooplieden, aanſtonds en met allen ſpoed, derzelver werk gemaakt hebben, om Lijsten te formeeren van zodanige Schepen, die in Engeland of in de Engelſche Colonien opgebracht zijn, met bepaaling van derzelver waarde; midsgaders van de ongehoorde plonderingen, door de Engelſche Kapers, aan de Hollandſche Schepen gedaan, alles geſtaafd met origineele valabele en irreprochabele bewijzen.

„ Dat al wijders de Kooplieden, de eer gehad hebben de bovengenoemde bewijzen, aan de Hoog Mog. Heeren Staaten *Generaal*, en aan Uwe K. H. te verzorgen, en wijders zoo bij Requeste, als bij monde, voorgeſteld hebben, hoe nodig het was, dat zulke importante ſchaden, benevens zulks onrechtmatige Depredatien herſteld, en voor het toekomende zodanige middelen beraamd, en al zulke maatregelen genomen werden, waar door den Koophandel vergoeding van ſchade mogten erlangen, en de verderen voortgang van dergelijke Onderneemingen voorgekomen zoude kunnen worden.

„ Dat Uwe K. H., in de tweede Audientie, aan de Kooplieden vergund, derzelver nader klagten hoorende, wel heeft gelieven te verklaren, dat Uwe K. H. *niet gedacht had dat de ſchaden aan de Onderdaanen van deezen Staat toegebracht, zoo important waren, als de Kooplieden de eere hadden, Uwe K. H. te vertoonen*; *en dat Uwe K. H. wel van begrip was, dat, indien zulks voortging, de ruine van ons Vaderland te verwagten was*; wanneer Uwe K. H. zig in deeze troostlijke woorden geliefden uitdrukken, dat Uwe K. H. *in het Vaderland bijzonder geintresſeerd was, en geen ander Vaderland erkende, als dit Land, en het zelve voor Uwe Koninkl. Hoogheids Vaderland had aangenomen*, en daarom alle mooglijke zorge zoude dragen, om het gepasſeerde niet alleen herſteld te krijgen, maar ook zodanige middelen zoude helpen beramen, die met

de

de eere van het Vaderland, en het welzijn van den Koophandel, overeen zoude komen, dat Uwe K. H. den Koophandel altoos zoude beschermen, het welke niet slegts in woorden zouden bestaan, maar dat Uwe K. H. zulks met de daad zoude toonen.

„ Dat de Gecommitteerde Kooplieden, met deeze gratieuse woorden t'huiskomende, door derzelver Committenten, met veel blijdschap ontvangen waren, en dat zij zig alle gevleid hadden van het een en ander te zien een efficatieus gevolg. Doch dat tot derzelver hoogste leedwezen, zij Committenten thans het ongenoegen moeten hebben, om, ten derdenmaale, Uwe K. H. lastig te vallen, met een Lijst van een en zeventig Hollandsche Schepen, ter waarde van dertien millioenen Hollandsche Guldens, welken, sedert dien tijd, door de Engelschen genomen en opgebracht zijn.

„ Dat de Kooplieden bericht wordende dat men met de Engelschen in onderhandelingen was geraakt, om tot een Accomodement te komen, dezelve zig gevleid hadden, daar door vergoeding van hunne zoo importante geleden schaden te zullen bekomen; doch dat dezelve tot hier toe, geen de allerminste vrugt genooten hebben.

„ Dat de Kooplieden, met de uiterste aandoening en verschuldigde eerbiedigheid, zig genoodzaakt vinden, te moeten zeggen, dat de Bescherming, waarop dezelve hadden gehoopt, verre van te vermeerderen, dagelijks minder word, aangezien verscheide Oorlogschepen, van derzelver reizen, in de Havenen deezer Landen te rug komende, worden ontrakeld en afgedankt, en genoegzaam geene anderen, in derzelver plaatsen uitgerust, waardoor het Water dagelijks langs hoe nader aan de lippen komt, alzo het bovengenoemd getal van *een en zeventig Schepen*, die op nieuws genomen zijn, en boven en behalven de *twaalf millioenen Hollandsche Guldens*, door de tweede Deputatie van Kooplieden aangetoond, nog *dertien millioenen Hollandsche Guldens* bedragen, in Oud en Nieuw Engeland, als elders, verbeurd verklaard worden, onder de allerfrivoolste voorwendzelen, tegens het recht, de reden, de billijkheid, ja tegen de subsisteerende Traktaten.

„ Dat de Kooplieden vermeenen te moeten zeggen, dat zulke vergaande onderneeming handtastelijk zijn, en niet kunnen nalaaten een doodelijke krak aan den Koophandel in het bijzonder, en aan het Vaderland in 't algemeen toe te brengen, alzo duizenden van Menschen, van de meestvermogende af, tot den allergergeringsten toe, daar door worden geruïneerd, en dat, indien ten allerspoedigsten daar in geene voorziening word gedaan, de beste, de voornaamste Kooplieden niet al-

alleen, maar ook duizende van Winkelieren en anderen, in den Koophandel geïnteresseerd zijnde, mede zullen wezen geruineerd, ja dat dit geval tegenwoordig al reeds na zig sleept, een stilstand van allerlei soorten van Handwerken, als: Suikerraffinaderijen, Weverijen, midsgaders allerleie andere soorten van Handwerken, als tot den Koophandel betreking hebbende.

„ Dat men reeds nu, (wat zal het niet in den bitteren Winter zijn?) duizenden van goede Burgeren en Ingezetenen aan de Diaconie en Armhuizen zijn vervallen, en nog daaglijks vervallen, welke Godshuizen, niet zonder redenen klagen over de groote Lasten, dewijl de geweezen gegoede Lieden arm en buiten staat zullen worden gesteld, om de gemelde Godshuizen te konnen bijstaan, en dat, schoon de winnende hand wel mild is, denkt een ieder, die zijn verlies voor oogen ziet, allereerst op zig zelf, waardoor dan ook zelfs de milddadigheden moeten ophouden.

„ Dit een en ander door de Kooplieden, met de allergrootste smerte, overwoogen zijnde, vermeenen dezelve hunnen pligt te zijn, voor 't welzijn van den Koophandel en het Vaderland, alle deeze rampen, nogmaals en wel ten derdenmaale, aan Uwe K. H. te moeten voordragen, alzo indien eerlang geen prompt redres geschied, zekerlijk zeer klaar te voorzien is, dat de noch verwacht wordende Schepen, mede weggenomen, en de Kooplieden buiten staat zullen worden om den Koophandel langer gaande te kunnen houden.

„ Alle het geen voorschreeven is, noodzaakt de Kooplieden, om zig andermaal tot Uwe K. H. te keeren, en Uwe K. H. te herinneren de gratieuse en troostrijke belofte bij de tweede audientie, aan de Kooplieden gedaan, die dezelven niet dan met de uiterste aandoening aanhoorden, als voorgebracht wordende met de uiterste tederheid en attentie, waarop de Kooplieden derzelver hoop en vertrouwen ten vollen gesteld hebben; in verwachtinge zijnde, daar van het volkome effect te hebben, eerbiedig verzoekende, dat Uwe K. H. de nodige middelen gelieve te helpen beramen, en zulks zoo spoedig immers mooglijk, alzo de nood zeer groot is, en de vertraging der weigeringe om de respective genomen Schepen te rug te geeven, dezelven, benevens derzelver Ladingen, onvermijdelijk zal doen verrotten en vergaan; dat voorts aan de Kooplieden mogen werden vergoed alle die importante schaden, als aan dezelven, door de Engelsche Natie zijn toegebracht; en dat Uwe K. H. hoogst derzelver goede hulp en medewerking gelieve aan te wenden, daar, en zoo het behoort, op dat de

totale ondergang van dit Gemeenebest in tijds mag worden voorgekomen.

„ De Kooplieden kunnen bij deeze gelegenheid niet af zijn Uwe K. H. te errinneren, dat wijlen Zijne Doorl. Hoogheid, hooglofflelijker gedachtenisse, het voornemen heeft gehad (indien het God behaagt had Zijne Doorluchtige Hoogheids Persoon in 't leven te sparen) alle middelen aan te wenden, om den Koophandel, die uit Frankrijk, Italien, Spanje en Portugal, over Zee, voorbij onze Landen naar Duitschland gedreven word, indien mooglijks in Plaatse van langs deeze Republiek, door dezelve *Transito* naar Duitschland te verleiden; welke tak van den Koophandel, de Kooplieden aan de welmeenende voorzorge Uwer K. H., insgelijks eerbiedig zijn aanbevelende.

„ De Kooplieden smeeken derhalven, dat dezelve door de medewerkinge van Uwe K. H. mogen genieten de nodige en krachtdadige beschenminge, waar voor dezelve zoo veele Jaaren zwaare lasten betaald hebben; ten einde zij bij vervolg in staat blijven gesteld zulks te konnen continueeren, indien zij de bovenverzogte en zoo zeer nodige als gewenschte hulpe en bescherming genieten mogen; bij ontstentenisse van welke de Kooplieden, als Lieden van Eer, verklaaren dat de gantsche Koophandel deezer Landen zal wezen geabimeerd; en, als het ware niet geacht, en dat ondanks alle derzelver genegenheid voor het welzijn van de Republiek, zij buiten staat zullen zijn gesteld om eenige, veel min om de nodige Lasten te konnen betaalen.

„ De Kooplieden sluiten deeze met een sinceren wensch, dat het Huis van Uwe K. H. in allen zegen voorspoedig zij, biddende dat Uwe K. H. verder hen bij derzelver zoo duurgekochte Rechten en Vrijheid te bewaren, en tegens de geenen, die de Republiek nadeel trachten toe te brengen, te verdedigen."

Het antwoord, welk *Haare Koninglijke Hoogheid* op deeze Memorie gaf, bestond hoofdzaaklijk hierin: *Dat* Haare Hoogheid *wel bewust was, wat zij voorheen beloofd had; dat haar het nadeel smerte; doch dat het buiten haare schuld was, dat de zaaken nog niet veranderd waren; dat zij de sterkste instantien aan het Hof van Engeland had gedaan, en nog deed; dat zij verzocht dat de Kooplieden nog vier of vijf weeken geduld geliefden te neemen, en dat, zoo 'er in dien tijd geene verandering kwam, zij zelfs zouden moeten betuigen, van den*

kant

kant van Engeland gedupeert te zijn, enz. dat zij hoopte, ten vierdemaale de Kooplieden in gelukkiger omstandigheden te zien; dat zij intusschen verzeekerd konden zijn, dat het welvaren van den Koophandel haar zodanig ter harte ging, als haar eigen belang.

Ingevolge van de bovenstaande belofte, door Haare K. H. aan de Kooplieden, op den 9den November, gedaan, werden, op den 24sten, door eenen daar toe afgezonden Expresse, eenige van de voornaamste Kooplieden van *Amsteldam* en *Rotterdam*, verzogt ten spoedigsten in den *Hage* te komen. De verhaasting deed de Kooplieden iet goeds, ten voordeele van den Koophandel, verwachten: des begaven zij zig, zo spoedig mooglijk, derwaart, van *Amsteldam* de Heeren VAN DE POLL, TESTAS, TER BORCH en NEEL, en van *Rotterdam* de Heeren BAELDE en VAN DE WALLE. Op den volgenden dag, zijnde den 25sten, hadden deeze Gedeputeerden gehoor bij de Vrouwe Gouvernante, en bij haaren Geheimen Raad, de Heer DE LARREIJ. Aan hun werd bij die gelegenheid ter hand gesteld, het afschrift van eenen Brief, behelzende de onderhandelingen, tusschen het Hof van *Engeland* en H. H. Mog., wegens de opgemelde klagten der Kooplieden, geschreeven door den Heer HOP, als Afgezant van den Staat in *Engeland*, aan den Heer Griffier FAGEL, en gedagtekend *Londen* den 17den November.

Zie hier den inhoud van denzelven:

„ WEL ED. GESTR. HEER!

„ MIJN HEER!

„*Eergisteren avond is 'er eene bijeenkomst van de voornaamste Heeren van het Ministerie geweest, en hebben dezelve als toen in Consideratie genomen hunner H. M. Resolutie van den 12den September laastleden. Zo ras daar van kennis bekomen had, heb ik getracht te weeten wat daar gepasseerd was, en of 'er iets finaals beslooten was, ten opzichte van gemelde Resolutie. Mijlord* Holdernesse *onpasselijk zijnde. heb ik mij daarover geaddresseert aan den Heer* Pitt, *die mij geliefde te zeggen, dat,*

die

die Heeren tot laat in den nacht bij den anderen waren geweest; doch dat van wegen de volumineusheid der zaken, nog al een geruimen tijd zoude verlopen, eer een behoorlijk raport zoude konnen worden uitgebracht, om voor den Koning te worden gelegd: *dat hij mij ondertusschen wel konde verzekeren, zoo voor zig zelven, als voor de andere Heeren Ministers, dat 'er eene genegenheid was, om aan H. H. M. genoegen te geeven, voor zoo verre de klagten van derzelver Onderdaanen wel gefundeerd waren, en tot removeeringe van alle verwijderinge. Doch dat hij mij ter zelver tijd moest zeggen, dat 'er zig twee zaaken opdeeden, die men alhier niet zoude konnen toegeeven, dat is, voor eerst:* het Navigeeren en trafiqueeren op de Fransche Eilanden, en dat, schoon onder gefingeerde namen, voor Rekening der Franschen geschiedde, *waar door men wist dat Frankrijk millioenen had geprofiteert, en dat men hier van begrip was, dat zulks zelfs door de letter der Tractaaten niet gepermiteerd was, en dan ten anderen*, den aanvoer naar Frankrijk, van Materiaalen tot aanbouw van Schepen; dat, schoon die Materiaalen bij het IV. ART. VAN 'T TRACTAAT VAN 1674. genumereerd stonden, als geene Waaren van Contrabande zijnde, DEZELVE DOOR DE OMSTANDIGHEDEN CONTRABANDE GOEDEREN WIERDEN, strekkende ten aanbouw van de Fransche magt; *dat hij hoopte dat H. H. M. zig ten dien opzigte, naar redelijkheid zouden laten vinden, (dat is, dat hij* Pitt *hoopte, dat H. H. M. de Engelschen zoude toestaan, de Tractaten naar hun welgevallen te verdraaijen, en als hunne omstandigheden zulks vereischten, die daar bijgenoemde Goederen vrij te kennen, doch dezelven veranderende, dat dan ook, die Vrije Goederen, Contrabande wierden: (en volgens dat zelve denkbeeld redeneert men ook tegenwoordig in Engeland, dan Hunne Hoog Mog konnen zig met die gedachten niet vereenigen) mij verder zeggende, dat men ten opzigte van de Rechtsplegingen, indien daar in eenige abuizen zouden mogen wezen begaan, dat mede bij het aanstaande Parlement, zouden trachten te bewerken, dat de Acte van 't Parlement, tot encourageringe van Zeelieden, bij welke de genomen Prijzen hun in eigendom worden gegeeven, voor zoo verre mogt worden gealtereerd, dat, daar door alle vexatien mogten worden belet; daar verder*

der bij voegende, dat om dit alles uittewerken, daar toe arbeid en tijd word vereischt; en dat hij H. H. M. konde verzekeren, van deszelfs iever en genegenheid, om dat alles tot een goed einde te brengen; niets meer wenschende, dan een goede en vertrouwde harmonie en intelligentie, tusschen deeze Kroon en den Staat van H. H. M.

(*Was get.*) H. HOP.

Onnoodig is het, hier aan te merken, dat de Kooplieden, met dit bericht, zig deerlijk in hunne gedachten bedroogen vonden. Zij zagen duidelijk, dat het nog verre van daar was, om redres te bekomen; zij zagen dat men in *Engeland* 'er op bedacht was, hunnen handel, schoon tegen de Tractaaten, te bepaalen, en bespeurden geene de minste verandering ten goede.

Door de voornaamste Kooplieden der handeldoende Steden, te *Alphen* bij een gekomen, werd, ter redding van den ten val neigenden Koophandel, besloten, op nieuws eene bezending naar den *Haag* te doen. En om aldaar beslagen ten ijs te komen, werd te *Amsteldam* een Aanspraak aan de Vrouwe Gouvernante opgesteld en gedrukt, die, met een vernieuwd Adres, op den 7den van de maand December, aan H. K. H. door een getal van 40 Kooplieden, werd overgegeeven. De Aanspraak aan de Vrouwe Gouvernante was in vrij sterke bewoordingen opgesteld, en de inhoud te vinden in de *Ned. Jaarb.* December 1758, bl. 1190—1201.

De Vrouwe *Gouvernante* vond goed, daarop te antwoorden: *Dat zij met leedwezen den tegenwoordigen staat van den Koophandel aanzag, en over denzelven niet minder aangedaan was, dan iemand der Kooplieden; doch dat het haare schuld niet was, dat dezelve niet meer beschermd werd; dat aan de Magistraaten der Steden* Dordrecht, Haarlem, Amsteldam, Gouda, Rotterdam *en* den Brielle *de reden moest worden toegeschreven, dat Land en Zeemagt in geen beeteren staat waren;* (bedoelende de Vorstin hier mede de weigering tot de vermeerdering der Landmagt, waar van wij boven de redenen van *Amsteldam* gezien hebben) *dat zij* Gouvernante *niet had opgehouden te werken, om aan de Kooplieden genoegen te geeven, waar van*

van ten getuige strekte zekere Brief, door den Koning van Engeland, haaren Heer Vader, aan haar geschreven. De inhoud daar van werd aan de Kooplieden medegedeeld, en luidde aldus:

„ *Men is thans metterdaad bezig om de zaaken der Hollanderen te behandelen, en* York *zal eerstdaags de nodige Instructien hebben om een overeenkomst te beraamen naar het genoegen van de Republiek. Men zal verder middelen trachten vast te stellen, om de buitensporigheden der Kaperen te beteugelen. Ik ben.*

Uwe Goede Vader

GEORGE, R."

De *Gouvernante* voegde 'er nevens, onderricht te zijn, dat de Kolonel YORKE verzogt had, dien zelfden morgen een mondgesprek met H. H. M. te houden, om in onderhandeling te treeden over deeze zaak, en dat zij hoopte, dat zulks van gewenschte uitwerking zoude wezen. De Vrouwe Gouvernante besloot haar antwoord met te zeggen, dat, zo de Kooplieden zulks goedvonden, zij verder met den Heer DE LARREIJ, haaren Geheimraad, spreeken konden; waarop zij zig in een ander vertrek begaf. De afgezondene Heeren daar op mede vertrokken zijnde, verzochten zij gehoor bij den Heer DE LARREIJ; eenigen uit dat aanzienlijk lichaam, daar toe gekommitteerd, spraken zeer omstandig met denzelven; toonden hem het oneindig verschil tusschen de Land- en Zeemagt, en dat 'er als nog geene redenen waren, die de eerste aanstonds noodzaaklijk maakten, maar wel de laatste. Het antwoord van zijn Ed. was bijna het zelfde als dat der Vorstinne; hij zeide, „ dat het de schuld van haare K. H. niet was, „ dat 'er geen herstel kwam." Tot besluit, voegde hij 'er nevens, „ Dat het voor de Vrouwe Gouvernante was geworden „ een POINCT D'HONNEUR, om in geen Equipagie ter Zee te be„ willigen, zonder eene vermeerdering van Landtroepen; en dat „ zij de Kooplieden niet dorst vleien met de teruggave der sche„ pen en goederen, die door de Engelschen genomen waren."

Met deeze smertelijke, in plaats van troostlijke reden, ver-

trokken de Heeren Kooplieden en scheidden van elkander, om ieder aan de zijnen het noodlottig antwoord mede te deelen. Niet min gevoelig betoonde zig H. K. H. zo over de aanspraak, als over de gemeenmaaking van dezelve, zo ras dezelve gedaan was; gelijk haare K. H. niet onduister te kennen gaf, in eene aanspraak, door Hoogstdezelve gedaan, op den 11den van de gemelde maand December, in de vergadering van H. H. M. in welke aanspraak H. K. H. de noodzaaklijkheid der vermeerdering van Land- en Zeemagt op 't sterktst trachtte te beweeren.

De Kooplieden, hoewel weinig baat ten Hove gevonden hebbende, lieten, echter, niet af, alle hunne vermogens aantewenden, om den zenuw van den Staat niet geheel en al te doen verslappen, maar, ware het mooglijk, door ernstige smeekbeden, van de Ed. Gr. M. Staaten deezer Provintie, en van de Burgemeesteren der Steden, de nodige hulp en bijstand te verkrijgen. Het Requesten aan de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren deezer Stad door de Kooplieden, en aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van deeze Provintie ingeleverd, waren beiden ingericht, om Hoogstdezelve een oog op de noodlijdende Commercie te doen slaan, en zodanige besluiten te doen neemen, als H. Ed. Gr. Mog. volgens hunne wijsheid, meest oorbaar zouden oordeelen, tot voorkoming van het verval der Commercie en Navigatie, en grootmaaking van het Vaderland.

Het gehoor, door YORKE, volgens het bericht aan de Kooplieden, gevraagd, bestond hier in, dat hij verzogt in Onderhandeling te treden, tot wegneeming der geschillen, met eenige Leden, die daartoe uit de Vergadering van H. H. M. zouden gecommitteerd worden. Tegen den 22sten deezer maand verzogt hij een tweede gehoor bij H. H. Mog. Gedeputeerden tot de Buitenlandsche zaaken; 't welk hem zijnde toegestaan, gaf hij aan dezelve een schriftelijke Memorie over, waar in vervat waren de pointen, waarop hij gevolmatigd was, om in onderhandeling te treeden; waarin, echter, de Koning bij de reeds gemelde voorstellingen en onwettige eischen bleef volharden, en, ten aanzien van de Tractaaten, het hier voorgemelde denkbeeld van den Heer PITT volgde. Deeze Memorie werd eerst Copielijk gesteld in handen van den Heere VAN WELDEREN en anderen H. H. M. Gedeputeerden tot de Buitenlandsche zaaken, om de-

zel-

zelve na te zien, te onderzoeken en daarop in te neemen de Hoogwijze Confideratien en het Advis van H. K. H., en om van alles ter vergadering Raport te doen. Ook werd dezelve, dien eigen dag, in de vergadering van H. Ed. Gr. Mog. ingeleverd, en door H. Ed. Gr. Mog. goedgevonden, dat dezelve zoude; worden onderzogt door de Heeren van de Ridderfchap en verdere Gekommitteerden tot de zaaken van de Commercie en Navigatie, om de vergadering te dienen van bericht.

Terwijl men in die aanzienlijke Kollegiën daar mede bezig was, kwamen in *Amfteldam* te voorfchijn eenige *korte bedenkingen, wegens den Handel op de Franfche Westindiën*, en hoe dezelve op eene behoorlijke wijze gedreeven werd. De kunde van den Schrijver, die in deeze Bedenkingen doorftraalde, verzeld met de wetenswaardige Aanmerkingen, zo wel voor den tegenwoordigen als toekomenden tijd, deed dezelve de goedkeuring van allen, die 'er belang bij hadden, wegdraagen.

Op den 19den Januarij des volgenden Jaars, ontving men binnen deeze Stad uit *'s Gravenhage* bericht, wegens het afflerven van Haare Koninglijke Hoogheid de Vrouwe Gouvernante. Smertelijk waren, ondertusfchen, de tijdingen, welke men hier daaglijks ontving, van de nadeelen, die aan de Scheepvaart, door de *Engelfchen*, dag op dag werden toegebracht. Ter aanwijzing van de onbeftaanbaare handelwijze der Rechtsplegingen binnen *Londen*, is alleen genoeg, het bericht van Kapitein PIETER BARTS, wiens fchip, van *Suriname* naar *Amfteldam* beftemd, aldaar was opgebracht. 't Is waar, fchip en lading werden vrij verklaard; doch op hoedanige wijze? Bij de vrijfpraak werd gemelde BARTS gecondemneerd, te betaalen 150 Ponden Sterlings, voor de fchade, die hij den Kaper, tegen wien hij, geduurende den nacht, flags geweest was, had toegebragt; als ook om dat de Kaper, die het gevecht gefluit had, uit de Middelandfche Zee kwam en quarataine moest houden. Omtrent den zelfden tijd ontving men bericht van het opbrengen van negen andere *Hollandfche* Schepen: kennende de *Engelfchen*, in hunne roofzugt, paal noch perk, en noodzaakende dus de Kooplieden, aantehouden om Konvoij, als het eenigfte middel, om den moedwil der *Engelfche* Kapers, die, gelijk de roovende dieren, op de tamme vogelen aasden, te beteugelen. Men zag daar van een

voorbeeld, in de bedrijven van den toenmaligen Kapitein JAN BINKES, te *Kadix*, en van den Schout bij Nacht JOOST SELS op de Rede van *Mallega*, waar bij drie Schepen uit hunne roofzuchtige klaauwen ontrukt werden.

Aan H. H. M. de Heeren Staaten Generaal werd, behalven het Request van den Heer JAN JACOB FAETS *Junior*, wegens het Schip de *Goede Resolutie*, in 't begin der maand Februarij, door de Kooplieden van *Amsteldam* en *Rotterdam*, een Verzoekschrift overgegeeven. De zaak, welke hier toe aanleiding gaf, was deeze. In 't laatst der voorige maand, had men, hier te Lande, tijding ontvangen, dat de Rechters van het Admiraliteits Hof te *London* voorneemens waren, over de *Nederlandsche* in *Engeland* opgebragte Schepen, die gekomen waren van *St. Eustatius* en *Curaçao*, op den 6den deezer maand uitspraak te doen; waar bij verklaard was, dat nopens dezulke, van welke niet gerechtelijk konde bewezen worden, welke goederen uit Barken, en welke van 't Land ingenomen, en voor wiens Rekening de ingeladen Goederen afgezonden waren, schip en lading zouden verbeurd verklaard worden. De onmooglijkheid, om dit te kunnen bewijzen, bij gemelde Kooplieden overwogen zijnde, werd te *Amsteldam*, het opgemelde verzoekschrift, aan 's Lands Staaten, den 30sten van de voorleden maand ontworpen, in eene vergadering der aanzienlijkste Kooplieden voorgeleezen, daags daaraan Hunne Ed. Gr. Achtb. ter hand gesteld, en verder, ten zelfden dage, vier Kooplieden gemagtigd, om het, met die van *Rotterdam*, aan Hoogstgemelde Heeren Staten aantebieden. Op dien dag werd ook, van wegen hunne Hoog Mog. een Bode aan den *Hollandschen* Gezant in *Engeland* afgevaardigd, met order om alle vermogens te werk te stellen, dat, staande de Onderhandelingen tusschen dat Rijk en de Republiek, de zaaken mogten blijven in haar geheel. Dit had ten gevolge dat aldaar besloten werd, dat de uitspraaken der vonnissen zouden blijven uitgesteld tot den 21sten Augustus. Nogthans werd, op den 24sten, het vonnis over 27 verbeurd verklaarde Schepen, die van *St. Eustatius* en *Curaçao* gekomen waren, uitgesproken. Hoe schreeuwende dit onrecht ook zijn mogt, hoorde men, echter, uit *Engeland* niets anders dan troostelijke tijdingen van een spoedig redres; even als of dit eene voldoende vergoeding ware.

II.

H. H. Mog. dus ten duidelijkſte ziende, dat men in *Engeland* niets bedoelde, dan den geheelen Koophandel der Nederlanders te vernielen, beſloten, op den 26ſten der loopende Maand, tot de uitrusting van vijf en twintig Schepen van Oorlog. Om dezelve van de nodige Manſchap te voorzien, werden, op den 27ſten Maart, twee Plakkaten vastgeſteld, wordende, bij het eerſte, *verboden de werving van Bootsvolk voor vreemde dienſten*, *enz.* en bij het tweede, *eenige ſchikkingen gemaakt*, *betreffende de vaart uit deeze Landen*, *en het ligten van den Tienden Man van de Groendlandſche*, *en den Vijfden van alle andere Schepen.* De Onderhandelingen Hunner H. Mog. met den Ridder YORKE hielden nog al aan, zonder, echter, van eenige vrucht voor den Koophandel of Scheepvaart te zijn, dewijl de Memorie van den Ridder YORKE, wegens het ontworpen Project, verre af was van eenige voldoening te geeven. Door *Hunne Ed. Gr. Achtb. de Heeren Burgemeeſteren* deezer Stad, was die Memorie geſteld in handen van de Kooplieden, ten einde Hunne Ed. Gr. Achtb. te dienen van derzelver bericht. In het wel doorkneed antwoord, werd de onbeſtaanbaarheid en onwettige wijze van handelen in *Engeland* ten klaarſten aangetoond. Alle de voorige en aanhoudende klagten, die 's Lands Ingezeetenen gedwongen waren, bijna daaglijks te vernieuwen, deeden eindelijk *Hunne Ed. Gr. Mog.* beſluiten, een voorſlag te doen ter Vergadering van *Hunne Hoog Mog.*, een buitengewoon Gezantſchap naar *Engeland* te zenden, om den Koning zelven alle de reeds gedaane klagten onder het oog te brengen, en te beproeven, of het mooglijk ware, zulke middelen te beramen, als konden dienen tot herſtel van 't gebeurde, en ſtuiting van verdere ſlegte handelwijzen. De Heeren, tot dit Gezantſchap benoemd, waren de Wel Ed. Geſtr. Heeren Mr. JACOB BOREEL JANSZ', weleer Schepen deezer Stad, doch toen ter tijd Raad en Advocaat Fiscaal bij het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit alhier; Mr. JAN VAN DE POLL, insgelijks weleer Schepen, en nog onlangs een der Gecommitteerden van de Kooplieden deezer Stad; en Mr. GERRIT MEERMAN, Penſionaris der Stad *Rotterdam.* Deeze Heeren, op inſtantelijk verzoek, aangenomen hebbende, de reize te doen, werden hun één Se-

cretaris en twee Klerken toegevoegd, en ieder hunner toegelegd, geduurende het Gezantschap, veertig Guldens daags, en vijftien honderd Guldens voor derzelver Equipagie, buiten het Salaris voor de Klerken. Na dat Hunne Ed. met het begin der Maand April hunne Instructien ontvangen hadden, vertrokken zij, den 5den, van *Hellevoetsluis*, landden den 11den in *Engeland* aan, en hadden, den 17den, het eerste gehoor bij den Koning.

Intusschen voeren de *Engelschen* nog al gestadig voort, met het beroven, opbrengen en verbeurd verklaaren der *Nederlandsche* Schepen. Ons bestek laat niet toe, alles omstandig te verhaalen; te meer, daar het hier ter nedergestelde voldoende is, om den Leezer te doen zien, hoe het gezag van den Staat, door *Engeland*, geschonden werd, en welke moeite het in hadde, zig bij de aangenomene *Neutraliteit* te handhaven. Nog zwaarder werd dit, toen de *Koning van Frankrijk*, door zijnen Ambassadeur, Hunne Hoog Mog. een gedeelte zijner magt deed aanbieden, ter beteugeling der *Engelsche* Roverijen; en ook na een andere Memorie, door den Ambassadeur van den Koning van *Engeland*, H. H. Mog. ter hand gesteld, inhoudende eenige klagten, over het bezorgen van verboden Koopmanschappen aan *Frankrijk*. De eerste Memorje gehoor te geeven, en *Frankrijks* aanbod aan te neemen, moest een onvermijdelijke breuk met *Engeland* veroorzaaken, en het voorgestelde *Plan van Neutraliteit* den bodem inslaan. De tweede in te willigen, kon niet anders uitwerken, dan den Koophandel nog meer te bepaalen, en *Frankrijk* tegen den Staat in het Harnas te jaagen. Om deeze reden meenen wij niet ten onrecht gezegd te hebben, dat het blijven bij de voorgenomene Onzijdigheid, een Meesterstuk van Staatkunde was. Het eenigste, dat den Koophandel nog in staat deed blijven, was, het aanhoudend verleenen van Konvooijen, 't welk, in dien tijd, in geenen deele verzuimd werd.

Onder alle deeze omstandigheden, kwam, op den 23sten Augustus, binnen deeze Stad, HAG MAHOMETH ROZENIJ, als Afgezant van SIDIJ MAHOMETH, Keizer van Marokko, om H. H. M. kennis van deszelfs komst tot den Throon te geeven, en tevens om het Tractaat van Vrede en Koophandel, door deszelfs Vader, in 1752 gemaakt, te bevestigen. Deeze Afgezant, met Sloepen

aan

aan de Admiraliteits Werf aan Land gebracht zijnde, werd aldaar, door den Hofmeester van Staat, uit naam van H. H. M. verwelkomd en met een Jagt naar den *Haag* gevoerd.

De Memorie van het *Fransche* Hof, boven gemeld, werd gevolgd door eene andere, waarin dat Hof allersterkst klaagde, over het ophouden van eenige Krijgs-Ammunitie; waar door het hier boven gezegde nog meer bevestigd word.

In 't Jaar 1760 vonden zig H. H Mog. genoodzaakt, ter goedmaaking der Nederlandsche Convoijen, het Ordinaris Last- en Veilgeld, volgens bepaalingen van den 31sten Julij 1725, en van den 1sten Maart 1760, eindigende met den 1sten Maart 1761, te bezwaaren met een pCt. op de inkomende, en een half pCt. op de uitgaande Goederen; op welke Ordonnantie, in de maand Junij, door 's Lands Staaten, ter bevordering van den Koophandel, eene nadere opheldering gemaakt werd. Voorts liep dit Jaar, even als het voorige, ten einde, met ongehoorde Rechtspleegingen en Vonnisfen, wegens de in *Engeland* opgebrachte Schepen, hoewel het neemen en opbrengen niet meer zo sterk ging, als voorheen; het welk grootendeels moet worden toegeschreeven aan de menigvuldige en aanhoudende Convooijen, welke 's Lands Staaten, ter beveiliging van den Koophandel, verleenden, en die nog bij aanhoudendheid vereischt wierden; waarom dan ook, op den 16 Februarij 1761, andermaal een Plakaat ten voorschijn kwam; waarin geordonneerd werd, dat de heffing van het verdubbelde Last- en buitengewoone Veilgeld, in het voorgaande Jaar ingevoerd, nog voor een Jaar gecontinueerd zoude worden.

In het begin der maand Maart van dat Jaar, gaven de Ed. Heeren Bewindhebberen van de O. I. Compagnie ter Kamer *Amsteldam*, aan H. H. M. een uitvoerig en verdedigend Berigt over, op de klagten der *Engelschen*, wegens de gepleegde Vijandelijkheden op *Bengale*; waar van men, van den kant der Klaagers, eenen grooten ophef gemaakt had; die, door het opgemelde Bericht, zeer veel van deszelfde kracht en waarde verloor.

De Heer en Mr. J. BOREEL, die, zo als wij hier vooren gezegd hebben, met de Heeren VAN DE POLL en MEERMAN, als Afgezant, naar *Engeland* vertrokken, en vrugteloos van daar te rug gekomen was, werd, op den 30sten Maij, weder naar dat Rijk

 af-

afgevaardigd, om den tegenwoordigen Koning, GEORGE DEN DERDEN, wegens deszelfs Throonbeklimming, uit naam van H. H. M. geluk te wenschen.

Onder het getal van negen en twintig Oorlogschepen, die, in het Jaar 1762, zig het zij in Zee, of in deeze of geene Havens, ter bescherming der Koopvaardijschepen, bevonden, was mede het schip *de Dankbaarheid*, waarop als Kapitein het bevel voerde, de Wel Ed. Gestr. Heer SALOMON DEDEL DE JONGE. Deeze, op Zondag op 22sten Augustus, met zijn bijhebbend Convooij, bestaande in vier Koopvaardijschepen, uit *Texel* gezeild, kwam hem, op dien zelfden nadenmiddag, een *Engelsch* Oorlogscheepje, van tien stukken Kanon, op zijde; het voerde den naam van *Hasard-Chaloup*, en werd gekommandeerd door Kapitein J. JOHN, die aan den Heer DEDEL, door een Officier, kennis gaf, dat hij bepaalde orders had, om alle Schepen, naar *Fransche* of *Spaansche* Havens bestemd, te doorzoeken en aantehouden; begeerende dus vrijheid om zijnen last, omtrent de Koopvaardijschepen, te volbrengen. Doch de Heer DEDEL gaf hierop, ingevolge van 't Tractaat van 1674, een weigerend antwoord. *Hij verklaarde niet te kunnen toestaan, dat Schepen onder zijn Convoij, die geen van allen Contrabande Goederen in hadden, doorzocht zouden worden;* deelende hem vervolgens den inhoud der Ladinge van elk Schip mede: waarop het *Engelsch* Schip, dien nacht, afhield. 's Lands Oorlogschip werd, met het aanbreeken van den dag, weder gepraaid, door de *Tryal-Chaloup*, van zestien stukken Kanon, gevoerd door Kapitein CUNIGHAME, die, even als de voorige, de onderzoeking eischte; doch, het zelfde antwoord bekomen hebbende, een Scheepje van veertien stukken seinde, genaamd *Hunter-Chaloup*, Kapt. VERGIES, die den Kapitein DEDEL op zijde bleef, terwijl intusschen de *Tryal* naar de Rheede van *Duins* te rug zeilde. Het *Hollandsch* Convoij passeerde, des avonds van den 24sten, *de Hoofden*, alwaar de *Hunter-Chaloup* verscheide schoten en seinen met vuuren deed; waarop, den 25sten, 's voormiddags, zeven zo groote als kleine *Engelsche* Schepen, bij het Convoij kwamen. De Kommandeur ADAMS, voerende het Fregat *the Diana*, van twee en dertig stukken Kanon, en twee honderd en dertig Man, 's Lands Schip op zijde gekomen zijnde, riep, even als

de

de voorigen, om de Koopvaardijschepen te visiteeren, en zond, op het antwoord van den Heer DEDEL, een Sloep naar het Fregatscheepje *de Maria Elisabeth*, welk, onder het Convoij, naar *St. Sebastiaan* geschikt was. Kapitein DEDEL deed, volgens zijn laatste antwoord, terstond op de Sloep vuuren, en liep 'er met zijn Schip op aan, om de doorzoeking te beletten; doch de Sloep hield af, eer hij 'er bij zijn kon. Daar op zond hij een Officier met eenige Soldaten, aan ieder der drie andere Koopvaardijschepen, met last om de *Engelsche* Sloepen van boord te houden. De Kommandant ADAMS hem weder op zijde gekomen zijnde, deed den Heer DEDEL, door twee Officieren, met de Sloep aan hem afgezonden, aanzeggen, dat in een gehouden Krijgsraad besloten was, om de Schepen onder zijn Konvoij te visiteeren, en dat men op hem vuuren zou, indien hij ondernam, zulks met geweld te beletten. Kapitein DEDEL antwoordde met weinig woorden, dat hij, hoe ongelijk de magt ook ware, nimmer zou toelaten, dat Schepen, onder zijn Konvoij, door eenige anderen, gevisiteerd wierden. Daar mede vertrokken de Officiers; en straks daarna zeilden drie Sloepen, met vliegende Vlaggen, naar de Koopvaardijschepen; waarop Kapitein DEDEL, zonder uitstel, met scherp op dezelve deed schieten. De *Diana*, die hem op zijde lag, vuurde op hem, doch bleef niet onbeantwoord. De twee Scheepen geraakten hierop in gevecht; het had bijna een half uur geduurd, toen Kapitein DEDEL aan den neus gekwest werd; waardoor hij genoodzaakt was, voor een korte poos, het half dek te verlaaten. De overige *Engelsche* Schepen, waar onder één van vijftig stukken Kanon, de *Chester* genaamd, en gekommandeerd door Kapitein HEIJ, begonnen toen mede op 's Lands Oorlogschip te schieten; 't welk kort daarna genoodzaakt was, door overmagt, zig optegeeven. Thans maakten zig de Sloepen meester van de Koopvaardijschepen, die, zo wel als het Oorlogschip, naar *Duins* gebracht werden, alwaar zij den 29sten ten Anker kwamen. Op 's Lands Schip waren twee dooden, en elf gekwetsten, en onder de laatsten de Kapitein; het Touwwerk en loopend Wand was insgelijks merkelijk beschadigd.

De *Engelschen* behaalden hierbij dubbele schande, dewijl zij, na ondervonden te hebben dat de Koopvaardijschepen geene Contrabanden in hadden, die vrank en vrij moesten laaten vertrekken,

ken, zo als zij alvoorens, aan den Heer DEDEL, dien zij door overmagt overwonnen hadden, met alle tekenen van agting hadden moeten toestaan. In de maand December ontving men alhier tijding, dat zijn Wel Ed. Gestr. te *Mallega* gearriveert was.

Het jaar 1763 begon even als de voorige Jaaren; dat is, met aanhoudende Zeeroverijen der *Engelschen*, waarvan, onder anderen, een Schipper, MAERTEN HOLM, de gevoeligste ondervinding had. Zij bepaalden deeze euveldaaden niet binnen den kring van Europa, maar zelfs in Asia hield hun onbehoorlijk gedrag maat noch perk; wordende den Handel der Oost-Indische Maatschappij op *Bengale* zodanig gestremd, door hunne bedienden aldaar, dat de Heeren Staaten Generaal zig genoodzaakt vonden, in het jaar 1764, aan de klagten der Heeren Bewindhebberen gehoor te geeven, en hun gezag tot herstel daarvan te werk te stellen. Onder het Art. O. I. COMPAGNIE zullen wij zien, hoe de *Engelschen*, van hunnen kant, zig hierop zochten te regtvaardigen, alleen met oogmerk om de aangevangene onderhandelingen te rekken, en ongestoord in hunne spoorlooze bedrijven te kunnen volharden. Doch met het sluiten van den Vrede, tusschen *Engeland*, *Frankrijk* en *Spanje*, met den aanvang van 1763, kreeg ook de Koophandel zijne voorige vrijheid weder.

Sedert eenige Jaaren was 'er, tusschen de *Hollandsche* en *Zeeuwsche* Kooplieden, eenige twist ontstaan, over de vrije Vaart op *Essequebo* en *Demerarij*, welke de *Zeeuwsche* Kooplieden voor zig afzonderlijk zochten te behouden. De Hoofdparticipanten van de West-Indische Compagnie ter Kamer *Zeeland*, hadden hierover, in het jaar 1765, eene Memorie ter Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal ingeleverd, waarbij beweerd werd, dat niet alleen het private regt, tot de vaart op *Essequebo*, aan de Ingezeetenen van die Provintie alleen behoorde, maar dat het ook onmooglijk was, *Demerarij* van *Essequebo* aftescheiden. De Representant en Bewindhebbers van de Generaale *West-Indische* Compagnie zochten, in den Jaare 1767, de bewijzen, daarin voortgebragt, door eene Deductie te wederleggen. In het daaraan volgende jaar, vonden eenigen der aanzienlijkste *Amsteldamsche* Kooplieden, ter bescherming van hunnen Handel, nodig, hunne belangen, bij wijze van Request, H.

H.

H. M. onder het oog te brengen, met aantooning van de nadeelen, die de Staat in het algemeen, en ieder Provintie in 't bijzonder, ook vooral de Planters der beide Colonien, lijden zouden, indien de vaart op beide plaatzen alleen voor *Zeeland* open bleef. Het Request zelve te breedvoerig zijnde om hier geplaatst te worden, wijzen wij de Leezers, die 'er belang in stellen, tot de *Ned. Jaarb.* van 1770, bl. 436—458. alwaar men in het vervolg vindt, dat der Hoofdparticipanten van de Generaale *West-Indische* Compagnie, en eindelijk het Request, welk de *Zeeuwsche* Kooplieden daar tegen aan H. H. M. overleverden; den Brief van de Staaten van *Zeeland*; en de Deductie van de *Zeeuwsche* Hoofdparticipan, ter wederlegging der *Amsteldamsche* Requesten: welke stukken weder gevolgd werden van Aanmerkingen en Tegenbedenkingen; zie ESSEQUEBO.

Op deeze verschillen volgden, in 1772, weder anderen, over het bestier en de aanstelling van Beampten, op de beide Colonien; van al het welk men de egte stukken vinden kan in de *N. Ned. Jaarb.* van 1772, bl. 1008—1097, en van 1773 en 1774: in welk laatstgemelde Jaar men zien kan, hoe Zijne Hoogheid de Prins Erf-Stadhouder, door een nader Reglement, de vaart op *Esfequebo* geschikt en in order gebragt heeft, op den 15den Januarij 1772; waar tegen die van *Zeeland*, als 'er geen genoegen in neemende, zig met kracht verzetteden, schoon die van *Holland*, *Friesland* en *Stad en Lande* de zaak voor afgedaan hielden.

De twist, ontstaan tusschen *Groot-Brittannie* en deszelfs *Amerikaansche Colonien*, begon, al bij deszelfs aanvang, door eenige voornaame Staatkundigen, als nadeelig voor onzen Staat, en deszelfs Koophandel, beschouwd te worden. In het jaar 1775 werd, door den *Engelschen* Ambassadeur, aan H. H. M. kennis gegeeven „ dat de Koning, zijn Meester, uit hoofde van den „ oproer en muiterije, in een gedeelte van *N. Amerika*, zig „ verpligt gevonden had, de nodige middelen te beramen, om „ die Oproerigen weder tot hunnen pligt te brengen, en ten „ dien einde op allerlei wijzen te beletten, dat de misnoegden, „ onder voorwendsel van Koophandel, niets ontvingen, 't geen „ hunnen opstand zoude konnen voeden en stijven. Dat zijne „ Majesteit ten dien einde in zijn Rijk allen uitvoer van Wape-

„ nen

„ tien of Oorlogstuig, zonder uitdrukkelijk verlof had verbo-
„ den; dan, dat dit vrugteloos zoude zijn, zo uit andere Lan-
„ den naar die Gewesten zodanige waaren vervoerd werden, en
„ dat men niet te min vernam, hoe de Kooplieden in deeze Re-
„ publiek geduurige verzendingen van Oorlogsbehoeften naar
„ America deeden, 't zij onmiddelijk, of wel over de Kolonien
„ van deezen Staat. Weshalven hij Afgezant, uit naam van den
„ Koning, zijnen Meester, uitdrukkelijk verzogt, dat Hunne H.
„ Mog. wel geliefden, zonder uitstel, daar tegen die krachtige
„ middelen te beramen, die derzelver wijsheid hun zoude aan de
„ hand gegeeven, ten einde geene Wapens of Oorlogstuig, on-
„ der welk voorwendsel ook, naar de W. I. werden gezonden,
„ boven 't geen tot gebruik der Kolonien van den Staat, ter goe-
„ der trouwe, zou nodig zijn; dat hij niet twijffelde, of HH.
„ HH. MM. zouden gaarne zoo eene gelegenheid waarneemen
„ om een wezenlijke proef van Hunne Vriendschap voor den Ko-
„ ning, en van Hunne verknogtheid aan een Nabuur, zoo als
„ Engeland was, te kennen te geeven."

Hoe geneegen H. H. M. zig betoonden, om aan dit verzoek te voldoen, bleek bij de Resolutie van den 20sten Maart van dat jaar, waarin verboden werd, binnen zes Maanden geen Oorlogs Ammunitie, Buskruit, enz. uit de Republiek te zenden, ten zij met consent en permissie van 't Collegie ter Admiraliteit, onder welks ressort de Inlaading geschiedde, op straffe van Confiscatie en duizend Guldens boete, ten laste van den Schipper; welk verbod, den 18den van Augustus deezes jaars, nog voor één jaar verlengd werd. Intusschen begreepen 's Lands Vaderen, hoe noodzaaklijk het ware, zig in een behoorlijken staat te stellen, om den Koophandel en Scheepvaart te konnen beschermen, in gevalle de Oorlog, tusschen *Engeland* en *Amerika*, van meerder gevolgen mogt worden.

Dan, deeze zo heilzaame als noodzaaklijke maatregels werden verijdeld, door de verschillende gedachten, die veelal onder de Vereenigde Provintien plaats hebben, en, gelijk te vreezen is, uit hoofde van ieders bijzonder belang, in 't vervolg plaats zullen hebben, hoewel voor de Republiek altoos ten uitersten nadeelig, en somtijds niet min gevaarlijk voor Mannen van Staat en Regeering, die, volgens hun geweeten, eed en pligt, en vol-

volgens de belangen hunner Onderdaanen, de zaak ten uiterften toe verdedigen. In dit geval bevonden zig toen de Regeerders van *Amfteldam*, welke, uit hoofde van de Commercie en Navigatie, den bijna eenigften, ten minften den voornaamften Tak, van het beftaan hunner Ingezeetenen, bij de minfte reptuure, onder de Zee Mogendheden ontftaan, zig altoos ten fterkften verklaarden en moeten verklaaren, voor de vermeerdering van 's Lands Navale magt; waardoor dezelve dan ook menigmaal in zwaare moeilijkheden zijn ingewikkeld. De gewigtige vraagen: *Of het voor ons nuttig zij, een aanzienlijke Krijgsmagt op de been te hebben?* en ten tweede: *Of onze veiligheid voornamelijk van eene genoegzaame Land-, dan wel van eene bekwaame en voldoende Zeemagt afhange?* zullen, naar mijne gedachten, voor altoos onvoldoende voor ieder beantwoord blijven, zo lang ieder Provintie, ieder Stad, die ten haaren voordeele begeert beantwoord te hebben. Maar als men den KOOPHANDEL en ZEEVAART als de waare bronnen van het welzijn der gantfche Republiek befchouwen wil, bij wier wél of kwalijk vaaren dezelve moet ftaan of vallen, dan zou men, op de laatfte Vraag, en niet zonder grond, konnen inbrengen, dat ieder, die der gefteldheid deezer Landen maar eenigzins kundig is, zal toeftemmen, dat derzelver natuurlijke ligging gelegendheid geeft tot den Koophandel: een voordeel, zo groot, zo uitgebreid, dat het meest alle andere nadeelen, die het zelve, zonder den Koophandel, een vrugteloos land zouden maaken, rijkelijk vergoed; zodat de Koophandel, als de ziel en zenuw van den Staat, daar zij meest op den ruimen Oceaan gedreeven wordt, ook op denzelven befchermd moet worden. Daarenboven zal men dan ook moeten toeftemmen, dat de ligging der Republiek zodanig is, dat een Vijand, die dezelve zou willen aanvallen van den Zeekant, dadelijk tot in het hart van 't Land zou konnen indringen; waar uit dan volgt, dat, al ware het de Koophandel niet, de beveiliging van het Land zelfs, eene voldoende Zeemagt vordert, en volftrekt nodig heeft. Dan de vraag, of wij tot dit zelfde oogmerk eene aanzienlijke Landmagt noodig hebben? dit is het verfchil, dat wij zeiden, dikmaals te hebben plaats gehad. Ieder heeft in zijne denkbeelden, op zig zelve befchouwd, het grootfte en voldoendfte regt, dewijl het onze Staatkundigen niet moeilijk valt,

van

van wat gevoelen zij ook zijn, hunne belangen met de grootste en gewigtigste redenen te verdedigen. Hoe de Regeering van *Amsteldam* zig hier over verklaarde, volgens haare gewoone wijze van denken, die altoos naar het belang van den Koophandel overhelt, en dus meestal verschilt van hun, die, zoo het schijnt, minder belang in den Handel ter Zee stellen, is te zien in het hier voorgemelde Advis der Heeren van *Amsteldam*, in het jaar 1758.

Het noodzaaklijke belang van 's Lands Navale Magt scheen, in het jaar 1771, de grootste oplettenheid van Hunne Ed. Gr. Mog. de Staaten van *Holland* en *Westfriesland* te vereisschen, wordende ter Algemeene Staatsvergadering de noodzaaklijkheid van derzelver vermeerdering, op den 22sten Maart des gemelden Jaars, ten sterkste aangedrongen, met bijvoeging van klagten over de agterhoudenheid en flaauwheid der andere Provintien, omtrent al het geen reeds voor lang tot derzelver verbetering vereischt was, en toen reeds meer dan ooit, om de Marine van den Staat voor eenen totalen ondergang te beveiligen; met bijvoeging dat H. Ed. Gr. Mog. vooral het oog hadden te vestigen op den aanbouw van een convenabel getal Schepen van Linie; waarop ook, in de maand April des gemelden jaars, werd aangedrongen, doch waarin, bij verre de meeste Provinten, niettegenstaande alle instantien, zo van den Heer Erfstadhouder, en den Raad van Staate, als ook nog afzonderlijk van hoogstgemelde Zijne Hoogheid, tot dus verre geen Consent was gedragen.

Dat toch de Bondgenooten, zeggen H. Ed. Gr. Mog. verder, zig zouden errinneren, den ernst en nadruk, waar mede, door den Heere Prins, bij eene bekwaame gelegenheid, was geinsteert, ten einde de Collegien ter *Admiraliteit*, door de Consenten en Fournissementen van de gezamentlijke Bondgenooten, op de bovengem. Petitie, en op het voorbeeld van de twee voorzittende Provintien, in staat mogten worden gesteld, tot den aanbouw van Schepen van Linie, met verderen aandrang en betooning van hooge noodzaaklijkheid, om met geen minder ijver, dan voorheen, te zorgen voor het behoud der Marine: *Op dat de naam van eene Zeemogenheid, van ouds aan dit Gemenebest competeerende, niet worde een bloote titel; maar dat de Vlag van den Staat vooral gerespecteert moge blijven.*

Na

Na dat H. Ed. Gr. Mog. hunne regtmaatige klagten herhaald hebben, over den weinigen ijver tot de Zeezaaken, bij de andere Provintien, uitgenomen die van *Gelderland*, vervolgden dezelve, dat zij, om de andere, door hun voorbeeld, aante moedigen, tot het in tijds beraamen en dadelijk te werk stellen van alle zodanige maatregelen, als tot beveiliging van de Republiek nodig en dienstig geoordeeld werden, zig bij hunne Consenten in den staat van Oorlog, in de drie laatst voorgaande jaaren 1772, 1773 en 1774, gantsch niet ongenegen hadden betoond, om de verbeetering van 's Lands Zeemagt met een modicque versterking van de Militie gepaard te doen gaan; dat H. Ed. Gr. Mog. als nog in die zelfde sentimenten persevereerden, en bijzonder ook in de tegenwoordige conjunctuuren van tijden niet nalieten, op de versterking van de Landmagt hunne aandagt te verdubbelen; doch dat de veiligheid van de Republiek in de vermeerdering van de Militie alleen te vergeefsch zou worden gezogt; en dat, in alle gevallen, niets anders, dan door een gecombineerde voorzorg omtrent de defensie, zoo te Water als te Lande, de gemeene interessen van het Bondgenootschap bevorderd, en de zekerheid van den Staat gehandhaafd konden worden; dat het verval van de Zeemagt merklijk grooter was dan dat van de Landmagt, die, daarenboven, de importante voordeelen genoot, welke, door den onvermoeiden vlijt van Zijne Hoogheid, in het onderhouden van de goede ordre en discipline, tot haare intrinsique versterking werden toegebragt; en al wilde men geheel ter zijde stellen de redenen, die in het generaal en op zig zelfs daarvoor militeerden, dat aan de voorziening op de Zeemagt de Preferentie voor de Landmagt behoorde gegeeven te worden, men dan nog zoude moeten toestemmen, dat de zaaken van Europa zig in zodanig aspect vertoonden, dat de Republiek eerlang genoodzaakt zoude konnen worden, om den Handel en Navigatie haarer Onderdaanen, in meer dan éene Zee te gelijk, te moeten beschermen: terwijl ook de ondervinding nog onlangs geleerd heeft, hoe ligt de aanzienlijke en vrugtbare possessien van den Staat, in een ander Waerelddeel, zig in 't geval konnen vinden, van buitegewoone hulpe te vereischen. Waarop dan verder een overslag der kosten, tot den aanbouw van een aanzienlijk aantal Schepen, gemaakt, en aan den Raad van Staa-

ten werd overgeleverd. Daarna bevlijtigden zig de Algemeene Staaten, om bij de bijzondere Provintien allen aandrang te doen, om dezelve in het ontworpen Plan te doen treeden. De Staaten van *Overijssel* deeden hierop, den 20sten April 1773, tot antwoord inbrengen, dat zij bewilligden in den aanbouw van Schepen, maar ook insteerden op de augmentatie der Landmagt, en dat het verval der Zeezaaken noodwendig moest gezogt worden in eene verbetering van de Finantien der Admiraliteits-Collegien. Die van *Utrecht* bragten eerst in 't midden de zwaare schulden, waarmede hunne Provintie belast was, en begeerden dus, dat 'er alvoorens middelen bij de Collegien van de Admiraliteiten gezogt moesten worden, voor dat zij met nieuwe lasten bezwaard werden, en hielden verder de verbetering der Landmagt zoo noodzaaklijk als die ter Zee. Die van *Gelderland* de Landmagt, noch het onderzoek ter verbeetering van de Admiraliteiten ongemerkt laatende voorbijgaan, bewilligden evenwel. Die van *Zeeland* brachten menigvuldige klagten van onvermogen ten voorschijn. *Friesland* toonde mede reden van klagten genoeg te hebben; doch H. Ed. M. begreepen, dat daarmede de zaaken niet hersteld konden worden, en gaven dus een genoegzaam volledig consent. *Groningen* klaagde niet minder over de menigte der lasten, en insteerde ten sterksten tot redres op de Finantien van de Admiraliteits Collegien; doch de Hoofdzaak daarom niet willende uit het oog verliezen, bewilligde het in den aanbouw van vier en twintig Schepen van Linie, of zodanig aantal van Oorlogschepen, als men onder de Bondgenooten zoude eens worden. De Staaten van *Holland* namen hierop, den 23sten Frebuarij des jaars 1775, een besluit, tot vermeerdering der navale Magt, 't welk door de Afgevaardigden der overige Provintien werd overgenomen, om aan de hunnen mede te deelen: waarop de antwoorden, naar ieders belang en gesteldheid, verschillende waren.

Op den 15den September 1774, had Zijne Doorluchtige Hoogheid, bij Missive, aan de Algemeene Staaten kennis gegeeven, van het renfort der Trouppes in *Surinamen*, welke daarop, den volgenden dag, Commissoriaal gemaakt werd. Hier vereischt ons Plan alleen melding te maaken van de Missive der Stad *Amsteldam*, daarover aan de Algemeene Staaten toegezonden, welke van deezen inhoud was.

„ HOOG

„ HOOG MOG. HEEREN!

„ Wanneer ter Vergadering van de Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland gedelibereerd is geworden over de Missive van Zijne Hoogheid, op het subject van het al of niet rappelleeren van de Trouppes van den Staat, jegenswoordig in de Colonie van *Surinamen* zijnde, welke Missive, op den 16den September laastleeden, in Uwer Hoog Mog. Vergadering commissoriaal gemaakt is, en door de Heeren Gedeputeerden van Holland en Zeeland aangenoomen, zig nader te verklaaren, is op den 29sten September daaraan, in gemelde Hunner Ed. Gr. Mog. Vergadering, bij die gelegenheid, geproponeert, of de zaak ter Generaliteit onder anderen daar heen niet behoorde te worden gedirigeert, dat in afwagting van het berigt, het welk den Gouverneur en Raaden van gemelde Colonie, de Concert met de commandeerende Officier van de voorsz. Trouppes van den Staat aldaar, soude worden gerequireert, aangaande den staat van zaaken in dezelve Colonie, inmiddels een renfort van Trouppes derwaarts mogten worden gezonden, en eene nieuwe Petitie gedaan, voor zo verre de kosten van dat renfort uit de voorige Petitie, niet zouden konnen worden gevonden.

„ Deese propositie, Hoog Mog. Heeren! is door de Heeren onse Gedeputeerden ter Dagvaart, ten selven dage gedeclineert, en geweesen van de hand, om dat wij, welker Stad, voor de helft *Eigenaare van* gemelde Colonie zijn, en dus het allermeest in de Conservatie van dezelve Colonie geintresseert, mitsgaders in alle middelen, welke tot haar beveiliging te werk konnen worden gesteld, vooral wanneer sulks buiten ons bezwaar, en ten koste van de Landen souden geschiedden; des onaangezien in gemoede waren overtuigt, dat 'er geene bekende redenen waren voor 't senden van het voorsz. renfort, en voor het daar uit resulteerende bezwaar van 's Lands Finantie, met de kosten van dien; mitsgaders, dat het meer dan waarschijnlijk was, dat, bijaldien buiten het weeten van onze Societeit (aan de welke de voorsiening ter beveiliging van meergemelde Colonie nogthans competeert) en dus tegen alle gedagten aan, eens ondersteld wierd, dat om reden hier te Lande aan onze Societeit onbekent, de voorsz. Trouppes in dezelve Colonie, nog langer werden vereischt, en

zelfs zouden behooren te worden getenforceert; in dien gevalle, vooral in aanmerking van de menigvuldige en facile Correspondentie tusschen de gemelde Colonie en deeze Landen, ten dien einde immers eenig adres, het zij door eenige Planters, of andere Geintresseerdens in de Conservatie van dezelve Colonie, van *U Hoog Moog.* zoude zijn gedaan, zonder welke adressen, volgens de Notulen van *U Hoog Mog.* van den 11den October 1773, het een uitgemaakte zaak is en blijft, dat al over het arrivement van gemelde Trouppes van den Staet in de Colonie, aldaar door Gouverneur en Raaden, met, en benevens onse Societeit, sodanige efficieuse arrangementen reeds waren gemaakt, dat daar door alleen de rust volkoomen is hersteld, en genoeg Trouppes aldaar gevonden worden, om daar mede althans, voor het tegenwoordige, dezelve Colonie jegens de Wegloopers te beveiligen; zijnde het laatstelijk, dan ook een bekende zaak, dat door de gemelde Trouppes van den Staat, geduurende al den tijd van hun verblijf aldaar, niets van eenig belang is verrigt, en midsdien geen reden is, om anders te denken, als dat, gelijk de zaaken door de voorgenoemde geaugmenteerde Trouppes van de Colonie *alleen* in orde zijn gebragt, door deeze *alleen*, dien ook in ordre sullen kunnen worden gehouden.

„ Nogthans sullen U Hoog Mog. en de geheele Waereld zig ten uitersten moeten verwonderen, dat, daar het voorsz. geadviseerde van onze Gedeputeerden ter dagvaard, so evidentlijk buiten alle oogmerken van eigen belang was gesteld, mitsgaders tot menage van 's Lands Penningen, en tot het prævenieren van nieuwe Petitien, ten laste van de Bondgenooten, verstrekte; niet te min eene seer groote meerderheid aan onse societeit het voorsz. renfort Troupes heeft getragt te obtrudeeren, en dat wel in een Colonie, die aan dezelve societeit in vollen en vrijen eigendom toebehoord; met een onbepaalde directie van alle saaken, deselve Colonie specteerende, (buiten het geen bij U Hoog Mog. Octroij van het jaar 1632 bij forme van Privilegie, in faveur van de Colonisten, is gereguleert, dan waar over ten deeze geen kwestien is) sonder dat immer eenige Provintie, of Lid van dezelve, aan onse societeit deeze directie heeft geconteteert, veel min zig aangematigt.,

„ De zaak is egter in welgemelde Hunner Ed. Gr. Mog. verga-

gadering zo verre gegaan, dat de voorsz. meerderheid in dit point tegen het advis van onse Gedeputeerden, in Consideratie, dat Conclusien van de meerderheid in de materie voor handen, tegen de Grondwetten van de Regeering van den Lande, en bijzonder ook van onze Provintie, midsgaders tegen de Vrijheid van de bezittingen van de Ingezetenen deezer Landen in het generaal, directelijk strijdig zijn; zig genoodzaakt hebben gevonden, bij Provisioneele aantekening, daar jegens ten zelven dage te protesteeren, van notoire nulliteit, en gedeclareert midsdien aan dezelve prætense Resolutien niet gehouden te zijn, met reserve van zodanige nadere Aanteekening, als wij souden oordeelen te behooren.

„ Nu werden wij geinformeert, Hoog Mog. Heeren! dat Gedeputeerden van onze Provintie ter Generaliteit, wel niet geraden hebben geoordeeld, de voorn. nulle Resolutie ter vergadering van U Hoog Mog. uit te brengen, maar de zaak daar hene schijnen te hebben helpen dirigeeren, dat een rapport, van 't voorn. Besogne, door U Hoog Mog. op den 16den September laatstleeden gedecerneert, op den 5den October, daar van ter vergadering van U Hoog Mog. is uitgebragt, het welke voor so veel betreft het senden van het voorsz. renfort, mitsgaders het doen van Petitie, tot verval van de kosten, van het selve ten laste van de Bondgenooten, hoofdzaaklijk van de voorsz. prætense Hollandsche Resolutie niet verschild.

„ Bij aldien wij nu van den Staat de Deliberatien van U Hoog Mog. over het zo even gemelde uitgebragte rapport wel zijn geinformeert, zijn 'er vier Provintien, welkers Gedeputeerden alleen de vrije deliberatien van de Heeren Staaten van dezelve Provintien, ten minsten op het subject der voorsz. Petitie, en het furneeren van hunne quotes in dezelve hebben gereserveert, terwijl de Hollandsche Gedeputeerden zig met het zelve rapport schijnen te hebben geconformeert, dog, soo als U Hoog Mog. nu verneemen, daar toe niet wettelijk gequalificeert zijnde geweest; zo als dezelve ook schijnen begreepen te hebben, met het niet inbrengen der meergemelde Hollandsche Resolutie ter vergadering van U Hoog Mog. Zo dat 'er dan op zijn best genomen, geen andere Gedeputeerden, als alleenlijk van twee Provintien ter Generaliteit kunnen zijn geweest, die eenige voldoende last souden

komen hebben gehad, om sig met het voorsz. Rapport gaaf te conformeeren.

„ Ondertusschen, Hoog Mog. Heeren! zijn wij door Directeuren van onse gemelde societeit geinformeert, dat het voorsz. Rapport al reeds in die gedaante van een formeele Resolutie van U Hoog Mog. met betrekking tot alle de Pointen daar in vervat, als sonder resumptie praetenselijk geconcludeert, met praecipitance ter verzending naar Suriname herwaards is overgesonden, schoon wij niet begrijpen, hoe sulks in den staat van de voorsz. deliberatien, en onaangezien de voorsz. gereserveerde vrije deliberatien, heeft mogen geschieden. Zo dat wij in deeze zogenaamde Resolutie geen minder informaliteit als in de voornoemde Conclusie met de meerderheid in hunner Ed. Gr. Mog. vergadering genoomen, meenen te ontdekken.

„ Wij hebben ons derhalven verpligt gevonden den geheelen toedragt der saaken te communiceeren aan de Bondgenooten, en met de vereiste accuratesse hoogstdezelve onder het oog te brengen, ten einde aldus omstandig geinformeert zijnde van de ware gesteldheid der zaaken, en van de nulliteit van gemelde Hollandsche Resolutie, hoogstdezelve teffens mogen begrijpen, dat onse Hollandsche Gedeputeerdens, geen bevoegtheid gehad hebben, om het voorsz. rapport ter Generaliteit te helpen brengen tot Conclusie; en vinden ons dan ook genoodzaakt, bij deeze hunne verrigting openlijk te desavoueeren, gelijk wij bij Continuatie voorneemens zijn te doen daar, en zo dikwerf zulks zal worden vereischt, en wel met relatie." —— enz.

Kort daarop gaf de Provintie *Overijssel* haar Consent, zo in de gevorderde somme van 500,000 Gl. tot het goedmaaken der kosten tot de verzending van Krijgsvolk naar *Surinamen*, als in de 100,000 guldens, die ter versterking daar van geëischt waren; waar tegen, echter, Jonker R. J. VAN DE CAPELLEN TOT DER MARSCH zijn Advis en Protest, op den gewoonen Kwartierdag te *Zutphen*, inbracht, in het jaar 1774. *Gelderland*, *Friesland* en *Groningen* bewilligden mede; doch de leden van *Holland* waren zo ligt tot geen besluit te brengen. De *Ridderschap* en *XVII Steden* deeden een Contra-aantekening, tegens die van *Amsteldam*, wegens gemelde renfort, inbrengen; waar tegen die van *Amsteldam* niet in gebreke bleeven, weder een nadere aantekening te doen,

doen, welke hoofdzaaklijk hier op uitkwam, „ Dat de Burgemeesteren van Amſteldam, door de mond hunner Gedeputeerden zig gehouden vonden te zeggen: dat de Colonie van Surinamen ſtaat en behoort alleen aan de Stad en de W. I. Comp. deezer Landen; dat 'er door niemant der geintresſeerdens eenige klagten hoe genaamd zijn ingebragt; dat de Trouppes aldaar, meer dan de helft ſterker zijn dan voorheen; dat de ontſtaane onrusten, genoegzaam geheel geſtilt waren; dat de kommandeerende Officier met al de troeppes van den Staat niets verrigt had; dat het daarom vreemd moet voorkomen, dat de leden der Vergadering van hunne Ed. Gr. Mog. zig tegen het advis van deeze ſtad hebben konnen verzetten, zonder eenige reden voor de noodzaaklijkheid van het gemelde rapport te geeven, daar dezelve, voor dat zij de meerderheid hadden, overeenſtemmende waren in 't gevoelen van die van Amſteldam.

„ Dat men om nader overtuigt te zijn, van het onnodige renfort, maar behoeft te Confronteeren, de Misſives van de Commandeerende Officier *Fourgeoud*, met die van Gouverneur en Raaden; ja dat zelfs voor de rust der Colonie het gem. renfort, nadeelig zoude zijn, dat daar toe vereischt worden *vrijgemaakte Negers*, waar van 'er een Corps van 300 is aangeworven: dat vereischte de nood zulks, beter zoude zijn, de overzending van eenige penningen, ter vergrooting van dat zelve Corps. Dat de Heeren van *Amſteldam* zig niet konnen begrijpen, hoe men in deeze zo ſtrijdende met Lands Grondwetten kan te werk gaan, waar op zij gemeend hebben niet te mogen zwijgen, maar dat zij zig verpligt houden, hun daar openlijk tegen te verzetten, zo als zij bij de voorgemelde Misſive gedaan hebben: dat zij zig gehouden vinden, hun voor gedaan Protest bij deeze te inhaereeren; maar ook het verrigtte door Heeren Gedeputeerden ter Generaliteit, in deeze zaak te desavoueeren; mitsgaders te Protesteeren tegen de bovengemelde Depêche van het voorſz. Generaliteits Rapport van den 5den October laatstleden, onder de gedaante van eene Reſolutie van de Bondgenooten gedaan; als mede tegen alles wat, ingevolge van dien reeds gedaan zoude mogen zijn; of in 't gevolg nog gedaan en ondernoomen zoude mogen worden: met ſpecialen last, op hunne Gedeputeerden ter dagvaart, om de voorſz. Petitie, als een gevolg van de gemelde in-

informeele Generaliteits Resolutie, wanneer dezelve in hunner Ed. Gr. Mog. Vergadering in deliberatie zoude mogen worden gebragt, tendeerende tot het vinden van de kosten, voor het zenden van het voorn. *renfort van Europeaanen* naar meergemelde Colonie, onmiddelijk te declineeren en te wijzen van de hand. Mitsgaders jegens alle verdere overstemming, dewelke dien aangaande, onverhooptelijk nog zoude mogen vallen, nader te protesteeren, van nulliteit en ongehoudenheid zig daarna te reguleeren: met reserve van zodanige andere middelen, als gemelde Heeren Committenten, in tijd en in wijlen, tot Conservatie van derzelver vrije deliberatien, zoude mogen oordeelen." ——

De Staaten van *Holland* gingen, echter, bij meerderheid van stemmen, over tot het toestaan van het meergemelde renfort; tegen welke Resolutie de stad *Amsteldam* nog eene nadere aantekening deed, waar van het hoofdzaaklijk hier op uit kwam, — „ Na gedaane herhaaling van de voorige redenen, die Burgemeesters der stad *Amsteldam* bewoogen hebben, om in hunne gedaane Protestatie te volharden, betuiging van verwondering over het gehouden gedrag van de Gedeputeerden van de 17 Steden, met aantooning, in welken gevalle de overstemming, al of niet kan plaats hebben, en vooral niet in dit geval: zo min als het meergemelde renfort, kan worden aangemerkt als een gevolg van 't besluit genomen in 1743, 't welke bevestigt word met het verhandelde in 't jaar 1775. Wijl (zeggen hunne Ed. Gr. Achtb.) het een ongehoorde zaak zoude zijn te sustineeren, dat wanneer men eens in de kosten van een Expeditie voor een bepaalden tijd, en tot een bepaalde somme geconsenteert heeft, daarom verstaan zoude moeten worden, reeds geconsenteert te hebben, in alle voorslagen tot continuatie van dien, en in alle nieuwe petitien, dewelke onder wat voorwendzel het dan ook mogte zijn, naderhand daar toe zouden kunnen worden gedaan." Het vervolg van deeze nadere aantekening behelsde, eene verdeediging van het gedrag der Regeering van *Amsteldam*, tegen de beschuldiging, gedaan in 't slot van de gedaane contra-aantekening, door de Ridderschap en 17 Steden, op den 16den November 1774.

Tegen dit ingebrachte geschrift voorbehielden zig de Heeren van de Ridderschap en Edelen, als mede de Gedeputeerden, zodani-

ge

ge Contra-Aantekeningen te doen, als zij geraden zouden vinden. Op den 21sten der laatstgemelde maand voegde zig *Utrecht* bij de Provintien *Gelderland*, *Friesland*, *Groningen* en *Omlanden*, in de bewilliging van de suppletoire petitie van 100,000 guldens. Op den 24sten Januarij 17755 werd, van wegen de stad *Amsteldam*, een declatoir gevoegd bij het Consent in de extraordinaire middelen, in de vergadering van hunne Ed. Gr. Mog. ingebracht, inhoudende, dat: *De Heeren Gedeputeerden der stad Amsteldam, hebbende, op specialen last van de Heeren hunne Principaalen, gedeclareert, met hun voorsz. Consent in genen deelen aftegaan van de aantekening en denunciatie, op den 14den December van 't gepasseerde jaar, met relatie tot het inhouden der penningen, aldaar breeder vermeld, en in de Notulen van haar Ed. Gr. Mog. vergadering geinserreert. Mitsgaders de reserves daar nevens gevoegt, volkoomen te persisteeren, en dien volgende als nog geen Consent te dragen, dat de Provinciaals Quote in de petitie voor het renfort-Trouppes bij de gemelde Aantekening mede breder gementioneert, uit de gemelde extraordinaris middelen (gelijk bij de opening van den staat der Finantien, in het Besoigne over de voorsz. middelen op den 22sten December laatstleden gehouden, door Heeren Gecommitteerde Raden was geprojecteert) in eenigerlei manieren worden betaald.*

„ De Heeren van de Ridderschap en Edelen hebben ter vergadering voorgedragen, dat schoon gelet hebbende op het bovenstaande Declaratoir, niet hadden konnen zien, dat schoon onverhoopt, dit mogt met 'er daad achtervolgd worden, het zelve uit aanmerking van de geringheid dier som, niet van dat nadeel voor 's Lands Finantien zoude kunnen zijn, dat daar tegen door andere middelen niet zou konnen worden voorzien: doch dat daar het een zaak van veruitsigt was, en voor de onverdeelbaare souverainiteit van haar Ed. Gr. Mog. niet onverschillig konde zijn; gaven zij in bedenking of de toedracht der zaaken niet vereischte, *dat dezelve werd Commissoriaal gemaakt aan het groot Besoigne.*" De stad *Amsteldam* inmiddels de penningen in Hollands quota, *in 't renfort van Surinamen*, hebbende ingehouden, werd daar van, door den Heer Raadpensionaris, op den 12den van den maend Julij 1775, ter vergadering rapport gedaan. Het

besluit, op dien dag vastgesteld zijnde, om de zaak, volgens gemelden voorslag, Commissoriaal aan het groot Besoigne te maaken, hebben daar op, den volgenden dag, de Gedeputeerden van deeze stad het volgende doen aantekenen: „ De Heeren Gedeputeerden der stad *Amsteldam* hebben geprotesteert tegen de exclusie van de bovenstaande Resolutie commissioriaal, op gisteren bij de meerderheid genoomen, voor zo verre bij gem. Resolutie commissioriaal reeds voorlopig, en zonder eenige voorgaande deliberatie, en examen van zaaken tegen de overneeming van welgem. Heeren Gedeputeerden van de bovenstaande geheele Propositie van de Heeren van de Ridderschap, praetenselijk is gedecideert, dat de inhouding van penningen in gem. Propositie vermeld, zoude wesen illegaal. Protesteerende dus tegen de weigering, om dit laatstgem. point insgelijks Commissioriaal te maaken, en de consideratie van welgem. Heeren Gedeputeerden daar op te hooren. Reserveerende wijders aan de Heeren hunne principaalen zodanige nadere aantekening en protest, tegen zo informeele Resolutie, als te raden zullen worden." Waar tegen de Heeren van de Ridderschap en Edelen, als mede de Heeren Gedeputeerden der steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda* en alle de volgende leden, zodanige Contra-Aantekening hebben gereserveerd, als zij oordeelen zullen te behooren.

Op Zaturdag, den 15den, werd, door den Raadpensionaris, een rapport uitgebragt, van de consideratie en het advis der Heeren van de Ridderschap en verder Gecommitteerden tot het groot Besoigne, op den bovengemelden Brief van *Amsteldam*, en derzelver gedaan protest. Ook volgde daarop eene aanschrijving der Staaten aan de Regeering deezer Stad. Waarop hunne Ed. Groot Achtb. in deezer voegen antwoordden:

„ EDELE GROOT MOG. HEEREN!

„ Wij hebben wel ontfangen U Ed. Gr. Mog. Missive van den 15 Julij laastleden, waar uit zoo wel als uit de propositie van de Ridderschap, op den 12den daar te vooren, door onse Gedeputeerden overgenomen, door ons met de uiterste aandoening is vernomen, dat welgem. Ridderschap en Gedeputeerden der seventien Steden, wel verre van eenige de minste intentie te heb-

hebben, om ons de gerustheid te geeven, door ons bij *de nog nadere Aantekening op den 14 December van het voorleden Jaar, en de Notulen van U Ed. Gr. Mog. geinsereert.*"

„ Zijnde gerequireert geworden; namelijk tegen de nadelige gevolgen, die met reden te dugten zijn van de arbitraire explicatien, door welgem. Ridderschap, bij derzelver *Contra-Aantekening van den 16 November voor het selve jaar, van het 14 Art. van het Reglement op de Besoignes van Hun Ed. Gr. Mog. van den jaare 1585 gegeeven:* mitsgaders gerustheid tegen alle verddre *onderneemingen*, die op dezelve explicatien zouden konnen worden gefundeert, in Præjudicie van *de vrijheid van Consenten*, ons van alle oude tijden, al voor de errectie van de Republicq hebbende gecompeteert, en bij het *soo evengem. 14 Art. van deese notable Grondwet van de Regeering deeser Provincie*, in de allerklaarste termen sonder de allerminste bepaaling geconfirmeert.

„ Dat, seggen wij, in plaats van dit een en ander, in tegendeel de voorsz. Ridderschap en Gedeputeerden, so bij de gemelde Propositie als Missive, hun nader voorneemen onbewimpelt, te kennen geeven, namelijk, om bij continuatie, ons de voorsz. *onbepaalde vrijheid van Consenten*, volstrekt te blijven contesteeren; en sig aantematigen, de beoordeeling en decisie, tot hoe verre *deese vrijheid*, na derselver gedagten sig alleenlijk soude behooren uittestrekken; met deese applicatie op het geval voor handen, namelijk, dat volgens de begrippen, van wel gemelde Ridderschap en Gedeputeerden, de petitie, voor het gesonden *renfort* naar Suriname van dien aart soude zijn, dat deselve, onaangezien de generale contrarié dispositie van het *voorsz.* 14 *Art.* daar jegens, nogthans met *overstemming*, soude hebben kunnen werden gearresteert, en van *de vrijheid van Consenten* soude zijn geëximeert, dat mitsdien de inhouding van penningen, uit krachte van ons *non consent*; in de gem. Petitie en Protest daar jegens gedaan, nogtans om die reden, eene onwettige en voor den Lande gevaarlijke onderneeming soude zijn.

„ Wij hebben al wijders vernomen Ed. Gr. Mog. Heeren, dat de zaaken bij de voorsz. gezegdens niet is gebleeven, maar dat, door de meergem. Ridderschap en Gedeputeerden dadelijk hand aan het werk gelegt is, en op de allerinformeelste wijze, in de de-

deliberatien over de gem. Propositie, jegens ons is te werk gegaan: Zoo dat onze Gedeputeerdens genoodzaakt zijn geweest te doen declareeren, van zig in zodanige illegaale deliberatien niet verder te kunnen inlaaten; maar daar jegens op 't allerkragtigste te moeten protesteeren van nulliteit. Zijnde de zaaken zoo verre gepousseert, dat, niettegenstaande de voorsz. Propositie van de Ridderschap door onze Gedeputeerden was overgenomen, om ter onser deliberatie te brengen, zoo wel de daarin voorkomende beschuldiging van prætense onwettigheid van de inhouding der Penningen, door ons in deezen gedaan; als de middelen, dewelke in gevalle van deeze onwettigheid kwamen te blijken, daar jegens zoude behooren in het werk te worden gesteld: des onaangezien tegens deeze overneeming aan, des anderendaags een extensie is geleezen, waarbij met affnijding van alle verdere deliberatien over de merites van gem. Inhouding van Penningen, alleenlijk Commissoriaal is gemaakt, hoedanige middelen daar jegens (als of de onwettigheid van dien alreeds op een egaale wijze gecontracteert ware) in 't werk zouden behooren te worden gesteld; met volstrekte weigering, om het eerst gemelde point mede Commissoriaal te maken: gelijk dit alles blijken kan uit de Aantekening en Protest, door onse Gedeputeerden daar jegens, ten zelve dage gedaan.

„ Dit gedrag van welgem. Ridderschap en Gedeputeerden zal, Ed. Gr. Mog. Heeren, dus te meerder frappeeren, wanneer men, deezen aangaande, remarqueert, dat zodanig gedrag strijdig is tegen derzelver eigen begrip, niet lang op dit respect, in de Notulen van U Ed. Gr. Mog. gedeclareert. Want door onze Gedeputeerden op den 24sten Januarij laatstleeden, ter Vergadering van U Ed. Gr. Mog. ingebragt zijnde, ons geclausuleert consent in den ophef, van de ordinaire middelen voor het loopende jaar; en daar nevens geinhereert onze denunciatie, aangaande *de in te houdene Penningen*, betreklijk tot de door ons gedeclineerde Petitie voor eèn renfort Trouppes naar Suriname, welke denunciatie bij onze *bovengem. nog nadere Aantekening van den 14den December van het gepasseerde jaar* was gedaan: hebben welgem. Ridderschap en Gedeputeerden zig bij deeze gelegenheid op den zelve 24ste Januarij, woordelijk aldus geëxpliceert: *Dat de voorsz. gedaane denuntiatie gerealiseert en tot*

ef-

effect gebragt wordende, dan noch in aanmerking VAN DE GERINGHEID DER SOM, *niet van dien invloed ten nadeele van* 'S LANDS FINANTIE *zoude konnen zijn*, DAT DAAR TOE EENE BIJZONDERE VOORZIENINGE GEREQUIREERT ZOUDE WORDEN.

„ Dat egter de gedreigde onderneeming, na de gedachten van de Ridderschap, op zig zelve beschout zoude zijn een zaak van veruitzigt en van die aart, dat dezelve voor de belangen *van de hooge en indevise Souverainiteit van Hunne Ed. Gr. Mog. niet onverschillig zijn.*

„ En zig dien volgende verpligt meende te vinden *in bedenking te geeven*, of niet het voorsz. gedenuncieerde, met het geene daartoe relatief in opgem. Aantekening is ter neder gesteld, *zoude behooren te worden gemaakt comissoriaal aan het groot Besogne*, zoo als bevonden zal worden te behooren.

„ Wij meenen, Ed. Gr. Mog. Heeren, dat hier mede twee zaaken buiten alle Contestatie werden gesteld; voor eerst: dat welgem. Ridderschap de inhouding van Penningen in Questie, dewelke door Hunne Edelens bij de *bovengem. Propositie* jegenswoordig word voorgesteld als een ONDERNEEMING *van het gevaarlijkste soort* en *schadelijk voor 's Lands Finantie*; integendeel op den voorsz. 24sten Januarij, *voor genoegzaam onverschillig* voorgem. Finantie heeft gehouden; en zelfs geconsidereert *geene bijzondere voorziening te vereischen:* En in de tweede plaats, daar het wel voornamenlijk ten deeze op aankomt; dat de Ridderschap ter zelver tijd overtuigt is geweest, dat voor zoo verre de voorsz. inhouding van Penningen, *bedenklijk*, ten aanzien van de *Souvrainiteit van Hunne Ed. Gr. Mog.* zoude kunne voorkomen; zodanige *bedenklijkheid* niet zouden kunne staan *ter Examen en Decisie van de Ridderschap en Gedeputeerden van 17 Steden*, maar in tegendeel in een groot Besogne, aan de Grondwetten van 's Lands Regeering, op de ordinaire wijze behoorde te worden getoest; en na behoorlijk examen van zaaken, het welk nu ten aanzien van dit point volstrekt is geweigerd, daarvan een rapport aan Hunne Ed. Gr. Mog. Vergaderinge behoorde te worden uitgebragt, om door Gedeputeerde van de Steden overgenoomen te kunnen worden, en daarop te kunnen verstaan het goedvinden van de Heeren hunne Principaalen; ten einde, als dan eerst nader en finaalijk te worden geresolveert, als

con-

conform de gronden van de Regeering geoordeeld zoude worden te behooren: Dit Besogne vervolgens gedecerneert zijnde, en door onze Gedeputeerden verklaart deeze Resolutie Commissoriaal te zullen aanzien, willen wij op onze beurt ook wel overlaten aan het oordeel van onpartijdigen, of de daar op nu gevolgde Conduites van gem. Ridderschap en Gedeputeerden, en het buiten effect stellen van de zo evengem. Resolutie Commissoriaal, met dit hun voorsz. eigen begrip, en met de ordre van 's Lands Regeering; kan worden gecompasseert: En wel bijzonder, of wij, een mede integreerent Lid van de Souverainiteit zijnde, op de bovengemelde wijze, hebben kunnen worden gesteld buiten alle Deliberatie over een *point*, het welke, de Ridderschap zelve begrijpt de Souverainiteit deezer Provintie, en dus den Staat van den Lande te concerneeren?

„ Wij hebben, Ed. Gr. Mog. Heeren, met voordacht ons in de bovenstaande præmissen, wat breeder willen extendeeren, om dat dezelve (waarvan de waarheid uit de Notulen van U Ed. Gr. Mog. met relatie tot de aangehaalde particulieriteiten volledig en buiten allen tegenspraak consteeren) een arlerklaarste grond voor onze navolgende succincte Rescriptie op U Ed. Gr. Mog. bovengem. Missive van den 15den Julij laatstleeden, zullen fourneeren.

„ Wij moeten dan in de eerste plaats remarqueeren, dat ons volgens het reeds gezegde, door de Ridderschap en meergem. Gedeputeerden werd gecontesteert *de onbepaalde vrijheid van Consenten*; en dat deeze Contestatie de eenige grondslag is, waarop aan de eene zijde, de pretense wettigheid van overstemming in deeze gevallen, en aan de andere zijde, de gepretendeerde onwettigheid van de inhouding van Penningen in questie, zoude moeten zijn gefundeert; en derhalve, beide deeze süstenuen met deezen grondslag ook zullen moeten staan of vallen.

„ Had nu de Ridderschap, in plaats van de zoo zeer geëxtendeerde en vergezogte redeneeringen, (dewelke nogthans, na onze gedachten, de allerminste duisterheid aan het bovengem. 14 Art. van het bewuste Reglement niet kunnen bijzetten) bij haare voorsz. Propositie kunnen goedvinden kortelijk te allegeeren, *eenige Wet of Resolutie*, Staatsgewijze, (dat is, na voorgaande beschrijving en deliberatie in de Vroedschap binnen de Steden,

ver-

vervolgens met unanimiteit van alle de stemmende Leden van deeze Provintie) gearresteert; waarbij onze Vrijheid van Consenten in het geval voor handen, bepaald zoude zijn geworden: wij zouden in dat geval eenigermaate kunnen begrijpen eene Conduite, waarvoor wij tegenwoordig stilstaan: maar nu moeten wij rondborstig declareeren, dat zo lange de voorsz. besluiten Staatsgewijze genoomen volstrekt ontbreeken, wij door de Ridderschap en Gedeputeerden van de Steden, niet kunnen of mogen laten circumscribeeren *eene vrijheid*, ons van oude tijden af hebbende gecompeteert; en nog bij het voorsz. Reglement, nog bij eenige andere Wet of Resolutie, Staatsgewijs gearresteert, in eenigerlei maniere bepaald zijnde geworden, Tegen *alle andere bepaalinge van de generaale dispositie in 't voorsz.* 14 *Art. onder de allerklaarste en eenvoudigste uitdrukkingen voorkomende* is, bij de *wijze Voorvaderen*, in dat Reglement reeds gezorgt en gestatueert, dat daarinne geen veranderingen anders als *Staatsgewijze*, zullen mogen worden gemaakt: zo als uit het slot van het Reglement klaar blijkt, in deeze woorden: *En dit alles bij provisie, ende tot anders* STAATSGEWIJZE *zal weezen geresolveert.*

„ Nu bekent de Ridderschap zelve, dat het voorsz. Reglement, nog tot heden, de eenige rigtsnoer op het beleid der Vergadering van *Hunne Ed. Gr. Mog.* is gebleeven; gelijk te zien is bij hunne gedrukte *Contra-Aantekening:* en derhalve in 't voorsz. Reglement, op het subject in questie, niet anders geleezen wordende, als deeze woorden: *Dat het eene Lidmaat of het andere van de Staaten niet en* ZAL WERDEN OVERSTEMT *tegens zijne wille of advis; of met de meeste stemmen overwonnen, in materie van* CONSENT TE DRAGEN *tot Reden, Subventien ofte van eenige partijen of gedeelte van* CONTRIBUTIE, *onder malkander te maken, of op het vinden van een middel van dien.*

„ Men moet vervolgens vraagen, in welke van deeze bewoordingen eenige uitzondering van *Beden* of *Petitien* word gemaakt, ten aanzien van het welke *het eene Lidmaat van de Staaten zouden mogen worden overstemt, of met de meeste stemmen overwonnen.*

„ Wij voor ons, Ed. Gr. Mog. Heeren, kunnen deeze uitzon-

zonderingen daar in niet leezen: En zullen ons midsdien bij onze bepaalde *Vrijheid van Consenten* houden, tot dat dezelve bij eenige nadere Wet of Resolutie *Staatswijze* gearresteert, gecircumscribeert zal zijn: Dan waarvan ons tot nog toe niets, het zij bij meergem. Propositie van de Ridderschap, het zij bij de gem. U Ed. Gr Mog. Missive is voorgekomen.

„ Wijders moeten wij in de tweede en laatste plaats, bijwijze van natuurlijk gevolg uit het reeds gezegde nog aanmerken, dat het gedrag van de Heeren Gedeputeerden der andere Steden, in alle de deliberatien over het verstand van de zo evenaangehaalde woorden van het meergem. 14 Art. gehouden ons onbegrijpelijk voorkomt, en wel bijzonder, dat dezelve Heeren Gedeputeerden zig met de bovenstaande Contra-Aantekening van de Heeren van de Ridderschap van den 16den November van het voorleden Jaar, zoo wel als met de zoo evengem. propositie van dezelve Ridderschap van den 12den laastleden, immediatelijk, en zonder dezelve ter kennisse van de Heeren hunne Principaalen te brengen, hebben kunnen conformeeren.

„ Beide deeze stukken concerneeren immers de Souverainiteit van deeze Provintie, en dus den Staat van den Lande, met betrekking tot deszelfs Vrijheid en Regeeringsform: waaruit dan evenklaarblijklijk is, dat Burgemeesteren en Vroedschappen der andere Steden, niet minder als wij, in de Conservatie van deezen Staat van den Lande, met betrekking tot de voorsz. tedere voorwerpen, waren geintresseerd, en privatelijk bevoegt, over objecten van dien aart Staatsgewijze te Delibereeren, en te helpen resolveeren. Om alle welke redenen het volstrekt onmooglijk zal zijn, eenige voldoende reden te geeven, waarom gem. Heeren Gedeputeerden op het hooren van een enkelde prælectuure van beide de voorsz. stukken, die vrij volimineus zijn, en zoo notoirlijk objecten waren van de deliberatien in de Vroedschappen van de stemmende Steden, des onaangezien buiten kennis van de Heeren hunne principaalen, hebben kunnen oordeelen bevoegt te zijn, zig daar mede op staande voet te conformeeren.

„ Immers zal het niet gemaklijk vallen, dit gedrag te compasseeren, met het geen de Heeren Staaten van Holland en Westfriesland hebben gedeclareert, bij Hoogstderzelver " Korte ver-

„ too-

„ tooning van het regt van de Ridderschap en de Edelen en Ste-
„ den van Holland, van alle oude tijden in de voorsz. Landen
„ gebruikt, tot behoudenis van de Vrijheden, Gerechtigheden,
„ Privilegien en loffelijke gebruiken van dezelve landen. Gedaan
„ den 16den October 1587." Waarbij Hoogstdezelve wel uitdrukkelijk hebben verklaard, dat de Gedeputeerden der voorsz. Steden, ter vergadering van hunne Ed. Gr. Mog. geen vermogen hebben om eigener authoriteit in de saaken, de voorsz. Vrijheden, en in 't Generaal den staat van den Lande concerneerende, verandering te maaken, of de Heeren Principaalen, buiten hun weten te verhinderen, in deeze notable woorden declareerende: „ *Dat de voorn. Gecommitteerden bijzonder gelast zijn, de Regten, Vrijheden en Privilegien van den Lande te maintineeren, en alle inbreuken te weeren en te wederstaan, en dat deeze gecommitteerden, alsulks bij den anderen vergaderende, representeeren de Staaten van den zelve Lande, NB.* NIET DAT ZIJ LUIDEN IN HAAR PERSOONEN, *ofte* UIT HAAR AUTHORITEIT, *de Staaten zijn;* MAAR ALLEEN UIT KRACHTE VAN DE COMMISSIE VAN HAARE PRINCIPAALEN.

„ Wij wenschen derhalven, dat Burgemeesteren en Vroedschappen der stemmende Steden, die de ware integreerende Medeleden van de Souverainiteit deezer Provintie zijn, den inhoud deezer Missive met de vereischte attentie sullen gelieven te overwegen, en daarna hunne Gedeputeerden ter vergadering van haar Ed. Gr. Mog. sodanig te gelasten, als sullen oordeelen, het gewigt der saake, en de Conservatie van de gronden van 's Lands Regeering te vereischen.

„ In alle gevallen, Ed. Gr. Mog. Heeren, vinden wij ons verpligt, de bovengem. Grondwetten, met relatie tot onse Stad met alle onse vermogens vast te houden. En dewijl U Ed. Gr. Mog. voorsz. Missive dan tendeert, om ons te permoveeren, tot het afzenden van penningen, tot voldoeninge van welke." — *Uit het fonds van de Extraordinaire middelen van deeze loopende jaaren.* Wij hebben geconsenteert, maar integendeel daar jegens wel expresselijk hebben geprotesteert: kunnen wij U Ed. Gr. Mog. daarop niet wel anders Rescribeeren, als dat wij aan deeze requisitie, niet wel kunnen defereeren, ten ware U Ed. Gr. Mog.

ons gelieven te geeven de gerustheid, door ons, tot *Conservatie van onse vrijheid van Consenten*, in voegen hier breder vermeld, gerequireert zijnde geworden; of anderzints aan ons te Communiceeren, gelijk reeds gezegt is de wet of Resolutie, staatsgewijze gearresteert, waar bij zoude zijn vastgesteld, „ Dat „ om *Consenten te dragen in Beden* van dien aart, zo als in „ subject eene is gedaan, is het eene Lidmaat, of het andere „ van de Staaten *tegens zijne wille of advis* zal mogen worden „ *overstemt, of met de meeste stemmen overwonnen.*

„ Bij gebrek van sodanige *Wet* of *Resolutie*, soude kunnen werden geconstringeert of over de ingehoudene Penningen te laaten volgen, voor gedeeltelijk van *Extraordinaire* kosten, tot het impendeeren van welke zij nimmer heeft geconsenteert: gelijk mede niet dat dezelve ten lasten van de *Extraordinaire Middelen*, souden werden gebracht, maar ter contrarie, daar tegen op den 24sten Januarij laatstleden, wel expresselijk heeft geprotesteert.

„ Hier mede, Edele Groot Mog. Heeren, God Almagtig biddende, UE. Gr. M. te willen zegenen, met voorspoedige Regeeringe, blijven wij enz."

Dit Antwoord der Stad niet voeldoende zijnde aan de verwagting, werd een besluit genoomen, dat de groote Besoigne ten eerste zoude worden voortgezet; blijvende het Antwoord zonder onderzoek, en dus onbeantwoord. Doch den volgenden dag, werd, aan de Gedeputeerden, van stads wege, onder de hand, een Concept-Rapport mede gedeeld, waar door de zaaken een gantsch andere gedaante kreegen. Om kort te zijn, zeggen wij hier alleen, dat dezelve ten einde liep met één besluit, tot een eenvoudig *rapel van de Troupes uit Suriname, het te werk stellen van het formeeren van een Cordon van Defensie*, enz. enz.

Wordende verder, op den voet van gemelde Declaratoir en daar tegen ingebracht Contra-Declaratoir van wegens de Stad, den 26sten September 1775, gehouden voor finaal getermineerd en afgedaan, waarmede de Regeering van deeze Stad zig volkomen conformeerde.

Hier voor hebben wij aangetekend, hoe H. H. M. zig gewillig toonden om aan de verzoeken van den Koning van *Engeland*, om

om geen Oorlogs-Ammunitie, Buskruit, enz. uit de Republiek naar Noord-Amerika te laaten voeren, te voldoen. In de maand October des jaars 1776, deed de *Engelsche* Gezant YORKE dezelve andermaal; aan welk herhaald verzoek dan ook, door een vernieuwd verbod voor den tijd van een jaar, voldaan werd. Dat dit den *Engelschen* nog niet voldeed, en zij al het recht of onrecht voor onderfteuning van de *Noord-Amerikaanen* aanzagen, of met geweld wilden aanzien, bleek uit de handelwijze, welke zij oeffenden op het Eiland *St. Eustatius*, alwaar men, zo als zij voorgaven, verboden handel met de *Amerikaanen* dreef, om dat aldaar een Schip van die Natie ingeloopen, en door den Gouverneur DE GRAAF met het gewoone *salut* begroet was; waar uit veele moeilijkheden, zo als wij elders zien zullen, ontstonden.

Het meergemelde verbod, van uitvoer van Oorlogs-Ammunitie, werd, op den 12den November 1777, vernieuwd. Doch het was 'er verre van daan, dat, met deeze goedwilligheid der Heeren Staaten, aan het *Engelsche* Ministerie voldaan werd; het hield aan met geduurige klagten. Om dezelve, zo veel mooglijk, wegteneemen, en daaraan genoegen te geeven, vond het Kollegie ter Admiraliteit alhier goed, geen Convoij te verleenen, dan onder deeze vijf volgende bepaalingen.

I. Dat daaronder niet zouden worden aangenoomen, dan Schepen, hier te Lande t'huis hoorende, en waar van de bewijzen, bestaande in Zeebrieven en Paspoorten, moesten getoond worden.

II. Dat de Schippers, die zig daar onder zouden willе begeeven, moeten doen opgaave van haare ware destinatie, en bij het Convoij blijven, tot zij die bereikt zullen hebben, en daarvan gedemiteerd zijnde voldoende bewijzen geeven, waarheen hun reize verder gestrekt heeft, op eene boete van 6000 Guldens.

III. Dat de Schepen van 't Convoij gebruik maakende, geen meer Buskruid of Ammunitie, zullen mogen geladen hebben, als tot hun provisie bepaald is.

IV. Dat, om hier van volkomen zeker te zijn, op de Cognossementen en Manifesten der Ladingen, zo dikmaal de Koopman of Verzender verkiest, de generaale benaaming van Koop-

manfchappen, en foortgelijke te gebruiken, of dat het Cognosfement door den Schipper was getekend, *de inhoud onbekend*, daar nevens zal moeten wezen uitgedrukt, dat het niet is *Buskruit* of *Ammunitie van Oorlog*; en zo verre zij van de Admiraliteiten eenige permisfie tot den uitvoer ontvangen hebben, zulks zal moeten blijken, uit de Scheeps- en Zeebrieven enz. als in het jaar 1756, enz.

V. Dat bij de Retour geen Schepen onder Convoij zullen worden genoomen, als die hier te Lande t'huis hooren, en van hier zijn uitgevaaren, of voor zo verre zij in de West-Indien zouden mogen wezen aangekocht, en met den Bilbrief zullen worden bewezen, niet in Noord-America gebouwd, of voor den jaare 1776 reeds door Ingezetenen van de Colonien van den Staat of van eenige andere Mogenheid, buiten Noord-America gemaakt, verkogt te wezen, en dat daar en boven blijke, dat het Schip aan Onderdaanen van den Staat toebehoort, en de Schippers een jaar en zes weeken voor 1776, Ingezeeten Burgers van de Republiek of derzelver Colonien zijn geweest.

Intusfchen werd alhier berigt, dat aan hunne Hoog Mog. op last des Konings van *Frankrijk*, was bekend gemaakt, dat die Vorst, met de Noord-Amerikaanen, een Tractaat van Vriendfchap en Commercie geflooten, en hunne Onafhanglijkheid erkend had.

Deeze ftap van het *Franfche* Hof bragt dat van *Engeland* in grooter beweeging, en onzen Koophandel meerder nadeel toe, ten aanzien van de handelwijzen der *Engelfchen*, die zo verre liepen, dat de handeldrijvende Ingezeetenen, op den 25ften September 1777, zig verpligt vonden, bij de Staaten van den Lande de nodige protectie te verzoeken; waaronder de *Amfteldamfche* Kooplieden, uit hoofde van hunnen uitgebreiden handel, niet van de laatften waren, of zijn konden. De Gedeputeerden der refpective Provintien namen op zig; op de gedaane klagten zig nader te verklaaren; en werd de Graaf VAN WELDEREN gelast, alle zijne vermogens aan te wenden, om bij den Koning van *Engeland* vergoeding van fchade te verkrijgen.

Op den 29ften der gemelde maand November 1777, was, door Zijne Hoogheid en den Raad van Staaten, aan H. H. M. een pe-

petitie overgeleverd, omtrent de Equipagie ter Zee, beloopende de somma van *f* 1057980: - De Staaten van *Holland* stemden hierin geredelijk, en de Consenten der overige Provintien volgden insgelijks. Terwijl 's Lands Staaten bezig waren, met allen mooglijken vlijt, om 's Lands navale Magt te doen vermeerderen, zag men alhier met smerte, op den avond vóór den 25sten Augustus 1778, in het Dok voor het Magazijn, door een onbekend ongeluk, een onzer Zeekasteelen, *Kennemerland* genaamd, tot bijna op het Water, door de vlam, verteeren.

De Lijsten van Schepen, die daaglijks op zo ongehoorde als onbestaanbaare wijzen, door de *Engelschen* werden aangehouden, opgebragt en beroofd, in ieders handen zijnde, zal men ons ten goede houden, dat wij ons in geen omstandig verhaal van alle die schreeuwende mishandelingen inlaten; alleen tekenen wij hier aan, dat de *Hollandsche* Schepen, in de *Engelsche* Havens opgebragt, van den 2den Augustus tot den 20sten September 1778, een getal van negentig uitmaakten. Om deeze Roofzugt wierden de klagten der *Hollandsche* Kooplieden, van dag tot dag, ernstiger, met aanwijzing hoe de Britten *de trouwe der Tractaten*, *het recht der Volkeren*, *en de natuurlijke billijkheid*, op de *vrije Zee*, met voeten traden; niettegenstaande zij voorgaven, onze Nabuuren, en oude Bond- en Geloofsgenooten te zijn. De Hooge Magten des Lands, niet zonder aandoening, aan die regtmatige klagten gehoor geevende, zonden alle de ingeleverde bezwaaren, met derzelver Bijlagen, aan den gemelden Graave VAN WELDEREN, Gezant der Staaten in *Engeland*, met de nadrukkelijkste bevelen, om alle de onrechtvaardig genoomene Schepen te reclameeren, en op derzelver kost- en schadeloos ontslag op het sterkste te insteeren. Dan helaas! men heeft, ten nadeele van het Algemeen en van de Kooplieden in het bijzonder, moeten zien, hoe alle de aangewende poogingen vrugteloos waren, schoon, uit hoofde der subsiteerende Tractaaten, en bijzonder van dat van 1674, het recht aan onze zijde was. — De onvoldoende redenen, die het Hof van *Engeland* 'er tegen in bragt, hadden ten gevolge, de nadere klagten der *Amsteldamsche Kooplieden*, aan de H. M. Heeren Staaten Generaal, met het allernedrigst verzoek om nodige protectie, en vrijwaaring tegen den dwang van *Engeland*, om hunne Goederen, na elders verzon-

den en onwettig in de *Engelsche* Havens opgebragt, aan die Natie, willens of onwillens, te moeten verkoopen: een eisch, zo onbestaanbaar met de Vrijheid van den Koophandel, dat niet alleen de Koning van *Engeland*, maar zelfs de Staat of de Souverainen van den Lande 'er niet toe gewettigt waren. — Dat dan ook de Kooplieden te regt begreepen, dat, zou Neerlands Handel en Zeevaart in stand blijven, dezelve in 't bezit van die Vrijheid moest beschermd worden, waartoe geene andere middelen voor handen zijn, of kunnen uitgedacht worden, dan de herstelling van 's Lands voorheen geduchte Zeemagt. In eene vergadering van het aanzienlijkste deel der Kooplieden, werd, om daar toe te geraaken, beslooten, eene bezending naar den *Haag* te doen, welke geschiedde op den 23sten October 1778; brengende de Afgevaardigden hunne redenen van bezwaar, en verzoek om den nodigen bijstand, in bijzondere Requesten vervat, aan de Staaten Generaal, aan die van *Holland* en *Westfriesland*, en aan Zijne Doorl. Hoogheid. — De Vorst verleende aan de Kooplieden, volgens zijne gewoone minzaamheid, niet alleen een gunstig gehoor, maar verklaarde hun tevens, dat hem niets meer ter harte ging, dan de *Hollandsche* Koophandel; dat reeds tegen het voorjaar eene petitie van twee en dertig Schepen van Oorlog gedaan was, en dat men zou trachten, den Kooplieden alle mooglijke voldoening te geeven. Men zegt, dat, geduurende dit antwoord van den Prins, de Woordvoeder, de Heer JAN DE NEUFVILLE, zig in drift eenige woorden tegen Zijne Hoogheid had laaten ontvallen, en den Prins in zijn rede gestoord had, waardoor dezelve werd afgebrooken. Doch kort daarna verklaarde zig de Prins duidelijk aan den Heer VAN MARSELIS, en vraagde, naar men wil, of de verzending van Scheeps-Timmerhout naar *Frankrijk* voor den Handel van dat belang was, dat het der moeite waardig zoude zijn, daarom met *Engeland* te breeken; dat het antwoord was, Neen, maar dat men 'er vrijheid toe had, volgens het Tractaat, en men, daarenboven, begreep, dat de *Engelschen* zo onmatig in hunne eischen waren, dat, indien men heden in dit geval van het Tractaat afging, zij morgen weder iet anders zouden vorderen.

Den 2den van de maand November, deed de Ridder YORKE, op last zijns Konings, den voorslag, om met de Ministers van Staat,

Staat, ter regeling van den Vaart en Handel op *Frankrijk*, in onderhandeling te treeden. Uit dit voorstel bleek aan de Staatkundigen, dat men in *Engeland* niet gezind was, de in wezen zijnde Tractaaten in derzelver waarde te laaten. Doch de doorsleepen *Engelsche* Afgezant wist het onbestaanbaare daar van fraai te vernissen; bedekkende de onbillijkheid daarvan met de kragtigste verzeekering van 's Konings Vriendschap, en met te doen schijnen, als of men ons, in *Engeland*, de grootste gunst bewees, met de Hulpbenden (waartoe zij nog geen het minste regt hadden) nog niet aftevorderen. Het hier ter nedergestelde, komt hoofdzaaklijk overeen, met het geen de Heer Raadpensionaris, op Vrijdag den 6den November, ter Vergadering van H. H. M. communiceerde. Op Woensdag den 11den daar aanvolgende, rapporteerde zijn Ed., dat de Heeren van de Ridderschap, en verder Hun Ed. Groot Mog. Gecommitteerden tot de zaaken van de Commercie en Navigatie, ingevolge en ter voldoening van Hun Ed. Groot Mog. Resolu ie Commissoriaal van den 6den deezer Maand, met eenige van de *Hollandsche* Raaden, en Ministers van de Collegien ter Admiraliteit, in deeze Provintie resideerende, hadden geëxamineerd het rapport, ten zelven dage ter Generaliteit uitgebragt, van het aldaar dien morgen gehouden Besoigne, met de aanweezende Gecommitteerden uit de respective Collegien ter Admiraliteit, uit kragt van Hun Hoog Mog. Resolutie Commissoriaal, van den 12, 23 en 26 October, en den 2den November, op de Resolutie van de Heeren Staaten van *Friesland;* op de Requesten der Kooplieden, Reeders van Schepen en Assuradeurs der Steden *Dordrecht*, *Amsteldam* en *Rotterdam;* op de Missive van den Heer VAN WELDEREN, met het Antwoord van Lord SUFFOLK, en op een Memorie van den Ridder YORKE, Extraordinaris Ambassadeur en Plenipotentiaris van Zijne Majesteit den Koning van *Groot-Brittannien;* welk rapport onder de Notulen van den voorsz. 6den deezer is geinsereerd; en dat zij Heeren Gecommitteerden van advis waren, dat de Heeren H. Ed. Gr. Mog. Gedeputeerden ter Generaliteit zouden behooren te worden geauthoriseerd, om het voorsz. Generaliteits rapport te helpen brengen tot Conclusie.

Waarop gedelibereerd en Copie van het voorschreeven gerapporteerde verzocht zijnde, door de Heeren Gedeputeerden der

 Stad

Stad *Amsteldam*, om daarop te verstaan de intentie van de Heeren hunne Principaalen, is de finale Resolutie uitgesteld tot nadere deliberatie; wordende de Vergadering op agt dagen na dato uitgesteld, met bepaaling, dat als dan finale afdoening van zaaken zouden gemaakt worden. Waar tegen door de Heeren Gedeputeerden van *Amsteldam* geprotesteerd werd: en wel hoofdzaaklijk tegen de Resolutie, genomen bij de meerderheid, om provisioneel geen Convoij te verleenen aan Schepen, geladen met Masten en Rondhout, tot het bouwen van Oorlogschepen vereischt wordende. Het Protest was van den volgenden inhoud:

„ PROTEST, door Heeren Gedeputeerden der stad Amsterdam, tegen de laastgem. Resolutie, ten zelven dage, in haar Ed. Groot Mog. Registers geinsereerd.

„ De Heeren Gedeputeerden der stad Amsterdam hebben gedeclareert, zig met de Resolutie, genomen met de pluraliteit van de Leeden van haar Ed. Gr. Mog. Vergadering, om heden over agt dagen, een afkomst te maken van de deliberatie over het Generaliteits rapport, op de nadere klagten, over het neemen en opbrengen der Nederlandsche Koopvaardijschepen, als mede op het antwoord van Lord Suffolk, op de gedane representatien, dien aangaande; mitsgaders op de Memorie van den Groot-Brittannischen Ambassadeur Yorke, tot schikkinge ter dier zake; welk raport op den 6den November deezes jaars ter vergadering van haar Ed. Gr. Mog. is gemaakt commissoriaal; niet te conformeeren, maar in tegendeel tegen de bovengemelde Resolutie van de meerderheid, als tegen de grondwetten van den staat genomen, te protesteeren van nulliteit, en zig daar aan niet te zullen houden: mitsgaders zig dien aangaande, en met relatie tot de zaak zelve te reserveeren, de nadere aantekening van de Heeren hunne Committenten."

N. 5. PROTEST door welgemelde Heeren Gedeputeerden, op den 18den November 1778. in voege voornoemt geinsereert, tegens de conclusie van het raport hier boven gemeldt, ten zelven dage bij de meerderheid van de

de Leeden van haar Ed. Gr. Mog. Vergadering genomen: mitsgaders Extract uit de Resolutien van de Vroedschap van de stad Amsterdam, genomen op den 17den November 1778, bij het laastgem. Protest gementioneert, en daar nevens in haar Ed. Gr. Mog. Register, ter selver tijdt geinsereert.

A „ De Heeren Gedeputeerden der stad Amsterdam hebben, ingevolge den specialen last van de Heeren hunne Committenten, geprotesteert tegens de Resolutie, op heden, bij de meerderheidt van de Leeden van haar Ed. Mog. Vergadering genomen, op het subject van de klagten van de Kooplieden, Rheeders en Assuradeurs deezer Landen, over het neemen en opbrengen der Nederlandsche Koopvaardijschepen, door de Engelschen: refereerende Heeren Gedeputeerden voornd. zig, met relatie tot de gronden van dit hun Protest, tot de stads Resolutie ten deezen geannexeert; en declareerende voor hunne rekening en verantwoording niet te willen neemen de ruineuse gevolgen, die voor den Lande, uit deeze handelwijze te voorzien zijn."

Extract uit de Resolutien van de Vroedschap der stad AMSTERDAM.

Den 17den November 1778.

B „ Commissarissen van den Agtbaren Raad, hebbende, ingevolge en ter voldoeninge van de Resolutie Commissoriaal, van den zelven raad, van den 9den deezer loopende maand, geëxamineert het Generaliteits raport op de nadere klagten over het neemen en opbrengen der Nederlandsche Koopvaardijscheepen: op 't antwoord van Lord Suffolk, op de deswegens gedane representatien; en op de memorie van de Groot Brittannische Ambasfadeur Yorke, tot schikkinge ter zaake voorschr. welk raport op den 6den daar te vooren, ter vergadering van haar Ed. Gr. Mog. is Commissoriaal gemaakt; en nog hebbende geëxamineert het raport van het Hollandsche besoigne, op den 11den deezer loopende maand daar over gehouden, welke rapport door Heeren Gedeputeerden ter dagvaard is overgenomen, en aan het Commis-

missarissen is ter hand gesteld, hebben gerapporteert: dat, in plaats van op het voetspoor van voorige tijden, op de voorn. klagten, te adviseeren, om op het spoedigste alle vermogens in het werk te stellen, om aan de Commercie deezer Landen de vereischte kragtdadige protectie en restitutie der genomene en in Engeland opgebragte Scheepen te doen erlangen: in tegendeel, de Gecommitteerden van de Collegien ter Admiraliteit, volgens het voorschr. Generaliteits rapport, als mede naderhand in het bovengemelde Hollandsche Besoigne, in substantie hebben gepraeadviseert, dat aan de requisitie door gemelde Heer Yorke, bij de voorschr. Memorie gedaan, dat namentlijk: „ Haar Hoog „ Mog. de commercieerende Ingezetenen deezer landen niet ver„ der zoude auctoriseeren, om scheepsmateriaalen onder Convoij „ in Frankrijk te transporteeren:" in effecte behoorde te worden gedefereert, door het neemen van een Resolutie, uit kragte van welke, door de respective Collegien ter Admiraliteit, aan de Kooplieden zoude worden geinsinueert: „ dat, tot nader ordre, „ geen scheepen onder Convoij genoomen zouden worden, die „ geheel of gedeeltelijk zijn geladen met ongezaagd *Hout*, tot „ het bouwen van Scheepen van Oorlog vereischt, als Masten, „ Krommers, Knien en zware Balken:" met dat oogmerk, dat deeze ordres aan zijne Majesteit van Groot-Brittannie niet onbekend zullen kunnen blijven; daar door het ontslag der genomene en in Engeland opgebragte scheepen, waarschijnlijk zoude worden geeffectueert, en dat aan deeze verwagting niet voldaan wordende, dan eerst middelen in het werk zouden behooren te werden gestelt, om de vrije vaart en Commercie van de Republicq te beschermen, en de eere en vrijheid van den Staat te handhaven.

„ Dat, daar tegen, door Heeren Gedeputeerden deezer stad, in 't voorschr. Besoigne, gemoveert zijnde, dat men, op deeze wijze, zoude beginnen met het Tractaat van Marine van den jaare 1674, en de rechten van vrije Vaart en Handel, door de Ingezeeten deezer landen daar bij geacquireert, den bodem in te slaan; mitsgaders de Commercie deezer Landen voort altoos, in de gevallen, waar in het voorschreeven Tractaat zoude moeten werken, dependent te maken van het goeddunken van het Engelsche Ministerie; en dus in der daad de zaake zoude brengen in

in die termen, dat, bij aldien het ontslag der voorschr. genomene scheepen, *tegens dien prijs*, zoude moeten verkreegen werden; het dan veel beter zoude zijn, de voorn. scheepen, bij aldien men al oordeelde, deswegens, in tijd en wijlen, geen rechtmatige satisfactie zig te zullen kunnen doen geven, dan nog liever volstrekt te sacrificeeren; als los te maaken *het recht van de Vrije Vaart*, waar mede geadvoueerd werd, dat deeze Republiecq moet staan of vallen: nogthans tegen dit alles, door Gecommitteerden van de Collegien ter admiraliteit, niet anders heeft kunnen werden geallegeert, als voor te geeven, dat het voorschr. Scheepstimmerhout geen groot object zoude uitleveren, in vergelijking van die articulen, die men onderstelt, daar door te zullen behouden: even als of de voorschr. differente articulen van Commercie geen aaneenschakeling aan den anderen hadden; en niet te gelijk naar andere plaatzen zouden kunnen worden gediverteert; mitsgaders, als of *het recht van vrij schip vrij goed*, in *een* articul opgegeeven zijnde, in *andere* opzigten, tegen de despotieque handelingen van het Hof van Engeland *beeter* zoude kunnen worden gehandhaaft.

„ Dat daarenboven, eene klaarblijkelijke *tegenstrijdigheid* in het voorsz. gepraeadviseerde voorkomt: Na dien men op pag. 5. advoueert, dat het van zeer ver uitzigt zoude weezen, *eenigzints* bij *negotiatie* toe te staan, dat *de opgebragte Scheepsmateriaalen*, nu of in vervolg van tijd, *voor geld zouden werden te rug gehouden*, mitsgaders alles, wat men bij *zodanige negotiatie*, voor het vervolg zoude vaststellen, *een diminutie zoude zijn van het recht, bij het voorschr. Tractaat, voor 's Lands Ingezeetenen verkreegen*; want dat daar uit dan ook moet volgen dat praecieselijk dezelve nadeelige Consequentie verwagt moet worden van *een resolutie*, die men bij het voorsz. raport pag. 5. en 6. onderstelt, aan zijne Groot Brittannische Majesteit *wel aangenaam* te zullen zijn; en bij welke *Resolutie*, quasi, in plaats van *een formeele negotiatie*, dan ook, ten minsten voor een zeer voornaam gedeelte, gedefereert zoude worden aan *de uitdrukkelijke requisitie*, van wegens meergedagte *zijne Brittannische Majesteit*, door deszelfs *Ambassadeur* aan *Haar Hoog Mog.* gedaan: waar bij *praecieselijk het weigeren van Convoij voor scheepsmateriaalen*, en dus *volstrekt een diminutie van het*

recht

recht van 's Lands Ingezeetenen, *hun lieden uit hoofde van het gemelde Tractaat competeerende*, word gevraagt.

„ Dat Commissarissen dit geadviseerde door de gem. Collegien oordeelen van dies te gevaarlijker gevolg te zijn, om dat *geen andere reden*, voor zodanige *toegeevenheid* aan het Engelsche Ministerie op pag. 4 en 5 word gegeven, als om dat *het declaratoir* van het Engelsche Ministerie *praecies* is: namelijk, *van zig voortaan niet te willen houden aan het voorsz. Tractaat*, voor zo ver *het transporteeren van Scheepsmateriaalen naar Fransche havens* betreft. Dat, mitsdien, *deeze toegeevenheid* een volslage onderwerping aan *eene onregtmatige verging van het Engelsche Hof* zoude weezen; en des te meer fletrissant, om dat het zelve Hof zig van deeze vrije navigatie tegen de Republieq heeft bedient; en aan Frankrijk, wanneer haar Hoog Mog. daar mede in oorlog waren, ook op fundament van het zelve Tractaat, alle Scheepsmateriaalen na goedvinden, heeft vervoert. Zoo dat, praecifelijk in dezelve omstandigheden, waar inne men zig daar van heeft bedient, des onaangezien, de nakoming van zodanig engagement inpracticabel te willen doen doorgaan; en om geene andere reden, als om *bloote convenientie*, volstrekt te weigeren; eene *openlijke verbreeking van de goede trouw* is; en met *de eer en onafhankelijkheid van deezen Staat*, die zig trouwelijk van het zelve engagement heeft gekweeten, niet kan werden gecomposeert.

„ Dat ook geen voorbeeld van zodanige *toegeevenheid*, in de Registers van den Staat, is te vinden; waar omme Commissarissen zig niet genoeg hebben kunnen verwonderen, dat meergem. Gecommitteerden uit de Collegien de onvoorzigtigheid hebben gehad, op pag. 6. bij te brengen *de secreete resolutien van haare Hoog Mog. van den 1sten October* 1762, *nader geinterpreteert bij die van den 4den November van het zelve jaar*; want dat het volstrekt abusief is, dat Haar Hoog Mog. in dien tijd, de intentie zouden hebben gehad, om, *bij het voortduuren van den Oorlog tusschen Frankrijk en Engeland*, eenige toegeevenheid van dien aart, als hier boven is gezegt, veel min *een schriftelijk verzoek van den Engelschen Ambassadeur*, plaats te willen geeven; maar ter contrarie, uit den inhoud der eerstgem. Resolutie, evident is; 1. dat 'er, van wege het Engelsche Hof of

Mi-

Ministerie, geen adres altoos aan Haar Hoog Mog. is gedaan; 't welk aanleiding zoude gegeeven hebben tot de voorzieninge, in die resolutie vervat; en 2. dat het opschorten van het Convoij, aldaar vermeld, volgens de eigene woorden aldaar voorkomende, alleenlijk geschiede, *in bijzondere Consideratie, dat op de repraesentatien uit hragt van haar Hoog Mog. Resolutie van den 20sten September gedaan, eerstdaags, antwoord van het Hof van Groot Brittanje word verwagt, en dat de ordres, door het zelve Hof aan haare Officieren te geeven, aan dezelve nog niet zouden kunnen weezen toegekomen; en daar op nieuws facheuse recontres zouden kunnen voorvallen, dewelke verder aigreur, tegen de intentie van beide de mogendheden, zouden occasioneeren.* Waarbij in overweeging werdende genoomen, dat daar op de vreede spoedig is gevolgt; en de voorsz. opschorting van Convoij, op den 8sten December daar aan, volkomen is ingetrokken: en de Collegien ter Admiraliteit geautoriseert, *om de scheepen met Hout geladen indistinctelijk onder Convoij, zo als voor deeze. mede te laten neemen;* blijkt uit dit alles, hoe hemels breed, *deeze korte opschorting van Convoij*, om gem. bijzondere redenen en tot een particulier oogmerk gedaan, verschilt *van een weigering van Convoij*, dewelke zonder bepaaling van *tijdt zoude moeten werden gedaan tot nadere ordre; in het begin van Troubles, die zeer langen tijdt kunnen duuren: en dat wel op de uitdrukkelijke requisitie, van wegen het Engelsche Hof, directelijk aan haar Hoog Mog. bij formeele Memorie, door den Engelschen Ambassadeur geaddresseert.*

„ Dat van zodanige toegevenheid in de Registers van den Staat geen voorbeeld te vinden zijnde, Commissarissen hier nog bij moeten voegen, dat dezelve nu, nog minder als ooit van te vooren, te pas zoude komen; geconsidereert zijnde de situatie, waar in Engeland zig tegenwoordig bevindt; en dat haar Hoog Mog. in de voorige oorlogen tusschen Frankrijk en Engeland, wanneer het laastgem. Rijk in vrij wat florisanter staat, als tegenwoordig, zig bevondt, wel verre *van een toegevenheid van dien aart, als door gemelde Collegien werd voorgeslagen*, plaats te geeven: ter contrarie, *met de grootste fermiteit* de rechten van hunne Ingezeetenen, hen uit hoofde van het gemelde Tractaat competeerende, tegen het Engelsche Hof en Ministerie, geduu-

duurende de toenmalige Troubles, hebben vastgehouden: gelijk, onder anderen, kan worden gezien uit de cordate repraesentatien, ingevolge haar Hoog Mog. Resolutie van den 13den Augustus 1746, en zelfs den 20sten September 1762, aan het Ministerie van Engeland gedaan.

„ Dat, daarenboven, het belang van alle de Zeemogendheden, coincideert met het belang van deeze Republicq; dat de Noordsche Mogendheden zeer sterk in de vrijhend van de Zee zijn geinteresseert; en bijzonder daar inne, dat de concurrentie van de Ingezetenen deezer Landen, in het afhaalen der *Noordsche Producten*, niet word afgesneeden, nog dat Engeland daar van een Monopolie zoude maken; dat ook de zuidelijke Zeemogenheden van Europa geen minder reden hebben, om met de Republicq *eene gemeene zaak* te maken, tot conservatie van de vrije navigatie; zo dat 'er *geen continentiale relatien*, zo als men zig bij zekere gelegenheid heeft uitgedrukt, aan hen Commissarissen zijn voorgekomen, waar door Engeland, in het onderneemen van eenen onregtvaardigen oorlog tegen deeze Republicq: of in 't voortzetten van de tegenwoordige verregaande exeessen tegens 's Lands Ingezetenen, in een tijdstip, waar in het zig zelve in groote verlegenheid bevindt, zoude kunnen verwagten te werden gesouteneert.

„ Dat laastelijk met relatie tot het voorsz. Generaliteits rapport, Commissarissen nog moeten remarqueeren, dat daar bij niets word aangeroert, met betrekking tot het voorgeeven, bij het antwoord van Lord Suffolk, en de Memorie van den Heer Yorke, gedaan, als of zijn Groot Brittannische Majesteit, in de tegenwoordige Troubles, (die nogtans volgens 't voorsz. antwoord van Lord Suffolk zelve, een gevolg zijn van de differentie over Noord-America) uit hoofde van het Subsidie Tractaat van 1678, bevoegd zoude zijn het secours, daar bij gereguleert, van Haar Hoog Mog. te vorderen: daar het Commissarissen nogthans is voorgekomen, dat een volkomen stilzwijgen, op dat subject, zoude kunnen worden opgevat, als een stilzwijgende erkentenis van zodanige sustenue, en dat 'er, vervolgens, wel zorge zal behooren te worden gedragen, dat zodanig een stilzwijgend aveu, ten minsten aan den Agtbaren Raad, niet zal kunnen worden geobjicieert: voegende Commissarissen, op dit respect, 'er alleenlijk bij, dat, daar

daar de voorſz. ſuſtenue zoo klaar word tegengeſproken door de duidelijke letter van het voorſz. Tractaat zelve, alhier een nieuw bewijs van het willekeurige gedrag van het Engelſche Hof voorkomt: het welk, bij een en dezelve Memorie, weigert de vervulling van Engagementen, die het zelfs niet kan ontkennen, inderdaad, te ſubſiſteeren: en, als in eenen adem, daar bij, van haar Hoog Mog. vordert een ſecours, 't welk tot defenſie van rechten en posſesſien, buiten Europa gelegen; of in Troubles, daar uit alhier in Europa reſulteerende, notoirlijk niet verſchuldigt is.

„ Commisſarisſen, nu overgaande tot het rapport van het bovengemelde beſogne, over deeze zaake in Haar Ed. Gr. Mog. Vergadering gehouden, hebben dien aangaande niets anders te remarqueeren, als dat het laastgem. rapport niets bijzonders contineert: maar dat het verder gedrag, door de Leden van Haar Ed. Gr. Mog. Vergadering, in de deliberatie, over beiden de voorſz. rapporten gehouden, Commisſarisſen ten ſterkſte heeft gefrappeert, hebbende Hoogst dezelve in deeze importante materie, waar inne *notoirlijk, immers voor zoo veel de rechten van 's Lands Ingezeetenen, op ſolemneele Tractaaten gevestigt, bij eene Roſolutie van de Pluraliteit zouden werden verkort;* geen overſtemming plaats kan hebben: des onaangezien op de overneeming, door Heeren Gedeputeerden deezer Stad gedaan, kunnen goedvinden, den dag van aanſtaande Woensdag te bepalen, om van de deliberatie over gem. rapporten, eene afkomst te maaken.

„ Dat op deeze wijze de heiligſte banden, waar mede de Leden van dit Gemeenebest aan den anderen zijn verbonden, zouden werden losgemaakt: en *de rechten en vrijheeden van 's Lands Ingezeetenen in het generaal, en van de Leden en Steden in 't bijzonder* tot defenſie van de welke alle aan den anderen op het kragtigſte zijn gehouden: op indirecte wijze en verre gezogte voorwendſelen, zouden kunnen worden geëludeert: — Ja dat Commisſarisſen, in dit geval, daar van de aller eclatantſte preuve kunnen bijbrengen; want dat, volgens de informatien van Heeren Gedeputeerden ter dagvaart, *tot pretenſe justificatie van het bepalen van den voorſz. dag* niets anders in effecte is voorgegeeven, als dat, hoe zeer het voorſchr. Tractaat van Marine

met

met meerderheid van stemmen niet mag werden verandert; of, daar over, in onderhandeling met Engeland mag werden getreeden, veel min de Rechten en Vrijheeden voor 's Lands Ingezeetenen daar bij gecontracteert; *zonder algemeenen toestemming*, mogen werden verkort; nogtans aan de Ingezeetenen deezer Landen *de Protectie*, door hen, *op fundament van het voorsz. Tractaat, geduurende de troubles tusschen Frankrijk en Engeland*, tegen dit laastgem. Rijk gevraagt, *met meerderheid van stemmen*, zoude kunnen werden geweigert: als zulks maar niet geschiedt in de uiterlijke gedaante, of als een gevolg van *eenige negotiatie of onderhandeling*, en hoe zeer zodanig verbod, *bij formeele Memorie*, door den Engelschen Ambasfadeur, *tegen den erkenden inhoud van het Tractaat*, in prejudice van 's Lands commercieerende Ingezeetenen, *uitdrukkelijk werd verzogt.*

„ Commissarissen zullen zig hier omtrent niet verder extendeeren, als te bekend zijnde, dat de Agtbare Raad zig niet bevoegt kan oordeelen, om onder pretext van *zodanige willekeurige en gansch ongegronde distinctien en subtiliteiten* de hand te leenen aan de dadelijke verkorting *van rechten en vrijheeden*, dewelke altoos *als inviolabel* zijn geconsidereert, en op de nadrukkelijkste wijze gemaintineerd: Dat derhalven, bijaldien de Agtbare Raad, naar gewoonte alle mogelijke toegevendheid plaats zal willen geeven, egter altoos *dit groote en voornaame poinct daar van moet zijn en blijven uitgezondert.*

„ Op welke gronden, als nu zullen dienen van advis, zouden Commissarissen, onder het welneemen van den Agtbaaren Raad, van gedagten zijn, dat Heeren Gedeputeerden deezer Stad ter Dagvaart zouden behooren te worden geauctoriseert en gequalificeert, om van Stadswegen *de rechten en vrijheden van vaart en handel*, de Ingezeetenen van deezen Staat in 't generaal, en van deeze Stad in 't particulier, zo uit hoofde van natuurlijke billijkheid, als van het meergedagte Tractaat van Marine van den jare 1674 competeerende; mitsgaders de protectie van den Staat, henlieden, volgens de Constitutie van 's Lands Regeering, dienaangaande verschuldigt, op de nadrukkelijkste wijze te reclameeren; en te declareeren, dat de Agtbaare Raad de weigering van deeze protectie, bij een Resolutie, die genomen zoude worden door

door de pluraliteit van de Leden van Haar Ed. Gr. Mog. zal houden voor een volstrekte overtreeding van de Grondwetten van den Lande, en verbreking van de banden, waar door de Leeden van deezen Staat, tot defensie van elkanders Rechten, en afweering van alle geweld, aan den anderen verbonden zijn: mitsgaders dat het natuurlijk gevolg daar van zal moeten weezen, dat de Agtbaare Raad zig daar naa ook zal moeten reguleeren in de aanstaande deliberatien, die 'er zullen moeten vallen over het draagen van de lasten van den Staat; die nergens anders toe worden opgebragt, als om de gemeene zaak, en de rechten en vrijheden van 's Lands Ingezeetenen in het generaal, met alle vermogens te beschermen.

„ Dat de Agtb. Raad zig als nog flatteert, dat welgem. Leeden de zaaken tot die extremiteit niet zullen laaten komen, maar in tegendeel, dezelve liever daar heen zullen willen helpen dirigeeren, dat Convoijen van vereischte sterkte, ten spoedigste, werden in gereedheid gebragt; mitsgaders, dat tot de nodige aanwerving van Manschappen, mesures worden genomen, zo door middel van beeter betaling, en andere encouragementen, als door middel van Negotiatien met die Noordsche Mogendheden, die daar toe het convenabelste zullen worden geoordeeld.

„ Dat, voor zo verre eenige Leden zouden oordeelen, dat de Convoijen eenigen tijd zouden moeten werden opgeschort, om dat 'er geen Schepen van Oorlog ten genoegzaame getale aan de hand zouden zijn; en men dus gevaar zoude loopen, dat de Vlag van den Staat zoude worden geafronteert; en te gelijk, zoo wel de convoijeerende Oorlog Schepen, als die van de Kooplieden zouden kunnen worden genomen en opgebragt: de Agtbaare Raad zig tegen eene kortijdige opschorting van Convoij, niet langer zullende duuren als den tijd, die 'er vereischt werd, om een genoegzaam getal van Schepen in gereedheid te brengen, geenzints wil opposeeren; maar dan ook moet insteeren, dat, ter zelver tijd, alle de nodige aanstalte daar toe werde gemaakt; en deeze reden van opschortinge van het Convoij, aldus klaar en duidelijk, in de te neemene Resolutie, worde uitgedrukt; en het Convoij zelve worde toegezegt en belooft, met alle mogelijke spoed te zullen brengen in gereedheid.

„ Dat, voor het overige, Welgem. Heeren Gedeputeerden ter Dagvaart behooren te worden gequalificeert, te insteeren, dat het wederantwoord aan het Hof van Groot-Brittanje, moge bevatten een refutatie van de Engelsche Sustenue, aangaande de gepræ-tendeerde gehoudenheid van deezen Staat, tot het geeven van het bovengem. Secours; voorts een refus van in eenige onder-handeling, hoe ook genaamd, het zij met zijne Groot-Brittanni-sche Majesteit, of wel anders met hoogst deszelfs Ministerie, over eenige, hoe ook genaamde, verandering, in het meerge-melde Tractaat van Marine, te treeden: of om, buiten Nego-tiatie, op eenige andere wijze, directelijk of indirectelijk, eeni-ge atteinte te geven, aan den vrijen handel en vaart van 's Lands commercieerende Ingezeetenen: met bijvoeging, dat hoogge-dagte Zijne Majesteit met geen reden altoos daarop kan blijven insteeren, zelfs geoordeelt hebbende, dat het voorsz. Tractaat rechtmaatig en practicabel was, wanneer de gelegenheid zig præ-senteerde, om zig daar van, tegen deezen Staat te bedienen, en dat, laastelijk, het voorsz. weder antwoord moge contineeren de ernstigste instantien, op het kort en schadeloos ontslag der ge-nomene en opgebragte Nederlandsche Koopvaardij Schepen: niet alleen om dat dezelve tegen het voorsz. Tractaat zijn genomen en opgebragt; maar ook te meer, om dat meergedagte Zijne Ma-jesteit zelve, bij het antwoord van Lord *Suffolk*, aan den Heer *van Welderen*, heeft laten verklaaren, en advoueeren de nood-zakelijkheid van het voorn. ontslag, naamelijk, om aldaar bijge-voegde reden, dat in allen gevalle, de voorsz. Goederen ingela-den zijn geweesi, voor dat de Troubles met Frankrijk begonnen waren, of bekend konden zijn; waar uit volgen moet dat, al waren deeze ladingen notoire Contrabande Goederen, dezelven om die reden dan nog, volgens het begrip van Zijne Majesteit zelve, zonder de grootste inquisitie, niet aangehouden kunnen worden.

„ Dat laastelijk, bij aldien, onaangezien het bovenstaande, de pluraliteit van de Leden deezer zaak, in præjudicie van de vrije Vaart en Handel, zoo als dezelve bij het veelgenoemde Tractaat van Marine is gereguleert, conform het bovengem. Generaliteit raport, zoude kunnen goedvinden af te doen; in dien gevalle, daar tegen, op de kragtigste wijze protesteeren; en deeze reso-lu-

lutie in de Registers van Haar Ed. Gr. Mog. Vergadering te laaten insereeren.

„ Edoch refereeren Commissarissen zig tot het beter goedvinden van deezen Agtbaaren Raad.

„ Waar op gedelibereerd en omvrage gedaan zijnde, hebben de Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen, de Heeren Commissarissen voor derzelver genomene moeite bedankt, en zig met het voorstaande advis geconformeert."

(onderstond)

in kennisse van mij Secretaris,

getekend

A. VAN SLINGELAND."

In deeze omstandigheid van zaaken zat *Frankrijk* mede niet stil. Beide oorlogende Mogendheden deeden, ieder om 't zeerst, haare betuigingen van aankleeving en vriendschap voor de Republiek, spoorende dezelve op het sterkste aan, om de onafhanglijkheid te bewaren, doch ieder naar de maate van haar eigen belang. *Frankrijk* zeide, dat het tegen de onafhanglijkheid streed, dat *Engeland* aan de Republiek zoude voorschrijven, op hoedanige wijze de Republiek met hem zoude handelen. *Engeland*, op denzelfden trant, dat het strijden zou tegen de vrijheid van den Staat, dat *Frankrijk* de wet zou stellen, hoe met *Engeland* te handelen. Dus maakten die beide Hoven, door middel van onzen weerloozen staat, de Republiek tot den speelbal van hun eigen belang. *Frankrijk*, echter, drong 'er op, dat de Staat zig in zijne onafhanglijkheid zoude handhaven, schoon tevens niet onduister te kennen geevende, dat het dit handhaven als een inbreuk op de Onzijdigheid zoude aanzien, en begeerde dat men de vrijheid der Ingezetenen, om Scheepshout te zenden, met de magt van 't Land zou beschermen. *Engeland* wilde dit ook, mits den Ingezetenen die vrijheid benomen werd, en men geene bouwstoffen naar *Frankrijk* liet voeren. — Volgens het regt der Tractaaten kon *Engeland* zulks nooit vorderen; en, echter, aan zijnen eisch werd gehoor gegeeven. —

 In

In gevolge van het genomene besluit, werd aan den Heere VAN WELDEREN bevolen, aan Lord SUFFOLK kennis te geeven, dat de Souverain de magt niet had, den Kooplieden te beveelen, hunne goederen, naar elders verzonden, aldaar te moeten verkoopen, dewijl de Souverain geenen eigendom aan die goederen heeft, en men dus van hem niet vorderen kon, nieuwe schikkingen te maaken en het recht te kort te doen; verschoonende zig dus, daar over in onderhandeling te treden. Wijders verzochten de Staaten, dat de Koning *zuiverlijk zoude bepaalen*, de goederen, die hij vermeende, dat tot het recht van eigen verdediging behoorden, en dus aan zijnen vijand niet begeerde toegevoerd te hebben, en dit niet uittestrekken tot alle, welke onder die benaaming zouden konnen begreepen worden; dat hunne H. M. nog bleeven verwagten kost- en schaadelooze herstelling van de ten onrecht opgebrachte schepen en goederen, enz. In plaatse van het verzochte antwoord, gaf de Koning van *Engeland*, op den 15den December, eene Instructie voor de Kapers uit. Waar uit ten klaarsten bleek, dat zijne Majesteit geenzins begeerde toetelaaten, dat de Scheepsbouwstoffen, door de *Hollanders*, naar *Frankrijk* zouden gevoerd worden; en in plaatse van de opgebrachte schepen en goederen te ontslaan, ging men in dat Rijk voort, met eenige van die verbeurd te verklaaren. Weshalven den Kooplieden niets over bleef, dan hunne klagten te brengen aan Hunne Hoog Mog. zo als op den 21sten deezer maand geschiedde, door de Heeren J. en T. VAN MARCELIS, wegens het vonnis, in *Engeland* uitgesproken, over het schip *de Vrijheid*.

De moeilijkheden, waar in 's Lands Vaderen, door *Engeland*, gebragt werden, met een vlugtig oog nagaande, ziet men zeer ligt, hoe zwaar de last der Regeering in dusdanige omstandigheid zijn moet. Naauwlijks was het gemelde antwoord naar *Engeland* afgevaardigd, of de klagten van het *Fransche* Hof, over het weigeren van Convoij aan schepen, belaaden met houtwaaren, gaven wederom nieuwe stoffe tot gewichtige Raadpleegingen. Waar bij kwam de zorge, ter goedmaaking der vereischte kosten, zou men in staat zijn, den Koophandel der Onderdaanen te beschermen. Het middel, waarvan men zig hier toe, bij provisie, zocht te bedienen, was, de verdubbeling van het ordinaire last- en veilgeld, met één percent op de inkomende, en één

half

half percent op de uitgaande goederen, voor het jaar 1779. Men moet tot lof van Neerlands Kooplieden zeggen, dat deeze buitengewoone belastingen, in een tijd dat Neerland, behalven de geweldenarijen der *Engelschen*, het volle genot van den heilrijken vrede had konnen smaaken, met de grootste bereidwilligheid gedraagen werden, en dat zij niets begeerden, dan die vrijheid, waarop zij, volgens het recht der Traktaaten, een volledige aanspraak hadden. Hoe nadeelig de bepaaling daaromtrent ware, werd H. H. Mog. door de *Friesche* Kooplieden, bij hun Request ten klaarsten aangetoond; en niet min in de tweede Memorie, door den Hertog DE LA VAUGUIJON, op den 16den Januarij 1779, uit naam van zijnen Koning, Hunne Hoog Mog. aangeboden. Nog meerder moeite veroorzaakte het nieuwe Reglement van den *Franschen* Koning, gemaakt nopens den *Hollandschen* Handel en Scheepvaart; wijl het voorregt, dat *Amsteldam*, boven andere Steden, daar bij vergund werd, niet kon nalaaten, jalouzij en afgunst te veroorzaaken. De Staaten, zig gedrongen vindende, op de gemelde Memorie, een Categorisch antwoord te geeven, waren daar bij in geen kleine zwarigheid. 'Er werd voor eerst een opschorting in de weigering van het gemelde Convoij gemaakt. Het Antwoord, bij de Staaten van *Holland* ontworpen, werd door *Amsteldam* en *Haarlem*, als bevattende eenige dubbelzinnigheid, en alleen geschikt om de opschorting van het Convoij sleepende te houden, afgekeurd. Terwijl men in *'s Hage* op het antwoord der zes andere Provintiën wagte, werd, door den Erfstadhouder, op den 24sten der loopende maand Januarij, een Brief aan de Staaten der zes andere Provintiën afgezonden, waarin zijne Hoogheid dezelve tot het besluit van *Holland*, (buiten de Steden *Amsteldam* en *Haarlem*) trachtte over te haalen.

Op den 8sten der maand Julij van 1778, was, ter vergaderinge der Staaten van *Holland*, ingebracht, een plan van Augmentatie, om de *Landtroepen* te vermeerderen met 1312 paarden, en 13797 knegten. De Ridderschap had het zelve aangepreezen, en als een vrugtbaar besluit aangedrongen; doch door die van *Amsteldam* overgenomen zijnde, vermeenden de Gedeputeerden, en daarna de Vroedschap, verpligt te zijn, het gevoelen der Ridderschap te wederleggen, zo als uit de stukken kan opgemaakt

worden, die te vinden zijn in de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* van 't jaar 1779, van bl. 256-282; alwaar men ook de verdediging der Ridderschap, tegen het Advis van *Amsteldam*, zien kan. De Staaten van den Lande, niet tegenstaande zij dagelijks, door ingeleverde Requesten, werden bezig gehouden, verzuimden daarom de wezenlijke belangen niet. Men zag hunne zorge, in de Publicatie van den 6den der maand April, waarbij aan Neerlands Zeevolk verboden werd, bij vreemde Mogendheden in dienst te gaan. Niet minder ijver betoonde de Prins Erfstadhouder, ter verbeetering van de magt van 't Land, door een voorstel tot den aanbouw van 50 of 60 Oorlogschepen, en de Augmentatie tot 50 of 60,000 man Landtroupen; waar van zijne Hoogheid deszelfs gedachte in de vergadering van hunne Edele Gr. Mog. voorstelde, en dezelve daarna, op den 10den van de maand Maart, in een Circulairen Brief aan de Staaten der overige Provintien mededeelde.

In de vergadering der Gecommitteerden van de gezamenlijke Admiraliteiten, was, met overleg van derzelver Vlag-Officieren, een plan ter verbetering van 's Lands Navale Magt ontworpen, en daarop bij de Staaten van *Holland* eene Resolutie genomen. Doch het ontbrak nog aan de toestemming van eenige Provintien, om dezelve in het werk te stellen. Het geen de Regeering van *Amsteldam* op die Resolutie inbracht, bestond hier in:

„ De Heeren Gedeputeerden der stad Amsteldam hebben gedeclareert, zig met de extensie van de Resolutie, op gisteren den 30sten Maart genoomen, niet te kunnen conformeeren, voor zo ver daarin voorkomt, eene aantekening van de Heeren van de Ridderschap tegen de Resolutie, waar bij het rapport ten zelven dage uitgebracht over de middelen tot redres van 's Lands Navale Magt, en het verleenen van onbepaald Convoij geconcludeert is geworden zo als het was liggende, zonder dat toen ter tijd daar tegen eenig Protest of Aantekening door de Heeren van de Ridderschap of eenig ander Lid van deeze Vergadering is gedaan of gereserveert.

„ En reserveeren Heeren Gedeputeerden voorn. wijders, voor zo veel des noods aan zig zodanige Contra-Aantekening tegens de voorschr. Aantekening zelve, als de Heeren hunne Committenten zoude mogen oordeelen te behooren."

Hoe-

Hoewel ik thans geene opzettelijke melding maake van de aanhoudende roofzugt der *Engelschen*, men denke niet, dat dezelve een einde had genomen: verre van daar; alle de hier voorgestelde zweevende Geschillen werden grootendeels daar uit gebooren. Op den 9den derzelfde maand werd hunne Hoog Mog. wederom eene Memorie, door den Ridder YORKE, ter hand gesteld, behelzende meest al klagten tegen het Hof van *Frankrijk*, ten aanzien van deszelfs nieuw gemaakt Reglement, op den *Hollandschen* Handel en Zeevaart; wordende daarbij de handelwijze van dat Hof aangemerkt als een middel om twist en tweedragt in de Provintien en onder de Steden te veroorzaaken, door het voorregt, daar bij aan *Amsteldam* en *Haarlem* toegestaan. Verder was de gansche inhoud ingericht naar het plan, zo even gemeld, namelijk, om, naar 's Konings eigen belang, de Republiek de wet voor te schrijven. De Steden *Dordrecht* en *Rotterdam*, die zig bij het voorneemen van *Frankrijk* meest benadeeld vonden, verzuimden niet, de voorstellen der opgemelde Memorie door haare klagten te ondersteunen; zij vervoegden zig met haare Requesten, aan den Prinse Erfstadhouder. —— Het eenigste middel, dat 'er ter redding te vinden was, bestond toen, zoo als wel nu, in de vermeerdering der *Zeemagt*. Welbemande Oorlogschepen en Bevelhebbers met goede orders voorzien, zijn de middelen geweest, die voorheen de Republiek geducht gemaakt hebben; en deeze zijn het ook, waardoor ze in dien luister kan hersteld worden. Het zijn, buiten tegenspraak, de eenigste middelen, door welke de Republiek zig den naam van *Zee Moogendheid* kan waardig maken. Om aan deezen eisch te voldoen, was bij de Algemeene Staaten, op den 29sten April, een besluit, ter versterking van 's Lands Zeemagt, genoomen. Men wagtte alleen, met het daadelijk ter uitvoer brengen, op de Resolutien van die Provintien, die zig nog niet verklaard hadden; wordende intusschen, zo hier als te *Rotterdam*, verscheiden Schepen in dienst gesteld. Dat evenwel de Kooplieden als nog geen gehoor, op hunne reeds gedaane klagten, gekregen hadden, bleek uit het Request der *Amsteldamsche* Kooplieden van den 19den Maij, over het niet Convoijeeren van hunne Schepen.

Om aan de Klagers, ware het mooglijk, genoegen te geven,

werd het Advis der Admiraliteits-Collegien gevorderd. —— Deeze, niet vergetende de netelige omstandigheden, waarin zig de Republiek bevond, of zonder onaangemerkt te laaten, de noodzaaklijkheid om zig bij de Onzijdigheid te houden, bragten voornaamlijk in 't midden, dat *Frankrijk* recht had Convoij te vorderen, voor het *Hout*, dat met de Schepen in *Tesfel* gebragt was, om geconvoijeert te worden; dat het waarlijk *Fransch* Hout was, en. ten gemelden einde, reeds in 't jaar van 1778, met die Schepen, in de gemelde Haven gebragt. —— Dat *Engeland* dit niet kwalijk kon neemen, al waren 'er zelfs geene Tractaaten voor handen, waar bij de uitvoer van Scheeps Timmerhout gewettigd werd. —— Dat men dus, om aan beide Mogendheden genoegen te geeven, aan die Schepen het vereischte Convoij verleenen, en dit geschied zijnde, met het Convoijeeren van zwaar Scheeps Timmerhout zoude kunnen ophouden. En eindelijk dat men als dan verder zulke besluiten zou konnen neemen, als met de Onafhanglijkheid eener vrije Republiek bestaanbaar waren. . . . . .

Volgens Resolutie van de Staaten van *Holland*, was, op den 30sten Maart, reeds een besluit genomen, tot het verleenen van onbepaalde Convoijen, voor alle Waaren, die, volgens de Tractaaten, vrij waren, naar de Havenen der in Oorlog zijnde Mogendheden: en op den 24sten Januarij werd kragtig gearbeid, om dit besluit in een Generaliteits Resolutie te veranderen; wordende tevens het hier op uitgebragte besluit van de Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland* ten sterksten aangedrongen, bij eenen Brief, gezonden aan de Staaten der andere Provintien. Offchoon het zelve zijn volle beslag niet kreeg, was het Staatsbesluit van *Holland*, echter, van die uitwerking, dat de Koning van *Frankrijk* de belasting over gansch *Holland* introk. — De zorgelijke omstandigheden, waarin zig de Staat bevond, werden nog vermeerderd, dewijl Zijne Majesteit van *Pruissen* deed verklaaren, niet wel te zullen konnen lijden, dat van zijne Onderdaanen de voorgemelde ingevoerde verhooging van Last- en Veilgeld gevorderd werd; of dat hij zig genoodzaakt zoude vinden, bij wijze van schaverhaaling, dezelfde lasten van de Schepen der Republiek te vorderen. —— 't Geen, echter, nog meerder zwaarigheid veroorzaakte, was de eisch des

Ko-

Konings van *Engeland*, om de hulpbenden, volgens het verbond van het jaar 1678, op den 22sten Julij 1779. Ook bragt de handelwijze der *Spanjaarden*, na de insluiting van *Gibralter*, geen gering nadeel aan den Koophandel toe.

De antwoorden op de Missive van *Holland*, aan de andere Provintien gezonden, kwamen langzaam te voorschijn. *Gelderland* verklaarde, nog geen besluit daarop te konnen neemen. *Friesland* kon, door het agterblijven van het antwoord van het Kwartier van *Oostergo*, geene Resolutie formeeren. In *Overijssel* werd het bij de meerderheid geweigerd. *Utrecht* wilde alvorens de Magt van 't Land in een goeden staat van defensie gesteld zien. *Zeeland* vreesde, om reden, in deszelfs Resolutie bijgebragt, te consenteeren. *Holland* nam hierop het besluit, aan gemelde Provintien, ter versterking van de Landmagt, zo veel genoegen te geeven, als mooglijk was, mids dezelve haare toestemming, tot het verleenen van onbepaalde Convoijen, inbragten. —— Hier tegen verklaarde de Stad AMSTELDAM, *zig in de raadpleegingen, over de versterking der Landmagt, niet te hebben ingelaaten, maar als nog dienaangaande zig te beroepen op de gronden, gelegd in Hunne Ed. Groot Mog. Resolutie van 21 April* 1774; *midsgaders te volharden bij de verklaaring, door de Heeren Gedeputeerden van gemelde Stad, in hunner Ed. Gr. Mog. Registers ten zelve dage ingevoegd.*

Dusdanige verschillende Resolutien konden geen ander gevolg hebben, dan dat de Kooplieden geene de minste uitwerking van hunne ingeleverde Smeekschriften te verwagten hadden. Doch alzo 'er geen ander weg voor hun open was, hervatteden zij dezelve bij aanhoudendheid, zoo aan de *Staaten Generaal*, als aan die van *Holland* en *Westfriesland*, op den 9den September 1779. Tegen 't einde van die Maand wierden 'er wel eenige schikkingen gemaakt, doch zij waren van dien aart, dat *Amsteldam* en *Haarlem* nodig vonden, dezelve van de hand te wijzen. Intusschen vond men zig in de noodzaaklijkheid, aan den Koning van *Engeland*, op zijn verzoek wegens het leeveren der Hulpbenden, een antwoord te moeten doen toekomen. Maar dit werd te rug gezet, door het tusschenkomende geval van den beruchten PAUL JONES, die in *Tessel* lag, met twee door hem ge-

nomene *Engelsche* Schepen; welke Schepen de Ridder YORKE, op den 8sten October, vorderde, dat door de Staaten zouden worden in beslag genomen. —— De Raaden ter Admiraliteit alhier, die, van dit binnen loopen in *Tessel* met vijf Schepen, terstond kennis gegeeven hadden aan de Algemeene Staaten, en wier Consideratien, door gemelde Staaten, gevorderd waren, gaven hier op het volgende bericht „ *Dat* Hunne Ed. Mogende, Hunne Hoog Mog. *reeds berigt van het binnevallen, der vijf Schepen, als ook van het antwoord, door* Hun Ed. Mog. *gegeeven aan den Kapitein* Riemersma, *thans Commandeur* op de Reede van Texel, *op de verzoeken van* Paul Jones, *in substantie gedaan hadden. Dat* Hun Ed. Mog. *in vertrouwen waren, dat deeze Schepen eerstdaags weder stonden te vertrekken; dat zij het verzogte aan Land zetten der twee Engelsche Kapiteinen niet konden accordeeren; gelijk zij ook niet konden permitteeren het huuren van een Huis aan Land, of daarin brengen van Zieken en Gekwetsten, en dat voorts* Hun Ed. Mog. *aan denzelven Kapitein gelast hadden, het oog daarop te houden, dat door verder opzeilen als nodig was tot derzelver veiligheid tegen Onweer, of ander ongeval, deeze Schepen niet kwamen te Contravenieeren aan het Plakaat van* Hunne Hoog Mog. van den 3den November 1756, *dat* Hun Ed. Mog. *vermeenden te zijn het eenige rigtsnoer, waarna alle de vreemde Vaartuigen van Oorlog en Commissievaarders, hoedanig, of waar die ook zullen zijn, dewelke in de Havenen en op de* Rheede van den Staat *inkomen, moeten worden behandelt.*

Dat het derhalve aan Hunne Ed. Mog. *toescheen, dat aan het gemelde Plakaat,* door het verzochte Arrest *van beide genoomen Schepen, benevens derzelver Officieren en Matroozen,* zouden worden gecontravenieert; *dan alzo wegens het noodzaaklijk langer verblijf alhier van deeze Schepen, die eenige reparatie nodig hebben, de menschlievenheid alzins vordert om aan de zieken en gekwetsten alle mooglijk soulaas toe te brengen, waar toe derzelver transport aan Land zekerlijk van veel vrugt zoude zijn; hadden Hun Ed. Mog. geoordeelt, aan hunne Hoog Mog. in Consideratie te moeten geeven, of het aan hoogstdezelve niet zoude kunnen behaagen,* den Kapitein Riemersma *te* ge-

gelasten en aan te schrijven, om het van Boord gaan, en aan Land brengen der zieken en gekwetsten, van deeze schepen tot derzelver soulaas en spoedige herstelling, te permitteeren, het welk Hun Ed. Mog. ten voordeele deezer voorgemelde zieken en gekwetsten, op de instantien van Hun Ed. Mog. ten dien einde gedaan, bereids zouden hebben geaccordeert, indien hun Ed. Mog. zonder voorafgaande authorisatie van hunne H. M. zig daar toe bevoegd geoordeelt hadden.

Aan het laatstgemelde werd door Hunne Hoog Mog. voldaan; doch het verzoek van *Engeland*, welke instantien daarop ook gedaan wierden, afgeslagen: welke ontzegging, naderhand, door den Koning, al mede op Rekening van de stad *Amsteldam* gesteld is. Alleen werd in zo verre aan het verzoek van *Engeland* voldaan, dat aan PAUL JONES zou bevolen worden, met de eerste goede gelegenheid uit *Texel* te vertrekken. Doch toen de Vice-Admiraal REIJNST, op order van zijne Hoogheid, hem dit bevel, door zijnen Kapitein OVERMEER, deed aanzeggen, bevond men dat het schip de *Serapis* niet meer onder bevel van PAUL JONES, maar onder dat van den *Franschen* Kapitein COTINEAU DE COSGELIN stond. Midlerwijl namen de Staaten van *Holland* eene nadere Resolutie, ten opzigte van het verleenen van Convoij; doch zij kon, wegens de verschillende rapporten, als nog tot geen besluit gebragt worden, alzo *Amsteldam* en andere steden zig tegen dezelve bleeven verzetten. Het Antwoord, dat wij zeiden, dat aan *Engeland* moest gegeeven worden, werd op den 26sten November, door den Ridder YORKE, gevorderd. Doch in plaats hier van, hielden de Algemeene Staaten zig nog eenigen tijd bezig met de zaak van PAUL JONES, die, echter, met zijn vertrek uit *Texel*, een einde nam; waar van zijne Doorl. Hoogheid, op het gedaan Rapport van den Vice-Admiraal REIJNST, aan Hunne Hoog Mog. kennis gaf.

Van deezen last naauwlijks ontslagen, vereischte het gedrag der *Spanjaarden* alle mooglijke oplettendheid van den Souverain, zo als te zien is uit de stukken, daar over aan den dag gebragt. Het regelen der Petitie, voor het volgende jaar, vorderde desgelijks de ernstigste aanmaaning. En hier mede liep het jaar 1779 ten einde.

De

De voorslag, in den beginne van dat jaar ter Staatsvergadering gedaan, wegens de verlenging van het verhoogde Last- en Veilgeld, kon, door gebrek aan de noodige bevelen, niet verder bepaald worden dan voor den tijd van een Maand. De Regeering deezer Stad de Kooplieden daarop gehoord hebbende, gaven deeze te kennen, dat zij op het gevoeligst waren aangedaan, over den ijver der Regeeringe, en met dankzegging erkenden, derzelver onvermoeiden vlijt, voor de bescherming van den Koophandel; maar dat het hun smartte, dat, niettegenstaande de loffelijke poogingen van Hunne Ed. Gr. Achtb. tot hier toe alle de aangewende pogingen vrugteloos geweest waren, en de Koophandel die bescherming had moeten missen, die zij met zo veel grond, als het belang der zaak vorderde, verhoopt hadden. Zij meenden reden van klagten te hebben, daar zij, geduurende het geheele verloopene jaar, die lasten gewillig gedragen hadden, de Zeeën, door het opontbod der Oorlogschepen van den Staat, geheel ontbloot, de Volkplantingen zonder bescherming gelaaten waren, en de Koophandel geen de minste bescherming genoten had. Dat men had moeten zien, dat het verleende Convoij zoo zwak geweest was, dat het, tot een onuitwischbaare schande voor de eer van de Vlag van den Staat, door de *Engelschen*, met Koopvaardijschepen en al, genomen, en in *Engeland* opgebragt was. Dat, echter, hunne bereidwilligheid niet was verflaauwt, en zij geene zwaarigheid maakten om weder tot het verhoogde Last- en Veilgeld te stemmen, zo 'er slegts eenige de minste hoop was, de gewenschte vrugten daarvan te zullen plukken.

Het neemen en opbrengen van het Convoij, waar van de Kooplieden gewag maakten, was, op den 8sten der Maand Januarij, op de *Amsteldamsche* Beurs, niet zonder groote ontsteltenis rugtbaar geworden. De omstandigheden daarvan zijn nader bekend geworden, door de Schriftuure van den Heer L. Graave VAN BIJLAND, als Schout bij Nacht, onder wiens bevel en geleide het Convoij was uitgezeild. Wij zullen hier alleen plaatsen de Missive, door zijn Wel Ed. aan den Heer Raad-Pensionaris gezonden, zijnde van deezen inhoud.

„ HOOG

„ HOOG EDELE GESTR. HEER!

„ Ingevolge Zijner Doorlugtigste Hoogheids zeer gerespecteerde instructie, om met de Koopvaardijschepen en Vaartuigen in *Texel* gereed liggende, en, die ik volgens Zijn Doorl. Hoogheids ordres mogt onder Convoij neemen (zijnde alleenlijk uitgeslooten die geene, met zwaar Hout belaaden, naar de Fransche Havens gedestineert) ben ik den 27sten December laatstleden in Zee gezeild, waarvan ik bij het uitgaan, aan Zijn Doorl. Hoogheid, heb kennis gegeeven.

Behalven de Kapiteinen *Silvester* en *van Kingsbergen*, die bij mij behoorden, zeilden met mij de Kapiteinen *Nauman* en *Mulder*, beide laatste naar de West-Indiën gedestineert

Mijn Instructie hield verder in, om de Koopvaarders van de Ingezetenen van de Republiek onder Convoij hebbende, tegen alle geweld en overlast te moeten dekken: dit twijffele ik niet of zal bij examinatie bevonden worden, dat ik mijn pligt gedaan heb, zo veel in mijn magt was.

Op den 31sten December laatstleden, wanneer ik bij het Engelsch Esquader, het welk in 't Canaal op het Convoij kruiste, gekomen was, en de Commandeur volkomen kennis had van de Laading, der Vaartuigen onder mijn Convoij, naar de Fransche Havens gedestineert, heeft dezelve goedgevonden, om door Sloepen deeze Koopvaarders te doen visiteeren.

Ik heb de eer in een *bijzonder Relaas* (dat wij spaaren tot het Art. BYLAND) te melden, al het geene bij dit geval voorgekomen is, om deeze Missive daardoor te bekorten.

Ziende de eerste sloep van een der Oorlogschepen, naar een der Koffen roejen, schoot ik ten eersten op dezelve met een Kogel, en kort daarna deed ik een tweede schoot op dezelve: deeze schoot naauwlijks afgegaan zijnde, begonnen eenige Engelsche Oorlogschepen op mijn Schip, en dat van den Kapitein van *Kingsbergen*, die kort agter mij was, te Canonneeren, wordende door de *Namur* van 90 stukken, op zijde, van dewelke ik met gelijken voortgang, en dezelve Zeilen was, zeilende, beschooten, en ook ter zelver tijd van een van 74 stukken, even voor dezelve; van de mijne lag de Kapitein *Mulder*, agter den Kapitein van *Kingsbergen*, dog alzo wij in de donkerheid der nacht wat verstrooit waren, en de Engelschen en onze Schepen wat vermengt, zag ik den Kapitein *Nauman* en *Silvester* een redelijk stuk te loefwaard van mij: de laatste derzelven zegt, dat hij door de donkerheid der nacht wat van

mij

mij afgeraakt was, en de tijd te kort ſchoot, om 's morgens weder voor het engagement bij mij zig te kunnen bevinden.

Zo haast nu de Commandeur en andere Engelſche Schepen begonnen hadden op ons te ſchieten, deeden wij beide voorn. ons best, om hun van onze Kogels te rug te zenden, doende Ik bij het begin, zo ſpoedig mogelijk, het ſein, om te engageeren, opheisſen, dat niet eerder konde geſchieden, alzo ik naauwkeurig in agt moest neemen geen aanlegger te zijn; doch alzo het onzeker was, dat de attacque der Engelſchen alleenlijk ten oogmerk had, om zig meeſter van het Convoij te maaken, en niet om de Oorlogſchepen, als Vijanden te willen verooveren, of vernielen, en aangezien de oneindige ſuperioriteit derzelve, deed Ik ſein opheisſchen; volgens bevel bevorens aan de Kapiteins der onder mij zijnde Oorlog Schepen overgegeeven, om wanneer ik oordeelde nodig te zijn de Vlag van den Staat te ſtrijken, dat zulks door alle te gelijk gedaan wierd. Dit had ik op die wijze in zodanig geval nodig geoordeelt: want een der Schepen mogelijk anders, tegen een ander had konnen blijven vegten, terwijl ik had moeten ſtrijken, zoude zulks een kwaad gevolg gehad kunnen hebben.

Dit ſein dan geheezen zijnde, heb ik mijn Vlag geſtreeken.

Bij mijn is niemant gekwetst, een Hoofdtouw van het groote Wand aan ſtuurboord (zijnde de Engelſche aan bakboord zijde) is aan ſtukken geſchoten, als ook loopend Touwwerk, benevens een ſchoot onder de groote Rust.

Wat na dien tijd is dezelve Kapitein *Marſhal*, weder bij mij aan boord gekomen, en heeft gevraagd of 'er bij mij ook gekwetſten of eenige notable ſchade was, en zeide de Commandeur te zullen ſpreken, over het weder opheisſen van de Vlag. Ik zeide hem, Ik mij met de overige Schepen had moeten overgeeven, en dus na zijn goedvinden, dien aangaande handelen kon.

Dezelve Kapitein kort daarna te rug komende, boodſchapte uit naam van den Commandeur, dat ik benevens de andere Oorlogſchepen order mij behoorende, de Vlag weder kon opheisſchen en zeilen met de andere Oorlogſchepen, waar heenen ik het zoude goedvinden, en dat, ſalueerende, hij mij met een gelijk getal zoude bedanken; wij heesſen dus onze Vlaggen, en ſprak met die Kapitein over het ſalut, dat mij voorkwam, het nu na een engagement weinig ſchik had zulks te doen; doch dezelve Kapitein *Marſhal* weder bij den Commandeur geweest zijnde, raporteerde, dat, dewijl ik te vooren van het ſalut geſprooken had, hij het begeerde, waarop ik de Engelſche Vlag, naar ge-

gewoonte, onder het strijken van des Schouts bij Nachts Vlag, met elf schooten salueerde, welk salut hij met gelijk getal bedankt heeft, hebbende geduurende dien tijd een ordinaire Wimpel, in plaats van een breede, geheessen.

Doch aangaande dat de Commandeur toestond, ik met de onderhebbende Oorlogschepen konde naar welgevallen zeilen, liet ik hem weten, mijn Convoij niet te zullen verlaaten, maar met hem en het Convoij blijven, waarop hij mij kennis liet geeven, dat hij tragten zoude te *Portsmouth*, zo mooglijk met zijn geheel Esquader en de Koopvaarders te komen, doch zo de Wind het niet mogt permitteren, dan naar *Plijmouth* zou zeilen.

Alzo het mij voorkwam, dat de Oorlogschepen, onder commando van de Kapiteinen *Naeman* en *Melder*, naar de West-Indiën gedestineerd, noodzaaklijk daar heen moesten, en boven dien in deeze Schepen alleenlijk bij mij gehouden had, zonder ordre, maar op approbatie, waarover ik de eer gehad heb Zijn Doorl. Hoogh. bevoorens mijn vertrek uit *Texel*, te schrijven, zo gaf ik die twee Kapiteinen, dien zelven dag nog order om hunne reize te vervolgen, en hunne instructie verders te observeeren.

Ik had ook uit *Texel* onder Convoij gehad een Schip naar *Smirna* gedestineert; ziende dat, dat Schip mij weder volgde, na dat het tot tweemaal Engelschen aan boord gehad had, om hem te visiteeren, doch die hem hebben vrij gelaaten, heb ik die Schipper een schriftelijke permissie gegeeven, gelijk hij begeerde, om zijn reis te vervolgen, dog aan hem ook een Brief mede gegeeven, die hij te *Mallaga* moest afgeeven, aan den Consul aldaar geaddresseert, waarbij een Brief voor den Kapitein *Oorthuis*, die het Convoij naar *Smirna* doen moet, om mij te *Mallaga* niet aftewagten, maar in gevolgen zijn Instructie, het Smirnaasche Convoij te doen, en ten laatsten weder naar *Livorno* te komen, om te verneemen of 'er verdere ordres voor hem aldaar mogten zijn. Hoe wel de tijd dat wij geëngageert geweest zijn, niet lang heeft kunnen zijn, aangezien de te voorengem. omstandigheden, kan ik nogthans niet afzijn U Hoog Edele Geb. met een woord te melden, dat de Officieren van de Equipagie in 't algemeen, zo op mijn onderhebbend Schip, als op dat van den Kapitein van *Kingsbergen*, zig heel ievrig hebben getoont in dit geval, en toonde het gemeene Volk zelve, dat hun niets meer aandeed, dan dat wij genoodzaakt waren zo schielijk de Vlag te strijken.

Zoo schielijk doenlijk naar mijn aankomst in Engeland, heb ik dee-

ze

ze door den Kapitein *van Byland* naar *Londen* gedepecheert, ook tevens van alles aan de Graave *van Welderen* kennis gegeeven, zullende de Kapitein *van Byland* te *Londen* blijven, om aldaar Zijn Doorl. Hoogheids ordres te spoediger te kunnen bekomen.

Mij in Uw Hoog Ed. Gestr. gunst recommandeerende, heb ik de eer:

(getekend)

L. GRAAVE VAN BYLAND.

De onrechtvaardigheid van het gedrag der *Engelschen*, in deezen gehouden, bleek ten klaarsten, dewijl alle de schepen, op twee na, met goederen voor de *Hollandsche* Kolonien in de *West-Indien* gelaaden waren. Wel is waar dat de schepen, met Hennip, Yzer en Hout gelaaden, de duisterheid van den nacht zig ten nutte maakten en ontsnapten; doch het is ook waar, dat dezelve niet onder het Convoij behoorden. Dus was de erkentenis, die de Republiek genoot, met haar onbetwistbaar recht, volgens het IVde Art. van het Traktaat van 1674 ten dienste van *Engeland* afteestaan, zeer slegt, en ongehoord dat de Vlag van den Staat met zodanige overmagt werd aangevallen. De verantwoording daar van bleef echter voor Rekening van den Graave VAN BIJLAND, wiens gedrag, in den beginne, uit onkunde zeer mispreezen werd. Doch kort daarna genoot zijn Excellentie alle de satisfactie, die hij met recht begeeren konde. Want na dat de zaak, in een daartoe aangestelden Krijgsraad, op order van zijne Hoogheid, met alle naauwkeurigheid, onderzocht was, werd verklaard," dat het gedrag van den verweerder in het ren-„ contre met het Esquader van den Engelschen Commodore „ Fielding, gehouden, vooral in aanmerking van de particuliere „ omstandigheden, waarin de verweerder zig ter dier gelegenheid „ heeft bevonden, te zijn geweest overeenkomstig de regulen „ van voorzigtigheid, en van goede Soldaat- en Zeemanschap, „ en dat door dezelven in geenen deelen anders dan naar zijne „ Instructien en de Ordres van den dienst is te werk gegaan: ab-„ solveert dienvolgende, den Verweerder van alle bedenkingen, „ welken dien ter Contrarie zouden hebben kunnen of mogen „ worden gemoveert, en Compenseert de kosten van de proces-„ se." Welke sententie door zijne Hoogheid gezien en geëxamineerd

neerd zijnde, vervolgens geapprobeerd werd; zie verder in 't vervolg het Art. BIJLAND.

In *Engeland* werd, niettegenstaande alle ingebrachte vertoogen, voortgegaan, met het uitspreeken der vonnissen tegen de *Hollandsche* Schepen. In deeze stad hield men aan, als daar toe gedrongen zijnde, met Requesten aan de Algemeene Staaten, en nu inzonderheid wegens de schepen, die met het gemelde Convoij genomen waren, in te leveren. Om die vertoogen van te meer kracht te doen zijn, werden dergelijke Smeekschriften aan de Ed. Gr. Mog. Staaten van *Holland* overgegeeven. Maar in plaats dat alle die klagten in *Engeland* eenig gehoor vonden, werd bij dat Hof, welk het 'er op toe scheen te leggen, om de Republiek te tergen, goed gevonden, volstrekt antwoord op de gevraagde hulpbende te eischen. Ligt vermoed men, dat alle de Provintien in de weigering eensgezind waren. Ja zelfs in plaats van daar over eenige bedenking te maaken, had het geval, met den Graave VAN BIJLAND, de uitwerking, dat eenige der Provintien, die het sterkst voor de bepaaling van Convoijen geweest waren, tot andere gedachten kwamen, en thans voor de vrijheid daar van haare stem gaven.

Engeland, den eersten schok van tegenstand, met de gezegde weigering, ontwaar wordende, deed, op den 17den April, eene plegtige verklaring, *volgens welke men aan het Britsche Hof had goedgevonden, de Republiek te ontneemen alle de voordeelen der verbonden, en dezelve niet anders te zullen aanmerken dan als eene enkele onzijdige en geenzints bevoorregte Mogendheid.* Dan hier over bekreunde men zig luttel, wijl *Engeland*, al lang, de Republiek niet als een verbonden, maar zelfs erger dan als een onzijdige Mogenheid behandeld had. Het besluit, hier te Lande, wegens de vrijheid van Convoijen, bij de meerderheid genoomen, (wel verstaande van zulke goederen, die volgens de Tractaaten vrije goederen zijn,) was oorzaak van de vernietiging der nieuwe belastingen in *Frankrijk.* 't Geen meerder hoop verschafte, was de bijna algemeene toestemming tot de Petitie van 52 schepen van Oorlog; zijnde de Provintie *Zeeland* de eenige, die zo hier, als tegen het verleenen van onbepaald Convoij bleef protesteeren. Intusschen lieten de *Engelschen* het niet blijven bij de Scheepvaart der Nederlanders alle mogelijke

afbreuk te doen; hunne ſtoutheid ging zo verre, dat zij 't Grondgebied van den Staat begonnen te ſchenden; waar van de berichten, op den 30ſten Maij, ter vergadering der Algemeene Staaten werden ingebragt.

Deeze handelwijze deed de *Hollanders* niet alleen, maar ook afgelegener volken zien, hoe nodig het ware, zig tegen hunne onbepaalde Heerschzucht te verzetten. Het hier voorgemelde gedrag van den Kommandeur FIELDING opende dus de oogen van andere Mogendheden. Onder deeze muntte uit de Grootmoedige *Rusſiſche* Vorſtin; deeze ſmeedde het ontwerp eener GEWAPENDE NEUTRALITEIT, ter beſcherming van de Vrije Zeevaart, en deed daarvan, door een Memorie, op den 5den April deezes jaars, aan Hunne Hoog Mog. kennis geeven. 't Is bekend, hoe men in *Engeland* het gemeen reeds lang misleid had, met de belofte van den onderſtand van dat Hof; dus klonk hun dit ontwerp als een donderſlag in de ooren. *Frankrijk* en *Spanje*, reeds met de *Britten* in Oorlog zijnde, konden geene deelgenooten van 't ontworpen plan zijn; evenwel behaagde het der Vorſtinne, die Mogendheden op eene beſcheidene wijze daar van kennis te geeven. Niets ſchroomden de *Engelſchen* meer, dan de omhelzing van dat plan door de Republiek; maar de Provintie *Holland*, als het meeſte belang bij de Zeevaart hebbende, was terſtond genegen om daar over in onderhandeling te treeden. *Gelderland* was hiertoe mede terſtond bereid; ook *Utrecht* en *Overijsſel*, als mede *Stad* en *Lande*, en *Friesland*. Zo ſpoedig verklaarden zig hierop de Provintien, dat reeds den 24ſten April, van wegen de Algemeene Staaten, een Memorie tot antwoord, voldoende aan de oogmerken der Keizerinne, aan den *Rusſiſchen* Gezand werd ter hand geſteld.

De plaats der Onderhandelinge moest zijn het Hof van *Petersburg*. De Afgezanten, door Zijne Hoogheid daartoe voorgeſlagen, en door de Staaten goedgekeurd, waren de Jonkheeren VAN WASSENAAR STARRENBERG en VAN HEEKEREN TOT BRANTZENBURG. Dus men hoope had, dat dit alomme goedgekeurde Ontwerp, volgens den nood der omſtandigheden, ſpoedig tot ſtand zou gebracht worden. Doch de voortgang daarvan werd merklijk vertraagd, doordien ſommige Provintien begeerden de Guarantie van onze Buitenlandſche Bezittingen; waartoe de Keizerin van *Rusland*

stand ongeneegen was. Uit het volgende stuk zal men zien, hoe de Regeering van *Amsteldam* nodig oordeelde, de zaak ten sterkste aantedringen.

EXTRACT *uit de Resolutien van de Heeren Staaten van Holland en West-Friesland, in Haar Ed. Gr. Mog. Vergadering genomen op Saturdag den 1 Julij 1780.*

„ De Heeren Gedeputeerden der Stad *Amsteldam*, hebben de navolgende Resolutien van de Heeren hunne Committenten, in hun Ed. Groot Mogende Register laaten insereeren.

Fiat Insertio.

„ De Heeren van de Ridderschap en Edelen, hebben aan zig, als meede de Heeren Gedeputeerden der Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leijden*, *Gouda*, en alle de volgende Leeden, aan de Heeren hunne Principaalen, tegens de voorschreeve Insertie, zodanige contra Insertie gereserveert, als dezelve zullen te raade worden:

Accordeert met de voorsz. Resolutien.

EXTRACT *uit de Resolutien van de Vroedschap der Stad* AMSTERDAM.

Den 29 Junij 1780.

„ Commissarissen van den Achtbaaren Raad hebbende ingevolge, en ter voldoeninge aan de Resolutie Commissoriaal van denzelven Raade van den 28sten deezer geëxamineert het Preadvijs van de Collegien ter Admiraliteit, en het Hollandsche Besoigne, op den 23sten Junij daar te vooren geëxibeert, over de Missives van den Resident *de Swart*, rakende het aangaan van een Conventie tusschen de Neutraale Mogendheden tot maintien van de vrijheid van de Zeevaart, onder bewaaringe van een exacte Neutraliteit, tusschen de Oorlogende Mogendheden; hebben gerap-

porteerd: Dat uit alle de omstandigheden bij de voorsz. Missive van den Resident *de Swart* vermeld, aan Commissarissen is voorgekomen, dat bij aldien de zaaken, met betrekking tot het aangaan der voorsz. Conventie, gedirigeert zouden worden op den voet bij het voorsz. Præadvis voorgeslaagen, als dan om reeden, bij de natemeldene Concept aanteekening vermeld, 'er geen apparentie zoude zijn, dat daar door eenige Protectie voor 's Lands Commercie in deezen dringenden nood verkreegen zoude kunnen worden. Dat dit, onder het oog van de Leeden van het voorsz. Hollandsch Besogne, door de Heeren Gedeputeerden deezer Stad ter dagvaart, volgens derzelver informatien, met alle nadruk reeds is gebragt, maar dat men niet weet van welk effect het zelve bij de meeste Leeden zal zijn. Dat ondertusschen de zaak van dien aart is, dat dezelve ten spoedigsten moet worden afgedaan, en niet wel uitgestelt kan worden, om aan gemelden Resident *de Swart*, te rescribeeren, wat door hem in deese verder zal moeten werden gedaan en verrigt; dat derhalven de saake in haar Ed. Gr. Mog. Vergaderingen, volstrekt getermiteerd zullende moeten worden, Commissarissen van gedagten zijn, dat Heeren Gedeputeerdens deezer Stad ter dagvaart, om buiten reproche te blijven, van de saak te willen ophouden, dan ook niet behooren, zig te opposeeren tegen de Conclusie, hoedanig dezelve ook zoude mogen vallen, maar dat bijaldien de allerernstigste Representatien, van de facheuse gevolgen, die uit eene directie in deeze te voorzien zijn, niet kunnen helpen; in dien gevalle door middel van Insertie in de Registers, van Haar Ed. Gr. Mog. van het sentiment van den Achtbaaren Raad, namentlijk hoedanig de zaake, na deszelfs gedagten, behoorde te worden gedirigeert; de Achtbaare Raad bij de Posteriteit behoord te worden gezuivert van alle verdenken, als of men niet behoorlijk zoude hebben gevigileert, om van het aanbod van Haare Rus Keizerlijke Majesteit, tot behoud van de Commercie en Navigatie deezer Landen gebruik te maaken, weshalven Commissarissen onder het welneemen van den Achtbaaren Raad, als nu zullende dienen van advijs, van gedagten zoude zijn, dat Heeren Gedeputeerdens deezer Stad ter dagvaart behoorden te worden geauthoriseert, om de saake in Haar Ed. Gr. Mog. Vergaderinge, zo veel mogelijk daar heen te dirigeeren, dat de Conventie door Haare Rus Keizer-

zer-

zerlijke Majesteit voorgeslagen, tot maintien van de Navigatie der Neutraalen op de spoedigste wijze in den dringensten nood, waar in zich 's Lands Commercie bevind, tot stand mooge werden gebragt: maar dat zij Heeren Gedeputeerde niet kunnende Reussceren, om de Leeden te Detourneeren van deeze zaak te doen behandelen op een voet, waar op dezelve waarschijnlijk geheel om ver gestooten, ten minsten sekerlijk op de lange baan geschooven moet worden, blootgesteld, behoorden te worden gelast, de te neemen Conclusie, in dit geval, wel aan te zien; maar ter zelver tijd in Haar Ed. Groot Mog. Registers te laaten insereeren, de volgende aantekeninge.

„ De Heeren Gedeputeerden der Stad *Amsterdam*; hebben uit naam en van weegen de Heeren hunne Principalen, ter Vergadering van Haare Ed. Gr. Mog. tot hunne verantwoordinge aan de Posteriteit, gedeclareert; dat zij Heeren Committenten van gedagten zijn, dat zonder tijd verzuim, van weegen Haar Hoog Mog. aan den Heer *de Swart*, Hoogstderzelver Resident aan het Hof van Rusland, behoord te werden aangeschreeven en gelast, om, hoe eerder hoe beeter, met Commissarissen van Hoogst ged.e Haare Rus Keizerlijke Majesteit, en verdere Neutrale Mogendheden, ter plaats van zijne Residentie, of alwaar zulks convenabel zal worden geoordeeld, in Conferentie te treeden, over het sluiten van eene onderlinge Conventie, aangaande het verleenen van een Mutueele protectie, aan de Commercie en Navigatie der Neutraale Mogendheeden, op den voet van Haare Majesteits bewuste Declaratie aan de Belligeerende Mogendheeden gedaan.

„ En hunne Hoog Mog. Resolutie van den 24sten April laastleeden, op dat subject genomen, met bijvoeging alleenlijk, dat hij Heer *de Swart*, in deeze onderhandeling tot rigtsnoer zal neemen de Eenvoudigheid, dewelke door haar Rus Keizerlijke Majesteit zelve in het oog is gehouden, bij Hoogstderzelver gegeevene Eclaircissementen, door zijne Sweedsche Majesteit aangaande de bewuste vijf poincten gerequireerd, en door hem Heer *de Swart*, aan haar Hoog Mog. gecommuniceerd, ten einde door middel van deeze provisioneele Conventie alleenlijk werde gearresteert, eene generaale onderlinge protectie van elkanders Koopvaardijscheepen met de vereischte papieren gemunieerd, en door

eene der oorlogende Mogendheeden, des onaangezien ter zee geinsulteert wordende, zodanig, dat aan deeze Koopvaardijschepen, zich onder het bereik van een of meer Oorlogscheepen, van een der geallieerde Mogendheeden, waar zulks ook zal mogen zijn, bevindende, door zodanig Oorlogschip of Scheepen, zonder onderscheid van welke Natie tot deeze alliantie behoorende, het Koopvaardijschip zoude mogen zijn, alle mogelijke adsistentie zal moeten worden verleend, mitsgaders tot dat einde de Contracteerende Mogendheeden zig Engageeren, zo veele Oorlogschepen bij provisie in zee te zullen brengen, als mogelijk zal zijn; en de nodige ordres en instructien, aan de respective commandeerende Officieren te zullen geeven, om aan dit algemeen, heilzaam en eenvoudig oogmerk te kunnen voldoen, en dat hij Heer *de Swart*, voor het overige met Relatie tot alle verdere Arrangementen, voor het toekomende, dewelke een meerdere detail zouden moogen vereischen, en met dien spoed onmogelijk kunnen werden gearresteerd, als in de tegenwoordige gevaarlijke toestand van de Navigatie der Neutraale Mogendheden, in het Generaal, en van die in deeze landen in het bijzonder worden vereischt, al het zelve zal reserveeren, tot het separate Articul, waar van Haare Rus Keizerlijke Majesteit, bij Hoogst derzelver voorschr. gegeevene Eclaircissementen mentie heeft gemaakt, dat hij Heer *de Swart*, deeze aangaande zal verklaaren, dat haar Hoog Mog. hem van nadere, en meer bepaalde ordres zullen voorzien, of daar toe een of meer bijzondere Heeren zullen Committeeren, ten einde de nodige Arrangementen dien aangaande met de Neutraale Mogendheeden te maken, dat welgemelde Heeren Committenten tot staving van dit hun sentiment, hier nog bijvoegen, dat bij aldien het zelve word verworpen, en de saake worde behandeld op den voet van het Praeadvies op den 23sten Junij laatstleeden, in het Hollandsche Besogne geëxibeert; als dan het Russisch Esquader, op ordre van Haare Rus Keizerlijke Majesteit, alreeds in zee hebbende moeten steeken, in de Nabuurige Zeën, deezer Landen zal verschijnen, zonder dat de Navigatie van deeze Staat daar van eenige protectie zal kunnen erlangen, terwijl aan de andere zijde, niet tegenstaande de Commercie reeds zo langen tijd, met dubbelde rechten, alhier bezwaart is geweest, Haar Hoog Mog. nochtans geen Protectie altoos aan de-

dezelve verleenen; om dat de Collegien ter Admiraliteit deezer landen daar toe zeggen buiten staat te zijn, ten minste niet in het vermoogen om Convoijen in zee te brengen, die toereikende zouden zijn om diergelijke Affronten te vermijden, waar aan het Esquader, onder den Schout bij Nagt *van Bijland* onlangs onderworpen is geweest, dat in zo een total defect van Protectie van de Scheepvaart deezer landen, aan de eene, en uit de aanhoudende Insultes, waar van dagelijks nieuwe en hooggaande klagten, bij Haar Hoog Mog. inkomen, aan de andere zijde; natuurlijker wijze niets anders als een volstrekte stilstand van 's Lands Commercie, en daar uit voortvloeijende verloop van dezelve naar andere plaatzen in Europa te voorzien is, moetende dezelve door de zwaare lasten, die om middelen tot haar Protectie te vinden zijn, geintroduceert en steeds voortduuren, nog dies te eerder in een volstrekte ruine nederstorten, nu deeze middelen tot haar behoud uitgedagt, bij ontstentenisse van dien, tot haar bederf moeten medewerken, dat Heeren Committenten in zodanige perplexiteit van zaaken, en in zo hooggaande noodzakelijkheid om te profiteeren van een aanbod van adsistentie en hulp op eene zo genereuse en grootmoedige wijze niet alleen, maar daar en boven op zo eene gemakkelijke en weinig bezwaarende wijze, en voet, door Hoogstged. Haar Rus Keizerlijke Majesteit aan deezen Staat voorgeslagen, vervolgens aan de posteriteit zullen overlaten, het oordeel over het gewigt van het raisonnement door sommige Leeden van Haar Ed. Gr. Mog. Vergadering in het gemelde Bosogne gevoerd, als of het gebruiken van de voorschr. middelen tot de hoognodige protectie van 's Lands Commercie, en in het bijzonder het accepteeren van het aanbod van vreemde hulp en adsistentie zoude kunnen worden geconsidereerd het middel te zijn, om zich een oorlog op den hals te haalen, van wegens die geene tegen wien men genoodzaakt word, door het in 't werk stellen der voorschr. allezints regtmatige weegen en middelen zich te defendeeren; en als of men het voorsz. aanbod van adsistentie daarom van de hand zoude moeten wijzen, ten waare Haare Rus Keizerlijke Majesteit boven en behalven het grootmoedig plan, om de zee in voege voorschr. vrij te maken, zich noch daarenboven zoude gelieven te Engageeren, om met de verdere Neutraale Mogendheeden, alle de vaste besittingen van den Staat,

zo buiten, als binnen Europa te guarandeeren, dat de Heeren Committenten alleenlijk zullen remarqueeren, dat tot zodanige attacque van de vaste bezittingen van de Republicq, ten minsten eenige waarschijnelijke redenen, of voorgeven zoude moeten worden bijgebragt, om dezelve van volstrekte onrechtvaardigheid en geweld voor het oog van gansch Europa te zuiveren; maar dat zodanige vijandlijkheeden in geenen deelen zouden kunnen worden gegrond op eene Protectie van de Commercie, waar toe haar H. M. door openbare verbreeking van het Tractaat van Commercie van 1674 met Engeland geslooten, zich volstrekt genoodzaakt vinden, dat derhalven, de waarschijnlijkheid voor een attacque van dien aart, aangezien de manifeste onbillijkheid der onderneeming moet vervallen, terwijl dezelve nog dies te meerder verdwijnt, als men Considereert het groot getal van vijanden, die zig Engeland op den hals heeft gehaalt, en dat het mits dien zeer onbezonnen zoude zijn, dat getal te willen vermeerderen.

„ Dat dan ook zodanige onderstellingen te verre gezogt zijn, om de aan de hand zijnde middelen tot Protectie van de Commercieerende Ingezeetenen van den Staat van de hand te wijzen, en dat met zodanige magtige hulp, en adsistentie te declineeren, zonder in staat te zijn, met eige magt de Commercie te beschermen, evidentelijk van alle mogelijke Protectie zoude worden afgezien, terwijl de drukkende middelen waar onder de Commercie, in verwagting van bescherming reeds lange heeft gezucht, en steeds bezwaard blijft, op een contradictore wijze zoude blijven stand houden.

„ Dat Heeren Committenten, hier bij alleenlijk nog zullen remarqueeren, dat uit de missives door den Heer *de Swart*, over deeze zaaken aan haar H. Mog. successivelijk geschreeven, is gebleeken, dat hij Heer *de Swart*, zeer sterk aandringt op eene spoedige afdoening van zaaken, en, dat hem daar toe hoe eerder hoe beeter de noodige Instructien worden toegezonden, gelijk de Zweedsche Minister die alreeds ontfangen heeft, ten einde de bovengem. Conventie te sluiten, dat zulks bijzonder noodzaakelijk was, om dat allerlei indirecte weegen wierden ingeslagen, om de Republicq van het voordeel van eene zo nuttige alliantie te versteeken; en in tegendeel in eenen ruineusen Oorlog met Frankrijk in te wikkelen.

„ Dat

„ Dat daar uit klaarblijkelijk is, dat aan zodanige heillooze oogmerken voldaan zal worden, bijaldien men het sluiten van meergem. Conventie niet alleen op de lange baan schuift, maar ook naar alle waarschijnlijkheid geheel om ver zal stooten, met propositien van Guarantie van Haare Rus Keizerlijke Majesteit te doen, die niet alleen geheel en al buiten het plan gaan, door Hoogstdezelve aan geheel Europa open gelegt, maar ook in welke propositie Haare Majesteit, bij meer gedagten, door haar gegeevene, Eclaircisfementen, reeds volmondig heeft gedeclareert nimmer te zullen treeden.

„ Dat laastelijk Heeren Committenten van gedagten zijn dat aan de begeerte van haare Rus Keizerlijke Majesteit, om namentlijk de bewuste declaratie aan de oorlogende Mogendheden, van wegen Haar H. Mog. mede te doen, behoorde te worden voldaan, en verzekeringe aan Hoogstgedagte Haare Majesteit behoorde te worden gegeeven dat zo dra de meergemelde Conventie geteekend zal zijn Haar H. M. de voorschr. declaratie aan de Hoven der Oorlogende Mogendheeden zullen laaten doen.

„ Edog refereeren Commisfarisfen zig tot het beter goedvinden van deezen Achtb. Raad.

„ Waar op gedelibereert en omvrage gedaan zijnde, hebben de Heeren Burgemeesteren en Vroedschappen, de Heeren Commisfarisfen voor derzelver genomene moeite bedankt, en zich met het voorstaande advis geconformeerd."

(*was getekend*)

A. VAN SLINGELANDT."

De Kooplieden, die zig hier uit veel goeds voorspelden, dachten het nu den tijd te zijn, hunne gedaane verzoeken om bescherming op nieuws aantebinden, gepaard met een aanbod, om alles toe te brengen, wat mooglijk was ter uitrusting der Oorlogschepen. Ook vervoegden zig onze Graanhandelaars, met een Request aan Hunne H. M. en aan Hunne Ed. Gr. Mog. Het besluit van de levering van den derden man kwam ten voorschijn, en werd gewillig gedragen, in de hoope van te zullen genieten de vrije vaart en handel op zee, en het Zeevolk beveiligen voor

de schandelijke handelwijze der *Engelschen*, die zij dagelijks ondergaan moesten; waar van de berigten in het Request van de *Westindische* Kooplieden de klaarste bewijzen opleveren. Buiten dien zou men naauwlijks een einde vinden, indien men hun gansch gedrag in 't daglicht wilde stellen. En wat kon 'er schreeuwender zijn, dan de verkoop van veelen dier scheepen, die met het Convoij van den Graave VAN BIJLAND genomen waren? De eenige hoop, die 'er nog was, bestond in de langzaame vermeerdering van 's Lands Zeemagt, en dat het leveren van den derden Man, reeds in 't laatst van de maand September, te *Amsteldam*, tusschen de 13 en 1400 koppen, ter versterking van de Vloot, had aangebragt.

Het Advis der Stad, boven gemeld, was van die uitwerking, dat 'er eindelijk begon gedacht te worden aan het afvaardigen van de gemelde Afgezanten; dit verschafte eenige hoop aan 's Lands Ingezetenen, die in vreeze waren, dat, door het vertraagen der toetreding, de *Noordsche* Mogendheden, en bijzonder de Keizerin, in andere denkbeelden mogten vallen. Te meer blijdschap veroorzaakte dit besluit aan de Kooplieden, dewijl 'er tevens besloten was, geen Convoij te verleenen, voor dat men berigt ontvangen had van het sluiten en tekenen van het gewapende verbond. Staande deze beraadslagingen, belemmerden de *Engelschen* den Koophandel en Scheepvaart onzer Landgenooten, overal daar zij konden zelfs tot onder het gebied der Koninginne van *Portugal*.

Eindelijk kwamen de Afgezanten van den Staat te *Petersburg*, en hadden, den 31sten Augustus, gehoor bij de Vorstin aller *Russen*, door welke dezelve zeer minzaam ontvangen werden. Doch binnen weinige dagen werd hun de verzekering van onze *O. en West-Indische* bezittingen afgeslagen: waarom zij zig verpligt vonden, voor dat zij in nadere onderhandeling konden treden, nieuwe bevelen aftewagten: eene gelegenheid, welke de *Engelschen*, op alle mogelijke wijzen, zig zogten ten nutte te maaken, om de Nederlanders buiten het verbond te sluiten.

Sterker belediging kon den Staat niet wel worden aangedaan, door Volkeren, met welke men in openbaaren Oorlog was, dan geschiedde door de *Engelschen* op *St. Martin*, in de maand Augustus; gelijk het ook, door den Souverain, als een schen-

ding

ding van hun grondgebied werd aangemerkt. Dan, zo wel de klagten hier over, als over hunne voorige bedrijven, waren vrugteloos. Want in plaats van aan dezelve eenig gehoor te geeven, paarden zij deeze spoorloosheden met bedreigingen, en gaven voor, *dat zo ras de Republiek tot de gewapende Neutraliteit overging, zij zulks als een verklaaring van Oorlog tegen hun zouden aanzien.* Wel is waar dat zij, door deeze bedreiging, eenige voornaame Staatsdienaars van sommige Provintien deeden aarzelen, om dien noodzaaklijken stap, (die reeds te lang vertraagd was) te doen onderneemen. Allen, echter, voorzagen zij, ook na dat dezelve zou gedaan zijn, dat de Wrok en Euvelmoed der *Engelschen* niet lang verborgen zouden blijven. Dus stelde men ook de géreedste middelen te werk, om de Zeeplaatzen van de nodige Manschap te voorzien.

Ondertusschen gelukte het onzen vijanden, een ander middel te vinden, om hunnen haat aan den dag te brengen; de Memorie van den Ridder YORKE, van den 10den November 1780, heeft daar van de klaarste bewijzen gegeeven. Zij was van deezen inhoud.

MEMORIE *van den Ridder* YORKE, *Ambassadeur des Konings van Groot-Brittannien, overgegeeven aan Haar Hoog Mogende den* 10 *November* 1780.

„ HOOG MOGENDE HEEREN!

„ De Koning, mijn Meester, heeft geduurende den ganschen loop van zijne Regeering, de oprechtste begeerte getoond, om de naauwe verbintenis, die meer dan een eeuw tusschen zijne Kroon en de Republicq gesubsisteert heeft, te onderhouden en te handhaaven. Deeze naauwe verbintenis rust op de onveranderlijke Basis van een onderling belang: en vermits de zelve veel heeft toegebragt tot het geluk der beide Natien, spaart de natuurlijke Vijand van den eenen en van den anderen geene kunstgreepen van zijne Staatkunde, om dezelve te verbreeken en omver te stooten. Sedert eenigen tijd werkt die Vijand maar met al te veel voordeel: ondersteund door eene Factie, die alleen in de Republicq

blicq zoekt te domineeren, en die altoos gereed is het algemeen belang aan haare bijzondere *inzigten* op te offeren.

„ De Koning heeft met zoo veel verwondering als bezorgdheid gezien, het weinig effect, dat zijne verzoeken, om de secoursen bij de Tractaaten bedongen, gehad hebben, mitsgaders de representatien door zijnen Ambassadeur gedaan tegen de daagelijksche inbreuken op de plegtigste verbintenissen.

„ De gematigdheid van den Koning heeft Hem dit gedag van U H. M. doen toeschrijven aan de Intrigues van eene alles-overheerschende Cabale; en Zijne Majesteit tragt zig nog te overtuigen, dat de geregtigheid en het doorzigt van U H. M. dezelve zullen doen besluiten, om hunne engagementen gestand te doen, en door alle derzelver maatregelen te doen zien, dat hunne intentie is een *systema* getrouw te blijven en door te zetten, het welk door de wijsheid van hunne Voorvaderen gestigt is, en als nog uitleevert de *eenigste* waarborg van het behoud en den luister van de Republicq.

„ Het antwoord van U H. M. op deeze Declaratie, die de ondergetekende doet op expresse last van Zijn Hof, zal de *Toetssteen* zijn van de voorneemens en sentimenten van U H. M. jegens den Koning.

„ Al sedert een geruimen tijd had Zijne Majesteit ontallijke aanduidingen en *indices* gehad van de gevaarlijke Desseinen van eene toomlooze Cabale; maar de Papieren van den Heer *Laurens*, zogenaamd President van het pretens Congres, hebben de ontdekking gedaan van een Complot, waar van geen voorbeeld te vinden is in de Jaarboeken van de Republicq. Het blijkt uit deeze Papieren dat de Heeren van *Amsteldam* reeds in de Maand Augustus 1778 eene heimelijke of *clandestine* Correspondentie hebben aangevangen met de Amerikaansche Rebellen, en dat 'er Instructie en Volmagten door hun zijn uitgegeeven, relatief tot het sluiten van een Tractaat van onverbreekelijke Vriendschap met die Rebellen, schoon onderdaanen van een Souverain, met wien de Republiek, door de dierbaarste Engagementen op het nauwste verbonden is.

„ De aanleggers van dit complot negeeren het zelve niet, in tegendeel zij erkennen het, en tragten, schoon vrugteloos, het zelve te billijken.

„ Het

„ Het is in deeze omstandigheden dat Zijne Majesteit, zig verlaatende op de Equiteit van U H. Mog. eene uitdrukkelijke afkeuring en *Desaveu* vraagt, van een gedrag zoo onregelmatig, en niet minder strijdig met hunne geheiligste verbintenissen, als met de grondwetten van de Constitutie van de Republicq. Op gelijke wijze verwagt zijne Majesteit eene prompte satisfactie, evenreedig aan de beleediging; mitsgaders dat de Pensionaris *van Berckel* en zijne medepligtigen exemplaar gestraft mogen worden, als verstoorders van de publicque rust en verbreekers van de wet der Volkeren.

„ Zijne Majesteit houdt zig verzekerd, dat het antwoord van U H. M. promt, en in alle opzigten voldoende zal zijn. Maar zoo het tegendeel mogt gebeuren; zoo U H. M. weigerden te voldoen aan een verzoek zoo regtmaatig, of het zelve met stilzwijgen tragten te leur te stellen, het geen als eene weigering zal aangezien worden; — In dat geval kan de Koning niet anders doen, dan de Republicq zelve aan te zien als goedkeurende de aanslagen, die zij weigert te desavoueeren en te straffen. Door een dusdanig gedrag zal de Koning zig gedwongen vinden tot het neemen van die maatregelen, die de handhaving van zijne digniteit en van de weezenlijke belangen van zijn Volk van Hem vorderen.

(was getekend)

De Ridder YORKE."

De Papieren, waar van in deeze Memorie gemeld word, waren reeds den 20 October van dit jaar ter tafel van hunne Ed. Gr. Mog. overgegeeven. Ons werk gedoogt niet, ons tot een onderzoek in te laaten, of de gevangenneeming van den Heer LAURENS, en met die de bemagtiging der gemelde Papieren, bij geval, of door omkooping in handen gekomen zijn. Alleen merken wij aan, dat den Koning van *Engeland* de strafvordering, die hij eischte, niet voegde; en dat de Staaten, zonder het recht te schenden, zonder voorafgegaan onderzoek, zulks niet konden belooven.

En, in de daad, als men het oog slaat op de bovenstaande bedrei-

dreiging, ziet men hoe onnozel het voorgeeven van zijner Majesteits daaromtrent ware; te meer, als men zig erinnert, dat 'er onder de Leden van 't *Engelsche* Ministerie waren, die zelve verklaarden, dat het gansche *præparatoir Plan* een *enkel niet* was, zo lang de voorwaarde, daar bij bepaald, niet werklijk exteerde: wijl onder alle die Papieren niet een gevonden was, welk met behoorlijke Zegels bekragtigd was. De handelwijze der *Amsteldamsche Regeering*, in deezen gehouden, kan in een geen helderder daglicht gesteld worden, dan Hun Ed. Gr. Achtb. zelve gedaan hebben, in hunne *Missive* van deezen inhoud:

MISSIVE *van Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad Amsteldam, houdende derzelver Berigt op zekere Papieren door den Heer Ridder* YORKE, *Ambassadeur van Zijne Groot-Brittannische Majesteit aan Zijne Hoogheid ter hand gesteld, en door Hoogstdenzelven ter Vergadering van Haar Edele Groot Mogende overgegeeven.*

„ Zijne Hoogheid op den 20sten October 1780 ter Vergadering van Haer Edele Groot Mogende het navolgende hebbende bekend gemaakt.

Ed. Groot Mog. Heeren!

Voor eenige dagen heeft de Heer Ridder Jorke, Ambassadeur van zijne Groot-Brittannische Majesteit bij deeze Republicq, mij uit naam van den Koning zijn Meester ter hand gesteld, de nevensgaande Papieren, gevonden onder die van de geweeze President van het Congres, Laurens, thans Staatsgevangen te Londen. Ik hebbe van mijn pligt geoordeeld dezelve ter kennisse van U Edele Gr. Mog. te moeten brengen, om op dezelve door U Edele Gr. Mog. zodanig te kunnen worden geresolveert, als na derzelver hooge wijsheid zullen oordeelen te behooren. Ik kan niet afzijn te betuigen nimmer ietwes gehoord te hebben van eenige gehoude deliberatien, veel min gegeevene Authorisatie om een Tractaat met de Noord-Americaansche Colonien aan te gaan.

„ Is

„ Is zijn Hoogheid voor de gegeeven ouverture, mitsgaders voor de aanhoudende blijken van hoogstdeszelfs Lands Vaderlijke zorge en waakſaamheid voor de belangens van den Staat, bedankt; en voorts in agting genoomen zijnde, dat de voorſz. Stukken voorkomen betrekkelijk te zijn tot zekere particuliere Correſpondentie en geheime Negociatie, dewelke tuſſchen een Commisſaris van het Noord-Amerikaansch-Congres, en een Koopman der Stad Amſterdam, in gevolge de Last en Inſtructien van een Minister derzelve Stad, plaats zoude hebben gehad, over het aangaan van een Tractaat van Commercie tuſſchen de Republicq en de Noord-Amerikaanſche Colonien, waar van de ſouverainiteit of onafhankelijkheid bij deezen Staat nimmer is erkent, en tot het entameeren van hoedanige Negociatie bij hun Edele Gr. Mog. ook nimmer eenige deliberatien zijn gehouden, veel min eenige de minſte Authoriſatie of Qualificatie op iemand, wie hij zij, verleent is geworden: Is goedgevonden en verſtaan, dat Copie van de voorgemelde Stukken zal worden gezonden aan Heeren Burgemeeſteren en Regeerders der Stad Amſterdam, om hun Edele Gr. Mog. daar op ten ſpoedigſten te dienen van berigt."

„ Op welke aanſchrijvinge, den 25ſten October daar aan volgende, door Haer Ed. Gr. Achtb. is geantwoord:

„ *Edele Groot Mogende Heeren*,

„ Om aan U Edele Groot Mog. ſeer gereſpecteerde Reſolutie en Aanſchrijvinge van den 20ſten October laastleeden te voldoen, waar bij U Ed. Gr. Mog. hebben gerequireert ons Berigt op de vijf Bijlagen, ons daar nevens toegeſonden: hebben wij geen tijd verſuimt daar aan, met allen mogelijken ſpoed te voldoen.

„ Wij ſullen, derhalven, de eere hebben vooraf te remarqueeren, dat het bekend is, dat in den jaare 1778 van weegen het Hof van Engeland, door Commisſarisſen met de Colonien in Noord-Amerika is gehandelt over een Accommodement der onlusten, tuſſchen hen en die ſelfde Colonien ſubſiſteerende. — Dat het niet minder bekent is, dat de voorſz. Amerikaanſche Colo-

lonien met Vrankrijk zijn getreeden in een defensive Alliantie, en met het selve Rijk reeds gesloeten hebben een Tractaat van Commercie. — Dat, eindelijk: de naijver van onse Nabuuren in het stuk van Navigatie en Commercie in het oog loopt; mitsgaders hoe seer deeze Republicq aan eene continueele afbreuk van deese hoofdsource van haar bestaan, vooral tegenwoordig, daar door, is bloot gesteld.

„ Dat, in deese gesteldheid van saaken, soo lange de Britsche Colonien in Noord-Amerika, door de Mogendheeden in Europa in het generaal, (Vrankrijk alleenlijk uitgesondert) en door deese Republicq in het bijzonder, nog niet opentlijk erkent waren voor onafhankelijk; het volstrekt onmogelijk was dat 'er eenige deliberatien over eene reguliere Negotiatie of Tractaat van Commercie met de Vereenigde Staaten, in dat Waerelddeel, geëntameert, of daar toe, het zij door de Stad van *Amsteldam*, of door eenig ander Lid van de hooge Regeering, eenige Propositie gedaan konde worden; en dat, bij noodsaakelijk gevolg, om nieuwe uitsluitende Tractaaten met andere Mogendheden voor te komen, niets als præpatoirlijk, onder de hand, konde worden gedaan, om daar van gebruik te maaken dan eerst, wanneer de saake tot die maturiteit soude moogen gekomen zijn, dat men daar van eene formeele Staatsdeliberatie, door middel van eene Steedelijke Propositie, of andersints, konde maaken.

„ Dat mitsdien Regenten van voornaame Koopsteeden, die teffens integreerende Leden zijn van de Souverainiteit, hunnen pligt, soo ten aansien van hunne Ingezeetenen, als ten opsigte van de gemeene saake, seer qualijk souden betragten: bij aldien zij geen gebruik maakten van alle die geleegenheeden, die hen, van zelfs, voorkomen, om de weezendlijke belangen van 's Lands Commercie, in het generaal, en die van hunne respective Steeden, in het bijzonder, voor te staan en te helpen bevorderen.

„ Het is dan, Edele Groot Mog. Heeren, ingevolge van deeze consideratien, dat Burgemeesteren, na dat tot hunne kennisse was gekomen, dat door een Commissaris van het Noord-Amerikaansch Congres eenige ouvertures waren gegeeven aan een Nederlandsch Negotiant, te *Amsteldam* geëtablisseert, dat men, namelijk, wel geneegen was om met deese Republicq eenige Liaisons

fons van Commercie te contracteeren; aan de eene zijde, begreepen dat het onmogelijk was, in de omstandigheid, waar inne de vereenigde Staaten in Noord-America, door Engeland, niettegenstaande de voorsz. onderhandelingen tot een Accomodement, nog niet als een independente Staat erkent waren, eenige Propositien ter Vergadering van haar Edele Groot Mog., tot het aanvangen van formeele Negotiatien, over deeze saake te doen: dog dat Burgemeesteren, aan de andere zijde, niet minder overtuigt waren, dat in overweeging *der voorsz. dagelijksche toeneemende naiever der Nabuurige Mogendheeden, ten naam van de Commercie en Navigatie deeser Landen, en van alle de onderneemingen, om, soo als bekend is, deesen Staat onophoudelijk, dienaangaande, afbreuk te doen, en uitsluitende voordeelen, bij gelegenheid van Tractaaten van Vreede en Koophandel te bedingen*, het mitsdien van hunne Indispensable pligt was, van de ouvertures, door gemelden Amerikaanschen Commissaris gegeeven, soodanig gebruik te maken, als *de constitutie van saaken permitteerde, en in hun vermogen was.*

„ Dit konde in de tegenwoordige situatie van saaken, volstrekt niet anders zijn, als soo veel hoop te geeven, als Burgemeesteren, te zijner tijd, dadelijk konden præsteeren; en, daar en tegen, soo veel te vorderen, als door gemelden Americaanschen Commissaris, en door die geenen, die hij representeerde, konden worden toegelegt.

„ Dit laatste moest notoirlijk bestaan in eene belofte, dat men, bij geleegenheid der tegenwoordige onderhandelingen over een Accomodement met Engeland, tegen het beding van onafhankelijkheid, geen exclusive voordeelen, in het stuk van Commercie, ten nadeele van de Republicq der Vereenigde Nederlanden, soude toezeggen: terwijl Burgemeesteren daar tegen, van hunne zijde, niets anders konden belooven, als dat sy, *in de Staatsdeliberatien*, die over een Commercie-Tractaat, (niet tusschen de Stad van *Amsterdam* en de Vereenigde Staaten in Noord-America) maar tusschen deeze laatstgemelde en haar Hoog Mog., *casu quo*, souden mogen ondernoomen worden. NB. *in die Staatsdeliberatien*, en in geene andere, alle hunne vermogens

in het werk souden stellen, om, *na dat de onafhankelijkheid van Noord-America door Engeland erkend soude zijn*, alsdan de Vaart en Handel tusschen de wederzijdsche Staaten, op den voordeeligsten voet te doen stellen: waar van het natuurlijk gevolg dan noodzaakelijk zijn moest, dat men met den anderen een ontwerp maakte van zoodanig Tractaat, waar in men, waarschijnlijk, konde denken, dat de wederzijdsche Souverainen, alsdan souden kunnen treeden.

„ *Deese begrippen* van Burgemeesteren, waar meede niet werd bedoeld het particuliere belang der Commercieerende Ingezeetenen der Stad *Amsterdam* in het bijsonder, maar de belangen van de Commercie van de geheele Republicq in het generaal: *begrippen*, daarenboven, die in geen præjudicie of vilipendie van de verdere Leeden der Hooge Regeering konden strekken; nademaal, zonder der selver concurrentie en volkome bewilliging, geen Tractaat, tusschen haar Hoog Mog. en de Vereenigde Staaten van Noord-America, gesloten konde worden, en dus het verhandelde, voor den tijd, niet anders dan als een bloot ontwerp konde worden geconsidereert; (hoedanige ontwerpen buiten allen twijffel, door de Leeden der Hooge Regeering gemaakt, ter Tafel van haar Ed. Groot Mog. gebragt, en, aldaar, in deliberatie gelegt kunnen worden; sonder dat sulks immer aan eenig Lid qualijk is geduid, of qualijk geduid heeft kunnen worden: ja sonder dat ooit is gesustineert, dat één Lid der Hooge Regeeringe eenige *authorisatie* van nooden soude hebben om *soodanige ontwerpen* te mogen maken, en in deliberatie te brengen,) *Deese begrippen*, seggen wij, hebben Burgemeesteren dan bewoogen, om hunnen oudsten Pensionaris te gelasten, aan meer gedagten Americaanschen Commissaris, uit hunnen naam, te declareeren, dat, bij aldien bij de aangevangene onderhandelingen tusschen Groot-Brittannien en het Congres der Vereenigde Staaten in Noord-America, geen uitsluitende bedingen, ten nadeele van deese Republicq, plaats souden hebben; Burgemeesteren alsdan van hunne zijde, *soo dra de onafhankelijkheid van laatstgemelde Vereenigde Staaten, door Engeland, erkend soude zijn*; alles souden aanwenden, wat in hun vermogen was, om het Commercie-Tractaat, soo als het selve, dan, ontworpen en gea-

gesprobeert soude zijn, bij de verdere Bondgenooten tot consistentie te helpen brengen: zijnde dan ook, door den gemelden Pensionaris, met hunne kennis, de bovengemelde Amsterdamsche Negotiant geëmploijeert, om de voorsz. Conferentien met den voornoemden Americaanschen Commissaris te continueeren; en *een ontwerp van een Tractaat van Commercie* met den selven te maken; het welk, soo dra *de erkentenis der voorsz. onafhankelijkheid daar soude mogen zijn*, tot een object van deliberatie van haar Edele Groot Mog., door de Regeering der Stad *Amsterdam*, zoude kunnen worden voorgesteld.

„ Dit nu alles zijnde, wat door Burgemeesteren en der selver Minister, in deesen is verrigt; en, evidentelijk, daar meede niets zijnde gebuteert, als te vigileeren voor de belangen van 's Lands-Commercie, voor soo verre in de tegenswoordige omstandigheeden, in het vermogen van een bijsonder Lid van de Regeering van deese Provincie, op een bestaanbaare wijse, en sonder eenige præjudicie van andere Leeden, mogelijk was; sal, waarschijnelijk, wel moeten verveelen aan die Mogendheeden, die op de Commercie deeser Landen geen goed oog hebben; maar wij kunnen met geen grond ons voorstellen, dat gemelde conduite aan de Leeden van haar Edele Groot Mog. Vergadering soude kunnen voorkomen, als *eene particuliere correspondentie en geheime Negotiatie, die met de belangen van den Staat niet bestaanbaar soude zijn;* — En wij meenen, uit dit alles te mogen besluiten, dat Burgemeesteren aldus in geene engagementen, hoe genaamd, sig hebben ingelaaten; maar alleenlijk hebben gepasseert een Declaratie van het gunt Burgemeesteren, ter zijner tijd, in gevalle van eene formeele Negotiatie over een Commerci-Tractaat, ter goeder trouwe, souden tragten te doen.

„ Wat nu aangaat den inhoud der verdere Bijlaage: nademaal deselve bestaan in Brievenwisselingen, waar inne wij geen het minste deel hebben, soo als uit de onderteekeningen van die Brieven manifest is, en waar toe het voorsz. Declaratoir, door onsen oudsten Pensionaris, aan meergedagten Americaanschen Commissaris, in gevolge gemelden last, toegezonden, de allerminste betrekking niet heeft; het welk sig bepaalde tot het formeeren van het

het voorsz. *ontwerp ;* kan, dan ook, dienaangaande door ons geen berigt gegeeven worden.

„ Wij meenen hier meede aan U Edele Groot Mog. gevenereerde ordres te hebben voldaan, en, derhalve, te mogen verwagten, dat U Edele Groot Mog. geen swarigheid sullen maken, *ten spoedigsten*, te verklaaren, *met dit ons Berigt volkomen genoegen te neemen.* Waar op wij dies te meerder moeten insteeren, om dat tot onse kennisse reeds verscheide gerugten, dit geval concerneerende, zijn gekomen, waar aan *een Lid van Staat* niet behoord te worden bloot gesteld; en waar van wij de nadeelige influentie, niet souden konnen nalaaten, door alle gepaste weegen en middelen, efficacieuselijk, tegen te gaan.

„ Hier meede, *Edele Groot Mog. Heeren!* God Almagtig biddende U Ed. Groot Mog. te willen zeegenen met voorspoedige Regeeringe, blijven wij,

(Onder stond,)

Uwer Edele Groot Mogende
Dienstwilligen,
Burgemeesteren en Regeerders
der Stad Amsterdam.

(Laager stond,)

Ter ordonnantie van
dezelve,

(Was geteekent,)

J. M. van Pabst."

Dit Berigt is ten zelven dage Commissoriaal gemaakt, aan Haar Ed. Groot Mogende Gecommitteerden tot het groot Besoigne.

Het antwoord der Staaten, op de Memorie van den 10den November, niet naar den zin van *Engeland* zijnde, werd gevolgd van een tweede van den 12den December des jaars 1780, in

in niet minder sterke bewoordiging bevat dan de voorige, zoo als men uit den volgenden inhoud zien kan.

„ MEMORIE *van den Ridder* YORKE, *Ambassadeur des Konings van Groot-Brittannien, overgegeven aan Haar Hoog Mogende den* 12 *December* 1780.

„ HOOG MOGENDE HEEREN!

„ Het uniform gedrag van den Koning ten opzichte van de Republicq; de vriendschap die zoo lang gesubsisteert heeft tusschen de twee Natien; het Regt der Souverainen, en de trouw der plegtigste verbintenissen, zullen buiten twijfel tot rigtshoer dienen aan het Antwoord van Uw Hoog Mogende, op de Memorie door den ondergetekenden op expresse last van zijn Hof, eenigen tijd geleeden, gepresenteerd.

„ Het zoude te kort gedaan zijn aan de wijsheid en regtvaardigheid van Uw Hoog Mogende, indien men veronderstelde dat Hoogstdezelve een oogenblik konden balanceeren om aan Zijne Majesteit de gevraagde satisfactie te geeven. Uw Hoog Mogende Resolutien van den 27 November, zijn het resultaat geweest van eene deliberatie, welke het interieure van derzelver Regeering, en niet het beantwoorden van de voorsz. Memorie, tot voorwerp had; de eenigste remarque die men derhalven op die Resolutie maken zal, is deeze: dat de grondbeginselen, die dezelve gedicteerd hebben, de billijkheid van de vraag, door den Koning gedaan, op het evidenste bewijzen. Bij het delibereeren over die Memorie, op welke de ondergeteekende, uit naam van zijn Hof, een onmiddelijk en in alle opzigte voldoend antwoord requireert, zullen Uw Hoog Mogende buiten twiffel zig te binnen brengen, dat het eene zaak is van het uiterste gewigt: dat het betreft eene klagte door een beleedigden Souverain voorgedraagen: dat de belediging, waar van dezelve eene voorbeeldige straffe en eene compleete satisfactie vraagt, is, eene overtreeding tegens de Constitutie zelve van de Republicq, die de Koning geguarandeerd heeft; een inbreuk op de publicque Trouw, een aanslag tegens de waardigheid van zijne Kroon.

„ De Koning heeft zig nooit verbeeld, dat U Hoog Mogende geaprobeert hadden een Tractaat met zijne Rebelleerende Onderdaanen gemaakt; dit zoude een aanval, eene volstrekte Oorlogs verklaaring van wegen Uw Hoog Mogende geweest zijn: Maar de beleediging is geschied door de Regeerders van eene Stad, welke een aanzienlijk gedeelte van den Staat uitmaakt; en het is de zaak van den Souverain om die belediging te straffen en te repareeren.

„ Zijn Majesteit heeft, door de klagte daar over, door Zijnen Ambassadeur gedaan, die straffe en die Reparatie, in handen van Uw Hoog Mogende gestelt; en het zal niet als in de uiterste extremiteit zijn, dat is, ingeval van een weigering van Recht van wegens Uw Hoog Mogende, of van het stilzwijgen dat als een weigering moet aangezien worden, dat de Koning zig daar van zelfs zal chargeeren.

(*Was getekend*)

De Ridder YORKE."

Op deeze mede geen voldoend Antwoord volgende, deed, den 20sten van die Maand, de Koning in zijnen Raad, deszelfs MANIFEST overgeeven, bestaande in de volgende XII. Artikulen.

„ Den 20sten gaf de Koning in Zijnen Raad een *Manifest*, aangaande het gehouden gedrag der Heeren Staaten Generaal, gedurende den tegenwoordigen Oorlog, met de Hoven van Frankrijk en Spanje."

I. „ In de *Voorrede* klaagt de Koning, dat zijne Vriendschap voor de Republiek, zedert eenigen tijd, alleen was beantwoord door eene openbaare verachting van de plegtigste verbintenissen, en herhaalde verbreking van de publijke trouw."

II. Dat Hij Heer Koning, bij 't ontstaan der onlusten, met Vrankrijk, de tederste omzichtigheid voor de belangen van de Staaten Generaal betoond had; om hunne Onderdaanen veilig te doen genieten, alle de voordeelen van den Koophandel, zo ver die bestaanbaar waren met het groot en billijk grondbeginsel zijner

ner eigen defensie. – Dat hij door zijnen Ambassadeur eene vriendelijke onderhandeling had doen aanbieden, tot wegruiming van geschillen, doch waar op geen acht gegeven was."

III. „ Dat zijne Majesteit, toen ook Spanje zig met Frankrijk vereende, den Staaten aangemaand had, tot het volbrengen hunner Verbintenissen, ingevolge het 5de Artikel van de altoosdurende Defensive Alliantie, van den 3den Maart 1678, waar bij bepaald word, — dat, die van de twee Bondgenooten, die niet geattacqueerd is, verpligt zal zijn met den Agresseur te breken, twee maanden, na dat zulks van de geattacqueerde Partij zal begeerd worden. — Doch dat men Hem Koning, sedert nu twee jaaren, geen letter antwoord op zijn verzoek, gegeeven had."

IV. „ Dat de Staaten Generaal, tegen de Traktaaten, aan 's Konings vijanden gereedelijk beloofd hadden, de *Neutraliteit* te zullen observeeren, en, daarenboven, aan deeze Vijanden, onder de hand, alle hulp beweezen hadden, zelfs met opheffing van de buitenlandsche Rechten, om den toevoer van Scheepsbehoeften te faciliteeren."

V. „ De Staaten Generaal gedoogden, door eene openbaare verbreking van 't Traktaat, dat een Amerikaansch Zee-Rover, verscheiden weeken in een Hunner Havens vertoefde, en dat men hem permitteerde, dat zijne Equipage de wacht hield, in een Fort op Tessel."

VI. „ In de Indiën hadden de Onderdaanen van de Staaten Generaal, in overeënsteenminning met Vrankrijk, getracht, Vijanden tegen ons op te rokkenen."

VII. „ In de West-Indiën, en bijzonder op *St. Eustatius*, had men aan de rebelleerende Onderdaanen des Konings alle protectie gegeven: ook wierden hunne Kapers in Hollandsche Havens, openlijk ontvangen, vergunt om zig aldaar te callefaten, van Wapenen en Ammunitie te voorzien, hunne Prijzen binnen te brengen, en te verkopen."

VIII. „ Dit gedrag zo strijdig met de goede trouw, en de gevoelens van het wijsste gedeelte der Natie, word toegeschreven aan den invloed van de dirigeerende Leden van den Magistraat der stad Amsterdam, ten betoog van 't welke, het Eerste Artijkel van het *Præparatoorlijk Plan* met de *Colonien*, word aangevoerd

en opgegeeven. — Zij avoueeren, zegt de Koning, niet alleen de geheele onderhandeling, maar beroemen 'er zig op, als eenen *indispensabelen pligt.*"

„ IX. „ Verder klaagt Zijne Majesteit in dit Manifest, dat de Staaten Generaal declineeren, eenig antwoord te geeven, op de Memorie door Zijnen Ambasſadeur deswegens gepresenteerd, en tot andere zaken, in hunne deliberatien overgaande, ontweken zij voorbedachtelijk ons de geëischte billijke Satisfactie te geeven."

X. „ Hier op deed de Koning, door zijnen Ambasſadeur, eene tweede Memorie aan de Staaten Generaal presenteeren, doch waar op mede geen voldoenend antwoord gegeven werd," waar op, na eene voorgaande zeer honende redeneering ten nadeele van de Regeering van *Amsteldam*, — „ de Koning goedgevonden had, zijnen Ambasſadeur te gelasten den *Haag* te verlaaten, bedreigende tevens zonder tijdverzuim zodanige vigoureuse mesures bij der hand te zullen neemen, als zijne digniteit en wezenlijke belangen vereisschen."

XI. „ Verder zegt de Koning gaarne gewenscht te hebben, uit achting voor de Hollandsche Natie in 't algemeen, zijne maatregels tegen *Amsterdam* alleen te hebben kunnen inrichten; doch dit konde niet geschieden, ten zij de Staaten Generaal willen verklaaren, dat *Amsterdam* in dit geval geen hulp van hun zal ontvangen enz."

XII. „ Eindelijk, en ten besluite, zegt de Koning, dat hij te wel overtuigt zijnde van de gemeene belangen van beide Landen, zig herinnert, in 't midden van deezen twist, het eenigste point is, dat hij kan beoogen, om in de Raadsvergadering van de Republijk eene geneigdheid op te wekken, om tot de oude Vriendschap te rug te keeren, door hem Satisfactie voor het gepasseerde, en verzekering voor het toekomende te geeven. Zullende Hoogstdezelve ten allen tijde genegen bevonden worden, om de Vriendschap met de Staaten Generaal te vernieuwen, wanneer zij tot het Sijstema, door hunne Voorvaders genomen, wederom te rug keeren, enz."

„ Bij dit Manifest was gevoegd de inhoud der *Schaeverhaal-Brieven*, aan 's Konings Oorlogschepen en Kapers te geeven,

zijn-

zijnde gericht tegen de Schepen, Goederen en Onderdaanen van de Staaten Generaal, in diervoege, dat zo wel zijne Majeſteits Vlooten, Schepen en andere Vaartuigen, welke voorzien zullen worden met *Lettres de Marque*, wettig zullen mogen neemen, alle Schepen, Vaartuigen en Goederen, toebehoorende aan de Staaten Generaal, of hunne Onderdaanen, woonende binnen eenige van derzelver Territoiren en Domeinen."

Zijne Majeſteit gaf nog dien eigen dag eene nadere Ordonnantie in deszelfs Raad, waar bij de Ordonnantie, welke 's Konings Schepen en Kapers authoriſeert, tot het neemen der Nederlandſche Schepen, duidelijker word opgehelderd, en daar in gezegd, " Dat het geoorlooft zal zijn, aan de Schepen van de Onderdaanen der Staaten Generaal, welke zig in de Havens van Groot Brittannie en Ierland bevonden, of in die der andere Staaten van zijne Majeſteit, en aldaar voor het verleenen der Brieven van Marques, gelegen hebben, met hunne Cargaſoenen te mogen vertrekken, alleen uitgezondert de Gezouten Proviſien, en Oorlogs Ammunitie, en dat men hen de noodige Paspoorten zal toeſtaan, ter beſcherming tot derzelver aankomst in eenige Haven van de Republiek, wel verſtaande dat zijne Majeſteit zig geregtigt houdt dezelfde behandeling te verwagten, en te eiſchen van den kant der Staaten Generaal, voor de Schepen en Cargaſoenen, aan zijne Onderdaanen toebehoorende; ook is boven dien bevolen, dat de Schepen en Koop Goederen toebehoorende aan de Staaten Generaal, en aan derzelver Onderdaanen, die zig in de Havens van zijne Majeſteit bevinden, aldaar opgehonden zullen worden, zonder eenige moleſtatie, zo lange, tot dat het blijkt, dat de Staaten Generaal genegen zijn, van zig te gedragen naar het zelfde beginſel van goede trouw, ten opzigte van de Schepen, en Goederen der Onderdaanen van zijne Majeſteit, in de Havens van de Republiek," enz.

Men ontving hier het MANIFEST, niet zonder groote ontroering, op den 1ſten Januarij 1781. En hier mede vinden wij raadzaam, voor het tegenwoordige, dit gedeelte van de Geſchiedenisſen deezer Stad te eindigen.

Tot dus verre hebbe ik dit gewigtig *Artikel*, in dit *Woordenboek*, afgehandeld, en, zo ik vermeen, het zaaklijkſte, raaken-

de deeze groote Waereldstad, in zo verre het met den aart deezes Werks overeenkomt, ter nedergesteld. Eene opnoeming, en teffens een kort verslag van de *Schrijvers* en *Boeken*, die zig met het beschrijven van deze Stad opzettelijk hebben bezig gehouden, zal mijne Leezers doen zien, hoe veel moeite 'er aan vast geweest is, zonder een der voorheen gemaakte Woordenboeken te baat te neemen, uit allen het hier voorgestelde in dit bestek te brengen. Hebbe ik, echter, iets voorbijgegaan, dat door hen gemeld is, dit verlies wordt vergoed, wijl mijn verhaal zig zo veel verder dan dat van anderen uitstrekt.

De eerste Beschrijving, welke ons hier van te vooren komt, is die van den *Ongenoemden Schrijver*, welke geleefd heeft omtrent het jaar 1500. Men gist dat deeze Schrijver de bekende ALARDUS VAN AMSTELDAM geweest is, dien wij onder de beroemde Mannen genoemd hebben. Deeze allernuttigste Beschrijving vindt men achter PONTANUS, die het Handschrift, het zij dan van onzen ALARDUS, of van eenen anderen, bekomen had uit de Boekdrukkerij van Doctor JAN TEN GROOTENHUIS, Schepen en Raad, en naderhand Schout in 't jaar 1621, die het door den druk gemeen maakte. De tweede was die van eenen PIETER VAN AFFERDEN, in 116 Latijnsche Vaarzen, die door hem moeten opgesteld zijn tusschen de Jaaren 1555 en 1561; hij was alhier, den 30sten Januarij van 't eerstgemelde jaar, tot *Onder-Rector* der *Latijnsche* Schoole aangesteld, en gemelde dichtregels in 1560, te *Antwerpen* gedrukt. FOPPENS, in zijne *Bibliotheca Belgica*, tekent, *Tom. I. pag.* 201 aan, dat hij in der Geuzen beroerten van zijn Ampt verlaaten is; 't welk, waarschijnlijk, na de verandering der Regeering van 't jaar 1578, zal geschied zijn. Wat den inhoud aangaat, van vers 1 tot 40 roemt hij den uitgebreiden Koophandel, aangenaame wandelwegen langs de muuren der stad, enz. Daarna beschrijft hij de de prachtige gebouwen, roemende inzonderheid de Nieuwe Kerk, en andere Geestelijke gebouwen, van vs. 40 tot 85; verder de Ingezetenen als schoon, groot en sterk. In het einde roemt hij hunne vreedzaamheid en eendragt, en besluit het Dichtstuk met een kort bericht van de Schutters-Doelen, en Jaarlijksche Doelen-Feesten. Hier op volgde de beschrijving van *Batavia*, door CORNELIS VAN HAEMRODE, in

twaalf

twaalf bladzijden in folio, beslaande het geen Amsteldam betreft, nog geen halve bladzijde; zie verder HAEMRODE. Dit werd gevolgd door eene uitgebreider beschrijving, door IZAAK PONTANUS, in 4to, 1614; zie PONTANUS.

Het gebrekkige, dat hier in heerschte, was weinig of niets verbeterd, door het Gedicht van Doctor KORNELIS GIJSBERTZ PLEMP, welk slegts ruim 30 bladen in 4to besloeg, en 1614 werd uitgegeeven; zie PLEMP (K. G.) Naderhand sloegen anderen hier de hand aan, als MELCHIOR FOKKENS, in 1662 in 12vo; O. DAPPER, in folio 1664; IZAAK COMMELIN. T. DOMSELAAR, in 4to 1665; FILIPS VAN ZEZEN, in 't *Hoogduitsch*, in 4to, 1664; COMMELIN, 2 deelen in Fol. 1694; J. LE LONG, *Reformatie der Stad*, 1729. fol. en eindelijk J. WAGENAAR. Wij maaken hier geene melding, van 't geen GUICIARDIJN, LA PETIT, BOXHORN, SCHOOK, DE LAAT, BLAAUW, en eene menigte anderen, in hunne algemeene Beschrijvingen van *Nederland*, of van anderen, die opzettelijk in Dicht of Ondicht bijzondere stukken en zaaken van deeze Stad beschreeven hebben: als ANTONIDES, *de Ystroom*; WILLINK, de *Amsteldamsche Buitencingel*, *Tempe*, *Arcadia*; N. VAN WINTER, *de Amstelstroom*. Waar bij nog gevoegd zou konnen worden, *La Description de la Ville d'Amsterdam en vers burlesques*, welke in 't jaar 1666 in 't licht kwam. MONTANUS, *Beschrijving van Amstelland*, in 12vo. WEGWIJZER *door Amsteldam*, in 8vo. GEBOUWEN *van Amsteldam*, in 8vo. MARIUS, *Amsterdams Eer en Opkomst door Mirakelen*. HORTENSIUS, *Oproer der Wederdoopers*. *Chronijk der stad*, in 2 deelen; J. KOK, *Amsterdams Eer en Opkomst door middel der Hervorming*, mede in gr. 8vo; noch van die, welke bekend zijn onder den naam van de *Handvesten*; *'t Amsterdams Burger- en Poorterregt*; *Amsterdamsche Secretarij*. JAARBOEKEN, in 3 deelen door mij beschreven. Het verdere van de voornaamste hier boven gemeld, en waar van de Schrijvers bij naamen bekend zijn, zullen wij op hunne bijzondere *Artikelen* omstandiger vermelden.

AMSTELDAM (*Nicolaas van*), leefde omtrent het jaar 1446, en heeft, onder twee bekende Meesters in de Godgeleerdheid, GERARDUS en JOHANNES, 24 Kettersche stellingen van FERRAND weder-

derlegd. Ook is hij bekend, door zijne openbaare twistreden, waar van hij te *Keulen* blijken gaf.

AMSTELDAM, (*Hel of Hervicus van*) die leefde omtrent het jaar 1489, was, even als de bovenstaande, der Godgeleerdheid toegedaan, waar in hij zeer gevorderd was. Ook is hij bekend onder den naam van HERWIJCH GIJSBERSTZOON. In 't jaar 1477 werd hij, door Burgemeesteren van *Amsteldam*, aangesteld, om de bestiering van 't *Bagijnhof* op zig te neemen.

AMSTELDAM (*Hendrik van*), vindt men genoemd, bij *L. Benthem*, in zijnen *Nederlandsche School en Kerkstaat*, bl. 326; doch zonder aanwijzing van eenige bijzonderheden.

AMSTELDAM, (*Alaart* of *Alardus van*); zie ALAART.

AMSTELDAM, (*Johannes van*) deeze moet een bijzonder vriend van WESSEL GANSFORT geweest zijn, wiens Leere hij ijverig voorstond, en, zo min als die, met veele stellingen der *Roomsche* Kerk, weinig ophad.

AMSTELLAND, was voortijds, met het Steedje, daarna de Stad *Amsteldam*, eene bijzondere Heerlijkheid op zig zelve, als niet behoorende aan de *Hollandsche* Graaven, maar aan het geslacht der Heeren VAN AMSTEL. Onder GIJSBERT VAN AMSTEL hebben wij gezien, hoe hij, als deelgenoot aan den moord van Graave FLORIS, het Land had moeten ruimen, en zijne Goederen zien verbeurd verklaaren; als mede, hoe hij, eenige Jaaren te vooren, die Goederen, waar onder ook *Amstelland* behoorde, aan gemelden Graave FLORIS had moeten opdragen, en die weder van hem te Leen ontvangen, om reden van zijn gedrag omtrent den Bisschop van *Utrecht*, door wien hij gevangen werd, omdat hij door geen ander middel zijne vrijheid bekomen kon. (Men zie verder op Bisschop JOHAN VAN NASSOUW.) Het ontbreekt niet aan Schrijvers, die dit voor de bron van den haat van onzen GIJSBERT tegen Graaf FLORIS houden; ook zijn 'er, die hem van de mede bewustheid aan den moord vrijkennen. Na de uitvoe-

ring

ring van dien moord, trok, zo als bekend is, Graaf JAN *Amstelland* aan zig. Deeze, drie jaaren daarna, zonder Kinderen overleeden zijnde, werd gevolgd door Heer JAN VAN HENEGOUWEN, anders gezegd JAN VAN AVENNES, Zusters Zoon van Graave WILLEM DEN TWEEDEN, door wien *Amstelland* geschonken werd aan zijnen Broeder GUIJ of GUIDO VAN HENEGOUWEN, toen Thesaurier van *Luik*, naderhand Bisschop van *Utrecht*. Na den dood van JAN VAN AVENNES, trok zijn Zoon WILLEM, na dat GUIDO overleeden was, in 't jaar 1317, deeze Heerlijkheid tot zig, hegtende die aan HOLLAND.

Hierbij moet worden aangemerkt, dat de oude Geschiedschrijver HEDA zegt, dat Graaf JAN VAN HOLLAND de Heerlijkheden *Amstelland* en *Woerden* aan den Bisschop van *Utrecht* gaf, als die voorheen der Kerke van *Utrecht* ontnoomen waren; en verders: „ Maar Graaf WILLEM, toen zijn Oom Bisschop GUIDO ge- „ storven was, nam de voornoemde Heerlijkheden, door zijnen „ Vader JAN hersteld, tegen regt èn reden naar zig, even als „ waren het zijne erfgoederen geweest, daar ze toen eigenlijk „ aan de Kerke van *Utrecht* behoorden." De oplettende Naspoorder onzer Oudheden, ARNOLD BUCHELIUS, in zijne aantekeningen op HEDA, toont breedvoerig, dat *Amstelland* een Leen van de *Utrechtsche* Kerke geweest is, en dat deeze Heerlijkheid, na den dood van Graaf FLORIS, door geweld aan het Graafschap van *Holland* gebracht is. Onze bekende VELDENAAR zegt mede.

Greef Willem als Biscop Ghye syn oem doot was/ soe nam hie in synre machten die Heerlykheit van Woerden en van Aemstel/ en dwanckse aen Hollant en sette daer syn Baeljuwen en syn Schouten/ en seyden dat die twee Heerlykheyden den Biscop sinen oem ghegheven waren voer syns Vaders erve/ en dat si uit recht van die verraders van Aemstel en van Woerden aan Hollant ghecomen waren.

De *Hollandsche* Schrijvers bekennen wel, dat een gedeelte van *Amstelland* een Leen van *Utrecht* geweest is; maar zij ontkennen het ten opzigt van 't geheel, en ook van *Amsteldam*. Zonder

der ons in een onderzoek van dit verschil intelaaten, konnen wij niet voorbij, de woorden van VOSSIUS, die den tijtel van *Historieschrijver der Staaten van Holland* voerde, hier in te voegen. Deeze *den Zoenbrief tusschen Graaf Floris den Vden en Heer Gijsbregt den IIden, gemaakt wegens het voorgevallene, omtrent 't Slot Vreeland enz.*, voorstellende, zegt: *In 't jaar* 1280 *hebben* Woerden *en* Amstel, *van den Graave vergiffenis bekomen, mids dat ze met eeden alleenlijk beloofden, dat ze hem, noch iemant van zijne nakomelingen, noch ook den Bisschop* (van Utrecht) *eenig ongemak zouden aandoen. Dat ze de bezetting van* Vreedeland *en* Montfoort *aan die van* Utrecht *zouden overlaten, en dat ze voor des Graaven kosten in den oorlog gedaan, zouden bekennen, dat haare Heerlijkheden Leengoederen waren, van de* Hollandsche Graaven, *en indien ze ooit tegen deeze artikelen misdeeden; dat als dan alle Heerlijkheden die ze bezaten, aan den Graave zouden vervallen zijn; en dat Hij*, (Graave), *die dan op dezelve wijze, zo als nu van de* Kerke van Utrecht, zoude ontvangen. De woorden uit den *Zoenbrief*, waar van wij alleen hier eenige bijbrengen, luiden nog sterker:

Voert so hebben wi versekerd en de Heer Arnout onsen Broeder op all onse goed/ ende op all onse land/ ende op all onse Heerschap... ende of wy/ des dat God verren moete/ onse goed verboerden/ soo soude die Grave ende sine Nakomelingen/ dit goed houden te leene van de Stifte van Utrecht/ met anders sinen Thienden/ al uitze land/ ende al onse Heerschap ghehelicke/ ende die Grave die sal doen daer af alsulcken dienst/ als men daer af schuldig is te doen den Stifte/ ende betaelen alsulcken pacht als daer op staat.

Waaruit klaar te zien is, dat hij alle zijne Landen, van den Graave van *Holland*, slegts te Leen ontvangen heeft.

Dus werd *Amstelland* wel van de Graaven van *Holland* aan de Heeren VAN AMSTEL (te vooren eerste Leenmannen) in Leen, doch toen in achter Leen gegeeven; hebbende de Graaven het Leen

Leen of de Beleening aan zig getrokken, maar als eerste Leenmannen der Kerke van *Utrecht*. Deeze zaak naauwer uitteplui-zen, zou ons vervoeren tot bijzonderheden, die den Leezer eerder zouden verveelen, dan van nut zijn. Alleen merken wij dan aan, dat *Amsteldam*, 't zij met regt of onregt, aan het Graafschap van *Holland* getrokken is, en dus met de Graaflijke Domainen beheerscht wordt. Wegens deeze vermenging kan men tegenwoordig de Grenzen en Bepaaling van *Amstelland*, van die van *Holland* niet regt onderscheiden. Over *Amstelland* wordt wel altijd een Baljuw gesteld, maar zijn gezag strekt zig niet zo verre uit, als weleer het rechtsgebied van *Amstelland*. — Dat men, in de Nederlanden, onder den grond veele Boomen, en bijzonder in deeze Veengronden vindt, is eene bekende zaak, en zal op 't Art. BOOMEN duidelijk worden aangeweezen. Aanmerkelijk is het ondertusschen, dat men in *Amstelland* nog hedendaags ontdekt, bijna zestig Roeden aan weêrzijden des *Amstels*, van *Amsteldam* af tot voorbij *Ouderkerk*, na vijf of zes voeten gravens in 't Veen, een onderaardsch Bosch, waar van de grootste, dikste en sterkste Stammen allen naar 't Z. W. omver geslagen liggen, en de kleindere en dunstammige regt over einde staan. Aan sommigen van dezelve heeft men vinden hangen Nooten en andere Vrugten, die nog heel gaaf waren. Breeder strekt zig dit Bosch uit naar *Abcoude*, en is aldaar meest Eiken Hout, zeer taaij en bruikbaar voor de Boeren, die 'er latten van maaken, om de Huizen te dekken. Men gist dat deeze Boomen door eenen zwaaren storm zijn onderste boven gekeerd, ten tijde, gelijk eenigen willen, toen de *Rhijn* bij *Katwijk* gestopt werd. Geloofelijker zoude 't mij voorkomen, dat deeze Boomstorting geschied is, in 't Jaar 1421, en wel in den zogenaamden *St. Lijsbeths Nacht*; want in de groote *Hollandsche Chronijk*, in de 28ste Divisie, Kap. 119. leest men, dat toen alle de Dijken in *Holland*, *Zeeland* en *West-Friesland* inbraken en groote onheilen voorvielen; waar van dit Bosch niet verschoond zal zijn gebleeven. Het was in 't jaar 1400 nog in wezen; daar de gemelde stopping van den *Rhijn* gesteld wordt geschied te zijn in 1169 of 1172. 't Gevoelen van MARTINUS SCHOOK, dat deeze Boomen, even als de Mineraalen, onder den grond zouden ge-

groeid

groeid zijn, is ons, als van alle waarschijnlijkheid ontbloot, te vooren gekomen.

Amstelland wordt, aan de Noordzijde, bespoeld van 't *Y*, waar het tegen over *Waterland* legt. Ten Oosten heeft het de Rivier de *Vecht*, en aan de andere zijde het *Gooijland*. Maar hoe verre het zig ten Z. en Z. W. plagt uitteftrekken, is onbekend, schoon thans de grenzen daarvan, aan dien kant, tegen de Provintie *Utrecht* stooten; ten W. aan *Rhijnland*; ten N. W. aan de groote *Haarlemmer* of *Leidsche Meer*, en de Ambachtsheerlijkheid *Slooten*; wordende door den *Amstel* in twee deelen gescheiden, en aan de Westzijde *Nieuwer-Amstel* genaamd. De grond is gemeenlijk laag, week, moerassig en broekagtig. Dus vindt men 'er geen Bouw- of Zaailanden, maar wel Gras en Veengrond. Onder het nadeelige daar van, mag men plaatsen, dat het, door deszelfs laagte, zeer waterachtig is, en veele kosten aan Water- en Windmolens vereischt. Muggen, zwarte vliegen en rupsen zijn daar in meenigte. Onder het voordeelige telt men deszelfs voortbrengsels van Moesgewas, en de Veenen, wier plassen overvloed van Baars, Snoek, Karper, Braassem, inzonderheid van Paling uitleeveren.

Onder *Amstelland* behooren de Dorpen *Slooten*, *Slooterdijk*, *Amstelveen*, *Ouderkerk*, *Diemen*, met *Diemerdam*, *Loenen* en *Loosdrecht*, waar bij S. VAN LEEUWEN nog voegt, *Legmeer*, *Duivendrecht*, *Waardhuizen*, *Boxtel*, *Ruigewilnis*, *Waver* en *Waverveen*, *Mijnden* en *Oostdorp*, en *Amsteldam* als de Hoofdstad van hetzelve.

Wat de bestiering aangaat, de eerste en voornaamste Persoon, is de Baljuw, welke door de Staaten van *Holland* en *West-Friesland* wordt aangesteld, en tegenwoordig is de Heer en Mr. JOAN GEELVINCK, sedert 1774. Verder twee Dijkgraaven of Hoog-Heemraadschappen, die *Amstelland* betreffen, en waar van de Baljuw van ouds als Dijkgraaf is aangesteld; als het Hoog-Heemraadschap van *Amstelland*, en het Hoog-Heemraadschap van den *Zeeburg* of *Diemer-* en *Muider-Zeedijk*.

Het *Dijkgraaf-* en *Hoog-Heemraadschap* van *Amstelland*, (waar van wij hier spreeken) bestaat in 't bestier der Wateren, die door *Amstelland* in 't *Y* en de Zuiderzee geloost worden. Het

heeft

heeft eene grooter uitgestrektheid dan de Heerlijkheid, waarin de *Baljuw van Amstelland* het Hooge Rechtsgebied oeffent. De tijd der opregtinge van dit *Heemraadschap*, is, even als die van veele anderen, zeer onzeker; maar oude brieven toonen, dat andere Distrikten, buiten de Provintie van *Holland*, al vóór 't jaar 1387 hunne uitwatering door *Amstelland* gehad hebben. In een van die van ALBRECHT VAN BEIJEREN, gegeeven in dat jaar, en waarin ook van *Heemraden* gesprooken wordt, vind men gewag gemaakt van een geschil tusschen de Poorters van *Amstel-dam*, woonende op den *Middeldam*, en de Luiden uit *Afich-doem* in *Amsterlanden* en anderen, die met hen uitwaterden door de Sluizen, in den *Middeldam*; welk geschil aan den Hertog verbleeven was, en door hem vereffend werd. Door dit *Afich-doem* of *Aasdam*, moet men verstaan een Landstreek, ten Oosten de Ambachten *Ouderkerk*, *Waveren* en de *Ruige Wilnis* geleegen, behoorende, gelijk de geheele Proostdij van *St. Jan*, onder 't *Sticht*. Welke Proostdij een groote streek Lands daaromtrent bezit, waar onder behoort *Mijdrecht*, *Thamen*, *Wilnis*, *Westveen*, *Uithoorn*, *Blokland*, *Kudelstaart*, zo verre dit laatste op den *Stichtschen* Bodem ligt, en *Agttienhoven*; alle welke Landen door *Amstelland* uitwateren. Volgens een Brief van Burgemeesteren, Schepenen en Raaden van 't Jaar 1497, en volgens eenen anderen van 't Jaar 1509, raakende de Sluizen op den *Middeldam*, te vinden in den nieuwen Druk der *Handvesten*, bl. 712 en 713, schijnen alle deeze onder den gemeenen naam van de Proostdije van *Mijdrecht* of *Meijert* begreepen te zijn.

Het Collegie van Dijkgraaf en Hoog-Heemraden vergadert gemeenlijk op den eersten Maandag in Maart, Maij, Junij, September en October, of zo dikwils de Dijkgraaf nodig oordeelt het zelve te beschrijven; het heeft zijnen eigen Secretaris en Bode. Zie verder DIEMMERDIJK.

Dit *Baljuwschap* is daar in van de andere *Hollandsche* Baljuwschappen onderscheiden, dat de *Baljuw* in ieder Dorp, met de Schepenen daar van, afzonderlijk het regtsgebied oeffent, uitgezonderd in dat van *Waverveen*, 't welk in 't Crimineele aan den hoogen Regtbank van *Ouwerkerk* onderhoorig is. Schoon wij

het Waterschap van *Amstelland* hier boven als uitgebreid beschreeven hebben, behooren, echter, onder 't Baljuwschap niet meer dan vier Dorpen: *Diemen*, *Ouwerkerk*, *Amstelveen* en *Waverveen*. De Magistraat deezer Stad stelt over ieder Dorp, uit het midden van hun, eenen Ambachtsheer, die de zaaken, het Ambacht bijzonder betreffende, bestiert.

Zie HALMA, en de daar bij aangewezene Schrijvers, als O. DAPPER, *Beschrijving van Amst. cap.* 2. M. WASSENAAR, *Ann. Holl.* p. 181. J. BEKA; VLIEGER, *Oudh.* HEDA, *Hist. Ultr.* A. BUCHEL, *Not. in Heda*; J. VELDENAAR, *Fasc. temp. fol.* 300. COMMELIN, *Amst. fol.* 146, 148. A. MONTANUS, *Beschrijving van Amst.* in *Commelin*, fol. 138. S. V. LEEUWEN, *Bat. Ill. fol.* 216. en verder; *Tegenw. Staat der Nederl.* VIII Deel, bl. 150. *Oudh. van Amstell.* bl. 113. BACHIENE, *Geogr. van Nederl.* A. bl. 641.

AMSTELVEEN, of *Amsterveen*, welk den naamsoorsprong duidelijk aantoont, eene Ambachtsheerlijkheid, zo als wij terstond zien zullen, in 't jaar 1529, en niet in 't jaar 1731, zo als BACHIENE zegt, door koop in eigendom gekomen aan de Stad *Amsteldam*, is gelegen in *Amstelland*. Hoe dit een Leen des Bisschops van *Utrecht*, na 't vlugten van GIJSBERT VAN AMSTEL, geworden zij, is mede reeds onder 't voorige Art. gezegd. Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, als Graaf van *Holland*, enz., verkocht deeze Ambachtsheerlijkheid *Ouder* en *Nieuwer-Amstel*, met al derzelver toebehooren, aan Heer COEN VAN OOSTERWIJK, tot een onsterflijk Erfleen, voor hem en zijne Erfgenaamen, voor omtrent 3100 schilden. Deeze Heer COEN of COENRAAD was de Zoon van WILLEM KUZER, omgebracht door de *Hoekschen*, bij den moord, gepleegd aan ALIJT VAN POELGEEST, zo als op haar Artikel verhaald is.

Het is bekend dat deeze Ambachtsheerlijkheid van *Amstelveen* naderhand gekomen is aan de Heeren VAN BREDERODE: op wat wijze is onzeker, zegt HALMA. Doch zie hier, hoe zij in dat Doorlugtig Huis is overgegaan. Gemelde COENRAAD VAN OOSTERWIJK droeg dezelve, in 't jaar 1402, op aan MARGRETA

VAN

VAN KLEEF, des Hertogs tweede Gemalin. Hier door geraakte, na haar overlijden, haare geheele nalaatenfchap, en dus ook *Amftelveen*, aan haare Moeder, insgelijks MARGRETA VAN KLEEF genaamd, die dezelve bezat tot in 't jaar 1434; in welk jaar HENDRIK VAN BORSSELEN, *Heer van Ter Veer*, uit kracht van aankoop, daar mede verlijd werd. Door het Huwelijk van MARGRETA VAN BORSSELEN met WALRAVEN VAN BREDERODE, kwam *Amftelveen* in dit geflacht. REINOUD, Zoon van WALRAVEN, verkocht dezelve, in 't jaar 1529, aan de Regeering van *Amfteldam*. De oorzaak daar van, zegt HALMA, was, dat *Amfteldam*, nu vrij magtig geworden zijnde, hem geweldige indrang deede, veele zijner Landerijen en Geregtigheden ontnam; de Muuren, Vesten en Poorten, op, in, en door zijne Heerlijkheid leide; de fcheipaalen, naar derzelver wil, veranderde; de wegen, watergangen en dijken afftak, en andere diergelijke dingen meer bedreef. Daar over viel de Heer VAN BREDERODE klagtig aan 't Hof van *Holland*, het welk die van *Amfteldam*, onaangezien de redenen, die zij daar tegen inbragten, bij vonnisfe zou hebben gecondemneerd tot ontruiming, ten voordeele van den klaager. Om dit te verhoeden, werd, door bemiddeling van HILBRAND JANSZOON POTTER, (anders OTTER) Burgemeefter, en HEIMAN JACOBSZOON, Raad der Stad, in onderhandeling van verkoop getreeden, en gegeeven, voor de Ambachtsheerlijkheid, *Amftelveen*, *Slooten*, *Osdorp* en *Slooterdijk*, met de aankleeven van dien, zoo Leen- als eigen goed, zo als het door den Heer VAN BREDERODE bezeten was, de fomma van 3000 guldens in gereeden gelde, en eene eeuwige onlosbaare Rente van 560 guldens jaarlijks, ten laste van de ftad. De opdragt of het verlij gefchiedde eerst in 1531, fchoon de kooppenningen reeds in 't gemelde jaar 1529 voldaan waren, aan gemelden HEIMAN JACOBSZOON, met bewilliging van Keizer KAREL DEN V, als Graave van *Holland*; onder voorwaarde, dat ze zouden verbonden zijn, na den dood van HEIMAN JACOBSZOON, een ander lid van de Vroedfchap der ftad den Keizer voorteftellen, die dan, geduurende zijn leeven, vertoonen zou eigenaar of bezitter daar van te zijn; en op deezen zouden Keizer KAREL en zijne nakomelingen deeze Heerlijkheden verlijden: tot zulke rechten, dienften en leenen, als gemelde

 Heer

Heer REINOUD, en zijne voorzaaten, die gehouden hadden, mids doende behoorlijken Eed. Dit alles geschiedde in 't jaar 1531. —

De Graaf behield aan zig en voor zijne nazaaten de helft, of zulk een deel, als de Ambachtsheeren van *Amstelveen*, *Slooten*, *Slooterdijk* en *Osdorp*, met hem of zijnen Baljuw van *Amstelland*, gewoon waren te heffen en te ontvangen, in alle lijfstraffelijke zaaken en verbeurd verklaaringen van goederen. Daarenboven zouden die van *Amsteldam*, tot erkentenisse van de gunst, dat ze bovengemelde Leenen mogten behouden, aan hem en zijne nakomelingen, als Graven van *Holland*, enz. jaarlijks, op Kersavond, betaalen de somma van 25 Guldens: welke Rente zij evenwel zouden mogen aflossen tegen den penning twintig. Daar bij nog zou de Graaf, of die hem volgden in 't Graafschap, deeze Heerlijkheden, met alle aan en afhangende plaatzen en geregtigheden, zo als die van *Amsteldam* dezelve gekocht hadden van den Heer VAN BREDERODE, mogen naar zig neemen, mits hun wedergevende de Kooppenningen, die zij 'er voor betaald hadden, en hen tevens ontheffende van de Jaarlijksche Erfrente. Alle deeze lasten heeft de Stad *Amsteldam*, in 't jaar 1556, van FILIPS DEN II, als Graave van *Holland*, afgekocht.

Aldus bleef de Stad in 't gerust bezit deezer Ambachtsheerlijkheid, tot in 't jaar 1562, waarin Heer HENDRIK VAN BREDERODE, Zoon van REINOUT, deezen koop in regten poogde te vernietigen. Doch zijn nazaat en Erfgenaam, WALRAVEN VAN BREDERODE, deed, na gemaakte overeenkomst met die van *Amsteldam*, afstand van deezen eisch, en liet het geschil vaaren, onder willige Condemnatie van 't Hof van *Holland*. Dus wierd de Stad in haare beziting en het regt van de Visscherij van den *Amstel* bevestigd.

Dit Dorp, schoon oud, is, echter, fraaij, door den lommer van 't geboomte, waar in het geleegen is, omtrent één en een half uur gaans ten Z. W. van *Amsteldam*. De Kerk staat op een bemuurd Kerkhof, mede met Boomen beplant; welke Kerk pronkt met een aartig spits Torentje, waar in slag en uurwerk is. In dezelve werd, op den 20sten December van 't jaar 1707, het lijk van den bekenden Dichter JOAN VAN BROEKHUIZEN ter aarde besteld.

De

De invoering van de Hervorming schijnt alhier niet zonder beweeging geschied te zijn; want in de Sententien van ALBA vindt men een Banvonnis, tegen eenen CORNELIS VAN AMSTELVEEN; daar in word die te laste gelegd, hem den Kerkplonderaars te drinken gegeven te hebben; den Pastoor voor een verleider van het volk te hebben uitgemaakt, en gezegd, dat, van de klokken, roers en geschut gegooten zouden worden; zie 't vonnis van den 25sten Febr. 1568 bij MARKUS, bl. 68. De eerste Predikant der Hervormden, dien wij hier genoemd vinden, was GERARD PAULI, in 't jaar 1586, wanneer het gecombineerd was met *Ouderkerk*, waar van het gescheiden is 1588. *Amstelveen* behoort onder de Klassis van Amsteldam.

Deeze *Ambachtsheerlijkheid* en het Dorp *Amstelveen* zijn, in voorige tijden, met verscheiden voorregten, door de *Hollandsche* Graaven, beschonken. Diensvolgens voert het vrij halsrecht, en heeft zijn eigen Schout, welke tegenwoordig is de Heer LODEWIJK DE BAS. Deszelfs rechtsgebied strekt zig, ten Noorden, tot aan 't rechtgebied der Stad *Amsteldam*, en is zeer naauwkeurig aangeweezen, door den zinrijken Dichter JAN BAPTISTA WELLEKENS, in zijne *Visschers* en *Jagersgezangen*, toegewijd aan den Heer en Mr. FILIP MOLIWES VAN DER NOOT, en Mejuffrouw BARTA POOL, alwaar hij zig dus laat hooren:

Juist daar de Mijlpaal *staat, uit blaauw arduin gehouwen,*
Die 't Land en Halsrecht scheidt, de Beken en Landsdouwen
Van 't prachtig Amsteldam *en 't nedrig* Amstelveen;
Gelijk van Stam en Naam, maar nu niet lotgemeen;
Juist daar het Landgebouw (Elsrijk) *uit diep Moeras verheven,*
De gantsche Buurt in 't rond zo ver voorbij gaat streven,
Als zig de Popelier heft boven 't lage Riet;

Ten Oosten wordt het door den *Amstel* gescheiden van *Ouwerkerk* en de *Diemermeer*, schoon het ook aan die zijde 't rechtsgebied heeft over de *Outewaaler Polder*, de *Over-Amstel Polder* genaamd, die zig van den *Amstel* tot over den *Diemerdijk* in 't *T* uitstrekt. Ten Zuiden paalt het aan *Tamen*, of aan den *Uithoorn*, en eenige andere Landen in 't *Sticht*; ten Westen

ten aan *Slooten*, *Rijker-Oord* en *Aalsmeer*. Het gansche Ambacht bestaat uit verscheidene Polders, die, volgens de oude Verpondings Lijsten, bevatten 2670 morgen en 766 roeden. *Amstelveen* en *Legmeer* betaalen in de verponding *f* 8967-13-5. Andere bepaalen de uitgestrektheid 4076 morgen. Bekend is het dat veele van deeze Landen reeds voor lang zijn uitgeveend, en nog jaarlijks daar door verminderd worden; schoon hier op, volgens Plakaat van den 23sten Februarij 1607, goede order gesteld is; waar door dan ook de Verponding verminderd is, zijnde de *Bovenkerker Polder* en *Legmeer* genoegzaam geheel verdweenen. In de oude Lijsten stonden 261 Huizen, en in de nieuwe 1167 Huizen en 5 Molens; volgens anderen wel 1400 Huizen, mids men daar onder rekene de Buurten, die onder *Amstelveen* behooren, als aan den *Veendijk*, aan den *Amstel*, *Waardhuizen*, de *Zwaluwe Buurt* en de *Nes*; als ook den *Amstelveenschen Weg*, aan de *Noordammer Brug* en *Hand van Leiden*, de *Veer* en *Amsteldijk*.

Tot het bestier der gemelde Polderzaaken, werd, volgens Octroij van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, van den 31sten December van 't Jaar 1520, een Dijkgraaf- en Hoog Heemraadschap opgerigt, welk, met en benevens het Geregt van *Amstelveen*, bestaande uit den Baljuw en zeven Schepenen, het opzigt zouden hebben over de Dijken, Bruggen, Dijkslooten en andere Polderwerken. Volgens dit Handvest, zouden, van de vijf Landrijksten, vier Heemraaden, en de Oudste der vijf tot Dijkgraaf worden verkooren. De Keizer noemde hun Dijkgraaf en Heemraaden van de Landen en Dorpen van *Amstelveen*; hedendaags schrijft men van *Nieuwer-Amstel*. De verkiezing van deeze geschiedde voorheen door de Rekenkamer der Graaflijkheids Domeinen; doch nu door Gecommitteerde Raaden van de Staaten van *Holland*, op aanschrijving van Burgemeesteren van *Amsteldam*. Het Ampt van Dijkgraaf en Baljuw van Amstelland wordt thans (1781) nog bekleed door den Heer en Mr. JOAN GEELVINCK, Heer van *Castricum* en Vrijheer van *Bakkum*, Oud-Schepen der Stad *Amsteldam*, mitsgaders Baljuw van *Waveren*, *Botshol* en de *Ruige Wilnisse*, sedert het Jaar 1774. De Hoog Heemraaden zijn, wegens *Amsteldam*, een der regeerende Heeren Burge-

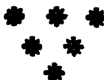
gemeesteren; wegens *Weesp* de Heer ABRAHAM D'ARREST, Burgemeester en Raad aldaar; wegens *Ouwerkerk*, Mr. JERONIMUS NOLTHENIUS, Schout en Secretaris te *Ouder-Amstel*; wegens *Amstelveen*, LODEWIJK DE BAS, Schout aldaar; wegens *Diemen*, Mr. PIETER NOORDBEEK, Schout en Secretaris aldaar; wegens *Waveren*, JAN VAN WICKEVOORT CROMMELIN, Schout en Secretaris van *Waverveen*. Den tegenwoordigen Ambachtsheer van *Amstelveen* en *Legmeer* beschouwt men in den Persoon van den Wel Ed. Groot Achtb. Heer en Mr. PIETER CLIFFORD, Burgemeester deezer Stad, en Bewindhebber der O. I. Comp. de Secretaris is, Mr. GALE ISAAK GALE.

Hunne ED. GR. ACHTB. die Ambagts-Heeren van dit Dorp geweest zijn, zijn elkander dus gevolgd: 1531, HEIMAN JACOBSZ VAN OUDER-AMSTEL; 1541, CORNELISZ SIJBRANDSZ BUIK; 1560, SIMON MAARTEN DIRKSZ VAN DE RUWIEL; 1574, JACOB GERRIT TEBUWSZ; 1579, Mr. WILLEM BARDESIUS; 1604, GERRIT BICKER; 1604, JACOB DE GRAAF; 1624, ANDRIES BICKER; 1652, CORNELIS DE GRAAF.

De negen voorgaande zijn te gelijk Ambagts-Heeren van *Slooten*, enz. geweest: in 1664, Mr. SIMON VAN HOORN; 1667, Mr. LAMMERT REIJNST; 1669, JOHANNES HUDDE; 1704, Mr. NICOLAAS WITSEN; 1717, Mr. HENDRIK BICKER; 1718, Mr. JAN VAN DE POLL; 1746, Mr. JAN SAUTIJN; 1748, Mr. GERARD AARNOUT HASSELAAR; 1766, Mr. GERRIT HOOFT GERRITZ; 1780, Mr. PIETER CLIFFORD.

AMSWEER, een Buurtschap, behoorende tot de Gemeente van *Farmsum*, in *Groningerland*, onder het kwartier van *Ooster Aa*, aan de zuidzijde van de *Fivel*.

AMUDE; zie MUIDEN.



VADERLANDSCH
WOORDENBOEK.

IV. DEEL.

AN—AZ.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK;

DOOR

JACOBUS KOK.

VIERDE DEEL.

AN. — AZ.

TWEEDE DRUK.

MET KAARTEN, PLAATEN en POURTRAITEN.



TE AMSTERDAM, BIJ
JOHANNES ALLART.
MDCCLXXXVI.

VADERLANDSCH

WOORDENBOEK.

AN.

ANASTATIUS, bijgenaamd VELIANUS, was een der eerste Onroomsche Predikanten in *Gelderland*. In de beruchte broedertwisten, tusschen de *Remonstranten* en *Gereformeerden*, word zijn naam dikmaals gemeld, bijzonder door de eersten, die zijne leerstellingen aanhaalen, om daar mede te bewijzen, dat hunne begrippen ten aanzien van de vijf Artikelen, geene nieuwigheden, maar reeds lang te vooren in de Nederlanden geleerd waren. De andere hebben hier op aangemerkt, dat het waar was dat hij een boeksken geschreeven had, onder den tijtel van der *Leeken Wegwijzer;* doch dat dit meer door hem geschied was, om den Roomschgezinden voor de grootste dwalingen des Pausdoms de oogen te openen, als wel om hen tot de Leere der waarheid in alle zuiverheid te brengen. Zij stemmen toe, dat hij daar in het gevoelen, zo als het naderhand door de *Remonstranten* opgevat en verklaard is, bijzonder over de Prædestinatie en den Vrijen Wil des menschen, heeft voorgesteld. Doch zij merken tevens aan: I. dat hij een *Roomsch* Priester geweest was, die de Leere der Kerk alleen om de lompste dwalingen verlaaten had; en in den eersten tijd, bij gebrek aan anderen, als Leeraar was toegelaaten. II. Dat hij geen oordeel genoeg bezat, om alles wel te onderscheiden, en bijna in geene verschilstukken geoeffend was. III. Dat hij niet bestendig was in den Godsdienst, zo als bleek, toen hij door de Inquisitie in hechtenis genoomen werd, hebbende hij zig toen tot eenen schandelijken afval laaten beweegen. IV. Dat hij den *Wegwijzer* niet geschreeven had, terwijl hij in dienst van de Gereformeerde Kerke was, maar na zijnen afval en vlugt uit Nederland naar *Straatsburg*. Zij voegen 'er bij, dat hij omtrent 6 jaaren te *Garderen* gepredikt had, toen hij aldaar, door de Inquisiteurs, werd gevangen genomen, en dat hij zijnen

Wegwijzer heeft uitgegeeven 1554. En nooit (zeggen zij) zullen de *Remonstranten* bewijzen, dat ANASTATIUS, als Gereformeerd Predikant, geleerd of als afvallige geschreeven heeft; ware dit geschied, zeggen zij tot slot, buiten twijffel zou hij daar over, gelijk aan andere geschied is, in 't openbaar gestraft zijn geworden.

Zie *Vertoog der Remonstranten*; *der Kerkendienaaren Tegenvertoog*, pag. 27. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, I. Deel, bl. 16 en 577.

ANASTRO, (*Gaspar d'*) een *Biscaaijer*, die na veel schade door den Koophandel geleeden, en een bankbreuk van twintig duizend guldens gemaakt te hebben, zig gereed toonde, om op beloften van den bloeddorstigen Koning FILIPS van *Spanje*, den Prins VAN ORANJE het leeven te beneemen. Doch, even gelijk veele andere booswichten, te bevreesd zijn om de schenddaad te onderneemen, en na dat zijn Boekhouder ANTONI VENERO het hem geweigerd had, openbaarde hij zijn voorneemen aan een anderen dienaar, JAN JAUREGUI. Deeze rampzalige Jongeling, schoon hij zijn eigen leven verlooren achtte, toonde moeds of liever kwaadaartigheids genoeg te bezitten, om de zaak te onderneemen. D'ANASTRO voorzag hem van een zakboekje met eenige gebedekens, met bijgevoegde belofte, indien hij 'er het leven afbracht, hem te zullen bezorgen een geschrift, waar bij, uit 's Konings naam, aan de Wethouderschap van *Antwerpen* groote gunsten beloofd werden, indien zij hem heuslijk handelden. D'ANASTRO zelve had geen moeds genoeg den dag aftewagten, op welken 't feit zou ten uitvoer gebracht worden; de lafhartige was reeds te vooren, van *Antwerpen*, over *Brussel*, naar *Duinkerken* geweeken. JAUREGUI had, den 16den Maart van 't jaar 1581, aan ANTONI TIMMERMAN, een *Dominikaner* Monnik, die in 't huis van D'ANASTRO gewoon was de Mis te doen, gebiegt, en zijn voorneemen bekend; de Monnik had het gepreezen, mids het niet uit eigenbaat, maar ten dienste der Kerke, des Konings en van 't Vaderland, en, zo als hij 'er bijvoegde, ter eere Gods geschiedde; hem verder verzekerende van de kwijtschelding zijner zonden. JAUREGUI, hier door stoutmoedig geworden, neemt ORANJE, des Zondags daaraan volgende, zijnde den 18den, waar,

zo

zo als hij, met de Edelen, van het middagmaal opftond; zig gelatende, hem een fmeekfchrift aantebieden, fchoot hij hem een Pistoolkogel door het hoofd, die onder 't regter oor inging, en door 't gehemelte des monds, beneden aan het flinker kaakbeen, uitkwam. STRADA zegt, dat de Moordenaar, terftond hier op, naar zijnen degen tastte; doch dat hij, uit vreeze hier voor, of door een onbedachte hevigheid, door eenigen, die den Prins verzelden, met verfcheide fteeken gegriefd, en door de Hellebaardiers voorts werd afgemaakt.

De liefde des Volks voor den Prins bragt *Antwerpen*, op het eerfte gerucht, in de hevigfte wanorde, niet weetende, op wien zij zig zouden wreeken; fchoon de drift bijkans op den Hertog VAN ANJOU en de *Franfchen* ware uitgeborften. Dan, het bericht dat de Prins nog in leeven was, en dat men hoop had hem te behouden; de ontdekking gedaan bij den Moordenaar, door den Heer VAN ALDEGONDE; de tijding, dat JAUREGUI, de knegt van D'ANASTRO, de daader was: dit alles deed de woede niet weinig bedaaren. VENERO en TIMMERMAN werden in hegtenis genomen; en na dat het Lijk van JAN JAUREGUI gevierendeeld was, ontvingen zij beiden hunne ftraffen. Maar D'ANASTRO had zijn vlugt met zo een welberaaden overleg genomen, dat hij niet te achterhaalen was; fchoon de bewustheid van zijne euveldaad hem zo beteuterd maakte, dat hij aan een Trommelflager, die hem van *Duinkerken* naar *Grevelingen* geleidde, in plaats van een Dukaat, wel dertig dubbele *Spaanfche* Piftoletten vereerde. 's Prinfen wonde, die men in 't eerst gefchouwd had van geen groot belang te zijn, werd naderhand gevaarlijker, door 't ontfpringen van de Kropader. Door de uitvinding en raad van LEONARD DE ASTI, Lijfarts des Hertogs VAN ANJOU, werd de bloedftorting geftuit, en de Prins eerlang van zijne wonde geneezen.

D'ANASTRO, die rekening op zijn beftoken fchelmftuk gemaakt had, werd 'er te meer in bevestigd, door het geloof, dat de Hertog aan 's Prinfen dood gaf; de eerfte beroemde 'er zig alomme op als de aanvoerder; en de andere toonde zijne blijdfchap, door zijne brieven, die hij aan de Magiftraaten van verfcheiden Steden afzond, met aanbieding van zijne hulpe, tot verkrijging van genade bij den Koning, vermids hij vertrouwde, dat zij, nu de aanftooker, (dus noemde hij ORANJE) overleeden was, de oogen

zouden openen. D'ANASTRO zelf ſchaamde zig niet, dergelijke brieven aan den Admiraal TRESLONG en den Scheepshopman DROOGE te zenden; aan TRESLONG voegde PARMA 'er de zijnen bij. Zo verre was 't 'er af, dat zij hier mede hun doel bereikten, dat veeleer hun gedrag langs hoe haatelijker, en de liefde tot ORANJE des te grooter werd; ja D'ANASTRO, naderhand overal zijn heul zoekende, kon naauwlijks iemand vinden, die de vriend van zo een ſchelm wilde zijn. Dit ſchelmſtuk is, buiten de Historien, ook in de Penning-Kabinetten vereeuwigd, door eenen Penning, waar op, aan de eene zijde, verbeeld is de *Biskaaijer*, daar hij den Prinſe eenen kogel door 't hoofd ſchiet, binnen dit omſchrift: PRODITIONE NON ARMIS AGITUR, d. i. MEN HANDELT DOOR VERRAAD, NIET MET WAPENEN; aan de andere zijde ziet men den *Spaanſchen* Koning, uit misnoegen, dat de ſlag gemist was, met den voet op den grond ſtampende: zij zijn verzeld van eenen Raadsheer en Lijfwacht, van boven door 's Hemels plagen overſtort wordende, binnen den rand deeze woorden: PRODITOR TANDEM LUET, 1582. d. i. DE VERRADER ZAL EINDELIJK BOETEN. Zie verder WILLEM DE I.

VAN MEETEREN, fol. 107. enz. HOOFT, fol. 814, 815 en 816. BOR, XVII. Boek, fol. 15 enz. *Reſol. van Holl.* van 21 Maart, 3 April, enz. VAN LOON *Penningk.* I. Deel, fol. 315.

ANDEL, een Ambachts-Heerlijkheid met twee Dorpen, gelegen in 't Land van *Altena*, die te ſamen éénen Regtbank hebben; ook zijn ze te ſamen in de Verponding omgeſlaagen, en men vindt in de jongſte Quohieren aangetekend 692 Morgen en 200 Roeden, die, in de oude, niet hooger begroot worden dan 459 Morgen en 200 Roeden; in de Lijst der Huizen van 't jaar 1632, telt men 'er tien minder dan in 1732, waarop 101 voor beide Ambachten gebracht zijn. De beide Dorpen, hier onder behoorende, zijn *Op-Andel* en *Neder-Andel*, ſchoon door de bewooners *Op-* en *Neer-Eil* genaamd. Beiden zijn zeer vermaaklijk gelegen aan den Dijk, vijf kwartiers ten Oosten *Woudrichem*, en even zo verre ten N. Westen van *Heusden*; beiden worden door één Predikant bediend, in de Kerk van *Op-Andel*, zijnde de andere geheel vervallen. De Kerk van *Op-Andel*, mede zeer oud,

oud, is voorzien met een laag spits Torentje. In het Kerkelijke behoort het onder de Klassis van *Gorkum*. De Eigenaar van deeze Ambachtsheerlijkheid is de Heer PIETER SCHARP, Heer in 't *Munnikeland*, enz.

ANDELST en ZETTEN, twee Dorpjes, nabij elkander geleegen, een weinig beneden *Valkenburg*, in de *Overbetuwe*. Toen, in het Jaar 1574, geheel *Gelderland*, met het Graafschap *Zutphen*, gesteld was op een belasting van 75000 guldens, droeg daarin 't Kwartier van *Nijmegen* 24342 guldens, en de *Overbetuwe*, als een der zes verdeelingen van dat Kwartier, 3896 guldens; en dit Dorp, als een van de 24 of 25 van dit gedeelte, 97 guldens 3 stuiv. 1½ penn.; het stond dus gelijk met *Doornik* en *Rossum*. Dit *Andelst* of *Andelt* draagt ook wel den naam van *Aalst*, doch moet wel onderscheiden worden van *Aalst* in de *Bommelerwaard*, in 't I. Deel, bl. 26 gemeld. De Kerk van *Andelst* heeft een sierlijken Toren, die van een tamelijke hoogte en fraai van gedaante is.

ANDERWIJK, een Adelijk Huis in de Provintie *Zeeland*, ten Zuiden van 't Dorp *Kouderkerk*, op den weg naar *Vlissingen*.

ANDLA, (*Godefried*) gesprooten uit het geslacht van dien naam, gebooren te *Ried*, in *Friesland*, daar hij ook Pastoor is geweest. Het waereldlijk gewaat verlaaten hebbende, begaf hij zig in 't *Klooster* te *Lidlum*, en werd, om zijn deugdzaam leeven, bevorderd tot Opzigter over de Kerk te *Berlikum*. Naderhand, als de veertiende Abt van *Lidlum* gewijd zijnde, herstelde hij de Kerk in fraaijer gedaante, dan ze vóór den brand geweest was. Als de Monniken van *Ludinga Kerk* en van *Bloemkamp*, om dat hij de zijde der *Verkoopers* was toegedaan, en zij die der *Schieringers*, de wapenen tegen hem opgevat hadden, en ondersteund werden door SJERP ADELEN, wierf hij, niet zonder groote kosten, krijgsvolk; en na dat hij zig gewapend had, nam hij, alvoorens zijne magt te beproeven, de voorzigtigheid te baate; hier door, als ook door de tusschenkomst van goede mannen, vereffende hij het geschil, en overleed kort daar na, in 't jaar 1347.

Zie SCHOTANUS, *Friesche Hist.* bl. 175 en 176. F. SJOERDS, *Friesche Jaarboeken*, III. Deel, bl. 332. *Kerkl. Oudh. van Friesl.* II. Deel, bl. 177.

ANDLA, een Staate in *Friesland*, tusſchen *Ried* en *Boer*, onder de Grietenij *Franekeradeel*.

ANDLO (*Petrus van*), is een verzierde naam, waar onder de *Carteſianen*, of navolgers van CARTESIUS, of één van hun, welke een Nederlander was, zig in 't jaar 1670 verborg, om tegen de Verhandeling, *de Abuſu Philoſophiæ Carteſiane vitando in Rebus Theologicis & fidei*, te ſchrijven. SAMUEL MARESIUS, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, was de Schrijver dier verhandelinge, en had dezelve, in 't jaar 1670, uitgegeeven, om aan de Proteſtantſche Kerken de onheilen te vertoonen, die men te vreezen had, zo men toeſtond, dat de gevoelens van DES CARTES, uit de Schoole der Filoſophie, in die der Theologie overgingen. Eenige maanden daarna zag men een geſchrift uitkomen, genaamd: PETRI AB ANDELA, *Batavi*, *ſpecimen Confutationis Diſſertationis de Abuſu Philoſophiæ Carteſianæ*. Nooit zag men eene wederlegging, in vinniger en ſcherper ſtijl geſchreeven; wordende daar in MARESIUS op een zeer onheuſche wijze behandeld: doch hij bleef zijn partij niet ſchuldig; zijn wederantwoord volgde wel haast, onder den naam van *Vindiciæ Diſſertationis*. 'Er zijn geene lasteringen bekend, die hij zijnen onbekenden vijand niet toevoegde. Hij behandelde hem als een onbekenden Socinian, een Spinoſist, een Godloozen, een Onchrist, en een Atheist. Waarop van den zogenaamden ANDLO weder een tegenſchrift volgde. Was deeze, in zijn eerſte geſchrift, door gramſchap vervoerd, hij was 't niet minder in het tegenwoordige: ſchoon in dit meerder ſcherts onder den ernst vermengd was. Hij ontkende ten hoogſten, dat hij SPINOSA kende, of zijne gevoelens goedkeurde. Dit geſchrift kwam den Hoogleeraar, den 19den December 1670, in handen, en werd met zo veel ſpoeds beantwoord, dat het reeds den 3den Januarij voltooid was. Men vond daar in eene zonderlinge uitdrukking; zeggende MARESIUS, dat hij dien *Plug* niet verder antwoorden, maar zig niet onttrekken zou, om tegen een eerlijk man te ſchrijven, die zijnen naam durf-

durfde noemen, en voor de waarheid uitkomen; waar in hij ook woord hield, laatende het volgende schrift van ANDLO onbeantwoord. En hier mede eindigde deeze hevige pennestrijd. MARESIUS heeft nooit den regten man konnen ontdekken; eerst beschuldigde hij een Schoonzoon van COCCEJUS, doch verzogt dien naderhand om verschooning. Zie BAYLE.

ANDREAS CANTER; zie CANTER. (*Andreas*)

ANDREAS KUIK; zie KUIK (*Andreas van*) XXV Bisschop van *Utrecht*.

ANDREAS VAN OOSTENRIJK, Zoon van FERDINAND, Broeder van Keizer MAXIMILIAAN, Kardinaal der *Roomsche* Kerke. Terwijl de Aartshertog ALBERTUS VAN OOSTENRIJK, (voor heen mede Kardinaal) naar *Spanje* was vertrokken, ter afhaaling van zijne bruid d'Infante ISABELLA CLARA EUGENIA, om met haar, in plaatse van Landvoogd in schijn, Heer der *Spaansche* Nederlanden te worden, wierd deeze door hem tot zijnen plaatsbewaarder, in 't voeren van 't bewind, aangesteld, en Don FRANCISCO DE MENDOSA, of Admirant van *Arragon*, als Bevelhebber over de Krijgsmagt. 't Eerste, dat de Admirant verrigtte, was, dat hij, op order van den Kardinaal ANDREAS, met het Leger over de *Maas* trok, en voor *Orsoij* zich vertoonde, in 't land van *Kleef*, met oogmerk om het geen lang aan 't *Spaansche* Hof besloten was, te werk te stellen: te weeten, vermids de Hertog van *Gulik*, *Berg*, en *Kleef* zig zonder kinderen bevond, en dus na zijn overlijden, die Hertogdommen stonden te vallen in handen van *Protesteerende Duitschers*, zig meester van dezelven te maaken, zonder daar toe eenig regt te hebben, dan dat van belang en de welgelegenheid van dezelve. Om zulk eenen inval in 't *Duitsche* Rijk, dat onzijdig was, eenen glimp te geeven, werd, van de zijde der *Spanjaarden*, uitgestrooid, dat zij deeze landen, voor 't overrompelen der Staatschen, moesten beschermen; 't welk de *Spanjaarden* met schoonschijnende redenen zochten goed te maaken. Hier tegen gaven de Vereenigde Staaten een verweerschrift in 't licht. Graaf HENDRIK VAN DEN BERG deed, uit naam van ANDREAS, een redenvoering, vermengende de Euveldaaden der *Spanjaar-*

den met het gedrag der Hollanders; dan de *Duitsche* Vorsten beantwoordden hem mannelijk. Onder dit voorwendsel trok de Admirant, in 't laatste van 't jaar 1598, door 't Vorstendom *Gulik*, in 't Land van *Kleef*, trok bij *Orsoij* over den *Rhijn*, en viel in 't Vorstendom *Berg*. De gruwelijke moorderijen en rooverijen, die hij aldaar aanrechtte, ziin te wel bekend om ze hier te herhaalen. Hij, merkende dat de *Duitsche* Vorsten zig tegen hem begonnen te wapenen, schroomde in ernst hun aftewagten: derhalven maakte hij zig van daar, en keerde naar Nederland. Zijne verrichtingen aldaar zullen wij zien op 't Art. SINT ANDRIES-SCHANS. In de maand September des jaars 1599 kwam de Aarts-Hertog ALBERTUS, met zijne Gemalinne ISABELLA, in de *Spaansche* Nederlanden, en werden beide te *Brussel* prachtig ontvangen: waarop de Kardinaal zig weder naar *Duitschland* begaf, na dat hij bijna een jaar 't gebied in handen gehad had. Van *Duitschland* trok hij naar *Italie*, en overleed aldaar in 't jaar 1600.

Zie VAN MEETEREN, bl. 410—463; BOR, *Nederl. Hist.* DE GROOT, *Jaarboeken*, fol. 389, 390. enz.

ANDREAS, (*Cornelius*) geboortig van *Stavoren*, en naderhand Organist binnen *Harlingen*, heeft zig, onder de *Nederlandsche* Historieschrijvers, eenen naam gemaakt, door zijne *Friesche* Kronijk, of liever door het aanhangsel op die van OCCO en VLIETERP, bij welke zijn geschrift gevoegd, en daar mede allereerst in 1597 in folio gedrukt, en naderhand te *Leeuwaarden* in 4to herdrukt is. SUFFRIDUS PETRI prijst deeze geschriften hemelshoog; doch UBBO EMMIUS velt 'er een geheel ander oordeel over: hij zegt, dat het Schrijvers zijn, zonder eenigen naam of gezag, wier ongeloofwaardigheid van zelfs in 't oog loopt. Wij kunnen 'er bijvoegen, dat ze zaaken verhaalen, die ten eenemaal niet alleen wonderlijk en ongelooflijk schijnen, maar ook zulke, waar van men bij geloofwaardige Schrijvers geen woord gemeld vindt. Deeze ANDREAS overleed te *Harlingen*, in 't jaar 1589.

ANDREAS, (*Tobias*) Hoogleeraar in de Historien en Griekfche Taalen, op de Hooge Schoole te *Groningen*, was gebooren te *Braunfels*, in 't Graaffchap *Solms*, den 19den Augustus 1604. Zijn Vader was Hofprediker van den Graave VAN SOLMS, en Inspec-

ſpecteur der Kerken, onder dat Graaflijk bewind behoorende. Zijne Moeder was eene dochter van den beroemden Hoogleeraar PISCATOR, te *Herborn*, in 't Graaffchap *Nasſou*. Deeze TOBIAS leide aldaar den grond zijner ſtudiën, en oeffende zig ook in de Filoſophie; van daar ging hij naar *Breemen*. In 1628 keerde hij naar zijn Vaderland te rug, en vertrok; na een kort verblijf, naar *Groningen*. Geduurende eenigen tijd gaf hij aldaar bijzondere lesſen in de Filoſophie, werd 'er eerst onderwijzer van de kinderen van den Hoogleeraar ALTING, en daarna van een *Poolſchen* Prins. In 't jaar 1634 werd hij, in plaats van JANUS GEBHARDUS, die in de Griekſche Taal aldaar geleerd had, aangeſteld; welken post hij, tot aan zijnen dood, met veel ijver waarnam, en overleed den 17den October 1676. Hij was aldaar ook bevorderd tot Bibliothecaris en Hoogleeraar in de Historien. ANDREAS is bekend geweest als een groot vriend van DESCARTES. CLAUBERGE werd, door zijn toedoen, insgelijks tot die denkwijze overgehaald; dat een groote overwinning voor die Partij was. ANDREAS zelf heeft ook geſchreeven tegen REVIUS, in 't jaar 1653, en ſtond, in 't geeven van Lesſen in de *Carteſiaanſche Filoſophie*, dezelve zo lang voor als het zijne krachten toelieten. 's Mans Afbeelding is door, LAMSWEERDEN, in 't Koper gebracht.

Zie *'t Leeven der Groninger Hoogleeraaren*.

ANDREAS VALLERIUS; zie VALLERIUS (ANDREAS).

ANDREE. (*Joachim*) Van de twisten, die in de Provintie *Friesland*, in de jaaren 1625 en 1626, ontſtaan waren, hebben wij reeds eenig verſlag gegeeven, op 't Artikel van AILVA, (DOUWE VAN) en daar bij gezegd dat het misnoegen op de Regeering aldaar aanhield tot in 't jaar 1635; wijzende voorts den Leezer op 't Art. ROORDA. Hier ter plaatſe, echter, hebben wij gelegenheid, dezelve in hunne waare gedaante voorteſtellen, volgens de Propoſitie van den Heere ANDRÉE, die nevens de Heeren HARINXMA, DOIJEMA, SANDE, JONGSTAL en SCHOONENBURG, als Gecommitteerden van *Friesland*, zig in den *Haag* bevond, aan hunne Hoog Mog. gedaan, in 't jaar 1634; zijnde van inhoud als volgt:

Hoog Mogende Heeren!

„ Sijn genade Graaf *Hendrik van Nassau*, en Stadhouder in Friesland, Groningen en Omlanden, mitsgaders van de Landschappe van Drenthe, heeft ons gelast in uwe Hoog Mog. Illustre vergadering te verschijnen, ende dezelve na Presentatie van zijnen onderdanigen dienst, en wenschinge van eene langduurige, voorspoedige Regeeringe, ter eere Gods en de welstant deeser geunieerde Landen, met alle behoorlijk Respect, en eerbieding te vertoonen, hoe dat sijn genade seer *smertelijk* en tot groote droeffenisse zijn ter hand gekomen, Uwer Hoog Mog. *twee* diversche Resolutien, den eene van den 13den Maij 1633, bij dewelke het uwe Hoog Mog. gelieft heeft te ordonneeren, dat de Acte bij haare Vorstelijke Doorluchtigheid, mijnen Heere de Prinse van Oranje, aan Kapitein *Jan van Renesse*, als Kommandeur tot *Koeverden* verleend, bij provisie zal stand grijpen, en dat dezelven vooreerst aldaar zal kommandeeren, met last aan de kapiteinen, aldaar Guarnisoen houdende, dat zij de gemelde *Renesse*, als kommandeur, zullen houden respecteeren, gehoorzaamen. De anderen van den 12den jongstleeden, waar door de Kapitein *Johan Polman*, bij Acte van zijn genade tot Kapitein over dezelve Fortresse gesteld, van zijn Kapiteinschap werd gedeporteert, en het zelve vacant en impretabel verklaard, om bij hooggemelde haare Vorstelijke Doorluchtigheid vergeeven te worden. Voorts den Fiscaal van de Generaliteit geauthoriseert, gedachte *Polman* Proces te maaken, gelijk dan ook, conform deeze laatste Resolutie, door den Fiscaal van den Generaalen Krijgsraad citatie op den gemelden *Polman* uitgebracht, en hem tot Coeverden op den 16den Julij geinsinueert is.

„ Welke twee voorschr. Resolutien, buiten eenige voorgaande kennisse van sijn genade genomen, op een Militair persoon, van zijn gouvernement, of die wel directelijk slaan op *Anthonij Polman*, zo werd nogthans, bij reflexie zijn genade zelve, daar door ten hoogsten geraakt, invoegen, dat indien deeze Resolutien, zouden komen effect te sorteeren, (gelijk zijn genade vertrouwt van neen,) niet alleen *Polman*, daar door geruineerd, maar ook om (behoudens U Hoog Mog. goede gratie) vrij te spreeken, zijn genade zelve in 't goed recht, dat hij vertrouwd

tot

tot bestellingen van 't Guarnisoen en kommando in Coeverden te hebben merklijk geprejudiceert, en voorts, in zijn respect en gezag ten uitterften zoude gekwetst worden.

„ Om welke redenen zijn genade zig niet anders kan imagineeren, als dat op sinister en valsch aanbrengen, van kwaadwilligen, van de twee voorsz. Resolutien, tegen Kapitein *Polman sub* en *obreptive* zijn te weege gebracht, vastelijk vertrouwende, indien 't U Hoog Mog. gelieven zal (gelijk wij mids deezen zeer ootmoedig verzoeken) zijn genade, een geduldig en goedwillig oor te verleenen, dezelve na haare hooge wijsheid en gewoonlijke discretie, mitsgaders haare ijver tot handhaving van goede Politie en Justitie, van der zaaken gelegenheid beter geinformeerd zijnde, komen te geloven, dat gemelde *Polman* ten onrechte van moetwillige ongehoorzaamheid tegens U Hoog Mog. bevelen is beschuldigd, nademaal hij buiten ordre van zijne genade (onder wiens gebied hij onmiddelijk is staande) niet en vermag zijn aanbevolen Charge aan iemand anders aftetreden.

„ Om dan U Hoog Mog. kortelijk te demonstreeren, het recht dat sijne genade sustineert te hebben, tot bezetting van Steden en Fortresfen, van zijn Gouvernementen, met advis van de Heeren Staaten of Gedeputeerden derzelven, en in specie van de Fortresfen van Coeverden, met den aankleeven van dien. Zo heeft zijn genade van 't begin zijner Regeeringe, altoos verstaan en verstaat als noch, zulks niet alleen te vermoogen, maar ook volgens zijn beswoorene commissie, instructie, daar toe verpligt te zijn. Dat ook zijn genade of de Heeren Staaten, die hem deezen last hebben opgedraagen, sulks doende, daar mede geen nieuwigheid in te voeren, maar in tegendeel, hier in volgenden den regel en 't Exempel van U Hoog Mog. zelfs en van de Heeren Staaten van de andere Provintien, die van het beginsel van de Unie af aan, ja zelfs uit krachte van de nadere Unie van *Utrecht*, den bijzondere Gouverneurs van de Provintien, zodanige magt ende Authoriteit opgedraagen hebbende, dat zonder haare kennisse en advis de Garnisoenen, van hunne Regimenten, niet besteld mochten worden, als blijkt uit het zevende Art. van gemelde nadere Unie, alwaar in duidelijk gezegd word: *dat de frontiersteden zullen gehouden wesen te ontvangen al zulk guarnisoen als de geunieerde Provintien goedvinden*, *en hun lieden bij* ad-

advijs van den Gouverneur van de Provintie daar het Guarnisoen geleid zal worden, ordineeren zullen.

„ Welk point van de Unie is gefondeerd, op de oude ordonnantie en forme van Regeeringe, in de Nederlanden gebruikelijk, na de welke elk Gouverneur Kapitein Generaal in syn Provintie over al het Krijgsvolk daar in komende, en den last hem van den Gouverneur Generaal toegezonden, door zijne subalterne officiers placht te verrichten, en elk zaake te beveelen aan zulke persoonen, die hij daar toe bekwaamst achtte, gelijk deeze ordre tot grooten dienst van den lande, altoos is gepractiseerd, al van dien tijd af aan dat de Provintien van Gelderland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Groningen en Omlanden, onder de Regeering van KAREL DEN VDEN, met den anderen geassocieert en in een Corps verbonden zijn, so ten tijde van 't Gouvernement Generaal, van de Hertoginne van Parma, en voor haar tot den aanvang der troubelen.

„ Bij welke forme van Regeeringe de Provintien, het jok van Spanje hebbende afgeworpen, en de souverainiteit aangenomen hebbende, in 't bestellen van eenen Gouverneur Generaal ende bijzondere Gouverneurs van de respective Provintien verbleven zijn; en als de Graave van *Leijcester* misbruikende zijne magt, van Gouverneur Generaal en de bijzondere Gouverneurs, (die doemaals waren, *Graaf Maurits van Nassau*, *Adolf van Meurs en Nieuwenaar*, en *Graaf Willem van Nassau*), merklijk in haar recht en magt tastte, met aanstelling van nog andere particuliere Gouverneurs over eenige steden en sterktens van haare Gouvernementen, en dat buiten derzelver weten en Consent, als tot *Deventer*, in de Schans voor *Zutphen*, poogende het zelve nog in verscheidene andere plaatsen meer te doen; zo hebben U Hoog Mog. voorziende de prijkelen, en inconvenienten, die daar uit te wachten stonden, gemelde Graave daar van ernstelijk vermaand, en gewaarschouwd, hem te gemoet voerende, dat de Graave van Nieuwenaar (dit zijn sijn eigen woorden) Gouverneur van Overijssel en bij gevolge van Deventer was, en dat tot nadeel van zijn gebied geene andere Gouverneurs van dezelve Provintie, tegen de oude manieren behoorden, of mochten worden aangesteld.

„ Van gelijke als de voornoemde Graaf van Leijcester, omtrend

trend den zelven tijd zekeren Engelschman Milord Nort, kommisfie gegeeven hadden om binnen Harlingen, in Friesland te kommandeeren, tot dien einde eenige Engelfche Kompagnien derwaard zendende, met patenten, om binnen dezelve ftad garnifoen te houden, hebben niet alleen de Staaten van Friesland, met Graaf Willem van Nasfau, haaren Stadhouder zig daar tegen gefteld, vertoonende dat het haare Provintie zeer nadeelig, en tegens het oude gebruik zijn zoude, van eene Provintie twee Guarnifoenen te maaken, maar hebben ook de Heeren van de Raaden van Staate eene waarfchouwingsbrief, aan de Staaten van Friesland gezonden, om op de ftad Harlingen wel te letten, handelende door hulp haars Stadhouders, met de kapiteins daar in leggende, om hen lieden voortaan te erkennen, gelijk zij doch, volgende de oude forme van Regeeringe, in de Nederlanden fchuldig waren den Stadhouder als Kapitein Generaal over al het krijgsvolk in Friesland te kennen en te gehoorzaamen, zulks dat de voorn. Milord Nort zonder iets te verrigten, weder heeft moeten vertrekken.

„ En na dat uit deeze handelingen van Leijcester, zulke droevige vrugten door het verraderlijk overleeveren, van de Schans voor Zutphen, en de ftad Deventer met veel andere zwarigheden waren gevolgd, met wat ijver en ernst U Hoog Mog. mitsgaders de Heeren Staaten van eenige bijzondere Provintien, die het ftuk van de Authoriteit der Particuliere Gouverneurs doenmaals hebben behartigd, blijkt klaar uit zo veele publieke Actens, Misfiven, Remonftrantien en Refolutien hier op genomen, onder anderen, uit U Hoog Mog. Misfive aan den Graave van Lejcester van den 4den Feb. 1587. Item uit de Remonftrantien van mijne Heeren de Staaten van Holland en West-Friesland, van den 3den Augustij en den 16den October van dat zelfde jaar, dewelke alfo die U Hoog Mog. ten besten bekend, ook in openen druk uitgegeeven, en in alle mans handen zijn, zullen U Hoog Mog. met het onnodig recit derzelver den tijd niet beneemen, dewijl nogthans de voorn. Remonftrantie, van den 16den October 1587 ten aanzien van 't tegenwoordig fubject zeer pertinent en Remarcabel is, zullen dezelve eene voor alle allegeeren, in de formeele woorden voor zo verre, die hier op ftaan infereeren.

„ Dat men het volk van Oorloge (zeggen haar Gr. Mog.) niet zou-

zoude stellen onder den Eed van Obedientie van de Gouverneurs van de Provintien en haare Luitenanten, 'is directelijk, tegens de Authorieteit en 't recht van de Gouverneurs van de Respective Provintien strijdende, gemerkt dezelve Gouverneurs van alle ouden tijden geweest zijn, en nog syn Kapiteins Generaals van de Provintie of Provintien van haare Gouvernementen en staat tot haare lasten, al het geen de verseekeringe, beswaarnisse, en Conversatie van dezelve Provintien, Steden, Forten en Havenen van dien aangaat, en namentlijk 't veranderen, vermeerderen, verminderen, van de Garnisoenen na de nood vereischt.

„ En Allegeerende de redenen van dit sustenu, continueeren Hare Gr. Mog. haar propoost met deeze navolgende woorden:"
„ Hoe ware het nu mooglijk (zeggen zij) dat een Gouverneur Kapt. Generaal van een Provintie, zijn voorschr. Authorieteit, ampt en staat zoude konnen uitvoeren, indien 't volk van oorloge, leggende in de Provintie, hem tot gehoorzaamheid niet zouden wesen verbonden?

„ Dit is even het zelfde, dat zijn genade onze Heer Principaal tegenwoordig sustineert: want hoe is 't mooglijk dat zijn Genade zijn Ampt, staat en gezag over 't Garnisoen en de Fortresse van *Coeverden*, zoude konnen maintineeren, of voor de verzeekering en bewaaring derzelver plaatzen konnen Exerceeren, indien eenig volk van oorlog, en principaal de kommandeur, van eens anderen gezag en gehoorzaamheid zoude af hangen? Ja hare Gr. Mog. gaan in de voorn. Resolutie nog verder, wel duidelijk zeggende: „ dat de voors. hooge authoriteit van de bijzondere Gouverneurs onverminderd blijft den Prince van 't land of zijnen Generaalen Gouverneur in de provintie, van haare Gouvernementen, zelver present zijnde 't geen sommige voorstellen (*dit zijn de eigen woorden*) dat bij tijden van oorloge 't gezag van de Gouverneurs, van de Provintien, niet precieslijk onderhouden, immers niet als den Prince of Gouverneur Generaal, zelfs present in de Provintie is; 't zelve zal niet bevonden worden in de Nederlanden in gebruik te zijn.

„ De Heeren Staaten van Overijssel hebben dit voorschr. recht van de Stadhouders der respective Provintien mede voor een vasten en onwederspreeklijken regel gesteld, als dezelven in 't jaar 1592 geduurende de belegering van *Coeverden*, door den Heer Lam-

Lambert van der Cuijlen, Burgemeester tot Zwol, hebben aangehouden, dat indien door Gods genade *Coeverden* mogte veroverd worden, en de bewaaring daar van mogte geschieden bij zijne Exellentie van Oranje, als haarlieder Stadhouder, presuponeerende dat Coeverden onderen aan Overijssel, en daarom de bezetting van 't voorschr. Fort moest staan ter Dispositie des Heeren Stadhoudets van dezelve Provintie, zijnde doenmaals om dezelve redenen, de bezettinge en 't Commandement in *Hasselt* Hoogged. zijn Excll. van Oranje, als Gouvern. van de Provintie Overijssel toegestaan.

„ Naderhand zijn U Hoog Mog. in de maxime van dit regt en authoriteit van de bijzondere Gouverneurs te maintineeren geenzins veranderd, maar hebben om dezelve hoe langer hoe meer te stijven en te straffen geenen Gouverneur Generaal over de gezamentlijke Provintien weder aangenomen, hebbende alzo de bijzondere Gouverneurs in hun recht en Gouvernementen, die zij doen ter tijd bezaten zonder wijdere disputen gerustelijk gecontinueert, en zijn voorts door de Commisarisfen van U Hoog Mog. over haar nieuwe Gouvernementen, in 't zelve recht gestabileert, gelijk zulks blijkt uit de Kommisfien aan zijn Excell. Prins Maurits gegeeven, als hij, door 't overlijden van Graaf *Adolf van Nieuwenaar* in den jaare 1589, in deszelfs Gouvernement van Gelderland, Utrecht en Overijssel is komen te succedeeren, insgelijks uit de kommissie bij U Hoog Mog. aan zijn genade Graaf *Willem van Nassau*, over het Gouvernement van de stad Groningen en de Ommelanden, den 22sten Junij Anno 1595 verleent, en (om te komen tot het subject daar van hier de kwestie is) over 't Gouvernement, van 't Landschap *Drenthe* van den 25sten Augusti 1596, bij welke kommissie U Hoog Mog. welgemelde Heere Graaf verordenen, stellen en comitteeren tot Gouverneur Generaal van 't Landschap Drenthe en de sterkten daar in gelegen, (nu waren daar ten tijde deezer Commissie geen andere sterktens dan Coeverden) gevende hem volkomen magt, gezag en zonderling bevel van 't voorschr. Gouvernement, voortaan te houden, exerceeren en bedienen, en de Ingezetenen van dien beschutten en beschermen, van alle forse kracht, overdaad, van geweld; Item tot beswaernisse en de verzekerheid van die ster-

sterkten daar in gelegen, goede wacht te doen houden, bij dage en bij nachte, en daar toe te bedwingen alle die geenen, die 't behooren zal, goede regelen van Krijgs-Discipline te onderhouden, alle naerstigheid aantewenden, ten einde de sterkten van 't voorschr. Landschap behoorlijk met proviand en munitie van oorlog voorzien, en de Fortificatien behoorlijk bevorderd mogen worden; eindelijk word aan alle Oversten, Colonellen, Ritmeesters, Hoplieden, enz. binnen 't voorschr. Land van Drenthe zijnde, of daar namaals komen zullen, geordonneert en bevolen, dat zij den voorschr. Heere Graave voortaan kennen en houden als Gouverneur en Kapitein Generaal, van die Landschappen.

„ 't Is wel zoo, dat de Heeren Staaten van Overijssel, die van 't Landschap Drenthe over de possessie en bezetting derzelver Fortresse proces geëntameert hebben, sulks dat U Hoog Mog. veroorzaakt zijn geweest, dezelve bij provisie in handen van de Generaliteit te sequestereeren, dewijl nochtans U Hoog Mog. in den jaare negen de sequesteratie van *Coeverden*, tot profijt van 't Landschap Drenthe, hebben afgedaan, zonder dat iemant sederd dezelve sententie in *petitorio* iets tegens de voornoemde Landschap, heeft geattenteert, is dezelve voortaan ten minsten van dien tijd af aan, in de rustige Possessie daar van gebleeven.

„ Dienvolgens hebben Ridderschap en Eigengeërfdens der voorschr. Landschap naa 't overlijden van sijn genade Graaf *Willem*, tot haaren Stadhouder in den jaare *eenentwintig* gekoren zijne Excell. Prins Maurits Hoogl. memorie de welke de aangeroerde qualiteit als Stadhouder van dezelve Landschap in 't kommando over 't Guarnisoen in *Coeverden* heeft gecontinueert Kapitein *Quirijn de Blaeuw*, die te vooren bij *Graaf Willem* al was aangesteld, en hem daar van nieuwe commissie verleend. En alzo na 't overlijden van hooggemelde zijne Excell. in den Jaare 1625, zijne genade Graaf *Ernst van Nassouw*, loffelijker Memorie, wederom tot Stadhouder enz. over dezelve Landschappen was verkooren, heeft op gemelde Kapitein *Blaeuw*, van gelijken bij zijn commandement in Coeverden laten verblijven, doch vermids hij tot hoogen ouderdom gekomen en dat apparent was, dat dezelve Charges binnen kort vacant zouden komen te worden, door versterf, resignatie of impotentie en onbekwaamheid

van

van hem *Blaeuw*, heeft zijn genade de tegenwoordigen Kapitein *Ant. Polman*, bij expresse acte, van de voorn. *Blaeuw in eventum* gesurrogeert.

„ Het Stadhouderschap der Drentsche Landschappe, door den ongelukkigen en onverwagten dood, van zijne genade *Graaf Ernst* weder vacant geworden zijnde; en den Heere *Graaf Hendrik van Nassou* daar toe gevorderd zijnde, heeft dezelve (alzo *Kapitein Blaeuw* intusschen was komen te overlijden) de Acte van zijn Heer Vader op *Anth. Polman*; om veele en gewigtige redenen vernieuwd, en de zelven effective tot Commandeur over 't Guarnisoen van *Coeverden* geordineert. Nademaal dan uit alle het geene voorschr. en onwederspreeklijk is en zonneklaar blijkt; dat het absolut gebied over 't Krijgsvolk, in eenige steden ofte sterktens deezer geunieerde Landen Guarnisoen houdende met het stellen van de Kommandeurs, en wat verder daar aan kleeft; alleen competeert den Stadhouder van de Provintien of territorien, daar in dezelven gelegen zijn, en dat zijne genade *Graaf Hendrik van Nassou* onze Heer Principaal wettelijk Stadhouder, Kapitein Generaal is van de Landschap Drenthe, daar in de Fortresse van Coeverden is gelegen, zo is dezelve genoodzaakt voorn. Kapt. *Ant. Polman*, van hem tot Kommandeur binnen *Coeverden* gesteld te intervenieeren, en sijn innocentie voor te staan, soo lange dezelve binnen de limiten van zijn Commissie blijft, en zig na behooren gedraagt, niet alleen voor zijn eigen recht en authoriteit te conserveeren, (dewelke hem immers zo wel als de voorige Stadhouders zijne Predecesseurs is competeerende, en zonder dewelke hij geen deel van zijne commissie en instructie, op 't voorschreev. Gouvernement zoude konnen exerçeeren) maar ook om te beschermen, en te handhaven, de hoogheden, vrijen geregtigheden van de Provintien, Leden en Steden van zijne Gouvernementen, (waar toe hij bij Eede verbonden is) niet konnen verstaan dat Kapt. *Ant. Polman* zig daar in heeft te buiten gegaan, dat hij gedifficulteert heeft, tot prejuditie van zijn genade, als zijn immediate wettelijke Overigheid, het commandement hem zo hooglijk aanbevolen, aan iemand anders af te staan, gelijk hij 't zelve zonder Expresse last, van zijn genade niet kan of vermag te doen.

„ Wat aangaat de klagten van den Fiscaal, tegen gem. *Pol*-

man in zijne Requeste aan den Generaalen Krijgsraad overgegeeven; verklaarde den voorn. *Polman* nooit iets den Kapitein Renesse midsdaan of midszeid hebbende, presenteerende zig diens aangaande tot ordentelijke rechte, voor welke het tegendeel, zouden konnen beweezen worden.

„ Om U Hoog Mog. dan niet langer op te houden, zo worden dezelven uit naam en van wegen zijne Genade zeer dienstig en ootmoedig verzogt en gebeden, de hier gededuceerde redenen, en argumenten wel en rijpelijk te overwegen, en dien volgende als voorstanders van goede order in Politie en Justitie der rigoreuse proceduuren tegen Kapitein *Polman*, daar mede doch in effecte zijn Generaal zelver aangetast wordt, zonder U Hoog Mog. bij zijn weten eenige occasie of oorzaake daar toe gegeeven te hebben, te doen inhibeeren: Ende voorts de provisioneele Commissie bij zijne Vorstelijke Doorluchtigheid op Kapitein *Renesse* verleend te revoceéren, ook de prejudiciable Resolutien tegens *Polman*, en indirectelijk tegen zijn Generaal selven genomen, door te strijken, op dat hij voortaan sonder Molestatie zijn aanbevolen commandement moge verrigten, 't welk doende U Hoog Mog. niet alleen sullen verhoeden het wantrouwen, jalousie en misnoegen, die uit dusdanige scheuringen der Gouvernementen tusschen de respective Provintien, en derzelver Gouverneurs te vreezen staan, en uit gelijke oorzaake voor deeze ontstaan zijnde, met groote moeite en zwarigheid bij U Hoog Mog. zijn ter neder geleid, maar sullen daar en boven zijn genade zoo veel te meer encourageeren, om volgende van zijn Heer Vader (loffel. memorie) en soo veel andere Heeren van dezelve Illustre Huisen, zijn goed en bloed, onbeschroomd ten dienste van 't land te emploijeeren."

Doch alle deeze redenen, met hoe veele kracht door den Heer ANDREE voortgebracht, konden niet opweegen tegen de magt van Prins FREDRIK HENDRIK in dien tijd: want deeze werd door hen, die daaglijks gunsten van hem ontvingen, of nog wagtende waren, geraden en opgezet, om niets toe te geeven; dus moest Graaf HENDRIK, als de minstvermogende, toegeeven, schoon POLMAN reden had vergenoegd te zijn, dat hij zijne Kompagnie weder kreeg uit handen van den Prins, die hem ook naderhand Gouverneur van *Groningen* maakte.

Om

Om den ſtilſtand van wapenen, welke, in 't jaar 1635, tusſchen *Zweeden* en *Poolen*, ten einde liep, te doên vernieuwen, beſlooten de Staaten der Vereenigde Provintien, eene bezending derwaarts te doen, welke bekleed werd door de Heeren VAN DEN HONERT, BICKER en ANDREE. Het gelukte hun, het Beſtand voor den tijd van zesentwintig jaaren te verlengen. In de twisten tusſchen *Zweden* en *Denemarken*, in den Jaare 1644, moest de Staat weder een Ambasſade naar 't Noorden, en wel bepaaldelijk aan die van *Zweeden* en *Denemarken*, zenden. Naar het eerstgemelde Rijk werden benoemd JACOB DE WITT, Oud-Burgemeester van *Dordrecht*, ANDRIES BICKER, Oud-Burgemeester van *Amſteldam*, en CORNELIS VAN STAVENISSE, Raadpenſionaris van *Zeeland*. GERARD SCHAAP, Burgemeester van *Amſteldam*, ALBERT SONK, Oud-Burgemeester en Hoofdſchout van *Hoorn*, en JOACHIM ANDREE, eerſte Raad in den Hove van *Friesland*, werden afgevaardigd naar *Denemarken*. Doch dewijl niemand van deeze Heeren, op dien tijd, ter Vergaderinge van de Generaliteit gecommitteerd was; maar zij enkel als Magiſtraatsperſoonen van Steden, of Gecommitteerden in den Raad, of in een Raad van Juſtitie, zitting hadden, waar door eenige verwarring zou ontſtaan zijn, zo werd goedgevonden, dat zij, gelijk voorheen meermaalen geſchied was, hunne Geloofsbrieven zouden ontvangen, om ter vergaderinge van hun Hoog Mog. te verſchijnen. Van deeze bezending zal men, op 't Art. BICKER (AND.) breeder verſlag vinden.

Geduurende de beroemde groote Staatsvergadering in '*s Hage*, in 't jaar 1651, werd, onder anderen, het gewigtig punt van de Religie ter hand genomen. De Heer ANDREE, als Lid der Illuſtre Vergadering, deed, in 't laatst der maand April, den voorſlag: „ dat hunne Hoog Mog. haare gedachte zouden gelieven te laten gaan, tot nader Elucidatie van de Reſolutie, van den 27ſten Januarij laatsleden, raakende het ſtuk van de Religie, met de gevolgen van dien, en in ſpecie tot uitvindinge van zodanige Temperament op 't inkomen, van gezeide Roomſche Geestelijkheid, in deeze Landen, als zonder krenking van 't Tractaat van vrede best en gevoeglijkst zou konnen geſchieden: midsgaders tot het beraamen, van een eenpaarigen voet, in 't Executeeren van de Placcaaten deezer Landen, tegens de Pausgezinden ge-

geëmaneert." Waarop des anderen daags, bij den prefideerenden Heer, werd voorgeflagen, dat eenige Heeren uit de Provintien mogten worden gecommitteerd, om zich te informeeren op den voet, die geduurende de twaalfjaarige Treves, deezen aangaande, was gehouden geweest, en daar op te concipieeren een bekwaam en behoorlijk Temperament, om ter vergaderinge gecommuniceert, en vervolgens daar op gedelibereert, en gerefolveert te worden, naar behooren; al het welk daar na gerenvoijeert werd aan de ordinaris vergadering, en daar door bepaald, op het gerefolveerde van den 28ften Januarij en den 17den Julij.

De Twisten, die *Engeland*, in 't jaar 1665, in Europa geftookt, en ieder, ja zelfs de onpartijdigfte, en hun meest toegedaane nabuuren in 't harnas gejaagd hadden, volgens de gewoone handelwijze dier Natie, waarvan gantsch Europa, op dit tijdftip, de gevolgen ontwaar wordt, noodzaakten de Regeering van *Embden*, op verzoek haarer Burgeren, derzelver Sijndicus, den Heer J. ANDREE, naar dat Rijk aftezenden, om te verzoeken, ontflag van de fchepen en goederen haarer Ingezetenen, aldaar aangehouden. Onder de Staatsbedrijven van deezen man, die als een groot Staatkundige bij veelen bekend ftaat, is bekend de vlijt, dien hij, bij hunne Hoog Mog. aanwendde, om de gefchillen, die in *Embden*, tusfchen de Regeering en den Kolonel FAIRS, als Commandant van de *Lunenburgfche* Trouppen, in *Oost-Friesland*, ontftaan waren, door hun gezag en invloed uit den weg te ruimen. Op de Memorie, ten dien einde, door hem, in 't jaar 1666, ingeleverd, werd eene bezending naar *Oost-Friesland* gezonden, welke den haar aanbetrouwden post ten genoeven van haare meesters waarnam.

AITZEMA, *Zaaken van Staat en Oorlog*, in fol. II. Deel, bl. 160, 233, 949. III. Deel, bl. 7, 565. V. Deel, bl. 673, 1075.

ANDRIES SCHANS, (*St.*) of *Slot*, een fterkte in Nederland, in het Zuiderdeel ten Westen van *Gelderland*, op een klein Eilandje, tusfchen de *Maas* en *Waal*, bij het Oofterdeel van de *Bommelerwaard*, omtrent het Dorp van *Herwaarden*, in de gemelde *Waard*, doch op de Grenzen en in 't gerecht van *Rosfem*, aangeleid in 't jaar 1599, door den Admiraal VAN ARRAGON, gedum-

duurende het bestier van den Kardinaal ANDREAS VAN OOSTENRIJK, naar wien het genaamd is, met oogmerk om de Stad *Bommel* te dwingen. In de *Spaansche Nederlanden* gekomen zijnde, deed hij aanstonds eene Draagbrug over de *Maas* staan, trok 'er over in de *Bommelerwaard*, en belegerde *Bommel* in 't gezegde jaar 1599; doch Prins MAURITS deed hem spoedig opbreeken. Voor en aleer hij de *Bommelerwaard* verliet, begon hij, ter gemelde plaatse, deeze Schans aan te leggen. De *Spanjaarden* noemden het een *onwinbaar Slot*, en spotswijze *de Bril van Holland*. Van daar konden ze den doorvaart, zo wel op de *Maas*, als op de *Waal*, onveilig houden, en de *Betuwe* in onrust brengen. De gemelde Kardinaal ANDREAS, om dat de sterkte naar zijnen naam genoemd was, deed 'er een klein Kerkje oprechten; waar aan hij zelf, op den 22sten Junij, in gezelschap van den Markgraaf VAN BURGOND, den Hertog MAURITS VAN SAXEN en VELASKO, Hoog Bevelhebber van het Geschut, den eersten steen leide; doopende de vijf Bolwerken met de naamen *Oostenrijk*, *Burgond*, *Saxen*, *Arragon* en *Velasko*. Verder werden binnen dezelve verscheiden Huizen en verblijfplaatsen voor de Soldaaten gesticht, Brouwerijen en Watermolens gemaakt, en niets vergeeten, van al het geen tot een hevigen wederstand vereischt werd. Na dat 'er veertien Vaandels, onder den Hopman KASTRIOO, ingelegd waren, werd het Leger weder in de *Brabandsche* Steden in bezetting gebracht, en ter gedachtenis daar van een Penning geslagen. Op de regterzijde van dezelve ziet men 't Borstbeeld van den Kardinaal, met het omschrift ANDREAS AUSTRUS CARDINALIS, d. i. *Kardinaal Andries van Oostenrijk*; en op de tegenzijde de afbeelding der Schans, met het omschrift MUNIMENTUM SANCTI ANDREÆ, d. i. *Schans van St. Andries*. PONTANUS zegt dat deeze Schans gemaakt was naar die van *Antwerpen*, en dat ze gegrondvest was op de afgekapte Boomen; waar toe allen, die op het Eiland stonden, geveld waren.

Onaangezien de sterkte van dit Fort, hebben 'er de *Spanjaarden* geen jaar Meester van konnen blijven; want de Bezetting, geene soldij ontvangende, spatte uit tot Muiterij, nam haare Oversten en Kapiteins gevangen, plonderde de wooning van den Gouverneur, enz. Daarop volgde het beleg door Prins MAURITS; na dat hij, den 24sten Maart, het Fort *Crevecoeur* aan de *Maas*

 ver-

veroverd had, tastte hij deeze met geweld aan. De Bezetting bood, in den aanvang, wel eenigen tegenstand; maar geen ontzet te gemoet ziende, en in geene kleine vreeze voor de straf van den Aartshertog zijnde, zond zij twee van de hunnen aan Prinse MAURITS, met wien ze overeenkwamen, om de Sterkte aan hem overtegeeven, onder beding, dat ze, voor de achterstallen, die de *Spaanschen* hun schuldig waren, van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden ontvangen zouden de somme van 125000 Guldens; welke vervolgens verdeeld werd onder 1200 Soldaaten, die in dienst der Staaten overgingen, en daarom bij den Vijand voor Verraders verklaard werden. Dus kwam de *St. Andries Schans*, op den 8sten Maij 1600, in handen van den Staat. De Aartshertog had de muitende Bezetting, om haar te stillen, ieder een Daalder aan geld doen aanbieden, een maand zoldij in Laken, en twee ponden Brood ieder dag; doch zij begeerden de volle betaaling van dertig Maanden: waar toe ALBERTUS, wegens groot gebrek aan geld, zo in *Spanje* als in de *Spaansche* Nederlanden, geen raad schaffen kon. In 't jaar 1637 deeden zij 'er een vergeefschen aanval op. Sedert den *Munsterschen Vrede*, in 't jaar 1648, had men deeze Sterkte geheel laaten vervallen. Met den intocht der *Franschen* in de Vereenigde Nederlanden, in 't jaar 1672, begon men de vijf opgemelde Bolwerken wel met nieuwe Borstweeringen te verbeteren; maar ontbloot zijnde van Stormpaalen, lag 'er niets dan een Doornhaag om. Op den eenen kant naar de *Maas*, was de gragt slechts twee voeten diep, veroorzaakt door een Zandplaat; de Contrescharp was in een elendigen staat; eveneens was 't gesteld met het Buskruid in 't Magazijn. De gansche Bezetting bestond in één eenige Kompagnie, onder bevel van den Kapitein KOOLWIJK; zijnde de Commandant van 't Fort WILLEM PIEK, Heer van *Enspijk*. Toen de *Fransche* Tamboer de Schans kwam opeischen, werd hij binnen dezelve gelaaten, daar hij, aan den gemelden Commandant, zijnen last voordroeg, die hem voorts, met eenen Officier, naar de Schans *ter Voorne* zond, om het verdrag te sluiten. Intusschen hadden die van *Bommel* twee Kompagniën naar 't Fort gezonden, om deeze Sterkte, als een Borstweering van hunne Stad, te helpen verdedigen. Maar de Commandant weigerde hun binnen te laaten; dreigende zelfs het ge-

geschut op hun te zullen doen losbranden, zo ze niet te rug keerden. Bij 't maken van het verdrag, beriepen de Commandant PIEK, Kapitein JAN VAN KOOLWIJK, Lieutenant GERRIT VAN IJLAM, Vaandrig BENJAMIN THOMASIUS, Major JAN METTEKAR en Commis HENDRIK VAN OORT, zig daarop, dat zij door dwang tot accoord hadden moeten treden, naardien de Soldaaten hun Geweer hadden willen wegwerpen; en dat de Ingezetenen gedreigd hadden, hun den hals te zullen breeken, hun wijders de Musketten op de Borst gezet, en geroepen: *Indien gij een schoot laat doen, zullen wij u doorschieten.* De overgave aan de *Franschen* geschiedde den 22sten Junij 1672, die dezelve niet verlieten, voor dat zij alle de Werken verwoest hadden. Tegenwoordig bevind de sterkte zig nog in een goeden staat van tegenweer. Door den Erfstadhouder word aldaar een Commandant en een Major aangesteld; bestaande de Bezetting uit *Geappointeerden*, die op de verdeeling van 't Kwartier van *Nijmegen* staan. De Raad van Staate houdt aldaar een Commis van 's Lands Magazijn, en de Admiraliteit op de *Maaze* een Commis ter Recherche. Schoon, van wegen het klein getal Ingezetenen, de Gereformeerden 'er geenen Kerkenraad konnen uitmaaken, is 'er, echter, een Predikant, die door de Staaten van 't *Nijmeegsche* Kwartier wordt aangesteld. Ten aanzien van de Burgerlijke Regeering, zijn de Ingezetenen onderhoorende aan den Regtbank van *Heerwaarden*. 't Kanaal, welk, bij deeze Schans, de *Maas* en *Waal* met elkander vereenigt, wordt bij de Schippers 't *Andriesche* en ook wel het *Schanschegat* genaamd; het onderhoudt de gemeenschap tusschen *Nijmegen* en *'s Hertogenbosch*; de Schepen, tusschen beide Steden heen en weder vaarende, moeten aldaar vertollen.

PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, I. Deel, fol. 46. E. VAN MEETEREN, fol. 437-44. H. DE GROOT, *Ned. Jaarboeken*, fol. 406. *Leven en Bedrijf van* WILLEM *en* MAURITS, II. Deel, pag. 183. ELDE VEER, *Vervolg op de Holl. Chronijk*, fol. 293. VALKENIER, bl. 486 en 487. SIJLV. I. Deel.

ANDRIES BELLINCK; zie BELLINCK (*Andries*)

ANDRIES-GULDEN, was een *Gouden Nederlandsche Munt*, die zo wel in *Braband*, *Luxemburg*, *Gend*, als in *Gelderland* geslagen werd, weegende twee Engels en vier Aazen; een halve had de helft van dat gewicht. De stempel, aan de eene zijde, verbeeldde den Apostel ANDREAS, houdende een dwars Kruis, en aan de andere zijde de Wapenen der Nederlandsche Vorsten, uit de Huizen van *Bourgondien* en *Oostenrijk*; of ook wel van 't Landschap, waarin ze geslagen waren, zo wel in de dertiende, veertiende, als vijftiende Eeuw. Derzelver waarde is altoos zeer ongelijk geweest: in 't jaar 1489 was ze 58 stuivers; ten tijde van LEIJCESTER, 49 stuivers; en in 1621, 59 stuivers.

Zie GOUDHOEVEN; VAN MEETEREN; *Instructie voor de Wisselaars*, 1633.

ANDRIESSEN, (Mr. *Jacobus*) kwam ter Waereld op den 17den Februarij 1673, uit den Echt van ANDRIES ANDRIESSEN, een voornaam Koopman en Burger-Hopman te *Middelburg*, en JOHANNA DER KINDEREN, die eene Dochter was van JACQUES DER KINDEREN en MARIA VAN AUDENAARDE; welke Echtgenooten, met zes Kinderen, van *Geeraardsbergen* in *Vlaanderen*, naar *Middelburg* kwamen vlugten, om de geweldenarijen der Roomschgezinden te ontwijken, na dat zij alvoorens aldaar, door een vernielenden Brand, veele van hunne Goederen verlooren hadden. Alle hunne Kinderen, en derzelver afstammelingen, zijn, tot heden toe, aanzienlijke Leden van de *Middelburgsche* Burgerije geweest.

JACOBUS, van wien wij hier moeten spreeken, was van der jeugd af aan tot de Letter-Oeffeningen gewijd. De gronden der *Latijnsche* Taale leerde hij in zijne Geboortestad; verder onderwijs genoot hij te *Franeker*, *Utrecht*, en naderhand in *Friesland* van een bijzonder Predikant. Door de Klassis van *Walcheren* werd hij, in 1693, bekwaam gekend, ter waarneeming van den Predikdienst. Zijne eerste standplaats was te *Schoondijke*, 1694; daarna te *Kolijnsplaate*, 1703; en eindelijk, 1705, te *ter Goes*, alwaar hij den dienst waarnam tot in 't jaar 1734; leidende, van dien tijd af tot in 1739, een stil leeven, zig enkel met zijne Letter-Oeffeningen bezig houdende. In laatstgemelde jaar werd hij, hij te *Axel*, dat hij tot een woonplaats verkoozen had, ter Aarde besteld.

Uit

Uit zijn eerste Huwelijk met ADRIANA SAALDERS, is, behalven drie andere Kinderen, van hem overgebleeven ANDREAS ANDRIESSEN, waardig Predikant te *Vere*, bekend door de uitgaave van de Inhuldiging van Zijne Hoogheid WILLEM DEN VIERDEN, in 1748, en andere, zoo Taal- als Dichtkundige werken. Uit het tweede Huwelijk van JACOBUS ANDRIESSEN, met ELISABETH DE WAAL, is overgebleeven een Zoon JACOBUS, en eene Dochter ELISABETH.

ANDRIES WOUTERS; zie WOUTERS (*Andries*)

ANDRINGA, een eigenërfde Plaats, in de Provincie *Friesland*, in 't Kwartier van *Zevenwolden*, onder *Utingeradeel*, bij het Dorp *Oldenborn*, behoorende aan 't geslacht van dien naam, doch onderscheiden van een ander *Adringa*, in *Franekaradeel*, bij de Dorpen *Zweins* en *Peins*, en van nog een ander in de Grietenij van *Lemsterland*.

Zie BACHIENE *Geographie der Nederlanden*, A. bl. 2357 en 1320. *Geogr. Woordenb. van Friesland*, bl. 120.

ANDIJK, een Dorp in *Noord-Holland*, onder 't Baljuwschap van *Hoorn*; eenigen houden voor den rechten naam *Oudijk*, *Oud-dijk*, *Oudendijk*, anderen *aan den Dijk*. Het heeft Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Enkhuizen*. De Naam word afgeleid van deszelf gelegenheid, nabij den Dijk, ten noorden van *Lutjebroek*. Dit Dorp, dat niet zeer oud is, was voorheen een Buurt van eenige Huizen, zijnde de Kerk 'er eerst gesticht in den Jaare 1667; waarom dit Dorpje bij de *Noordhollanders* nooit anders dan het *Nieuwe Kerkje* genaamd werd.

Zie VAN DER HOUVE; BRUGMAN *voor de Chronijk van Schriverius*; BACHIENE.

ANEM, een Adelijk Huis in de Provintie *Overijssel*, onder het Land-Drostämpt van *Zalland*, digt bij *Hugenvoorde*, in eigendom behoorende aan Vrouwe ANNA ELISABETH, Baronnesse van *Dellum*, Douariere van BENTINK.

ANEM, een droevendaal en vervloekt oord, zo als het, door een Naamlooz' Schrijver van een der oude *Utrechtsche* Parkamen-

meenten, genoemd wordt, waaromtrent OTTO DE TWEEDE, Bisschop van *Utrecht*, in 't Jaar 1227, met zijn Leger van *Herdenberg* naar *Koeverden* ijlende, zijne uiterste Hutte heeft nedergeslagen, en van daar naar *Drenthe* ten strijd trok, tot aan het naast aangeleegene Moeras; 't welk voor hem en de zijnen ten uitersten nadeelig was. De naam is nog in wezen, in sommige Hutjes aan de regterzijde van de *Vegt*, tegenover *Gransbergen*. Het zelfde verhaalt ook EMO VAN WIRUM, en na hem BEKA, in 't leven van WILLEBRORD, die daar bij voegt dat de *Drentenaars*, niet lang daarna, door Bisschop WILBRAND, zijnen Opvolger, op den 14den October 1229, overmeesterd, volgens EMO, tot boeting van OTTO's dood, op dezelfde plaats een Klooster van Jonkvrouwen hebben gesticht, 't welk naderhand, gelijk het EMMIUS geboekt gevonden heeft, naar *Asschen* verplaatst is. Het legt van *Koeverden* omtrent vier duizend schreden. Nopens deezen OTTO, en den slag te *Anen* voorgevallen, leest men 't volgende bij ALBERT VAN STADEN, op het jaar 1227: „ OTTO Bisschop van „ *Utrecht*, is naar *Drenth*, van ouds *Holfelde*, gereisd, om „ de baldadigheid der Vriezen te temmen, maar is op eene Moe- „ rassige plaats, 's Woensdag op *St. Pantelonsdag*, van de Boe- „ ren dood geschooten; op dezelve plaats is de Graaf van *Gel-* „ *derland* ook gekwetst, sneuvelende aldaar wel 200 Ridders, „ (*Beka* en meer andere zeggen, dat 'er meer dan 400 zijn geblee- „ ven: *Plus quam quadringenti milites & armigeri:* maar *mi-* „ *lites*, zegt *Buchelius*, word misschien hier ter plaatse bij *Beka* „ voor Soldaaten, en bij *Albregt van Staden* voor Ridders ge- „ nomen) of Ridders Zoonen. *Theodoricus*, Proost van *De-* „ *venter*, en 's Bisschops Broeder is 'er ook gewond, en ten ze- „ venden dage daarna gestorven. Het lichaam van den gedoo- „ den Bisschop, is onder een groot gejammer van de Geestelijk- „ heid en 't Volk naar *Utrecht* gebracht, en in de *St. Maar-* „ *tens Kerk* begraaven."

Zie ALTING, *Notit. Germ. Inf.* pag. 2.

ANEMA, een eigenërfde Hofstede, in de *Friesche* Grietenij *Franekeradeel*, een kwartier uur oostwaard van *Ried*.

ANFRIED, of *Ansfried*, wierd, schoon hij gehuwd was, in 't jaar 994, de XVIIIde Bisschop van *Utrecht*. Na dat hij eenige jaa-

jaaren in den Echten ſtaat had doorgebracht, namen hij en zijne Gemalin HILSWINDIS, Gravin van *Strijen*, den geestelijken ſtaat aan. De reden daar van vindt men in de *Oude Hollandſche Kronijk*, en bij D. MUTZAERD, in zijne *Kerklijke Historie*, deeze te zijn. ANFRIED, Heer van *Driel* bij *Bommel*, had zijne woning in dat Dorp. Zijne zeer Edele Gemalin ſtond, volgens het verhaal, alle nachten op, en ging, buiten weten van haaren man, uit. Een van zijne Dienaars dit bemerkende, gaf 'er hem kennis van, zonder, echter, te kunnen zeggen, waar zij ging. ANFRIED, 't zij door minnenijd, of iet anders gedreeven, volgde haar, zag dat ze aan de deur van een Kappeltje, bij het bouwhuis der Prootsdij, onder eenen vlierboom nederboog, en aldaar haare gebeden, met het hoofd ter aarde geboogen, deed. Onder haar gebed, ſcheen zij van een groot en ſchoon hemelslicht omgeeven te zijn. Dit ontzette Heer ANFRIED zodanig, dat hij, van dien tijd af, haar in zeer groote eere hield; en met een het opzet nam, om zijnen dienaar te dooden, wegens het kwaad vermoeden, dat hij in hem verwekt hadde; maar zij verhinderde zulks, door hem voor oogen te ſtellen, dat de knegt, reden van argwaan hebbende, als een getrouw dienaar gehandeld had, met hem zulks bekend te maken. Die woorden, zeggen de Roomschgezinde Schrijvers, deeden hem van voorneemen veranderen; en om haar in vroomheid te evenaaren, verliet hij met haar de waereld. Wij behoeven niet aan te merken, dat veele van gemelde Schrijvers hier van een grooten ophef maken: maar dit moeten wij 'er nevens voegen, dat BEKA, VELDENAAR, noch DIEDENHOVEN, geen het minſte gewag van deeze Legende maaken; dit doet ons bijkans gelooven, dat dezelve in latere tijd verdicht, en door die drie gemelde Mannen, om de deftigheid in hunne ſchriften te bewaaren, met opzet voorbijgegaan is. Ook vindt men hier van niets gemeld in 't bekende *Batavia Sacra*. Ja, zelfs heeft de kundige Aantekenaar 'er niets van, wiens gewoonte anders is, de zaaken zeer naaukeurig te onderzoeken. PONTANUS en anderen berichten ons, dat ANFRIED, die ook bij den naam van Graave van HOEIJ en TEISTERBANT bekend is, in een Klooster ging, na dat zijne Vrouw HILSWANDIS overleden was. SIGBERTUS VAN GEMBLOURS noemt hem Graaf van *Braband*, waar door men verſtaan moet een goed aantal Dorpen en Landen, in *Braband* gele-

le-

legen. Van de eerstgemelde goederen schonk hij een groot deel aan de *Utrechtsche* Kerke, of, gelijk men toen gewoon was te zeggen, aan ST. MAARTEN. De Oude *Hollandsche* Kronijkschrijver, om 's mans heiligheid nog hooger in top te heffen, zegt, dat hij alle zijne tijdelijke goederen om Gods wil gaf, en om den dienst van God daar mede te vermeerderen. Wij vinden daarvan bij hem de volgende opgaave: namelijk aan de Kerk te *Luik*, het Graafschap *Hoeij*; aan die van *Utrecht*, het Graafschap *Teisterband* en *Bratus-bandt* of *pant*. Gemelde MUTZART zegt, dat hij de Heerlijkheid van *Hoieje* aan de Kerk van *Luik* gaf, en zijne verdere goederen, waar onder het voornaamste was het Graafschap *Teisterbant*, eensdeels onder zijne Vrienden verdeelde, en anderdeels aan 't Bisdom *Utrecht* hechtte. Doch de naaukeurigste onderzoekers berichten ons, dat ANFRIED het meeste deel zijner Heerlijkheden (zijnde *Hoeije*, *Teisterband*, en *Bratus-band*, *Altena*) onder zijne bloedvrienden uitdeelde, doch zulker wijze dat zij die als Leenen der Bisdommen van *Luik* en *Utrecht* zouden bezitten. Het Graafschap *Teisterbant* lag, volgens VELDENAAR, bij *Thiel*, in de *Betuwe* en *Thielerwaard*, en gedeeltelijk in de *Bommellerwaard*; ook plagt het land van *Altena* daar onder te behooren. (Zie TEISTERBANT). Naderhand, zegt PONTANUS, is de naam van 't Graafschap *Teisterbant*, bij de Graaven van *Zutphen* en Vorsten van *Gelder*, aangenomen; om geene andere reden, dan om dat ze een goed gedeelte daar van te geef verkreegen hadden en bezaten. ANFRIED nu, 't zij bij 't leven of na den dood zijner Vrouwe, in 't Klooster gegaan zijnde, oeffende zig zodanig in 't leezen van Godvrugtige Boeken, dat men hem, na den dood van Bisschop BALDUINUS, den Bisschoppelijken Stoel waardig achtte, en hij, zo als gezegd is, daar toe in 't jaar 992 gekooren werd. In 't jaar 1005 heeft hij het Klooster *Honorst*, naderhand den *Heiligenberg* geheeten, gesticht, digt bij *Amersfoort*. De Monniken van dat Klooster waren van de Orde van ST. BENEDICTUS. Tot onderhoud van 't zelve gaf hij, volgens oude brieven, het geen hem behoorde in (de Broerschappe Drijele) *Driel*, de helft van den Tol en de Munte te *Fuchte*; 't Bosch van *Ermeloe*, een Dorp bij *Harderwijk*; en 't vierde deel van 't Bosch in *Faghoute*, te samen met de Hofstede en Berg *Hohorst*, nevens de aangrenzende

de Mansen, Bosschen, Weijden, enz. tot aan *Stoutenburg* toe; verder de vlekken *Hesen* en *Zeijst*, behalven nog de Kerken van *Ermeloo*, *Groningen*, *Dockingen*, *Masemunster*, *Lievemunster*, *Leire*, *Schwindrecht*, *Humerte* en *Loisdon*. In 't gemelde jaar 1005, den tijd der stichtinge van 't gemelde Klooster, wierd ANFRIED blind aan zijne beide oogen. Toen ging hij in 't Convent als Monnik, en leide een devoot en stigtelijk leeven, naar de wijze van dien tijd, tot dat hij aldaar overleed, na dat hij 14 jaaren de Bisschoppelijke waardigheid bekleed had. Eenigen stellen zijnen dood op den 3den Maij 1008, onder welke HEDA als de zekerste geteld wordt; doch 'er zijn 'er, die denzelven twee jaaren laater stellen. Hij is begraaven in 't gemelde Klooster. De Schrijver van 't *Batavia Sacra*, I. Deel, bl. 633, voegt hier bij, dat die van *Utrecht* met geweld zijn lichaam van daar gehaald hebben, zonder acht te geeven op den tegenstand van de Abdisse BENEDICTA, zijne Dochter, die met geweld haaren Vader aldaar wilde begraaven hebben; hij zegt, volgens HEDA, dat hij begraven is in den Dom, aan de Zuidzijde, staande zijn gedachtenis op den Geestelijken dagwijzer aangeteekend op den 3den Maij. Hij is op één na de laatste der Bisschoppen, die in den *Catalogus* van SUFFRIDUS PETRI, vóór zijnen naam, met de letter S. (*Sanct*) pronkt.

Het dunkt mij overtollig, in 't uitschrijven van het geen van deezen ANFRIED of ANSFRIED, in 't *Batavia Sacra*, vermeld wordt, HALMA en deszelfs Aantekeningen na te volgen, om reden dat wij het voornaamste daar van reeds in 't bovenstaande hebben ingevoegd. Dan het volgende schijnt ons toe, eenig licht te verspreiden over het zeggen van den *Luikschen Chronijkschrijver*, „ Volgens *d'Outerman*, in zijne Historie van *Valencijn* is hij de Zoon geweest van *Lambertus*, Grave van „ *Lovem*, die in de Brabandsche Historie wel bekend is, en die „ getrouwd was met *Gerberga*, de Dochter van *Karel*, Hertog „ van *Lotharingen*; deeze *Lambertus* was, volgens *Divæus*, van „ zijns Vrouws wege Graaf van *Loven* enz., en hij had van „ rechtswegen ook Hertog van *Lotharingen* moeten zijn: maar „ dit Hertogdom werd door Keizer *Hendrik den Tweeden* gegeeven aan den Zoon van *Godefriedus*, Grave van *Ardernes*.

„ Vol-

„ Volgens gemelde *d'Outreman*, zou onze *Anfried* zijnen Vader „ in de Regeering gevolgd zijn. En HEDA heeft zelfs uit de Kronijk van *Afstigem* geleezen, dat *Anfried* Hertog van *Braband*, naderhand Bisschop van *Utrecht* werd. Maar *Divæus* „ zegt duidelijk, dat *Lambertus* is opgevolgd door zijnen Zoon „ *Henricus*, dat echter verstaan zal moeten worden van 't Graafschap *Loven*, om dat wij reeds uit *S. Gemblours* hebben aangetoond, dat hij in Braband veele goederen bezat."

„ HEDA verhaalt van hem uit de *Luiksche Jaarboeken*, dat „ hij ook een Nonne-Klooster heeft gesticht in het Dorp *Thoren*, in Luikerland gelegen, daar gemelde zijne Huisvrouwe „ Nonne in geworden is. Hunne Dochter *Benedicta* is daarin „ ook Abdisse geweest, en wordt 'er voor een mede Stigtersse van gehouden, voor zo veel als zij de giften van hare „ Ouderen heeft goedgekeurd en bevestigd. En verder zegt „ deeze van hem dat hij in handen van *Otto den IIden* ten „ behoeven van den Bisschop en de kerk van *Luik* heeft afgeslaan van 't Graafschap Huij; en dat *Otto* deezen afstand, „ op verzoek van de Keizerinne *Theophania*, niet alleen heeft „ goedgekeurd, maar zelfs ook ten behoeve van de L. V. Kerk „ te Huij afstand heeft gedaan, van alle zijne rechten, die „ hem op de Munt, de Tol, en anderzins, daar behoorden. —

Wijders vindt men bij HEDA, den Giftbrief van de Goederen, door hem aan de Kerk van *Utrecht* geschonken; schoon bij tevens geweldig klaagt, over eenige Heeren van *Wezemaal*, die een gedeelte daar van met geweld tot zig getrokken, en door een valsche Godvruchtigheid geschonken hebben aan de Abtdij van *Tongerloo*. Maar die groote hansſen ('t zijn 's mans eigen woorden) hebben onzen Heer niet konnen bedriegen; want hun geslacht en naam, die eerst zo berucht was, is nu al uitgestorven.

Zie HALMA, en andere op dit Art. genoemde Schrijvers.

ANGELEN, een Volk, 't welk zijne woonplaats had omtrent de Rivieren *Plava* en *Albis* ofte *Elve*; beslaande de helft van het Hertogdom *Lunenburg*, en het Westergedeelte van dat

van

van *Meklenburg*. Zij worden mede geteld onder die volken, welke, omtrent het jaar 451, onder 't geleide van HENGIST en HORSA, den tocht naar *Brittannie* ondernamen.

Zie TACITUS; VAN LOON, *Aloude Historie*, I. Deel, bladz. 236.

ANGELOO, of *Angerloe*, ook wel *Angeler*, een der Dorpen van het Graaffchap *Zutphen*, onder het regterampt van *Doesburg*. Toen geheel *Gelderland* en *Zutphen*, in 't jaar 1574, moeften opbrengen 75000 guldens, ftond *Zutphen*. als een der vier Kwartieren, daar in gefchat op 14475 guldens; daar toe betaalde het rechterampt van *Doesburg*, als een zevende Deel, 1293 guld. 7 ft. 6 en een tweede penning; waar van dit Dorp opbragt 472 gl. 15 ft. en 3 penning. Dit Dorp legt een weinig bezuiden gemelde Stad *Doesburg*. OTTO VAN BEMMEL ftond, in 't jaar 1274, al zijn recht, dat hij op dit Dorp, op *Beinhem* en *Enghuizem* had, af aan 't Klooster *Bethelem*. Voorheen behoorde het aan de Vorften van *Kleef*; doch in 't algemeen is men van gevoelen, dat het, ten tijde der *Oostenrijkfche* Regeeringe, door de Graave van dat Huis, weder onder *Zutphen* gebragt is, daar het in ouder tijden aan behoord had. De Gereformeerden, die hier een Kerk hebben, worden door een Predikant bediend; als den eerften vinden wij genoemd OELLIUS DE BOUMA, Ao. 1610. De Heer van ANGELOO ftelt aldaar een Richter en Advocaat Fiscaal aan; de eerstgenoemde is tevens Stadhouder, en Griffier van de Leenen, die onder de Heerlijkheid *Bronkhorst* behooren. —

Zie HALMA, bl. 68; VAN DER HOUVE, I. Deel, fol. 83; SLIGTENHORST, VI. Boek, bl. 100.

ANGELO, (*Offorio*) een der *Spaanfche* Legerhoofden, onder het bevel van den Hertog VAN ALBA, in 't jaar 1572, welke belast werd met de bewaaring van *Vlisfingen*; doch aldaar, zo als wij nader zullen zien, het hoofd ftiet, om dat de *Vlisfingers*, reeds vóór zijne komst, de *Spaanfche* bezetting hadden uitgedreeven.

ANGELOBROEK, of *Angerlobroek*, een *Boerfchap* in 't Richterampt van *Doesburg*.

AN-

ANGELUS, bijgenaamd *Politianus*, is onder de geleerden van Nederland zo bekend; dat het vrugteloos zijn zoude, zijnen lof uittebreiden. Het geen ERASMUS en SCALIGER van hem gezegd hebben, ftrekt genoegzaam tot bewijs van de achting, die de geleerden voor hem hadden. De eerstgemelde zegt, *dat hij het verftand van eenen Engel had, en een wonder der natuur was.* Doch LUDOVICUS VIVES fchijnt van gevoelen geweest te zijn, dat R. AGRICOLA hem in deftigheid van ftijl te boven ging: want deeze zegt, dat hij met eenige uitgezogte woorden en fpreekwijzen, als met kostbaare gefteenten, zogt te pronken, leidende daar door den Leezer van de zaak af, en overlaadende zijne redeneeringen met overtollige woorden en fpreuken. J. SCALIGER vindt den ftijl zijner brieven mede al te hoogdravend, en te veel gelijkende naar dien van een brommenden Redenaar. DANIEL HUET, integendeel, prijst hem, dat hij zig niet bond aan den ftijl van een ander, noch onder 't juk van flaaffche navolging buigen wilde, maar op eigen wieken dreef.

Anderen, als CRINITUS en G. J. VOSSIUS zeggen, dat hij zeer verlekkerd was op het uitvinden van nieuwe woorden. Doch als men zijn eigen antwoord over een dergelijk onderwerp, gefchreeven aan B. SCALA, inziet, zou men moeten befluiten, dat men bij zijn leeven meest gevallen heeft over zijne ouderwetfche woorden: want zijne verantwoording behelst eene verdediging van 't gebruik der *Latijnfche* woorden, die bij goede Schrijvers gevonden worden, fchoon door den tijd in onbruik geraakt, weder in zwang te brengen. SCALA had zig op CICERO beroepen; maar POLITIANUS vraagt hem, of hij dan VARRO, LIVIUS, SALUSTIUS, QUINTILIANUS, SENECA en de beide PLINIUSSEN, als Barbaaren verwerpen durft. Op de fpreuk van J. CÆSAR, *dat een woord, 't welk niet zeer in gebruik is, moet gemijd worden als een klip*, antwoord hij, dat die fpreuk zeer goed was ten tijde van J. CÆSAR, als ieder een Latijn fprak. Maar nu, zegt hij, is de *Latijnfche* fpraak doorgaans onbekend, en wordt niet meer bij de Minnemoeders, maar bij de Schoolmeefters geleerd. Die Meesters, zegt hij verder, moeten zulke woorden voor de gebruiklijkfte en gangbaarfte houden, die uit de fchriften der Ouden gehaald worden. En als SCALA hem nader toonde, dat hij groote achting voor LIVIUS en SALUSTIUS had, doch niet zo groot voor

SE-

SENECA, QUINTILIANUS, noch voor de PLINIUSSEN, was 't zeggen van ANGELUS daar op, dat SCALA het al te drok had met het schrijven van Historien, en dus geen tijd om die voortreffelijke Schrijvers na te zien.

Laat ons dit 'er nog bijvoegen: men vindt dat deeze SCALA zo kiesch was, dat hij eenen HERMELAUS BARBARUS, om het gebruiken van het woord *Ferruminator*, den naam van *Ferruminator* gaf; en zeer mild was met het geeven van dergelijke bijnaamen aan anderen, die zig van niet al te bekende woorden bedienden. Dit hem ook door ANGELUS te gemoet gevoerd zijnde, zeide SCALA daarop, dat hij 't altoos zoude blijven afkeuren, als het in een oneigen zin was; waar op hij de toestemming van alle kundigen moest verkrijgen. SCALA was sterk gebeeten op de letter R; en deeze driemaal voorkomende in 't woord *Ferruminator*, kon hij dien brok niet verzwelgen.

ANGEREN, een Dorp in *Gelderland*, en wel in de *Overbetuwe*, na bij den *Rhijn*. In de meergemelde schatting van 't jaar 1547, droeg dit Dorp 194 guldens, 6 st. 3 en een vierde pen. De Heer ALTING zegt hier van: *Angeren*, bij den Rhijn, niet verre van *Heussen*; en PONTANUS, in zijn *Geldersche Geschiedenissen*, VI. Boek: „ Hier van heeft OTTO, Graave van *Gelderland*, een deel der tienden, in 't jaar 1255, toegeweezen aan „ 't Klooster *Gravendaal* aan de Niers." Dit aanzienlijk Dorp heeft een Gereformeerde Kerk en Predikant; zijnde de eerste aldaar beroepen in 't jaar 1609.

ANGJUM; zie AANGJUM.

ANGRIVARIEN, een Volk, welk zijne woonplaats had, tusschen de *Eems* en de *Wezer*. CLUVERIUS meent hunnen naam te vinden in de Stad en het Dorp *Engeren*. Zo ras CÆSAR bericht kreeg van den afval deezer volken, heeft hij hunne trouwloosheid, door SERTINUS, met brand en moord doen boeten; dan dit belette niet, dat zij zig naderhand wederom vereenigden met de *Germaanen*, die, om den hun aangedaanen smaat te wreeken, zig tegen de *Romeinen* ten strijde bereid hadden. De standplaats, hier uitgekoozen, was omslooten met stroomen en bosschen, en de laatste omgeeven van diepe poelen en moerassen, uitgezonderd dat de

Angrivarien, aan de eene zijde, hunne ſtandplaats met een breeden Dijk hadden opgehoogd, om zig van de *Cheruſcen* te ſcheiden; dan, met al hunnen moed, moeſten zij, op dat pas, voor de zegevierende wapenen der *Romeinen* bukken. Op deeze overwinning deed CÆSAR een tros van wapenen ſtichten, met het trotſche opſchrift: *Dat het heir van Tiberius Cæſar, afgeoorloogd hebbende de Volken tusſchen Rijn en Elve, die gedenkteekenen aan Mars, Jupiter en Augustus geheiligd had.* De *Angrivarien*, door deeze nederlaag der *Germaanen*, zig hulploos bevindende, waren verpligt, zig aan de magt der *Romeinen* te onderwerpen, om vergiffenis te ontvangen; die hun daarop geſchonken werd. Men ſtelt deeze onderwerping geſchied te zijn, in 't jaar 771, na de ſtichting van *Rome*, en in 't 18de., na de geboorte van CHRISTUS. Niet min zegepraalend was de overwinning, welke GERMANICUS, op deeze en andere Volken, die hunne woonplaatzen aan de *Elve* hadden, kort daar na behaalde; zie TACITUS *Jaarb.* Cap. 8, 9, 22, 41.

ANGWIERD; zie op AANGWIRDEN.

ANHOLT, en ook wel *Aanholt*, een ſteedje in de Vereenigde Nederlanden, in 't Z. O. van *Zutphen*, aan den ouden *Yſel*, op de Grenzen van 't Land van *Kleef* en 't Bisdom *Munſter*. Het is eene Heerlijkheid, aan 't einde van 't Graafſchap *van den Berg*, tusſchen *Yſelmonde* en *Emmerik*. Groote verſchillen hebben over 't zelve plaats gehad; beweerende die van *Anholt*, dat de Heerlijkheid was een *Rijksleen*, en geen overhoofd had dan den Keizer; daar die van *Gelderland* zig tegen verzetteden, en, in 't jaar 1700, nog met den Grondheer over twistten. Men vindt echter, dat *Anholt* zo wel als *Bredevoort*, in 't jaar 1532. op de ſchattingslijsten van 't Graafſchap *Zutphen* is aangeſlagen, en op zekere ſomme geſteld. Hertog KAREL VAN GELDER, deeze Heerlijkheid aan JACOB VAN BRONKHORST, door magt van wapenen, ontnomen hebbende, droeg dezelve, volgens SLICHTENHORST, in 't jaar 1537, ter Leen op aan DIRK VAN BRONKHORST, Vrijheer van *Batenburg*, dien hij wederom in gunst had aangenoomen. VAN DER HOUVE zegt, dat zij, om voorgemelde reden, in de gedaane ſchatting van 't jaar 1547, bedraagende 184 gl. 2 ſt. 6 een tweede penn. weigerde te voldoen. In 't jaar van 1578,

tekende de Heer van *Anholt*, na dat hij zitting onder de *Gelderſche* Edelen genomen had, als Bannerheer, de vermaarde *Unie van Utrecht*. Doch naderhand de *Spaanſche* partij gekoozen hebbende, werd het Stedeken *Anholt*, in 't jaar 1580, door den *Gelderſchen* Overſte HEGEMAN, uitgeplonderd en verbrand. In 't jaar 1717 beweerde de Baron HEEMS, als Afgezant van den Keizer bij Hunne Gr. Mog. dat *Anholt* onafhanglijk van *Gelderland* was; tegen welk vertoog de Staaten dier Provintie hun recht breedvoerig aantoonden. Dit geſchil, als nog onbeſlist zijnde, is oorzaak, dat op *Anholt* geen recht van Oppermagt door *Gelderland* geoeffend wordt.

ANJOU; (*Hertog van*) zie ALENÇON.

ANKER, (K.) was, in 't jaar 1666, Kapitein in dienst van 't Edele Mog. Collegie ter Admiraliteit van 't Noorderkwartier. Door gebrek aan Volk moest hij, nevens nog eenige anderen, met zijn Schip *de Eendragt*, voerende 44 ſtukken, of ſchoon hij behoorde onder de Vloot van den Luitenant Admiraal JAN CORNELISZ. MEPPEL, in *Noord-Holland* blijven, en dus ook verſtooken van de Eer der overwinninge, op de *Engelſchen* behaald, op den 11den Junij. Maar de Vloot, op den 4den Julij, wederom in Zee geloopen zijnde, bevond hij zig bij dezelve, en had rijklijk zijn aandeel in 't vreeslijk gevegt, dat tusſchen de *Hollandſche* en *Engelſche* Vlooten voorviel, op den 4den Augustus, dien noodlottigen dag, voor zo veelen van de vermaardſte Nederlandſche Zeelieden van dien tijd. De Admiraal VAN MEPPEL, en onder hem de Kapiteinen van 't Noorderkwartier, beſtreeden met mannenmoed den *Engelſchen* Vice-Admiraal van de blaauwe Vlag. In 't jaar 1672 voerde hij 't Schip *Alkmaar*, en bevond zig mede onder de Vloot, die door den Staat tegen *Engeland* en *Frankrijk* gezonden was: hij deelde dus mede in de heerlijke overwinning op de *Engelſchen*, op den 7den Junij, voor *Soulsbaaij* behaald.

Zie BRANDT en CENTEN, *Hist. van Enkh.* II. Deel, bl. 248, 251, 281.

ANKEVEEN, een aanzienlijk Dorp in 't Nederſticht van *Utrecht*, en niet, zo als GOUDHOEVEN zegt, onder *Naarden* behoorende.

Toen de *Franschen*, in 't Jaar 1672, zig van de Provintie *Utrecht*, en van een gedeelte van *Holland* hadden meester gemaakt, en daar onder ook van *Naarden*, werd, door Prins WILLEM DEN DERDEN, eenig Volk in *'s Graveland* en 't Dorp *Ankeveen* gelegt, om deeze beide Posten te bewaaren. De *Franschen*, hier van, door eenige tekenen, uit *Naarden* en *Amersfoort*, verwittigd zijnde, kwamen terstond, met eenige duizenden Man, aantrekken, om de Stad *Naarden*, (daar zijne Hoogheid een aanslag op ontworpen had, maar toen niet ter uitvoer bracht) te hulpe te komen; dan, bij hunne komst, vonden zij die Stad door het Staatsche Volk verlaaten, en trokken daarop naar *'s Graveland*, om het oog te houden, of de Prins den aanslag hervatten mogt. Op den 7den October deeden zij een aanval op een klein Schansje, door de *Hollanders* in der haast opgeworpen, en bezet met veertig Mannen, dat zij ligtelijk veroverden, en verder eenige Huizen in *'s Graveland* verbrandden: maakende voorts eene vertooning, als of zij op den *Ankeveenschen Brug*, daar het Regiment van den Overste STOKHEIM geposteerd lag, wilden aanvallen. Doch deeze, met een zonderlingen moed, en aangespoord door de tegenwoordigheid van den Veld-Marschalk Graave MAURITS, in allerhaast uit *Muijden* derwaarts gereeden zijnde, werden de *Franschen* (die op den 9den dier Maand, 's voordemiddags ten elf uuren, met een sterke magt en geweldige woede, aanvielen) zodanig afgeslagen, dat ze, met groot verlies, deinzen moesten. De besprongenen verlooren maar één eenig Man, zijnde een Kapitein. De *Franschen* binnen *Naarden*, om deeze schade en schande te wreeken, trokken den 26sten November (N. S.) uit, meenende *Ankeveen* in de assche te leggen; maar terwijl zij bezig waren met eenige Huizen aantesteeken, wierden zij, door een partij Staatschen, zodanig begroet, dat ze met der haast naar *Naarden* te rug trokken. Dit Dorp behoort in 't Kerklijke onder *Amersfoort*.

ANKEVEERE, een der Polders in *Zuidbeveland*, ten Westen van Heer *Arentskerke Polder*, beslaande 259 Gemeten en 175 Roeden, waar van de Waterpenningen thans tien schellingen zijn. Deeze Polder, die zwaare lasten tot de Dijkwerken dragen moet, is daarom door de Staaten van *Zeeland*, vrijdom vergund van al-

alle de gewoone en buitengewóone Staaten Penningen, en van de twee Schellingen op ieder Gemet, voor den tijd van veertien jaaren; welke tijd, in het jaar 1758, verscheenen was.

ANLOO, een der Dorpen van 't Landschap *Drenthe*, onder den *Dingspil* of Regtbank van 't *Oostermeer*; zijnde een Schoutschap, hebbende Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Noordervoord* en 't *Oostermeer*.

„ *Anloo*, (zegt de Heer ALTING) onder de zesde Dingspil of
„ Rechtbank van *Oostermeer*, heeft den naam bekomen van *An-*
„ *nen*, de naaste buurt, zijnde in een lagen grond; en van 't
„ Loo, dat is een verheven plaats, die het beslaat 1300 schre-
„ den van de Stad *Groningen*. Breder gewag is hier van in de
„ Brieven van *Werden*."

Zie *Not. Germ.* pag. 2.

ANNA *van Egmond*, eenige Dochter en Erfgenaame van MAXIMILIAAN, Graave van *Buuren* en *Leerdam*, eerste Gemalin van WILLEM DEN EERSTEN, Prinse van *Oranje*, waar mede zij, met gunstige toestemming van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, in 't jaar 1551, in den Echt verbonden werd; en door welk Huwelijk alle de groote Goederen uit den Huize van *Buuren*, als de Heerlijkheden *Ysselstein*, *St. Maartendijk*, midsgaders *Cortgeene* enz. in het Huis van *Oranje* zijn overgebracht. Dit doorluchtig Huwelijk werd, in het jaar 1558, door den dood vernietigd; stervende deeze Prinses in het vijf en twintigste jaar haars ouderdoms, nalaatende eenen Zoon, PHILIPS WILLEM, en eene Dochter MARIA, die naderhand getrouwd is met PHILIPS, Graave van *Hohenlo*.

ANNA, Aartshertogin van *Oostenrijk*, Dochter van Keizer MAXIMILIAAN, verloofde Bruid van KAREL, Erfprins van *Spanje*, en daarna, in 't jaar 1570, de vierde Echtgenoote van PHILIPS DEN TWEEDEN, Koning van *Spanje*, haaren Oom. De Paus gaf dispensatie tot dit Bloedschandig Huwelijk, waar van aan den President van 't Hof van *Holland* (dat toenmaals zijne Vergaderingen niet op het Hof, zo als tegenwoordig, maar in een Zaal van 't Klooster der Predikheeren in 't *Voorhout* hield) op den

 28sten

28sten Julij kennis gegeeven werd; met bijgevoegd bericht, dat 's Konings ondertrouwde Gemalin door *Nederland*, en van daar te Water haare reize naar *Spanje* meende te doen. Om den Hertog VAN ALBA te wille te zijn, werd besloten dat door de gezamentlijke Landschappen, een geschenk van fijne Lijwaaten, Vorstelijk Huisraad en Nederlandsche Tapijten, versierd met de Wapenen der bijzondere Provintien, ter waarde van 100,000 Kroonen, op den 19den van Augustus, wanneer haare Majesteit meende te *Nijmeegen* te zijn, zou worden aangeboden, en dat *Holland* in de gemelde somme 28000 Guldens zoude dragen. Met groot genoegen werd het eerste Lid van dat voorstel aangehoord, en de Staaten Boden gelast te vertrekken naar *Nijmeegen*, om aldaar tot het verblijf van de twaalf Afgevaardigden het noodige te verzorgen. Doch die van *Holland*, aldaar bij den Hertog gehoor hebbende, klaagden over hun aandeel in de toegestaane somme van 100,000 Kroonen, als te hoog zijnde in de gemaakte verdeeling. ALBA, die, naar de wijze der Tirannen, geen tegenspraak duldde, was misnoegd over die naauwgezetheid, (zo als hij het noemde) zeggende dat dit geen gewoone Bede, maar slegts een vrijwillige gift was, om daar mede hunne Liefde voor de Gemalin van hunnen Landsheer te betoonen. — De geschenken, der Vorstinne aangebooden, werden zo gunstig ontvangen, dat de stuursche PHILIPS zig naderhand verpligt vond, de Staaten van *Holland* in 't bijzonder 'er voor te bedanken. Van *Nijmeegen* begaf de Vorstin zig naar *Antwerpen*, alwaar zij, verzeld van haare twee Broeders, ALBERTUS en WENCELAUS, plegtig werd ingehaald. Men zag, kort daarna, twee Penningen, waarop gemelde Broeders, nevens MATTHIAS en MAXIMILIAAN vertoond werden. — In de maand September nam ANNA VAN OOSTENRIJK de reize aan naar *Spanje*, gaande van *Bergen op den Zoom* naar *Vlissingen*, en van daar met een Vloot van 90 Zeilen, waaronder 26 Oorlogschepen, onder bevel van de Graave VAN BOSSU; om welke eer ALBA sterk had aangehouden, om alzo op eene welvoeglijke wijze de Nederlanden te verlaten. Dan dit gelukte hem zo min als de Nederlanders, die geen de minste vrugt zagen van de bede, die zij aan de Vorstin gedaan hadden, om bij haaren aanstaanden Gemaal eenige verzagting te bewerken. Na een gelukkigen overtogt, werd het Huwelijk, den 12den November,

te


ANNA VAN SAXEN.
J. Buys, delin.

te *Segovia* voltrokken; waarop mede verscheiden Penningen geslagen zijn. Volgens STRADA overleed deeze ANNA VAN OOSTENRIJK in het jaar 1573.

Zie *Res. van Holland*, 28 Julij 1570, 9, 10 en 13 Augustus en 2 Maart 1571; HOOFD, *Nederl. Historie*, fol. 216.

ANNA *van Saxen*, Dochter van MAURITS, Hertog van *Saxen*, overleeden in 't jaar 1553. Haare Moeder was AGNES, gebooren Landgravinne van *Hessen*. Deeze ANNA, gebooren in 't jaar 1544, werd, na den dood haars Vaders, opgevoed door den Keurvorst AUGUSTUS, die haar, in het jaar 1561, ten Huwelijk gaf aan Prinse WILLEM DEN EERSTEN; wordende de plegtigheid daarvan te *Leipzig* gevierd. STRADA zegt, dat de Regentesse der Vereenigde Nederlanden den Prinse dit Huwelijk eerst trachtte te ontraden, om reden, dat zij den Lutherschen Godsdienst toegedaan was. Uit de Geschiedenissen, en vooral uit het leven van WILLEM DEN EERSTEN, blijkt duidelijk, welke moeilijkheden dit Huwelijk, om die zelfde reden, veroorzaakt hebbe, die van geen gelukkig gevolg waren. Deeze Vorstin, (die de Heer HOOFT, *een wijfpootig, uitermaten ongeregeld van Leven, die haaren man smadelijk en met veele wederwaardigheden bejegende*, noemt) werd, na dat zij haaren Gemaal twee Zoonen, als MAURITS, die in 1566 te *Breda* overleed, en MAURITS, Prins van *Oranje*, en twee Dochters, ANNA en AMELIA, ter waereld gebracht had, in 't jaar 1575 aan den Keurvorst te rug gezonden; hertrouwende den Vorst, bij haar leeven, met CHARLOTTA VAN BOURBON. Onzeker is, echter, de oorzaak van deeze huwelijksscheiding. STRADA zegt dat het om overspel was; doch hij is ook de eenigste, die dit zegt. THUANUS schrijft het aan haar los en wulpsch gedrag toe. HARRÆUS en MULLER brengen het op de oneenigheden, welke, ten dien tijd, tusschen de *Lutherschen* en *Gereformeerden* plaats hadden, en doen ons denken, dat het om verschil van den Godsdienst was. Dit is zeker, dat zij, te *Dresden* komende, door den Keurvorst in bewaaring genomen werd, in welke zij overleed, den 18den December 1577; wordende zonder staatsie begraven. Men heeft van haar een over-

heerlijk Pourtrait, in 't Koper gebracht door J. HOUBRAKEN.

ANNA VAN BRUNSWIJK LUNENBURG, Kroonprinsesse van *Groot Brittanje*, wiens Grootvader was GEORGE DE EERSTE, die, als Keurvorst van *Hanover*, na het overlijden van Koninginne ANNA, den *Britschen* Throon beklom, in 't jaar 1714, en gevolgd werd, in 't jaar 1727, door haare Koninglijke Hoogheids Vader, den Prins van *Walles*, onder den naam van GEORGE DEN II, die ten Huwelijk had CAROLINA, Keurvorstinne van *Hanover*; uit welke Vorstelijke Persoonaadjen gebooren is Haare Koninglijke Hoogheid, den 2den November des jaars 1709. Eene Vorstin, welke met regt gezegd mag worden, eene opvoeding te hebben genooten, niet alleen overeenkomstig haarer hooge geboorte, maar als een voorbeeld van alle regtgeaarte Christen ouders, en bijzonder van eene Moeder, die den roem had, de verstandigste Vorstin van haaren tijd te zijn; en dus, zo wegens haarer Hoogheids rang, als uitmuntende deugden en hoedanigheden, de eenigste Prinses van haaren tijd was, die tot een Gemalin voor een der beste Vorsten, (zo als men zijne Doorlugtigste Hoogheid, den Heere Prinse van *Oranje*, WILLEM DEN IV, meer dan eens genoemd vindt, konde worden uitgedacht.

WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, de eenige overgeblevene spruit van het Doorluchtig Huis van *Oranje* zijnde, zo was deszelfs Vrouw Moeder, de Prinsesse MARIA LOUISA van *Hessen Kassel*, Douariere van wijlen zijne Hoogheid JOHAN WILLEM FRISO, al vroeg bedacht, deezen haaren Vorstelijken Telg door den band des Huwelijks te doen vereenigen. Tot het maaken van eenen aanvang van de Huwelijksonderhandelingen, was, door zijne Hoogheid, een zijner vertrouwden naar *Engeland* afgevaardigd. Zij scheenen in den beginne veel tegenstand te zullen ontmoeten; waar over men zig niet behoeft te verwonderen, als men in aanmerking neemt, de Hooge en Luisterrijke Pretendenten, die naar de Kroon-Prinsesse haakten. Dan de Vorstin CAROLINA, in aanmerking neemende, het belang van den Protestanschen Godsdienst, en de deugden en hoedanigheden van wijlen zijne Doorluchtigheid kennende, vond het raadzaamst het zelve door te zetten. De Koning, dus mede ten voordeele van onzen Prins overhellende, deed, op den 13den Maij 1733, door den Her-

tog VAN NEWCASTLE, aan het Hooger-Huis, en door den Ridder ROBBERT WALPOLE, aan de Gemeenten bekend maken, dat gemelde zijne Hoogheid de Huwelijks-voorslagen had laaten doen, en na dat de Koning die had goed gekeurd, een Gevolmagtigden gezonden, om de Artikelen van 't Huwelijks-Contract te sluiten; dat de Koning nodig geoordeeld had, daar van aan het Huis kennis te geeven, in verzekering, dat zodanig Huwelijk aan zijne Onderdaanen allen genoegen verschaffen zou; verwagtende voorts, dat het Huis hem zoude in staat stellen, om aan de Prinses, zijne oudste Dochter, zodanige Huwelijks-gift te geeven, als met de tegenwoordige omstandigheden overeen zouden komen.

Deeze bekendmaaking werd niet alleen door beide de Huizen; maar door de gansche Natie zodanig toegejuicht, dat 'er weinige voorbeelden van dergelijke algemeene goedkeuringe te vinden zijn; waar van de Dank-Adresfen der beide Huizen onwederspreekbaare bewijzen opleeveren. Wil men sterker bewijs dan woorden, men zie het volgende besluit, genomen door de Gemeenten, hier in bestaande: „ om uit het geld, dat in de Exchequer overig gebleeven was, uit de verkooping van 't Eiland *St. Christoffel*, zijne Majesteit te authoriseeren, de somme van Tachtig duizend Ponden Sterlings, maakende 8,80,000 Guldens Hollands geld, te doen dienen en te appliceeren tot een Dote voor de *Kroon-Princesfen*. De Bil, hier van gemaakt, in het Hooger Huis, na voorafgaande leezing, goedgekeurd, werd met de Koninglijke toestemming bevestigd. Ook behaagde het den Vorst, terwijl men bezig was met het Huwelijks-Contract te regelen, zijnen aanstaanden Vorstelijken Schoonzoon met het Eerteken van de *Ridderorder* van den Kousseband te beschenken. De Artikelen in orde gebracht zijnde, ontving de Heer DUNCAN, Minister van zijne Hoogheid, dezelve verzegeld, en vertrok daar mede naar *Friesland*.

In de maand November vertrok de Prins naar *Engeland*, met het Koninglijke Jacht de *Fubbs*, en landde daar mede den 18den te *Greenwich*. Alle de omstandigheden, bij 's Vorsten aankomst aldaar, spaaren wij tot het Art. van zijne Hoogheid zelve. Alleen zeggen wij hier, dat de Prins, den 19den, door den Koning op het minzaamst ontvangen werd; niet min teder en liefderijk was de ontmoeting van onzen Vorst bij de Koninginne.

Den volgenden dag, des avonds om agt uuren, werd dezelve, voor de eerstemaal, in het vertrek van haare *Koninglijke Hoogheid* geleid, en na dezelve, op de tederste wijze, van zijne gevoelens voor haare persoon onderricht te hebben, geleidde de Prinses den Prins naar het vertrek der Koninginne.

De dag ter voltrekking van het Huwelijk deezer doorluchtige Personaadjen was bepaald op den 23sten. Dan het behaagde den Hemel, den Prins door eene zwaare ziekte aan te tasten; waar door het werd uitgesteld tot den 25sten Maart 1734. Op den avond van dien dag werd het voltrokken, met zo veel pracht en luister, dat hetzelve alle verbeelding te boven gaat, zo in kleederen als anderzints.

Men vindt 'er van gemeld, dat de Vorstelijke Bruidegom gekleed was in Fluweel, ongemeen rijk met goud geborduurd, en met Diamanten knoopen, wordende ieder knoop op 300 ponden sterlings, dat is 3300 Gl. Hollands geschat; en dat de Juweelen, waar mede de Prinses praalde, onwaardeerlijk waren. Daags daar aanvolgende ontvingen hunne Majesteiten en de Vorstelijke Persoonen de gelukwenschingen van alle de Standen des Rijks, in nederige Dankadresfen, als ook van de Magistraat van *Londen*. Haare Hoogheid beantwoordde die van het *Lagerhuis* met deeze woorden: *Ik zeg het Lagerhuis dank, dat het standvastig zijnen ijver en toegenegenheid voor den Koning betoond heeft, en ik ben ten uiterste verblijd, dat de verkiezing des Konings in deeze gelegenheid deszelfs goekeuring heeft gevonden.*

Op den 19den April presenteerde de Kancelier van de *Exchequer* aan het *Lagerhuis* een boodschap des Konings, van deeze inhoud:

GEORGE REX.

Naar dien het zijner Majesteit behaagd heeft te ordonneeren; dat onder het groot Zegel van Groot Brittannie, *opene Brieven worden gepasseerd, om, ten blijke van zijne Koninglijke gunste en genegenheid voor de* Princesse Rojaal, *een jaarlijks Pensioen van 5000 ponden Sterlings vast te stellen, en de tegenwoordige wetten zijne Majesteit verhinderen 't zelve langer dan voor zijn eigen leeven te accordeeren, zo hoopt zijne Ma-*

Majesteit, dat hij geauthoriseerd zal worden, om zodanig Octroij, geduurende het leeven van de gemelde Princesse Rojaal, *te mogen verleenen, ingevalle zij zijne Majesteit overleefde; de overweeging daar van aan het Huis recommandeerende.*

De vraag, of het geoorlofd zoude wezen, een dergelijke Bill in te breagen, in omvraage gebragt zijnde, waren 'er eenigen van gedachten dat dit te verre zoude gaan: nogthans ging dezelve door, met eene meerderheid van 139 tegen 47 stemmen; de Bill, welke reeds gereed was, werd aanstonds eens en andermaal gelezen, en aan een Committé gesteld. Den 23sten ging dezelve in het *Lagerhuis* door, en werd aan de Lords gezonden, welke daar in toestemden. Nadat zij, op den 27sten, van den Throon met Koninglijke toestemming bekrachtigd was, werd het Parlement geprorogeerd. Eenige dagen daarna, behaagde het den Koning, door een Missive, H. H. Mogende van de voltrekking des Huwelijks kennis te geeven; welke Missive daarop terstond met dankzegging en blijken van goedkeuring beantwoord werd.

Op den 3den Maij vertrokken Haare Hoogheden, na een teder afscheid, zo van Haare Majesteiten als van het geheele Hof genomen te hebben, uit *Londen*, doch staken niet voor den 5den, met het Jacht de *Fubbs*, in Zee; en landden met dat en de andere Jachten, des morgens van den 7den, te *Rotterdam.* Wij zullen ons niet inlaaten met een verhaal van de wijze, op welke Haare Hoogheden ontvangen werden in alle de Steden, die dezelve met Hunne tegenwoordigheid vereerden, om *Friesland,* en wel om de Hoofdstad van die Provintie, te bereiken. Alleen zeggen wij, dat het Vorstelijke paar, den 11den der gemelde Maand, onder eene ongelooflijke toejuiching van de Burgerij, zijne Intreede te *Leeuwaarden* deed. Hier smaakten de jonggehuwden het aangenaame genot der standvastige Huwlijksliefde, tot op den 10den Julij des jaars 1734, op welken dag Zijne Doorluchtige Hoogheid, gedreeven door deszelfs ingeboorenen Heldenmoed, zig van Haare Koninglijke Hoogheid scheidde, ter bijwooning van den Veldtocht aan den *Rhijn.* Midlerwijl begaf zig de Koninglijke Prinsesse naar *Engeland,* alwaar dezelve haar verblijf hield, tot de terugkomst van haaren Gemaal in *Holland;* 't was niet voor den 9den der maand December, dat deeze Vorstelijke Personaadjen elkander te *Calais* omhelsden. Van daar

ver-

vertrokken den 15den, kwamen, met kleine dagreizen, den 23sten te *Breda*, en na verloop van eenigen tijd in *'s Gravenhage*, van waar zij zich haar het *Loo* begaven.

Op het Art. van zijne Hoogheid Prins WILLEM DEN VIERDEN, zullen wij verslag moeten doen van de geschillen, omtrent deezen tijd ontstaan, over de Erföpvolging in het Huis van *Nassau Siegen*, als mede het gevolg daarvan; hier zeggen wij alleen, dat Zijne Majesteit van *Groot-Brittannie* zig veele moeite gaf om de zaak naar rechten, en ten voordeele van onzen Vorst, te helpen handhaven. Dit verschil is, in dit Jaar 1786, ten nadeele van den tegenwoordige Erfstadhouder uitgesprooken, en de Prins van Nassau, als wettig eigenaar daar van erkend. Haare Koninglijke Hoogheid genoot het vermaak, Haaren Koninglijken Vader, bij deszelfs terug reize van *Hanover* naar *Engeland*, op den 3den November op het Lusthuis 't *Loo* te omhelzen.

Het was niet voor de maand April des volgenden Jaars, dat de *Leeuwaarders* het genoegen hadden, het Vorstelijke paar weder te aanschouwen. Na dat zij het genot daarvan eenige dagen gehad hadden, vertrok de Prins met zijne Gemalinne, den 19den van die Maand, naar de Provintie *Groningen*. In *Holland* kreeg men intusschen tijding van de Zwangerheid der Vorstinne; en Haare Koninglijke Hoogheid, verkiezende Haar Kraambedde in *Hollands* Hofplaats te houden, begaf zig derwaarts, met den Prins. Op den 19den van de maand December 1736, beviel de Vorstin aldaar van eene Princesse, die kort daarna overleed, wordende in het Vorstelijk Graf ter Aarde besteld.

Prinses ANNA deelde, in de maand September des volgenden Jaars, benevens Haaren Doorluchtigen Gemaal, in de huldiging als Baron van *Breda*. — Dat 's Menschen leven, van de grooten zo wel als van de minderen, met een geduurzaame mengeling van vreugde en droefheid verzeld is, ondervond Haare Koninglijke Hoogheid, als Haar de droefmaare verkondigde het overlijden van de uitmuntendste Vorstinne WILHELMINA DOROTHEA CAROLINA, Koninginne van *Groot-Brittannie*, Dochter van JOHAN FREDRIK, Markgraave van *Brandenburg Anspach*, welke, op den eersten November, in den ouderdom van 55 Jaaren, 8 Maanden en 13 Dagen, het tijdelijke met het eeuwige verwisselen.

Andermaal verloste, op den 21sten December 1739, Haare K.

K. Hoogheid van eene Dochter; welke, echter, niet langer dan een half uur het Leven genoot, en in *Friesland* begraaven werd.

Dan, op den 28ften Februarij 1743, bracht Haare Koninglijke Hoogheid ten derdemaale eene Prinses ter Waereld, van welke wij hierna eenige melding zullen maaken, onder den naam van CAROLINA, waarmede dezelve, op den 10den Maart, bij de toediening des H. Doops, te *Leeuwaarden* benoemd werd.

Hoe verlangende Zijne Doorluchtige Hoogheid, en allen die het Huis van *Oranje* waren toegedaan, ook waren, dat uit 's Vorften Huwelijk eene Mannelijk Spruit mocht gebooren worden, behaagde het den Hemel niet, als nog aan deeze wenfchen te voldoen; bevallende de Prinses, voor de vierdemaal, op den 15den November 1746, van eene Dogter, die, even als de twee voorgaande, maar kort het leeven mocht genieten; fterwende den 2den Januarij 1747.

Dit Jaar, fchoon dus met fmart voor 't Vorftelijk Huis aanvangende, was het echter, waarin de *Oranje Zon*, met meerder luifter en heerlijkheid, begon te praalen; dit Jaar was het, waar in Prins WILLEM DE IV, die, om Zijne Deugden en Vorftelijke hoedanigheden, bij het zinken van 't Schip van Staat, als de eenige Stuurman, waarop Neerlands Volk al zijn hoop en vertrouwen ftelde, gezien was, gefteld werd in alle de waardigheden en Ampten, die Zijne Doorluchtige Voorvaderen met roem bekleed hadden; zie W. C. H. FRISO.

Om alle herhaalingen, zo veel in ons is, te vermijden, zwijgen wij hier van al het geen bij die groote Staatsverwisfeling is voorgevallen, en bepaalen ons alleen tot het geen den perfoon van haare Koninglijke Hoogheid in 't bijzonder betreft, zonder melding te maaken zo van het aandeel, welk haare K. H. nam in de vreugde van haaren Gemaal, als van de Ontvangst en vreugdebedrijven, allomme deswegen in alle Steden en Plaatzen betoond: zo wel bij de verkiezing van Zijne Doorluchtige Hoogheid tot Stadhouder enz. enz., als naderhand bij de Erflijke verklaaring van dat gewichtig en aanzienlijk Ampt, in de Mannelijke en Vrouwelijke Linie.

Bij alle deeze groote veranderingen en verheffingen van 't Vorftelijk Huis, had de Prins het genoegen, in de maand November deezes Jaars, aan de Heeren *Staaten van Holland en West-*

-vriesl

vriesland te konnen melden, dat haare K. H. deszelfs Gemalinne zig weder in eenen gezegenden staat bevond; en dit genoegen werd algemeener, als men alomme de tijding kreeg, dat hoogstgemelde haare Hoogheid, den 8sten Maart 1748, gelukkig verlost was van een welgeschaapen Zoon, WILLEM DEN VIJFDEN, *Neerlands Erf-Stadhouder*, bij deszelfs geboorte bekend met den naam van *Graave van Buuren.* Op het Art. van dien Vorst zullen wij een volledig verslag geeven van de vreugde, die deszelfs Geboorte alomme door gansch Nederland verwekte, en hoe dezelve gevierd werd.

Dus zoude men gezegd hebben dat haarer K. Hoogheids wenschen vervuld waren, en zij, met haaren Gemaal, in 't volle genot der Aardsche Zegeningen zig had konnen verlustigen. Maar hoe onbestendig is 's Waerelds voorspoed! De Doorluchtige Prins werd, in het jaar 1748, van eene zwaare Ziekte aangetast; en hoe wel de Vorst, na verloop van eenigen tijd, van dezelve hersteld scheen, was zijne gezondheid nooit recht bestendig, maar altoos met toevallen verzeld, die van dag tot dag vermeerderden. De vreeze, die men had, dat Hij onder dezelve, en onder zijnen onophoudelijken arbeid, ten nutte van Land en Volk besteed, bezwijken zoude, deed zijne Lijfartzen nodig oordeelen, het gebruik der Wateren en Baden te *Aken.* Daar heen vertrok de Prins den 3den September 1751. Na deszelfs terugkomst, op den 10den October, had men wel eenige flaauwe hoop; doch eenige dagen daarna vertoonden zig de voorige ongemakken, sterker dan te vooren, en duurden tot den beslissende dag van den 22sten dier Maand, waarop Zijne Hoogheid zagtelijk den geest gaf.

Van dit tijdstip af aan is het, door de schikkingen, zo door den Prins, als door 's Lands Staaten, ingevalle van 's Vorsten overlijden, gemaakt, dat wij meenen den Leezer *Haare Koninglijke Hoogheid*, als Gouvernante en Voogdesse van den *Prinse Erf-Stadhouder*, een weinig nader te moeten doen kennen.

Sints haare vroege jeugd had zij de verhevenste denkbeelden en gevoelens, die ooit van eene Vorstin te wagten geweest waren, doen zien. Van haare Koninglijke Vrouw Moeder, die liever 's Waerelds ijdelen roem had opgeofferd, en de Keizerlijke Kroon geweigerd, dan den Godsdienst haarer Voorvaderen verlaten, had zij den eerbied en liefde voor den Hervormden Godsdienst

dienst ingezogen; en bezwangerd met de zaaden daar van, gaf ze, reeds in haare eerste jeugd, blijken van alle die zeldzaame hoedanigheden, waar door men haar in rijper jaaren zag uitblinken.

Haare gedaante was overeenkomstig der grootheid van eene Vorstin. Uit haar Weezen, waarin de minzaamheid uitblonk, straalde tevens de verhevenheid haarer Ziele. Men heeft van haar, zonder vleijerij, getuigd, dat ze ervaaren was in fraaije Konsten en Wetenschappen; dat ze verscheiden Taalen met de uiterste netheid en vaardigheid wist te spreeken, zijnde haare bewoordingen beschaafd en duidelijk. Boven dit alles bezat de Vorstin eene bijzondere bekwaamheid in de kennis der menschelijke geaartheid, waardoor zij gezegd wordt, zig zelden bedrogen te hebben gevonden, in de keuze van die geenen, welke zij met haar vertrouwen verwaardigde. Geen grooter Vijandin dan zij, uiterlijk was 'er van schijn en gemaaktheid, welke zij in de harten lezen kon. Wat haar verstand betreft, men vindt meer dan één bewijs, dat het zeer uitgebreid moet geweest zijn; konnende zij verscheiden zaken van verschillenden aard bevatten, en daar over oordeelen, zonder die te verwarren. Haar geheugen diende haar wonderbaarlijk; het geen zij geleezen had, wist zij zeer voegzaam op daaglijksche voorvallen toe te passen.

Van alle deeze Zielsvermogens, had de Prins haar Gemaal het nodige gebruik weten te maken; kiezende haar tot zijne getrouwe Raadgeefster. Hier toe was zij te meer van nut, door haaren arbeidzaamen aart, waarvan haar niets kon te rug houden, indien zij Hem tot welzijn van Kerk en Staat kon van dienst zijn. 't Geen hier toe nog meerder nut deed, was haare ervaarenheid in de algemeene Staatkunde; waardoor 'er geen Vorst of Staatsman was, wiens vermogen of zwak haar onbekend was. Alle deeze bekwaamheden gingen gepaard met waare Edelmoedigheid, Menschlievenheid en Zagtzinnigheid, welke aan haare standvastige en verhevene Ziel nog grooter luister gaf. Op den zelfden dag van 't overlijden haars Doorluchtigen Echtgenoot, leide de Vorstin den Eed af, in handen van Gecommitteerden van H. Ed. Gr. Mog., en in die van H. H. Mog. en naderhand van die van de andere Provintien, enz. als *Gouvernante en Voogdesse over den jongen Prins Erf-Stadhouder.*

Haa-

Haare K. H. deed bij Misfive, gedagtekend 22 October, aan de Staaten der bijzondere Provintien, van 't afsterven Zijner Doorl. Hoogheid kennis geeven. In dé maand November werd bij de Staaten van *Gelderland* goedgevonden, dat alle Acten, Commissien, enz. welke tot nog toe op den naam van *Erf-Stadhouder* en *Raaden* uitgegeven waren, voortaan zouden worden geëxpedieerd, op naam der *Gouvernante.*

De Vrouwe Gouvernante, om blijken van haare zorge te geven, deed, op den 2den van de maand Maart 1752, aan de Heeren Staaten Generaal overleeveren een Project, om de Troupen van den Staat te brengen op een meer soliden en min kostbaaren voet, dan tegenwoordig. Bij dit Ontwerp werd aangetoond, dat de Executie daarvan, met ter tijd, zoude geeven een voordeel van over de vijftien tonnen Gouds in het Jaar, en van nu afaan over de agt tonnen Gouds; dat het Leger van den Staat daar door zoude worden verminderd in getal van effective gemeene dienstdoende Manschap, met niet meer dan ruim zestien honderd. Dit Plan werd door H. H. Mog. op alle wijze gelaudeerd, en haare K. H. bedankt voor de zonderlinge applicatie, waarmede hoogst dezelve dit important en moeilijk werk, ten beste van den Staat, en van het geheele Militaire wezen, had gelieven te behartigen en te dirigeeren.

In het Jaar 1750, had de Magistraat der Stad *Thiel*, als mede de Regeerders van verscheide Dorpen in de *Nederbetuwe*, hunne klagten en bezwaaren gebracht voor wijlen Zijne Doorl. Hoogheid, zo over de uitzetting der *Ampt-Lasten*, *Klokkenslag* en andere *Lasten*, als over de verhooging derzelven, van tijd tot tijd gedaan, door den Amptman en Ridderschap des voorschr. *Ampts van Nederbetuwe;* en in 't bijzonder over eenige Posten, in de voorschr. uitzetting gebragt, die of in 't geheel niet genoten, of grootelijks moesten verminderd worden. In 1751 had de Prins de Heeren Baron VAN DER CAPELLEN *tot den Boedelhof*, en BRANTSEN, Raad in de Ordinaire Hoven van *Gelderland*, gecommitteerd om de nodige bezwaaren en informatien in te neemen. Dit was wel door hun geschied, en daar van raport gedaan; dan de Dood had den Vorst verhinderd, hierin naar behooren te voorzien: dus was het Redres hierin gespaard voor de *Vrouwe Gouvernante*, die dan ook, zo spoedig de omstan-

ſtandigheden toelieten, hier in heeft voorzien door een *uitvoerig Reglement*, getekend 2 Januarij 1752.

Na hier mede aan de Klagers genoegen gegeeven te hebben, behaagde het haare K. H. eene nieuwe ſchikking te maken, omtrent de Monteering der Troupen van den Staat. Onder andere bezigheden, betrekking hebbende tot de Visſcherij, de Jagt, enz. vond haare K. H. ſtoffe, haare menschlievendheid te doen kennen, door het ſchenken van aanzienlijke ſommen aan een menigte *Franſche* Vlugtelingen, die zig in dien tijd te *Rotterdam* bevonden. Naauwlijks had de Menschlijkheid haare waardigheid, ten aanzien van verdrukte Geloofsgenooten van buiten 's Lands, doen zien, of het gezag moest zig, om verſchillen binnen 's Lands, en wel te *Zwol*, doen kennen. De twisten met Do. VAN DER OS, waren tot die hoogte gekomen, dat de Kerkenraad het Advis der *Vrouwe Gouvernante* verzocht.

Op den 21ſten der maand December 1752, nam haare K. H. zonder plegtigheid zitting in de Vergadering van den Raad van Staaten, zijnde derwaarts verzeld alleen door haaren Opper-Hofmeeſter, den Generaal VAN BURMANIA, den Opper-Stalmeeſter, Generaal VAN GROVESTINS, en den Kamerheer VAN VOIGT. Na eenig verblijf aldaar, begaf haare K. H. zig naar het Collegie van Gecommitteerde Raaden van *Holland* en *Westfriesland*, en daarna in de Vergadering der Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, en woonde de Deliberatien hunner Ed. Gr. Mog. bij; wordende van daar geleid, door alle de Leden van dat Collegie, verzeld door eenige Leden uit de Ridderſchap, in de Vertrekken van de Heeren Staaten Generaal. In de Vergadering der Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in den Stadhouderlijken Stoel zitting genomen hebbende, werd de Vorſtin aldaar door den Heer Raad-Penſionaris STEIN, met een gepaste Redenvoering, begroet; na dat de *Gouvernante* dezelve minzaam beantwoord had, betuigde haare K. H. *dat zij altoos bedacht was om zo veel mooglijk, de bezwaarde Finantien van de reſpective Provintien te ſoulageeren, en wel in 't bijzonder omtrent zodanige posten, waartoe hoogstdezelve een bijzondere naauwe betrekking had; dat zij ten dien einde had doen formeeren een Plan*, tot vermindering van de Gardes des Corps, *als mede van de* Hollandſche en Zwitzerſche Gardes, *welk Plan zij het genoegen had*

aan Hunne Ed. Gr. Mog. *overteleveren, zullende daarbij jaarlijks bespaard worden eene somma van f* 110480; *dat zij als Gouvernante niet anders verwachtte, of H. Ed. Gr. Mog. zouden het zelve aanzien als een blijk van Haaren ijver voor het Gemeenebest, en in 't bijzonder voor de Provintie van Holland en Westfriesland, en dus het voorn. Plan wel willen goedkeuren; niet twijffelende of Hun Ed. Gr. Mog. zouden in 't vervolg met Hunne cordaatheid, op de zaaken van 't Gemeenebest, en in 't bijzonder op die van de Finantie, zodanige order stellen, als zij volgens hunne hooge Wijsheid, zouden nodig vinden.* Verder verzogt haare K. H., met sterke drangredenen, een einde te maaken aan de zaak, raakende de Ampten. Voor dit alles werd de Vorstin op het minzaamst bedankt, en eenige weinige dagen daarna het Plan ingeleverd.

Den 8sten van de maand Maij 1753, geschiedde in 's *Gravenhage* de gewoone trekking der *Haagsche* Schutterij, waar bij H. K. H. met de Vorstelijke kinderen tegenwoordig was, en het H. K. H. behaagde, aan den Heer Burgemeester en Kolonel DIERQUENS ter hand te stellen, eenen zeer kostbaaren *Gouden Beker*, welken wijlen zijn Doorl. Hoogh. ter betooning van zijne achting voor de *Haagsche* Schutterij, had doen vervaardigen. Ook bezorgde H. K. H. in dit loopende jaar verscheiden nieuwe Ordonnantien.

In het volgende jaar gelukte het H. K. H. met zijne Majesteit den Koning van *Pruissen*, of wel door deszelfs en haare gevolmagtigden tot stand te brengen, een Contract wegens den verkoop van de volgende Heerlijkheden, gelegen in de Provintie *Holland*; als de *Hooge* en *Laage Zwaluwe*; *Waspik* en *Twintighoven*; die van *Naaldwijk*, *Hoenderland*, *Wateringen*, *Orange-Polder*, 's *Gravezande* en *Zand-Ambacht*; het Huis in den *Haag*, genaamd het *Oude Hof*, en het Huis te *Honsholredijk*, *voor de somma van zevenmaal honderd duizend Gl. Hollands, en vijf duizend gl. voor de Meubelen*, voor en ten behoeve van den Heere Prinse van *Oranje*. Behalven andere presenten, schonk haar K. H. den Heer VAN KLINKGRAAF, die zig, ter instandbrenging van dit Contract, veele moeite gegeeven had, met eene somme van achtien honderd Rijksdaalders; welke erkentenis ook door zijne Majesteit gedaan werd, aan den Heer CHARON ST. GERMAIN,

Raads-

Raadsheer van zijne Doorl. Hoogh. Wijders deed de Vorstin, in dit jaar, met haare Vorstelijke Telgen, eene reize naar 't *Oranje-Woud*, een Lusthuis in *Friesland*, niet verre van 't *Heerenveen.* De eerbetooning, in verscheiden Steden en Plaatsen hun beweezen, zal op de bijzondere Art. zo als reeds op dat van ALKMAAR geschied is, vermeld worden. In dat zelfde jaar deed de *Basfa* van *Tunis*, aan den Wel Ed. Gestr. Heer TRONCHIN, voerende 's Lands Fregat van Oorlog de *Arend*, voor Mevrouwe de *Princesse Gouvernante* de volgende geschenken: een *Ermelijnen Pels*, gevoerd met Karmozijnen *Persische* stoffe; twee paar schoenen of pantoffels met goud geborduurd; een fraaijen Tijgershuid; een Hertebeest en een *Persiaansch* Tapijt: en voor den Prins Erfstadhouder, een zeer fraaijen houwer met een gouden gevest, nevens een keurlijken draagband; een Escarpe, gewerkt met goud en zilver; twee witte *Tunetaansche* Geiten; een Leeuwenhuid en een *Persiaansch* Tapijt.

Van meerder belang was de verrichting van de *Vrouwe Gouvernante* in de Provintie *Friesland*, aan welke hoogstdezelve, den 8sten van de maand Maart 1755, had doen schrijven, met verzoek, dat hunne Ed. Mog. vier Heeren, benevens den Lands Secretaris, geliefden te committeeren, om met H. K. H. te overleggen en te formeeren een Plan, waar bij de Tutele en Voogdij, of waarneeming der Hooge Charges, Digniteiten en Præëminentien van het Stadhouder en Kapitein Generaalschap, naar de Constitutie van de Regeering in die Provintie, zou konnen worden gereguleerd, ingevalle het Gode behaagde over het leeven van H. K. H. te disponeeren, eer de Erfstadhouder of Erfstadhouderesse de meerderjaarigheid mochten hebben bereikt. Om aan dat verzoek te voldoen, werden benoemd, Jonkheer WILLEM GERLACH VAN DOIS, uit Oostergoo; Jonkheer SJUK GERROLT JUKKEMA VAN BURMANIA RENGERS, uit Westergoo; LIVIUS SUFFRIDUS LYCKLAMA à NIEHOLT, uit de Zevenwouden; Jonkheer EPO SJUK VAN BURMANIA, uit de Steden, en JETZO VAN SMINIA, Secretaris der Heeren Staaten. Dan de Heer BURMANIA RENGERS, wegens ziekte verhinderd zijnde, deeze Commissie waar te neemen, werd deszelfs plaats vervuld door den Heer TJEERT VAN AYLVA. Deeze Gecommitteerden hadden in 't laatst der maand April hun eerste gehoor bij de Vrouwe Gouvernante. Het zelf-

de verzoek, schoon in uitgebreider bewoordingen, werd op den 17den Maart aan de Staaten van de Provintie *Overijssel* gedaan; welke daarop eene Resolutie formeerden, die aan H. K. H. werd ter hand gesteld: waarop de onderhandeling, in de maand November, eenen aanvang nam, en een Instructie voor den Heer Hertog VAN BRUNSWIJK WOLFENBUTTEL werd vastgesteld. In het jaar van 1756 deed de Vorstin, beneven den Prins haaren Zoon en de Prinsesse CAROLINA, een togt naar *Breda.*

Tot hier toe hebben wij de Gouvernante nog in geene moeilijkheden omtrent het gewichtig Staatsbestier gemengd gevonden; ten minsten 'er waren geene zaaken voorgevallen, die veel gerucht gemaakt hadden. Dan de verandering der Regeering te *Haarlem*, en wel bepaaldelijk ten opzigte van het verkiezen van Burgemeesteren, maakte in dit en het volgende jaar zeer veel gerucht. Het voorgevallene daaromtrent is zo breedvoerig behandeld, zo door *Memorien*, *Requesten*, als anderzins, dat wij de paalen van ons bestek verre te buiten zouden gaan, zo wij in een omstandig verslag van deeze zaak wilden treeden. Alle de stukken, hier toe behoorende, zijn te vinden in de *Nederlandsche Jaarboeken* van de jaaren 1757, 1758 en 1759.

Dan deeze zaak bleef, geduurende het leeven van de *Vrouwe Gouvernante*, onbeslist. De Gecommitteerden tot het groot Besoigne, aan welke het onderzoek van deeze zaak gelaten was, waren naderhand van oordeel dat men de zaak, uit waren eerbied voor de nagedachtenisse van H. K. H. zoude behooren te laaten ongedecideerd, in de hoop en verwachting, dat Zijne Hoogheid, de minderjaarige Erf-Stadhouder, door de Heeren, aan wier hoogst deszelfs Educatie was toevertrouwd, geimbueerd en geinstrueerd wordende van de ware belangen van den Staat, en deszelfs Grondwetten en Gerechtigheden in 't generaal, en van die der Steden in 't bijzonder, tot de Exercitie van de hooge Charges, aan hem gedefereerd, gekomen zijnde, zig nooit zou laten induceeren, om dit of soortgelijk geval zich tot een model van navolging voortestellen. Welk raport naderhand door H. H. M. tot een besluit gemaakt werd.

In ons *Derde Deel*, onder het Art. AMSTELDAM, hebben wij reeds melding gemaakt van de voorslagen, door H. K. H. tot de augmentatie der Landtroupen gedaan. Ook hebben wij

wij aldaar verslag gedaan, hoe de Kooplieden, zo van die Stad als van andere Steden, meer dan eens, hunne regtmaatige klagten, wegens de onbestaanbaare handelwijze der *Engelschen*, ingebracht hadden, met bijvoeging van het antwoord, welk de Vorstin, op de laatste van die van den 7den December 1758, gegeven heeft; als ook van welke gedachten omtrent die zaak, de Geheimschrijver der Vorstinne, de Heer DE LARRIJ, was; waarheen wij den Leezer te rug wijzen. Hier voegen wij daar nevens, dat de nadere propositie van H. K. H. tot de vermeerdering der Landmagt, zo wel vrugteloos was bij 's Lands Staaten, als de klagten der Kooplieden bij de Vrouwe Gouvernante.

Dus hebben wij van haare Koninglijke Hoogheid niets meer te melden, dan dat dezelve haare mondelijke toestemming verleend had aan den Heere Prinse KAREL CHRISTIAAN VAN NASSAU WEILBURG, onder de bewilliging der Heeren Staaten van de Geunieerde Provintien, om met hoogst gemelde haare Dochter, de Prinsesse CAROLINA, een wettig Huwelijk te mogen voltrekken. De zwaarigheden, die het inhad, voor en aleer die Prins zijn doel bereikte, uit hoofde van deszelfs Godsdienst, en welke Resolutien bij den Staat genomen zijn, zullen wij op het Art. CAROLINA, Prinsesse van *Oranje*, melden. Hier ter plaatse vinden wij ons verpligt, mede te deelen den Brief, door de Vrouwe Gouvernante, daags voor dat zij het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, aan de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, om derzelver toestemming te verzoeken, geschreeven; zijnde die aan de Heeren Staaten der andere Provintien genoegzaam van den zelfden volgenden inhoud.

Edele Groot Mog. Heeren, bijzondere goede Vrienden.

,, Gelijk ons, in ons particulier, niets teerer kan aen het harte liggen, dan de bevordering van het geluk en welwezen van onze lieve Kinderen; en daar onder voor geene van de minste zaken te houden zij het welberamen van een Huwelijk, waer op men reden kan hebben den Zegen van God Almagtig te verwagten; en onze Dochter, de Prinses KAROLINA, tot dien ouderdom gekomen is, dat onze moederlijke zorg vordert ons daer omtrent

niet rijp en bedaerd overleg te bepalen, ter gelegenheid dat de Heer Prins KAREL VAN NASSOUW WEILBURG zich aen ons, al voor eenigen tijd, heeft geaddresseert, om onze Dochter van ons ten Huwelijk te verzoeken; zoo hebben wij alles dienaengaende overwogen, en bijzondere reflexien gemaekt op de goede kwaliteiten van gemelden Prinse, die met onze Dochter uit één en het zelfde huis geboren, en voerende den zelfden naam, daer bij zich aan onze Dochter zoo aengenaem gemaekt heeft, dat dezelve niet ongenegen zoude wezen een wettig Huwelijk met welgemelden Heere Prinse aen te gaen, indien het zelve door ons, en door U Ed. Groot Mog.', mogte geaggreëerd en goedgekeurd worden. Welk een en ander ons gepermoveert heeft ons mondelijk Consent daer aen te geven; en, ingevolge het Diploma van U Ed. Groot Mog., in dato den 16den November 1747, U Ed. Groot Mog. gansch vriendelijk te verzoeken het voorschreve Huwelijk met U Ed. Groot Mog. Approbatie te honoreren; en wel inzonderheid ten dezen effecte, dat de Kinderen, die uit het zelve Huwelijk zouden mogen geboren worden, opgevoegd wordende in de Gereformeerde Religie, en op hun tijd daer van Professie doende, zullen blijven jouisseeren van de Rechten en Prærogativen, aen hen, in dat cas, bij het voorgemelde Diploma van U Ed. Groot Mog., van den 16den November 1747, gegund. En dewijl het ons tot een verdubbeld genoegen zoude strekken dit voorgenomen Huwelijk hoe eerder zoo beter te zien voltrekken, verzoeken wij U Ed. Groot Mog. insgelijks, op het genegenste, die goedheid te willen hebben, om de deliberatien hier over te accelereren. Waer over wij ons op eene bijzondere wijze aen U Ed. Groot Mog. zullen verpligt houden, enz.

ANNA.

's Hage, 11 *Jan.* 1759.

Ter Ordonnantie van hare Koninglijke Hoogheid.

T. J. DE LARREY."

Wij hebben reeds gezegd dat haare K. H. met de Provintien *Friesland* en *Overijssel* een Plan beraamd had, ter voorziening van de Opvoeding van den Heer Erf-Stadhouder, in geval van voor-

vooroverlijden van haare K. H.; dit was geschied op den grond, daar toe gelegd door de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van *Holland* en *Westfriesland*, in 1752. Dit was mede gevolgd door de Provintie *Groningen*; de ondervinding deed zien, dat die wijze maatregelen niet te vroeg wasen te werk gesteld: te meer daar haare Koninglijke Hoogheid, reeds sedert eenige jaaren, onderheevig geweest was aan eene verzwakking der inwendige deelen van het Lichaam, welke zig ontdekte in een waterzugtig gestel, waardoor verscheiden der uitwendige deelen meer dan natuurlijk uitgezet werden. In de maand December des Jaars 1758, nam die kwaal langs hoe meer de overhand, en begon de Borst geweldig te benaauwen: zo dat de Geneesheeren, wier post het was, in deezen alles aantewenden, wat de Konst vermogt, met het begin van 1759 van oordeel waren, dat, daar alle hunne vlijt, gepaard met de kracht der heilzaamste Artzenijen, vrugteloos was, ook alle hoop van herstel verlooren, en het einde der Vorstin nabij was. Haar overlijden viel voor ten elf uuren in den avond van den 12den Januarij 1759, in den ouderdom van 49 jaaren, 2 maanden en 10 dagen. Terstond hier na, werd den volgenden dag, door de Staaten van deeze Provintie, die op dien tijd vergaderd waren, het besluit genomen, daarvan alomme de bekendmaking te laten doen, daar zulks vereischt werd, en ook om den Heere Hertog VAN BRUNSWIJK, ingevolge het besluit van den 10den Februarij 1752, onder den tijtel als representeerende Zijne Hoogheid den Heere Prins VAN ORANJE, enz. op de instructie daartoe mede gearresteerd, den Eed af te neemen, en tot het geen verder in de omstandigheid vereischt werd.

Het Lijk van wijlen haare Koninglijke Hoogheid den 13 van de maend geopend zijnde, is door de daer bij tegenwoordig geweest zijnde Professooren, Doktoren, Chirurgijn en Apotheker, op den 16 van de zelfde maend, deswegens, de volgende Verklaring gemaekt:

„ Haare Koninglijke Hoogheid, ANNA, Prinsesse Douariere van Oranje en Nassau, Vrouw Gouvernante en Voogdesse van den Minderjarigen Heere Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden enz. enz. enz., overleden zijnde den 12 van Louwmaend des

 jaars

jaars 1759, is het Lijk van hoogstgemelde haare Koninglijke Hoogheid, hooglofflelijker memorie, des anderen daegs, den 13, ter nafspooringe van de oorzake van de ziekte en den dood, naeuwkeuriglijk door ons ondergefchreve Medicinæ Profesfores en Doctores onderzogt geworden, te weten door *Fr. Winter*, ordinaris Lijf Medicus van de hoogvorftelijke Perfoonen; en door *H. D. Gaubius*, beide Med. Profesfores op de Univerfiteit te Leiden; en door *J. Onymos* en *C. H. Velfen*, beide Med. Doctores van 't Hof; waer bij de Hof-Chirurgijn *S. Schoonderhagen*, en Hof-Apotheker *J. J. Duval*, behulpzaem zijn geweest."

1. „ De gemeene Bekleedfels des Lichaems van wijlen haare Koninglijke Hoogheid, glor. memorie, doorfneden zijnde, is gebleken dat de *Vetrok*, of *Membrana Adipofa*, het geheele Lichaem over, maer voornamelijk van den onderrand der Borst af, tot in de Voeten, door uitgelekt Water, fterk opgezwollen, en dat ook in de linker Knie, Been en Voet, als mede eenigzins in den linker Arm, uitgevaet en geronnen Bloed was.

2. „ Uit de holligheid des zeer uitpuilenden Buiks, door een Troiskart, een kleine meenigte omtrent van een halve Pint fcherp riekend Water uitgehaeld, en vervolgens de Buik voorzichtelijk geopend zijnde, is bevonden dat, na eene verouderde Navel-Breuk, en daer op gevolgde de verbeelding bijna te boven gaende, wijl de vaneenwijkinge der rechte Spieren des Buiks, door den tijd een Buikbreuk ontftaen zijnde, het Buikvlies, met de nabijliggende Peezige Uitfpanfels, in een grooten ongefnelden en boven den Buik hoog uitftekenden Zak uitgezet waren; en dat deeze Buikbreuk in zich bevatte, niet alleen al het dun Gedarmte, met het aengehegte Darmfcheil, als mede den Blinden en bijna geheelen, doch op verfcheide plaetfen krampachtig vernaeuwden Karteldarm, met het aanhangende Net; maer zelfs ook nog, op eene allerzeldzaemfte wijze, in zich behield een gedeelte van de Maag; welke, namelijk, zeer verlengd, en als 't ware in twee Magen of Zakken, door een tusfchenkomenden hals of engte verdeeld zijnde, zijn opperfte gedeelte of ruimte in den Bovenbuik natuurlijk geplaetst, maer zijn onderfte, zoo even gemeld, in deze Buikbreuk doorgefchoten had."

3. „ De Milt was gezond, als mede de Lever, hoewel beide iets vaster, dan natuurlijk, in een gedrongen; en in de Galblaes

wa-

waren drie ronde brosse witte Galsteenen, van welken de twee grootsten in de Galblaes, de derde en kleinste in de Galbuis."

4. „ De Nieren, zo wel door de inwaert meer dan gewoonlijk gebogen Lenden-Wervelen, als door de bovengemelde Uitzakkinge der Ingewanden, voorwaert en als uit haer Bedde of Vetvlies voortgetrokken zijnde, wierden, in hare zelfstandigheid, waergenomen onnatuurlijk vast ineengedrongen en verhard te zijn, als ook, op zekere plaetsen, een breed en buitenwaert hoog uitpuilend Knoestgezwel of Puist te dragen. De Waterblaes was klein en te zamen getrokken."

5. „ Het Hart was ongemeen groot en zeer gezond; maer de Long vertoonde van buiten en binnen eene blaeuwachtige Verwe, en, doorsneden en zagtelijk gedrukt zijnde, lieten, uit hare zelfstandigheid, veel wit schuimend Water, als schuimend Speeksel, afzijpelen.

6. „ De Harsenen waren meer dan natuurlijk geweekt, en hier en daer met uitgestort Water bezet; als, eerstelijk, onder het zagte Vlies of de *Pia Mater*, welke daerenboven, op sommige plaetsen, met een aengewassen onnatuurlijk Slijm verdikt was; en ten anderen in grooter mate in de holligheden der Harsenen, of *Ventriculi anteriores Cerebri*; alwaer ook de Netswijze Vlegtingen, *Plexus Chorroidei*, zoo wel door de Blaesachtige opzwelling der Vaten, *Hydatides*, als door ingegroeid en verhard Slijm zeer veel verdikt waren. Maar, ten laetsten, wierd zelfs diergelijk Vogt gevonden in de holligheid van het Achterhoofd, onder de kleine Harsenen.

Actum, als boven, *'s Hage den 16 Januarij 1759*.

FR. WINTER.	H. D. GAUBIUS.
J. ONYMOS.	C. H. VELSE.
SCHOONDERHAGEN.	JOH. J. DUVAL.

Het sterflijke deel van haare K. H. gebalsemd zijnde, werd, naar de gewoonte van zulke hooge Personaadjen, behoorlijk versierd zijnde, ten toon gelegd op een Paradebed, in het zelfde vertrek van het Stadhouderlijk kwartier, alwaar het Lijk van Wijlen Zijne Doorl. Hoogheid, veertien dagen lang, voor ieder te zien was geweest, daar dat der Prinsesse slegts zes dagen ten toon

 lag;

lag; zijnde anderzins de schikking in de voornaamste deelen overeenkomstig met de voorige.

Intusschen maakten de Staaten van den Lande de nodige schikkingen tot de plegtige Uitvaart van H. K. H., die bepaald was op den 23sten der Maand Februarij, en geschieden zoude op kosten van de gezamentlijke Provintien.

De bepaalde dag daar zijnde, wierd dezelve met de uiterste pracht en orde gehouden, onder het aanschouwen van een ontelbaar aantal van Menschen, die zig van heind en veer, zo naar *'s Gravenhage* als *Delft*, begeeven hadden. En schoon 'er eenig onderscheid tusschen deeze plegtigheid van H. K. H. en die van haaren Vorstelijken Gemaal plaats had, was, echter, dezelve niet minder kostbaar. Een weinig na vier uuren in den achtermiddag, werd de Vorstelijke Lijkbus in de Tombe der Oranje-Vorsten bijgezet. Met deeze plegtigheid eindigen wij dit Artikel, wijzende den Leezer, die begeerig mocht zijn deezen laatsten Eerplicht omstandig na te gaan, tot de *Nederl. Jaarboeken* van 1759, bl. 174—270.

't Afbeeldsel der Vorstinne is, op verscheiden wijzen en grootte, in 't Koper gebracht. Ook is, voor eenige jaaren, in 't licht gegeeven het *Leven van Wijlen Haare Doorluchtige en Koninglijke Hoogheden*, in 4to, in 4 deelen, waarvan het vierde aanvangt met de aanvaarding der Regeering van *Haare Kon. Hoogh.* en eindigt met derzelver begraafenis.

ANNA, de oudste Dochter, voortgekomen uit het Huwelijk van Prinse WILLEM DEN EERSTEN en ANNA VAN SAXEN; deeze werd naderhand de Echtgenoote van WILLEM LODEWIJK VAN NASSOU, Gouverneur van *Friesland.*

ANNA MARIA VAN SCHUURMANS; zie SCHUURMANS. (*Anna Maria van*).

ANNA toegenaamd SUYS; zie SUYS. (*Anna*)

ANNA, (*Sint*) was, volgens het zeggen van HAMCONIUS, de voornaamste beschermheilige van *Friesland*, en plagt in alle Kerken en Kapellen, nevens MARIA, op de Altaaren te staan; voor al werd zij op 't platte land zeer geëerd.

AN-

ANNA, (*St.*) anders *Anna-Parochie*, een der drie Dorpen op 't *Bildt* in *Friesland*, de zee ontoogen; zie BILDT. Dit Dorp bevat onder zig 1800 Morgentalen; daaromtrent plagt een zeer goede Visscherij van Kabeljauw, Schelvisch en Haring te zijn. De Kerk en Predikant van 't Dorp behooren onder de Klassis van *Leeuwaarden*.

ANNA, (*St.*) de naam eener Schans, nabij *Damme*, door de Staatschen, in 't jaar 1578, opgeworpen, om den Hertog van PARMA het beleg van *Sluis* des te moeijelijker te maken.

ANNA, (*St.*) TER MUIDEN, een Dorp in *Hollandsch Vlaanderen*, behoorende in het Kerkelijke onder de Klassis van *Walcheren*.

ANNA, (*St.*) volgens een ouden Brief van 't jaar 1529, stond 'er, ten dien tijde, onder *Rottum*, een Dorp van *Hunzingo*, bij *Groningen*, een Nonnen Klooster, dat deezen naam droeg.

ANNA-LAND, (*St.*) of *Annen-Land*, onder de Provintie *Zeeland*, is, te zamen met *Poortvliet* en *Vosmeer*, een aanwas of gorzing aan 't Land van *St. Maartensdijk*, en daarna bedijkt en tot Land gemaakt. *Annen-Land*, *Poortvliet* en *Vosfemare* strekken zig uit tot het Land *Tertolen*, zijnde alleen door een klein Veer of overvaart van elkander gescheiden. Ten Z. W. paalen aan *Poortvliet* de Landerijen en Heerlijkheden van *Scherpenisse* en *Westkerk*, met haare Polders te samen 2553 gemeten en 7 roeden. Daarna volgt de Baronij van *St. Maartensdijk*, voortijds een Eilandje op zig zelven, en van de andere, door eén Watertje de *Pluimpot*, afgescheiden; doch door de bedijking van *St. Anna-Land*, *Hannevosdijk*, *den Hamel*, *Kreeko* en *Malland*, nu gezamentlijk onder den naam van *St. Anneland* begreepen, en aan 't Land van *Tertoolen* gehegt. In 't jaar 1475, den 6den Januarij, gaf Hertog KAREL VAN BOURGONDIEN, Graaf van *Holland*, aan Vrouwe ANNA VAN RAVESTEIN, Gemalin van Heere ADOLF VAN KLEEF, op haar verzoek, dit gunstig antwoord: „ Alzoo haar door erfenis was aangekomen zekere Gor„ zing en Opwerp der Zee, *Malland* genaamd, *Hannevosdijk*, „ met den *Hamel* en *St. Graven Kreek*, de genoemde Gorzin-

„ gen

„ gen te mogen bedijken, en alzoo te winnen van Zoute Landen; welke bedijking zou raaken, aan twee einden en zijden, „ tot aan de Dijken van *Poortvliet*, *St. Martensdijk*, over de „ *Pluimpot*, van *Moggershil* en van *Kamps Hofstede*, waarin „ ook begreepen zouden worden, zekere andere kleine partijen „ van Gorzingen, toebehoorende GIJSBERT VAN NIJENRODE; te „ gelijk haar en haare Erfgenaamen toestaande het ondergraafschap (gemeenlijk de Ambachts-Heerlijkheid genaamd), met de „ regten en profyten, Ambachts-gevolgen, 't begeeven van „ Geestelijke Ampten, aanstellingen van Officieren enz. die an„ dere Heeren onder de Graaven genieten, mids behoudende „ den Heer zijn hoog gebied, om dat te doen bedienen door „ den Rentmeester, *Beooster Schelde*. Zij en haare Nakomelin„ gen zouden dit Ambachtsrecht behouden als een goed erflijk „ Leen, en genieten alle Tienden van Tarwe, Graanen, kleine „ Tienden van Lammeren en Ganzen." Sedert is dat Land meer dan drie maalen onder 't Water bedolven, en met verbaazende kosten, door de Eigenaars, hersteld. Waarom ook Keizer KAREL, in 't jaar 1546, den Ingezetenen de vijfentwintigjaarige vrijheid van Lasten, toen bijna ten einde loopende, nog voor eenigen tijd verlengde. Uit opgemelde vergunning blijkt, dat de Heerlijkheid, oudtijds, den naam van Ambachts-Heerlijkheid had. Omtrent *St. Anna-Land* heeft zig, in 't jaar 1682, toegedragen de zeldzaame Walvischvangst, door Schipper ABRAM VAN OELEN, en zijnen Zoon, na dat hij, in den zeer zwaaren Watervloed der voorige maand Januarij, alles verlooren had, doch hier door wederom in staat geraakte. Een merkwaardig verhaal is hier van uitgegeeven, onder den tijtel van *Zeldzame en nooitgehoorde Walvischvangst bij St. Anna-Land, met de Prentverbeelding*; een korte schets daar van vindt men bij DE VRIES, *in zijne Wonderen op Zee*, pag. 561.

't Dorp, dat mede deezen naam draagt, is zeer aanzienlijk, hebbende veele schoone Huizen en Gebouwen, nevens een bekwaame Zeehaven, daar veele Schepen af en aan vaaren. Omtrent het Jaar 1492, werd aldaar een begin gemaakt met het bouwen van een Klooster voor de Kruisbroederen, waar aan, door gemelde ANNA VAN RAVESTEIN en BOUDEWIJN, *Basterd* VAN BOURGONJE, verscheiden Goederen en Landerijen geschonken zijn.

De

De Kerk en Predikant behooren onder de Klasſis van *Tholen* en *Bergen op den Zoom*, maakende de Hervormde Gemeente aldaar een aantal van bij de 300 Ledemaaten. De Burgerlijke Regeering beſtaat 'er uit Schout, één Burgemeeſter, zes Schepenen, en een Secretaris. Bij SMALLEGANGE, in zijn *Kronijk van Zeeland*, vindt men een fraai gezigt hier van.

Zie hem, bl. 750; BOXHORN, *Kronijk*, II. Deel, bl. 275 en 276; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 147. enz.

ANNENBERG, (*St.*) een Klooster van Reguliere Kanunnikesſen te *Rosmalen*, een Dorp in *Maasland*, in 't derde kwartier in de Meijerije van 's *Hertogenbosch*, in 't jaar 1505, door den Ridder JOAN BAK, geſticht, omtrent een mijl van den *Bosch*. De eerſte Nonnen, die daarin kwamen, wierden overgebragt uit het *Windmolen-Klooster*, dat binnen de Stad ſtond; en de Zuster van gemelden BAKS werd als de eerſte Priores aangeſteld. Bij den aanvang der Nederlandſche Beroerten, weeken de Nonnen weder binnen de Stad, en kochten aldaar, in 't jaar 1584, het Klooster van de *Bogaarden:* kort daarna werd dit Klooster door de Soldaaten afgebrand.

Zie *Oudh. en Beſchrijving van 's Hertogenbosch.*

ANNEVOSDIJK, in oude Brieven *Hannevosdijk* genaamd, is een Polder, mede behoorende onder *St. Anneland.*

ANNIBAL, Graaf van *Altemps*, de eenige Zoon van de Zuster van Paus PIUS DEN IV, hebbende, van zijnen ouderdom van negen jaaren, in den krijg, aan 't huis van *Oostenrijk*, aan KAREL DEN V en aan FILIPS, groote dienſten beweezen, in *Africa*, *Duitschland*, *Italie* en *Nederland*. Wij beſchouwen hem, zo verre hij daar toe betrekking heeft. Als een der Overſten van de Duitſche Regimenten, onder bevel van den Hertog VAN PARMA, werd hij, in 't jaar 1578, door den zelven gelast, met de zijnen in *Bourgondie* te blijven, om de bedrijven van 't Volk van ALENÇON te verhinderen. Deeze, 3000 in getal, een inval in *Bourgondie* gedaan, en reeds eenige Steden bemagtigd hebbende, werden door ANNIBAL daar weder uitgejaagd en verſtrooid; waarop hij zig met zijn Regiment bij PARMA voegde. In 't volgen-

gende jaar bestond hij het beleg van *Weert* te voltrekken; ten dien einde ontbood hij VALDEZ met zijne *Spanjaarden*; de Stad gaf zig aan den laastgemelden over; doch de Soldaaten hielden het Slot nog in, besloten met Vesten, meer sterk in schijn, dan in der daad. ALTEMPS deed, na het veragten zijner boden, het zelve met zwaarder geschut aantasten; veele plaatsen daar van werden, met weinige moeite, ter neder geworpen; en de bezettelingen, te laat de aangebodene voorwaarden willende aanneemen, werden, na de inneeming van 't zelve, opgehangen. In dat zelfde jaar 1579 bevond hij zig, met tien Vaandelen der zijnen, onder de troupen, die, op den 8sten van de maand April, tot den algemeenen storm op *'s Hertogenbosch* verordend waren; zo wel als de anderen, wierd hij aldaar mannelijk ontvangen. Meer dan eens heb ik, in 't gedrag des Konings, als iet berispelijks aangemerkt, eene soort van afgunst, jalousij, of wantrouwen tegen zijne grootste Veldheeren, bijzonder als hun 't geluk diende, en zij de zaaken zodanig bestierden, dat zij eenig voordeel behaalden: want als dan scheen deeze Vorst bekommerd te zijn, dat zij te groot zouden worden. Om hunne magt te breidelen of paalen te zetten, was 'er voor hem geen beter middel, dan hun gebrek aan nodige penningen, ter betaaling van het Krijgsvolk, te doen hebben; zonder te bezeffen, dat de Legerhoofden als dan niet alleen werkloos moesten zijn, maar dat de Soldaat aan 't muiten sloeg, en zij veel meer verlooren, dan zij gewonnen hadden. Men behoeft niet zeer ervaaren te zijn in 's Lands geschiedenissen, om te weten, dat zo PHILIPS, hier omtrent, onder 't bestier van PARMA, anders gedacht hadde, deeze Veldheer mogelijk de eenigste zoude geweest zijn, die de *Nederlanden* weder onder de magt des Konings zoude gebracht hebben. Doch de schulden, waarmede de Hertog beladen was, waren op dit pas zo groot, dat hij geen gelds genoeg bezat om één Regiment, van allen, die om betaaling riepen, af te danken. De somme, die het volk van ALTEMPS te eisschen had, beliep boven de 30,000 guldens 's maands. En op de bede, die PARMA aan den Koning deed, kwamen niet dan schoone beloften, maar op verre na geen voldoende penningen. Geen wonder dan dat ze aan 't muiten sloegen, wederstrevende *Maastrigt* innamen, en 't gansche Land, daaromtrent, verwoestten.

Men

Men kreeg hun ook tot geen stilstand, dan met het betaalen van zes maanden soldij, en belofte van twee maanden na de *Frankfortsche* Mis, en de overige agterstallen, binnen drie jaaren, op zekere voorwaarden te betaalen. In 't jaar 1586 bevond hij zig in 't gevecht bij *Warnstefd*, daar zo hevig gevochten werd, dat het zelve in 't geheugen, zo van de *Staatschen*, *Engelschen* als *Spanjaarden* en *Waalen*, lang gevestigd bleef. PHILIP SIDNIJ en ANNIBAL ontmoetten elkander als twee onverzaagde helden; doch ANNIBAL werd van 't paard geworpen, en zo zwaar gekwetst, dat de zijnen hem onder de dooden rekenden. In 't jaar 1574 was hij allereerst in deeze Landen verscheenen, met een Regiment van 4000 voetknegten, welke hij uit *Duitschland* aanbragt, en die aan Don LOUIS DE REQUESENS, (die hem, om zijne getrouwheid, zeer hoog schatte,) aangenaamer waren, dan aan de Nederlanders. Te welkomer was zijne komst voor den gemelden Landvoogd, wijl zig reeds een gerucht verspreid had, dat hij onderwegen, met alle de zijnen, geslagen en gedood was; welk gerugt veroorzaakt was, door dien hij, met een weinig Volk, op de grenzen van Nederland gekomen zijnde, was vooruitgereeden, en vervolgens omsingeld van 600 Soldaaten, die uit den Veldslag op de *Mookerheide* kwamen. Dan niettegenstaande hij reeds twee wonden ontvangen had, baande zijne dapperheid hem eenen weg door 't midden van hun: waar op hij als een bewaarder van *Braband* geagt werd. Na den dood van REQUESENS, de *Hoogduitsche* en *Spaansche* Soldaaten ieder weder om 't hardst betaaling eischende, (zijnde de penningen van nieuws even schaars,) zo vond de Raad van Staate dienstigt, om 't Land van uitlandsch Krijgsvolk te ontheffen, het *Hoogduitsche* Regiment van den Graave VAN ALTEMPS te betaalen en afedanken; en ook om reden, dat tusschen hem en den Gouverneur van *Antwerpen*, FREDRIK PERENOT, Heer van *Champignij*, raakende de bezetting van die Stad, eenig verschil ontstaan was, waar uit zij vreesden, dat meerder nadeel voor de gemeente ontstaan zou. ALTEMPS zeide hier op, in den vollen Raad van *Brussel*, dat men hem niet afdankte om het gevaar van *Antwerpen*, of om dat zijn Volk misnoegd was om de agterstallige soldij: want dat hij bereid was, het zelve nog zes maanden, op zijn eigen beurs, te onderhouden; maar dat het alleen geschiedde, uit een ongegron-

gronden haat van den Heere VAN CHAMPIGNIJ, die met het afdanken van dit Krijgsvolk, 't welk aan den Koning het meest verknogt was, niets anders zogt, dan de *Spaansche* partij te verzwakken, en *Antwerpen* dus te ligter aan ORANJE over te geeven. Dan de muiterij van 't Volk van MONDRAGON maakte het des te noodzaaklijker, dat aan ALTEMPS en de zijnen hun geld en paspoort werden gegeeven. Weinig bericht is mij verder van deezen vermaarden Krijgsman, de Nederlanden betreffende, voorgekomen, dan dat hij, in 't jaar 1578, zig in *Duitschland* heeft bezig gehouden, met het werven van Krijgsvolk, voor *Don* JAN VAN OOSTENRIJK.

Zie STRADA en andere Schrijvers van dien tijd.

ANSCHARIUS, (*Sint*) bij anderen ANSGARIUS genaamd. Eenigen zeggen dat hij van geboorte een *Fries*, anderen dat hij een *Hollander*, en wel te *Woerden* geboren was; schoon de eersten het meeste geloof verdienen. Omtrent het jaar 825, is hij, volgens WINSEMIUS, uit het nieuwe Klooster *Korvei* gegaan, daartoe aangespoord door eene zonderlinge begeerte, om het Euangelium in de Noordsche Landen te prediken, in gezelschap van Koning HARALD, toen deeze, door behulp der *Saxen*, zig weder in zijn Rijk dacht te stellen. Met deezen Vorst dan vertrokken zijnde, predikte hij in *Scandinavie*, *Halland*, ja zelfs diep in *Zweeden*. Doch de Heidensche Afgodendienaars een grooten opstand tegen hem verwekt, en den verderen voortgang belet hebbende, keerde hij te rug naar de Abtdij van *Korvei*, tot dat zig eene betere gelegenheid zou opdoen. Zijn arbeid in de Noordsche gewesten aangewend, en de zwarigheden daar uit ontstaan, maakten hem zo beroemd, dat Keizer LODEWIJK hem, in 't jaar 832, met toestemming van de bij hem zijnde Geestelijken, tot Aardsbisschop van *Hamburg* aanstelde; vertrouwende aan hem de zorge, om die van *Denemarken*, *Noorwegen* en *Zweeden* tot het Christendom te brengen; hij schonk hem daar en boven *Turnhout*, met groote inkomsten. Anderen schrijven zijne bevordering tot Bisschop toe aan Paus GREGORIUS DEN VIERDEN. *Hamburg* door de *Noormannen* ingenomen zijnde, werd ANSCHARIUS genoodzaakt, zijnen Zetel naar *Breemen* te verplaatzen. Pater MUTZARD noemt hem den treffelijksten onder alle de Bisschoppen en

en Apostelen der Noordsche Landen, en zegt dat hij, na agttien Jaaren met roem Bisschop geweest te zijn, overleed en in de *St. Pieters Kerk* te *Bremen* begraven is. Zijn dood wordt gesteld op het jaar 855.

Zie HALMA.

ANSELMUS, ook wel ANSELINUS genaamd, was een Man zonder kennisse, en zeer onervaaren in 't leeven der Kloosterlingen; en, echter, werd hij den Monniken, door de Gravinne PETRONELLA, tot zevenden Abt van *Egmond* opgedrongen. Wat schade hij der Abdije gedaan hebbe, en hoe de Monniken over zijn verkwisting en kwade Regeering te onvrede waren, kan men in de *Jaarboeken van Egmond* zien. In 't jaar 1129, vond hij zig genoodzaakt, tegen wil en dank, zijne plaats te ruimen aan WALTERUS, die hem volgde.

ANSIBARII, of *Ansibaren*, en *Anzibaaren*, een zeer oude Natie onder de *Duitschers*; van hen heeft de vermaarde TACITUS gewag gemaakt, noemende hun een magtig en aanzienlijk Volk, doch van de *Cauchers* verdreeven; (de *Cauchers* worden gezegd, de *Emder Friezen* geweest te zijn; men zie in het vervolg 't Art. BOJACULUS.) Uit hun Vaderland verdreeven zijnde, zouden deeze Volken omtrent *Deventer* gewoond hebben. TACITUS noemt hun ook magtiger dan de *Friezen*. Ook vindt men hun, in 't jaar 559, op den krijgsrol van JULIAAN DEN AFVALLIGEN, als hulpbenden van de *Romeinen*.

B. NEANDER, in zijn *Ant. Germ.* zegt, dat deeze *Ansibarii* de naaste Buuren der *Batavieren* waren. Anderen, als LAZIUS, enz. die hunnen naam, naar eigen zinnelijkheid, verboogen hebben, noemen hun *Ansibarius*, om de *Zwaben* te vinden, die op de Rivier *d'Eems* woonende, *Ents* of *Enstbuuren* genaamd worden. Dan dit strookt niet met TACITUS, welken wij meest verpligt zijn te gelooven. Jonker VAN DER HOUVE is ook van gedachten, dat deeze Volken in *Overijssel* gewoond hebben, ter plaatse daar nu *Campen*, *Deventer* en *Zwol* leggen, en die naar hen *Hansë-Steden* genoemd zouden zijn; doch ook dit kunnen wij voor geen waarheid aanneemen; want TACITUS zegt, dat de *Ansibarii* te rug trokken naar de Landen der *Tubanten* en *Usipeten*;

ten; van daar insgelijks verdreven zijnde, begaven zij zig naar het Land der *Catten*; van daar naar de *Cheruscen*; eindelijk, op deezen langen dwaalweg, overal als Vreemdelingen komende, aan alles gebrek hebbende, en voor Vijanden geacht wordende, is alle hunne jonge Manschap, in vreemde Landen, verslagen. FENAKOLIUS, die ons geenzins de slegtste vertaaling van TACITUS geleverd heeft, stelt voor *Tubantes* die van *Twente*; voor de *Usipeeters* de *Zutphenaars*; voor de *Cheruscen* de *Mansfelders*; en dat de *Catten* de *Hessen* zijn, is aan ieder bekend. M. ZELLERUS laat zig dus hooren: „ de *Ansibarii* hebben tusschen „ *Breemen* en *Minden* gewoond, in 't Sticht *Minden*, 't Graafschap „ *Diepholt* en *Hoija*; daarna van de *Lauwer* verdreeven, „ kwamen zij aan den *Rhijn*. Als zij daar ook niet blijven „ mochten, zijn zij, omtrend het Jaar 58 na Christus, verdelgd „ geworden, behalven de Ouden, de Vrouwen en de Kinderen, „ welke zig naderhand herstelden, en op den Bodem der *Dugeliners* „ en *Chasfuarlers* nedersloegen, daar men de Steden van „ *Ditmarse*, *Hervorden* en *Engeren*. Immers volgens de meeste „ en voornaamste Schrijvers blijkt het, dat de *Ansibarii* ook „ in *Batavie* geweest zijn."

Dan, laat ons zien wat de Heer ALTING 'er van zegt: „ *Ansibarii*, „ (dus schrijft hij) *Amsibarii*, *Ampsivarii*, *Ansivarii* „ of *Ansvarii*; op zo veele en verscheidene wijzen vindt men „ den naam van dit Volk bij de Ouden te boek geslagen; waarvan „ waarschijnlijk de beste is, die van den oorsprong der Inlandsche „ benaaminge het minst verscheelt of afwijkt, namelijk: „ *Amsibarii*, dewijl 'er geen ander woord in de *Romeinsche* „ Taal kan bedacht worden, dat beter met het *Hoogduitsche* „ woord Emsbauren overeenkomt. Een erbarmlijk en ongelukkig „ Volk, wel niet begreepen in de Landpalen der *Batavers* „ of *Friezen*, maar daarom echter te melden, om dat zij „ in hunne oude woonplaatsen hun de naaste zijn geweest, en „ in de nieuwe hunne Naijveraars en Bondgenooten."

Zij schijnen hunne eerste woonsteden gehad te hebben over die groote en ongenaakbaare Moerassen der *Friezen*, hedendaags met den naam van de *Boertang* bekend, en misschien dus genoemd van dezelfde *Ansibarii*, *Duitsche Emsboeren*, leggende aan den oever van den *Eems*, in een lange smalle streek, zuidwaarts

waarts aan; waarvan nog hedendaags de Inwoonders den naam van *Eemlanders* en *Eemsboeren* dragen. Van deeze nu verhaalt TACITUS, in zijn XIII *Jaarboek*, het 55ste Hoofdst., dat de *Ansibarii*, al onder de Heerschappij van NERO, door de *Cauchen*, hunne nabuuren, en dus de zwakken door de zeer magtigen zijn verjaagd, en uit hun Land verdreeven. Verder, dat zij van woonplaatsen ontzet, door mededoogen van de aangrenzende Volken, en wel allermeest de *Brukteren* (onder welker bescherming zij, waarschijnlijk, met de *Cauchen* gestaan hebben) wederom sterker geworden zijn, en de ledige Landen hebben ingenomen, aan den Zoom van 't *Roomsch* gebied gelegen, ten dienste der Krijgslieden geschikt, en die te vooren van verscheiden Volken, als de *Chamaven*, *Tribanten*, *Usipeers*, en laatst van de *Friezen* beslagen werden; die de Landzaten, doorgaans weerloos, en van overlang door dwang en geweld genoodzaakt te rug te wijken, over de Poelen en Moerasfen, naar dien Zoom of Oever hebben gedreeven: buiten tegenspraak, derhalven, ter rechter zijde van den Oostelijken arm des *Rhijns*. AVITUS, Landvoogd van *Neder Germanie*, heeft niet konnen verbeden worden door BOJACULUS, een voornaam Man, onder 't *Ansibarisch* Volk, dat hij hun eene veilige schuilplaats van ballingschap vergunde: dus zij genoodzaakt waren, wederom op te breeken, als verlaaten zijnde, eerst van de *Tencteren*, de voornaamsten hunner Bondgenooten, en naderhand van de *Brukteren*, hunne Beschermers; en te rug te keeren naar de *Usipiers* en *Cheruscen*, tot welke zij zig begeven hadden, na lang omzwervens, zo als zij waren, gasten, behoeftigen of vijanden. Allen werden ter neer gehouwen, het weerloos overschot, (van Ouden, Vrouwen en Kinderen) alleen ten buit verdeeld. Deeze zijn, echter, tot een Volk geworden, en hebben dertig jaaren daarna, (uit een oud mededogen, zo het schijnt, der nabuurige Volken, door wier samenzweering over de zestig duizend *Brukteren*, wegens hunnen hoogmoed, verdelgd zijn,) een gedeelte van deeze Landen gekreegen, leggende naast aan die ledige Landen, welke AVITUS wel eer den zwervenden geweigerd had. TACITUS stelt de *Angrivarien*, in de woonplaats der *Brukteren*, bij de *Chamaven*; maar zo wel de Reiskaart van PEUTINGER, als ALEXANDER SULPICIUS, bij GREGORIUS *van Tours*, haalen ons over om te ge-

loven, dat men daar niet *Angrivaren*, maar *Ansibaaren* moet leezen. Men behoeft niet zeer zwaar te denken, of zij vervolgens, na dat zij den rechter oever van de *Drusiaensche Grift* hadden bemagtigd, ook den naam van *Friezen* hebben aangenomen, dan of zij met de *Franken* naar elders vertrokken zijnde, naderhand met dien naam in 't algemeen benoemd zijn. Beide kan met de waarheid bestaan, dat, namelijk, een gedeelte, daar uit getrokken, den naam van *Franken*, en andere, die gebleeven zijn, dien van *Friezen* hebben aangenomen.

Zie *Notit. Germ. Infer.* pag. 1.

ANSLAAR, (*Guilelmus*) afkomstig uit *Crijpskerke* in *Zeeland*, de Zoon van JACOBUS ANSLAAR, eerst Predikant aldaar, en naderhand te *Middelburg*. Na dat GUILELMUS de eerste gronden der wetenschappen, die in een Leeraar vereischt worden, door het onderwijs van zijnen Vader, geleid had, werd hij overgegeeven aan het onderwijs van de beroemdste Hoogleeraars, als VORTIUS, HEIDANUS, ESSENIUS, COCCEJUS, APOLLONIUS, GOLIUS en LEUSDEN; van alle dezen genoot hij den roem van een ijverig Leerling te zijn; inzonderheid was hij bij COCCEJUS zeer bemind. Na den loop zijner studien voleindigd te hebben, werd hij, in 't jaar 1658, beroepen te *Biezelingen*, en van daar te *Cappelle*; verder te *Arnemuiden*, en te *Ter Veere*; in 't jaar 1675 te *Delft*, alwaar hij zig onthield tot 1680, in welk jaar hij naar *Amsteldam* verplaatst, en aldaar in den dienst bevestigd werd door GUALTERUS BOUDAAN, wiens schriften hij ook, na deszelfs overlijden, ter Persse bezorgd heeft, verrijkende het Tweede Deel met eene geleerde Voorreden; zo als hij 'er mede eene gesteld heeft voor den tweeden druk van ALLARDIJN, *Weg der Gelukzaligheid*; behalven deeze vindt men eenige brieven van hem aan zijnen Schoonvader COCCEJUS; en, *Verkeerd Antwoord van Ireneus Philalethes, op de vraage wat is Coccejanerij, onderzocht en wederlegt, door Philalethes Eliezar*, Amst. in 4to 1671; en 8vo 1686. Ook is door hem zeer bevorderd, de nieuwe uitgave van de *Critica Sacra* van L. DE DIEU, gedrukt 1693. Na den dood zijner eerste huisvrouwe, die de dochter van den vermaarden COCCEJUS was, hertrouwde hij met SARA KORSELIUS, die zig, na zijn overlijden, in den Echt begaf met Prof. J. VAN DER WAAIJEN.

ANS-

ANSLAAR ſtierf ſchielijk en onverwagt, te *Velzen*, in den ouderdom van 61 jaaren. 's Mans afbeelding gaat in Prent uit.

ANSLO, (*Kornelis Klaasz*) gebooren in 't jaar 1592, en overleeden 1646. Onder de *Mennoniten* was hij bekend, als een ijverig Leeraar, waar van zijne menigvuldige ſchriften, in de zweevende geſchillen, onder de *Doopsgezinden* in zijnen tijd, en bijzonder tegen eenen NITTERT OBBENZ, ten bewijze kunnen ſtrekken.

SCHIJN, *Hist. der Mennoniten*, III. Deel, bl. 88, alwaar men ook 's mans afbeeldſel, naar 't Schilderij van *Rembrant*, vindt.

ANSLO, (*Reinier van*), gebooren te *Amſteldam*, van Moeders zijde van Adelijke afkomſte. Hij, die zo wel als zijne ouders, de gezinte der *Mennoniten* toegedaan was, verdient eene plaats onder de vermaardſte *Nederlandſche Dichters* van de XVIIde Eeuw. VONDEL noemde hem, een Dichter van cierlijke netheid; ſchoon anderen oordeelen, dat 'er hier en daar in zijne Dichtſtukken plaatſen gevonden worden, waar in hij daar van afgeweeken is. Doch met dit al maakte hij zo wel *Latijnſche* als *Nederduitſche* vaarzen, waar mede hij grooten lof behaalde. Koningin CHRISTINA *van Zweeden* beſchonk hem met een gouden keten, en Paus INNOCENTIUS DE X, met een gouden Medailje. In 't jaar 1649, den ouderdom van 23 jaaren bereikt hebbende, reisde hij naar *Italie*, hebbende hij toen reeds het voorneemen om den Roomſchen Godsdienst te omhelzen. Hij vertoefde aldaar den tijd van 20 jaaren, en ſtierf te *Perugie*, 12 mijlen van *Rome*, oud zijnde 43 jaaren; hebbende, tot zijnen dood toe, de gunst van den Paus, der Kardinaalen en van gemelde Koninginne behouden. 's Mans afbeelding is in 't koper gebracht, door J. FOLKEMA.

ANTHENOR, of *Antenor*, Zoon van MARCOMINUS, Koning der *Trojaanſche* Ballingen, (die nu al veele jaaren aan het *Meotiſche* Meir gewoond hadden: doch geduurig van de *Gotthen* aangevochten wordende, zoude hij eindelijk, met gedachte ballingen, in *Duitschland* gekomen zijn, ruim 400 jaaren vóór CHRISTUS ge-

geboorte) wordt gesteld de eerste Koning van *Gelderland* geweest te zijn, (schoon wij, bij een andere gelegenheid, zullen aantoonen, dat nooit deeze Landschappen door Koningen beheerscht zijn,) de tweede PRIAMUS....., zijn nazaat; de zesde FRANCUS, zeer bemind wegens zijne dapperheid en heldendaaden: waarom zijne onderdaanen zig naar hem *Franken* genaamd hebben; zijne Regeering in *Gelderland* wordt gesteld 42 jaaren vóór onze tijdrekening. De zevende ROTHERIUS, dien sommigen voor den Stichter van *Rotterdam* houden, onder NERO, in 't 70ste jaar voor derzelver tijdrekening. Bijna 400 of 450 jaaren daarna trokken die *Franken* in *Gallien*, en richtten aldaar het Rijk op. Behalven het laatste, is dit alles zo gansch onzeker, en met zo veel verdichtselen doorweeven, de tijdrekeningen zo verward, onzeker en strijdende, dat hij de grootste dwaas moest zijn, die 'er eenig geloof aan slaan wilde. HALMA vond, echter, goed dit berigt te boek te stellen, om reden dat die grollen somtijds te pasſe komen. Immers de *Franſchen* bouwen daar op hunnen ijdelen roem, dat ze van de *Trojaanen* afkomstig zijn. Wij behoeven dit den *Franſchen* als geen verwijt toe te duwen, naardien het aan veelen bekend is, hoe zotlijk onze Landzaaten hunnen roem in zo een fabelachtige oudheid gezogt hebben, en Graaf DIRK DEN EERSTEN mede van de *Trojaanen* hebben willen doen afstammen. Om het ongegronde daar van aan te toonen, kan men dit Artikel als een voorbereiding tot het volgende van dien aart aanmerken.

ANTONIE *van Bourgogne*; zie BOURGOGNE. (*Antonie van*)

ANTONIE *de Coigne*; zie GOIGNES. (*Antonie van*)

ANTONIE *van Straalen*, Burgemeester van *Antwerpen*; zie STRAALEN. (*Antonie van*)

ANTONIUS *Matthæus*; zie MATTHÆUS. (*Antonius*)

ANTONIE *Perenot*, Kardinaal van *Granvelle*; zie PERENOT. (*Antonie*)

ANTONIE *van Lalaing*; zie LALAING. (*Antonie van*)

AN-

ANTONIE, bijgenaamd DE SCHILDER, een Man, die zig, ten dienste van de goede zaak der Nederlanders, in meer dan éénen gevaarlijken aanslag, had laaten gebruiken. Voor eerst wordt van hem getuigd, dat hij een der voornaamsten was, die de verrassing van *Bergen in Henegouwen*, voor Graave LODEWIJK VAN NASSAU, mooglijk gemaakt had. Behalven andere bedrijven, wordt van hem gemeld, dat hij zig gewillig toonde, ten voordeele van die van *Haarlem*, den Dijk tusschen *Amsteldam* en *Naarden*, met eenig Volk, inteneemen. Doch deeze aanslag werd door de *Amsteldammers* verhinderd. In den terugtocht werden deeze door de *Spanjaarden* ontdekt, en meest allen gedood. Het hoofd van ANTONIE, en van eenen anderen, DE KONING genaamd, werd door de *Spanjaarden* in de Stad geworpen; tot weerwraak hiervan, deeden de *Haarlemmers* twaalf gevangene *Spanjaarden* het hoofd afslaan, en dezelve in een Vat bekuipt hebbende, vervolgens van een Molen afrollen, tot in de loopgraven der *Spanjaarden*, met dit bijschrift: „ De *Haar-* „ *lemmers* zenden deeze schatting van den tienden Penning aan „ ALBA, en hebben 'er tot intrest nog twee willen bijvoegen." Dus verhaalt BENTIVOGLIO dit bovenstaande, in zijne *Nederlandsche Historien*, bl. 171. Dan noch AMPSING, noch BOR, noch HOOFT, noch N. VAN ROOSWIJK, in zijne *Beschrijving van het beleg van Haarlem*, maken van deezen ANTONIO DE SCHILDER het minste gewag, maar wel van PHILIPPUS DE KONING, die, volgens HOOFT, *Kapitein* was, en, door mistig weer, met 2000 Man, ongelukkig verdwaalde; allen zeggen, dat de twaalf persoonen, wier Hoofden den *Spanjaarden* wierden toegezonden, waren, drie Zoetelaars van *Amsteldam*, één *Waal* en agt *Hoogduitschers*. Dus konnen wij voor de egtheid van dit verhaal van BENTIVOGLIO niet instaan.

ANTONIE, (*Jonker*) *van der Abt*, een Man, die met weinig lof, in 't jaar 1635, het bevel had over een Vloot Schepen, ter bescherming van de Haringbuizen, tegen de verwoesting, die de *Duinkerkers* aanregtten, in Zee gelopen. *Jonker van der Abt* werd door dezelven zijn steng, of, zo als anderen zeggen, zijn mast afgeschoten: waarom hij zig uit de Vloot naar Huis begaf; doch dit werd hem niet wel afgenoomen, dewijl de overigen

daar door moed en order verlooren: waarom hij, op bevel van 't Collegie ter Admiraliteit van *Amsteldam*, in verzekering werd genomen. Te *Enkhuizen* veroorzaakte dit zodanige verbittering, dat de meeste Officieren de straat niet betreeden durfden, om reden dat zij dus lafhartig de Haringbuizen hadden laaten wegneemen. Over de gevangene Bevelhebbers werden gedelegeerde Regters aangesteld, die tegen hun, uit naam van de Hoog Mog. Staaten Generaal, in de maand Maart 1636, om hun wangedrag, de Vonnissen uitspraken. JONKER ANTONIE, als Bevelhebber, werd het zwaarst gestraft; wordende hij voor inhabil verklaard, en in 25 Jaarige gevangenis verweezen. „ Om dat hij (dus luidt „ de Sententie) de Vlagge had gevoerd, en door zijn wangedrag „ veroorzaakt, tot zo groote disreputatie van den Staat deezer „ Landen, versterking van den Vijand, onwaardeerlijke schade „ aan de Ingezeetenen, en bederf van zo veele bedroefde Fa„ milien, welker Mannen, Ouders en Vrienden, gevanglijk wa„ ren weggevoerd, en welker verlossing naast God, aan devoi„ ren van hem en anderen had gestaan, daar nu de Vijand on„ beschadigd was komen te ontwijken."

Zie GOUDHOEVEN, *Holl. Kronijk*, fol. 391; AITZEMA, II. Deel, bl. 350, *Historie van Enkhuizen*, p. 84.

ANTHONIS, (*Adriaan*) een Man van meerder vermaardheid en deugdelijker faam, dan de voorgaande; zijnde beroemd, niet alleen om dat hij te *Alkmaar*, in 't jaar 1588, de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde, maar nog meer door het vertrouwen, dat ORANJE in hem stelde, en hem, nevens andere voorstanders der Edele Vrijheid, de bewaaring der kusten van *Noord-Holland* betrouwd werd. 't Geen, echter, inzonderheid zijnen naam onsterflijk gemaakt heeft, was zijne ervarendheid in de Krijgsbouwkunde; hebbende hij, in 1593, het bestier over den aanleg der nieuwe Fortificatien te *Enkhuizen*.

Zie M. P. PROOST, in de *Beschrijving van Enkhuizen*, in 't *Steede Boek van* BLAAUW.

ANTONI-POLDER, legt in de *Strijensche Waard*, behoorende onder *Zuid-Holland*; dezelve heeft Kerk en Predikant, staande onder de Klassis van *Dordrecht*. In 't Kerkelijke was deeze voorheen

heen gekombineert met *Cillershoek*, doch laater daar van gescheiden in 1608.

Zie VAN DER HOUWE, *Handvest Chronijk.*

ANTONII, (*Jacobus*) of *Antonii Jacobsz*, geboren te *Middelburg*, was Hoogleeraar in 't Kanonike recht, Zanger in de Kerk van *St. Gedula* te *Brussel*, Generaal Vicaris des Bisschops van *Kamerijk* (HENDRIK DE BERGES). Hij heeft geschreeven de *Praecellentiae Potestatis Imperatoriae*, *Antw.* 1502, *Rome* 1503, in 4to; van welk boek de vermaarde ERASMUS een uitmuntend getuigenis gegeeven heeft, in een Brief aan den Schrijver, roemende daarin zijn levendig vernuft, onvermoeide naarstigheid, te zeldzamer in dien tijd, wijl dit alles in hem gepaard ging met het genot van overvloed en tijdelijke middelen; zijne waakzaamheid in zo veel bewinds; en eindelijk zijne uitgebreide geleerdheid, in alle takken van Wetenschappen.

Zie VAL. AND. ERASMI *Epistolae*; *Oudh. van Zeeland*; LA RUE, *Geletterd Zeeland.*

ANTONIDES, (*Joh.*) bijgenaamd VAN DER GOES, naar zijne gebooorteplaats in *Zeeland*, in 't jaar 1647; een der uitmuntendste Dichters van Nederland, die zijnen naam JOHANNES ANTONIDES, zo wel als de Dichtkonst, van zijnen Vader gekreegen heeft. 's Mans Vader, om huislijke belangen, uit de gemelde Stad *ter Goes*, naar *Amsteldam* vertrokken zijnde, bestelde deezen zijnen Zoon, in den ouderdom van 8 of 9 jaaren, op de *Latijnsche* Schoole, onder het opzigt van den vermaarden *Amsteldamschen* Rector ADRIANUS JUNIUS. Deezer taale magtig geworden zijnde, oeffende hij zig in de Wiskunde. Al vroeg was hij zeer bekwaam in 't schrijven van eenen zeer beschaafden Latijnschen Stijl; waar toe zijn menigvuldig leezen der beste Dichters in die taal zeer veel toebracht. Ook wilde hij een proef neemen, wat voordeel 'er uit het gebruik der Ouden te haalen ware, in iets op 't papier te brengen. Dan de lof, dien de groote VONDEL hier mede behaald had, deed hem aarzelen, en zig tot de Nederduitsche taal bepaalen. Hier toe had hij naauwelijks zig bepaald, of hij veranderde andermaal en keerde tot de Oude *Romeinsche* Dichters te rug, en begon zijne vertaaling met eenige stukken

van OVIDIUS en anderen. Onder deeze bezigheid beving hem de lust, om iet groots te onderneemen, en een Toneelſtuk op te ſlaan; de beroerten en ſtaatsverwisſelingen, in *China* voorgevallen, verſchaften hem ſtoffe tot een *Treurſpel*; aan 't welk hij den naam gaf van *Trazil*, of het overrompeld *China*. Terwijl hij hier aan arbeidde, kon dit voor VONDEL niet verholen blijven, die toen mede aan een *Chineesch* ſtuk, *Zunchin*, bezig was. Hij hier op den Jongeling bezoekende, las het ſtuk, zo verre het gereed was, en vraagde hem, of hij voorneemens ware, het zelve door den druk gemeen te maken. ANTONIDES dit met neen beantwoordende, zeide VONDEL dat 'er veel fraaijs in was, en verzocht, tot bevestiging van dit zijn gezegde, 'er iets uit te mogen ontleenen, om het in 't zijne te voegen. Zijn edele aart, hier door aangemoedigd, breidde zig verder uit; zo dat men, na verloop van tijd, zeer voortreffelijke ſtukken van hem zag ten voorſchijn komen, als: *Het verbond der Deenſche Majeſteit met de vereenigde Nederlanden*; *de Nederlaag der Turken*, enz. Hier op volgde de *Theems in Brand*, welke, in 't jaar 1667, gevolgd werd van een vaars op den *Vrede van Neerland met Engeland*, aan 't welk hij den naam gaf van *Bellona aan den band*. Naauwlijks zag dit het licht, of alle kunstkenners ſtonden verzet, ja zelf de Prins der Dichteren als voor 't hoofd geſlagen, die 'er den Lof zo breed van uitmat, dat hij zeide te wenſchen, dat zijn naam 'er onder ſtond. Door deezen lof werd de maaker zo getroffen, dat dezelve zijn Dichtvuur nog meer ontſtak, en hij het waagde, de hand aan een grooter werk te leggen, op dat zijne oeffening zonder verpoozing zoude voortgaan. Dus ging hij aan 't ſchikken en verdeelen van zijn beroemd werk, de *Y-ſtroom* genaamd, dat hij in vier Boeken, gelijk bekend is, allergelukkigst ten uitvoer bracht, in 't jaar 1671, naauwlijks 24 jaaren oud zijnde. De goedkeuring, die het zelve wegdroeg, blijkt uit de lofvaarzen, daar voor geſteld, door de vermaardſte Dichters van dien tijd. Dan het bleef niet alleen bij die toejuiching en lof; maar hier door verkreeg hij, van den Heer D. BUISERO, een voordeelig Ampt bij de Admiraliteit op de Maaze. Terwijl hij zig nog te *Amſteldam* onthield, had hij zig reeds begeeven onder het Konstgenootſchap *Nil volentibus Arduum*, en deel gehad aan de vertaaling van verſcheidene Tooneelſtukken. De

dood

dood is alleen de oorzaak geweest, dat hij zijne beloften, ten opzigte van het *Leven van Paulus*, niet heeft volbragt. Want tot nadeel van de konst, en tot smarte van de beminnaars der uitmuntende Dichtkunde, werd hij, in 't jaar 1684, aangetast van een Borstkwaal, die hem, den 18den Augustus van dat zelfde jaar, in 't graf sleepte. De gemelde Heer BUISERO heeft zijne Afbeelding met dit volgende Puntdicht vereerd.

Zie hier Antonides naar 't leven afgebeeld,
In wien de regte zwier van Neerlandsch Digtkunst speelt,
Een Fenix, uit wiens asch geen ander ligt zal rijzen,
't Zij hij trompette in 't veld, of neuride in het groen,
En zet een schoonen toon op allerhande wijzen;
Maar zo vermaard een geest naar zijn waardij te prijzen,
Is alles wat Apol kan doen.

Onder 's Mans afbeelding, naar 't Schilderij van BAKHUIZEN, door P. VAN GUNST in 't koper gebragt, leest men deeze volgende regelen van D. VAN HOOGSTRAATEN, die zijn leven beschreeven heeft:

Bakhuizen maelde dus den Fenix der Poëten.
Dat wonder van onze eeuw, van hoogen geest bezeten.
Gansch Neerlant luistert naar 't orakel van zijn mond.
Het eelste, dat Parnas ons ooit van boven zond.

ANTONIDES, (*Thodorus*) een vermaard Godgeleerde, tot wiens Levensschetze ons nog stoffe ontbreekt.

ANTONINA; de oudste naam, gelijk men wil, van het tegenwoordig *Utrecht*, naar eenen ANTONIUS, of ANTONINUS, als den eersten Stichter daar van. Dat de *Romeinen*, daar ter plaatse, omtrent 65 Jaar na CHRISTUS geboorte, eene Vesting, Kasteel of Blokhuis, met andere woonplaatsen daar bij, gehad hebben, blijkt niet alleen uit de Oude Historieschrijvers, maar bij uitnemendheid uit de oude opgegraavene overblijfselen, binnen *Utrecht* op het oude Bisschops Hof, en elders meer, tusschen den Dom en 't Oude Kerkhof; bij of voor *St. Pieterskerk*, een weinig bui-

buiten de Stad, voornamelijk bij *Vechten* en *Wiltenburg;* ook beneden de Stad, bij de *Maern* (of *Meern*) en op de Hooge Woerdt; zijnde aldaar gevonden veele Reliquiën der oude *Romeinen;* niet alleen konstige en van zuivere roode aarde gebakken potten, testen, kommen, kannen, kruiken, schaalen, altaarsteenen met *Romeinsche* opschriften; maar ook eenige gouden, zilveren en menigte koperen Penningen, van de eerste *Roomsche* Keizers, als: AUGUSTUS, TIBERIUS, CLAUDIUS, NERO, VESPASIANUS, TRAJANUS, en zeer veele van de ANTONIJNEN: doch, zo verre ons bewust is, van geenen Keizer, na 't 180 jaar van CHRISTUS. Dit schijnt het gevoelen te bevestigen van hun, die stellen, dat het hedendaagsch *Utrecht* eerst *Antonina* zou genaamd geweest zijn, naar eenen der Keizers van dien naam: dan hoe groot ook deeze waarschijnlijkheid zij, moet men toestaan, dat het geen voldoende bewijs uitlevert. Onze oude JAN VELDENAAR, in de *Fasciculus Temporis*, (gedrukt te *Utrecht*, in 't jaar 1480) verhaalt, dat veele Adelijke Persoonen uit *Rome* weeken, om de gruwelijke tijrannij van NERO te ontgaan, en dat onder hen zig bevonden GRANUS en ANTONINUS; dat de Edele GRANUS bouwde AQUA GRANI (Aquis granum) nu *Aken:* en ANTONINUS, geweest *Tribuin* te *Rome*, *in der wilde Sasfenland* (nu *Friesland*) gekomen, voort toog naar 't gewest, nu *Holland* geheeten, en aldaar een Paleis met een vest, aan den Rhijnstroom oprechtte, dat hij, naar zijnen naam, *Antonina*, in 't jaar 65 na CHRISTUS geboorte, noemde.

ANTONINUS en zijne nakomelingen zouden dit zo lang bezeten hebben, tot dat de *Sclaven* en de *Wilten* die vesting overheerden en vernielden, als dezelve 121 jaaren gestaan had. Want de *Wilten*, eene Natie in *Zuid-Holland*, immers zo geheeten, toen zij 'er hunne woonplaats hadden, kwamen met de *Sclaven* in groote menigte over, en namen *Antonina* met geweld in, verwoesten het, en bouwden een ander sterk kasteel, 't welk dit wreede volk *Wiltenburg* noemde. De ondergang van *Antonina* wordt gesteld op 't jaar 586. De Oude *Neder-Sasfen*, (*Saxen*), door VELDENAAR *Wilde-Sasfen* genaamd, stelt hij geweest te zijn *Friesen*, te weten *Hollandsche Friezen*. Dat ook door MELIS STOKE bevestigd wordt, in zijn *Rijm-Kronijk*, als hij zegt;

Ou-

Oude boeken hoer ick gewagen
Dat al 't landt beneden Nijemagen.
Wilent Neder Sasfen hiet.

En eenige regels daarna:

Die Neder-Sasfen heeten nu Vriezen.

De *Sclaven* hadden hunne woonplaats in *Holland*; de *Wilten* in *Zuid-Holland*, en in 't Sticht van *Utrecht*. Voorts verhaalt ons VELDENAAR, hoe *Wiltenburg*, door de *Wilten*, na de verwoesting van *Antonina*, gestigt, door Keizer VALENTIANUS, in 't jaar 387, veroverd, naderhand door de *Wilten* herbouwd, en eindelijk, door Koning DAGOBERT, in 't jaar 641, vernietigd werd: dat deeze 'er een Kasteel van veel grooter begrip, meer betimmerd en sterker maakte, en het den naam van *Trajectum* of Overvaart (te weten over den *Rhijn*) gaf, nu genaamd *Utrecht*, of *Autrecht*, *Oud-trecht*. Het kan den Leezer niet onaangenaam zijn, hier ook de oude *Hollandsche* Kronijk te hooren, naamelijk die in de Oude *Hollandsche* taal, wijl in den herdruk te *Dordrecht* van 't jaar 1620, met de Bijvoegsels van GOUDHOEVEN en SCHRIVERIUS, behalven het uitlaaten van verscheide zaaken, ook eenige veranderingen in woorden gemaakt zijn, en deeze oude druk in weinige handen is. „ Onder welke (zegt ze) (te weten onder hen, „ die door den tieran NERO verdreven, of om zijn wreedheden „ te ontgaan, uit *Rome* geweken waren) dat waren Edele Ro„ meinen, daer die eene of hete *Granus*, ende d'ander *Antonis*, „ van der *Colummen* oft van *Zulen*. *Granus* was een van de „ Edelen Senatoren, ende *Antonis* was een *Trebuuyn* (*Tribuin*) „ oft Ridtmeester. *Granus* is met sinen volcke ende geselscap „ gecomen doer Walsland, hebbende met hem grote scat ende „ gelt, en quam in *Ardennen*, daer hi van 't fonteinen *Suave-* „ *lick* (*Zwavelig*), door *Goudhoeven* verkeerd veranderd in *zui-* „ *verlijk*) water, ende daer fondeerde ende stichte hij eene for„ tresse ende sterkte, ende dede die nae hem selven noemen „ *aqua Grani*, dat is nu *Aken*. *Antonis* quam met sinen ge„ sinne ende geselschappe, door *Germanien* ende *Vraneken-* „ *land*, dat is Duitschland, ende quam in 't land van Batavia,

„ dat

„ dat is nu Holland, ende begreep, daer een plaetſe op den
„ ſtroom van den Rhijn, ende begon daer ook een Veſte ende
„ toerne te maken, vast ende ſtarc, ende dede die nae hem he-
„ ten *Antonia*, en dit was in 't jaar nae ons Heeren geboorte
„ LXV, ende *Antonis* mit ſinen nacomers bezat deeze brug en-
„ de veste C ende XXI jaer, tot dat die *Sclaven* ende die *Wil-*
„ *ten* quamen ende verdeſtrueerden deſen toerne ende veste.
„ Noch dede deſe *Antonis* maecken dat ſlot *Anholt*, dat *Zulen*,
„ plach te heten. Ende van deſen *Antonis* ſijn gedeſcendeerd
„ ende gecomen, in 't Sticht van *Utrecht*, die Ridderen ende
„ Heeren van *Zulen*, enz." Onder de Schrijvers worden 'er gevonden, die meenen dat *Antonia*, of *Antonina*, (nu *Utrecht*) met dien naam, ook te gelijk de gedaante van een Stad, Steedje of Vesting zal gekreegen hebben; maar dat het buiten twijffel, om de bekwaame gelegenheid, reeds lang te vooren, dorpswijze bewoond is geweest, omdat de *Batavieren* niet verzuimd zullen hebben, zig op zodanig eene goede en welgelegene Landſtreek neer te ſlaan. Zommige ſtellen de beginſels der Stad, of het houwen van den Burgt *Antonina*, 120 jaaren vroeger dan het 65 jaar vóór de geboorte van 's waerelds Heiland. Anderen wederom 100 jaaren later; doch alle houden eenen ANTONINUS, of ANTONIUS voor den Stichter. De eerstgenoemde ſtellen MARCUS ANTONIUS, Stadhouder van JULIUS CÆSAR, toen hij de *Gallien* overwonnen had; of, volgens anderen, door CÆSAR was afgezonden om de *Gaulen* te beoorlogen. Deeze gaat bij veelen voor den Stichter. De Geleerde en zeer bekende LAMBERTUS HORTENSIUS, in zijne *Utrechtſche Geſchiedenisſen*, zegt 'er, bl. 3. dit van: „ Vermids men blijklijk beſchreven vind, dat de eerſte naam
„ van *Utrecht Antonia* zou geweest zijn is 't gelooflijker dat de-
„ ze plaats de naam bekomen heeft, van die *Antonius*, die
„ altijd met *Julius Cæſar* in Frankrijk en Duitschland gereisd
„ heeft, dan van eenen anderen *Antonius*, onder Keizer *Nero*,
„ te meer dewijle hij ook verſcheide andere Kasteelen en Hui-
„ zen, naar zijn naam *Antonia* heeft doen noemen, enz." Anderen zeggen, dat DRUSUS GERMANICUS, toen hij de vijftig Kasteelen aan den Rhijnſtroom bouwde, ook deeze ſterkte gebouwd heeft, en die genoemd, naar zijne Gemalin ANTONIA; en dit houd WINSEMIUS voor zeer geloofbaar. Dan zij, die den laater aanvang

vang staande houden, stellen Keizer ANTONIUS PIUS tot Bouwheer daar van, in 't jaar 140, of MARCUS AURELIUS ANTONINUS PHILOSOPHUS, die in 't jaar 162 Keizer geworden was. GUICCIARDIJN, die, in veele zaaken, geen ongelukkig oordeel geveld heeft, stelt deeze verschillende gevoelens aldus voor: „ Voor eerst zegge ik, dat de Stad *Utrecht* in 't begin, zo sommige schrijven, „ genoemd is, *Antonia* naar *Antoninus*, Roomsch Raadsheer, „ die wegens de tierannij van *Nero* uit *Rome* gevloden, herwaards kwam, en deeze Stad stichtte. Anderen verhaalen, „ dat ze gesticht, en dus geheeten is van *Marcus Antonius*, Stadhouder van *Julius Cæzar*, toen hij Gallie ingenomen had: Wederom anderen, dat ze haar naam ontvangen heeft van *Marcus Antonius* (Antonius) Pius. Doch 't zij, zo 't wil, dit „ blijft gewis dat de Stad van Utrecht eenen langen tijd den naam „ van *Antonina* gedragen heeft, zo als uit de verzekering van „ veele oude Schrijvers blijkt, en ook uit oude Penningen en „ Muntstukken aldaar gevonden."

Indien men nu, met zo veele oude Schrijvers, aanneemt, dat *Utrecht* eerst *Antonia* of *Antonina* is genaamd geweest, naar eenen ANTONINUS, zo oordeelen VAN LEEUWEN en anderen 't waarschijnlijkst te zijn, dat Keizer ANTONIUS PIUS de naamgeever daar van geweest is: I. om dat C. TACITUS, voor ANTONIUS PIUS gestorven, nergens, in zijne Historien of Jaarboeken, van *Antonina* gewag maakt, 't welk, zonder twijffel, zou geschied zijn, indien of MARCUS ANTONIUS, ten tijde van JULIUS CÆSAR, of de Romeinsche Raadsheer ANTONIUS, onder NERO of CLAUDIUS DRUSUS GERMANICUS, Stiefzoon van Keizer AUGUSTUS, *Antonina* aan den Rhijn gebouwd hadde. II. Om dat Keizer ANTONIUS PIUS, verscheidemaalen, in deeze Landen geweest is, en, buiten allen twijffel, een gedenkteken zijner reizen en togten, als ook zijns naams, door 't bouwen van eene Vesting, volgens de gewoonte der Vorsten, in die en in laatere tijden, heeft willen nalaaten. Maar op het eerste zou men kunnen aanmerken, dat 'er veele van de Boeken van TACITUS verlooren zijn: en op het andere, dat deeze reden, ook ten opzigte van M. ANTONIUS kan gebruikt worden, ten tijde van J. CÆSAR. Intusschen zijn onze voorouders mede van gevoelen geweest, dat Keizer ANTONIUS PIUS de Stichter van ANTONIA geweest is. Welk denkbeeld beweezen wordt,

wordt, uit een der Opschriften aan de Truimphbogen, en andere Eeretekenen, gemaakt bij de plegtige inhaaling van ROBBERT DUDLEIJ, Graave van *Leicester*, binnen *Utrecht*, in 't jaar 1586; luidende aldus:

FOELICIBUS ANTONINI PII IMPERATORIS, URBS TRAJECT. CONDITA AUSPICIIS: FOELICIORIBUS DAGOBERTI FRANCIÆ REGIS CHRISTIANISMO DONATO; CAROLI MARTELLI OPE INCREDULIS PHRYSIIS PROFLIGATIS LIBERATA; HENRICI IMPERAT. AUG. DANIS EXPULSIS AUCTA, ET RESTAURATA, ELISABETHÆ: ANGLIÆ REGINÆ TUTELA SE FOELICISSIMAM FUTURAM SPE NON VANA CONFIDIT.

't Welk, volgens de Verzameling van verscheiden Opschriften, ten tijde van LEICESTER, gedrukt 1586, zegt:

De Stad Utrecht, onder de gelukkige regeeringe van Antonius Pius gesticht; onder noch gelukkiger van Dagobertus, Koning van Frankrijk, tot het Christendom gebragt, en, na dat d'ongelovige Friezen, door hulpe van Karel Martel, verslagen waren, verlost van Keizer Hendrik, na dat hij 'er de Deenen uit verjaagt hadde, vergroot en herbouwt; hoopt en vertrouwt vastelijk, dat zij, onder de beschuttinge van Elisabeth, Koninginne van Engelandt, allergelukkigst zal zijn.

In een ander Gedenkschrift word de stigting van *Utrecht* nog veel ouder gemaakt, en tot Stigter een vroeger ANTONIUS gesteld. In de Domkerk te *Utrecht* stonden eenige Latijnsche Vaarzen, met groote Letteren (Penceel Werk) op een groot Tafereel, hangende aan een Pijlaar van het Choor geschreeven. Door de oudheid daarvan waren, reeds lang voor het jaar 1600, veele Letteren half, ja bijna geheel uitgegaan. Wij zullen 't Gedicht hier invoegen, doch ons moeten behelpen met de Copijen, dewijl 't origineel, bij het omvallen van de Kerk, door het vervaarlijk onweder in 't jaar 1674, verbrijzeld is. De afschriften, die wij 'er

'er van hebben, verschillen somtijds in woorden van malkanderen, door de duisterheid der Letteren, waar naar de afschrijvers hebben moeten gissen; dan die verschillen zullen wij op den kant aanteekenen:

Circum quoque fluens Hollandia gurgite Rheni,
  Cingitur Oceano (1) Fluminibusque maris — 1 Oceani.
In qua (2) cum muris Urbs Antonina novellis — 2 Quia.
  Tempore Neronis ædificata fuit,
Hanc devastavit fera (3) Sclavica gens, & ibidem — 3 Flamma.
  Castrum Wiltorum (4) conditur inde novum — 4 Wiltotium.
Turribus excelsis, quod adhuc gens (5) Abroditorum — 5 Plebs.
  Funditus evertens, diruit (6) usque solum. — 6 Doruit.
Hinc Trajectense Castrum, cum mœnibus altis
  Conditur de francis Christicolis; & idem (7) — 7 Idem.
Vulgus Danorum confregit humo tenus, omnes
  Cum Clero cives in simul ense necans.
Denique Baldricus (8) Præses nova mœnia struxit, — 8 Præsul.
  Quæ modo subsistunt auxiliante Deo.
Sic Hollandensi terræ veraciter omni
  Trajectum constat Urbs capitalis adhuc.

Deeze oude *Latijnsche* Vaerzen heeft, vóór meer dan honderd Jaaren, J. F. CORTGEEN VAN TER GOUDE, aldus in Duitsche Rijmen, naar den ouden trant, overgebragt, in zijn *Stichts Chronijk*, bl. 9.

Hollandt drijftig wordt omringt aan alle zyden/
Met den Rhijnstroom/ ook Oceano en die Zeebaaren.
In welke die Stad Antonina in Neronis tijden
Met nieuwe muren is gebouwdt/ als de Historien
  verklaaren.
Die Sclaven ende wreede Natien en Afgoodische Die-
  naaren/
Hebben deze Stadt heel tot in den grondt geraseert.
Ende eene nieuwe Burch der Wilten om die landen te
  bewaaren

Met groote hooge sterke Thorne en Muren gefondeert.
Maar daar na van de Abodriten is gedestrueert.
Hierna is het Burch Trecht met Stadmuren hoog en groot
Opgetimmert/ van de Franken tot Christus dienst bekeert/
Welk die Deenen vernielt hebben tot der aerden bloot.
Geestelijk en Waereldlijk meestendeel met den Swaerde gedoot.
In 't lest heeft Baldricus een Bisschop magtigh
Die Stad weer ommeurt tegen der Vyanden aanstoot:
Aldus Utrecht een Hoofstadt des Hollands bodem waarachtigh
Men nach tegenwoordig siet staan heerlijk en prachtigh.

In een geschreeven zeer oud Boek, volgens waarschijnlijke gissing, uit eenige zonderlinge omstandigheden, tusschen de Jaaren 1300 en 1350 opgesteld, raakende verscheide dingen, zo van de Gebouwen, Regeeringe, als Geschiedenissen der Stad *Utrecht*, staat voor aan, in zeer oud Duitsch schrift, met zeer oude Letteren, nu bij de meesten onverstaanbaar en onleesbaar, doch klaar genoeg voor hun, die gewoon zijn aan, en smaak vinden in dergelijke Oudheden te handelen: „ Dat *Autrecht* (*Utrecht*) hoe „ wel onder een andere benaaming, lang voor de Heilige Geboor„ te van onzen Jezus Christus, gestaan heeft. Dat deze plaats „ omtrent, of ten tijde van Keizer *Nero* den Naam van *Antonia* „ bekwam: Doch in ouder schriften vindt men, dat ze dien „ naam kreeg van *Antonius*, een der groote Vrienden van *Ju„ lius Cæsar*, kort voor Christus tijden, dat ze toen alreeds met „ Vesten omvangen was. Dat ze, toen Keizer *Antonius Pius* „ deeze Landen doorreisde, al voor een groot deel jaaren, een „ goede Handelplaats der Batavieren was, wegens de welgele„ genheid aan den *Rhijn*, en nabijheid der Zee: Maar dat ze „ naderhand aan een zeer Barbarische Natie geraakte, en zeer „ verwoest geworden was. Dat Keizer *Pius* deeze Natie ver„ dreef, en toen deeze Vesten niet bouwde, maar herbouwde, „ en in plaats van *Antonia*, hernoemde *Antonina*." Dit boek (zegt

(zegt HALMA) had mij een zonderling Liefhebber der Oudheden, wiens Vader het van zijnen Grootvader had, in 't jaar 1685, geleend. Indien 'er nu eenige zekerheid op dit geschrift te maken was, zou men de verschillendheid der Schrijveren van den ouden tijd, waar van sommigen deeze plaats *Antonina*, anderen *Antonia*, de een den Stigter ANTONINUS PIUS, en de ander ANTONIUS noemen, konnen vergelijken, mogelijk aldus: Dat het hedendaagsch *Utrecht* den naam *Antonia* kreeg van ANTONIUS, onder Keizer NERO, of vroeger onder de Oorlogen van JULIUS CESAR, en die van *Antonina* van Keizer PIUS, van den eersten als Aanlegger deezer Vesting, van den anderen als Herbouwer, Vergrooter en Versterker daar van, na dat ze door de Barbaaren verwoest was. Van deeze gedachten waren ook anderen, als GUICCIARDIJN, fol. 255. Waar bij nog staat aan te merken, dat sommigen Keizer ANTONINUS PIUS als herbouwer stellen; bij anderen schijnt dit, met het voorzetten van M. MARCUS, MARCUS ANTONIUS PIUS, opvolger van ANTONINUS PIUS, te wezen: de gelijkheid der naamen heeft zeker deeze verwarring veroorzaakt. Zedert ANTONINUS PIUS, is de benaming van *Antonia*, tot op de verwoesting van deeze Vesting door de *Sclaven* en *Wilten*, deezer Stad bijgebleven. De *Wilten* richtten 'er eene nieuwe sterkte op, die zij den naam van *Wiltenburg* gaven; zie WILTENBURG. Onze bekende Hoogleeraar BOXHORN, in zijn *Toneel van Holland*, p. 72. volgens de vertaaling van G. BAARDELOOS, waarin BOXHORN veele stukken gesteld heeft, die in den eersten Latijnschen druk niet te vinden zijn, schijnt den naam van *Antonia*, *Antonina* en *Wiltenburg* aan *Utrecht* te willen ontneemen, en aan *Dordrecht* geeven. Hier staat dan te weten (zegt hij) 't geen nader bijkomt, en tot nog toe niet aangemerkt is, *dat in de tweede verdeeling, op het 18de en 19de Kapittel der Oude Hollandsche Kronijk, gewag van de Stad Antonia* word gemaakt, gelijk daar openlijk gelezen word, in *Zuidholland gebouwt*, in 't jaar 65, van *Antonius Columma*, Tribuin en Roomsch Ridder, uit *Romen* door NERO verdreven, en in deeze gewesten gevlugt. Daar wordt ook bijgevoegd, dat de Nakomelingen van deezen ANTONINUS 't gebied in die plaats gehad hebben, tot in 't jaar 181. De Kronijk stelt, dat zij deeze Vest en Burgt bezeten hebben, na dat ze in 't jaar 65 gebouwd was. (De tijd van 121 jaaren komt

dan te famen op 186 jaaren; in welk jaar *Antonia* door de *Schaven* en *Wilten* is ingenomen, en tot den grond nedergeworpen; doch dat het niet lang daarna weder opgebouwd zou zijn van deeze *Wilten*, en naar hun genaamd *Wiltenburg*. Maar de oude Schrijvers verftaan daar door de *Wilthe*, gelegen aan 't gat der *Maaze*, niet verre van *Antwerpen*, en van de *Noormannen*, in 't jaar 835, verbrand.) Volgens de Kronijk van FULDA, verbrandden de *Noormannen* de Stad *Antwerpen*, *Wiltha* een Koopftad, bij 't gat, aan de Rivier de *Maas*. Alle welke dingen, indien ze waarachtig zijn, mogen niet anders dan van *Dordrecht* verftaan worden, hoewel ik niet onkundig ben, (zegt BOXHORN) dat de twee naamen van *Antonia* en *Wiltenburg*, tot nu toe, eigenlijk aan *Utrecht* worden toegefchreeven. De nijvere HEDA noemt, op veele plaatzen, *Zuid-Holland* het land der *Wilten*. Ik zal maar een plaats uit veele bijbrengen, waarin hij, na befchreeven te hebben, de gevallen van 't jaar 1061, de *Historie van* DIDERIK DEN IV, binnen *Dordrecht*, door de *Luikenaars* gedood, aldus befchrijft:" Maar Floris, voorbedenkende de wrake des Broederlijken doods, heeft weer tegen hem verwekt den Aardsbisfchop van Collen, den Bisfchop van Luik, den Markgrave van Brandenburg, den Hertog van Braband, en den Grave van Gelder, die altemaal zijn afgezakt, in 't Dorp van *Dordrecht*, of van *Zuid-Holland*, gezegd het Land der *Wilten*." Dan het zij ons geoorloofd, op zijn gezegde onze aanmerking te maaken, zonder zijne verdienften te benadeelen. Vooreerst dan worden de woorden, *in Zuid-Holland gebouwd*, in de Oude *Hollandfche Kronijk* niet gevonden; ten minften niet in den druk, door den Heer BOXHORN aangehaald, ook niet in die van *Dordrecht* van 1636, door GOUDHOEVEN verbetert, fol. 23. Maar wel dat ANTONIUS in 't Land van *Batavia* kwam, dat is het tegenwoordige *Holland* (waar onder ook *Utrecht*, of waar van toen *Holland* maar een klein gedeelte was; zie op BATAVIA), en daar een plaats bouwde op den *Rhijn*, welke hij naar zig noemde *Antonia*. Hoe fluit dit nu op *Dordrecht*, daar immers niet de *Rhijn*, maar de *Maas* geloopen heeft, en daar het bekend is, dat, in plaats van een verwoest *Antonia*, *Wiltenburg* opgerecht is: zo als BOXHORN, in zijne eigen aangehaalde woorden, gezegt heeft? Ten tweede, dat *Zuid-Holland* het *Land der*

Wil-

Wilten genoemd word, behoefde uit HEDA niet beweezen te worden: want de aangehaalde *Hollandsche Kronijk* zegt het zelve, *dat de Sclaven en Wilten in Zuid-Holland woonden.* Wat bewijst het dus, tegen hun allen, die den ouden naam van *Utrecht* zeggen *Antonia*, of *Antonina*, en daarna *Wiltenburg* geweest te zijn? Zouden de *Wilten* eerst *Antonia* verwoesten, en daarna *Wiltenburg* bouwen, zo moesten ze uit een ander nabuurig gewest komen: 't welk dezelfde Kronijk ook uitdrukkelijk zegt met deeze woorden: „ de Sclaven en Wilten, die in Zuid-Holland woonden, staken hen te samen met grooter magt, ende kwamen en beleiden de Veste en de Fortresse Anthonia, en wonnent met draehte, en sloegen 't al doodt, dat zij binnen de muuren vonden; ende ten laatste worpen zij, dat Kasteel en de Veste metter muuren neer, ende als zij haren bozen wille hadden volbracht, een wijl tijds daarna timmerden zij 't Kasteel weder op, en maakten daar een andere Veste ende sterkte, met muuren en poorten, en deeden dat na hen zelve noemen *Wiltenburg*, ende van deze Wilten bleven 'er een deel in woonen." Zie den druk van Leiden 1517, 2de *Divisi*, cap. 18 en 19. Te vooren had de Schrijver gezegt, dat dit *Antonina* was gebouwd op den stroom van den *Rhijn*, en dus niet aan 't gat van de *Maaze;* en dit zelfde zegt ook VELDENAAR, in zijnen *Fasciculus Temp.* fol. 244. Ten derde, dat ook elders eene Vesting *Antonia* geweest kan zijn, kan *Utrecht* den naam van *Antonia* niet beneemen. De reeds in dit Art. gemelde HORTENSIUS, en vóór hem veele andere Oude Schrijvers, berichten ons, dat ANTONIUS, die *Antonia* aan den *Rhijn* stichtte, het met Kasteelen versterkte, en dus naar zig zelven deed noemen. Ten vierden, wat *Wiltenburg* aanbelangt, 't zij zo 't zij, of 'er aan 't gat van de *Maas* een *Wilta* of *Wiltha* gelegen hebbe, dit is het *Wiltenburg* niet, 't welk hier bedoelt word, alzo min als 't *Appelsche* Dorp, in *Friesland*, met *Appeldoorn* of *Appeltern* in *Gelderland*, een en het zelfde is. En al ware 't zo, ten vijfden, wat kan dit toebrengen om *Wiltenburg* van *Utrecht* te onttrekken, en aan *Dordrecht* te voegen; daar reeds getoond is, dat 'er de grondvesten te *Utrecht* nog van overig zijn? Gelijk 'er meer dan één *Antonia*, één *Roomburg* geweest is, waarom kan 'er dan ook niet meer dan één *Wiltenburg* geweest zijn?

De *Wilten* waren in *Zuid-Holland* zeer menigvuldig, gelijk BOXHORN, uit de Chronijk van JAN GERBRANDTS VAN LEIJDEN, aantekent; zij moeten zig daarom verder als *Holland* uitgebreid hebben, en noemden de plaatsen, die zij bouwden en herbouwden, veeltijds naar hunnen naam; zo als de Vorsten en Volken veeltijds gewoon zijn te doen; waar van de naamsgeheugenissen ons ten bewijze strekken. Van de *Katten* heeft men een *Katwijk op den Rhijn*, een *Katwijk op Zee*, een *Katwijk* in 't Land van *Luik*, enz. Dus is 'er ook een ander *Wiltenburg*, zijnde een sterk Kasteel niet verre van *Lochem*, in 't Graafschap *Zutphen*. MELIS STOKE, die bij ieder in achting is, en gelegenheid had om de oudste zaaken best te weten, zegt, in 't leven van *Willebrord*:

Dat hi quam 't Utrecht
't Welk Wiltenburg hiet te vooren.

En dat het zelve, volgens hem, omtrent het jaar 366, door Keizer VALENTINUS, verwoest werd, houdt men algemeen zeker. Weder herbouwd zijnde, heeft Koning DAGOBERT dezelve Vesting vernietigd in 641; doch 'er wederom eene andere sterkte en Stad opgerecht, die hij *Trajectum* of *Trecht* noemde, waar door de naam *Wiltenburg*, gelijk te vooren die van *Antonia*, verlooren is. Hoe konden dan de *Noormannen*, in 't jaar 835, *Wiltenburg*, dat al lang voorheen verbrand was, verwoesten? Hebben ze het echter *Wilta* of *Wiltha* gedaan, 't is tog dit *Wiltenburg* niet. Meer redenen konden 'er tegen den Hoogleeraar BOXHORN worden voortgebracht; maar wij achten zulks onnodig, vermids hij zijn zeggen voor niet zeker opgeeft. Want aldus besluit hij; „ Nochtans verzekere ik niets in zo dikke duisternis der dingen." Het zal ons genoeg wezen, dat wij dit gezegd en tot meerder kennisse gebracht hebben; waar door stoffe gegeeven is aan andere om hunne scherpzinnigheid te oeffenen. Wij hebben 'er alleen bijgevoegd, wat men 'er op zou kunnen aanmerken, laatende het oordeel aan den Leezer. Zie verder UTRECHT.

ANTWERPEN, de Hoofdstad van 't Markgraafschap des H. *Roomschen* Rijks, waarom het ook wel het Markgraafschap van *Antwerpen* genaamd wordt. Hier bepaalen wij ons alleen tot de

Stad;

Stad. Zij, die niet geheel onbedreeven zijn in onze Lands Geschiedenissen, weeten, dat de naam deezer Stad daar in zo dikmaals gemeld word, dat wij niet hebben kunnen nalaaten, het voornaamste daar van, schoon het eigenlijk tot *Braband* behoore, hier te melden; zonder ons, echter, in een breedvoerige beschrijving van derzelver aanzienlijke Gebouwen in te laaten. Eene menigte van geleerde Mannen, die het ondernomen hebben, den oorsprong der namen van de voornaamste Steden van dit Land te ontzwagtelen, hebben hunne Schriften met zo veele harsfenschimmen vervuld, dat wij eene tweede dwaasheid zouden begaan, indien wij ons vermoeijen wilden hun te bestrijden. Ja wij zouden 'er, in veele Artikelen, geene de minste melding van maken, ware 't niet dat hunne denkbeelden, hoe dwaas ook, bij 't algemeen somtijds voor waarheid werden aangenomen. De verloopene Eeuwen, de verandering der Taalen, de menigte van Volkplantingen, die in *Braband* en *Nederland* gemaakt zijn, de strooperijen der woeste Natien, de invallen der *Wenden*, of *Wandaalen*, in 't jaar 407; die der *Hunnen* van 451; de Verwoestingen, aangericht door de *Normandiers*, in 836, en die van andere Volken, geduurende den tijd van 100 jaaren en meer: dit alles behoorde hunne drift beteugeld te hebben, om die onoplosbaare raadsels te ontknoopen, in plaats van 't duistere in de geschiedenissen hoe langer hoe duisterder te maaken. Maar in weerwil van dit alles, en van de gegronde wederlegging van GUICIARDYN, ten aanzien van den Reus ANTIGONUS, (die zig een Kasteel op de *Schelde* zoude gebouwd hebben, en waar aan *Antwerpen* haaren naam zoude verschuldigd zijn) vindt men 'er, die deeze sprookjes weder vernieuwd, en dus anderen moeite verschaft hebben, om hun te wederleggen; waartoe wij ons, echter, niet zullen inlaaten, zijnde lang vóór ons het onbestaanbaare daar van, op goede gronden, aangetoond. Alleen merken wij aan dat zij, die den naam deezer Stad afleiden van *Aanwerp*, om reden dat de Stad gestigt is op de slib of slijk, die, in oude tijden, eer nog de *Schelde* door Dijken beteugeld was, door die Rivier werd aan of opgeworpen, indien men, uit het verhaal van JULIUS CÆSAR, voor waarheid aanneemt, dat de *Ambrivitten*, door hem tusschen de *Maas* en de *Schelde* geplaatst, de aanleggers der Stad geweest zijn, onzes bedunkens, het naast met de waarheid overeenkomen.

Deeze, voortijds, eene der beroemdste Steden van Europa, is geleegen in de gedaante van een halve Maan, of gespannen boog, aan de rechter zijde van de *Schelde*, daar dezelve *Brabant* en *Vlaanderen* van een scheidt, op 21 Graaden en 30 Minuten lengte, en 51 Graaden en 12 Minuten breedte; maakende de gezegde Rivier aldaar, door die scheiding, een zeer schoone Haven, en zijnde haar Oever, regt over de Stad, meer dan 600 roeden breed; 't welk geen gering voordeel en gemak aan den eertijds bloeijenden Koophandel van *Antwerpen* verschafte, waar aan die Stad haaren voorigen luister verschuldigd was.

Volgens het verhaal van de Levensbeschrijvers van den H. ELIGIUS, zouden de *Antwerpenaars*, eerst in de zevende Eeuw, tot het Christendom gebracht zijn, zo door de Prediking van dien Heilige, als door die van ST. AMAND, Bisschop van *Tongeren*; hebbende de laatste omtrent *Antwerpen* (dat toen niet meer dan een Burgt of Kasteel was) eene Kerk gebouwd, welke hij aan de Apostelen PETRUS en PAULUS toewijde, en vervolgens aan een zekere Abtdij schonk. Zekere ROHING, Kastelein of Burggraaf van *Antwerpen*, deeze Kerk van den Abt FIRMIJN ingeruild hebbende, gaf haar, in de zevende Eeuw, nevens een derde van de Tollinkomsten des Kasteels van *Antwerpen*, aan Bisschop WILLEBRORD, die toen daaromstreeks het Christen geloof voortplantte.

In de agtste eeuw was *Antwerpen* reeds tot een Stad verheven; want in de Jaarboeken van de Abtdij van *Fulda* leest men, dat de *Noormannen* de Stad *Antwerpen* (*Antverpam Civitatem*) in het Jaar 863, verbrandden, schoon de omtrek toen nog niet zeer groot moet geweest zijn; wordende, voor de eerste maal, uitgelegd onder Hertog HENDRIK DEN EERSTEN, in 't jaar 1201; ten tweede maale in 1314, onder Hertog JAN DEN DERDEN; en de laatste reize, in 't Jaar 1543, onder Keizer KAREL DEN VIJFDEN.

Het is bijna ongelooflijk, dat deeze Stad, na zo menigvuldige rampspoeden, zig van alle die schaden heeft kunnen herstellen, en in dien stand blijven, als ze zig nog tegenwoordig bevindt; hebbende niet alleen de magt van menschen te wederstaan, maar telkens te worstelen tegen die der vier Elementen, die derzelver ondergang beurtelings scheenen beslooten te hebben. Het vuur, dat in 1363 de twee wijken der Goudsmeden en die der Wol-

kaarters verteerde, verwoestte ook de *Kipdorpper-poort*, in 't jaar 1397, en ſtak, van de andere zijde, zijne vlammen aan, in de jaaren 1499, 1541 en 1546. Intusſchen hadden de wateren zig, in de jaaren 1288, 1300, 1320, 1340, 1446, 1462, 1468, 1477 en 1532, tot zodanige hoogten verheven, dat de Dijken wegſpoelden, en eenige honderden van Dorpen verdronken. In de jaaren 1382 en 1395 werden, door geweldige Aardbevingen, de fondamenten van de prachtigſte gebouwen omvergeworpen. Schrikkelijke Orkaanen, verzeld van zwaare onweders, geduurende de jaaren 1380, 1439, 1479, 1513, 1516 en 1606, verbrijzelden eenige van haare Godshuizen, en verwoestten derzelver Landen. Niet min leeden de *Antwerpenaars*, door gebrek aan Levensmiddelen, eerst in 't jaar 1315, daarna in 1363, en ten derdenmaale in 1433; en toen wel met zulk eene geſtrengheid, dat een maat koorn, welke vóór dien tijd voor negen en twaalf guldens verkocht was, tot den prijs van 23 dukaaten ſteigerde: de kwaade oogſten van 1477, 1552 en 1557, veroorzaakten mede onmatige duurten. Eene beſmettelijke ziekte ontvolkte, in 't jaar 1678, de Stad zodanig, dat 'er, op éénen tijd, 1200 Huizen ledig ſtonden. Alle deeze onheilen werden gevolgd van Religie- en Burger-Oorlogen, die voornamelijk hunnen aanvang namen in het jaar 1566.

Brandt meld, uit de aantekeningen van den vermaarden F. Junius, dat eenige Edelen, kort na het ſluiten van hun Verbond, heimelijk zouden hebben toegelegd, om deeze Stad inteneemen, en dat wel tegen den 3den van December. Graaf Lodewijk, die 'er kennis van bekomen had, zou 'er, met zijnen Broeder, den Prinſe van Oranje, over geraadpleegd hebben; dan deeze Vorst zou dit, als een daad van oproer, ontraden, en gezegd hebben, nog kans te zien om de zaaken, zonder geweld, tot rust te brengen. Doch op dit verhaal, wijl anderen 'er niet van melden, is niet veel ſtaat te maaken, en niet hooger dan een los gerucht te agten, zo als 'er, ten dien tijde, ten nadeele van de Edelen, meer verſpreid werden. Met meerder zekerheid zoude men in een omſtandig verhaal kunnen uitweiden, over de openbaare Preeken, in 't laatst van de maand Junij buiten dezelve, op meer dan éénе plaats aangevangen, en met zo een verbaazenden toeloop van Volk, dat de Wethouderſchap onmagtig was, het

zelve te beletten, en, door de Landvoogdesse, de Prins VAN ORANJE, als Erf-Burg-Graaf dier Stad, moest bewogen worden, om daarop orde te stellen. STRADA verhaalt hier van omstandigheden, die der moeite waardig zijn, te worden nageleezen. Op den 13den Julij zegt hij: „ Oranje dan herwaards reizende, is hem de Heer van BREDERODE, met groot gevolg van de gemeente, tot omtrent een mijl buiten de Stad tegengereden, en na dat zij elkander van wederzijden, met hunne Pistoolen te lossen, volgens krijgsgebruik, begroet hadden, zijn zij te zaamen in een hoop naar de Stad gekomen, met zo een toeloop van menschen, die op alle kanten der wegen, ja op de daken der huizen en hofsteden, om deeze inkomst te zien, geklommen waren, dat het scheen, of heel *Antwerpen* ledig van Volk was." ORANJE, zegt hij verder, deed het Volk, dat rondsom *Fransche* Psalmen begon te zingen, dadelijk zwijgen: anderen, die met luider stemmen riepen, *Vive le Geux!* met de hand gebieden te zwijgen; en dit niet batende, zeide hij hun in Gods naam, dat ze hunne tong zouden snoeren, of dat het hun anders berouwen zoude. Dan de drift tot herstel in den Godsdienst was zo groot, de liefde en 't vertrouwen op dien Vorst zo sterk, dat zij niet nalieten, toen hij in de Stad kwam, te roepen: „ Ziet daar den geenen, die „ ons de vrijheid medebrengt, en de *Augsburgsche* Belijdenis „ komt mededeelen," enz. Dan, hoe Prins WILLEM hier in handelde, zal op de Art. GEREFORMEERDEN en WILLEM DE EERSTE, gemeld worden, en de gevolgen daar van; en op het laatste ook een verhaal geschieden, van 's Vorsten aanslagen op deeze Stad. Van de beruchte Beeldstorming en Kerkplondering zullen wij omstandig moeten spreeken op 't Art. BEELDENSTORM. De *Spaansche* Soldaaten, die, bij gebrek van betaaling, na den slag op de *Mokerheide*, in 1574, aan 't muiten geslagen waren, overvielen de Stad, in 't jaar 1576, en maakten een grouwelijk bloedblad onder de Inwoonders. Daar sneuvelden 'er bij de tien duizend, en 'er werden meer dan zes honderd huizen verbrand, onder welke waren het Stadhuis en andere voornaame gebouwen; waar van BOR, in zijn IXde Boek, een breedvoerig verhaal doet.

DON JAN VAN OOSTENRIJK, die al te duidelijk deed zien, wat hij in den schild voerde, deed de Staaten het besluit neemen, om

zig

zig op de eene of andere wijze van 't *Slot van Antwerpen* meester te maaken; 't welk hun ook gelukte in 't Jaar 1577, en mede geene kleine beroerte in de Stad veroorzaakte. Want de Inwoonders waren zeer beducht voor een aanval en plondering der *Hoogduitsche* bezetting: dan dezelve werd, na een onrustigen dag, met den avond, door de verschijning van 's Prinsen vloot op de *Schelde*, op de vlugt gedreeven, roepende den een voor den anderen, *daar komen ze, de Geuzen! de Geuzen!* De schrik overmeesterde hen allen; met achterlaating van zak en pak namen zij de wijk naar de naaste poort, en verschaften eene gemaklijke inkomste aan den Admiraal HAUTAIN en de zijnen. Hier op volgde kort daarna de slegting van 't Kasteel, en omverwerping van 't beeld van ALVA; zie ALVA.

In 't jaar 1585 werd de Stad, door den Prins VAN PARMA, ingenomen, na dat hij die een rond jaar belegerd had. De Hertog VAN ALENÇON, in 't Jaar 1582, te *Antwerpen*, als Hertog van *Brabant*, gehuldigd zijnde, was genoodzaakt geweest, die Stad te verlaaten. In 't volgende jaar besloot hij die bij verrassing in te neemen; welke aanslag naderhand bij den naam van *Fransche Furie* is bekend gebleeven; hij had reeds een gedeelte van zijn Leger daar binnen gezonden, terwijl hij, met het grootste deel, voor de muuren lag. De Burgers zig verrast vindende, vielen op de *Franschen* aan, dreeven hun ter Stad uit, versloegen 'er meer dan vijftien honderd van, en namen twee duizend gevangen: waar op hij naar *Frankrijk* trok, en binnen kort van hartzeer stierf. Wat aanbelangt het Kasteel en Praalbeeld van den Hertog ALBA, aldaar in 1568, door dien Tiran, opgericht, daar van is breedvoerig onder 't Art. ALBA gesproken.

In den jongsten oorlog, om de *Spaansche* Kroon, hadden de *Franschen* zes Bataillons in *Antwerpen* gelegd, die, nevens zes Bataillons *Spanjaarden*, de gansche Bezetting der Stad uit maakten. De dappere MARLBOROUGH, als Veldheer der Bondgenooten, kwam, in 't jaar 1706, de Stad opeischen; en de Markgraaf VAN TARACENA, die Gouverneur van 't Kasteel was, verklaarde zig terstond voor den Koning van *Spanje*, KAREL DEN III. De *Franschen* trokken 'er met verdrag uit, met vier stukken Kanon en twee Mortieren. Na het sluiten van den Vrede te *Radstad* en *Baden*, in 't jaar 1714, werd te *Antwerpen* het bekende *Tractaat*

taat van Barriere gesloten, op den 15den November des jaars 1715, na dat men aldaar over de agt en veertig bijeenkomsten op het Stadhuis gehouden had.

In de maand Maij des jaars 1746, vreesden de Geallieerden belegerd te zullen worden door de *Fransche* Troupen; zij trokken ter Stad uit, na dat zij 1600 man in den Burgt gelaten hadden, en zo weinig Volk in de sterkten *Oostervelt* en *St. Philippus*, op de laagte van de *Schelde*, dat men bij de eerste opeissching dezelve plaats deed inruimen voor den Marquis DE BEZE. Deeze nam zijnen post in de Stad, en bezette de toegangen tot den Burgt; doch het beleg duurde niet langer dan vijf of zes dagen, dat is van den nacht tusschen den 25sten en 26sten dier maand, wanneer de Loopgraaven geopend werden, tot den 1sten Junij, toen de Gouverneur kapituleerde, en voor zijn Guarnisoen verlof kreeg met krijgseer uittetrekken. De *Fransche* Ruiterbenden legerden zig, den 4den, op de schuinten, tusschen de Voorsteden *Borgerhout* en *Dammen*; en ten zelven dage, deed de Koning zijne Intrede binnen de Stad; brengende zijne Majesteit den nacht in de Abtdij van *St. Michiel* door.

Zeer vrugtbaar is *Antwerpen* geweest, in 't voorbrengen van vermaarde Mannen: onder deeze mogen genoemd worde de beroemde Aardrijksbeschrijver ABRAM ORTELIUS; de Historie-Schrijver JOHAN BAPTIST GRAMMAIJE, de waereldberoemde Konstschilders PIETER PAULUS RUBENS en ANTHONI VAN DIJK; de Boekdrukker BALTHAZAR MORETUS; EMANUEL SCHELSTRATE, CHRISTOFFEL BUTKENS, EMANUEL VAN MEETEREN en meer andere Geleerden. PLANTIJN, de vermaardste Boekdrukker van zijne Eeuw, is wel te *Tours* gebooren, maar te *Antwerpen* genaturalizeerd. En om reden dat hij, behalven zijne Geleerdheid, zijne konst in den grond verstond, gaf hem Koning FILIPS DE II den tijtel van eerste drukker der Nederlanden; ook had hij te *Antwerpen* het bestier over de Koninglijke Drukkerij. Zie verder van deeze mannen, de bijzondere Artikelen.

Zie BOR, ter reeds gemelde plaatze, IX en X Boek; CHANTILLON, *Verm. van Braband*; *Tegenwoordige Staat.*

APPEL (*Jacob*) leerde de beginsels der Schilderkonst bij TIMOTHEUS DE GRAAF en DAVID VAN PLAAS. Een gedeelte van zijnen Leef-

Leeftijd bragt hij door te *Zaandam*, doch verfleet het meeste daar van binnen *Amfteldam*, alwaar hij gebooren was, den 20ften November 1680, en overleed den 7den Maij 1751. Verfcheiden aanzienlijke vertrekken, met door hem gefchilderde Blafons en Schoorfteenftukken verfierd, zijn in die Stad nog voorhanden.

Zie VAN GOOL, *Leven der Nederl. Konstfchilders*, II Deel, bl. 15 enz.

APEL, of THOR-APEL, was weleer een Klooster, in 't Westerdeel der *Groninger Omlanden*, waar in Monniken, die men Kruisdragers noemde, zig onthielden. Waarfchijnlijk heeft, van dit Klooster *ter Apel* of ook wel *ter Aple*, het Dorp *ter Aple* den naam gekreegen. De Kerk, die weleer aan het Klooster behoorde, is naderhand in de Kerspelkerk veranderd. Het gedeelte des Kloosters, dat in ftand gebleeven is, verftrekt tot een wooning voor den Predikant; ook neemen 'er de Heeren van *Groningen* hunnen intrek, als zij, van Stads wegen, iets in het Dorp te verrigten hebben.

APELAAR, een der Polders, in 't Noorderkwartier van 't Marquizaat van *Bergenopdenzoom*, bij het Dorp *Fijnaart*.

APPELDOORN, een *Geldersch* Dorp, in de *Over-Veluwe*, recht voor de opreede van 't Koninklijk *Loo*. Volgens VAN DER HOUVE, moest het, in de fchatting van 1547, draagen 798 gl. 12 ft. 4 en drie vierde penn. Uit oude *Latijnfche* Brieven (zegt HALMA) haalt de Heer ALTING den naam dus op „ *Applentherna*, zo „ zoude ik meenen dat men moest leezen, in de Handvesten der „ Keizeren OTTO DEN IIIDEN, en LOTHARIUS DEN IIDEN, in één „ woord, niet in twee APELTERNICKO, of APPLEN THERNA: op „ dat verftaan worde APPELDOORN, een Dorp in de *Veluwe*, aan „ 't boveneinde van een beekje, de *Grift* genaamt."

Het is bekend als een der fraaifte Dorpen van dien oord; zeer aangenaam is de Laan, die van hier naar *'t Loo* loopt. In 't jaar 1736 waren aldaar een-en-dertig Papiermoolens, die door 't water werden omgedreeven. De Kerk is net en zindelijk, doch niet zeer groot, en, in 1780, door den Prinfe VAN ORANJE, met een nieuw Orgel befchonken. Even buiten dit Dorp ftaat een oude Kapel, weleer aan ST. ANTONIJ gewijd.

AP-

APPELENBURG, een fraai Heerenhuis, in *Gelderland*, beneden *Hien* en *Doodenweert*. Dit Huis is door SPILMAN fraaij in 't koper gebracht.

APPELMAN, (*Huibert Simonszoon*) was een van die geenen, wier naamen men gemeld vindt, in het vonnis van bannisfement, uitgefproken door den Hertog VAN ALBA, den 6den Junij 1569, om reden, *dat hij in zijn huis (te Amfteldam,) heimelijke vergaderingen, Predikatien der Mennonnten, en het Nagtmael naer haer manier gehouden had.* Zie de *Sententien van Alba*, uitgegeeven door J. MARCUS, bl. 197.

APPELMAN, (*Balthazar Simonsz*) waarfchijnlijk een broeder van den zo even gemelden *Huibert Simonszoon*, wiens naam gemeld wordt op de *Regeeringslijsten der Magiftraat van Amfteldam*, in het jaar 1578, als Schepen, en wel de vierde in rang, van de nieuwe Regeering, aangefteld den 26ften Maij; 't welk ons doet zien, dat hij den Hervormden Godsdienst was toegedaan. Wijders vinden wij hem genoemd in de jaaren 1582, 1584, 1586, 1588. Zijn Zoon, WIJBRAND APPELMAN, bekleedde, in 't jaar 1589, die zelfde waardigheid. In het jaar daar aanvolgende, beklom de Vader den aanzienlijken Eeretrap van het *Amfteldamfche Burgemeesterfchap*, voor de eerfte maal; daarna in 1593 en 1595; en laatst in 1600. Ook is, naar allen vermoeden, Doktor SIJBRAND BALTENSZ APPELMAN, die in de jaaren 1599 en 1601, Schepen was, een tweede Zoon van deezen BALTHAZAR APPELMAN geweest.

APPELMAN, (*Jean*) niet alleen een nazaat van de voorgemelden, maar ook een opvolger van hunne aanzienlijke waardigheden en eerampten. Met de verandering der *Amfteldamfche* Regeering en Vroedfchappen, in 't jaar 1672, werd hij als Raad aangefteld, en in het volgende jaar Schepen. Ook ontmoet men hem in 1674, 1676, 1677; en op den 17den Maart 1682, werd hij weder aangefteld, in plaatfe van den overledenen Mr. EVERARD SCHOT, en regeerde in dat, en in het volgende jaar. In 1688, vinden wij 's Mans naam, voor de eerfte maal, op de lijst der Burgemeefteren; ook vinden wij hem, zedert 1689 tot aan zijn over-

overlijden (27 December 1694), op de lijst der *Thesaurieren Ordinaris* gemeld.

Toen, in het jaar 1675, door de Provintie *Gelderland*, goedgevonden was, de Hooge Regeering des *Vorstendoms Gelder, en des Graafschaps Zutphen*, den Prinse VAN ORANJE aantebieden, en de Vorst geraden vondt, daar over met de andere Provintien, en bijzonderlijk met die van *Holland*, te raadplegen, gaf *Amsteldam*, aan eenige leden uit de Vroedschap, onder welke APPELMAN zig bevond, nevens de Regeerende Heeren Burgemeesteren last, deeze zaak naauwkeurig te onderzoeken en den Raad van hun advis kennis te geeven. Het Raadsbesluit, met dat der voornaamste Steden van *Holland* en *Zeeland*, was van die uitwerking, dat zijne Hoogheid geraaden vond, het gemelde aanbod van de hand te wijzen; zo als wij elders omstandiger zullen zien. In het jaar 1681, was aan APPELMAN, als Raad der Stad, en als Weesmeester, (waar toe hij, den 6den Maart, in plaatze van CORNELIS BACKER, was aangesteld,) nevens de Heeren Mr. JACOB BOREEL en Mr. NICOLAAS WITSEN, het opzicht op de inkomende *Fransche* Vlugtelingen aanbetrouwd; de post, om die ongelukkigen aan het werk te helpen, werd met ijver door hun ten uitvoer gebragt. Ook was, onder anderen, aan onzen APPELMAN, in het jaar 1683, als een der daar toe benoemde Heeren Commissarissen, toevertrouwd, het onderzoek der stukken, die men uit den *Haag* verwagtte, betreffende het toestaan of weigeren van den begeerden onderstand aan den Koning van *Spanje*, waar toe *Amsteldam* niet zeer genegen was. Op het Art. BEUNINGEN (*K. van*) zullen wij gelegenheid vinden, deeze zaak omstandig te melden. Hier zij het genoeg te zeggen, dat de Heer JEAN APPELMAN niet zeer in de gunst van den Prinse VAN ORANJE stond; het welk allerduidelijkst bleek, in het jaar 1688, waarin zijne Hoogheid volstrekt weigerde, dat aan hem, als den vierden Burgemeester, kennis werd gegeeven van 's Prinsen togt naar *Engeland:* om dat, zegt WAGENAAR, de Heer JEAN APPELMAN bij zijne Hoogheid verdagt was. Welke, echter, de reden zij, dat men APPELMAN niet meer als regeerend Burgemeester gemeld vindt, is mij nog niet gebleeken; maar wel dat 'er een fout moet zijn in de lijst van Burgemeesteren, bij WAGENAAR, in zijne *Amsteldamsche Geschiedenissen*, opgegeeven, of in zijn gezegde,

de, op bladzijde 172, in 't VIde Stuk in 8vo, alwaar hij een verhaal doet van de valsche beschuldiging, voortgebragt door JAN HOL, ten nadeele der *Amsteldamsche* Regenten, alwaar HOL zegt: Dat die Heeren drie in getal waren geweest; dat één derzelven APPELMAN genaamd was; WAGENAAR heeft daar bij aangeteekend: *Jean Appelman was thans regeerend Burgemeester*; doch op de gemelde lijst vindt men, bl. 124, XIIde stuk in 8vo: 1690, Mr. *Johan Huidecoper*, Ridder enz. *Joannes Hudde*; Mr. *Nicolaas Witsen*, *Joan de Vries*. Dus ziet men, dat ook deeze lijst zo wel haare fouten heeft, als die voor de *Handvesten*; hoewel de Historie-Schrijver der Stad zig verbeeldde, dat de zijne volkomener zijn zoude. 's Mans gedrag, noch dat der andere Heeren, vereischt verdediging, ten aanzien van de gemelde opgeraapte beschuldiging van JAN HOL, als of zij zig in een ongeoorlofden handel met *Frankrijk* hadden ingelaaten, alzo het bekend is, dat de beschuldiger een infaame lasteraar was; zie het Art. AMSTELDAM, en nader JAN HOL.

Op de Wapenkaart der Heeren zes-en-dertig Raaden, vindt men 's Mans naam gespeld JOAN APPELMAN; zijnde het wapen aldaar, een *groene Appelboom op een gouden veld*.

Met de vierde uitgaave der vermaarde Persoonaadjen, is den beminnaaren der Nederlandsche Historien, door de nijvere Heeren JACOBUS VERSTEGEN en J. HOUBRAKEN, 's Mans afbeelding ter hand gesteld, om, even als de andere, in dit Werk, in de *Vaderl. Hist.* en in de *Beschrijving van Amsteldam* geplaatst te kunnen worden. De nakomelingen van hem zijn heden te *Amsteldam* nog in wezen.

APPELSCHE, een Dorp in de *Friesche* Grietenij *Stellingwerf Oosteinde*, onder het kwartier van *Zevenwolden*: waar onder behooren *Terwisgae*, *Aeckingae*, *Hoog-Appelsche*. Hier stond wel eer een Klooster, '*s Waerelds licht* genaamd; doch, volgens S. VAN LOO, is dit bij de *Schermers* verplaatst.

APPELTERN, een *Geldersch* Dorp, in *Maas* en *Waal*. Volgens de meergenoemde schatting van 1547, droeg dit Dorp 194 gl. en 16 stuivers. Het is gelegen, een half uur beneden *Batenburg*,

burg, en toont genoegzaam het onderscheid tusschen dit en *Appeldoorn*, hier boven gemeld. Weinig bijzonders heeft dit Dorp, dan het Huis, 't welk bij hetzelve in de *Wadden*, in een hoog geboomte staat, mede dien naam draagt, en vrij aanzienlijk is. Het Dorp en Huis zijn beiden door *Spilman* in Koper gebragt.

Appingadam, een groot vlek in de *Groninger Ommelanden*, onder 't kwartier van *Fievelingo*. Men wil dat het onder 't getal der Steden behoort. In den zeer zwaaren *Groninger Watersnood*, van den 12den en 13den November 1686 (waar door, in deeze Provintie, 1558 menschen verdronken, 631 huizen en schuuren geheel weg spoelden, en 616 andere zeer zwaar beschadigd werden, en 1387 paarden, 7861 stuks hoornvee om 't leven geraakten) leed dit kwartier ook zeer groote schade. Dan, bij dit alles had *Appingadam* het geluk, dat 'er geene menschen vermist werden; alleenlijk waren 'er drie huizen weggespoeld, en 13 zwaar beschadigd; 'er verdronken niet meer dan 2 paarden, en 12 ossen en koeijen. Dit vlek droeg voorheen alleenlijk den naam van *Dam*. Alting geeft hier van het volgende bericht. De oudste geheugenis deezer plaatze is van 't jaar 1231, bij emo van wirum, die verhaalt, hoe de kerk van *Damme* en *Fivelingo*, in dat jaar, met de *ban* geslagen is. Omtrent het jaar 1254, toont menco dat *Appingadamme* met een Toren en Huis versierd was. Het schijnt uit de bouwvalligheden van *Emetha* opgereezen te zijn, na dat de mond van de *Fivel* reeds door aanspoeling verre verlopen was. Van de Schutzijlen besluit men zo als overal in gebruik is, dat de naam *Dam* aan die plaats gekomen is, met het bijwoord van *Appinga*; mogelijyk van een geslacht, toen Adelijk, maar nu onbekend. Voor het zelve hebben de *Fivelingers*, door het voorbeeld van *Emetha* voorzichtig geworden, bij een plegtiglijk besluit der Zeelanden (eerst in de volgende Eeuwe) Stads Voorregten bekomen; waar thans naauwlijks iets van overig is; zijnde de Zijlen van de *Fivel* van daar weder naar *Delfzijl* overgebracht. Het heeft heden den rang van eene Stad, en onder deeze niet van de minste; doch is zonder Vesten of Voorrechten, die de maat van een Dorp overtreffen. Het diep de *Fivel* snijdt het midden door, daar het den naam van *Damster*

Diep heeft. Het legt van *Groningen* 13000 schreden: en van den naasten oever der riviere de *Eems* 3000 schreden.

Onder de *Gelderschen*, welke met hunne stroperijen het de Nederlandsche Provintien zeer bang maakten, en geene van allen verschoonden, bevond zig, in 't jaar 1536, een hunner Oversten, MEINARD VAN HAM genaamd, welke, door zijn onbezuist gedrag, tot een geesfel voor het menschdom verstrekte. Hij zelf gaf zig den naam van GEESZEL GODS EN SCHOPPEN KÖNING, om reden dat hij, volgens E. BENNINGA, in zijne *Historie van Oost-Vriesland*, bl. 686. de *Groningers* van wijd en zijd ontboden had met schoppen en spaden, om *Appingadam* sterk te maaken. Hij was, in de maand Maij des jaars 1536, in *Groningerland* gerukt, en had zig ter dier plaatze nedergeslagen, alwaar hij zig ongemeen sterk verschanste; zijn Leger werd aldaar met grof geschut voorzien; 't welk de *Groningers* zeer wel wisten, door beleid van Hertog KAREL geschied te zijn: en zagen dus duidelijk, dat schoon hij zig onkundig hield van de bedrijven van deezen MEINARD, het, echter, zijn toeleg was, hen te onder te brengen. Dus zocht KAREL zo wel die van *Groningen*, als MEINARD VAN HAM de *Hollanders* te misleiden; zeggende, dat zijn toeleg alleenlijk was, om 't vervoeren van Krijgsvolk naar *Koppenhage* te beletten. De *Groningers* ondervonden dit nog nader, toen Hertog KAREL aan Graave ENNO verklaarde, dat hij op hun gestoord was, en zij zijne gunst niet weder bekomen konden, dan door hem toe te staan, een slot binnen *Groningen* optewerpen, en *Appingadam* met muuren te versterken. De *Groningers*, dus geprangd, bragten hunne klagten voor de Landvoogdesse MARGARETA, en boden aan, den Keizer, als Graaf van *Holland*, en Heer van *Friesland* en *Overijssel*, ook als hunnen Heer te willen aanneemen en erkennen, mids hij hun hulp tegen de *Gelderschen* zond. De Landvoogdesse, die zig hier op niet lang beraadde, zond terstond den Stadhouder van *Friesland* naar *Groningen*, om de hulde, in 's Keizers naam, aldaar te ontvangen. Kort daar op sloeg SCHENK het beleg voor *Appingadam*, en bemagtigde de Schans te *Delfzijl*, van waar MEINARD HAM zijnen voorraad kreeg. Doch *Appingadam* was zo wel voorzien en versterkt, dat, volgens PONTANUS, het beleg tot in November duurde; wordende,

op

op den 12den van die maand, bij verdrag, aan den Stadhouder van *Holland* overgegeeven. De Overften MEINARD VAN HAM en BEREND VAN HARVOORT bleeven krijgsgevangen, en werden naar *Vilvoorden* in *Brabant* gezonden, daar zij eenigen tijd in hegtenis zaten.

Apostelhuis was weleer een wooning voor 12 oude mannen, die daarin van het noodige voorzien werden; behoorende onder het gebied van het Dorp *Mierlo*, op den weg naar *Helmont*.

APPIUS, (*Matthias Haijko*) was, in het jaar 1745, Kolonel over een Regiment Ruiterij van den Prins VAN HESSEN HOMBURG, en tegenwoordig, in die hoedanigheid in den flag bij *Fontenoi*. Na dat de Staatfche Troupen, meestendeel, voor de magt der *Franfchen*, aan 't wijken geraakt waren, en bijzonder de Ruiterij, die geplaatst was bij het Dorp *Antonie*, om een aanval op een verfterkt Kerkhof te doen, zo weeken ook de zijnen; zij renden ze achter na, onder het geduurig roepen van *Sta, die van Homburg! fta!* Hij bragt dezelven ook eens en andermaal tot ftilftand; doch voor de derdenmaal aan het vlugten geraakt zijnde, volgde hij hen, en kwam 'er tegen den avond mede te *Aath*. Van daar fchreef APPIUS, daags daar aan, aan den Raad van Staaten, „ dat het gantfche vereenigde Leeger vernield was, en dat de deerlijke overblijfzels van eenige Regimenten zonder tenten of pakkaadje, die door de Franfche Hufaaren geplonderd waren, te *Aath* waren aangekomen." Gelukkiger ware hij geweest, dit fchrijven, 't geen hij zelf naderhand ondervond, met de waarheid niet overeen te komen, agterweegen gelaaten te hebben. Niet zonder reden was het ook, dat de Raad van Staaten deeze voorbaarigheid, welke, in dien zorglijken tijd, ten uiterfte gevaarlijk was, met het hoogfte ongenoegen befchouwde. De Krijgsraad, die gelast was, hier op onderzoek te doen, veroordeelde hem, zo wegens dit fchrijven, als om zijn wijken zonder order, om den Raad van Staaten en het Krijgsrecht openlijk om vergiffenis te fmeeken, en zijnen brief te fcheuren, met verlies van zijn Ampt; verklaarende hem verder onbekwaam, om den Staat immer weder te kunnen dienen. Welk vonnis, naderhand, door den Raad van Staaten, nog verzwaard werd, met een bannisfement uit de Vereenigde Gewesten en Generaliteits Landen.

APPIUS had, intusschen, ten zijnen voordeele, bescherming van de *Staaten van Stad en Lande*, en van de Regeering van *Groningen* verkreegen, en bleef gerust binnen die Stad, alwaar men in 't algemeen van denkbeeld was, dat hij zo zwaare straffe niet verdiend had. Nogthans werd hij ook daar genoodzaakt, zijne verdediging, die in '*s Hage* door beuls handen verbrand was, te herroepen. Men zie verder de stukken van rechten; *Deductie en Sententie van* M. H. APPIUS.

APPOLONI, (*Guilelmus*) afkomstig uit een Burgemeesterlijk geslacht der stad *Veere*, welke waardigheid zijn Vader aldaar in 't jaar 1627 bekleedde. In dat zelfde jaar werd hij Predikant te *St. Anne ter Muide*, en 1631 te *Middelburg*, alwaar hij ook, na het vertrek van ALEXANDER MORUS, Hoogleeraar in de Doorluchtige Schoole werd, en stierf in 't jaar 1657, nalaatende eenige schriften, in 't Latijn en Nederduitsch.

APRONIUS, (*L.*) een Romeinsch Ridder, behoorende onder het Vaandel van DRUSUS, werd, nevens anderen, als Gezant aan TIBERIUS gezonden. Toen GERMANICUS, met zijn Heir, tegen de *Katten* was opgetrokken, werd APRONIUS, tot verzekering der wegen en stroomen, achtergelaten; en hem, in volgende tijden, om zijne Heldendaaden, de gewoonlijke triomphtekens toegestaan. Ook was hij een van die geenen, op wier raad de *Romeinen* het besluit namen, aan MARS, JUPITER en de EENDRACHT geschenken te doen, en dat de eerste dag van de Maand September, als zijnde die, waarop LIBO was opgebragt, bij hen voor heilig zou gehouden worden. Hij daarna, in plaats van CAMILLO, tot Voorburgemeester van *Afrika* gekooren zijnde, maakte zig befaamd door de strenge Rechtspleeging aan de Krijgsknechten, die zig lafhartig gedragen hadden, op een wijze, ten dien tijde zeldzaam, doch van een oud gebruik, hierin bestaande; dat de tiende Man van het *eerlooze Regiment*, bij lotinge getrokken, met den Knuppel werd doodgeslagen. In het agt en twintigste jaar van onze tijdrekening bekleedde hij, behalven dat hem de Veldheersstaf der *Romeinen* toebetrouwd was, het Ampt van Schout over de Nederlanden; 't welk ons verpligt, van hem te gewagen.

De

De *Friezen*, in dien tijd zo zeer getergd, door de gierigheid der *Romeinen*, verwekten, daardoor, meer dan door ongehoorzaamheid aangespoord, eenen opstand tegen hen; om welken te stillen, hij eenen tocht tegen hen ondernam. Hij onthield zig op het Kasteel *Flevum*, daar hij van de *Friezen* geheel geslagen werd, omtrent het Bosch *Baduhenna*, zo als wij, in 't vervolg, op dat Artikel, zien zullen. TACITUS meld dit wel niet opzettelijk; doch als men met andere Schrijvers raadpleegt, dient men dit te veronderstellen. Maar men is dan ook verpligt, naauwkeurig te onderzoeken, waar het gemelde Kasteel *Flevum* moet geplaatst worden. Op het Eiland *ter Schelling* kan het niet geweest zijn, om reden dat het APRONIUS niet wel mooglijk zoude geweest zijn, een Brug of Dijk over de *Corsfen* te doen leggen, ter overvoering van 't Volk en Legertrein; en nog minder kon de ligt gewapende Ruiterij, waaronder zig *Caninefaten* en *Hoogduitschers* bevonden, over de *Wadden* trekken, om de *Friezen*, die, ter verdediging van het Kasteel, met een groot aantal Bondgenooten, de Zeestranden bezet hadden, van achteren te omsingelen. Ook kan het niet geweest zijn op het tegenwoordige *Vlieland*; om dat APRONIUS, ten aanzien van zijn Heir, daar nog meerder zwaarigheid ontmoet zou hebben, dewijl het van daar nog minder doenlijk was, een Brug of Dijk te leggen, of de ondiepten te stoppen, waar toe hij genoodzaakt zou geweest zijn. Indien het naar den kant van *Friesland* gelegen hebbe, zo als het zeer zeker heeft moeten weezen, om deezen togt van den *Romeinschen* Veldheer goed te maaken, kan 'er, naar mijne gedachten, geen beter plaats voor begreepen worden, dan het Eiland *Grind*, dat nu geheel onbewoond is; als zijnde dit veel nader aan *Friesland*, toen ter tijd veel grooter en bevolkt, en slegts door eene naauwe Kil gescheiden. Van dit Eiland kon APRONIUS gevoeglijkst zijnen togt in *Friesland*, door TACITUS vermeld, onderneemen; om dat hem van daar geen merklijke Kil van diepte of wijdte verhinderde, en hij niet meer in acht te neemen had, dan den val des Waters. Het schijnt mij ook niet zonder grond te zijn, te stellen, dat één dergelijke plaats noodig was tot het oogmerk, waartoe dit *Flevum*, volgens TACITUS, gesticht was: naamlijk ter bewaaringe van de groote Zeestranden, zo als wij verder, op het Artikel GRIND, zullen aantoonen. Het Ei-

Eiland *Grind*, dus voor de plaats houdende, gelijk wij, uit ontdekkingen, gedaan in het jaar 1727, zouden kunnen bewijzen, zien wij, dat het Kasteel, als het digtste aan het vaste Land, tot het oogmerk van APRONIUS, om de muitende *Friezen* te beteugelen, best geschikt was; dewijl van daar, op de minst moeilijke wijze, de nabij geleegene en verzamelde benden konden overgevoerd, en aan andere, van eenig naderend onheil, kennis gegegeeven worden. SCHOTANUS, in zijne *Friesche Historie*, bl. 14. stelt dat deeze slagting den *Romeinen* omtrent *Franeker* of *Harlingen* moet toegebragt zijn. Ook zegt hij, dat de overwinning, die de *Friezen* hierbij behaalden, hun, onder de *Duitsche* Natien, zeer beroemd maakte, en zij 'er hunne Vrijheid door verkreegen. SCHOTANUS en WINSEMIUS stemmen beiden daarin overeen, dat APRONIUS niet alleen geen moed had om zig te wreeken, maar zelfs geen harts genoeg bezat, om zijne dooden, waaronder veele *Romeinen* waren, te doen begraven, maar hun ten prooije der Overwinnaaren liet.

Zie TACITUS, *Jaarboeken*.

AQUOI; zie ACKOIJ.

ARCHERIUS, (*Johannes*) of *Areerius*, afkomstig van *Noordhoorn*, in de *Ommelanden*, heeft, al vroeg, zig op de Wetenschappen toegelegd, en smaak in den gezuiverden Godsdienst gekreegen. Want in het jaar 1568, vindt men hem gemeld als Rector der Latijnsche Schoole te *Franeker*, van waar hij, om de vervolgingen van den Bisschop CUNERUS PETRI te ontgaan, in 1572, de wijk naar *Haarlem* nam; onthoudende zig naderhand te *Delft*, en daarna te *Embden*. In 1576 werd hij Predikant te *Enkhuizen*; maar die Stad, toen geen twee Leeraars kunnende onderhouden, keerde hij weder naar *Zuid-Holland*. Om dat hij toen geen vaste standplaats had, noemde men hem *een Dienaar in de Klassis van Leiden*. Zie de Naamlijst der Leden van de Nationaale Sijnode te *Dordrecht* 1578. In 1580 was hij vast Predikant te *Ooster-* en *Wester-Schelling*; en zes jaaren laater bediende hij, als buitengewoon Leeraar, de gemeente te *Leeuwaarden*. In 1586 werd hij Rector te *Utrecht*, en 1589 Hoogleeraar in de Griekfche Taalen te *Franeker*, alwaar hij overleed in het Jaar 1604.

Vol-

Volgens aantekeningen van den Eerw. 's GRAVEZANDE, in zijne Redevoering: *De Unie van Utrecht herdacht*, 1779, in 8vo, bl. 239.

ARCKER-GEMEENTE, bij verbastering van naam *Arcker-meen*, of *de Meen* genaamd, zijnde een uitgeleezen hoek Lands, die zig van *Bunschoten* tot aan *Nieuwkerk* uitstrekt, en van daar langs *Putten* tot aan *Harderwijk*. De grond deezer streek is zeer weelig en graarijk, zo dat de Boter der *Nieuwkerkers*, in *Holland*, *Gelderland* en andere plaatsen, meer dan die van de *Betuwe* gewild is. Aan de bewooners van deeze Landstreek werd, in het jaar 1356, door REINOUT DEN TWEEDEN, Hertog van *Gelder*, op verzoek van de gemeene Geërfden, in de Kerspels van *Nieuwkerk* en *Putten*, vergund het leggen van eenen Dijk, tot behoud van de Ingelanden van de *Arcker-Gemeente*; welke Dijk den naam draagt van den *Arckermeenschen Dijk*.

Zie PONTANUS.

ARCKELENS, ook wel *Arkelens*, een Steedje in *Gelderland*; zie ERCKELENS.

ARDENNERWOUD, ('t) meermaalen bij de Historieschrijvers het *wijd uitgestrekte Woud* genaamd; en niet zonder reden, wijl het zig door gansch *Belgie*, en het tweede *Gallie* uitstrekte, en dus een goed deel van *Vlaanderen*, *Braband*, *Luxemburg* en waarschijnelijk ook een gedeelte van *Gelderland* besloeg. Daar zijn 'er, die willen dat het *Senien-Bosch*, bij *Brussel*, 'er nog een overblijfsel van is. CLUVERIUS zegt, dat de *Nerviën*, een Volk van 't *Belgisch Gallie*, uit de *Germaanen* gesprooten, 'er eigenaars van waren, en het dus voor hunne schuilplaats hielden. Dan niet alleen deeze, maar ook anderen, verborgen 'er zig in, om hunne Vijanden te ontwijken, of om ze uit het zelve aan deezen of geenen oord aan te vallen.

AREMBERG, of *Arenberg*, Stadhouder van *Friesland*, van wegens den Koning van *Spanje*; zie LIGNIJ, (*Jan van*) Graaf van *Aremberg*.

ARENACUM, dus genaamd door TACITUS, uit wiens schriften, en wel bijzonder uit het eerste Boek zijner *Historien*, blijkt, dat het een plaats geweest is, in het hedendaagsch *Gelderland*, daar het tiende Legioen der *Romeinen* lag. Want beschrijvende den togt van CLAUDIUS CIVILIS, zegt hij, dat hij te *Arenacum* het gemelde Legioen besprong. Dan dit beslist nog niet, wat door *Arenacum* moet verstaan worden. Eenige neemen daar voor het Vlek *Arichum*, tusschen *Thiel* en *Bommel*, andere *Rechum* bij *Wageningen*; maar dit laatste is een verbasterde naam van *Redichem*. Best volgt men hen, die hierdoor *Arnhem* niet verstaan. De Heer ALTING, van andere gedachten zijnde, zegt 'er dit van:

„ *Arenacum*, *Aranatium* of *Herenatium*, na dat *Brinio* de *Caninefater*, in 't begin van den Oorlog van *Civilis*, de Romeinsche hulpbenden, na het plonderen van hun Leger, met hulpe der Friesen, uit het benedenste deel van het Batavisch Eiland gejaagd had, bleeven 'er volgens *Tacitus* nog zo veel overig, dat die in 't bovenste deel uit vier kleine Dorpjes moesten verjaagd worden. Onder welke Dorpen hij ook *Arenacum* teld, dus 'er niet te twijffelen is, of dit is op het Eiland, en wel aan het bovendeel van de Rivier geweest. De Reiskaart tekend de plaats tien duizend schreeden van *Nijmeegen*, (bij ons drie en een kwartier uur gaans) en elf duizend van *Colonia Trajana*, daar nu het Dorp *Kellen* legt, het naaste aan het Slot *Cleve*: Gevolglijk is de regte ligging van *Arenacum*, daar den Oever van den Rhijn omtrent even ver van *Nijmegen* en *Colonia Trajana* af is. Het welk niemant zal konnen aanwijzen, dat ergens anders is, dan omtrent agt duizend schreden (ruim twee en een half uur gaans) beneede de verdeeling van den Rhijn. Zo zijn zij dan mis, die *Arenacum* zo onbeschroomd tegen over *Arnhem* plaatsen, en stoutelijk, schoon zonder bewijs van eenig geloofbaar Schrijver beweeren, dat het zelve nu aan den anderen kant is overgebracht, en dat hetzelve wedervaren is, *Fletio*, *Levefanum*, *Grinnes* en *Vada*, welke plaatsen op den Frieschen (thans Stichtschen en Gelderschen) bodem, hedendaagsch zouden genoemd zijn *Kleuten*, *Levendaal*, *Rheenen* en *Wageningen*; waarom verkruien zij ook niet *Lugdunum*, *Prætorium Agrippinæ*, *Ma-*

Matilo, *Albimana*, *Niger*, *Pullus*, *Batavodurum* en dergelijke? dewijl 'er aan den overkant geen naamen ontbreeken van gelijke klank, (of die 'er ten minsten toe kunnen geboogen worden) als daar zijn *Lokhorst*, *Bredrecht*, *Homade*, *Albrechts vierendeel*, *Pulmot* en *Dooren*; maar dusdanige speelinge zijn te gering, dan dat zij ernstige Menschen passen. Het is al genoeg dat men zijn vernuft toond, zo dikwils ons oude en nieuwe benaamingen voorkomen, bijna in dezelve gedaanten, met woorden, in klank weinig verschillende, en die geen andere beteekenis hebben. Want *Arenacum* en *Arnhem*, hebbeu, behalven het eerste woordlid niets gemeen met elkander: met de ligging, want die verschilt tien duizend schreeden van malkanderen, en 'er nog de Rhijn tusschen vloeit: niet de beteekenis van den naam, want *Arenacum*, is bij de geenen die Duitsch verstaan, een rif Lands boven Water uitsteekende, doch *Arnhem*, is *Arendshoeve*. Want *Hare*, een naam aan zo veele plaatsen alomme gemeen, beduid een smalle lange streek Lands, tusschen de leegte zig verheffende, A nu ACH, OC, of Y, ICH of IC, zijn geen gemeene benaamingen van Water, en uit deeze twee woorden is gemaakt *Harenach* of *Herenich*: waar van het *Arenacum* van *Tacitus*, en *Arenatium* der Reiskaarte, zonder blazing; van gelijke *Herenatius* van *Antoninus*, met eene blazing gekomen is. Nu is 'er ook geen Duitscher, die niet weet dat *Heem*, *Heim* en *Hem*, eene *Hoeve* betekend, en dat *Arend* of *Arnold*, een Mans naam is, hedendaagsch zeer gemeen. Voorts, indien het volstrekt nodig is, eenige overblijfzelen van den ouden naam, omtrent deeze plaats aantewijzen, zo verscheelen *Arenatium* en *Herenatium* niet veel van *Aart* en *Herwerf*, naastgelegene Dorpen."

Dus heeft de Heer ALTING dit uitgepluisd om zijn gevoelen staande te houden; en zo veele woorden heeft men doorgaans noodig, om een oud gevoelen te bestrijden, zonder dat men 'er somtijds iets mede winne. Of ALTING 'er zijn doel mede bereikt hebbe, durven wij niet verzekeren. Wij hebben reeds gezegd, dat wij 'er liefst *Arnhem* niet door verstaan, schoon 'er, in de Vertaaling van TACITUS, door den gadeloozen HOOFT, op de Lijst of Verklaaring van eenige naamen van Volken en Steden, *Arnhem* door verstaan worde. De kundige WAGENAAR, die hier met AL-

TINO overeenstemt, zegt 'er dit van: *Men kan uit de Peutingerische Reiskaart niet opmaaken, of deeze plaatsen in het Eiland of in het vaste Land der Batavieren gesteld worden, alzo daar langs den Zuidkant van* Patavia *maar eene Rivier geplaatst wordt, met den naam van* Pambus, *zonder dat blijke of 'er de* Waal *of de* Maas *door verstaan worde. Doch als men acht geeft op het verhaal van* TACITUS, *die te vooren* (Hist. Libr. IV. Cap. 15.) *gezeid hadt, dat* Aquilius *aan het bovenste deel des Batavischen Eilands, eenig Krijgsvolk had bijeen verzameld, en die hier* (Libr. V. Cap. 20) *zegt, dat* Civilis *op deeze Legerplaatzen aanviel, na dat hij* (Cap. 19.) *in het Eiland geweeken was, wordt het waarschijnlijk, dat men deeze Legerplaatsen, in het bovenste deel des Eilands, zoeken moest. De eigenlijke plaats is thans niet aan te wijzen: doch het is zeker, aat* Arenacum, Arnhem *niet zij, alzo deeze Stad aan den regter oever des Rhijns buiten het Eiland legt: en men vindt zo veel overeenkomst tusschen* Arenacum *en* Aart, *een Dorp in de Overbetuwe, en dus in het Eiland, als tusschen* Arenacum *en* Arnhem. Zie *Vaderl. Hist.* I. Deel, bl. 174. Deeze zijn de redenen, waarom wij zeiden, dat wij 'er *Arnhem* niet voor hielden, dewijl het gezegde van ALTING en WAGENAAR ons voorkwam, op zeer goede gronden te steunen.

ARENDSBERG, (*Herman, Heer van*) staat, in 's lands Geschiedenissen, bekend, als de aanlegger van den moord, gepleegd aan FLORIS DEN ZWARTEN, Broeder van Graave DIRK DEN ZESDEN, om het Huwelijk van gemelden FLORIS met HELWIG of HADEWIG, eenige nagebleevene Dochter van ARNOUD, *Heer van Rechem*, of *Rochem*, in 't land van der *Mark*, te beletten, over welke HELWIG, HERMAN VAN ARENDSBERG, als haar Oom, tot Voogd was aangesteld. De gevolgen daar van, zo voor hem zelven, als voor ANDRIES VAN KUIK, *Bisschop*, en voor GODEFRIED, Graave *van Kuik*, zullen op het Art. FLORIS, bijgenaamd DE ZWARTE, gemeld worden. Hier voegen wij, ten opzichte van den bijnaam, DE ZWARTE, 'er bij, dat het vóór, in en na de XIde Eeuw een gebruik was, dat veele Heeren, die geen Hertogen, of Graaven waren, den eenen of anderen toenaam aannamen, 't zij naar hunne Landen of Heerlijkheden, ter onderscheidinge van anderen, die

die denzelfden naam voerden, of naar hunne gedaante, de kleur van hunne aangezichten, sterkte; ook wel naar de zwaarte en kleur van hun hair en baard, enz. *Voyez* PERE DANIEL, *Hist. de France*, *Tom.* I. p. 322. alwaar men ziet, dat dit uit *Frankrijk* afkomstig was, en door anderen werd gevolgd.

Zie 't *Goudsche Chronijk*, bl. 44; VOSSIUS *Jaarboeken*, bl. 82. alwaar men eene verandering in de naamen vindt, noemende die Graaf *Harmen van Kuik*, *Andries Bisschop* en *Gevert van Arensberg*, als deelhebbers aan opgemelden moord. Wij hebben hier, met WAGENAAR, II Deel, bl. 224, *de Oude Hollandsche Chronijk* gevolgd.

ARENDS-HORST, een Adelijk Huis of Slot, in *Zalland*, onder de Provintie *Overijssel*; zijnde zeer oud, en lang bekend geweest. Zedert het jaar 1650 heeft het behoord aan het geslacht van RENGERS.

VAN DER HOEVE, *Handvest Kronijk*, I Deel, fol. 167.

ARENDS-WAARDT, een der verdronkene Dorpen in de *Zuid-Hollandsche Waard*, Ao. 1441, zonder dat het weder ten voorschijn gekomen is.

ARENDS, (*Jan*) geboren te *Alkmaar*. In zijne jeugd had hij het mandemaaken geleerd, bij eenen GERRIT ALBERTS, een man, welke de Leer der *Roomsche* Kerk verlaaten en die der Hervormden omhelsd had. Men heeft reden om te gelooven, dat hij ook de eerste geweest is, die zijnen leerling, zo wel in het een als in 't ander, onderweezen heeft. ARENDS, tot meerder jaaren, en, door oeffening, ook tot meerder kennis in de leere der waarheid gevorderd zijnde, plantte, gedreeven door eene prijswaardige liefde voor dezelve, die wederom voort bij anderen. Doch meester en knecht vonden zig genoodzaakt, om den haat van eenen ELBERT HUIK, Pastoor te *Alkmaar*, te ontgaan, met het begin van het jaar 1566, *Alkmaar* te verlaaten. ARENDS met Vrouw en Kinderen belast zijnde, trok naar *Kampen*, en leerde en predikte aldaar in 't verborgen. Ook kwam hij, nu en dan, in *Holland*, om de daar verschoolene belijders der waarheid te troosten. Door eenige weinige *Amsteldammers*, bij welke hij be-

bekend was, werd hij verzocht te prediken. Eerst verrichtte hij dit, den 14den Julij van het gemelde jaar, te *Hoorn*; daarna waagde hij het even buiten zijne geboortestad, boven *Haarlem*; en op 't laatste van die maand te *Amsteldam*, buiten de Haarlemmerpoort, op de zogenaamde *Rietvink*. Na dat hij, den 4den van de volgende maand, nog eens te *Buikfloot* en elders gepredikt had, verbond hij zig aan de *Amsteldamsche* Gemeente, die het reeds zo verre gebracht had, van in twee kerken te mogen prediken. Waarlijk, een groote en zonderlinge verandering: want, op den 8sten Julij, waren nog 600 Gl. op zijn persoon gesteld. Dit alles is omstandiger door mij geboekt, in mijn *Amsteldams Eer en Opkomst door middel der Kerk-Hervorming*. Doch deeze zonderlinge voorspoed was van geen langen duur: want, in het volgende jaar, keerde de kans zodanig ten nadeele, dat hij, met SCHELTIUS, de vlugt naar *Emden* moest neemen; in welke schuilplaats zij wel ontvangen werden. In het jaar 1572, werd hij beroepen te *Alkmaar*; in 1573 was hij Præses op de *Noorhollandsche* Sijnode. Op het Art. ALKMAAR hebben wij gezien, dat hij, in zijne geboorte stad, gedurende het beleg der *Spanjaarden*, zeer godvruchtig overleed. En schoon hij met geen uiterlijken praal van geleerdheid, noch kennis van taalen voorzien was, vind men, echter, doorgaans van hem getuigd, dat hij tot den Predikdienst, tijd en omstandigheden in het oog houdende, niet onbekwaam was. Deeze ARENDS moet onderscheiden worden van eenen anderen JAN ARENDS, een *Luthersch* Leeraar, geboren Ao. 1555, die zig een naam gemaakt heeft, door zijn alom bekend werk: *De vier boeken van het waare Christendom*, enz.

Zie BRANDT, *Hist. der Reform.* I. Deel; CROESE, *Naamregister der Pred. Amsteld. Eer en Opkomst*, IV de Boek, waar in men alle zijne bedrijven gemeld vindt.

ARENDS, (*Thomas*) een Nederduitsch Dichter, die, door zijne fraaije vinding, mannelijken Rijmtrant en verheeven stijl, geenen geringen lof verdiend, en door zijne Toneelspelen zig een naam, die nog stand houd, gemaakt heeft. Hij werd, den 6den Junij 1652, geboren te *Amsteldam*, uit geringe, doch eerlijke ouders; zijnde zijn Vader van *Kampen*, en zijne Moeder van

Keu-

Keulen afkomftig. Door hunne opvoeding, en de aanfpooring van zijne Meesters, doch bijzonderlijk door eenen LE BLEU, onderricht, kweet hij zig volkomen van zijnen pligt, en werd, na het overlijden van gemelden LE BLEU, deszelfs opvolger als Makelaar. Dus op eigen wieken drijvende, en een goed beftaan hebbende, begon hij, in zijne fnipperuuren, zijn Dichtvermogen te beproeven, en wel voornaamlijk omtrent Bijbelfche en andere ftichtelijke onderwerpen, die, door de zorge van den geleerden BROUERIUS VAN NIDEK, den beminnaaren der Edele Dichtkonst bezorgd zijn. De kundige PELS zijnen Dichtlust ontwaar wordende, vereerde hem met zijne vriendfchap; hier door genoot hij niet alleen veel nut, maar werd ook tot medelid van het Kunstgenootfchap, bekend onder de Zinfpreuk: *Nil volentibus arduum*, aangenomen. Daar door geraakte ARENDS in ftaat, om den rechten waaren ftand en houding van een Dichtftuk wel te leeren kennen. De vordering, die hij daar door maakte, verfchafte hem de gunst van veele braave Mannen van zijnen tijd, welke hem, tot meerder jaaren gekomen zijnde, zeer wel te ftade kwam, fchoon hij, in het best van zijn leven, in het jaar 1700, overleed; nalaatende zijne *Mengel-Poezij*, en verfcheidene zo gedrukte als ongedrukte *Tooneelfpelen*.

ARGENTORATUM, de oude benaaming van *Straatsburg*, was de plaats, alwaar, in het jaar 357, eene groote menigte *Alemannen* gelegerd waren, en door JULIAAN aangevallen werden. In den aanvang van den ftrijd, fcheenen zij de overwinning op de *Romeinen* te zullen behaalen; dan deeze, op het uiterfte zijnde, werden door de *Batavieren*, die, tot hier toe, buiten den ftrijd gebleeven waren, aangevallen. Schoon de *Alemannen* toen met verdubbelde krachten ftreeden, en op de forsheid van hunne Lichaamen fteunden, moeften zij, echter, met een volkomen verlies, de wijk neemen; terwijl de *Batavieren*, fchoon minder in magt, bedaarder te werk gingen, en, door hunne geoeffendheid in den krijg, JULIAAN de overwinning verfchaften, die de *Alemannen*, tot aan het *Herfinifche Woud*, deed vervolgen, en door de fcherpte des zwaards ombrengen. Zie het geen van de *Alemannen* gezegd is, op bl. 577, alwaar deeze flag gefteld is op het jaar 337; 't geen wij den Leezer verzoeken te veranderen,

ren, en daar voor te leezen, zo als wij hier boven gezegd is, 357, volgens AMMIANUS MARCELLINUS, *Lib. XVI. Cap. XII.*

ARIAS MONTANUS; zie MONTANUS.

ARICHEM, een Dorp in *Gelderland*; in de *Nederbetuwe*, in het Graaffchap *Buuren*, waarop de Heer ALTINO zegt: „ ARNE, Keizer LOTHARIUS DE II, in een Handvest des jaars 1134, telde onder de giften aan het Klooster *Alten* (nu *Elten* genaamt,) *Thulo* en *Malfum*. Bijaldien het in een naast bij gelegene plaatse legt, mag het van *Arnhem* verftaan worden, 2000 fchreeden van *Buuren*, ten zuiden, aan de Linge."

ARIOVISTUS, *Koning der Germaanen*, welke zig, met de zijnen, in het land der *Eduen* had nedergezet. Deeze Volkeren, fchoon zij de *Sequaanen* overwonnen hadden, waren, door den inval van ARIOVISTUS, in geen beteren ftaat, dan die, waar over zij getriompheerd hadden: en wel zodanig dat zij hunne toevlugt tot de *Romeinen* moeften neemen. DIVITIACUS was het, die, voor hun, J. CÆSAR om befcherming fmeekte. Nimmer hadden de *Romeinen* beter kans, om hun gezag, 't welk hand over hand toenam, tot in *Gallie* uittebreiden. De *Sequaanen*, die in den allerbeklaagelijkften ftaat waren, uit vreeze voor weigering, en voor bezitneeming van hunne Landen, voor ARIOVISTUS, dien zij als hunnen bederver befchouwden, hadden zelfs geen moeds genoeg, om hunne klagten of fmeekingen voort te brengen. CÆSAR, zo als het fcheen, met hun begaan, en mooglijk ook getroffen door hunne ter neergeflagene houding, beloofde hun, dat hij, door weldadigheid, ARIOVISTUS zoude tragten te beweegen; of anders, door zijn gezag, een einde van zijne onrechtvaardigheid zoude maaken. De zugt, om deeze Volken onder zijn gebied te brengen, gepaard met het medelijden, en den afkeer, waar mede hij den ondraagelijken moed van ARIOVISTUS befchouwde, deed hem deeze zaak zeer ter harte gaan. Om, echter, het *Romeinfche* Volk, door eenen inval in *Gallie*, niet aan de woede van den overwinnaar al te ligtvaardig te wagen, befloot hij, denzelven eerst door zagte middelen te beweegen; hij zond, ten dien einde, zijne Gezanten, die hem verzochten, *dat hij eene plaats ter bijeenkomfte zoude uitkiezen, alzo hij begeerde, wegens den ftaat*

ſtaat der zaaken, met hem te handelen. Waar op ARIOVISTUS deed antwoorden, dat zo hij iets van CÆSAR benodigd was, hij zig tot hem zoude voegen; en begeerde die iets, hij kon tot hem komen: *hij wilde zijn Heir niet waagen, in plaatzen, die Cæſar in bezit had; noch konde, zonder grooten voorraad en moeite, het zelve in een plaats te zaamen trekken; dat hij zig verwonderde, wat Cæſar in zijn Gallië, 't welk hij, door de wapenen, overwonnen had, of de Romeinen daar voor te zorgen hadden.* Op dit antwoord zond CÆSAR andermaal zijne Gezanten, met dit bevel: dat naardemaal hun zo groot eene weldaad van hem en de *Romeinen* beweezen was, dat de Raad hem, in zijn Burgemeeſterſchap, Koning en Vriend noemde, hij niet zo ondankbaar zijn zou, van eene bijeenkomst te weigeren; dat het geen CÆSAR van hem begeerde, hier in beſtond, dat hij geen Volk meer over den *Rhijn* in *Gallië* zou zenden; dat hij de Gijzelaars, die hij van de *Edueenen* onder zig had, ontſlaan zoude; dat hij den *Sequaanen* het hunne, dat zij begeerden, zoude wedergeeven; dat hij den *Edueenen* geen meerder overlast zou aandoen, noch hun, of hunne bondgenooten benadeelen: hier aan voldoende, zou hij en het Romeinſche Volk met hem een duurzaame vriendſchap onderhouden; zo niet, hij zoude tog de *Edueen*, en de Bondgenooten des *Romeinſchen* Volks, die de beſcherming van *Gallië* op zig namen, niet klein agten. Het antwoord van ARIOVISTUS, 't geen alles behelsde, behalven het geen CÆSAR verwagt had, ging verzeld met eene genoegzaame uitdaging, om te komen beproeven, wat onoverwinnelijke Volken de *Germaanen* waren; die, volgens het zeggen van ARIOVISTUS, in geen veertien jaaren onder 't dak geweest waren. Dit, gevoegd bij de vernieuwde klagten der *Edueen*, gepaard met die van de *Treviren*, noodzaakte CÆSAR, om meerder onheil voor te komen, zijne maatregelen te veranderen. Na zig van koorn voorzien te hebben, trok hij op, met groote dagreizen, om ARIOVISTUS te ontmoeten. Deeze ſpoedde zig ter verovering van *Veſontio*, de grootſte Stad der *Sequaanen*, die van alle oorlogsbehoeften overvloedig voorzien was; dan dit werd hem door CÆSAR belet, die op het bericht hier van, eerder dan hij, die Stad innam. Meerder moeite kostte het hem, het Leger tegen de *Germaanen* aantevoeren, die nu, van de minſten tot de meeſten, wegens den roem

roem hunner dapperheid, met eene doodvreeze bevangen waren. Waarom CÆZAR alles, wat de kunst der welfpreekendheid ooit uitgedacht had, te baate moest neemen, om de zijnen aantemoedigen, en het befluit te doen vatten, hem te volgen; het geen hem dan ook eindelijk gelukte. Hij zag de *Romeinen*, op het geleide van DIVITIACUS, blijmoedig voorttrekken, zo dat zij, op den zevenden dag, zig flegts 2400 fchreeden van het Leger van ARIOVISTUS bevonden. ARIOVISTUS van deeze nadering verwittigd zijnde, zond Gezanten aan CÆSAR, met kondfchap *dat het, nu hij nader gekomen was, de tijd was, dat het aangeboden gefprek zonder gevaar gefchieden kon.* CÆZAR, hier uit goede hoop fcheppende, beraamde met de Afgezanten tijd en plaats, waar en wanneer de zamenfpraak zoude gehouden worden. Alleenlijk had ARIOVISTUS deeze bepaling gemaakt, dat zij beiden van Paerdevolk zouden verzeld zijn. CÆZAR, die met dezelfde vreeze als ARIOVISTUS zwanger ging, voorzag zig van den bloem der Ruiterij, die hij uit de tiende Keurbende had verzameld. Ons beftek gedoogt niet, de gantfche zamenfpraak hier in te voegen; het zij onzen Leezer genoeg, dat volgens het verhaal van JULIUS CÆZAR zelven, ARIOVISTUS, of wel de *Germaanen*, zig zo getronw niet gedroegen, als de *Romeinen*, en dat daar door de bijeenkomst even vruchtloos werd afgebrooken, als twee dagen daarna het zenden van Gezanten, door CÆZAR, aan den Koning der *Germaanen*, die, in plaats van met dezelven op eigen verzoek te handelen, hen als Spionnen in boeijen deed fluiten. Hierdoor alle onderhandelingen afgefneeden zijnde, werden eenige dagen doorgebragt met kleine Ruitergevechten, waarin de *Germaanen* volleerd waren; en verder met elkander, volgens de kunst des Oorlogs, den grond voet voor voet te betwisten, de beste ftandplaatzen voor de Legers te zoeken, en vooral om, zo veel mooglijk, elkander den toevoer aftefnijden; bedoelende ARIOVISTUS voornaamelijk, om CÆZAR door gebrek tot den terugtocht te noodzaaken. Deeze daarentegen zocht niets anders, dan, door een algemeenen Veldflag, het lot en meesterfchap van *Gallië* te beflisfen. ARIOVISTUS, waanende hier toe den tijd te zijn gebooren, zond een gedeelte zijner Troepen op de kleinfte verdeeling van CÆZAR af, tusfchen welke en de zijnen, tot aan den avond, een hevige ftrijd ontftond, leidende ARIOVISTUS, te-

tegen Zonnen ondergang, de zijnen naar het Leger te rug. Men denke niet, dat gebrek aan moed de *Germaanen* of hunnen Koning te rug hield, den Veldslag te waagen; geenzins: een andere oorzaak, en wel het bijgeloof, was hier de reden van. Eene wet had onder hun stand gegreepen, volgens welke *het hun niet geoorloofd was, te overwinnen, zo zij voor de nieuwe Maan ten strijde gingen.* Daags daar aan schikte CÆZAR, met al de kunst eens Veldheers, het gantsche Leger in slagorde. De *Germaanen*, nu den Wichelaaren raad gevraagd hebbende, vonden zig mede slagvaardig; ARIOVISTUS deed alle zijn bijeenverzamelde Volken uit het Leger treeden, en in slagorde stellen, dekkende zijn geheele Leegerspits met Wagenen en Karren, waarop de Vrouwen geplaatst werden, die den Soldaat, ten strijd uittrekkende, met ontbondene hairen en gevouwene handen, al schreiende toeliepen, *haar toch niet aan de slavernij der Romeinen te willen overgeeven.* De Vijanden aan elkander geraakt zijnde, wierpen spoedig de pijlen weg, en ontmoetten elkander met het zwaard in de vuist. Dit keerden de *Germaanen*, volgens hunne gewoonte, af, door zig in een vierkant spits te stellen; waar door de *Romeinen* bijkans verhinderd werden heen te breeken; het geen hun, echter, door eene mannelijke standvastigheid en onvermoeide aandringing, gelukte; drijvende de *Germaanen* tot aan den *Rhijn*, wel 50,000 schreeden van de plaats, daar het gevecht zijnen aanvang had genomen. Onder de geenen, die met zwemmen, of met kleine Vaartuigen over de Rivier zochten te ontkomen, bevond zig ARIOVISTUS. Twee zijner Vrouwen waren in de vlugt gesneuveld; en van twee haarer Dogteren werd de eene gedood, en de andere gevangen genomen. Deeze overwinning behaalde CÆZAR in het agt en vijftigste jaar voor CHRISTUS geboorte.

Zie J. CÆZAR, I. Boek. TACITUS, *Hist.* IV. Boek., Cap. 73. *Vaderl. Historie*, I. Deel, bl. 36.

ARKEL, (*de Heerlijkheid of het Land van*) is geleegen in 't Graafschap *Teisterband* (*Cuilenburg*), tusschen de Rivier de *Lek* en de *Merwe*, in een zeer vrugtbaaren oord; grenzende, ten Oosten, aan *Gelderland*, ten Westen aan *Holland*, ten Zuiden

aan *Braband*, en ten Noorden aan 't Sticht van *Utrecht*; dwars door dezelve loopt het water de *Linge*, dat beneden *Gorkum* in de *Merwe* valt. Volgens de beschrijving van den Heer ALTING, is de Heerlijkheid van *Arkel*, (die men ook het Land van *Arkel* noemt) „ een Dorp in het Graaffchap *Teisterband*, volgens de „ Handvesten van Keizer *Otto den Derden*, van het jaar 998, „ en van *Hendrik den Tweeden*, van het jaar 1003, doch niet „ 13, zo als het eerste bijgeteekende Schattingjaar (*indictie*) uit- „ wijst, en dus door HEDA bij misslag geschreeven is; het welke „ te gelijk met een gering gedeelte van het gesloopte Graaffchap, „ aan het Hoogadelijk Geslachte, dat daar van daan de naam van „ *Arkel* naderhand is bijgezet, te beurt gevallen is. Het is tot „ een aanzienlijk vermogen aangewassen, en na dat die van *Ar-* „ *kel* uitgestorven zijn, tot de Graaven van *Egmond* uitge- „ gaan. De naam van *Arkel* is hedendaagsch in de bouwvallen „ van een ouden Burgt, binnen de tweede mijlsteen, boven „ *Gorinchem*, op de regter kant van de *Linge*, nog overig." Een ander Landschapje, dat deezen naam heeft, vindt men in het Westerdeel van *Braband*, tusschen het Graaffchap *Canteroij*, de Steden *Lier* en *Mechelen*. De naamsoorsprong zal op het Art. van de *Heeren van* ARKEL vermeld worden. Al vóór den tijd van Graave DIRK DEN EERSTEN, *van Holland*, en zelfs lang vóór 't jaar 900, is het *Hollandsch Arkel*, daar wij hier van spreeken, door bijzondere Heeren bezeeten geweest: allen, behalven eenen JAN, ongemeen rijk en van bijzondere vermaardheid. Ook plagten onder het zelve te behooren, behalven de Hoofdstad *Gorinchem*, verscheiden Steedjes, (waarvan 'er nu eenigen tot Dorpen verminderd zijn) als: *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Gaspaerne* of *Gasperen* en *Hagestein*, *Haestrecht* en *Schoonrewoerd*: benevens *Everstein*, *Reinestein*, *Heer van Aartsbergen*, *Zoelen* en *Oosterwijk*; doch deeze onderhoorende zijn naderhand in veele stukken gesmaldeeld.

Hertog ARNOUD, Zoon van JAN VAN EGMOND en van MARIA, eenige Dogter van den Heer VAN ARKEL, kreeg, voor zijn erfdeel, het Land van *Leerdam* en *Schoonrewoerd*.

FREDERIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht*, bezat *Gasperen*, met de sterke Kasteelen van *Hagestein* en *Everstein*, welke

te hij tot den grond toe deed afbreeken. De Heer VAN VIANEN verkreeg *Reineſtein*. Na den dood van Heer JAN VAN ARKEL, *den Dertienden*, en zijnen Zoon Jonkheer WILLEM, die, in het jaar 1417, in een gevecht binnen *Gorinchem*, ſneuvelde, is het gansche Land van dien naam, zo door verraad als door oorlogsgeweld, door koop als Erfenisſe, gekomen aan het Huis van *Beijeren*, daarna aan die van *Bourgondien*, als Graaven van *Holland*, en tot op heden aan deeze Provintie gehecht gebleeven. W. v. GOUDHOEVEN ſtelt onder het Drost-ſchap van *Arkel* te behooren, de Dorpen *Hoog en Laag Blokland*, *Schelluijnen*; *Hornaar*, *Nieuwland*, *Spijk*, *Kedichem*, *Oosterwijk*, (ſchoon dit thans eene Ambachtsheerlijkheid op zig zelve is) *Middelkoop*, *Leerbroek*. De Drosſaart is Jonker JACOB FILIP, *Baron van den Boetzelaar*, Heer van *Nieuwveen*, die ook tevens Dijkgraaf is, in de beide Hoog-Heemraadſchappen, *boven en beneeden de Souwe*, waarin dit Landſchap, door den Souwendijk, die 'er dwars doorloopt, is afgedeeld. Men zegt dat dit Land van *Arkel* meer dan 7000 morgen, zo Wei- als Bouwland, in zig bevat.

ARKEL, het voornaamſte Dorp, waar van het opgemelde Land den naam heeft, legt een uur gaans van *Gorinchem*. Hier ſtond wel eer het Slot, waar op de Heeren VAN ARKEL hun verblijf hadden. Als iets bijzonders vindt men aangetekend, dat vijf Dorpen, onder dit Landſchap behoorende, met hunne voorletters bij een gevoegd, den naam van ARKEL uitmaaken: als A *Arkel*; R *Rietveld*; K *Kedighem*; E *Everwijk* (nu *Oosterwijk*) en L *Leerbroek*: zij worden, in oude Brieven, *de vijf Arckel dorpen op den Dijk* genoemd.

ARKEL, (de *Burgt*, 't *Kasteel* of *Hof* van). Ik vinde geen de minſte zekerheid, om den naamsoorſprong hier van afteleiden van de *Castra Herculis*, of *Hercules Burgt*. Waarſchijnlijker zou het mij voorkomen, dat de naam moet worden afgeleid van *Erkelens* of *Arculens*, behoorende onder het Opperkwartier van *Gelderland*; ſchoon men niet ontkennen kan, dat onze Heidenſche voorzaaten veele Tempels, aan HERCULES gewijd, gehad hebben. Zij, die voor het laatſte geroelen zijn, plaatzen zulk eenen Tempel nabij *Nijmeegen*, en zeggen, dat Heer ARNJMAN

VAN ARKEL den voorigen afbrak, en eenen anderen, ter eere van de *H. Moeder Maagd* MARIA, bouwde; en insgelijk het Slot van *Arkel*, tot een verblijfplaats voor zig en zijne nakomelingen, deed maaken. De zulken, die de lotgevallen deezer Heeren hebben nagespoord, weeten dat 'er onder de Historieschrijvers, ter oorzake van de veelheid der JANNEN en HEIJMANS, groote verwarring plaats heeft, en ook met hoe veele beuzelende verhaalen, hun betreffende, doormengd zijn. Zonder ons daar mede op te houden of onze Leezers lastig te vallen, zullen wij alleen onderzoeken, of daar uit eenige zekerheid te haalen zij. Alvorens hier toe over te gaan, zullen wij een weinig bij den *Burgt* staan blijven. POPPO, of FOPPO, zo als andere hem noemen, en aanduiden als den Zoon van HEIJMAN, deed, volgens hun verhaal, het werk zijns Vaders geheel ter neder werpen, en een ander Slot in deszelfs plaats bouwen; een Slot, dat, door de oude Schrijvers, de *Koninglijke Burgt* genaamd word, wegens deszelfs zonderlinge bouworde ten aanzien des tijds. Naderhand, hoe trots ook dit gevaarte ware, werd het, door JAN DEN XI (bij andere den X) weder om verre geworpen, en in plaats van deezen *Koninglijken*, een *Keizerlijke Burgt*, ten Oosten buiten *Gorinchem*, gesticht; welk gebouw de oogen van de gantsche waereld tot zig trok. Na dat dit, van het jaar 1390 tot het jaar 1412, gestaan had, werd het, door Hertog WILLEM VAN BEIJEREN, na dat hij, door aankoop, eigenaar van *Gorinchem* geworden was, ter koeling van zijnen wraak tegen het huis van *Arkel*, afgebroken; zelfs ging zijne toomelooze woede tegen deeze Heeren zo verre, dat hij de grondslagen niet in de aarde dulden kon. Het gebouw, welk de *Beijervorst*, op eene andere plaats, aan den kant van de *Merwede*, had doen oprichten, had geen beter lot; wordende, in het jaar 1578, gedeeltelijk geslegt, en geheel vernietigd in 't jaar 1600. Welke gedaante dit gebouw gehad hebbe, vertoont ons L. SMITS, in zijn meergemelde *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden*. Verscheidene Schrijvers maaken in 't geheel geen gewag van het Slot, gebouwd door Hertog WILLEM, maar spreeken alleen van het geen, zij zeggen, door Hertog KAREL DEN STOUTEN gebouwd te zijn, en 't welk het zelfde is, dat wij zeiden, dat ons in de *Schatkamer* vertoond word; doch ik beken de duisterheid hieromtrent niet te kunnen ontwarren. Eenigen

gen zeggen, dat KAREL een nieuw Slot deed maaken, zonder iets te melden van dat van WILLEM, noch ook dat de eerstgenoemde dit had doen wegneemen, om een ander of beter in de plaats te stellen. Anderen wederom, dat KAREL het Slot van WILLEM veel deed vergrooten en verbeteren. GOUDHOEVEN zegt, dat Hertog WILLEM VAN BEIJEREN het Kasteel van *Arkel* tot den grond toe deed afbreeken, en een ander, digt aan de *Merwe*, bouwen; zo dat hij te water en te Lande, naar zijne begeerte, in de Stad *Gorkum* kon komen. Graaf KAREL VAN CHARLOIS, naderhand Hertog en Graaf, de Stad *Gorkum* en dit *Slot* bekomen hebbende, deed het zo veel grooter maaken, en van zulke ronde dikke Torens voorzien, dat de eerste een muur had, van onderen 36, en van boven 29 voeten dik; dus zou men, deezen geloof geevende, den arbeid van Hertog KAREL, hier aan te koste gelegd, niet voor een herbouwing, maar alleenlijk voor een vergrooting en verbetering moeten houden.

Men zie PONTANUS, *Geld. Geschiedenissen*; KEMP, *Beschrijv. van Gorkum*; VAN LEEUWEN, *Batavia Illust.* en anderen.

ARKEL, (*Heeren van*) zijn van ouds af onder de voornaamste en magtigste Geslachten van *Holland* bekend geweest, uitmuntende in pracht en rijkdom; en ook in trotsheid en hoogmoed, waar door zij voor niemand wilden zwichten; dapper, doch te gelijk oorlogzugtig: waar door het spreekwoord, op de *Hollandsche* geslachten, lang in weezen gebleeven is:

De Brederodens d'Edelsten; de Wassenaars de Oudsten:
De Egmonds de Rijksten; de Arkels de Stoutsten.

PONTANUS, melding maakende van den dood van Jonkheer WILLEM, en zijnen Vader JAN, laatsten Heer *van Arkel*, zegt: Men „ geloofde, dat 'er in Duitschland naauwlijks magtiger Heeren in „ tijdelijke middelen waren, dan de Heer *van Arkel*, in Hol„ land; want zijne inkomsten bedroegen jaarlijks 83600 Rhijn„ sche Guldens (eene geweldige somme in dien tijd) daar bij ge„ reekend 5000 oude schilden, die hij van zijn Veluwsche tien„ dens trok, en 600 dukaaten jaarlijks uit de Bank van *Venetien*,

„ die hij te *Antwerpen* ontving." Behalven de Heerlijkheid van *Arkel*, het Land van dien naam, met de Stad *Leerdam*, *Gasperen* en *Hagestein*, bezat hij nog, in *Frankrijk*, in het Hertogdom *Bar*, het gebied over *Pierepont*, met veele Vlekken en Kasteelen. In *Braband*, de Stad *Mechelen*, met veele Dorpen, genaamd het *Land van Arkel*; in *Gelderland*, *Geldermalsem*, *Oij* en meer andere plaatzen; in *Holland*, *Haastrecht* (toen een Stad), *Vliet*, *Stolkwijk*, en veele Dorpen in de *Krimpenerwaerd*, tusschen *Schoonhoven* en *ter Goude*; in *Zeeland*, het Ampt van *Kreeken* met zijn toebehooren. Oudtijds voerden zij den naam van *Heeren van Torenen*, en in hun wapen, *twee ronde Torens, met een blaauw dak op een gouden veld*. Naderhand veranderden zij dit in *twee roode ladders, op een zilveren veld*; hebbende, als beroemde Krijgshelden, in het beklimmen van Stads muuren, de ladders dikmaals met hun bloed geverfd. In laater tijd is het wederom veranderd, in *twee roode getande balken, op een zilveren veld*. Na dit vooraf gezegd te hebben, zullen wij het merkwaardigste van ieder van hun in het bijzonder aantekenen.

ARKEL. (*Heijman van*) De vermaarde *Delvenaar*, PONTUS HEUTERUS en anderen, houden deezen voor den eersten Heer van *Arkel*. Zij zeggen dat hij uit *Hongarijen* in *Holland* gekomen, en een dapper Held geweest is; daar bij voegende dat DIRK DE II, Graaf van *Holland*, hem het Land van *Arkel*, en ook dat van *Leerdam*, uit aanmerking zijner verdiensten, schonk; doch anderen, die deeze zaak met meer oplettendheid nagespoord hebben, klimmen op tot lang vóór dien tijd. A. KEMP, en anderen, stellen dat een van HEIJMANS voorzaaten, JAN genaamd, wel twee honderd jaaren vóór de aanstelling der *Hollandsche* Graven, de eerste Heer *van Arkel* was. Deeze zou, volgens de Geschiedverhaalen, in de jaaren 641 en 642, ten dienste van DAGOBERT, der *Franken* Koning, onder het beleid van PIPIJN VAN HERSTAL, Hertog van *Braband*, in de Nederlanden gekomen zijn, de *Friezen* hebben helpen overwinnen, en het Kasteel *Wiltenburg* (*Utrecht*) inneemen; en dat DAGOBERT hem, ter beloonige hier van, een groote streek Lands, tusschen de *Lek* en *Waal*, aan de Rivier de Linge, in eigendom zou gegeeven hebben; op wel-

kein grond hij eene Kerk, in plaatſe van den Heidenſchen Tempel, weleer aan HERCULES gewijd, zoude geſtigt hebben: waar door de naam ARKEL zoude ontſtaan zijn. Dat verder, eenige jaaren daarna, de *Friezen*, *Deenen* en *Noormannen*, met hunne invallen, die Kerk, Slot en andere goederen van Heere JAN zouden verbrand hebben: door welke verwoeſting gemelde Heer JAN genoodzaakt was geworden, de vlugt naar *Frankrijk* en zijn verblijf te *Pierepont* te neemen, alwaar hij overleed, nalaatende eenen Zoon HEIJMAN, die aldaar mede overleed, en een Zoon, JAN genaamd, naliet; welke JAN aldaar een Vest en Slot deed bouwen, dat door eenen FRANCION verwoest werd: om welke verwoeſting hij, door JAN, werd omgebragt. FRANCION een Broeder van den Hertog van *Bar*, en dus van Koninglijken bloede zijnde, vond JAN zig genoodzaakt, uit *Frankrijk* te vlugten; en na veel omzwervens, begaf hij zig na het toen woeste en onbewoonde Land van *Arkel*, alwaar hij, in het jaar 694, de vernielde Kerk deed herbouwen; om welken tijd, men zegt, dat hij overleed, nalaatende eenen Zoon, HEIJMAN genaamd. Deeze HEIJMAN, die ter Vrouwe had TECLA, Dogter van WOLBRANDT, Zoon van den eerſten Heer van *Egmond*, diende allereerst PIPIJN, Koning van *Frankrijk*, daarna Keizer KAREL DEN GROOTEN. Eenen hoogen ouderdom bereikt hebbende, werd hij, in 783, in eenen ſlag, aan de Rivier de *Elve*, tegen de ongeloovige *Friezen*, gedood. Bij gemelde TECLA had hij gewonnen eenen Zoon JAN, die, in het jaar 818, door den Keizer, Burgtvoogd tegen de *Westfalingers* gemaakt werd, en overleed in 856. Van deezen bleef weder na een Zoon HEIJMAN, Ridder, eerst Hoveling van LODEWIJK DEN GODVRUCHTIGEN, en daarna Kamerheer van den Hertog van *Lotharingen*. Bij zijn overlijden bleeven van hem na twee Zoonen, POPPO, of FOPPO, en JAN, die zijnen Vader opvolgde; hij ſneuvelde in eenen Veldſlag, die gehouden werd, tusſchen LODEWIJK DEN VIERDEN, Koning van *Frankrijk*, en Keizer HENDRIK DEN VOGELAAR, om het bezit van *Lotharingen*, in het jaar 935. Van deezen FOPPO bleef na HEIJMAN, dien wij zo even zeiden, door P. DE HEUTER, *de eerſte Heer van Arckel* genaamd te worden; waarin hij, door GOUDHOEVEN en anderen, in hun berigt van dit vermaard Geſlacht, gevolgd word. Ook zeggen zij, dat hij in dienst geweest is van Keizer OTTO DEN GROOTEN, die hem

met eenig Volk naar *Neder-Saxen*, of *Oost-Friesland*, zond, om met TIELEMAN, Landvoogd van dat gewest, nu het Hedendaagsch *Friesland*, te bestieren. Daar zijnde, schaakte hij de Dogter van gemelden TIELEMAN, SILLA, of GILLA genaamd, nam met haar de vlugt naar *Holland*, en trouwde aldaar. DIRK DE II, Graaf van *Holland*, maakte hem, volgens eenigen, tot zijnen Hofmeester, volgens anderen, tot Stadhouder van *Friesland*; 't geen niet mooglijk is, om reden dat gemelde DIRK daar over geen magt had: zekerder is het, dat hij, door den Graaf, op nieuw, met zijne voorouderlijke goederen begiftigd werd. Volgens W. VAN GOUDHOEVEN, stierf hij Ao. 980; volgens anderen in 990: doch KEMP stelt zijnen sterftijd op het jaar 996, nalaatende POPPO, of FOPPO, en DODO; van welken laatsten men wil, dat de Geslachten van DALEM, GELLEKUM, SEVENDER en HAASTEN zouden afkomstig zijn.

ARKEL, (*Poppo* of *Foppo van*) zoon van HEIJMAN en van SILLA of GILLA, dus de tweede Heer *van Arkel*, had ter Vrouwe MARIA, Dogter des Heeren VAN OIJ, in de *Betuwe*; deeze verbeterde zijne goederen merkelijk, door het aanbouwen van verscheidene Dorpen, als *Rietveld*, *Kedichem* en *Everwijk*, en den *Koninglijken Burgt*. Na zijnen dood, die gesteld word op het jaar 1008, vervielen zijne goederen aan zijnen zoon,

ARKEL, (*Jan van*) die, door de meesten, voor den eersten onder de *Arkelsche* JANNEN gesteld word. Zijne Echtgenoote was ELIZABETH, Dogter van Graave WILLEM DEN KUIK, volgens PONTANUS en VAN LEEUWEN; noemende GOUDHOEVEN haar verkeerdelijk WILHELMINA. Geduurende het bestier van Graave DIRK DEN DERDEN, had hij zijn aandeel in deszelfs Krijgsbedrijven, en bijzonder in die, tegen den Bisschop ADELBOLD; zie Eerste Deel. Ook verzelde hij den Graaf op deszelfs tocht naar 't H. Land, latende in *Sijrie*, in eenen strijd tegen de *Saraceenen*, het leeven, in het jaar 1034 of 1039. Hij had, even als zijn Vader, zijne goederen veel verbeterd. Behalven zijnen Zoon JAN, die volgt, had hij nog eene natuurlijke Dogter, MARIA, gehuwd aan Heere JAN VAN BRONKHORST.

ARKEL, (*Jan de IIde van*) die zijnen Vader in het bezit der goede-

deren van *Arkel* volgde, had ter Vrouwe MARGRETA, Dogter van Heere JAN VAN ALTENA, die hij verliet, om met de Graaven van *Vlaanderen* en *Henegouwen* den togt naar 't H. Land te doen, alwaar hij gezegd word, agt jaaren tegen de ongeloovigen gestreeden te hebben. Doch het geen aangaande zijnen dood gezegd word, is onzeker. PONTANUS zegt, dat hij, in zijne terugkomst van 't H. Land, in 't jaar 1074, te *Straatsburg* overleed; GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, dat hij voor *Tsselmonde*, in 1077, sneuvelde. P. DE HEUTER verschuift dit tot op 1082. Men vindt van hem niet verder gemeld, dan dat, door hem, eenige Dorpen en Kasteelen, als *Heukelom*, *Vogelwerf*, *Spijk* en *Dalem* gesticht zijn; en dat hij eenen Zoon naliet,

ARKEL, (*Jan den IIIden van*) die gehuwd was aan ALIJT, welke een Zuster was van ROBBERT, Heere van *Heusden*. Geen minder verschil is 'er onder de Schrijvers, wegens den tijd van zijn overlijden, en de wijze daar van. GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, (wier gezegden men slegts als één kan aanmerken, om dat de laatste den eersten heeft nageschreeven) zeggen, dat hij op de terugreize van het H. Land, in 1102, overleed. SLICHTENHORST, bij PONTANUS, *Geldersche Geschiedenissen*, bericht, dat hij, in een Steekspel te *Nijmeegen* gewond zijnde, in 1082 overleed, na lang aan zijne wonde gekwijnd te hebben. P. DE HEUTER had op dit jaar het overlijden van zijnen Vader, gelijk wij zo even gezien hebben, gesteld. Dergelijke verschillen vindt men, onder de Historieschrijvers en Geslachtrekenaars, omtrent de Heeren VAN ARKEL, zeer veele, zekerlijk veroorzaakt door de verwarring der naamen, en der Jaaren, schrijvende den eenen meer en den anderen minder toe: waar door dan aan den eenen JAN word gegeeven, 't geen aan den anderen behoort. De zekerste, die men hier in volgen kan, is SLICHTENHORST, in zijne vertaaling van PONTANUS, *Geld. Geschiedenissen*, welke betuigt, te volgen het spoor van OTTO VAN ARKEL, Heere van *Amelroij*, die het leeven zijner Voorvaderen, met geen minder trouwe dan zorgvuldigheid, uit alle hunne Boeken bij een verzameld heeft, met bijvoeging van het een of ander, zo 'er zaaken van aanbelang in verschil zijn. Wij, echter, gelooven, volgens eenige nadere berichten, dat

 hij,

bij gestorven is, in 't jaar 1086, nalaatende eenen Zoon JAN, en eene Dogter GEERTRUID, Gemalin van EVERHARD VAN KUIK.

ARKEL, (*Jan de IVde van*) bereikte pas den ouderdom van zes jaaren, toen zijn Vader overleed, en werd dus, tot aan zijn vijftiende jaar gesteld onder de Voogdije zijner Moeder. Tot mannelijke jaaren gekomen zijnde, nam hij zig ter Vrouwe ELIZABETH, Dogter van den Graave VAN DER LIPPE, toen *Zwalenburg* genaamd; deeze was een zeer zwaarlijvig en dik Man, een Heer van zulk een kracht en lengte, dat men hem voor een Reus zoude gehouden hebben. In het jaar 1098 ondernam hij eenen togt naar het H. Land, alwaar hij Ridder geslagen werd, en kwam van daar onbeschadigd te rug. Hij overleed in het jaar 1122, na een veertigjaarige Regeering.

ARKEL, (*Jan de Vde van*) Zoon van den zo even gemelden, had den naam van een godvruchtig en verstandig Heer. Zijne eerste Vrouw was PETRONELLA, Dogter van den Graave VAN DER AKE; hij trok, in 't jaar 1124, naar *Jerusalem*, en bragt, na verloop van eenige jaaren, veele lidtekens van daar: evenwel ondernam hij naderhand een tweeden togt. In 't jaar 1132 bevond hij, met zijnen Broeder HUGO, bijgenaamd *Boter*, zig bij Graaf DIRK *van Holland*, die, op éénen dag, twee overwinningen op de *Friezen* behaalde. In 't jaar 1136 schonk hij, aan zijnen Broeder FOLPERT, *Leerdam*, *Schoonrewoerdt*, met den *Diefdijk* en *Over-Heikoop*. Uit den gemelden FOLPERT zijn gesprooten de *Baanreheeren* van *Lee* of *Leede*; en uit deszelfs kinderen, de Heeren VAN GELLERUM, VAN ZEVENDER en VAN HAASTREGT. Verder gaf hij hem de halve Heerlijkheid *Dalem*, die daarna overgebracht werd aan JAN, een Broeders Zoon van ARKEL. Zijn jonger Broeder bekwam *Boterfloot*, *Spijk*, *Blokland*. Heer JAN overleed 1544, zijnde, met den Heer VAN IJSSELSTEIN, die van *Grimbergen* te hulpe getrokken; doch geen van beiden kwam te rug. Zijn tweede Vrouw was GEERTRUID, Dogter des Graaven VAN LOON, die hem zijnen opvolger JAN DEN VI baarde. De derde Vrouw was ALIJT, Dogter des Heeren VAN STEINFURT, bij welke hij won HOUDICHEM.

ARKEL. (*Jan de VIde van*) Deeze had ter Vrouwe SOPHIA, eene

eene Dogter van ARENDT, jongsten Zoon van den Heer VAN GRIMBERGEN, die met zijnen Vader gesneuveld was. Uit dit huwelijk kwam voort JAN DE VII; hij overleed in 1176; waar in GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN overeenkomen; schoon zij in den naam van zijne Echtgenoote verschillen.

ARKEL, (*Jan de VII van*) deed, al vroeg, met Graaf FLORIS, een togt naar het H. Land. Na zijne terugkomst, nam hij ter Vrouwe MARGRETA, Dogter van BOUDEWIJN, Graave van *Vlaanderen*, Heere van *Nijhoven*, Broeder van FILIPS, Graave van *Vlaanderen*, die deezen Heer JAN, te *Jerusalem*, Ridder geslagen heeft. Uit zijn Huwelijk kwam voort JAN, die volgt, en een Dogter, die trouwde aan Heer ENGELBERT VAN BRONKHORST. Hij bouwde het Slot *Heukelom*; zijn Zoon voltooide het, en bemuurde tevens *Heukelom*. Ook kocht hij *Asperen*, van Heer GERRARD VAN ASPEREN, die de Zoon was van FOLPERT VAN ARKEL. Na eene Regeering van 43 jaaren, werd hij, in eenen slag tegen den *Kastelein van Coeverden*, Ao. 1256, gedood. GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN brengen dit tot Heer JAN DEN VI, en stellen het jaar 1225; waar in zij met BEKA overeenstemmen, en ook in den tijd, doch niet in den persoon: want zo even zagen wij het sterfjaar van Heer JAN DEN VI bepaald op 1176, in welk jaar deeze aan de Regeering kwam. Voeg hier bij eene Regeering van 49 jaaren, en wij worden gebragt tot 1225; in welk jaar ook Bisschop OTTO DE II tegen gemelden *Kastelein* was opgetrokken, zo als ik, in mijne *Amsterdams Eer en Opkomst*, III Boek, bl. 59. heb doen zien.

ARKEL, (*Jan de VIIIste van*) had ter Vrouwe MARIA of MARGRETA, Dogter van den Graave VAN VERNENBURG. Aan deezen word het leggen van de eerste grondslagen der Stad *Gorkum* toegeschreeven, en ook die van het vernieuwde *Slot*. Hij liet zijn leeven in den slag tegen de *Stadingers*, 1234; hoewel, volgens SLIGTENHORST, doch ten onrechte, anderen zijnen dood tien jaaren laater stellen. Verder laaten wij ons met de verwarring, die bij de Schrijvers plaats heeft, niet in, stellende vast, dat JAN DE VI gesneuveld is in 't jaar 1225, en deeze in het gemelde jaar 1234: schoon wij dan ook vast moeten stellen, dat hij slegts 18 en

en niet 28 jaaren geregeerd heeft; zo als bij anderen gezegd word. Wat men hier omtrent in 't midden brenge, de tijdrekening is en blijft verward. Zonder de Leezers hier mede te vermoeijen, gaan wij over tot

ARKEL, (*Jan den IXden van*) bijgenaamd *den Sterken*, zijnde in kracht en grootte een Reus gelijk. Van hem wordt verhaald, dat hij, te paard zittende, zijne armen om een balk floeg, en met de knieën het beest zodanig wist te nijpen, dat hij het van den grond opligtende, de tong ter keele uitwrong. Zijne Gemalin was BERTHA, Dogter van den Graave VAN OCHTEN, door GOUDHOEVEN, VAN OETHEN, en door VAN LEEUWEN, OETHEM genaamd. Zij baarde hem twee Zoonen: JAN, die volgt, en OTTO, *Heer van Asperen*, *Heukelom*, *Ackoy* en *Loven*, Heer van 't Slot van *Leijenberg* en van de Heerlijkheden *Gellekum* en *Renoij*. Deeze OTTO was gehuwd aan eene Dogter van den Heer van *Heusden*, en teelde bij haar twee Zoonen; JAN VAN HEUKELOM en OTTO, Heer van *Asperen* en *Ackoij*. Deeze Heer JAN DE IX overleed, in 1272, en ligt te *Gornichem* begraaven. Zie van hem verder FOLPERT VAN ARKEL.

ARKEL, (*Jan de Xde van*) had ter Gemalinne BERTHA, Dogter van GERRARD VAN STERKENBURG. Hij bevond zig in den ftrijd voor *Wieringen*, onder de Banier van JAN DEN I, Hertog van *Braband*, en voegde zig daarna bij Graaf FLORIS van *Holland*, toen deeze den dood van zijnen Vader, op de *Friezen*, ging wreeken. Voor de dienften, door hem, aan beide deeze Vorften beweezen, werden de Burgers van *Gorkum*, door geheel *Braband*, *Holland* en *Zeeland*, tolvrij, te water en te Land, verklaard. Nadefhand voegde hij zig bij Graaf JAN, in den flag tegen de *Friezen*, bij *Alkmaar*. Hij zig daar bij in 't fpits bevindende, fneuvelde onder de eerften. Behalven zijnen Zoon JAN, en zijne Dogter BERTHA, word nog gemeld eene Dogter GEERTRUID, die ten man kreeg Heer GIJSBERT VAN KUILENBURG. Hij fneuvelde in 1297, waar in GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN mede overeenftemmen; doch in plaats van *den Xden*, noemen zij hem *den IXden* Heer van *Arkel*.

ARKEL, (*Jan de XIde van*) ondernam mede een van die waahoo-

hoopige togten naar 't H. Land, om de Ongeloovigen te bestrijden; welke razernij wij elders hebben aangemerkt, als een uitvinding van 't Opperhoofd der R. Kerke, om de Grooten der aarde, zoo veel mooglijk, van kant te maaken; de ontelbaare menigte van Christenen, die daar bij omkwamen, bevestigt dit gezegde ten overvloede. JAN werd, op zijne terugreize, nevens zijn bijhebbend gezelschap, niet verre van *Genua*, door Rovers overvallen, en naakt uitgeschud. Men verhaalt, dat hij dus berooid rond zwervende, door eenen zijner Dienaaren, bij geval, het Wapen van *Arkel* voor een huis gezien werd; 't welk, gelijk naderhand bleek, de Heer van het Huis, een gebooren Nederlander, tot een teken van erkentenis voor genootene weldaaden van JAN VAN ARKEL, daar had doen ophangen; dat de eigenaar, die, bij SMIT en anderen, KOOMEN genaamd wordt, eerst een gemeen en arm Marskramer zou geweest zijn, die door ARKEL met eenig geld ondersteund was; welk geld hij zo wel had weeten aanteleggen, dat hij daar mede tot dien stand en in 't bezit van een aanzienlijken winkel te *Genua* geraakt was; dat deeze van den nood des Heeren VAN ARKEL onderricht zijnde, hem zo veel geld en andere noodwendigheden had bijgezet, dat hij met eere te *Gorkum* te rug kwam. Hij was vermaard als een dapper Held, die den Graaf van *Vlaanderen*, in den Veldslag bij *Kortrijk*, tegen den Koning van *Frankrijk*, vegtenderhand, de zege toebragt, en de Banier zijner Majesteit veroverde; behalven deeze had hij nog veele andere heldendaaden verricht. In den gemelden slag, tegen de *Franschen*, was zijn bloedverwant HUGO, bijgenaamd BOTER, aan zijne bekomene wonden overleden, waar door deszelfs goederen wederom op ARKEL kwamen. De jongste Broeder FLORIS, mede kinderloos overlijdende, werd hij ook bezitter van *Spijk*, *Blokland* en *Boterfloot*. In het jaar 1314, bevonden hij en zijne bloedvrienden, de Heeren VAN ASPEREN, ACKOIJ, LEIJENBERG en OOSTERWIJK, zig te *Keulen* op een Tournoispel, daar men hem, om zijne dapperheid, tot hoofd en Prins der Ridderen verkoos. In den strijd tusschen Graaf WILLEM van *Henegouwen* en *Holland*, aan de eene, en Graaf ROBBERT, *van Vlaanderen* aan de andere zijde, in 't jaar 1315 voorgevallen, zou Graaf WILLEM, door den val van zijn paard, zekerlijk gesneuveld zijn, zo niet Heer JAN, Heer FILIPS VAN WASSENAAR en Heer

DI-

DIDERIK VAN BREDERODE hun leven gewaagd hadden, om dat van den Graaf te behouden. Volgens GOUDHOEVEN en VAN LEEUWEN, was zijne Echtgenoote ERMGARD, Erfdogter van Heer HENDRIK VAN VOORN; doch SLICHTENHORST noemt haar MABELIA, en dat wel met bijvoeginge, niet ERMGARD: want deeze stelt hij als de Vrouw van zijnen Zoon JAN DEN XII, dien hij gewonnen had bij MABELIA, nevens eene Dogter GUNIGUNDA, die de Vrouw werd van den twintigsten en laatsten Heer van *Heukelom*. Zijn tweede Vrouw MABELIA, die SLICHTENHORST, BELLE noemt, en eene Dogter was van Heere ZWEER VAN ABCOUDE, baarde hem Heer HENDRIK VAN ABCOUDE, en ZWEER, Heer *van Gaasbeek*, *Putten* en *Strijen*. HENDRIK won maar eene Dogter, JOHANNA, die huwde aan JAN, Zoon van Heere REINOUT VAN BREDERODE; zij zonder kinderen blijvende, werd JAN *Kathuiser* Monnik te *Diest*, en zij Nonne te *Wijk*. ZWEER was gehuwd aan eene Dogter van den Graaf van *Lignij*, en won daar bij Heer JACOB VAN ABCOUDE enz. nevens de Vrouw van *Batenburg*. Deeze Heer JAN VAN ARKEL daalde ten Graave Ao. 1324.

ARKEL, (*Jan de XIIde van*) had, gelijk wij, volgens SLICHTENHORST, gezegd hebben, ter Vrouwe ERM of IRMGARD, eenige Dogter van den Graave OTTO VAN KLEEF. Volgens GOUDHOEVEN, kocht hij nog bij zijne andere goederen, de Heerlijkheid van *Hagestein* en van *Walraven*, *van Valkenburg*. Bij SLICHTENHORST vindt men dit niet, maar wel het tegendeel; schrijvende hij het bouwen van *Hagestein* toe aan zijnen Zoon OTTO. Bij de gemelde ERMGARD, zijne Gemalinne, won hij veele kinderen, onder welke hij zijne goederen, bij zijn leven, verdeelde. Zijn oudste Zoon JAN stierf ongehuwd, aan eene bekome wonde, op een Tournoisel te *Dordrecht*, Ao. 1352. OTTO, zijn tweede Zoon, volgde hem als Heer van *Arkel*. JAN, de derde, was eerst Domdeken, daar na Bisschop te *Utrecht*, en eindelijk te *Luik*. AREND of ARNOUD, de vierde, kreeg voor zijn deel *Zoelen*, *Avezaat*, *Noordeloos*, *Alblas*, *Alblasserdam* en *Bergen* in de Krimpenerwaard, naar hem Heer *Arendsbergen* genaamd. De vijfde Zoon van Heere JAN had tot zijn deel, *Bokhoven*, *Goudriaan* en *Haastrecht*, Heer ROBBERT, de zesde Zoon, had, behalven *Bergen* of *Arendsbergen*, 't welk zijn Broeder aan hem had afgestaan,

HEYMAN, onbekend wie zijne vrouw, en ook wie zijn vader geweest is, liet na, Ao. 641.

HEYMAN, wiens vrouw mede onbekend; liet na

N DE II, getrouwd MARGRETA, ... ter van JAN ALTENA, gest. 2. nalatende,

di

AN DEN III, ... ter vrouwe ... IJDT VAN HEUS... w; hij stierf ... 6, nalaaten... een zoon ... eene doch... EERTRUID, ge... d met EVER... D VAN KUIK.

JAN DE IV, nam ter vrouwe ELIZABETH, dochter van den Graave VAN DER LIPPE. Hij stierf 1122, nalaatende JAN DEN V. FOLPERT, uit wien gesproten zijn de Baanre Heeren van *Leiden* en *Hugo*, bij genaamd *Boter*, die sneuvelde 1144, teelde bij zijne vrouw N. N. HERBAAREN van *Bo-tersloot*.

FOLPERT won bij zijne vrouw N. N. GERRIT V. ASPEREN, en FOLPERT VAN LEERDAM, die naliet PELGRIM VAN LEERDAM.

JAN DE V, was eerst getrouwd met PETRONELLA, dochter van den Gr. van der ARE; daar na met GEERTRUID VAN LOON, waar bij hij verwekte JAN DEN VI; de derde vrouw was ALIJT, dochter van den Heer van *Steinfort*, en won daar bij HENDRIK, Heer van *Houdichem*.

XII ... ouw ... eni ... van ... van ... on ... tierf ... die ... Bis... of ... r. v. enz. ... RT, ... rds... wde ... T ... N. ... RT, ... gen... Hr. ... an. ... t. ... A. ... h en ... 360.

OTTO I, trouwde ELIZABETH, dochter van TIBAUT; hij stierf 1396, nalaaten de een zoon JAN *, en eene dochter MARIA, gehuwd aan ARNOUD, Hertog van *Gelder*.

4. AREND liet na bij zijne vrouw N. N. JAN, Heer van *Avezaat*, enz. CORNELIA getrouwd met ARENT VAN HEUKELOM, won daar bij eene dochter, getr. met DIRK van *Polanen*. GERBERG VAN ARKEL, getr. aan DIRK VAN TEILINGEN SIMONSZ. en N. N. getr. met LAMBRECHT MILLINK, een *Geldersch* Ridder.

1. MABELIA, oudste dochter van JAN DEN XII, trouwde met BOT VAN DER EEM, en won daar bij zeven dochters.

2. ELIZABETH, huwde aan den Heer van *Hoorn* en *Altena*.

3. MARIA met WOUTER, Heer van *Egmond* en *IJselstein*.

* JAN XIII, de zoon van OTTO, trouwde JANNE of JOHANNA, zuster van IJSSELSTEIN, en verwekte daar bij JONKHEER WILLEM VAN ARKEL, die stierf 1417, en eene MARIA, (waar bij sommigen nog eene middelste stellen): zij was gehuwd met JAN VAN EGMONDT; zij stierf 1415, en hij 1451, nalaatende AREND VAN EGMOND, naderhand Hertog van *Gelder*, en WILLEM VAN EGMONDT.

GESL… VAN HEUKELOM.

OTTO VAN ARKEL, 2de zoon van JAN, den 8sten Heer van *Heukelom*, was getrouwd met N. VAN HEUSDEN, liet na

I. JAN, die volgt.

II. N. N. VAN HEUKELOM, die ten man had DIRK VAN TEILLINGEN.

III. OTTO, gehuwd met de dochter van den Heer VAN HOBOKE, en won daar bij GUIDO, Heer van *Asperen*, welke GUIDO naliet.

1. OTTO.

2. ELISABETH die eerst ten man had ROBBERT VAN ARKEL, 6den zoon van JAN DEN XI, en daar ᴎ WALRAVEN van *Valkeburg*.

3. ERBAREN Heer van *Ackoij*.

4. . N. VAN ASPEREN, gehuwt aan GERRIT VAN VLIET, nalatende N. VAN HEUKELOM getrouwt aan REND VAN YSLSTEIN.

JAN … ARKEL … van *H*… *lom*, g… met e… ter v… REN, … bij ha…

1. O… ARKEL…

2. A… HEUKE… die t… we h… VAN A… naliet… en de… docht… die te… nam … ZWIET…

3. GE… getro… FREDR… KENB…

4. M… trouw… VAN … en b… doch…

1. … getro… Heer… VAN …

2. … getr… JAN … NEN … zoo…

5. … HEU… Mo…

GEORGE VAN …RKEL, Heer …an *Heukelom*, …ad ter vrouw …NNA VAN LOK…ORST, welke …e zamen ver…ekten:

I. OTTO VAN …RKEL.

II. ANNA, …rouwe van …*eemstede*, …as gehuwd …N WALRAVEN, …aron van …*ent* &c. &c. …n liet na JO…AN, Baron …an *Gent*.

III. CHATRI…A, trouwde …606 met JAN …AN RENESSE.

OTTO VAN ARKEL, Heer van *Heukelom*, trouwde Ao. 1614. FRANÇOIS D'AFFETADAY, dochter van den BARON VAN GISTELLES, hij liet na.

I. THOMAS.

II. ANNA MARIA, gehuwd met CHARLES VAN MALSEM. Zij stierf zonder kinderen 1682.

III. LAURA, Abtdisse te *Kleef*.

IV. CATHARINA, gehuwd met ROBBERT VAN SCHOONHOVEN VAN AARSCHOT, stierf zonder kinderen.

THOMAS VAN ARKEL, Heer van *Amelroij* &c. was getrouwd met JOHANNA BARBERA DE KETHULLE. Anderen van dit vermaard en aloud geslacht hebben den naam van *Asperen*, en nog anderen dien hunner goederen aangenomen.

Het wapen van ARKEL, is twee Roode Baaren, gekanteld onder en boven tegen elkander op een zilver veld.

voor zig zelven *Stolkwijk* en *Vliet* of *Vlist*. Met dispensatie van den Paus, trouwde deeze zijne Nicht JANNE (bij anderen ELISABETH genaamd), eenigste Dogter van den Heer van *Asperen*; door welk huwelijk hij *Banreheer van Asperen* werd. HERBERT, de zevende Zoon, werd Heer van *Slingeland*, *Molengrave*, *Blekkensgrave* en andere Vlekken. Belangende zijne Dogters: SLICHTENHORST telt 'er drie, als: MABELIA, ELIZABETH en MARIA. I. MABELIA liet zig schaaken, door den Heer ROTH VAN DER EEM, wien zij zeven Dochters doch geen één Zoon baarde. De oudste van allen werd de Vrouw van Heer WILLEM VAN GENNIP, die, na haaren dood, in 't jaar 1362, Aartsbisschop van *Keulen* werd; de tweede, AMOERNIET, trouwde met den Heer van *Heinsberg*, en bragt ter waereld JAN VAN HEINSBERG, Bisschop van *Luik*; de derde, MARIA, kreeg ten man, den Heer van *Valkenburg*: zijnde van de overige voortgekomen de Heeren *van der Eem*, *van Brederode*, *van der Merwe*, *van der Veer* en *van Cruiningen*. Heer JAN VAN ARKEL was, over dit huwelijk van zijne Dogter, zo zeer verstoord, dat hij haar zien noch spreeken wilde: dus begaf zij zig, na den dood van haaren Gemaal, naar *Utrecht*, alwaar zij een huis voor de Minnebroeders bouwde, met een Altaar in den Domkerk, en nevens haaren Broeder, Bisschop JAN, begraven is. II. ELIZABETH VAN ARKEL, trouwde met den Heer van *Hoorn* en *Altena*. III. MARIA verbond zig in den Echt met WOUTER *van Egmondt en Tsselstein*, die overleed 1367. Heer JAN DE TWAALFDE stierf Ao. 1360.

ARKEL, (*Otto de XIIIde van*) bekwam ten Echt, de zo doorluchtige als schoone ELISABETH, Dochter, niet van Keizer HENDRIK DEN VIERDEN, gelijk eenige willen, maar van THIBAUT, Broeder des Hertogs van *Bar* en *Lotharingen*. Haare Grootmoeder was de Dogter des Konings van *Frankrijk*, geteeld bij JOLENTA, Dogter van Graaf ROBBERT *van Vlaanderen*, eenige Zuster van ROBBERT, eersten Hertog van *Bar*, wiens Echtgenoote was MARIA, Dogter van Koning JAN van *Frankrijk*. Zij bracht hem ten Huwelijk, het Stedeke en de Heerlijkheid *Pierepont*, in het *Vermandois*, dat weleer aan het Huis van *Arkel* behoord had. OTTO, die van sommigen bijgenaamd word *de Dappere*, versloeg den Proost van *St. Maria* te *Utrecht*, toen deeze het *Jus Col-*

le-

lationis, of het recht van schattinge op zijn Erfgoed, en *Schoonrewoerd* aan zig wilde trekken; allen, die met dagvaardinge en banbrieven, zig onderwonden in zijn gebied te komen, deed hij vangen en verdrinken; ook wist hij, door middel van zijnen behuwd Broeder, den Kardinaal REINERIUS VAN HAR, bij het Hof van *Rome* absolutie te verkrijgen, tegen alle de vonnissen, ten zijnen nadeele uitgesproken. Voor 't overige hield hij een zeer goed bestuur, duldende in zijne Landen Doodslagers, Woekeraars, Overspeelders noch Maagdeschenders, waarvan hij blijken gaf aan den eerloozen Bedrieger HENDRIK KANNEMAKER, spotswijze genaamd *de Kindermaker*; zie KANNEMAKER. De *Dordrechtenaars*, die de burgers van *Gorkum* en anderen met hun Stapelrecht dwingen wilden, toonde hij, wat het was hem te beledigen; doende hun het gewigt zijner gramschap gevoelen, hunne voorbij *Gorkum* vaarende Schepen aanhouden, de Wijnen aan de zijnen ten beste geeven, en vergoedende dus de schade, die zij geleeden hadden. Groote verwoestingen heeft hij, in het Land van de Heeren van *Termeide* of *Ameide*, en ook in dat van zijnen Schoonzoon VAN VIANEN aangerecht, verbrandende *Ameide* en *Merkerk*, om reden dat de laatsten twee *Gorkummers* hadden doodgeslagen, en twee andere zwaar gekwest, om een Boom, die op een onrechtvaardige wijze verkocht was, en waar over Heer OTTO recht verzocht, dat hem, door den Heer van *Vianen*, geweigerd was.

Door Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, als Graaf van *Holland* en *Zeeland*, werd OTTO, met veele Ridders, aan den Koning van *Engeland* gezonden; intusschen stierf Graaf JAN VAN KLEEF. De Moeder van Heer OTTO was eene Dogter geweest van Graave OTTO VAN KLEEF, oudsten Broeder van den overleedenen Graaf JAN. OTTO waagde op deeze Erffenis eenen kans, met behulp van Hertog EDUARD *van Gelder*, tegen ADOLF VAN DER MARK, zonder dat het hem gelukte, doordien *Kleef* een kwaad leen was, dat op geene Vrouwen kon overgaan, en dus ook, uit hoofde van zijne Moeder, op hem niet versterven kon, en op zijn Moeders Broeder, de Graaf van *Kleef*, moest verlijd worden. Heer OTTO beriep een Ridderlijk Tournoij binnen *Gorinchem*, dat met de tegenwoordigheid van den Hertog van *Gelder*, den Graave van *Holland* en andere Grooten vereerd werd. Hier verzoenden de

Hoek-

Hoekschen en *Kabeljaauwschen* in zo verre, dat men, geduurende eenige jaaren, niets van dien verderflijken twist hoorde. Hij stierf op Paaschavond, Ao. 1396.

ARKEL, (*Jan van*) Zoon van Heer JAN VAN ARKEL, *den twaalfden*, waar van, volgens onze hier bijgevoegde Geslachttafel, de oudste Zoon, in 't jaar 1352, overleeden was; de tweede was OTTO, zo even gemeld, en deeze, de zevenenveertigste Bisschop; dien wij hier liever plaatzen, dan, volgens HALMA, eerst te wijzen tot JAN, en daarna weder op JOHAN. Hij dan was de Opvolger van NICOLAAS VAN CAPITIUS, schoon hij reeds vóór hem verkooren was,' door een gedeelte der Kapittel-Heeren; welke verkiezing geschied was op aandrang van Graaf WILLEM *van Holland*, als tegen hem, door anderen, JAN VAN BRONKHORST, Proost van *St. Salvator* te *Utrecht*, gekooren, en de gemelde CAPITIUS, door Paus BENEDICTUS *den Twaalfden*, op den Zetel gezet was; doch deeze die waardigheid hebbende afgestaan, vond JAN VAN ARKEL een grooten Voorstander, in den opvolger van BENEDICTUS, Paus CLEMENS, en werd, schoon nog zeer jong zijnde, in 't jaar 1342, het hoofd der *Utrechtsche* Kerke; wordende vervolgens te *Rome* gewijd, en aanvaardde, in het volgende jaar, zijne waardigheid. Omtrent deezen tijd was 'er twist ontstaan, tusschen de *Hollanders* en Stichtschen, zo als eenigen willen, over het gebied van de Proostdije, en volgens anderen, om den inval en roof van de *Stichtenaars* in *Holland*, ten tijde dat Graaf WILLEM DE GOEDE buiten 's Lands was. Zeker is het, dat 'er twist was over het gebied van de Proostdij van *St. Jan*, wijl deeze dien en geene eenen anderen daar toe bevorderen wilden. Zij die het met den Graaf hielden, schooten te kort, en bragten hunne klagten voor hem; waarom hen, bij hunne terugkomst, een zwaare Geldboete werd opgelegt. WILLEM nam dit zeer euvel op: niet dat hij op den Bisschop vergramd was, maar op de Burgerije. Om deeze zijnen wraak te doen gevoelen, vergaderde hij een groote magt, onder voorwendsel, dezelve tegen de *Friezen* te willen gebruiken, en deed alle de Pijlen binnen *Utrecht* opkoopen. Dit verricht hebbende, viel hij, met al de magt van *Holland* en *Zeeland*, op het weerelooze *Utrecht* aan. Dewijl de magt der Burgerije den Adel in den krop

ſtak, viel hij den Graave toe; de voornaamſte waren ZWEDER VAN ABCOUDE, ARNOUD VAN IJSSELSTEIN, JAN VAN MONTFOORT, HENDRIK VAN VIANEN, GIJSBERT VAN STERKENBURG, JOHAN VAN BROEKHUIJSEN, ERNST VAN WULVEN en FREDRIK UIT DEN HAM; waarbij zig de bewooners van *Emmenes* voegden. De Bisſchop, die het Sticht, bij zijne komst, met ſchulden zwaar belast vond, trok onbekend naar andere Landen, om door ſpaarzaamheid iets over te winnen; hebbende midlerwijl *Utrecht* geſteld in bewaaring van zijnen jonger Broeder ROBBERT VAN ARKEL, Heer van *Aardsbergen*; die de Stad met de Burgerij ook mannelijk verdedigde, onaangezien al het geweld, dat Graaf WILLEM 'er tegen aanwendde; wordende hij zelf met eenen pijl door een der Stedelingen gewond. De Bisſchop van het beleg onderricht zijnde, trok in allerijl derwaarts, en maakte met den Graaf, voor een bepaalden tijd, (tot *St. Martensdag* in den Winter) een beſtand; waarvan, echter, de voorwaarden zo twijffelachtig worden voorgeſteld, dat wij ſchroomen ze hier bij te voegen; noemende, onder anderen, SCHOTANUS een ſtraat, waar van de Graaf zig den vrijen uit- en ingang zou bedongen hebben, die nooit (de *Hollanders ſtraat*) in *Utrecht* bekend is geweest.

Dan, eer de bepaalde tijd verſcheenen was, werd de Graaf in *Friesland* verſlagen, waardoor de Vredehandel te rug gezet werd. ARKEL, die zig voornaamlijk toelei om de zaaken, die onder zijnen Voorzaat, JAN VAN DIEST, in verval geraakt waren, te herſtellen, vorderde daarin veel. Het Dorp *Emmenes*, dat zig tot den Graaf gewend had, om zijne roede te ontwijken, ſtrafte hij op zijne beurt, en deed het verbranden. De genoemde Edelen gevoelden ook zijne magt, en vonden zig gedwongen om vergiffenis te ſmeeken, en zwaare boeten te betaalen, uitgenomen ZWEDER VAN ABCOUDE, ARNOUD VAN YIJSSELSTEIN en ERNST VAN WULVEN, die te trotsch waren, om zig voor hem te vernederen; welken hoogmoed WULVEN moest boeten, door zijn Slot te zien overgaan. Hierop geraakte hij in openbaaren Oorlog met de *Hollanders*. Zijne eerſte overwinning behaalde hij, in eenen Veldſlag, op Heer MELIS VAN MIJNDEN, en daarna op de *Hollanders* bij *Schoonhoven*; al den buit, dien hij daardoor bekwam, gebruikte hij tot aflosſing der gemelde ſchulden. Ook nam hij *Weesp* en *Muiden* in, en gaf de beide Steden ter plondering over.

Daar-

Daarna was hij bedacht op de verfterking en bemuuring van *Hardenberg* en *Rheenen*, dat hem wel gelukte. Intusfchen loste hij, voor 60000 *Rijders*, de Provintie *Overijsfel*, en *Vreedeland* voor 7000 ponden. Hij kocht de Heerlijkheid en 't Huis te *Lage*, fchoon het hem, toen de tijd van betaalen daar was, aan geld ontbrak; waaruit veele moeilijkheden ontftonden. *Oudewater* nam hij ftormenderhand in, en deed het, na gedaane plondering, verbranden. *Overijsfel* bevrijd hebbende, bemuurde hij de Schans *Arkelftein*, en flegtte het roofnest of Kasteel *Satersloo*. Daarna bedwong hij die van *Stellingwerf*, en gaf hunne Goederen ten roof. Na deeze en andere verrigtingen, geduurende een beftier van 22 jaaren, maakte de Paus hem Bisfchop van *Luik*, in 't jaar 1364, alwaar hij, na een veertienjaarig beftier, in 1378 overleed; wordende zijn lijk naar *Utrecht* gevoerd, en in de Domkerk, bij zijne Zuster MABELIA, begraven.

Laas ons hier bijvoegen, het geen de oude VELDENAAR, in zijnen *Fasc. Temp.* in zijn overoude taal, van het bovengemelde beleg van *Utrecht*, zegt:

„ Ende binnen defen tijden quam greue William van hollant in
„ eenre doncker nacht vol na aan die ftadt al heijmeliken befoec-
„ ken die diepten van der graften eer hi hem onderwonde die
„ ftadt te beklimmen. Ende op ter ftadt muren ftonden veel
„ fchutten die dat voorfagen fpanneden hoer bogen en fchoten
„ alle gader teffens fo dat greue William daer gefchoten werd met
„ een pijl in fyn voet. Die greue als hij gewont was wert hi
„ geleijt in fyn tente haestelick van daer. Ende de bisfcop Jo-
„ han quam in fyn ftadt. Ende hi fprak mit den Heer van Be-
„ mont die greue Willems om was. Ende maeckten een foen
„ in defer manieren. Als dat de borgers quamen ootmoedeliken
„ uter ftadt voor des greues tente ende daelde voer hem neder
„ op horen knijen ende baden om vergiffenisfe ende voert tot ho-
„ ren twee fegghen wtfegghen ende dat fegghen verklaren dat nyt
„ en gefchiede ouermits dat die greue William voer in Ooest-
„ vrieslant daer hi doot bleef binnen deefer tijd. Ende die greef
„ ruumde van der ftadt op St. Maria Magdalena auont. Waerom
„ men noch alle jaer des anderen daghes na Maria Magdalena
„ dach generael procesfie mitten Heilighen Sacrament ende veel
„ weerdig heijlichdoms buiten alom die ftadt draget mit folemnij-

„ teit ende mit fanghe te loue dat God die ftadt behoede ende
„ voert behoeden moet voor allen plagen. Ende als greue Wil-
„ liam van der ftadt gethogen was daer na fo toeg hi met groter
„ macht op die Friefen daer hi met menighe edelman verflaghen
„ wert dat groot fcade was."

Van de verplaatfing van ARKEL, van *Utrecht* naar *Luik*, geeft hij dit bericht.

„ In den jaer ons heren MIIJCLXIIIJ op den XIIIJ dach in
„ april die Paus Urbanus die vyfte alfoe genoemt die verfettede
„ den biscob Engelbert van der merck van Ludiek tot colen. En
„ de biscop Jan van Arckel verfette hi van Vtrecht tot Ludiek
„ Ende biscop Johan van Verrenberch verfette hi van Monfter
„ tot Vtrecht Ende defe goede biscop Johan van Arckel die had
„ dat bisdom berecht XXIJ jaer mit groten arbeyde mit groten
„ oorloge ende mit groter forgen eer hi des Stichts Sloten en de
„ landen vryede van de groter fcout die biscop Johan van Diest
„ al verfet hadde."

Het getuigenis van den kundigen Schrijver van het *Batavia Sacra* (II Deel, bl. 33.) ten opzigte van Bisfchop JAN VAN ARKEL, beftaat in dit volgende: Dat niemand der voorige Bisfchoppen zo dapper in den oorlog geweest is; noch geen van hun hunnen vijanden zo dikmaals welgewapend onder de oogen gezien heeft; noch geen van hun het geluk zo wel gediend heeft. Ook maakt hij gewag van Boeken, door hem gefchreeven, fchoon niet meer te vinden. Verder dat hij, onder anderen, *Mastbrock* (*Mastenbroek*), een Moeras omtrent *Zwol*, heeft doen bedijken, en aan zijne Kerk nagelaaten; fchenkende de helft van de Tienden, ter eere van den H. LEBUINUS, aan de Kerk te *Deventer*. Ook dat hij aan die van *Utrecht* het voorregt heeft gefchonken, van niet buiten het *Sticht* gedaagd te mogen worden; het geen, echter, flegts eene bevestiging was van een voorregt, aan die van 't *Sticht*, weleer door Koning WILLEM, als Graaf, verleend; zo als het naderhand, door Keizer KAREL DEN V verder uitgebreid, en door Paus LEO DEN X bevestigd is, en zedert ftand gehouden heeft, gelijk beweezen kan worden, uit twee Plakaaten van 1677 en 1702. Ook maakt hij gewag van eenige Sijnodaale Ordonnantien, waar van men de uittrekzels ter boven aangeweezene plaatfe vinden kan. Op het voorige gezegde maakt de

niet

niet min geleerde Aantekenaar op het *Batavia Sacra* deeze volgende aanmerkinge; dat ARKEL buiten raad zijnde, om het Bisdom van deszelfs schuld te ontlasten, eenigen tijd, in den aanvang van zijn bestuur, te *Grenoble* ging woonen, en dat hij, na *Utrecht*, van het beleg, hier boven gemeld, ontheven te hebben, ter bereiking van het voorgemelde oogmerk, zig naar *Tours* begaf. Doch hij verzuimde (zegt die Schrijver) meer dan hij won, doordien te *Utrecht* alles in 't wild liep, en niemand een oog op 's Bisschops voordeel sloeg, maar ieder zijn eigen belang behartigde. Hij geraakte dus, na zijne terugkomst, door de menigvuldige en aanhoudende oorlogen, nog in zwaarder schulden. Waarop hij, onaangezien zijne zuinigheid, wijsheid en schranderheid, als wanhoopig zig te redden, met zes persoonen, om zijne Schuldeisschers te ontwijken, naar *Rome* trok, op hoop dat de tijd verandering zou baaren. Dan zijne schuldeisschers, die HEDA dwinglanden noemt, maakten het zo grof, dat hij te rug moest komen; met welke komst, echter, noch hij, noch het Sticht geholpen was; vallende hem alles tegen, vreemden, onderdaanen, vrienden, ja zelfs zijn eigen broeder: zijn moed alleen behield hem, en in plaats van te bezwijken, deed hij zijne magt blijken; maakende zig meester van *Wredestein* en *Beverwaart*. Eene tusschenkomste van het Sticht en der Stad kwam partijen te stade; zij waren zeer vergenoegd met hun uitgeschoten geld, zonder renten, te rug te ontvangen, en de plaatsen aan den Bisschop weder te mogen geeven.

In het jaar 1346 streed hij, volgens BUCHELIUS, met HUIBERT VAN KUILENBURG, ROBBERT VAN ARKEL en JACOB VAN NIEVELD, tegen drie honderd *Gunterlingen*, gesprooten uit de oproerige *Lichtenbergen*, die een zwaar oproer gestookt hadden; wordende zij ten deele uit de Stad gedreeven, ten deele op het slagveld gedood. Kort was zijn twist tegen Graaf WILLEM DEN V; en tegen Hertog REIJNOUD *van Gelder;* hebbende niet langer dan een Jaar geduurd. Zie hier, tot slot, den lof, die hem, door WILLEM HEDA gegeeven wordt; deeze beschrijft hem als een man, beroemd wegens zijne vroomheid, deugdzaamheid en kloekmoedigheid; hij zegt, dat schoon hij altoos in de wapenen was, hij, echter, altoos naar den vrede haakte, en, de schulden voldaan hebbende, de vervallene Kerke weder deed opbouwen, en de-

dezelve zo wel als de Kloosters, doordien hij de geleerdheid beminde, met fchoone Boeken voorzag; dat hij milddaadig jegens zijne Vrienden, en een getrouw helper voor de deugdzaamen was; mededogend omtrent de armen; ijverig in gerechtigheid; geftreng in 't ftraffen der ondeugden; betrachtende, zelfs in alle zijne tegenfpoeden, de deugd, als het beste fieraad des Adeldoms.

ARKEL, (*Jan van*) Zoon van OTTO en ELISABETH, was de XIII en laatfte Heer van *Arkel*, van de Stad en 't Slot van *Gornichem*, *Hageftein*, *Leerdam* en *Pierepont*, en Stadhouder en Thefaurier Generaal van *Holland*. Hij had ter Vrouwe JANNE of JOHANNA, eenige Zuster en vermoedelijke Erfgenaame van Hertog REINOUD *van Gelder*. Geduurende het leven van zijnen Vader, was hij in zo een blaakende gunst bij Hertog ALBERT *van Beijeren*, dat, toen deeze naar *Henegouwen* trok, om de huldiging te ontvangen, hij, geduurende 's Vorften afweezigheid, tot Gouverneur of Stadhouder van *Holland*, hoewel tegen den zin van zijnen Vader, werd aangefteld; vreezende OTTO, fchoon hem bekwaam genoeg kennende, dat hij, in dien zwaarwigtigen post, ligtelijk door het een of ander in 's Graven ongenade zou vallen. Na dat hij een tijd van tien achter een volgende jaaren het ampt van Thefaurier of Generaal-Ontvanger had waargenomen, zonder ooit eenige rekening te doen, eischte Hertog ALBERT zulks, die hier toe opgeftookt was door deszelfs Zoon, Graaf WILLEM *van Oostervand*. ARKEL, trotsch op zijne verrichtingen, wijl hij niet lang te vooren, met de voornaamften van zijne Bloedverwanten, de *Friezen* aan de *Hollanders* onderworpen had, weigerde rekening te doen; met bijvoeging van die te zullen geeven aan zijne Vijanden, de *Hoekfchen*, waar van, zo als bekend is, WILLEM het hoofd was. Sterk fteunde hij, als hoofd der andere partij, op de magt van zijnen behuwd-Broeder, Hertog ARNOUT *van Gelder*. VOSSIUS noemt hem WILLEM *van Gelder*. De genegenheid van ALBERT, hierdoor geen kleinen krak gekreegen hebbende, wijl hij zig hier door in zijn gezach onteerd zag, beval aan zijnen Zoon, hier over wraak te neemen. Deeze geen aangenaamer bevel kunnende ontvangen, dan om de *Kabeljaauwfchen* nadeel toe te brengen, verklaarde ARKEL terftond voor een Vijand van het Vaderland, en met een zijne Goederen

Haast-

Haastrecht, *Vilst*, *Stolkwijk*, enz. voor verbeurd. ARKEL hierdoor getergd, was zulks oorzaak, dat door hem aan Hertog ALBERT, op het zelfde pas, de Oorlog, in het jaar 1401, werd aangezegd; te gelijk ondernam hij eenen aanflag op *Oudewater*, die hem mislukte; doch *Giesfenburg*, *Alblasferdam*, en meer andere plaatsen in *Zuid-Holland*, ftak hij in brand, veroverde *Nieuwpoort*, en deed het door de vlam verteeren. Doch deeze verwoesting gefchiedde niet alleen door ARKEL: Hertog WILLEM woedde in de Landen van Heere JAN, en toonde hem, hoe veel nadeel den onderzaaten kan worden toegebracht, door een onberaaden ftap van oorlogzuchtige en dwingelandifche Overheeren. Ook belegerde ALBERT *Gorkum*, met een groote magt van Volk, uit *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*; doch naar maate van die magt, was ook de tegenftand. Die van de Stad verweerden zig dapper, deeden eenen uitval op de *Zeeuwen*, waarvan 'er een menigte fneuvelden; onder de Gevangenen bevonden zig FLORIS VAN BORSSELEN, NICOLAAS ROMERSMAAL, FILIPS VAN EVERINGEN, en andere Mannen van aanzien. Een tweede aanval op het Kwartier van die van *Kleef*, was voor hun niet min voordeelig; maakende zij tot hunne gevangenen, Heer WALRAVEN VAN BREDERODE, GILLIS SCHENK, HUGO POST, en anderen.

Intusfchen bewerkte JAN *de Elect*, of verkooren Bisfchop van *Luik*, Zoon van Hertog ALBERT, met behulp van Heere ARENT VAN LEIJENBERG, ARBOUD HAAK VAN OUDHEUSDEN en anderen, dat 'er, na een beleg van *Gorkum* van twee en twintig Weeken, waarbij de Hertog geen geringe fchade geleeden had, een verdrag getroffen werd, op voorwaarde, dat Heer JAN, op zijne blooте knieën, den Hertog om vergiffenis zoude fmeeken, en, geduurende een gaufchen dag, een Vaandel van den Hertog van het Kasteel doen waaijen.

De hardfte en grootfte vijand der *Kabeljaauwfchen*, Graaf WILLEM, na zijns Vaders overlijden, tot de Regeering gekomen zijnde, handelde hij met die van *Rotterdam*, *Dordrecht* en *Gorkum*, als met openbaare Vijanden. Heer JAN bediende zig van Boden en Brieven; maar de eerfte werden door WILLEM niet gehoord, en nog minder de laatfte geleezen. In tegendeel deed hij die van *Gorkum*, welke hij, bij hunnen inval in 't Nederfticht, gevangen bekomen had, naar *Woudrichem* voeren, om hen, tegen

over *Gorkum*, op raderen te doen zetten. Doch ARKEL deed, ter hunner verlosfing, *Woudrichem*, door WILLEM VAN IJSSELDOORN, bij verrasfing inneemen. Alle de driften van den Graaf hierop gaande wordende,ondernam hij, met hulp van die van *Utrecht*, de verovering van *Gasparn*, *Hageftein*, *Everftein* en meer anderen; het welk hem gelukte. Die van *Gorkum*, al hun voorigen rijkdom ziende verkeeren in armoede, begonnen te morren, wijtende hunnen Heer het onheil, dat hen kwelde. WALRAVEN VAN BREDERODE, die zig nog in de kluifters van zijnen Vijand (fchoon zijnen Bloedvriend) bevond, liet niet na den Graaf hier van te berichten; die hierop niet zuimde hem aantefpooren, om dit fmeulend vuur verder in vlam te zetten. Geld, groote beloften en wat meer dienen kon, verfpilde BREDERODE; en hier door kreeg hij op zijne zijde, eenigen der aanzienlijkfte Burgers, en ARKELS Raadsmannen: COENRAAD, JAN, AART en GERRARD VAN HERLAER; JAN VAN DER DONK; BROENIS DE VERWER en JOHAN GERARDIN, Proost van *Gornichem*, van arme ouders te *Haastrecht* gebooren, doch, door Heer JAN VAN ARKEL, tot een Man van aanzien gemaakt: JAN VAN DER DONK was de Zoon van een Bastaard van ARKEL. Aan deeze beloofde de Graaf van *Holland*, bij eenen bezegelden Brief, 80000 *Franfche* Kroonen, en groote verheffing, indien zij zig meefter van *Gorkum* maakten. De list, waar van zij zig bedienden, was de verfpreiding van een verzonnen Brief, waarin de Graaf zou gemeld hebben, nooit vrede met Heer JAN te zullen maaken, maar wel met zijnen *Zoon* WILLEM. Twee oogmerken wierden met deezen list bedoeld: eerst om de Gemeente tegen Heer JAN optezetten; en de andere, om hem ook bij zijnen Zoon gehaat te maaken; die ook kort daar na bewilligde, dat zijn Vader gevangen, en naar *Kortrijk* in verzekering gebragt zou worden.

Na, die bewilliging, werd de Regeering Jonkheere WILLEM in handen gegeeven, en allen, die den ouden ARKEL getrouw bleeven, afgezet, en de Verraders in hunne plaatfen gefte'd; het zelfde gefchiedde te *Leerdam*, en op het flot *Arkel*. JAN, die geduurende het pleegen van dit verraad afweezig was, hier van de weet krijgende, begaf zig, bijna alleen, naar *Gornichem*; doch de Poorten werden voor hem geflooten; het zelfde wedervoer hem elders. Jonkheer WILLEM, wien door anderen het fchande-

lij-

lijke hier van werd voorgesteld, voelde ras de werking der natuur, en de kracht van 't bloed. Spoorslags reed hij uit *Gorkum* naar *'s Hertogenbosch*, om zig met zijnen beledigden Vader te verzoenen; deed beloften van hem niet alleen zijne Goederen, maar ook zijne Verraaders ter hand te stellen. Den zaamgezworenen werd, door een anderen Verrader, en wel door den Geheimschrijver van den Heer VAN ARKEL, van deeze onderhandeling kennis gegeeven. Dus verbooden zij aan Jonkheer WILLEM, bij zijne terugkomst, mede binnen *Gornichem* te komen, en riepen, in plaats van hem, Graaf WILLEM binnen, Deeze hier mede zijn oogmerk bereikt hebbende, leide daar een sterke bezetting binnen, en stelde tot Gouverneur Ridder FILIP VAN DORP. Jonkheer WILLEM, hierdoor in toorn ontstoken, kwam, in eenen duisteren nacht, met een deel *Gelderschen*, voor de Stad, plantte aanstonds de stormladders, en werd 'er, met weinig moeite, meester van, doch niet van het Kasteel. Graaf WILLEM rukte hierop spoedig aan, belegerde de Stad, met eene groote menigte *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Stichtenaars*. De Hertog van *Gelder* trok vervolgens met een magtig Leger tegen den Graaf, om de Stad te ontzetten: de Graaf bood den Hertog eenen Veldslag aan, waarin deeze bewilligde. Doch in plaatse van te slaan, bediende hij zig van het opbreeken van WILLEM, werpende een deel van zijn Volk in de Stad, en trok daarna af. JAN VAN ARKEL, nu meenende van ieder verlaaten te zijn, en ook dat het den Hertog geen ernst was, om hem zijne goederen te doen herwinnen, verkocht alle zijne landen aan hem, op voorwaarde, dat ze nooit van het Hertogdom *Gelderland* zouden mogen gescheiden worden; dit deed hij in het vooruitzigt, dat na den dood van REINOUT dezelve wederom op zijnen Zoon zouden moeten komen. Jonkheer WILLEM word gezegt, zijnen Vader hier toe te hebben aangespoord; ten minsten deed hij aanstonds den Hertog voor Heer uitroepen, en drong de Burgers aan hem den eed van getrouwheid te doen. Daarop begon de Hertog, met meerder ijver dan voorheen, den oorlog tegen Graaf WILLEM aantevangen, en aan zijn gewoon gebruik van verwoesten den ruimen teugel te vieren, tot op het jaar 1412, wanneer partijen den oorlog moede schijnen te zijn geworden. De voorwaarden, waar op zij den vrede slooten, bestonden hier in: De Hertog zou, schoon te-

tegen het verdrag met ARKEL gemaakt, *Gorkum*, *Workum* en het gansche Land van *Arkel* aan Graave WILLEM overgeeven; waar tegen de Graaf aan den Hertog opbrengen zou, 100,000 *Fransche* Schilden, (andere schrijven Kroonen): aan Jonkheer WILLEM VAN ARKEL, 50,000 kroonen, te zamen aan het Land van *Born* en het geene 'er aan behoorde. Heer JAN VAN ARKEL zou jaarlijks, uit den tol op het *Lobeth*, 1500 *Rhijnsche* guldens trekken, behalven dat aan hem zou worden afgestaan het *Slot van Oijen*, met zeven goede aangrenzende Dorpen. Jonkheer WILLEM VAN ARKEL zou, binnen *Wijk te Duurstede*, voor Graaf WILLEM moeten verschijnen, en voor hem, en zijne nakomelingen, afstand doen van *Gorkum*, *'t Land van Arkel*, *Leerdam* en *Schoonderwoerd* uitgezonderd.

Graaf WILLEM schonk, bij zijne huldiging, nieuwe voorregten aan die van *Gorkum*, waar in Jonkheer WILLEM wel, maar Heer JAN niet bewilligde. Jonkheer WILLEM, die zo min van iets afzag, als Heer JAN iets toestemde, werd daarom, op bevel van den Graave, bij zijn vertrek uit *Brussel*, gevangen genomen, en van de eene plaats naar de andere gevoerd; in welke omzwerving de *Hoekschen* niet nalieten hem schandelijk te bespotten; zelfs werd hij als een misdadiger gepijnigd. Tot meerder smaad, deed ook de Graaf den Keizerlijken *Burgt van Arkel* tot den grond toe afbreeken, waar na hij kort daarop kwam te overlijden. De getrouwe Historieschrijver COMINES leert ons, hoe de Graaf veele Vorsten op den tuil hield, met het Huwelijk van zijne *Dogter* JACOBA VAN BEIJEREN, om nu door belofte aan deezen, en dan aan geenen, zijne onbegrensde heerschzucht des te beter te voldoen; maakende dus de ongelukkige Vrouw JACOBA tot den speelpop zijner vooruitzigten. Onder anderen was deeze Jonkheer WILLEM VAN ARKEL, dien hij haar als man had toegedacht. Ligt begrijpt een Historiekundige, dat dit met de belangen der *Hoekschen* gansch niet strookte, wijl als dan, na 's Graaven dood, Jonkheer WILLEM, die hun gezwooren vijand was, veel te hoogen sprong doen, en Graaf zou geworden zijn. Zij wisten dat Graaf WILLEM nergens door te verzetten was, dan met zijne hoogheid te vleijen: dus bragten zij hier tegen in, dat hij veel te gering voor 's Graaven Dogter was; dan men ziet, uit het antwoord van Graave WILLEM, zijne oogmerken: „ Hij zou zijne

„ Dog-

„ Dogter niet geeven aan eenen jonker van *Arkel*, maar aan „ eenen toekomenden Hertog van *Gelder* en *Gulik*." 'Er zijn 'er, die hier bij voegen, dat de drift der *Hoekschen*, om dit te beletten, zo verre ging, dat zij, na onderricht te zijn, dat AREND VAN LEIJENBURG heimelijk gezonden was, om met Jonkheer van ARKEL hier over te spreeken, middel wisten, om de *Fontenel*, die Graaf WILLEM in zijn dije had, te doen opdroogen, dat dat dit, natuurlijker wijze, zijnen dood zou hebben veroorzaakt. Dit zij zo het wil; men vindt gemeld, dat JACOBA op VAN ARKEL zeer verliefd was. Nogthans werd haar alle hoop benomen. Want na dat Jonkheer WILLEM, door een zonderlingen aanslag, zig meester van *Gorkum* gemaakt had, werd het, door MARGRETA, Weduwe van Graave WILLEM, met de *Hoekschen* weder belegerd; zij deed 'er eenen geweldigen storm tegen aanvoeren, wanneer de verraderij van Jonkheer WILLEM VAN DRUTEN, die, geduurende het gevecht, met 1500 *Kabeljaauwschen* doorging, de oorzaak was dat Jonkheer VAN ARKEL, op den 1sten December 1417, verslaagen werd.

De oude JAN VAN ARKEL zat toen nog gevangen: doch Hertog FILIPS *van Bourgondien* bracht, door den Heer van WEESEMALE, en door zijne Oorlogsmagt, zo veel te weeg, dat hij, omtrent agt jaaren na den dood van zijnen Zoon, uit de hegtenisse van den Heere VAN ZEEVENBERGEN ontslagen werd. Daarna deed hem FILIPS weder huldigen te *Leerdam* en *Schoonrewoerd*, als Heer *van der Lee*; doch de vervulling der belofte, om in zijn gansche bezit hersteld te worden, heeft hij niet beleefd; hij stierf zeer onverwagt; het welk word toegeschreeven aan het onmaatig eeten van een ongemeenen Aal. Alle de onheilen, hem overgekomen, worden doorgaans aan zijnen al te grooten hoogmoed toegeschreeven, en ook door anderen beschouwd, als een regtvaardige straffe, wegens het slegt gedrag, door hem zijne Moeder aangedaan.

Het Land van *Arkel* dus aan *Holland* gekomen, werd, van het jaar 1409 tot 1424, door JAN VAN BEIJEREN, Bisschop van *Luik*, in Lijftocht bezeeten, en daar na aan zijne Weduwe ELISABETH, Hertogin van *Luxemburg*, die hij ter Vrouwe genomen had, na dat hij afstand van zijn Bisdom had gedaan. In vervolg van tijd (Ao. 1447.) kwam *Gorkum* met het Land van *Arkel*

kel, aan Heere JACOB VAN ABCOUDE, Heer van *Putten* en *Strijen*, die Ao. 1459, zonder Kinderen, overleed; waar door toen alles aan het Graafſchap van *Holland* verviel. Hertog FILIPS *van Bourgondien* beleende Heer JAN VAN LANNOIJ daar mede, dien hij tot Stadhouder van *Holland* had aangeſteld. Na deszelfs dood, ſchonk hij *Gornichem* en het Land van *Arkel* aan zijnen Zoon, Graave KAREL VAN CHARLOIS, die zig op het Kasteel, dat hij zeer verſterkte, met zijne Vrouwe ISABELLA VAN BOURBON, zo lang hij in zijns Vaders ongenade was, onthield. De verzoening tusſchen Vader en Zoon deed het groot ontwerp, van het leggen van eenen ſteenen Brug over de *Maas* of *Merwe*, ſtaken.

ARKEL. (Jonkheer *Willem van*) Bij 't geen wij, in het bovenſtaande Artikel, van hem gezegd hebben, om reden, dat de gevallen van hem en zijnen Vader zo naauw in elkander gevlochten waren, dat ze niet konden geſcheiden worden, dient dit volgende hier nog van hem in 't bijzonder gezegd te worden: te meer, daar zijn dood zo rampzalig, zijn begraavenis zo ſmaadelijk was, als zijne geboorte en doop prachtig geweest waren. Toen hij, in de verradelijke verovering van *Gorkum*, door Vrouw MARGRETA en de *Hoekſchen*, ſneuvelde, bleef hij, eenige uuren lang, in ſlijk en drek liggen, van waar de *Hoekſchen* hem, op een horde, naakt naar de Hoofdkerk ſleepten, en den volgenden dag onder de aarde ſtopten; ter plaatze daar hij, te vooren bij de plegtigheid van zijnen Doop, door vier Baanreheeren, met veele toortſen, en alle pracht, naar de Kerk gedragen was, op de armen van Heer OTTO VAN HEUKELOM en LOVEN; wordende de doop aan hem bediend door FLORIS VAN WEVELINKHOVEN, Bisſchop van *Utrecht*.

PONTANUS en anderen zeggen, dat hij uit den ſlag wel hadde kunnen vluchten, maar dat zijne fierheid hem zulks belettede; waar door hij ſneuvelde, met de Jonkheeren PETERSOM en APPELDOORN, HENDRIK, *Bastaard van Arkel*, den Graaf van *Opburg*, SPLINTER, *Bastaard van Nieuwenrode* (de dapperſte voorvegter der *Kabeljaauwſchen*), OTTO GELLICUM, OTTO VAN HEMEN, WILLEM VAN APPELDAM, en anderen.

ARKEL, (*Folpert van*) Zoon van Heere JAN DEN IV, en van ELI-

ELIZABETH, leefde ten tijde van Heere JAN DEN X; hij was Heer *van der Lee* en *Haastrecht*, en ftaat, geduurende zijn ganfche leven, bekend als een mensch, overgegeeven aan alle boosheid en godloosheid, benijdende allezins den voorfpoed der andere Heeren VAN ASPEREN, HEUKELOM, ARKEL en ACKOIJ, fchoon zijne bloedverwanten. Om Heer JAN DEN IX van kant te helpen, floot hij, op zekeren tijd, een allerfnoodst verdrag, met den Koster van de Kerk van *Arkel*, beloovende aan hem, die niet beter dan hij zelve was, een grootè fomme gelds, op voorwaarde, dat hij, op Kersnacht, terwijl Heer JAN in de Kerk was, alle de deuren naauwkeurig zou fluiten, en vervolgens, door het flaan op de Klok, daar van aan FOLPERT een teken geeven; waar op deeze, met zijn Volk, gewapend, zou aankomen, om JAN te vangen, en nevens allen, die zig daar met hem bevonden, om te brengen. Ten beftemden tijde werd de gezegde leuze gegeeven, na dat de twee deuren reeds gefloten waren. Doch JAN werd, door felle krimpingen in de ingewanden, gedwongen de Kerk te ruimen, door een kleiner deur, die nog open was, juist op het tijdftip, als FOLPERT naderde, om de Kerk in brand te doen fteeken, die ook, met al wat 'er in was, door het vuur verteerd werd. FOLPERT, waanende zijn verfoeijelijk voorneemen volbragt te hebben, en dat Heer JAN mede verbrand was, trok, als of hij een Heldendaad verricht had, vol vreugde naar *Leerdam*. Terwijl JAN den dood der omgekomenen beweende, ontdekte hij het verraad, en deed den Koster, met gloeijende tangen, eerst het vleesch van het lichaam nijpen, en daar na verbranden.

FOLPERT, ziende dat zijn aanflag mislukt was, barstte bijna van fpijt, doch vond geraden, om de regtmaatige gramfchap van Heere JAN te ontwijken, zig eenigen tijd naar *Duitschland* te begeeven. Na zijne terugkomst ftak hij den *Arkelfchen* dijk door, waar door het land van *Arkel* en *Vianen* onder water liep, en veele menfchen en beesten verdronken. Om het pleegen van deeze en andere gruwelen, is hij door den Hemel rechtvaardig geftraft: fchoon wij niet zeker kunnen bepaalen, op wat wijze hij aan zijn einde gekomen zij. PONTANUS verhaalt dat hij door den Duivel zou weggevoerd zijn; zie SLICHTENHORST, *Geld. Gefch. fol.* 196. Volgens onze bijgevoegde Geflacht-Tafel, was hij gehuwd met *N. N.* Dogter van Heer GERRIT VAN ASPEREN, en had daar bij verwekt

eenen

eenen Zoon, PELGRIM, die Heer van *Leerdam* was: een mensch, niet beter dan zijn Vader, en van wien getuigd word, dat hij zijne onderzaaten beroofde van hunne middelen, de Kerken en Kloosters van hunne sieraaden, de Dogters van haare eer, enz. Zijn sterven wordt mede door PONTANUS, als zeer zonderling, opgegeeven.

ARKEL, (*Kornelis van*) *Remonstrantsch* Predikant in den *Briel*, te *Delft*, en laatst te *Rotterdam*, was geboren te *Amsteldam* den 13den October 1670. Zijne ouderen, in zijne eerste jeugd, met der woon naar *Rotterdam* vertrokken zijnde, leide hij daar de eerste gronden zijner studien, en bouwde verder op dezelve te *Amsteldam*, onder den beroemden JEAN LE CLERCQ, en daar na onder den grooten PH. V. LIMBORG. Als Predikant bezat hij veele voortreffelijke gaaven; hij was zeer bedreeven in de Oudheden, en in de Dichtkunde op verre na geen van de minsten van zijnen tijd; hier door had hij zeer veel omgang met FRANCIUS, BROEKHUIZEN, VOLLENHOVEN, MOONEN, de BRANTEN, en anderen zijner tijdgenooten. De uuren, die hem van zijn dienstwerk overbleeven, besteedde hij aan het vertaalen van veele voortreffelijke *Latijnsche* werken. Ter Drukpersse vervaardigde hij de Psalmen van S. VAN GEEL. Hij overleed te *Rotterdam*, den 29sten Septemb. 1725.

ARLINDE, Abtdisse te *Bennebroek*; VAN LOON noemt haar de Dogter van Graaf DIRK DEN IV, en WAGENAAR, de Zuster van DIRK DEN II; waar in zij beiden mistasten, als men de gewoone Geslacht-lijst volgt; maar de *Friesche* Geslacht-lijst volgende, zo als men die vindt bij LANGENDIJK, heeft het VAN LOON recht gesteld. Doch hier van moeten min onderzoekende Leezers verwittigd worden, alzo zij niet de Zuster, maar de Dogter van DIRK DEN II, en van zijne Vrouw HILDEGARD of HILDEGONDA was; ook was zij geene Abtdisse van *Rhijnburg*, zo als men bij VELDENAAR, en in 't *Goudsche Chronijkje* leest; waar omtrent de kundige SCHRIVERIUS, in zijnen *Toetsteen*, te recht aanmerkt, dat het Klooster of de Abtdij van *Rhijnsburg*, eerst lang daar na gesticht is, door PETRONELLA, Huisvrouw van Graave FLORIS, bijgenaamd DEN VETTEN. MELIS STOKE maakt van haar geen gewag.

De

De gelegenheid, tot het stichten van de Abtdij te *Bennebroek*, was deeze. Graaf DIRK eene overwinning op de *Friezen* (die te vooren *Alkmaar*, *Haarlem* en ook het houten Klooster te *Egmond* verbrand hadden,) behaald hebbende, deed het zelve van steen herbouwen, en plaatste daar in Monniken van *St. Benedictus Orde*, om reden dat deeze, tegen een tweeden aanval der *Friezen*, zig beter zouden kunnen beschermen, dan de weerlooze Nonnen, die hij deed overgaan naar *Bennebroek*; stellende over dezelve deeze zijne zijne eenige Dogter ARLINDE, tot de eerste Abtdisse. Wat aangaat haare ongemeene schoonheid, en de zonderlinge geneezing, die zij, op de voorbidding van ADELBERT, zou verkreegen hebben, daar van willen wij liefst niets zeggen; dit voegen wij hier nog bij, dat de bepaaling, onder welke de Abtdis stond, van geene nieuwe Nonnen te mogen aanneemen, dezelve binnen weinige jaaren heeft doen uitsterven.

ARMORICHEN, een der Volken, welke men geloven moet, omtrent het jaar 410, een gedeelte der Landen, omtrent den *Rhijn* gelegen, bewoond te hebben. De vrije Staatsregeering, die zij onder zig oprichtten, en waarmede die, welke in de Nederlanden, in de zestiende Eeuw, door onze Voorvaderen werd vastgesteld, zeer veele overeenkomst heeft, verdient nader door ons gekend te worden. In de alleroudste tijden, verstond men door hunne bezittingen of landen, in welke zij zig ter neder gezet hadden, dat gedeelte van *Gallië*, 't welk aan den Zeekant gelegen was, en nu bij ons bekend is onder den naam van *Bretagne*. Deeze benaaming naderhand verder uitgestrekt zijnde, noemde met 't *het Belgisch Gallië*; andere Landen, in vervolg van tijd daar bijgevoegd, werden de *nieuwe Armorische Landstreek* genaamd; waardoor sommigen den oever van de *Maas* en *Waal* verstaan, houdende die voor den *Ouden Saxische Oever*, om reden dat gemelde Rivieren haaren loop door *Neder-Saxen* hadden, en dus in zig bevatteden het Land tot beneden *Nijmegen*. Anderen zijn van gedachten, dat met meerder grond daar voor moet gehouden worden, de *Zeekust van Normandië*, om reden, dat aldaar, in de zesde Eeuw, de *Saxers* nog hun verblijf hadden. Hoe het zij, dit is zeker, dat zij nabuuren der *Franken* waren, die zig aan den *Rhijn*, en wel ter plaatse, daar dezelve in den Oce-

Oceaan ſiort, bevonden. Dus men, met eenige zekerheid, zou mogen beſluiten, dat zij een gedeelte van het tegenwoordige *Vlaanderen* en *Braband*, en ook wel mogelijk van *Holland* en *Zeeland*, bewoonden. Met alle welke naſpooringen en twisten, of deeze anderen geweest zijn dan de *Aborichen*, zullen wij ons niet ophouden; vergenoegende ons met het getuigenis van verſcheidene vermaarde *Schrijvers*, die de *Amorichen* en *Aborichen* voor een en het zelfde Volk houden: te meer, om dat men van de laatſte nergens gewag vindt, dan alleen bij PROCOPIUS; tegen welken het getuigenis van eenen VIGNIER, VALESIUS en DU BOS rijklijk kan opweegen.

Het geen deeze Volkeren aanleiding gaf, om de handelwijze der *Brittoenen* of *Britten*, welke onder zig, eenige jaaren te vooren, mede eene vrije Staatsregeering hadden vastgeſteld, te volgen, was de zwakheid, waarin de *Romeinen* zig bevonden, om hun, tegen de aanvallen der *Overrijnſche* Natien, te beſchermen, wier invallen zo menigvuldig waren, dat ze hun bijna als wanhopende tot deezen ſtap aanſpoorden. Dit hebben ons de oude Gedenkſchriften vermeld, zonder dat men, echter, daar uit zien kan, op welke wijze de Regeeringsform van dit nieuw ontſtaane Gemeenebest was ingericht; even zo min als zij ons berichten, wie de Man ware, die daar toe de eerſte aanleiding gaf. ZOSIMUS verhaalt alleen, dat zij, na de verjaaging van de *Romeinſche* Rechters en Amptenaars, (dat, echter, zo gemaklijk niet zal toegegaan zijn,) naar hunne eigen willekeur, als vrije Volken te werk gingen.

In Nederland heeft men gezien, hoe veel 'er aan vast ware, zig van de *Spaanſche* dwingelandij te ontheffen, en bij de pas ontlokene Vrijheid ſtaande te houden. Het geen bij de *Armorichem*, in het jaar 417, gebeurde, doet ons vermoeden, dat het onder hen bijna even moeijelijk zal geweest zijn. Gebrek aan goede en duurzaame Wetten; verdeeldheid en eigen belang der Bewooners; gebrek aan middelen, om den eerſten ſtap tot vrijheid te beſchermen; onvermogen, om zig bij de Nabuuren noodzaakelijk te maaken, ter verkrijging van getrouwe Bondgenooten en ter vernietiging van de aanſlagen der voorige beheerſchers, tegen hunne magt en list, zijn, menschlijker wijze, onoverkomelijke hinderpaalen, waarmede zij ook, naar alle waarſchijnlijkheid, zul-

zullen hebben moeten worstelen. Van het geweld der Romeinen bediende zig HONORIUS niet, maar wel van list. Hij maakte gebruik van eenen EXSURPERANTIUS, die een groot gedeelte van hun weder onder de voorige beheersching bragt; bekleedende deeze zijn bedrog met den verguldeń naam van *Hersteller der Wetten en Vrijheden.* Op hen, die hunne wezenlijke Vrijheid behouden hadden, deed, in het jaar 438, AËTIUS, die toen het Westersche Rijk genoegzaam alleen regeerde, een nieuwen aanval, om hun van hetzelve te beroven. EOKARICH, Koning der *Alaanen*, als verbonden met de *Romeinen*, kreeg van AËTIUS hier toe bevel. Zekerlijk zou het hem ook gelukt hebben, indien niet de *Armorichen* zig bediend hadden van de hulp van GERMAIN, Bisschop van *Auxerre*, ten dien tijde vermaard door zijne Heiligheid en welsprekendheid. GERMAIN, om de *Armorichen*, waarvan 'er veelen, en wel de meesten, den Christen-Godsdienst hadden aangenomen, te behoeden, tegen de nog Heidensche *Alaanen*, deed hem besluiten, de *Alaanen* ongewapend tegen te gaan, en wel met die onverzaagdheid van gemoed, dat hij, even als of hij de Vriend der *Alaanen* ware, midden door hunne Ruiterij ging, tot bij den Koning, dien hij eerst met goede woorden bad den togt te staaken: naderhand, het Paard bij den toom vattende, deed hij het gansche Leger stil houden, en bragt daar door te wège, dat men tot eene onderhandeling kwam; om welke voorttezetten, hij zig in persoon naar *Ravenna* begaf, daar hij dezelve zekerlijk tot stand zou gebragt hebben, zo niet de *Armorichen*, nu trotsch geworden zijnde, het bestand gebrooken hadden, en den Bisschop, geduurende de onderhandeling, niet gestorven ware. Tot aan het jaar 451 leefden zij dus in gestaage onrust, waar in zij nu door de *Romeinen*, en dan weder door hun eigen bedrijf gebragt werden. Doch in dat jaar werd 'er een verdrag tusschen de *Romeinen* en *Armorichen*, even als met de *Franken*, gesloten. Het is met geen zekerheid te bepaalen, of de *Armorichen*, naderhand, in het verbond, welk de *Alemannen*, *Friezen* en *Saxers*, tegen den *Frankischen* Koning KLOVIS, gemaakt hadden, Ao. 496, zig hebben ingelaaten. Zekerder is het, dat hunne Vrijheid, in het volgende jaar, hem te sterk in het oog scheen te loopen, en zij, daar op steunende, hem deeden besluiten, om de *Armorichen*, door magt van wa-

penen te onder te brengen; verklaarende hun, na verscheidene aanvallen, een openbaaren Oorlog. Doch zij boden hem zo dapperen tegenstand, dat hij gedwongen werd, met hen in onderhandeling te treeden, en een verdrag aan te gaan, waar toe zij te ligter bewoogen werden, omdat de *Franken*, zo wel als zij, het Christendom hadden aangenomen; waar door dan zo eene naauwe vereeniging tusschen hen stand greep, dat, van dien tijd af aan, de *Armorichen* en *Franken*, als één Volk, worden aangemerk. Deeze vereeniging houdt men geschied te zijn omtrent het jaar 502 of 503.

Zie J. CÆSAR, *Gallische Oorlogen*, I. Deel, bl. 165, 264 en 301; G. VAN LOON, *Aloude Historie*, I. Deel, bl. 136; MEZERAIJ, *Chronijk*, I. Deel, bl. 30.

ARMINIUS, of *Herman*, ten tijde van GERMANICUS, en van het Burgemeesterschap van DRUSUS CÆZAR en C. NORBANUS, dat is, in het 15de jaar, na de Geboorte van CHRISTUS, Veldheer der *Cheruscen*, Zoon van den Vorst SOGIMIR, en beschermer der *Duitsche* Vrijheid, had de *Germaanen* tot oproer aangespoord. GERMANICUS, die noch hem, noch SEGESTES vertrouwen kon, had zig tegen hen beiden ten strijd gereed gemaakt, na dat hij alvoorens aan VARUS geraden had, hen, nevens de andere hoofden, in hechtenis te neemen, alzo het graauw, hunne hoofden gevangen zijnde, niets zou durven onderneemen, en zij daar door den weg zouden gebaand zien om de schuldigen te straffen, en de onschuldigen vrij te spreeken. Dan het scheen, dat het lot bepaald had, dat de magt van ARMINIUS die van VARUS moest verdelgen. SEGESTES, schoon, door eenpaarige stemmen des Volks, mede in den Oorlog gesleept, was, echter, de Vijand van ARMINIUS; en zijn haat werd nog des te meer aangestookt, door dien ARMINIUS bestaan had, zijne Dochter TUSNELDA, welke hij aan een anderen verloofd had, te schaaken; welke Zwagerschap, in plaats van liefde, gramschap en haat veroorzaakte. Deezen tweespalt zogt GERMANICUS zig ten nutte te maaken. Na dat hij eene volkomene overwinning op de *Catten* behaald had, keerde hij zig tot de *Cheruscen*, die door de *Maresaten* verhinderd waren de *Catten* bijstand te bied. SEGESTES, die zig altoos ontrouw gedroeg, zond Gezanten aan de *Romeinen*, biddende om hulpe tegen zijne Landge-

genooten, die hem belegerd hadden; welke bede door GERMANICUS verhoord zijnde, ijlde die tot hun ontzet, maakende een menigte gevangenen, onder welke zig de Gemalin van ARMINIUS, de Dochter van SEGESTES, bevond; die, zwanger zijnde, zig meer geneigd tot haaren Man, dan tot haaren Vader toonde; zij baarde, zonder om genade te smeeken, haaren Zoon te *Ravenna*. ARMINIUS dus zijne geliefdste panden gevangen ziende, floeg, volgens zijnen aart, tot woeden over. Hij vloog het gewest der *Cherusces* door, schreeuwende om wapenen teegen SEGESTES en GERMANICUS. „ Een smalie Vader, een groot Veldheer, een vroom „ Leger, riep hij uit! die met zo veele handen eene Vrouw weg„ gevoerd hebben. Door mij (zeide hij) zijn voor zeven jaaren „ drie keurbenden, en even zo veel Steedehouders geveld; (Hij „ bedoelde hier mede de nederlaag van VARUS.) Het is geen Man, „ die met verraad, of tegens zwangere Vrouwen, maar die voor „ de vuist en met gewapende Mannen Oorlog voert. Nog ziet „ men (vervolgde hij,) in de wouden der *Germaanen*, de *Roomsche* Standaarden, die ik ter eere van de Vaderlijke Goden „ heb opgehangen. SEGESTES mag den verwonnen oever bebou„ wen, en zijnen Zoon weder aan het Priesterdom helpen. De „ *Germaanen* zullen het hun nimmer vergeeven, dat zij tusschen „ de *Elve* en den *Rhijn*, bundels en bijlen, en den tabbaard heb„ ben moeten zien. De andere Volken, onkundig van de Room„ sche heerschappij, hadden geen kennis van hunne wreedheid „ of schattingen. Dat zij alles van hunne halzen hebben afge„ worpen. Hebben voor ons AUGUSTUS en TIBERIUS het hoofd „ gestooten? Laat ons dan voor geen onervaaren Jongeling, voor „ geen oproerig Heir schrikken. Dus hadden zij meerder liefde „ voor hun Vaderland, dan voor nieuwe Heeren en nieuwe „ Bouwsteeden. Zo stond het hun beter ARMINIUS ter vrijheid, „ dan SEGESTES ter schandelijke dienstbaarheid voorttrekkende, te „ volgen." Deeze taal, voortgebragt van een bemind en moedig Veldheer, verrukte niet alleen de *Cheruschen* maar ook hunne nabuuren. Bij hem voegde zig mede zijn Vaderlijke Oom INGUIOMERUS, een Man van groot aanzien bij de *Romeinen*.

GERMANICUS, dus met eenen fellen Oorlog gedreigd, deed, om den last daar van niet op éénе plaats te draagen, CECINA, met veertig Regimenten, naar de *Eems*, over den bodem der *Bruk-*

teren trekken, doende de Ruiterij, door den Overste PEDO, langs de grenzen der *Friezen* geleiden. Hij zelve volgde te scheep, met vier Keurbenden, welke hij over de Meiren, naar de algemeene zamelplaats, aan de *Eems* bragt. Aldus naderde hij de Legerplaats, aan het Bosch *Teutoburg*, alwaar te vooren VARUS, door ARMINIUS, geslagen was, en waar van de deerlijke overblijfselen nog te zien waren; vertoonende de witte doodsbeenderen, het zij op een gehoopt of verspreid, naar gelange de Krijgsknegten waren omgebragt. Ginds zag men het gebrooken geweer, vermengd met de leden der Paarden; daar, 't geen nog de akeligste vertooning was, steeners der Altaaren, door de woeste *Germaanen* opgericht in Bosschen, op welke zij de voornaamste Legerhoofden en Honderdmannen geslagt hadden. GERMANICUS bewees aan hun overschot de laatste eere, snijdende, met eigen hand, de eerste groene zoode, ter oprichting van eene Graftombe, waarin het Leger, met droefheid en verbittering tegen den Vijand, hem volgde.

Dit verricht hebbende, trok hij op het Leger van ARMINIUS aan. Van wederzijde werd hevig gevochten, en de strijd met even veel voordeel ten einde gebragt. Grooter gevaar liep CECINA, in de Landstreeken van *Twente* en *Drente*, die, indien de *Germaanen* zig van hun voordeel bediend hadden, gansch vernield zouden zijn geworden. Doch zij, in den waan zijnde, dat de overwinning reeds in hunne magt was, waren, tegen den raad van ARMINIUS, op de verschansingen der *Romeinen* aangevallen; maar werden zo dapper van deezen ontvangen, dat ARMINIUS, hoewel onbeschadigd, en INGUIOMERUS zwaar gewond, ter nauwer nood ontkwamen. De slagting duurde onder de *Germaanen*, tot dat de dag met 's Vijands woede eindigde.

Nadat vervolgens GERMANICUS den afval der *Angrivariën* had gestraft, keerde hij zig weder tot de *Cheruscen*, aan den *Wezer*, aan wiens oever ARMINIUS en andere hoofden zig hadden neergeslagen. ARMINIUS bericht van de komst van GERMANICUS ontvangen hebbende, deed zijnen Broeder FLAVIUS, die, in het Leger der *Romeinen*, aan zijn gekwest oog en getrouwheid kenbaar was, bij zig komen. Zij elkander op den oever ontmoetende, werd hij door ARMINIUS gevraagd, naar de oorzaak zijner kwetzuure. FLAVIUS, de plaats, den tijd en strijd genoemd hebbende,

de, vraagde ARMINIUS, wat loon hij daar voor ontvangen had? FLAVIUS antwoordde, dat zijne foldij vermeerderd, en hij met Keeten, Kroon en andere Krijgsbelooningen befchonken was. Dit alles werd door ARMINIUS, als een fnoode betaaling van Slavernij, befpot. Hier na fprak ieder naar zijne verbeelding; deeze van de Roomfche Mogendheid, van de magt van GERMANICUS, en van de zwaare Straffen der overwonnenen; van de genade, die hem nog te hoopen ftond, zo hij zig overgave, en van de gunften, die zijn Vrouw en Zoon genieten zouden; geene, niet minder trotsch, fprak van het recht des Vaderlands, van de aloude Vrijheid, van de Goden der *Germaanen*, van zijne Moeder, die hem daaglijks bad, geen verlaater of verrader van zijne Vrienden en Maagen te zijn, maar liever hun Overfte te weezen. Deeze wederzijdfche grootfpraak, na eerst tot fchelden, zoude bijna tot een openbaaren ftrijd, tusfchen het Broederpaar, zijn uitgeborften. FLAVIUS, niet min dapper dan ARMINIUS, ontftoken van gramfchap, ontzag den ftroom niet, die hun fcheidde, eischte zijn Paard en Wapenen, en, indien hij door de zijnen niet verhinderd ware geworden, hadde hij het op zijnen Broeder, die hem mede niets toegaf, aangezet.

Daags daar aan had GERMANICUS het Heir ten ftrijd in gereedheid doen brengen; waar toe ARMINIUS mede niets verzuimd had. Dan, door eenen verraderlijken overlooper, werd aan 't *Romeinfche* Legerhoofd bekend gemaakt, hoe der *Cherufcen* Veldheer zijne ftrijdplaats uitgekoozen had; welke andere Volken zig, in het bosch, aan HERCULES gewijd, verzameld hadden; hoe zij voorneemens waren, het *Romeinfche* Leger, bij nacht, aantevallen, enz. De tekenen, welke de *Romeinen* zagen, bevestigden de waarheid van dit gezegde. Dus vond GERMANICUS, zijnen vijand kennende, zig genoodzaakt, al zijn magt en konst te werk te ftellen, om de zijnen aantemoedigen, en gereed te doen zijn. ARMINIUS en de andere hoofden der *Germaanen* prentten de hunnen in: „ Dat deeze *Romeinen* de grootfte Overloopers van het „ leger van VARUS waren, die, om van den oorlog bevrijd te „ zijn, aan het muiten waren geflagen, waar van het eene deel „ den huid met wonden belaaden had, en aan het andere deel, „ door alle rampen, de leden gebroken waren. Zij hadden flegts „ indagtig te zijn, de gierigheid, wreedheid en hovaardije der

 „ *Ro-*

„ *Romeinen.* Voor hun ſtond niets te doen, dan de vrijheid te „ beſchermen, of te ſterven voor dat zij ſlaven werden." Deeze Volken, dus van gramſchap ontſtoken, riepen om den ſtrijd, en ſtelden zig op het veld *Idiſtavis* (tusſchen *Minden* en *Oldenburg*); achter zig hebbende een hoog opgaand Bosch, met een vlakken en zuiveren grond, tusſchen de ſtammen der boomen, en maakten dus de voorhoede uit. De *Cheruſcen* waren op eene hoogte geſteld, om van daar den *Romeinen* op het lijf te vallen. Deeze, met derzelver hulpbenden, die door GERMANICUS mede in goede orde geſchaard waren, moeſten dus een allerbevigſten aanval der *Cheruſcen* afwachten. Maar de Keizer gebood, voor hem ter goeder uure, den Overſte STERTINIUS, met de Ruiterij van achteren om te trekken, om hun in den rug te vallen; het geen op het zelfde ogenblik, als het voetvolk van vooren en ter zijden den aanval deed, verricht werd. De *Cheruſcen*, dus omſingeld, werden van de heuvelen afgeſtooten, en ARMINIUS, onder de zijnen uitſteekende, gaf alom, ſchoon reeds gewond, in deezen bloedigen ſtrijd, met hand en mond zijne bevelen. Hij den aanval op de Schutters doende, zou door dezelve gebroken zijn, zo niet de *Rhetiers*, de *Vindeliſche* en *Galliſche Regimenten*, hem hunne Vaanen voor de borst geworpen hadden. Echter baande de kracht zijns lichaams, en de drift van zijn paard, (zijn aangezigt met zijn eigen bloed beſmeerd hebbende, om ongekend te zijn,) hem eenen weg midden door dezelven. 'Er zijn 'er die melden, dat de *Chauchers*, een deel der *Romeinſche* hulpbenden, ſchoon hij hun niet onbekend was, hem den doortocht vergund hadden; door welk middel ook INGUIOMERUS het zou ontkomen zijn. De ſlachting onder de overigen was zo groot, dat de *Romeinen* dubbele reden hadden, om, volgens hunne gewoonte, Zegetekenen op te richten, welke tekenen den *Germaanen*, meer dan het verlies, dat zij geleeden hadden, ſmertte. Dus door wanhoop of wraakzucht gedreeven, greep al wat waapen voeren kon, dezelven op nieuw aan, en vielen met verwoedheid op hunne overwinnaars aan. Dan, hoewel uitgekoozen de plaats, hoe hardnekkig hun aanval, en daar op volgende verdediging ook ware, GERMANICUS bleef andermaal overwinnaar; het zij dat ARMINIUS, door deeze op elkander volgende tegenſpoeden, den moed had verlooren, of dat zijne wonden hem

hem min werkzaam maakten, dan dat het INGUIOMERUS meer aan geluk dan aan dapperheid haperde. De nederlaag was zo groot, dat GERMANICUS zig verzekerd hield, hunne magt zodanig geknot te hebben, dat zij niets meer zouden kunnen onderneemen; waarom op het gedenkteeken, hier voor opgericht, gesteld werd, *dat de volken, tusschen den* Rhijn *en* Elve, *afgeoorloogd waren.*

Het zestiende jaar onzer tijdreekening verloopen zijnde, was het volgende niet min gunstig voor de vrijheid der *Germaanen*, en hunne bondgenooten, behaalende GERMANICUS, op den 26sten Maij, weder eene volkomene onverwinning, op de *Cheruscen*, *Catten*, *Angrivariën* en anderen, die hunne woonplaatsen tot de *Elve* toe hadden uitgebreid. Voor deeze Natiën scheen het niet genoeg te zijn, dus doör de heerschende magt der *Romeinen* vernederd te zijn; om hunnen val te voltooijen, vertoonde de tweedragt zig onder hen. Dit gevaarlijk wangedrocht ontstond meest uit haat tegen MAROBODIUS, die, onder de zijnen, den gehaaten naam van *Koning* voerde; daar ARMINIUS, dien van *beschermer der vrijheid* draagende, de gunst des volks bezat. Aan zijne zijde voegden zig de *Cheruscen*, nevens derzelver bondgenooten, versterkt door de oude Soldaaten; en aan die van MAROBODIUS, de *Seuven*, wier naam men, tot den aanvang van deezen twist, gebruikt had; zeggende, dat zij bij de *Romeinen* om hulp tegen de *Cheruscen* gebeden hadden, en bij hen, de *Semnonen*, *Longobarden* en anderen. ARMINIUS zou hier voor zeker de meeste magt behouden hebben, ware niet INGUIOMERUS, uit haat en wrevel tegen zijnen Neef, onder wiens bevel hij niet langer begeerde te staan, ingenomen geweest; door welken haat, en overgang tot MAROBODIUS hij een gevaarlijken slag aan de vrijheid toegebragt had. Bij die woeste Volken smelde een vuur zelden lang onder de assche; van beide zijden wapenden zij zig ten strijd, doch niet volgens hunne oude gewoonte, met elkander woest op het lijf te vallen. In hunne gevegten tegen de *Romeinen* waren zij onderweezen geworden in de kunst om elkander te vermoorden, dat is, om hunne legers behoorlijk in slagorder te stellen, met meerder orde aantevallen, en behoedzaamer te wijken. ARMINIUS als een Veldheer, wien de moed ten oogen uitstak, beklom zijn moedig ros, en deed de wapenschouwing over de

zijnen. Het ontbrak hem ook niet aan de vermogens, om door eene aanmoedigende redevoering de zijnen van begeerte tot den ſtrijd te doen ontbranden. Hij bragt hun te binnen: „ Hoe de „ vrijheid (ſchoon ziektogende) herwonnen was, en de regimen- „ ten verſlagen waren, en veele van hun nog den buit en wape- „ nen der Vijanden in de handen hadden. Hij noemde MAROBO- „ DIUS een afvalligen overlooper, die zig in zijnen ſchuilhoek „ buiten den ſtrijd gehouden had; die thans met gaaven en ge- „ ſchenken, naar het bondgenootſchap, even als een verrader des „ Vaderlands, met de verdrukkers der vrijheid ſtond. Deezen „ moest men met even zulk een moed op het lijf vallen, als „ waar mede men VARUS had omgebracht. Zij zouden maar ge- „ denken aan alle gevechten met de *Romeinen*, en daar die ge- „ weeken waren, was genoeg beweezen, wie de overhand be- „ houden had." MAROBODIUS en INGUIOMERUS ontbrak het mede aan geene ſchijnredenen of ſcheldtaal, om de hunnen in het har- nas te jaagen. De Volken dan van beide zijden, daar door aan- gehitst, werden, uit andere oorzaaken, nog meer bewoogen om elkander te vernielen. Geen gevecht was ooit heviger, of de uitſlag twijffelachtiger; zijnde, van wederzijden, de rechter vleu- gels op de vlucht geſlagen. Allereerst bleek het dat ARMINIUS de overwinning had behaald, door de wijk, die MAROBODIUS op de heuvels nam, en zijn vlugt van daar tot de *Markomannen*, van waar hij Gezanten aan TIBERIUS zond, om hulp te ſmeeken. Dan in plaats van die, zond de Keizer DRUSIUS, om den vrede tusſchen hen te maaken. Doch deeze liet niet af, in ſchijn van beſcher- ming, MAROBODIUS nog verder te onder te brengen; onderſteu- nende hun onder de hand CATUALDA, die, om wraak van MA- ROBODIUS te neemen, een inval op de grenzen der *Markomannen* deed; verdrijvende zijnen Vijand, welken de *Romeinen*, als duch- tende de magt, die hij weleer bezeeten had, te *Ravenna* wisten te houden, om hem dus werkloos te doen zijn. Het zelfde lot, ſchoon in een ander oort, viel CATUALDA kort daarna mede te beurt: wordende, met dezelfde fluweelen boeijens, aan ijzeren kluisters geklonken.

Zo zeer ARMINIUS geliefd was bij hun, die de vrijheid hoog waardeerden, zo zeer was hij gehaat bij dezulken, dien zijn moed en daar door aanwasſende magt te veel in 't oog liep. Een zijner Vijan-



ARMINIUS VELDHEER DER CHERUSCEN WORDT DOOR DE ZIJNEN OMGEBRAGT.

Vijanden betoonde zig een bastaart onder de *Germaanen*; deeze was ADGENDOSTRIUS, een Vorst of Opperhoofd der *Catten*, wiens verraderij grooter dan zijn moed was. Deeze bezat laagheid genoeg, om aan TIBERIUS den voorslag te doen, ARMINIUS door vergif van kant te willen helpen, indien men hem hulp van *Rome* zond; dan TIBERIUS, (schoon deeze dit verfoeijelijk bedrijf van de *Romeinen* moet geleerd hebben), deed hem antwoorden, dat het *Romeinsche Volk* niet gewoon was, zig met bedrog of in 't geheim, maar in het openbaar, met de wapenen in den vuist, van hunne vijanden te wreeken.

Sterker en edelmoediger tegenstreevers vond ARMINIUS in zijne Landgenooten, toen hij, onbeschroomd voor de *Romeinen*, en nog minder voor den verdreevenen MAROBODIUS, al het eenhoofdige gezach aan zig wilde brengen; een stap, altoos ten hoogsten gevaarlijk, onder volken, in vrijheid gebooren en opgekweekt. Toen werden alle de wapenen op het ogenblik tegen hem gekeerd; en na dat hij, met onderscheidene uitkomsten, hierom gestreeden had, werd hij, door bedrog zijner bloedvrienden (wijl hij door de wapenen ontembaar scheen) omgebragt, in 't zeven-en-dertigste jaar zijns ouderdoms; het twaalfde van zijn Veldheerschap, en 't 19de van onze tijdrekening. Met zijnen dood, verlooren de *Germaanen* de grootste vastigheid hunner vrijheid; de *Romeinen*, hunnen gevaarlijksten vijand, die weleer, door AUGUSTUS, om zijne groote daaden, met het burgerrecht der *Romeinen* beschonken was, en naderhand het Rijk, in deszelfs grootsten luister, heeft durven tegenstaan; de waereld, een krijgsman, die in den oorlog voor- en nadeel behaald had, maar nooit overwonnen was; waarom zijn naam altoos in de geheugenis zal blijven.

ARMINIUS, (*Jacobus*) een Man zo beroemd door zijne Leerstellingen, en de gevolgen van dien, dat niet alleen *Nederland*, maar genoegzaam geheel *Europa* daar mede is gemoeid geweest; Leerstellingen, door wier gevolgen bijna de gansche toèn wankelbaare staat der Republiek het onderste boven gekeerd was. Met welke vergulden Letteren zou 's Mans naam niet verdienen der vergetelheid ontrukt te worden, indien die stellingen zo min tegenspraak waren onderworpen geweest, als zijne levenswijze en

zedelijke gedrag, daar de fchenzucht, hoe verwaaten, nooit de klaauwen heeft durven aan flaan! Hoe uitmuntend zou het Tafreel van ARMINIUS niet geweest zijn, ware zijn verftand niet door eigenliefde verblind geweest, en hadde de zugt tot nieuwigheid hem niet te fterk vervoerd! Dan hoe veele Mannen, verre verheven boven anderen, heeft men hier door niet een verkeerden pas zien begaan, die, zo wel als ARMINIUS, geloofden, de waarheid aan hunne zijde te hebben? Zo gemaklijk de dwaling van deezen kant te befchouwen is, zo moeijelijk valt het, de *Levensverhaalen* van de zodanigen op het Papier te brengen, *in* die gedaante, dat ze den Leezer gevallen, en den vidlust ontgaan; vooral, wanneer de verfchillen, daarin voorkomende, den Godsdienst betreffen. Een woord te veel gezegd, is partijdigheid bij de begunftigers van hem, van wien men fpreekt. Een verfchilpunt in te zagte bewoordingen voorgefteld, is onverfchilligheid in 't ftuk van den Godsdienst, bij hen, die tegen hem zijn. Zie daar, twee gevaarlijke engten, voor een Schrijver, die het beeld der Waarheid voor zig heeft. Het geleide echter van dit gadelooze beeld zal ik met de uiterfte zorgvuldigheid trachten te volgen, en het oordeel daar over aan de onpartijdige Leezers, (die 'er zo zeldzaam als zulke Schrijvers gevonden worden) overlaaten.

Onder alle de gefchillen, den Godsdienst betreffende, was mogelijk geen van de minften, over *de Goddelijke Voorbefchikking*, en het geen daar aan vast is. Zij, die in de fchriften der Godgeleerden ervaren zijn, weeten dat AUGUSTINUS en zijne Navolgers, PROSPER, HILARIUS en FULGENTIUS, hieromtrent van andere gevoelens geweest zijn, dan AMBROSIUS en andere Vaders van de *Griekfche* en *Latijnfche Kerk*. En doordien in de Schoolen niets zo zeer in zwang ging, als de Leere van AUGUSTINUS, hebben de *Franciskaanen* en *Dominicaanen* langen tijd met elkander getwist, wie van hun het best wist, welke het eigenlijke gevoelen van AUGUSTINUS geweest ware, en hoe het gevoeglijkst ware overeentebrengen. Ja, in de zestiende Eeuw, waarin de Waarheid pas begon doortebreeken, is 'er onder de Proteftanten zelfs verfchil van meening hier over geweest; houdende het eenigen met LUTHER, CALVIN en BEZA; anderen met ERASMUS, MELANCTHON, BULLINGERUS, SARCERIUS, LATIMER en veele anderen. Na deezen

zen hebben ook, op de Academie van *Heidelberg*, GREGORIUS SONNIUS, op die van *Cambridge* PETRUS BARO, en in de *Nederlanden*, JOHANNES HOLMANNUS, ANASTASIUS VELUANUS, HUIBERT DUIFHUIS, GELLIUS SNECANUS en anderen, hier over bijzondere gevoelens gehad; 't geen bij sommigen, die hun stuk sterker dreeven, dan wel anderen, eenige moeijelijkheden veroorzaakte. Doch de waereldlijke magt wist, in dien tijd, de verschillenden in toom, en de broederlijke liefde, zo het scheen, te doen stand houden. Na dat veele Leeraars, en voornaamlijk die te *Geneve* of in *Paltz* gestudeerd hadden, zagen dat het gevoelen van de *Goddelijke Predestinatie*, 't welk hier te Lande, zedert de invoering van den *Hervormden Godsdienst*, geleerd en aangenomen was, door eenigen, die anders daaromtrent dachten, heviger begon te worden tegengegaan, zogten zij het te sterker vast te houden. Tegen deeze hunne poogingen, verzettede niemand, zig zo sterk, als JACOBUS ARMINIUS, die, zo als wij zien zullen, zig daar door veele moeijelijkheden op den halze haalde, en, zo door zijne Leere als Schriften, zig magtige Vijanden veroorzaakte.

Hij was geboren te *Oudewater*, en genaamd JACOB HERMANSZ; zig naderhand aan de studiën overgegeeven hebbende, veranderde hij dien naam, in navolging van anderen, in dien van JACOBUS ARMINIUS. Het jaar, waarin hij, ter gemelde plaatse, geboren werd, was dat van 1560, het zelfde waarin de groote MELANCTHON overleed. Zijne Ouders waren wel gemeene, doch, echter, eerlijke Burger Lieden; zijnde zijn Vader een *Messemaker*, en zijne Moeder, genaamd ANGELIKA JACOBS, geboortig van *Dordrecht*. Na het overlijden van haaren Man, had zij werks genoeg, om op eene eerlijke wijze aan de kost te komen. Doch, nimmer ontbreekt het de Deugdzaamen aan helpers, om hun in den nood de behulpzaame hand te bieden. Op dien tijd leefde in *Oudewater*, de door ons reeds gemelde ÆMILIUS, Priester aldaar, een Man bij alle zijne Stadgenooten, om zijne deugd, bemind. Deeze nam den vaderloozen Jongeling, van wien hij veel goeds verwachtte, tot zig, en deed hem in de Schoole te *Utrecht* onderwijzen; welk onderwijs, gepaard met de heilzaame vermaningen van zijnen Voedstervader, reeds eenigen smaak voor de weetenschappen in hem deeden geboren worden. Maar ook deezen

zen tweeden Vader verloor hij eenige jaaren daarna. Eenen derden vond hij in RUDOLPHUS SNELLIUS, welke, ten dien tijde, uit *Hesſen* kwam, om zijn Vaderland, (zijnde hij geboren te *Oudewater*) dat hij, om de wreedheid der *Spanjaarden*, ontweeken was, te bezoeken: op zijn vertrek, nam hij den Jongeling met zig. Naauwlijks had ARMINIUS zig te *Hesſen* neder gezet, of de droevige bode bragt hem de tijding, dat de *Spanjaarden* zijne Vaderlijke Stad geplonderd en in de asſche geleid hadden; welke maare vergezeld was met een verhaal, dat de bezetting omgebragt was, de Predikanten opgehangen, en de Burgers, zonder onderſcheid van geſlacht of jaaren, over den kling gejaagd waren. Op deeze tijding werkte de kracht van het bloed ſterker, dan de begeerte tot de Wetenſchappen. Hij vertrok dan weder uit *Hesſen*, met oogmerk om den ſtaat van zijne Moeder, Zuster en Broeder te weeten, de puinhoopen van *Oudewater* te zien, of te ſterven. De ondervinding bevestigde maar al te veel de waarheid van het verhaal: hij vond de meeſte Burgers, en daar onder ook zijne waardſte panden, deerlijk omgebragt. Hij dus noch hun troost kunnende verſchaffen, noch van hun erlangen, keerde te rug naar *Marpurg*; gaande van *Oudewater* te voet naar *Hesſen*.

Toen vervolgens de vermaarde Hooge Schoole te *Leiden* was opgerecht, keerde hij, op het eerſte bericht daar van, te rug; te *Rotterdam* vond hij nog eenigen zijner Vrienden, als ook te *Amſteldam*, die de *Spaanſche* woede ontweken, zig naar die Steden begeeven hadden.

De eerſte, die hem van dienst kon zijn, was de beroemde PETRUS BERTIUS, en de tweede JAN TAFFIN, in welker gunst hij zig zo diep wist te dringen, dat de eerstgenoemde hem bij zig in huis nam. Kort daarna werd ARMINIUS, te gelijk met den Zoon van BERTIUS, naar de nieuwe *Academie* gezonden: en dat wel op dien tijd, toen de vermaarde LAMBERTUS DANÆUS aldaar het Hoogleeraarampt bekleedde. Met zo veel voordeel genoot hij 's Mans lesſen, dat hij, binnen kort, boven zijne Mede-Leerlingen uitmuntte; maakende zig tevens het onderwijs van alle andere Hoogleeraaren ten nutte. De Hebreeuwſche taal leerde hij van RENNECHER, en van de Filoſophen behaagde RAMUS hem het meest; hij zoog daar zo veel van in, dat, ſchoon die leerwijze hem naderhand

hand veel onheils brouwde, hij een tweede RAMUS werd. 's Mans lesſen paarde hij met de kennis der *Wis-* en *Sterre-kunde*, en oefende zig, ter uitſpanning, in de *Poezij*. Zijne voornaamſte Vrienden waren, JANUS GRUTERUS, ROMBOUT HOGERBEETS en GREGORIUS BENEDICTUS VAN HAARLEM; allen, in laater tijd, Mannen van naam en geleerdheid.

Dus ſleet hij den tijd van zes jaaren, en was daar in zo verre gevorderd, dat men eene zekere hoope had, dat hij een nuttig Lid voor de Kerk, en dus ook voor de Maatſchappij zou worden. Door zijne vrienden en begunſtigers, met dat vooruitzicht, als ook door *Burgemeeſteren en Kerkenraad der Stad Amſteldam*, den *Hoofdleden van het Kramers Gilde* aangepreezen zijnde, namen zij dien den Jongeling onder hunne hoede, en beloofden uit de inkomſten van hun Gild, tot de voltrekking zijner verdere Studien, de kosten te zullen betaalen. ARMINIUS daarentegen verbond zig, bij handtekening, geheel aan den dienst van de Stad, met belofte, zonder haare toeſtemming, zig aan geene andere Kerk te zullen verbinden. Grootlijks door deeze onderſteuning geſchraagd, verhaastte hij den loop zijner Studiën; en ter zijner verdere volmaakinge, vonden *Burgemeeſteren* raadzaam hem ook naar uitheemſche Academien te zenden. In gevolge daar van, begaf hij zig, Ao. 1582, naar *Geneve*, een Leerſchool, ten dien tijde, wegens de zuiverheid der Leere, zeer vermaard. Dien ARMINIUS daar meest trachtte te behaagen, was de vermaarde TH. BEZA; allervlijtigst hoorde hij 's Mans wijze Leszen over het IX. Kapittel van *Paulus Brief aan de Romeinen*. Ook hoorde hij de lesſen van ANTONIUS FAGUS, CAROLUS PEROTTUS en anderen. Aldaar werd, tusſchen hem en UITENBOGAART, die onverbreeklijke vriendſchapsband gelegd, die zij naderhand, in de hevigſte beroerten hier te Lande, nog ſteviger toetrokken; gelijk ook nog andere daar zijnde Nederlanders, als NICOLAAS KROMHOUT, ABRAHAM BUSIUS, PIETER VAN BREDERODE, JANUS CRUSIUS, ADRIANUS JUNIUS, Mannen, die hem, van wegen zijnen min- en leer-zaamen omgang, eene oprechte en ſtandvastige Vriendſchap beweezen hebben, aan zig wist te verbinden. De Redeneerkunde, naar de Leerwijze van RAMUS, die hij, zo wij even gezegd hebben, bijna even zo goed verſtond als RAMUS zelf, dus ook een even harde tegenſtrever van die van ARISTO-

TOTELES was, op aandrang van UITENBOGAART, voor eenige Jongelingen, op zijn Kamer uitleggende, veroorzaakte hem zulks de ongunst van eenige bestuurders der *Geneefsche Hooge Schoole*, en bijzonder van eenen der Hoogleeraaren, zijnde een Spanjaard, en groot Voorstander van ARISTOTELES; die dan ook bewerkte, dat door de Overheid, het houden van afzonderlijke Collegien verboden werd; welk verbod hem zo hatelijk voorkwam, dat hij ondernam *Geneve*, voor eenigen tijd, te verlaaten, en met 'er woon naar *Bazel* te gaan, daar hij wel ontvangen werd, en ruime gelegenheid had om zig te oefenen, door dien het hier de gewoonte was, dat, geduurende de Vacantien, in den Wijnoogst, de bedreevenste Jongelingen lessen in de Theologie gaven, zo om anderen, als om zig zelven te leeren; de zijne hield hij over eenige Hoofdstukken uit den Brief aan de *Romeinen*. Zelfs vindt men gemeld, dat hij zijne lessen zo wel wist voorte stellen, dat de Hoogleeraars J. GRIJNEUS hem met vermaak hoorde, en ook dat deeze zo veel vertrouwen op zijne bekwaamheid stelde, dat hij meer dan eens zou gezegd hebben: *Laat mijn Hollander voor mij antwoorden.* Hier door geraakte hij aldaar in zo eene groote achting, dat, toen hij naar *Geneve* wilde te rug keeren, de Theologische Faculteit, uit eigen beweging, en op gemeene kosten, hem den Titel van *Doctor* aanbood; dien hij, echter, weigerde.

Bij zijne terugkomst te *Geneve*, de gemoederen zeer bedaard vindende, droeg hij zorge om ze niet weder in onrust te brengen, en trok dus de achting van allen tot zig. Hoe bemind hij bij BEZA was, bleek uit den lof, dien hij hem gaf, op de vrage, gedaan door M. LIJDIUS, uit naam des *Amsteldamschen Kerkenraads*; welke lof, drie Maanden daarna, bevestigd werd door de Academie van *Bazel*: alle welke loffelijke getuigschriften genoeg voor handen zijn.

In dien goeden reuk bleef hij nog drie jaaren te *Geneve*, zonder af te laaten van eene onophoudelijke oefening in de Godgeleerdheid en Taalen. Toen gewekt door het gerucht der Geleerdheid van JACOBUS ZARABELLA, die ten dien tijde de Filosophie te *Padua* voorlas, maakte hij zig, in 't jaar 1586, gereed, om naar *Italie* te trekken; welke reize hem veel onrust en laster veroorzaakt heeft. Zijn Reisgenoot was de gemelde A. JUNIUS, dien men

men zegt, hem daartoe te hebben aangespoord. Te *Padua* hoorden zij met groot vermaak den gezegden ZARABELLA; en bij die gelegenheid onderwees ARMINIUS eenige *Nederlanders* in de *Redenkunst*; bezigtigende voorts, met zijnen Reisgenoot, de voornaamste Steden van *Italie*, en onder de merkwaardigheden, den Stoel van den Paus, zonder zig, volgens de verhaalen, van de zijde zijns reisgenoots te scheiden, of buiten dien iemant toe te spreeken.

Deeze reize, echter, verwekte hem, zo als wij zeiden, eenige ongunst bij voornaame lieden, en veele moeijelijkheden bij anderen, die niet gereed zijn, een misstap met den mantel der liefde te bedekken; en het was niet geheel zonder grond, dat hij, van de *Amsteldamsche Regeering*, zonder wier voorkennisse hij die reize niet had behooren aanteneemen, hier over berispt werd. Zij, die het gematigdst dachten, zagen ligt, hoe de drift een weetgierigen jongeling vervoeren kon; en bij de zulken vond hij daarvoor spoedig verschooning. Maar zij, die altoos liefst het ergst gelooven, verbreidden dat hij te *Rome* 's Pausen voeten gekust, en met de *Jesuiten* en den *Kardinaal* BELLARMINUS zeer gemeenzaam had omgegaan; zonder evenwel eenigen grond voor hunne vertellingen bij te brengen. Bij zijne terugkomst te *Amsteldam*, in het jaar 1587, wist hij zig van dien blaam, bij de meesten en weldenkensten, spoedig te zuiveren, waar toe het getuigenis van den vermaarden JUNIUS niet weinig zal geholpen hebben, die, zo als bekend is, alle die geruchten om verre wierp. Dit, gepaard met de treffelijkste getuigschriften van BEZA en andere Godgeleerden, deed hem bij den *Amsteldamschen Kerkenraad*, op zijn verzoek, spoedig verschooning voor de gedaane reize erlangen.

In het geheim oeffende hij zig nu eenigen tijd in het Prediken, biedende zig zelven, in het volgende jaar, aan de Klassis ter *Examinatie* of onderzoek aan, die hem, zo uit hoofde van zijne bekwaamheid, als om zijne Academische voorschriften, waardig keurde den Predikstoel te beklimmen. Na gunstige toestemming van de Overigheid, zag men hem alhier ter Stede de Avondbeurten openlijk waarneemen, op den tijd, dat hij den ouderdom van 28 jaaren bereikt had. Hij voldeed ieder, volgens het algemeen getuigenis, verre boven de maate van zijne jaaren. Zie hier wat

BER-

BERTIUS, in zijne *Lijkreden*, van hem getuigt, zonder dat zijne tegenstanders zulks weersprooken hebben; — „ daar was in hem, „ (zegt hij,) eene ongelooflijke deftigheid, gematigd door een „ sonderlinge bevalligheid; zijne stemme was wel klein, maar „ lieffelijk, helder en doordringende, ende om in het hart uitte- „ vloeijen, bekwaam tot verwondering toe. Moeste hij iet cier- „ lijk voorstellen, hij deede het alsoo, dat hij niet en ging bui- „ ten de waarheid: moeste hij iet leeren, hij deede het claer en „ verstandelic: moeste hij eenige wijdloopige lange reden over „ eenige saeken vervolgen, hij dede het met een uitneemende „ ordre ende bijzondere bescheidenheid enz." — Versierd met deeze en andere gaaven, werd hij, met algemeene stemmen van den Kerkenraad, en goedkeuringe van Burgemeesteren, onder het getal der *Amsteldamsche* Predikanten aangenomen.

De eerste moeijelijkheden, die 'er ontstonden, worden door zijne voorstanders gesteld op rekening van PETRUS PLANCIUS, zijnen amptgenoot, die meende iets ontdekt te hebben, uit een of meer Leerredenen, van ARMINIUS, over het VIIde Hoofdstuk van *Paulus Brief aan de Romeinen*, het geen strijdende was tegen de gewoone Leer der Kerk. Zij voegen daar bij, dat de grootheid van zijne geleerdheid en gaven niet kon missen, den nijd tegen hem gaande te maaken; dat zijn doordringend verstand, niet gewoon aan slaafsche navolging, zonder eenig onderzoek, niet kon behagen aan zulken, die gewoon waren in den naam van hunne Leermeesters te zweeren; welk gezegde wij voor hunne rekening laaten. ARMIJN zelf bekende, dat hij in het uitleggen was afgeweken van de leeringe van CALVIJN en BEZA; doch hield staande, niets geleerd te hebben tegen de *Belijdenis* en *Catechismus* strijdende. Deeze eerste onrust werd, door het tusschenkomend gezag van Burgemeesteren, spoedig gestild, doch op nieuw herbooren, door zijne verklaaring over het *IXde Hoofdstuk* van den zelfden Brief.

De schriften van den beroemden DIRK VOLKERTSZ KOORNHERT, die strijdende waren tegen de reeds vastgestelde leer der Gereformeerde Kerk, waren, in dien tijd, van dat belang, dat aanzienlijke mannen van oordeel waren, dat zij eene wederlegging vorderden. Waar bij kwam een zeker Boekske, ten tijtel voerende: *Antwoord op eenige argumenten* BEZÆ *ende* CALVINI, *uit het Tractaat*

taat van de Prædestinatie, over het negende kapittel tot den Romeinen, zaamgesteld door de *Delfsche* Predikanten, die met KOORNHERT in verschil waren. Dit Boekske was door M. LIJDIUS, toen Hoogleeraar te *Franeker*, alvorens aan ARMINIUS gezonden, met verzoek om de verdediging van BEZA, tegen die van *Delft*, op zig te neemen; desgelijks was hij ook door den *Amsteldamschen Kerkenraad* verzogt, de schriften van KOORNHERT te wederleggen. Dit alles had ARMINIUS op zig genomen; doch het hoofd des geschils (zegt zijn levensbeschrijver) net overwogen hebbende, begon hij in twijfel te trekken, wat hij te doen of te laaten hadde; 't besluit was, van die netilige taak afte zien. Een zijner hevigste voorstanders zegt: — „ maar hij vond deeze taak „ te moeilijk, en geraakte onder dit werk zelf meer in twijfel „ omtrent het leerstuk der Goddelijke voorbeschikkingen." —— Indien deeze de waarheid in zijne woorden bewaard of getroffen hebbe, is het niet te verwonderen, dat zijne amptgenooten naauwe acht op zijne verklaaringen over de gemelde Hoofdstukken van *Romeinen VII en IX* gegeeven hebben, en dat 'er eenige moeilijkheden over ontstaan zijn, zonder dat die aan den nijd wegens zijne gaven behoeven te worden toegeschreven.

In 't jaar 1590 begaf ARMINIUS zig in den echt, met ELIZABET REAAL, eene schrandere en deugdminnende Jonkvrouw, dochter van LOURENS REAAL, wiens Vader JACOB REAAL de waardigheid van Schepen en Raad der Stad *Amsteldam* bekleed heeft. Na de voltrekking van dien Echt, begaf hij zig weder als vooren, met allen ijver, tot het waarneemen van zijnen dienst. ARMINIUS, schoon zig hoedende om openlijk der *Leere der Predestinatie* tegen te spreeken, kon zig zo schuil niet houden, of in het verklaaren van deeze of geene plaats, was het verschil zijner gedachten daaromtrent, met het karakteriseerend deel van de Leer der Gereformeerden, klaarlijk te ontdekken.

Hierom en om het voorgemelde wegens *Romeinen VII*, beschuldigden hem eenigen, als of hij overhelde tot het gevoelen van PELAGIUS, als hebbende den onwedergeborenen Mensch te veel goeds toegeschreeven; andere zeiden hij was een *Ketter*, en dat F. SOHNIUS het VIIde Kapittel op dezelfde wijze had uitgelegd, onder den naam van PROSPER DIJSIDACUS. Niet weinig was het getal van hun, die verspreidden, dat hij veele dingen op den Predik-

stoel gebragt had, die strijdig waren tegen de *Nederlandsche Geloofsbelijdenisse* en den *Heidelbergschen Katechismus*; dat hij zeer los te werk ging met het aanhaalen van eenige oude en nieuwe Leeraaren, om zijn gevoelen staande te houden. Kort om, in den Kerkenraad werd besloten, hem te ontbieden, van dwaalingen te overtuigen, of tot zuiverder verklaaring van zijne gevoelens te brengen. ARMINIUS weigerde niet te verschijnen, doch scheen meer te betrouwen op de Magistraat, dan op den Kerkenraad; ten minsten hij bood aan, zijne verantwoording te doen, in tegenwoordigheid van de eerstgenoemde: of zo de Kerkenraad dit niet raadzaam vond, als zweemende naar nieuwigheid, als dan te handelen in 't bijzijn der Ouderlingen. Dit werd toegestaan; en na het doen van het gebed, begon de onderhandeling tusschen hem en P. PLANCIUS. ARMINIUS klaagde dat zijn amptgenoot hem veele dingen opdrong, die hij nooit op den stoel gezegd had, of in een anderen zin opvattede; wat het gevoelen van PELAGIUS betrof, deszelfs dwalingen zeide hij te verwerpen, en dat hij dit, in zijne verklaaringen, openlijk betoond had. Wat aanging de Leeraars der *Grieksche* en *Latijnsche Kerken*, dat die van zijn gevoelen waren, zo als hij uit eenige getuigenissen bewijzen kon; dat hem onbekend was, eenige gevoelens van de nieuwere Leeraars te hebben bijgebragt, buiten BUCERUS, schoon hij zijn manier van spreeken niet gevolgd was; dat ERASMUS, een man van naam, naar het zelfde gevoelen was hellende. Hier over ontstond een nieuwe twist over de achtbaarheid der oude Leeraaren, die ARMINIUS trachtte te verdedigen. Wat de *Belijdenis* en den *Catechismus* betrof: hij deed alle moeite om aan de vergadering te betoogen, dat hij tegen dezelve, als *formulieren* van onderlinge eenigheid, niets geleerd had, en zijne leer daar zeer wel wist mede overeentebrengen. Hij voegde, echter, daar bij, dat hij meende geenzins gehouden te zijn, aan alle de bijzondere uitleggingen der Hervormden, en dat het hem vrij stond, de plaatsen der H. Schrift uitteleggen, naar het ingeeven van zijn geweeten, en dat hij wel zoude zorgen, nooit iets vast te stellen, waar door de gronden van 't Christendom verwrikt zouden worden. Hij bleef weigeren, zijn gevoelen aangaande de *Prædestinatie* te verklaaren; zeggende, dat dit in deezen twist niet te passe kwam, alzo hij daar van in 't gezegde VII. Capittel niet gemeld had. Gevraagd

vraagd zijnde, *wat hij gevoelde van de volmaking des Menschen in dit leeven?* was zijn antwoord, *dat hem zo eene vraag overtollig voorkwam, wijl hij zijn gevoelen daaromtrent, in zijne uitleggingen over het zesde en zevende Capittel van den Brief des Apostels, meer dan honderd maalen ontdekt had.*

Verre was 't 'er af, dat de ontstaane geschillen hier mede beslist waren. In het volgende Jaar werden dezelve zo hévig, dat Professor LIJDIUS, om den vrede te bewaren, van *Franeker* naar *'s Hage* trok, om aldaar met UITENBOGAARD te beraamen, hoe best dit ontvlammende vuur te dooven. UITENBOGAARD aan 's Mans verzoek gehoor geevende, begaf zig naar *Amsteldam*, en meldde zig daar aan, bij den Franschen Predikant JAN TAFFIN. Deezen bragt hij zo verre, dat hij aannam de oneenigheden te doen smooren; zijnde hij bekend voor eenen Man, die den Vrede lief had. Zo door den *Kerkenraad*, als door ARMINIUS werd het aanbod van TAFFIN en UITENBOGAARD, om zig tot scheidsmannen te stellen, met dankbaarheid aangenomen. Om een goed gebruik daar van te maken, werd eene bijeenkomst belegd ten huize van TAFFIN, alwaar de Kerkenraad eenigen van de hunnen zond. Doch zo wel de beschuldigende, als de beschuldigde partij, vertrok onverrichter zaake van daar. TAFFIN en UITENBOGAARD deeden eene buitengewoone Kerkvergadering beleggen, en gaven aan dezelve over, een formulier van vernieuwing van vrede, door hen opgesteld, waarin onpartijdigen meenden, dat partijen genoegen zouden neemen. ARMINIUS nam aan, de wetten van Vrede, hier voorgeschreeven, te zullen volbrengen; doch het grootste deel des *Kerkenraads* betuigde, die niet te kunnen aanneemen: dus was dan het gevolg, dat de makers van dat Ontwerp 'er weinig danks mede behaalden. Om, echter, den smaad, die hier uit ontstaan mogt, te keer te gaan, deeden zij den *Kerkenraad* andermaal vergaderen, aan wien zij hunne onschuld teu klaarsten te kennen gaven, met verzoek hunnen goede wil en meening ten besten te willen duiden, onder verzekering dat zij van verderen arbeid hier omtrent zouden afzien, en het der Voorzienigheid bevoolen laaten. Op het Artikel UITENBOGAARD zal moeten gezegd worden, hoe deeze zijne handelingen oorzaak waren, dat de *Kerkenraad* aan *Burgemeesteren* te kennen gaf, niet te kunnen besluiten, hem te beroepen, op voorstel van Burgemee-

fleren, als ook van het verflag, dat door hem en TAFFIN, op ordre van Burgemeefteren, aan hun gedaan was. Na de gewoone jaarlijkfche verandering der Wethouderfchap, ontboden de nieuw aangekomene Burgemeefteren, zijnde toen de Heeren REINIER KANT, WILLEM BARDES, CORNELIS FLORIS VAN TEILINGEN en NIC. F. OETGENS VAN WAVEREN, alle de Predikanten voor zig, in bijzijn van de Heeren P. BOOM, K. P. HOOFT en BARTHOUT KROMBOUT. De Burgemeefter KANT hield den *Predikanten* voor, hoe zij Heeren Burgemeefteren in ervaaring gekomen waren, dat zij *Predikanten* 't niet eens met elkander waren, en dat deeze gefchillen moeften werden weggenomen; dat de begeerte van Burgemeefteren was, dat ieder van hun zig daar toe bevlijtigde, om grooter kwaad voor te komen: dat, hadden zij eenig verfchil onder elkander, zij dat onder elkander mogten afdoen, en niets daar van op den Predikftoel brengen; deeden zij het niet, de Heeren zaten daar, om andere middelen in 't werk te ftellen. De *Predikanten*, een weinig tijds buiten geftaan hebbende, om hun antwoord te beraamen, antwoordden, door hunnen Amptgenoot J. AMBROSIUS, dat zij de Heeren zeer bedankten voor hunne zorge ten nutte der Kerk; dat zij geneegen waren, den vrede, dien ze dertien jaaren onderhouden hadden, verder te bewaren, en nog aan niemand gelegenheid gegeeven hadden anders van hun te denken; en was 'er iemant, die fchuld had aan den Vredebreuk, hij mogte 'er zig van ontdoen. ARMINIUS daarop verlof verzogt hebbende te fpreeken, betuigde, dat hij, door het *zevende Kapittel aan die van Rome* een weinig anders uitteleggen, dan veelen der Hervormden gedaan hadden, niets ter Waereld geleerd had, of wilde leeren, het geene ftrijdig was met de *Belijdenis* of den *Catechismus*, en dat hij niet getwijfeld had, of hij mogt, volgens de vrijheid, allen Christen Leeraaren toegeftaan, de plaatfen der *H. Schrift*, naar ingeeving van zijn geweeten, uitleggen. En verder, wijl 'er eenigen waren, die waanden, dat zijne uitleggingen ftreeden met de *Formulieren van Eenigheid*, men hem daar dan ligtelijk kon overtuigen, en hij bereid was 'er over te handelen met zijne mededienaaren; biddende, echter, dat het mogte gefchieden ten overftaan van Burgemeefteren, of hunne afgezondenen. CUCHELINUS toen het woord opvattende, verzocht, dat deeze zaak, Kerkelijk zijnde, onder Kerkelijken, naar hunne ge-

gewoonte, mogt behandeld worden. Waarop *Burgemeesteren* de *Predikanten* andermaal deeden buiten staan; en weder binnen geroepen zijnde, verklaarde de Burgemeester KANT, dat het besluit der Heeren was, dat zij best geraden vonden, dat de *Kerkenraad* de gansche zaak liet berusten, en alle de verschillen, die 'er geweest waren, aan de vergetelheid beveelen; dat het de Heeren zeer onvoegzaam dacht, daar over eene nieuwe Vergadering te beleggen; en dat hunne wil was, dat men zig zou hoeden voor nieuwe Leerstukken op den Predikstoel te brengen, maar die met en onder elkander in het bijzonder te verhandelen; vermaanende hen verder allen tot eendragt.

ARMINIUS ging voort met zijne *Leerredenen* over den *Brief aan de Romeinen*, onder een grooten toeloop van hoorders, die met verschillende oogmerken bezield waren: zijne Vrienden, om geleerd en gesticht te worden; zij, die hem min genegen, en tegen hem vooringenomen waren, luisterden met scherpe ooren, om eenige dwaalingen bij hem te ontdekken; aan de zulken miste het ook niet, of zij vonden, zo zij meenden, altoos iets, hoe voorzichtig de Leeraar zig ook mogte in acht neemen. In het volgende jaar 1593 bleek dit ten klaarsten. Bij gelegenheid van de verklaaring van *Rom.* IX. had ARMINIUS, (zo hij zeide) om alle ergernis te mijden, alleenlijk staande gehouden, dat de Apostel, ter dier plaatse, de stoffe en het oogmerk, het geen hij zig in de voorgaande Kappittelen had voorgesteld, vervolgende, zijne Leere van *de rechtvaardiging des menschen uit het geloof, verdedigde tegen de meeste tegenwerpingen der Jooden.* Veelen waren van gevoelen, dat hij het Christendom met die Prediking dapper verdedigd had; doch veele anderen oordeelden daar op verre na zo gunstig niet over, De *Kerkenraad* vond goed, afzonderlijk, buiten hem, te vergaderen, en handelde met hem, den 25 Maart; in welke Vergadering het alles behalven broederlijk toeging; zo dat HALLIUS het geraaden vond, de Vergadering voor dien dag te doen scheiden; en 't liep aan, tot bijna het einde des gemelden jaars, voor dat hij met zijne broederen verzoende.

De Wethouderschap, in het volgende jaar, hunne gedachten hebbende laaten gaan, op eenige verbetering der Latijnsche Schoole, koos ARMINIUS, om eenige Wetten daar voor in order

te brengen; het geen hij ook verrichtte; hij heeft ze opgesteld, zo als zij nog in wezen zijn.

Onder andere bezigheden, hield hij zig onledig met het onderzoek van het gevoelen der Schoolen van *Genevé*, wegens het leerstuk *der Godlijke Voorbeschikking*, om zig eenmaal van alle de twijffelingen te ontdoen, waarin hij zig tot nog toe bevond, en die alsdan den Geleerden voortestellen. CUCHLINUS, voorheen zijn Amptgenoot, doch nu, zedert eenigen tijd, Hoogleeraar te *Leiden*, stond zig in den Echt te begeeven met zijne Vaderlijke Moei. ARMINIUS ter feest genodigt zijnde, hield, bij die gelegenheid, veele gesprekken met FRANÇISCUS JUNIUS, over *den Val van Adam en de gevolgen van dien*; welke gesprekken naderhand, door geleerde Brieven, vervolgd werden; dan, bij niemand meende hij hieromtrent beter te slagen, dan bij UITENBOGAARD, aan wiens oordeel hij veel vertrouwde.

Voorzitter op de *Zuidhollandsche Sijnode* zijnde, werd hem daar opgelegd, alle *de Dwalingen der Herdooperen* te onderzoeken, en die in een bijzonder Boek te wederleggen. In 't eerste scheen hij daar toe gewillig; maar naderhand, door veele zaken afgeschrikt zijnde, bragt dit weder nieuwe verdenkingen tegen hem op.

Dus waren 'er vijftien jaaren verloopen, waarin ARMINIUS den dienst als Predikant te *Amsteldam*, niet zonder groote moeilijkheden had waargenomen. Na verloop van dien tijd, werd hij, na eenige, voorafgegaane onderhandelingen, ter plaatsvulling van den beroemden F. JUNIUS, die in 't voorgaande jaar 1602, aan de Pest overleden was, tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Leiden* beroepen; welke beroeping niet dan na veel tegenstands voltrokken werd, vooral door de weigering van de Stads Regeering, die hem niet begeerde te ontslaan; doch die, echter, door eene bezending, hier toe werdt overgehaald. In de schriften van TRIGLAND en anderen, die niet gunstig voor hem zijn, vindt men een verhaal van alle de moeiten, die ARMINIUS zou te werk gesteld hebben, om zijne Amptgenooten tot zijn ontslag te beweegen: zo als men bij anderen, als UITENBOGAARD, die allersterkst voor hem waren, haatelijke afschilderingen van het gedrag des *Kerkenraads*, om het te weeren, geboekt vindt. Wij vermeenen den Leezer geen dienst te zullen doen, met herhaalingen van zaaken, die


JACOBUS ARMINIUS.

die altijd in verfchil blijven, en voor waar of onwaar zullen gehouden worden, zo lang 'er verfchil tusfchen de *Gereformeerden* en *Remonftranten* overblijft: want dit is en blijft zeker, dat 'er geen meer geloofwaardigheid in de fchriften van UITENBOGAARD, en in die van TRIGLAND is, dan de Leezer daar aan wil toefchrijven, als hebbende zij beiden hun gebrek, van door drift hier en daar toe vervoerd te zijn geweest. Wij zeggen dan alleenlijk, dat zijn ontflag en beroeping werd toegeftaan, op voorwaarde, dat hij met GOMARUS alvoorens in onderhandeling zou treeden; 't geen eenige al te driftige voorftanders van ARMINIUS willen, dat zij zelven zouden geëischt hebben; doch, echter, volgens bijgaande omftandigheden, ongeloofbaar voorkomt. Doch hij zij wie hij zij, die deeze onderhandelingen bewerkt heeft, geen van beiden dient daar in van een kwaad oogmerk verdacht gehouden te worden; ten minften ze werden door de Curatooren der Hooge Schoole goedgekeurd, en in tegenwoordigheid van de Raadsheeren en Curatooren KROMHOUT en HOGERBEETS, en twee of drie Kerkelijke Perfoonen, aangevangen en geëindigd, met dien uitflag, dat GOMARUS en ARMINIUS elkander de hand van Broederfchap gaven; bekleedende GOMARUS zelf, ARMINIUS daarna, op den 10den Julij 1603, met den titel en waardigheid van Doctor in de H. Godgeleerdheid; zijnde ARMINIUS de eerfte, die met deeze waardigheid in de *Leidfche Academie*, van den Rector *Magnificus* en de overige Profesfooren, volgens het verhaal van BRANDT, vereerd is.

Dit verricht zijnde, nam hij affcheid van de *Amfteldamfche Gemeente*, en vertrok naar *Leiden*, ter aanvaarding van deeze nieuwe waardigheid; voorzien zijnde met getuigfchriften, zo wel van den *Kerkenraad* als *Klasfis*, zo loflijk als iemand zou kunnen wenfchen. Het zal den Leezer niet verveelen, dat wij dezelven hier woordlijk invoegen, gelijk ze door ons gevonden worden, in de reedsgemelde *Lijkreden* van BERTIUS op ARMINIUS. Het eerfte Getuigfchrift was van deezen inhoud:

„ *'t Getuigenisfe der Kerke van Amfteldam, vertaald uit het Latijn.*

„ Indien de redelijkheid felve onder 't gemeine gefelfchap der

Menschen, dit van ouds her als voor een bestendige wet heeft willen gehouden hebben, dat die geene, die loffelijke recommandatie, ende eerlijke waerheidsgetuigenisse weerdig geoordeeld werden, die erghen bij 't ghemeijne beste seer wel hebben gedaan: soo zijn veel meer sulcke eerwaerdig de gheene, die in den woorden Gods arbeidende, den dienst des H. Euangelij en de ghemeijnte onses Heere Jesu Christi, veele jaaren lang met sonderlinge vrucht hebben betreeden, Daerom nadien D. D. *Jacobus Arminius*, onse Eerwaerdige Broeder in den Heere sulx nu van ons begeert heeft; so hebben wij geacht, dat wij hem niet mochte weigeren, dus:

„ So willen wij dan door dit schrift bij allen ende eenen eijgelijken betuigt hebben, dat wij als nu door langduurighen ommegang de hoogste oprechtigheid des onstraffelijken levens der gezonde leere, ende van gelijcke der manieren en zeden van den voornoemden seer treffelijcken persoone ende onsen alderweersten mededienaar in Christo, sulx hebbende doorzien ende versocht, dat ons geen dinck wenschelijker en is, ende dat wij altijt zijnen raet, hulpe, hulpe, gemeijnsame ommegangh ende geselschap mochten genieten, daar toe oook de vriendschap, die zo langen tijd onder gepleegt is, onderhouden. Maer nademaal de ghenadige ende groote Godt wat anders over hem en ons schijnt besloten te hebben, zo is 't, dat wij denselven Heeren onsen Godt seer grootelicks hebben te danken, over zijn allerhoogsten tot deeser tijd toe tegen ons en deese geheele ghemeente bewesene goedertierenheid, waar door het geschied is, dat wij uit de neerstigheid en arbeid des voornoemden onses alderliefsten mede arbeidere in den wijngaard Christi alhier onder ons vermoeit ende wackerlijk te samentlijck met ons aangewendt, geen kleine vruchten hebben mogen sien ende vreugdelijk genieten.

„ Ende wij bekennen voorts alle te samen met seer gewilligen herte, dat wij in den selven onsen allerliefsten broeder in den Heere, van wegen zijne te samen gevoegden crachten in den Heere, van wegen zijnen vlijt ende wackerheit neffens ons in 't betrachten van eenderlij ende ghelijke deelen zijner bediening beweesen, van wegen den seer bereiden aart, ons ten allenthalven medegedeelt, in der waerheit seer gehouden en hem allen danck schuldig zijn. Derhalven, om cortlijk met een woord alles te

zeg-

zeggen (nademaal zijne godzaligheit en hoogste vroomigheid, midsgaders ook de fonderlinge, 'sulx met seer goed recht, als het geene haer eigen toekomt, soo te seggen vereijsschen) soo ist, dat wij deezen voortreffelijken persoone en seer waerdigen Broeder in Christo, allen godsaligen vroomen geleerden luijden, alfo recommandeeren, dat wij hem met meerder gunste, en met meerder toegeneegenheid, des herten niet recommandeeren konnen. Datum in onsen Kerkenraets vergaderinge tot Amsteldam den achtsten Septembris Anno 1603."

In de name van alle
Des Goddelijcken woords Bedienaaren

JOHANNES URSINUS *des Kerkenraets Præses.*
JOHANNES HALLIUS *Predikant tot Amsterdam.*
JOANNES HALSBERGIUS *Herder der selver Kerck.*

De Inhoud van het Klassicaale Getuigschrift was deeze.

„ Allen ende eenen ijeghelijcken, die dese onse tegenwoordige ghetuigenisse sullen lesen of horen, heijl ende vrede door den eenighen middelaar Christum.

„ Nademael de seer treffelijcke ende gheleerde Doctor Jacobus Arminius, van de Edele en door haer gheleerdheid vermaerde Heeren Curateurs der hoge Schoole, die daer is tot Leijden, van den H. Kerckendienst (die hij nu vele jaren in de Ghemeijnte tot Amsterdam met allerhoogsten lof bediend heeft) tot de publieke professie der H. Theologie te beroepen, en openbaerlijk in deselven gheinstalleert ende ingeseegent is: So hebben wij hem van ons vertreckende, door dit ons (hoe wel gheringe) Schrift, den gedachte Curators, mitsgaders ook alle vroome wille recommandeeren, en met onse getuigenissen (gelijk het gebruicklijk is) vereeren.

„ Soo ist dan, dat wij dienstknechten Jesu Christi gesaementlijk, met den Ouderlingen des Amsterdamschen Clasfis ghetuige, dat de gedachte D. Doctor Arminius nu 15 jaren langh eenen lid-

maakt onses Clasfis geweest is, welken tijd geduurende hij de gefonde leere suijverlijk met groote vrucht geleerd heeft, de Sacramenten volgens d'instellinge des Heeren bediend, ende ware Christelijke Religie met groote ijver verbreit, en met zijne vlijtige tegenwoordigheid, de Clasficaale vergadering doorgaansch verciert; en ook door sene voorsichtige raed, swaare saken van groot gewichte met anderen verrichtet, ende alle laste hem opgeleid strekkende tot opbouwinge der gemeinte altijt bereidelijck heeft gedragen, ende zijne H. beroepinge met eerlijkheid ende vromigheid des levens tot op deesen dach toe verciert. Cortelich hij heeft hem selven so in syn H. Ampte als in den ommegangh zijns leevens tegen al sulx gedraagen, als 't eenen waren dienstknecht Jesu Christi betaamt: Invoegen, dat wij hem voor syne vrientlijke toegenegenheid tegen ons, en voor de beleeftheid, waarmede hij een iegelijk van ons heeft bejegent, de allerhoogste eeuwigen dank seggen. Wij versoeken dan aan alle ende een tijgelijk en van wat staat dat sy syn, dat sy den voornoemde D. D. Jacob Arminium, voor sodanig als wij gezeit hebben willen houden, erkennen, aenneemen, de hand bieden. Dat se hem ook wille sulke eere als hij waerdig is (ter oorsaeke van de uitneemenheid en sonderlinge gaven zijns verstands, die in hem schijnen ende lichten) bewijsen, en naar haer vermogen haer H. eerbiet bevorderen, tot heerlijkheid, van de name Godes, mitsgaders tot opbouwinge der Schole en der Kerke. Tot welcke einde wij zijne medearbeiders ende mededienstknechten hem de menigerlij genade des H. Geestes van harten gesamendlijck toewenschen. Tot Amsterdam, uit onse Clasficaale te saamenkomste, op den 1ste September 1603."

JOANNES HALSBERGIUS, *Clasfis Præses.*
JOANNES HALLIUS, *Predikant te Amsterdam des Clasfis Scrib, uit desselvge name.*

Zij die niet geheel onkundig zijn van de daarna ontstaane twisten, weeten, hoe veele aanmerkingen, naderhand, op deeze beide getuigschriften gemaakt zijn. Van het geen de *Amsteldamsche Predikant* RUIJL, in zijne geschriften tegen BRANDT, hier op ingebragt heeft, zullen wij, als ons al te scherp voorkomende, geen

geen gewag maaken, om reden. dat het bij een onpartijdig onderzoek van zaaken blijkt, dat veele van 's Mans redenen geen steek kunnen houden; en ook om dat 'er aan de echtheid van deeze beide geschriften geen de minste twijffel is. Want, dezelve voor echt houdende, en daar mede vergelijkende, het geene TRIGLAND en RUIL 'er in 't vervolg van hebben opgegeeven, moet men de bovengemelde Getuigschriften voor valsch en bedriegelijk houden; 't geen noch van den *Kerkenraad*, noch van de *Klassis* te wachten is: of men moet het verhaal van TRIGLAND, dat hij als een Extract uit het Kerklijk Protocol opgeeft, als dusdanig beschouwen, waar toe men, zonder misleiding van berichten plaats te geeven, ook niet wel besluiten kan of mag. Wij zullen ons met het gansche verhaal van TRIGLAND niet bemoeijen, om reden dat wij buiten staat zijn te beslissen, of hij het Protocol, of liever het Extract daar uit, getrouwlijk geboekt, dan of hij het, door aanvullingen en uitlatingen, verminkt hebbe, waarvan zijne tegenstrevers hem beschuldigd hebben; doch dit volgende zijn wij der waarheid verschuldigd, hier bij te voegen. Het was (zo als wij gezien hebben) in 't jaar 1603, dat ARMINIUS als *Hoogleeraar* beroepen werd, en van *Amsteldam* naar *Leiden* vertrok; in dat jaar nu, noch in geen der voorigen, wordt dat Protocol, op wiens Extract TRIGLAND zig beroept, gevonden. Dit moest noodzaaklijk bij BRANDT, die ARMINIUS en zijnen Navolgeren ten sterksten toegedaan was, geen gering nadenken baaren, zonder dat het hem gelukte te weeten, waar aan het haperde. Hem werd wel bericht, het geen ten opzigte van de beroeping was voorgevallen, maar niets van dat alles, waar mede TRIGLANDS verhaal, ten nadeele van ARMINIUS, was opgevuld. BRANDT was te kundig om aan losse geruchten geloof te geeven, veel min die te boek te stellen, in eene zaak van dat gewigt, waarbij de eer van den Overledenen ARMINIUS zo veel gevaar liep. Hij dan ontdekte, door naspooringen, zo veel, dat dit verhaal wel in het Protocol gevonden werd, maar niet op den tijd, of de plaats daar het behoorde; dat het was een opstel, gemaakt veertien jaaren daarna, en dus agt jaaren na den dood van ARMINIUS, door PETRUS PLANCIUS, ten verzoeke van ADRIAAN SMOUT: in een tijd, dat de Remonstranten binnen *Amsteldam* allersterkst in den haat waren; en dat verhaal was getekend No. 5, op den 12den Januarij

rij 1617, in het *Kerklijk Protocol* ingelascht. Het kon dus niet ten nadeele van ARMINIUS ſtrekken; en BRANDT had ruimte om te zeggen, (voor deeze gedaane ontdekking,) dat het ter behoorlijke plaats niet te vinden was. En hier mede kunnen wij van deeze zaak, daar zo veele letters om geſchreeven, en zo veel papiers om beklad is, afſtappen: dewijl uit dit eenvoudig verhaal blijkt, hoe de *Kerkenraad* en *Klasſis*, met ARMINIUS alle voorige geſchillen in der minne vereffend hebbende, met vrije gemoeden de bovenſtaande getuigſchriften hadden kunnen geeven: hoe BRANDT het *Extract*, van TRIGLAND bijgebracht, had konnen ontkennen, en dat 'er aan het verhaal van TRIGLAND alleen ontbreekt, dat hij zijne Leezers had moeten verwittigen, dat het verhaal van zaaken, waar van hij melding maakt, eerst zo veele jaren later op het papier gebragt was; welk verhaal of invoegſel onnut was, om dat ARMINIUS, agt jaaren na zijn overlijden, de waarheid daar van niet kon erkennen of ontkennen.

Het duurde, echter, niet lang, of de twisten op de Hooge Schoolen werden héviger, dan zij in de Kerk geweest waren. Zijne eerſte tegenſtanders waren GOMARUS en FESTUS HOMMIUS, bij wien zig ook zijn Behuwd-Oom CUCHLINIUS, als Regent van 't Staaten Kollegie, voegde. De eerstgenoemde kon in ARMINIUS niet verdragen, dat hij anders dacht, over *de Geloofsbelijdenis* en den *Heidelbergſchen Catechismus*, dan men in de *Gereformeerde* Kerk gewoon was te denken; van de eerſte verſchilde ARMINIUS zo veel, dat hij zig nooit bepaaldelijk wilde verklaaren, en volgens het getuigenis van A. CORVINUS, een zijner hevigſte voorſtanders, gezegd had, het 16de Artikel daar van niet te kunnen verklaaren. Hoe dit nu ſtrooke met zijne mondelijke belijdenisſe, waarbij hij, volgens BRANDT, *tot het einde zijns leevens toe beweerd heeft, en verklaart, dat zijn gevoelen overeen kwam, ook met de Nederlandſche Confesſie*, laaten wij aan het oordeel van anderen. Ja dezelfde CORVINUS belijdt, dat hij in den beginne de Leerſtukken verdedigde tegen zijn eigen gevoelen. Dan zijne gedachten werden ſpoedig, min of meer, bekend, door een Twistgeding, 't welk hij zijne Leerlingen deed houden over de *Predestinatie*, en door de ſtellingen, welke hij op het papier bragt, die niet alleen tegen het gevoelen van CALVIJN, maar tegen de aangenoomen Leer der Kerke ſtrijdende waren.

ren. Hoe GOMARUS zig hier tegen gedroeg, is uit de Schriften van dien tijd genoeg bekend: hier zeggen wij alleen, dat daar uit alle de gevolgen der beklaaglijke twisten gesprooten zijn. Hoe onzeker, echter, ARMINIUS zelf in het *Leerstuk der Predestinatie* was, zou men kunnen opmaaken uit een *zijner Brieven*, aan den geleerden JUNIUS, waarin hij zeide: *Ik en hebbe tot noch toe niet connen, met een seekere waarhoudinge des gemoeds, toestemmen het ghevoelen der gheleerde menschen, soo van onsen als van ouden tijden, van het besluit der Predestinatie ende verworpinge. Het geweten mijner onervarentheid en lijdt niet, dat ik de oorsaake van dees een seeker oordeel soude toeschrijven. Ik hebbe dan tot nu toe getwijffelt: vreesende eens anders gevoelen toetestaan, daar van mijn gemoet, niet gheheellijk verseekert is, en niet dervende vastelijk seggen, het gheene ik wel voor waarachtigher houde, maer dat noch niet en is, door de stemmen van geleerde voorgesteld.* Deeze en meer andere twijffelingen hem voorgesteld zijnde, en gevraagd, zo door Klassen als Kerkenraaden, om verklaaring van zijn eigentlijk gevoelen, zo was gestaag het antwoord: *Ik sal de waarheid seggen, maar niet alle de waarheid die ik weet, maar sal ze zeggen als het geleegen zal zijn;* doelende daar mede op de *Nationaale Sijnode*, welke hij als toen voor het eenige middel hield om de zweevende geschillen ten einde te doen komen. Welk gezegde van hem gestaafd word, door zijnen brief aan R. DONTEKLOK, waarin hij schreef: *Ik hebbe geantwoord, dat ik in de Sijnode Nationaal soude verklaaren 't geene ik hadde, dat ik nu bereid ben, so haast de zelve komt, 't welk ik hoope dat geschieden zal en met groote begeerte verwagte* enz. enz., en in eenen anderen, zegt hij: *waartoe sal ik de particuliere Sijnode voorstellen, dat ik hebbe tegen de Leere van sommigen, die gij* (R. Donteklok) *de Kerk noemt? op dat se die soude verbeeteren? dat kan se niet doen, om dat se de magt niet heeft, om die questie te beslegten, die alle de Kerke van de Provintien aangaan, waar toe sal dus een particulier Sijnode kennisse neemen, daar ze niet in staat is een oordeel te vellen*, enz. enz.

Deeze duistere antwoorden maakten het kwaad vermoeden, dat 'er van hem plaats had, des te heviger; en, echter, had ARMINIUS

nius 'er zijne reden voor, om dus en niet anders te handelen, zo als men zien kan uit gemelde brieven aan R. DONTEKLOK.

Doch men hoore hem zelven zig hier op duidelijker verklaaren, voor de Staaten, in zijn verhaal, hier van mondelijk en schriftelijk gedaan. „ Maar alzo seker geruchte mij seer nadeelig, nu een „ merklijke tijd so binnen als buiten lands na gestrooijt is, als dat „ ik dikwils verzogt zijnde mijn bedenken in Religions zaaken „ te openbaaren, en sulks altijd geweigerd heb, waar uit groote „ swarigheden ontstaan waren, so bidde ik dat het mij voor „ eerst geoorlooft zij, wat van deeze zaake zij, naaktelijk te „ verklaaren."

„ In den Jaare 1605 den 30sten Junij, zijn tot mij tot Leiden gekomen, drie Gedeputeerden des Zuid-Hollandsche Sijnode, met namen, *Franciscus Landsbergius*, *Libertus Franxius* en *Daniel Dolegi* Predikanten te Rotterdam, 's Gravenhage en Delft, en die verklaarden in bysyn van twee Predikanten, gedeputeerden des Noord-Hollandschen Sijnode *Johannes Bogaarts*, tot Haarlem en *Jacobi Roland*, te Amsterdam, dat in de Classissen, hier en daar vernomen was, dat de Studenten van Leiden in hunne Examen, om ten dienste der Kerke te worden toegelaten, op sommige vragen nieuwe en tegens de leere der Kerke strijdende antwoorden gaven, welke die Studenten verklaarden van mij geleerd te hebben: Versochten daarom, dat ik met hun in vriendelijke Conferentie wilde treeden, om te verneemen, wat daar van ware ende de saake te remedieeren. Hierop gaf ik voor antwoord, dat ik sodanig middel onbekwaam achttede, om dat altijds van node soude zijn, met mij in Conferentie te treeden, so dikwils als eenig Student iet vreemds antwoorde, en voorgaf sulks van mij geleerd te hebben: dat derhalve beeter ware, so wanneer eenig Student iets antwoordde, in zijn Examen, 't welk den Broederen dachte, strijdende tegens de Nederlandsche Confessie en Catechismus te zijn, en die seide zulks van mij geleerd te hebben, men denzelven terstond tegen mij Confronteerden: waartoe ik antwoorde bereid was, om op mijn eigen kosten te komen ter plaatse, daar het de broederen believen sou, en dat sulks eens of tweemaal geschied zijnde, den laster of de waarheid, sou aan den dag brengen.

„ Dan

„ Dan, *Franciscus Lansbergius*, die het woord deede, insteerde op het versoek van Conferentie, waarop ik verder antwoorde, dat ik met hen niet konde goedvinden in Conferentie te treden, om dat se kwamen als gedeputeerden, die van haare besoignes rekenschap zouden geeven aan de Sijnode, dat ik derhalven, niet dan met weten en consent, jaa door bevel van mijnen principaale sodanige conferentie mogte aangaan. Benevens, dat mij beswaarlijk soude syn, de uitkomste van de conferentie op haar lieder raport aan de Sijnode te laaten berusten.

„ Zeide voorts, dat haar verzoek zonder oorzaak of reden was, alzo ik mij onschuldig kende van iets tot Leiden, of tot Amsteldam geleerd te hebben, dat tegens Gods Woord, Confessie of Catechismus der Nederlandsche Kerke strijdend is, dat mij zulks nooit van niemant was nagesfeit, nochte mijns achtens lichtelijk zoude konnen beweesen worden, dan echter presenteerden hun, so sy de qualiteit van Gedeputeerden wilden afleggen, en in 't particulier in onderhandeling treeden, daar toe op staande voet bereid te syn, wel verstaanden, dat van ieder point, sy haare meeninge en ik de mijne, sy haar bewijs, en ik het mijnen zouden inbrengen: en in gevalle wij elkander verstonden, waare de zaak afgedaan, so niet, dat dan daar van geen verhaal soude geschiedden, maar alles tot de *Nationaale Sijnode* worden uitgesteld. En dit werd door hun geweigerd. Ook souden zij daar mede zijn vertrokken, ten ware ik verzocht hadde, dat zij *D. Gomarus*, en *D. Trelcatio* p. m. mijne Collega's, ook gelijke Conferentie, op gelijke voet zouden aanbieden, aangezien, ik mijn crachtens, even zo weinig oorzaak tot dit haar verzoek hadde gegeeven, als een van die, waar toe ik ook eenig bewijs bijbrachte, te lange te verhaalen. Waarop sy verklaarden, sulks te sullen doen, en seiden voor haar vertrek sulks gedaan te hebben.

„ Dit is geweest het eerste versoek, daar van so veel ten mijnen nadeele van gesprooken is, en van veele, met aflaating en bijvoeging verteld is, met achterlaating ook van mijne gedaane presentatie.

„ Eenige dagen daar na, den 28sten Julij 1605, is ook iets dergelijks bij den Kerkenraad van Leiden mij aangediend, doch met sodanige meening, indien ik haar verzoek goed vond, dat men

men als dan ook andere foude aanfpreeken, fo niet dat het daar bij foude blijven: Dan als ik den Burgemeefters *Broekhoven* en *D. Merula*, f. ged. die van harent wegen, als Ouderlingen tot mij kwamen, hadde verklaard, dat ik fodanig verfoek niet konde billijken, mits reden geevende, die hun vergenoegden, is de faake daar bij gebleeven.

„ Den 9den November deszelve jaars, hebben de Gedeputeerden des Zuidhollandfchen Sijnode, *F. Lansbergen*, *F. Hommius*, *cum fociis*, de Heeren Curatooren van de Univerfiteit van Leiden voorgedragen, *negen Vragen*, met verzoek, dat de Profesfooren in de Theologie daar op zouden antwoorden, bij haar Ed., waarop zij tot Antwoordde ontvangen hebben, dat Heeren Curatooren, niet goed vonden, de Profesfooren, eenige vragen te doen. So iemand meende, dat iets anders in de Univerfiteit wierde geleerd, als behoorde, dat fulks op de Sijnode Nationaal, die men binne korte verwachte, aangediend en verhandeld konde worden. De Gedeputeerden des Sijnodi, deeze antwoordde ontvangen hebbende, verzochtten, dat het mochte geoorloft zijn, dezelfde vragen, de Profesfooren voorteftellen, om te hooren, wat een ieder van hun, daarop vrijwillig zoude begeeren te antwoordden, dan ook dit verfoek werd hun toegeftaan, en fulks is gefchied buiten mijn weeten, ja zelfs zonder dat ik van de komfte der Gedeputeerden iets wiste, en ben het eerst daarne te weten gekomen.

„ Hierna ben ik van de Gedeputeerden, in jaar en dag, niet weder aangefprooken, ten aanzien van deeze faake: tot dat in 't Jaar 1607, een weinig tijds, voor dat de Sijnode van Zuidholland, die ftond te Delft gehouden te worden, bij mij kwamen *Jan Barends*, Predikant te Delft, *Festus Hommius* te Leijden, en *Dibbetius* te Dordrecht, als Gedeputeerden, om te verneemen, wat bij mij, in de wederlegginge der Wederdoopers gedaan was: waarop als ik iets geantwoord hadde, daarover lange propoosten tusfchen ons vielen, fo verzochten zij, (nu opgeftaan zijnde, om te fcheiden,) dat ik mijn bedenken in Religiezaaken wilde ontdekken, op dat fy het felve aan de Synode mochten voordragen, en de Broederen des aangaande genoegen geeven: dan ik weigerde, feggende dat het niet bekwamelijk konde gefchieden, dan in de Synode Nationaal, welke wij nu haast hoopten

ten (volgens consent der Ed. Mog. Heeren Staaten) te houden, in het welke ik mij beloofde zo naaktelijk te verklaaren, dat sy geen oorzaak souden hebben te beklaagen, dat 'er iets ware agter gehouden, voegende daar bij, dat ik hun niet konde vertrouwen rapport te doen, wijl ieder de beste is, om zijn zaak te verklaaren; waar mede wij scheiden.

„ Benevens deese ben ik wel van eenige Predikanten particulierlijk verzocht, dat ik mijn bedenking, den Gemeene Broederen in de Sijnode wilde verklaaren, ook wel van sommige, dat ik hen eenige mijne bedenken wilde openbaaren, op dat sy daar op in de vreese des Heeren mochten letten, met beloften van het bij zig te houden; aan welke eerste ik in 't gemeen voor antwoord gaf; dat men geene reden had, zulks meer van mij, dan van een ander te versoeken; (om reden boven gemeld) en aan een niet van de minsten, hebbe ik wel tot drie verscheidene reise, gepresenteert bereid te zijn, met hem in Conferentie te treeden, over alle de stukken der Religie, hoe men de waarheid best zoude mogen bevestigen, en de logen wederleggen, en zulks in bijzijn, van de voornaamste van ons Vaderland, sonder dat hij sulks heeft willen aanneemen: andere hebben ik beantwoord na gelegenheid van tijd en saaken, enz.

„ Nog moet ik hier bijvoegen 't geene van sommige, zo binnen- als buitens lands, ook door Brieven word uitgestrooid: namentlijk, dat ik in de *Conventu præparatorio*, op de uitschrijvinge, van de Ed. Mog. Heeren Staaten Generaal, in 's Gravenhage, in de maand Junij des jaars 1607 gehouden, van de gemeene broederen, die daar tegenwoordig waren, vriendelijk versocht sij, dat ik dog mijn bedenken, welke ik hebbe in saaken des Christelijken geloofs, de vergaderinge wilde openbaaren; men soude arbeiden mij Contentement te doen, so veel mooglijk ware: maar dat ik sulks hebbe geweigerd; dit aldus verhaald zijnde, verstaa ik dat mij, bij veele swaarlijk word nagegeeven, om de agtbaarheid van deese vergadering, die uit alle Provintien was vergaderd, ben daarom genoodzaakt te verhaalen, hoe deese zaake haar heeft toegedragen.

„ Mij waren, eer ik van *Leiden* naar 's Gravenhage tot de voorschreeve vergadering reisde, toegesonden Vijf Artikelen, die gezegd werden gesonden te zijn, in eenige Provintien onses Vader-

 lands,

lands, en bij sommige Predikanten en kerklijke vergaderingen geleesen, met sodanige mening, als of die Artikelen, mijne meening vervattende van de pointen der Religie daar in begreepen, namentlijk van de *Praedestinatie*, *Adams Val*, *Vrije Wil*, *Erfsonden* en *Saligheid der Kinderen*. Welke Artikelen ik heb geleezen, mij liet voorstaan, dat ik uit den stijl, den Autheur kende, welke ik ook in 's Gravenhage, (want hij was van onse vergadering) daar over aansprak, vrijmoedig verklaerde, dat ik reden had, hem voor den Autheur te houden: waarop hij genoegzaam bekende, en voor antwoord gaf; dat se niet gesonden waren, als of het mijne Artikelen waren, maar als, die tot Leiden onder de Studenten wierden gedisputeert. Maar ik bejegende hem, seggende, dat hij wel wiste, wanneer sulks alleen word gestrooid, dat ik terstond in doodschuld wierde gelegt, daar ik nogthans, aan deese Artikelen onschuldig was, dat ik, die nog voor de mijne of mijne Conform, mijne meeninge, nog Conform met Gods woord hielde.

„ Dit aldus tusschen ons beiden, in bijweezen alleen van twee persoonen gepasseert zijnde, dochte mij geraden, dat ik in de vergaderinge selfs, in welke tegenwoordig waren eenige welke die Artikelen gelesen hadden, en met sulke meeninghe (gelijk eenige zelfs verklaard hadden) offe mijne waren, dese saake soude mentie maken: het welke ik ook gedaan hebbe, als wij op het scheiden waren, en nu al rede onse acte getekend, ende eenige gedeputeert, en den H. Mog. Heeren Staaten Generaal rapport souden doen, van het verhandelde. Toen verzochte ik aan de Broederen, een weinig te willen vertoeven, ik hadde hen wat aante dienen, waar in sij bewilligden, seide: dat mij vijf Artikelen, (die ik in de hand hadde, en welker korten inhoud, ik hen voorlas), waren toegesonden, en welke ik verstond, dat bij een van deese vergaderinge waren gesonden in verscheidene Provintien: te weten in Zeeland en Utrecht (van deese was ik verzekerd) en dat se aldaar ook in eenige vergaderinge waren gelesen, met gedachte, dat ze de mijnen waren inhoudende, maar dat ik in goeder conscientie, als in de tegenwoordigheid Gods, verklaarde voor de gantsche vergadering, dat deese Articulen, mijne niet en waren, nog mijne meening vervattede, het welke ik tot twee male toe herhaalde; versochte derhalve de broederen, dat se niet

niet zo haast wilden geloven, alles dat tot mijnen nadeele gestrooit wierde, of als van mij gekomen aanneemen.

„ Hier op feide eene van de vergadering, dat ik dan wel fonde doen, met de broederen te verklaaren, wat ik in deselfde articulen, voor goed, en wat ik voor kwaad hielde, op dat se eenige openingen mochten hebben, van mijne meeninge om haar te vergenoegen, 't welke ook van anderen wierd bevestigd; dan ik antwoorde, dat deese vergadering, daar toe niet was aangelegd, en dat wij alrede lang genoeg bij elkanderen waren geweest: dat ook der Heeren Staaten antwoord verwachtende was, waar mede wij gescheiden zijn, zonder dat verder eenige propoosten daar over gevallen sijn, of dat verzoek bij de vergadering bewilligt, en redene van inductie gebruikt zijn: ja daar waren eenige tegenwoordig, die daar na, (so ik verstaan hebbe) verklaard hebben, dat se in last hadden over geene Conferentie van de Leere selfs te staan, en zo verre, daar eenige mochte vallen sij daadelijk uit de vergadering zouden scheiden, soo verre is het van daar, dat ik van de vergaderinge tot het geene voorschreeven, versogt zoude zijn.

„ Dat is ED. MOG. HEEREN, een waarachtig verhaal, van al het geene, aangaande de Broederen verzoek en mijne weigering is geschied, waar uit mijns achtens, mitsgaders mijne presentatie wil aanzien, klaarlijk blijkt, dat ik met regt, hier over niet mag beschuldigd worden: *Reden waarom ik de Conferentie heb afgeslagen.*

„ Het versoek van opening mijns bedenkens in geloofszaaken, was sonder reden, alsoo ik nooit door eenige leeringe strijdende tegens Gods woord, Nederlandsche Confessie of Catechismus, oorzaak hadde gegeeven, dat ik meer dan iemant anders daar toe soude worden verzocht, het welke ik ten allen tijden hebbe gezegd, en nog zeg, mogende lijden, dat daar van in de *Sijnode Provintiaal* of *Nationaal*, ondersoek worde gedaan en kennisse genomen, of zo verstaan werd, dat daar uit eenige vrugt kan ontstaan.

„ De manier des versoeks, also het geschiedde door gedeputeerden, was mij klaarlijk nadeelig, mij beswaarende met het vooroordeel eens *Sijnode*, welke niet geacht word, iemand door Gedeputeerden tot Conferentie te versoeken, ten sij hij daar toe oor-

saake gegeeven heeft, mochte daarom sodanige manier van Conferentie niet ingaan, of ik moeste mij selve suspect houden, iets anders als betaamde geleerd te hebben. De redenen mijner weigeringe zijn.

„ Eerstelyk, dat ik noch onder de *Zuidhollandsche* of *Noordhollandsche Sijnode* staa, maar andere Meesters heb, die ik verschuldigt ben van mijn doen en laten rekenschap te geeven, en mij dus met hun in geene Conferentie mogt inlaaten met gedeputeerden, dan met expresse wil, ja door bevel van die, alsoo het werk van Conferentie, op sodanige wijze niet en is begreepen, onder de ordinaire bedieningen mijns Amts, dat mij opgelegt is: want de Gedep. selve gaven te verstaan, dat dit niet in een privaate Collatie soude sijn, als sij weigerden, met mij in Conferentie te treden, en den tijtel van Gedeputeerden afleggen. Soude mij dus aan mijn Overheid hebben vergrepen, so ik de aangebodene Conferentie niet had afgeslagen. Ik wenschte dat mijne broeders gedachten, dat nooit Predikant onder ons, die nogthans als ledemaat, tot sijnen *Sijnode* behoord, heeft durven aangaan eenige Conferentie, met de Gedeputeerden van sijn *Sijnode* sonder weten en Consent van de Magistraat der plaatse, daar benevens, dat nooit particuliere Magistraat van eene stad heeft toegelaten, dat een Predikant onder haar gebied staande, soude Conferentie aangaan met Gedeputeerden der Kerken, dan met haar Consent, ja zelfs dikmaals begeert hebben, dat hare Gedeputeerdens, daar bij zouden tegenwoordig zijn. Men herdenke het geene te *Leiden* in de zaak van *Coolhaas*; te *Gouda*, in die van *H. Herberts*; te *Hoorn*, in die van *C. Wiggerts*, en te *Medenblik* in de zaak van *Taco* gehandeld is.

„ Ten tweeden, wierde ik ontraden dese Conferentie aan te gaan, door de groote ongelijkheid, die ik daarin bemerkte, daar nochtans gelijkheid vereischt word, tusschen den geenen die dus in onderhandeling staan te treeden. Voor eerst kwamen zij gewapent met publieke authoriteit: ik daarentegen, niet anders, dan als een particulier persoon aangezien zijnde; mij is bekend wat rugge hij heeft, die door publieke magt en last iets verricht. Ten tweede, zij waren drie in getale en hadden de eerste reise twee Gedeputeerden, van het *Noord Holl. Sijnode* bij hen: Ik was alleen, niet alleen zonder hulpe, maar ook sonder getuijgen

van

van de handelinge, die ik zo wel als sijlieden hadde te vertrouwen. Ten derden, sij waren aan het oordeel haarer Principaalen gebonden, en mochten niet nalaten te verdedigen ten uitterſten toe, het geene sij achteden het gevoelen haarer principaalen in ſake van de Religie te weſen, en over ſulks ſtond haar niet vrij, in die redenen, die ik mooglijk ſoude hebben voortgebracht, of ſchoon bondig en bij hen onwederleggelijk gevonden, aanteneemen, en mijne meeninge goed te keuren. Daarom en konde ik uit ſodanige Conferentie het goede niet verwachten, dat daar uit ter eener zijde behoorde te mogen ontſtaan, ſo wel als ter andere ſijde: gelijk ik van mijne ſijde mogte doen, die als particulier mijn eigen Voogd was, en mochte daarom zonder iemands prejudicie alleen met mijne Conſcientie te raden gaan, aanneemen 't geen, die getuigd de waarheid te zijn, en daar door gedrongen mij geraden zoude hebben. Hoe groot dit onderſcheid ſij, ſouden uwe Ed. Mog. hebben konnen bedenken, wanneer eenige haarer Gedeputeerden in den *Præparatorio Conventu*, waren tegenwoordig geweest.

„ Ten derden, het rapport dat ſij na de Conferentie hadden te doen aan haare principaalen, was mij altoos nadeelig, het ſij het geſchiedde in mijn afzijn of bijweſen; zo het in mijn afweeſen geſchiedde, konde ligtelijk gebeuren dat door aflaating, bijvoeging, verandering van woorden, ſin, order, of iets anders, ja door misverſtand, of ſwakheid van memorie, of door affectie, anders werd verhaald, als het geſchied was; door mijn bijzijn, zoude ik ſulks kwalijk hebben konnen beletten, of verbeteren, alſo meer geloof aan de Gedeputeerden zoude gegeeven zijn, dan aan mij; ook zoude ik daar door die vergadering eenig gezag over mij hebben toegeſtaan, dat ſij niet en heeſt, nog aan haar volgens mijn ampt toeſtaan kan, zonder die geenen te verongelijken, die over mij geſteld zijn.

„ Was daarom niet alleen billijk maar geheel nodig, dat ik hun verſoek afſloeg. En niettegenſtaande deeſe mijne meening konden ſij gelijk wel, tot het einde van haar verſoek gekomen zijn, mids ik haar aanbood bereid te ſijn, particulier met hun in onderhandeling over alle onſe artikelen des Kristelijken geloofs te treeden: welke particuliere onderhandeling veel bekwaamer ſoude geweest zijn, om elkander te onderrichten, alſo men daarin ge-

gewoonlijk veel vrijmoediger en openhertiger alles uit zegt, dan wanneer de formaliteiten van deputatien worden gebruikt, en 'er zou bij hen geen swarigheid gemaakt worden, om de selfde aan te gaan, also een ieder sulks in 't bijzonder vrij staat en ik hen verklaarde, dat het geene tusschen ons soude worden verhandeld onder ons soude berusten, sonder eenig verder verhaal, daar van aan iemand; waar 't, dat zij hadden konnen goedvinden, op sulke wijse met mij in onderhandeling te treeden, ik achte dat wij elkandere souden verstaan hebben, of ten minsten bevonden, dat uit onse verschillen, nog de noodsaaklijke waarheid, nog de Godsaligheid, nog de Christelijke vreede, eenig nadeel te wachten hadde.'

De *Staaten van Holland* en *Westfriesland*, om meerder onheil voor te komen, schoon het als nog ontijdig was om eene *Provintiaale* of *Nationaale Sijnode* te doen vergaderen, vonden goed, '*t Edele Mog. Collegie van President en Raden van den Hoogen Raad in 's Gravenhage* te lasten, om de twee Professoren te *Leiden*, D. GOMARUS en J. ARMINIUS, voor zig te ontbieden, in tegenwoordigheid van vier Predikanten, die de Heeren Staaten, ten dien einde, mede zouden doen beschrijven, om ten hunnen overstaan te hooren, of 'er eenig verschil were onder de Hoogleeraars, in eenig punt van den Godsdienst: en zo ja, dat zij dan beiden zig daar over rondelijk zouden verklaaren, om te zien of door vriendelijke samenspreekingen, en met hulp der vier Predikanten, zodanig verschil zoude konnen worden uit den weg geruimd. De vier Predikanten, daar toe ontboden, waren JOANNES BECIUS, Predikant te *Dordrecht*, HELMICHIUS te *Amsteldam*, UITENBOGAARD in 's *Hage*, en HERMANUS GERARDI te *Enkhuizen*. De Brief van beschrijving, welken ARMINIUS ten dien einde ontving, was van deezen inhoud:

Eersaame, Hooghgeleerde, Lieve besondere!

Alsó wij tot der Landen en der Kerken-dienste goetgevonden hebben, op uwe aanbiedinge in onse vergaderings ghedaen, van dat gij ten allen tijden te vreede waert, te openen de pointen in de Leere, daarinne gij bedenken hebt, u te hooren, soo hebben wij, daar toe geraemt Donderdag den naast lesten deeser maand

maand van October: 't Is derhalven onse ernstige meening, dat gij u jegens denzelven dag, alhier in den Hage sult bevinden, geprepareert om kortelijk, duijdelijk en klaarlijk, in onse vergaderinge de voorsz. openinge eerst bij monde te doen en voorts in geschrifte over te leeveren.

Hier mede,

Eersaame, Hooghgeleerde, Lieve besondere, Sijt Godt den Heeren bevoolen.

Geschreeven in den Hage, den 20sten Octobrts 1608, en was uit last van de Staaten van Holland en Westfriesland get.

A. DUYCK.

Arminius verzuimde niet, ten gezetten dage, in 's *Hage* te verschijnen, en deed aldaar zijne mondelijke verklaaring, die hij weinige dagen daarna aan *Hun Ed. Mog.* in geschrifte overleeverde, van dien inhoud, zo als dezelve daar na, in 't jaar 1610, door zijn Weduwe en Kinderen, als een tegengift tegen het bericht van GOMARUS, in druk is uitgegeeven. Dan, deeze saamenkomst voldeed niet aan het oogmerk der Staaten, wijl GOMARUS in geenen deele kon goedvinden, zig met de stellingen van ARMINIUS te vereenigen, en ARMINIUS niet verkoos van dezelve aftestaan.

De Staaten, echter, die, volgens hunne zorge, deeze Kerkelijke twisten gaarne geëindigd zagen, besslooten, in 't volgende jaar, een nadere *Conferentie* in hunne tegenwoordigheid te doen houden. Op deeze bijeenkomst, bekend onder den naam van de *Haagsche Conferentie*, verscheenen de volgende Godgeleerden: GOMARUS, R. ACRONIUS, J. ROLANDUS, JOHANNES BOGARNUS, FESTUS HOMMIUS, JACOBUS ARMINIUS, JOHANNES UITENBOGAARD, ADRIAAN VAN DEN BORRE, NICOLAAS GREVINKHOVEN en ADOLPHUS VENATOR. Staande deeze samenkomste, werd ARMINIUS, die reeds zedert lang aan een sleepende ziekte kwijnde, zo hevig van dezelve aangetast, dat men genoodzaakt was, de onderhandeling te staaken. ARMINIUS trok naar huis, met belofte, zo het mogelijk was, binnen veertien dagen, de punten in de onderhandeling betwist, aan de Heeren Staaten schriftelijk toe te zenden.

Doch zijne ziekte nam zodanig de overhand, en zijne krachten verminderden dermate, dat hij zig genoodzaakt vond, bij Missive aan de H. Staaten kennis te geeven, *dat hij van syne hoope om binnen de gestelden tyd, haare Edele Mogende, het verhandelde in geschrifte overteleeveren, door de vermeerdering van zijne ziekte, verstooken was*; met bijvoeging, *dat zo het God behaagde, hem langs deezen weg, met een zalig afsterven te begenadigen, hij voor zijn einde zodanige order wenschte te stellen op zijne zaaken, dat het geene door hem reeds in geschrifte gebragt was, getrouwlijk aan Haar zoude behandelt worden*. „ Welke inhouden (schreef hij) met het „ geene, dat ik Uwe E. M. al voor negen of tien Maanden, „ met mijn hand onderteekend, overgeleeverd hebbe, ik al het „ zelve in conscientie voor God houde waarachtig te zijn, den „ woorde Gods gelijkformig, derhalve ik daar bij, door Gods „ genade blijve, en bereid ben, met het gevoelen, dat ik daar „ in verklaare voor den Rechterstoel Jesu Christi des Zoon Gods, „ en den Rechter der levenden en dooden, op deeze uure en „ ogenblik te verschijnen."

Op deeze belijdenisse is hij ook kort daarna de eeuwigheid ingestapt, gedraagende zig tot zijn laatste ogenblikken in die zachte gerustheid van geest, die aan zijne zinspreuk: *Een goede Conscientie is een Paradijs*, beantwoordde.

Zie daar, Leezer, 't uiteinde van een Man, van wien zijn Stadgenoot zegt, dat hij overleed den 19den van October in het jaar 1609, zijnde het 49ste van zijnen ouderdom, het 5de van zijn Hoogleeraarschap; nalaatende eene Weduwe met negen Kinderen: namelijk zeven Zoonen, waar van de oudste nog geen zeventien jaaren bereikt had; HERMANUS, PETRUS, JOHANNES, LAURENTS, JACOBUS, WILLEM en DANIEL; van welke LAURENS naderhand Koopman te *Amsteldam*, en DANIEL Doctor in de Medicijnen geweest is; doch de andere, als ook de twee Dochters, GEERTRUIDA en ANGELICA, jong gestorven zijn. Wat zijne gestalte, gaaven en karakter aangaat, zijn gelaat was middelmatig; hij had bruine levendige oogen, een deftig gelaat; was van een bloedrijke gesteldheid; sterk ingedrongen van Leden; zijne stem was helder en doordringende, zijne woorden lieflijk. Hij was vriendlijk, oprecht, spraakzaam, onderdanig bij zijne meerde-

deren, toegeevend bij zijne minderen; herbergzaam, vrolijk, aangenaam in zijnen omgang, en mededoogend omtrent de armen; wilde liever Godvrugtig zijn dan schijnen. Bij JUNIUS, DOUSA, SCALIGER, DE GROOT en BUXTORF vind men den lof van zijne geleerdheid en gaven breedvoerig vermeld.

„ Betreffende zijne dwaalingen (zegt KINSCHOT, *op het einde* „ *van zijn Levensverhaal, daar hij van hem onder de ver-* „ *maarde Mannen van Oudewater melding maakt*) welke door- „ gaansch groote verstanden eigen zijn; het was te wenschen, „ dat nooit zo veele twisten en oneenigheden, en wel voorna- „ mentlijk omtrent de stukken der Voorzienigheid, en den vrijen „ wil, zig hadden opgedaan; dan zoude men mooglijk van gee- „ ne gezindheid, welke men *Arminiaanen* of *Remonstranten* „ noemt, zo veel gehoord hebben; veel min van zo veel zorg- „ looze Menschen of Vrijgeesten, als door hunne stellingen aan- „ gekweekt gevonden worden." Wij zullen dit Artikel besluiten, met het aanmerkenswaardig, en niet min nadrukkelijk getuigenis van MATTHIAS MARTINIUS, tijdgenoot van ARMINIUS, Gereformeerd Predikant te *Breemen; hij scheen mij* (zegt hij) *een Man te zijn die waarlijk God vreesde, zeer geleerd, in Theologiesche geschillen zeer geoeffend, in de H. Schrift ervaaren, en die voorts zeer omzichtig was, om Philosophische woorden op Godgeleerde zaaken toe te passen. Wat zijne dwaalingen aanbelangt, ik heb nog niet konnen bekennen, of 'er eenige zijn, ten minsten niet hoe groot, wie, en hoe veele dezelve zijn. God weet wat van de zaak zij!*

Zeker is het, dat men hem dingen heeft toegeschreeven, waar aan hij niet schuldig was; doch even zeker is het, dat hij, in veele stukken, verschilde met de aangenomene Leer der Gereformeerde Kerke, zo als uit zijne schriften, die veele zijn, gemaklijk kan worden opgemaakt, door de zodanigen, welke de karakterizeerende Leerpunten der Hervormde Kerke kundig zijn.

Na zijn overlijden, vervoegde zijne Weduwe ELISABETH REAAL zig, met een Smeekschrift, tot 's Lands Staaten, om, ten aanzien van haars overleedenen Mans diensten, en haar zwaar huisgezin, met een jaarlijks onderhoud begiftigd te worden: waarop den 3den December 1609 besflooten werd, „ dat in aanmer- „ king van 's Mans oprechten ijver en goede diensten, zo in de

„ hoedanigheid van Kerkendienaar, als mede van Professor in „ de H. Godgeleerdheid, in de Universiteit binnen de Stad *Lei-* „ *den*, en de dificulteiten, daar in uitgestaan, mitsgaders de „ verachterheid waar in zij, door de langduurigheid van de krank- „ heid haares Mans gekomen was, aan haar uit zonderlinge gun- „ ste, boven en behalve het jaarwedde, in welke haar Zaliger „ Man was overleeden, geduurende haar leeven, eene jaarlijk- „ sche wedde van drie honderd ponden, van veertig grooten „ het pond (door de Staaten) werd toegezegd."

's Mans afbeelding gaat op verscheidene wijzen in prent uit, als door J. C. PHILIPS; anders zonder naam van den Plaatsnij- der; het zelfde grooter, met een *Latijnsch* vaers van C. REAAL; nog eens ten voeten uit in zijn Professoraal gewaat, bij CLEMENT DE JONGE; nog eens door E. DESROCHES, en een dito met een Vaers van G. BRANDT.

Zie breeder *Historia Vitæ Jacobi Arminii* 1724. *Lijkreden van* BERTIUS *op* ARMINIUS 1609. TRIGLAND; UITENBOGAARD; KIN- SCHOT., *Beschrijving van Oudewater*, bl. 121—136 en verder verscheidene schriften van dien tijd.

ARMINIAANEN; zie REMONSTRANTEN.

ARMSTRONG, (*Thomas*) een man, die zig, in de twisten en oneenigheden, welke in *Engeland*, tusschen den Koning en het Parlement plaats hadden, mogelijk te veel had ingewikkeld. Vol- gens het zogenaamde Protestantsch verraad 1684, was ARMSTRONG een aanhangeling van den Hertog VAN MONMOUTH, die zig naar *Holland* begeeven had, alwaar hij van WILLEM DEN III zeer heusch ontvangen werd; en indien men op de berichten van den Graave D'AVAUX staat kan maaken, zou, zo wel de Koning als de Prins, zig van MONMOUTH bediend hebben, om den Hertog VAN YORK den voet te ligten, en zelfs om tegen den Koning te arbeiden. Anderen, die den Prinse, in alle zijne bedrijven, tragten tegen te gaan, zogten, volgens die berichten, Koning KAREL te behaa- gen. Doch zo min het een als het ander kan de proef der waarheid doorstaan; als alleen in zo verre, dat deeze ARMSTRONG, op aan- houden van den *Engelschen* Gezant CODLEIG, (een Man, waar van gemelde D'AVAUX zulke berichten geeft, dat men hem tot het

het pleegen van alle buitenſpoorigheden bekwaam moet houden) door den Schout van *Leiden*, KORNELIS PAATS, in het doorreizen van die Stad, gevat en naar *Rotterdam*, en van daar naar *Londen* gevoerd werd, alwaar hij, kort na zijne aankomst, openbaar onthalsd is. Men vindt niet, of de *vijf honderd ponden Sterlings*, die op het lijf van ARMSTRONG geſteld waren, door CUDLEIG, aan den Schout betaald zijn, maar wel, dat hij dit zijn bedrijf, buiten voorweeten van de Staaten van *Holland*, verricht had, en zij, om zulks in 't vervolg voortekomen, aan alle Schouten en Baljuwen verboden, iet dergelijks, zonder uitdrukkelijk bevel, te onderneemen. Te meer reden had men, om over dit gevangeneemen en vervoeren onvergenoegd te zijn, wijl ARMSTRONG van geboorte een *Nijmeger* was, en dat alleenlijk de ontſteltenis hem had doen verzuimen zulks bekend te maaken; als ook, dat 'er groot vermoeden was, dat hij *Engeland* ſlegts ontweeken was, om de vervolgingen, die 'er den Proteſtanten, onder allerleije voorwendſels, werden aangedaan.

Zie *Holl. Merkurius* van 1684, bl. 274 enz. enz.

ARNEMUYDEN, of *Aernemuijden*, bij verkorting *Armuijden*, een der ſmalle Steden van *Zeeland*, in vroegere tijden een voortreffelijke Stad, gelegen op de Oostkunst van het Eiland *Walcheren*, doch klein en ſlegt bewoond. Echter moet men, in de beſchrijving van deeze plaats, onderſcheid maaken tusſchen *Oud* en *Nieuw Arnemuijden*. De naam wordt afgeleid van het water *d'Arne*, dat van *Middelburg* afloopt, en van daar zijnen uitgang neemt; als mede van de *Muijden*, of *Muijd*, betekenende, in de oude taal des Lands, een Kasteel, Slot of Sterkte. Dus zou de zamenvoeging dier beide naamen hedendaags kunnen zijn, *Arne Burgt*, *Arne Slot*, of *Slot* aan, of op de *Arne*. Thans is *Arnemuijden* in *Arnemuijden* niet meer te vinden. *Oud Arnemuijden* was eerst een Dorp, 't welk zodanig toenam, dat het, in 't jaar 1288, tot een Stad werd, die ſpoedig, door de bekwaamheid van de Ree, volbouwd werd; aldaar plagten ook, uit alle gewesten, veele Schepen aan te komen; zijnde *Middelburg* te dier tijd nog niet dan een *Wiel* van een Haven, en de neering of koophandel op vere na zo groot niet als te *Arnemuijden*. Offchoon de Heer REIGERSBERG, in zijne *Chronijk van Zee-*

Zeeland, het flegts een fchoon Dorp noemt, ontziet MARTINUS ZEILERUS zig niet te zeggen, dat de Haven van *Arnemuijden* de voornaamfte van *Europa* geweest is: gelijk ook GUICIARDIJN zegt, dat ze door geheel Europa vermaard was; leggende de bewooners zig vlijtig toe, om dezelve door den aanbouw van Huizen, enz. te verfraaijen, en het verblijf des te gemaklijker en aangenaamer te maaken; beftaande gemelde bewooners uit een menigte van rijke Kooplieden. Dan deeze plaats heeft, met meer anderen, het lot ondergaan, van eerst ten deele, daarna geheel weggefpoeld te worden; en wel zodanig, dat 'er thans niets van te vinden is, zelf niet waar dezelve geweest is. 'Er zijn 'er, die meenen, dat *Arnemuijden* gelegen is geweest, tusfchen de Haven van *Middelburg* en *Nieuw Arnemuijden*, op de plaat tusfchen *St. Joosland* en de rechte fpuij van *Arnemuijden*, zo als die nu legt: anderen zoeken het, niet verre van *Nieuw Arnemuijden*, en zeggen, dat het voorzien was met een *Kasteel* of *Burgt*, de verblijfplaats der Heeren van *Arnemuijden*, oude en aanzienlijke Ridders in *Zeeland*. Na de voornaamfte en laatfte inbraak 1438, deed GILLIS *van Arnemuijden*, Eigenaar of Grondheer van de oude Stad, zijne burgers, om hen voor een zwaaren overval van de zee te beveiligen, daar uit trekken naar den Dijk, alwaar nu *Nieuw Arnemuijden* gelegen is: welke dijk door J. VAN REIJGERSBERG, de *Oostdijk van Middelburg* genaamd is, zijnde, volgens BOXHORN, voor deezen bekend bij den naam van *Oosthoek*. Door middel van de goede gelegenheid, behield dit *Nieuw*, liggende dicht bij het *Oude Arnemuijden*, den voorigen bloeijenden Koophandel. Die van *Middelburg*, niet zonder reden beducht, dat hunne burgers, naar dit zo zeer toeneemende Dorp, met der woon mogten trekken, zochten een middel ter verhoeding daar van: Zij, hun voordeel door het nadeel van anderen bejaagende, kochten, van PHILIPS VAN BOURGONDIEN, Heer van *Beveren* en *Ter Veer*, in het jaar 1493, *Arnemuijden*, met de geheele Ambachts-Heerlijkheid, zijnde een Leen van de Graaflijkheid van *Zeeland*. Men kan vermoeden, dat zij toen alles in het werk ftelden, om den aanwas dier plaatze te befnoeijen; doch de bekwaame legplaats, de behoorlijke diepte en veiligheid voor de aankomende Scheepen, was een al te fterke fteun voor *Arnemuijden*. Doch nu, de eigendom van *Zeelands*

lands Hoofdstad zijnde, moest het zig afhanglijk erkennen; men belaste ieder persoon, jaarlijks, met één schilling, aan die van *Middelburg* te betaalen, ter onderhouding hunner Altaaren, 't zij dat hij in het Gild van Kramers, Tappers of anderen zijn mogt. Daarenboven moesten deeze Gilden, beurt om beurt, ieder jaar, in de *Westmunster Kerk*, op eigen kosten, het H. Kruis op- en afstellen. Wijders waren de drie Schutterijen van *Arnemuijden* nog gehouden, op de gewoone jaarlijksche *Procesfie*, met hun geweer, Trommelslagers en Pijpers te verschijnen. Onder de Nederlandsche Beroerten tegen *Spanje*, en toen *Vlisfingen* ALBA vaarwel gezegd had, begonnen de *Arnemuiders* zig mede te beweegen, en bij de *Vlisfingers* te voegen. Ook werd het, hier en daar, met eenige Schansjes versterkt; doch dit kwam hun duur te staan: want ALBA zond terstond eenig oud en ervaaren krijgsvolk, naar het Eiland *Walcheren*, die *Arnemuijden* allereerst aantastten, de plaats vechtenderhand innamen, en aldaar veele Burgers en Bezettelingen ellendig deeden omkomen; plonderende alles wat hun te vooren kwam. Kort daarop werd het veroverd door Prins WILLEM, die dit Vlek, met Vestingwerken, deed versterken, tot een Stad verhief, en ook, in het jaar 1574, van *Middelburg* bevrijde, voorziende het zelve met schoone Voorregten en Handvesten.

De schade, die de *Arnemuijders*, door ALBA, geleden hadden, deed den opbouw der geruïneerde huizen, in den beginne, traaglijk voortgaan. Dan na verloop van eenige jaaren, herwon de Stad genoegzaam haaren voorigen luister. Gelukkig zo de bewooners den zegen, dien zij genooten, recht gebruikt en erkend hadden! Doch, in plaats van behoorlijke erkentenis en dankbaarheid, floegen ze over tot alle dartelheid en ongebondenheid; waarop, ter hunner rechtvaardige straffe, het water, dat hun zo veel voordeel had aangebragt, in eene droogte veranderde; en daar mede hunne weelde in droefheid en smarten. Gelukkig, indien hunne ramp tot een waren spiegel voor anderen mogt gediend hebben, of dit verhaal daar toe nog dienstig mogt zijn! Hun bloeijende Koophandel verliep, vermids 'er geene Schepen konden naderen; ja de kleine vaartuigen, op sommige plaatsen, zelfs geen diepte genoeg vonden. Wenschelijk ware het dat mijne stadgenooten hier bij in aanmerking wilden neemen, wat

Am-

Amsteldam te duchten heeft, zo de aangewende poogingen, om de genoegzaame diepte van het Y te bewaaren, niet wel slaagden; dat zij na wilden gaan, of de *Arnemuijders* zig meer in gemelde ondeugden kunnen verloopen hebben, dan veelen van ons. Beschouwt men *Arnemuijden*, toen het, bij deszelfs welstand, meer bewooners had, dan zijne muuren konden omvangen; heden zal men het weinig bevolkt vinden. De diepe en veilige Ree in eene verlanding verwisseld zijnde, heeft den val en ondergang der voornaamste en meeste huizen bewerkt. Alleenlijk is de Kerk nog een schoon gebouw, gelijk ook het Stadhuis bezienswaardig is. De Panneering is 'er thans de voornaamste handel. — Dus hebben we gezien, dat *Oud Arnemuijden* zijnen ondergang door de Zee, en 't *Nieuwe* door verlanding bekomen heeft; waar bij het ons gelust, ter naspooring van deeze veranderingen, nog een weinig stil te staan.

Nevens *Arnemuijden* was een groote diepte, en krachtige Ebbe uit de *Schenge*, die begon op te houden, om dat het land, daar de *Piet* op plagt te staan, aan het Eiland *Wolfaartsdijk* vast zijnde, begon afteheemen, en daarentegen eene plaat, bij de Schippers *Groot Kanarien* genaamd, aan de zijde van den *Kraaijer* en *Zuidbeveland*, begon aan te wasfen. Natuurlijk moest deeze droogte de Eb stoppen, en dwingen om het *Veergat* uittevallen; waar door dan ook de verlanding, aan de andere zijde van *Arnemuijden*, moest veroorzaakt worden. Laat ons zien, wat de nijvre BOXHORN hier van zegt, in zijn *Chronijk van Zeeland*.

„ Dat, met insteeken van verscheide Landen en Polders in
„ Vlaanderen, die met vloeden zo veel waters ingetrokken heb-
„ ben, wanneer de Ebb van deeze *Hont* of de *Westerschelde*,
„ die te vooren langs den Vlaamschen kant in zee viel, tegen
„ Walcheren uitgeloopen is, afneemende voor *Rammekes* zee-
„ kere plaat, *Natgat* geheeten: welke Achterebbe met haare
„ vuiligheid, en het afgenomen landt van het *Natgat*, door den
„ voorvloet, in de bogt van *Arnemuijden* is ingeworpen, zon-
„ der dat het verder heeft konnen gedreeven worden, aangezien
„ de vloedt, komende nevens *Ter Veere*, het zelve verhinder-
„ de: en „ met der tijd geheel droog geworden, zijn 'er ver-
„ scheide middelen aangewend om een Kille nevens *Arnemuij-*
„ *den*

„ *den* te behouden: Dus heeft men in den jaare 1615, 1616 en „ 1617 eene Kille door de *Lemmers* gedolven: men heeft toen „ ook een fchip het *Diepfchip* genaamd, gebruikt, dat door „ konst was gemaakt, en eenig zand kon uit den grond haalen; „ maar te vergeefsch gebruikt." Zie verder BOXHORN, *Chronijk van Zeeland*, pag. 270—272.

Door deeze vernietiging der Ree van *Nieuw-Arnemuijden*, is *Middelburg* tot een aanzienlijke Koopftad aangewasfen. Intusfchen blijft het zeker, dat, hoe bloeijende dit *Arnemuijden* als een Stad, geweest zij, het, als Dorp, grooter van begrip was, en uit meer Huizen beftond, dan na dat het bemuurd was; waar van men de bewijzen vind in de Kelders en Regenbakken, die aldaar, bij het graaven, nog ontdekt worden; de maat en bepaaling, die men gewoonlijk, in het verfterken van Steden, houd, zal daar van de oorzaak zijn. Deeze plaats was, in haaren bloeijftand, vervuld met bewooners uit allerleije volken, als *Spaanfchen*, *Franfchen*, *Nederlanders* en inzonderheid *Oosterlingen*, die blaauwe bijltjes droegen, mesfen op hunne hoeden ftaaken, en bloote degens achter zig fleepten; 't geen zo veel wilde zeggen, als *die vechten wil*, *kom maar aan:* welke ftoutheid veele moorden en doodflagen veroorzaakte; te meer, naar maate de Juftitie 'er flap was, of onmagtig om het kwaad te weeren.

De aanvang van het jaar 1582 deed *Arnemuijden* zidderen, door het geweld van eenen vervaarlijken ftormwind. De voorgevel der Kerk ftorte neder; het dak werd van boven opgeligt, en buiten op van de leijen beroofd; de Toren dermaate befchadigd, dat ze afgenomen en vernieuwd moest worden. De middelen, welke men tot herftel zou hebben kunnen gebruiken, waren ter voortzetting van den oorlog tegen *Spanje* gebezigd, of verkocht of verpand. Dus moest men nieuwe belastingen zoeken; en die vond men, door een Impost op Wijn en Bier, die door alle de Ingezetenen moest betaald worden. Van het *Oude-Arnemuijden* vindt men geen vroeger gedenkteken, dan van 1288, in eenen Brief van Hertog JAN van *Lotharingen*, *Braband* en *Limburg*, van deezen inhoud: „ vermids *Floris den* „ *Vden* Graave van Holland enz. voorgenoomen had twee Ste„ den te maaken, de eene te *Brijdorpe*, op het Eiland *Schou*„ *wen*; de andere te *Arnemuijden*, op het Eiland *Walcheren:*

„ zo

„ zo vergunde hij (*Hertog Jan*) ter beede van gemelden Graave
„ Floris, zijnen Bloedverwand, de Inwoonders der gemelde
„ plaatſen, *Brijdorp* en *Arnemuijden*, de vrijheid van geene
„ tollen in alle zijne landen *Lotharingen*, *Braband* en *Limburg*
„ te betaalen."

In het jaar 1370 heeft HAQUIN, Koning van *Noorwegen*, die van *Arnemuijden* zonderlinge voorregten gegeeven, dienende ter bevordering van hunnen handel en vaart, op en in zijne Noordſche landen. Wij hebben reeds gezegd, dat *Nieuw Arnemuijden*, vóór deszelfs verlanding, niet min bloeijende was dan het *Oude*; ten naderen bewijze daar van zou men 'er nog kunnen bijvoegen, dat de *Oostindiſche* Schepen de *Leeuw* en de *Leeuwin* in de dokken van *Arnemuijden* gekalfaterd zijn. Doch van al die grootheid is thans niet meer overig, dan naauwlijks twee Gemeten lands, daar het voorheen, omtrent het jaar 1300, twee-en-dertig zulke Gemeten beſloeg. De geſteldheid, ja zelfs de naam van de Provintie *Zeeland*, of *Zee en Land*, toont zo veel onzekerheid aan (wijl het geen nu land is, voortijds water was, en 't geen water was, weder land geworden is) dat het niet onmogelijk is, dat *Arnemuijden* wederom eens tot deszelfs voorigen luister zou kunnen geraaken. GUICIARD'IJN geeft een uitrekening op van de ligging van *Arnemuijden*, als van *Calais* 23, *Londen* 42, *Dieppe* 54, *Rouaan* 71, *Brest* 125, *Rochel* 194, *Finis Terræ* 270, *Lisbon* 380, *Cadix* 480, *Sivilien* 500, *Mallega* 540, *Madera* 480, *Canariſche Eilanden* 520, *Livorno* 780 Zeemijlen; en van *Arnemuijden* tot *Breemen* 83, *Hamburg* 105, de *Sond* in *Denemarken* 180, *Dantzig* 254, *Revel* 335, *Nerva* 365 Zeemijlen; ieder Zeemijl gerekend ter grootte van een *Spaanſche* Mijl, waar van 'er 17 en een half in een Graad gaan; dus een tweede deel of een half kwartier uurs meer, dan 20 in eenen Graad of een uur gaans.

De Regeering aldaar beſtaat thans in eenen Baljuw, twee Burgemeesters, vijf Schepenen, vijf Raaden, eenen Penſionaris, en eenen Secretaris, van welken jaarlijks één Burgemeester, en de helft der Schepenen, dat is het eene jaar twee en het andere jaar drie afgaan; in wier plaatſen, bij de Staaten van *Zeeland*, uit eene benoeming van de Magiſtraat, weder anderen gekoozen worden. Doch de Baljuw wordt door gemelde Staaten aangeſteld.

In

In 't jaar 1586 werd aldaar geboren de geleerde JOOS VAN LAAREN; ook word gezegd, aldaar overleeden te weezen, de vermaarde HADRIANUS JUNIUS. De Gereformeerden worden 'er bediend door éénen Predikant. Tot besluit moeten wij den minkundigen waarschuwen, dit *Arnemuijden* niet te verwarren met een andere plaats van dien naam, gelegen in *Vlaanderen*.

Zie BOXHORN, *Chronijk van Zeeland*; SMALLEGANGE; de *Vuurige Kolom*; GUICIARDIJN; HOOFT; BOR, enz.

ARNHEM, *Arnheim*, of *Aernem*, zo als de naam deezer Stad meer gespeld wordt; waar van wij het eerste verkiezen. DEN OORSPRONG van dien naam bekennen wij niet te kunnen melden; al het geen 'er van gezegd wordt, als van *Arends* of *Arnoudsheim*, (doch wat man deeze geweest zij, zegt ons niemand,) of van *Arendsheim*, als een nest van vogelen, laat zig wel zeggen, doch niet bewijzen. Dat deeze Stad het oude *Arenacum*, waar van TACITUS spreekt, niet geweest is, is reeds door ons, op het Art. AREN CUM, getoond. Waar uit dan ook volgt, dat de bestrijding door CIVILIS, waar van SLICHTENHORST, in het tweede Boek zijner *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 15, gewag maakt, hier op niet toegepast kan worden. Zekerder kunnen wij, met anderen, de GELEGENHEID, daar van bepaalen; als zijnde *de Hoofdstad van het Veluwsche Kwartier*, aan den oever van den *Rijnstroom*, 3 mijlen van *Wageningen*, 3 van *Nijmegen*, 3 van *Doesburg*, en 3 van *Zutphen*, en dus in een zeer aangenaamen en gezonden oord. Wat aangaat de OUDHEID daar van; reeds in de agtste Eeuw, had de Abtdij van *Pruime* of *Prume*, in den *Eijffel* (een Landschap in *Duitschland*, tusschen het Hertogdom *Gulik* en de Aartsbisdommen van *Keulen* en *Trier*) het regt tot de aanstelling van een Priester in de groote Kerk: welk regt naderhand aan de Stad gekomen is, en dat menigmaal twisten, tusschen de Magistraat en Kerkenraad, veroorzaakt heeft; willende de eerste daar uit een regt van Collatie trekken, waar tegen zig de andere verzetteden, beweerende, dat *Arnhem*, toen het dit regt bekwam, nog met geen Stads regten voorzien was. Wat aangaat deszelfs GROOTTE, deeze is afteleiden uit het getal der huizen, dat op 1225 geschat wordt, en verder uit de openbaare Markten, als 1. de *Oude of Groote Markt*; 2. de St. *Jans Plaats*; en

3. de *Koornmarkt*. Belangende haare STERKTE; in het jaar 1232 werd *Arnhem*, door Graaf OTTO DEN DERDEN, met muuren omringd, en is naderhand voorzien met 4 Poorten; als, de *St. Janspoort*, *Velperpoort*, de *Rijn-* en *Sabelspoort*, zijnde de *Nieuwe Waterpoort*, reeds vóór eenige jaaren, toegemetseld; zo als ook de *Geldersche Toren*, welke tusschen de *St. Janspoort* en de *Velpelpoort* stond, reeds voor lang verdweenen is. Met den aanvang van den *Spaanschen* Oorlog is het met verscheiden Bolwerken voorzien. In het jaar 1623 deed Prins MAURITS, aan de *Sabelspoort*, een sterke Redout opwerpen, en de Stad, langs den *Rhjin*, met drie voornaame Bolwerken voorzien; doende in het midden het Kruid-Magazijn stellen. In 't jaar 1702, werden deeze werken nog merkelijk vermeerderd, door den vermaarden Baron COEHOORN; welke verbetering, in het jaar 1728, weder ter hand genomen en ten uitvoer gebragt werd.

Onder de KERKLIJKE GEBOUWEN binnen deeze Stad, munt uit 1. de *Oude* of *Groote Kerk*, die men, in den jaare 1452, heeft beginnen te bouwen. Van binnen is zij versierd met verscheidene wapens van oude Adelijke en Burgerlijke Geslachten, ook met Grafschriften van vermaarde Mannen, als van KAREL VAN GELDER VAN EGMONT; van den Generaal VAN PALLAND; JUDOCUS VAN SASBOUT; ELBERTUS LEONINUS; MARTEN GORIS; enz. 2. De *St. Jans Kerk*. 3. De Kerk van *St. Walburg*; *de Broer* of *Broederkerk*, zijnde voorheen een Minderbroeders Klooster geweest; de *Cathrijne* of *Gasthuiskerk*. Ook vindt men 'er een fraaije *Luthersche Kerk*. Verder het *Cathrijne Gasthuis*; *St. Pieters* en *Leprosen Gasthuis*; het *St. Nicolaas Hospitaal*; een *Oud* en *Nieuw Weeshuis*; drie *Weduwen-Huizen*; en eindelijk de *Latijnsche School*. De Predikanten deezer Stad zijn thans vijf in getal, en behooren tot de Klassis van *Gelderland*, of die van de *Overveluwe*. Voorts zijn 'er Ouderlingen en Diaconen; één *Fransche* en één *Luthersche* Predikant. Eindelijk zijn 'er twee *Roomschgezinden* Statiën, die door twee Wereldlijke Priesters bediend worden.

Tot de WERELDLIJKE Gebouwen behooren, binnen gemelde Stad, het *Hof van Gelderland*, voortijds het *Hof van Nassau*, gesticht door Graaf ENRST CASIMIR; het *Oude Prinsen Hof*, of dat der *Geldersche Vorsten*; dat van den *Gelderschen Veldoverste*

MAAR-

MAARTEN VAN ROSSEM; *het Stadhuis*; als mede het *Provinciaale Tucht- en Verbeterhuis*.

De REGEERING deezer Stad bestaat uit twaalf Burgemeesteren, die ook Schepenen en Raaden zijn, waar van 'er jaarlijks twee als *Regeerende Burgemeesters* worden aangesteld, die in Rechtszaaken den Rechter der Stad aan hun Hoofd hebben, alzo zijn Ampt mede brengt, Voorzitter in alle Burgerlijke rechtzaaken te zijn. In strafbaare en burgerlijke Breukzaaken, waarin geweld gepleegd is, wordt de aanklagt wel gedaan op naam van Burgemeesteren; doch hij, als Rechter, voegt zig altoos bij dezelven. Die zijne Sententie gewonnen heeft, en geene voldoening bekomt, vervoegt zig bij den Rechter, welke dan de Acte van sommatie of aanmaaning tekent. Voorts doet gemelde Rechter alle de vonnissen der Misdadigers ter Executie brengen; en in gevalle van afwezendheid, wordt zijn plaats door den oudsten Schepen bekleed.

De voornoemde Magistraat bestuurt alle Recht- en Regeeringszaaken. De gewoonlijke Rechtszaaken worden gebragt voor den Hoogen of Laagen Bank. De eerste bestaat uit twaalf Schepenen, benevens een Rechter. Deeze Bank is *Ordinair* of *Extraordinair*. Voor den Extraordinairen, die tweemaal ter week gehouden wordt, brengt men alle geprivilegieerde zaaken. Het Ordinair Hoog Gerecht wordt thans maar ééns in 't Jaar, na drie voorafgaande Publicatien, van veertien dagen tot veertien dagen, gehouden. Voor het zelve moeten Burgers en Ingezetenen elkander over zaaken van schuld aanspreeken. Voorheen waren de Sententien, hier bij uitgesproken, aan geen apèl onderworpen; doch thans wordt 'er bij provisie apèl toegestaan. Het Gerecht voor den Laagen Bank wordt bekleed door den Rechter en twee Schepenen, welken een Secretaris is toegevoegd. Voor deezen Bank brengt men de verschillen, ontstaan tusschen twee vrienden, of tusschen een Ingezetene en een vreemde; en van de vonnissen, aldaar gewezen, kan geapelleerd worden aan den Hoogen Bank.

Behalven deeze Rechtbanken, is hier eene Gezwoorene Gemeente, die, vóór het jaar 1675, veel gezach had, doch thans slegts bestaat uit agt-en-veertig Persoonen, onder welken een Scriba is; deeze Gezwoorenen komen gemeenlijk op den eersten Maandag

van ieder Maand bij een; en op een van die geschiedt de gewoonlijke jaarlijksche verkiezing van zes *Gildemeesters* of *Dekens.*

In het jaar 1232 werd *Arnhem*, door Graaf OTTO DEN DERDEN, beschonken met dezelfde VOORREGTEN, die de Stad *Zutphen* bezat, naamlijk de Tolvrijheid door de gansche Provintie. Ao. 1282 verkreeg zij het regt der Munte; en de *Arnhemsche Gilden* zijn naderhand zeer bekend geweest. Keizer MAXIMILIAAN vergunde, in het jaar 1487, aan de *Arnhemsche* Burgers, het oprechten van zes Gilden, om daar uit twaalf persoonen te mogen benoemen, uit welken hij 'er zes tot *Gildemeesters* zou aanstellen. Deezen moesten zig beraaden met eenige daar toe verordende Burgers, die, in het jaar 1502, uit een getal van 24 Persoonen bestonden. In 1547, werd hier in, door den Stadhouder des Hertogs van *Gelder*, eenige verandering gemaakt. In het jaar 1557 werd vastgesteld, dat de Regeering, in zwaare zaaken, staan zou aan Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, zes Gildemeesters en agttien Gemeenslieden; welke Gemeenslieden of Gezwoorenen het voorregt hadden, van in sommige zaaken gekend te worden. Men vindt daar van aangetekend, dat zij, uit naam der Burgerij, de *Unie van Utrecht*, 1579, aannamen; dat zij, in het jaar 1584, toen men voorneemens was, de Hooge Overigheid aan *Frankrijk* op te draagen, gekend werden; dat zij mede tot de Afzweering van Koning FILIPS DEN TWEEDEN gestemd hadden. Ja zelfs waren zij bijéén geroepen, over het uitwisselen van het Vrede Tractaat, te *Munster* gesloten, in 1648. Doch in en na het jaar 1675, zijn deeze hunne Vooregten merkelijk besnoeid; van welke Voorregten zij zig, schoon met weinig vrucht, in het begin van deeze Eeuw, weder meester zogten te maaken.

De zes bovengenoemde *Gildemeesters* doen ons zien, dat de *Gilden* aldaar op dat getal bepaald zijn, als zijnde, I. Het *St. Josephs*; II. Het *Smids*; III. Het *Kramers*; IV. Het *Tappers*, *Bakkers* en *Brouwers*; V. Het *Weevers en Snijders*; en VI. Het *Schoenmakers Gild.*

De SCHUTTERIJ of BURGERIJ is verdeeld in zes Vaandelen, staande onder het bestuur van twee Kolonellen, die tevens Schepenen der Stad zijn. Ieder Kompagnie heeft een Hopman, een Luite-

tenant, een Vaandrig, en eenige mindere Officieren. De Bezetting van deeze Stad word, zo wel als in andere Steden en Plaatsen, verminderd en vermeerderd naar tijds gelegenheid; zijnde tegenwoordig zwakker dan wel voorheen; staande de Troupen, die aldaar gekwartierd zijn, onder een Gouverneur en Groot Major, die het woord geeven en de sleutels hebben. Ook hebben aldaar drie Ingenieurs, die onder een Directeur staan, hun verblijf.

De KOOPHANDEL van deeze Stad bestaat voornaamlijk in Graanen en andere Waaren, het zij die daar te koop gebragt, of van daar naar de naastbij gelegene plaatsen verzonden worden. Veel voordeel trekken de Inwooners van den door- en voorbij tocht van Wagens en Schepen, die van *Duitschland* komen, of daar heen gaan.

Hoe menigvuldig de Voorregten van deeze Stad voorheen geweest, en nog zijn, hoe aangenaam het verblijf, zo in als buiten dezelve zij, hebben de bewooners, echter, even als anderen, verscheiden RAMPEN en ONHEILEN moeten ondergaan.

Groot nadeel leed de Stad door felle branden, in de jaaren 1364, 1419 en 1425. In het jaar 1419 trof haar dit onheil tweemaal; wordende, door den eersten, twee honderd, en door den tweeden, meer dan drie honderd Huizen vernield. In 't jaar 1372, werd de Stad eenmaal door de *Hekerschen*, en eenmaal door de *Bronkhorsten* ingenomen. WILLEM VAN EGMOND, Broeder van ARNOUD, maakte 'er zig Meester van in 1467. In 1473 geraakte zij in handen van KAREL DEN STOUTEN, Hertog van *Bourgondien*. In 1505 onderging zij eene hardnekkige belegering van den Koning van *Spanje*, voor wiens magt, zo wel als voor die van Keizer KAREL DEN VIJFDEN, zij bukken moest. Geduurende den *Spaanschen* Oorlog, konden de *Spanjaarden* haar, echter, niet overweldigen. In den alvernielenden *Franschen* Oorlog van 1672, moest zij zig, op den 16den Junij, bij verdrag overgeeven.

Het zal der moeite wel waardig zijn, den draad der GESCHIEDENISSEN dier Stad hier aantevangen. De reden, dat *Arnhem* zig aan de *Franschen* moest overgeeven, wordt, over het algemeen, daaraan toegeschreeven: *Vooreerst*, dat men, na het sluiten van den *Munsterschen Vrede*, de Vestingwerken zodanig had

laaten vervallen, dat ze buiten staat waren om 'er eenigen tegenweer mede te doen. *Ten Tweeden*, dat de Magistraat weigerde, zelfs nog kort vóór de aankomst der *Franschen*, Bezetting inteneemen; doch eindelijk vond zij zig daar toe genoodzaakt, en deed het, op voorwaarde dat alle de Officieren den Eed aan haar zouden moeten afleggen; dit geschiedde op den 13den. Doch waarin bestond de Bezetting? In twintig zwakke Kompagniën, en eenige Boeren. De Bevelhebbers over dezelve vonden de Buitenwerken vol geboomte, en met plantaadjen bezet; de wallen vervallen; de Konterscharpen buiten staat van verdediging; voorts alles, wat om de Stad was, met huizen en boomen bezet; geen batterijen; kortom, niets tot verweering. In alle deeze gebreken verzochten zij spoedige verbeetering, hierin bestaande, dat de Plantaadjen, Huizen en Hoven buiten de Stad geslecht mogten worden; dan, de Magistraat weigerde zulks, voorgevende dat der Gemeente daar door meer dan twee tonnen Gouds nadeel toegebragt zou worden. Om kort te gaan, alles wat 'er gedaan werd, bestond in 't afbranden van drie oude Huizen, aan den Rijnmuur staande. Intusschen naderde de Marchal DE TURENNE, richtte een Batterij op, en deed, in 's Konings naam, de Stad door eenen Trompetter op eisschen. De Krijgs- en Hoofd-Officieren vergaderden op het Stadhuis, en gaven aan den Boodschapper ten antwoord, dat men zig ten dienste van het Land, tot het uiterste zou verweeren. Maar de Secretaris van de Heeren Gedeputeerden, zonder voorkennis van de Regenten, ging met den Trompetter naar buiten. Door aanmoediging van de Krijgs-Officieren, nam de Magistraat (volgens eigen bekentenis) het besluit van verweering; ja zelfs begon men het geschut op den Vijand te doen speelen. TURENNE deed hierop een Brug over den *Rhijn* slaan, en begon het beleg van de Landzijde. Den 15den van gemelde Maand, deed hij de Stad andermaal opeisschen, met bijgevoegde bedreiging, dat, zo men de Stad niet overgave, de Koning in persoon, met zijn gansche Legermagt, den volgenden morgen voor de muuren zou verschijnen. De Magistraat en Krijgshoofden beslooten, door den Trompetter, te doen antwoorden, dat zij bij hun voorig besluit bleven. Eenige Heeren Gedeputeerden uit de Overigheid gingen andermaal met den Trompetter naar TURENNE; waar over de Krijgs-Officieren

groot

groot ongenoegen betoonden. Doch de Stads Regenten verklaarden, als vooren, dat zulks buiten hunnen last geschied was: en baden tevens, met traanen in de oogen, geene Vijandlijkheden te plegen; toonende dus het hart van een' Man, en tevens dat van een Kind, in een zelfden boezem te dragen. Terwijl dit gebeurde, was de ontsteltenis in de Stad zeer groot, en op de Batterijen noch Kruid, noch Kogels, noch Konstapels; 't geen noodwendig den meeste Soldaaten den moed moest beneemen. 'Er werd een stilstand van Wapenen getroffen, tot den volgenden morgen ten zes uuren: geduurende den nacht, waren tegen allen krijgsgebruik, 500 Vijandelijke Soldaaten, tot aan de drooge Graft, bij de *Rijnpoort* genaderd. Den volgenden morgen vertoonden zig aldaar verscheiden *Fransche Officieren*, aan wien brood en wijn gegeeven werd. De Bevelhebbers geraakten daar over met den Kommandeur in hevige woorden; en niet zonder reden, aangezien hij het deed, zonder hen daar over gesproken te hebben. De Afgevaardigden uit de Magistraat kwamen van TURENNE te rug, en berichtten, dat deze hen, om het verdrag te bewerken, naar den Koning gezonden had, die toen met het Hoofd-Leger te *Velp* lag; en dat twee Officiers noodzaakelijk met hun moesten gaan, om voor het belang van het Guarnizoen te zorgen. De Krijgsraad in de Stad, van alles wat tot verdediging noodig was, ontbloot, en de Burgers zeer ontsteld ziende, hadden geene hoop om hen ter verweering te kunnen aanmoedigen, noch ook om ontzet te bekomen. Zig dus in groot gevaar bevindende, zond men, na hevige woordwisseling met de Magistraat, over hunne ongeregelde handelwijze, den Kolonel VRIJBERGEN, en den Kapitein AARSENS, met de Afgezondenen van de Magistraat, aan den Koning, aan wien verzocht werd, bescherming van den Adel, en van het Kwartier van *Arnhem*; behoudenis van hunne Voorregten, en vrijheid van Godsdienst, enz. al het welk hen wel toegestaan, maar kwalijk nagekomen werd. Een van de Stads Gecommitteerden verzocht, met gebogene knieën, *pardon* voor de Bezetting, indien zij iets tot ongenoegen van zijne Majesteit mogt gedaan hebben; doch op dit verzoek volgde geen voldoend antwoord. Ten twee uuren na den middag, verscheen de Stads Major op den Wal, met order, dat de gantsche Bezetting zig naar de Markt moest begeeven. De Kolonel naar

de reden daar van gevraagd zijnde, antwoordde, geen kennis van dusdanige order te hebben. Intusschen deed de Magistraat eene der Stads Poorten openen, waardoor de *Franschen*, onder den beroemden LOUVOIS, binnen kwamen; maakende het geheele Guarnizoen Krijgsgevangen, en doende de Manschap in de Groote Kerk opsluiten.

Den volgenden dag (den 17den) moest de Magistraat den Eed voor den Koning komen afleggen, en Hem voor hunnen Heer en Meester erkennen, met belofte van Hem, tegen ieder, getrouw te zullen blijven dienen; en dat, zo zij ontdekten, dat 'er iets tegen zijne Majesteit gesmeed werd, zij daarvan terstond aan zijnen Gouverneur kennis zouden geeven; welken Eed de Rechter, Burgemeesters en Schepenen, in handen van Monsr. FRANGK, Lid van 's Konings Raad, moesten afleggen en eigenhandig onderteekenen. Al te smertlijk werden de *Arnhemmers* ontwaar, welken genadigen Heer zij hadden aan LODEWIJK DEN XIV, die hun het zelve, door zwaare geld-afpersfingen en barbaarsche bedrijven, deed gevoelen, tot aan den 12den Maij van het jaar 1674. Den 15den Junij van dat jaar, werd, op order van zijne Hoogheid, Prinse WILLEM DEN III, de Magistraat aldaar veranderd, een gedeelte van de oude afgezet, en anderen in hunne plaatsen gesteld. In het jaar 1702 ontstond 'er, na het overlijden van den Stadhouder, groote oneenigheid, veroorzaakt door de sterke drift der Burgers, om zig in het bezit der oude Voorregten, wegens de vrije verkiezing van Stads Regeerders, te herstellen. Die, welke door den Stadhouder waren aangesteld, werden uit het bewind gestooten: men wierf verscheidene Soldaaten, om de nieuw aangestelden te beschermen; men belegerde *Wageningen*, om dat het de schuilplaats der oude Regenten was. Dan de Staaten Generaal wisten, door het zenden van eenge Regementen, in 't jaar 1707, deeze spoorloosheid te doen bedaaren.

In het Jaar 1717 werd aan het *Engelsche* Hof ontdekt, dat de *Zweedsche* Minister te *Londen*, de Graaf VAN GIJLLEMBERG, zeer gevaarlijke praktijken smeedde, om eenen opstand in dat Rijk te veroorzaaken, en daar toe briefwisseling gehouden had met den Baron GORTZ, die zig, onder den naam van geheime Raad des Konings van *Zweeden*, in den *Haag* onthield. Het ontwerp was,

was, om aan verscheidene oorden, ja, zelfs in *Holland* en *Frankrijk*, Schepen te doen kopen, dezelve naar *Gottenburg*, en aldaar van Volk voorzien zijnde, naar *Engeland* te zenden. Dan, de Koning van *Groot Brittanje*, den aanslag ontdekt hebbende, deed GIJLLEMBERG gevangen neemen, en aan de Staaten van *Holland* het Arrest van den Baron GORTZ verzoeken. In de maand Julij was hij in *Holland* gekomen, had zig meest te *Amsteldam* opgehouden, en in de maand September was hij nog in *den Haag*. De Staaten zonden twintig man naar zijne wooning, met bevel, om zig van zijn Persoon en papieren meester te maaken; doch twee uuren te vooren was hij naar *Amsteldam* geweeken; zij maakten zig, echter, meester van éénen zijner Secretarissen. De Ambassadeur des Konings van *Engeland* kon te *Amsteldam* niet voor den volgenden dag gehoor verkrijgen. Burgemeesteren vergunden hem de vrijheid, om den Baron, die bij een *Zweedschen* Koopman zijn intrek genomen had, te doen opligten; dan de Vogel was reeds naar *Arnhem* gevlogen. De Ambassadeur bediende zig hierop van den bekenden VLEERTMAN; deeze, op zulke boodschappen afgericht, agterhaalde GORTZ te *Arnhem*, en deed hem, met kennis van den voorzittenden Burgemeester, gevangen neemen. Van *Arnhem* werd hij naar den *Haag* gevoerd, alwaar hij, na een geruimen tijd in hechtenis gezeten te hebben, ontslagen werd, en naar *Zweeden* te rug keerde.

In het jaar 1736, op den 5den Augustus, had deeze Stad de eer van zijne Koninglijke Majesteit van *Pruissen* binnen haare muuren te ontvangen, schoon zulks weinig beweeging onder de Burgerij veroorzaakte, vermits de Koning onbekend begeerde te blijven, en de Magistraat bedankte, voor de Eer, die zij voorneemens was hem te bewijzen.

De zwelling van het Rijnwater veroorzaakte, in het jaar 1747, zulk een hoogen watervloed, dat 'er, op den 5den van de maand Februarij, rondsom de Stad, reeds vijf Waarden waren doorgebroken, en het water slegts 3 a 4 duim laager was, dan bij den hoogen vloed van 1741.

Toen zijne Doorluchtige Hoogheid, wijlen Prins WILLEM DE IV, in het jaar 1722, de hooge waardigheid van Stadhouder over de Provintie van *Gelderland* was opgedragen, was hier wel eeni-

ge vreugd over die verkiezing bedreeven; dan, deeze kwam in geene vergelijking bij die van 1747; in welk jaar aan dien Vorst, gemelde waardigheid, door de geheele Unie, werd opgedragen. Binnen *Arnhem*, en elders, waren wel eenige moeijelijkheden ontstaan; doch met de algemeene vreugdeviering, die bepaald was, op den 19den Julij, namen dezelve een einde. In de maand September daar aan volgende, werd der Burgerije, op order van de Hooge Regeering, door de Magistraat aangezegd, dat zij zig van Bedden, Hout, Turf, enz. moesten voorzien, ten einde in staat te zijn, om het verwacht wordende Guarnisoen behoorlijk te kunnen ontvangen: het antwoord van sommigen behelsde, dat zij daaraan wel wilden voldoen, mids men hun van de daar toe benodigde penningen voorzag. De Provintiaale Land-dag scheidde mede om dien tijd vruchtloos, wijl men het noch over den *vijftigsten Penning*, noch over de Land-Militie eens kon worden. Op den 27sten der maand October, werd, in navolging der andere Provintien, op den Kwartierdag, gestemd, in den vijftigsten penning, of vrijwillige Gifte. Toen men, in *Arnhem*, de tijding bekomen had, dat gemelde Prins WILLEM, te *Zutphen*, tot Erfstadhouder verklaard was, begonnen eenige burgers, en niet van de geringsten, hier over te redeneeren in een Wijnhuis; en aldaar werd de voorslag gedaan, aan de Magistraat, bij Request, te verzoeken, het voorbeeld van andere Provintien en Steden te volgen. De wijn bedwelmde de zinnen, en men begreep het wederom anders. Na middernacht doorliepen veelen de straaten, roerden den trom, losten de snaphaanen, onder een onophoudelijk geschreeuw van *Vivat Oranje!* paarende die woorden met eenige aanstootelijke redenen; 't welk door de Regeering zeer euvel opgenomen werd, die voorts het Guarnizoen gebruikte, om huiszoeking te laten doen, en de aanvoerders in hechtenis te neemen; maar ze vonden 'er geenen, dan den jonge, die den trom geroerd had, welke voor twee jaren in het Tuchthuis gezet, en een Ambachts-gezel, die gebannen werd. Op dien tijd kwamen aldaar drie Regimenten *Hessische* troepen in bezetting; tot op den 13den der maand December, bleef het smeulend vuur onder de assche. De Landdag te *Nijmegen* was, door het afweezen der Heeren van *Zutphen*, vruchtloos afgeloopen; het gemeen, hier over niet voldaan, ver-

za-

zamelde des morgens, met een groot getal Burgers, op de Markt, voor het Stadhuis, maakende een vervaarlijk geschreeuw van *Vivat Oranje! de Prins onze Erfstadhouder!* Na aldaar een weinig vertoefd te hebben, drong de menigte in 't Stadhuis, en de Regeering (als nog te vroeg zijnde) niet vergaderd vindende, begaf men zig naar de wooningen van dezelve, en haalde ze van daar, met slaanden trom en vliegend vaandel; zelfs waren eenigen met Bajonetten op Snaphaanen voorzien, naar de Raadkamer gegaan, de Regenten met schandelijke woorden hoonende. Dit verrigt en de Vergadering voltallig zijnde, uitgenomen den President Burgemeester, die ziek te bedde lag, was de eerste vraag, of men aan zijne Doorluchtigheid wilde toestaan alle de Voorregten, die hij reeds in *Holland* bezat? En of men Hoogstdenzelven terstond, als Erfstadhouder, wilde uitroepen? dat het, schoon de Magistraat tijd van beraad verzocht en andere zaaken voorwendde, zou en moest geschiedden. Hier in voldaan zijnde, verzochten zij aan de Magistraat, of laat ons liever zeggen, zij dwongen dezelve, het genomen besluit, tegen de geenen, die voor eenige weeken de opschudding veroorzaakt hadden, te vernietigen; en dat de jongen, waar van wij zo even gesproken hebben, moest ontslagen worden. Dit alles geschied zijnde, ging de buitenspoorigheid zo verre, dat zij hem, die voorheen, zo om dat hij een bediende van den Provoost, als om zijn slecht gedrag en mismaaktheid, van ieder veracht was, nu met vier man op de schouders namen, voor de Heeren droegen, en hun noodzaakten, hem de hand, en eenige Dukaaten, tot een vereering, te geeven. Zo verre gaat het toomlooze graauw, als het eens 't ontzach verworpen heeft. Zij dwongen de Regeering, den meergemelden jongen, als zijnde onbekwaam om zijn brood te winnen, geduurende zijn leven, in 't Gasthuis, kost en onderhoud te geeven. Dit alles naar hunnen zin gaande, liep het ongebreideld paard nog verder. Men begeerde herstel van de Voorregten, welke men zeide verminderd te zijn; willende dat geen Magistraatspersoon langer dan drie jaaren in 't bewind zou blijven; eenigen, zeiden zij, moesten afgezet, en lieden van Adel in hunne plaats gesteld worden. De Regeering nu ziende, hoe noodzaaklijk het ware, dit woedende dier eenen breidel in den bek te leggen, nam het besluit, bij eenigen der aanzien-

lijk-

kijkften uit de Burgerij onderftand te zoeken; en deezen, fpoedig gereed zijnde, fpraken weder andere welmeenenden. Na zig dan vereenigd te hebben, wapende men zig den 14den tegen den avond, nam het Stadhuis ter bewaaring in, en bewaakte het zelve, met het vaste voorneemen om geweld met geweld te keeren, en het graauw, dat voorneemens was, de Regeering den voet op den nek te zetten, te beteugelen. De wachten der Soldaaten werden verdubbeld, en om het half uur patrouiljes door de Stad gezonden: hier door werd de rust wel gedeeltelijk doch niet geheel herfteld; wordende nog alle nachten, hier en daar, de glazen ingefmeeten; ook werd 'er één Soldaat, en twee burgers doodelijk gekwetst.

Op den 9den van de volgende maand Januarij 1748, werd te *Arnhem* de Landdag geopend, en den 10den, door de zogenoemde Vrij-Kompagnie, of kwalijkgezinden, een Request ingeleverd, waarin zij begeerden, dat zijne Hoogheid, onbepaald, in het Erfftadhouderfchap verklaard, alle de Privilegien bevestigd, en de Regeering voor niet langer dan drie jaaren aangefteld zou worden; hier op eischten zij, tegen den volgenden morgen, een rond antwoord. Dit niet naar hunnen zin gelukkende, begaven zij zig, op gemelden morgen, naar het Stadhuis, en het zelve gefloten vindende, wierpen zij een hagelbuij van fteenen door de glazen. Eenige welgezinde Burgers, de Regeering, volgens eed en pligt, trachtende te befchermen, werden door anderen uit de Vrij-Kompagnie, met hunne degens, en door het werpen der fteenen, waar van het vrouwvolk zig bediende, gekwetst, hoewel zij dezelve niet fchuldig bleeven. De Magiftraat deed den *Kommandant van de Hesfen* om bijftand verzoeken; doch die Heer beval aan het volk, op de Hoofdwacht, in wiens aanzien dit alles gefchiedde, in de Corps du Guarde te blijven, en nergens deel aan te neemen. De Magiftraat deed daarop door de Stad alarm flaan; waar op de Burger Officieren op de gewoone loopplaatfen kwamen; flegts eenige weinigen voegden zig bij hen; en die 'er nog kwamen, weigerden naar de Markt te gaan. De Vrij-Kompagnie hier van de lucht krijgende, en zelfs, zo gezegd word, door eenige Heeren van *Zutphen* en *Nijmegen*, zo niet met woorden, ten minften met gebaarden aangefpoord wordende, drongen te fterker aan op de vervulling hunner begeerten;

waar

waar door dan eindelijk die van 't *Kwartier van Arnhem* zig genoodzaakt vonden, zig met de anderen te vereenigen, en den Prins VAN ORANJE, onbepaald, tot Erfstadhouder te verklaaren: dat is, die hooge waardigheid niet alleen aan zijne Hoogheid op te dragen, zo als dezelve voorheen, door wijlen Prins WILLEM DEN III, bezeten was, maar met bijvoeging, dat WILLEM DE IV ontslagen zou zijn van den Eed, uit kracht van welken deeze Vorst die waardigheid, in het jaar 1722, aanvaard had; en voorts, dat indien de Prins mogt oordeelen, dat de Regeering deezer Provintie, in de toenmaalig tijdsomstandigheid, niet voldoende was, hij dezelve, naar welgevallen, zou kunnen redresseeren en amplieeren, zo als zijn Hoogheid ten beste van het land nuttig en raadzaamst zou vinden. Na dat deeze uitroeping in dier voegen geschied was, bespeurde men wel eenigen stilstand onder de misnoegden, doch niet zo veel, dat de Heeren het durfden wagen, vóór den avond, naar huis te gaan. Ook liet het gemeen niet na, 's nachts de glazen in te slaan, of sommige van die, welken voor de Regeering waren, te kwetzen. Tot op het einde van dit *Wonderjaar*, was 'er een gestaag gemompel, schoon 'er meer bedaardheid in de gemoederen scheen, dat de geheele Stads Regeering veranderd moest worden. Om zulks te verhoeden, waren, op den 29sten November, vier der aanzienlijkste Burgers dezer Stad, als de Heeren A. ENGELBERT, Mr. G. TULLEKEN, (die, zo als wij hier voor gezegd hebben, tegenwoordig Regeerend Burgemeester deezer Stad is, zijnde gesprooten, uit een der oudste famieljen van *Arnhem*, zo als nader blijken zal op het Art. ARNT TULLEKEN) E. E. VIERVANT, en G. SCHEURMAN, naar den *Haag* getrokken, bij zig hebbende een Request, getekend door twee honderd en vijftig der aanzienlijksten uit de Burgerij; waar mede gemelde Heeren aan wijlen zijn Doorl. Hoogheid verzochten, dat het den Vorst behaagen mogte, de Regenten, als getrouwe Burgervaders, in hunne aanzienlijke amptsbedieningen te laaten regeeren; alles, echter, naar 't goedvinden zijner Hoogheid. Deeze welmeenenden waren van gedachten, dat dit hun bedrijf een gewenscht gevolg zou hebben. Dan het behaagde den Vorst, op den 14den December van dat jaar, zijne gedachten daaromtrent anders te openbaaren.

De Baron VAN ESSEN, Heer van *Schafler*, Rechter der Stad *Arn-*

Arnhem, ontving dien dag eenen Bode van den Prins. Ingevolge daar van deed hij den Heer BRANTZEN, als President Burgemeester, verzoeken, tegen den aanstaanden morgen ten 10 uuren, de Magistraat benevens de gezwoorene Gemeente te willen doen vergaderen. Dit verricht en voornoemde Heer gansch onkundig zijnde, wat 'er geschieden zou, opende, op den bepaalden tijd, de Rechter zijnen last, ontsloeg, uit naam van den Prins, alle de Leden der Regeering van hunnen Eed, en stelde vervolgens zeven van de Oude Regenten en vijf nieuwen aan, in plaats van de afgegaane, die voor gedaane diensten bedankt werden. Het tweede Lid van Regeering, uit agt-en-veertig Gemeenslieden bestaande, waar van thans drie plaatsen vacant waren, ook bedankt zijnde, werden, op nieuw, vijf-en-twintig van de Ouden aangesteld, en de overige drie-en-twintig plaatsen door andere leden vervuld. De nieuw aangestelde Burgemeesteren, eenen keer naar '*s Haage* gedaan hebbende, raporteerden, bij hunne terugkomst, in de maand Januarij 1749, uit naam van zijne Hoogheid, aan de overige Leden van Regeering, dat de Vorst, nu en ten eeuwigen dagen, gerenuntieerd had van alle de Stads Ampten, groot en klein, geevende deezen over aan de Magistraat, om daar mede te handelen naar welgevallen.

Het aangenaam verblijf in deeze Stad werd, in het jaar 1753, eenigzins gestoord; schoon de vreeze, waarin de *Arnhemmers* in dat jaar gebragt werden, van hooger hand, en uit een andere oorzaak voortkwam. Het water in den Rhijn zwol, in den winter, zo ongewoon en spoedig, als bij menschen geheugen niet gebeurd was; zijnde de vreeze voor de *Overbetuwe* nog grooter, dan wel voor de Stad zelve. Doch het behaagde den Hemel, de middelen aangewend, ter voorkoming van het dreigende gevaar, dermaate te zegenen, dat de schade, door het water veroorzaakt, binnen kort hersteld werd.

In het jaar 1766, en wel op den 13den van de maand Augustus, hadden die van *Arnhem* het genoegen, zijne Doorl. Hoogheid, den Prins Erfstadhouder WILLEM DEN V in zijne waardigheden te aanschouwen, en te huldigen. Tot lof van hun dient gezegd te worden, dat zij, bij die gelegenheid, zo wel in het betoonen van eene gepaste en welvoegende vreugde, als in de ontvangst van den Vorst, zig zodanig gedroegen, dat zij niet alleen den

den Prins en deszelfs aanzienlijk gezelschap, maar buiten dien duizenden van aanschouwers groot genoegen verschaften. Dan de omstandigheden en Ceremonien, die daar bij plaats hadden, meenen wij, dat op het Art. WILLEM DE V gevoeglijker, dan hier zullen kunnen verhaald worden. Wij eindigen dus het Artikel van deeze Stad met een aanwijzing van de Vermaarde Mannen, die zij voortgebragt heeft; zijnde CHRISTOFFEL BROUWER, GIJSBERT VAN SCHEVECKHAVEN, JOHAN BAPTIST GRAMAIJE, ANDREAS VERMALDIUS, CAROLUS GALLUS, GERRIT BROECKELAAR, THEODORUS MARCELIUS, GERARD WIJNEN, REINIER TENGNAGEL, HENDRIK AQUILIUS, EVERHARD VAN REIJD, FREDRIK en JAN VAN DEN ZANDEN; LAMBERT GORIS, ADOLPH VAN DANS, AREND VAN SLICHTENHORST, enz. allen Mannen, wier verdiensten ons op derzelver Artikelen, uit hunne verrichtingen, blijken zullen.

Men zie verder van deeze Stad, de meeste *Stedebeschrijvers*, inzonderheid, die van de Provintie *Gelderland*, waar van de zo even genoemde A. VAN SLICHTENHORST, die de Geschiedenissen van deeze Stad omstandig beschreeven heeft, de beste is.

ARNHEM KWARTIER. De Provintie *Gelderland* wordt, gelijk bekend is, verdeeld in *vier Deelen*, of *Kwartieren:* naamlijk dat van *Nijmegen*, *Roermond*, *Zutphen*, en *Arnhem*, waar van wij thans spreeken, 't geen ook wel het *Kwartier van de Veluwe* genoemd word. Van deeze vier heeft men een oud spreekwoord. *Nijmegen het oudste: Roermond het grootste: Zutphen het rijkste: Arnhem het lustigste.* Toen, in het jaar 1547, het Vorstendom *Gelderland* 75000 guldens moest opbrengen, stond dit deel op 17108 guldens. Hier onder behooren, buiten de Hoofdstad, waar naar het deezen naam draagt, *Harderwijk*, *Wageningen*, *Hattem* en *Elburg*; nevens twee groote Ampten, als het *Drost Ampt van Veluwe*, en het Rechter-Ampt van *Veluwenzoom*; als mede nog twee kleinen, *Oldenbroek* en *Neijebroek*, met twee Hals-Heerlijkheden, *Dorrewaart* en *Rosendaal*; behalven deezen nog twee andere Heerlijkheden, die alleen over schade en schuld vonnis wijzen, te weeten *Scherpenzeel* en *Hoevelaken*. Dit Kwartier word op zig zelve weder in vie-

vieren verdeeld: 1. *de Steden*; 2. *de Veluwenzoom*; 3. *de Over-veluwe* en 4. *de Nederveluwe*. De fomme, die wij gezegd hebben, dat dit Kwartier, in 1547, moest opbrengen, was mede in vieren verdeeld: als: I. de Steden 2900 Gl.; de Dorpen onder het IIde, 1550 Gl. die van 't IIIde 5700, en van het IVde 6958 Gl. Uit de verdeeling van de 2960 Gl. voor de vijf Steden, kan de geringheid van dezelve, op dien tijd, blijken; betaalende *Arnhem* 1160 gl. *Harderwijk* 580 gl. *Hattem* 484 gl. *Wageningen* 386, en *Elburg* 290 gulden.

HALMA, volgens PONTANUS en VAN DER HOUVE.

ARNHEM, (*Johan*, *Baron van*) Heer van *Rozendaal*, tot *Harsloo*, eenige Zoon van den Baron VAN ARNHEM en van THEODORA *van Wasfenaer van Duivenvoorden*, werd den 1ften Maij 1636 geboren, in *'s Hage*, alwaar de oude Baron, wegens de Provintie *Gelderland*, ter vergadering van de Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal, afgevaardigd was. Geduurende een tienjaarig verblijf in *'s Hage*, werd hij aldaar opgevoed; waar na hij, met zijne hoog aanzienlijke Ouders, naar *Gelderland* vertrok, en eerst te *Arnhem*, daarna bij een Predikant te *Zoest*, later te *Wageningen*, daarna te *Deventer*, en eindelijk te *Leiden*, alle de oeffeningen en wetenfchappen, een Heer van zijn geboorte voegende, voltrok. Naauwlijks den ouderdom van 22 jaaren bereikt hebbende, werd hij, uit aanmerking zijner aanzienlijke geboorte, befchreven in de Ridderfchap van de *Veluwe*. Negen jaaren daarna 1667 begaf hij zig in den Echt, met zijn volle Nicht ANNA MAGRETA VAN ARNHEM, Erfdochter van de vrije Heerlijkheid *Roozendaal*; zij was geboren den 12den December 1636, uit ROBBERT VAN ARNHEM, Landdrost van de *Veluwe*, Broeder van onzen Heere JAN's Vader.

Den 11den Maij 1674, werd Heer JAN, als een van de Ridderfchap, ordinaris Gedeputeerde van 't Kwartier van de *Veluwe*; den 11den Februarij 1675, Richter der Stad *Arnhem*; en den 9den Februarij 1684, ftelde Prins WILLEM DE III hem aan, als Extraordinaris Raadsheer van het Ed. Mogende Hof des Furftendoms *Gelre*, en Graaffchaps *Zutphen*. De genegenheid van gemelden Prinfe en deszelfs Koninglijke Gemalinne, voor den Heer

Heer van *Roozendaal*, ging zo verre, dat die beide hooge Persoonadjen zig menigmaal bij hem verlustigd hebben. De Heer van *Roozendaal* en zijne Gemalin verzelden het Vorstelijke paar, op hunnen togt naar *Engeland*. Geen minder gunst en liefde genoot hij van de *Arnhemsche* Burgerije, die 's Mans deugden van nabij kende. Meergemelde Vorst verhief den Baron, in 't jaar 1701, tot Landdrost van de *Veluwe*. Niet zonder smert vernam hij dus, in het volgende jaar, 's Konings dood; en met ontzetting, de gevolgen van dien, in *Gelderland*, en inzonderheid te *Arnhem*, alwaar men, op gronden van *recht* en *vrijheids herstelling*, volgens eene nieuwe keur, uit de Gemeenslieden, twaalf Stads Regenten verkoos, laatende daar onder hem, benevens vijf van de Oude Magistraat; doch de Heer van *Roozendaal*, en de vijf andere Heeren, bleeven standvastig die verkiezing afkeuren, en de aanvaarding weigeren. Wanneer, in het jaar 1707, wederom eenige Heeren voorbij werden gegaan, weigerde de Heer van *Roozendaal*, op nieuw, aantékomen, en volhardde daar in tot aan zijnen dood, die hem, op den 12den December van het jaar 1717, naar de Eeuwigheid deed overgaan.

Hoe beslommerd deeze groote Man ook ware met de gewigtigste Ampten van den Staat, oeffende hij zig, echter, in de fraaije Wetenschappen. Hij bezat een uitgebreide kennis van de Landmeet- en Bouw-kunde, maar nog volkomener van den waren Godsdienst; ook beoeffende hij de Dichtkunde, waar van zijne uitgegeevene schriften ten bewijze strekken; als daar zijn: *Jezus in het Lichaam zijns Vleesch; Verhandeling over deszelfs Kruisbloed*, in 4to 1694. *Gedachten en Gedichten, Geestelijk en Zedelijk; 's Menschen leven afgebeeld, en vergeleken bij een Schip*, mede in 4to 1707. *Order en Regel voor 't Menschelijke Leven, naar het voorbeeld der gezonde woorden, en naar de Leere der waarheid, die naar de Godzaligheid is*, in 8vo 1715.

Deeze JOHAN VAN ROOZENDAAL was het laatste manlijk oir van dit aanzienlijk geslacht; zijnde hij, zonder Kinderen na te laaten, overleeden, en in de Kerk van *Velp*, volgens zijn verzoek, zonder eenige pracht begraaven. Hij had begeerd te leggen op de plaats, alwaar hem, in het jaar 1704, in den twist tusschen de

Ridderschap en Steden, benevens KASIJN VAN DER HEL, de schande aangedaan was, van 'er uitgeligt, gevanglijk naar *Arnhem* gevoerd, en daar zo lang gehouden te worden, tot zij beiden door het Hof, waar van zij Raaden waren, geslaakt werden. En gelijk wij reeds zeiden, weigerde hij met reden, zig te mengen in de twisten, over de Magistraatsbestelling, die, van het jaar 1702 tot 1707, in *Gelderland* plaats hadden, en waar van wij, op het Art. GELDERLAND, verslag doen zullen. 's Mans *Afbeelding* plaatst men onder de Nederlandsche Dichters.

ARNT, of ARENDT, TULLEKEN, in zijn leven, benevens den Heer FREDRIK VAN DE SANDE, (die ook tevens Raad en Momber van *Gelderland* was,) een der eerste Heeren Curatoren der Academie van *Harderwijk*; (zie SCHRASSERT, *Hardervicum Antiquum*, tweede druk, eerste deel, bl. 77.) was de oudste van de tien Kinderen van Heer RUTGER TULLEKEN, in leeven Burgemeester der Stad *Arnhem*, en werd, den 28sten Junij 1580, Rekenmeester der Provintiaale Rekenkamer van *Gelderland*. Deeze Heer RUTGER TULLEKEN, RUTGERS Zoon, had in Huwelijk GEERTRUIJD GAIJMANS, Zuster van HILLEKEN GAIJMANS, (van welk Geslacht SLICHTENHORST, in zijne *Geldersche Geschiedenissen*, bl. 306. No. II. meld, dat reeds Ao. 1494. GERRARD GAIJMANS Renmeester der stad *Arnhem* was; en de Raadsheer WILLEM VAN LOON, in zijn *Groot Geldersch Placcaatboek*, fol. 27. zegt, dat Ao. 1543. WILLEM GAIJMANS een der Gecommitteerden naamens die stad van *Arnhem* geweest is, tot het sluiten van 't Tractaat voor *Venlo*, met Keizer KAREL DEN V, Hertog van *Gelre*,) die aan zijn' ouder Broeder EVERT TULLEKEN, Stamvader van den oudsten Tak van dit, in *Gelderland*, voor meer dan drie Eeuwen, en in *Zeeland* meer dan anderhalve Eeuw, bekend Geslacht, gehuwd was.

Heer ARNT TULLEKEN had in Huwelijk HILLEKEN HUIJBRECHTS, waarbij hij verwekte twee Dochters, I. JANNETJE en II. JOHANNA *; van welke hier na breeder.

Volgens de Lijst der Ed. Achtb. Heeren Burgemeesteren der stad *Arnhem*, ter Secretarij van die stad berustende, als mede uit de *Raadssignaten*, *Commissien* en *Politie* Boeken van dezelve, blijkt, dat aldaar, zedert den afloop van twee Eeuwen,

een

een twaalftal van dit Geslacht als Burgemeesteren vermeld worden, als:

1579. RUTGER TULLEKEN.
1587. Deeze ARENT TULLEKEN.
1637. ABRAHAM TULLEKEN.
1652. ARNOLD TULLEKEN.
1676. JOHAN TULLEKEN, EVERTSZ.
1678. WILLEM TULLEKEN.
1682. GIJSBERT TULLEKEN.
1697. WILLEM TULLEKEN.
1703. ARNOLD ANTHONIJ TULLEKEN.
1703. DERCK TULLEKEN.
1740. GIJSBERT TULLEKEN, J. C. FIL.
1750. GIJSBERT TULLEKEN, W. FIL. †

De waardigheid, waar in wij hem hier gemeld vinden, bekleedde hij nog verscheiden maalen.

Volgens aanwijzing der gedrukte Kaart en Lijst der NAAMEN en WAPENEN van de Heeren *Canzelers*, *Ordinaris* en *Extraordinaris Raaden in den Hove' des Furstendumbs Gelre en Graafschap Zutphen*, zedert deszelfs oprichting, door Keizer KAREL DEN V, in den jaare 1545; als mede de Naamen en de Wapenen van de Heeren *Raaden* en *Rekenmeesters* in *Gelderland*, zedert de

† Die heden 1781, zo als reeds gezegd is, als *Regeerend Burgemeester*, die waardigheid bekleed, benevens zijnen Neef Mr. ARNOLD ANTHONIJ GAIJMANS, Zoon van den Raadsheer JOHAN GAIJMANS, Descendenten van HILLEKEN GAIJMANS en EVERT TULLEKEN voorn. Zijnde deeze Heer A. A. GAIJMANS, van Moeders zijde, een achter-Kleinzoon van den Heer OSWOLD TULLEKEN, die Ao. 1703, Burgemeester te *Hattem* werd, en 1706, volgens *Recez des Landschaps Boek van Gelderland*, in plaatze van den Overleedenen Heer WOLFF VAN HAERSOLTE TOT YRST, werd aangesteld tot Hooft-Schout der gemelde stad: welk Ampt door zijn Ed. meer dan vijftig jaaren bekleed is, zijnde overleden den 16den Augustus 1757, na dat zijne Wel Ed. in de meeste aanzienlijke Staats-Kollegien Sessie gehad, en de Burgemeesterlijke waardigheid, in het jaar 1755, had afgestaan aan deszelfs Kleinzoon, den Heer en Mr. OSWOLD TULLEKEN, die daar mede, bij acte van wijlen haare K. H. op *Zoestdijk*, den 6den Augustus van dat jaar, is begunstigd geworden.

de oprichting van de *Kamer* van *Rekening*, door Koning FILIPS DEN II, in den jaare 1558, met bijvoeginge wanneer dezelve hebben Sessie genomen, was hij, den 11den Julij 1604, aangesteld tot *Raadsheer* in den *Provintiaalen Hove* van *Gelderland*.

Heer ARNTS Vader, RUTGER TULLEKEN, (hier boven gemeld) was de derde Zoon van RUTGER TULLEKEN, die, volgens Schepen Acte-Boek der stad *Arnhem*, van 1551-1555, *Kerkmeester der Moederkerke* was, en in het jaar 1556, volgens uitwijzing der *Respective Leenbrieven*, de investituure gekreegen heeft van de *Leengoederen*, die zijn Vader ARNT TULLEKEN geërfd had van zijner Vader RUTGER TULLEKEN. De leeftijd 1464, of vroeger, van deezen laatstgenoemden RUTGER TULLEKEN, *Over-Oud-Grootvader* van den *Curator* voorn., zo als ook die van zijne Vrouw en derzelver Descendenten, is, in een onafgebrooke orde, afteleiden uit de onderscheidene *Leenbrieven* van de jaaren 1496, 1497 en 1498, waar bij op hun de gemelde *Leengoederen* verheft werden, welke, met de *Successive Leenbrieven*, nog heden ten dage, en dus geduurende den tijd van bijna drie honderd jaaren, onder hunne afstammelingen bezeten worden.

In het jaar 1509 werd, door de Voogden van de twee minderjaarige kinderen van deezen Heer RUTGER TULLEKEN, (die, gelijk wij zeiden, leefde in het jaar 1464 of vroeger) en deszelfs oudsten Zoon Heer ARNT, *eene Magescheid* gesloolen over de nalaatenschap van hunne ouderen; waar bi aan den *meerderjaarigen Zoon* ARNT, door gemelde Voogden, alle de *Leengoederen* werden toebedeeld, „ *mitsgaders dat Huijs daar zijn Vaeder und Moeder vuur toe woner plegen*, *gelegen* enz." zijnde dit *Familie-verdrag*, *of scheiding door de Voogden*, waar onder ook is GAART GAIJMANS, *en belanghebbende*, *behoorlijk geverifieerd en bezegeld*. Welke *Origineele Magescheid*, benevens veele andere stukken, tot deeze Familie behoorende, berustende zijn onder de oudste leeden deezer Familie, *den Heer en Mr.* WILLEM JAN TULLEKEN, *Oud-Burgemeester der stad Hattem*, *en Leen-Griffier der Provintie Gelderland*, *en den Heer en Mr.* GIJSBERT TULLEKEN, J. C. FIL., *Oud-Burgemeester der Stad Arnhem*, *Ontvanger Generaal der Provintie van Gelderland over het Kwartier van de Veluwe*.

De Oudheid en Uitgebreidheid van dit Geslacht, zo in de *klimmen-*

mende als *daalende Linië*, zal ons blijken uit de nevensstaande Tafelen, getrokken uit het *Genealogisch Stamboek* deezer Familie, reeds voor anderhalve Eeuw bij een verzameld, en met Authentike bewijzen bevestigd.

Uit deeze Tafelen zal ook blijken, dat van deezen Stamvader RUTGER TULLEKEN, wiens leeftijd hier boven is aangewezen, geduurende den loop van drie Eeuwen, ten minsten *zeven honderd en vijftig Descendenten*, tot in de *twaalfde* Generatie, zijn voortgesprooten, waar van 'er in 't jaar 1777 nog meer dan *veertig* in leeven zijn, die allen den naam van TULLEKEN dragen, en en een van die (zijnde de Heer Mr. RUTGER TULLEKEN, Leen-Griffier der Provintie *Gelderland*,) nog bezitter en bewooner van een huis te *Arnhem*, dat bijna twee Eeuwen aan dit Geslacht behoord heeft.

De oudste, dien men van dit Geslacht vindt aangeweezen, is WILHELMUS TULLEKEN, die, ten jaare 1267, geleefd heeft, zo als uit twee, *Origineele bezegelde Schepenbrieven*, op parkement en in 't Latijn, waarbij aan dezelven eenige goederen werden opgdragen, ten vollen blijkt, en waarbij in aanmerking komt, dat gemelde WILHELMUS TULLEKEN, Ao. 1267, reeds meerderjaarig moet geweest zijn, wijl hij anders in eigen persoon geene goederen zoude hebben konnen aankoopen, of die aan hem voor *Schepenen* zouden kunnen overgedragen zijn geworden; en hij dus geleefd heeft omtrent dien tijd, dat *Arnhem* tot een vrije Stad geëligeerd en met verscheidene *notable Voorregten en Privilegien* begiftigd is: onderen anderen „ *dat die stad sal mogen regiert worden, met een Raad van twaalf Schepenen, welke aldaar gekoren zullen worden &c.* gegeven door OTTO, Graave van *Gelder* und *Zutphen*, Anno ab incarnatione Domini Millesimo ducentesimo tertio, tertio Idus Julii; en door REINOLDUS DEN EERSTEN, Graave van *Gelder*, geconfirmeerd, datum et actum Brummen, Anno Domini MCCC duodecimo, feria tertia in Crastino Bonifacii Martyris; berustende, onder andere zeer keurig geconserveerde Documenten, ter Secretarij der Stad *Arnhem*."

Hier op volgen WILHELMUS en GODEFRIDUS TULLEKEN, wier beider leeftijd mede beweezen wordt uit verscheidene dergelijke bezegelde Brieven, van de jaaren 1364, 1365, 1357, 1371, 1374 en 1377; wordende, onder andere, in die van 1377

WILHELMUS TULLEKEN, uitdrukkelijk, de Vader van GODEFRIDUS TULLEKEN genoemd.

Behalven deeze voorgemelde *Brieven*, blijkt hun leeftijd vooral uit een OVERDRAGT of STATUIT, beraamd, door BURGM: SCHEPEN: *und* RAAD der Stad *Arnhem* ten jaare 1376, waarin deeze WILHELMUS en GODEFRIDUS TULLEKEN, uitdrukkelijk, als *Concurreerende Leden* met de Magiftraat genoemd worden.

Ook word, 1368, melding gemaakt van HENRICUS TULLEKEN, naar alle waarfchijnlijkheid, Broeder van den voornoemden GODEFRIDUS, die, zo veel men kan nagaan, tot den Geestelijken Staat behoord heeft.

Volgens inhoud van zeker Register en Wapen-boek van een *Broederfchap te Arnhem*, beftaande uit veele *Edellieden* en *Notable Burgers*, begonnen in den jaare 1424, en heden ten dage nog fubfifteerende, word, onder anderen, ARNT TULLEKEN, Ao. 1436, als medelid aldaar vermeld. Gelijk ook daarin verfcheidene *Naamen* en *Wapens*, zo van TULLEKEN als GAIJMANS, in vroegere en laatere tijden gevonden worden.

Nog vindt men gemeld WILHELMUS TULLEKEN, Ao. *1456, door* Huwelijk vermaagfchapt aan de aanzienlijke Familie van GRUUTHUIJSEN; hebbende verfcheidene Zoonen en Dogters nagelaaten, waarvan de meefte Dogters zig tot den Geestelijken ftaat begeeven hebben.

JOHANNA *, (zijnde de oudfte JANNETTE ongehuwd geftorven) de tweede Dochter van Heer ARNT voornoemd, was in den Echt verbonden met SAMUEL DE VOS, Zoon van PIETER DE VOS, die, zo als de geleerde Heer J. VAN IPEREN meld, *volgens een fraaije infcriptie op zwart Marmer, in een Kapel tegen den Muur, in de groote Kerk te Veere, aldaar Secretaris is geweest*, na dat hij, reeds Anno 1574, mits de *Spaanfche* Oorlogen en Vervolging om de Religie, zijn Vaderland en Geboorteplaats, de Stad *Gent*, (*alwaar zijn Vader* JAN DE VOS, *Voorfchepen geweest was*) verlaaten had, gelijk ook zijn Zoon ABRAHAM, bij opvolging, te *Veere*, *Secretaris* geweest is.

* Volgens SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, *is dat Ampt* van Ao. 1574 tot 1663 *en vervolgens*, *en dus bijkans een Eeuw*, *in die Familie geweest.*

Door de Huwelijksvereeniging van deeze JOHANNA TULLEKEN met

met SAMUEL DE VOS; door die van GAART TULLEKEN, Broeder van onzen Heer ARNT, met de Zuster van gemelden SAMUEL DE VOS, en van DANIEL TULLEKEN, Jonger Broeder van denzelven Heer ARNT, met LAURENTIA DE VOS, Dogter van FRANÇOIS DE VOS, die een Broeder was van ADRIAAN DE VOS, welke, volgens SMALLEGANGE, van Ao. 1580 tot 1598, *tienmaal* het *Burgemeesterschap* te *Veere* bekleed heeft, en ook van PIETER DE VOS, zo even gemeld, is het Geslacht van TULLEKEN, 't welk, zo als wij gezien hebben, reeds zedert het jaar 1267, in de Provintie *Gelderland*, en wel binnen de Stad *Arnhem*, geplaatst was, in die van *Zeeland* gedeeltelijk overgebragt.

De verplaatzing van twee of drie takken van deeze Familie naar *Zeeland*, schijnt reeds voor meer dan *anderhalve Eeuw* geschied te zijn, volgens verscheiden bewijzen, uit de *Doop-* en *Trouw-Boeken* der Steden *Middelburg* en *Veere*; en Ao. 1611, waren zij, volgens het Zarkschrift op hun Familie-Graf, reeds te *Middelburg* gevestigd. Zijnde omtrend dien zelfden tijd, door RUTGER TULLEKEN, derden Broeder van den *Harderwijksche Curator*, een andere Tak van die Familie naar *'s Hertogenbosch* verplaatst; zo als ook verscheidene nakomelingen van EVERT en RUTGER voornoemd, zig naar andere Steden van *Gelderland* hebben uitgebreid.

Zie verder eenige bijzonderheden, dit Geslacht betreffende, bij J. VAN IPERREN, *Redenv. op het twee honderd Jaarig Jubelfeest der Nederl. Vrijheid*, uitgesproken te *Veere* 1772, in 8vo.

ARNOLDI, (*Cornelis*) geboortig van *Delft*, uit een voornaam geslacht, afkomstig van *'s Gravezande*, verkreeg, als Leeraar onder het Kruis, zijn eerste beroep te *Frankendaal*, in 't jaar 1543. Voorts, als bij geval, in zijn Geboortestad komende, om zijne Ouders te bezoeken, werd hij aldaar beroepen, en na bewilliging van die van *Frankendaal*, bleef hij aldaar tot aan zijn dood, die voorviel den 5den Junij 1605; zijnde hij de derde Predikant geweest, die aldaar, na de invoering van den Hervormden Godsdienst, beroepen was. Van hem zijn eenige schriften, als ook zijn afbeeldzel, in 't licht gekomen.

ARNOLDI, (*Henricus*) *van der Linden*; zie LINDEN. (*Henricus Arnoldi van der*)

ARNOLDI, (*Nicolaas*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Franeker*, werd geboren te *Lesna* in *Polen*, op den 17den December van het jaar 1618. Zijne Moeder, die Weduw geworden was, toen hij nauwlijks den ouderdom van drie jaaren berijkt had, droeg alle mogelijke zorg voor zijne opvoeding, en fchikte hem tot de Letterkunde; de eerfte beginfelen van onderwijs, genoot hij in zijn Geboorteplaats, onder eenen COMINIUS. Den ouderdom van vijftien jaaren bereikt hebbende, werd hij door de *Sijnode van Astrotog*, aldaar Klerk gemaakt. (Men dient hier bij te weeten, dat de Hervormden in *Polen* dat oude Kerkgebruik, op dien tijd, nog volgden.) In 't jaar 1635 werd hij naar *Dantzig* gezonden, en drie jaaren daarna keerde hij naar *Polen* te rug, om 'er zig verder in de Godgeleerdheid te oefenen. Ao. 1639, werd hij als beftuurder der Latijnfche Schoole, naar *Podolie* gezonden; ook werd hij aldaar Huis-Predikant van een' voornaam Heer. Dan, zijne bekwaamheid fpoedig ruchtbaar wordende, vond men raadzaam, hem gelegenheid te geeven, dezelve op een der Hooge Schoolen verder te volmaaken. In 't jaar 1641, ondernam hij een reis naar de Nederlanden. Allereerst landde hij te *Franeker*, alwaar hij, door het onderwijs van zijn' Landgenoot, MACCOVIUS, groote vordering maakte. Niet minder bevoordeelde hij zig met de Lesfen van den vermaarden COCCEJUS. Van daar begaf hij zig naar *Groningen*, *Leiden* en *Utrecht*, en keerde, in 't jaar 1643, naar *Franeker* te rug. In het jaar daaraanvolgende, begaf hij zig naar *Engeland*; doch door de Koninglijke troepen verhinderd wordende te *Oxford* te komen, reisde hij te voet naar *Cambridge*, alwaar hem belet werd, lesfen te hooren, wijl alle de Hoogleeraars in de Godgeleerdheid gevangen gehouden werden. Te *Franeker* te rug gekomen zijnde, ving hij aan te Prediken, en voldeed in de Nederduitfche taal zo wel, dat hem afgeraaden werd weder naar *Polen* te rug te keeren. Tot den Predikdienst bekwaam gekeurd, begaf hij zig in den Echt, met eene *Friefche* Jongvrouw, en werd kort daarna te *Beetgum* beroepen, alwaar hij ver-

bleef

bleef tot het jaar 1651, zonder tot andere beroepingen te kunnen overgaan; in het gemelde jaar werd hij te *Franeker*, de opvolger van zijnen Leermeester JOH. COCCEJUS. De Huisvrouw van ARNOLDI stierf in 't jaar 1652, en na verloop van één jaar, begaf hij zig weder in den Echt met ANNA PIJBINGA, Dogter van een Burgemeester te *Franeker*, en Weduwe van een' *Leeuwaarder* Advocaat. Bij deeze werd hij Vader van Vijf Zoonen en vier Dogters. Met grooten lof van bekwaamheid, bekleedde ARNOLDI zijn ampt tot aan zijnen dood toe, die voorviel op den 15den October 1680, nalaatende zijne Werken, als getuigen van zijne bekwaamheid en naarstigheid.

Zie BAIJLE, *Dict.*

ARNOLD, ARNOUD, of ARNOUL, gelijk de *Fransche* Schrijvers hen noemen, bastaard van CARLOMAN, welke door LODEWIJK DEN DUITSCHER, of Koning van *Oost-Frankrijk*, na zijns Vaders dood, van CARLOMAN begiftigd werd met het Hertogdom *Karinthie*, buiten staat zijnde, hem rijkelijker te voorzien; vooreerst, om dat hij, bij den aanvang zijner Regeering, veel tegenstand ontmoette, zo door de verdeeling, die 'er in het Rijk plaats had, als om dat de Keizerlijke Zetel ledig was, waar op ieder der Vorsten vlamde; ten tweeden, door de geweldige invallen der *Deenen* en *Noormannen*, die, met een Vloot, de *Waal* afgekomen zijnde, zig te *Nijmegen* in het Keizerlijk Kasteel vastgezet hadden; waar tegen LODEWIJK, met al zijne magt niets kon doen, maar hun, met buit, moest laaten vertrekken; terwijl een andere hoop van deeze verwoestende volken, waar bij zig het uitschot der *Franken* en andere Natien, belust op roof, gevoegd had, hem geen minder moeite verschafte, om hen uit de rijke Abdij van *Corbie* en de stad *Amiens*, die zij overweldigd hadden, te verdrijven. Doch terwijl LODEWIJK zig hier toe bereidde, overleed hij in 882. KAREL, bijgenaamd *de Vette*, ter oorzaake van zijne ongewoone dikte, volgde hem op. Daarna tot de Keizerlijke waardigheid verheeven zijnde, hield hij een grooten Landdag te *Worms*, met oogmerk om middelen te beraamen, ter weering van de *Noormannen*. Na dat hij deezen ARNOLD, zijnen bastaard Neef, in de bezitting van *Karinthie* bevestigd, en de zaaken tot de verzameling van een talrijk leger, zo van

Friezen als anderen, geregeld had, droeg hij het gebied op aan ARNOLD, ter oorzaake van deszelfs bekende dapperheid. Elders zullen wij gelegenheid hebben te melden, hoe die woeste volken, geduurende de regeering van deezen Vorst, zig in een gedeelte van het tegenwoordige *Holland* wisten te vestigen; en ook hoe KAREL genoodzaakt was, hun te geeven het geene zij begeerden. Thans zij het genoeg te zeggen, dat hij, tot den hoogsten rang gesteegen zijnde, weder tot den laagsten afdaalde, ten einde hij de straffe zijner euveldaaden des te beter zou *gevoelen*; welke euveldaaden meestal veroorzaakt werden, door *gebrek aan* verstand, om zig in zijn gezag te handhaaven, en aan wettige *kinderen* om hem te ondersteunen. Hij werd zelfs tot zo verre vernederd, dat hij eenen zijner Bastaarden om brood moest doen verzoeken. Bij deezen ARNOLD, die, 't geen iet zeldzaams was, tot Voogd over zijnen Oom was aangesteld, en schoon hij 't meest tot zijnen val had toegebragt, vond hij, echter, nog zo veel menschlijkheid, dat hij hem drie Dorpen, waar uit hij zijn onderhoud moest zoeken, afstond. Na zijn rampzalig uiteinde, Ao. 888. werd hij in zijne waardigheid opgevolgd door gemelden ARNOLD; aan wien ook, met de vernietiging van den *Karolijnschen Stam*, waar van niets overig bleef, dan deeze *Bastaard*, en een andere, die nog een kind was, (want volgens de Regeeringswijze der *Franken* van dien tijd, was de Vrouwlijke Linie uitgesloten) alles moest komen; doch hier in vond hij een hevigen tegenstand, bij verscheidene grooten, die van 's moeders zijde, ten minsten zo goed meenden te zijn als een Bastaard; des hij buiten staat was, zig in *West-Frankrijk*, of *Italie*, te kunnen vestigen; houdende de genoemde Grooten zig met alle magt aan de begiftiging, geschied door KAREL DEN KAALEN. ARNOLD verzuimde, of werd door zijne bezigheid, die de *Abdoriten* door hunnen afval hem verschaften, belet, zijne belaagen bij de *West-Franken*, (die in eene overeenkomst tusschen de *Oost-* en *West-Franken* stemden) te bewerken, en moest dus, als een gevolg daar van, tot zijner verbaazing, zien, dat men EUDES tot Koning kroonde; als mede, dat de andere deelen van het Rijk verdeeld werden; alle welke schikkingen hij zig moest laaten welgevallen, en zig vergenoegen, met het deel, welk men hem had laaten behouden; waar van het voornaamste, *Lotharingen*, *Friesland* en daar

daar onder een gedeelte van het tegenwoordige *Holland* was. De bekende Graaven GERLOF en GODEFRIED, voorheen door de *Noormannen* uit hunne bezittingen verdreeven, geraakten nu, na het eindigen van hun gebied, weder in het zelve. GERLOF schijnt zeer diep in de gunst van ARNOLD gedeeld te hebben; en geen wonder: want, volgens VAN LOON, moet deeze GERLOF één van de voornaamsten geweest zijn, die hem in zijnen togt tegen de *Abdoriten* bijstand verleend hadden: om welke reden hij hem dan ook, als ter vergoeding van zijn geleden nadeel, te *Frankfort*, volgens inhoud van deezen Giftbrief, begiftigde. Welke gift haare voornaamste kracht bekwam uit de verbeelding, die de Keizers, tot aan het jaar 1300, en nog later hadden, van naamlijk deeze Graafschappen, als een *Leen* van het Keizerrijk, te moeten aanmerken; gelijk uit verscheidene stukken blijkt. Het ontbreekt ook niet aan de zulken, die zo wel deeze als andere dergelijke Giftbrieven van de Keizers en de Koningen der *Franken* verdacht houden; zonder, echter, in staat te zijn van met wettige bewijzen derzelver onechtheid aantetoonen. VAN LOON zegt: *welke met verkorting* (naamlijk de Giftbrief) *hier onder in het Latijn gesteld is, zo als hij in een handschrift der Egmondsche Abdije in het begin der dertiende Eeuwe is uitgeschreeven, en welk echt stuk door mij als nog word bezeeten. Aloude Hist.* II. Deel, bl. 130. alwaar men dezelve in 't Latijn en Nederduitsch kan vinden. De kundige WAGENAAR heeft, op het voetspoor van anderen, over deszelfs echtheid geene bedenkingen gemaakt, maar wel over de plaatzen daar in genoemd; en geen wonder, aangezien dezelven, door den tijd, merklijk van naam veranderd zijn. In mijn *Amsteldams Eer* en *Opkomst*, II. Boek, bl. 13. heb ik uit een MSS. *Geslacht-Lijst der Graaven van Teisterband*, daar door verstaan en benoemd, *Thiel*, *de Bommelerwaard*, *Altena*, *'t Land van Heusden*, enz. En binnen deezen omtrek van zijn eigen Graafschap moeten de landen tusschen den *Rhijn* en *Suidhardershagen* gelegen hebben; doch van deezen Giftbrief, die getekend was te *Frankfort*, in het jaar 889, op de 7de Indictie, zullen wij, op het Art. GERLOF, onze gedachten breeder verklaaren; thans keeren wij weder tot ARNOLD. EUDES, de verkoorene Koning der *West-Franken*, trachtte, door de verdrijving der *Noormannen*, zig den troon waar-

waardig te maaken, het geen hem ook gelukte; doch schoon hij de *Noormannen* verslagen had, had hij hen echter niet verdelgd; twee hunner hoofden, (die den tijtel van Koningen voerden) GODEFROIJ en SIGEFROIJ genoemd, kwamen, na eene nieuwe werving, met 90,000 mannen de *Maas* af, richtende overal, waar zij voet aan land zetteden, nieuwe verwoestingen aan. De Stedehouders van ARNOLD, hun al te ontijdig aantastende, werden geheel verslagen. Dit kon niet dan zucht tot wraak in het hart van ARNOLD veroorzaaken; en om die ten uitvoer te brengen, kwam hij met al de magt van *Germanien* den *Rhijn* af, om de *Noormannen* in hunne Legerplaatzen aantetasten. De dappere ARNOLD overwon hen, met zulke verwoedheid, omtrent *Loven* aan den *Dijl*, dat 'er genoegzaam niet een eenig man overig bleef; strekkende de doode lichaamen tot een brug over de Rivier, die gezwollen was door het bloed der gesneuvelden. In het jaar 893 was het *Frankische* Rijk verdeeld tusschen de aanhangers van EUDES, en die van KAREL DEN EENVOUDIGEN. En schoon deeze twisten gestaakt werden, door een herhaalden inval der *Barbaaren*, liet ARNOLD, die niet ongevoelig kon zijn omtrent hen, die hij als de Rovers van zijne wettige bezitting aanzag, niet na, nu deeze en dan geene partij (om ze beiden te verzwakken) aantestooken. Onder deeze bezigheden gevoelde hij den zwaaren last van het bestuur dier uitgebreide landen; om zig daar van te ontdoen, besloot hij, op het voorbeeld van anderen, aan zijnen natuurlijken Zoon ZWONTEBOLD of ZWENTEBOLD, het Rijk van *Lotharingen* afteslaan; dit werd hem, op den Rijksdag te *Worms*, in het jaar 894, geweigerd, doch in het volgende jaar toegestaan, en zijn Zoon tot Koning aangenomen.

ARNOLD, in dat zelfde jaar, op aansporing van Paus FORMOSUS, *Rome* overweldigd, en de *Romeinen* gestraft hebbende, voor den smaad, dien zij gemelden FORMOSUS hadden aangedaan, deed zig, na de afzetting van KAREL DEN VETTEN, in 988, tot Keizer kroonen; welke waardigheid hij niet lang bekleedde: want de weduwe van GUI *van Lombardien*, in de sterkte *Fermo*, belegerd hebbende, wist deeze, door het omkoopen van eenen zijner Kamerdienaaren, hem een drank te doen ingeeven, die hem eerst drie achter een volgende dagen deed slaapen, en vervolgens in een beroerte vallen; waar na hij weinig meer verrichtte.

Hij

Hij ſtierf aan een *Luiszie kte*, in het iaar 900, na eene Regeering als Koning, van twaalf, en als Keizer van ruim twee jaaren.

Zie VAN LOON, ter aangeweezene plaats; MEZERAIJ, *Chronijk van Frankrijk*, I. Deel, bl. 305, 307, 309, 312 en 315; LIMBURG, *Bataviſch Zeeſtrand*, bl. 96. *Vaderl. Hist.* II. Deel, bl. 93 en 94.

ARNOLD, of ook wel ARNOLF DE GROOTE, was de Zoon van BOUDEWIJN DEN KAALEN, derden Graaf van *Vlaanderen*. Hij volgde zijnen Vader op, doch met vermindering niet alleen van *Kamerijk*, maar ook van *Bologne*, *St. Pol* en *Gisnes*: als die, onder den naam van *het Graafſchap van Boulonge*, door zijnen Vader waren gegeeven, aan zijnen tweeden Zoon ADALOF, om die eeuwiglijk van de Graaven van *Vlaanderen* te Leen te houden. ARNOLD, de Heerſchappij van *Vlaanderen*, van het jaar 918 tot 958, met groote voorzichtigheid beſtuurd hebbende, nam zijnen Zoon BOUDEWIJN, dien hij verwekt had bij ALEID, Dogter van HERIBERT, Graave van *Vermandois*, ter hulpe. Gemelde BOUDEWIJN overleed, in het jaar 961; en drie jaaren daarna ſtierf ook ARNOLD, afgemat door het Graveel. Zijne afbeelding, zo wel als die der andere Graaven van *Vlaanderen*, is door J. MEIJSSENS, 1663, te *Antwerpen*, kunſtig in 't koper gebragt.

Zie O. DE WREE, *Zegelen der Graaven van Vlaanderen*, bl. 2 en 3.

ARNOLD DE TWEEDE, volgde, door het affterven van zijnen Vader BOUDEWIJN, en van zijnen Oom ECBERT, op zijnen Grootvader, in zijne nog onmondige jaaren, en regeerde tot het jaar 989, nalaatende eene weduwe ROSSELLA, en eenen Zoon, BOUDEWIJN. ROSSELLA, ook SUSANNA genaamd, hertrouwde met ROBBERT CAPET, Koning der *Franſchen*, en overleed 1003. Deeze is het, die, naar mijne gedachten, verward of gehouden wordt voor ARNOUD DEN II, Graaf van *Holland*.

ARNOLD *de Ongelukkige*, Zoon van BOUDEWIJN VAN BERGEN, de Xde Graaf van *Vlaanderen*, ſneuvelde in zijne jeugd, in den rechtmaatigen oorlog, die door zijne Moeder gevoerd werd tegen zijnen Oom, ROBBERT DEN FRIES, om het bezit der goederen,

van

van deezen haaren Zoon, tegen hem te verdedigen. Hij ſtierf in eenen Veldſlag bij *Casſel*, volgens de tijdrekening der *Franſchen*, in welke het jaar met Paasch zijnen aanvang nam, Ao. 1071. en volgens de R. St. 1072.

ARNOUD, of ARREND VAN ISSENBURG, de tweede Bisſchop van *Utrecht*; zie ISSENBURG. (*Arnoud van*)

ARNOUD VAN HOORN, de LIXſte *Utrechtſche* Bisſchop; zie HOORN. (*Arnoud van*)

ARNOUD VAN EGMONDT, Hertog van *Gelder*; zie EGMONDT. (*Arnoud van*)

ARNOUD, ARNOLD, of hoe men verkieze zijnen naam te ſpelden, was, volgens het getuigenis der meeſte en beste *Hollandſche* Chronijken, de Zoon van Graave DIRK DEN II en van HILLEGONDA. 'Er zijn 'er, die hem houden voor den eerſten Graaf van het *Slot* van *Gent*, Heer van *Aalst*, en de vier Ambachten. Wij erkennen dat hem, om zijne geboorte te *Gent*, de bijnaam van de *Gentenaar* gegeeven is; doch indien men hem als Graaf van *Gent* beſchouwe, dan is zijn Vaderlijke Grootvader niet onze bekende Graaf DIRK DE EERSTE, maar WIGMAN, Graaf van *Gent*, geweest; doch hier van nader. ARNOUD, aangemerkt als Zoon van DIRK DEN II, volgde op zijnen Vader, in 't jaar 989, en, het geen aanmerkelijk is, zonder eenige Keizerlijke bewilliging, of opdragt van 's Lands Edelen; waar uit blijkt, dat met hem de Erfopvolging reeds had ſtand gegreepen, en als iets gewettigds beſchouwd werd.

In 't jaar 993 geraakte Graaf ARNOUD in oorlog met de *Friezen*; doch niet om de verkiezing van Keizer HENDRIK, gelijk VAN HEMERT zegt, maar om dat de *Friezen*, volgens hunne aangeborene zucht tot Vrijheid, niet onder hem wilden bukken. Deeze zucht was oorzaak van gemelden oorlog, en niet de aanſpooring van den *Utrechtſchen* Bisſchop, VOLKMARUS, gelijk WAGENAAR, uit KOLIJN, heeft overgenomen; want niet alleen dat de getrouwe MELIS hier van niets meld; maar de bovengenoemde Bisſchop was in 990 reeds overleden, en werd door BALDUINUS

rius opgevolgd. Voorts had WAGENAAR van SCHRIVERIUS deeze gegronde aanmerking kunnen leeren, dat naamlijk BALDUINUS, met die aanstooking, zijnen eigen Landslieden den oorlog op den hals gebragt zou hebben, aangezien hij, volgens de oude *Hollandsche Chronijk*, een *Hollander* was: waarom men dan best doet te gelooven, dat de Schrijver van het *Goudsche Chronijkje*, en met denzelven KOLIJN, dus ook WAGENAAR, misleid zijn; brengende tot ARNOUD en BALDUINUS, het geen tot DIRK DEN III en Bisschop ADELBOLD behoort. ARNOUD, die vergeefsch gepoogd had, de *Friezen* in onderwerping te houden, vond zig, in het reeds gemelde jaar 993, genoodzaakt, alle zijne magt te verzamelen, en hen daar mede tegen te trekken. De ontmoeting geschiedde op de plaats, genaamd *Winkelmade*, alwaar een hevig gevecht ontstond, waar in de Graaf het leven liet. Het geen MELIS STOKE dus beschrijft, vs. 901-907.

Op winkelmeet dat si doe quamen,
Die Grave entie Vriesen te samen,
So dat hi op hem quam met gere,
En bleef verslegen in de Were,
Met grooter menichte van den sinen;
Dat te scaden en seer te pinen
Den landen word ene langhe stonde.

Dit zijn bedrijf wordt meer een roekelooze onderneeming, dan een voorzichtig beleid genoemd; en niet te onrecht, dewijl hij, van weinigen verzeld, tot in het midden van de slagorde der vijanden doordrong, willende overwinnen of sneuvelen. Het eerste viel hem te beurt: want hij werd zodanig door een pijl gekwetst, dat hij het bestierf. De zijnen hier door den slag verlooren hebbende, en genoodzaakt zijnde, hun behoud in de vlucht te zoeken, weeken, echter, niet, zonder het lijk van hunnen Veldheer mede te neemen; volgende daar in, volgens TACITUS, het voorbeeld der oude *Batavieren*, die gewoon waren, de lijken der gesneuvelden met zig te voeren. Zij begroeven hem te *Egmond*.

Zij, die de Levensbeschrijvingen der *Hollandsche Graaven* doorzocht hebben, weeten, hoe veel verschil 'er bij de Schrijvers

vers gevonden wordt, omtrent het jaar en den dag van deezen strijd, en dus ook van den dood van Graave ARNOUD. Veelen, en zo wij gelooven, de besten stellen dien op den 19den September des jaars 993; VELDENAAR zegt, den 14den October. BEKA houdt het zelfde jaar; doch de geleerde DOUZA zegt 994. VOSSIUS en VAN LOON verschuiven het tot 't jaar 1003, en geeven hem dus eene regeering van zeventien, in plaats van vijf jaaren. Om hier aan eenigen schijn te geeven, beroepen zij zig op een Giftbrief van Graave ARNOUD, en zijne Vrouw LUITGARD, aan het *Blandiner Klooster* gedaan, in 't jaar 998; doch het zij mij vergund aantemerken, dat het jaar 998 een jaar was, waar in Graaf ARNOUD *van Holland* geen Graaf van *Vlaanderen* kon weezen; I. om dat in bovengemelden Brief duidelijk staat (zie MIERIS, *Charterboek*, I. Deel, bl. 55.) ARNULPHUS II. *Comes Flandriæ*. II. om dat ARNOUD, Graaf van *Vlaanderen*, volgens een onderschrift op deszelfs afbeelding, te gelijk met die der andere Graaven van *Vlaanderen*, door J. MEISSENS, 1661, te *Antwerpen* in 't licht gebragt, in de kerk van *'t Blandiner Klooster* begraven is, en onze ARNOUD te *Egmond*. III. Om dat wij op het Art. van de ARNOUD VAN VLAANDEREN gezien hebben, dat Graaf ARNOUD DE II. de Kleinzoon was van ARNOUD DEN GROOTEN; daar wij onzen ARNOUD houden voor een' Zoon van DIRK DEN II, wiens Grootvader, indien wij VAN LOON voor een oogenblik gelijk geeven, niet DIRK DE II, maar WIGMAN, Graaf van *Vlaanderen*, zou moeten geweest zijn. En IV. om dat wij op gemelde Art. gezien hebben, dat ARNOUD DE GROOTE *Vlaanderen* beheerschte tot 961; dat hij werd opgevolgd door ARNOUD DEN II, tot 988; deeze door zijnen Zoon BOUDEWIJN MET DEN BAARD, tot 1034, en die weder door zijnen Zoon BOUDEWIJN. Men kan geen uitvlugt maaken, door eene onderscheiding van de Graaven van *Gent*, en die van *Vlaanderen*. Wij behoeven niet te zeggen, dat de Graaven van *Vlaanderen* niet te gelijk Burggraaven van het Slot van *Gent* waren: want de vereeniging daar van is eerst geschied op het einde van de twaalfde Eeuw; de Giftbrief noemt hem duidelijk *Graaf van Vlaanderen*; doch dit beslist het geschil niet. Het geen hier, echter, mede schijnt te strijden, is, dat in dien Brief een LUTGARD gemeld wordt, gelijk wij gelooven, dat de naam van de Vrouw van onzen AR-

NOUD

NOUD DEN II van *Vlaandenen*, nu eens ROZELLE, en dan weder SUSANNA genoemd, en van deeze laatste flegts van één Zoon, BOUDEWIJN, gewaagd word. Zij, die weeten, hoe zeer men getwist heeft over de af komst van gemelde LUITGARD, zullen mij ligtlijk toegeeven, dat ik deeze zwaarigheid van Vrouw en Zoon liever ter zijde stelle, dan met VAN LOON geloove, dat onze ARNOUD niet de Zoon van DIRK DEN II, maar van DIRK *den Gentenaar*, haaren tweeden Man, zou geweest zijn. Geen van onze *Hollandsche* Schrijvers, buiten KOLIJN en VAN LOON, maakt, zo verre mij bekend is, hier van gewag; geen van die noemt hem ook *Graaf van Vlaanderen*; en schoon SCHRIVERIUS, in zijne aantekeningen op de 22ste bl. van de *Goudsche Chronijk*, 'er mede toe schijnt te neigen, bepaalt hij, echter, niets; en zijne gedachte, dat men door de gelijkheid der naamen misleid is, kan zo wel dienen voor als tegen deze mijne gedachten, die ik gaarne om een beter geef. Alleenlijk zal ik hier nog bijvoegen, dat ware ARNOUD, Graaf van *Holland*, ook de tweede van *Vlaanderen* geweest, de Monniken, die hunne geschriften meest tot roem van de Graaven zamenstelden, niet nagelaaten zouden hebben, hun of hem met dien eertijtel te benoemen. De grootste zwarigheid, die mij overig blijft, om deeze mijne gedachten als zeker voorteftellen, is, dat het jaartal van den Brief 998, en het sterfjaar van ARNOUD DEN II 988 is.

Mij, zo veel mogelijk is, bevlijtigende, om alle duisterheden weg te neemen, zal men mij ten goede houden, dat ik geen gewag maake van het verhaal, 't welk men bij andere Schrijvers vindt, aangaande de bekende wonderen, naamlijk het gebrek van zoet water, en het scheuren van ARNOUDS Grafzerk. Deeze dingen hoorende, komt het onbegrijpelijk voor, dat men in de *Roomsche* Kerk, waar aan hij zo veele giften gedaan heeft, alle welke men bij MELIS opgenoemd vindt, (zonder, laat ik 'er dit nog bijvoegen, die aan 't *Blandiner* Klooster gedaan, daar bij op te noemen,) dat men hem, zeg ik, tot geen Heilige gecannoniseerd heeft. Ik eindig dan dit Artikel met te zeggen, dat ik zijnen dood stel op 993. (geevende ieder de vrijheid die te verschuiven tot 1003) en dat hij naliet drie Zoonen; DIRK, ZIVAARD en SIMON, den eersten Heer van *Teilingen*, van welke twee laatsten op zijn tijd zal gesproken worden; wanneer wij ook gele-

genheid zullen vinden, den tijd der geboorte van hem en zijne Zoonen nader te onderzoeken.

ARNOUDSWOUDE, of *Aartsberg*, dus genoemd naar AREND, of ARNOUD VAN ARKEL, Zoon van Heer JAN DEN XII. Men zie het geen hier van gezegd is, in 't Eerste Deel, bl. 102, en ook *hier vóór*, onder JAN DEN XII, *van Arkel*, bl. 1230. Waar bij wij nog voegen, dat het volgens de Handvesten van het jaar 1134 geteld wordt, als behoorende onder de goederen, geschonken aan het Klooster *Aalten*, nu *Elten* genaamd.

ARRAGON; (*Admirant van*) zie MENDOZA. (*Don Francisco de*)

ARTEVELD, (*Jacobus van*) geboren te *Gent*, in *Vlaanderen*, heeft zig in de Geschiedenissen van de XIV Eeuw zeer beroemd gemaakt. Van hanteering was hij een Brouwer en Koopman, en tevens van een vaardigen en ondernemenden aart; waar door hij, in *Vlaanderen*, bijna een volstrekte Heerschappij verkreeg, en onder de Regeering van FILIPS VAN VALOIS, niet weinig spels veroorzaakte. Eenigen tijd had hij zig aan het Hof van *Frankrijk* onthouden, en trouwde daarna met de Weduwe van een Brouwer. Hij hield briefwisseling in alle de Steden van *Vlaanderen*; was sterk vooringenomen met EDUARD DEN III, Koning van *Engeland*. Na verscheiden onderneemingen werd hij gedood, in het jaar 1345, den tijd, waar op hij den Zoon van gemelden EDUARD tot Graaf van *Vlaanderen* dacht te doen verkiezen. Zijne stadgenooten bragten hem om, vermits zij in zijnen aanslag, om den wettigen Graaf te onterven, niet wilden stemmen. Hij liet na een Zoon FILIPS, die niet zo veel verstand en moed, maar meer rijkdommen dan zijn Vader bezat. Deeze Zoon had zig, in het jaar 1381, gesteld aan het hoofd der oproerige *Gentenaars*, die een Leger van bijna 60,000 mannen op de been hadden. LODEWIJK DE III, bijgenaamd *de Manhaftige*, Graaf van *Vlaanderen*, nam zijn toevlugt tot Koning KAREL DEN VI; deeze jonge Vorst versloeg 40,000 Vlamingen, in den Veldslag bij *Rosebeek*, in het jaar 1380; onder welke gedooden zig deeze ARTEVELD mede bevond.

Zie *Annales de Flandre*; FROISSART, *Hist. de Charl.* VI. C. CUSTIS, *Jaarboeken der stad Brugge*.

AR-

ARTEVELD, (*Andries van*) wordt door HOUBRAKEN, in zijne levens der Schilders, genoemd, als een man, die uitmuntte in het schilderen van wateren en zeën, door stormen beroerd; hij zegt dat hij van geboorte een *Antwerpenaar* was.

Zie I. Deel.

ARTOPÆUS, (*Franciscus*) ook TOLENSIS of PISTORIUS, in 't Nederduitsch *de Bakker* genoemd. Hij was geboren op 't Eiland *Thoolen*, doch onzeker op wat plaats. Dit weet men, dat hij tot de Orde van de *Augustijnen* behoorde, en *Prior* was in het Klooster op den berg van *St. Agnes*, bij *Zwol*, van waar hij, in het jaar 1570, met de zijnen vertrekken moest. VALERIUS ANDREAS en LE RUE, in zijn *Geletterd Zeeland*, hebben den lijst van zijne schriften opgemaakt.

ARTISCHOSSKIJ, (*Christoffel*) een man, dien men, aan zijnen naam, voor een *Pool*, of ten minsten van *Poolsche* afkomst zou moeten houden. In 't jaar 1636, diende hij de *West-Indische* Maatschappij, onder Graaf JOHAN MAURITS *van Nassau*, in deszelfs tochten naar de West-Indien, en bekleedde den rang van Kolonel. Volgens de verhaalen van DE LAAT en COMMELIN, was men het te onderbrengen der *Braziliaanen* allermeest aan zijn beleid en dapperheid verschuldigd, als mede de nederlaagen, in het jaar 1635 en 1636, aan de *Indiaanen* en *Portugeezen* toegebragt. In 't jaar 1637, werd hij in staat gesteld, een Regiment van 1600 man opterichten; waar mede hij eerlang naar *Brazil* trok. Doch daar gekomen zijnde, geraakte hij in verschil met den Gouverneur, Graaf JAN, die hem van zijn Ampt ontsloeg; waarop hij in *Holland* te rug kwam.

Zie AITZEMA, II. Deel, bl. 538 en 539.

ART BRITTANNIA; zie HUIS TE BRITTEN.

ARUM, een aanzienlijk Dorp in de *Friesche* Grietenij *Wonseradeel*, onder het kwartier Westergo. Onder de 27 Dorpen van deeze Grietenij, plagt *Arum* het hoogst in 's Lands lasten te staan. In het zelve leggen de Adelijke (Staten) Huizen *Camminga*, *Sijtzama* en *Benjum* of *Beima*. In het kerklijke behoort het onder

de Klasſis van *Bolswart*. Deszelfs ligging wordt bepaald, als in het middenpunt tusſchen *Franeker*, *Bolswaart* en *Harlingen*. Voorheen ſtond hier een Klooster, dat den zelfden naam voerde.

ARUNDINE, (*Johannes de*) of JOHAN VAN RIET, een *Vlaaming*, geboren te *Brugge*. In de Orde der *Karmeliten* getreden zijnde, werd hij, door zijne naarſtigheid, bevorderd tot Leeraar in de Theologie. In dien ſtaat oefende hij zig zodanig, dat hij de ervaarenſte zijner tijdgenoten werd, en opklom tot den eeretrap van *Prior* van het Konvent te *Utrecht*. Vervolgens werd hij Bisſchop van *Usbith*, als mede Wijbisſchop en Vicaris in 't Kerklijke; zijnde hij daar toe gekoozen door Bisſchop DAVID VAN BOURGONDIEN, en FREDRIK VAN BADEN. Hij overleed te *Utrecht*, op den 23ſten Julij 1497, en werd in het Koor der Karmeliten kerk (welke naderhand, door die van de *Duitſche* Ridder-Order van de Balij, bezeten is) begraven; wordende daarin twee bijzondere Grafſchriften ter zijner eer geſteld. Hij heeft eenige *Latijnſche* werken nagelaten.

ASCENES, of zo anderen zeggen, ASCHENAS; zie ASKENAS.

ASCHS, AST, ook wel AS genaamd, een aanzienlijk Dorp, met een Buurſchap, in *Gelderland*. Deeze Buurt noemen de bewooners, *achter den Haag*, om dat dezelve achter het Kasteel van *Buuren* ligt; ook behoort zij onder het Schoutsampt van de Stad *Buuren*, en onder de Klasſis daar van ſtaat de Predikant van dit Dorp.

ASCHEBURKIUM, een ſtad, waar van TACITUS melding maakt, zeggende, dat de *Batavers* of *Batavieren*, onder CLAUDIUS CIVILIS, aldaar de winterlegering eener *Romeinſche* Ruiterbende hadden overvallen. Sommigen zijn van gedachten, dat dit *Aſcheburg* omtrent *Xanten* zoude gelegen hebben; onder deeze is JUSTUS LIPSIUS geen van den minſten. E. NEANDER, een man mede niet onkundig, houdt het voor een Stad, in het Westerdeel van *Frankenland*, aan de rivier de Main, halverwegen *Frankfort* en *Wertheim*. Dan, dit waar zijnde, zou CIVILIS, de zijnen buiten de grenzen des *Bataviſchen Eilands* gevoerd heb-

hebben. GUICIARDIJN houd 'er *Doesburg* voor; anderen *Duisburg*, tusschen *Wezel* en *Dusseldorp*; wederom anderen neemen 'er voor *Assenburg* bij *Assendelft*. Maar dan ware het geen stad, maar een sterkte geweest, daar naderhand eerst een Kasteel bij gebouwd is; zie ASSENBERG. Wij moeten ons vergenoegen, daar wij geen zekerheid kunnen geeven, de verschillende gedachten bij te brengen. Meermaalen hebben wij ons, in dergelijke gevallen, van het oordeel van den Heer ALTING bediend. Wat deeze plaats aangaat, hij zegt 'er dit van.

„ Onze Landlieden (het zijn zijne woorden), die de vlakke landen bewoonen, noemen de dorre velden, die tot goede bouwlanden gemaakt zijn, van oudsher *Esch*, en *Esschen*, en sommige, zonder eenige blazinge, en daarenboven, de E in A veranderd hebbende, ESSEN, DUITSCH-ASSEN, van welke woorden bijna ontallijke plaatsen, in Duitschland en Nederland, haaren naam gekregen hebben, als onder andere *Asscheburg* of *Asburg*; waar voor de *Latijnen* en *Grieken Asciburgium* geschreeven hebben, doch alleen maar van twee plaatsen aan den *Rhijn*, waar van de eene gelegen is, op den Gallischen Oever, tusschen *Nivesium* en *Vetera*, van welke plaatsen *Tacitus*, en de Reiskaart van *Peutinger* gewag maken; de andere legt op de Germanische Oever, tusschen *Vetera* en *Batavodurum*, waar van niemant buiten *Ptolomeus* melding maakt, ten ware men dagte, dat op dit Oever-Rijnsch *Asciburgium* beter zoude passen, het geen *Tacitus* misschien uit de oude gezangen der *Germaanen* heeft wille verhaalen, doch niet verzekeren.

„ Immers *Ptolemens* steld *Asciburgium*, aan den ooskant van den Rhijn, en wel van die kil van den Rhijn, die door het oosterlijke gat, of dat van het Vlie, uitloopt.

„ Doch als men op het onderscheid van de lengte en breette acht geeft, legt het van de stad *Batavodurum* of *Batenburg*, 18000 schreden (dat is zes uuren gaans) af, ter plaatse daar de Graft van *Drusus* begint: waar uit noodzaakelijk moet volgen, dat *Asciburgium*, wel eer gelegen heeft, aan deezen, tweeden uitsprong, van den Rhijn, dewijl het is geweest, aan de overzijde van de rechter Kil, en niet meer, dan 18000 schreeden van *Batavodorum*, dat aan de Maaze legt. Hedendaagsch is in dien hoek een Parochiedorp genaamt *Westervoort* (hier mede

ftemt overeen het geen de Schrijver van de Staat der Nederlanden zegt, derde Deel, bl. 410)." Die zelfde Schrijver in zijn *Vaderl. Hist.* Iste Deel, bl. 141. zegt in van Aant. *Asciburgium* moet derhalven op den weg tusfchen *Zanten* en *Gelb* gelegen geweest zijn; welk gevolg door hem uit zijn verhaal getrokken word, als hij gezegt had. „ Civilis, daarna een deel zijner troepen bij zig houdende, zondt de oude Batavifche Benden, en 't geene hij van „ Germaanen bij derhand hadt, onder de Hoofdluiden, *Julius* „ *Maximus* en *Klaudius Victor*, den Zoon zijner Zuster, tegen „ *Vokula* en zijn heir, 't welk te *Gelduba* lag. In 't doortrekken, fleepten zij de winterlegering weg, van eene Vleugel, „ die te *Asciburgium* gelegerd was."

Halma en de daar bij aangewezene Schrijvers. Zie verder wagenaar, ter gemelde plaatfe.

Asclekerwald. Daar door fchijnt men verftaan te hebben, eene ftad van *Kennemerland* of van *Amftelland*. De grond tot die gedachte wordt afgeleid uit een verdrag, tusfchen de Bisfchoppen van *Utrecht* en *Extern-nach*, gemaakt in het jaar 1063. De zo Edele als Geleerde douza was van gedachte, dat men leezen moest *Asteterwald*, om daar van *Oostwoud* te maaken. Dan zijn Wel Edele vergat daar bij aan te toonen, dat dan die plaats ook behoorde onder *Kennemerland* en *Sunnemeere*, wijl het verdrag zig niet verder uitfterkte.

M. altING, *Not. Germ. Inf.* P. II. p. 13.

Ascmannen, *Ascomannen*, *Aschmannen*. Dus noemden onze Voorvaders de *Deenen* en *Noormannen*, die, gelijk wij weeten, met hunne verwoeftende invallen, de Steden, in deeze en andere landen, in de asch leiden; zie assendelf.

Ascumannedilf, oudstijds een Kapel, of Dorp (vrije Heerlijkheid) met een Kapel; zie assendolf.

Zie ch. schotanus.

Asconius, eerfte Hertog van *Friesland*. Men wil, dat, de laatfte Prins van dat gewest tabbo was. Dan dit fteunt op zeer gebrekkige oude Kronijken, waar aan doorgaans de zekerheid ont-

ontbreekt. Volgens dezelve zou, na den dood van den gemelden TABBO, omtrent 20 jaar na onze tijdrekening, *Friesland* allereerst door Hertogen geregeerd geworden zijn, aan welken het bestuur van den oorlog toebetrouwd was, als *Heirtogters*, of aanvoerders der legerschaaren; waar van de naam van *Heirtog* of *Hertog*, volgens het algemeen gevoelen, zou ontstaan zijn. Men houdt ook voor zeker, dat zij, die tot die waardigheid verheven waren, in 't Politike, of Burgerlijke, weinig of geen gezach hadden. ASCONIUS, de Zoon van TABBO, was de eerste Hertog. Deeze wordt geroemd, wegens zijne milddaadigheid doch bestraft over zijne opvliegende drift, waar door hij somtijds in onmaatigen toorn opstoof. Hij regeerde 't land in goeden vrede; en als 'er, onder de nabuurige volken, twist ontstond, bevlijtigde hij zig, om dien, door zijne bemiddeling, ter neder te leggen. Hij met grooten lof hebbende hooren spreeken van de deugden van ANTONINUS PIUS, zond zijnen Zoon ADELBERT aan het Hof van dien Keizer, om deszelfs deugden te leeren navolgen. ASCONIUS, voor den vreedzaamsten Vorst van zijnen tijd bekend zijnde, was daarom van ieder bemind. Men wil dat hij, door zijne zucht voor den *Akkerbouw*, veele landen in *Friesland* bewoonbaar heeft doen worden. Zijn dood word gesteld op het jaar 173. Hij liet na vier Zoonen: ADELBOLD, TITUS, RICHELD en RADBOUD. Men zie, wat ik van den oudsten Zoon, ADELBOLD, die de opvolger van ASCONIUS was, gezegd heb in 't Eerste Deel, bl. 280-281.

H. VAN RHIJN, *Kerkl. Oudh. van Friesland*, II. Deel, bl. 362.

ASEWIJN of *Aeswijn*, en ook wel *Aeswen*, een Adelijk geslacht, dat eertijds in *Gelderland*, en naderhand in 't Sticht van *Utrecht* gebloeid heeft. Ridder GERRARD VAN ASEWIJN, hield de zijde van EDUARD tegen zijnen Broeder REINOUT in *Gelderland*, omtrent het jaar 1360. REINIER of REINOUD was het, die FREDRIK VAN BLANKENHEIM *Utrecht* ontzeide, ter oorzaake van GIJSBERT, oudsten Zoon van *Buuren*.

ASEWIJN, (*Willem van*) was, in de jaaren 1493 en 1494, Marschalk van Hertog KAREL VAN GELDER; in 1499 werd hij Erfhofmees-

meester genaamd. Hij had ter Vrouwe genomen, ELIZABETH VAN HAEFTEN, Vrouwe *van Varik*, Dogter van Heere WALRAVEN, Heer van *Haeften*.

ASEWIJN, (*Reinier van*) Zoon van WILLEM en ELIZABETH, tekende, in 1538, als Lid van de Ridderschap van *Nijmegen*, het verdrag tusschen Hertog JAN *van Kleef* en Hertog KAREL *van Gelder*. Hij had ter Vrouwe AGNES *van Gend*, Dogter van WILLEM, Heer van *Meenwijk*, en won daar bij één Zoon.

* ASEWIJN, (*Reinier van*) die in huwelijk getreden was, met JOSINA *van Broekhuizen*, Dogter van EUSTAAS, (wiens Moeder uit het Geslachte van *Kok van opveinen* was,) en van CORNELIA WIJHT. Zijn oudste Zoon, uit dat huwelijk verwekt, was,

* REINIER of REINHOUD VAN ASEWIJN, Heer van *Brakel*, die, naar mijne gedachten, de zelfde was, welken ons de Heer PIETER PAULUS, in de *Historie van de Unie te Utrecht*, I. Deel, bl. 29, doet kennen, als een der *Utrechtsche* Edelen, onder het tweede Lid; die mede, om voor de *vijf Kerken van Utrecht* aan de Utrechtschen voldoening, gelijk zij 't noemden, te tekenen, en naderhand tot Schatbewaarder der Bondgenoten werd aangesteld; de Heer PAULUS noemt hem, volgens BOR, REINHART *van Azwine*. In het Tweede Deel, bl. 298. van dat zelfde werk, vindt men 's mans naam, bij het tekenen der Acte van Constrainte, gespeld REIJNHARDT *van Aisfebemij*. Deeze had ter Vrouwe MACHTELT VAN IJSSENDOORN, en verwekte daar bij,

I. REINIER, die zonder kinderen overleed. II. ODILLA, gehuwd aan ADRIAAN VAN MATHENES, Heer van *Riviere* en *Opmeer*. III. ANTHONIJ, van wien nader. IV. GEERTRUIJ, Echtgenoote van Heer IJSBRAND VAN MERODE, *Ysbrandszoon*. V. EUSTAAS, Heer van *Wezenhorst*, die, in het jaar 1613, trouwde met MARIA VAN OOSTRUM, Dogter van Heer JAN, Kastelein van *Woerden*. VI. EVERHARD, die te *Oostende*, zonder kinderen, overleed.

ASEWIJN, (*Anthonij van*) Heer van *Brakel* en *Sterkenburg*, Zoon van gemelden REINIER, trouwde met GEERTRUIJ *van Aldenboekum*, en teelde daar bij, I. ANTHONIJ, die volgt, II. ADRIANA, in den Echt getreeden met JACOB VAN BAAREN, Heer van *Harmelen*,

len; III. AGNES, gehuwd aan KORNELIS VAN BRONKHORST *tot de Pol;* deeze werd, in het jaar 1618, wegens de Ridder-Hofstad *Sterkenburg*, beschreven in 't Lid der Edelen van *Utrecht*, en overleed in 't jaar 1642.

ASEWIJN, (*Anthonij van*) Heer van *Brakel* en *Sterkenburg*, trouwde met MARGRETA TURCK, bij welke hij won eene Dogter; hij overleed in 1647 of 1648.

ASEWIJN, (*Antonetta van*) Dogter van ANTHONIJ en MARGRETA, werd de Vrouw van GIJSBERT VAN MATHENES, dien zij eenen Zoon en eene Dogter baarde, welke beiden vóór hunne ouders overleeden.

ARENT *van Asewijn*, Heer van *Ruwiel*, Zoon van * REINIER en JOSINA. Zijne eerste Vrouw was, CATHARINA VAN IJSSENDOORN *tot Sterkenburg*, jongste Zuster van zijns Broeder REINIERS ** Vrouw. De kinderen, uit dit huwelijk voortgekomen, waren: I. AGNES of CATARINA, gehuwd aan Heer GIJSBERT VAN DEN BOETZELAAR. II. N. N. ASEWIJN, gehuwd met N. WIJHE. Zijne tweede Vrouw was ALTERDA VAN BOETZELAAR, weduwe van PAULUS VAN ASSENDELFT, Heer van *Besoije*, mede beschreven onder de *Stichtsche* Edelen, in 't jaar 1622.

EUSTAAS *van Asewijn*; jonger Broeder van ARENT, was Heer van *Grandberg* en *Langerak*, gehuwd met N. VAN WACHTENDONK, bij welke hij naliet REINIER, Heer van *Langerak*, en eene Dogter JOSINA. Hij overleed 1607.

Het Wapen van ASEWIJN, is een Schild van zilver, belegd met vijf banden.

ASINGA en *Menteda*, een adelijk huis in de *Groninger* Omlanden, onder het kwartier *Hunsingo;* moetende onderscheiden worden van een ander van dien naam, bij *Ulrum*. Eertijds stond het in de nabuurschap van *Middelstum*. Nevens andere dergelijke gestigten werd het, in 't jaar 1738, gesloopt, en de steenen gebruikt ter verbetering der dijken.

BACHIENE, *Geographie der Nederlanden*, bl. 195 en 202.

ASINGA ENTES; zie ENTES. (*Asinga*)

ASINGA ASCON, vierde Prins der *Friezen*, zou, volgens eenparig getuigenis van de geloofwaardigste Schrijvers, na den dood van zijnen Vader UBBO, aan de regeering gekomen zijn, op het 81ste jaar vóór de geboorte van CHRISTUS. Zij beschrijven hem, als een eergierig en krijgzuchtig Vorst, die verscheidene oorlogen gevoerd en de paalen zijner Heerschappij, veel wijder, dan zijne voorzaten, uitgebreid heeft. De *West-Friezen*, zeer na verbonden en vermaagschapt met die van *Stavoren*, of de *West-Friezen* ten Oosten het *Flie*, leeden verscheidene aanvallen van de *Batavieren*; dan zij vonden in ASCON hunnen vriend en getrouwen helper. In een dier aanvallen werd hij gevaarlijk gewond, deed zig naar *Stavoren* voeren, en werd aldaar, tegen alle verwachting, geneezen. Niettegenstaande de wonden van ASCON, hadden de *Friezen* de overwinning op de *Batavieren* behaald: hier op hovaardig, ondernamen zij een tweeden togt tegen hunne vijanden, schoon hun Vorst nog naauwlijks van zijne wonden geneezen was. De *Friezen* behaalden andermaal de overwinning, en noodzaakten de *Batavieren*, een bestand voor drie jaaren te verzoeken; dit zou gebeurd zijn, in het eerste jaar onzer tijdrekening.

Schoon men bij de Historieschrijvers, geduurende de regeering van deezen ASINGA ASCON, doorgaans meerder schijn van waarheid ontwaar wordt, dan onder de voorige, vindt men, echter, de geschiedenissen van zijnen tijd nog met veele beuzelingen doormengd, die wij liever willen laaten voor het geen ze zijn, dan naschrijven; als daar is de Historie van het *Roode Klif*, en meer anderen. In het jaar vier, zou ASCON, schoon reeds oud, en vijf-en-zeventig jaaren geregeerd hebbende, de lust om te oorlogen wederom bevangen hebben, en hij tegen de *Deenen* te veld getrokken zijn; wordende hij, op dien togt, door zijnen Neef DIOCARUS SEGON, wonderbaarlijk van den dood verlost. Na deeze vruchtlooze onderneeming (zegt men) zou hij in 't land van *Tongeren*, toen onderhoorig aan Hertog KAREL *van Braband*, eenen inval gedaan hebben; welke togt, echter, ruim zo nadeelig als de voorige uitviel. Want de Hertog, hem alvoorens tot den aftogt en schavergoeding hebbende doen vermaanen, zond

een

een deel krijgsvolk tegen hem; deeze overrompelden de *Friezen* onverwacht; hij zelf werd gevangen, en die oorlog nam een einde. Groote reden had ASINGA, zig over de edelmoedigheid van zijnen overwinnaar te verwonderen: want na dat hij hem van zijne wonden had doen genezen, ontfloeg hij hem, zonder eenig losgeld te vorderen. De twee vijanden werden, door het fluiten van een eerlijken vrede, de beste vrienden, en zouden het waarfchijnlijk nog lang gebleeven zijn, indien der *Friezen* Vorst door geen anderen vijand overvallen ware geworden: de Dood rukte hem van den ftoel der Regeering in het graf, na dat hij twee-entagtig jaaren geheerscht had; hij werd opgevolgd door den gemelden DIOARUIS SEGON.

Zie P. WINSEMIUS, *Chronijk*, fol. 15. *Oud MSS. van de Friefche Regenten*, tot het jaar 1100. en andere *Friefche* Historiefchrijvers.

ASICHDUM; zie eerfte Deel op AASDOMS-RECHT.

ASKENAS of *Afcenas*, ook wel ASCHENAS, was de Zoon van GOMAR, Zoon van JAPHET, Zoon van NOACH. De vermaarde *Joodfche* Historiefchrijver F. JOSEPHUS zegt dat de *Afchanaxes* (van de *Grieken* bijgenaamd *Rhegines*) van hem hunnen oorfprong hebben.

HALMA, en daar bij aangeweeze Schrijvers.

ASKEU, (*George*) of ASCUE, voerde, in den oorlog tusfchen *Engeland* en den Staat, in het jaar 1652, het bevel, als *Vice-Admiraal*, over een *Engelfche* vloot van veertig fchepen, en ontmoette daar mede, voor *Pleimouth*, den Kommandeur M. A. DE RUITER, die eene vloot van dertig ligte oorlogfchepen en agt branders onder zig had. Het was niet de eenigfte zwaarigheid, die onzen vermaarden *Zeeheld* belemmerde, dat, ten aanzien van de grootte der fchepen en menigte van volk en gefchut, de zijne, op verre na, de *Engelfche* niet evenaarde; de grootfte zwaarigheid beftond hier in, dat hij belemmerd was met *zestig Koopvaardijfchepen*, daar ASKEU op aasde. DE RUITER, om zig te redden, had, reeds eenige dagen te vooren, op alles goede order gefteld, en zijne vloot in drie Esquaders verdeeld; ftaande het eerfte onder

der hem als Kommandeur; het tweede onder Kapitein JORIS PIETERSZOON VAN DEN BROEK, als Vice-Kommandeur, en het derde onder den Kapitein JAN AERENTSZOON VERHAAF, als Schout bij Nacht; bij ieder had hij twee Branders gesteld. De Koopvaardijschepen, die den minsten weerstand konden bieden, waren onder ieder Eskader verdeeld, en de anderen zodanig geplaatst, dat ze deezen eenigzins van nut konden zijn. Den 26sten Augustus, 's nademiddags omtrent vier uuren, raakten de vlooten aan elkander. De woorden, waar mede DE RUITER de zijnen had aangemoedigd, waren kort, maar ernstig, hier in bestaande, *dat zij als Mannen voor 't Vaderland, en voor de vrijheid der zee strijden zouden:* paarende hij zelf daaden bij woorden, waar in hij mannelijk gevolgd werd. Het gevecht was, volgens de verhaalen, hevig en scherp; doch de bijzonderheden daar van moeten wij tot het leven van onzen Zeeheld zelven spaaren. Hier zeggen wij alleenlijk, dat hij tweemaal door de *Engelschen* heen floeg. Geen der minsten, die hier een onsterflijken naam gemaakt heeft, was DOUWE AUKES, zo als op het Art. van hem zal getoond worden. De *Engelschen*, die tusschen zeven en agt uuren de vlugt namen naar het Noorden, maakten een einde aan het gevecht. De reddeloosheid van eenige Schepen, en de zorge, die voor de Koopvaarders moest gedragen worden, waren oorzaak dat de vijanden, minder dan anders zou geschied zijn, vervolgd werden. Ja de moed der *Hollanders* was zo groot, dat zij de *Engelschen*, indien de wind zulks niet belet hadde, voor *Pleimouth* zouden hebben gaan bevechten. DE RUITER, ten bewijze zijner overwinning, *die hij aan het werk van den Almachtigen toeschreef*, bleef meester van de Zee.

In den beroemden Zeestrijd, van den 11, 12 en 13den Junij des jaars 1666 had ASKEU, op den eersten en tweeden dag, als *Admiraal van de witte Vlag*, zig als een dapper Zeeman en bekwaam Officier gedragen; dan in den aftogt, dien de *Engelschen* genoodzaakt waren te neemen, had ASKEU het ongeluk, met zijn Schip de *Roijal Prince*, gemonteerd met 90 Metaalen stukken, en dat voor het kapitaalste schip van de *Engelsche* vloot gehouden werd, aan den grond te raaken, op zeker zand, de *Galper* genaamd. Vruchteloos deed hij zeinschooten om hulp, dewijl de gantsche vloot haaren koers vervolgde. ASKEU bevond zig in gevaar,

vaar, in die omstandigheid, door twee *Hollandsche* Branders vernield te worden; doch, ter zijner reddinge, gaf de Lt. Adm. TROMP, die zig op het schip van den Schout bij Nacht SWEERS bevond, aan de Branders order om aftehouden; vindende meerder roem, in eenen vijand, die reeds de vlag gestreken had, als zijnen gevangene het leven te spaaren, dan weerloos te doen omkomen. ASKEU toonde hier op alle tekenen, dat hij van den overwinnaar kwartier begeerde, en bereid was zig over te geeven. Terstond werd, op bevel van TROMP, door het volk van den Schout bij Nacht, ASKEU met zijne Officieren gevangen overgehaald: en op bevel van DE RUITER, ASKEU, 's anderendaags morgens, met een Galjoot, naar 's *Gravenhage* opgezonden, van waar hij eerlang, volgens Resolutie van den 16den Junij en den 7den October 1666, naar *Loevestein* gevoerd werd: daar hij gevangen zat tot na het sluiten van den vrede, en hij niet kon nalaaten, den lof der Nederlanderen te vermelden; zeggende hij onder anderen tegen den slotvoogd van *Loevestein: You have a prompt nation: Gij hebt een vaardig volk.* En deezen lof moeten de Engelschen aan onze Natie nog heden geeven; ten minsten heeft zij, om het voorgevallene in den jongsten oorlog, daar op een onbetwisbaar regt. (†)

Zie BRANDT, *Leven van de* RUITER, bl. 27, 28. 500, 504. *Nederl. Merk.* van 1666. bl. 89. *Vaderl. Hist.* XII en XIII Deel; *Leven van* TROMP; der *Nederl. Zee-Helden.*

ASPEREN. (*Baronnie van*) Onder alle Baronniën, welke voorheen in en om *Holland* opgerigt zijn, is deeze, zo in oudheid, als in aanzien, niet eene van de minsten; zijnde al vroeg als het *Stamhuis* der ARKELS en VAN ASPEREN bekend geweest. Zeer onderscheidenlijk, en wel op vijfderlerleije wijzen, wordt de naam van deeze Baronnie, Stad en Land van ASPEREN gesteld; en geen minder verschil ontmoet men bij de Schrijvers over den oorsprong van dezelve. Onzes bedunkens is het eene nutlooze vermoeijing, die allen den Leezer onder het oog te brengen, als men 'er tog niets met zekerheid van kan bepaalen. Mijn voorganger HALMA schijnt genegen geweest te zijn, Jonker VAN DER HOUVE te volgen,

(†) Ik bedoel den Glorierijken Zeeslag van den 5den Augustus 1781.

gen, die wil, dat de naam ontleend is van eenen der *Roomsche* Heiligen ST. ASPER: dan het verhaal, waar uit dit ontleend wordt, is zo beuzelachtig, dat het geen de minste zekerheid verschaft. Integendeel komen 'er zaaken in voor, die het zo onwaarschijnlijk maaken, dat HALMA te veel kundigheid had, om 'er wel beraaden eenig geloof aan te kunnen slaan. Ja zelfs zijn de gedachten van den anders in deeze zaaken zo vermaarden als doorkundigen MENSO ALTING zo zeldzaam, dat ik HALMA niet volgen wil met ze naa te schrijven. Mijne Leezers, dit ben ik zeker, zullen 'er niets bij verliezen, als ik niet meer doe, dan te zeggen, dat de Naamsoorsprong *duister en onzeker is.* Het eerste, dat men den naam van *Asperen* gemeld vindt, moet omtrent het jaar 1112 zijn: want men dient wel acht te geeven, dit *Asperen* niet te verwarren met een ander in *Kleefsland*, noch met een ander, 't welk deezen naam draagt, en in *Vlaanderen* gevonden wordt; ook niet met *Aspre* of *Haspre*, in *Henegouwen*, en veel minder met *Aspernas*, eene Sterkte, voorheen in *Westphalen*; noch met *Asperen* bij *Weenen*, en meer anderen.

De *Baronnie van Asperen*, die wij hier beschrijven, is gelegen in het zuiderdeel van de Provintie *Holland*, (de Beschrijver daar van, M. BERKMAN, zegt het *Graafschap Holland*; doch wij hebben reeds elders aangemerkt, dat het oneigen is deeze benaaming te gebruiken; want 'er geen Graaf zijnde, is de naam van Graafschap, met de vernietiging van die waardigheid, ook vernietigd) paalende aan de grenzen (niet van het *Hertogdom*) maar van de Provintie *Gelderland*; en, schoon in *Holland* gelegen, echter begreepen in de bedijking van de *Thielerwaard*, voor zo verre den omtrek der dijken langs de rivieren de *Waal* en *Linge* betreft; waar door het Land ook aan menigvuldige overstroomingen onderhevig is, vooral als 'er zig in de *Maas* of *Merwe*, beneden de stad *Gornichem*, een ijsdam vast zet: bij welke gelegenheden het water wel twintig voeten op het land loopt.

De grootte en uitgebreidheid van dezelve beslaat bijna veertiende half honderd morgens binnen- en buiten land, zonder de dijken en wegen daar onder gerekend; bestaande het binnenland 1213 morgens. De geheele Baronnie legt, aan drie zijden, in haare eigen dijken beslooten, die zij zelve ook onderhouden moet. Langs den kant van de *Linge* is zij omgeeven van een zwaaren bui-

buitendijk, de *Lingedijk* genaamd, welke zig van de Ambachts-Heerlijkheid *Gellikom*, in *Gelderland*, tot aan de Baronnie van *Heukelom*, in *Holland*, uitstrekt, en door een engte van 1278 rijnlandsche roeden, aan den *Gelderschen* dijk gehegt is; zijnde de andere *de Caar* en *Achterdijk*. De Grenzen van *Asperen* stooten, in deszelfs omtrek, ten Oosten aan de rivier de *Linge*, waar door dezelve van de Baronnie van *Akooij*, gelegen in 't Graafschap *Leerdam*, word afgescheiden. Ten Zuiden paalt zij aan *Gelderland*, en bijzonder aan *Gellikom*; wordende door de *Hellosche Vliet*, door welke de landerijen van *Haaften* en *Hello* hun water in de *Linge* loozen, afgesneden; ten zuidwesten aan de Ambachtsheerlijkheid *Heiweinen* in *Gelderland*; ten westen aan de Baronnie *Heukelom*; en ten Noorden wordt zij, door de meergemelde rivier de *Linge*, van het Graafschap *Leerdam* afgezonderd. Vier uuren legt zij ten Oosten van *Buuren*; 5 van *Thiel*; 3 ten Z. O. van *Bommel*; 6 ten Z. van *Heusden*; een half uur ten Westen van *Heukelom*; en een half uur van *Gorkum*, 3 uuren ten N. W. van *Leerdam*.

De oprichting deezer Baronnie, of wel de eerste scheiding van die van *Arkel*, kan niet eerder gesteld worden geschied te zijn, dan met het jaar 1122, of daar omtrent, vermits het overlijden van JAN VAN ARKEL op dien tijd gesteld word, en na zijnen dood zijne drie Zoonen, JAN, VOLPERD en HUGO, hun erfgoed verdeelden. JAN, als de oudste, behield *Arkel*; VOLPERD, de tweede, kreeg *Asperen*; en HUGO andere goederen. Tot dien tijd toe was *Asperen* in de Heerlijkheid en het land ingesloten geweest; doch na dat het door OTTO VAN ARKEL, den eersten van dien naam, en vijfden Heer van *Asperen*, in het jaar 1313, aan den Graaf van *Holland* opgedragen, en door dien weder als een *Leen* was uitgegeeven, is het altoos een *Hollandsch* Leen gebleeven. Uit de Leenbrieven, die wij hier doen volgen, blijkt dat *Asperen*, reeds meer dan zes volle eeuwen, eene Baronnie geweest is.

De Leenbrieven, waar uit blijkt, dat *Asperen*, door gemelden OTTO, die ook Heer van *Heukelom* was, aan Graave WILLEM DEN III opgedragen was, en weder ter Leen werd ontvangen, zijn van deezen inhoud.

„ Wij Willem Grave van Henegouwen, van Hollant, Zeelant,
„ ende Here van Vrieslant, bekennen met desen brieff, voer ons,
„ on-

„ onse erven, en de nakomelinghen, die Grave van Holland we-
„ sen sullen; alsoe ons Ott van Hoekelem, Heere tot Asperen op-
„ gedragen heeft syn vry hoeg Heerlicheyt van Asperen, ghele-
„ ghen buten onse palen van Hollant, ghemaeckt tot eenen on-
„ versterfeliken erfleen, hy en synen nakomelinghen, die Heeren
„ tot Asperen wesen sullen; van ons en onse erven en nakomelin-
„ ghen, die Grave van Hollant wesen sullen, ende ons open poert
„ wesen sal, als ons des van noede is; ende wij of onse erven en
„ de nakomelinghen en sullen gheen recht voerder aan die voersch.
„ Heerlicheit en guede van Asperen hebben noch behouden sul-
„ len, mit voerwaerden toeghedaan, dat Ott van Hoekelem Here
„ tot Asperen of synen erven ende nakomelinghen, als die Heeren
„ tot Asperen wesen sullen, die voorschr. Heerlicheit van Asperen
„ teghens ons, of onse erven ende nakomelinghen als Grave van
„ Hollant niet verbueren, voerbroecken en sullen, aen lyf noch
„ aen guet, noch met geenre hande broecken, noch excesfen,
„ of saken, hoedanig die gebueren mochten, niet uytgescheyden.
„ Ende omme dat wy willen, dat alle deese voirschr. punten en
„ voerwaerden vaste stade ende van waerde bliven voer ons, ons
„ erven ende nakomelinghen, die Grave van Hollant wesen sullen,
„ Heer Otts voorschr. of synen erven en nakomelinghen, soe heb-
„ ben wy Grave voerschr. desen brief mit onser groeten aanhan-
„ genden seghel besegheld, geschiet in den jaare ons Heren dusent
„ driehondert dertien, des Woensdaghes op Sint Agnietendach.

„ *Hangende onder aan den briev des Graavs segel, gedrukt*
„ *in groen was, aan eenen dubbelde franceine staart: van wel-*
„ *ken briev by het Hov van Holland een vidimus is gemaakt op*
„ *den achtste van Lentenmaand sestienhonderd veertig, dat*
„ *mede noch in weesen is.*

„ Wij Willem Grave van Heneghouwen, van Holland, van Zee-
„ land, ende Here van Vriesland, maken cont, allen den ghenen,
„ die deze lettere zien zullen, of hoeren lezen, dat wi Otten van
„ Hokelem, Here van Asperen verleent hebben, en verlenen met
„ deze lettere, die Heerschap tot Asperen, ende die porte tot
„ Asperen, die hi ons opghedraghen hevet vryelic vor onze man-
„ ne, te houden van ons ende van onzen nekomelinghen Grave
„ tote Holland, te rechten erfleene: in dezer maniere, dat die
„ Heerscap ende die porte vorghenoemt niet versterven en mach,

„ zi-

„ zine zullen komen op Otten voorghenoemt naeste erfnaamen, „ eerst man hoeft, of wijf hoeft, ende hi ende zijne nakomelin- „ ghen zullen rychten an hals, ende an hoeft, an hoeghe ende an „ leghe in die heerschap vorghenoemt, ghelike dat hi plach te „ doene, eer hi ons die Heerscap opdroech, ende des gherychts „ en zelen wi ons niet onderwinden: ende die porte tot Asperen „ zal zyn onze porte, wenneer dat wys te doene hebben; ende „ wi hebben Otten vorghenoemt ghegheven, dat die porteren van „ Asperen, die daar nu wonen, of hier nae wonen zullen tollen- „ vri veren zullen met haren ghoede, dor al onze lant, ervelic, „ zonder alerhande archeyt; ende om dat wi willen, dat dit vas- „ te, ende stade blijve, soe hebben wi Otten vorghenoemt ghe- „ gheven dezen brief beseghelt met onzen zeghele, ende met ons „ Heren ons oems zeghele, Heren Ghijten Byscops tot Utrecht. „ Ghegheven in den jaar ons Heren duzent, driehondert en der- „ tiene; des Vreidaghes nae dertiendaghe tote Harlem.

„ *Hangende onder uit twe segelen in groen was, aan dubbel-* „ *de seide koorden.*

„ Wij Willem Grave van Henegouwe, van Hollant, Zelant „ ende Heer van Vrieslant doen kondt ende kenlick allen luden „ voer ons en onsen erven ende nakomeling Otto van Hoekelem „ en zynen erven, die Heren tot Asperen wesen sullen, of dat „ zaek weer, dat enighe Heren, steden, of landen Otten vour- „ schr. of zijnen erven of die poert en sloet tot Asperen per soerts „ ende krachten overvallen worden, soe sullen wij Grave voor- „ schr. of onsen erven tot Holland wesen sullen, die selve Otten „ of synen erven stede, en sloet tot Asperen, beschudden, of „ dat saek weer, dat noch ghebuerde, dat Heer Otto voerschr. „ of zynen erven Heren tot Asperen, hoer leen aen ons of onzen „ erven, als Grave van Hollant te ontvanghen altyd eerst ghelend „ toescriven sullen alle onse Graefschap voerschr. doer veilich te „ mersen, te varen, ende te keren, af ende aen te komen, om „ gheen versumenys hebben van ons noch onsen erven, als Gra- „ ve van Hollant aen die Heerscappie en leen van Asperen. Om- „ me dat wi willen, dat die vast ende stade blive, soe hebben „ wy Otten voerg. ghegheven desen briev besegheld met onsen „ zeghel; ghegheven in 't jaar ons Heren dusend, driehondert „ ende dertien des Sonnendachs nae Sinte Peter ad vincula.

„ *Hangende onder aan een segel in groen was, aan eenen*
„ *dubbelde franceine staart.*"

In de alleroudste tijden, was het land van *Arkel*, en het daar onder behoorende *Asperen*, geleegen, of behoorde aan het oude Graafschap *Teisterband*, 't welk in zig bevatte de landen van *Thiel*, *Bommel*, *Heusden*, *Altena*, *Arkel*, *Asperen*, *Heukelom*, *Leerdam*, *Vianen*, *Kuilenburg* en *Buuren*; van welk Graafschap *Thiel* toen de Hoofdstad was. Dit alles laat zig gemaklijk met geloofwaardige Schrijvers, als PONTANUS, SLICHTENHORST, SCHRIVERIUS en anderen bewijzen; doch om aan te toonen, wie de eerste Graaf daar van geweest is, gaat op verre na zo zeker niet. Het gevoelen van SCHRIVERIUS, 't welk den meesten ingang vindt, is, dat WALGER, oudste Broeder van DIRK, dien wij voor den eersten Graaf van *Holland* houden, de eerste van *Teisterband* geweest is. Anderen willen, dat ROBBERT, de derde Zoon van LODEWIJK, de eerste en agtste Graaf van *Kleef*, omtrent het jaar 830, de eerste Graaf van *Teisterband* zou geweest zijn; V. D. HOUVE zegt, dat deezes Graven Dochter met opgemelden WALGER gehuwd was. SLICHTENHORST maakt dit Graafschap veel ouder, zo dat hij zelfs niet de eerste, maar wel de laatste van den eersten stam te noemen is, dien hij WALTER noemt, en welken hij zegt, gestorven te zijn in 742, en door wiens eenige Erfdochter, *Teisterband* aan de Graaven van *Kleef* zou gekomen zijn. Deeze verschillende gedachten toonen duidelijk genoeg de onzekerheid. Volgens den naauwkeurigen naspoorder van dergelijke zaaken, den gemelden SCHRIVERIUS, werd Ao. 994, het Graafschap *Teisterband*, door ANFRIED, den laatsten Graaf, vernietigd; verlatende hij het zelve, benevèns zijne Vrouw, om het Bisdom van *Utrecht* te bekomen, waar aan hij een groot deel deezer goederen hegten.

De meesten van onze Historieschrijvers, die van denkbeeld zijn, dat de Baronnie van *Asperen*, als een *Leen*, aan de Heeren VAN ARKEL zou behoord hebben, en door hen van ARKEL zelven zou verheven zijn, tot dat de Heerlijkheid *Arkel* aan den Graaf van *Holland* verviel, zijn allen zeer verre af van de waarheid te spreeken: want niet alleen is nergens een bewijs van zodanige Leenbrieven te vinden; maar ook is niemand van hun immer in staat geweest, eenig bewijs te geeven, dat bij de hier voor gemelde verdeeling der goederen van Heer JAN VAN ARKEL, onder zijne drie

Zoo-

Zoonen, de tweede VOLPERD of FOLPERT dit *Asperen* van zijnen oudsten Broeder JAN ontving. Het zelve bewijst in tegendeel allerduidelijkst, dat die Broeders hun erfgoed, als vrij en eigen goed, gedeeld hebben. De afschriften der zo even gemelde Leenbrieven bevestigen dit zo zeker, dat wij 'er niets behoeven bijtevoegen, om den Leezer van de waarheid van ons gezegde te overtuigen. Men erimmere zig slegts de woorden uit den tweeden brief, waarin, om aantetoonen dat *Asperen* nooit voorheen een *Leen* geweest is, gezegd word: *„ ghelike dat hi plach te doene, eer hi ons die Heerschap opdroeg."*

Zedert dien tijd is de *Baronnie van Asperen* altijd van de Graaflijkheid van *Holland* verheven, en te Leen ontvangen geworden, zo als nog heden geschied; wel verstaande dat dezelve in *twee Leenen* gesplitst is; welke splitsing heeft plaats gekreegen, na dat dezelve aan den Heer RUTGER V. D. BOETZELAAR en AREND PIEK behoord heeft; hebbende ieder van die in huwelijk eene Dogter van den Heer van *Asperen*, welke ieder de halve Heerlijkheid ten Huwelijk aanbragten.

In het jaar 1460 de Heer RUTGER VAN DEN BOETZELAAR, door WILLEM VAN BUUREN, doorschoten zijnde, geraakte de halve Heerlijkheid van *Asperen*, die aan AREND PIEK behoorde, aan KAREL VAN BOURGONDIEN; na dat zij ook, voor een korten tijd, aan GIJSBERT PIEK, *Arendszoon*, behoord had, verviel die helft eindelijk aan de Graaflijkheid van *Holland*, en wel op dien tijd, dat gemelde KAREL Graaf van *Holland* werd. Daar aan bleef dezelve gehegt, tot het jaar 1480, wanneer MAXIMILIAAN en MARIA, als Graaf en Gravin van *Holland*, die helft, welke voorheen aan AREND PIEK behoord had, aan Heer WESSEL V. D. BOETZELAAR, uit aanmerking van de goede en getrouwe diensten, aan hun beweezen, in het verdrijven van gemelden PIEK, die zig onderstaan had, weder in de stad te komen; en ook tegen de *Gelderschen*, volgens opene Brieven, van den 12den Februarij 1480, weder afstonden, en aan hem in eigendom overgaven. De Leenbrieven, waar bij gemelde Heer WESSEL V. D. BOETZELAAR, op den 20sten Junij 1484, zo door MAXIMILIAAN, als door zijnen Zoon FILIPS, voor deeze wederhelft mede verlijd werd, zijn nog voor handen.

Nogthans heeft de Graaflijkheid van *Holland*, van dien tijd af aan, de helft der inkomsten behouden en genoten, tot dat de

Staaten van *Holland en West-Friesland*, bij overdragt van den 5den Junij 1593, die overlieten aan RUTGER VAN DEN BOETZELAAR, XVIIden Heer van *Asperen*, voor hem en zijne nakomelingen, mids hij, voor zig en de zijnen, afstand deed van de Heerlijkheid *Poelwijk*, met de Tienden, en al derzelver toebehooren, die door de Graaflijkheid van *Holland* was in bezit genomen, en bleef behouden, volgens inhoud van den Leenbrief. Het slot te *Asperen*, met den Berkhof en Boomgaard, mitsgaders de Heerlijkheid, Stad, Leengoederen, Renten, giften van Geestelijke goederen, aanvallen van besterften, en verdere gerechtigheden daarin vermeld, verheven en te leen ontvangen, van meer gemelde Graaflijkheid van *Holland*, worden daarenboven onder de voorrechten daar in benoemd: het voeren van *hoog, middelbaar, en laag rechtsgebied; het jus patronatus: Tienden; Teinssen; Wind- en Rosmolen; Visscherij; Gruitgeld; Tol op de Paardemarkten; de twee Veeren op de Linge; versterfenis zonder erfgenaam; Leenen; Zwaanendrift, en de Jacht.*

Weinige Heerlijkheden zal men aantreffen, die zo veele doorluchtige Heeren hebben voortgebragt; hebbende *Asperen* behoord aan drie onderscheidene *Hollandsche* Adelijke geslachten, *Arkel, Polanen* en *Langerak*; aan het *Kleefsch* Adelijk geslacht *van Boetzelaar*, aan wien het nog behoort; aan het Vorstelijk geslacht van *Bourgondien*, en aan het *Geldersch* Adelijk geslacht van *Piek*. Van het eerste is reeds in dit deel melding gedaan; en van de volgende zal op zijn tijd en plaats gesproken worden.

Dat *Asperen* een Slot, Kasteel, of Burgt, zo als A. KEMP, in zijne *Beschrijving van Gorinchem*, bl. 40. het noemt, gehad heeft, is ontwijfelbaar; men weet zelfs dat het gelegen heeft aan den Noordwesthoek van de stad, bij de *Heukelomsche poort*, en ook dat het den naam gevoerd heeft van *Waddestein*. Dan gansch onzeker is het, van wien het dien naam bekomen hebbe, als ook, door wie het zelve gesticht zij. Wij vertrouwen met anderen, dat Jonker VAN DER HOUVE, in zijn *Handv. Chronijk*, op meer dan ééne plaats, zeer verre het spoor der waarheid te buiten gaat, als hij uit DION CASSIUS tracht te bewijzen, dat het zelve al in het tiende jaar onzer tijdrekening zou bekend geweest zijn. En deeze zijn misslag blijkt uit gemelde D. CASSIUS zelven, die zegt: „ Dat Q. VARUS, uit zijn bestiering in *Duitschland* gekomen, de

„ *Duit-*

„ *Duitſchers*, geene ſlaafſche overheering als de *Sijriërs* gewoon, „ wilde regeeren op dien voet, zo als hij die volken gedaan had; „ waarom de *Duitſchers*, omtrent de *Elve* woonende, dit on„ verdraaglijk vindende, te zaamen kwamen, en veele benden „ van VARUS, tusſchen de Rivieren *Amaſia* en de *Lippa*, ver„ floegen, (welke twee rivieren door VAN DER HOUVE zelven „ voor de *Eems* en *Lippe* in *Duitschland* gehouden worden) van „ welke benden alleen zeer weinige *Romeinſche* Ruiters het door „ de vlugt op het Slot *Aſpernas* ontkwamen." Zeker is het, dat gemelde Jonker, door den klank van *Aſpernas*, die met *Asperen* veel overeenkomst heeft, misleid is geworden. Doch DION bedoelde niet *Asperen* in *Holland*, maar *Aſpernas* in *Westphalen* gelegen, gelijk de benaaming der rivieren duidelijk aantoont. Niet kleinder is de misſlag, dien hij, op het voetſpoor van TAUCHET, begaat, op wiens gezegde hij meent, dat dit Slot, in het jaar 630, *Saint Aspre* zou genaamd zijn. Dan wat verhaalt TAUCHET? Dit: „ Dat een GODIN, de Zoon van eenen Landman in „ *Bourgondiën*, om zijn ſchandelijk huwelijk met zijne Schoon„ moeder, de vlugt voor Koning CLOTARIUS naar *Sainčt Aspre* „ in *Lotharinge*, (maar niet in *Holland*) nam."

Hoewel nu hier mede de Stichter niet word aangeweezen, heeft men, echter, eenigen grond, niet van zekerheid, maar van waarſchijnlijkheid, dat het zelve, door FOLPERD VAN ARKEL, den eerſten Heer van *Asperen*, na de deeling der vaderlijke erfgoederen, geſticht is, en dat het, door WILLEM DEN I, Graaf van *Holland*, in het jaar 1204, geſlegt en verwoest, en op de grond daar van, naderhand, door JAN DEN VII weder herbouw werd. Het gebouw muntte meer uit in netheid en ſterkte, dan in grootte; ſtaande, volgens de Prentverbeelding, door F. V. BLEISWIJK in het koper gebragt, rondsom in een wijde graft met water, op zeer dikke muuren, beneden met kelders; zijnde in het geheel vier verdiepingen hoog. Voor aan had het een dikken toren, waar door men in het Kasteel ging. Voor het Slot lag een Voorburg, met een hooge ſteenen poort; en aan de ſlinker zijde een groote Stalling en Tuinmanshuis, die nog in wezen zijn. Van deezen voorburg ging men over een grooten houten brug in het Kasteel. Aan wederzijden van den gemelden voorburg, op den kant van de graft van het Kasteel, ſtaat een ſteenen toren; door

den eenen, die met een dak gedekt is, gaat men op den singel van het Kasteel, zijnde de andere voorheen open en met schietgaten voorzien geweest. Toen de *Franschen*, in 1672, 'er meester van waren, trokken zij niet van daar, zonder de smertelijke tekenen des oorlogs natelaaten; door eenige tonnetjes buskruid, met brandende lonten, 'er onder te brengen, deeden zij den gantschen toren springen; welke donderslag het Kasteel zodanig uit deszelfs gewrichten rukte, dat het daarna instortende, geheel moest gesloopt worden; blijvende 'er niets van overig, dan de grondvesten, die thans onder water leggen; vertoonende de plaats tegenwoordig alleenlijk de gedaante van een ronden Vijver, en zijnde den voorburg alleen nog maar in wezen.

Toen, zo als gezegd is, de Heerlijkheid gesplitst was, en door v. BOETSELAAR en PIEK te zamen bezeeten werd, was hier nog een ander Kasteel, alhoewel men niet bepaalen kan, waar het gestaan heeft. GOUDHOEVEN zegt, dat het eene ten zuiden en het ander ten noorden in de stad gestaan heeft; welk zuidergedeelte ook het *Geldersche* genaamd word, om dat PIEK in dat gedeelte zijn Kasteel had; men zou het zelfs naar gissing kunnen bepaalen, aan of omtrent de *Gellikomsche Poort:* want in het vonnis, ten uitvoer gebragt, zo aan PIEK als aan zijne medeburgers, wegens den moord, begaan aan RUTGER VAN DEN BOETSELAAR (zie BOETSELAAR) word het genaamd een *Bolwerk dat Poorten had.* Maar door wie dit gesticht is, en welke gedaante het gehad hebbe, is noch in de *Hollandsche Chronijk*, noch bij SLICHTENHORST, noch bij anderen te vinden.

De Naamen der Heeren Baronnen van *Asperen*, zo als zij elkander gevolgd zijn, zijn deeze:

1. FOLPERD VAN ARKEL, * *zijnde van de vroegere als Gerunge van Asper* niets met zekerheid te zeggen.
2. GERRIT VAN ARKEL.
3. JAN de Eerste.
4. JAN de Tweede.
5. OTTO de Eerste.
6. OTTO de Tweede.
7. GUIDO.
8. OTTO de Derde.
9. ALRID of ELIZABETH.

10. N.

10. N. VAN ARKEL.
11. OTTO VAN POLANEN de Vierde.

Geduurende de Splitfing.

12. ALFRADE VAN POLANEN.	12. BELIOR VAN POLANEN.
13. ELBURG VAN LANGERAK.	13. KAREL V. BOURGONDIEN.
14. WESSEL V. D. BOETSELAAR.	14. GIJSBERT PIEK.

15. RUTGER de Eerfte.
16. WESSEL de Tweede.
17. RUTGER de Tweede.
18. RUTGER de Derde.
19. PHILIP JACOB de Eerfte.
20. PHILIP JACOP de Tweede.
21. ANNA MAGDALENA.
22. PHILIP JACOB de Derde.

De Stad of het Stedeken *Asperen*, is gelegen aan het einde van de hier omfchrevene *Baronnie*, in den zuidoostelijken hoek van *Holland*; wordende ten Oosten, langs de wal, befpoeld door de Rivier de *Linge*, waar uit het water, door een poort in de graft, de *Min* of *Liefde* genaamd, vloeit. De gedaante derzelver is vierkant, ftrekkende van 't Noorden naar 't Zuiden. De tijd haarer ftichting, even als van veele andere *Hollandfche* Steden, is onzeker. VELDENAAR geeft haar, op het Jaar 1204, reeds den naam van Stad, of Vest; dat van geen open plaats gezegd word; zijne woorden zijn deeze: *Onlange teid daarna befat Greve Willem van Holland, Volpert en Florens hoer Kafteelen van Asperen, en hoer vesten en wandfe.* Waar mede overeenftemmen de woorden van R. SNOIJ en A. KEMP; doch waarfchijnlijk is dezelve al in 't jaar 1112 gebouwd. Van haare grootte kan zo veel niet geroemd worden; men kan dezelve eenigzins afleiden uit het getal der huizen, dat in 1632 bepaald was op 178; betaalende, zo aan huizen als landen, tot de verponding, volgens de lijst van dat jaar, 3611 guldens, 7 ftuivers en 15 penningen. Dan dit was de aanflag, volgens MSS. over het geheele land van *Asperen*. Wat aangaat haare fterkte, de ftad heeft 4 poorten, als de *Heukelomfche*, de *Gellikomfche*, de *Water-* en *Beggijnenpoort*. Onder de Kerklijke gebouwen munt uit de Kerk, die groot en fierlijk is, en waar van de bouwing begonnen is in 't jaar 1401,

volgens uitwijzen van zeker versje, dat tevens den naam van den Stichter te kennen geeft:

In 't jaar duifend
Vier honderd en een
Leed Vrouw Elburg
De eerfte fteen.
1401.

Ten westen is deeze kerk verfierd met een fchoonen dikken toren, boven met een dun fpits toelopend. Binnen in dezelve vindt men verfcheidene aanzienlijke begraafplaatfen, zo van de Heeren en Vrouwen VAN DEN BOETSELAAR, als ook van eene Vrouwe AMELIA VAN MARNIKS, Dochter van den Heer van ST. ALDEGONDE, en andere. Behalven deeze behooren tot de Godsdienftige Gebouwen het H. G. Gasthuis, voorheen het Klooster der *Kruisbroeders*, gefticht Ao. 1318; doch met de hervorming, aldaar ingevoerd 1573, in burger wooningen veranderd; ook had men aldaar een Begijneklooster van de *H. Anna in de gulde poort*, zijnde mede in een woonhuis veranderd, zo als ook de Proostdij vernietigd is. Tot de Wereldlijke Gebouwen behooren, het Stadhuis, zijnde een zeer oud gebouw, het Markthuis en de Vleeschhal.

De REGEERING beftaat 'er uit een Drosfaard, den Schout, twee Burgemeesteren en zeven Schepenen, die allen door den Baron van *Asperen* verkoren en aangefteld worden. De VOORREGTEN der Baronnie, waar aan de ftad mede haar aandeel heeft, zijn reeds door ons gemeld. De SCHUTTERIJ te *Asperen*, die zig in het jaar 1517 zeer beroemd maakte, in het verdedigen der ftad, tegen de *Gelderfchen* en *Friezen*, en een aanzienlijk gedeelte der bewooners uitmaakte, beftaat tegenwoordig uit een Hopmanfchap, waar van de Drost, altoos Hopman, de Schout, Onderhopman, en de Secretaris Vaandrager is. Het ligchaam der Schutterij is verdeeld in agt rotten, die op hunne beurt de wacht op het Stadhuis en op de Paardemarkt houden.

Wat den HANDEL van die van *Asperen* betreft, dewijl de Inwooners deezer ftad genoegzaam allen huislieden zijn, en van den landbouw hun beftaan hebben, zo beftaat de meefte rijkdom in de

de vruchten van Vee en Veld, welke veelmaals zeer verminderd worden, door de overstrooming der Landerijen; waar door de Huisman zig dikwils in de noodzaakelijkheid bevind, zijn Vee, het zij voor een geringen prijs te verkoopen, of te slagten en op te eeten. De hoofdtak des bestaans is de paardefokkerij, waar mede een aanzienlijke handel gedreeven word. Behalven den gewoonlijken dag en jaarmarkten, hield men 'er voortijds jaarlijks vier paardemarkten, die tot op twee verminderт zijn.

Uit het geen reeds van deeze stads gezegd is, heeft men kunnen opmaken, dat deeze Stad, het Land en de *Baronnie van Asperen*, meermaals, zwaare onheilen, door overstroomingen, ondergaan hebben, die altoos veroorzaakt worden door het schielijk oploopen der Rivieren, deels door aanhoudenden regen, doch meest door zwaare ijsgangen, die de dijken van een scheuren, waar van de menigvuldige wielen, om de stad, de droevige getuigen zijn.

In 't jaar 1270 werd, door Hertog JAN VAN BRABAND, om zig tegen den Graaf *van Gelder* te versterken, de *Thielsche* Dijk doorstoken, waar door het gantsche land van *Asperen* onder water raakte. De *Gelderschen* het gat digt maakende, deed gemelde Hertog den dijk, ten tweedemaal, doorsteeken, waar door het land andermaal met water bedekt werd. Vijf jaaren laater werd, om die zelfde reden, de *Lingendijk* doorgestoken; 't welk geen minder nadeel veroorzaakte.

De inbraak van de *Thielerwaard*, Ao. 1342, veroorzaakte de zwaarste onheilen aan die van *Asperen*. Ao. 1374 werd de Dijk, tusschen *Thiel* en *Sandijk*, doorgegraaven, waar door mede alles onder het water bedolven werd. Ao. 1437, ging de verwagting van den Landman te niet, door den doorbraak van den *Thielschen* Dijk. Eene nieuwe overstrooming, in het volgende jaar, bragt de bewooners deezer landen tot de grootste armoede. Zedert dien tijd bleven zij van merklijke overstrooming bevrijd, tot in het jaar 1618, in welk jaar de *Thielerwaard* inbrak, en veele menschen en beesten verdronken. In 1623 geraakte wederom alles onder water, door eenen zwaaren ijsgang. Het jaar daaraan volgende, braken de Dijken door, maakende al het land tot een openbaare Zee. De ongemeene ijsgang, in 1635, deed hun geen

minder nadeel. De bewoonders stonden voor die aanhoudende onheilen ieder jaar bloot, en werden zeer fel daar door aangetast in 1651, 1654, 1658, 1663. In het noodlottig jaar 1672, ondergingen zij, buiten den algemeenen ramp des oorlogs, mede eene overstrooming, door het doorsteken van de dijken aan den Waalkant. Daarop volgden wederom de doorbraken en overstroomingen, in 1677, 1682, 1692, 1697, 1699, 1709, 1711, 1713, 1726, 1728, 1729, en vooral door den inbraak der *Betuwe*, in 1740 en 1741. Niet min hevig werd *Asperen* geteisterd, door verschrikkelijke stormwinden, die verbaazende schaden veroorzaakten, als in het jaar 1678, in 1717 en 1735. *Bij* dit alles, is deeze stad, zo veel men kan nagaan, tot viermaalen, met pestziekte bezogt. De eerste is niet bepaaldelijk aantewijzen; de tweede was 1636, en duurde wel zes maanden; de derde 1646; en de vierde en laatste daar men van gemeld vindt, was Ao. 1667, waar door, onder dit klein getal van ingezetenen, meer dan agt menschen daags in 't graf gerukt werden. 't Geen als iets bijzonders hier bij verdiend te worden aangemerkt, is, dat deeze straffe slegts over de helft der stad ging, en dat dezelve bijna een geheel jaar duurde.

Indien men, niet zonder grond, de onbesuisde drift van een woedende gemeente als een straffe des Hemels mag aanmerken, dan zou men de haatelijke Beeldstorming, die hier mede in het jaar 1566 geoeffend werd, onder de onheilen kunnen stellen, als mede het ombrengen van een *Doopsgezind* Leeraar, die om zijne Leer, aldaar levendig, op den 16den October 1606, verbrand werd.

Boven alle deeze onheilen, heeft deeze stad, meer dan eens, het lot en de rampen des oorlogs ondergaan; een kort bestek van derzelver Geschiedenissen zal ons dit doen zien. In haare eerste jeugd 1204 werd zij, door Graaf WILLEM DEN I, na de verdrijving van den Graaf VAN LOON, om zig te wreeken wegens den bijstand, dien FOLPERT VAN ARKEL, als Heer van *Asperen*, den Bisschop van *Utrecht*, (die zig ten voordeele van den Graaf VAN LOON gewapend had) verleend had, belegerd, ingenomen, en benevens het Kasteel, tot den grond toe geslecht. Na eene rust van meer dan anderhalve eeuw, van de oorlogsrampen genooten

te

te hebben, werd de ftad, door een inwendigen twist, beroerd en gaande gemaakt, die zijnen oorfprong nam, uit de fplitfing, welke, zo als wij gezien hebben, hier plaats gehad had.

„ In het jaar veertien honderd zestig (wij bedienen ons van de eigen woorden van den Heer BEEKMAN) werd deeze Baronnie bezeten door twee Heeren, elk had de helft. *Rutger*, *Baron van den Boetzelaar*, verkreeg door zijn huwelijk met *Elburg van Langerak*, de helft van deeze Baronnie, en had zijn Kasteel ten Noorden van de ftad; *Arends Piek van Biesdam*, getrouwd hebbende *Belior van Polanen*, bezat de andere helft van *Asperen*, en had zijn Kasteel ten Zuiden van de ftad. Deeze twee Heeren werden oneenig wegens het inkomen van deeze Heerlijkheid. De Rentmeester van den Baron *van den Boetzelaar*, onthield *Arend Piek*, op order van zijnen Heer, de helft van de Molenmaat, tienden, en zekere andere renten. Hier over liet *Arend Piek* door zijnen Rentmeester dikwils aan *Rutger van den Boetzelaar* zijn beklag doen, zeggende, dat hem kracht en geweld gefchiedde, doch kreeg geen gehoor, en alles werd ontveinsd. Daar op klaagt hij aan zijne vrienden en maagen het ongelijk, dat hem door *Rutger van den Boetzelaar* werd aangedaan, met verzoek, dat zij den gemelden Heer wilden aanmaanen, zulks niet meer te pleegen, die deeze aanmaaningen in den wind floeg, en zijnen ouden gang ging. Dit verwekte zulken haat, dat 1460, *Willem van Buuren*, de een noemd hem den zusters zoon van *Arend Piek*, de ander zegd, dat ze zusters kinderen waren, voornam het ongelijk, *Arend Piek* aangedaan, te wreeken. Ten dien einde gaat hij, met eenige gewapenden, op eenen morgen heel vroeg, na het Kasteel van *Rutger van den Boetzelaar*, om dat behendiglijk in te neemen, en hem te vangen of te flaan. Hij koomt over het voorgeburgt tot voor de groote poort van het Slot, die hij met geweld zogt open te breeken. De Baron *van den Boetzelaar* op dit gerucht aan de poort ongewapend met zijne dienaars komende, befchermde die zodanig, dat *Willem van Buuren* daar buiten moest blijven, en niet binnen konde raaken; die, dat bemerkende, *Rutger van Boetzelaar* met eene knipbos dood fchoot, vluchtende doe met alle zijne medehelpers op het Kasteel *van Arend Piek*.

„ Dit alles gefchiedde buiten weeten van *Arend Piek*, die

even-

evenwel alle deeze moordenaars op zijn slot ontving, en toeliet, dat zij zig daar uit beschermden.

„ So ras als deeze doodslag openbaar werd, kwam de Heer *van Brederode* met zijnen broeder den *Domproost* en twee honderd Schutters van *Utrecht*, bij zig hebbende den Algemeene Breukvorderaar van Holland, en belegerde het Slot van *Arend Piek*, ondertusschen werden die, die op den belegerden burgt waren, oneenig, en *Willem van Buuren* voorziende, dat hij zig niet langer op de burgt onthouden konde, zocht gelegendheid om het te ontvluchten. Hij deed op eenen middag de poorten open, en meende zig snellijk in het klooster der Kruisbroeders, in de stad staande, te begeeven, doch werd onderweeg van die van *Utrecht* gevangen, en in den *Haag* gebragt, daar hij naderhand is onthoofd, en aldaar in het Jacobine of Predikheeren klooster in het Voorhout begraaven, en alle zijne medehelpers, die men krijgen konde, op raden gezet.

„ De helft deezer Baronnie, *Arend Piek* toebehoorende, werd verbeurd verklaard, en aan *Karel*, Hertog van Bourgondien, Heer van *Arkel*, toegeweezen.

„ Naderhand werd deeze twist tusschen de kinderen van de twee voorgemelde Heeren bijgelegd, en *Gijsbert Piek*, zoon van *Arend Piek*, kreeg, na het overlijden van *Karel*, Hertog van Bourgondiën, de helft dezer Heerlijkheid wederom, mids eene som van duizend guldens betaalende.

„ Als de Hollanders en Geldersschen, 1479, met elkanderen in oorlog raakten, ontstond 'er tusschen *Wessel*, Baron *van den Boetzelaar*, en *Gijsbert Piek*, beide Heeren van *Asperen*, elk voor de helft, weer nieuwe oneenigheid, zijnde de eerste de Hollanders, en de laatste de Geldersschen toegedaan; dat tot eene groote opschudding uitborst, toen de Hollanders hunne krijgsknechten op beide de Kasteelen te *Asperen* wilden leggen. 1480 maakte *Maximiliaan*, Aarts Hertog van Oostenrijk, als getrouwd hebbende *Matia*, Hertogin van Bourgondiën, agt-en-twintigste Graavin van Holland, zig gereed, om de Gelderschen te beoorlogen, en had te vooren aan *Wessel van den Boetzelaar*, bij geschrift verzocht, dat hij zijn kasteel voor den AardsHertog wilde openen, om daar uit op de Gelderschen los te kunnen gaan: om dat zijn slot een leen van de Graaflijkheid van Holland was.

De

De Baron *van den Boetzelaar* antwoordde den Prins, dat hij bereid was tot alle uur en ſtond zijn ſlot te openen, als de Vorst zelf kwam, of als de Hollandſche ſteden gezamentlijk aftrokken: welk antwoord den Aards-Hertog niet voldeed, maar begeerde, dat hij op zijn kaſteel ontvangen zou die geenen, welke de Prins zenden wilde, *op ſtraf en verbeurte van zijne Heerlijkheid.*

„ Middelerwijl kwam de Aarts-Hertog te *'s Hertogenbosch*, om van daar na *Gornichem* te trekken. Dit had *Gijsber Piek* naauwlijks verſtaan, of zendt zijnen Schout aan *Wesſel van den Boetzelaar*, om te verneemen, of hij den Aards-Hertog op zijn Slot zou laaten, zo hij voor de ſtad kwam, het welk *Wesſel van den Boetzelaar*, zoo aan den Prins, als zijnen Overheer geenzins wilde weigeren.

„ *Maximiliaan van Oostenrijk*, te *Gorinchem* gekomen zijnde, ontbood *Wesſel* bij zig, die iemant van zijnent wegen aan den Vorst afvaardigde, met magt om te handelen, of men met eene ſom gelds de inlegering van krijgsvolk konde afkoopen, maar werkte niets uit. *Piek* had ook iemant afgeſtuurd, na dat hij alvoorens vrijgelei voor zig zelven gekreegen had.

„ Hier op zond de Aards-Hertog, den Heer van *Chanterij*, den Heer *Rembolt*, en *Lambert Millink*, drie Hopmannen, met omtrent duizend krijgsknechten naar *Asperen*, die de poorten gesloten vonden, en wel vier of vijf uuren daar voor bleeven ſtaan. Den burgers en poorters werd bevoolen, op verbeurte van alle hunne voorrechten en vrijheden, de poorten te openen, die nevens hunne twee Heeren vast handelden met die daar buiten ſtonden, om dezelven met verdrag binnen te laaten. Eindelijk werd men het zo ver eens, dat men het krijgsvolk in de ſtad zou laaten trekken: maar *Gijsbert Piek*, wilde evenwel geene Bourgondſche krijgsknechten op zijn ſlot neemen, die daar en tegen zoo veel van hun volk daar op wilden brengen, als hij 'er van de zijnen op had.

„ Hier bleef het aan haperen, en als men elkanderen daar in niet konde verſtaan, liep *Piek* met een toornig gemoed heen, en liet de klok trekken, op dat de inwoonders, die Gelders gezind waren, en hem aanſtonds toevielen, in de wapens zouden koomen, om het krijgsvolk buiten te keeren: deeze ſchooten ten eerſten ſterk op de Bourgondſchen, roepende met een: laat ons de

de Hollanders en hunne medehelpers wederstaan, want daar koomen duizend Gelderschen ons te hulp; hoewel zulks onwaar was.

„ Middelerwijl waren tien of twaalf knechten van *Klaas van Haaften* van het slot van *Piek* gekoomen, die *van den Boetzelaar* zo sterk op de hielen volgden, om hem dood te slaan, dat hij naauwlijks het op zijn kasteel konde ontvluchten. Als *Wesfel* het ontkoomen was, liet hij de Bourgondische krijgsknechten aanstonds binnen, en op zijn slot trekken. De Gelderschen krijgsknechten, die op *G. Pieks* Slot lagen, en de burgers van Asperen schooten hestig op des Aards-Hertogs volk, zoekende te beletten, dat zij op *Wesfels* kasteel kwamen, doch deeze trokken evenwel door. Op het Slot zijnde, voegden zij zig te zaamen, en vielen in de stad op de Gelderschen, en Aspersche Burgers aan, waar uit een hevig gevecht ontstond. Eindelijk kreeg *Piek* het te kwaad, die met zijne Gelderschen op zijn kasteel, en de Burgers in het Kruisbroeders klooster vluchtten, laatende alles ten prooi, blijvende wel drie of vier dagen daar in; die zig niet bergen konden, werden alle dood geslagen, de stad beroofd en geplunderd; over de vijftig vrouwen en maagden geschonden en verkracht.

„ Hier na bestormden zij het slot van *Piek*, die ziende het niet langer te kunnen houden, heimelijk naar Gelderland vluchtte, onder voorwendsel van meerder volk tot hulp te haalen en hen te zullen komen ontzetten: doch hij zag naar hen, die door het geduurig bestormen in groot gevaar raakten, niet om, zulks de Hollandsche krijgsknechten eindelijk meester daar van werden, stormenderhand het Slot innamen, en alles, wat zij vonden, aan het zwaard opofferden, werpende twee van deezen uit een venster van het slot, die de anderen, daar beneden staande, op hunne pieken ontvingen.

„ Ten laatsten verzoenden de Burgers zig met de Hollanders, en werd hun vergund weer naar hunne huizen te keeren, mids betaalende honderd Rijnsche guldens, daar de Overste van het klooster ten eersten vijf en twintig van voldeed, en voor de overigen borg bleef.

„ Dus werd die tweedragt in de stad gestild; maar *G. Piek* zig aan *Wesfel van den Boetzelaar* willende wreeken, trok kort daar

daar na met een deel volk naar het dorp *Langerak*, dat *Elburg van Langerak*, Heer *Wesſels* moeder toekwam, en ſtak het geheel in brand.

„ Hier door verloor *G. Piek* wederom de helft der Baronnie *Asperen*, vermids hij aan de Gelderſche zijde bleef, en werd aan *Wesſel van den Boetzelaar*, door den Aards-Hertog, voor zijne hier aangewende dienſten gegeeven, zo als hier voor reeds gemeld is.

„ Als de Gelderſchen, die met de Hollanders over hoop lagen, de Stad en het Slot *Leerdam* 1497 met kloekheid hadden ingenomen, en daar uit op de nabuurige dorpen roofden, en ſtroopten, werd *Philip*, Aarts-Hertog van Oostenrijk, de tweede van dien naam, na dat hij in alle de Hollandſche ſteden als Graaf gehuldigd was, genoodzaakt, zig daar tegen te wapenen. Ten dien einde kwam de Hertog van *Saxen* van wegen den Aards-Hertog met eene groote magt te *Gorinchem*, en van daar te *Asperen*, en *Heukelom*, beide die ſteedjes met volk opproppende, welk met huisvesting moest verſchaffen, om daar door de Gelderſchen te beletten, dat zij in het land niet zouden loopen rooven en brandſchatten. Dicht bij *Leerdam* wierp hij een ſterk Blokhuis op, waar door de Gelderſchen zo naauw ingeſlooten en geprangd werden, dat zij zig, behoudens hun lijf en goed, aan de Hollanders moeſten overgeeven.

„ Droeviger en wel het zwaarſte ongeval, dat de Stad ooit ondergaan heeft, kwam haar over 1517, wanneer alles met eene ontmenschte wreedheid werd vermoord. De Gelderſche, Frieſen, of de zwarte hoop; zo genaamd, om dat zij na den dood van den Hertog van Brunswijk, tot een teken van rouw met zwart laken gekleed werden, een deel oproerig volk, in de Heerlijkheid Friesland bij een gerot, ſcheepte van daar over, en landde in Holland aan de ſtad *Medenblik*, die zij innamen, plunderen en verbranden, gelijk ook de ſtad *Alkmaar*. Van hier trokken zij door Noord-Holland, Amſtelland, voor bij *Utrecht*, gaan te *Kuilenburg* over de Lek, van daar op *Langerak* en *Nieuwpoort*, ſtroopende en brandende over al, waar zij kwamen.

„ Eindelijk wenden zij zig naar de Stad *Asperen*, die zij hevig beſtormden. *Dirk van Haaſten* komt hen van de Stad *Bommel*

mel in Gelderland, nog met een deel volk te hulp, en bevecht de ſtad aan die zijde. Hoe felder de vijand van buiten aanvalt, hoe dapperder de burgers en inwoonders zig verweeren. Drie maalen achter een ſloegen zij het krijgsvolk van de wallen af, doch niet tegenſtaande deezen manmoedigen tegenſtand van onbedreeven Burgers tegens eenen bedreevenen vijand, bezwijkt eindelijk hunne magt voor het groot geweld, en werd de ſtad ſtormenderhand ingenomen, na dat zij, eenige uuren voor de vierdemaal aangetast zijnde, met grooten moed was verdedigd, 't geen de Overwinnaars omtrent de vijftien honderd mannen kostte, andere zeggen duizend, het opſchrift, ter gedachtenis van dit droevig lot in de kerk geſteld, meld ſlegts van vijf honderd.

„ Binnen de wallen zijnde, vermoordden zij ook weer alles, wat hen ontmoette, mannen, vrouwen, kinderen, waereldlijken en geestlijken: ja verſchoonden niemand, zelfs die in de kerk gevlucht waren niet, gelijk de Schoolmeeſter met zijne leerlingen. Een weerloos jongetje achter het altaar ſchuilende werd de keel afgeſtooken; eene bevruchte vrouw levendig den buik opgeſneeden, en het kind uit haare ingewanden gehaald; de vrouwen en kinderen, die in den eerſten overval voor hunne woede en wreedheid zig elders verborgen hadden, met ſchande uit de ſtad gejaagd. Daar en boven, zo als J. F. PETIT, *Nederl. Republ.* bl. 129. verhaald, hebben zij daarna de geheele ſtad tot in den grond toe afgebrand, zonder de kerk te verſchoonen.

„ Ter gedachtenis van dit rampzalig lotgeval ziet men nog heden in de kerk eene afbeelding van de Stad, en der vijanden aankomst, met eene lijst van veele Burgers, die gedood waren, behalven die wier naamen onbekend bleeven.

„ De Stad dus vermeesterd hebbende, hielden zij zig daar in op, en gebruikten ze tot een roofnest, waar uit zij door Holland liepen rooven. De Graaf van Nasſau, Stadhouder van Holland, hen dit ſtroopen willende beletten, trok met de Heeren van *Wasſenaar* en *Eisſelſtein*, en een deel volks na *Asperen*, en ſneed hen alle toevoer af, zulks zij vreesden van honger te zullen vergaan. Hierom pakten ze hunnen roof en buit bij een, en trokken den 5den Augustus uit *Asperen*, dat zij met ſommige Gelderſche landslieden, burgers, en krijgsknechten bezet lieten,

en

en begaaven zig naar *Amersfoort*, de Veluw op, en elders heen, daar zij geduurig van de Hollanders vervolgd, in het volgende jaar geslagen, geheel verstrooid, en allen van die geenen, die te *Asperen* waren geweest, en gekreegen werden, zijn opgehangen.

„ In het jaar 1574 had deeze stad wederom eenen harden stoot uit te staan, hoewel ver na zo zwaar niet als de voorgaande: want de Spanjaards *Woudrichem* of *Workum*, *Leerdam* en *Heukelom*, drie Hollandsche steedjes inneemende, overweldigden onder het beleid van *Chiapini Vitelli*, Markgraaf van *Cetona*, *Asperen* mede, en vermoordden *Quirin de Palme*, eerste Leeraar van den Hervormden Godsdienst aldaar, hoewel anderen willen, dat hij alvoorens te *Leerdam*, als eene verzekerder plaats gevlucht zijnde, daar werd gekreegen en opgehangen.

„ De Opsteller van de *Beschr. Nederl.* 2de Deel, bl. 198. dwaalt zeer, als hij dit inngemen stelt voorgevallen te zijn omtrent het jaar 1579, dewijl *Vitelli* toen al lang overleeden was. Bisot *Med. Histor. v. Holl.* bl. 26. stelt zijnen dood omtrent het afsterven van *Requesens*, die den 5den Maart 1576 overleed; hij vervolgt dus. *Chiapin Vitelli*, *Mark-Graaf van Cetone*, *stierf in den zelven tijd. Hij was geboortig van Cita de Castelio, in het Hertogdom Spoleto in Italien, en had zijne dapperheid beweezen in den oorlog van Toskanen. Zijne* roem *vermeerderde in dien der Nederlanden; en hij betoonde daar zig zo weis in den raad, als dapper in den strijd. Deeze Vitelli was de geene, die de Graaven van Egmond en Hoorn gevangen nam: die de muitelingen op het kasteel van Antwerpen stilde: die Workum, Leerdam en Asperen innam, en groote wreedheden bedreef.*

Dit Vaers werd op zijn dood gemaakt.

Epitaphium Chiapini Vitelli Marchionis Cetonis, &c.

O! miserere Deus, crassi miserere Vitelli,
Quem mors præveniens non finit esse bovem.
Corpus in Italia est, tenet intestina Brabantus,
Ast animam nemo. Cur? quia non habuit.

Wild over 't vette kalv, o! Heer, u doc'h ontfermen!
Om dat de snelle dood voor 't kalv geen troost en liet.
Italie bergt het lijf, maar Braband ſtront en darmen,
Doch nergens was de ziel: waarom? hij had ze niet.

„ Dit Vaers ſinſpeelt op het woord *Vitelli:* want *Vitello* in het Italiaans een Kalf betekent, dat hem ook noemt *crassi vitelli* een dik of vet kalf, dewijl hij zeer zwaarlijvig was; en hem verwijt, dat hij geene ziel had, om dat hij in Zeeland met zijne koets van den dijk van Schouwen vallende, en zwaar gekwetst, in het ſchip, dat hem na *Antwerpen* bragt, godloos overleed, hebbende altijd met allen Godsdienst geſpot. *E. v. Meteren, Nederl. Histor.* 5de B. bl. 103.

„ Het was weinig minder dan eene eeuw, of honderd jaaren geleeden, dat deeze Stad rust en vrede genooten en geenen vijand vernomen had, wanneer in het jaar 1672, zo droevig voor de Vereenigde Nederlanden, *Asperen* wederom een zeer zwaar verderf overkwam, waar van het de weeën nog dagelijks gevoelt.

„ De Franſchen als eene overſtroomende rivier, eenige der Vereenigde Nederlanden, meenige ſteden en andere ſterktens ingenomen hebbende, trokken ook in deeze Stad, welke met haare gebuurplaatſen zes weeken lang, vijf duizend mannen, meest Ruiters, en voorts den geheelen Zomer eene bezetting moest onderhouden. Dit volk was den Ingezetenen zeer lastig, en verwoestede wel het derde deel der huizen deezer Stad, die zedert nog niet herbouwd zijn, behalven alle de geene, die door het vluchten der Inwooners naderhand noch vervielen en inſtorten. Ook vernielde het verſcheiden Watermolens.

„ De Ingezetenen moeſten daarenboven, om het afbranden van hunne geheele Stad vóór te komen, in de Gelderſche Stad *Bommel*, aan de Franſchen brandſchatting betaalen, ſchoon zij den 25ſten September van dat zelfde jaar, de Stad weder verlaaten hadden, *Verhaal v. d. Hand. d. Franſſ. tot Utr.* bl. 92. Zie wat hier voor bij de beſchrijving van 't Kasteel reeds gezegd is.

„ Middelerwijl waren hier alle de Landerijen onder water gezet, om den loop der Vijanden te ſluiten, die eenigen tijd onder water bleeven, zonder dat de Eigenaars het minſte voordeel daar van konden genieten, waar door deeze plaats ontbloot

van

van al haar Vee en Landbouw, zodanig verarmd is, dat ze noch tot haar verhaal niet heeft kunnen komen, en dus na dien tijd geen stoffe der melding waardig verschaft heeft."

Alleenlijk moeten wij volgens ons bestek hier nog eenig gewag maaken van *de Kerkelijke bestuuring* in *Asperen*, en aanmerken dat de *Hervormde* of *Gereformeerde* Godsdienst aldaar de eenige en heerschende is; staande onder het opzicht van één Leeraar, vier Ouderlingen, en vier Armbezorgers of Diaconen. De Predikant wordt aldaar door den Baron in der tijd aangesteld, op een wedde van 750 Guldens en vrije wooning. Ook behoord *Asperen* onder de Klassis van *Gorinchem*.

Ligt vermoedt men, dat een Stad als deeze, die met zo veele aanhoudende rampen bezocht is geweest, weinig gelegenheid gehad heeft, tot het voortbrengen van voornaame Mannen; en, echter, vindt men gewag gemaakt van *vier persoonen*, waar van 'er *twee door hunnen dood*, en *twee door hunne geleerdheid* zijn vermaard geworden; zijnde DIRK WILLEMSE en AALTJE WOUTERS, waarvan de eerste te *Asperen* verbrand, en de tweede te *Amsterdam*, om haar geloof, verdronken is geworden. De twee anderen waren KOENRAAD en JOHAN OTTENSE, van welke op hunne plaats zal gesprooken worden.

Laat ons, tot slot van dit Art. hier bij voegen, eene beschrijving van het *Wapen* en *Zegel* dezer Stad. Het WAPEN is van ouds af geweest *twee roode aan wederzijde getande Baaren, boven vier en onder drie, liggende over dwars op een Zilver Schild, hebbende een zwarte Marle, zonder Pooten boven in den rechter hoek, zijnde dat van Arkel met de zwarte Marle gebrooken.* Tweederlei ZEGEL heeft de Stad, doch met zeer weinig onderscheid, beiden verbeeldende een steenen Poort, met schotdeuren, en vijf torens op het dak; beiden met dit Latijnsch opschrift,

Sigillum oppidi Aspernensis.

De Heer MARTINUS BEEKMAN, *Hagenaar*, *Drossaard* en *Dijkgraaf* enz. heeft ons eene wel uitgewerkte *Beschrijving van de Stad en Baronnie*, in 1745. in 8vo verschaft, waar van ik mij in deeze nevens andere schriften bediend heb.

ASPEREN, (*Reijer Jansz.*, *Reijer* en *Folpert Gerritsz. van*) vindt men, in de Sententien van den Hertog VAN ALBA, Broeders genoemd, die, op den 6den Julij 1568, gebannen en hunne Goederen geconfisceerd werden: om reden dat zij, volgens den inhoud daar van, zig hadden ſchuldig gemaakt, benevens anderen daar bij genoemd, aan den invoer van den Hervormden Godsdienst binnen *Gornichem*.

Zie MARCUS, bl. 91.

ASPEREN, (*Geu van*) wordt genoemd onder de *Hollandſche* Edelen, welke, met Graaf WILLEM DEN IV, in den ſlag tegen de *Friezen*, bij het Dorp *Widga* 1345, ſneuvelden.

ASPEREN; (*Cornelis* en *Johannes Anthonisz. Ottenſe van*) zie OTTENSE.

ASSELDONCQ, (*Johannes van*) Kanunnik in St. *Gedula's* Kerk te *Bruſſel*, was geboortig van *'s Hertogenbosch*. Te *Leuven* leide hij de gronden zijner ſtudie, en werd in 't jaar 1621, te *Douaij*, Doctor in de Godgeleerdheid, en maakte aldaar een' naam, door zijne kennis in de Kerklijke rechten. Aldaar is door hem ingeſteld het Broederſchap van het Sacrament van Mirakelen, waar van de Ordonnantiën gedrukt zijn te *Bruſſel*, 1626. enz.

Zie VAL. AND. *Biblioth. Belgic.*

ASSELIJN, (*Jan*) in de Roomſche Kerk vereerd met den naam van *Krabbetje*, om reden dat hij een geſchroeide hand, en kromme vingers had, zo dat hij naauwlijks in ſtaat was, het palet te kunnen houden; daar bij was hij klein van perſoon, waarom hem LE COMPTE, in zijn *Konst-Kabinet*, den naam geeft van *petit Hollandois*, dat is *kleine Hollander*. Doch in de Konst was hij alles behalven klein; wordende hij gezegd, de eerſte geweest te zijn, die de manier van zuiver Landſchapſchilderen, in Holland gebragt heeft. Zijn afbeeldzel is door REMBRANT in 't Koper gebragt.

Zie HOUBRAKEN, III. Deel.

ASSELWIJN, (*Thomas*) een, naar dien tijd, bekwaam *Amſteldamsch*

damsch Dichter, die grootsch en verheeven in zijnen ſtijl, en klaar in zijne uitdrukkingen was; zijn ſmaak viel inzonderheid op de *Toneel-Poezij.* L. SMIDS noemt hem een man van verwonderingswaardige geleerdheid, en ſchoone vindingen; en in zijn Lofdicht, op het Treurſpel van *Juliaan de Medecis*, noemt hij hem *zijn weergaloozen Nederlander.* Van het ſpel zelf zegt hij:

Mijn ASSELIJN, *het ſpel is heftig,*
Staatkundig, zinrijk, net en deftig,

Behalven een groot aantal Mengeldichten, heeft men van hem in druk zeventien verſchillende Toneelſpellen.

Zie HOOGSTRAATENS *Woordenboek.*

ASSEN, een Dorp, genoegzaam in 's middenpunt des Landſchaps *Drenthe*, en daar door met recht bekwaam gekeurd tot de Hoofdplaats, waarin de *Zetel* der regeering, al in vroegere tijden, gevestigd was; zo als het ook, tot heden toe, de vergaderplaats der Heeren Gedeputeerde Staaten, en der Leden van den *Loflijken Etſtoel*, gelijk met der Christelijke Sijnode deezes Landſchaps is.

Men verbeelde zig *Asſen* niet als een Stad, maar als een Vlek, dat van buiten ten eenemaale onbemuurd en onbewald is; ſchoon het van binnen eenigermaate de gedaante en het aanzien van een kleine Stad heeft: men vindt 'er welgelegde ſtraatwegen, in orde gebouwde huizen, waar onder 'er zijn, die den naam van fraai mogen dragen.

In vroegere tijden beſtond *Asſen*, als een gehucht, uit weinige huisjes. Haare voornaamſte opkomst moet men toeſchrijven aan de ſtichting van eene Abdij of Nonnen-klooster van de Orde der *Bernardinen*, aldaar geſchied in het jaar 1234, tot boete voor den begaanen moord, 1227, aan Bisſchop OTTO DEN II, bij ordonnantie van Bisſchop WILLEBRAND. Volgens overeenkomst, tusſchen gemelden WILLEBRAND en de *Drenthenaars*, zou dit Klooster hebben moeten ſtaan op die plaats, daar OTTO was omgebragt; naamlijk, tusſchen *Koeverden* en *Schoonebeek*, aan een watertje de *Aa* (zie het geen hier voor gezegd is op *Anem*) alwaar de opbouw werkelijk begonnen was; dan de

flechte grond het voltrekken niet toelaatende, begaf men zig van daar naar *Duirse* bij *Rolden*, en kwam eindelijk te *Assen*. Bij de oude Schrijvers, die van de stigting der Kloosters hebben verslag gedaan, vindt men hieromtrent verschillende gedachten: die wij hier volgen, zijn HEDA en BEKA. LINDEBORN, bijgebragt door VAN RHIJN en HEUSSEN, mannen van geen geringen naam in deezen tak van geleerde Oudheidkunde, spreekt (*Hist. Daventer. C. V. fol.* 261.) van een Klooster van de *Benediktiner Orde*, dat ter deezer gelegenheid zou gesticht zijn, tusschen *Zwolle* en *Hasselt*, welk het *Zwarte Water*, en ook *Mariaa'sberg* genaamd was: waar uit men dan zou moeten besluiten, dat uit den begaanen moord, aan gemelden OTTO, twee Kloosters zijn voortgekomen, als *Assen* en *Mariaa'sberg*. Weder anderen zijn van oordeel, dat, ter boeting van die misdaad, door den Kastelein van *Koeverden*, of wel uit zijne goederen, de bekostiging van *Mariaa'sberg*, en dat van *Assen*, door de *Drenthenaars* moest geschieden. Ook verschillen zij, of dit verdrag wel aan meergemelden WILLEBRAND, dan aan deszelfs opvolger OTTO DEN III moet worden toegekend. Dit schijnt niet vreemd, als men nagaat, dat de laatstgemelde, gesterkt door de magt van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland*, in het jaar 1233, die van *Drenthe* bedwongen en *Koeverden* onder zijne gehoorzaamheid gebragt heeft. (Men zie SCHOTANUS *Friesche Hist.* bl. 126.) Laat ons hier nog een derde verschil bijvoegen, wegens den opbouw deezes Kloosters ontstaan, uit een oud Handschrift, 't welk men zegt gevonden te zijn in de Abtdij van *Aduwart*. Hier boven hebben wij, als het jaar der stichting, gemeld 1234. Van RHIJN, *in de Oudheden van Groningen*, bl. 579 hier van spreekende, zegt: „ Het „ regte jaar dat hier eerst begonnen is, heb ik gevonden in de „ ongedrukte *Levens der Abtens van Aduwert*, daar in het be„ gin der stichting gesteld word op het jaar 1258. Dit zijn de „ woorden van dat Handschrift: *Deeze Eppo de zesde Abt van* „ *Adewert heeft het Nonnenklooster op St. Mariaa's-Kamp te* „ *Assen gesticht, in het eerste jaar, dat hij Abt geworden was,* „ *in het jaar des Heeren* 1258). Dit verhaal geeft niet alleen „ het rechte jaar der stichting te kennen, maar ook wie de waar„ achtige stichter en aanlegger geweest is, te weeten *Eppo de* „ *Vlde Abt van Adewert.*" Deeze vaste verzekering doet hij,

om

om een misslag, (zo als hij zegt) door WINSEMIUS begaan, te wederleggen. Dan, zijn niet min kundige Aantekenaar merkt hier op aan: „ Ik zoude ligt gelooven dat Eppo, in die ongedrukte „ leevens, voor den stichter opgegeeven word, om dat hij het „ met Bernardijner Nonnen heeft bevolkt. Hij kan ook iets tot „ den opbouw geschoten hebben: maar de regte en voornaamste „ Stigters waren de Drenthenaars zelf; die hadden het Bisschop „ OTTO den IIden moeten beloven, die hadden 'er verscheide „ goederen en landerijen toe gegeeven. Al werd het Klooster „ verplantst; de oude giften en landerijen bleeven in hun geheel, „ en de Drenthenaars bleeven de regte en eerste stichters: hoe- „ wel Eppo het Stichten en opbouwen kan bekostigt hebben, en „ dus voor den Stichter kan gehouden worden. *Eppo* zal 'er „ ook eenige Nonnen naar toe gezonden hebben, en dat den „ Levensbeschrijvers, hem den stigter hebben doen noemen; „ maar men kan ook eenige jaaren vroeger met de timmering be- „ gonnen zijn." Laat on eindelijk nog aanmerken, dat zo die ongedrukte Levensbeschrijving een waarachtig verhaal opgeeft, zo als VAN RHIJN zegt, dit klooster niet onder WILLEBRANDT, die leefde en regeerde van 1226 of 1227—1233, noch onder OTTO DEN III, van 1233—1249, noch onder GOZEWIJN VAN AMSTEL, 1249—1250, maar onder HENDRIK DEN I, die Bisschop was van 1250—1267, moet gebouwd zijn. Zie onze Tafel, achter het I. Deel; waar uit dan blijkt, dat dit zeggen zo vast niet gaat, wijl het zeker is dat de aanvang vroeger geweest is.

Volgens PIKART, was dit Klooster een heerlijk, en meer een Koninklijk dan een geestlijk gebouw, van *Benthemer* en gebakken steenen opgemetzeld, en dus niet zonder groote kosten, wijl de gemelde steenen, van daar, op kosten van die van *Drenthe*, met wagens moesten gehaald worden: gelijk ook de gebakken steenen, ten deele te water en ten deele met wagens, door Ossen getrokken, van *Groningen* wierden aangevoerd. Dit gebouw kreeg den naam van *Mariaa's-Kamp te Assen*, ter onderscheiding van een ander van dien naam, bij *Essinge*, in het wester gedeelte der *Groninger Ommelanden*. In den oorlog tusschen Hertog GEORGE van *Saxen*, en den Graave EDZARD *van Oostfriesland*, was dit Klooster, door den eerstgemelden, een tijd lang in bezit genomen, door hem met wallen en graften omringd en

met krijgsvolk bezet; waar door het de gedaante eener vesting gekreegen had. In de eerste tijden der Hervorming, en staande de binnenlandsche beroerten, toen men gebouwen noch menschen, in woedende drift, verschoonde, werd het onder den voet gesmeten, en even als veele onschuldige slachtoffers vernield. De goederen der Nonnen, en ook der Abtdij, zijn, na het uitsterven der bewoonsters, in beslag genomen, en worden, door een bijzonderen daar toe aangestelden Rentmeester bestuurd.

Ligt vermoed men, zo dra het tot stand gebragt was, dat het gelegenheid gaf tot den aanbouw van verscheidene huizen, die daarna tot een Dorp, en eindelijk tot een aanzienlijk vlek zijn aangewasfen; waar toe mede veel toebragt, de verkiezing der Landstenden, of Staaten, om aldaar, toen het in welstand was, bestendig hunne vergaderingen te houden: zo als het ook naderhand, van onder de puinhoopen gehaald en herbouwd zijnde, en nog tot op deezen tijd, tot het *Gemeene Landshuis* verstrekt, waar in alle de Kollegien, ten bestemden tijde te zamen komen, en ook de Archiven en Registers bewaard worden. In het jaar 1723 en 1724, is de Vergaderzaal der Staaten deezes Landschaps merklijk verbeterd en vergroot.

Dit *Asſen* dus den *Zetel* der regeering zijnde, is zulks oorzaak dat verscheidene Amptenaaren, als de Ontvanger Generaal der Staaten, Geheimschrijver, de Klerken, enz. 's Landshuizen aldaar bewoonen; 't welk aan de plaats geen klein aanzien geeft.

De nieuwe Vaart, welke men, voor eenige jaaren, begonnen heeft van *Meppel*, midden door *Drenthe*, naar het *Hoorndiep* te graven, is tot aan *Asſen* en nog verder voortgezet; waar door aan dit Vlek eene bekwaame gemeenschap, niet alleenlijk met *Meppel*, maar ook met *Groningen* verschaft is.

De Regeering bestaat uit één Schultus (Schout) en vier gevolmagtigden, welker verkiezing jaarlijks geschied, uit de meest gegoede en aanzienlijkste lieden: schoon 'er voorbeelden zijn, dat door gebrek van dien, een Bode van een der Kollegiën daar toe benoemd is. De Gereformeerde Gemeente word 'er bediend door één Predikant. De overblijfselen van bovengemelde Klooster zijn, door STELLINGWERF, in 1664, naar 't leven getekend.

Zie de reeds genoemde Schrijvers, en verder BACHIENE, *Geographie der Nederlanden*.

As-

ASSEN, (*Jan van*) waarſchijnlijk afkomſtig van *Asſen*, hier boven gemeld. Na zijne leerjaaren, heeft hij zig te *Amſteldam* nedergezet, ter verdere beoeffening zijner Schilderkonst, die meest beſtond in het vervaardigen van Landſchappen en Historien. HOUBRAKEN getuigt van hem, dat hij een vaardig en kloek penceel had, en dat zijne ſtukken, op eenigen afſtand gezien, iet fraaijs in zig bevatten. Niet onbedeeld zijnde van een goed oordeel, bediende hij zig, veelmaal, met vrucht, ſchoon gemakshalve, van de Tekeningen en Prenten van ANTHONIJ TEMPEEST, en inzonderheid in die ſtukken, die hij wist dat na de Oost verzonden zouden worden. Hij ſtierf oud ruim 60 jaaren, Ao. 1699.

Leven der Schilders, III. Deel.

ASSENDELF, een hooge en vrije Heerlijkheid, in *Noord-Holland*, bijna een mijl wegs van het Stedeken *Beverwijk*, en twee mijlen van *Haarlem*. In den brief van WILLEM VAN GELDER, Bisſchop van *Utrecht*, van het jaar 1063, word dit Dorp genaamd *Aſcmannedilſt*; en in eenen anderen van FLORIS DEN I, den Vlden Graaf van *Holland*, die het Klooster te *Egmond* met een ſtuk lands, gelegen in dit Dorp, begiftigde, wordt de naam daar van geſpelt *Eſenundelſt*, of volgens ſommige afſchriften, *Eſcunundelſt*. In de Handvesten van DIRK DEN V, gegeeven te *Vlaardingen*, getuigt A. JUNIUS geleezen te hebben *Aſcmannedilſt*; welke benaming door den Heer ALTING gevolgd is. Deeze zegt: „ Hedendaagsch is het *Asſendelf* tusſchen het *Y* en de *Zaan*, „ 4000 ſchreeden van *Zaandam* of *Zardam*." In oude ſchriften, oorſpronkelijk uit de Abtdij van *Egmond*, leest men *Egmonddelſt*, waarſchijnelijk wegens de *Grift* of *Delft*, die daar was, of van *Delfmeer* achter *Asſendelf*, naderhand tot land gemaakt. Uit de oude Geſchiedenisſen is genoeg bekend, hoe menigmaal de *Deenen* en *Noormannen* in deeze landen gevallen zijn, en dat zij ook veelmaal eenige dorpen en plaatzen naar dezelve in hunne landen benoemd hebben. Ook is het bekend, dat deeze Volkeren, om hun rooven en plonderen, ook wel *Aſcmannen* genaamd zijn. 'Er zijn 'er, die denken, dat dit *Asſendelf*, door gemelde *Noormannen*, dus naar hun *Asſen* genoemd is. Onze ou-

oude Rijmschrijver MELIS noemt *Assendelft*, *Escinordelf*, met deeze woorden, als hij van FLORIS DEN I spreekt.

Dese Florens ende zijn wijf Geertruit
Gaven ôec goet tot Egmonde
In Escinordelf rente vijf ponden.
Ende eene once daar toe mede
(Boshuisfen) *In Buschuse ende t'eene ander stede*
Hebben si so mede &c.

Ik zal 'er 't volgende nog bijvoegen. Tusschen *Uitgeest* en *Heemskerk*, bij *Assendelfts-burg*, heeft men het overoude dorp *Assum*, en achter *Assendelf* het *Delfmeer*, naderhand door den eigenaar tot land gemaakt: waarom sommigen willen, dat men moet schrijven *Assumdelf*. L. GUICIARDIJN verhaalt, dat ten zijnen tijde, dit dorp alleen 4000 melkgeevende koeijen had, die, winter en zomer door elkanderen genomen, ten minsten, naar 's mans rekening, 8000 stoopen melk daags gaven. Onder eenige mannen van aanzien, waar onder JOHAN BENNINK, Raad in den Hove van *Holland*, geschiedde eene weddenschap, dat in de vijf Dorpen, *Assendelf*, *Oostzaan*, *Westzaan*, *Crommenie* en *Crommeniedijk* alleen, jaarlijks meer melk werd gemolken, dan te *Dordrecht* Rhijnsche Wijn aankwam, onaangezien *Dordrecht* daar van de stapelplaats was. De menigte daar van is op te maaken, uit de opgave van GUICIARDIJN, volgens welke aldaar jaarlijks 40,000 vaten, ieder vat van zes Aamen, *Antwerpsche* maat, verstapeld worden. In het jaar 1425 hebben zij, die der *Kabbeljaauwsche* factie toegedaan waren, het *Slot van Assendelf* om verre geworpen, daar die van *Haarlem* het meest toe deeden. Geduurende het bewind van ALBA, hield *Assendelf*, gesterkt door de *Amstellanders*, de *Spaansche* zijde, waar door de nabuurige Dorpen veel nadeel leden. En geduurende het beleg van *Haarlem*, plonderden zij alles wat zij konden; zijnde de *Zaanlanders* nergens zeker. *Westzaanen*, *Oostzaanen* en *Crommenie* liepen zij af; het schoone Dorp *Wormer* overrompelden zij, en plonderden daar meer dan een week lang, voerende den roof met zig. Tot dus verre HALMA. Om bepaalder deszelfs ligging

BARTHOUT VAN ASSENDELF, trouwde MARIA VAN HEEMSKERK, leefde in 1265, en liet na
1 HENDRIK VAN ASSENDELF.
2 GERRIT, vermeld in de rekening der Thesauriers van *Dordrecht*, Ao. 1311.
3 WILLEM, van wiens afstammelingen nader op de tweede Tafel, had ter Vrouwe N. VAN BRAKEL, en won daar bij een Zoon.

HENDRIK VAN ASSENDELF, Ridder, had ter Vrouwe CORNELIA VAN DER HURST, en verwekte daar bij
BARTHOUT, die stierf 1336, en werd begraaven te *Haarlem*.

BART
bac
sena
weli
VAN
won
DIRK
GEERTR
Man
VAN
der i

(*) Van deezen zegt SCHREVELIUS, in zijne *Beschrij*
„ nobele Basinne, uit het Geslacht van *Haarlem*. De
„ ASSENDELFT, die ten dien tijd niemant van Adel wee
„ de Edelste Stammen door Huwelijk vergadert en geal
„ Huis van *Assendelf*, de naam verandert zijnde, in zi
„ en alle Erflijke succesfie gebragt in zijn Huis, en d
„ dag".

(†) Deeze werd op Hemelvaartsdag, binnen *Haarlen*
Zark, daar zijne vier Kwartieren op staan, zijnde *Assen*

(§) Deeze was in zijn leven, eerst Raad van Hertog
voor den stigter van een der grootste en schoonste Kapel
zijne nakomelingen. Bij DE RIEMER, in zijn *Beschrijvin*
teffens een fraaije afbeelding, zo als dezelve zig nog he
schreven de bouwing van 't Huis van *Assendelf*, in '*s G*

(§§) Hij bekleedde de waardigheid van Kamerling des

(§§§) Deeze was eerst Baljuw in '*s Gravenhage*, en
was hij een van die geenen, welke als Ambassadeur naa
ne, den Rouw te beklaagen. Deeze volgde zijnen Bro

(††) Deezen houdt men voor den Bouwheer van het

(‡) Deeze behoort onder de Tekenaars van het verm

(‡) Deeze is, naar mijne gedachten, de Pensionaris
Don FREDRIK te handelen, waarover hij daarna onthalsd

ALBERT VAN ASSEN

van *Veenhuizen*,
was, CHRISTINA VA
SWEERS dochter;
1491; zij 150
de:

HUGO VAN ASSENDE
Veenhuizen (*);
heer in 's *Hage*
nik op het Hof a
1540. oud 74 ja

ANNA VAN ASSENDE
ke de Heerlijkhe
ren broeder HUG
staan, had ten m
VAN TRESLONG, R
van RAAS VAN
Meesterknaap va
vesterij van *Holla*
1526; zij 1540
zes zoonen, en

ALBERT VAN TRES
van *Veenhuizen*,
VROUW CATHARINA
ROODE eene Erfdo

ADRIANA VAN TRE
we van *Veenhuiz*
Man had LANCELO
REINOUT VAN BRE
won daar bij kind

ASSENDELF EN ASSUMBURG.

en Raad der stad *Amsteldam*, en meermaals Gewoon en Buitengewoon Afgezant aan 't Hof van *Frankrijk*; hij stierf 19 Nov. 1719; zij 22 Februarij 1733. Hij verwektte 10 kinderen:

1 JEAN DEUTZ.
2 JACOB DEUTZ.
3 WILLEM DEUTZ.
4 WILLEM GIDION DEUTZ.
5 GERARD DEUTZ.
6 BALTHAZAR JERONIMUS DEUTZ.
7 ANDRIES ADOLF DEUTZ.
8 BALTHAZAR JERONIMUS DEUTZ.
9 ISABELLA MARIA DEUTZ.
10 GIDION SALOMON DEUTZ.

* JEAN DEUTZ, Vrijheer van *Assendelf* en *Assumburg*, Heer van *Heemskerk*, *Hoogdorp*, *Nootdorp* en *Reewijk*, enz. Schepen der stad *Amsteldam*; deeze had zig, den 9den April 1718, in den Echt begeeven met KORNELIA MARIA BORS VAN WAVEREN, dochter van Heere KORNELIS BORS VAN WAVEREN, Heer van *Leusden*, *Hamersvelt*, *Dronkelaar*, enz. Schepen en Raad der stad *Amsteldam*, en van vrouwe KATHARINA GODIN, waar bij hij verwekte 4 kinderen, waar van de 3de zoon,

CORNELIS DEUTZ VAN ASSENDELF, trouwde met zijn Nicht MARIA DEUTZ, waar bij hij verwekt heeft:

1 JEAN.
2 ANDRIES ADOLPH.
3 Een Dochter.
4 ANDRIES.

ging aantewijzen, kunnen wij aantekenen, dat het paalt aan het *Baljuschap Blois*, tegen de Banne van *Westzaanen* en *Crommenie*; hebbende het laatstgemelde Dorp ten Noorden, en het eerste, waarvan het door de *Naauwernasche* Vaart gescheiden word, ten O. of Z. O; en ten Z. het Y; ten W. en Z. W. word het door het *Wijkermeir* gescheiden van *Velzen*. De Heerlijkheid, die uit verscheiden Polders bestaat, en door vier Molens wordt droog gehouden, bestaat 2755 Morgen, 126 en een halve roede Lands. In 1632 was het getal der Huizen aldaar 410, in 1732, 496 en 9 Molens; en in 1749, 481. Deeze Huizen zijn gebouwd langs een' straatweg, die lijnrecht door de Landerijen loopt, bestaande de lengte van bijna een en een half uur gaans. Het getal der bewooners word op 1000 geschat, waar van de Roomschen bijkans de helft uitmaaken. De Gereformeerden hebben 'er eene fraaije Kruiskerk, en worden door één Predikant bediend, die onder de Klassis van *Haarlem* behoort. De Bewooners geneeren zig met de Zeildoekweverij, het maaken van Boter en Komijn Kaas, Papier, het maalen van Snuif-Tabak, enz. De Heer of Vrouw, zijnde thans de Heer en Mr. CORNELIS DEUTZ, Heer van *Assendelf*, Raad in de Vroedschap der Stad *Amstelדam*, stelt 'er den Baljuw en Leenmannen aan, die den hoogen Vierschaar spannen, als mede den Schout en vijf Schepenen, die den civilen rechtbank uitmaaken, benevens een Secretaris. De Schepenen, die ook het Ampt van Burgemeester waarneemen, vergaderen tot het bestuur der Dorpszaaken, op het aldaar zijnde fraai gebouwde Raadhuis. Verder munten onder de Gebouwen uit het Predikants Huis en het Weeshuis.

De *Ban van Assendelf* word omringd van drie dijken, die elkander omvangen; deeze bedijking strekt zig uit ter lengte van 6912 roeden, schoon dezelve voorheen veel langer was, zijnde, na den doorbraak in 1719, wel 900 roeden verkort. —— Het Dijkbestuur, bestaande in het doen van de Schouw, geschied onder opzicht der Superintendenten van *Drechterland*; waar bij, door den Vrijheer deezer Ambachts-Heerlijkheid, drie Heemraaden, een Dijkgraaf, een Penningmeester, een Secretaris en een Bode, gevoegd en aangesteld worden.

Het Slot van *Assendelf*, dat, gelijk wij zo even gezegd hebben, door die van *Haarlem* vernield is, na dat het nog geen der-

dertig jaaren in ſtand geweest was, behoorde aan de Heeren deezer Heerlijkheid; die, echter, meestal hun verblijf op het Slot *Asſenburg* hielden; 't ſtaat in 't zuiden van *Asſendelf*, een weinig beneden den ſtraatweg, wordende de plaats nog het *Hof* genaamd.

De Heeren van *Asſendelf* zijn, al vóór het jaar 1265, bekend, en tot aan BAARTHOUT, die overleed 1444, worden zij Ambachtsheeren genaamd. Dan deeze, in huwelijk hebbende NATHALIA, bastaard Dochter van Hertog ALBERT VAN BEIJEREN, verkreeg het van hem als een *vrije Heerlijkheid*. Na zijn Kinderloos afſterven, liet hij dezelve na aan zijnen Broeder, DIRK, die gevolgd werd door zijnen Zoon GERRIT, welke tevens Heer van *Heemskerk* was. Dienſtig zal het zijn, de Geſlachttafel van deezen aanzienlijken ſtam hier bij te voegen.

Zie JUNIUS, AMPSING, VAN LEEUWEN, GOUDHOEVEN, BACHIENE, en inzonderheid de *Handv. Privil. van Asſendelf*, in het jaar 1768, bijeenverzameld door den Wel Ed. Achtb. Heer en Mr. M. A. BEELS, *Schepen enz. der Stad Amſteldam*, in gr. 4to, waar van ik mij ook bediend hebbe ter zamenſtelling van de Tafel van dit aanzienlijk geſlacht.

ASSENDELFT, is een ander Slot van dien naam, ſtaande in den omtrek van *Blerikum*, eene Heerlijkheid in *Staatsch-Brabant*, een groot uur gaans ten oosten van *'s Hertogenbosch*.

ASSENEDE of *Asſeneder-Ambacht*, dat zijnen naam ontleend heeft van het Dorp *Asſenede*, niet verre van het *Sas van Gent*, het eenigſte, dat van dat Ambacht den Staat behoort, op den *Oostenrijkſchen* Bodem; zie VAN DER HOUVE *Handv. Chron.* f. 439.

ASSENDORP, een Dorp in *Overijsſel*, liggende onder het Schoutsampt der Stad *Zwolle*.

ASSUM, was wel eer een Gehucht of Dorp in *Kennemerland*, onder de Banne van *Uitgeest*, en wel in den Polder *Broek*.

ASSUMBURG, zo 'als het doorgaans genoemd wordt, wordende die

die benaaming afgeleid van het bovenstaande Dorp *Assum*, dat voor heen *Axem* of *Achem* genoemd was. MELIS STOKE zegt daar van:

Hij meersede hem haar goet
In Limmen en in Bachem
In Suuren ende in Axem. * * *Achem*.

Het is geleegen in de Banne van *Heemskerk*, 300 Roeden van het *Kennemerlandsche* Dorp van dien naam, en agt van de stede *Beverwijk*, aan den zogenaamden Tolweg, in een alleraangenaamsten oord. Sommigen zijn door deeze standplaats misleid geworden, en hebben het Huis te *Assendelft*, wier Heeren naderhand bezitters van *Assumburg* werden, voor een en het zelfde gehouden. Doch het eerste hebben wij reeds gezien, dat 1425 vernield werd; terwijl dit, waar van wij hier spreeken, ruim een Eeuw laater gebouwd is. Dat dit op hoog en laag Rechtsgebied roemen mag, blijkt uit het geen de Hr. AMPZING 'er van zegt, met deeze woorden:

Dit moet ik hier ook nog van Assenburg verklaaren,
Dat, dat het Halsrecht voert voor veele hondert jaaren,
Hoe het in hooger magt een hooge Vierschaar spant,
Tot straffe van 't geboeft, tot zuivering van 't Land.

Het gebouw zelf werd door GERRIT VAN ASSENDELF, Ridder, Heer van *Assendelf*, *Heemskerk*, enz. President van den Hove van *Holland*, Zoon van NICOLAAS VAN ASSENDELF en van ALIJT VAN KIJFHOEK, Heer van *Oude-Lands-* en *Tden-Ambacht*, getimmerd, tusschen de jaaren 1530 en 1558 (in welken tusschentijd hij en zijn Vader overleeden,) niet verre van het Slot *Haarlem*, weleer het stamhuis der Edelen van *Haarlem*, en waar naar de bezitters den Tijtel van Vrijheeren van *Oud-Haarlem* voerden; somtijds deeden zij zig ook Vrijheeren van *Haarlem* noemen. Doch de Staaten van *Holland* hebben, volgens Resolutie van 11 Maij 1649, aan de Heeren van *Assendelf* doen aanschrijven, dat zij begeerden, dat de Tijtel van Vrijheer of Baron van *Haarlem* niet meer zou gebruikt worden. De bezitting van het Stamhuis der Ede-

Edelen van *Haarlem*, was door het Huwelijk van DIRK VAN ASSENDELFT, Zoon van BARTHOUT DEN TWEEDEN en van MARGRETA VAN POLANEN, met MABELIA VAN HAARLEM, overgebragt in het Stamhuis van *Assendelft*, welk, van dien tijd af aan, hun Wapen met dat van de Edelen van *Haarlem* gekwartileerd gevoerd heeft. Schrijvers van vroegere dagen zeggen, dat gemelde Bouwheer van dit voortreffelijk Slot *Assumburg* menigmaal groot berouw gehad heeft, dat hij het niet op de oude en zwaare grondmuuren van het Huis *Oud-Haarlem* gesticht had, om daar door de gedachtenis der Oudheid en Eere van dien vermaarden stam te beter voor den roest des tijds te bewaaren.

De gedaanten, waarin dit Huis zig in de jaaren 1612 en 1630 vertoonde, zijn door RADEMAKER in twee fraaije prenttafeltjes vertoond; een ander vindt men in SMIDS *Schatkamer*, zo als het zig in 't jaar 1646, van vooren en op de rechter zijde, vertoonde. De bezitters van het Slot *Assumburg* vindt men op de *Lijst der Heeren van Assendelf* aangeweezen.

Zie M. STOKE, AMPZING, JUNIUS, SCHREVELIUS en anderen.

ASSET, (*Pieter*) was een der Presidenten der Gerechtshoven van *Vlaanderen* en *Artois*, en tevens een der Leden van den *Raad der Beroerten*, opgerecht door den Hertog VAN ALBA, in het jaar 1367.

Zie *Vaderl. Historie*, VI. Deel, bl. 251.

ASSONVILLE, (*Christoffel de*) Deeze was het, die aan de zaamverbondene Edelen, 1566, door een onbekend persoon, deed weeten, dat verscheidene *Brabandsche* Edelen het besluit genomen hadden, om, indien de Koning voort wilde gaan met de Inquisitie in te voeren, zij de wapenen zouden opneemen. Volgens STRADA, zo Prins WILLEM DE EERSTE zig tegen deezen beroemd hebben, dat door den Koning niets van de Nederlanden gesprooken werd, of het was hem bekend. In het jaar 1561, zou hij, op verzoek des Graaven VAN EGMONT, deszelfs laatste schrijven aan de Hertoginne VAN PARMA behandigd hebben. Ook zou hij, als de allergeheimste Raad des Hertogs VAN ALBA, dien verzeld hebben op den togt naar *Groningerland*, en tegenwoordig geweest zijn in den Veldslag bij *Jemmingen*, waar van hij de overwin-


CHRISTOFFEL DE ASSONVILLE.

winning als een Mirakel aangemerkt had. Door gemelden Hertog werd hij, in het volgende jaar, naar *Engeland* gezonden, om het Geld, welk de Koningin had doen aanhouden, te rug te eisschen, en den daaruit ontstaanen twist te vereffenen. Het onheusch onthaal, dat hij daar genoot, schreef hij toe aan den Hoogmoed van ELISABETH, terwijl anderen het stellen op rekening van den haat tegen den Hertog; willende zij volstrekt met niemant anders, dan met den Koning in onderhandeling treden. Ook was hij een van die geenen, die als Leden van den Raad van Staaten te *Brussel* gevangen genomen werden, in het jaar 1576, waar toe hij in dat jaar eerst was aangesteld. In het jaar 1580 werd hij gehouden voor den schrijver van den Brief, dien de Prins VAN ORANJE bij zijne tweede Verantwoording gevoegd heeft, om te doen zien, hoe schandelijk de *Spanjaarden* de Nederlanders zochten te misleiden; hebbende dezelve, op des Prinsen naam, overal doen verspreiden, dan zijn grootste misdaad was, dat hij, volgens de bekentenis van BALTHAZER GERARDS, wegens den begaanen moord aan Vader WILLEM, eerst zijn voorneemen daartoe aan den Hertog VAN PARMA bekend had gemaakt; dat hij door den Hertog gezonden was aan D'ASSONVILLE, met wien hij zou hebben afgesprooken, dat hij, om toegang bij den Prins te krijgen, zig voor eenen FRANÇOIS GUION zou uitgeeven; en dat deeze hem op het ernstigste vermaand had, zo hij mogt betrapt worden, nimmer den Hertog te noemen; het geen hij ook, den volgenden dag, buiten pijn en banden, staande hield; voegende daar bij, dat hij van D'ASSONVILLE verstaan had, dat PARMA de daad prees, en had aangenomen te zorgen dat de belooning, bij den ban bepaald, hem geworden zou.

Zie BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorlogen*, bl. 113. STRADA ib. I. Deel, bl. 251, 344, 466, 477, 497 en 577. HOOFT, XVII. Boek, bl. 743. BOR, XVIII. Boek, bl. 427 en 452.

ASTEN, of ASTHEN, een Dorp in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, onder het Kwartier van *Peelland*. Voorheen had de Heerlijkheid *Asten* Hoog en Laag Rechtsgebied, waar mede zij beschonken was door WENCELAUS en JOHANNA, Hertog en Hertogin van *Braband*, in 1362, en, als een *Brabantsch* Leen, in eeuwig-

wigduurend bezit aan PETRUS TOBTEREL gegeven. GRAMMAIJE, in zijne beschrijving van *Pelland*, zegt dat de Heerlijkheid van *Asten*, een weinig voor zijnen tijd, niet minder in waardigheid uitstak, dan die van *Mierlo*, en afhing, ten opzichte van 't Kerkelijke, van *Leur*; en dat het pronkte met een uitstekend Kasteel. Voortijds werd dezelve bezeten door het geslacht van *Belle*; in 1453 van PIETER VERVAING, en daarna door het geslacht der *Sexen*. REINIER VAN BREDERODE, uit dat zo doorluchtig *Hollandsche* Geslacht, heeft dezelve na den dood zijner Moeder bezeten. Volgens OUDENHOVEN is zij daar na gekomen aan het geslacht van *Doirne*, *Deurne* of *Dourne*. In de schatting, voorheen over de *Meijerij* geslagen, betaalde *Asten* voor deszelfs aandeel, 312 guld. 12 stuivers. *Asten* heeft eenen Regtbank, bestaande uit zes gebuurten: *Asten*, *den Dijk*, *den Wolvenberg*, *Voorlerdonk*, *Segen en Opheusden*. *Asten* behoort, in het Kerklijke, met de nabij gelegene Buurt *Ommel*, als een Kombinatie, en dus te zamen onder den Predikant van *Asten*, schoon de dienst ook in de Kapel te *Ommel* verricht wordt. Deeze Kapel was in 1539, voor een Nonneklooster gesticht, die, na de Hervorming, haar verblijf elders hebben moeten neemen. Men telt in deeze Heerlijkheid 284 Huizen.

ASTEN; het Kasteel van dien naam staat een weinig Zuidwaarts van het Dorp, aan de *Aa*. Hoewel oud, is het, echter, nog wel te bewoonen. Dit Huis en de Kerk van *Asten* zijn beiden, in 1738, door DE BEIJER in prent gebragt.

Zie VAN DER HOUVE, II. Deel, fol. 367. BUTKENS *Troph. de Brabant*, p. 48. GRAMMAIJE, bl. 3. HERTOGENBOSCH, II. Deel, p. 23. KOY *Vermaaklijkheden v. Brabant*, fol. 13. BACHIENE, *Geographie*, B. bl. 528.

ASTWALDA, een Dorp in *Groningerland*; zie OOSTERWALT, zo als het thans genaamd word.

ASTERLOO, mede een Dorp in *Groningerland*; zie OOSTERLOO.

ASUIN, is een Dorp in het Graafschap *Zutphen*, behoudende den naam van *Asewijn*, tusschen *Burg* en *Heinenberg*; in 't Jaar 1328,

[Bury]

1328, gelijk HEDA verhaalt, door GEROWALD, Zoon van LANDUVARDT, geschonken aan FREDRIK, Bisschop van *Utrecht*.

Zie ALTING en HALMA.

ATES, (*Jan*) was een van 's Lands Zee-Kapiteinen, die, in het jaar 1635, om het laaten neemen der Haringbuizen, gestraft werden. Dan deezen was, nevens LEENDERT ADRIAANZ, de minste straf opgelegd, wordende zij beiden alleen verweezen in de missen van Justitie en kosten der Gevangenisse.

Zie BRANT en CENTEN, *Hist. van Enkhuizen*, II. Deel, bl. 77.

ATHALARDUS, de zesde Abt van *Egmond*, volgde, in die waardigheid, zijnen Voorganger STEVEN, in het jaar 1104, en overleed 1124.

Zie *zijn Leven, beschreven in de Chronijk van Broer* JAN VAN LEIDEN, *uitgegeeven door* FIKLENKURG, bl. 26—33.

ATHLONE; (*Godart van Rheede*, Graaf van) zie RHEEDE. (*Godart van*)

ATTILA, *Koning der Hunnen*, een Man, die zig door zijne dwinglandij vermaard gemaakt heeft. Onder zijne vermaardste bedrijven rekent men, zijnen inval, met een Leger van zeven honderd Man, (bestaande uit *Tartarische* en *Scijtische* Volken) in de Landen van *Zevenbergen*, *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italie*; zijne overheersching van de Steden *Keulen*, *Mentz*, *Trier*, *Metz*, *Tongeren*, *enz.* Hij gaf zig zelven den tijtel van ATTILA, een Zoon van BENDUCI, afkomeling van NIMROD, opgevoed in *Engadeli*; door Gods genade Koning der *Hunnen*, *Wenden*, *Gotthen*, *Daciers*; een schrik der Waereld, en Gods roede. En, zeker, gansch Europa beefde voor hem. Hij leefde in of omtrent het jaar 454.

Zie *Nederl. Oudh.* bl. 60—65.

ATTINGOBEN, een plaats, waar van men vindt aangetekend, dat BONIFACIUS zig, met de Prediking des Euangeliums aldaar heeft bezig gehouden. WAGENAAR meent dat men hier door *Agttienhoven* verstaan moet.

Zie *Vaderl. Historie*, I. Deel, bl. 444.

ATRECHT, in 't Fransch *Arras*, is de Hoofdstad van *Artois*, een der 17 Provintien. In de oude reiskaart van ANTONIJN werden de bewooners van deeze stad of het land van *Atrecht*, *Atrebates* genaamd. De stad is gelegen op eenen Berg, aan de Rivier de *Scharpe*, 5 uuren van *Douai*, 7 van *Kamerijk*, 9 van *Rijssel*, en ruim 10 van *St. Omer*. Zij is groot en in tweeën verdeeld; draagende het oudste deel den naam van *Burgt*, en het ander dien van Stad. Beide gedeelten zijn door den vermaarden VAUBAN zeer wel versterkt; waaronder het Kasteel, schoon middelmaatig van grootte, inzonderheid uitmunt. Verder pronkt *Atrecht* met verscheidene aanzienlijke gebouwen; als het huis van den Gouverneur; het Stadhuis; de Kapel van de H. *Kaars*; de Hoofdkerk; de Abtdij van *St. Waas*, en verder verscheidene Kerken en Kloosters. Deeze oude Bisschoplijke Stad diende, in het jaar 1435, tot de plaats der Vredehandeling tusschen FILIPS DEN I, Hertog van *Bourgondien*, en KAREL DEN VII, Koning van *Frankrijk*. De *Hollanders* en *Zeeuwen*, die zeer veel bij den oorlog geleden hadden, zonden ook gemagtigden derwaarts, om hunne belangen te behartigen, schoon men niet vindt aangetekend, wat zij 'er verricht hebben, maar wel dat de *Engelschen*, die 'er zig buiten gesloten zagen, dus zeer verbitterd op den Hertog zijnde, al het nadeel, dat zij konden, aan de *Hollanders* en *Zeeuwen* toebragten, en voornaamlijk de eersten, die zig in *Engeland* bevonden, aan lijf en goed beroofden. In het jaar 1640, werd het door de *Franschen* belegerd, en op den 9den van de maand Augustus overgegeeven.

ATTUARIE werd, in de oude Geschiedenissen, genaamd een gedeelte van *Gelderland*. De *Attuariers* zouden het Graafschap *Zutphen* bewoond hebben.

Zie CLUVERIUS, AMMIANUS MARCELLINUS.

AUBAIN, een Onduitsch woord, dat een vreemdeling betekent, of iemand, die in een ander land gebooren is. Oudtijds waren de vreemdelingen in *Frankrijk* verpligt, aan den Koning, jaarlijks, op den dag van *St. Remij*, te betaalen twaalf *Deniers Parisis*, voor de vrijheid om aldaar te mogen woonen; het recht, daar door verkregen, werd genoemd *Chevage*, om dat ieder

Chef

Chef of hoofd van het huis zulks betaalen moest, als hij een bastaard of vreemdeling was. Doch zedert de afschaffing van dit recht, mogen de vreemdelingen in *Frankrijk*, volgens het recht der volken, in dat Rijk koopen en verkoopen, huuren en verhuuren; nogthans zijn ze zo veel niet bevoorrecht in het Burgerrecht, als de andere bewooners of genaturaliseerde vreemdelingen. Bij het 20ste Art. van den *Kamerrijkschen* Vreden, gesloten den 5den Augustus 1529, is het RECHT VAN AUBAINE, volgens 't welk in *Frankrijk* en in een gedeelte van de Nederlanden, niemant van zijne Naastbestaanden erven kon, dan die in het land geboren was, alwaar de Erfenis viel, voor de Nederlanders in *Frankrijk*, en voor de *Franschen* in de Nederlanden, afgeschaft. In een bijzonder Tractaat, door den Staat gesloten met *Frankrijk*, den laatsten October 1596, is verder bedongen, *dat de oude Verbintenissen omtrent het* RECHT VAN AUBAINE, *en den vrijen handel in andere opzichten zouden stand grijpen, zo verre zulks, door het laastgenoemde verdrag, niet veranderd was geworden.*

De *Fransche* Vlugtelingen en derzelver nakomelingen zijn, echter, hier van uitgezonderd, kunnende op geenerleije wijze, van hunne naastbestaanden in *Frankrijk* erven: het welk dan ook de reden geweest is, dat de Staaten deezer landen, reeds in het jaar 1709, verklaard hebben, dat de Onderdaanen van *Frankrijk*, uit de Boedels van *Fransche* Vluchtelingen, die zig hier te lande hebben nedergezet, alzo de Koning aan de geenen, die in *Frankrijk* genaturaliseerd waren, weigerde passen te geeven, en zij zig genoodzaakt vonden te vlugten, wilden zij hunnen Godsdienst getrouw blijven, het zij bij versterf of vermaaking, niets zouden kunnen trekken.

Zie WAGENAAR, IV Deel, bl. 504. en VIII Deel, bl. 451. *Memorien van* D'AVAUX, V Deel. *Groot Placcaatboek*, V Deel, bl. 74. BOEY, *Woordentolk*, I Deel, bl. 78-79.

AUBERY, (*Louis d'*) *Ridder van Maurier*, was een Zoon van BENJAMIN D'AUBERIJ. LOUIS trok, in zijne jeugd, met zijnen Vader, naar *Holland*. Daarna hield hij zig een wijl te *Berlijn*, in *Polen* en te *Rome* op. Aan het Hof te *Parijs*, zegt men, stond hij zeer in gunst bij de Koninginne Moeder; doch aldaar tot gee-

ne openbaare bediening kunnende geraken, begaf hij zig, na den dood van den Kardinaal DE RICHELIEU, naar zijn landgoed *Maurier*, om aldaar in ftilte te leeven. Hij beklaagde zig, dat hij, fchoon den Roomfchen Godsdienst toegedaan, door de Geestlijken zeer vervolgd werd, en dat wel zo lang, tot dat hij eindelijk door den Bisfchop daar van verlost werd. Hij overleed in het jaar 1687, nalaatende eene Dochter.

De reden, om welke wij hier van hem moeten fpreken, is de uitgaave van zijne bekende *Gedenkfchriften, behoorende tot de Historie van Holland, en andere Vereenigde Landfchappen. Behelzende de waare oorzaaken der verdeeldheden, die 'er zedert tachtig jaaren zijn voorgevallen.* De *Gedenkfchriften*, die ik voor mij heb, zijn uit het *Fransch* in 't *Nederduitsch* overgezet, door ROELOF ROUKEMA, en gedrukt te *Amfteldam*, in 8vo 1704 *met Fig.* beflaande 408 bladz.

Men zegt dat den Schrijver deeze Gedenkfchriften, als een Erfenis van zijnen Broeder, zijn toegekomen. 't Is te algemeen bekend, van welk belang dezelven zijn, om 'er zig breed over uit te laaten. Hadde hij het ongeluk gehad, van 'er eenige trekken, ten nadeele van het Huis van *Oranje*, en bijzonder van Prins MAURITS uittelaaten, ik geloof niet, dat men dezelve der vertaaling waardig zou gekeurd hebben. Maar het enkel zeggen, dat *Prins* MAURITS *naar de opperfte magt ftond*, zo als de Heer WAGENAAR, in het *Register op zijn Vaderlandfche Historie* aantekent (†), was te fchoon om het den Nederlanderen te onthouden. Deeze vertelling dan, die de Schrijver van zijnen Vader gehoord heeft, is oorzaak, dat dezelve honderd en honderdmaalen is nagefchreeven, en den naam en het boek van den Schrijver in waarde doet blijven. Dan zij, die lust hebben om dezelve, en bijzonder de vierde verhandeling, met onpartijdigheid te leezen, zullen terftond de partijdigheid, ondankbaarheid, lasterzugt en onkunde van den Schrijver (die het beruchtfte van zijn boek geheel fchreef naar *de vertelling van zijnen Vader, dien*

hij

(†) Ik weet dat deeze aanhaaling niets betekent; maar ik weet ook, dat men van groote Mannen de geringfte misflagen moet aanwijzen, op dat minkundigen 'er niet door misleid worden.

hij zelf zegt, dat nooit gewoon was ergens aantekening van te houden) ontwaar worden.

Ik zal hier niets meer bijvoegen, dan de woorden van zijnen Landgenoot, den Heer DE LA NEUVILLE, die gansch geen voorstander van het huis van *Oranje* was; deeze zegt, in de Voorreden voor zijne *Historie van Holland*, „ dat de Heer DU MAURIER geheel geen karakter had, zo als de Heer TEMPLE; dat hij niet meer dan de Zoon van een Afgezant was; deeze, zegt hij, heeft zonder twijffel geheel onvolmaakte Gedenkschriften geleverd, die geheel onnut zijn."

AUCHERS, of *Auckers*, in 't latijn *Auchi*. Door deeze verstaat de Heer ALTING een gedeelte van de oude *Friezen*, en wil dat zij deezen naam gekreegen hebben van de laage landen, die door het water der Rivieren en Meiren van rondsomme overstroomd en afgeknaagd worden. Want niet verre van *Muijden* (zegt hij) is een Moerasschtige streek, die, van deeze *Auckers*, den naam van *Auckeveen* (*Ankeveen*) behoud; ja dat het geheele Drostampt van *Muiden* hier van zijnen naam verkreegen heeft. Want gelijk de *Hoogduitschers* Aun in Gaun/ en in het meervoud in Gen/ dus de Nederlanders Gou in Gouw en Go/ en met nog eene buiging in Gy en Gooy verwisselen; waar van dan *Goijland* den naam heeft: als of men zeide *Auckersland*, (*Auchorum Terra*); verder, dat niet alleen dit klein hoekje lands hier van den naam ontleend heeft, maar de gansche landstreek om het *Vlie* daar naar zonder twijfel genoemd is, die hedendaags, hoewel met eenige omzetting, de *Veluw* genaamd wordt. Van deeze *Auchers*, ALTING meent verder dat PLINIUS spreekt, in het IV Boek zijner *Natuurlijke Historie*, kap. XV. alwaar hij schrijft, *dat, behalven het zeer geroemde Eiland der Batavieren en Caninefaten, (gelegen in den Rhijn), nog eenige andere Eilanden der Vriezen, als daar zijn de Aukers en Frisiabones, Sturiers en Marsaciers, leggen tusschen de twee gaten, waar door de Rhijn uitloopt, namelijk het gat van de Maas* (HELIUM OSTIUM) *en het gat van het Vlie*. Op welke plaats van PLINIUS hij aantekent, dat de Uitleggers geweldig oneens zijn, en dat sommigen de naamen deezer Volken geheel anders willen leezen, en de meesten daar van uitschrabben. Doch hij oordeelt, dat de plaats echt en ge-

gezond is, en dat de naamen, daarin vermeld, behouden moeten worden; behalven dat men, in plaats van *Cauchen*, (welk woord hij gist, dat tusschen () gestaan heeft) leezen moet *Cauchorum:* zo dat deeze Volkeren hier geplaatst worden tusschen de uiterste gaten van den *Rhijn*, waar van het slinker in het gat *Helium* genaamd, dat met de *Maas* tusschen *Helleveet* en *Goerree* schiet; en het rechter, 't welk tusschen *Ter Schelling* en *Vlieland* in de Noordzee loopt; en dat de lengte deezer Eilanden, daar PLINIUS van spreekt, en die hij oordeelt vijf te zijn geweest, van denzelfden Schrijver op bijna 100,000 schreden, dat is 25 gemeene Duitsche mijlen gesteld worden. Vervolgens meent hij, dat het eerste deezer Eilanden, het welk zig langs de graft *Drusus* en den kant om 't Meir (*Flevo*) uitstrekte, naar de landen, die den oever uitmaakten, en in 's lands taalen *Auwen* genaamd werden, het Eiland der Auchers geweest is. Het tweede, naamlijk dat der *Frisiabones*, stelt hij gelegen te hebben, tusschen het groote Meir (*Flevo*) en zeer veele andere kleine Meiren, die aan weerskanten van het Y geweest zijn. Het derde, dat der *Sturiers*, stelt hij tusschen de *Saal* en den *Yselstroom*, (vermids deszelfs water, door DRUSUS naar den Vliestroom afgeleid, toen klein was;) en den Vliestroom, aan den anderen kant, tot aan de Noordzee. Eindelijk stelt hij het vierde, dat der *Marzaters*, tusschen de Noordzee, de *Sturiers* en de voornoemde kleine Meiren der *Frisiabones*. Zo dat, om uit alles een besluit te maaken, de *Auchers* zouden uitmaaken, dat gedeelte der *Friezen*, die aan den Zuidkant, langs het Vlie-Meer (*Flevo*) tusschen de twee Maldens leggen. Derhalven, is 'er niet de minste noodzaaklijkheid om hier de *Cauchen* (*Chauco*), volken, die boven de *Eems* gelegen zijn, in te brengen: want deeze *Auchers* (*Auchi*) zuivere *Friezen* zijn geweest, die deezen toenaam, naar den aart van hunne woonplaatze gekreegen hebben; zo als nader op het Art. FRISIABONES zal getoond worden. HALMA.

AUCKEMA, eene Edele State, in *Friesland*, bij het dorp *Teerns*, onder *Leeuwarderadeel*, gelegen.

Geographisch Woordenboek van Friesland, bl. 121.

AUCKEMA, hij noemde zich onder allen die genoemd, welken zo

door

door de *Spanjaarden*, als door een rampzaligen Godsdienstijver, waren aangespoord, om zig strafschuldig te maaken, gelijk elders blijken zal.

AUCHY, (*Jacob van Bossie, Heer van*) zie BOSSIE. (*Jacob van*)

AUDGERUS, of *Audgarius*, was de derde Abt van het Klooster, *Bloemhof* of *Wittemirum* genaamd, naar het dorp *Wirum*, tusschen *Groningen* en *Damme*. *Oudh. van Groningen.*

AUFRIED; (zie hier voor, of ANFRIED, de XVIIIde der *Utrechtsche* Bisschoppen.

AUGSBUUR, ook wel AUSBEUR, een dorp in *Friesland*; zie LUTKEWOLDE.

AUGUSTINUS-GAE, is een zeer groot dorp, in *Friesland*, een der Acht-Kerspelen, in het kwartier van *Oostergo*, nabij *Kasper-Robles-Diep*, dat zijnen naam schijnt ontleend te hebben van deszelfs aanlegger, dewijl *Augustinusgae* zo veel betekent als *Augustinusland*, vermids de woorden *Ga* en *Go* onder elkander verwisseld worden. In het Kerklijke is dit een Kombinatie met *Zuiderhuizum*; het heeft 25 stemmen; de Predikant behoort onder de Klassis van *Dokkum*.

HALMA, BACHIENE, *Geogr. Woordenboek.*

AUGUSTODINUM, was, volgens TACITUS, de hoofdstad der *Eduen*, zijnde *Autun* een stad in het Bisdom van dien naam gelegen in *Bourgondien*. JULIAAN maakte 'er zig, in het jaar 356, zonder slag of stoot, meester van.

TACITUS, *Jaarboeken*, III. kap. 42.

AUGUSTUS, door JULIUS CÆZAR, als zijnen Zoon aangenomen, meende verpligt te zijn, het werk, door CÆZAR aangevangen, te moeten voltooijen, bestaande in de onderbrenging der *Duitsche Natien*, aan den *Rhijn* gelegen. Het is bekend, wat moeite door den Voorganger van AUGUSTUS daartoe aangewend is. Tweemaal was hij over den *Rhijn* getrokken. Deeze weg stond

voor AUGUSTUS mede open; dan het gelukte hem niet, dat grootsch ontwerp ten uitvoer te brengen. Wel is waar, dat een deel van *Germanie* voor zijne Wapenen had moeten bukken; doch het is ook waar, dat de roem, waarmede de overwinning op die Volken behaald was, met grooter schande weder verlooren is. De ondervinding had hem moeten leeren, dat de *Germaanen*, nog minder dan de *Galliërs*, de gebreeken der *Romeinen* in hun gebied dulden kunnen.

't Schijnt ook dat CEZAR AUGUSTUS hier van niet onkundig was: want hij besloot, zijne Heerschappij te vestigen, daar die stand gegreepen had, en haar uit te breiden, daar dezelve nog niet erkend was, en, ten dien einde, een ander bestuur in te voeren, als voorheen plaats gehad had. Voor heen stonden de *Galliën*, en andere wingewesten aan den *Rhijn*, onder deeze en geene afgezondene Stadhouders, die volle magt over de krijgsbenden hadden, en, in naam van den *Roomschen* Raad, de schattingen invorderden. Deeze bleeven meestal een geruimen tijd na elkander in 't bewind, doch meer voor hun eigen, dan voor het algemeen belang, wijl al wat zij in hun eigen beurs staken, de schatkist ontroofd werd. Hierin wilde AUGUSTUS voorzien; en tevens, om zijn onbepaald gezag te toonen, hield hij de overwonnene Landschappen als een Eigendom voor zig; vleijende zig, die door zijne beste vertrouwelingen beter te kunnen beschermen. Dan in het veertiende jaar vóór onze tijdrekening, moest LOLLIUS, dien hij op dien voet had afgevaardigd, bukken vóor de magt van MELIO, Koning der *Sicambers*, die den *Romeinen* zwaare nederlaagen toebragt. Doch AUGUSTUS, in 't volgende jaar afgekomen zijnde, bragt de Overwinnaars weder tot onderwerping; en daarop gaf hij het bestier aan zijnen Zoon DRUSUS, wien mede was bevolen, den oorlog tegen de *Germaanen* voort te zetten. Van zijne bedrijven in het Eiland der *Batavieren*, zullen wij nader gelegenheid krijgen te spreeken, op de Art. BATAVIEREN en DRUSUS. Hier moeten wij alleenlijk melden, dat DRUSUS, na zijn overlijden, gevolgd werd door zijnen Broeder TIBERIUS. Wegens deezen voegen wij hier nog bij, dat hij zig zelven, in een Brief aan den Roomschen Raad, beroemt, negenmaal door AUGUSTUS tegen de *Duitschers* gezonden geweest te zijn, en dat hij onder dezelve meer door raad dan geweld ver-

richt

richt had. Na alle de groote daaden, die hij verricht had, werd TIBERIUS gevolgd, in het vijfde jaar onzer tijdrekening, door QUINTILIUS VARUS, die allermeest onder de *Germaanen* is befaamd geworden, door de Nederlaag, die hem door ARMINIUS, Ao. 10, werd toegebragt. VARUS doodde, uit wanhoop, zig zelven. AUGUSTUS liep verscheidene maanden lang, door de vertrekken van zijn Paleis, zig het hoofd tegen den muur stootende, en roepende: VARUS! VARUS! *geef mij mijne Legioenen weder!* AUGUSTUS zogt daar na dien geleeden ramp wel te vergoeden, door TIBERIUS den Broeder, en GERMANICUS den Zoon van DRUSUS, met versche Bendeh afte zenden; doch te vergeefsch, wijl de *Germaanen* en andere Volken, Vijanden der *Romeinen*, in hunne schuilhoeken en bosschen geweeken waren. Dus AUGUSTUS, zonder zijn oogmerk te bereiken, in het veertiende jaar onzer tijdrekening, de Wereld moest verlaaten.

Zie hier voor het Art. ARMINIUS. FLORUS, *Hist. Lib. IV. Cap.* 12. TACITUS, *Jaarb.* IV. Boek, Kap. 72. I. Kap. 24; 55. enz. PICARD, *Oudh. van Drenthe*, bl. 140.

AULA-DEI, was een Convent of Klooster in *Friesland*, dat, nevens anderen, in het jaar 1572, verwoest werd. De oude *Friesche* Schrijvers houden staande, dat in deeze plaats, daar zij *Leeuwaarden* door verstaan, de oude Wijzen, van de tijden der *Druïden* af, geleeraard hebben.

Zie WINSEMIUS; FALSJORD, *Friesche Jaarboeken*, I. Deel; bl. 40.

AULUS HIRTIUS, een *Romein*, wiens naam onder ons bekend is geworden, zo door zijn schrijven van de Oorlogen der *Batavieren*, te vinden in de Gedenkschriften van J. CEZAR, als in zijn Boek van den *Alexandrijnschen Oorlog*. Al het geen tot de *Batavieren* betrekking heeft, vindt men in het geen hij tusschen het zevende en agtste Boek van CEZAR geplaatst heeft, en aangehaalt wordt door CLUVERIUS, in zijne *Verhandeling over de Uitloopen van den Rhijn*, II. Deel, bl. 102, 103, 111, 113 en 114.

AURELIUS, (*Cornelius*) voerde dien voornaam, naar zijne ge-

boorteftad *Gouda*, en had ook den bijnaam van LOPSENUS. ERASMUS noemt hem, in zijne Brieven van 1489, 1490 en 149?, AUROTINUS. Sommigen houden hem voor den Leermeester van den vermaarden *Rotterdammer*, het welk zij meenen aantetoonen uit een Brief, door ALARDUS VAN AMSTELDAM aan deezen CORNELIUS VAN TER GOU, in 1515, gefchreeven, en waarin geleezen word: *Erasmus is te Bazel; wij verwonderen ons allen, dat hij nimmer iets van u melt, daar gij altoos geweest zijt zijn oprechte Vriend en Meester.* Volgens BOXHORN, was hij *Regulier* Kanunnik; doch GOUDHOEVEN noemt hem een *Reguliere* Monnik, in het Klooster der *Augustijnen* te *Hemsdonk*, bij *Dordrecht*, alwaar hij, volgens opgemelden Brief, in 1515 nog moet geleefd hebben. Volgens dien zelfden Brief, moet hij een zeer goed Redenaar, Dichter en Historiefchrijver, en onder de Dichters zo vermaard geweest zijn, dat Keizer MAXIMILIAAN, door de aangenaamheid zijner Vaerfen, en de bekwaamheid zijns verftands aangedaan, hem, door zijn Gezant STEPHANUS CROCEVIUS, den *Lauwer van Apollo* zond. De voornaamfte Geleerden van zijnen tijd waren zijne Vrienden; doch als de bijzonderfte van die, vindt men genoemd W. HEDA, AL. VAN AMSTELDAM en REINIER SNOIJ. Behalven zijne andere fchriften, verdienen, door ons hier genoemd te worden, twee boekjes van hem, fakende de *Oudheid van Batavia*, waarin hij fterk tegen GERARDUS NOVIOMAGENSIS beweert, dat *Holland* een gedeelte van *Oud Batavia* is. Deeze boekjes, waarin meer geleerdheid, dan in andere fchriften van dien tijd gevonden wordt, zijn in druk uitgekomen *Ao. 1586*, door toedoen van BONAVENTURA VULCANUS.

Zie ERASMI, *Epistolae*; GOUDHOEVEN, *Kronijk*, bl. 219. BOXHORN, *Toneel der Nederl.*, bl. 260. VONK, in de Voorrede voor de *Befchr. van Doesburg*.

AURIFABER. (*Egidius*) Deeze moet niet vermengd worden met een anderen van dien naam, die een *Carmeliet* te *Brussel* was, wijl hij, dien wij hier bedoelen, een *Kathuizer* Monnik was, in een Klooster, *op den Berg Zion* genaamd, dicht bij *Zierikzee* gelegen. Zekere PETRUS SUTOR, van de Monniken van deeze ordre gewaagende, zegt van deezen, dat hij zo geleerd als Godsdienftig was; dat hij heeft gefchreeven drie verfchelde Werkjes,

de

de Laude Carthusiana, *Opus Exemplorum* en *Sermones de Tempore Sancto*, en dat hij overleed 20 Febr. 1566.

Zie VAL. AND. *Oudh. van Zeeland*; BOXHORN, *Toneel.* LE RUE, *Geletterd Zeeland.*

AURINDULIUS. Alles, wat van deezen man gezegd word, berust op fabelen, en waar van men niet als uit verhaalen, die geen de minste zekerheid hebben, spreeken kan. Dit alleen is waar, dat de oude *Hollandsche* Kronijken hem *Koning van Friesland*, *Wiltenburg en Holland* noemen; dan even vast gaat het ook, dat hij 'er eene minder waardigheid bekleed heeft. Doch laaten wij zien, wat van hem al gezegd wordt. Hij zou ter Vrouwe eene Reuzinne gehad, en daar bij veele Kinderen verwekt hebben. Hij zou bouwheer geweest zijn van een zeer prachtig Slot of Kasteel, dat met de grootte van zijne Vrouw overeenkomstig was, dat is, ongemeen groot, op het Dorp *Voorburg*, en het genoemd hebben *Aurundilii.* Dat hij *Voorburg* tot de standplaats daar van gekoozen had, was veroorzaakt door de liefde, die hij boven andere Landen voor *Holland* had. En dit zou hij nog meer betoond hebben, door het stichten van een ander Slot te *Noordwijk*, of in de Bosschen daaromtrent; welke beide Sloten door de *Noormannen* verwoest zouden zijn. Maar laat ons zien, wien men onderstelt, dat hij geweest is. Den beruchten Heer LEM of WILLEM, den (even zo onwissen) Stichter van *Haarlem*, stellen de Schrijvers zijn Vader geweest te zijn; en van deeze vermaarde Bouwheeren, moet FALK of VALK, een Zoon van ARINDULIUS, de Stichter van 't Slot *Valkenburg* aan den *Rhijn* geweest zijn. Laat, echter, alle deeze verhaalen zo onzeker zijn als ze willen, dit is gewis, dat men te *Voorburg*, omtrent het jaar 1530, de fundamenten van een Kasteel ontdekt, en daar uit gegraaven heeft, veelerleije zeldzaamheden, zo van gouden, zilveren als metaalen muntstukken. Men vind 'er onder van NERO en van Keizer PIUS, maar niets, dat eenigen schijn gaf, waar uit iets van ARINDULIUS kon worden opgemaakt. Dus men met veel meerder schijn van waarheid geloven mag, dat dit Slot *Arindulius*, gebouwd is, door den Keizer AURELIANUS. Jonker VAN DER HOUVE heeft zig veel moeite gegeeven, om den waaren naamsoorsprong op te spooren; doch bepaalt niets. BUNAS meldding

ding maakende van de verwoesting van het zelve, door de *Noormannen*, noemt het *Castrum Arundubii*. Of *b* voor *l* een drukfeil, of met voordacht zo gesteld zij, is onzeker. HEDA meent, dat het zelve gesticht is door den gemelden Keizer AURELIANUS, en brengt de ondekte muntstukken tot bewijs bij.

AD. JUNIUS noemt het *'t Slot Flini*, om de penningen, die 'er van FLINUS gevonden zijn. BOKKENBERG zegt *Ezels-Oors-Burgt*, maakende Koning AURINDULIUS, of ELINUS, of EZELINUS tot een tweeden MIDAS, of *Ezelsoor*. Waarop JANUS DOUZA, *spotswijze*, vraagt: wie de man met de Ezelsooren ware, BOKKENBERG of de *Koning?* De oude *Hollandsche* Kronijk zegt dat het gemeene Volk gewoon was, Koning AURINDULIUS *Ezelsoor* te noemen, om dat zijne ooren zo groot als die van een Ezel waren. Het eerste kan waar zijn, maar het tweede is een verdichtsel. Laat ons bij al dit zotte aantoonen, van waar dit sprookje van de Ezelsooren herkomstig zij. Den beminnaaren van onze Nederlandsche Oudheden is bekend, hoe 'er, onder de penningen van eenige *Roomsche* Keizers, gevonden worden, sommige hoofden met Helmen, en aan die Helmen vleugelen; welke gevleugelde Helmen mede tot de hoofdsieraaden der *Germaanen* behoorden, en waar mede CLAUDIUS CIVILIS ook verbeeld werd, (zie de Tijtelplaat van dit Werk); deeze vleugels zijn door het onkundig gemeen, in dien tijd, voor ooren aangezien. SCHRIVERIUS verhaalt, dat hij zelf zulke oude penningen van de Boeren gekocht heeft, die hem wilden opdringen, dat het penningen van Koning EZELOOR waren. Daar ondertusschen niets met zekerheid van dit Slot te zeggen is, stappen wij 'er van af: want met anderen den naamsoorsprong in *Engeland* te zoeken, lust ons niet.

AUSTERHAULA, is de naam van een der 14 Dorpen van de *Friesche* Grieteenij *Doniawerstal*, in het kwartier van *Zevenwolden*: anders *Oosterhaule* geheeten; zijnde *Auster* een oude spelling voor *Oaster*. Het zelve heeft Kerk en Predikant, die ook Oldjouwer bedient, staande onder de Klassis van *Zevenwolden*.

Zie HALMA uit WINSEMIUS.

AUSTRACHIA, is, volgens de aanwijzing van den Heer ALTING, de naamgtweest van het Eiland *Ameland*, zo als *Ter Schelling*,

West-

Westrechia, of *Westtrachia* genoemd werd: om dat dit Westlijk, en *Ameland* Oostlijk legt; wordende gescheiden door de uitwatering, die het *Borndiep*, of *Burdipa*, in die tijden, genoemd werd. Want de woorden **Auge / Age / Aege / Ooge / Eg /** naar de verschillende uitspraaken, betekenen het zelfde, en werden, bij de oude *Duitschers*, voor een Eiland genomen, zo als nog hedendaags het Eilandje **Schiermonkooge /** volgens de Friesche spraak, daar van den naam heeft, als of men zeide, *Graauw Monniken Eiland*.

Not. Germ. Inf. P. 2. *p.* 14 HALMA.

AUSTRASIA; zie *Oost-Frankrijk*.

AUVERGNE, een der Polders, met *Glimes* en anderen, ten Noorden van *Halsteren*, in *Staats-Braband*, om en bij *Bergen op den Zoom*. Deeze zijn, in het laatst der voorgaande Eeuwe, na dat ze, eenige jaaren, door het water waren bedolven geweest, weder-droog gemalen en op nieuw bedijkt.

AUWERT, een Dorp in *Groningen*. ADEWERT, het huis *Aduart* of *Aduwert*, behoorende aan Mevrouw W. ALBERDA, *Douariere Lewe*, vindt men op de nieuw uitgekomene Kaart van *Groningen*, van den Heer T. BECKERING, op het *eerste blad*, op deszelfs standplaats aangeweezen, en het gezicht van het zelve van vooren, op het *vierde*.

AUXWYK, een *Waterlandsch* Dorp; zie AXWYK.

AVAAREN; zie HUNNEN.

AVANTURIERS, eene benaaming, die men, in het laatst der zestiende Eeuwe, gegeeven vindt aan *Engelsche* Kooplieden, die zig voornaamlijk op den *Lakenhandel* toeleiden. Dat zig deezen in de Nederlanden, en bijzonder te *Middelburg* in *Zeeland*, in het jaar 1598, nederzetteden, werd veroorzaakt door oneenigheden, die 'er te *Londen* ontstonden, tusschen de *Engelsche* en *Duitsche* Kooplieden, die tot 't Hanze-verbond behoorden; welke oneenigheden zo hoog liepen, dat Keizer RUDOLF DE II, den

En-

Engelschen, die voornaamlijk te *Stade*, onder deeze benaaming van *Avanturiers*, den Lakenhandel dreeven, beval, binnen zekeren bepaalden tijd het Keizerrijk te ruimen. Koningin ELIZABET beval het zelfde aan de *Duitsche* Kooplieden, die zig in haar Rijk, en bijzonder te *Londen*, hadden nedergezet. De *Engelsche Avanturiers*, die *Stade* verlieten, vonden in de Nederlanden verscheidene plaatsen, die hen voor hunnen handel voordeelig scheenen. De Nederlanders toonden zig gewillig hen te ontvangen, Die van *Groningen* booden zelfs, bij brieven, hunne stad, en de goede gelegenheid van die der Koninginne aan. *Groningen*, *Kampen*, *Dordrecht*, *Amsteldam*, (alwaar men hen, tot een Halle of wooning, aanbood, het Klooster van *St. Maria*, het *Oude Huiszitten-Huis* in de *Nes*, of het Klooster van *St. Katharina*, of het *Ronde Bagijnhof*,) *Delft* en *Rotterdam* kwamen den *Avanturiers* voor, als steden, die voor hun zeer gelegen waren. Inmiddels dat 'er bij de Staaten beraadslaagd werd, welke voordeelen aan hun, zonder de Ingezetenen te benadeelen, zouden kunnen worden toegestaan, verkoozen zij tot hunne verblijfsplaats *Middelburg*, in *Zeeland*, omdat aldaar het water beter geschikt dan elders was, ter zuivering der wolle. Koningin ELIZABETH beval, dat de afzending der *Engelsche* wollen, naar de Nederlanden, alleenlijk aan deeze Maatschappij moest geschieden. De Staaten bevoolen, in het jaar 1599, dat de leden deezer Maatschappij, en andere *Engelschen*, zig hier te lande onthoudende, hunne lakens, Baaijen, en andere wollen Stoffen, nergens dan te *Middelburg* zouden ter markt brengen. Deeze handel verwekte somtijds veele oneenigheden. Doch na dat de Staaten, in het jaar 1608, een verbond met *Frankrijk* gesloten hadden, werd 'er ook gehandeld met *Engeland*. Eene der voornaamste hoofdzaaken, die de *Engelschen* vooraf wilden laaten gaan, was de vereffening der geschillen, hier over ontstaan. Niet alleen liepen dezelven zeer hoog, tusschen de leden der Maatschappij en andere Kooplieden, maar ook tusschen de Stad *Middelburg* en *Amsteldam*, en anderen *Hollandsche* Steden, die der eerstgemelde stad den stapel der *Engelsche* Lakenen, geheel of ten deele, wilden onttrekken. Ook schijnt het dat *Middelburg*, bij deezen twist, van zijn voorig regt heeft moeten afzien, wijl de algemeene Staaten aan de *Avanturiers* verlof gaven, om zig,

daar

daar het hun goed dacht, neder te slaan. De bepaling, die in *Engeland* gemaakt werd, dat de *Engelsche* Lakens in dat Rijk alleen mogten geverwd en bereid worden, was oorzaak, dat het verbod van invoer van geverwde lakens alhier gedaan werd; 't geen te wege bragt, dat Koning JACOBUS DE I zijn bevel introk, en de Lakenhandel weder op den vorigen voet gebragt werd. Echter had *Middelburg* den voornaamsten tak van den Handel: want in later tijd vind men, dat deeze *Engelsche Avanturiers* zig ook te *Dordrecht* en te *Rotterdam* omhouden hebben, van waar zij, in het jaar 1658, vertrokken, door dien de Staaten zig genoodzaakt gevonden hadden, een verbod van invoer van *Engelsche* stoffen te doen.

AVAUX, (*Claude de Mesme* en *Johan Antoni de Mesme*, Graaven d') Vader en Zoon, die beiden de waardigheid van Afgezant des Konings van *Frankrijk* bekleed hebben; de eerste tot de handelingen der *Munstersche*, en de andere tot die der *Nijmeegsche* Vrede; de laatstgemelde kwam, als Afgezant des gemelden Konings, bij den Staat in het jaar 1679 en verbleef 'er tot 1688. Zijne verrichtingen zijn ons bekend geworden, door de uitgaave van dezelven, bij wijze van Brieven aan den Koning en anderen, uit het *Fransch* in 't *Nederduitsch* vertaald, in zes deeltjes. Wij voor ons hebben liever, dat ieder, des begeerig, de voorvallen van dien tijd leest en beoordeelt, dan dat wij, in deeze tegenwoordige tijdsomstandigheden, genoodzaakt zouden zijn, 'er eenig verslag van te doen. Dit moet 'er, echter, van gezegd worden, dat indien ik mij niet bedriege, JEAN D'AVAUX mij voorkomt, voor zig zelven een eerlijk man geweest te zijn, en zo men hem hier en daar anders ziet handelen, zulks meer aan de noodzaaklijkheid, waarin hij zig bevond, en aan de intrigues van zijn Hof zijn toeteschrijven, dan wel aan zijn Personeel Charakter.

AVENHORN, behoort onder *Dregterland*, en is, met deszelfs Ban, gelegen ten Noordwesten van *Groothuizen*; het word begroot op 115 Morgen en 150 Roeden lands. In de Lijst der Verponding van 1749, telde men aldaar 48 Huizen. Om naauwkeurig deszelfs ligging te bepaalen, zegt men dat *Avenhorn* legt

legt 100 Roeden van de *Beemster*. Aan de tegenwoordige Kerk, die een laagen Toren heeft, werd, 1642, de eerste steen gelegd; de voorige, die de Parochiekerk, en op naam van MAURITIUS gewijd was, stond ter begeeving der *Hollandsche* Graaven; de bevestiging, echter, behoorde aan het Domkapittel van *Utrecht*. Het Pastoorschap bragt op, ten tijde van JOHAN BARTHOUDS, die aldaar, 1517, door den Graaf, als Pastoor was aangesteld, 50 *Rhijnsche* guldens en 6 morgen lands. Het Kosterraar, dat mede door den Graaf in dien tijd begeeven werd, bezat tot inkomsten 2 morgen lands. In 't jaar 1616 was, gelijk nog heden, *Avenhorn* met *Groothuizen* een Combinatie. De Gemeente aldaar had, in de maand November van 't voorsz. jaar, haaren Predikant DIRK CHRISTIAANSZOON, die *Contra-Remonstrantschgezind* was, van zijnen dienst afgezet. In 't Resolutie-boek der Stad *Hoorn*, onder welker gebied beide dorpen behooren, word gezegd, dat zulks met goedvinden, of advijs van Burgemeesteren dier stad geschied, en hun, om gewigtige redenen, gebleken was, dat hij van zijnen dienst ontslagen was. BRANDT zegt: „ men houd, dat dit door Burgemeesteren van *Hoorn* geschied „ was, om dat hij den Heeren Staaten van *Holland*, ter oorzaa„ ke van hun genomen besluit, ongehoorzaam was, en met de „ Predikanten van *Hoorn*, die Remonstrantsch gezind waren, „ weigerde Klassis te houden." Veel moeite werd te *Groothuizen* gedaan, om eenen ISACK WELSING op den Predikstoel te brengen; doch DIRK CHRISTIAANSZOON, die staande hield onwettig afgezet te zijn, bleef te *Avenhorn*, en de Contra-Remonstranten beletteden, dat WELSING den dienst waarnam. Te *Avenhorn* was, op verzoek van de Vredemakers en Kerkmeesters, door bevel van Schout en Burgemeesteren, op den 1sten van de maand December 1615, een slot aan de Kerkdeur gehangen, en een geschrift daar bij aangeplakt, waar bij verboden werd, dat men den afgezetten Predikant niet meer zou doen prediken. Dan, eenige ontembaare geesten, meer op geweld dan op reden steunende, begaven zig bij nacht, gewapend met hooivorken, op het kerkhof, en ondernamen, in weerwil van de Overigheid, en tegen de bedreiging der wachters, de kerk te openen. Den 4den werd weder een slot aan de Kerkdeur gehangen, en een ernstiger vermaanschrift aangeplakt; doch dit werd 'er door de Huislieden

we-

wederom afgeslagen en gescheurd. Eenigen, die zig daar aan hadden schuldig gemaakt, werden, door Burgemeesteren van *Hoorn*, verwezen in een boete van 100 guldens. DIRK CHRISTIAANSZOON, die, onzes bedunkens, wijzer gedaan hadde, voor dien tijd stil te staan, dan in weerwil van de Magistraat, te *Avenhorn* prediken; doch te *Grosthuizen* werd hij, geduurende den tijd van zes maanden, geweerd; de beruchte SAPMA werd aldaar op den Kanzel gebragt. De verdere moeijelijkheden, daar uit ontstaan, zullen beter op het Art. GROSTHUIZEN dan hier te passe komen, wijl aldaar de grootste opschudding plaats had.

Kerkl. Oudh. van Noord-Holland, II. Deel, bl. 446.
BRANDT, *Hist. der Reform.*, II. Deel, bl. 407-413.
TRIGL. *Kerkl. Hist.* fol. 448. enz.

AVENNES, (*Jan van*) Graaf van *Henegouwen*, *Holland* en *Zeeland*; zie JAN DE II.

AVENNES, (*Guido van*) Broeder van Graave JAN, den XLIIsten der *Utrechtsche* Bisschoppen; zie GUIDO.

AVERBERGE, een *Havezate*, onder het district van het Dorp *Olst* aan den Ysfel, behoorende aan den Heer DIRK ERNST, Baron van *Voerst*.

AVEREEST; zie OVEREEST, een Dorp in *Overijssel*, over de Rivier de *Reest*.

AVESTEIN, een vrije Heerlijkheid in *Staats-Braband*, op het grondgebied van den *Dinther*, aan de grenzen van *Peelland*, voorzien met hoog en laag rechtsgebied. Deeze Heerlijkheid, te weinig van bewooners voorzien zijnde, om daar uit een behoorlijk aantal van Mannen tot Schepenen te kiezen, is de Heer deezer Heerlijkheid genoodzaakt, zijne Ingezetenen te *Dinther* voor het recht te roepen.

Zie BACHIENE, bl. 673.

AVEZAATH (DE) twee Dorpen, die in het Kerklijke met elkander gecombineerd zijn, waar van het eene naar de Kerk, *Kerk*

Aveaaat, en het ander naar de daarin staande *Kapel*, *Kapel Aveaath* genaamd wordt. Zij zijn gelegen in *Gelderland*, in de *Nederbetuwe*, bijna een uur gaans ten westen van *Thiel*; bij het laatstgenoemde is, in 't jaar 1705, een net Kerkje gebouwd. Een Adelijk Heer, met naame BALDRICUS, vereerde alles wat hij hier omtrent bezat, in het jaar 805, aan de Kerk van *Utrecht*. In 1407 stond aldaar een Pastoor JAN DE MOOR, een man van zeer grooten Rijkdom, om welken hij, met zijn geheele huisgezin, door aanstooking van zijnen Kapelaan, die PETRUS genaamd was, deerlijk vermoord werd.

Zie PONTANUS, *Geldersche Geschiedenis*, pag. 371.

AVILA, (*Sanctius d'*) een *Spanjaard* van geboorte, die door den Hertog VAN ALBA, van zijne jeugd af aan, tot den oorlog was opgevoed, hem in alle zijne togten vergezelde, en dus met hem in de Nederlanden kwam, om als beul en geweldenaar der verdrukten te dienen; hij bekleedde den rang van Kapitein der Lijfwacht van den Hertog. In die waardigheid was het, dat D'AVILA, in 't jaar 1567, (toen de Hertog het vermetel besluit, van de Edelen des Lands, de Graaven van EGMOND en HOORNE gevangen te neemen, ten uitvoer bragt) het huis van *Kuilemburg*, binnen *Brussel*, en alle de wegen daaromtrent, met gewapende Mannen bezette, om de Gemeente een schrik aan te jaagen, wijl die onkundig van de oogmerken des Tirans was. Toen ALBA, in het volgende jaar, ten uitersten verbaasd was over den eersten togt van Prins WILLEM over de Maas, was D'AVILA de eerste, die den Hertog wist te behaagen, met in allerijl eene bende bij een te zamelen, waar mede hij den Graaf VAN HOOGSTRAATEN noodzaakte, over die Rivier te rug te trekken, en aldaar in het gevegt te verslaan, waar bij die voorstander onzer vrijheid, en verdediger onzer geschondene rechten het leven liet. De zege van D'AVILA werd vermeerderd, door de gevangenneeming van de Heeren VAN DUIJ en VAN VILLERS. Doch bij de overwinning, die ORANJE, bij zijnen terugtogt uit *Brabant*, omtrent *Quesnoij*, op eenige *Spaanschen* behaalde, werd D'AVILA, die vergeefsch zijn volk zocht bij een te houden, op zijn beurt gekwetst. In het jaar 1574, was aan hem, door REQUESENS, ter ontzetting van *Middelburg*, het bevel over het eene gedeelte der Vloot, die ten

dien

dien einde van *Antwerpen* afgezonden was, opgedraagen. D'AVILA trachtte, langs de linker zijde van de *Honte*, naar *Middelburg* te vaaren; doch de Prins VAN ORANJE was te vroeg hun oogmerk ontwaar geworden; hij deed der Staaten Vloot mede in tweeën deelen, houdende het eene deel bij zig, om D'AVILA voor de Stad afte wachten; waar door te weeg gebragt werd, dat D'AVILA werkloos gehouden wordende, den scheepsstrijd tusschen BOISOT en den Heer VAN GLIMES moest aanzien; na welke overwinning *Middelburg* zig aan ORANJE moest overgeeven, en hij werks genoeg had te rug te keeren. Meerder roem behaalde hij voor zijnen Koning, in den slag op de *Mookerheide*, in dat zelfde jaar, waarin hij niet alleen overwinnaar bleef, maar de Nederlanders het ongeluk hadden van twee hunner getrouwste voorstanders, LODEWIJK en HENDRIK, Graaven van *Nassau*, nevens veele andere dappere Helden, te zien sneuvelen.

Onder de onderneemingen der *Spanjaarden*, in het jaar 1575, is geen van de minsten, de bekende togt naar *Schouwen* en *Duivelandt*. Aan D'AVILA was het bestuur des Legers te land, en den vermaarden MONDRAGON ter zee toebetrouwd. Welk voordeel de *Spanjaarden* daar bij behaalden, behoort tot het Art. MONDRAGON. 't Geen den *Spanjaarden*, niettegenstaande hunne overwinningen en grootheid van magt, in tegenoverstelling van de Nederlanders, het meeste nadeel toebragt, was, het muiten des volks in het jaar 1576. D'AVILA, die groot gezach over hun had, en meester van 't Kasteel van *Antwerpen* was, kon hun, echter, niet beteugelen. De schuld daar van leide hij, met schampere verwijtingen, den Raad van Staate te last, hun verwijtende, dat zij met de steden te wapenen, onder voorwendsel van zelfsverdediging, den oproer te grooter maakten. De Raad beklaagde zig tegen hem, dat zij daartoe genoodzaakt waren, wijl hij, zonder hun te kennen, zijn Guarnisoen vermeerderde, hem vermaanende tot de afdanking. In plaats van hun geschil te vereffenen, borst het uit tot vijandschap. De Raad verbood, met raad of daad, de muitende *Spanjaarden*, die zig binnen *Aalst* onthielden, bij te staan. D'AVILA weezende voor zijne Landzaaten, schoon die zig zijner gehoorzaamheid ontrokken hadden, zond hun eenige Veldstukken en Buskruid; hij begreep niet, hoe hij daar mede

zijne eigen zaak verergerde, schoon hij, in de verovering van *Antwerpen*, groot voordeel van hun trok; het welk hem, waarschijnelijk, buiten hunnen bijstand, niet gelukt zou zijn. Echter vond hij zig niet magtig genoeg, hunne ongebondenheid, door woorden, noch door straffen te kunnen beteugelen. Hier door werd hij, zo wel als de rest der zijnen, in de maand April des volgenden jaars 1577, genoodzaakt, het land te ruimen, en de reize naar *Spanje* aanteneemen.

Zie STRADA, I. Deel, bl. 412, 26, 54, 92, 534, 36, 51, 53, 73, 74, 82, 86, 601. BENTIVOGLIO, *bl.* 76, 92—291. enz. HOOFT, en anderen; en de bedrijven, waar in hij, in den aanvang, is tegenwoordig geweest, omstandiger op 't Art. ALBA.

AWICH, een Dorp in *Maas* en *Waal*; men vind het gemeld, in den Giftbrief van de Gravinne ADELHEID, van 't jaar 1188. Hedendaags word het *Ewijk* of *Ewich* genaamd, liggende 3 uuren beneden *Nijmegen*.

AXEL, of ook wel AXELE, een sterk steedje in Nederland, doch bepaalder gezegd, in het *Oosterdeel van Vlaanderen*, en in de landstreek der *Vier Ambachten*, tusschen *Sas van Gend* en de Stad *Hulst*, 4 mijlen van de eerste, en een halve mijl van de laatstgenoemde Stad. *Axel* werd, in het jaar 1105, met deszelfs Kerk, door den Bisschop BURCHARD, aan *St. Salvator* te *Utrecht* geschonken. Door verraderij van IMBIJSE en anderen, geraakte het, in 't jaar 1583, in de magt van PARMA. Doch vermits den Staat, en inzonderheid *Zeeland*, veel aan het verlies of bezit daarvan gelegen was, toonde Prins MAURITS daar aan het eerste proefstuk zijner dapperheid; bij nacht trok hij uit de Schans *ter Neuse*, en bemagtigde het, in 1586, door middel van beklimming. Bij de *Munstersche* Vrede werd het aan den Staat toegekend.

SMALLEGANGE, in zijn *Chronijk van Zeeland*, zegt, dat het land der *Vier Ambachten*, waar van *Axel* 'er één is, van *Zuid-Beveland* in *Zeeland* is afgegraaven, en daarom van rechtswege aan *Zeeland* behoort.

In het jaar 1747 vonden de *Franschen* aldaar tegenstand, tegen

gen hunne verwachting. De Hertog VAN BROGLIO meende het zo gemaklijk meester te zullen worden, als *Hulst*; het moest, echter, bukken. Doch de Kommandant van *Axel* verkreeg, door zijnen moed, zo veel, dat hem, met zijn onderhoorig volk, de vrije aftogt naar *Goes* in *Zeeland* werd toegestaan; den 29sten Januarij 1749 ontruimden de *Franschen* het wederom. Men telt binnen *Axel* 160 huizen, en bij de 800 Inwooners, die meest allen tot de Gereformeerden behooren. De Kerk, die een fraaij gebouw is, staat niet verre van het Raadhuis; in dezelve wordt de dienst door twee Predikanten waargenomen: welke beide Predikanten ook *Zuiddorp*, daar tegen over gelegen, bedienen, en onder het Klassis van *Walcheren* behooren. Ten aanzien van de Regeering is *Axel* gemeen met *ter Neuze*, en met alle de Dorpen van het Ambacht. In den aanvang van de voorige Eeuw, behoorde daar toe *Biervliet*; dan dit is daar van gescheiden in 1643; hebbende *Axel* en *ter Neuze* éénen Rechtbank behouden. De Heer BARON VAN LIJNDEN TOT HEMMEN is de Baljuw, die dat ampt, door een Substitut, doet waarneemen. Voorts bestaat de Regeering uit één Burgemeester, dertien Schepenen, twee Griffiers, twee Thesauriers, alle welken, behalven de twee laatstgemelden, jaarlijks, door de afgevaardigden van H. H. M. nu uit *Axel* en dan uit *ter Neuze* worden aangesteld.

Van 't *Axeler Ambacht*, zie 't geen reeds door ons op het Art. der VIER AMBACHTEN gezegd is. Daar onder behoort thans *Zaamslag*, *Zuiddorp*, en voorheen een meenigte Schansen, ten westen *Ter Neuze*, *Den Hoek*, *'t Fort Mauritius*, *Biervliet*, enz.

Zie GUICIARDIJN, fol. 329. DE GROOT, *Jaarb.* bl. 89. SMALLEGANGE, bl. 156. VAN DER HOUVE, bl. 439. VOSSIUS, *Jaarboeken*, bl. 91, 96. *Vaderl. Hist.* VII. VIII. XII. en XX. Deel, bl. 105.

AXONIUS, (*Joachimus*) geboren in de Stad *Graaf*, was een voornaam Rechtsgeleerde, Leermeester van Graave FILIPS VAN LALAIN, en daarna onder de Nederlandsche Vorsten Raad der Zeezaaken; welk ampt, volgens getuigenis, door hem met lof bekleed is geworden. Hij overleed in het jaar 1526. Van hem

zijn wel geschreevene, maar geene gedrukte werken nagebleeven.

VAN HASSELT, *Historia Brabantiae.*

AXWYK, ook wel *Auxwijk*, een groote buurt, die gerekend wordt te behooren onder *Midlie*, grenzende aan de *Purmer*; anderen benoemen het als een dorp in *Waterland*. Ook zijn 'er, die meenen, dat men moet schrijven *Aexterwijk*, om de groote meenigte Exters, die zig aldaar in de boomen plagten te onthouden. Van de drie dorpen, om van den naam van *Auweswijk* niet te gewagen, vindt men dit vaarsje.

Auxwijk, Quadijk en Middel Y,
Welk is de beste van de drij?

AYALA, (*Balthazar*) een vermaard Rechtsgeleerde en Hoogleeraar te *Mechelen*, overleed den 16den Sept. 1584, oud 36 jaaren.

AYCKEWEER, wel eer een dorp in *Friesland*, dat, nevens veele anderen, in het jaar 1277, verdronken is.

AYKEMA, een Staate in de Grietenij van *Achtkerspelen*, een half uur ten zuiden van *Stroobosch*.

AYLUA of *Aylva*; zie AILVA, een adelijk Stamhuis in *Friesland*.

AYLUA; zie AILVA.

AYLVA; (*Hans Willem*, *Baron van*) zie, met meer anderen van dien naam, AILVA.

AYSMA, een Slot of Adelijk Huis in de Grietenij *Dantumadeel*, onder het kwartier van *Oostergo*.

AYTZEMA, verscheidene van dien naam; zie AITZEMA.

AYTA, (*Bucho van*) was een Proost te *St. Bavo*, en, nevens meer

meer anderen, een der gemagtigden op de vruchtlooze *Keulsche* Vredehandeling, in 't jaar 1579. Dat deeze meer de partij des Konings, dan die der Staaten was toegedaan, bleek, wijl hij, met nog eenige anderen, vertoefde, toen zij, die der Staaten partij omhelsden, reeds vertrokken waren.

Zie 't Art. AARSCHOT, en BOR, XIII Boek, bl. 144.

AYTA, een voortreffelijk Slot, gesticht in het dorp *Zwechum* of *Zwichum*; zie VIGLIUS VAN ZWICHEM VAN AYTA.

AZELE, was de Dogter van WIKING, Voogd van *Gelderland*. Deeze schonk, uit een godsdienstigen ijver, haare goederen aan de Abdij te *Elten*. 'Er zijn 'er, die haar, doch ten onrechte, voor de Stichteres van dezelve gehouden hebben.

SLICHTENHORST, *Geldersche Geschied.* IV Boek, fol. 59.

AZOELEN, wel eer een Slot in de Provintie *Overijsfel*, nabij het dorp *Mennigeschave*, het welk den bewooners van het platte land veel nadeel toebragt, doordien de eigenaars van het zelve niets deeden dan stroopen en plonderen. Bisschop ARNOLD VAN HOORN, ondersteund door die van *Deventer* en *Zwolle*, vernielde het zelve ten gronde toe, in het jaar 1380.

REGISTER

DER

HOOFDZAAKEN.

LETTER A.

DEEL I, II, III EN IV.

Aal-

Adel-

TWEEDE DEEL.

Aert-

Al-

Al-

DERDE DEEL.

REGISTER

VIERDE DEEL.

An-